PATRIARHIA ROMÂNĂ

SFÂNTUL EPIFANIE DE SALAMINA

Panarion

COLECȚIA
PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI
INIȚIATĂ ÎN ANUL 1977 DE PATRIARHUL
IUSTIN († 1986)
ȘI RELUATĂ, ÎN SERIE NOUĂ, ÎN ANUL 2007
CU BINECUVÂNTAREA PREAFERICITULUI PĂRINTE
DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

COMISIA PATRISTICĂ

Președinte: Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; *Vicepreședinți:* Varlaam, Episcop Vicar Patriarhal; Acad. prof. univ. dr. Emilian Popescu; *Membri*: Prof. univ. dr. Florica Bechet; Prof. univ. dr. Ioana Costa; Prof. univ. dr. Ana-Cristina Halichias; Lect. dr. Maria-Luiza Oancea; Prof. univ. dr. Traian Diaconescu; Pr. prof. univ. dr. Vasile Răducă; Prof. univ. dr. Tudor Teoteoi; *Secretari*: Adrian Băiculescu, Alin - Bogdan Mihăilescu, Petru Molodeț, Mihai Grigoraș

PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI

SERIE NOUĂ

24

SFÂNTUL EPIFANIE DE SALAMINA

Panarion
Împotriva tuturor ereziilor

Volumul I
Ereziile 1-53

CARTE PUBLICATĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE
DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Traducere, introducere și *note*
de Dionisie Constantin PÎRVULOIU

BASILICA
BUCUREȘTI - 2024

Ediție îngrijită de către *Departamentul „Carte patristică”* al Editurilor Patriarhiei Române

Redactori: Dionisie-Constantin Pîrvuloiu, Mircea - Adrian Băiculescu,
Alin - Bogdan Mihăilescu, Petru Molodeț,
Mihai Grigoraș, Isabela Grigoraș
Tehnoredactare: Laura - Raluca Cristea
Viziune grafică: Maria Coman

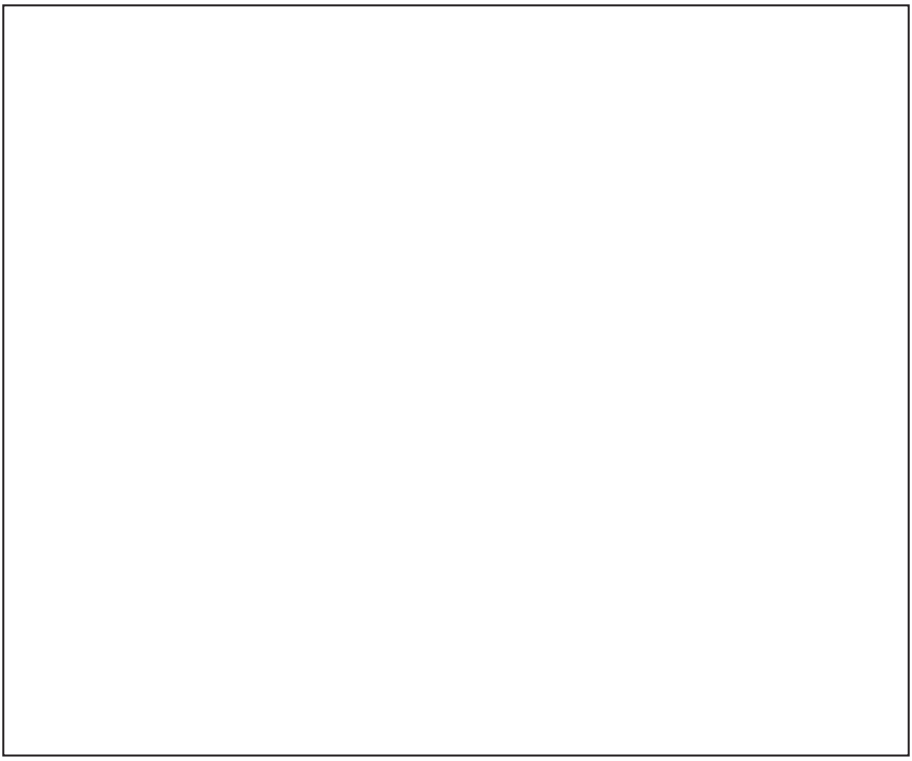

© *BASILICA*
ISBN

INTRODUCERE

Viața unui Păstor de suflete plin de râvnă pentru unitatea Bisericii

Atunci când rostim expresia „Părinte al Bisericii", în fața ochilor ni se înfățișează figura venerabilă a unui ierarh cu viață sfântă, foarte cultivat, atât în cultura creștină (în special, biblică), cât și în cea profană, și înzestrat cu un talent scriitoricesc remarcabil. Cu toate acestea, în sinaxarele creștine întâlnim și mulți Sfinți Părinți care au primit o formație exclusiv creștină, cunoscând destul de puțin sau deloc cultura profană, în speță cea clasică, greco-romană. Motivul precarității acestei educații profane (dublată, uneori, de o adevărată repulsie față de cultură, dacă nu de opoziție fățișă) era, de regulă, intrarea lor din adolescență în rândurile monahismului. Adeseori, educația dobândită de ei în acest mediu (mai ales în monahismul sirian și egiptean) se împotrivea în mod deschis „cunoașterii celei din afară"[1]. Nu înseamnă că monahismul nu a creat însemnate opere de cultură (chiar acele curente monastice care criticau acerb cultura profană au creat opere literare și de artă remarcabile), ci era mai mult o delimitare retorică și dorința de creare a unei noi culturi și identități creștine[2].

---

[1] Cu toate acestea, și monahismul sirian și cel egiptean au avut sfinți monahi foarte învățați.

[2] Cauzele acestei așa-zise „uri" sunt mai multe. În ambientul monastic – unde se propovăduia lepădarea de lume și de toate ale ei – era firească până la un punct o detașare față de cultura și civilizația contemporane, atinse, în fiecare epocă, de morbul păcatului și al corupției. Literatura clasică (temelia educației școlare din epoca patristică) era inevitabil marcată de politeism și idolatrie. În epocă se discuta crearea unei literaturi și educații exclusiv creștine (vezi transpunerea în hexametri a Bibliei de către Apolinarie de Laodiceea). Cultura greco-latină (în special, filozofia) era considerată una dintre principalele cauze ale ereziilor (erezia – tentativă de a reduce teologia creștină la o anumită școală filozofică, precum afirma Tertulian, care îi și numea pe filozofi „patriarhii ereticilor").

Raportul dintre cultură și credință a fost lămurit de multă vreme de teologia creștină. Biserica nu a respins niciodată cultura profană, precum nu a respins nicio creație binecuvântată și de folos a omului, ci doar a osândit folosirea ei în scopuri sau moduri păcătoase. În plus, cultura umană (după cum afirmă limpede Sfântul Apostol Pavel la *1 Corinteni*)[3] nu îl poate duce pe om la mântuire, aceasta fiind o lucrare a lui Dumnezeu. Dacă ar fi fost capabilă de acest lucru, atunci Întruparea ar fi fost inutilă. Fericitul Augustin însuși credea, în tinerețe, că oamenii mai culți și mai învățați pot atinge un nivel mai profund al cunoașterii lui Dumnezeu. Însă, spre bătrânețe, va reveni și va respinge această afirmație, deoarece există atât sfinți analfabeți, cât și genii erudite și diabolice[4].

Astfel de Sfinți Părinți poate că nu au un loc foarte pregnant în manualele de Patrologie și în istoria literaturii creștine, însă în istoria Bisericii au jucat adeseori un rol de prim ordin. Sfântul Epifanie de Salamina aparține acestei categorii, notând însă faptul că operele sale au jucat un rol însemnat și în istoria dogmei și a literaturii creștine[5].

Nu trebuie să credem că Sfântul Epifanie era o persoană lipsită de pregătire intelectuală. S-a născut cândva între anii 310 și 320 la Eleutheropolis[6], în Palestina meridională[7], și a învățat de mic

[3] Origen (la începutul operei *Împotriva lui Celsus*) va desluși aceste afirmații, explicând că succesul propovăduirii creștine se datorează harului, nicidecum meșteșugului oratoric și persuasiv. Dacă apostolii și primii misionari creștini ar fi fost persoane foarte învățate, oamenii ar fi putut lesne afirma că izbânda propovăduirii creștine s-ar fi datorat artei vorbirii și argumentației omenești.

[4] *Cf. Retractări*, 3.

[5] Evaluările din istoriile literare și patrologii ale Sfântului Epifanie sunt ușor tendențioase și tributare încetățenirii, în patristica occidentală, a unei paradigme umanist-culturale a Părintelui bisericesc: blindat în cultura greco-romană, stilist desăvârșit, cu larg orizont cultural etc. Părinții Bisericii care nu corespund acestui „pat al lui Procust" sunt exilați în zonele mai obscure ale manualelor de Patrologie.

[6] *Cf.* SOZOMEN, *Istoria bisericească*, VI, 32.

[7] Ni s-a păstrat și o biografie a sa (*cf. PG* 41, 23-73: *Vita Sancti Epiphanii Constantiae in Cypro Episcopi. Excerpta ex voce Joannis unius ex ejus discipulis*, și, în continuare, 74-116: *Polybii Episcopi Rhinocorurorum Reliqua Vitae S. Epiphanii Constantiensis episcopi*), însă are o valoare istorică scăzută, fiind alcătuită mult mai târziu. Principalele surse credibile pentru viața sa sunt referințele amicului său, Fericitul Ieronim (*Epistolele* 57, 82, 108, 137; *Despre oamenii iluștri*, 114), *Dialogul despre viața Sfântului Ioan Hrisostom* a lui Palladius, operele Sfântului Vasile cel Mare și ale lui Teofil de Alexandria, precum și *Istoriile bisericești* ale lui Socrate și Sozomen.

greaca, siraca, ebraica, limba coptă și puțină latină[8]. Foarte probabil că părinții lui erau evrei convertiți la creștinism, fapt ce ar explica iconoclasmul său și buna cunoaștere a ebraicii. Informația provine dintr-o viață legendară a sa[9], potrivit căreia era fiul unor evrei, mai exact al unui agricultor și al unei țesătoare, fiind convertit la creștinism de un monah pe nume Lucian.

Șederea în mănăstirile egiptene

Va intra de tânăr în monahism. Formația și-a dobândit-o, precum am amintit, într-o mănăstire din Țara Sfântă, precum și în mănăstirile egiptene[10], cunoscute pentru asceza lor severă și pentru respingerea culturii profane, văzută ca păgână sau generatoare de erezii. Nu se știe sigur dacă a mers la Alexandria pentru studiul retoricii, însă, potrivit obiceiului vremii, tinerii monahi ședeau o perioadă în mănăstirile egiptene pentru a-și aprofunda experiența spirituală[11]. Părinte spiritual i-a fost Sfântul Ilarion (vezi Fericitul Ieronim, *Viața Sfântului Ilarion*, 1, 5)[12]. Tot Fericitul Ieronim ne spune că tânărul Epifanie a inaugurat un adevărat curent ascetic, care a atras ucenici din întreaga lume. În plus, perioada respectivă era marcată de controversa origenistă, iar mănăstirile din zonă erau deja împărțite și implicate în polemici pro- și antiorigeniste[13]. Un episod biografic din vremea șederii în Egipt, relatat în capitolul 26 din *Panarion*, este foarte relevant pentru viitoarea sa „carieră" de ereziolog. Mai multe tinere atrăgătoare, care făceau parte din erezia borborită (barbelită), au încercat să-l convertească la secta

[8] *Cf.* Fericitul Ieronim, *Împotriva lui Rufin*, 2, 22. Ieronim îl numește πεντάγλοττος – „cunoscător a cinci limbi".
[9] *Cf. PG* 41, 23-114.
[10] *Cf.* Sozomen, *Istoria bisericească*, VI, 32.
[11] Samuel Rubenson, *The Letters of St. Anthony. Origenist Theology, Monastic Tradition and the Making of a Saint*, Lund University Press, Lund, 1990, p. 176.
[12] Fericitul Ieronim, *Trei vieți de monahi. Împotriva lui Helvidius. Epistole. Trei vieți de monahi*, introducere, traducere și note de Ioana Costa și Constantin Răchită, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012.
[13] *Cf.* Fericitul Ieronim, *Epistola* 82, *ad Theophilum*, 8 (*PL* XXII, 740): *monasterium enim sancti papae Epiphanii nomine Vetus dictum* – „mănăstirea Sfântului Părinte Epifanie era numită «Cea veche»". Baza educației monastice o constituiau Sfânta Scriptură și tradițiile duhovnicești ale „bătrânilor". Din perspectivă doctrinară, monahismul egiptean era fidel Sfântului Atanasie cel Mare și Sinodului de la Niceea, susținând cu o înflăcărare tradiționalistă și riguroasă termenul ὁμοούσιος.

lor, dându-i să citească diverse tratate ezoterice. Tânărul ascet a biruit însă cu ajutorul lui Dumnezeu ispita și a semnalat faptul episcopului zonei, lucru ce a dus la exilarea adepților sectei, după cum el însuși ne istorisește (*Panarion*, 26, 17). Virulența cu care a criticat această mișcare, precum și afirmația sa că doar a cunoscut doctrina sectei și nu a practicat-o, alături de invocarea vârstei sale fragede, ne fac să credem că tânărul Epifanie ar fi putut fi un adept al acesteia. Sfântul Epifanie reelaborează acel episod nefast, inspirându-se din episodul biblic al lui Iosif, cel care cade victimă concupiscenței soției lui Putifar (*Facerea* 39, 7-12).

Creștinismul egiptean al veacului al IV-lea era un fenomen complex și plin de viață. Alexandria, marea metropolă cosmopolită a Antichității, adăpostea nu doar o puternică Biserică creștină, ci și puternice enclave de păgânism, mai ales în rândurile aristocrației. Efervescența teologică și religioasă s-a tradus în explozia de curente și mișcări religioase, eretice și gnostice. Tot în Egipt se va răspândi și maniheismul, dar țara faraonilor va fi tărâmul ascetic prin excelență. Aici vor trăi mari ctitori ai monahismului creștin și ai spiritualității patericale[14], precum Sfinții Antonie cel Mare, Pahomie, Amonius și Macarie. Când sosește Sfântul Epifanie în Egipt, acesta devenise, după expresia Sfântului Atanasie cel Mare, o „citadelă" a monahilor[15]. Sfântul va păstra o strânsă legătură cu aceste medii monahale, în care exista și o viață intelectuală și culturală foarte profundă. Astăzi este depășită prejudecata potrivit căreia monahismul era expresia unei vieți simple, lipsite de viață intelectuală și care respingea cultura. Fondatorul monahismului, Sfântul Antonie cel Mare, nu era deloc analfabet, iar mănăstirile nu erau un fenomen exclusiv rural[16]. Viața monastică este complexă, și nu este exclusiv simplă solitudine, fugă de lume, contemplație, ci și studiu, viața doctrinară intensă și participare la controversele doctrinale, canonice și exegetice ale timpului. E de ajuns să amintim de polemicile origeniste din acest mediu, despre marii exegeți

[14] Însă aici se va dezvolta și o viața intelectuală remarcabilă. Vezi Alberto CAMPLANI, *L'Egitto cristiano. Aspetti e problemi in età tardo-antica*, Institutum Patristicum Augustinianum, Roma, 1997.

[15] *Viața Sfântului Antonie*, 14, 7.

[16] Vezi Ewa WIPSZYCKA, „Le monachisme égyptien et les villes", în: *Études sur le christianisme dans L'Égypte de l'Antiquité tardive*, Institutum Patristicum Augustinianum, Roma, 1996, pp. 281-336.

și teologi călugări din veacul al IV-lea. Sfântul Epifanie însuși a cunoscut și a fost implicat în multe dintre aceste controverse, despre care ne-a lăsat o importantă producție literară. El însuși se pare că a învățat și limba coptă și a avut acces la mai multe texte gnostice redactate în această limbă, pe care le menționează și le citează în *Panarion*. În plus, aparenta lui repudiere a culturii profane este mai mult un topos literar, el însuși având o cultură destul de întinsă, chiar dacă nu foarte sistematică.

Marele Sfânt Părinte a fost implicat și în schisma meletiană. În *Panarion* îi face un portret favorabil lui Meletie al Antiohiei, căruia îi era contestată atitudinea prea tolerantă față de reprimirea în Biserică a celor ce apostaziaseră în vremea persecuției lui Dioclețian din 303. Nu este de acord însă cu meletienii, urmașii acestui episcop, care trecuseră de partea arienilor[17]. Se pare însă că demersul său antimeletian are și o altă cauză: opoziția acerbă a acestora față de Sfântul Atanasie cel Mare, căruia Sfântul Epifanie i-a fost un aliat fidel întreaga sa viață[18].

În privința orientării doctrinare, Sfântul Epifanie a fost un niceean hotărât, după cum mărturisește într-o epistolă trimisă împăratului Teodosie, în care afirmă că a moștenit credința niceeană din familie[19]. Cum spuneam, a fost un apropiat și un susținător al Sfântului Atanasie cel Mare, dând mărturie despre tulburările care au cuprins Biserica Alexandriei după ce politica imperială a virat în direcția ariană. Probabil că a părăsit Egiptul înainte de anul 335, când marele teolog alexandrin pleacă în exil.

Stareț al unei mănăstiri din Țara Sfântă

Revenit în Palestina, întemeiază în apropierea Eleutheropolisului o mănăstire, probabil pe o proprietate a părinților săi, unde a fost stareț o lungă perioadă de timp. Aici a fost hirotonit preot. Și cu privire la această perioadă avem informații destul de puține, însă o constantă a activității sale este combaterea ereziilor. Fiind

[17] Vezi *Panarion*, 68, 2-3.

[18] Adevărata cauză a schismei meletiene a fost însă rivalitatea dintre scaunele episcopale de Antiohia și Alexandria. Vezi Annick Martin, *Athanase d'Alexandrie et l'Église d'Égypte au IV^e siècle. 328-373*, École française de Rome, 1996, pp. 217-298.

[19] *Cf.* John Dechow, *Dogma and Mysticism in Early Christianity: Epiphanius of Cyprus and the Legacy of Origen*, Mercer University Press, Georgia, 1988, p. 23.

un înfocat susținător al Sinodului de la Niceea, Sfântul Epifanie s-a împotrivit foarte energic arienilor și episcopului de Eleutheropolis, Eutihie, care cocheta cu arianismul[20]. În capitolul 66 din *Panarion*, ne istorisește că a luat atitudine împotriva acuaniților, o sectă de sorginte maniheică. Tot acum îl va demasca pe un fals ascet pe nume Petru, care devenise preot, însă era în realitate un gnostic tăinuit[21]. Starețul de la Eleutheropolis era foarte vigilent și atent la ortodoxia noilor mișcări ascetice.

Fericitul Ieronim ne informează[22] că tânărul Epifanie a fost ucenic al marelui pustnic sfânt Ilarion, iar la moartea acestuia ar fi alcătuit o epistolă elogiativă, care a cunoscut o mare răspândire. De aceea, și viața marelui episcop din Cipru, reconstruită de Fericitul Ieronim, pare să o refacă pe cea a Sfântului Ilarion[23], însă acest itinerar duhovnicesc (ședere în Egipt, revenire în țara natală și fondarea unei mănăstiri) era cumva tipic pentru majoritatea asceților creștini din Antichitatea târzie.

Faima Sfântului Epifanie de mare nevoitor, însă unul deschis către lume, s-a răspândit repede, atât în Apus, cât și în Răsărit. Reputația sa de apărător al ortodoxiei și de neîmpăcat luptător împotriva ereticilor l-a transformat într-o autoritate pentru ortodocșii niceeni, care îi cereau mereu opinia în chestiuni teologice și exegetice. Mai mulți episcopi din Arabia l-au întrebat cu privire la o opinie teologică răspândită în zonă, potrivit căreia Fecioara Maria ar mai fi avut alți copii cu Dreptul Iosif, după nașterea Mântuitorului. Starețul Epifanie le răspunde printr-o amplă epistolă, păstrată în capitolul despre antidicomarianiți, în *Panarion*, 78. Însă una dintre cele mai importante lupte duse de Sfântul Epifanie a fost cea cu arienii.

Știm că în urma unor războaie fratricide, în anul 351, împăratul Constantius preia conducerea imperiului. Acesta era profund divizat, Orientul fiind aproape în întregime arian, în vreme ce Occidentul rămăsese fidel credinței de la Niceea. Constantius, aidoma tatălui său, Constantin cel Mare, va încerca să refacă unitatea religioasă a imperiului, însă în direcție ariană. Astfel, decizii imperiale, sinoade unde și-a impus voința, presiuni de tot felul, prigoane

[20] Acesta se raliase poziției arianului Acachie de Cezareea, în cursul sinodului de la Seleucia din 359.
[21] *Panarion*, 40, 1.
[22] *Viața lui Ilarion*, 1, 5.
[23] *Cf.* J. DECHOW, *Dogma and Mysticism*..., p. 34.

și, mai ales, exilarea teologilor și episcopilor niceeni de frunte au tulburat și mai mult lumea creștină a vremii[24]. Lucrurile se precipită rapid. Arienii înșiși sunt dezbinați în mai multe facțiuni. Astfel, anomeii (adepții lui Aetius de Antiohia) erau cei mai radicali, afirmând că Fiul este cu totul diferit de Tatăl (ἀνόμοιος). Aceștia au obținut un câștig de cauză la Sirmium, în 357, prin formula de credință de acolo, în defavoarea omeusienilor, numiți de Sfântul Epifanie „semiarieni". Aceștia din urmă adoptaseră și promovau termenul ὁμοιούσιος („asemănător după ființă") pentru relația dintre Tatăl și Fiul. La Sinodul de la Sirmium, din 359, se va impune o altă facțiune, numită a omeilor, condusă de Acachie de Cezareea, care promova o formulă de compromis între formula ariană de la Sirmium din 357 și cea antiariană de la Ancyra din 358[25]. În 359, episcopii occidentali s-au reunit în sinod la Rimini, iar cei orientali la Seleucia, însă intervenția împăratului Constantius va impune formula de credință a lui Acachie, la sinodul din Constantinopol, în anul 360. În 361, Constantius va muri, iar Iulian Apostatul îi va succede la tron.

În acest tumult, mănăstirea Sfântului Epifanie va rămâne o mică oază niceeană. *Panarion*-ul ne păstrează numeroase informații prețioase despre aceste dezbateri teologice, precum scrisoarea lui Marcel de Ancyra prin care se apăra de acuzația de sabelianism[26], manifestul doctrinar al omeusienilor de la Ancyra din 358[27], precum și crezul lui Acachie de Cezareea de la sinodul din Seleucia[28]. Mulți episcopi niceeni au fost trimiși în exil, însă, potrivit Fericitului Ieronim, starețul Epifanie nu a suferit nicio persecuție din pricina autorității spirituale de care se bucura[29]. Cu toate acestea, mănăstirea sa nu a fost lipsită de tensiuni. În cursul scurtei domnii a lui Iulian (361-363), revenirea păgânismului a dus la nimicirea mănăstirii Sfântului Ilarion din Gaza, sfântul pustnic refugiindu-se în Cipru, unde va muri în 371. Revenirea împăraților creștini pe tronul imperiului, cum ar fi Valens, nu va ameliora situația, deoarece acesta era filoarian.

---

[24] Exilurile succesive ale Sfântului Atanasie cel Mare sunt grăitoare în acest sens. Despre întreaga problematică și istoria acestei perioade, vezi Manlio Simonetti, *La crisi ariana nel IV secolo*, Institutum Patristicum Augustinianum, Roma, 1975, pp. 135-209.

[25] M. Simonetti, *La crisi ariana...*, p. 245.

[26] *Panarion*, 72, 2.

[27] *Panarion*, 73, 2.

[28] *Panarion*, 73, 25.

[29] *Împotriva lui Ioan de Ierusalim*, 4.

Probabil că din acest motiv s-a și refugiat în Cipru, o adevărată citadelă niceeană în epocă. Reputația sa de om sfânt și de neobosit apologet al ortodoxiei[30] a contribuit la alegerea sa în 366 pe tronul arhiepiscopal de Salamina (azi Famagusta, în Ciprul de Nord)[31]. Aline Pourkier susține că Sfântul se afla deja de ceva vreme în Cipru[32]. Relațiile dintre Palestina și Cipru erau foarte strânse în epocă datorită răspândirii monahismului din Țara Sfântă în insulă, mai ales după refugierea Sfântului Ilarion în Cipru, unde a întemeiat câteva mănăstiri. Se pare că însuși Sfântul Ilarion a susținut alegerea Sfântului Epifanie pe scaunul arhiepiscopal[33]. Dar și alte motive au contribuit la această numire, pe lângă autoritatea spirituală a starețului palestinian. Epifanie era un fervent niceean și un adversar redutabil al arienilor, dar, în epocă, Biserica Ciprului se afla sub jurisdicția Patriarhiei de Antiohia, care era condusă de arieni. Biserica Ciprului, niceeană și susținătoare a Sfântului Atanasie cel Mare, năzuia, totodată, să își dobândească autonomia, iar alegerea lui Epifanie era cât se poate de potrivită în acest sens. Cetatea Constanțiana fusese reconstruită de împăratul Constantius, după distrugerea sa în urma a două cutremure, din 332 și 342, și devenise un important centru comercial. Pastorația sa a fost foarte rodnică, el ctitorind nenumărate mănăstiri, care au atras pelerini din toate colțurile lumii creștine, printre care Fericitul Ieronim și discipolele sale[34].

---

[30] Se pare că și prietenia strânsă cu Sfântul Atanasie cel Mare a jucat un rol important în această alegere.

[31] Cetate maritimă importantă de pe coasta estică a Ciprului. Întemeietorul mitic al Salaminei este eroul Teucer, fiul lui Telamon și fratele lui Aiax, participant la Războiul troian. Se pare însă că cetatea ar fi fost construită de fenicieni, numele ei derivând de la semiticul *selom* – „pace". Aici a avut loc cea mai mare bătălie navală a Antichității (306 î.Hr.), când Demetrius I Poliorcetes a spulberat flota greco-egipteană condusă de Ptolemeu I. În 58 î.Hr., Cipru este cucerit de Imperiul Roman, fiind anexat provinciei Cilicia, iar sediul guvernatorului va fi la Pafos. Insula Cipru este creștinată de Sfântul Apostol Pavel, care, împreună cu Sfinții Barnaba și Ioan Marcu, propovăduiește Evanghelia chiar în Salamina, în cursul primei sale călătorii misionare (*Faptele Apostolilor* 13, 5). Fiind deteriorat de o serie de cutremure care au avut loc la începutul secolului al IV-lea d.Hr., orașul este refăcut de împăratul Constantius, al cărui nume – Constanțiana – îl va purta până la nimicirea sa în timpul invaziei arabe a lui Muawija, din 647-648 (vezi Vassos KARAGEORGHIS, *Salamis in Cyprus, Homeric, Hellenistic and Roman*, Thames & Hudson, Londra, 1970; William DREGHORN, *Famagusta and Salamis Guide Book*, Rustem & Bro., Londra, 1985).

[32] Aline POURKIER, *L'hérésiologie chez Epiphane de Salamine*, Beauchesne, Paris, 1992, p. 41.

[33] *Cf.* J. DECHOW, *Dogma and Mysticism*..., p. 43.

[34] FERICITUL IERONIM, *Epistola* 108, 7. Săpăturile arheologice confirmă că în această epocă insula Cipru a cunoscut o mare înflorire economică și culturală. Vezi J. DECHOW, *Dogma and Mysticism*..., pp. 46-47.

Acum, Sfântul începe să își scrie marile sale opere și devine un important actor în controversele timpului. În prefața de la *Ancoratus*, el însuși mărturisește că nenumăratele solicitări venite din partea contemporanilor l-au înduplecat să renunțe la orice teamă și amânare, făcându-l să se implice direct în luptele doctrinare și canonice ale vremii. Astfel, a fost silit să lase pentru moment deoparte idealul ascetic al isihiei, pentru a apăra credința ortodoxă. A păstorit vreme de 35 de ani, fiind un episcop foarte activ. S-a implicat nu doar în polemicile doctrinare, ci și în cele canonice, cum ar fi schisma meletiană, despre care am amintit deja. În acest scop, s-a deplasat personal la Antiohia în 376, el situându-se de partea lui Paulin. Astfel, în 382, alături de Fericitul Ieronim, de Paulin al Antiohiei și de alți trei delegați, a participat la sinodul convocat la Roma de către papa Damasus pentru a dezbate această schismă. Cu acest prilej, se va împrieteni cu tânărul Ieronim, care i-a însoțit pe delegații orientali în calitate de traducător[35]. La Roma, episcopul cipriot a fost găzduit în casa nobilei și sfintei discipole a Fericitului Ieronim, Paula, pe care o va găzdui și Sfântul Epifanie, la Constanțiana, în 385, înainte de stabilirea definitivă a acesteia în Țara Sfântă, la Betleem.

În cursul crizei ariene, a fost un niceean convins, iar faima sa de om sfânt l-a făcut pe împăratul Valens să-l scutească de exil, după ce îi izgonise pe toți episcopii niceeni de pe teritoriul controlat de el[36]. Odată cu venirea pe tronul imperial a împăratului Teodosie, arianismul este definitiv înfrânt, la al doilea Sinod Ecumenic din Constantinopol, din 381. Sfântul Epifanie nu apare în lista participanților, în opinia lui Pierre Nautin, din cauza prezenței lui Meletie al Antiohiei[37]. Alții consideră că a fost prezent, dar nu a rămas până la finalul sinodului[38].

Fericitul Ieronim ne spune că Sfântul Epifanie se bucura chiar de titlul onorific de „papă”[39]. A desfășurat o activitate misionară intensă, convertind la ortodoxie numeroși păgâni și

[35] *Cf.* J.N.D. Kelly, *Jerome. His Life, Writings, and Controversies*, Duckworth, London, 1975, p. 81.

[36] *Cf.* Richard Adelbert Lipsius, „Epiphanius of Salamis”, în: *A Dictionary of Early Christian Biography and Literature*, Hendrickson Publishers, 1999, p. 300.

[37] „Epiphane de Salamine”, în: *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*, vol. 15, Letouzey & Ané, Paris, 1962, col. 622.

[38] Vezi J. Dechow, *Dogma and Mysticism*..., pp. 87-88.

[39] Conferit, de regulă, arhiepiscopilor de Alexandria și de Roma.

eretici[40]. Totodată, s-a purtat foarte blând cu episcopii supuși lui, lăsându-le deplină libertate de acțiune. Duritatea și intransigența de care a fost acuzat s-au manifestat doar împotriva ereticilor, și nici aici în realitate, ci doar în scris. Dorința de a păstra cu orice preț puritatea învățăturii creștine era motivată de năzuința menținerii unității Bisericii, grav afectată de schismele și ereziile care au proliferat în veacul al IV-lea.

Cu privire la controversa pascală, încă vie în veacul al IV-lea, el a susținut tradiția alexandrină[41], dar nu a respins nici tradiția quartodecimană, a celor care țineau sărbătoarea Învierii Domnului pe 14 Nisan, odată cu evreii.

Sfântul Epifanie a fost un gânditor tradiționalist și un fervent apărător al ortodoxiei în fața ereziilor. Absența formației filozofice și literare explică aversiunea sa față de speculația metafizică, precum și lipsa de înțelegere manifestată față de teologia lui Origen, pe care l-a învinuit că ar fi părintele arianismului, considerând că exegeza sa alegorică este rădăcina tuturor ereziilor (*Panarion*, 64, 3)[42]. În 393 îl găsim în Palestina, ținând o fulminantă predică antiorigenistă la Biserica Sfântului Mormânt din Ierusalim. Această atitudine va declanșa atât un conflict cu episcopul filorigenian Ioan al Ierusalimului, cât și celebra polemică dintre Fericitul Ieronim (amic și susținător al Sfântului Epifanie, care a fost câștigat pentru cauză tocmai de cuvântarea de la Sfântul Mormânt)[43] și Rufin, care încerca să îi reabiliteze memoria lui Origen. Au urmat ani de tensiuni între episcopii Ciprului și Ierusalimului[44]. Acum se petrece și un grav incident „diplomatic". Episcopul Ciprului, venit în vizită la mănăstirea întemeiată de el în Palestina, ascultă lamentațiile unui preot oprit de la slujire de către episcopul Ioan al Ierusalimului. Sfântul Epifanie îi scrie acestuia din urmă o scrisoare foarte dură, în care îi critică decizia pastorală, acuzându-l, totodată, de origenism și prezentându-l pe Rufin ca eretic. Fericitul Ieronim a tradus

[40] Se pare că sub îndrumarea lui s-a construit catedrala ale cărei ruine se mai pot vedea și astăzi.

[41] Care stabilea data Paștilor așa cum o rânduia Sinodul de la Niceea (practică valabilă și astăzi în ortodoxie).

[42] Cu privire la controversa origenistă, se poate consulta Elizabeth A. CLARK, *The Origenist Controversy*, Princeton University Press, Princeton, 1992.

[43] Inițial, Fericitul Ieronim fusese un apologet neobosit al marelui teolog alexandrin, însă Sfântul Epifanie îl va convinge să schimbe tabăra.

[44] Vezi FERICITUL IERONIM, *Împotriva lui Ioan al Ierusalimului,* 14.

de îndată această scrisoare în latină[45], punându-l într-o situație foarte dificilă pe episcopul Ierusalimului.

Între timp, în Egipt, controversa origenistă se acutiza. Arhiepiscopul Teofil al Alexandriei[46], dorind să îi condamne pe „Frații Lungi" (călugări egipteni origeniști, cărora Sfântul Ioan Gură de Aur le acordase azil), va convoca un sinod la Alexandria (402), în care îl va condamna atât pe Origen (numit „hidra tuturor ereziilor"), cât și pe arhiepiscopul Constantinopolului, invitând și pe episcopii din Palestina și Cipru să se ralieze acestei decizii. Teofil trimisese o scrisoare pastorală episcopilor din Cipru și Palestina, în care îi denunța pe acești „Frați Lungi". Epifanie va sosi la Constantinopol, unde va refuza ospeția oferită de Sfântul Ioan Gură de Aur, neintrând în comuniune cu acesta și sfidându-l în mod public ca pe un origenist înveterat, așa cum îl calomniase Teofil. Însă Sfântul Epifanie va înțelege repede că a fost victima mașinațiilor arhiepiscopului Alexandriei și nu va accepta să participe la sinodul de la Stejar[47], ci se va întoarce în Cipru, însă va muri în timpul călătoriei, în mai 403.

Opera corifeului ereziologiei creștine

Scrierile Sfântului Epifanie – după mărturia Fericitului Ieronim[48] – erau citite cu multă râvnă de toți, de cei educați, din pricina erudiției și a temelor tratate, iar de cei neinstruiți, grație limbajului foarte simplu. Deși operele sale sunt în general compilații, iar autorul nu manifestă spirit critic, ci se dovedește adeseori părtinitor, acestea au o mare importanță documentară, oferindu-ne informații prețioase despre istoria Bisericii creștine și a religiilor antice. Stilul său este uneori prolix și greoi, cu mulți termeni

[45] *Epistola* 51 din corespondența ieronimiană.

[46] Teofil a fost inițial un admirator al lui Origen, dar, ulterior, a devenit un critic acerb al acestuia și un persecutor al mănăstirilor egiptene origeniste. Despre această chestiune, vezi pe larg Krastu Banev, *Theophilus of Alexandria and the First Origenist Controversy: Rhetoric and Power*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

[47] Unde Sfântul Ioan Gură de Aur va fi înlăturat de pe tronul Patriarhiei de Constantinopol. Istoricul Socrate (*Istoria bisericească*, VI, 10) ne spune că Sfântul Epifanie ar fi fost mustrat în mod public pentru comportamentul său. Sozomen (*Istoria bisericească*, VIII, 14-15) ne oferă o versiune similară a evenimentelor, afirmând că Sfântul Epifanie a fost convins de Ammonius să își schimbe opinia despre sfântul arhiepiscop al capitalei.

[48] *Despre bărbații iluștri*, 114.

populari, „străin de eleganța atică", precum remarcă Fotie[49]. S-a afirmat că limba sa este mărturia existenței unei „*koiné* elevate". De altfel, judecățile criticilor[50] sunt părtinitoare și ele, deoarece Sfântul Epifanie a scris în limba vie și vorbită a vremii, cea a misionarilor care combăteau ereziile, mai exact limba mediului monastic palestinian, dorind să fie accesibil și inteligibil oricui. Scrierile patristice care urmau îndeaproape canoanele dialectului atic[51] erau mai greu sau deloc înțelese de publicul larg.

Operele cele mai valoroase ale episcopului de Salamina sunt cele ereziologice. Astfel, în 374, va răspunde rugăminților unui preot care îl ruga să îi prezinte doctrina ortodoxă cu privire la Sfânta Treime și, mai ales, cea despre Sfântul Duh, alcătuind scrierea *Ancoratus* („Cel ce este ancorat în chip neclintit [în dreapta credință]"). Sfântul Epifanie devine acum, la moartea Sfântului Atanasie cel Mare, succesorul său spiritual și cel care preia ștafeta apărării dreptei credințe. Opera are caracter catehetic și expune învățătura ortodoxă triadologică, polemizând cu arienii și pneumatomahii, ereticii care tăgăduiau dumnezeirea Duhului Sfânt. Autorul își întemeiază discursul pe Scriptură și Tradiție. Regăsim aici și o listă cu 80 de erezii, schița viitoarei sale opere capitale, *Panarion*. La final, găsim două simboluri de credință, unul dintre ele, cel mai lung, fiind baza Simbolului de credință de la Sinodul Ecumenic din 381 de la Constantinopol[52], la care foarte probabil că a participat și Sfântul Epifanie.

O altă scriere autentică[53] este *Despre greutăți și măsuri*, care ni s-a păstrat într-o versiune siriacă. Este un fel de manual de

---

[49] *Biblioteca*, 122. De aceea, și tălmăcirea este dificilă, textul fiind adeseori ambiguu și obscur, iar lexicul foarte problematic sub aspect semantic.

[50] Criticii moderni se asemănă mult cu cei antici (în general, păgâni, dar nu numai), care criticau opere de felul tratatului *Panarion* tocmai pentru că erau lipsite de puritatea, finețea și armonia dialectului atic.

[51] Cel în care scriseseră marii scriitori eleni ai veacului al IV-lea î.Hr., ca Platon, Euripide, Sofocle. Această variantă stilistică a limbii grecești va rămâne mereu idealul artistic al scriitorilor de limbă greacă din epocile ulterioare, fie ei creștini sau păgâni. Cei care se abăteau de la acest canon estetic și adoptau alte dialecte sau limba vorbită erau criticați cu asprime de criticii purității limbii. Aceștia din urmă nu înțelegeau că orice limbă evoluează, se transformă, aidoma unui organism viu, iar dezvoltarea ei nu poate fi blocată într-o paradigmă datată.

[52] Gestul era o confirmare a faimei și autorității de care se bucura printre niceeni Sfântul Epifanie, veritabil campion al ortodoxiei.

[53] Sub numele Sfântului Epifanie de Salamina ni s-au transmis numeroase tratate neautentice, precum varianta grecească a *Fiziologului* (un manual creștin al simbolismului

studiu[54], redactat în 392 la Constantinopol. În prima parte, se discută despre canonul Vechiului Testament, despre versiunea *Septuagintei*; în a doua parte, despre unitățile de măsură din Biblie; iar ultima parte abordează chestiuni de geografie a Țării Sfinte. Origen este lăudat pentru contribuția sa la studiul biblic, însă înfierat pentru „dogmele sale cele rele". Remarcabil este modul în care se dă o valoare teologică măsurilor și greutăților din Biblie, printr-un inedit amestec de mistică și aritmetică[55]. Unii savanți au opinat că opera era forma preliminară a unui dicționar biblic[56]. Avem trei variante ale operei: siriacă, grecească și o recent descoperită versiune georgiană. Până la aceasta, textul siriac – singurul care ne transmite integral scrierea – era considerat cel mai fidel originalului[57].

Tratatul *Despre cele douăsprezece pietre prețioase* a fost alcătuit în 394, la cererea lui Diodor din Tars, căruia îi și este dedicat. Se face o exegeză alegorică a celor douăsprezece pietre prețioase de pe veșmintele marelui arhiereu iudeu. Se discută și proprietățile lor medicinale, simbolismul, locul de origine, autorul punându-le în legătură cu cele douăsprezece seminții ale lui Israel, dar și cu cei doisprezece apostoli ai lui Hristos. Ne-au rămas fragmente ale textului grecesc și traduceri fragmentare în georgiană, armeană, latină etc.

Ni s-au păstrat trei epistole ale episcopului de Cipru, una păstrată în capitolul 78[58] din *Panarion* și alte două în tălmăciri latine, care ne-au parvenit grație epistolarului Fericitului Ieronim (*Epistolele* 51 și 91). Ultimele două tratează chestiuni privitoare la controversa origenistă. *Epistola* 51 este interesantă și pentru un

creștin al naturii), un *Comentariu la Cântarea Cântărilor*, diverse omilii, *Anafora Sfântului Epifanie* ș.a.

[54] Opera nu are unitate literară, lucru oarecum firesc în cazul unui manual, însă există o unitate teologică (*cf.* E.D. Moutsoula, „L'oeuvre d'Épiphane de Salamine «De mensuris et ponderibus» et son unité littéraire", în: *Studia Patristica*, vol. XII, Akademie Verlag, Berlin, 1975, p. 122).

[55] *Cf.* Aimé Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne depuis les origines jusqu'à la fin du IV-e siècle*, Les Belles Lettres, Paris, 1930, p. 665.

[56] Johannes Quasten, *Patrologia,* vol. 2: *Dal Concilio di Nicea a quello di Calcedonio*, Editrice Marietti, Torino, 1973, p. 392.

[57] *Cf.* Michael E. Stone, „Concerning the seventy-two translators: Armenian fragments of Epiphanius, On weights and measures", în: *Harvard Theological Review*, 73 (1980), 1-4, p. 331.

[58] Cu privire la cultul Sfintei Fecioare Maria.

episod controversat din viața Sfântului Epifanie, anume distrugerea unei picturi a lui Hristos (mai exact un voal pictat) dintr-o biserică din Țara Sfântă. Ni s-au păstrat fragmente din alte scrisori ale sale în florilegiul *Liber contra impium Grammaticum*, al lui Sever de Antiohia, precum și din *Epistola ad Magnum,* adresată unui preot, condamnate la al II-lea Sinod Ecumenic de la Constantinopol, alături de fragmente din *Epistula ad Basilianum* (cu conținut hristologic) și *Epistula ad presbyteros Pisidae*, cu privire la data Paștilor.

Știm despre existența altor opere ale Sfântului Epifanie, din nefericire pierdute, precum un tratat exegetic la Hexaemeron (cele șase zile ale creației lumii), *Despre Sfântul Duh* ș.a.

Alte scrieri controversate ale vajnicului ereziolog sunt cele trei tratate îndreptate împotriva venerării imaginilor. Din acestea, nu ni s-au păstrat decât fragmente în operele Sfinților Ioan Damaschin, Nichifor și Teodor Studitul, precum și în actele Sinodului al VIII-lea Ecumenic. Aceste scrieri sunt *Tratatul împotriva imaginilor*, *Scrisoarea către împăratul Teodosie I* și *Testamentul*. Astfel, reprezentarea persoanelor sfinte este nu doar imposibilă, ei fiind acum duhuri nepământești, ci și blasfematoare, reprezentând idolatrie pură, o stratagemă utilizată de Satana pentru a reintroduce păgânismul și idolatria în Biserica lui Hristos. Venerarea icoanelor este o simplă fantezie a pictorilor și o idolatrie camuflată. Se recomandă înlăturarea picturilor murale, a mozaicului și a icoanelor din biserici. Se afirmă că un creștin trebuie să păstreze adevărata icoană a lui Dumnezeu în inima sa. Scrierile de față sunt de o mare importanță deoarece ne arată tocmai dezvoltarea pe care o luase cultul icoanelor, dar și pentru că vor fi mereu citate, invocate și combătute ulterior, în vremea controverselor iconoclaste. Cu toate acestea, asupra autenticității lor planează numeroase dubii, de vreme ce teologia icoanei combătută aici este prea complexă pentru veacul al IV-lea[59].

[59] Numeroși savanți califică aceste scrieri ca „apocrife" și „falsuri târzii". *Cf.* Edward J. MARTIN, *A History of the Iconoclastic Controversy*, The Macmillan Co., Londra, 1930. A se vedea: Nicolae CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie al Salaminei un promotor al iconoclasmului?", în: *Teologie și Viață*, serie nouă, X (LXXVI), 2000, 1-6, pp. 144-157; Steven BIGHAM, *Epiphanius of Salamis, Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, Orthodox Research Institute, Rollinsford, 2008. Vezi și Bertrand HEMMERDINGER, „Saint Épiphane, iconoclaste", în: *Studia Patristica*, vol. 10, Akademie-Verlag, Berlin, 1970, pp. 118-120.

Ni s-au transmis și unele scrieri sub numele Sfântului Epifanie, printre care cea mai celebră este *Fiziologul* (o antologie de anecdote ale căror protagoniști sunt felurite animale și plante) care discută despre diverse aspecte ale credinței creștine. Scrierea este alegorică și a exercitat o influență notabilă asupra bestiariilor medievale, precum și asupra artei Evului Mediu. La fel, ni s-au păstrat mai multe omilii la Înviere, despre sabat, despre Fecioara Maria, un tratat despre numărul Sfintelor Taine ș.a.[60]

Ereziologia patristică

Înainte de a prezenta opera Panarion, se cuvine să spunem câteva cuvinte despre genul literar al ereziologiei. Conceptul de „erezie" s-a cristalizat treptat, odată cu dezvoltarea conștiinței de sine a Bisericii lui Hristos. Odată cu începutul secolului al II-lea, grupurile creștine centrifuge sunt catalogate în mod oficial ca „eretice", iar această etichetă echivalează cu pierderea calității de „creștin", după cum observă Alain Le Boulluec în studiul său despre evoluția ereziilor[61].

Primul tratat antieretic cunoscut este *Syntagma* Sfântului Iustin Martirul și Filozoful (Σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων), în jurul anului 150 d.Hr. Tratatul ni s-a păstrat doar în fragmente, prezente în alte opere ale Sfântului Iustin și ale altor autori creștini. Sfântul Iustin întemeiază ereziologia ca un capitol separat al teologiei. El consideră că ereziile sunt lucrarea diavolului, care, după ce i-a înșelat pe oameni cu idolatria și politeismul, după venirea Mântuitorului a recurs la alte strategii de a răspândi în lume rătăcirea: erezia. Sfântul Iustin le contestă ereticilor calitatea de creștini, iar pentru clasificarea lor ia ca model sistemul de împărțire a școlilor filozofice grecești: „Sunt și au fost, o voi, prieteni, bărbați mulți, care au învățat a spune și a săvârși lucruri fără de Dumnezeu și defăimătoare, venind în numele lui Iisus Hristos[62]! Ei sunt numiți de noi după numele acelor bărbați de la care a început fiecare învățătura și părerea. Fiecare dintre aceștia învață, în felul lui, să fie defăimați Creatorul tuturor și Hristos, Cel

[60] Vezi *PG* 393 ș.u.
[61] *La notion d'hérésie dans la littérature grecque*, vol. 1, Études augustiniennes, Paris, 1985, p. 35.
[62] *Cf. Matei* 24, 5.

prorocit de El că va veni, și Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov. Noi nu avem nicio legătură cu aceștia, cunoscând că ei sunt fără de Dumnezeu, necucernici, nedrepți și nelegiuiți și că, în loc de a adora pe Iisus, ei Îl mărturisesc numai cu numele. Unii ca aceștia se numesc creștini în același fel în care și unele dintre neamuri dau numele de Dumnezeu lucrurilor celor făcute de mână și participă la ceremonii nelegiuite și atee. Dintre ei, unii sunt numiți Marcioniți, alții Valentinieni, alții Basilidieni, alții Saturnilieni, iar alții se numesc cu alte nume, fiecare numindu-se după începătorul învățăturii pe care o au, tot în același fel în care și fiecare dintre cei ce socotesc că filozofează, după cum am spus la început, socotește că poartă numele filozofiei pe care o filozofează, de la părintele sistemului lor"[63].

Sfântul Iustin remarcă discordia și polemicile dintre eretici, semn al caracterului omenesc al acestor învățături, cărora le opune învățătura creștină, de origine divină. Interesant este faptul că apologetul creștin vorbește despre o succesiune a erorii și rătăcirii, un fel de tradiție paralelă, un șir de ereziarhi care și-au transmis unii altora învățăturile[64]. Acestora le contrapune succesiunea apostolică, tradiția apostolică, transmisă de Biserica cea adevărată a lui Hristos.

Sfântul Irineu de Lyon va continua această dificilă întreprindere, scriind, în jurul anului 180 d.Hr., un amplu tratat, cunoscut sub numele *Împotriva ereziilor* și numit mai exact: *Demascare și combatere a falsei cunoașteri* – Ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως). Opera combate gnosticismul, în general, și școala valentiniană, în special, făcând și „genealogia" sectelor gnostice, pe care le consideră ca izvorând toate de la Simon Magul. Și Sfântul Irineu preia ideea apologetului Iustin, afirmând că toate ereziile îl au ca autor pe Satana[65]. O altă sursă a ereziilor sunt literatura și filozofia păgână. Originalitatea lucrării constă mai ales în combaterea foarte serioasă a doctrinelor gnostice, în special în denaturarea înțelesului autentic al Scripturii, știut fiind că

[63] *Dialogul cu iudeul Trifon*, I, 35, traducere preluată din ediția *Apologeți de limbă greacă*, col. PSB 2, serie veche, trad., introd., note și indice de Pr. Teodor Bodogae, Pr. Olimp Căciulă, Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 124.

[64] Idee preluată și valorificată de Sfântul Epifanie în *Panarion*.

[65] Vezi *Împotriva ereziilor*, IV, Prologul.

gnosticii erau mari exegeți, preferând interpretarea alegorică. Strategia gnosticilor este foarte primejdioasă, ei îmbrăcându-și elucubrațiile în doctrine aparent ortodoxe. Cu alte cuvinte, erezia este un plagiat din filozofia elenică, inspirat de diavolul. După cum observă Alain Le Boulluec, Sfântul Irineu asimilează ereziile cu doctrinele filozofice păgâne, dar îi acuză pe eretici că sunt inferiori filozofilor păgâni în privința vieții și a doctrinei[66]. Marele ereziolog va adopta o metodă pastorală de combatere a ereziei, străduindu-se – aidoma Sfântului Epifanie – să îi readucă cu orice chip pe eretici în „portul adevărului", spre a nu pieri pe marea rătăcirii. Și Sfântul Irineu și Sfântul Epifanie se vor îngriji să ofere „antidoturi" pentru acești șerpi eretici, spre a-și feri păstoriții de moartea spirituală adusă de învățăturile diavolești.

Un alt tratat patristic îndreptat împotriva ereziilor vremii, atribuit Sfântului Ipolit Romanul[67], care reia teza ereziei ca plagiat după filozofia greacă, este *Elenchos* sau *Refutatio omnium haeresium* – „Respingerea tuturor ereziilor"[68]. Prima parte expune diferitele sisteme filozofice păgâne, cultele misterice și astrologia vremii, iar a doua parte prezintă 33 de erezii, fiecăreia corespunzându-i câte o școală filozofică, tratată în prima secțiune. Opera le refuză ereticilor calitatea de creștini, punând în paralel doctrinele eretice și păgâne, astfel că fiecare erezie are un corespondent într-o școală filozofică (αἵρησις) antică, de pildă Valentin se inspiră din Pitagora și Platon, Basilide din Aristotel etc. O noutate însemnată, regăsită și la Sfântul Epifanie, este includerea celor trei mișcări iudaice (saducheii, fariseii și esenienii) printre ereziile creștine[69]. Un alt tratat este *Syntagma, împotriva tuturor ereziilor*, atribuit tot Sfântului Ipolit Romanul – opera nu ni s-a păstrat, dar, după cum ne informează Fotie, știm că trata despre 32 de erezii, de la Dositeu la Noetus. Tratatul pseudo-tertulianian *Împotriva tuturor ereziilor* urmează fidel acest tratat. Un fapt original este că *Syntagma* introduce printre erezii și pe irodieni.

---

[66] *La notion d'hérésie*..., vol. 1, pp. 124-125.

[67] Despre complexa chestiune ipolitiană, vezi M. Simonetti, „Introduzione", în: Ippolito, *Contro Noeto*, Centro Editoriale Dehoniano, Bologna, 2000, pp. 70-139. Regretatul savant italian afirmă că, în realitate, au fost trei autori cu numele „Ipolit".

[68] O parte a acestei opere a fost transmisă sub numele lui Origen, fiind cunoscută ca *Philosophumena*.

[69] La fel va proceda și contemporanul său Hegesip, în *Hypomnemata*, unde va introduce șapte secte iudaice.

Panarion – cea mai însemnată operă antieretică din perioada patristică

Dacă vechii ereziologi, precum Sfinții Iustin, Irineu și Ipolit, scriau într-o epocă în care creștinismul nu era decât o religie minoritară, ignorată sau persecutată în Imperiul Roman, în cursul veacului al IV-lea situația se schimbă radical. Biserica creștină devine acum religie tolerată, apoi favorizată și, în cele din urmă, oficială în Imperiul Roman. După ce ani la rând mai mulți împărați au favorizat formele eretice de creștinism (în special, arian), în cele din urmă, din 380, creștinismul niceean, ortodox, devine religia oficială a imperiului, iar ereticii încep să fie considerați inamici ai statului, pierzându-și chiar dreptul de cetățenie. Sfântul Epifanie trăiește și scrie într-un imperiu devenit creștin, însă nu toți împărații sunt ortodocși, iar ereziologul trebuie să fie foarte atent ce și cum scrie împotriva unor erezii ca arianismul, îmbrățișate de anumiți împărați[70]. În această perioadă, prudența era absolut necesară, deoarece toate afirmațiile dintr-un tratat împotriva ereziilor (care făcea referire la personaje influente ale epocii) puteau fi și erau adeseori interpretate politic.

Deși în veacurile al III-lea și al IV-lea nu s-au mai alcătuit tratate ample împotriva ereziilor, teologii vremii au inserat în operele lor pasaje în care erau combătute doctrinele eterodoxe, după cum vedem în operele lui Clement de Alexandria, Origen, Eusebiu de Cezareea. *Istoria bisericească* a acestuia din urmă dedică mult spațiu ereticilor și ereziilor, de la Simon Magul, trecând prin Menandru, ebioniți, gnostici, Novațian, Mani etc. Și Eusebiu de Cezareea consideră că diavolul este inspiratorul ereziilor, care devin adevărate antibiserici, lucrând în mod subversiv și subminând Biserica cea adevărată[71]. Asemenea Sfântului Epifanie, Eusebiu își avertizează cititorii că ereticii nu doar că alcătuiesc Scripturi false, apocrife și necanonice, ci le și răstălmăcesc pe cele canonice. De aceea, trebuie făcută o distincție clară între Scripturile autentice și cele false[72].

---

[70] Astfel, Valens este numit un împărat pios, foarte religios și mânat de dragoste pentru Dumnezeu, dar înșelat de arianul Eudoxiu (*Panarion*, 69, 13).

[71] Vezi *Istoria bisericească*, IV, 11, 3 și 14.

[72] „Ajunși aici, pare potrivit să recapitulăm lista cărților Noului Testament pe care le-am amintit. În primul rând, trebuie să punem sfânta tetradă a *Evangheliilor*, cărora le urmează scrierea *Faptele Apostolilor*. După această carte, trebuie amintite *Epistolele* lui Pavel, după care va trebui recunoscută *Prima epistolă a lui Ioan* și, tot așa, *Prima epistolă a lui*

Și Sfântul Chiril al Ierusalimului, contemporan cu Sfântul Epifanie, ne oferă în ale sale *Cateheze baptismale și mistagogice* o listă de erezii, similară celor anterioare. Sfântul Chiril îi numește pe eretici „creștini falși", iar prezentarea doctrinelor eretice are un rol didactic, spre a-i ajuta pe catehumeni și pe neofiți să identifice și să evite ereziile acestor „șerpi ai răutății".

Cea mai importantă operă a Sfântului Epifanie este Πανάριον εἴτουν κιβώτιον, „Cufărul cu leacuri" necesare pentru vindecarea mușcăturilor veninoase ale ereziilor. *Panarion*-ul este cel mai amplu tratat ereziologic pe care ni l-a lăsat literatura patristică. Doi preoți din Siria, Acachie și Pavel, îi cer lămuriri Sfântului Epifanie în materie de credință și de erezie în 375, considerându-l pe arhiepiscopul Ciprului cea mai înaltă autoritate bisericească a Orientului la vremea aceea[73], numindu-l „noul Ioan Botezătorul", „noul apostol și binevestitor". Cei doi primesc drept răspuns această

Petru. În urma acestora, vom rândui – dacă se consideră potrivit – *Apocalipsa lui Ioan*, despre care, la momentul cuvenit, vom arăta mai pe larg ce trebuie să credem. Acestea sunt cărțile recunoscute de către toți. Printre cele asupra cărora există îndoieli, cu toate că și ele sunt primite de către cei mai mulți, se înscriu *Epistola* zisă *a lui Iacov*, cea a lui Iuda, apoi *A doua epistolă a lui Petru*, precum și așa-numitele *Epistole a doua și a treia ale lui Ioan*, fie că ele provin de la evanghelist, fie de la altcineva cu același nume. Între apocrife trebuie rânduite *Faptele lui Pavel*, cartea intitulată *Păstorul*, *Apocalipsa lui Petru*, apoi: așa-numita *Epistolă a lui Barnaba*, scrierea cu numele *Didahia celor 12 Apostoli* și apoi, după cum am mai spus, *Apocalipsa lui Ioan*, dacă vrem, aceasta din urmă fiind – după cum am spus – respinsă de unii, în vreme ce alții o încadrează printre cele recunoscute. Tot în rândul celor apocrife au plasat unii *Evanghelia după evrei*, care place mai ales acelora dintre evrei care L-au primit pe Hristos. Chiar dacă toate aceste ultime cărți fac parte din categoria scrierilor contestate, în chip necesar noi am alcătuit o listă a acestora din urmă, separând scrierile care, potrivit tradiției bisericești, sunt adevărate, autentice și unanim recunoscute de cele care, spre deosebire de ele, deși nu sunt cuprinse între cele testamentare, canonice, fiind contestate, totuși sunt bine cunoscute de cei mai mulți dintre scriitorii bisericești. Vom putea face, așadar, deosebire între aceste cărți și cele care (mai ales la eretici) sunt date sub numele unor apostoli, fie că e vorba de *Evanghelia lui Petru*, a lui Toma, a lui Matia ori ale altora, fie de *Faptele lui Andrei*, ale lui Ioan ori ale altor apostoli: niciun scriitor bisericesc din cei recunoscuți de tradiție n-a socotit vrednice de a fi pomenite undeva aceste scrieri. De altfel, ele se deosebesc de cele apostolice și prin felul de exprimare. Cât despre cugetare și felul de a pune problemele, ele sunt deosebite de cele ale ortodoxiei adevărate, ceea ce dovedește că sunt plăsmuiri ale ereticilor. E limpede, așadar, că ele nu trebuie să fie puse printre apocrife, ci trebuie respinse, ca fiind întru totul absurde și nelegiuite." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 25, citat preluat din ediția: Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* col. PSB 20, serie nouă, traducere, studiu introductiv și note de Pr. Teodor Bodogae, ediție revizuită de Prof. Tudor Teoteoi, Editura Basilica, București, 2020, pp. 155-156).

[73] *Cf.* A. Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne…*, p. 654.

operă grandioasă, începută probabil încă din 374 și terminată în 377. În scrisoarea de răspuns, Sfântul Epifanie își prezintă astfel opera și scopul ei: „Am de gând să vă arăt limpede care sunt numele ereziilor și să vă dezvălui faptele lor cele nelegiuite, aidoma unor otrăvuri nimicitoare, dar, în același timp, vă voi arăta și leacurile și antidoturile, pentru a-i tămădui pe aceia care au primit deja [aceste otrăvuri], dar și pentru a-i ajuta dinainte pe aceia care vor pătimi aceleași lucruri în viitor. Am alcătuit acest prolog pentru învățații iubitori de bună rânduială, pentru care am deslușit acest *Panarion* ca pe un chivot cu leacuri pentru cei mușcați de fiarele sălbatice. Este alcătuit din trei cărți, care cuprind optzeci de erezii, înfățișate în chip simbolic de fiare și de șerpi".

După cum observă A. Pourkier[74], Sfântul Epifanie face recurs la vechea metaforă a șarpelui, foarte răspândită în literatura creștină anterioară[75], potrivit căreia se făcea trimitere la șarpele din Eden, din capitolul al treilea al *Facerii*, nimeni altul decât diavolul. În plus, mai există și eticheta dată de Mântuitorul păcătoșilor, ereticilor și necredincioșilor în Evanghelie: „Șerpi, pui de năpârcă"[76]. După ce l-a înșelat pe Adam, diavolul îi înșală și acum pe creștini, prin mijlocirea ereziilor. Sfântul Epifanie va utiliza în mod sistematic acest simbol, aplicându-l tuturor ereticilor.

Lucrarea este foarte amplă și structurată în trei cărți, împărțite, la rândul lor, în șapte părți (prima în trei părți, iar celelalte, în câte două)[77], tratând despre 80 de „erezii"[78]. Primele preced creștinismul, ca barbarismul, scitismul, iudaismul (cu „sectele" sale, samaritenii, fariseii, esenienii etc.) și elenismul[79], acestea fiind

---

[74] *L'hérésiologie chez Epiphane de Salamine*, pp. 79-80.

[75] „Vrăjmașul Bisericii lui Dumnezeu, care urăște cumplit binele și îndrăgește răul și care niciodată n-a uitat să scornească tot felul de uneltiri împotriva oamenilor, a ajuns și de data aceasta să pună în mișcare unele erezii străine de duhul Bisericii. Dintre eretici, unii s-au strecurat ca niște șerpi veninoși prin Asia și Frigia, lăudându-se, pe de o parte, cu purtătorul lor de cuvânt, Montanus, ca și cum ar fi fost «Mângâietorul», pe de altă parte, cu niște femei din anturajul lui, Priscilla și Maximilla, ca și când acestea ar fi ajuns proorocițele lui Montanus." (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, V, 14, PSB 20, serie nouă, p. 256).

[76] *Matei* 3, 7; 12, 34; 23, 33; *Luca* 3, 7.

[77] Se remarcă preferința Sfântului Epifanie pentru numerele simbolice.

[78] Se pare că acest număr e sugerat de cele 80 de concubine ale lui Solomon din *Cântarea Cântărilor* 6, 8. „Fecioarele fără număr" sunt un simbol al filozofiei grecești. Numărul acestora este pus în opoziție cu unica Mireasă a lui Hristos, Biserica. Ideea apare, precum am văzut, pentru prima oară în *Ancoratus*.

[79] Mergând pe calea deschisă de Sfântul Ipolit și de Tertulian, și Sfântul Epifanie consideră că toate ereziile creștine își au izvorul în filozofia greacă.

prezentate în prima carte. „Ereziile" precreștine erau socotite și de Sfântul Atanasie (bun prieten al Sfântului Epifanie) ca „surori" și, totodată, „fiice" ale diavolului[80]. Cartea a doua debutează cu prima erezie creștină, cea a lui Simon Magul, continuă cu diverse secte gnostice, cu Taţian Asirianul și marcionismul. A doua carte tratează despre alte erezii, printre care montaniștii, novațienii, sabelienii, origeniștii, Pavel de Samosata, maniheii, arienii ș.a. Ultima carte a lucrării abordează alte erezii și controverse creștine, ca audienii, semiarienii, pneumatomahii, apolinariștii, iar ultima erezie tratată este mesalianismul. În final, se află un concis compendiu dogmatic ortodox (*De fide*). În ediţiile critice ale operei este inserat și un scurt rezumat (ἀνακεφαλαίοσις – „recapitulare") al fiecărei cărți, precum și al fiecărei părți a acestora. Aceste rezumate nu au fost alcătuite de Sfântul Epifanie, ci au fost redactate cândva înainte de anul 428[81].

Împotriva tuturor ereziilor este o continuare a operei omonime a Sfântului Ipolit Romanul[82]. Sfântul Epifanie adaugă alte 48 de erezii la cele 32 deja discutate acolo. *Panarion* are o însemnătate remarcabilă, pentru că ne furnizează informații și fragmente prețioase din operele unor scriitori eretici sau ortodocși care nu ni s-au păstrat. Astfel, putem avea astăzi acces la ample pasaje din textul original grec al operei *Împotriva ereziilor* a Sfântului Irineu de Lyon, întreaga *Scrisoare către Flora* a lui Ptolemeu, fragmente de mare însemnătate din opera lui Origen, precum și texte esențiale din cursul controversei ariene.

Fiecare eretic este asimilat unui monstru mitic sau real, iar Sfântul Epifanie e un pasionat colecționar care ne prezintă exponatele rare ale unui bestiar care s-a vrut cât mai complet[83]. Ereticii sunt κτηνώδεις – „asemenea unor bestii" – și sunt identificați cu cele mai dezgustătoare sau mai primejdioase specii, de la scorpioni și cârtițe, până la felurite târâtoare și gângănii. Se manifestă o predilecție aparte pentru vipere, sfântul istorisind în mai multe rânduri pilda cu viperele care, fiind așezate în același vas, s-au devorat reciproc, aidoma ereticilor sau filozofilor (părinții celor

[80] *Cf.* Virginia Burrus, „The heretical woman as symbol in Alexander, Athanasius, Epiphanius and Jerome", în: *Harvard Theological Review*, 84 (1991), 3, p. 241.
[81] Fericitul Augustin le utilizează în scrierea sa *Despre erezii*, datată în acest an.
[82] *Panarion* este un instrument prețios pentru reconstituirea acestei opere pierdute.
[83] *Cf.* A. Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne...*, p. 661.

dintâi), care se combat unii pe alții și se sfâșie între ei ca fiarele. La finalul lucrării, autorul chiar își cere iertare cititorilor pentru cuvintele foarte dure la adresa ereticilor, pe care Biserica îi combate cu strășnicie, dar așteaptă neîncetat pocăința și revenirea lor la adevăr[84]. Însă severitatea sa era justificată într-o perioadă în care „ereticii și sinoadele lor manevrau tot felul de formule în avantajul lor și spre batjocorirea Bisericii"[85].

După cum am amintit, acest tratat este scris la insistența a doi cititori zeloși ai operelor sale, preoții Acachie și Pavel, care, citind *Ancoratus*, i-au solicitat episcopului o analiză mai detaliată a celor 80 de erezii menționate în acest tratat. Genul ereziologic era deja bine conturat și reprezentat în literatura creștină, dacă ne gândim la Sfinții Iustin Martirul (*Syntagma*), Ipolit Romanul (*Elenchos*, *Syntagma*) și Irineu de Lyon (*Împotriva ereziilor*). Sfântul Epifanie a utilizat copios aceste opere[86], însă nu într-un mod mecanic, ci adaptând și integrând textele acestora propriei perspective.

Mulți critici moderni au desconsiderat opera de față ca pe un simplu colaj necritic de texte eretice și informații neverificate, prețios doar pentru cantitatea uimitoare de informații și documente, care s-ar fi pierdut dacă nu erau adunate aici. La fel, a fost criticată și lipsa analizei teologice, simplificarea unor chestiuni, deformarea gândirii unor teologi ca Origen etc.[87]

Fapt destul de neobișnuit pentru Antichitate, Sfântul Epifanie și-a dat titlul propriei opere, *Panarion*. Modernii i-au conferit apelativul „vânător de erezii", însă termenul este mai mult ironic și nu reflectă intenția autorului. Scopul său este unul misionar-pastoral

[84] „Mai mult, vă rog să mă iertați dacă veți găsi ceva nelalocul său, deși nu disprețuiesc și nu îmi bat joc de nimeni aici, și dacă, purtat de râvna împotriva ereziilor și de dorința de a-i îndupleca pe cititori, voi grăi ceva cu mânie sau îi voi numi pe unii înșelători, vagabonzi sau ticăloși. Necesitatea cuvântării polemice mă împinge la acestea, pentru a-i îndupleca pe cititori și pentru a arăta pe deplin că faptele, tainele și învățătura acestora sunt departe de cugetul meu. Prin asemenea vorbe aspre vreau să-mi afirm libertatea față de aceste lucruri și să îi îndepărtez pe alții de acestea prin cuvinte care par să fie foarte grele." (*Prolog*).

[85] Ioan G. COMAN, *Patrologie*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 592.

[86] Alături de Clement Alexandrinul, *Pseudo-clementinele*, *Cartea Jubileelor*, *Constituțiile apostolice*, *Istoria bisericească* a lui Eusebiu de Cezareea și multe alte scrieri ortodoxe și apocrife, scrisori, documente conciliare, diverse tradiții scrise sau orale, ceea ce conferă *Panarion*-ului o deosebită valoare istorică.

[87] Vezi C. RIGGI, „La figura di Epifanio nel IV secolo", în: *Studia patristica*, 8/1996, pp. 86-107.

– ocrotirea păstoriților săi și a tuturor creștinilor dreptmăritori de „otrava ereziei", oferind, totodată, și antidoturi pentru a o anihila. Cea mai însemnată operă a episcopului de Salamina mai este numită și „cufărul cu leacuri împotriva celor mușcați de scorpionii ereziei" sau „farmacia portabilă". Titlul lucrării este metaforic, așa cum este și cel al lucrării *Ancoratus*, prin care se face trimitere la ancora dreptei credințe, care poate salva corabia Bisericii pe marea învolburată a ereziei, până va ajunge la limanul mântuirii.

Opera are mai mult un caracter expozitiv și mai puțin analitic, autorul mărginindu-se la prezentarea amplă a ideilor și practicilor feluritelor erezii, înfierându-le și condamnându-le fără drept de apel, fiind mai puțin preocupat cu demontarea argumentelor acestora și combaterea lor[88]. De regulă, se prezintă biografia întemeietorului ereziei, urmată de enumerarea practicilor și doctrinelor, totul încheindu-se cu o osândire pătimașă a acestora. Însă această schemă nu este constantă, cele trei părți putând fi îmbinate. Informațiile cu privire la doctrina ereziilor (în special a celor contemporane autorului) sunt de prim ordin și au o mare valoare istorică. Lasă de dorit însă interpretarea acestor materiale, absența spiritului critic în evaluarea izvoarelor, precum și prezentarea vieții ereziarhilor, unde autorul nostru se dovedește destul de subiectiv. Însă Sfântul Epifanie însuși se scuză pentru aceste scăderi în prologul tratatului, afirmând că tonul său este atât de incisiv deoarece dorește să se detașeze complet de aceste doctrine și practici odioase și blasfematorii.

Izvoarele folosite de Sfântul Epifanie sunt tratatele antieretice menționate mai sus, dar și alte scrieri creștine, în special istoriile bisericești. Fapt demn de menționat este că se folosesc și numeroase izvoare directe, citate ample din scrierile ereticilor, precum și din diverse apocrife și scrieri necanonice, precum *Protoevanghelia lui Iacov, Faptele lui Pilat*, *Apocalipsa lui Adam*, *Evanghelia Evei* etc. Cât privește caracterul nesistematic al tratatului, fapt reproșat de moderni, acesta este afirmat chiar de autor în cea de-a doua prefață, aranjarea materialului fiind dictată de rațiuni cronologice sau pastorale. Recunoaște și precaritatea și lipsa de certitudine a unor informații pe care le-a primit nu din surse directe, scrise, ci

[88] Cele mai percutante argumente aduse de Sfântul Epifanie nu sunt cele speculative, ci cele de natură biblică. Abilitatea sa de exeget biblic este neîntrecută.

de la diverse persoane, prin viu grai. Aici metoda sa se aseamănă cu cea a părintelui istoriei, Herodot.

Limba tratatului *Panarion*, precum am mai amintit, este greaca orală, vie, a vremii respective, însă nu greaca vorbită de oamenii simpli, ci greaca folosită de oamenii educați în conversațiile cotidiene (*koiné* colocvială, cum o numește K. Holl). Stilul său popular nu se ridică la înălțimea canoanelor estetice ale literaturii grecești antice, motiv pentru care copiștii au făcut numeroase corecturi în original[89]. Mai mult, tratatul a fost dictat – probabil într-un ritm destul de alert –, de vreme ce stenografii săi, Anatolie și Ipatie, se iscălesc la finalul operei. Textul este plin de exclamații și remarci specifice stilului oral. Există și porțiuni ale operei bine realizate artistic, precum pasajele cu istorisiri, Sfântul Epifanie dovedindu-se un povestitor talentat.

Termenul-cheie al acestei opere este cel de „erezie" (αἵρεσις). Inițial, acesta nu avea conotații negative în limba greacă. La scriitorii greci (Diodor din Sicilia, Diogene Laertios, Epictet), sensul acestuia este cel de „alegere, preferință"[90], și de aici „doctrină, școală, partid, facțiune, societate privată" (religioasă sau politică sau de altă natură). Verbul αἱρέω, de la care derivă termenul, are înțelesul de „a alege". Tot cu acest sens este atestat termenul și la Iosephus Flavius[91], în *1 Macabei* 2, 42 și în Manuscrisele de la Qumran. În aceste ultime două locuri, αἵρεσις desemnează diverse grupuri de studiu intens al Torei. Noul Testament atestă și el aceste înțelesuri în *Faptele Apostolilor* 5, 17 (aplicat saducheilor[92]), 15, 5 (cu privire la farisei) și 24, 5 (aplicat „nazarenilor"[93]).

Deja cu *Epistola întâi către corinteni* 11, 18-19[94] și cea *către galateni* 5, 20, „erezia" dobândește conotații negative, fiind asociată cu schisma și cu „faptele cărnii". Pentru Sfântul Pavel, „erezia" este o învățătură eronată care amenință unitatea Bisericii lui Hristos. *2 Petru* 2, 1 consacră pe deplin acest nou sens: „Dar au

[89] *Cf.* A. PUECH, *Histoire de la littérature grecque chrétienne...*, p. 663.

[90] Cu acest sens apare în *Leviticul* 22, 18 (în versiunea ortodoxă românească actuală, termenul e tradus prin „făgăduință", deoarece se urmează textul ebraic).

[91] Pentru a desemna facțiunile evreiești, precum și pe esenieni (*cf. Războiul evreilor împotriva romanilor*, 2, 118).

[92] În traducerile românești ortodoxe s-a încetățenit termenul de „eres".

[93] Termen prin care erau desemnați primii creștini.

[94] „Căci mai întâi aud că, atunci când vă adunați în biserică, între voi sunt dezbinări, și în parte cred. Căci trebuie să fie între voi și *eresuri*, ca să se învedereze între voi cei încercați."

fost în popor și proroci mincinoși, după cum și între voi vor fi învățători mincinoși, care vor strecura *eresuri* pierzătoare și, tăgăduind chiar pe Stăpânul Care i-a răscumpărat, își vor aduce lor grabnică pieire". Astfel, αἵρεσις creează o nouă societate religioasă alături de Biserică, transformând-o pe aceasta într-o altă αἵρεσις, lucru care nu poate fi acceptat. Literatura patristică va prelua acest sens, aplicându-l sectelor și ereziilor propriu-zise[95].

Marele ereziolog va împrumuta perspectiva teologică eusebiană (din *Istoria bisericească*) asupra dezvoltării diacronice și sincronice a ereziei și a ortodoxiei, de la Adam până în epoca sa.

Sfântul Epifanie taie nodul gordian al dialecticii ortodoxie-erezie / Biserică-schismă, rezolvând totul în chip foarte simplu. Preluând o idee existentă în germene la apologeții și scriitorii creștini din primele două veacuri, el afirmă că Biserica există încă de la facerea lumii, iar a fi creștin presupune o revenire la starea originară a lui Adam, firește, căreia i se adaugă harul adus de răscumpărarea Mântuitorului Iisus Hristos. Revelația originară și Biserica primordială s-au întunecat și au decăzut treptat sub influența patimilor și păcatelor, care au antrenat și degenerarea învățăturii curate despre Dumnezeu și căderea într-o falsă adorare a Acestuia, idolatria. Creștinismul nu este o realitate nouă, ci există încă de la începutul creației. Dar și erezia și-a făcut apariția tot atunci, chiar de la facerea lumii și a omului, prin lucrarea diavolului.

Astfel, concepția Sfântului Epifanie despre erezie trebuie integrată viziunii sale despre teologia și filozofia istoriei universale. Erezia este deviație de la morala creștină, deturnare și denaturare a doctrinei celei drepte, schismă, eroare dogmatică, dar și rău molipsitor, grupuscul proteic, organizat și insuflat de Satana[96]. Sfântul Epifanie o spune chiar în prologul operei sale: „Dar pe pământ nu se afla nicio altfel de părere, nicio erezie, ci se vorbea numai despre «oameni», de «o singură gură și o singură limbă»[97]. Era doar evlavie și lipsă de evlavie, legea firii și legea voinței firești a fiecăruia, fără să fi fost învățată de la cineva sau din cărți. Nu exista nici iudaism, nici elenism, nici vreo altă religie de niciun fel, ci doar acea

[95] *Cf.* Sfântul Ignatie Teoforul, *Către efeseni*, 6, 2; epilogul *Martiriului Sfântului Policarp al Smirnei*; Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia I*, 26, 33.

[96] C. Riggi, „Il termine *hairesis* nell'accezione di Epifanio di Salamina (Panarion t. I – *De fide*)", în: *Salesianum*, 29, no. 1 (1967), pp. 5-6.

[97] *Facerea* 11, 1.

credință care se găsește acum în Biserica universală[98], prin harul lui Dumnezeu cel Sfânt. Această credință exista de la început și urma să fie dezvăluită din nou mai târziu. Oricine este iubitor de adevăr și dorește să cerceteze toate acestea își va da seama că Biserica universală și sfântă este începutul tuturor lucrurilor. Adam, cel care a fost plămădit la început, a fost făcut netăiat împrejur[99]. El nu era nici închinător la idoli, ci Îi cunoștea pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt pentru că era proroc".

Istoria lumii este împărțită în funcție de diversele doctrine care i-au divizat pe oameni. De la Adam până la Noe, a fost epoca barbarismului, susține Sfântul Epifanie, prima dintre cele 80 de erezii din *Panarion*. De la Noe până la finele celor douăsprezece generații de după Turnul Babel, a urmat perioada „superstiției sciților". De la Turnul Babel la Avraam, urmează elenismul. Tot de la Avraam provine și iudaismul, care va evolua paralel cu acesta, intersectându-se uneori. Din toate aceste patru mari „erezii-mamă", care au durat de la creația lumii până la Întrupare, au derivat toate celelalte credințe greșite: „Cele patru neamuri au urmat unul altuia până în vremea de acum, potrivit celor patru feluri deosebite, din cele mai vechi timpuri până în clipa de față, după cum am lămurit, și așa mai departe. Adică: de la Adam până la Noe, barbarismul; de la Noe până la Turnul [Babel] și la Serug, două generații după Turn, superstiția scită; după aceea, de la Turn, Serug și Aram până la Avraam, a fost elenismul. De la Avraam înainte, a urmat adevărata credință, cea care este legată de același Avraam, iar de la cel răsărit din sămânța lui, Iuda, avem și numele de «iudaism». După cum dă mărturie și purtătorul de Duh și sfântul lui Dumnezeu Apostol Pavel, când spune că «în Hristos Iisus nu mai este nici barbar, nici scit, nici elen, nici iudeu, ci o nouă făptură»[100]. Căci, la început, când a fost creată făptura, aceasta era nouă și nu se deosebea prin niciun nume. Iar [Pavel] spune din nou în alt loc, în armonie cu sine însuși: «Dator sunt și elenilor, și barbarilor, și învățaților, și neînvățaților»[101]. Prin «cei învățați»,

[98] Termenul folosit aici este καθολική – „universal, de pretutindeni, catolic", cuvânt utilizat pentru a desemna Biserica cea adevărată, ortodoxă, în opoziție cu erezia.

[99] SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL (Dialogul cu iudeul Trifon, 19) afirmă că Adam a fost creat tăiat împrejur.

[100] *Coloseni* 3, 11; *Galateni* 6, 15.

[101] *Romani* 1, 14.

îi înțelege pe iudei; iar pe sciți, prin „neînvățați". Iar când spune: «Sunt dator», arată că mântuirea vine de la iudei[102]"[103].

Remarcabil este faptul că Sfântul Epifanie vede neamul omenesc – în pofida dezbinărilor sale – ca pe o unitate, ca pe un mare organism. Oamenii cei dintâi aveau aceeași credință ca a Bisericii Universale, Ortodoxe, din vremea sa. Primul punct de cotitură însemnat este Turnul Babel, nașterea cetății și crearea statului. Această invenție, deplânsă de Sfântul Epifanie, va duce la dezbinarea tot mai mare a oamenilor. Acum se naște și idolatria, precum și divinizarea regilor și a tiranilor, magia, astrologia și alte superstiții demonice. Firește, succesiunea celor patru „erezii" nu este foarte exactă, însă autorul este interesat de viziunea globală. Elenismul, la rândul lui, a zămislit alte „erezii" (curente de gândire, școli filozofice), stoicii, platonicii, pitagoreicii, epicureii, alături de poeți, filozofi, istorici ș.a., care au născocit noi și noi forme de eroare și rătăcire.

Iudaismul începe cu Avraam, „cel desăvârșit în evlavie, proroc în privința cunoașterii și ducând o viață potrivită cu Evanghelia"[104]. Legea iudaică a fost însă una temporară, ființând până la Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca un pedagog. Întruparea a dus și la dispariția numeroaselor secte și erezii iudaice, însă, din nefericire, au răsărit altele și altele, de această dată în sânul Bisericii.

Biserica, precum spunea părintele Dumitru Stăniloae, este unirea dintre Dumnezeu și creatură, fiind, așadar, preexistentă universului ca plan al lui Dumnezeu. *Păstorul*, scrierea lui Herma din veacul al II-lea[105], ne prezintă Biserica sub chipul unei fecioare care există dinainte de facerea lumii. Starea originară a omului era, prin urmare, prima treaptă a îndumnezeirii sale. Oamenii nu erau pe atunci separați de considerente culturale, filozofice, religioase, politice, rasiale etc.: Adam nu a fost nici circumcis, nici idolatru, nici iudeu, nici păgân. Putem spune că nici nu exista religie, fiindcă religia este o tentativă umană de a restabili comuniunea omului cu Dumnezeu, iar adevărata religie este cea prin care Dumnezeu Însuși vine spre om și are inițiativa comuniunii cu omul, mai mult făcându-Se cu adevărat om deplin. Adam era în deplină comuniune

[102] *Cf. Ioan* 4, 22.
[103] *Panarion*, 8, 3, 1.
[104] *Panarion*, 4, 1, 1.
[105] Care a făcut parte o vreme chiar din canonul Noului Testament.

cu Dumnezeu, fără să depună niciun efort sau să îndeplinească un anume ritual. Învățătura și harul Mântuitorului Hristos urmăresc să restabilească tocmai această comuniune pierdută și acest firesc al vieții. Omul este, prin firea lui, creștin.

Remarcăm că, pentru Sfântul Epifanie, semnificația termenului „erezie" este foarte generoasă și trebuie să ținem cont de acest lucru pentru a-i înțelege argumentația. Precum am văzut, are înțelesul de opinie umană, originală, dar care se îndepărtează de adevărul lucrurilor și este susținută cu orgoliu, ducând la dezbinare. Totodată, el desemnează și școlile filozofice propriu-zise, diversele facțiuni din cadrul unei religii sau chiar religie în general.

De aceea, orice concepție umană, orice idee, orice doctrină, filozofie, religie, sectă, confesiune etc., care aduc dezbinare între oameni, nu au Duhul lui Dumnezeu și pot fi numite „erezie" în ceea ce privește devierea de la Adevărul unic, care este dragostea față de Dumnezeu și de creatură[106]. Dacă adevărul se poate păstra doar în iubire, după cum spune Sfântul Apostol Pavel (*Efeseni* 4, 15), atunci erezia nu este doar minciună și eroare, ci lipsă de iubire și de har al lui Dumnezeu.

Concluzii

Deși a fost foarte apreciat și venerat în Antichitatea creștină, criticii moderni l-au acuzat pe Sfântul Epifanie de intoleranță, fanatism și dispreț față de cultura clasică, contestându-i inițiativele pastorale, considerate ca lipsite de tact. În realitate, episcopul de Salamina era fidel tradiției pe care o asimilase în Egipt, una a căii de mijloc între alegorie și literalism, centrată în special pe învățătura biblică și pe o asceză riguroasă. În plus, se uită că operele sale sunt polemice, iar retorica antică (și cea creștină e fiica acesteia) permitea și chiar încuraja denigrarea și desființarea nu doar a ideilor adversarilor, ci și a persoanei acestora. Buna-credință și chiar naivitatea lui au fost uneori speculate de alții care l-au manipulat[107] (cum a fost cazul în relația cu Teofil al Alexandriei și Sfântul Ioan Gură de Aur). Râvna lui pentru adevăr și unitate l-a făcut uneori

[106] Așadar, la Sfântul Epifanie, termenul de „erezie" este polisemantic. De aceea am și păstrat termenul de „erezie" în traducere, chiar acolo unde el desemnează o școală filozofică, o sectă, o schismă sau un curent de gândire din cadrul creștinismului.

[107] *Cf.* Ioan G. COMAN, *Patrologie*, vol. 3, p. 576.

să mai exagereze în lucrarea și, mai ales, în scrisul său, însă aceste lucruri i-au afectat sfințenia. Însă importanța operei sale antieretice nu este îndeajuns de bine subliniată. *Panarion*, alături de celelalte opere ale sale, nu este doar un cufăr cu leacuri pentru imunizarea împotriva veninului ereziilor și pentru vindecarea celor afectați, ci a contribuit în mod decisiv la conturarea conștiinței de sine a Bisericii Ortodoxe în raport cu ereziile, schismele și curentele de gândire omenească. Sfântul Epifanie a trasat foarte limpede aceste hotare între învățătura revelată, dumnezeiască, a creștinismului ortodox și orice altă învățătură de sorginte omenească sau insuflată de duhurile cele necurate. Imediat după ce a sfârșit de scris *Panarion*, în 380, Imperiul Roman devine oficial creștin, dar creștin niceean, ortodox. Între cele două evenimente legătura nu este doar circumstanțială.

Dacă a fost intransigent în privința doctrinei ortodoxe, în chestiunile practice ale pastorației a fost un Părinte duhovnicesc înțelegător și iubitor, viața lui fiind în deplin acord cu propovăduirea sa. A fost un apropiat al săracilor și al suferinzilor, stârnind admirația contemporanilor, ca Fericitul Ieronim și istoricii Socrate și Sozomen. Acesta din urmă chiar ne spune că „era foarte darnic către cei care fuseseră ruinați, fie prin naufragiu, fie prin altă oarecare nenorocire, și, după ce a cheltuit toată averea sa prin milosteniile sale, el făcea o egală binefacere și cu avutul Bisericii sale”[108].

Chiar dacă nu a fost un teolog original[109] (deși conceptul acesta este destul de discutabil, fiind forjat într-o perspectivă umanist-secularizată), Sfântul Epifanie a fost un păstor de suflete remarcabil, un om cu viață sfântă, un adevărat „bărbat apostolic al secolului al IV-lea”[110], promotor fervent al monahismului, una dintre cele mai importante personalități ecleziastice ale vremii și un fervent apărător al unității Bisericii și al purității doctrinei ortodoxe și apostolice, „un erou de epopee sacră, un alt Ahile, de data aceasta al războiului sfânt al Bisericii dus contra dușmanilor spirituali ai acesteia, un erou neobosit cu sabia necruțătoare a credinței în cuvânt și în scris”[111].

[108] Sozomen, *Istoria bisericească*, VII, 27.
[109] Totuși se cuvine menționată contribuția sa esențială în domeniul mariologiei, susținând distincția clară între venerare, cuvenită Sfintei Fecioare Maria, și adorare, care I se cuvine numai lui Dumnezeu (*cf. Panarion*, 79).
[110] A. Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne*..., p. 654.
[111] I.G. Coman, *Patrologie*, vol. 3, p. 589.

PANARION
SAU
CUFĂRUL CU LEACURI ÎMPOTRIVA MUȘCĂTURII SCORPIONILOR ERETICI[1]

CARTEA I

PARTEA ÎNTÂI

Scrisoarea preoților Acachie și Pavel

Această epistolă a fost alcătuită în anul 92 de la Dioclețian[2],

---

[1] Traducerea este realizată după ediția lui Karl Holl, Jürgen Dummer, *Ancoratus und Panarion haer. 1-33*, De Gruyter, Berlin, 1985. Am consultat și ediția bilingvă a lui Pini, menționată mai jos. Pentru realizarea notelor și a introducerii, am folosit mai multe manuale de Patrologie și istorii ale literaturii creștine, studii și dicționare de specialitate, dintre care amintim selectiv câteva: Epifanio di Salamina, *Panarion*, Libro primo, a cura di Giovanni Pini, con un saggio di Gabriela Aragione, Morcelliana, Brescia, 2010; *The Panarion of Epiphanius of Salamis*, Book I (sects 1-46), în: *Nag Hammadi and Manichaean Studies*, Editors Einar Thomassen & Johannes van Oort, vol. 63, translated by Frank Williams, *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane*, Augustinianum, Roma, 2006-2010; *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines d'après les textes et les monuments*, ouvrage rédigé par une société d'écrivains spéciaux, d'archéologues et de professeurs sous la direction de Mm. Charles Darenberg et Edmond Saglio, Librarie Hachette, Paris, 1877-1919; *Encyclopedia of Early Christianity*, Second Edition, Editor Everett Ferguson, Garland Publishing inc., New York and London, 1998; Remus Rus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Ed. Lidia, București, 2003; Henry Wace, William C. Piercy, eds., *A Dictionary of Early Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A. D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1999; *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, ed. a II-a, F.L. Cross și E.A. Livingstone, Oxford University Press, London, New York, Toronto, 1974; Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II/1, „De la Conciliul de la Niceea la începuturile Evului Mediu", traducere de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu și Dana Zămosteanu, Ed. Polirom, Iași, 2004; *The Panarion of Epiphanius of Salamis Book I (Sects 1-46)*, Second Edition, Revised and Expanded, translated by Frank Williams, Brill, Leiden - Boston, 2009; Anna Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, traducere de Dragoș Cojocaru, Emanuela Stoleriu, Dana Zămosteanu, Ed. Polirom, Iași, 2003.

[2] Anul 376 d.Hr. Sistemul curent de numerotare a anilor, în epocă, începea cu primul an de domnie al lui Dioclețian (284 d.Hr.). Abia Sfântul Dionisie Exiguul – atrăgând atenția

în vremea domniei lui Valentinian și Valens și în al optulea an al lui Grațian[3], și trimisă lui Epifanie de Eleutheropolis, în Palestina, pe când era întâi-stătător al mănăstirii din împrejurimile Eleutheropolisului. În clipa de față este episcop al cetății Constanțiana, în provincia Ciprului. Epistola a fost alcătuită de preoții Acachie și Pavel, arhimandriți, întâi-stătători ai mănăstirilor din Chalcis și Bereea, din Coelesiria. Aceștia i-au cerut să scrie despre toate ereziile, însă nu numai aceștia, ci și mulți alții l-au îmboldit și aproape l-au silit să purceadă la aceasta.

Domnului nostru și preacinstitului întru toate și preaevlaviosului nostru Părinte Episcop Epifanie, de la preoții Acachie și Pavel[4].

1.1. Ne ajunge o simplă privire a Evlaviei tale, părinte, spre a ne sătura cu vorbirea ta duhovnicească și a sădi în noi acea dragoste de care au parte cei care se bucură mereu de vederea ta! 2. Dar faima ta de ucenic al Mântuitorului merge înaintea ta, dând ea singură mărturie prin mireasma[5] cuvintelor tale și prin aroma faptelor și gândurilor celor bune. S-ar cuveni să venim și să ne împărtășim față către față de harul dăruit ție de Dumnezeu, precum a făcut cu apostolii.

3. Dar, de vreme ce calea ne este împiedicată de beteșugurile și suferințele trupești, nu suntem în stare să venim noi și să îți cădem la picioare pentru a asculta și a învăța cuvintele cele duhovnicești și sfinte, așa cum se revarsă din gura ta. 4. Suntem încredințați că, dacă am veni și le-am asculta, ne-am întări în felul de viețuire pe care am ales-o, doar dacă suntem vrednici să ajungem la acest țel.

5. Însă, pentru că beteșugurile ne-au copleșit, rugăm pe Evlavia ta să nu ții doar pentru tine, ci să ne împărtășești și nouă din

---

că nu se cuvine creștinilor să numere anii de la începutul domniei marelui persecutor – va introduce anul Nașterii lui Hristos ca anul întâi al noii ere creștine.

[3] Valentinian I (364-375), împărat al părții de Apus a Imperiului Roman; Valens (364-378), împărat al părții de Răsărit a Imperiului Roman; și Grațian, împărat în Apus (375-383) și în Răsărit (378-379).

[4] Arhimandritul Pavel nu e cunoscut din alte surse. Acachie de Bereea (340-433) a fost episcop al acestei cetăți și a luat parte la al II-lea Sinod Ecumenic de la Constantinopol. La Sinodul de la Stejar a fost împotriva Sfântului Ioan Gură de Aur. Cu toate acestea, știm de la Sozomen că era o persoană foarte evlavioasă.

[5] *Cf. Iezechiel* 20, 41 (*Filipeni* 4, 18).

darurile pe care ți le-a dat cu adevărat Mântuitorul. 6. De aceea, nu doar noi, ci și toți care te ascultă mărturisesc că Mântuitorul a ridicat în acest neam al nostru un nou crainic și un nou apostol, un nou Ioan[6] care să vestească poruncile pe care trebuie să le țină aceia care au îmbrățișat această cale[7].

7. După cum fratele nostru comun Marcellus este îmboldit de faima ta și purtat de dorul Evlaviei tale și pentru că și el face parte din turma noastră, l-am folosit pentru acest lucru, deși este încă un neofit. Lui i-am încredințat această sarcină, noi, păcătoșii, aceea de a călători până la tine, ucenicul Mântuitorului. 8. Ceea ce îți cerem este să ne dăruiești și nouă cuvintele pe care le-ai împărtășit unor frați spre îndreptare. Pentru tine, cel drept, acest lucru nu este deloc împovărător, însă pentru noi, păcătoșii, când ne vom împărtăși de ele, lucrul va fi o mare bucurie în Domnul. Și aceasta pentru că nelegiuirile noastre se ușurează când se revarsă peste ele cuvintele tale cele duhovnicești. 9. Am auzit că preacinstita ta față a dat nume fiecărei erezii[8], însă rugăm pe Evlavia ta să ne deslușești cât se poate de limpede ritualurile acestor erezii. Pentru că nu toți au același dar.

10. Noi îți mai cerem ție, celui drept, să te rogi lui Dumnezeu pentru aceia care tânjesc și așteaptă aceste daruri de la tine. 11. Noi petrecem în post și rugăciune pentru ca fratele nostru comun să fie primit cu bucurie de preacinstita ta față și să dobândească dar din darurile tale, și astfel să înalțe rugăciuni Tatălui și Fiului și Sfântului Duh.

12. Toți frații nădăjduiesc să fie întăriți prin rugăciunea ta. Astfel, de vreme ce ai primit harul dat apostolilor, te rugăm să nu te zgârcești a-l împărtăși altora. 13. Toți cei mici din această obște cer mereu celui mai mare să le împărtășească un dar duhovnicesc[9] de la Evlavia ta. Fii sănătos în Domnul și plin de bucurie în Duhul Sfânt, câtă vreme șezi pe tronul care ți-a fost rânduit alături de darurile cele dumnezeiești, până ce vei primi cununa [cea cerească]!

---

[6] Aluzie la Sfântul Ioan Botezătorul, considerat o preînchipuire a vieții ascetice și monastice creștine.

[7] Vezi *2 Timotei* 4, 7.

[8] Vezi *Ancoratus*, 12, 7-13.

[9] *Cf. Romani* 1, 11.

Răspunsul lui Epifanie către preoții Acachie și Pavel, cu privire la cele pe care i le-au scris despre scrierea care tratează ereziile

Preacinstiților frați și împreună preoți, Acachie și Pavel, Epifanie îi salută în Domnul.

1.1. Vechii scriitori, atunci când alcătuiau un prolog sau un titlu, ofereau pe scurt, printr-o ghicitură[10], un semn despre cele pe care urmau să le înfățișeze. Tot astfel și eu, iubiților, voi folosi un asemenea prolog pentru voi, unde voi înșira pe scurt cele ce vor fi înfățișate aici. 2. Am de gând să vă arăt limpede care sunt numele ereziilor și să vă dezvălui faptele lor cele nelegiuite, aidoma unor otrăvuri nimicitoare, dar, în același timp, vă voi arăta și leacurile și antidoturile, pentru a-i tămădui pe aceia care au primit deja [aceste otrăvuri], dar și pentru a-i ajuta dinainte pe aceia care vor pătimi aceleași lucruri în viitor. Am alcătuit acest prolog pentru învățații iubitori de bună rânduială, pentru care am deslușit acest *Panarion* ca pe un chivot cu leacuri pentru cei mușcați de fiarele sălbatice. Este alcătuit din trei cărți, care cuprind optzeci de erezii, înfățișate în chip simbolic de fiare și de șerpi[11].

3. Dar „cea care vine după cele optzeci" este temelia adevărului[12], cea care ne învață făptuirea cea mântuitoare, nimeni alta decât Biserica, sfânta lui Mireasă. Aceasta a existat dintotdeauna[13], însă abia acum s-a arătat, de-a lungul vremii, prin Întruparea lui Hristos, în mijlocul acestor erezii. 4. Noi am amintit acestea strâns legat de propovăduirea lui Hristos și am așezat mai înainte o scurtă

[10] *Cf. 1 Corinteni* 13, 12.

[11] În *Faptele lui Petru și ale celor doisprezece apostoli* (tratat păstrat printre textele de la Nag Hammadi), un înger le dăruiește apostolilor un cufăr cu leacuri, menite a tămădui sufletele oamenilor.

[12] *Cf. 1 Timotei* 3, 15.

[13] În HERMA, *Păstorul*, vedenia II, 8, citim următoarele: „Biserica a fost creată înainte de toți, iar pentru Biserică a fost creată lumea" (text preluat din volumul *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, serie veche, trad., note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979). Țelul ultim al universului este îndumnezeirea tuturor făpturilor. Biserica a existat dintotdeauna, în diverse grade și forme (în imnografia liturgică ortodoxă se vorbește chiar despre „Biserica cea din păgâni"), însă abia la Cincizecime s-a întrupat și s-a manifestat în deplinătatea ei harică.

înfățișare a blestematelor erezii, lămurind lucrurile în chip limpede, potrivit învățăturii apostolilor, pentru a-i încuraja pe cei care au trecut prin aceste erezii.

2.1. De aceea, vă rog pe toți cei mai învățați care veți citi acest prolog (cu înșirarea ereziilor, cu apărarea adevărului, cu înfățișarea adevărului și a credinței Bisericii universale) să mă iertați. 2. Noi suntem oameni simpli și ne străduim să apărăm dreapta credință cu osteneală și râvnă dumnezeiască. Poate că m-am înhămat la o sarcină prea împovărătoare, dorind să apăr preasfântul și preamăritul Său Nume, potrivit puterii mele. Cu îngăduința lui Dumnezeu, am cercetat lucruri mai presus de puterea mea, de vreme ce acest tratat este alcătuit de dragul adevărului și al dreptei credințe.

3. Mai mult, vă rog să mă iertați dacă veți găsi ceva nelalocul său, deși nu disprețuiesc și nu îmi bat joc de nimeni aici, și dacă, purtat de râvna împotriva ereziilor și de dorința de a-i îndupleca pe cititori, voi grăi ceva cu mânie sau îi voi numi pe unii înșelători, vagabonzi sau ticăloși. 4. Necesitatea cuvântării polemice mă împinge la acestea, pentru a-i îndupleca pe cititori și pentru a arăta pe deplin că faptele, tainele și învățătura acestora sunt departe de cugetul meu. Prin asemenea vorbe aspre, vreau să-mi afirm libertatea față de aceste lucruri și să îi îndepărtez pe alții de acestea prin cuvinte care par să fie foarte grele.

3.1. Tratatul de față este alcătuit din trei părți: prima, a doua și a treia carte. Aceste trei cărți sunt împărțite în șapte tomuri, fiecare cuprinzând un anumit număr de erezii și schisme. Cu totul sunt optzeci. 2. Numele și prilejurile acestora sunt: primii, barbarii; în al doilea rând, sciții; în al treilea rând, elenii; apoi iudeii; în al cincilea rând, samaritenii. 3. De aici au izvorât toate celelalte. Înainte de venirea lui Hristos, dar după barbari și superstiția sciților, cele ce au răsărit din elenism sunt acestea: în al șaselea rând, pitagoreicii și peripateticii, sectă care s-a despărțit [de elenism] prin Aristotel; în al șaptelea rând vin platonicii; în al optulea, stoicii; în al nouălea, epicureii.

4. Urmează erezia samaritenilor, cea care a ieșit din iudaism și are patru popoare. În al zecelea rând vin gorotenii, în al unsprezecelea rând, sebueii. În al doisprezecelea rând, esenienii. În al treisprezecelea rând, dositeii.

5. Apoi însuși iudaismul, despre care am vorbit și care și-a primit înfățișarea de la Avraam, a sporit prin primirea Legii de către

Moise, a crescut prin Iuda, fiul lui Iacov sau Israel, și prin David, regele din seminția lui Iuda. Numele de „iudaism" l-a moștenit tocmai de aici. 6. Din iudaism au ieșit alte erezii: în al paisprezecelea rând, învățătorii Legii; în al cincisprezecelea, fariseii; în al șaisprezecelea, saducheii; în al șaptesprezecelea, hemerobaptiștii. În al optsprezecelea, oseenii; în al nouăsprezecelea, nazareii; în al douăzecilea, irodienii.

4.1. Printre aceste mișcări și printre cele ce le-au urmat în timp, s-a ivit și iconomia mântuitoare a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu alte cuvinte, Întruparea Sa, arătarea Lui, învățătura Evangheliei și propovăduirea Împărăției. Doar acesta este izvorul mântuirii, credința în adevărul Bisericii universale și apostolice și ortodoxe. 2. Din această Biserică s-au rupt și s-au despărțit erezii care poartă doar numele lui Hristos, nu și credința Lui. 3. Primii, simonienii; apoi, menandrienii. În al treilea rând, satornilienii; în al patrulea, basilidienii; în al cincilea, nicolaiții; în al șaselea, gnosticii, numiți și stratioticoi, aceiași cu fibioniții, numiți de unii secundieni, de alții socratiți, de alții zaheeni. Alții le zic codieni, alții borboriți sau barbeliți. În al șaptea rând vin carpocrațienii; în al optulea, cerintienii, numiți și merintieni. În al nouălea rând, nazareii; în al zecelea, ebioniții; în al unsprezecelea rând, valentinienii; în al doisprezecelea rând, secundienii, cei împreună cu Epifanie și Isidor. În al treisprezecelea rând vin ptolemeii; 4. în al paisprezecelea, marcosienii; în al cincisprezecelea, colorbasienii; în al șaisprezecelea, heracleoniții; în al șaptesprezecelea, ofiții; în al optsprezecelea, cainiții.

În al nouăsprezecelea, setienii; în al douăzecilea rând, arhonticii; în al douăzeci și unulea rând, cerdonienii; în al douăzeci și doilea, marcioniții; în al douăzeci și treilea, lucianiștii; în al douăzeci și patrulea, apellienii; în al douăzeci și cincilea, severienii; în al douăzeci și șaselea, tațianiștii; 5. în al douăzeci și șaptelea, encratiții. În al douăzeci și optulea rând, cei din Frigia, numiți și montaniști și tascodrugiți; dar iarăși tascodrugiții sunt deosebiți de ceilalți, fiind o erezie în sine. În al douăzeci și nouălea rând vin pepuzienii, cunoscuți și ca priscilianiști și quintilieni, iar împreună cu aceștia sunt și artotyriții. În al treizecilea rând vin quartodecimanii, cei care sărbătoresc Paștile în aceeași zi din an. În al treizeci și unulea rând vin alogii, cei care nu primesc *Evanghelia după Ioan* și *Apocalipsa*. În al treizeci și doilea rând, adamienii; în al treizeci și treilea,

sampseenii, cunoscuți și ca helchesaiți. În al treizeci și patrulea rând, teodoțienii; în al treizeci și cincilea rând, melchisedechienii. În al treizeci și șaselea, bardesaniții; în al treizeci și șaptelea, noețienii; în al treizeci și optulea, valesienii; în al treizeci și nouălea rând, catarii, cei cunoscuți și ca navațieni; în al patruzecilea rând, angelicii; în al patruzeci și unulea, apostolicii, numiți și apotactici. În al patruzeci și doilea rând, sabelienii; în al patruzeci și treilea, origeniștii, cunoscuți și ca aceia care făptuiesc cele rușinoase. În al patruzeci și patrulea rând, origeniștii cei ai lui Adamantius.

6. În al patruzeci și cincilea, cei care-l urmează pe Pavel de Samosata; în al patruzeci și șaselea rând, maniheii, cei numiți și acuaniți; în al patruzeci și șaptelea rând, hierachiții; în al patruzeci și optulea, meletienii, cei din schisma egipteană; în al patruzeci și nouălea, arienii sau ariomanii.

7. În al cincizecilea rând, schismaticii audieni; în al cincizeci și unulea rând, fotinienii; în al cincizeci și doilea rând, marcelienii; în al cincizeci și treilea, semiarienii; în al cincizeci și patrulea, pneumatomahii, numiți și macedonieni și ucenici ai lui Eleusis, cei care hulesc pe Duhul Sfânt al lui Dumnezeu. În al cincizeci și cincilea rând vin aerienii; în al cincizeci și șaselea rând, aețienii, numiți și anomei, cei care îl urmează pe Eunomie, sau mai curând, Anomos.

8. În al cincizeci și șaptelea rând, dimoriții, cei care nu mărturisesc întruparea desăvârșită a lui Hristos, cei numiți și apolinariști. În al cincizeci și optulea rând, avem pe cei care spun că Sfânta Maria s-a împreunat cu Iosif după nașterea Mântuitorului. Unii ca aceștia sunt numiți antidicomarianiți. În al cincizeci și nouălea rând vin cei care aduc jertfă de pâine în cinstea Mariei, cei numiți coliridieni. În al șaizecilea rând vin mesalienii, împreună cu aceștia și martirienii, cei dintre păgâni, precum și eufemiții și sataniștii.

5.1. Acum mă întorc și voi împărți ereziile pe cărți și le voi înșira, câte dintre cele optzeci se află în prima carte, tot așa în a doua și a treia și pentru fiecare dintre cele șapte părți rânduite în trei cărți, câte erezii se cuprind în fiecare. Astfel:

2. În prima carte, sunt trei părți și patruzeci și șase de erezii, împreună cu izvorul lor și cu cei dintâi oameni care le-au iscat, precum și cu numele care li s-au dat. Vorbesc despre barbarism, sciținism, elenism, iudaism și samaritanism. În a doua carte, sunt două părți și douăzeci și trei de erezii. 3. În prima parte a primei cărți, sunt douăzeci de erezii: barbarism, sciținism, elenism și

iudaism. Apoi, deosebite feluri de elenism: pitagoreicii, peripateticii, platonicii, stoicii, epicureii. Apoi, ereziile samaritene, cele ce au ieșit din iudaism: gorotenii, sebueii, esenienii și dositeii. Ereziile iudaice sunt opt: învățătorii Legii, cărturarii, fariseii, saducheii, hemerobaptiștii, oseenii, nazareii, irodienii.

4. În a doua parte a primei cărți, sunt treisprezece erezii. Astfel: simonienii, menandrienii, satornilienii, basilidienii, nicolaiții, gnosticii, numiți și stratioticoi, aceiași cu fibioniții, numiți de unii secundieni, de alții socratiți, de alții zaheeni; alții le zic codieni, alții borboriți sau barbeliți; apoi, carpocrațienii, cerintienii, numiți și merintieni; nazarenii, ebioniții, valentinienii, secundienii, cei împreună cu Epifanie și Isidor; apoi, ptolemeii.

5. În a treia parte a primei cărți, sunt treisprezece erezii. Astfel: marcosienii, colorbasienii, heracleoniții, ofiții, cainiții, setienii, arhonticii, cerdonienii, marcioniții, lucianiștii, apellienii, severienii, tațianiștii. Acesta este cuprinsul primei cărți cu cele trei părți ale ei.

6. În a doua carte sunt două părți. Iar în prima parte a celei de-a doua părți – de fapt, cea de-a patra, dacă începem să numărăm de la început – sunt optsprezece secte, precum urmează: encratiții, numiți și montaniști și tascodrugiți. Însă tascodrugiții sunt deosebiți de cei deja amintiți mai înainte. 7. Apoi vin pepuzienii, cunoscuți și ca priscilianiști și quintilieni, iar împreună cu aceștia sunt și artotyriții; quartodecimanii, cei care sărbătoresc Paștile în aceeași zi din an. Apoi, alogii, cei care nu primesc *Evanghelia după Ioan* și *Apocalipsa*, adamienii, sampseenii, cunoscuți și ca helchesaiți. Apoi, teodoțienii, melchisedechienii, bardesaniții, noețienii, valesienii, catarii, angelicii, apostolicii, numiți și apotactici, cu care se unesc și cei numiți sacofori, sabelienii, origeniștii, cunoscuți și ca aceia care făptuiesc cele rușinoase, precum și origeniștii lui Adamantius.

8. În a doua parte a celei de-a doua cărți – care, dacă numărăm precum am spus mai înainte, este a cincea – sunt cinci erezii: ucenicii lui Pavel de Samosata, acuaniții, hierachiții, meletienii, cei din schisma egipteană, și arienii. Acesta este cuprinsul celei de-a doua cărți, cu cele două părți ale ei.

9. La fel, sunt două părți și în a treia carte. În prima parte a celei de-a treia cărți – a șasea, potrivit numărătorii de mai înainte – sunt șapte erezii, precum urmează: audienii, cei schismatici, fotinienii, marcelienii, semiarienii, pneumatomahii, cei care

Îl hulesc pe Duhul Sfânt al lui Dumnezeu; apoi, aețienii, cei ai lui Aetius anomeul, cel împreună cu Eunomie anomeul.

10. În a doua parte a celei de-a treia cărți – a opta, dacă le împărțim și le numărăm precum am mai zis – se găsesc patru erezii: dimoriții, cei care nu mărturisesc întruparea desăvârșită a lui Hristos, cei numiți și apolinariști. Apoi, cei care spun că Sfânta Maria s-a împreunat cu Iosif după Nașterea Mântuitorului; unii ca aceștia sunt numiți antidicomarianiți. Apoi, cei care aduc jertfă de pâine în cinstea Mariei, cei numiți coliridieni; apoi, mesalienii, între care sunt numărați și martirienii, cei dintre păgâni, precum și eufemiții și sataniștii. Apoi, o scurtă apărare a credinței celei drepte și a adevărului Bisericii celei sfinte, universale[14] și apostolice.

11. Acesta este cuprinsul și titlul tratatului împotriva celor optzeci de erezii și ale celui în apărarea singurului adevăr, Biserica universală și ortodoxă. Este rânduit în trei cărți, iar fiecare împărțită în câte două părți.

Rezumatul primei părți[15]

Prima parte a cărții întâi a tratatului *Împotriva ereziilor* (în care sunt douăzeci de erezii) cuprinde cele ce urmează:

Mai întâi, maica tuturor ereziilor și cea care le-a dat nume tuturor de la început, din care au răsărit alte cinci mai mici. Și acestea sunt primele patru:

1.1. Mai întâi, barbarismul[16], una neobișnuită de felul ei, care a ținut din zilele lui Adam până la Noe, vreme de zece neamuri.

[14] Termenul καθολικός – „universal, sobornicesc, de pretutindeni" – avea înțelesul teologic următor: fiecare Biserică locală este și conține Biserica universală (vezi *Epistolele* Sfântului Ignatie Teoforul).

[15] Precum am amintit deja în prefață, acest rezumat nu aparține Sfântului Epifanie, fiind redactat ulterior, însă apare în toate edițiile grecești ale operei sale. Textul de față parafrazează sau citează pe larg excerpte din *Panarion*.

[16] Deși este creștin – și în discurs respingea cultura greco-romană –, Sfântul Epifanie rămâne un elen autentic. Acest lucru este evident și în atitudinea față de barbari. Pentru elenul antic, barbarul (literal: „cel care nu folosește graiul articulat, ci bolborosește") era omul prin excelență necivilizat, lipsit de spiritualitate și cultură, și chiar inferior. Tot ce provenea de la barbari era din start considerat ca lipsit de valoare, ba chiar dăunător. În acest fel trebuie înțeleasă și reticența civilizației greco-romane față de creștinism, o învățătură „barbară".

2. A fost numită „barbarism" pentru că oamenii de atunci nu aveau un cârmuitor și erau dezbinați. Fiecare era mulțumit de sine însuși și își era sieși lege, potrivit dorinței dictate de propria voință[17].

2.1. În al doilea rând, sciținismul[18], din vremea lui Noe și până la zidirea Turnului din Babilon, și puțin timp după aceea, în vremea lui Peleg și Ragav[19]. 2. De vreme ce aceștia din urmă erau aproape de hotarele Europei[20], s-a crezut că ei se aflau prin părțile Sciției și ale neamurilor lui Terah, strămoșul tracilor[21], și așa mai departe.

3.1. În al treilea rând, vine elenismul, care își are începutul în vremea lui Serug, când popoarele au îmbrățișat idolatria și superstiția și când au început să locuiască în cetăți și să își dea legi și datini. 2. Când a început închinarea la idoli, oamenii s-au apucat să își facă zei din întâi-stătători[22]. I-au zugrăvit la început pe aceia ținuți în mare cinste de ei, pe tiranii sau magii sau pe cei care au făcut ceva vrednic de amintit în viață, sau care li se păreau de cinste, ori care s-au făcut cunoscuți printr-o mare putere a trupului. 3. Dar tot din acele vremuri, de la Terah[23], părintele lui Avraam, ei au adus în lume și rătăcirea idolatriei, prin închinarea la statui. Ei i-au cinstit pe strămoși zugrăvindu-i mai întâi, apoi alcătuindu-le chipurile din ceramică, înfățișându-i cu multă iscusință, fiecare artă imitându-i după cum știa mai bine, fie prin gravură în piatră, fie prin lucrătură în argint

[17] O altă caracteristică a barbarilor, pentru omul elen, era lipsa unei organizări politice. Elenismul însemna ordine, ierarhie, armonie, organizare politică, pe când la barbari domneau bunul plac și anarhia.

[18] Din nou ne aflăm în fața unor stereotipuri culturale specifice culturii greco-romane. Pentru scriitorii clasici, sciții erau paradigma cruzimii și a lipsei de civilizație, cel mai de jos grad al barbariei.

[19] *Facerea* 11, 18.

[20] Sciții ocupau teritoriile de la nord de Marea Neagră și din Ucraina de astăzi.

[21] Iosephus Flavius afirmă că Tiras din *Facerea* 10, 2 (fiul lui Iafet) ar fi strămoșul tracilor (*Antichități iudaice*, VIII, 1). În general, Sfântul Epifanie urmează identificările făcute de Fericitul Ieronim în *Chestiuni ebraice la Facere*.

[22] Este celebra teorie evhemeristă (des utilizată de scriitori creștini care criticau politeismul), potrivit căreia divinitățile păgâne erau, la origine, oameni excepționali, regi sau înțelepți, care au fost considerați zei după ce au murit, creându-li-se biografii fabuloase. Mai mult, zeitățile păgânilor erau, de fapt, demoni, care își înșelau închinătorii prin diverse năluciri și închipuiri mincinoase. Evhemeros din Messina (secolele IV-III î.Hr.) a fost un filozof grec care a afirmat că, în timpul unei călătorii făcute în Arabia, a descoperit o inscripție care susținea că principalii zei elenici sunt oameni divinizați.

[23] Pasajele următoare preiau ideile din *Cartea Jubileelor*, 11-12 (lucrarea este un apocrif iudaic, din veacurile II-I î.Hr., larg utilizat de autorii creștini, și care pretinde că înfățișează adevărata istorie a creației lumii, a anilor și jubileelor, așa cum i-a fost revelată lui Moise prin îngeri).

și aur, fie prin sculptură în lemn, fiecare artă după meșteșugul ei. 4. Egiptenii, alături de babilonieni, frigieni și fenicieni, au fost primii care au adus în lume acest ritual, al facerii de statui și al misteriilor[24]. Cele mai multe dintre acestea au fost aduse la eleni începând cu vremea lui Cecrops[25] și așa mai departe. 5. După aceia, i-au ales ca zei pe Cronos, Rhea, Zeus, Apollo și toți ceilalți.

6. Elenii și-au luat numele de la Hellen[26], unul dintre întemeietorii Eladei, cel care a dat și numele acelui ținut. Dar, după cum spun alții, [numele țării] vine de la măslinul care a lăstărit la Atena[27]. 7. Însă – ca să fim cât mai corecți – începătorii acestui neam au fost ionienii, numiți astfel după Iovan[28], unul dintre cei care au zidit Turnul [Babel], atunci când s-au despărțit limbile oamenilor. Din această pricină și sunt ei numiți „meropi", din cauză că au graiul despărțit[29]. 8. Dar, mai târziu, elenismul s-a împărțit, la rândul său, în pitagoreici, stoici, platonici, epicurei și ceilalți.

9. Însă pecetea adevăratei credințe a existat dintotdeauna, alături de legea firii, fiind urmată de oameni din toate neamurile, strălucind printre barbari, sciți și eleni încă de la întemeierea lumii și unindu-se cu adevărata credință a lui Avraam[30].

4.1. După acestea a venit și iudaismul, care și-a primit pecetea prin Avraam, prin mijlocirea tăierii împrejur, a sporit odată cu

---

[24] Religiile de misterii erau culte ezoterice care promiteau adepților mântuirea (intrarea în Câmpiile Elizee sau divinizarea) după moarte, dar numai dacă vor urma cu strictețe ritualurile tainice de inițiere (*cf.* Misteriile de la Eleusis, ale Cabirilor sau Mithra etc.).

[25] Rege mitic al Atenei, erou civilizator al grecilor, născut din pământ. Erou din stirpea pelasgilor, considerat primul rege al Aticii. Era o ființă primordială, jumătate om, jumătate șarpe, după cum arată numele său, care provine probabil de la κέρκος – „cel cu coadă".

[26] Fiul lui Deucalion și al Pirei și tatăl lui Eol. Hellen a fost regele cetății Ftia din Tesalia. Prin tradiție, este socotit strămoșul eponim al tuturor elenilor: din cei doi fii ai săi, Eol și Doros, proveneau neamul eolienilor și cel al dorienilor, iar din nepoții săi, Aheos și Ion, neamul aheilor și cel al ionienilor.

[27] Etimologia Helladei este necunoscută. Potrivit unor cercetători, rădăcina termenului ar putea semnifica „rugăciune", „ținut muntos" sau „lumină, strălucire".

[28] Iavan, vezi *Facerea* 10, 2.

[29] Μέροψ – „cu grai articulat". În general, etimologiile propuse de autorii antici (inclusiv cei creștini) sunt cel mai adesea fanteziste sau simple etimologii populare.

[30] Adevărata închinare adusă Dumnezeului adevărat (desăvârșită în creștinism) a existat dintotdeauna, de la Adam, fiind etalonul după care sunt evaluate toate căile ulterioare de adorare a lui Dumnezeu, inclusiv iudaismul. Duhul lui Dumnezeu a lucrat în toate neamurile. De aceea, Clement Alexandrinul (urmat de Sfântul Chiril al Alexandriei) afirma că Hristos S-a pogorât la iad, propovăduind „duhurilor ținute în închisoare" (*1 Petru* 3, 19), spre a vesti Evanghelia celor de acolo și a ridica cu Sine la înviere pe toți cei care au trăit după legea lui Dumnezeu, din toate neamurile.

Moise, al șaptelea de la Avraam, cel prin care a fost dată Legea de către Dumnezeu. Iudaismul și-a luat numele de la Iuda, al patrulea fiu al lui Iacov, cel numit și Israel, prin David, primul din seminția lui Iuda care a fost rege. 2. Este limpede că despre aceste patru erezii vorbește și Apostolul când spune cu dojană: „Căci în Hristos Iisus nu mai este nici barbar, nici scit, nici elen, nici iudeu, ci o nouă făptură”[31].

Feluri de elenism:

5.1. Pitagoreicii sau peripateticii. Pitagora a dogmatizat despre monadă, providență, despre oprirea jertfelor aduse așa-zișilor zei, precum și despre înfrânarea de la consumarea celor ce sunt însuflețite și a vinului. 2. Tot el a făcut deosebire între cele ce se află deasupra Lunii, care sunt nemuritoare, și cele care se află dedesubt, care sunt muritoare. A învățat și despre strămutarea sufletelor din trup în trup, chiar de animale și fiare sălbatice[32], precum și despre păstrarea tăcerii vreme de șapte ani. În cele din urmă, s-a numit pe sine zeu[33].

6.1. Platonicii au învățat despre Dumnezeu, materie și formă, că lumea este generată și stricăcioasă, în vreme ce sufletul este negenerat, nemuritor și dumnezeiesc; sufletul, potrivit lor, are trei părți, cea rațională, cea a voinței și cea a poftei. 2. Femeile trebuie să fie comune pentru toți; și nimeni nu trebuie să aibă o soție a lui, ci fiecare se poate împreuna cu ce femeie dorește. Și ei au învățat despre mutarea sufletelor în felurite trupuri, chiar și în cele de fiare sălbatice, dar și că zeii au izvorât dintr-unul singur.

7.1. Stoicii învață că universul este un trup, iar lumea care cade sub simțuri o socotesc Dumnezeu[34]. Unii dintre ei au afirmat că substanța lumii s-ar fi născut din cea a focului. 2. Ei Îl definesc pe Dumnezeu ca „minte”[35] și ca pe un suflet deplin care ar fi existat de dinainte de bolta cerului și a pământului. Universul este carnea

[31] *Coloseni* 3, 11. Citatele scripturistice sunt preluate din ultima versiune ortodoxă sinodală, doar acolo unde coincid cu textul Sfântului Epifanie. Unde sunt diferențe notabile, acestea vor fi semnalate.

[32] Metempsihoza sau reîncarnarea.

[33] Prezentarea doctrinelor filozofice grecești este, în general, destul de exactă, însă trebuie să ținem cont de lipsa unei formații filozofice solide a autorului, precum și de prejudecățile sale față de filozofia antică.

[34] Panteismul.

[35] Νοῦς.

Lui, precum am zis, iar ochii Lui sunt luminătorii cerești. Carnea tuturor piere, însă sufletul este strămutat din trup în trup.

8.1. Epicureii învață că principiul tuturor lucrurilor sunt corpusculii indivizibili și simpli, de aceeași formă și nesfârșiți[36]; ei mai cred că țelul vieții este fericirea izvorâtă din desfătare, iar nici Dumnezeu, nici Providența nu se amestecă în treburile omenești.

9.1. Samaritanismul și samaritenii, de la care a izvorât, vin din iudaism. Mai înainte de întemeierea școlilor filozofice ale elenilor și alcătuirea doctrinelor acestora, mai înainte de religia greacă, cam pe la jumătatea iudaismului, prilejul pentru această erezie au fost vremea lui Nabucodonosor și robia iudeilor[37]. 2. Samaritenii au fost strămutați din Asiria în Iudeea și au primit numai Pentateuhul lui Moise, de vreme ce împăratul li l-a trimis din Babilon prin mijlocirea unui preot pe nume Ezdra. 3. Ei țin toate ale iudaismului, doar că îi disprețuiesc pe păgâni și nici măcar nu se ating de ei. Ei tăgăduiesc învierea morților și toate celelalte prorocii de după Moise.

Sunt patru neamuri ale samaritenilor:

10. Gorotenii, care țin sărbătorile la vremuri deosebite de sebuei.

11. Sebueii, care se deosebesc de goroteni din aceeași pricină a sărbătorilor.

12. Esenienii, cei care nu se opun nimănui și țin sărbătorile laolaltă cu cine se întâmplă să fie împreună, fără deosebire.

13.1. Dositeii, care au aceleași obiceiuri ca samaritenii (tăierea împrejur, Sabatul și toate celelalte), se folosesc și ei de Pentateuh, dar, mai mult decât alții, se înfrânează de la consumarea viețuitoarelor și trăiesc într-un post neîncetat. 2. Unii dintre ei trăiesc în feciorie, iar alții în înfrânare și cumpătare. Aceștia mai cred în învierea morților, lucru care e străin samaritenilor.

Cele șapte erezii ale iudeilor:

14. Învățătorii Legii, cei pricepuți în chestiunile ce țin de Lege, cei care repetau[38] tradițiile bătrânilor. Ei păzeau o evlavie prisositoare și născocită de voința lor, precum și datini pe care nu le învățaseră din Lege, ci chiar ei și-au dat aceste legiuiri și rânduieli.

---

[36] Teoria atomistă.

[37] Politica Imperiului Asirian, care a cucerit partea de nord a Israelului în veacul al VIII-lea î.Hr., era strămutarea populațiilor. Astfel, o parte dintre iudei au fost deportați în zona Babilonului, iar populații din zonă au fost aduse în Israel. S-a creat o religie sincretică, între iudaism și credințele nou-veniților.

[38] Vezi *Mișna*.

15.1. Fariseii – nume care se tâlcuiește „cei puși deoparte”[39] – aveau o viețuire mai înaltă și, de aceea, erau prețuiți mai mult decât alții. Ei credeau în învierea morților, așa cum făceau și învățătorii Legii, și încuviințau existența îngerului și a Duhului Sfânt. Felul lor de viață era deosebit: înfrânare până la o vreme și feciorie, post de două ori pe săptămână, spălarea rituală a ulcioarelor, vaselor și pocalelor (după cum făceau și învățătorii Legii), zeciuială, 2. pârgă din primele roade, rugăciunea neîncetată și felul lor propriu de a se înveșmânta, mantiile sau, mai curând, tunicile lor, cu largile lor filacterii, cu marginile din purpură, cu ciucurii și împletiturile șalurilor. Astfel de lucruri erau semne că se aflau în vremea înfrânării. Tot ei credeau în cele ce țin de clipa nașterii și de soartă[40].

16. Saducheii – nume care se tâlcuiește „cei mai drepți”, care proveneau din neamul samaritenilor, dar și din preotul Sadoc. Aceștia tăgăduiau învierea morților și nu primeau existența îngerilor, a duhurilor și a îngerilor. Toate celelalte le aveau în comun cu iudeii.

17. Hemerobaptiștii erau tot iudei întru toate, însă afirmau că nimeni nu poate dobândi viața veșnică dacă nu este botezat în fiecare zi[41].

18. Numele oseenilor înseamnă „cei năvalnici”[42]. Ei țineau toate cele ale Legii, dar și unele scripturi de după Lege, deși lăsau la o parte pe cei mai mulți proroci.

19.1. Nazareii, al căror nume înseamnă „răzvrătiți”, sunt cei care nu încuviințează consumul cărnii și nu au părtășie cu nimic din ceea ce este viu. Ei țin în mare cinste numele patriarhilor până la Moise și Iosua, fiul lui Nun, cei din Pentateuh, și cred într-înșii. 2. Vorbesc despre Moise și Aaron și Iosua. Dar ei spun că scripturile din Pentateuh nu sunt ale lui Moise și mai susțin că mai au și alte scripturi pe lângă acestea.

---

[39] Etimologiile din limba ebraică sunt în general exacte, dată fiind cunoașterea acestei limbi de către Sfântul Epifanie.

[40] Astrologia.

[41] Numele de „hemerobaptiști” înseamnă, în grecește, „cei care se botează zilnic”.

[42] Oseenii sunt, mai mult decât probabil, celebra sectă a esenienilor de la Qumran, de la care ne-au rămas Manuscrisele de la Marea Moartă. Sfântul Epifanie nu este foarte exact în delimitarea și clasificarea ereziilor și sectelor. Tendința lui este de a multiplica numărul acestora spre a obține numărul de 80, corespunzător pasajului din *Cântarea Cântărilor*.

20. Irodienii erau iudei în toate privințele, însă credeau că Irod este Hristos[43] și îl cinsteau cu toate cele cuvenite numelui de „Hristos".

Aceasta este prima parte, care cuprinde combaterea tuturor celor 20 de erezii. În aceasta se găsește înfățișată și venirea lui Hristos, precum și mărturisirea adevărului.

[43] În sensul de Mesia.

„Împotriva ereziilor”
a lui Epifanie episcopul,
cea care mai este numită și
„Panarion” sau „Chivotul cu leacuri”

CARTEA I

1.1. Am de gând să vorbesc despre credință și necredință, despre ortodoxie și eterodoxie, așa că voi aminti despre creația lumii și despre cele ce i-au urmat. Dar nu voi face asta prin puterea mea, nici nu voi începe prin cugetarea proprie, ci așa cum Dumnezeu, Stăpânitorul tuturor, Atotmilostivul, le-a dezvăluit prorocilor Săi cunoașterea tuturor lucrurilor și prin ei, și nouă, pe cât ne îngăduie neputința firii omenești.

2. Dar nu mică îmi este tulburarea de vreme ce încep să cercetez această chestiune. Mă arunc asupra unei sarcini deloc lesnicioase și mă tem pentru acest lucru. De aceea, Îl chem pe Dumnezeu cel Sfânt și pe Unul-Născut Fiul Său, Iisus Hristos, precum și pe Sfântul Său Duh, ca să ne lumineze slăbiciunea cugetului nostru[44] prin cunoașterea acestor lucruri.

3. Scriitorii, poeții și cronicarii eleni cheamă în ajutor o muză[45] atunci când se apucă de scris despre miturile lor. O muză invocă ei, nicidecum pe Dumnezeu, de vreme ce înțelepciunea lor este demonică, „pământească, nu ca aceea care se pogoară de sus”[46], după cum spune Scriptura. 4. Eu însă Îl chem pe Sfântul Stăpân al tuturor[47] să vină în ajutorul sărăciei mele și să mă însuflețească cu Duhul Său cel Sfânt, ca nu cumva să greșesc în această alcătuire a

---

[44] *Cf. 2 Corinteni* 4, 6.

[45] Divinități care ocroteau artele și pe artiști, fiice ale lui Zeus și ale Mnemosinei, zeița memoriei. Invocarea muzei era un topos literar, nepresupunând o credință reală din partea scriitorului respectiv. Vezi Teofil de Antiohia, *Către Autolic*, II, 8.

[46] *Iacov* 1, 15.

[47] La fel procedează și Eusebiu de Cezareea, la începutul *Istoriei bisericești*.

celor pe care le istorisesc. 5. Cunoscându-mi neputința, am stăruit în această rugăciune „precum Dumnezeu mi-a împărțit măsura credinței”[48]. De aceea mă rog să îmi hărăzească acest dar.

2.1. Pentru cel care citește, scopul acestei cercetări trebuie să fie [cât se poate de limpede], pentru că cele descoperite aici sunt supuse timpurilor și vremurilor, precum și măsurii în care modesta noastră cugetare a fost pregătită să priceapă aceste lucruri. Eu însă nu făgăduiesc să istorisesc chiar toate cele ce se află în lume. 2. Sunt lucruri care pot fi spuse, iar altele care nu pot fi spuse. Sunt lucruri negrăite, care nu pot fi istorisite[49], și, oricât s-ar strădui omul să o facă, acestea sunt cunoscute numai de Stăpânul tuturor. 3. Noi vom istorisiri felurite păreri și cunoștințe, care țin de credința în Dumnezeu și de necredință, de erezii, de părerile omenești ale învățăturii celei rele și care i-au dus pe oameni în rătăcire. Acestea au fost răspândite în lume de când a fost plămădit omul până în zilele noastre, în al unsprezecelea an al împărăției lui Valentinian și în al șaptelea al lui Valens[50].

4. Unele chestiuni despre schisme și erezii pe care am de gând să le aduc la cunoștința celor care citesc, le datorez iubirii mele de studiu. Altele le-am auzit de la alții; sau s-a întâmplat să le văd și să le aud cu ochii și urechile mele. Cred că pot să înfățișez cu acribie rădăcinile acestor învățături, precum și ceea ce a fost luat de la alții. O parte dintre acestea le-am găsit în scrierile[51] vechilor autori, iar pe altele le-am auzit de la oameni de încredere, care mi-au adeverit aceste lucruri[52].

5. Nu am adunat toate aceste cugetări cu de la sine putere sau petrecându-mi vremea cu lucruri care sunt mai presus de puterile minții mele. De fapt, am alcătuit această scriere – pe care, cu voia lui Dumnezeu, am primit să o întocmesc – la cererea unor oameni învățați, care mi-au îmboldit mereu și în multe chipuri neputința

[48] *Romani* 12, 3.

[49] Există cel puțin două motive pentru tăcerea Sfântului Epifanie: caracterul odios și dincolo de obscen al unor ritualuri, dar și secretomania care domnea în jurul religiilor de misterii, riturile fiind cunoscute doar de cei inițiați, care nu aveau voie să le dezvăluie nimănui.

[50] Anul 375 d.Hr.

[51] Literal: σύνταγμα – „tratat, compilație, antologie”, termen prin care erau desemnate vechile tratate antieretice ale Sfinților Iustin și Ipolit.

[52] Documentarea pentru această operă (consultarea izvoarelor scrise, orale, precum și recursul la informare directă) ne amintește de metoda lui Herodot.

și astfel m-au silit să fac acest lucru. O asemenea cerere scrisă mi-ați trimis și voi, preacinstiți frați și învățați și împreună preoți, Acachie și Pavel! 6. De vreme ce am dat răspuns, cu ajutorul lui Dumnezeu, acestor cereri din dragoste pentru slujitorii lui Dumnezeu, am purces la aceasta și voi începe să vorbesc, nu prin cuvinte iscusite și meșteșugite, ci grăind limpede și cu vorbe simple, fiind cu luare-aminte la exactitatea celor istorisite[53].

3.1. Nicandru mi-a pus la îndemână o scriere despre firea viețuitoarelor sălbatice și a șerpilor. Alți scriitori au vorbit despre plante și arbori, precum Dioscoride[54] tăietorul de lemne, Pamfilus[55], regele Mitridate[56], Calistene[57], Filon[58], Iolaus din Bitinia[59], Heraclide din Tarent[60], Crates tăietorul de rădăcini[61], Andrei[62], Bassus Tulianul[63], Niceratos[64], Petronius[65], Niger[66], Diodot[67] și mulți alții. 2. În acest chip încerc să arăt rădăcinile și opiniile ereziilor, dar, făcând aceasta, nu doresc să îi vatăm pe cei care citesc. 3. Căci și scriitorii despre care am vorbit s-au străduit nu să facă rău, ci să sperie și să ocrotească firea omenească spre a putea recunoaște fiarele cele vătămătoare și aducătoare de moarte și a se putea izbăvi cu puterea lui Dumnezeu, având grijă să nu aibă de-a face cu asemenea grozăvii dacă le întâlnesc. 4. Și astfel [să fie la adăpost de] răsuflarea, de mușcăturile sau de vederea lor. Dar, totodată, au lăsat la

[53] Stilul simplu al operei este motivat tocmai de necesități pastoral-misionare. Intelectualii păgâni criticau mereu simplitatea limbii și stilului tratatelor creștine.
[54] Medic, farmacolog și botanist grec, care a trăit la Roma (40 î.Hr. - 90 d.Hr.). Sfântul Epifanie enumeră aici mai mulți savanți antici care au alcătuit opere cu privire la otrăvurile vegetale și animale
[55] Savant alexandrin care a alcătuit un lexicon botanic în jurul anului 50 î.Hr.
[56] Mitridate al VI-lea Eupator (130-65 î.Hr.), regele Pontului, era cunoscut pentru interesul manifestat față de otrăvuri și găsirea antidoturilor pentru acestea.
[57] Istoric grec (360-327 î.Hr.), l-a însoțit pe Alexandru cel Mare în campaniile sale.
[58] Filon de Alexandria, celebrul scriitor și filozof iudeu (15 î.Hr. - 54 d.Hr.).
[59] Medic grec din Bitinia (secolul al III-lea î.Hr.).
[60] Medic din Tarent (sudul Italiei), din veacul al III-lea î.Hr., foarte apreciat de Galenus.
[61] Medicul lui Mitridate al VI-lea Eupator.
[62] Nume dat mai multor medici greci, dificil de identificat.
[63] Medic obscur latin, contemporan cu Galenus.
[64] Scriitor grec din Bitinia (secolul al IV-lea î.Hr.). A alcătuit mai multe tratate cu privire la plante.
[65] Scriitor roman obscur, a lăsat tratate farmaceutice (secolul I d.Hr.).
[66] Scriitor roman (secolul I d.Hr.), cu preocupări medicale, probabil același cu cel din nota precedentă.
[67] Botanist grec din secolul I î.Hr.

îndemână rădăcini și plante de leac împotriva veninului șerpilor despre care am vorbit mai înainte[68].

5. Astfel, preadoriților, această carte a fost alcătuită ca un mijloc de îndepărtare a fiarelor mai sus-numite, precum și pentru a le dezvălui adevărata înfățișare de șerpi îngrozitori și fiare sălbatice, cu mușcăturile lor otrăvite și aducătoare de moarte. Iar potrivit fiecăreia, am dat felurite argumente – pe cât am reușit mai scurt, câte unul sau două – spre a le combate otrava. Am pus la îndemână astfel de antidoturi prin care Domnul poate tămădui pe cel care dorește, după ce s-a prăvălit, cu sau fără voia lui, în prăpastia acestor învățături ale șerpilor ereziei.

1. Barbarismul

1. La început, Adam a fost plămădit în cea de-a șasea zi[69], după ce a fost luat din pământ însuflețit de [răsuflarea Domnului][70]. Nu a fost început – după cum socotesc unii – în a cincea zi și sfârșit într-a șasea. Cei care împărtășesc această cugetare greșesc. Adam era simplu și lipsit de răutate și nu purta un al doilea nume care să trimită către o părere, opinie sau un fel de viață care să-l deosebească de alții. El era numit în chip simplu „Adam", care înseamnă „om"[71]. 2. Din el i-a fost plămădită o femeie asemenea lui, luată din trupul lui, prin mijlocirea aceleiași suflări[72]. Li s-au născut copii, fii și fiice. După ce a trăit 930 de ani, a murit[73].

[68] Precum am amintit în introducere, este imaginea deja clasică a ereticilor, obișnuită în literatura ereziologică (Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 27, 3). Sfântul Ignatie Teoforul îi numește pe eretici „câini turbați", în *Scrisoarea către efeseni*, 7, 1. Originea metaforei este biblică (vezi șarpele din *Facerea* 3; *Matei* 3, 7; *Apocalipsa* 12, 9).

[69] Numărul 6 era considerat de pitagoreici ca fiind numărul desăvârșit, care simbolizează puterea creatoare de viață.

[70] *Facerea* 2, 7.

[71] În limba ebraică, *adam* are sensul de „cel luat din pământ". De aici, „om". *Homo* – „om".

[72] *Facerea* 2, 21-22.

[73] *Facerea* 5, 3. Iosephus Flavius explică astfel longevitatea fabuloasă a patriarhilor veterotestamentari: „Nimeni dintre cei care compară viața de acum și durata ei scurtă cu anii împliniți de îndepărtații noștri precursori să nu creadă că sunt mincinoase știrile ce ne-au parvenit despre ei, având convingerea că, de vreme ce oamenii de azi nu trăiesc atât de mult, nici strămoșii nu puteau să aibă o existență atât de lungă. Căci acele făpturi erau îndrăgite de Dumnezeu și create de Domnul Însuși, iar hrana de care se foloseau ei avea darul să le prelungească viața. În afară de asta, Dumnezeu le-a hărăzit o viață mai lungă

3. Copilul acestuia a fost Set, iar fiul lui Set, Enos, iar urmașii acestuia din urmă au fost Cainan, Maleleil și Iared[74]. Tradiția care a ajuns la mine spune că în acele vremuri s-a ivit răutatea pe lume. S-a ivit și la început prin neascultarea lui Adam, apoi prin uciderea fratelui săvârșită de Cain, dar acum, în vremea lui Iared, au apărut vrăjitoria, magia, destrăbălarea, adulterul și nedreptatea. 4. Totuși nu existau păreri deosebite, nici păreri care să se schimbe. Căci era o singură limbă pe pământ și un singur neam care se răspândise pe pământ în acel timp. 5. Acestui Iared i s-a născut un fiu pe nume Enoh, care „a plăcut lui Dumnezeu și apoi nu s-a mai aflat, pentru că l-a mutat Dumnezeu”[75], și „nu a mai văzut moartea”[76]. Enoh a fost tatăl lui Matusalem; Matusalem, al lui Lameh; iar Lameh, tatăl lui Noe[77].

6. Dreapta judecată a lui Dumnezeu a adus potopul în lume, iar tot trupul omenesc a pierit, împreună cu toate viețuitoarele. Dar, prin porunca lui Dumnezeu, Noe a fost ocrotit în arcă, de vreme ce a bineplăcut lui Dumnezeu și a aflat har, el și cei trei fii ai săi: Sem, Ham și Iafet, precum și soția lui, alături de soțiile celor trei fii. 7. În acest chip, opt suflete omenești au fost izbăvite din apă în acele zile prin arcă[78]. Dar și fiecare fel de fiare și viețuitoare, vite și toate cele de pe pământ au fost izbăvite pentru a-și duce iar viața în lume, câte două de un anumit fel sau câte șapte de alt fel[79]. Și așa a mai trecut a zecea generație și am ajuns la 2262 de ani[80]. 8. Apoi potopul a încetat, iar Noe și casa sa au fost cei care au mai rămas pe lume[81].

9. Dar pe atunci nu exista încă deosebire de opinii, nici nu erau dezbinate popoarele, nici nu exista vreun nume de erezie, cu atât mai puțin idolatria. De vreme ce fiecare om își urma propria

---

pentru cultivarea virtuții și pentru aprofundarea astrologiei și geometriei, științe ai căror descoperitori erau: dacă n-ar fi trăit barem șase sute de ani, atât cât durează așa-numitul an mare, ei n-ar fi putut face nici o prezicere sigură” (*Antichități iudaice*, cărțile I-X, prefață de Răzvan Theodorescu, cuvânt asupra ediției, traducere și note de Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 1997, p. 19).

[74] *Facerea* 5.

[75] *Facerea* 5, 24.

[76] *Evrei* 11, 5.

[77] *Cf. Facerea* 5, 25-32.

[78] *Facerea* 6-8. Vezi și *1 Petru* 3, 20.

[79] *Facerea* 7, 2.

[80] Calculul se pare că este făcut după cronologia lui Iuliu Africanul, făcută după *Septuaginta*, nu după cea din textul ebraic.

[81] *Facerea* 7, 23.

părere, acelei epoci i s-a dat numele de „barbarism", vreme de zece generații. Căci nu exista o singură lege. Fiecare își era sieși lege și se călăuzea după propria părere. De aici și folosirea acestui cuvânt de către Apostol, nu doar cel de „barbarism", ci și altele, căci spune: „În Hristos Iisus nu este nici barbar, nici scit, nici elen, nici iudeu"[82].

2. Sciția nismul

1. După potop, pe când arca lui Noe se afla pe Muntele Ararat[83], între Armenia și Cardya, pe muntele numit Lubar[84], acolo a fost răsădită prima așezare omenească de după potop. Acolo profetul Noe a sădit o viță-de-vie și a devenit primul locuitor al acelui loc[85]. 2. Copiii săi – căci nu ni se arată că i s-ar fi născut alții – au avut, la rândul lor, copii, iar copiii copiilor au ajuns până la a cincea generație, cu totul 659 de ani, în afară de Sem. Dar voi face în continuare genealogia fiecărui fiu. Sem a dat naștere lui Arfaxad, Arfaxad l-a născut pe Cainan, Cainan pe Șelah; Șelah l-a născut pe Eber, cel evlavios și temător de Dumnezeu[86]; Eber l-a născut pe Peleg[87].

3. Dar pe pământ nu se afla nicio altfel de părere, nicio erezie, ci se vorbea numai despre „oameni", de „o singură gură și o singură limbă"[88]. Erau doar evlavie și lipsă de evlavie, legea firii și legea voinței firești a fiecăruia, fără să fi fost învățată de la cineva sau din cărți. Nu exista nici iudaism, nici elenism, nici vreo altă religie de niciun fel, ci doar acea credință care se găsește acum în Biserica universală, prin harul lui Dumnezeu cel Sfânt. Această credință[89]

[82] *Coloseni* 3, 11; *Galateni* 3, 28.
[83] *Facerea* 8, 3.
[84] *Cf.* Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, I, 4, 93.
[85] *Facerea* 9, 20.
[86] Eber este părintele evreilor, dar și al tuturor semiților, aramei, arabi etc.
[87] *Facerea* 11, 10-17. Avem aici o tentativă de a prezenta istoria universală ca un tot unitar, cu o dezvoltare liniară, nu ciclică (deși se poate afirma că potopul a fost o reîncepere a istoriei). Istoria lumii are un început și se îndreaptă către scopul stabilit de Iahve. Genealogiile afirmă unitatea rasei umane și prezintă originea popoarelor pământului pornind de la cei trei fii ai lui Noe. Trebuie precizat că, în mentalitatea ebraică, există o solidaritate cvasi-mistică între strămoșul unei spițe umane și urmașii săi, virtuțile sau defectele inițiatorului unui popor transmițându-se descendenților săi.
[88] *Facerea* 11, 1.
[89] Sfântul Epifanie afirmă că a existat o credință primordială desăvârșită, în paralel și în opoziție cu care se vor dezvolta diverse credințe și religii pline de rătăcire.

exista de la început și urma să fie dezvăluită din nou mai târziu. 4. Oricine este iubitor de adevăr și dorește să cerceteze toate acestea își va da seama că Biserica universală și sfântă este începutul tuturor lucrurilor. Adam, cel care a fost plămădit la început, a fost făcut netăiat împrejur[90]. El nu era nici închinător la idoli, ci Îi cunoștea pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt pentru că era proroc.

5. Nefiind tăiat împrejur, nu era nici iudeu și, pentru că nu se închina chipurilor cioplite, nu era nici închinător la idoli. Căci Adam era proroc și a știut că Tatăl I-a spus Fiului: „Să facem omul"[91]. Dar ce putea fi Adam, dacă nu era nici tăiat împrejur, nici închinător la idoli, dacă nu unul în care se vedeau limpede toate trăsăturile creștinismului? 6. Și trebuie să-i punem la socoteală și pe Abel, Set, Enos, Enoh, pe Matusalem, Noe și Eber, până la Avraam.

7. Pe atunci erau puse în lucrare doar evlavia și lipsa de evlavie, credința și necredința; o credință care era icoana creștinismului, iar o necredință care oglindea trăsăturile lipsei de evlavie și ale fărădelegii celei împotriva legii firii. Și acestea până la vremea pe care am arătat-o.

8. La a cincea generație după potop, oamenii se înmulțiseră, prin cei trei fii ai lui Noe, prin șirul copiilor, al copiilor copiilor,

---

[90] SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL (*Dialogul cu iudeul Trifon*, 19) afirmă că Adam a fost creat tăiat împrejur.

[91] *Facerea* 1, 26. Versetele 26 și 27 din primul capitol al *Facerii* sunt poate cele mai comentate din întreg Vechiul Testament în literatura patristică. Textul ebraic și apoi celelalte versiuni utilizează aici pluralul. S-a afirmat că am avea aici pluralul majestății, însă acesta este străin gramaticii ebraice. Din perspectivă filologică, acest plural poate fi cel deliberativ-interogativ. Astfel, când o persoană monologhează, normele gramaticii ebraice recomandă utilizarea pluralului. Am avea aici o autointerogație retorică sau, mai curând, o consfătuire a lui Dumnezeu în cadrul Curții sale celeste (*cf. Isaia* 6). De subliniat că, în miturile antropogonice orientale, omul este creat ca urmare a deciziei luate de consiliul zeilor. Exegeza ebraică și cea creștină s-au străduit să ofere diverse explicații acestui misterios plural. Astfel, în a doua carte apocrifă a lui Enoh (20, 1), se afirmă că Dumnezeu Se adresează aici către Sophia, Înțelepciunea Sa personificată sau îngerilor (FILON DE ALEXANDRIA, *Despre crearea lumii*, 72). Părinții Bisericii au interpretat acest verset în cheie triadologică. Prima atestare a acestei interpretări o găsim în *Epistola lui Barnaba*, 5, 9. A fost reluată apoi de SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 62, unde se afirmă că Dumnezeu Se sfătuiește cu Fiul-Logosul; de TEOFIL DE ANTIOHIA, *Trei cărți către Autolic*, 2, 18; SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 24, 1; și va deveni un loc comun al exegezei patristice, aprobat și de sinodul de la Sirmium din 351. Crearea omului este vrednică de sfatul Sfintei Treimi (SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, 2, 1). Omul este creat ultimul, ca încununare a întregii creații (SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Despre suflet și înviere*). Cele două mâini ale Tatălui, prin care este modelat omul, sunt Fiul și Sfântul Duh (SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, V, 16, 2).

până când s-au ridicat în lume 72 de întâi-stătători și căpetenii. 9. Și tot așa mai departe, au coborât de pe Muntele Lubar și de la hotarele Armeniei, adică din ținutul Ararat, și au ajuns în Câmpia Șinear, pe care au ales-o pentru a locui. Șinear este acum în țara Persiei, dar odinioară era a asirienilor.

10. Sfătuindu-se, au hotărât cu toții să clădească o cetate și un turn. Deoarece au mers spre ținutul Asiei din apropierea Europei, aceștia au fost numiți „sciți", potrivit felului de a vorbi al vremii.

11. Au pus temeliile turnului și au zidit Babilonul[92]. Dar lui Dumnezeu nu I-a plăcut lucrarea lor nesăbuită. De aceea le-a împărțit limbile în 72 de graiuri, potrivit numărului bărbaților care trăiau atunci. De aceea s-au numit și „meropi", din pricina graiului împărțit. Cât despre turn, acesta a fost doborât de o suflare de vânt.

12. Atunci s-au risipit la dreapta și la stânga pe întreg pământul. Unii au mers către răsărit, iar alții s-au îndreptat către Libia. 13. Iar dacă vrea cineva să priceapă exact ce patrie i-a fost hărăzită fiecăruia, o poate face. Astfel, lui Mițraim i-a fost hărăzit Egiptul, la sorți; lui Cuș, Etiopia; lui Put, Axumis, Ragman, Sabteka și Dedan, care mai e numit Lud, la marginea Garamei[93]. Dar nu mă voi mai întinde cu acestea în prolog, ci mă voi întoarce la chestiunea de față și voi vorbi despre cele ce urmează.

3. Elenismul

1. În timpul dintre Eber și Peleg, zidirea Turnului și a primei cetăți de după potop – Turnul a fost zidit pe temelia sa de acum –, s-a născut obiceiul de a da sfaturi, dar și tirania. 2. Astfel, Nimrod, fiul lui Cuș etiopianul, părintele lui Asur, a cârmuit ca rege. Împărăția sa a fost în Oreh, Arfal și Halana. El a întemeiat Tiras, Tubal și Laban în Asiria[94]. Elenii spun că acesta este Zoroastru, care a mers mai înspre răsărit și a devenit primul locuitor al Bactriei.

[92] *Cf. Facerea* 11, 10-17.

[93] *Cf. Facerea* 10, 6-13. Există însă diferențe față de tabelul popoarelor. Lipsesc Tuan și Canaan. Axumis pare să fie Africa în general, iar Garama, garamanții lui Herodot (*Istorii*, IV, 174).

[94] *Cf. Facerea* 10, 8-12. Nimrod este fondatorul Babilonului. Vezi Teofil de Antiohia, *Către Autolic*, II, 31.

3. De aici s-au răspândit și nelegiuirile, de vreme ce [Nimrod] a fost părintele învățăturii rătăcite, a astrologiei și a magiei, de care nu era străin nici Zoroastru[95]. Dar, ca să fim corecți, vorbim aici despre vremurile lui Nimrod uriașul[96]. Nimrod și Zoroastru sunt despărțiți de o mare perioadă de vreme.

4. Peleg a fost tatăl lui Ragav, iar Ragav al lui Serug, care se tâlcuiește „răzvrătire". Odată cu acesta din urmă, și-au făcut începutul între oameni idolatria și elenismul, după câte avem noi știință. Acestea nu au început prin statui, nici prin pietre cioplite, nici prin plăci de lemn sau de argint încrustate, făcute din aur sau din altă materie. Însă cugetarea omenească a născocit prin propria libertate, rațiune și minte răul și a izvodit răutatea în locul bunătății prin mijlocirea culorilor și a tablourilor[97].

5. Lui Serug i s-a născut un copil pe nume Nahor. Nahor, la rândul lui, a dat naștere lui Terah[98]. Acum a început meșteșugul alcătuirii statuilor din lut și ceramică, prin acest Terah. Odată cu el, lumea a ajuns la a douăsprezecea generație, care cuprinde 3332 de ani[99].

6. Oamenii de odinioară nu mureau niciodată înaintea celor care le-au dat naștere. Părinții se sfârșeau înaintea copiilor și îi lăsau urmași pe aceștia. Asta ca să nu vorbim despre Abel, căci el nu a murit de o moarte firească[100]. 7. Dar, pentru că Terah I-a plăsmuit un vrăjmaș lui Dumnezeu cu meșteșugul său de a lucra lutul, a fost răsplătit potrivit păcatului său, după dreptate, prin fiul său. 8. Căci Sfintele Scripturi ne spun cu uimire că „Haran a murit în fața ochilor tatălui său, în ținutul nașterii sale"[101].

---

[95] Potrivit *Cronicii* Fericitului Ieronim, Zoroastru (Zarathustra) era un cârmuitor al Bactriei. Textele antice (PSEUDO-CLEMENT, *Recunoașterile*, I, 30) îl pun în legătură cu magia. Cronologia de aici nu este foarte exactă.

[96] Nemrod sau Nimrod a fost asociat cu Ninurta, zeul vânătorii și al războiului la babilonieni. Regatul lui cuprindea Babilonul și ținutul Senaar, Ninive etc., fiind identificat, de regulă, cu Imperiul Asirian. Va fi considerat inițiatorul construirii Turnului Babel. Fericitul Ieronim îl consideră primul tiran din istoria umanității (*Chestiuni ebraice la Facere*, 10, 8-10). În versiunea etiopiană a *Cărții lui Enoh*, îngerii căzuți sunt cei care aduc pe pământ artele magice, iar din unirea lor cu femeile oamenilor s-au născut giganții.

[97] Spiritul „ebraic" al Sfântului Epifanie nu poate accepta nicio interpretare figurativă a lui Dumnezeu. În concepția sa și a altor autori creștini, civilizația umană este o îndepărtare de natură și de Dumnezeu, iar arta începe să fie pusă în slujba păcatelor și a idolatriei. Sfântul Epifanie urmează aici strict viziunea aniconică a Vechiului Testament.

[98] Vezi *Facerea* 11, 22 și 24.

[99] Cronologia Sfântului Epifanie are lacune și inexactități, numărând 32 de ani mai puțin.

[100] Potrivit concepției patristice, nu existau nici boli sau alte suferințe.

[101] *Facerea* 11, 28.

9. Un soi de urmași ai sciților au ajuns chiar până în vremea lui, dar aceștia nu alcătuiau o erezie în sine, neavând vreo unealtă proprie în afară doar de o primă desfrânare, cugetarea la idoli[102]. 10. După aceea, ei i-au făcut zei pe tiranii cei blestemați sau pe vrăjitorii care au amăgit lumea, cinstindu-le mormintele. Și, după altă vreme, l-au făcut pe Cronos, pe Zeus, Rhea, Hera și pe ceilalți, apoi l-au mai făcut zeu și pe Akinakes[103]. Sciții sauromați l-au divinizat și pe Odrysos[104], părintele tracilor, din care au ieșit și frigienii[105]. De aceea, tracii și-au luat numele de la Terah, cel născut în vremea clădirii Turnului.

11. După tot acest timp, astfel și-a luat începutul rătăcirea până la vremea pe care am arătat-o și astfel a întinat căile oamenilor. Scriitorii și istoricii au preluat rătăcirea de la miturile egiptenilor și astfel au fost descoperite vrăjitoria și magia[106]. 12. Aceste lucruri au fost aduse la eleni în vremea lui Cecrops. Din acea vreme sunt Ninus și Semiramida, cei care au trăit în același timp cu Avraam, dar în Asiria, pe când în Egipt cârmuia a șaisprezecea dinastie. Iar la alte popoare cârmuiau doar regii din Sicyon, împărăția întemeiată de Europs[107].

4. Iudaismul

1.1. Iar Dumnezeu l-a ales pe Avraam – o trăsătură a Sfintei Biserici universale –, care a fost credincios pe când nu era tăiat

[102] „Gândul plăsmuirii de idoli a fost începutul aprinderii spre desfrâu și născocirea lor a fost pierderea vieții" (*Înțelepciunea lui Solomon* 14, 12). În Vechiul Testament, căderea în idolatrie este adeseori comparată de proroci cu un adulter, deoarece Israelul este mireasa lui Iahve, iar atunci când se închină la alți zei, ea săvârșește desfrânare.

[103] Termenul desemnează un pumnal sau o sabie cu două tăișuri utilizată de sciți. Divinitatea războiului la sciți era reprezentată purtând o astfel de sabie. Probabil de aici confuzia Sfântului Epifanie. Pentru el, elenismul începe când încă nu se sfârșise epoca scițianismului. Cele două epoci se intersectează.

[104] Divinitate locală și eponimă a Traciei, numită și Odrysia. Odrizii erau o populație de origine tracică, în apropierea fluviului Ebru. Clement Alexandrinul, în *Stromate*, II, 13, 3, îl identifică pe Odrysos cu Orfeu.

[105] Strabon îi consideră pe frigieni o colonie a tracilor.

[106] Textul grecesc are aici mai multe lacune. Mai sus ni se spune că Nimrod ar fi născocit magia. Aici pare a fi vorba mai mult despre răspândirea ei.

[107] Sfântul Epifanie preia, în general, cronologia din *Cronica* lui Eusebiu de Cezareea.

împrejur[108], fiind desăvârșit în evlavie, proroc în privința cunoașterii și ducând o viață potrivită cu Evanghelia. 2. Căci el a trăit în casa lui cinstindu-și tatăl, asemenea lui Petru, Andrei, Iacov și Ioan[109], însă și-a luat rămas bun de la el, ca și aceștia, supunându-se chemării lui Dumnezeu[110].

3. Dar, ca să nu mai lungesc acest cuvânt, voi grăi pe scurt. Pe când avea vârsta de 99 de ani, patriarhul a primit de la Dumnezeu porunca să se taie împrejur[111], și astfel își are începutul trăsătura deosebitoare a iudaismului față de elenism. Era a douăzeci și una generație, la anul 3431 după facerea lumii[112]. 4. De la potop până la Turn și la Serug a fost sciția nismul, iar de la Serug până la Avraam și mai apoi a fost elenismul. Nu avem numele vreunei erezii ieșite de la Avraam, decât numele simplu al acestuia. Urmașii lui Avraam sunt numiți „avraamiți”[113].

5. Avraam a avut opt fii, însă numai Isaac a fost moștenitorul lui[114]. Lucrurile s-au petrecut așa deoarece a fost voința tatălui său și pentru că ducea o viață evlavioasă, fiindu-i dăruit prin făgăduința dumnezeiască[115]. 6. Înaintea lui, Avraam l-a avut pe Ismael, din roaba sa, Agar[116]. Lui Avraam, Chetura i-a născut șase copii. Aceștia s-au răspândit în ținutul numit Arabia Felix: Zembran, Iezan, Iesboc și Soe, Medan și Madian[117]. 7. Iar „fiul roabei”[118] – al cărui nume era Ismael – și-a găsit sălaș în pustiu și a întemeiat o cetate numită Paran[119]. A avut doisprezece copii[120], care au fost strămoșii semințiilor agarenilor sau ismaeliților[121], cu toate că astăzi sunt numiți „saraceni”.

---

[108] *Cf. Romani* 4, 10.
[109] *Matei* 4, 18-22.
[110] *Facerea* 12, 1.
[111] *Facerea* 17, 10-14.
[112] Și aici întâlnim erori de calcul. Nu sunt luați în considerare cei 70 de ani ai lui Terah când l-a născut pe Avraam (*Facerea* 11, 26).
[113] Vezi mai jos, *Panarion*, 8, 7, 4.
[114] *Facerea* 25, 5.
[115] *Facerea* 18, 10. Informațiile provin de la EUSEBIU DE CEZAREEA, *Pregătirea evanghelică*, X, 9. Avraam s-ar fi născut în cel de-al patruzeci și treilea an al lui Ninus, din a șaisprezecea dinastie egipteană.
[116] *Facerea* 16, 11-16.
[117] *Facerea* 25, 1-2.
[118] *Facerea* 21, 10; *Galateni* 4, 23.
[119] *Facerea* 21, 21.
[120] *Facerea* 25, 13-15.
[121] *Cf. Facerea* 25, 16.

8. Isaac a avut doi fii, Isav și Iacov, iar neamul celor care cinsteau pe Dumnezeu s-a numit al „avraamiților" sau „isaaciților". Când Isav a mers în Idumeea, un ținut aflat în sud-estul Canaanului, a devenit primul locuitor al Muntelui Seir și a întemeiat, la rândul său, Edomul[122], care mai este numit și Rechem și Petra. 9. I s-au născut fii, care mai sunt numiți „stăpânitori ai Idumeei"[123] și care au cârmuit Edomul fiecare la rândul său. Al cincilea de la Avraam, dar lăsându-l deoparte pe Avraam și punând la socoteală pe Isaac, este Iov. 10. Căci Isaac a fost tatăl lui Isav, Isav al lui Raguel, Raguel al lui Zara, iar Zara al lui Iov, cel care a fost numit mai înainte Iobab[124], înainte ca să se abată ispitele asupra lui[125]. Tăierea împrejur era o datină la aceștia.

11. La sfatul tatălui și al mamei sale, Iacov a fugit de fratele său, Isav, în Mesopotamia, la Suba, din pricina mâniei acestuia[126]. Aici și-a luat patru neveste din neamul său, iar acestea i-au născut doisprezece copii, care au fost numiți „patriarhi"[127]. 12. Pe când se întorcea în Canaan, la Isaac, tatăl lui, și la Rebeca, maica sa, a avut o vedenie de la Dumnezeu, lângă izvoarele Iordanului (acel șuvoi este numit Iaboc), unde a văzut o mulțime de îngeri[128]. 13. „Și iată", ni se spune, „i s-a arătat un om" – prin acesta Scriptura înțelege un înger – „care s-a luptat cu el până la revărsatul zorilor"[129]. Iar ca binecuvântare, i-a dat lui Iacov un nume de mare cinste, „Israel". 14. Când a plecat de acolo, Iacov a numit acel loc „fața lui Dumnezeu"[130]. De atunci israeliții au fost numiți astfel, pentru că Acela i-a și spus: „De acum nu-ți va mai fi numele Iacov, ci Israel te vei numi"[131]. Astfel l-a făcut deosebit printre oameni, spunându-i: „Te-ai luptat cu Dumnezeu și cu oamenii și ai ieșit biruitor"[132].

2.1. Și Israel s-a pogorât în Egipt după Iosif, laolaltă cu toată casa lui, cu fiii și nepoții și soțiile despre care am vorbit, precum

[122] *Facerea* 36, 6-9.
[123] *Cf. Ieșirea* 15, 15.
[124] Iobab a fost identificat cu Iov; vezi Sfântul Epifanie, *Despre măsuri și greutăți*, 80, 8.
[125] *Cf. Iov* 1.
[126] Vezi *Facerea* 27, 42-45; 28, 2, 5, 7.
[127] Cele patru neveste sunt: Lia și Rahela, fiicele lui Laban (*Facerea* 27, 43), respectiv sclavele acestora.
[128] Vezi *Facerea* 32, 23-31. Este vorba despre o teofanie, nu angelofanie. Probabil se face confuzie cu *Facerea* 19, 1.
[129] *Facerea* 32, 24.
[130] *Penuel* în ebraică are sensul de „fața lui Dumnezeu" (*Facerea* 32, 30).
[131] *Facerea* 32, 28.
[132] *Facerea* 32, 28.

și cu alții, în număr de 70 de suflete[133]. 2. Neamul lui Israel a locuit în Egipt vreme de cinci generații. Iacov i-a născut pe Levi și Iuda și pe alți zece patriarhi. Levi l-a născut pe Caat; Iuda, pe Fares. Fares l-a născut pe Amram, iar Amram i-a fost părinte lui Moise. Fares l-a născut pe Esrom, Esrom l-a născut pe Aram, iar Aram pe Aminadab, și Aminadab l-a născut pe Naason[134].

3. În vremea lui Moise și Naason, la a cincea generație de la Levi[135], a ieșit Israel din Egipt[136] prin Marea Roșie, prin minunile săvârșite de Dumnezeu, și și-a așezat tabăra în pustiul Sinaiului[137]. 4. Iar când i-a spus Dumnezeu slujitorului Său Moise să numere pe bărbații de la 20 la 50 de ani care puteau scoate sabia și purta arme, el a găsit 628.500[138].

5. Inachos[139] era vestit la eleni în acea vreme. Fiica sa a fost Io, numită și Attis[140], de unde avem azi și numele de Attica. Bosfor – de unde avem și cetatea Bosfor la Pontul Euxin – s-a născut tot din Io[141]. Egiptenii o numesc Isis și i se închină ca unei zeițe. Mai este și un râu care poartă și el numele de Inachos[142].

---

[133] *Facerea* 46, 6-27, *Ieșirea* 1, 5 și *Deuteronomul* 10, 22 vorbesc despre 75 de persoane. Și mai jos, în *Panarion*, 8, 4, 5, se vorbește de 75 de suflete (vezi FERICITUL AUGUSTIN, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, XVI, 40, și FERICITUL IERONIM, *Chestiuni ebraice la Facere*, 46, 26).

[134] *Cf. Matei* 1.

[135] De fapt, de la Iuda; vezi *Numerii* 2, 3.

[136] *Ieșirea* 12, 37-39.

[137] *Ieșirea* 7-14.

[138] *Ieșirea* 14; *Numerii* 1.

[139] *Cf.* CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, I, 102, 4. Inachos era fiul lui Oceanos și al lui Tethys și tatăl lui Foroneu și al lui Io; a fost primul rege din Argos. Tradiția mitologică spune că de la el își luase numele râul omonim. Potrivit unor autori antici, a fost conducătorul unei expediții a egiptenilor sau a libienilor, care au întemeiat o colonie pe malul râului Inachos. Un punct de referință al cronografilor creștini antici (TAȚIAN ASIRIANUL, *Împotriva grecilor*, 39; IULIU AFRICANUL, citat de EUSEBIU DE CEZAREEA în *Pregătirea evanghelică*, X, 10) era contemporaneitatea lui Inachos cu Moise.

[140] Confuzie greu explicabilă. Informația provine din *Cronica* Fericitului Ieronim.

[141] Fiica lui Inachos și preoteasa Herei din Argos. A făcut parte dintre multele amoruri ale lui Zeus și a fost preschimbată ulterior în junincă de Hera din pricina geloziei (APOLLODOR, *Biblioteca*, 2, 1, 3). Atunci Zeus s-a împreunat cu ea luând înfățișarea unui taur (ESCHIL, *Prometeu*, 640), însă zeița a pus-o sub straja lui Argos cel cu o sută de ochi, care a fost ucis de Hermes la porunca lui Zeus. Hera a urmărit-o, pedepsind-o cu înțepăturile insuportabile ale unui tăun și a obligat-o să rătăcească dintr-un ținut în altul. Io și-a găsit liniștea pe malul Nilului. Se credea că Bosforul își primise numele de la ea, fiindcă înțelesul etimologic este cel de „trecere, vad al vacii", corespunzător, printre altele, și englezescului Oxford. Mitul afirma că Io a traversat Bosforul înot.

[142] Paragrafele următoare urmează destul de fidel *Cronica* Fericitului Ieronim, care, la rândul ei, o continuă pe cea a lui Eusebiu de Cezareea. Sincretismul era un fapt obișnuit în

6. Atunci și-au aflat începutul și misteriile și riturile egiptenilor, frigienilor, fenicienilor și babilonienilor. Acestea au fost aduse elenilor din Egipt de către Cadmos[143] și de Inachos însuși, cel care era numit mai înainte Apis și care a clădit și Memfisul[144]. 7. Misteriile au început și cu Orfeu și cu alții și au ajuns erezii mai târziu, în vremea lui Epicur, Zenon stoicul, Pitagora și Platon. Acestea au fost în mare cinste până în vremea macedonenilor și a lui Xerxes, împăratul perșilor, după prima cucerire a Ierusalimului[145] și robia din timpul lui Nabucodonosor[146] și Darius și până în vremea lui Alexandru Macedon. 8. Platon și cei care erau împreună cu el s-au făcut cunoscuți atunci, precum și Pitagora înaintea lui, iar mai apoi Epicur. 9. Precum am spus și mai înainte, atunci și-au luat avânt scrierile elenilor și s-au întocmit ereziile[147] filozofilor. Ei s-au înțeles unii cu alții cu privire la rătăcirea lor și au dat la iveală o știință a idolatriei, a lipsei de evlavie cea fără de Dumnezeu. Însă chiar în aceeași rătăcire se deosebeau și se gâlceveau unii cu alții.

5. Împotriva școlii stoicilor, a treia a elenismului, însă a cincea din șir

1.1. Stoicii învață aceste lucruri despre Dumnezeu: ei afirmă că Dumnezeu este mintea tuturor lucrurilor văzute, vorbesc de cer, pământ și de celelalte, aidoma sufletului care pătrunde trupul. 2. Dar tot ei împart dumnezeirea în multe ființe individuale, precum soarele, luna și astrele, sufletul, aerul și altele. 3. [Tot ei mai

Antichitate. Sfântul Epifanie crede că gândirea greacă a fost victima unor influențe nocive venite din Egipt și Babilon.

[143] Fiul lui Agenor, rege fenician și frate al Europei. Tradiția mitologică îi atribuia aducerea în Grecia a alfabetului fenician și a cultului divinităților adorate în Egipt și în Fenicia. Tot el ar fi născocit topirea metalelor și cultivarea pământului (*cf.* Ovidiu, *Metamorfoze*, 3, 1).

[144] Identificarea lui Inachos cu Apis îi permite Sfântului Epifanie să afirme schimbul de idei religioase între Orient și elenism.

[145] În anul 721 î.Hr. Samaria și regatul Israel cad sub stăpânirea asirienilor conduși de Sargon al II-lea.

[146] 586 î.Hr.

[147] Dacă Sfântul Epifanie folosește aici termenul de „erezie" în înțelesul său propriu, atunci consideră că filozofii greci ar fi cunoscut învățătura biblică, pe care au alterat-o. Ideea nu este străină concepției patristice despre circulația ideilor religioase.

învață și] transmigrația sufletelor și strămutarea lor din trup în trup[148]. Un suflet, după ce este înlăturat din trup, intră în alt trup, născându-se din nou. Dar această învățătură lipsită de evlavie nu face decât să umple măsura rătăcirii lor. Ei mai socotesc că sufletul este o parte din Dumnezeu și că e nemuritor.

4. Zenon a fost începătorul școlii stoice, iar despre el ni s-au păstrat multe bârfe și povești. Unii au spus că era fiul unui oarecare Cleantes din Tyr. Alții au zis că era din Citium, o insulă a Ciprului, că a trăit o vreme la Roma[149] și că mai apoi și-a înfățișat învățătura la Atena, la așa-numitul Stoa[150]. Unii spun că sunt doi Zenon, unul din Elea și celălalt despre care tocmai am vorbit[151]. Cu toate acestea, amândoi au învățat aceleași lucruri, chiar dacă ar fi fost în număr de doi[152]. 5. Și el, asemenea celorlalte erezii[153], afirmă că materia este coeternă cu Dumnezeu, dar și că există necesitatea și destinul, prin care toate sunt cârmuite și călăuzite.

6. Acum însă, potrivit neputinței mele, voi oferi, pe scurt[154], un leac din cuvinte pentru învățătura înșelătoare a acestuia[155]. Dar, ca să nu împovărez prea mult această scriere, voi spune doar acestea, zgâriind doar ușor chestiunea, fără să mă întind prea mult. Îi voi spune acestuia:

2.1. De unde ți-ai făcut rost de învățătura aceasta? Oare să-ți fi grăit Duhul Sfânt din ceruri despre această rătăcire? Tu ești silit să spui că materia și Dumnezeu sunt alături dintotdeauna. Dar afirmația ta cade și nu poate fi susținută. 2. Tu mărturisești că unul este Creatorul, pe care îl numești și Pantocrator, dar îl împarți în nenumărați alți zei. Dar cum mai poate fi acesta Creatorul dacă există mereu alături de materie? Aceasta din urmă își este sieși stăpână, de vreme ce nu are vreo cauză care să îi fi pricinuit începutul și nici nu se supune cuiva. 3. Iar dacă Făcătorul lumii a luat o parte din materie, ca pe un împrumut, aceasta

[148] Doctrina metempsihozei nu este specifică stoicismului, ci platonismului.
[149] Cleantes nu a fost succesorul lui Zenon, nici nu a vizitat Roma.
[150] Porticul Pictat, galerie din Atena unde își țineau stoicii cursurile.
[151] Confuzie între fondatorul stoicismului și cel al filozofiei eleate, ambii cu același nume.
[152] Zenon din Elea (sec. al V-lea î.Hr.) este diferit de Zenon din Citium (sec. III-II î.Hr.). Primul este întemeietorul filozofiei eleate, al doilea al celei stoice. Precum am afirmat deja, cunoștințele Sfântului Epifanie cu privire la filozofia greacă nu sunt mereu exacte.
[153] Și Sfântul Ipolit Romanul afirmase că platonismul este o „erezie" (*Elenchos*, I, 19, 4).
[154] Lacună în text. De altfel, sunt multe zone în care textul a fost reconstituit.
[155] Pentru autorii creștini, învățătura lui Iisus Hristos este adevărata filozofie.

nu face decât să Îi arate slăbiciunea, iar această îndatorare pricinuită de lipsă este un lucru dobândit din cele ce sunt ale altuia. Deci cele pe care le făurește nu și-au luat ființă din cele ale Sale, ci din ale altuia.

4. Iar cât privește acea idee înșelătoare a strămutării sufletelor, cât de mare filozof închipuit[156] te arăți când împărtășești omenirii asemenea cunoaștere din cugetarea ta cea stricată[157]! Căci, dacă sufletul este o părticică din Dumnezeu și nemuritor pe deasupra, tu îl alipești nu doar de trupuri josnice, ci și de unele dezgustătoare, de fiare sălbatice, de șerpi și de târâtoare, ba mai și spui că acestea și-au dobândit ființa de la Dumnezeu! Dar ce poate fi mai nelegiuit decât aceasta?

3.1. Tu mai introduci și învățătura destinului neînduplecat, ca și cum din pricina acestuia s-ar petrece toate lucrurile omenești și restul. Dar plăsmuirea ta de mituri va fi risipită de scurta noastră cuvântare. Dacă destinul cel de neschimbat dă naștere înțelepciunii, înțelegerii, rațiunii și lipsei de rațiune și oricărui alt lucru, atunci să trecem cu vederea legile! Destinul îi stăpânește pe adulteri și pe ceilalți. Prin urmare, trebuie să le cerem mai curând socoteală astrelor decât omului care făptuiește silit de necesitatea destinului.

2. Dar voi mai spune și altele lucruri deosebite despre asta. S-a sfârșit cu diatribele, cu sofiștii, cu retorii și cu dascălii, cu medicii și cu meșteșugurile și cu nenumăratele meserii! Nimeni nu învață nimic pe altcineva, ci cei învățați se ivesc la întâmplare, iar firea omenească nu dobândește niciun câștig din învățătură. Iar dacă destinul este cel care îi face pe unii învățați și inteligenți, nimeni nu poate fi învățat nimic de vreun dascăl, ci cunoașterea este primită de la fire după cum o țes Moirele[158], potrivit lăudăroasei și rătăcitei tale cuvântări[159].

---

[156] Este folosit termenul ἐθελόσοφος – „înțelept în ochii săi, pseudo-filozof, înțelept de ochii lumii". Epitetul depreciativ este aplicat și lui Dositeu (*Panarion*, 13, 1), lui Sabelius (*Panarion*, 62, 6), Origen (*Panarion*, 64, 2) și Arie (*Panarion*, 69, 28).

[157] Verbul παραποιέω – „a altera, a parodia, a falsifica, a contraface" a devenit deja un termen tehnic utilizat de ereziologii patristici pentru a desemna doctrina ereticilor.

[158] *Cf.* Hesiod, *Theogonia*, 217-220.

[159] Sfântul Epifanie nu combate în detaliu afirmațiile filozofiei stoice, cum nu o va face nici cu cele ale ereziilor creștine propriu-zise, ci se mulțumește să arate concluziile absurde la care duc unele dintre acestea.

6. Platonicii, a patra erezie a elenilor, dar a șasea din șir

1. Cam atât despre Zenon și despre stoici. Cu toate că și Platon se îndreaptă spre aceleași lucruri asemenea stoicilor, din pricina reîncarnării și a strămutării sufletelor, a politeismului și a altor superstiții idolatre, el nu cugetă aceleași lucruri ca Zenon și stoicii despre materie. 2. El Îl cunoaște pe Dumnezeu și mai știe că toate au fost create de Dumnezeu, Cel ce este[160]. Dar există o primă cauză, o a doua și o a treia. Prima cauză este Dumnezeu, iar a doua este pricinuită de Dumnezeu, alături de alte puteri. Prin această cauză și prin aceste puteri materia a fost adusă la existență.

3. Platon mai afirmă și aceasta: „Cerul s-a născut odată cu timpul și împreună cu acesta va fi nimicit”[161]. El a revenit asupra celor spuse mai înainte despre materie. Căci odinioară spusese că materia există dintotdeauna alături de Dumnezeu[162].

7. Pitagoreicii, a cincea erezie a elenismului, dar a șaptea din șir

1. Pitagoreicii și peripateticii se deosebesc prin aceea că afirmă un singur Dumnezeu, dar au alte filozofii, precum și alte [idei] filozofice despre care am vorbit deja. Ca și [peripateticii], pitagoreicii îmbrățișează nelegiuita și cu totul lipsita de evlavie învățătură a strămutării sufletelor nemuritoare după nimicirea trupurilor[163].

2. Sfârșitul lui Pitagora a fost în Media. El spunea că Dumnezeu are un trup, cerul, iar soarele, luna, toate stelele și stihiile cerești sunt mădularele Sale, așa cum sunt într-un om.

---

[160] Platon, *Scrisoarea* 2, 312E.

[161] Platon, *Timaios*, 37B.

[162] *Cf.* Sfântul Ipolit Romanul, *Syntagma*, 1, 19, 6.

[163] Doctrina reîncarnării este cu totul incompatibilă cu teologia creștină. Pentru antropologia creștină, omul este trup și suflet, nu un suflet care se strămută din corp în corp.

8. Epicureii, a șasea erezie a elenismului, dar a opta în șir

1.1. După aceștia, Epicur a introdus învățătura că nu există providență. El a spus că toate lucrurile sunt alcătuite din atomi și că se preschimbă iar în atomi de la sine. El mai afirmă că toate lucrurile există în mod întâmplător, de vreme ce natura dă naștere mereu acestora, mereu reînnoindu-se și renăscând din sine, fără să fie nimicită vreodată[164]. Și aceasta pentru că răsare din sine însăși și se topește în ea însăși.

2. La început, universul era asemenea unui ou[165], iar duhul[166] împresura acel ou asemenea unui șarpe, ținând strâns firea așa cum o face o cingătoare sau o cunună. 3. La o anumită vreme, dorind să îmbrățișeze mai strâns universul, a tăiat în două jumătăți sfera a toate cele ce sunt. În urma acestui fapt, și atomii au fost despărțiți. 4. Astfel, cele ușoare și fine din întreaga fire s-au îndreptat în sus, adică lumina, eterul și părțile cele mai fine ale sufletului. Însă părțile cele mai grele, asemenea necurăției, s-au cufundat, îndreptându-se în jos. Este vorba despre pământ – de tot ce e uscat –, precum și despre substanța umedă a apelor. 5. Universul se mișcă de la sine, în mod circular, în jurul polului și al astrelor, toate fiind puse în mișcare însă de spiritul cel în formă de șarpe.

Am grăit doar în parte despre aceste școli filozofice, pentru a scurta timpul citirii. Toate acestea patru trebuie combătute în același fel[167].

2.1. După cum am spus și mai sus, logografii[168], istoricii, astronomii și toți ceilalți au adus în lume rătăcirea, făcând ca mintea

---

[164] Teologii creștini au combătut vehement epicureismul tocmai pentru aceste învățături care tăgăduiau implicarea lui Dumnezeu în lume, precum și crearea universului de către El.

[165] Oul cosmic primordial era specific doctrinei orfice. De altfel, „stoicii" Sfântului Epifanie sunt impregnați de orfism. Ereziologul cipriot nu stăpânea foarte bine doctrinele filozofice și adeseori făcea confuzii între acestea, după cum putem observa.

[166] Πνεύμα era, pentru stoici, duhul, spiritul lumii, care impregnează și pătrunde totul, de fapt, divinitatea însăși.

[167] Mai jos va fi însă combătut numai Zenon.

[168] Termen aplicat primilor istorici greci, care se străduiau să alcătuiască istoria originii triburilor și orașelor grecești. Deoarece erau lipsiți de spirit critic, valorificând legende și mituri, precum și fapte ieșite din comun, reputația lor era destul de proastă, relatările lor fiind privite cu reticență chiar de antici.

să se risipească în nenumărate pricini și discuții răuvoitoare, întunecând-o și tulburând-o. Și astfel s-au iscat prima rătăcire, născocirea idolatriei[169] și învățătura demonilor celor răi.

2. Toate s-au împărțit astfel între elenism și iudaism. Totuși acesta din urmă nu era încă numit iudaism. Ci abia prin Israel și-a luat numele, după ce au trecut cinci generații ale celor care țineau adevărata evlavie. 3. Căci Naason, căpetenia seminției lui Iuda, l-a născut pe Salmon. Salmon l-a născut pe Boaz, iar Boaz pe Obed[170]. Obed i-a dat naștere lui Iesei, în timp ce oamenii buni erau numiți „israeliți". Iesei a fost tatăl regelui David, primul din semința lui Iuda care a domnit ca rege[171]. Din David au ieșit apoi urmași, din sămânța lui, fiul urmându-i tatălui, și așa mai departe.

4. Dar, înainte de David, adevăratul rege al lui Israel a fost Saul din Chiș, din semința lui Veniamin[172]. Însă lui nu i-a urmat niciun fiu, ci împărăția a trecut la David, primul din semința lui Iuda. Căci Ruben a fost primul copil născut lui Iacov, al doilea a fost Simeon, al treilea Levi, al patrulea Iuda[173]. 5. De la semința lui Iuda sunt numiți și iudeii, iar astfel numele cinstitorilor de Dumnezeu s-a schimbat. De aceea israeliții mai sunt numiți și „iudei".

3.1. Cele patru neamuri au urmat unul altuia până în vremea de acum, potrivit celor patru feluri deosebite, din cele mai vechi timpuri până în clipa de față, după cum am lămurit, și așa mai departe. 2. Adică: de la Adam până la Noe, barbarismul; de la Noe până la Turnul [Babel] și la Serug, două generații după Turn, superstiția scită; după aceea, de la Turn, Serug și Aram, până la Avraam, a fost elenismul. De la Avraam înainte, a urmat adevărata credință, cea care este legată de același Avraam, iar de la cel răsărit din sămânța lui, Iuda, avem și numele de „iudaism". 3. După cum dă mărturie și purtătorul de Duh și Sfântul lui Dumnezeu Apostol Pavel, când spune că „în Hristos Iisus nu mai este nici barbar, nici scit, nici elen, nici iudeu, ci o nouă făptură"[174]. Căci, la început, când a fost creată făptura, aceasta era nouă și nu se deosebea prin niciun nume. 4. Iar [Pavel] spune din nou în alt loc, în armonie cu sine însuși: „Dator

[169] *Cf. Înțelepciunea lui Solomon* 14, 12.
[170] Vezi genealogia regelui și profetului David de la *Rut* 4, 20-22 și *1 Paralipomena* 2, 10, 15.
[171] *Cf. 2 Regi* 2, 4.
[172] *Cf. 1 Regi* 9, 1-3.
[173] Vezi *Facerea* 29, 32-35.
[174] *Coloseni* 3, 11; *Galateni* 6, 15.

sunt și elenilor, și barbarilor, și învățaților, și neînvățaților”[175]. Prin „cei înțelepți” îi înțelege pe iudei, iar pe sciți, prin „neînvățați”. Iar când spune: „Sunt dator”, arată că mântuirea vine de la iudei[176].

5. Și, astfel, toți cei din neamul lui Israel sunt numiți iudei și israeliți; și iudei încă din vremea lui David. Și, astfel, întreg neamul lui Israel, din vremea lui David și a fiului său, Solomon, și a fiului acestuia – vorbesc de Roboam –, au început să poarte această numire de „iudei”[177]. Vorbesc despre Roboam, cel care a cârmuit în Ierusalim după Solomon[178].

6. Dar, ca nu cumva să păşesc pe alături, trecând cu vederea cele ce țin de ritul iudaic, fără să arăt limpede care sunt credințele lor, voi înfățișa câteva dintre acestea. Căci toate cele ce țin de iudei sunt foarte vădite pentru toți, de aceea nu mă voi osteni prea mult pentru a înfățișa toate aceste lucruri în amănunt, ci vă voi pune înainte doar câteva.

4.1. Evreii, cei care sunt urmașii lui Avraam și ai adevăratei lui cinstiri de Dumnezeu, au de la Avraam și tăierea împrejur, pe care acesta a primit-o prin porunca lui Dumnezeu la 99 de ani, pentru pricini pe care le-am arătat mai înainte[179]. Și aceasta s-a petrecut pentru ca semința lui să nu se îndepărteze de numele lui Dumnezeu, ci să poarte această pecete pe trupul lor, care să îi mustre și să le reamintească să stăruie în dreapta cinstire de Dumnezeu a părintelui lor. 2. Isaac, fiul lui Avraam, a fost tăiat împrejur într-a opta zi, precum era rânduiala lui Dumnezeu[180]. Este mărturisit de toți că aceasta era porunca lui Dumnezeu, însă tăierea împrejur de atunci a fost rânduită și ca o preînchipuire[181]. Dar voi arăta aceasta mai încolo, pe măsură ce mergem înainte.

---

[175] *Romani* 1, 14.

[176] *Cf. Ioan* 4, 22.

[177] În realitate, apelativul este mai târziu. Vezi Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, XI, 5, 7.

[178] *Cf. 3 Regi* 11, 43.

[179] Vezi *Facerea* 17.

[180] *Cf. Facerea* 15, 13 și 21, 4.

[181] Cuvântul folosit aici este τύπος – „pecete, gravură, replică, imagine, copie”. Apostolul Toma spune că nu va crede decât atunci când va pune mâna pe semnul (τύπος) cuielor (*Ioan* 20, 25). Exegeza tipologică se întemeiază pe două premise: corespondența strânsă dintre cele două Testamente și convingerea că lucrarea lui Dumnezeu nu se schimbă în cursul istoriei mântuirii. Astfel, o persoană, un obiect sau un eveniment din Vechiul Testament sunt expresia unei viitoare lucrări a lui Dumnezeu din iconomia mântuirii, fiind τύπος al noii realități (aceasta purtând numele de ἀντίτυπος, *cf. Evrei* 9, 24).

3. Fiii și urmașii lui Avraam au fost și ei tăiați împrejur și s-au ținut aproape de credința cea adevărată, cu alte cuvinte: Isaac și Iacov și fiii lui Iacov, și așa mai departe, în ținutul Canaan, în Iudeea și Filistia, țară care acum se numește Palestina[182], dar și în Egipt. 4. Căci Iacov sau Israel a coborât[183] în Egipt, împreună cu cei unsprezece fii ai lui, în cel de-al o sută treizeci și treilea an de viață[184]. Iosif, celălalt fiu al său, era deja cârmuitor în Egipt, cu toate că fusese vândut de frații săi din pizmă[185]. Iconomia lui Dumnezeu, cea care pe toate le lucrează spre bine pentru cei drepți[186], a preschimbat urzeala îndreptată împotriva lui Iosif într-o minune.

5. Iacov s-a pogorât în Egipt – precum am spus și mai înainte –, împreună cu fiii și soțiile și nepoții săi, în număr de 75 de suflete[187], după cum ni se spune în prima carte a lui Moise din Pentateuh, cea care ne lămurește deslușit aceasta[188]. 6. Și au trăit acolo vreme de cinci generații, precum am spus de atâtea ori, iar acum sunt nevoit să repet. Iar de la Iacov au rămas mai multe generații, printre care și Levi, din care s-a întemeiat tagma preoților, dar și Iuda, din care, după o vreme, a ieșit regele David. 7. Iar Levi i-a dat naștere lui Cahat și altora[189]. Cahat l-a născut pe Amram, iar Amram i-a născut pe Moise și pe arhiereul Aaron. Moise i-a scos pe fiii lui Israel din Egipt, după cum se spune în a doua carte a Legii[190].

5.1. Totuși nu este foarte limpede ce fel de mod de viață aveau până în acea vreme fiii lui Israel; știm doar că urmau adevărata cinstire a lui Dumnezeu și tăierea împrejur. Este însă scris că „fiii lui Israel s-au născut în număr mare și s-au înmulțit și au ajuns numeroși”[191]. Însă „marele număr” al iudeilor din acea vreme a pribegiei lor a fost pricinuit de neînfrânare și de amestecul [cu egiptenii][192]. 2. Dar nu fusese arătat foarte limpede ce se putea

[182] În realitate este același nume.
[183] Deplasarea spre Egipt este considerată de scriitorii biblici ca o „coborâre”, iar venirea în Țara Sfântă ca o „urcare”.
[184] *Facerea* 46, 3-6.
[185] *Facerea* 37 ș.u.
[186] *Cf. Facerea* 50, 20; *Romani* 8, 28.
[187] La începutul operei de față se vorbea de 70 de suflete.
[188] *Facerea* 46, 27.
[189] Vezi *Ieșirea* 6, 16.
[190] În *Cartea Ieșirii*.
[191] *Ieșirea* 1, 7.
[192] *Cf. Ieșirea* 5, 5-20.

mânca și ce era oprit sau altele care vor fi poruncite de Lege. 3. Însă, în al doilea an[193] după ce au ieșit din Egipt, s-au învrednicit să primească Legea lui Dumnezeu din chiar mâinile lui Moise.

4. Dumnezeu a dat aceste legiuiri lui Moise ca un adevărat pedagog. Într-adevăr, Legea a fost un pedagog[194] întrucât a dat rânduielile ei în mod trupesc, însă nădejdile ei erau duhovnicești[195]. Ea a învățat tăierea împrejur[196], ținerea Sabatului[197], zeciuiala din toate cele cultivate de ei[198], precum și din toate cele născute de la om până la dobitoc[199], aducerea de pârgă în cea de-a treizecea și cea de-a cincizecea zi, precum și cunoașterea și cinstirea lui Dumnezeu singur[200]. 5. Numele Său a fost propovăduit prin mijlocirea monarhiei, cu toate că Treimea a fost mereu propovăduită prin mijlocirea monarhiei[201], fiind crezută de cei mai buni dintre oameni, adică de proroci și de cei sfinți. Israeliții au adus jertfe și felurite cinstiri Atotstăpânitorului Dumnezeu în pustie, în cortul sfânt, pe care Moise îl întocmise după modelul pe care i l-a arătat Dumnezeu[202].

6. Aceiași iudei au primit glasuri profetice privind pe Hristos, Cel care urma să vină. El a fost numit „Proroc”[203], deși era Dumnezeu. A fost numit și „Înger”[204], deși era Fiul lui Dumnezeu, dar

---

[193] *Numerii* 1, 1; Legea a fost dată însă la trei luni de la ieșirea din Egipt (*Ieșirea* 19, 1).

[194] *Galateni* 3, 24. Pedagogul era un sclav însărcinat cu educarea morală și cu ocrotirea copiilor în Antichitatea greco-romană. Acesta avea și dreptul de a aplica pedepse corporale celui aflat în grija sa.

[195] Interpretarea alegorică și tipologică a Legii vechi este o constantă a literaturii patristice, începând cu Sfântul Iustin Martirul și Filozoful (*Dialogul cu iudeul Trifon*, 12, 3).

[196] *Leviticul* 12, 3.

[197] *Ieșirea* 20, 8.

[198] *Numerii* 18, 26-30.

[199] *Ieșirea* 13, 2.

[200] *Deuteronomul* 6, 13.

[201] Termenul grecesc μοναρχία (literal: „Un singur izvor, un singur început”) desemnează aici izvorul unic al dumnezeirii, care este Tatăl. Μοναρχία a fost utilizat prima dată de Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Trifon,* 1, 3, și înseamnă afirmarea clară a monoteismului creștin (neanulat de Treime) și a lui Dumnezeu ca singur Stăpân al tuturor; de aici sensul se va nuanța în cadrul dogmei trinitare, circumscriind unitatea de origine a Fiului și a Duhului Sfânt în Sfânta Treime; nu în sensul că Tatăl ar fi conducătorul (monarhul), ci principiul unic (μόνος ἀρχή), singura sursă a dumnezeirii, din care Se naște Fiul și purcede Duhul Sfânt; dacă Duhul Sfânt ar purcede și de la Fiul (vezi romano-catolicul *Filioque*), s-ar anula monarhia, susținută de majoritatea Părinților Bisericii.

[202] *Cf. Ieșirea* 25, 9.

[203] *Deuteronomul* 18, 18.

[204] *Isaia* 9, 5.

urma să devină om și să fie socotit printre frații Săi[205]. În acest fel grăiesc Sfintele Scripturi, mai ales în *Cartea Deuteronomului*, a cincea carte a Legii, și în cele ce urmează.

6.1. Din vremea întoarcerii din robia babiloniană, iudeii au următoarele cărți și proroci, precum și următoarele cărți ale profeților[206]: 2. prima este *Facerea*; a doua, *Ieșirea*; a treia, *Leviticul*; a patra, *Numerii*; a cincea, *Deuteronomul*; a șasea, *Cartea lui Iosua*; a șaptea, *Cartea Judecătorilor*; a opta, *Cartea lui Rut*; a noua, *Cartea lui Iov*; a zecea, *Psaltirea*; a unsprezecea, *Proverbele lui Solomon*; a douăsprezecea, *Ecclesiastul*; a treisprezecea, *Cântarea Cântărilor*. A paisprezecea, *prima Carte a Regilor*; a cincisprezecea, *a doua Carte a Regilor*; a șaisprezecea, *a treia Carte a Regilor*; a șaptesprezecea, *a patra Carte a Regilor*; a optsprezecea, *prima Carte Paralipomena*; a nouăsprezecea, *a doua Carte Paralipomena*. Apoi a douăzecea este *Cartea celor doisprezece proroci*; a douăzeci și una, *Cartea proorocului Isaia*; a douăzeci și doua, *Cartea proorocului Ieremia*, împreună cu *Plângerile* și *Epistola lui Ieremia* și *Baruh*. A douăzeci și treia, *Cartea proorocului Iezechiel*; a douăzeci și patra, *Cartea proorocului Daniel*; a douăzeci și cincea, *prima Carte a lui Ezdra*; a douăzeci și șasea, *a doua Carte a lui Ezdra*, iar a douăzeci și șaptea, *Cartea Esterei*. 3. Acestea sunt cele douăzeci și șapte de cărți pe care Dumnezeu le-a dat iudeilor. Ei le socotesc în număr de douăzeci și două, asemenea alfabetului evreiesc, pentru că zece cărți sunt socotite de două ori și luate ca fiind cinci[207]. Dar despre acestea am vorbit în altă parte[208]. 4. Ei mai au încă două cărți care stârnesc dispute, *Înțelepciunea lui Sirah* și *Înțelepciunea lui Solomon*, în afară de unele cărți apocrife[209].

---

[205] *Evrei* 2, 11.

[206] De remarcat canonul biblic, prezent în aceeași formă și în *Codexul Vaticanus Graecus* 2200.

[207] În canonul ebraic, *1* și *2 Regi*, alături de *3* și *4 Regi* sunt considerate două cărți, *Rut* este unită cu *Judecătorii*, la fel și cele două cărți ale lui Ezdra. Vezi și EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, VI, 25, 1-2.

[208] Probabil într-o scriere astăzi pierdută.

[209] Termenul ἀπόκριφος („ascuns, secret, misterios, ezoteric") era folosit de gnostici pentru învățăturile lor ezoterice și secrete (*cf.* CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, III, 29, 1). Ulterior, termenul a ajuns să desemneze scrierile necanonice în general, cu o paternitate incertă sau pseudoepigrafe. Unele apocrife au fost „tolerate" de Biserică și, chiar dacă nu au fost acceptate oficial, au constituit izvoare de inspirație pentru cult și hagiografie (vezi, de pildă, apocrife faimoase ca *Protoevanghelia lui Iacov*, *Evanghelia lui Nicodim*, *Apocalipsa lui Pavel*, *Pseudo-clementinele* etc.). De remarcat canonul cărților Vechiului Testament în vremea Sfântului Epifanie.

5. Toate aceste cărți sfinte au fost învățătorii iudaismului și au îndemnat la păzirea Legii până la venirea Domnului nostru Isus Hristos. 6. Iar iudeii ar fi fost îndrumați bine prin Lege dacă L-ar fi primit pe Hristos, pe Care acest pedagog[210] – vorbesc despre Lege – L-a prevestit și L-a propovăduit. Astfel ar fi fost și ei învățați că, dacă I-ar fi primit venirea Sa ca Dumnezeu întrupat, aceasta nu ar fi însemnat nimicirea Legii, ci împlinirea ei[211]. Fiindcă preînchipuirile erau în Lege, iar adevărul în Evanghelie[212].

7. Acolo, [în Lege], era tăierea împrejur a cărnii, care a slujit o vreme până ce a venit marea tăiere împrejur, adică botezul, cel care ne taie împrejur păcatele și ne pecetluiește în numele lui Dumnezeu. 8. La fel, acolo, [în Lege], era Sabatul, cel care ne păstra pentru un Sabat și mai mare, cu alte cuvinte, odihna cea în Hristos, pentru ca în Hristos să ne odihnim sabatic de păcate. 9. La fel, acolo era jertfit un miel lipsit de rațiune spre a ne călăuzi către Mielul cel mare și ceresc, cel înjunghiat pentru „noi și pentru întreaga lume”[213]. 10. Tot acolo, [în Lege], era prevăzută și zeciuiala, ca să nu uităm de litera *iota*, adică zece[214], prima literă a numelui Iisus.

7.1. Iudeii au fost călăuziți de către preînchipuire și nu au ajuns la desăvârșirea cea după Lege, cea propovăduită de proroci și de alții și de fiecare carte [din Scriptură]. Și prin această lucrare s-au revărsat și au pătruns [în Biserică] și păgânii[215], iar aceia[216] nu mai pot fi mântuiți decât dacă se întorc la harul Evangheliei. Fiindcă ei au încălcat toate rânduielile, după cum găsim mărturii despre aceasta în toată Scriptura. 2. Dar, pe scurt, printr-o singură mărturie, voi arăta cât de grabnic s-a împlinit și cât de cu neputință de înlăturat au fost cele ce au fost spuse împotriva lor: „Iar sufletul care nu va asculta de acel Proroc va fi nimicit din semințiа lui și din Israel, și de sub cer”[217]. 3. Domnul are de gând să dea un

[210] *Galateni* 3, 24.
[211] *Matei* 5, 17.
[212] *Cf. Ioan* 1, 17.
[213] *1 Ioan* 2, 2.
[214] Vezi *Epistola lui Barnaba*, 9, 8, unde sunt tâlcuite alegoric *Facerea* 17, 23 și 14, 14: „Optsprezece se scrie cu literele I, zece, și H, opt; din aceste cifre ai numele ’Ιησοῦ = Iisus; și, pentru că crucea, care are forma literei T, avea să aibă harul, Scriptura zice și «trei sute»; deci cifra aceasta 318 arată pe Iisus cu două litere și crucea cu o literă” (text preluat din volumul *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, serie veche, p. 125).
[215] Aluzie la parabola cu lucrătorii trimiși în vie; vezi *Matei* 21, 41.
[216] Evreii.
[217] *Deuteronomul* 18, 19; *Ieșirea* 12, 15, 19.

temei mistic și mântuitor celor date prin Lege. Astfel, cel care nu Îl ascultă și nu primește acestea nu poate dobândi mântuirea, chiar dacă ar împlini Legea. Fiindcă Legea nu-l poate desăvârși pe om[218], de vreme ce rânduielile Legii, deși au fost scrise în mod trupesc, se desăvârșesc cu adevărat numai în Hristos.

4. Cam atâtea am avut de spus despre iudaism. Am amintit puține lucruri, fără să le trec pe toate sub tăcere, ci să arăt o parte dintre ele. Pentru că aceste lucruri sunt deja lămurite, atât toate cele despre ei, cât și combaterea lor. 5. Am arătat care a fost începutul lor și cum s-au ivit aceștia. Cinstitorii de Dumnezeu au fost numiți de la început „avraamiți", după patriarhul Avraam, de vreme ce erau din sămânța lui, dar „israeliți" după nepotul lui, vorbesc de Iacov, cel numit și Israel. 6. Dar cele douăsprezece seminții au fost numite atât „iudei", cât și „israeliți", din zilele lui David, împăratul din semința lui Iuda, și până la Solomon, fiul lui David, și Roboam, fiul lui Solomon, nepotul lui David.

7. Și, din pricina pedepsei lui Dumnezeu și a nevredniciei lui Roboam, cele douăsprezece [seminții] s-au dezbinat, două și jumătate împreună cu Iuda, așadar cu Roboam, iar nouă și jumătate cu Ieroboam[219]. Iar cele nouă și jumătate s-au numit „israeliți" și „Israel", care au fost cârmuiți de Ieroboam, fiul lui Nebat din Samaria. 8. Cele două și jumătate erau la Ierusalim și au fost numite „iudei", fiind cârmuite de Roboam, fiul lui Solomon. 9. Și acestora le-au urmat mai mulți împărați[220]. Roboam l-a născut pe Abia, Abia l-a născut pe Asa, Asa l-a născut pe Iosafat, Iosafat l-a născut pe Ioram, Ioram l-a născut pe Ohozia, Ohozia l-a născut pe Ioaș. Ioaș l-a născut pe Amasa, Amasa l-a născut pe Azaria, cel numit și Ozia, Azaria sau Ozia l-a născut pe Iotam, Iotam l-a născut pe Ahaz, Ahaz l-a născut pe Ezechia. În zilele lui Ezechia și Ahaz, semințiile lui Israel au fost duse în robie în munții Mediei. 10. După aceasta, Ezechia l-a născut pe Manase, Manase l-a născut pe Amon, Amon

[218] *Cf. Evrei* 10, 1.

[219] Vezi *1 Regi* 12.

[220] Genealogia ultimilor regi iudei este preluată din *Matei* 1, 7-12. Sfântul Epifanie însuși a remarcat faptul că evanghelistul Matei a eliminat trei regi: Ohozia, Ioaș și Amasia, pentru a obține numărul de paisprezece generații, necesar rațiunilor de simetrie a structurării acestei genealogii. Exegeza patristică a găsit și o explicație pentru această omisiune: cei trei regi omiși nu erau demni să fie incluși în genealogia Mântuitorului (vezi *Opus imperfectum in Matthaeum*, *PL* 56, 623-625; SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Fragmenta in Matthaeum*, *PG* 58, 793).

l-a născut pe Iosia, iar Iosia a fost tatăl lui Iehonia, cel numit și Șalum, numit, de asemenea, și Amasia. Acest Iehonia i-a născut pe Iehonia, cel numit și Sedechia, și pe Ioachim[221].

8.1. Nimeni nu trebuie să aibă îndoieli despre acestea. Mai curând trebuie să prețuiască precizia și folosul celor de aici, lăsate spre folosul celor învățați și care se nevoiesc și doresc să priceapă adevăratul înțeles al Scripturii. Aceștia se vor simți foarte ușurați să dobândească acest câștig al refacerii cuvintelor pe care unii neînvățați le-au înlăturat din textul Evangheliei din pricina înțelesului lor deloc limpede, în dorința de a-l îndrepta.

2. Sfântul Matei a numărat trei ramuri ale genealogiei [lui Iisus Hristos] și a arătat că au fost paisprezece generații de la Avraam până la David, paisprezece de la David până la robia [babiloniană] și paisprezece de la robie până la Hristos. Cele două numărători sunt foarte limpezi, fiindcă nu le lipsește nimic, ele cuprinzând vremurile de până la Iehonia. 3. Dar în a treia numărătoare vedem că nu se află toate cele paisprezece generații cu șirul numelor acestora, ci treisprezece[222]. Și aceasta pentru că unii, găsind pe Iehonia lângă Iehonia, au crezut că este scris de două ori același nume. 4. Totuși nu era o dublare a numelui, ci un nume deosebit. Acesta a fost numit astfel după tatăl său, Iehonia, fiul lui Iehonia[223]. Înlăturând un nume de dragul exactității învățăturii, s-a îndepărtat de ceea ce-și propusese, cu privire la deplinătatea celor paisprezece nume, și a nimicit armonia întregii alcătuiri[224].

5. Robia din Babilon a început din vremea lui Iehonia. În vremea robiei, bătrânii au mers la Nabucodonosor în Babilon, rugându-l să trimită pe unii dintre ei ca supuși, pentru ca să nu se pustiască țara. 6. El le-a primit rugămintea și nu i-a izgonit, ci a trimis patru neamuri de ale sale, cuteenii, cudeii, sefaruenii și anagogavenii[225]. Aceștia s-au strămutat în Samaria, împreună

[221] Se fac iar confuzii. Iehonia (fiul lui Iosia) este numit Ioahaz la *3 Regi* 23, 30. Celălalt Iehonia este, de fapt, Ioiachim (*1 Paralipomena* 3, 16) etc.

[222] *Matei* 1, 12-17.

[223] Asemănarea de nume între Ioachim și Ioachin (în ebraică Iehoiachin, vezi Fericitul Ieronim, *Comentariu la Matei*, I, 1, 12), Iehonia, Iosia etc. i-a derutat pe mulți Părinți ai Bisericii.

[224] De remarcat observațiile privind intervențiile copiștilor în textul Scripturii.

[225] Aducerea de coloniști străini în Iudeea nu a fost făcută de Nabucodonosor, ci de împăratul asirian Salmanasar (721 î.Hr.). Denumirile populațiilor, asemenea altor termeni tehnici, sunt adeseori confuze și eronate.

cu idolii lor, și s-au așezat acolo. Au ales acel ținut deoarece era foarte bogat și roditor.

7. Însă, cu vremea, pentru că erau sfâșiați de fiarele sălbatice – lei, leoparzi, urși și alte fiare cumplite –, ei au trimis solie la Babilon, cerând cu mare stăruință să afle ce fel de viață duceau locuitorii de dinainte ai țării, spre a putea înfrunta silnicia și răpirile fiarelor sălbatice. 8. Împăratul a trimis să-i întrebe pe bătrâni cum își duceau ei viața pe când stăpâneau Iudeea și cum au izbutit să se izbăvească de răpirea fiarelor sălbatice, de vreme ce erau atât de mulți oameni sfâșiați și ciuntiți de mușcăturile fiarelor[226] în acel ținut.

9. Ei i-au arătat cele despre Legea lui Dumnezeu și cu iscusință i-au dezvăluit hotărârea potrivită care urma, spunându-i că niciun popor nu poate locui acolo dacă nu păzește Legea Dumnezeului cerurilor, care a fost dată prin Moise. Fiindcă Dumnezeu este străjerul acelui ținut și nu va îngădui idolatria, nici celelalte săvârșite de popoarele de alt neam.

10. [Împăratul] a luat aminte și a fost înduplecat pe deplin de lămuririle celor care i-au spus acestea și a cerut o copie a Cărții Legii. Aceștia i-au dăruit una fără niciun pic de pizmă. Din Babilon a fost trimis cu Cartea Legii Ezdra[227], preot și învățător al Legii, pentru a-i învăța pe asirienii care se așezaseră în Samaria – pe cuteeni și pe alții arătați mai înainte – să țină Legea lui Moise. 11. Aceasta s-a petrecut în al treisprezecelea an al robiei lui Israel și a Ierusalimului.

Așa că Ezdra și cei de după el i-au arătat poporului din Samaria Legea lui Moise. Așadar, cei care au primit Legea prin Ezdra, cel venit de la Babilon, au fost numiți „samariteni". După ce au mai trecut alți patruzeci de ani, robia babilonică a încetat, iar Israel s-a întors din Babilon[228].

9.1. Este minunat ce s-a petrecut, anume că, fiind patru neamuri, au fost și patru erezii în fiecare dintre acestea. Mai întâi, esenienii; apoi gorotenii, în al doilea rând; în al treilea, sebueii; iar în al patrulea rând, dositeii. Aici voi pune început discuției mele despre erezii și despre cauza lor. 2. La fel cum înmulțirea din belșug a limbilor deosebite a dus la ivirea a numeroase popoare, fiecare cu semințiа și cu patriarhii săi, fiecare neam și-a rânduit

[226] Termenul θεριοβολία – „atac sau mușcătură a fiarelor sălbatice" – este folosit ca termen tehnic de Sfântul Epifanie pentru a desemna primejdia ereziei.

[227] *Cf. 1 Ezdra* 7, 1 ș.u.

[228] Robia babiloniană a avut, de fapt, mai puțini ani, având loc între anii 586 și 538 î.Hr.

împăratul sau întâiul-stătător al său. De aici au izbucnit și războaie și încleștări între popoare. Pentru că fiecare se sforța să își îndeplinească voința, dorind să ia cu de-a sila cele ale aproapelui, din pricina lăcomiei care se găsește din belșug în noi toți. Și în acea vreme aceste lucruri erau la fel de vădite. 3. Astfel a avut loc o schimbare în credința lui Israel, iar Scriptura Legii a fost dăruită altor neamuri, vorbesc despre asirieni, strămoșii samaritenilor. Prin urmare, și opiniile [israeliților] s-au schimbat. 4. Astfel a izbucnit rătăcirea și s-a răspândit dezbinarea în nenumărate opinii care se băteau cap în cap, după cum socotea fiecare că era mai priceput în litera Scripturii, pe care o tâlcuia după voința proprie.

9. Împotriva samaritenilor, a șaptea erezie de la elenism, dar a noua în șir

1.1. Samaritenii sunt începătura ereziilor pe care le găsim în dumnezeiasca Scriptură, după cele născocite de oameni, potrivit nesăbuinței cugetului lor și potrivit gândirii lor, lipsită de dumnezeiasca Scriptură. Așadar, întreg neamul a fost numit „samaritean".

2. „Samaritean" se tâlcuiește „străjer", deoarece ei au fost rânduiți ca străji ale ținutului sau poate pentru că păzeau cu strășnicie rânduiala Legii lui Moise[229]. 3. Iar muntele în care

[229] Etimologia propusă aici este corectă. Etnonimul „samaritean" desemnează în Vechiul Testament populația din districtul Samaria și apare o singură dată (*4 Regi* 17, 29), cu excepția cărților deuterocanonice. Cucerirea asiriană a Israelului (căderea Samariei în 722 î.Hr.) aduce aici coloniști mesopotamieni, care se amestecă cu populația locală. Rezultatul acestei colonizări este apariția unei populații specifice cu o religie de origine iudaică, dar contaminată cu diverse elemente păgâne (de exemplu, protognosticismul samariteanului Simon Magul). Iosephus Flavius ne informează că acesta a fost și motivul excluderii samaritenilor de la templul din Ierusalim (în vremea lui Alexandru cel Mare), ei construindu-și, în replică, un altul pe Muntele Garizim. În această perioadă, cultul samaritean s-a degradat prin sincretism cu elenismul. Unii cercetători stabilesc în această epocă geneza samaritanismului, negând legătura cu coloniștii mesopotamieni. În Antichitatea creștină, samaritenii au avut o comunitate de o însemnată pondere numerică, precum și o diaspora notabilă. Astăzi mai supraviețuiesc doar mici comunități în Liban, Israel, Egipt și Siria. Samaritenii respectau cu mare strictețe numai *Pentateuhul*, practicau circumcizia și țineau Sabatul, considerându-se adevărații urmași ai lui Moise (care va reveni și va restaura autenticul cult divin), în vreme ce iudaismul oficial, începând cu Ezdra, ar fi trădat adevărata moștenire a Torei. Relațiile dintre iudei și samariteni erau foarte tensionate, în cursul istoriei comune fiind menționate și numeroase conflicte sângeroase.

locuiau s-a numit Somer[230], de la unul dintre cei vechi, un bărbat numit Somoron, fiul lui Somer. 4. Somoron a fost fiul unuia dintre bărbații cei din neamul fereziților și gherghesenilor, care locuiau țara în acea vreme. Aceștia erau urmașii și copiii lui Canaan, cel care a luat în stăpânire ținutul[231] care acum este numit Iudeea și Samaria. Acesta a fost al fiilor lui Sem, dar nu a fost cu adevărat al lor, de vreme ce Canaan însuși era fiul lui Ham[232], unchiul lui Sem. 5. Și de aceea au fost numiți samariteni, din felurite pricini: numele lui Somoron, străjuirea pământului și păzirea poruncilor Legii.

2.1. Deosebirea dintre aceștia și iudei este că la ei nu se află loc pentru proroci după scrierile lui Moise, ci numai pentru Pentateuh, cel dăruit seminției lui Israel după ieșirea lor din Egipt. [Pentateuhul este alcătuit din] *Facerea*, *Ieșirea*, *Leviticul*, *Numerii* și *Deuteronomul*. În limba ebraică, numele lor sunt *Bereșit*, *Eleești mot*, *Vaiqra*, *Vaidaber* și *Elleh ha devarim*[233]. 2. În aceste cinci cărți se găsesc locuri unde se vorbește despre învierea morților, însă aceasta nu este propovăduită în mod deschis. Tot acolo sunt locuri și despre Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu și despre Duhul Sfânt, precum și altele îndreptate împotriva idolatriei. Însă ceea ce este cel mai limpede introdus acolo e învățătura cu privire la monarhie, iar prin monarhie este arătată în chip duhovnicesc și Treimea.

3. Cei care au primit Legea s-au zorit să se lepede de idolatrie și să Îl cunoască pe Unicul Dumnezeu, însă nu au dorit să înțeleagă mai amănunțit aceasta. De vreme ce nu au înțeles în chip limpede întreaga învățătură de credință și nici nu au priceput viața noastră în mod amănunțit, nu au cunoscut nici învierea morților și nici nu au crezut în aceasta. Ei nu L-au primit nici pe Duhul Sfânt, pentru că nici nu-L cunoșteau.

4. Dar această erezie, care nu primește învierea morților, deși respinge idolatria, este idolatră prin ea însăși, fără să își dea seama. Și aceasta pentru că idolii celor patru neamuri sunt tăinuiți[234] în

[230] Explicația o găsim în *3 Regi* 16, 24, unde se spune că Muntele Somer a fost cumpărat de regele Omri (885-874).

[231] *Cartea Jubileelor*, 10, 20-30.

[232] *Cf. Facerea* 9, 18.

[233] Vezi și SFÂNTUL EPIFANIE DE SALAMINA, *Despre unități și măsuri*, 23, 1.

[234] Vezi SFÂNTUL EPIFANIE DE SALAMINA, *Despre cele douăsprezece pietre prețioase*, 89-90. Mai curând decât idoli tăinuiți în caverne, aici este vorba despre locurile de cult de pe înălțimi (*cf. 2 Macabei* 6, 2; *Ioan* 4, 20). Vezi J. JEREMIAS, „Σαμαρεία", în: Gerhard FRIEDRICH, Gerhard KITTEL, *Grande Lessico del Nuovo Testamento,* vol. 11, Claudiana, Torino, 1977, col. 12541. Vezi și IOSEPHUS FLAVIUS, *Antichități iudaice*, IV, 8, 44.

muntele pe care în chip greșit îl numesc Garizim[235]. 5. Cine ar dori să cerceteze cu de-amănuntul cele despre Muntele Garizim trebuie să știe că acești doi munți, Garizim și Ebal, se află în apropiere de Ierihon, dincolo de Iordan, spre răsărit de Ierihon, după cum ne spun *Deuteronomul*[236] și *Cartea lui Iosua Navi*. Ei sunt idolatri fără să știe, pentru că, oriunde s-ar afla, când se roagă se îndreaptă către acest munte, socotind că acesta este sfânt. Fiindcă Scriptura nu poate minți când spune: „Dar ei au stăruit să țină Legea și să se închine idolilor lor până în ziua de astăzi", după cum ni se spune în *Cartea a patra a Regilor*[237].

3.1. Ei sunt însă înfruntați întru toate în privința învierii morților. Mai întâi de către Abel, al cărui sânge grăiește cu Stăpânul după moartea sa. Dar sângele nu este sufletul, ci sufletul se află în sânge[238]. De aceea și Dumnezeu nu a spus că „sufletul strigă către Mine", ci că „sângele strigă către Mine"[239], arătând prin aceasta nădejdea învierii trupurilor.

2. Dar și Enoh a fost strămutat ca să nu vadă moartea și nu a mai fost găsit[240]. Sarra[241], de asemenea, după ce i s-a veștejit pântecele, iar rânduiala ei lunară a încetat, a primit sămânța și a zămislit un copil la bătrânețe, spre vestirea nădejdii învierii[242].

3. Dar și Iacov, purtând grijă de oasele sale, a dat porunci cu privire la ele ca și cum acestea nu ar fi pierit de tot[243]. Însă nu numai el, ci și Iosif a poruncit la fel, arătând astfel chipul învierii[244]. Dar și toiagul lui Aaron cel uscat a dat roade[245] în nădejdea vieții, însemnând prin aceasta că trupurile noastre moarte vor învia, arătând astfel învierea. 4. Dar și toiagul de lemn al lui Moise a arătat și el limpede învierea, fiind însuflețit prin voia lui Dumnezeu și preschimbat în șarpe[246].

---

[235] Doctrina samaritenilor – eretică în raport cu iudaismul oficial – este rezultatul sincretismului religios îndelungat între iudaism și religiile populațiilor orientale deportate de Salmanasar în Iudeea veacului al VIII-lea î.Hr. Vezi G. Ricciotti, *Storia di Israele,* vol. II, Società Editrice Internazionale, Torino, 1934, pp. 175-183.

[236] *Deuteronomul* 11, 29-30.

[237] *4 Regi* 17, 33-34.

[238] *Cf. Leviticul* 17, 11, 14.

[239] *Facerea* 4, 10.

[240] *Facerea* 5, 24; *Evrei* 11, 5.

[241] *Facerea* 21.

[242] *Facerea* 18, 11; *Romani* 4, 19.

[243] *Facerea* 49, 29; *Evrei* 11, 22.

[244] *Facerea* 50, 25; *Evrei* 11, 22.

[245] *Numerii* 17, 20-23.

[246] *Ieșirea* 4, 3.

5. Tot Moise, când i-a binecuvântat pe cei din [semința] lui Ruben, a spus: „Ruben să trăiască și să nu moară”[247], cu toate că acesta a murit de multă vreme. A făcut asta ca să arate că este viață după moarte, însă o judecată și o osândă la cea de-a doua moarte[248]. De aceea îi dă și două binecuvântări, spunând: „Să trăiască” prin înviere și „să nu moară” de osânda celei de-a doua morți, nu de moarte trupească.

6. Acestea sunt de ajuns împotriva acestor [samariteni]. Ei mai au însă și alte datini nesăbuite. Când se întorc dintr-un ținut străin, se spală pe mâini cu urină spre a se curăța de pângărire. Când ating pe vreun străin care este păgân, ei se cufundă cu tot cu veșminte în apă[249]. Căci ei socotesc că se pângăresc când ating pe altcineva sau dau mâna cu cineva de altă credință decât ei. Dar nu au decât o minte vătămată.

4.1. Iar tu, o preaminunate, ia aminte și vei vedea cât de lesne poți combate această nebunie! De pildă, ei sunt dezgustați de un mort pentru că faptele lor sunt moarte[250]. Fiindcă nu avem nicio mărturie că trupul mort este ceva care poate pângări[251], ci Legea a vorbit aici în chip simbolic. 2. Pentru că „nu doi sau trei martori”[252] îmi dau mărturie despre aceasta, ci 620.000, cei care au fost numărați în pustie[253]. Dar și alții în același chip, și mai ales cei care au urmat urna lui Iosif în cele patruzeci de zile de tânguire și nu au fost dezgustați, nici pângăriți[254].

3. Legea a spus adevărul prin aceste cuvinte: „Tot cel care se va atinge de trupul unui mort va fi necurat până seara; să se spele cu apă și va fi curat”[255]. Dar acestea s-au spus în chip simbolic despre Domnul nostru Iisus Hristos și despre moartea și Pătimirea Lui în trup. 4. Acest lucru poate fi dovedit prin folosirea articolului [hotărât]. Oriunde se află un articol, acesta definește pe cineva sau

[247] *Deuteronomul* 33, 6.
[248] „Și moartea și iadul au fost aruncate în râul de foc. Aceasta e moartea cea de a doua: iezerul cel de foc.” (*Apocalipsa* 20, 14).
[249] O practică similară este atestată și printre prescripțiile comunității de la Qumran (*Documentul de la Damasc*, 12, 6-11).
[250] *Cf. Evrei* 6, 1.
[251] Se face aluzie la impuritatea rituală provocată de atingerea și manipularea cadavrelor. Vezi *Numerii* 11, 34; 14, 29-35.
[252] *Matei* 18, 16.
[253] *Cf. Numerii* 1, 46.
[254] *Facerea* 50, 3.
[255] *Leviticul* 11, 24-25.

ceva, iar acel lucru este ușor de recunoscut din pricina articolului. Însă fără articol un lucru nu mai este bine înțeles, fiind nedeterminat și întâmplător. Dacă spunem, de pildă, „împărat", acesta ne arată un nume, însă nu ne arată deloc limpede despre cine e vorba: putem vorbi despre împăratul perșilor, de cel al mezilor sau de cel al elamiților. 5. Dar, dacă îi adăugăm și articolul, atunci spunem „împăratul" și înțelesul nu mai este deloc îndoielnic. Articolul ni-l arată pe împăratul despre care discutăm, sau pe cineva numit astfel, ori pe altul cunoscut ca atare, sau pe cel care cârmuiește.

6. La fel, când spunem „dumnezeu", fără articol, este limpede că înțelegem prin asta pe vreun zeu al păgânilor sau pe Dumnezeul cel adevărat. Dar, dacă spunem „Dumnezeul", este limpede că prin acest articol „l" Îl înțelegem pe Dumnezeul cel adevărat. La fel și cu „om" și „omul".

7. Însă, dacă Legea spune: „Cine va atinge un trup mort"[256], această hotărâre îi privește pe toți, iar expresia „trup mort" trimite simplu la orice fel de leș. Dar, pentru că spune: „Cine va atinge trupul mort", acest lucru ne trimite la Domnul, după cum am arătat mai înainte. 8. Legea a spus aceasta în chip simbolic despre cei care aveau să își pună mâinile pe Hristos și să Îl așeze pe cruce, de vreme ce aceia aveau nevoie de curățire până la apus, precum și de un alt răsărit al luminii prin botezul apei, „baia înnoirii"[257]. 9. Acest lucru îl mărturisește și Petru când le vorbește israeliților adunați la Ierusalim, care l-au întrebat: „Bărbaților și fraților, ce să facem?"[258], deoarece el le spusese „despre Acest Iisus pe Care L-au răstignit". Iar când aceia au fost pătrunși la inimă, le-a spus: „Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt"[259].

10. Astfel că Legea nu vorbește despre un trup oarecare; și, chiar dacă o face, vorbește despre un anumit trup. Atunci când vorbește despre un trup nedefinit, o face în alt chip, spunând: „Dacă moare cineva, închide ușile și ferestrele ca să nu fie pângărită casa"[260], ca și cum ar fi vorbit de auzirea unui păcat: „Dacă auzi sunetul unui păcat ori vezi o nelegiuire, închide-ți ochii în fața poftei și

[256] Aluzie la *Leviticul* 11, 23-24.
[257] *Tit* 3, 5.
[258] *Faptele Apostolilor* 2, 37.
[259] *Faptele Apostolilor* 2, 36, 38.
[260] Textul este din *Mișna*, tratatul *Ohaloth*.

oprește-ți gura de la grăirea celor rele, precum și urechea de la auzirea răului, ca să nu îți piară întreaga casă[261], adică sufletul și trupul". 11. De aceea și profetul spune: „Că iată moartea intră pe ferestrele noastre"[262]. Dar nu vorbește deloc despre ferestrele noastre, căci altfel le-am putea închide și nu am mai muri vreodată. Însă ferestrele sunt simțurile trupului – vederea, auzul și celelalte –, prin care pătrunde moartea dacă păcătuim prin acestea.

12. Iosif l-a îngropat pe Israel și acest lucru nu l-a pângărit, chiar dacă a căzut în fața lui după ce a murit și l-a sărutat[263]. Iar Scriptura nu spune că s-ar fi spălat pentru a se curăți. Tradiția care a ajuns până la noi spune că îngerii au îngropat trupul Sfântului Moise și că nu s-au spălat și nici nu au fost spurcați de sfântul trup[264].

5.1. Însă nu prea am curaj să deslușesc întru totul această chestiune. Dar omul înțelept a primit astfel unul sau două argumente prin care se va arăta iscusit în Domnul în fața potrivnicilor. 2. Dar nu îmi este greu să vorbesc și despre Duhul pe scurt. De pildă, Domnul îi spune în chip deosebit lui Moise: „Adu-Mi șaptezeci de bătrâni la munte și voi lua din duhul care este peste tine și voi turna peste ei, ca să îți fie de ajutor"[265].

3. Iar ca să luăm cunoștință și despre Fiul, Tatăl spune: „Să facem pe om după chipul și după asemănarea Noastră"[266]. „Să facem" nu înseamnă deloc că e vorba de unul singur, căci „atunci Domnul a făcut să plouă peste Sodoma și Gomora ploaie de pucioasă și foc din cer de la Domnul"[267].

4. Cu privire la profeți, [samaritenii], de vreme ce li s-a dat numai Pentateuhul și nu au alte scripturi, ei urmează doar Pentateuhul. Chiar și acum, dacă le vorbește cineva despre aceștia – zic de David, Isaia și ceilalți –, ei nu îi primesc. Samaritenii sunt opriți de la aceasta de tradiția pe care au primit-o de la părinții lor.

5. Iată că acesta a fost tabloul samaritenilor! Am vorbit pe scurt, de teamă ca tratatul meu să nu se întindă mai mult decât este rânduit.

---

[261] *Cf. Matei* 5, 29-30.
[262] *Ieremia* 9, 21.
[263] *Facerea* 50, 1, 7, 13.
[264] Vezi *Judecători* 9, precum și apocriful *Înălțarea lui Moise*.
[265] *Numerii* 11, 16-17.
[266] *Facerea* 1, 26.
[267] *Facerea* 19, 24.

10. Împotriva esenienilor[268], prima erezie după samariteni, dar a zecea din șir

[268] „Sfântul Epifanie confundă acest grup cu alte grupuri omonime. Esenienii (în gr. *Essenoi, Essaioi, ossaioi*, foarte probabil din aramaicul *asen, 'asayya*, pluralul de la *ase, 'asya*, «vindecător» - *cf.* Filon din Alexandria, *Therapeutai*) au fost o comunitate religioasă evreiască înfloritoare în secolul I î.Hr. și în secolul I d.Hr., a treia dintre «filozofiile» sau școlile de gândire evreiești enumerate de Iosephus (*Războiul iudeilor cu romanii*, 2, 119-161; *cf. Antichități iudaice*, XVIII, 18-22). În afară de scrierile lui Iosephus, avem două relatări despre ei de la contemporanul său evreu mai bătrân, Filon din Alexandria (*Quod omnis probus*, 75-91) și una de la Pliniu cel Bătrân (*Istoria naturală*, 5, 17). O relatare de mai târziu a lui Ipolit Romanul urmează, în general, scrierea lui Iosephus, dar include câteva informații care se pare că au provenit din surse independente. Descrierea esenienilor făcută de Filon are scopul de a ilustra teoria sa conform căreia numai omul cu adevărat bun este un om cu adevărat liber. El estimează numărul lor la circa 4.000 și spune că ei locuiau în sate și lucrau cu sârguință în agricultură și în alte îndeletniciri, dedicând timp mult studiului comun al moralei și al problemelor religioase, inclusiv interpretarea cărților sfinte. El ne spune că esenienii au respectat cu scrupulozitate puritatea ceremonială; ei dețineau toate proprietățile în comun, nu aduceau jertfe de animale, practicau celibatul, nu țineau sclavi, se îngrijeau de aceia dintre ei care nu puteau lucra din cauza bolii sau a bătrâneții, nu făceau jurăminte, nu luau parte la activități militare sau comerciale și, în general, cultivau toate virtuțile. Relatarea lui Pliniu are loc în cadrul descrierii Mării Moarte. El îi descrie pe esenienii care locuiau la V de Marea Moartă, mai sus de En-Ghedi. Ei au locuit acolo de nenumărate generații, spune el, au renunțat la femei și la bani; cu toate acestea, numărul lor a fost menținut în permanență, deoarece mulți oameni veneau în mod obișnuit și se alăturau existenței lor solitare, deoarece erau istoviți de viața obișnuită. Pliniu a scris între 73 și 79 d.Hr., dar probabil că el a obținut informațiile sale despre esenieni de la scriitori mai vechi, cum a fost Alexandru Polyhistor (secolul I î.Hr.). Relatările lui Filon și Pliniu sunt idealizate și caracterizate prin exagerări retorice. Relatările lui Iosephus (dacă ținem seama de tendința acestui autor de a modifica adevărul istoric pentru scopurile sale personale) ne dau impresia că sunt realiste și bazate pe cunoaștere directă. Potrivit lui Josephus, esenienii puteau fi găsiți în toate cetățile Iudeei, inclusiv în Ierusalim. Ei erau ospitalieri; un esenian venit din depărtare era tratat ca un frate de orice esenian în a cărui casă era găzduit. Dar o mare parte a descrierii lui Josephus implică o viață de comunitate care nu putea fi practicată de locuitorii orașelor; este probabil că esenienii care erau deplin inițiați trăiau în comunități separate, dar în același timp aveau în rândurile lor membri asociați care trăiau în orașe și duceau o viață obișnuită. Iosephus ne dă o descriere destul de detaliată a procedurii de inițiere a esenienilor. Aceasta includea o perioadă de 3 ani de noviciat. La sfârșitul primului an, novicele (care a purtat deja haina albă a grupării) era admis la ritualul purificării în apă, dar mai trebuia să treacă alți doi ani până când era acceptat să participe la masa comună. Este evident că acesta era un simbol al inițierii depline, înainte de a trece de la noviciat la statutul de membru, candidatului i se cerea să depună mai multe jurăminte solemne. Această relatare se aseamănă în general cu regulile de admitere în comunitatea de la Qumran, descrise în 1QS, deși se deosebesc în mai multe detalii; de ex. 1QS afirmă că noviciatul dura 2 ani, și nu 3. După Iosephus, ziua esenienilor începea înainte de răsăritul soarelui cu rugăciunile de dimineață, adresate soarelui, «ca și cum l-ar implora să răsară». Apoi fiecare își lua în primire sarcina încredințată, sub îndrumarea unui supraveghetor,

1.1. Samaritenii erau împărțiți în patru grupuri. Aceștia sunt cu toții de acord asupra tăierii împrejur, a Sabatului și a altor lucruri din Lege. Fiecare dintre aceste grupuri – în afară de dositei – se deosebește de celelalte în foarte puține lucruri.

2. Esenienii și-au păstrat vechea lor cale și nu au mers dincolo de ea[269]. Mai târziu, gorotenii s-au deosebit de ceilalți în câteva privințe neînsemnate, dar o dispută s-a iscat în mijlocul lor, vorbesc despre sebuei, esenieni și goroteni. 3. Disputa este aceasta: Legea poruncește iudeilor să se adune la Ierusalim de peste tot de mai multe ori, la trei soroace rânduite în fiecare an: la Sărbătoarea Azimilor (la Paști), la Cincizecime și la Sărbătoarea Corturilor[270]. 4. Firește că iudeii risipiți prin hotarele Iudeei și Samariei, când mergeau spre Ierusalim, treceau uneori și prin Samaria. 5. Când se întâlneau la acele soroace, fiecare mergând la sărbătoare, aveau loc încăierări[271]. Mai mult, când Ezdra clădea Ierusalimul, după revenirea din Babilon, când samaritenii au cerut să îi ajute și ei pe iudei să zidească împreună, Ezdra și Neemia nu i-au luat în seamă[272].

și lucra până la amiază. La amiază membrii se îmbăiau și luau parte la o masă comună simplă; apoi își luau din nou hainele de lucru și continuau lucrul până seara, când se adunau pentru o altă masă. Ipolit nu spune nimic despre rugăciunea adresată de esenieni soarelui dimineața: el spune că «ei stăruie în rugăciune din zori de zi și nu rostesc niciun cuvânt până când cântă un imn de laudă lui Dumnezeu». Obiceiul descris de Josephus se poate să fi fost cel al sampseenilor, un grup care se poate să fi fost asociat cu esenienii, și care a primit numele lor (*cf.* ebr. *semes*, «soare») de la omagiul adus soarelui, care era considerat o manifestare a divinității. De fapt, termenul «esenieni» a fost folosit uneori pentru a include un număr mare de grupuri sectare evreiești care s-au retras din curentul principal al vieții evreiești. Este aproape cert că unul dintre aceste grupuri a fost comunitatea de la Qumran; se poate să mai fi existat alte câteva comunități despre care știm la fel de puține lucruri ca și informațiile reduse cu privire la Qumran înainte de descoperirile din 1947 și din anii care au urmat." (*Dicționar Biblic*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995, *sub voce* „esenieni").

[269] Faptul că esenienii sunt localizați în Samaria, și nu lângă Marea Moartă, poate avea drept cauză remarca lui Iosephus Flavius potrivit căreia această sectă era răspândită în mai multe locuri (*cf. Războiul iudeilor împotriva romanilor*, II, 8, 4). Sfântul Epifanie nu cunoaște aproape nimic despre esenieni, dovadă și diferiții termeni cu care îi desemnează (vezi *Panarion*, 19; 29, 1; 30, 1).

[270] Vezi *Deuteronomul* 16, 16.

[271] Vezi *Ioan* 4, 4. Iudeii evitau, de regulă, trecerea prin Samaria, dată fiind aversiunea lor față de populația locală, deși parcurgerea Samariei reprezenta ruta cea mai scurtă între provinciile Galileea și Iudeea. Iosephus Flavius ne înștiințează că se recurgea la străbaterea Samariei numai în cazuri de urgență.

[272] *Cf. 1 Ezdra* 4, 1-2.

11. Împotriva sebueilor[273], a doua erezie după samariteni, dar a unsprezecea din serie

1. Din pricina mâniei și a furiei, sebueii au schimbat soroacele acestor sărbători, mai întâi din pricina furiei împotriva lui Ezdra[274], iar mai apoi pentru pricina despre care am vorbit deja: lupta care se isca între ei când treceau pe acolo. 2. Ei au pus Luna nouă a Azimilor după Anul Nou, care cade în toamnă – cu alte cuvinte, după luna Tișri, cea numită August la romani, Mesori la egipteni, Gorpiaios la macedonieni și Apellaios la greci[275]. 3. Ei țin Anul Nou atunci și sărbătoresc îndată după aceea și Azimile, însă au așezat Cincizecimea în vară și țin Sărbătoarea Corturilor în timp ce iudeii au Sărbătoarea Azimilor și Paștile.

12. Împotriva gorotenilor[276], a treia erezie după samariteni, dar a douăsprezecea în șir

1. Însă gorotenii[277] și alții nu au fost înduplecați de sebuei. Esenienii, atunci când se află în vecinătatea altora, obișnuiesc să

[273] Acești eretici apar numai la Sfântul Epifanie, dar termenul poate fi o alterare a „mesboteilor" despre care vorbește Hegesip (vezi Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, IV, 22, 5 și 7). Mesboteii sau masboteii sunt printre puținele erezii nederivate de la un fondator, deși Rufin de Aquileea, în traducerea latină a *Istoriei* lui Eusebiu de Cezareea, vorbește de un anume Masbotheus, ca fondator al acestei secte, dar faptul nu este plauzibil.

[274] Este vorba despre evenimentele care au avut loc la începutul veacului al V-lea î.Hr., mai exact conflictul dintre iudeii întorși din exil și localnici; vezi *1 Ezdra* 4.

[275] Vezi Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, II, 17, 8.

[276] Și în acest caz nu avem alte mențiuni ale acestei erezii decât la Hegesip, citat de Eusebiu de Cezareea în *Istoria bisericească*, IV, 22, 5. Iată textul din Hegesip, de la Eusebiu: „«Thebuthis este cel care, din cauză că nu a ajuns episcop, a început să o corupă încetul cu încetul, fiind inspirat de cele șapte secte – al căror membru era și el – din sânul poporului evreu; din aceste secte provin: Simon, întemeietorul simonienilor, Kleobios, părintele cleobienilor, Dositeu, părintele dositeenilor, Gortheios, întemeietorul goratenilor și al masbotenilor. Din aceste secte se trag menandrienii, marcianiții, carpocrațienii, valentinienii, basilidienii și satornilienii, care apoi fiecare și-au introdus în chip diferit învățături aparte. Din aceștia se trag falșii hristoși, prorocii și apostolii cei falși, care au distrus unitatea Bisericii prin învățături rătăcite despre Dumnezeu și despre Hristosul Lui». Același [Hegesip] ne mai informează și despre sectele evreiești existente odinioară, atunci când afirmă: «În ce privește tăierea împrejur, printre fiii lui Israel existau păreri diferite, care erau împotriva seminției lui Iuda și a lui Hristos, și anume la esenieni, la galileeni, la hemerobaptiști, la masbotei, la samarineni, la saduchei și la farisei»" (PSB 20, serie nouă, pp. 212-213).

[277] Eusebiu de Cezareea, în *Istoria bisericească*, IV, 22, 5, preluând o informație de la Hegesip, ne spune că fondatorul acestei mișcări eretice era un anume Goroteus.

facă lucruri asemănătoare acelora[278] și doar 2. gorotenii și dositeii se gâlcevesc cu sebueii. Iar ceilalți, adică gorotenii și dositeii, țin sărbătorile Azimilor, Paștile, Cincizecimea și Sărbătoarea Corturilor odată cu iudeii, precum și postul rânduit în ziua de atunci[279]. Ceilalți nu le țin astfel, ci în felul lor, în luna despre care am vorbit.

13. Împotriva dositeilor, a patra erezie după samariteni, dar a treisprezecea în șir

1.1. Dositeii[280] se deosebesc în multe feluri. Ei mărturisesc învierea și au un fel de viață aparte. Ei se înfrânează de la carne[281], iar alții chiar de la căsătorie după ce au trăit căsătoriți, în vreme ce unii au trăit numai în feciorie. 2. În același chip și ei țin tăierea împrejur și Sabatul și se socotesc pângăriți dacă ating pe cineva, fiind

[278] Fapt puțin probabil, dat fiind caracterul foarte strict și elitist al comunității de la Qumran.

[279] Yom Kippur, Ziua Ispășirii.

[280] Vezi și EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, IV, 22, 5 și IOSEPHUS FLAVIUS, *Antichități iudaice*, XIII, 74-79; despre sectă: S.J. ISSER, *The Dositheans. A Samaritan Sect in Late Antiquity*, Brill, Leiden, 1976. Informațiile pe care le avem despre Dositeu sunt confuze, contradictorii și legendare. Se pare că au fost mai multe personaje cu acest nume. Dositeu ar fi trăit în veacul I d.Hr., în Samaria, potrivit lui Hegesip (vezi PSB 20, serie nouă, p. 212). Pseudo-Tertulian (*Împotriva tuturor ereziilor*, I) îl consideră un eretic iudeo-creștin, susținând că ar fi tăgăduit inspirația profeților. *Pseudo-clementinele* (*Omilia* 2, 24) îl pun în legătură cu Sfântul Ioan Botezătorul, prezentându-l ca magistrul și predecesorul lui Simon Magul, care i-ar fi dăruit puterile sale ieșite din comun. Dositeu ar fi fost un Mesia al samaritenilor și fondatorul ereziei dositeilor despre care vorbește aici Sfântul Epifanie. Dositeu se considera profetul despre care a vorbit Moise, cel pe care Iahve îl va ridica din morți. Ar fi fost discipol al Sfântului Ioan Botezătorul, care ar fi avut 30 de ucenici (vezi ORIGEN, *Împotriva lui Celsus*, 6, 2). Tot Origen (în *Comentariul la Ioan*, 4) vorbește despre diverse scrieri ale acestuia, precum și despre credința discipolilor săi că acesta nu ar fi murit. Dositeu ar fi studiat artele magice în Egipt. Tot *Omiliile pseudo-clementine* îl consideră ctitorul mișcării saducheilor, iar alte surse vorbesc de două persoane cu același nume. Și în privința doctrinei, lucrurile nu sunt foarte clare. Învățătura lui Dositeu era encratită, fecioria și înfrânarea fiind foarte prețuite, insistându-se asupra observării foarte stricte a Legii vechi, în special sabatul și legile purității rituale. Secta dositeilor, așadar, a fost o mișcare iudaică sau samariteană, ascetică, asemănătoare întrucâtva esenienilor. Printre textele de la Nag Hammadi, este menționată o *Apocalipsă a lui Dositeu*. Dositeu este, astfel, unul dintre precursorii gnosticismului. Secta lui Dositeu a existat până târziu în vremea Sfântului Fotie.

[281] La fel făceau și ebioniții (*Panarion*, 30, 15), arhonticii, marcioniții (*Panarion*, 40, 2) și maniheii (*Panarion*, 66, 9).

dezgustați de toată omenirea. Se spune că țin posturi și că practică o asceză aspră.

3. Pricina pentru care Dositeu a cugetat acestea e următoarea. Despărțindu-se de iudei, s-a alăturat neamului samaritean. El era foarte iscusit în învățătura Legii și în Repetarea Legii[282] și în cele ce țin de acestea, râvnind să ajungă întâiul[283]. Dar, pentru că nu a fost socotit vrednic de aceasta în rândul iudeilor și nu a izbutit, a plecat la neamul samaritenilor și a întemeiat această erezie[284].

4. Din preaplinul său de așa-zisă înțelepciune, s-a pustnicit într-o grotă. Se spune că a stăruit în postul său fățarnic, și astfel a pierit în chip nesăbuit din lipsa pâinii și a apei. Și a făcut aceasta de bunăvoie. După câteva zile, cineva a mers acolo să-l cerceteze și i-a aflat trupul duhnind de putreziciune, colcăind de viermi și cu mușchiul bâzâind pe deasupra lui[285]. Sfârșindu-și în acest chip nesăbuit viața, a ajuns începătorul ereziei. De la acesta, prin imitație, și-au luat numele și dositeii sau dositenii.

2.1. După cele ce au ajuns la noi, acestea sunt deosebirile dintre cele patru erezii și pot fi combătute prin cele pe care le-am spus deja. 2. Dar mă voi întoarce de îndată la rătăcirea lor, care a străbătut veacurile până la noi, adunând cele trebuincioase și rânduind argumentele împotriva acestora. Le voi dezvălui felul necurat de viețuire și voi respinge, pe scurt, mușcăturile veninoase ale acestor șerpi răi și vătămători.

Cu acestea încheiem cele despre erezia samaritenilor. Mai rămâne iudaismul. Iar iudaismul este împărțit în șapte secte[286].

---

[282] *Mișna*.

[283] Dorința de întâietate este un loc comun pentru a explica geneza unei erezii sau schisme în literatura patristică. Vezi Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, IV, 22, 4; Tertulian, *Împotriva valentinienilor*, 4, 1; *Constituțiile apostolice*, IV, 1. *Cf.* și 3 *Ioan* 9: „Am scris ceva Bisericii, dar Diotref, care ține să fie cel dintâi între ei, nu ne primește".

[284] Unele surse antice îl prezintă pe Dositeu ca fiind de origine evreiască, în vreme ce altele îl consideră samaritean.

[285] Origen (*Comentariul la Ioan*, 13, 27) ne spune că samaritenii credeau că Dositeu nu a murit. Tabloul grotesc înfățișat aici de Sfântul Epifanie vrea să infirme tocmai această opinie.

[286] Același număr de 7 este atestat și la Hegesip și la Eusebiu de Cezareea (*Istoria bisericească*, IV, 22, 5). Vezi Marcel Simon, *Les sectes juives au temps de Jésus*, Presses Universitaires de France, Paris, 1960. Însă ereziile nu sunt aceleași la acești autori. Probabil că numărul 7 este ales în chip simbolic.

14. Împotriva saducheilor, prima erezie a iudaismului, dar a paisprezecea în șir

1. Din nou, după aceste erezii despre care am vorbit, ale samaritenilor și ale elenilor, înaintea venirii în trup a lui Hristos, în Ierusalim s-au născut șapte astfel de erezii.

2.1. Cei dintâi sunt saducheii[287], un vlăstar al dositeilor[288], despre care am vorbit mai înainte. Ei înșiși își dau acest nume de „saduchei", iar numirea vine de la cuvântul „dreptate". Căci *zedek* înseamnă „dreptate"[289]. Însă unul dintre preoții vechi se numea Sadoc[290].

---

[287] „Sursele noastre sunt toate ostile și inadecvate pentru a prezenta o imagine corectă. Numele și originea partidei derivă de la Sadoc, fie contemporanul lui Solomon ai cărui descendenți au fost priviți ca fiind linia pur preoțească (vezi *Iezechiel* 44, 15 ș.u.; 48, 11) sau un fondator ipotetic ori lider din primii ani ai partidului. Dar familia Hașmoneilor de mari preoți aflați la conducere nu făcea parte din urmașii lui Sadoc (*1 Macabei* 2, 1; 14, 29), și este dificil de explicat originea dublului «d» atât din forma ebraică, cât și din cea greacă a numelui, în cazul în care numele partidului derivă din Sadoc. T.W. Manson sugerează că ar deriva din gr. *syndykoi*, «controlori fiscali» (*d*-ul dublu explicându-se prin asimilarea lui *n*). Conexiunea cu termenul ebraic *ṭaddiq*, «drept», poate fi o analogie mai târzie. Există patru teorii cu privire la originea saducheilor. M.H. Segal, urmându-l pe Wellhausen, a considerat că au fost în principal un partid politic, derivat din elenиștii iudaici. G.H. Box, urmându-l pe Geiger, crede că ei au fost o partidă religioasă și că unii dintre scribii descriși în evanghelii au fost saduchei. L. Finkelstein crede că ei au fost un corp aristocrat rural, în opoziție cu fariseii orășeni. T.W. Manson crede că ei erau la origine reprezentanți ai aparatului de stat. Saducheii nu aveau adepți din rândul poporului, rândurile lor fiind restrânse la cei avuți. Ei erau mult mai severi în modul de gândire decât ceilalți evrei. Mulți preoți, deși nu toți, erau saduchei; aproape toți saducheii par să fi fost preoți, în special făcând parte din cele mai puternice familii preoțești. În primii ani ai Hasmoneilor, unii dintre saduchei au ocupat funcții în Sinedriu. Ioan Hircan, ofensat de cererea lui Eleazar, membru al facțiunii fariseice, și-a dat demisia, transferându-și astfel loialitatea de la farisei la saduchei. Saducheii s-au bucurat de favoarea domniei Hasmoneilor până la domnia reginei Salome Alexandra (76-67 î.Hr.), care i-a preferat pe farisei. Sub Irozi și romani, saducheii au predominat în sinedriu. Partidul a murit odată cu distrugerea Templului în 70 d.Hr. Iosephus spune că până și când dețineau puterea saducheii erau constrânși de popor să fie de acord cu fariseii. În religie, saducheii sunt recunoscuți pentru conservatorismul lor. Ei negau validitatea permanentă a scrierilor sfinte cu excepția Pentateuhului. Ei respingeau doctrinele mai noi despre suflet și despre viața sa de după moarte, învierea, răsplătirile și pedepsele, îngerii și demonii. Ei credeau că nu există soartă, omul având voința liberă de a alege între bine și rău, prosperitatea și adversitatea fiind rezultatul acțiunilor omului." (*Dicționar Biblic*, ed.cit., *sub voce* „saduchei").

[288] Ideea apare și în *Pseudo-clementine*, 1, 54, și la SFÂNTUL IPOLIT ROMANUL, *Syntagma*, 9, 29.

[289] În limba ebraică.

[290] *Iezechiel* 40, 46.

2. Aceștia însă nu au stăruit în învățătura întâiului-stătător al lor. Ei nu mai țin învățătura despre învierea morților[291], asemenea samaritenilor, însă nu au nici învățătura despre îngeri, cu toate că samaritenii nu o resping pe aceasta. Ei nu-L cunosc nici pe Duhul Sfânt[292], căci nici nu s-au învrednicit de Acesta. Iar cât privește riturile, acestea sunt ca ale samaritenilor. 3. Însă ei sunt iudei, nu samariteni, fiindcă aduc jertfe la Ierusalim și lucrează împreună cu iudeii în orice lucru.

3.1. Dar și ei vor fi nimiciți de graiul vrednic de încredere al Domnului, pe care l-au adus asupra lor ca urmare a deslușirii întrebării lor, când au venit la El și I-au spus: „Poate să fie învierea morților?" și când I-au spus că „erau șapte frați, iar primul și-a luat soție și a murit fără copii. Moise poruncește ca un cumnat să ia pe soția fratelui mort fără copii și să se căsătorească cu ea în locul fratelui, spre a ridica sământă în numele celui plecat. Și a luat-o primul", spun ei, „apoi al doilea. Dar și acesta a murit, și tot așa toți șapte. Dar la învierea morților a cui soție va fi, de vreme ce toți șapte au cunoscut-o?"[293]

2. Însă Domnul a spus: „Vă rătăciți neștiind Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu. Căci, la înviere, nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer. Iar despre învierea morților, oare n-ați citit ce vi s-a spus vouă de către Dumnezeu, zicând: «Eu sunt Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov»? Nu este Dumnezeul morților, ci al viilor"[294]. Și „le-a închis gura". Fiindcă aceștia sunt lesne de tămăduit și nu pot sta împotriva adevărului nici măcar o clipă.

15. Împotriva ereziei învățătorilor Legii, a doua a iudaismului, dar a cincisprezecea din șir

1.1. După acești saduchei, vin învățătorii Legii[295], cam din aceeași

[291] *Matei* 22, 23.
[292] *Faptele Apostolilor* 23, 8.
[293] *Marcu* 12, 18-23.
[294] *Matei* 22, 29-32; *Marcu* 12, 24-27.
[295] „Cărturarii, în ebraică *soferim*, iar în grecește γραμματεῖς, νομικοί (experți în Lege) și νομοδιδάσκαλοι (învățători ai Legii), erau experți în studierea Legii lui Moise (Tora). La început această ocupație au avut-o preoții. Ezdra a fost preot și cărturar (*Neemia* 8, 9); funcțiile acestea nu erau neapărat separate. Activitatea principală a unui cărturar

vreme, dacă nu chiar din același timp cu saducheii. Învățătorii sunt persoane care repetă Legea, asemenea celor care învață pe alții gramatica. Ei țin aceleași rituri ca iudeii, dar mai introduc și alte sofisticării. 2. Aceștia nu trăiesc numai după Lege, ci mai țin și „spălarea paharelor și a urcioarelor și a vaselor de aramă”[296], a vaselor și a altora de acest fel folosite la cine, deosebindu-le în curate și necurate. Își spală mâinile cu multă sârguință și se curăță de orice fel de pângărire, spălându-se cu mare râvnă în ape curgătoare și băi. 3. Ei mai au un soi de „ciucuri” – purtați ca semn al felului lor de viață, spre a se făli și a dobândi laudele celor care îi privesc. Și mai au obiceiul de a pune „filacterii” – adică fâșii late de purpură – pe veșmintele lor. 4. Unii ar putea crede – de vreme ce găsim acestea și în Evanghelie[297] – că ar fi vorba despre talismane[298], pentru că unii obișnuiesc

era studiul netulburat (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 38, 24). Apariția cărturarilor poate fi datată după exilul babilonian. Textul din *1 Paralipomena* 2, 55 ar putea sugera că toți cărturarii s-au unit în familii și bresle. Probabil că ei nu constituiau un partid politic aparte pe vremea lui Ben-Sira (la începutul secolului al II-lea î.Hr.), dar au devenit un asemenea partid în urma măsurilor represive ale lui Antioh Epifanul. Cărturarii puteau fi întâlniți în Roma în ultima perioadă a Imperiului, precum și în Babilon, până în secolele al V-lea și al VI-lea d.Hr. Abia din jurul anului 70 d.Hr. avem informații detaliate despre cărturari individuali. Ei au fost influenți în Iudeea până în anul 70 d.Hr., dar puteau fi întâlniți în Galileea (*Luca* 5, 17) și în diaspora. Cărturarii au fost cei care au organizat serviciile la sinagogă. Unii dintre ei erau membri cu drepturi depline în Sinedriu (*Matei* 16, 21; 26, 3). După anul 70 d.Hr., importanța cărturarilor a crescut. Ei au păstrat în formă scrisă legea orală și au transmis cu fidelitate Scripturile evreiești. Ei așteptau de la elevii lor un respect mai mare decât cel acordat părinților. Prin secolul al II-lea î.Hr. scribii au început să dezvolte detaliile legii fără să mai facă o referire directă la Scriptură.” (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „cărturari”).

[296] *Marcu* 7, 4.

[297] *Matei* 23, 5.

[298] Unii evrei le acordau acestor filacterii valoare magică, de talisman (vezi SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 46, 5). Păgânii le considerau, firește, amulete. Grecescul φυλακτήριον are sensul de „post de gardă, strajă”, dar și pe cel de „talisman, amuletă”. „Forma lor prezentă a fost standardizată în prima parte a secolului al II-lea d.Hr. și constă din două cuburi goale confecționate din piele de animale curate. Dimensiunile lor variază, având latura între 1,25 cm și 4 cm. Cubul pentru cap este împărțit în patru compartimente egale; cel pentru mâini nu este împărțit. În cuburi se pun cele patru pasaje biblice: *Ieșirea* 13, 1-10; 13, 11-16; *Deuteronomul* 6, 4-9; 11, 13-21, scrise cu mâna pe pergament (pe patru bucăți de pergament pentru cap și pe o singură bucată pentru mâini). Ele nu sunt menționate nicăieri în Vechiul Testament și se pare că nu au fost cunoscute de samariteni. Este clar că *Septuaginta* interpretează în sens metaforic pasajele pe care sunt bazate filacteriile. Scrisoarea lui Aristeas menționează numai filacteriile pentru mână, iar Filon menționează cele pentru cap. Atât recunoașterea în Talmud a faptului că ele nu erau purtate de oamenii de rând, cât și faptul că scriitorii păgâni nu le menționează arată că în timpul lui Hristos filacteriile erau purtate numai de un număr

să-și numească talismanele „filacterii". 5. Însă acest cuvânt nu are nicio legătură cu aceasta. Învățătorii Legii purtau mantii și veșminte subțiri, haine lungi sau tunici cu margini largi tivite cu purpură[299]. Cei care iubesc amănuntele obișnuiesc să schimbe numele tivului de purpură cu „filacteră". Astfel și Domnul le-a numit pe acelea „filacterii" asemenea lor. 6. Dar cele ce urmează: „Și filacteriile de la veșmintele lor" lămurește ce înseamnă filacterii: ciucurii și filacteriile sunt fâșiile de purpură. Domnul spune: „Căci își lățesc filacteriile și își măresc ciucurii de pe poale"[300].

7. Fiecare învățător al Legii are pe marginea veșmintelor niște ciucuri în formă de rodie[301], fiecare fiind legat de cusătură, pe care îi poartă în vreme ce se înfrânează sau când păstrează fecioria[302]. Și aceasta pentru că fiecare își rânduiește o vreme anume pentru curăție și înfrânare; și poartă acestea, în primul rând, pentru a arăta oamenilor cele pe care au purces să le săvârșească, ca nu cumva să îi atingă cineva pe aceștia care se sfințesc[303].

2.1. Ei au patru „repetări"[304]. Una este trecută sub numele proorocului Moise; a doua în seama dascălului Aqiba[305], care mai este numit Bar Aqiba. O alta sub numele lui Addan sau Annan, care mai e numit și Iuda; iar o alta e trecută sub numele fiilor lui

---

mic de oameni. Putem fi siguri că toți fariseii le purtau, nu numai în timpul rugăciunii de dimineață, ci în tot timpul zilei. Limitarea purtării lor numai în timpul de rugăciune s-a datorat faptului că ele constituiau un semn de recunoaștere foarte ușoară a evreilor în vremuri de persecuție. Nu avem niciun motiv să credem că au fost purtate de Hristos sau de ucenicii Săi. Chiar și condamnarea din *Matei* 23, 5 sugerează tentația ultra-pioșilor de a pune accent pe aderarea la un obicei care câștiga teren destul de încet. Folosirea filacteriilor a devenit universală înainte de sfârșitul secolului al II-lea d.Hr." (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „filacterii").

[299] Este vorba de tunica numită „dalmatica".

[300] *Matei* 23, 5. Cu privire la citatele din Evanghelie date de Sfântul Epifanie și diferențele dintre ediții, vezi Lawrence Allen Eldridge, *The Gospel Text of Epiphanius of Salamis*, University of Utah Press, Salt Lake City, 1969.

[301] Precum cele ale marilor preoți. Vezi *Ieșirea* 28, 33-34; Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, VII, 4. Vezi și Fericitul Ieronim, *Epistola* 64, 14, pentru interpretarea simbolică a acestor veșminte și a accesoriilor discutate aici.

[302] Probabil o aluzie la noviciatul esenienilor; vezi Iosephus Flavius, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, II, 119.

[303] Riscând să îi pângărească ritual.

[304] Termenul grecesc δευτερώσεις trimite foarte probabil la *Mișna* (ebr. – „repetare"), o parte din Tora orală, viitor fundament al *Talmudului*.

[305] Unul dintre cei mai însemnați cărturari evrei care au redactat *Mișna*, numiți *tanaim* (50-135 d.Hr.). Este considerat fondatorul iudaismului rabinic.

Haşmoneu[306]. 2. Datinile pe care le iau din aceste patru repetări – pe care le socotesc foarte înţelepte (însă cele mai multe sunt lipsite de înţelepciune) – sunt mărite şi lăudate şi vestite ca fiind o învăţătură de prim rang.

16. Împotriva fariseilor, a treia erezie a iudaismului, însă a şaisprezecea în şir

1.1. Acestor două erezii le urmează de îndată cea a fariseilor[307]. Aceştia cugetă aceleaşi lucruri ca şi învăţătorii Legii – al căror nume înseamnă „cei care învaţă şi tâlcuiesc altora Legea". Fariseii sunt socotiţi împreună cu învăţătorii Legii. 2. Dar şi fariseii cugetă în mod deosebit, de vreme ce au datini mai multe. Unii dintre ei

[306] Bunicul fraţilor Macabei. Dinastia Haşmoneilor a condus un regat iudaic semi-autonom sub seleucizi, între anii 140-116 î.Hr. (printre regii haşmonei, amintim pe Iuda Macabeul, Ioan Hircan, Aristobul I etc.). Vezi *Panarion*, 33, 9.

[307] „Numele de «fariseu» apare pentru prima oară în perioada primilor preoţi-regi Haşmonei. Grupul hasidimilor (evreii tradiţionalişti care s-au opus elenizării în vremea lui Antioh Epifanul, în veacul al II-lea î.Hr.) probabil că s-a împărţit. Minoritatea, bazându-se pe lipsa de legitimitate a instituţiei marilor preoţi şi pe abandonarea anumitor tradiţii, s-a retras din viaţa publică, aşteptând o intervenţie escatologică a lui Dumnezeu. Majoritatea a urmărit să obţină controlul asupra religiei statului. Interpretarea tradiţională a numelui fariseilor ca aceea «separaţi» este mult mai probabilă decât porecla «persanii» sugerată de T.W. Manson. Sub conducerea lui Ioan Hircan (134-104 î.Hr.), ei au exercitat o mare influenţă şi s-au bucurat de sprijinul poporului (IOSEPHUS FLAVIUS, *Antichităţi iudaice*, XIII, 288-300), dar, când ei s-au despărţit de el, Ioan Hircan şi-a întors privirile spre saduchei. Opoziţia fariseilor în timpul lui Alexandru Iannaeus (103-76 î.Hr.) a mers până acolo încât ei au cerut ajutor de la regele Seleucid Demetrius III. Iannaeus a biruit şi a răstignit vreo 800 dintre principalii oponenţi (IOSEPHUS FLAVIUS, *Antichităţi iudaice*, XIII, 380). Totuşi pe patul de moarte a sfătuit-o pe soţia sa, Alexandra Salome, care l-a succedat (76-67 î.Hr.), să pună guvernul în mâinile fariseilor, care au deţinut o poziţie dominantă în Sinedriu începând din această perioadă. Ei au suferit mult în timpul lui Antipater şi Irod (IOSEPHUS FLAVIUS, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, I, 647-655) şi este evident că au învăţat că ţelurile spirituale nu pot fi atinse prin mijloace politice, deoarece după moartea lui Irod vedem că unii dintre ei au solicitat instaurarea stăpânirii directe din partea Romei. Din acelaşi motiv, majoritatea fariseilor s-a opus revoltei împotriva Romei (66-70 d.Hr.). Din această cauză Vespasian i-a făcut favoruri lui Yohanan ben Zakkai, unul dintre liderii fariseilor, şi i-a permis să înfiinţeze o şcoală rabinică la Jamnia (Yavneh). Până în vremea aceasta, controversele dintre partida rigoristă a lui Şamai şi partida mai liberală a lui Hillel s-au încheiat cu un compromis, saducheii au dispărut, iar zeloţii au fost discreditaţi – după înfrângerea lui Bar Kochba în anul 135 d.Hr. şi ei au dispărut –, aşa încât fariseii au rămas singurii lideri incontestabili ai evreilor. Prin anul 200 d.Hr., iudaismul a devenit sinonim cu învăţătura fariseilor." (*Dicţionar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „farisei").

practică asceza și își rânduiesc pentru aceasta câte zece sau opt ani; ori, la fel, își rânduiesc fecioria și curăția pe câte patru ani, obișnuind să se roage fără încetare, cu mare nevoință[308], ca nu cumva să fie înșelați de vreun lucru trupesc și să nu li se întâmple vreo scurgere neplăcută în vremea visului. 3. Ei se întind seara pe niște scânduri late de doar o palmă și, dacă vreunul se cufundă în somn, pe dată se prăvălește la pământ și se ridică la rugăciune. Și astfel trăiesc în priveghere pe cât de mult pot. 4. Alții adună prundiș, pe care îl așternpe pat spre a-i răni și spre a-i împiedica să adoarmă, silindu-i să rămână treji. Alții își pun spini în așternut spre a-i înțepa, din aceeași pricină.

5. Fariseii postesc de două ori pe săptămână, în a doua și în a cincea zi[309]. Ei dau zeciuială și pârgă din roade – cea din a treizecea și din a cincizecea zi[310] – și aduc jertfe și rugăciuni după cea mai amănunțită rânduială. 6. Obișnuiesc să se îmbrace ca învățătorii Legii, despre care am vorbit mai înainte, cu veșminte largi și cu haine lungi aidoma femeilor, încalță sandale late și cu limbile încălțămintei ieșind în afară. 7. Însă ei au fost numiți „farisei" pentru că aceștia se despart de ceilalți evrei prin ritualurile și datinile evlavioase pe care au găsit de cuviință să le născocească[311]. *Pareș*, în limba ebraică, înseamnă „despărțire".

---

[308] Iosephus Flavius, *Autobiografia*, 2, 12, spune că fariseii se asemănau stoicilor.

[309] *Cf. Luca* 18, 12; *Didahia*, 8, 1; *Constituțiile apostolice*, VII, 23, 1.

[310] *Cf. Numerii* 18, 21, 26.

[311] „De importanță fundamentală pentru concepția fariseilor despre religie era credința că exilul babilonian a fost cauzat de faptul că Israel nu a respectat Tora (Legea lui Moise) și că respectarea Legii era o datorie individuală și o datorie națională. Dar Tora nu era numai «Legea», ci și «învățătura», adică ea consta nu numai din poruncile fixe, ci și din adaptarea lor la condiții schimbătoare, și de aici se putea deduce voia lui Dumnezeu pentru situații care nu erau menționate în mod special. Această adaptare sau deducție era sarcina celor care au studiat Tora în mod special, iar o decizie luată de majoritate devenea obligatorie pentru toți. Una dintre primele sarcini ale cărturarilor a fost să stabilească conținutul Legii scrise. Ei au stabilit că Legea conținea 613 porunci, 248 pozitive și 365 negative. Următorul pas a fost să «facă un gard» în jurul lor, adică să le interpreteze și să le completeze încât să nu existe posibilitatea încălcării lor accidentale sau din ignoranță. Cel mai cunoscut exemplu este cazul celor treizeci și nouă de activități interzise în Sabat. Odată ce acceptăm interdicția literală de a lucra în Sabat, nu există nimic nerezonabil sau ilogic cu privire la ele. Poruncile au fost aplicate prin analogie la situații care nu erau abordate direct în Tora. Toate aceste completări, împreună cu treizeci și unu de obiceiuri din «vremuri imemoriale», au format «legea orală», a cărei dezvoltare plenară este mai târzie decât Noul Testament. Fiind convinși că ei aveau interpretarea corectă a Legii, fariseii au susținut că «tradiția bătrânilor» (*Marcu* 7, 3) venea de la Moise, de pe Sinai." (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „farisei").

2.1. Ei mărturisesc învierea morților[312], cred în existența îngerilor și a Duhului, dar, asemenea celorlalți, nu cunosc nimic despre Fiul lui Dumnezeu. 2. Mai mult, țin în mare cinste destinul și astrologia[313]. De pildă, fariseii înlocuiesc cu nume din limba ebraică numele preluate din astrologia celor rătăciți. 3. Bunăoară, Helios este numit Șamaș; Selene este Iareah sau Halbanah, și de aici este numită și Mene (căci Iareah este numită și lună [de zile], iar luna [de zile] e numită și Lună, la fel cum e și în greacă, cu numele de „lună"[314]). Ares este Kokba Okbol, Hermes este Kokba Homah, Zeus este Kokba Baal, Afrodita este Zerva sau Lilith, Cronos este Kokba Șabatai. Aceștia mai au și alte nume, însă nu pot înșira aici toate aceste nume în amănunt.

4. Însă iată și numele evreiești ale planetelor, pe care [elenii] le numesc astfel în rătăcirea lor și cărora le zic „zodii". Astfel au târât întreaga lume în rătăcire și necuviință: Tela, Sor, Tomim, Zartan, Ari, Betulah, Moznaim, Akrab, Qeșeth, Gadi, Dalli, Daggim. 5. Fariseii, urmându-i în chip nesăbuit pe eleni, au transcris aceste nume în ebraică astfel: Berbecul este ceea ce e numit Tela de către aceia, Taurul este Sor, Gemenii sunt Tomim, Racul este Zartan, Leul este Ari, Fecioara este Betulah, Balanța este Moznaim, Scorpionul este Akrab, Săgetătorul este Qeșeth, Capricornul este Gadi, Vărsătorul este Dalli, iar Peștii sunt Daggim[315].

3.1. Nu am așezat acestea aici pentru a-l tulbura pe cititor, nici pentru a sprijini cumva urâtele graiuri ale celor care au introdus în lume această învățătură lipsită de temei, de cuget vătămătoare și deșartă vorbire despre astrologie. Adevărul mustră această credință ca fiind cu totul lipsită de temei și greșită. 2. În alte locuri am spus multe împotriva celor care cred în destin și necesitate, dar am scris pe scurt și în prologul acestui tratat despre aceste lucruri. Însă eu am amintit și am scris acestea ca să nu se creadă că aș calomnia pe alți oameni și că nu aș vorbi și nu aș da la iveală cele potrivite cu adevărul, preluate din tradițiile acelora.

---

[312] *Faptele Apostolilor* 23, 8.

[313] Informația este confirmată și de IOSEPHUS FLAVIUS, *Antichități iudaice*, XIII, 5, 9, și de *Constituțiile apostolice*, VI, 6, 1.

[314] În limba greacă, luna, corp ceresc, este σελήνη, iar luna calendaristică este desemnată prin termenul μήν.

[315] Mozaicurile descoperite în unele sinagogi din Orient, conservate până astăzi, înfățișează adeseori decorații conținând semnele zodiacale și alte simboluri astrologice.

3. Dar toate aceste lucruri sunt ultima absurditate și o mare neghiobie, mai ales pentru niște oameni care mărturisesc învierea și cred în Dreapta Judecată. 4. Cum e cu putință să existe atât Judecată, cât și destinul cel neînduplecat? E necesar să fie una din cele două. Fie există destinul și nu mai e Judecata, de vreme ce acela care făptuiește nu făptuiește de la sine, ci mânat de necesitatea sorții de neschimbat, 5. fie există doar Judecata, care va avea loc cu adevărat cândva, și atunci există legi potrivit cărora vor fi judecați cei care săvârșesc cele rele. Iar aceste legi sunt mărturisite ca drepte, iar Judecata lui Dumnezeu este cu adevărat dreaptă. Atunci credința în soartă este cu totul zadarnică și nu are niciun temei.

4.1. Fiecare, potrivit deosebirii care există între toți, este pedepsit pe bună dreptate pentru păcatul său, sau lăudat pentru cele pe care le-a săvârșit, din pricină că fiecare are putința de a păcătui sau nu[316]. 2. Aceasta poate fi dovedită pe scurt, după dreptate, printr-o singură spusă adevărată a proorocului Isaia, care grăiește din partea Domnului: „De veți vrea și de Mă veți asculta, bunătățile pământului veți mânca. Iar de nu veți vrea și nu Mă veți asculta, atunci sabia vă va mânca, căci gura Domnului grăiește”[317]. 3. De aceea, este limpede și lămurit pentru oricine și lipsit de orice îndoială că Dumnezeu Însuși a spus: „De veți vrea și de nu veți vrea”, astfel încât de om ține a săvârși cele bune, sau a face lucruri rele.

4. Prin urmare, greșesc aceia care cred în noțiunea de „soartă”, și cu atât mai mult fariseii. Ceea ce Mântuitorul le-a spus o singură dată se cuvine spus de mai multe ori: „Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici! Că dați zeciuială din izmă, din mărar și din chimen, dar ați lăsat părțile mai grele ale Legii: judecata, mila și credința. Că voi curățiți partea din afară a paharului și a blidului, iar înăuntru sunt pline de răpire și de lăcomie”[318].

5. „Ziceți iar: «Cel care se va jura pe altar cu nimic nu este legat, dar cel care se va jura pe darul ce este deasupra altarului este legat». Nebuni și orbi! Ce este mai mare: darul, sau altarul care sfințește darul? Deci cel care se jură pe altar se jură pe el și pe toate câte sunt deasupra lui. Deci cel care se jură pe templu se jură pe el și pe Cel

[316] Fariseii susțineau liberul-arbitru al omului. Fatalismul despre care se vorbește mai sus pare să fie o eroare involuntară a Sfântului Epifanie.

[317] *Isaia* 1, 19-20.

[318] *Matei* 23, 23, 25.

care locuiește în el. Cel care se jură pe cer se jură pe tronul lui Dumnezeu și pe Cel care șade pe el."[319]

6. „Voi însă ziceți: «Dacă un om va spune tatălui sau mamei: 'Corban!' adică: 'Cu ce te-aș fi putut ajuta este dăruit lui Dumnezeu'», nu-l mai lăsați să facă nimic pentru tatăl său sau pentru mama sa. Și astfel desființați cuvântul lui Dumnezeu cu datina bătrânilor voștri. Că înconjurați marea și uscatul ca să faceți un ucenic și, dacă l-ați făcut, îl faceți fiu al gheenei și îndoit decât voi."[320]

7. Dar oare ce am putea aduce mai mult împotriva lor decât cele spuse deja, luate din sfintele cuvinte? Ci eu mă voi mulțumi mai curând cu vorbele înțelepte și adevărate rostite de Mântuitorul, pe care fariseii nu le-au putut îndura nici măcar o clipă.

17. Împotriva hemerobaptiștilor, erezia a patra a iudaismului, dar a șaptesprezecea în șir

1.1. Acestora li se adaugă și erezia hemerobaptiștilor, așa cum sunt numiți[321]. Ea nu se deosebește întru nimic de celelalte, ci cugetă aceleași lucruri ca învățătorii Legii și fariseii. Totuși nu se aseamănă saducheilor prin tăgăduirea învierii morților, deși o face prin necredința comună și celorlalți[322].

2. Dar această erezie și-a dobândit însușirea deosebitoare prin aceea că, zi de zi, fie primăvară, fie iarnă sau vară, ei se botează

[319] *Matei* 23, 16-22.

[320] *Marcu* 7, 11-13; *Matei* 23, 15.

[321] Literal, numele sectei înseamnă „cei care se botează zilnic" (vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, IV, 22, 7). Vezi și *Marcu* 7, 3-4: „Căci fariseii și toți iudeii, dacă nu-și spală mâinile până la cot, nu mănâncă, ținând datina bătrânilor. Și când vin din piață, dacă nu se spală, nu mănâncă; și alte multe sunt pe care au primit să le țină: spălarea paharelor și a urcioarelor și a vaselor de aramă și a paturilor". Nu știm dacă aceștia sunt identici cu botezătorii de la SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 80, 4, sau dacă tot din secta lor făcea parte și ascetul Bannus, care se boteza zilnic, de la IOSEPHUS FLAVIUS, *Autobiografia*, 2, 11. Probabil erau o sectă evreiască minoră, o diviziune a esenienilor, care practicau abluțiuni zilnice. Denumirea provine de la spălările rituale cotidiene, foarte meticuloase, pentru a rosti numele lui Dumnezeu cu un trup curat. În *Omiliile pseudo-clementine*, 2, 23, Sfântul Ioan Botezătorul este considerat ca făcând parte din această mișcare. Potrivit *Constituțiilor apostolice*, 6, 6, aceștia nu mâncau fără să se îmbăieze, nici nu foloseau mesele sau paturile fără să le fi spălat în prealabil, pentru a înlătura impuritatea rituală. Uneori secta a fost confundată cu cea a mandeenilor.

[322] „Eretici" iudei.

mereu. De aici și numirea lor de „hemerobaptiști". Această erezie afirmă că omul nu se poate împărtăși de viață dacă nu se botează în fiecare zi în apă, spălând și curățind astfel orice vină prin apă.

2.1. Însă eu voi combate această erezie printr-un singur cuvânt, de vreme ce vorbele lor sunt mai curând urmarea necredinței decât a credinței. Dacă ei se botează zi de zi, conștiința lor îi încredințează că nădejdea zilei de ieri este acum moartă pentru ei, la fel și credința și curățirea. 2. Căci, dacă ei ar fi mulțumiți cu un singur botez, s-ar încrede în acesta ca într-un lucru viu și fără de moarte în veci. Dar, când ei se botează în ziua de azi, o fac nu din pricina murdăriei, ci pentru curățirea păcatelor. La fel, când se spală în ziua următoare, arată limpede că botezul din ziua trecută este deja mort. Căci numai dacă [botezul] de ieri este mort ei ar avea nevoie de un altul în ziua următoare, pentru curățirea păcatelor[323].

3. Iar dacă ei nu se feresc deloc de a păcătui, socotind că apa îi va curăți neîncetat de fiecare păcat, această credință a lor, precum și cele pe care le săvârșesc sunt lipsite de orice folos și prea târzii. 4. Nici oceanul, nici toate râurile și mările, nici fluviile și nici izvoarele cele fără de sfârșit, nici toată firea ploii nu pot spăla și înlătura păcatele, pentru că acest lucru nu este potrivit rațiunii și nici nu este poruncit de Dumnezeu. Căci doar pocăința curățește păcatele, împreună cu Botezul săvârșit o singură dată, prin rostirea Numelui în aceste Taine.

Dar voi lăsa deoparte și această erezie. Socotesc că aceste puține lucruri sunt un leac suficient pentru a tămădui înțelegerea lor bolnavă, leacul fiind așezat aici pentru cei care citesc.

18. Împotriva nazareilor, a cincea erezie a iudaismului, dar a optsprezecea în șir

1.1. După ce am înfățișat erezia hemerobaptiștilor, voi vorbi despre cea numită a nazareilor[324], care sunt iudei după neam. Ei

[323] Argumentația Sfântului Epifanie lasă de dorit, pentru că „botezul" de aici nu este botezul creștin, ci o abluțiune rituală cotidiană.

[324] Precum am văzut, chiar Sfântul Pavel este numit conducătorul școlii, facțiunii (αἵρεσις) nazareilor, în *Faptele Apostolilor* 24, 5. Și Tertulian, în *Împotriva lui Marcion*, IV, 8, dă mărturie că, în epocă, creștinii erau numiți în acest fel. Cu privire la etimologia termenului, au fost emise mai multe ipoteze: de la orașul Nazaret; alții afirmă că

sunt din Galaad, Basan și de dincolo de Iordan, după cum a ajuns la noi cuvântul, dar urmași ai lui Israel însuși. Aceștia țin toate cele ale iudeilor și abia de cugetă câte ceva mai mult decât cele deja spuse. 2. Ei se folosesc de tăierea împrejur, țin aceleași sărbători și Sabatul și se pare că nu cred în destin și astrologie.

3. Ei socotesc drept părinți pe aceia din Pentateuh care de la Adam la Moise au strălucit prin evlavie și prin cinstirea de Dumnezeu, adică Adam, Set, Enoh, Matusalem, Noe, Avraam, Isaac, Iacov, Levi, Aaron, Moise și Iosua, fiul lui Navi. Însă ei nu primesc deloc Pentateuhul, deși îl mărturisesc pe Moise și socotesc că acesta a mai primit și alte legiuiri, nu aceeași Lege – spun ei –, ci o alta. 4. Astfel ei păzesc toate cele ale iudeilor, ei înșiși fiind iudei, însă nu aduc jertfe și nu mănâncă ceva însuflețit. Pentru ei, este un lucru nelegiuit să mănânce carne sau să o aducă jertfă. Ei afirmă că aceste cărți [ale Legii] sunt plăsmuiri și că niciunul dintre aceste [ritualuri] nu provine de la părinți[325]. 5. Aceasta este deosebirea dintre nazarei și ceilalți, iar combaterea lor nu va avea loc numai într-un loc, ci va fi limpede și în alte locuri.

2.1. Mai întâi cu privire la mărturisirea lor despre părinți, patriarhi și Moise. Dacă alte scrieri nu vorbesc despre aceștia, de unde cunosc ei numele și virtutea acestora dacă nu din scrierile Pentateuhului? 2. Și cum e cu putință să se afle și adevărul, și minciuna în același loc, iar Scriptura să mintă într-o parte, iar în alta să spună adevărul? 3. Căci și Domnul spune: „Ori spuneți că pomul este bun și rodul lui e bun, ori spuneți că pomul e rău și rodul lui e rău. Nu poate pom bun să facă roade rele, nici pom rău să facă roade bune”[326].

---

provine de la termenii *nașar* („a păzi” – așadar, cei care păzesc cu adevărat Legea cea veche) ori *neșer* („mlădiță”, aluzie la profeția privind „mlădița lui Iesei” din *Isaia* 11, 1). În acest fel îi numește *Talmudul Babilonian* (*Sanhedrin*, 43a) pe creștini, în mod peiorativ. Alții au derivat-o de la *nazir* – „nazireu”. Nazareii pretindeau că dețin originalul aramaic al *Evangheliei după Matei*, în realitate o tălmăcire din greacă în aramaică, făcută în Siria sau Alexandria, pe la jumătatea veacului al II-lea. Fericitul Ieronim identifică această Evanghelie cu *Evanghelia după Evrei* (*Comentariu la Matei*, 22, 13). Secta a fost apropiată de mandeeni (mișcare gnostică iraniană), care se botezau în fiecare duminică. Însă între cele două „erezii” există diferențe clare. Doctrina și practica sectei sunt încă neclare. Cel mai probabil, termenul era unul generic și îi desemna pe acei evrei care au devenit creștini și nu voiau să renunțe la modul de viață mozaic. Vezi A. POURKIER, *L'hérésiologie chez Epiphane de Salamine*, p. 452.

[325] Ideile se regăsesc în *Epistola lui Barnaba*.

[326] *Matei* 12, 33; 7, 18.

4. Așadar, cugetarea și sfatul lor sunt neghioabe și pot fi combătute în mai multe privințe. Pentru că nu se păstrează până în ziua de azi doar cele ce sunt cântate în Scripturi, ci și locurile unde s-au petrecut aceste fapte minunate.

5. Mai întâi este locul unde Avraam a jertfit un berbec lui Dumnezeu, numit Muntele Sion până în ziua de astăzi[327]. Se mai păstrează și locul stejarului de la Mamvri, unde vițelul a fost pus înaintea îngerilor[328]. Iar dacă Avraam a pregătit și a oferit carne îngerilor, fără îndoială că nu s-a lipsit nici el de aceasta.

3.1. Dar și tradiția mielului jertfit de cei din Egipt[329] este slăvită până și acum, chiar de către idolatri. Căci, la vremea la care erau Paștile (care sunt la începutul primăverii, la primul echinocțiu), toți egiptenii luau vopsea roșie – fără să știe de ce[330] – și vopseau cu ea turmele. De asemenea, mai vopseau și pomii, smochinii și celelalte, grăind în chip simbolic despre acel foc ce arde acum lumea. Însă asemănarea de văpaie a sângelui este un mijloc de pază împotriva unei plăgi atât de mari și atât de neobișnuite[331].

Dar spune-mi un loc unde nu aș putea găsi dovezi despre acestea! Până și acum sunt arătate rămășițele arcei lui Noe în Cardia. Iar dacă cineva ar căuta cu de-amănuntul, ar găsi și rămășițele jertfelnicului – căci lucrul este întemeiat – la poalele muntelui. Acolo a rămas Noe când a ieșit din arcă și a adus lui Dumnezeu jertfă din grăsimea viețuitoarelor celor curate[332]. Atunci a auzit: „Iată, v-am dat toate, ca și iarba verde. Junghiați și mâncați!”[333]

5. Însă voi trece din nou cu vederea ciudățenia și neghiobia acestei erezii. Sunt de ajuns acele puține lucruri pe care le-am spus mai demult și pe care le-am semănat aici prin mărginita noastră putere de a ne împotrivi ereziei despre care am vorbit mai sus.

---

[327] *Facerea* 22, 2, 13; *Isaia* 8, 18.

[328] *Facerea* 18, 1. Stejarul de la Mamvri a fost un important loc de pelerinaj până în vremea lui Constantin cel Mare (vezi Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin*, III, 51-53; Sozomen, *Istoria bisericească*, II, 4).

[329] *Ieșirea* 12, 3-6.

[330] Este posibil ca acest ritual să fi fost pre-israelit, având un rol apotropaic în religia păstorilor locali.

[331] Vezi *Ieșirea* 7, 17-21.

[332] *Facerea* 8, 20.

[333] *Facerea* 9, 3; *cf. Faptele Apostolilor* 10, 13.

19. Împotriva oseenilor[334], a șasea erezie a iudaismului, dar a nouăsprezecea din șir

1.1. După această erezie vine iar o alta legată și ea de celelalte, cea numită a oseenilor. Aceștia sunt iudei asemenea celorlalți despre care am vorbit, fățarnici în felul de viețuire și înspăimântători prin ceea ce cugetă. 2. După cum a ajuns la noi tradiția, aceștia vin din ținutul Nabateea, din Itureea, Moab și Arielis[335], precum și de dincolo de ceea ce dumnezeiasca Scriptură numește „Valea Sărată"; este aceeași cu cea numită „Marea Moartă". 3. Iar numele neamului oseenilor se tâlcuiește „popor zdravăn".

4. Mai târziu, li s-a adăugat acestora și cel numit Helxai[336], în vremea împăratului Traian[337], după venirea Mântuitorului, însă Helxai a fost un proroc mincinos. El a scris o carte de așa-zise profeții sau înzestrată cu o înțelepciune insuflată de Dumnezeu[338]. Ei mai spun că a existat și un altul, Iexaios, fratele aceluia.

5. Acel om[339] a fost unul înșelător și cu o cugetare înclinată mereu spre amăgirea altora. A făcut parte la început dintre iudei; și credea ce cred și iudeii, dar nu a trăit după rânduiala Legii. A adăugat un lucru după altul și și-a plăsmuit propria erezie. 6. A rânduit pentru închinare și jurământ următoarele: sare, apă, pământ,

---

[334] Nimic altceva decât un alt nume al esenienilor.

[335] Dacă numele derivă de la Ariel (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Onomasticon*, 36, 24), atunci este vorba aici despre partea orientală a Moabului.

[336] Vezi Luigi CIRILLO, *Elchasai e gli Elchasaitai. Contributo alla storia delle communità giudeo-cristiane,* Marra Editore, Cosenza, 1984.

[337] La începutul veacului al II-lea d.Hr.

[338] „Tot pe atunci și-a avut începuturile o altă pervertire [a credinței]: e vorba de așa-numita erezie a helchesaiților, dar care s-a stins îndată după ce a apărut. Despre ea amintește Origen într-o omilie ținută în fața poporului în legătură cu *Psalmul* 82, unde spune textual următoarele: „«În timpul de față s-a ivit cineva care se încumeta că poate să argumenteze o doctrină atee și cu totul lipsită de pietate, așa-numita învățătură a helchesaiților, care s-a ridicat de curând împotriva Bisericilor. Vă voi înfățișa câte lucruri rele propagă această învățătură, pentru ca să nu vă lăsați amăgiți de ea. Ea respinge anumite pasaje din întreaga Scriptură, dar se folosește încă de cuvintele scoase din întreg Vechiul Testament și din Evanghelii, însă nu vrea să știe nimic din scrierile apostolilor. Ea mai afirmă că tăgăduirea credinței nu are nicio importanță și că, în caz de nevoie, omul cugetător ar putea tăgădui cu gura credința sa, dar cu inima nu. Ei ne mai arată și o carte despre care spun că ar fi căzut din cer; cine ascultă de ea și crede în ea va primi iertarea păcatelor, o altă iertare decât cea dată [nouă] de Iisus Hristos»." (citat preluat din ediția EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, VI, 38, PSB 20, serie nouă, p. 326).

[339] Helxai.

pâine, cer și vânt. Dar, după o vreme, a rânduit alți șapte martori: cerul, apa, duhurile sfinte, după cum spune el, îngerii rugăciunii, măslinul, sarea și pământul. 7. Aceștia[340] disprețuiesc fecioria, urăsc înfrânarea și silesc spre căsătorie.

8. Ca și cum i-ar fi fost dezvăluite de Dumnezeu, acesta a introdus și alte născociri ale închipuirii sale. Însă a învățat fățărnicia, spunând că nu este deloc păcat dacă cineva ar cădea în închinare la idoli în vremea iscării unei persecuții, câtă vreme acesta nu li se închină în conștiința sa. Așadar, orice ar mărturisi gura sa, inima nu o face și ea.

2.1. Înșelăciunea nu s-a sfiit să născocească și un martor. A spus că un oarecare Finees, preot din neamul lui Levi, Aaron și vechiul Finees[341], a fost izbăvit de nimicirea prin moarte în Babilon, în vremea împăratului Darius, pentru că s-a închinat statuii lui Artemis din Susa[342]. Astfel, toate ale sale sunt minciuni și deșertăciuni.

2. După cum am spus mai sus, acest Helxai a fost pus în legătură cu erezia numită a oseenilor. Până și în ziua de astăzi mai sunt rămășițe ale lor în ținutul Nabateea, care mai este numit și Pereea, în apropiere de Moab. Acest neam este numit acum sampsean. Ei delirează spunând că îl cheamă în rugăciune pe Helxai ca pe o Putere revelată, de vreme ce *El* înseamnă „putere", iar *Xai* înseamnă „tăinuit"[343]. 3. Însă întreaga trufie a acestui obicei a fost înfățișată în amănunt, spre marea rușinare a lor față de cei care sunt în stare să înțeleagă adevărul. 4. Pentru că, până în vremea lui Constantius[344], Marthus și Marthana, două surori din neamul lui Helxai, au fost venerate ca zeițe în ținutul acelor [oseeni] doar pentru că erau din seminția acestui Helxai despre care am vorbit înainte. Marthus a murit de puțină vreme, iar Marthana trăiește până astăzi.

5. Acești eretici amăgiți strâng scuipatul și alte umori ale trupului celor două surori, socotind că acestea îi păzesc de boli. Firește că nu se întâmplă deloc astfel! Dar cine se află în rătăcire este mereu trufaș și pregătit să fie înșelat, căci răul este orb, iar rătăcirea este nesăbuită.

---

[340] Adepții lui Helxai.
[341] *Cf. Numerii* 25, 7.
[342] Probabil Astarte.
[343] Etimologia aramaică este corectă, însă nu este sigură.
[344] Împăratul Constantius (350-357), fiul lui Constantin cel Mare. Textul este aici lacunar; probabil se vorbea despre erezia ariană, pe care o susținuse și Constantius.

3.1. Însă până când voi pierde vremea grăind despre acest nelegiuit și despre cum minte împotriva adevărului? 2. Și face aceasta învățând tăgăduirea lui Dumnezeu și fățărnicia, afirmând că un om poate lua parte la dezgustătoarele jertfe idolești, înșelându-i pe cei care îl ascultă și tăgăduindu-și credința prin viu grai, fără să fie deloc vinovat de păcat.

Așadar, boala oseenilor nu poate fi tămăduită și nici îndreptată. 3. Căci, dacă gura care mărturisește adevărul este pregătită să rostească minciuna, cine va mai crede că în inima lor nu se află și amăgirea? Acest lucru îl afirmă și dumnezeiescul cuvânt atunci când învață în Duhul Sfânt: „Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire”[345].

4. Dar el[346] Îl mărturisește din nou pe Hristos pe nume când spune că Hristos este marele împărat. Însă nu prea pot pricepe unde vorbește despre Domnul nostru Iisus Hristos în amăgitoarea și greșita lui alcătuire a acestei cărți în care și-a așternut în scris delirul. El spune simplu: „Hristos”, fără să definească nimic, astfel că din aceste lucruri nu ne putem da seama dacă acest nume înseamnă altă persoană sau dacă așteaptă încă pe cineva.

5. El nu îngăduie rugăciunea îndreptată către răsărit, spunând că nu trebuie să ne rugăm astfel, ci să ne îndreptăm fața către Ierusalim din orice colț al lumii ne-am afla. Astfel, cei din răsărit se îndreaptă către Ierusalim spre apus, cei din apus către răsărit, cei din miazănoapte către miazăzi, iar cei din miazăzi către miazănoapte, astfel că se îndreaptă către Ierusalim din orice parte[347]. 6. Iată acum nebunia acestei înșelăciuni! El aruncă anatema asupra oricărei jertfe sau lucrări sfinte ca fiind un lucru străin lui Dumnezeu, care nu au fost aduse niciodată Lui pe temeiul părinților și al Legii, dar spune că trebuie să ne rugăm către Ierusalim, acolo unde se află jertfelnicul și jertfele. Tocmai el, care respinge consumul cărnii așa cum e rânduit la 7. iudei și celelalte datini, laolaltă cu jertfelnicul și focul, ca pe ceva străin lui Dumnezeu! Prin aceste cuvinte, afirmă că apa este de bun augur, în vreme ce focul este ceva străin: „Copii, nu purcedeți la drum în chipul focului, pentru că veți fi înșelați! Căci aceasta este înșelăciune”. Pentru că el spune:

[345] *Romani* 10, 10.
[346] Helxai.
[347] Vezi *Daniel* 6, 10; *3 Regi* 8, 44.

„Vei vedea acest lucru ca foarte apropiat, și totuși este îndepărtat. Nu purcedeți sub privirea lui, ci mai curând sub glasul apei". Și mai sunt și alte basme de acest fel.

4.1. Apoi Îl zugrăvește pe Hristos ca pe un fel de putere, căreia îi dă chiar și măsurile: lungimea de 24 de trestii[348] sau 96 de mile, iar lățimea de 24 de mile[349] sau 6 trestii, precum și alte lucruri despre monstruoasa sa grosime, despre picioare și alte basme de acest fel. 2. Dar și Sfântul Duh – de genul feminin[350] – este asemănător cu Hristos și stă ca o statuie deasupra unui nor, între doi munți. Însă voi trece sub tăcere celelalte, ca să nu împuiez urechile ascultătorilor cu mitologie.

3. Printre aceste cuvinte, spre sfârșitul cărții, găsim și următoarea grăire deșartă: „Să nu caute nimeni tâlcuirea, ci doar să spună aceste cuvinte la rugăciune". Însă el a luat acestea din limba ebraică – de vreme ce le înțelege în parte – și astfel închipuirile lui Helxai nu sunt nimic. El afirmă rostind: *Abar anid moib nochile daasim ane daasim nochile moib anid abar selam*. 4. Acestea pot fi tălmăcite așa: „Fie ca smerenia cea care este de la părinții mei să treacă, smerenia osândei lor, a călcării în picioare și a ostenelii, din călcarea în picioare în osândă, prin părinții mei. Fie ca să treacă din smerenie în apostolia desăvârșirii". 5. Dar toate acestea se împlinesc prin acest [Helxai]; astfel, puterea și înșelăciunea lui au ajuns de nimic.

---

[348] Unitate de măsură utilizată în Egiptul antic. Eratostene și Plinius cel Bătrân ne spun că avea 40 de stadii; o stadie avea aproximativ 150-200 m.

[349] Imaginea lui Hristos ca un uriaș apare și în *Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas*. Vezi și Herma, *Păstorul*, Asemănările, 8, 1.

[350] Iată ce spune cu privire la această chestiune Fericitul Ieronim: „Nu trebuie însă să ne închipuim că Puterile îngerești ale lui Dumnezeu au vreun sex, de vreme ce Însuși Sfântul Duh, potrivit particularităților limbii ebraice, este numit *Ruach*, care e de genul feminin, în greacă τὸ πνεῦμα, de genul neutru, iar în latină *Spiritus*, care este de genul masculin. Din toate acestea trebuie să înțelegem că, atunci când se discută despre ființe supranaturale și se folosește un substantiv de genul masculin sau feminin, acesta nu se referă la sex, ci este sunetul felului propriu de vorbire al unei limbi; într-adevăr, Dumnezeu Însuși, nevăzut și nestricăcios, este exprimat în aproape toate limbile printr-un nume de genul masculin; totuși noțiunea de sex nu Îl atinge" (*Epistola* 18b, 1, citat preluat din: Fericitul Ieronim, *Epistolele* 1-52, PSB 9, serie nouă, volum îngrijit de Conf. Dr. Ana-Cristina Halichias și Policarp Pîrvuloiu, introducere și note de Policarp Pîrvuloiu, traduceri de: Arieșan Claudiu, Burețea Emilian, Cucu Ștefan, Felecan Nicolae, Felecan Oliviu, Halichias Ana-Cristina, Negrescu Dan, Nicolae Florentina, Policarp Pîrvuloiu, Oancea-Dumitru Maria Luiza, Răchită Constantin, Diaconescu Diana, Diaconescu Traian, Albu Tiberiu, Editura Basilica, București, 2014, p. 119).

Iar dacă cineva vrea să audă fiecare cuvânt tălmăcit unul câte unul, nu voi osteni deloc făcând aceasta. Pentru mulțumirea celor care voiesc să asculte acest lucru, voi înfățișa această rafinată înșiruire de cuvinte, precum și tălmăcirea în dreptul fiecăruia: 6. *Abar* – „să treacă", *anid* – „smerenie", *moib* – „care este de la părinții mei", *nochile* – „a osândei lor", *daasim* – „și a călcării lor în picioare", *ane* – „și a ostenelii lor", *daasim* – „prin călcarea în picioare", *vochile* – „în osânda", *moib* – „prin părinții mei", *anid* – „din smerenie", *abar* – „trecut", *selam* – „în apostolia desăvârșirii"[351].

5.1. Aceasta este erezia oseenilor, despre care am vorbit, cei care urmează felul de viață al iudeilor, ținând Sabatul și tăierea împrejur, precum și păzirea întregii Legi. Numai prin renunțarea la cele cinci cărți ale lui Moise – asemenea nazareilor – sunt ei în schismă, deosebindu-se de celelalte șase erezii dintre cele șapte. 2. Pentru combaterea lor, este de ajuns un singur [loc din Scriptură], spre a le dovedi cât de străini sunt de Dumnezeu: „Preoții în Templu pângăresc Sabatul"[352]. 3. Dar această pângărire ce este altceva decât că nimeni nu lucrează în zi de Sabat, însă preoții, aducând jertfe în Templu, îl pângăresc din pricina neîncetatei jertfe de viețuitoare?

4. Dar voi trece și de această erezie. Căci Helxai este pus în legătură cu ebioniții cei de după Hristos, dar și cu nazareii, care au venit mai apoi. 5. Dar și alte patru erezii s-au folosit de el, pentru că au fost fermecate de rătăcirea lui: dintre cei care au venit după el, ebioniții și nazarenii, iar dintre cei de dinaintea sau din vremea lui, nazareii și oseenii, despre care am vorbit mai înainte.

6. Aceasta este a șasea erezie dintre cele șapte din Ierusalim. Acestea au rămas până la venirea lui Hristos, iar după venirea în trup a lui Hristos, până la înrobirea Ierusalimului. Aceasta a avut loc în vremea împăratului Titus, fratele lui Domițian, dar fiul lui Vespasian, în al doilea an al domniei părintelui său, împăratul Vespasian[353]. 7. După căderea Ierusalimului, și alte erezii care s-au bucurat o vreme de faimă – vorbesc despre saduchei, învățătorii Legii, farisei, hemerobaptiști, oseeni, nazarei și irodieni –, fiecare, la sorocul și la vremea ei, s-a risipit și s-a topit.

---

[351] De aici se pare că Sfântul Epifanie nu cunoștea foarte bine ebraica, citind-o de la stânga la dreapta, nu invers. Citită corect, fraza ar însemna: „Eu dau mărturie pentru voi în ziua marii judecăți" (L. CIRILLO, *Elchasai e gli Elchasaitai*..., p. 61).

[352] *Matei* 12, 5.

[353] Anul 70 d.Hr.

6.1. Cele de aici sunt de ajuns pentru ca fiecare să își pregătească propriul leac, luând chiar din nebunia și din cuvintele prin care ei își propovăduiesc otrava nimicitoare, disprețuind bârfelile și învățătura lor necurată. 2. Mai ales că Domnul spune atât în Lege, cât și în Evanghelie: „Să nu ai alți dumnezei!”[354] și: „Să nu juri pe numele altor dumnezei!”[355] Și iarăși spune El în Evanghelie: „Să nu vă jurați nicidecum, nici pe cer, nici pe pământ, ci să vă fie vouă ceea ce este «da», da, iar ceea ce este «nu», nu. Iar ceea ce este mai mult decât acestea vine de la cel rău”[356].

3. Eu socotesc despre acestea că Domnul a prorocit că vor fi unii care ne vor porunci să ne jurăm pe alte nume. Mai înainte de toate, ne este oprit să ne jurăm, nu doar pe Domnul Însuși, ci pe orice altceva. A jura vine de la cel rău[357]. 4. Căci cel rău a fost acela care a vorbit prin Helxai, cel care nu doar că l-a silit să jure pe numele lui Dumnezeu, ci și pe sare, apă, pe pâine, pe eter, pe vânt, pământ și pe cer. Cine voiește să se tămăduiască trebuie să ia doar un antidot, alcătuit din cele două argumente care se împotrivesc rătăcirii lui.

5. Trecând peste absurditatea lui Helxai și peste amăgirea acestei erezii, voi alcătui combaterea celei de-a șaptea erezii care avea trecere la [iudei] pe atunci. Și aceasta e:

20. Împotriva irodienilor, a șaptea erezie a iudaismului, dar a douăzecea din șir

1.1. După aceasta și după celelalte, vine a șaptea erezie, cea numită a irodienilor[358]. Ei nu au ceva diferit de iudei, ci sunt în întregime iudei, fiind leneși și fățarnici. 2. Aceștia credeau că Irod este Mesia, învățând că Hristosul prorocit în toate scripturile Legii și în proroci este însuși Irod. Cu toate că s-au înșelat în privința

[354] *Ieșirea* 20, 3.
[355] *Ieșirea* 23, 13.
[356] *Iacov* 5, 12; *Matei* 5, 34-37.
[357] De la diavolul.
[358] „Aceștia sunt menționați ca dușmani ai lui Iisus o dată în Galileea și apoi iarăși în Ierusalim (*Marcu* 3, 6; 12, 13; *Matei* 22, 16). Asocierea lor cu fariseii în întrebarea cu privire la plata tributului către Cezar sugerează că exista o înțelegere între ei în problema respectivă, adică, naționalism și supunere față de un jug străin. Acest fapt cât și originea cuvântului pare să arate că ei au fost un partid evreiesc care a fost de partea dinastiei lui Irod.” (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „irodieni”).

lui, îl țineau în mare cinste. Pe lângă părerea deșartă de a dobândi bunăvoința regelui de atunci, ei credeau în cuvântul care spune: „Nu va lipsi stăpânitor din Iuda, nici cârmuitor din coapsele lui, până când va veni cel pentru care s-a pregătit”[359], sau, după cum spun alte copii, „până când va veni cel pentru care sunt lucrurile pregătite”.

3. Acestea s-au petrecut pentru că Irod[360] era fiul lui Antipater din Așkelon, un sclav al templului unde se afla idolul lui Apollo. Astfel, tatăl lui Antipater a fost numit și el tot Irod, iar acesta din urmă era fiul unui alt Antipater.

Antipater a fost luat în robie de idumei și l-a născut pe Irod în vremea șederii sale în Idumeea. 4. Pentru că tatăl său era sărac și nu a fost în stare să-și răscumpere fiul, acesta a rămas vreme îndelungată în robie. Mai târziu, el a fost răscumpărat împreună cu fiul său prin strângere de bani publică și a revenit acasă. De aceea unii îl numeau idumeu, cu toate că alții știau că este din Așkelon.

5. Mai târziu, s-a împrietenit cu Demetrios și a devenit guvernator al Iudeei, prilej cu care l-a cunoscut pe împăratul Augustus. Pe când era guvernator, a devenit prozelit[361] și s-a tăiat împrejur, el și fiul său. Împărăția iudeilor i-a revenit lui, iar el a fost rege în Iudeea, plătitor de tribut către Augustus[362].

---

[359] *Facerea* 49, 10.

[360] Irod cel Mare.

[361] „În perioada elenistică, prozeliții iudei au ajuns să fie foarte numeroși. Moralitatea și monoteismul evreilor au ajuns să trezească interesul celor sinceri dintre neamuri, cu toate că mulți dintre ei au detestat circumcizia, Sabatul și abținerea de la consumul cărnii de porc. Anumiți convertiți au respectat întru totul ceea ce li se cerea, supunându-se învățăturii, circumciziei și botezului, iar după aceasta au adus jertfe în Templu. Alții admirau iudaismul, dar nu au fost gata să satisfacă întru totul cerințele acestei religii. S-au închinat și au învățat în sinagogă, dar au rămas necircumcișii, asemănându-se întrucâtva cu aderenții la creștinism care nu participă niciodată la Cina Domnului. Mulți cercetători i-au calificat pe aceștia drept «pseudo-prozeliți» și au pus în discuție necesitatea identificării lor cu «temătorii de Dumnezeu» din literatura vremii. Așa cum mărturisesc Filon, Iosephus și alții, a existat o categorie importantă și destul de numeroasă de simpatizanți ai iudaismului care nu s-au circumcis.” (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „prozeliți”).

[362] „Irod cel Mare, regele evreilor între anii 40-4 î.Hr., născut în cca. 73 î.Hr. Tatăl său, Antipater, a fost evreu de origine din Idumeea, și a ocupat o poziție influentă în Iudeea după cucerirea romană, fiind numit procurator al Iudeei de către Iulius Cezar în anul 47 î.Hr. La rândul său, el l-a numit pe fiul său Irod prefect militar al Galileei și Irod și-a arătat calitățile de conducător prin vigoarea cu care a stăvilit tâlhăria la drumul mare în regiunea aceea; guvernatorul roman al Siriei a fost atât de impresionat de energia sa, încât l-a făcut prefect militar al provinciei Coele-Siria. După asasinarea lui Cezar și după războiul civil care a urmat, Irod s-a bucurat de bunăvoința lui Marc Antoniu. Atunci când

6. De vreme ce acum domnea unul de alt neam, iar până atunci domnia a trecut de la Iuda și de la David la ceilalți, căpeteniile și patriarhii din Iuda au ajuns la sfârșit. 7. Astfel împărăția trecuse la cei de alt neam, iar ei au fost convinși, în chip greșit însă, că Irod este Hristos, ca urmare firească a celor spuse mai înainte: „Nu va lipsi stăpânitor din Iuda până când va veni cel pentru care s-a pregătit”[363]. Și astfel aceia au crezut că „cel pentru care s-a pregătit” îl privește pe acesta. Aceia au greșit pentru că acesta nu era din neamul lui Iuda, însă nu era deloc nici din neamul lui Israel. Dar vrednicia de Hristos era pregătită pentru unul ca acesta.

2.1. Dar ceea ce urmează îl contrazice, fiindcă spune: „El este așteptarea neamurilor și în el vor nădăjdui popoarele”[364]. Care popoare și-au pus nădejdea în Irod? Ce „așteptare a neamurilor” îl așteaptă pe Irod? Dar cum cred ei că i se potrivesc lui Irod și următoarele: „El s-a culcat ca un leu și ca un pui de leu. Cine-l va trezi?”[365] 2. Unde „și-a spălat în sânge” Irod veșmintele sale sau „acoperământul său în sângele ciorchinelui”, precum a făcut Domnul nostru Iisus Hristos, Care Și-a înmuiat trupul în propriul sânge, iar acoperământul Său a fost stropit de sângele ciorchinelui? 3. „Înțelege cele ce-ți grăiesc, căci Domnul îți va da pricepere în toate.”[366] Pentru a arăta curățirea poporului Domnului, El a venit să curețe prin sângele învățăturii Sale dinții[367] oamenilor de întinăciunea pângăririi prin jertfele cele nelegiuite. 4. Și ce aș mai putea zice despre multe altele? Căci sunt multe și nu am de ajuns timp și nici nu vreau să lungesc acest tratat pentru a combate aceste erezii despre care am vorbit.

3.1. Toate acestea șapte au fost în Israel, în Ierusalim și în Iudeea, dintre care patru despre care am vorbit au fost la samariteni, în Samaria. Dar cei mai mulți dintre ei s-au risipit. Astăzi

---

parții au invadat Siria și Palestina și l-au pus pe hașmoneanul Antigonus pe tronul Iudeei (40-37 î.Hr.), senatul roman, în urma sfatului lui Marc Antoniu și Octavian, i-a dat lui Irod titlul de «rege al iudeilor». A fost nevoie de 3 ani de lupte ca titlul său să devină o realitate, dar, după ce a făcut-o, a guvernat Iudeea timp de 33 de ani ca un «prieten și aliat» loial al Romei.” (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „Irod”).

[363] *Facerea* 49, 10.

[364] *Facerea* 49, 10.

[365] *Facerea* 49, 9.

[366] *2 Timotei* 2, 7.

[367] *Facerea* 49, 12: „Ochii Lui vor scânteia ca vinul și dinții Săi vor fi albi ca laptele”. Sfântul Epifanie reface textul biblic pentru a-i da o dimensiune mai conturat hristologică.

nu mai sunt învățători ai Legii, nici farisei, nici saduchei, nici hemerobaptiști, nici irodieni. 2. Se mai găsesc doar câțiva nazarei, poate unul sau doi, prin Tebaida de Sus și dincolo de Arabia, precum și o rămășiță a oseenilor, care nu mai urmează iudaismul, ci s-au unit cu sampseenii, care, la rândul lor, se găsesc dincolo de Marea Moartă. În ziua de astăzi s-au unit cu erezia ebioniților. 3. Ei au ieșit din iudaism ca și cum trupul sau coada unui șarpe ar fi fost tăiată în două și astfel s-ar fi ivit un șarpe cu două capete și fără coadă, crescut într-un singur trup tăiat în două.

4. Dar închei aici cuvântarea mea despre cele patru erezii ale samaritenilor și despre cele șapte erezii iudaice, dintre care niciuna nu mai există, în afară de trei ale samaritenilor, adică gorotenii, dositeii și sebueii, însă nu și esenienii. Cu toate au fost cufundate în întuneric. La fel și la iudei nu mai sunt decât puțini oseeni și câțiva nazarei. Dar oseenii au părăsit iudaismul, trecând la erezia sampseenilor, care nu sunt nici iudei, nici creștini. Cam atât am avut de spus despre acestea.

Despre șederea lui Hristos printre noi, despre Întrupare, venirea Sa și adevărul Persoanei Sale, despre credința cea una și unică în Dumnezeu

1.1. Iată că am ajuns încet-încet și la venirea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos, Care a nimicit la Ierusalim cele șapte erezii despre care am vorbit. Puterea Lui le-a doborât și le-a risipit. Dar acestea s-au petrecut după ce Maria a primit la Nazaret vestea cea bună de la Arhanghelul Gavriil, după ce s-a sfârșit șederea în trup a Domnului[368], cu alte cuvinte, după Înălțarea Sa.

2. Căci Dumnezeu a binevoit ca, pentru mântuirea omului, Fiul Său să Se pogoare din cer și să fie zămislit în pântecele fecioresc, cu toate că El era Logosul ceresc, Cel născut în sânul Tatălui, în afară de timp și fără de început, Cel care a venit la sfârșitul vremurilor; El, Care era Dumnezeu Logosul, cu adevărat născut din Dumnezeu-Tatăl, de aceeași ființă cu Tatăl și în niciun chip deosebit de Tatăl, ci neschimbat și nestricăcios, nepătimitor și întru

[368] *Cf. Luca* 1, 26 ș.u.

totul lipsit de vreo suferință, cu toate că a pătimit pentru neamul nostru [omenesc].

3. S-a pogorât din cer și a fost conceput nu din sămânță bărbătească, ci de la Duhul Sfânt. A luat cu adevărat trup din Maria pentru că Își întocmise carnea în pântecele Sfintei Fecioare, a luat suflet omenesc și minte și toate care sunt ale omului, în afară de păcat[369], toate unite în Sine cu dumnezeirea Sa[370]. 4. A fost născut în Betleem[371], tăiat împrejur în peșteră, înfățișat la Ierusalim, îmbrățișat de Simeon, mărturisit la rândul ei de Ana, fiica lui Fanuel, proorocița[372], și dus mai apoi la Nazaret[373].

5. În anul următor, S-a înfățișat Domnului în Ierusalim și a venit la Betleem, din pricina rudeniei ei[374] de acolo, și a fost purtat de brațele Maicii Sale. Apoi a mers din nou la Nazaret, apoi a doua oară a mers la Ierusalim și la Betleem, purtat în același fel de Maica Sa. La Betleem, a mers la o casă împreună cu Maica Sa și cu bătrânul Iosif, cel care era împreună cu Maria. Și acolo, în al doilea an de la Nașterea Sa, a fost vizitat de către magi, care I s-au închinat și I-au făcut daruri[375]. 6. În aceeași noapte au plecat în Egipt, după ce Iosif a fost prevenit de către un înger[376]. De acolo s-a întors din nou după doi ani, după moartea lui Irod, în vremea urmașului său, Arhelau[377].

2.1. Mântuitorul S-a născut la Betleem, în Iudeea, în al treizeci și treilea an al lui Irod, în al patruzeci și doilea an al împăratului Augustus[378]. 2. A mers în Egipt în al treizeci și cincilea an al lui Irod și S-a întors de acolo după sfârșitul lui Irod[379]. De aceea, în al treizeci și șaptelea an al domniei lui Irod, copilul avea patru ani. Atunci Irod și-a sfârșit viața, când a împlinit 37 de ani.

3. Arhelau a domnit vreme de nouă ani. Când Iosif a ieșit din Egipt împreună cu Maria și cu copilul, auzind că Arhelau

---

[369] *Cf. Evrei* 4, 15.
[370] Poziție polemică împotriva apolinarismului.
[371] *Matei* 2, 1.
[372] *Luca* 2, 25-38.
[373] *Luca* 2, 39.
[374] A Maicii Domnului.
[375] *Cf. Matei* 2.
[376] *Matei* 2, 13-14.
[377] *Matei* 2, 19-23.
[378] Calculat luând ca reper Bătălia de la Filippi (42 î.Hr.).
[379] *Matei* 2, 22-23.

domnește, s-au întors în părțile Galileei și s-au așezat în Nazaret. 4. Arhelau a avut un fiu, pe Irod cel Tânăr[380], iar acest Irod i-a fost urmaș și a domnit vreme de nouă ani după domnia tatălui său, Arhelau[381]. Suntem la treisprezece ani de la venirea în trup a lui Hristos.

5. În al optsprezecelea an al lui Irod cel numit și Agrippa, a început Iisus să propovăduiască. 6. Tot atunci a primit și botezul de la Ioan, propovăduind „anul bineplăcut”[382], neîmpotrivindu-I-se nimeni dintre eleni, samariteni sau oricine altcineva. Apoi a propovăduit și al doilea an, având parte de împotrivire. Irod domnise deja nouăsprezece ani, iar Mântuitorul avea treizeci și doi de ani.

7. Dar, în al douăzecilea an al lui Irod numit și tetrarhul[383], au avut loc mântuitoarea și nepătimitoarea Pătimire, gustarea morții, și încă moarte pe cruce[384], ale Celui care a suferit cu adevărat, rămânând nepătimitor după dumnezeire. „Căci Hristos a suferit în trup pentru noi”[385], spune Sfânta Scriptură; și iarăși: „Omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul”[386] și cele ce urmează. 8. A fost răstignit și îngropat, a coborât în cele mai de jos ale pământului, atât cu dumnezeirea Sa, cât și cu sufletul, a înrobit robia [morții][387] și S-a ridicat a treia zi împreună cu sfântul Său trup, având unită dumnezeirea cu trupul Său (care nu mai era supus de acum nici putrezirii, nici pătimirii, nici morții; căci și Apostolul spune: „Moartea nu mai are stăpânire asupra lui”[388]).

3.1. Și vorbim aici în chip adevărat despre trup, despre carne, despre suflet și despre toate celelalte. A revenit la viață același trup, nu altul, cel care era unit cu dumnezeirea printr-o singură unitate: carnea a ajuns nestricăcioasă, ceea ce era trupesc a ajuns duhovnicesc, ceea ce era greoi a ajuns străveziu, ceea ce era muritor a ajuns nemuritor și nu a văzut deloc stricăciune. 2. Și aceasta pentru că

[380] Este vorba de Irod Antipa, fratele, nu fiul lui Arhelau, confundat cu Irod Agrippa. Irod Antipa a fost tetrarh al Galileei și Pereei (4 î.Hr - 40 d.Hr.).
[381] Acesta a fost însă destituit în anul 6 d.Hr. Cronologia conducătorilor iudei este preluată de la Eusebiu de Cezareea.
[382] *Cf. Luca* 4, 15.
[383] Literal: „Stăpânitor al unei a patra părți dintr-un teritoriu”.
[384] *Filipeni* 2, 8.
[385] *1 Petru* 4, 1.
[386] *1 Petru* 3, 18.
[387] *Cf. Psalmul* 67, 19.
[388] *Romani* 6, 9.

sufletul nu a fost părăsit în iad[389] și nu a fost niciodată o unealtă a păcatului și nici mintea lui nu i-a fost înrâurită de schimbare.

El a luat asupra Sa toate cele ale omului și le-a păzit pe toate desăvârșite, iar firea Sa dumnezeiască îi dăruia adevăratei Sale firi omenești toate cele binecuvântate de care avea nevoie. Vorbesc de cele ce țin de trup și de suflet, și de mintea omenească, cele care dovedesc deplinătatea [firii omenești], adică foame și sete, plâns și descurajare, lacrimi și somn, oboseală și odihnă. 3. Căci acestea nu sunt defel păcate, ci semne care dovedesc adevărul firii omenești și că dumnezeirea locuiește cu adevărat în firea omenească. Dumnezeirea nu pătimește cele omenești, însă le încuviințează pe acelea care sunt binecuvântate și lipsite de păcat și care nu aduc nicio schimbare a firii.

4. El a înviat și a intrat prin ușile încuiate[390] pentru a dovedi că unealta Sa[391] cea solidă a devenit acum străvezie, cu toate că era același trup, cu carne și oase. Căci, după ce a intrat, le-a arătat mâinile și picioarele, coasta Sa cea străpunsă, oasele și tendoanele, pentru ca ei să știe că nu e o nălucă[392]. El ne-a dăruit făgăduința credinței și a nădejdii, pe care le-a desăvârșit în Sine Însuși.

5. Și a mâncat pâine împreună cu ei, nu în chip aparent, ci în realitate[393], și i-a învățat și instruit să propovăduiască Împărăția cerurilor în adevăr, arătându-le ucenicilor Săi marea și însemnata Taină[394], spunând: „Mergeți și faceți ucenici dintre neamuri" – cu alte cuvinte, întoarceți pe păgâni de la răutate la adevăr, de la erezie la adevărata unitate – 6. „botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"[395]. Cu alte cuvinte, în numele Domneștii Treimi, cu sfânta și împărătească pecete, arătând prin cuvântul „nume" că nu există nicio știrbire a singurei unități. 7. Căci, de vreme ce poruncește ca acela să fie botezat în „numele" Tatălui, doxologia adusă lui Dumnezeu este întemeiată. Iar când spune: „În numele Fiului", aceasta nu răpește nimic din numirea [Tatălui]. Și când spune: „Și al Sfântului Duh", legătura [treimică] nu este nici ruptă, nici schimbată, ci se arată ca o singură pecete a dumnezeirii.

[389] *Cf. Psalmul* 15, 10.
[390] *Cf. Ioan* 20, 19.
[391] Metaforă a trupului; vezi Platon, *Alcibiade*, 1, 129c.
[392] *Luca* 24, 38-40.
[393] *Faptele Apostolilor* 1, 4. Aluzie la ereziile dochetiste.
[394] Sfânta Taină a Botezului.
[395] *Matei* 28, 19.

4.1. Iar El a fost înălțat la cer cu același trup și suflet și minte, legându-le și desăvârșindu-le pe toate în unitate și într-un ipostas duhovnicesc și dumnezeiesc. 2. A șezut de-a dreapta Tatălui, trimițând vestitori în toată lumea, pe Simon Petru, pe Andrei, fratele său, pe Iacov și Ioan, fiii lui Zevedeu, pe care îi alesese odinioară, pe Filip și pe Bartolomeu, pe Matei, Toma și Iuda și Tadeu, precum și pe Simon Zelotul. 3. Iuda Iscarioteanul, cel care a fost numărat la început printre cei doisprezece, s-a arătat trădător și a fost înlăturat din tagma apostolilor[396].

Iar Domnul a mai trimis pe alți șaptezeci și doi[397] la propovăduire, printre care șapte au fost însărcinați cu grija văduvelor: Ștefan, Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmena și Nicolae[398]. 4. Însă, mai înainte de aceasta, a fost ales și rânduit printre apostoli Matia, în locul lui Iuda[399]. Împreună cu aceștia șapte și cu Matia, cel de dinaintea lor, a trimis și pe Marcu și pe Luca și pe Iustus, pe Barnaba și pe Apelles, pe Rufus, pe Niger și pe restul din cei șaptezeci și doi. 5. După toți aceștia și împreună cu ei, l-a ales și pe Sfântul Apostol Pavel, prin glasul Său ceresc[400], pentru a vesti păgânilor și spre plinirea învățăturii apostolice. 6. Pavel l-a găsit pe Sfântul Luca, unul dintre cei șaptezeci și doi trimiși la propovăduire. Pe acesta l-a întors și l-a făcut ucenic al său, împreună lucrător al Evangheliei și apostol. Și astfel a fost desăvârșită lucrarea evanghelică până în acea vreme.

7. Aceasta este cuvântarea mea de până acum despre cele douăzeci de erezii și despre cele ce au urmat, scrise pe scurt, după putința mea, cu privire la luminarea lumii prin vestirea Evangheliei de către Hristos și ucenicii Săi. 8. În același chip se pot aduna și înfățișa prevestiri și proorociri din Lege și din Psalmi și din celelalte, și să se aducă mărturii amănunțite, și să se vadă și să fie înțelese în chip exact acestea. Învățătura evanghelică și Întruparea lui Hristos nu sunt plăsmuite, ci adevărate, fiind vestite dinainte de Vechiul Testament și fiind mai presus de orice îndoială. Dar, ca să nu împovărez prea mult alcătuirea acestei opere, cele de față sunt de ajuns.

---

[396] *Matei* 10, 2-4. Precizăm că din lista apostolilor lipsește Iacov al lui Alfeu, iar Iuda și Tadeu sunt una și aceeași persoană.
[397] *Cf. Luca* 10, 17.
[398] *Cf. Faptele Apostolilor* 6, 5.
[399] *Faptele Apostolilor* 1, 23-26.
[400] *Faptele Apostolilor* 9.

9. Mergând înainte, voi înfățișa în amănunt, în același chip, cele ce s-au răspândit în lume luându-și un rău prilej. Am înșirat deja, după rânduială, cele unsprezece erezii care au ieșit de la iudei și samariteni, precum și cele nouă izvorâte de la eleni, barbari și de la alții, înainte de venirea Domnului și până în vremea de acum.

PARTEA A DOUA

Rezumatul celei de-a doua părți

Iată care este cuprinsul celei de-a doua părți a primei cărți. Ea cuprinde treisprezece erezii, astfel:

1.1. Mai întâi, simonienii, cei de la Simon Magul, din satul Giton al Samariei, cel care a trăit în vremea Apostolului Petru. El era samaritean, iar numele de creștin și l-a luat prin înșelăciune. 2. A învățat despre lucruri rușinoase, precum și că orgiile unde sunt pângărite femeile sunt un fapt indiferent. Nu a primit învierea trupurilor și a afirmat că lumea nu este în stăpânirea lui Dumnezeu. 3. Le-a dăruit ucenicilor săi spre închinare o statuie a sa înfățișat ca Zeus și una a însoțitoarei sale, desfrânata Elena, în forma zeiței Atena. El spunea că este Părintele samaritenilor, iar pentru iudei, Hristos.

2. Apoi, menandrienii, care au ieșit din Simon prin Menandru, dar sunt deosebiți de simonieni în unele lucruri. Menandru a spus că lumea este creată de îngeri.

3.1. Apoi vin satornilienii, cei care sprijină și răspândesc faptele cele de rușine ale simonienilor în Siria, însă predică lucruri mai multe decât aceia pentru a-i ului pe oameni. Începătorul lor a fost Satornil. 2. Și el a afirmat, asemenea lui Menandru, că lumea a fost creată de îngeri – dar numai de șapte dintre aceștia – împotriva voinței Tatălui celui de sus.

4.1. Basilidienii, inițiați și ei în aceleași destrăbălări, au ieșit de la Basilide, care, alături de Satornil, a fost ucenic al simonienilor și menandrienilor. El spune cam aceleași lucruri, cu unele deosebiri. 2. Afirmă că sunt 365 de ceruri și le dă fiecăruia nume de îngeri. Anul are același număr de zile și poartă numele de Abrasax, iar numărul lui este de 365[401]. El mai spune că acesta este un nume sfânt.

[401] În limba greacă, literele alfabetului au și valoare numerică. De aici numeroase speculații și artificii hermeneutice.

5.1. Nicolaiții – de la Nicolae, cel care a fost rânduit de apostoli să poarte grijă de văduve. 2. Din pricina geloziei pentru nevasta sa, i-a învățat pe ucenicii săi și pe alții să facă lucruri rușinoase, tâlcuindu-le cele despre Kaulakau și Prounikos și alte nume barbare.

6.1. Gnosticii sunt urmașii tuturor celor de mai sus și cei care săvârșesc fapte de rușine mai mult decât toți aceștia. În Egipt, ei sunt numiți „stratioți" și „fibioniți", iar în părțile de sus ale Egiptului, „secundieni". În alte locuri sunt numiți „socratiți", iar în altele, „zaheeni". 2. Dar alții îi numesc „codieni", iar alții „borboriți". Ei se fălesc cu Barbelo, care mai e numit și Barbero.

7.1. Carpocrațienii provin de la Carpocrate, cel din Asia, care i-a învățat pe toți să săvârșească toate faptele rușinoase și toate lucrările cele păcătoase. El a spus că numai atunci când cineva străbate toate acestea și împlinește voința tuturor demonilor și îngerilor va fi în stare să se înalțe la cel mai înalt cer și să ajungă acolo unde sunt Începătoriile și Puterile. 2. El a mai zis că Iisus a primit un suflet intelectual, că a cunoscut cele de sus, pe care le-a propovăduit aici jos. Astfel, dacă cineva făptuiește la fel ca Iisus, va ajunge asemenea Aceluia. 3. Asemenea ereziilor care au venit după Simon, Carpocrate a înlăturat Legea și învierea morților. 4. Marcellina a fost o ucenică de-a lui de la Roma. El a întocmit statui cu chipul lui Iisus, Pavel, Homer și Pitagora, pe care le-a tămâiat și cărora li s-a închinat.

8. Vin apoi cerintienii, numiți și „merintieni". Aceștia sunt iudei proveniți de la Cerint și Merint și care se fălesc cu tăierea împrejur. Ei mai spun că lumea a fost făcută de îngeri, iar Iisus a fost numit Hristos ca semn al propășirii Sale.

9. Apoi nazarenii, cei care Îl mărturisesc pe Iisus ca Hristos, Fiul lui Dumnezeu, dar ei își duc viața potrivit tuturor celor scrise în Lege.

10.1. Ebioniții sunt asemănători cerintienilor și nazarenilor despre care am vorbit. Erezia sampseenilor sau cea a helchesaiților e întrucâtva legată de ei. 2. Ei spun că Hristos a fost creat în cer, la fel și Duhul Sfânt. Dar Hristos S-a sălășluit în Adam la început, iar mai apoi, din vreme din vreme, Se îmbracă și Se dezbracă de Adam. Acest lucru s-a petrecut și la venirea Lui în trup. 3. Cu toate că sunt iudei, ei se folosesc și de Evanghelie, sunt dezgustați de mâncarea cărnii, socotesc apa ca fiind Dumnezeu și, precum am spus, socotesc că Hristos S-a îmbrăcat cu omul atunci când a venit

în trup. 4. Ei au obiceiul să se boteze în apă atât vara, cât și iarna, pentru curățire, așa cum fac și samaritenii.

11.1. Apoi vin valentinienii, cei care tăgăduiesc învierea cărnii și, cu toate că citesc Vechiul Testament și prorocii, ei primesc de acolo numai cele care pot fi tâlcuite în chip alegoric, spre a se potrivi cu erezia lor. 2. Ei mai introduc și alte basme și dau nume celor treizeci de eoni, care sunt atât bărbați, cât și femei în același timp, și care au fost născuți din Părintele tuturor. Pe aceștia îi socotesc și zei și eoni. Hristos și-a adus un trup din cer și a trecut prin Maria ca printr-un canal.

12.1. Secundienii, cei puși în legătură cu Epifanie și Isidor, se folosesc și ei de aceleași perechi de eoni. Ei cugetă cam aceleași lucruri cu valentinienii, deși se deosebesc întrucâtva în privința altora. 2. Mai mult, aceștia învață și săvârșirea faptelor necuvioase. Și aceștia nu primesc mâncarea de carne.

13. Ptolemeii sunt și ei ucenici ai valentinienilor, iar Flora[402] este de-a lor. Ei spun aceleași lucruri despre perechile de eoni ca valentinienii și secundienii, dar sunt deosebiți în unele privințe de aceștia.

Acesta este cuprinsul celei de-a doua părți a primei cărți, unde sunt treisprezece erezii.

21. Împotriva simonienilor, prima erezie după credința cea unică în Hristos, dar a douăzeci și una în șir

1.1. Simon Magul[403] a început prima erezie de după Hristos.

[402] Este vorba de scrierea gnostică a lui Ptolemeu către Flora.

[403] Este foarte posibil ca Simon să fi fost un simplu vrăjitor mai faimos al vremii, însă ereziologii patristici l-au transformat în părintele fondator al tuturor ereziilor, mai ales al gnosticismului. Probabil că a scris și un mic tratat, după cum ne spune Sfântul Ipolit, dar informația nu este foarte sigură. Vezi George Robert Stow Mead, *Simon Magus*, Indy Publish, Boston, 2005. Contemporan cu primii apostoli, Simon s-a născut foarte probabil la Giton, în Samaria, unde l-a întâlnit pe Apostolul Filip. Uimit de minunile săvârșite de Apostolul Petru, Simon i-ar fi cerut să cumpere acest dar, dar Sfântul Petru l-a mustrat aspru (*Faptele Apostolilor* 8, 18-25). De aici avem și păcatul simoniei, cumpărarea slujbelor bisericești sau hirotonia în schimbul unei sume de bani. De la Simon Magul se revendică secta simonienilor, cu o oarecare coloratură gnostică. Simon se considera pe sine ca încarnarea Dumnezeului suprem, iar Elena, o prostituată din Tyr, era întruparea Ennoiei (a Gândirii divine), emanate din el însuși. Elena (Ennoia) a creat puterile intermediare

Aceasta a fost plăsmuită pentru cei care nu cred drept și curat în numele lui Hristos, ci săvârșesc fapte pline de stricăciune și înfricoșătoare[404].

2. Acest Simon a fost un vrăjitor din Giton, cetate a Samariei, care este acum un sătuc. El a fermecat neamul samaritean cu magia sa și i-a amăgit și dus în rătăcire, spunând că el este „puterea cea mare a lui Dumnezeu”[405] și că s-a pogorât de sus. 3. În fața

(îngerii și arhanghelii), care, la rândul lor, i-au creat pe oameni. Dumnezeul suprem s-a manifestat ca om și s-a pogorât ca Fiu în Iudeea, ca Tată în Samaria și ca Duh Sfânt în alte ținuturi. Mântuirea este dobândită prin credința în puterea eliberatoare a lui Simon. Simon promova un libertinaj moral deplin. Foarte problematică este relația doctrinei lui Simon cu gnosticismul, deoarece este foarte dificil de individualizat nucleul primitiv al ereziei. Valorizarea negativă a corpului uman, văzut ca o temniță a scânteii divine, transmigrația sufletelor, ostilitatea puterilor intermediare față de Dumnezeul suprem, opoziția față de Vechiul Testament sunt elemente gnostice. Este posibil ca acel Simon din *Faptele Apostolilor* să fi fost diferit de Simon Magul, cel prezentat cu o biografie legendară în *Pseudo-clementine* și *Faptele lui Petru*, de unde a trecut și în *Viața Sfântului Apostol Petru*. La Roma, Simon s-ar fi confruntat cu Petru, acesta din urmă înfrângându-l și eliminându-l pe primul. Astăzi nu mai putem lua în serios teoria lui F. Baur că Simon de aici ar fi un simbol al Apostolului Pavel și al pretinsei confruntări ideologice dintre cei doi.

[404] „De aici am aflat că Simon a fost primul scornitor al tuturor ereziilor: începând de la el și până azi, cei care au urmat erezia lui pretind că nu prezintă altceva decât filozofia creștinilor, cea purificată și vestită pentru moralitatea ei, pe când în realitate ei nu se sfiesc să se întoarcă iarăși la superstiția idolilor, de care lăsau să se înțeleagă că s-ar fi lepădat. Ei se pleacă până la pământ înaintea tablourilor și icoanelor care conțin atât chipul lui Simon, cât și pe cel al tovarășei sale Elena, îndrăznind să-i cinstească chiar și cu tămâie, cu sacrificii și cu libațiuni. Cât privește practicile lor mai ascunse, de care – pe cât se spune – sunt impresionați sau, mai bine zis, de-a dreptul încremeniți mai ales cei care aud vorbindu-se despre ele pentru prima dată, ele îl năucesc pe om cu adevărat, tulburându-i mintea și aproape înnebunindu-l, încât nu numai că nu pot fi istorisite în scris, ci nici măcar nu pot fi redate cu graiul de oameni care au cât de puțină bunăcuviință, atât sunt ele de nerușinate și de negrăit. Tot ce a putut scorni omul vreodată a fi mai fără rușine și mai spurcat a fost întrecut cu mult de erezia monstruoasă a acestor oameni, căci își fac de lucru numai cu femei din cele mai ticăloase și dedate la toate fărădelegile.” (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, II, 13, 6-7, PSB 20, serie nouă, pp. 99-100).

[405] *Faptele Apostolilor* 8, 9. Iată întreaga relatare din *Faptele Apostolilor* 8, 9-24: „Dar era mai dinainte în cetate un bărbat, anume Simon, vrăjind și uimind neamul Samariei, zicând că el este cineva mare, la care luau aminte toți, de la mic până la mare, zicând: «Acesta este puterea lui Dumnezeu, numită cea mare». Și luau aminte la el, fiindcă de multă vreme, cu vrăjile lui, îi uimise. Iar când au crezut lui Filip, care le propovăduia despre Împărăția lui Dumnezeu și despre numele lui Iisus Hristos, bărbați și femei se botezau. Iar Simon a crezut și el și, botezându-se, era mereu cu Filip. Și, văzând semnele și minunile mari ce se făceau, era uimit. Iar apostolii din Ierusalim, auzind că Samaria a primit cuvântul lui Dumnezeu, au trimis la ei pe Petru și pe Ioan, care, coborând, s-au rugat pentru ei, ca să primească Duhul Sfânt. Căci nu Se pogorâse încă peste niciunul dintre ei, ci erau numai botezați în numele Domnului Iisus. Atunci își puneau mâinile peste ei și ei luau Duhul

samaritenilor, el se numea „Tatăl", iar printre iudei își spunea „Fiul"[406], și susținea că a pătimit fără să pătimească cu adevărat, ci numai în chip părelnic[407]. 4. Acesta i-a lingușit pe apostoli și,

Sfânt. Și Simon, văzând că prin punerea mâinilor apostolilor se dă Duhul Sfânt, le-a adus bani, zicând: «Dați-mi și mie puterea aceasta, ca acela pe care voi pune mâinile să primească Duhul Sfânt». Iar Petru a zis către el: «Banii tăi să fie cu tine spre pierzare! Căci ai socotit că darul lui Dumnezeu se agonisește cu bani. Tu n-ai parte, nici moștenire la chemarea aceasta, pentru că inima ta nu este dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Pocăiește-te deci de această răutate a ta și te roagă lui Dumnezeu, doară ți se va ierta cugetul inimii tale, căci întru amărăciunea fierii și întru legătura nedreptății te văd că ești». Și, răspunzând, Simon a zis: «Rugați-vă voi la Domnul pentru mine, ca să nu vină asupra mea nimic din cele ce ați zis!»" (text preluat din ultima ediție biblică sinodală ortodoxă).

[406] Sfinții Ipolit și Irineu afirmă că Simon pretindea că este întruparea Duhului Sfânt, însă Epifanie pare să creadă că Elena era încarnarea Duhului Sfânt. Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia I*, 26, ne spune următoarele: „În al treilea rând, observăm că, și după înălțarea lui Hristos la cer, demonii au scos la iveală pe anumiți oameni, care au spus despre ei că sunt zei și care nu numai că nu au fost prigoniți de voi, ci, dimpotrivă, au fost învredniciți și de onoruri. Astfel, un oarecare Simon Samariteanul, din satul care se cheamă Giton, care în vremea Cezarului Claudiu, cu ajutorul demonilor, a săvârșit minuni de magie în cetatea voastră împărătească, Roma, a fost socotit drept zeu și a fost cinstit de către voi cu o statuie, care i s-a ridicat pe o insulă din râul Tibru, dintre cele două poduri, având pe ea săpată, în limba latină, inscripția aceasta: SIMONI DEO SANCTO. Și aproape toți samaritenii, ba chiar și unii de alte naționalități, îl adoră, recunoscându-l ca cea dintâi divinitate a lor, și i se închină; iar despre o oarecare Elena, care-l însoțea pretutindeni în vremea aceea și care mai înainte trăise într-un loc de prostituție, s-a spus că este prima lui gândire. Un altul, Menandru, și el deopotrivă samaritean, de fel din satul Cappareteea, devenind și el ucenicul lui Simon, știm că pe când se găsea la Antiohia, cu ajutorul demonilor care lucrau prin el, a înșelat pe mulți prin diferite meșteșugiri magice, căutând să convingă pe adepții lui că nu vor muri; chiar și astăzi mai sunt unii dintre aceia ai lui care mărturisesc lucrul acesta. Tot așa, un oarecare Marcion din Pont, care încă și astăzi mai învață pe adepții lui, socotește că există un alt Dumnezeu mai mare decât Dumnezeu-Creatorul. Acesta, cu ajutorul demonilor, a făcut pe mulți oameni, de toate neamurile, să spună lucruri defăimătoare și să tăgăduiască pe Dumnezeu, Creatorul universului, mărturisind că un alt Dumnezeu, care este mai mare, a făcut lucruri și mai mari decât Acesta. Toți cei care împărtășesc părerile acestora, așa cum am spus, se numesc creștini, tot așa cum, cu toată deosebirea sistemelor filozofice pe care le profesează, numele de filozofi este dat tuturor celor ce se ocupă cu filozofia. Dacă ei săvârșesc și acele lucruri urâte și de domeniul basmului, ca stingerea luminilor în cadrul adunărilor lor și împreunările rușinoase și mâncărurile de carne omenească, noi nu cunoaștem; însă că ei nu sunt prigoniți și nici uciși de voi, nici măcar pentru învățăturile lor, aceasta o știm prea bine. De altfel, noi am alcătuit o lucrare asupra tuturor ereziilor care au fost vreodată. Dacă vreți să o citiți, v-o ținem de dispoziție" (*Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, serie veche, pp. 42-43).

[407] Dochetismul este una dintre coloanele doctrinei gnostice, identificată chiar și în unele aluzii din Epistolele ioaneice (*1 Ioan* 5, 6 și *2 Ioan* 2, 1 și 7), dar cel mai limpede în epistolele Sfântului Ignatie Teoforul (*Către tralieni*, 10: „Dacă, după cum spun păgânii, adică necredincioșii, Hristos a pătimit în aparență – ei trăind în aparență –, pentru ce port eu lanțuri, pentru ce doresc să mă lupt cu fiarele? Deci degeaba mor. Spun eu oare minciuni

asemenea altora, a fost botezat de către Filip împreună cu mulți. Toți, în afară de Filip, au așteptat sosirea mai-marilor apostolilor și au primit Duhul Sfânt prin punerea mâinilor acestora[408]. Filip, de vreme ce era diacon, nu avea îndreptățirea de a-și pune mâinile pentru a dărui Duhul Sfânt.

5. Însă inima lui Simon nu era dreaptă, nici cugetarea lui, fiind iubitor de câștig rușinos și arghirofil și nu avea deloc de gând să își părăsească răul său obicei. De aceea, a dăruit bani Apostolului Petru, pentru a-i da și lui puterea de a da pe Duhul Sfânt celor peste care își pune mâinile. El a socotit să cheltuiască puțin, pentru a aduna prin acel puțin o grămadă de bani prin dăruirea Duhului altora[409].

2.1. Acesta a avut cugetarea înrăită și amăgită de magia diavolească și rătăcită, el fiind mereu pregătit să-și arate răutatea și faptele lui barbare și diavolești prin mijlocirea vrăjitoriei. El s-a arătat astfel sub înfățișarea și numele lui Hristos și, așa cum amesteci miere cu elebor[410], le-a strecurat moartea – prin vrednicia numelui de Hristos – celor pe care i-a vânat prin meșteșugurile sale otrăvite și rătăcite.

2. Fiind de felul lui un hoinar dezmățat și fiind îmboldit de rușinea arătată față de făgăduințele făcute [ucenicilor săi], asemenea unui cerșetor, el a cârpit o învățătură plină de putreziciune pentru înșelații săi [învățăcei][411]. După ce a găsit o femeie fără căpătâi, pe nume Elena din Tyr, a luat-o la sine, nelăsând să

despre Domnul?"; și *Către smirneni*, 2 și 4, 2: „El a pătimit toate acestea ca să ne mântuim. A pătimit cu adevărat și a înviat cu adevărat, nu cum spun unii necredincioși că a pătimit în aparență, ei existând în aparență, și, precum gândesc, așa li se va și întâmpla, că sunt fantome și draci. [...] Dacă s-au făcut toate acestea în chip aparent de Domnul nostru, atunci și eu în chip aparent sunt înlănțuit. Pentru ce m-am dat pe mine însumi morții, focului, sabiei, fiarelor?"). Traducerile din Sfântul Ignatie sunt preluate din ediția *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, serie veche, pp. 172, 182, 183.

[408] Administrarea Tainei Mirungerii se făcea prin punerea mâinilor apostolilor pe creștetul primitorului.

[409] *Faptele Apostolilor* 8, 18-20. De aici și păcatul simoniei.

[410] În Antichitate se foloseau diverse amestecuri medicinale cu elebor, având efect narcotic și terapeutic, în special – după cum se credea – în tratarea bolilor psihice (*cf.* DIOSCORIDE, *De materia medica*, IV, 162). Credințele populare însă considerau eleborul o otravă fatală (vezi LUCREȚIU, *Poemul naturii*, IV, 640). Așa se explică și metafora de față.

[411] Mișcarea lui Simon Magul era una sincretistă (magie, elemente din religiile elenistice și din iudaism, protognosticism etc.). Se pare că Sfântul Epifanie amestecă aici doctrina lui Simon cu cea a lui Basilide, pentru care Simon Magul s-ar fi substituit lui Simon Cirineul, care, potrivit lui Basilide (și altor gnostici), ar fi suferit în locul Mântuitorului pe cruce.

fie cunoscută legătura sa cu aceea. 3. Și, în timp ce vrăjitorul se împreuna cu aceea prin unghere întunecoase, le înșira ucenicilor săi basme despre înălțarea la cer a sufletelor, numindu-se pe sine „Puterea cea mare a lui Dumnezeu". Iar pe prostituata care era alături de el, avea îndrăzneala să o numească însoțitoarea Duhului Sfânt, spunând că prin mijlocirea ei s-a și pogorât aici. 4. El spunea: „M-am preschimbat[412] în fiecare cer, după forma celor ce se află în fiecare cer, spre a-mi tăinui puterile îngerești și ca să ajung în Ennoia[413], care este aceasta, cea numită Prounikos[414] și Duhul Sfânt[415], prin care i-am creat pe îngeri. Iar îngerii au creat lumea și pe oameni". Iar această femeie este acea Elena de odinioară, din pricina căreia s-au pornit la luptă troienii și elenii[416].

5. El mai spunea și basmul potrivit căruia, pe când această Putere se pogora, ea își tot schimba forma, iar poeții au vorbit despre aceasta în alegorii[417]. De aceea, și îngerii s-au ridicat cu război împotriva acelei Puteri de sus, pentru că ea și-a arătat frumusețea și i-a înnebunit pe aceștia de patimă. De aceea a și fost trimisă, tocmai spre a-i jefui pe arhonții care au făcut această lume. Pe acea Putere ei o numesc Prounikos, dar mai e numită de alții din aceeași erezie și Barbero sau Barbelo[418].

---

[412] Această metamorfoză avea rolul de a evita să fie recunoscut de arhonții răuvoitori, care i-ar fi împiedicat astfel opera de răscumpărare (vezi Jean Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme*, vol. 1, Desclée et Cie, Paris, 1958, pp. 294-297).

[413] „Cugetarea". Un alt nume al Sofiei.

[414] Termenul grecesc are înțelesul de „târfă, prostituată". Epitetul era dat Sofiei de către valentinieni și de alți gnostici pentru a sugera dimensiunea căzută sau inferioară a acesteia.

[415] În limba ebraică, duhul (*ruach*) este de gen feminin. Mulți eretici antici (ofiți, ebioniți etc.) considerau Duhul Sfânt ca fiind o ființă de sex feminin.

[416] Asociată cu Luna, Elena de aici este, de fapt, figura Marei Mame, zeița din Asia Mică, Asterte, Istar, Atargatis, Afrodita etc. Nu se știe foarte sigur dacă această Elena a fost o persoană reală, o însoțitoare a magului. Tot Sfântul Epifanie ne informează că zeița egipteană Isis ar fi fost, în realitate, o desfrânată, care ar fi trăit 10 ani într-un bordel (*Ancoratus*, 104, 11). În lucrarea *Exegeza sufletului* (din colecția textelor de la Nag Hammadi), încarnarea sufletului este văzută metaforic precum intrarea într-un bordel (vezi și căsătoria profetului Osea cu o prostituată; *Osea* 1, 2 etc.). Mitul Elenei este mitul degenerării progresive a creației, care are nevoie să fie răscumpărată.

[417] Conștienți de „sminteala" iscată de faptele reprobabile ale zeilor din mitologia greacă, filozofii din perioada elenistică au început să interpreteze personajele divine (din epopeile homerice, de pildă) și acțiunile lor în chip alegoric (vezi Félix Buffière, *Miturile lui Homer și gândirea greacă*, traducere de Gheorghe Ceaușescu, Ed. Univers, București, 1987).

[418] La gnosticii setieni, Barbelo era una dintre ființele care alcătuiau triada supremă, mama divină, primul eon care a născut dumnezeirea.

6. Ea însă nu a suferit nicio vătămare, ci i-a făcut să se ucidă unii pe alții din pricina poftei pe care o stârnise în ei. Au și ferecat-o astfel ca să nu se poată înălța înapoi și s-au împreunat cu ea. Fiecare a făcut aceasta atât cu forma ei trupească de femeie, cât și cu cea de bărbat, pentru că ea s-a mutat în diferite trupuri[419] ale firii omenești, fie de bărbat, fie de femeie, dar și în cele de vite, și așa mai departe. Ucigând și fiind ucisă, prin această lucrare i se vărsa sângele și astfel se risipea puterea datorită căreia, după ce a adunat-o din nou, a fost în stare să se urce încă o dată la cer[420].

3.1. „Aceasta este cea care, în vremea elenilor și a troienilor, dar și mai înainte de facerea lumii și după aceasta, prin nevăzutele ei Puteri, și-a plăsmuit asemănări ale ființei sale. 2. Aceasta este cea care îmi e acum alături și din pricina ei m-am pogorât. Însă ea mi-a așteptat venirea, căci ea este Ennoia, cea numită Elena de către Homer. Și de aceea Homer o zugrăvește stând pe un turn și vestind cu un felinar elenilor urzeala ei împotriva frigienilor. Dar prin acel felinar ea de fapt închipuia, după cum am spus, lumina cea care vine de sus."

3. Iar acel înșelător a mai spus că și calul troian de la Homer, cel meșterit de eleni cu gând de înșelăciune, închipuie neștiința păgânilor. „După cum frigienii, târându-l înăuntru pe acela, și-au adus astfel singuri propria nimicire, la fel și păgânii" – adică oamenii care se află în afara cunoașterii – „își pricinuiesc singuri nimicirea, din neștiință".

4. Acel impostor a mai spus că aceeași femeie care e numită Ennoia este și Atena, folosindu-se de cuvintele Sfântului Apostol Pavel și prefăcând adevărul în minciună: „Îmbrăcați-vă cu platoșa dreptății, cu coiful mântuirii, cu sandalele, cu sabia și cu scutul"[421]. Urmând pe Filistion[422], scriitorul de

[419] Doctrina pitagoreică a metempsihozei devine comună multor sisteme de gândire gnostice.

[420] Și astfel să se izbăvească de ciclul reîncarnărilor. Egiptul, în general, și Alexandria, în special, sunt un mediu cosmopolit, unde s-au întâlnit idei și doctrine venite chiar din Orient, dacă e să ne gândim la imperiul lui Alexandru cel Mare. Dăm un singur exemplu, tratatul *Milinda Panha*, din veacul al II-lea î.Hr., în care este relatat interesantul dialog dintre înțeleptul budist Nagasena și regele elenistic Menandru I din Bactria, în care se confruntă lumea de idei a Greciei cu cea a budismului. Mai amintim doar faptul că Panten, dascălul lui Origen, a călătorit în India, de unde a adus cu sine, cu siguranță, idei și doctrine care l-au influențat pe marele teolog alexandrin.

[421] *Efeseni* 6, 14.

[422] Autor de mimi din Niceea, a trăit în veacul I d.Hr.

mimi[423], acest înșelător a răstălmăcit și a luat în râs și a făcut de nimic cele spuse de apostol cu privire la cugetarea cea neclintită, la viețuirea cea curată prin credință și la puterea cuvântului dumnezeiesc și ceresc. Spune [Simon]: „Dar ce? Prin toate acestea o înfățișează în chip simbolic pe Atena[424]". 5. Astfel, el vorbește din nou, după cum mai spusese deja, despre acea femeie care era cu el, cea pe care a luat-o din Tyr, cu același nume ca vechea Elenă, numind-o cu toate aceste nume: Ennoia, Atena, Elena și altele. „Căci din pricina ei m-am și pogorât", spune el. „Pentru ea a fost scrisă și Evanghelia, pentru oaia cea pierdută[425]."

6. Ci le-a mai dat alor săi și o statuie de-a lui, înfățișat ca Zeus, spre închinare, precum și una a Elenei, înfățișată ca Atena, iar cei duși în rătăcire de el li se închină acestora.

4.1. El a mai lăsat și ritualuri de misterii în care sunt folosite scurgerile necuvioase ale trupurilor, pe care le socotea ceva foarte sfânt; vorbesc de scurgerile seminței bărbătești și de cele din rânduiala lunară a femeilor. Pe acestea le aduna în chip foarte rușinos ca pe niște ritualuri de misterii. 2. Și mai spunea că acestea sunt taine ale vieții și ale cunoașterii desăvârșite. Dar oricine a dobândit de la Dumnezeu înțelegere va socoti toate acestea mai curând ca pe o urâciune dezgustătoare și moarte în loc de viață.

3. El a mai lăsat și unele nume ale Începătoriilor și Stăpâniilor[426], spunând că sunt felurite ceruri, fiecare cu firmamentul său, punându-le tuturor nume barbare. Mai spune că nimeni nu se poate mântui în alt chip decât dacă învață această mistagogie a lui, aducând jertfe de acest fel Părintelui tuturor lucrurilor, prin aceste Începătorii și Stăpânii. 4. Mai zice că acest veac[427] a fost întocmit în chip nedesăvârșit de Începătoriile și Stăpâniile răutății. El mai învață și nimicirea deplină a cărnii și pieirea ei, vorbind doar de curățirea sufletelor, dar numai a acelora care s-au întărit prin mijlocirea rătăcitei lui cunoașteri și mistagogii. Și așa se pune începutul așa-zișilor gnostici[428].

---

[423] Mimul era o scurtă comedie, cu caracter popular și de regulă obscen și de prost gust.

[424] Identificarea Atenei cu Ennoia este o trăsătură specifică sincretismului gnostic.

[425] *Matei* 18, 12. Motivul oii pierdute este comun în literatura gnostică, oaia rătăcită fiind un simbol al sufletului pierdut în tenebrele materiei.

[426] *Cf. Coloseni* 2, 15.

[427] Sau eon. E vorba de universul material.

[428] Literal: „Cei care cunosc, cei care posedă adevărata cunoaștere". Originea mișcării gnostice (fenomen foarte complex și imposibil de definit) este controversată. Savantul

5. El a mai afirmat că Legea nu este a lui Dumnezeu, ci a Puterii celei de-a stânga[429]; dar nici prorocii nu sunt de la Dumnezeul cel Bun, ci de la o Putere sau de la alta. Și astfel rânduiește o Putere fiecărui lucru, Legii una, lui David alta, o alta lui Isaia, alta lui Iezechiel, și pune în legătură pe fiecare proroc cu câte o Începătorie. Însă toate acestea țin de Puterea cea de-a stânga și din afara Pleromei[430], iar oricine crede în Vechiul Testament va fi rânduit morții[431].

5.1. Dar această învățătură este respinsă de însuși adevărul. Dacă el, [Simon], este Puterea cea mare a lui Dumnezeu, iar târfulița care îl însoțește este Duhul Sfânt – după cum spune el însuși –, ar trebui să ne dea numele acestei Puteri. Femeii i-a găsit o numire, dar pentru el nimic? 2. Dar cum a fost cu putință ca la o anumită vreme, la Roma[432], pe când i-a venit sorocul, [acea Putere] să plece de la el, iar acel ticălos să se prăvălească în mijlocul cetății romanilor și să moară[433]?

3. Și de ce Petru îi spune că nu are parte, nici părtășie la adevărata cinstire de Dumnezeu[434]? 4. Și cum nu e este a Bunului Dumnezeu lumea, de vreme ce toate cele bune vin de la El[435]?

5. Și cum poate fi „din cele de-a stânga" acea Putere care a grăit în Lege și proroci și care a propovăduit dinainte despre venirea lui

---

italian Manlio Simonetti considera (cu argumente temeinice) că originea grupărilor gnostice este creștină, fapt foarte plauzibil.

[429] În perspectiva gnostică, stânga este sinonimă cu răul (vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, II, 24, 6).

[430] Regatul divin al eonilor emanați de divinitate, lumea spirituală de dincolo, adevărata și ultima realitate.

[431] Pentru gnostici, lumea și Legea lui Moise sunt opera unui eon inferior și limitat, Demiurgul, care i se împotrivește Dumnezeului celui adevărat, cel care l-a trimis pe Hristos (Noul Testament fiind opera sa) tocmai pentru a-i elibera pe oameni de tirania acestui eon. O constantă a teologiei gnostice este respingerea Vechiului Testament sau interpretarea lui alegorică. Gnosticii sunt inițiatorii exegezei alegorice și ai exegezei în general. Origen ne informează că primul tratat exegetic creștin (un comentariu la *Evanghelia după Ioan*, preferata gnosticilor din motive evidente) a fost alcătuit de un teolog gnostic.

[432] Tot aici s-a găsit și o inscripție (*Semoni Sanco Deo – Corpus Inscriptionum Latinarum*, VI, 567), pe care încă Sfântul Iustin Martirul o pune în legătură cu Simon Magul. Însă inscripția era dedicată zeului sabin Semo, divinitate a încrederii (*fides*), a cinstei și a jurămintelor.

[433] În *Faptele (apocrife) ale lui Petru*, citim că o ultimă înfruntare între Apostolul Petru și Simon Magul are loc la Roma. Simon Magul, pretinzând că se înalță la cer, le cere diavolilor să îl ridice de la pământ. Mulțimea este entuziasmată și îl venerează. Însă Apostolul Petru se roagă lui Dumnezeu, iar diavolii îl slobozesc pe Simon, care cade și va muri mai târziu în urma rănilor primite.

[434] *Faptele Apostolilor* 8, 21.

[435] *Iacov* 1, 17.

Hristos de la Dumnezeul cel Bun, Care oprește săvârșirea celor rele? 6. Și cum e cu putință să nu fie o singură dumnezeire și un singur Duh al Noului și al Vechiului Testament, de vreme ce Domnul Însuși spune: „Nu am venit să nimicesc Legea, ci să o plinesc”[436]? Și, ca să arate că Legea a fost vestită prin El și dată prin Moise, iar harul Evangheliei a fost propovăduit prin El și prin venirea Sa în trup, le spune iudeilor: „Că, dacă ați fi crezut lui Moise, ați fi crezut și Mie, căci despre Mine a scris acela”[437].

7. Dar mai sunt și multe altele împotriva delirului acestui șarlatan. Cum pot fi dătătoare de viață faptele cele necuvioase? Poate doar dacă este voia demonilor, cât timp, răspunzând celor care-I spuseseră: „Dacă astfel este pricina omului cu femeia, nu este de folos să se însoare”, Domnul spune în Evanghelie: „Nu toți pricep cuvântul acesta. Că sunt fameni care s-au născut așa din pântecele mamei lor; sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși, pentru Împărăția cerurilor”[438]. Prin aceasta a arătat că înfrânarea de la împreunare este un dar al Împărăției cerurilor. 8. Din nou, în alt loc vorbește despre nunta cea binecuvântată, pe care Simon o strică în chip nerușinat spre a-și aduna materie pentru poftele sale: „Cei pe care Dumnezeu i-a unit, omul să nu îi despartă”[439].

6.1. Dar acest înșelător se înfruntă singur pe sine, de vreme ce și-a uitat propriile deliruri, nemaiștiind ce a spus înainte. După ce spune că îngerii au fost creați de el prin Ennoia, mai zice că s-a metamorfozat când a străbătut fiecare cer, ca să se ascundă de aceia pe când se pogora. Așadar, s-a tăinuit pe sine însuși de teamă. Dar cum de acest grăitor de aiureli se teme de îngerii pe care i-a creat el însuși?

2. Dar cum să nu fie foarte lesnicios pentru un om înțelept să scoată la iveală această semănătură vicleană a rătăcirii, de vreme ce Scriptura spune: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”[440]? Și, încuviințând acestea, cuvântul Domnului din Evanghelie spune despre Dumnezeu Tatăl Său: „Părinte, Domnul

[436] *Matei* 5, 17.
[437] *Ioan* 5, 46.
[438] *Matei* 19, 10-12.
[439] *Matei* 19, 6. După cum vom vedea, morala gnostică avea ca țel nimicirea corpului, un simplu înveliș corporal, alcătuit din materie (prin esență rea, materia și corpul fiind lucrarea Demiurgului). Nimicirea trupului se făcea fie printr-o asceză severă, fie printr-un libertinaj total al moravurilor sexuale.
[440] *Facerea* 1, 1.

cerului și al pământului”[441]. 3. Dacă Făcătorul cerului și al pământului este Dumnezeu Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, toate ocările lui Simon sunt deșertăciuni, cum că lumea a fost făcută în chip nedesăvârșit de îngeri, și toate celelalte lucruri drăcești pe care acest înșelător le-a spus în chip nesăbuit lumii, înșelându-i pe cei pe care i-a dus în rătăcire.

7.1. Însă pentru cititori sunt de ajuns aceste lucruri spuse pe scurt despre această erezie. Acestea sunt un prilej pentru cunoașterea adevărului, precum și pentru tămăduire și pentru combaterea celor care încearcă să îi vatăme pe cei neștiutori prin această mușcătură de fiară aducătoare de moarte. 2. Voi trece iarăși la combaterea unei alte erezii după ce am zdrobit îndeajuns otrava acesteia. Căci în acest Simon sălășluiesc nestatornicia și îndoiala, de vreme ce el este un înșelător care a luat asupra sa înfățișarea și numele lui Hristos, ca lepădătura îngălată și cu chip de șarpe, ieșită din ouăle sterpe și zdrobite ale aspidei sau ale altor soiuri de vipere.

3. După cum spune și profetul: „Au sfărâmat ouă de șarpe[442]; cine mănâncă din ouăle lor le află sterpe, iar înăuntru află un basilisc”[443]. Dar acum, iubiților, noi l-am lovit pe acest [Simon] prin puterea lui Hristos și prin cuvintele adevărului și i-am risipit toată stricăciunea. Acum să purcedem la cele ce urmează.

22. Împotriva lui Menandru, a doua erezie după Întruparea lui Hristos, dar a douăzeci și doua în șir

1.1. Acest Menandru[444] vine imediat în urma acestei [erezii

[441] *Matei* 11, 25.

[442] După cum am amintit deja, fiecărei erezii și secte îi corespunde un animal veninos sau respingător. Se pare că Sfântul Epifanie avea în fața ochilor tratate zoologice antice.

[443] *Isaia* 59, 5. Pasajul este preluat din versiunea *Septuagintei*. De aici și numeroasele diferențe față de actuala versiune biblică sinodală, care urmează *Textul masoretic*.

[444] Avem puține informații despre acest gnostic, care s-a născut în veacul I în Samaria (*cf*. SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, *Apologia I*, 26: „Un altul, Menandru, și el deopotrivă samaritean, de fel din satul Cappareteea, devenind și el ucenicul lui Simon, știm că pe când se găsea la Antiohia, cu ajutorul demonilor care lucrau prin el, a înșelat pe mulți prin diferite meșteșugiri magice, căutând să convingă pe adepții lui că nu vor muri; chiar și astăzi mai sunt unii dintre aceia ai lui, care mărturisesc lucrul acesta.” – PSB 2, serie veche, p. 42). Devine ucenic al lui Simon Magul la Antiohia și

a lui Simon]. Și el era din neamul samaritenilor și o vreme a fost ucenicul acestui Simon. Și el a spus la fel că lumea este creată de îngeri, iar el a fost trimis de sus ca Puterea lui Dumnezeu. 2. Pentru a-i amăgi și mai mult pe oameni decât a făcut-o cel de dinaintea lui, a spus că a fost trimis pentru mântuirea lor, dorind să-i adune la misteriile sale, spre a fi izbăviți de supunerea față de Îngerii și Începătoriile și Stăpâniile care au creat lumea. 3. Aidoma dascălului său, el a țesut vrăjitorii[445] și alte farmece și nu s-a lepădat niciodată, nici nu s-a îndepărtat de această învățătură, ci a săvârșit unele lucruri mai presus decât cele ale învățătorului său.

2.1. Dar și el a suferit aceeași înfrângere ca dascălul său, și astfel și acesta a fost biruit și doborât de mustrarea cuvintelor adevărului. Căci, după ce și-a sfârșit viața, cea mai mare parte din erezia lui s-a risipit. 2. Dar voi trece cu vederea acestea și voi purcede înainte la cealaltă erezie. Căci cei din vechime istorisesc povestea[446] potrivit căreia mai multe aspide au fost strânse într-un vas de lut așezat la temelia templului idolesc cel clădit în Egipt. Iar aspida care se va fi aflat cea mai puternică dintre acestea le-a biruit pe celelalte și le-a devorat. 3. Rămânând apoi singură și negăsind hrană, s-a încolăcit și a început să mănânce din propriul trup până ce a înghițit o parte. Și așa nu a mai fost un șarpe întreg, ci doar o jumătate. 4. De aceea și este numit *aspidogorgon*[447], astfel încât să se creadă că acesta a existat odinioară, acum însă nu mai poate fi găsit pentru că a dispărut. În același chip, și această [erezie], căreia i ne-am împotrivit și noi, este cu totul biruită și a fost risipită prin puterea lui Hristos. Să trecem peste acestea, iubiților, și să mergem mai departe!

își întemeiază propria sectă, susținând incognoscibilitatea Primei Puteri divine, el fiind trimisul acesteia pentru a arăta oamenilor cum pot să îi înfrângă pe îngerii care au creat lumea și să dobândească astfel învierea și nemurirea, prin intermediul artelor magice. Discipolii săi se botezau în numele lui spre a dobândi nemurirea, însă Sfântul Chiril al Ierusalimului (*Catehezele mistagogice*, 1, 18) afirmă că aceștia tăgăduiau învierea trupului.

[445] Literal: κυβεία – „joc de zaruri". Termenul este folosit adeseori cu privire la doctrinele măsluite și falsificate ale ereticilor.

[446] Vezi Iulius Capitolinul, *Viața lui Antoninus*, 9, 4.

[447] Hapax (termen care este atestat o singură dată într-o limbă), cu sensul de „monstru înfiorător", jumătate șarpe, jumătate gorgonă. Meduza era una dintre gorgone, monștri marini înspăimântători.

23. Împotriva lui Satornil, a treia erezie după Întruparea lui Hristos, dar a douăzeci și treia în șir

1.1. După aceștia s-a ridicat și Satornil[448], iar el și-a luat avânt prin aceea că i-a urmat pe Menandru și pe cei de dinaintea lui. Acesta a locuit în Siria, la Antiohia, în apropiere de Dafne, și a adus multă artă și iscusință a rătăcirii în lume. El l-a avut tovarăș de învățătură pe Basilide. 2. Basilide a mers în Egipt, unde și-a propovăduit adâncurile rătăcirii, iar Satornil și-a dus viața în locul despre care am vorbit[449] și, asemenea lui Menandru, a învățat că lumea a fost creată de îngeri.

3. El a spus că există un singur Părinte necunoscut, care a creat Puterile și Începătoriile și Stăpâniile. Însă îngerii sunt despărțiți de Puterea cea de sus, iar șapte dintre ei au creat lumea și toate cele din ea. Lumea a fost împărțită pe ținuturi, care au fost încredințate câte unui înger[450].

4. Acești îngeri s-au adunat cu toții și, după ce s-au sfătuit, l-au creat pe om potrivit icoanei luminoase a formei celei de sus, pe care abia o întrezăriseră. Și, pentru că nu au fost în stare să prindă ceea ce întrezăriseră, pentru ca s-a înălțat pe dată, au voit să îi facă o asemănare. 5. Și așa omul a fost plăsmuit de aceștia, nu din altă pricină decât asta. Și, pentru că acea lumină pe care au întrezărit-o i-a stârnit cumva pe îngeri spre a dori acea asemănare de sus, ei au purces la plăsmuirea omului.

6. De aceea, ei s-au îndrăgostit de acea lumină de sus și au fost copleșiți de dorul și desfătarea ei[451] atunci când li s-a arătat și pe

---

[448] Trăitor în veacurile I și II d.Hr., Satornil (sau Saturnin) a fost discipolul lui Menandru, continuându-i activitatea în Siria. Doctrina sa o cunoaștem de la Sfântul Irineu (*Împotriva ereziilor*, I, 24), de unde se inspiră și Sfântul Epifanie. Satornil afirma că lumea a fost creată de șapte îngeri, care însă nu au fost capabili să o și însuflețească, inițiativă pe care o va avea Puterea supremă, cea de sus, care a sădit în om o scânteie din ființa sa. Acest element spiritual este destinat, după moartea fizică, să revină la locul său de origine. Dumnezeul Vechiului Testament este unul dintre cei șapte îngeri, care nu a avut cunoștință despre activitatea mântuitoare a lui Hristos, venit pentru a-l nimici pe acesta, precum și pe cei care îi urmează învățătura. Mântuitorul a avut un trup aparent. Satornil repudia și căsătoria, ca fiind de inspirație demonică, iar, potrivit lui, oamenii se împart în două categorii: cei buni, care vor fi mântuiți, și cei răi, care îl urmează pe Dumnezeul Vechiului Testament.

[449] În Siria.

[450] *Cf. Daniel* 10, 13, 18-20.

[451] Asemenea lui Prounikos din mitul simonienilor; vezi *Panarion*, 21.

dată a dispărut din fața lor. Dar, pentru că nu au izbutit să se bucure de farmecul aceleia, deoarece lumina a fost luată grabnic de la ei, acest înșelător, [Satornil], îi zugrăvește pe îngeri ca pe niște actori de tragedie, spunând: „Să facem pe om după chipul și după asemănarea noastră”[452]. 7. Însă, pentru a-și face mai demnă de crezare înșelăciunea, acesta a înlăturat cuvântul „Noastră”, cel spus de Sfântul Dumnezeu în *Facerea*, lăsându-l însă pe „după chipul”. Astfel, ca și cum cineva ar face o icoană a altcuiva, la el citim: „Să facem pe om după chip și după asemănare”.

8. Dar, ne mai spune el, după ce omul a fost creat, aceia nu erau în stare să-l ducă la bun sfârșit, din pricina slăbiciunii lor. Omul zăcea la pământ și zvâcnea aidoma unui vierme care se târăște, nefiind în stare să stea drept, nici să facă altceva, până când Puterea cea de sus a privit și s-a milostivit de propria icoană și asemănare și, cu bunătate, a trimis asupra ei o scânteie din sine; și, în acest fel, omul a fost adus la viață și s-a îndreptat. Acesta spune că scânteia este sufletul omenesc[453].

9. De aceea, scânteia urmează să fie mântuită, însă restul firii omenești trebuie să piară[454]. La un anumit soroc, ceea ce s-a pogorât de sus trebuie să fie reprimit acolo, sus, dar ceea ce se află jos, ceea ce a fost plăsmuit de către îngeri, acestea le sunt lăsate lor.

10. Înșelătorul mai spune că Hristos Însuși S-a arătat numai sub înfățișarea și forma omului, însă toate cele pe care le-a făcut păreau că sunt adevărate, adică nașterea, viața, calitatea de a fi văzut, suferința[455].

2.1. Acestei așa-zise „cunoașteri”, cum o numește acest mincinos, el începe să-i adauge adâncul răutății sale, care își are începutul și pricina la Simon, dar acum îi adaugă și alte multe flecăreli, pe care le voi combate mai târziu. 2. Căci acesta, când vorbește despre Dumnezeul

[452] *Facerea* 1, 26.

[453] Doctrină comună majorității gnosticilor. Materia (inclusiv trupul) este rea prin esență, însă aceasta conține în sine (unii gnostici afirmă că nu toți oamenii o posedă) o scânteie, o părticică din divinitate, care a ajuns să fie prizonieră în carne prin diverse accidente. „Mântuirea” gnostică este tocmai reîntoarcerea acestei scântei în pleroma inițială, reunirea divinității risipite în materie.

[454] Astfel este negată și învierea trupurilor.

[455] Dochetismul este o doctrină curentă la toate școlile gnostice. Dumnezeul cel adevărat nu putea să ia asupra sa un trup alcătuit din materie inferioară, supusă dumnezeului celui limitat, Demiurgului. „Întruparea” gnostică este mai mult un fel de șaradă, cu scopul de a-i induce în eroare pe Demiurg și pe adepții săi.

iudeilor, spune că e unul dintre îngeri și că aceștia din urmă și acela se împotrivesc Puterii celei de sus. Însă Mântuitorul a fost trimis de către Tatăl împotriva voinței Puterilor, spre nimicirea Dumnezeului iudeilor și spre mântuirea celor care cred. Însă numai cei care sunt în această erezie au în ei scânteia de la Părintele cel de sus.

3. El mai zice și că de la început au fost plăsmuiți doi oameni, unul bun și altul rău. De aici și cele două neamuri de oameni din lume, cei buni și cei răi. 4. Dar, de vreme ce demonii le vin în ajutor celor răi, de aceea, la sfârșitul zilelor – după cum am spus – s-a arătat și Mântuitorul pentru a veni în ajutorul oamenilor buni și pentru a risipi pe cei răi și pe demoni.

5. Această haimana mai spune că nunta vine de la Satana; prin urmare, cei mai mulți dintre ei se înfrânează și de la a mânca cele însuflețite, pentru a-i păcăli și a-i duce în rătăcire pe alții cu felul lor de viață. 6. Acest șarlatan mai spune că unele prorocii vin de la îngerii care au creat lumea, iar altele de la Satana. Căci, spune [Satornil], Satan este și el unul dintre îngeri, care se împotrivește îngerilor care au creat lumea, dar mai ales Dumnezeului iudeilor.

3.1. Însă, oricâte ar mai grăi acest om cu minte dobitocească[456], va fi silit să mărturisească un singur Dumnezeu și să ducă toate ființele înspre monarhie[457]. Căci, dacă îngerii l-au creat pe om, iar dacă ei, la rândul lor, își au cauza existenței în Puterea cea de sus, atunci nu sunt ei cei care l-au plăsmuit pe om, ci Puterea cea de sus. Prin aceștia, ea l-a alcătuit pe om.

2. Căci nu unealta este cauza prin care se naște un lucru, ci acela care lucrează prin mijlocirea uneltei, și astfel face acel lucru. Precum e scris: „Oare securea se fălește în fața celui care o folosește?”[458] și așa mai departe. 3. De aici vedem și că sabia nu este pricina uciderii, ci acela care săvârșește uciderea prin sabie. Dar ceara nu poate să se modeleze singură, ci meșterul este cel care lucrează ceara.

4. Așa și aici, nu sunt îngerii cauza, ci creatorul îngerilor este cauza, chiar dacă el nu le-a poruncit acestora să îl facă pe om. 5. Sau poate că [Satornil] învinuiește Puterea cea de sus de neștiință și de necunoașterea celor ce urmează să se facă împotriva voinței sale!

---

[456] Epitetul κτηνώδης – „asemănător unei fiare sălbatice” – este aplicat în mod curent ereticilor.

[457] Aici cu sensul de monoteism, în opoziție cu multitudinea divinităților gnostice.

[458] *Isai*a 10, 15.

Sau, dacă aceasta s-a petrecut după bunăvoirea ei, atunci îngerii l-au creat pe om pentru ceva folositor, chiar dacă ea nu le-a poruncit îngerilor să ducă la bun sfârșit fapta, adică acel chip de om pe care l-au plăsmuit, după cum glăsuiește însăilarea mitologică a acestuia.

4.1. Dar de ce nu-l întrebăm pe acest făcător de mituri aceasta:

– Știa oare Puterea de sus ce aveau de gând să facă aceștia?

– Da, va spune el.

– Foarte bine, dacă a știut, atunci ea a făcut [omul], nicidecum ei. Și, dacă ea știa că aceștia făptuiesc asta împotriva voinței sale, de ce nu i-a oprit prin cuvântul ei? 2. Și, dacă nu a fost în stare să îi oprească, este în primul rând vina ei. Căci ea i-a făcut pe îngeri, dar i-a creat spre propria înfruntare și spre propria mânie. În al doilea rând, cu toate că putea, nu i-a împiedicat, ci, dimpotrivă, a ajutat și ea la lucrarea cea rea săvârșită de îngeri.

3. Și, dacă nu a lucrat împreună cu ei, nici nu a fost în stare să-i oprească, deși putea să o facă, atunci această Putere care a voit, dar nu a fost în stare, e foarte neputincioasă. Iar ceata aceea de îngeri se arată mai puternică decât cea care i-a făcut, chiar dacă aceasta este cauza îngerilor. Astfel, afirmația ereziei este în toate privințele șubredă și este mai curând lipsită de temei decât adevărată[459].

4. „Dar, dacă a cunoscut aceasta dinainte, de ce a mai trebuit să-i creeze pe acești îngeri care aveau de gând să lucreze împotriva voinței sale? Acest lucru ar însemna că Puterea ar fi căzut din nou în greșeală și nu și-ar mai fi aflat locul în pleroma cea de sus", după cuvântul acestuia.

5. Dar să mai adăugăm și întrebarea aceasta:

– Spune-mi, tu, cea de colo, de vreme ce ai privit printr-o fereastră – în acest fel iau eu în râs delirul tău – și i-ai zărit pe îngerii pe care i-ai creat, cum l-au plăsmuit pe om! Astfel, Puterea cea de sus a tras cu ochiul la acel meșteșug prin care îl plăsmuiau pe om. Oare îngerii știau dinainte ceea ce aveau să creeze, sau nu știau? Dar, dacă nu știau, cine îi silea să ducă lucrul la bun sfârșit din neștiință?

– Nu, spui tu, ei nu erau în neștiință, ci cunoșteau foarte bine ceea ce aveau să creeze.

6. – Ei, bine, Puterea cea de sus știa ce aveau aceștia de gând să facă, sau nu știa?

---

[459] Argumentație preluată din filozofia epicureică. Vezi Lactanțiu, *Despre mânia lui Dumnezeu*, 13, 19; Tertulian, *Împotriva lui Hermoghene*, 10, 3.

– Nu știa.

– Atunci aceasta i-a creat pe acești [îngeri] pentru a săvârși aceasta, ori nu?

– Nu, spui tu, ea doar i-a creat, însă ei au purces la plăsmuirea acelei făpturi împotriva voinței sale.

7. – Așadar, tu, nesăbuită Putere de sus, nu știai, potrivit cuvântului acestuia, însă îngerii știau. Iar acești îngeri care au pricinuit aceasta l-au întocmit și zidit pe om întru cunoștință, în timp ce Puterea cea de sus i-a creat pe îngeri din neștiință! 8. Dar nu facem decât să delirăm și să rostim absurdități atunci când spunem că lucrarea este mai presus de meșter, iar meșterul, mai neputincios decât îngerii pe care i-a făcut, de vreme ce ei sunt pricina alcătuirii omenești. Prin urmare, din această cauză este necesar să mărturisești că există un singur Creator al universului și o singură monarhie.

5.1. Dar, de fapt, Dumnezeu-Tatăl l-a creat pe om și toate câte sunt, din pricina bunei Sale voințe[460], nicidecum îngerii. Și nici nu a creat ceva potrivit sfatului îngerilor. Căci, atunci când spune: „Să facem pe om" adaugă: „După chipul Nostru"[461], și nu: „După un chip". 2. Prin aceasta, Îl chema pe Fiul și Unul-Născut să I Se alăture în lucrarea de făurire a omului, iar acesta este adevărul, întemeiat pe cugetarea celor credincioși, și vorbim despre adevărul cel mai exact. Am mărturisit și în multe alte locuri, în chip limpede și pe larg, că Tatăl L-a chemat să lucreze împreună cu El la crearea omului pe Fiul, Cel prin care au fost făcute toate lucrurile[462]. 3. Dar nu Îl cheamă numai pe Fiul, ci și pe Duhul Sfânt: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor"[463]. 4. Fie că vrea, fie că nu vrea – vorbesc de Satornil, începătorul acestei erezii –, va fi silit în toate privințele să mărturisească un singur Dumnezeu și Domn, Ziditor și Făcător a toate și al omului.

5. Dar el va fi dat de rușine în toate chipurile ca un calomniator, atât cu privire la ceea ce spune despre proroci, cât și despre nunta cea binecuvântată, pe care o ocărăște în chip necuvios. Căci Însuși Domnul Iisus Hristos grăiește foarte limpede, în armonie cu profetul, că: „Iată, Eu sunt Cel care am grăit prin proroci"[464], și iarăși:

---

[460] *Efeseni* 1, 5.

[461] *Facerea* 1, 26.

[462] *Cf. Ioan* 1, 3.

[463] *Psalmul* 32, 6.

[464] Agrafon atribuit Mântuitorului (afirmație rostită de Domnul Iisus Hristos, dar nepăstrată în Evangheliile canonice). Vezi Alfred RESCH, *Agrapha. Aussercanonische*

„Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez”[465]. 6. Dar, ca să arate că El și Tatăl Său lucrează, le-a spus celor care Îl întrebau dacă cineva poate să se despartă de femeie pentru orice pricină: „Cum este scris? Că Dumnezeu l-a făcut pe om, bărbat și femeie l-a făcut”[466].

7. Și iarăși, în alt loc: „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa, iar cei doi vor fi o singură carne”[467]. Și îndată adaugă, spunând: „Și, ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă!”[468] Astfel, Mântuitorul ne învață prin toate că Dumnezeu este Creatorul oamenilor și al tuturor lucrurilor, precum și că este Tatăl Său.

Domnul Însuși spune, în primul rând, că nu este nicidecum de la Satana căsătoria: „Și, ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă!” Dar și Sfântul Apostol spune mai apoi: „Cinstită să fie nunta întru toate și patul nespurcat”[469]. La fel le sfătuiește și pe văduvele cele adevărate, spunând prin Timotei: „Iar de văduvele tinere ferește-te! Căci, atunci când poftele le îndepărtează de Hristos, vor să se mărite”[470]. Iar mai încolo: „Să se mărite, să aibă copii, să-și vadă de case”[471], rânduind astfel o lege de netrecut, de vreme ce a fost dăruită oamenilor cu mare vrednicie.

6.1. Dar putem spune mii de lucruri despre îndoielile pline de ocară pe care le-a ridicat împotriva proorociilor lui Dumnezeu, cum că acestea nu ar veni chiar de la Dumnezeu. Căci Însuși Unul-Născut, atunci când Își începe propovăduirea pentru lume, spune mai întâi: „Avraam, părintele vostru, a dorit să vadă ziua Mea și a văzut-o și s-a bucurat”[472]. Și iarăși spune: „Că, dacă ați fi crezut lui Moise, ați fi crezut și Mie, căci despre Mine a scris acela”[473].

2. Dar ce om chibzuit și care a dobândit înțelegere de la Dumnezeu nu va putea să-l combată pe acest înșelător de Satornil? Și aceasta pentru că se știe despre Mântuitorul că S-a descoperit în

Schriftfragmente, Hinrichs, Leipzig, 1906, p. 207. Citatul face aluzie la *Isaia* 52, 6: „Drept aceea poporul va cunoaște numele Meu, el va înțelege în ziua aceea că Eu sunt Cel care grăiește: «Iată-Mă!»”.

[465] *Ioan* 5, 17.
[466] *Matei* 19, 4.
[467] *Matei* 19, 5.
[468] *Matei* 19, 6.
[469] *Evrei* 13, 4.
[470] *1 Timotei* 5, 11.
[471] *1 Timotei* 5, 14.
[472] *Ioan* 8, 56.
[473] *Ioan* 5, 46.

slavă spre a da temei adevărului, arătându-Și slava nu în alt fel decât au făcut-o Ilie și Moise, care au fost văzuți alături de El[474].

3. Dar mai sunt și multe alte lucruri rostite de Domnul și aflate în tot Noul Testament care armonizează Legea și prorocii cu Noul Testament, de vreme ce amândouă sunt ale unui singur Dumnezeu. Căci spune: „Vor veni și se vor sălășlui în sânul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, în Împărăția cerurilor, și se vor odihni cei de la răsărit și de la apus"[475] și celelalte.

4. Din nou, despre cele prorocite despre El în persoana lui David: „Zis-a Domnul Domnului Meu: «Șezi de-a dreapta Mea»"[476]. La fel și cele pe care le spune fariseilor: „Au n-ați citit niciodată: «Piatra pe care au nesocotit-o ziditorii»?"[477] 5. Iar Luca susține că Mântuitorul Însuși, după Învierea din morți, li S-a arătat pe cale lui Natanael și Cleopa[478] și i-a mustrat cu spuse din psalmi și din proroci: „Nu trebuia oare ca Hristos să pătimească acestea și să Se ridice din morți a treia zi?"[479] Și astfel nu este nicio împotrivire între venirea în trup a lui Hristos și prevestirile prorocilor.

7.1. Dar cam atât despre erezia lui Satornil, ca să nu mai pierdem vremea cercetând nebuniile lui[480] și să nu ne mai preocupăm cu combaterea sa. 2. Pornind de aici, voi desluși cele ce țin de Basilide, un tovarăș de școală al acestui [Satornil] și împreună lucrător al rătăcirii. Căci unii ca aceștia își împrumută unii altora otrava, după cum se arată în potrivitul proverb care spune: „Năpârca își împrumută veninul de la viperă"[481]. Căci fiecare ține de aceeași școală și sinedriu, deși fiecare este rânduit ca întemeietor al unei erezii. Dar ei și-au adunat răutatea unul de la altul, însă între ei este și împotrivire.

3. Fie că acest [Satornil], asemenea unei vipere adevărate, și-a luat veninul de la cei de dinaintea lui și l-a împărțit cu Basilide, fie că acesta l-a împărțit cu acela, să lăsăm acum deoparte otrava

---

[474] *Cf. Matei* 17, 3.
[475] *Matei* 8, 11.
[476] *Psalmul* 109, 1.
[477] *Matei* 21, 42.
[478] Numele lui Cleopa este cunoscut din Evanghelie, însă al celuilalt provine din alte surse. Origen vorbește despre Simon (*Împotriva lui Celsus*, II, 62). Vezi și SFÂNTUL AMBROZIE DE MEDIOLANUM, *Comentariu la Evanghelia după Luca*, X, 173.
[479] *Luca* 24, 26.
[480] Vezi *2 Timotei* 2, 23.
[481] Proverb utilizat și de TERTULIAN, *Împotriva lui Marcion*, III, 8, 1.

aducătoare de moarte a acestor șerpi, slăbită și risipită de antidotul învățăturii Domnului! Iubiților, să Îl chemăm pe Dumnezeu în rugăciune și să mergem mai departe!

24. Împotriva lui Basilide, [erezia cu] numărul al patrulea, dar a douăzeci și patra din șir

1.1. Basilide[482], precum am arătat mai sus, și-a făcut un timp veacul prin țara Egiptului, apoi a mers la Prosopitis și Atribitis, dar nu doar acolo, ci și în ținutul nomei Sait și în cea a Alexandriei. 2. Se știe că egiptenii numesc ținuturile din jurul unei cetăți și vecinătățile „nomă"[483]. Iar tu, filologule, vei găsi această întrebuințare a cuvântului și în tratatele tale! De dragul iubirii de învățătură și al limpezimii, aceasta este o adeverire evlavioasă a celor ce se găsesc în Sfânta Scriptură și care îi înfruntă și-i încuie pe cei neîncercați. 3. Căci, atunci când vei găsi la Sfântul Proroc Isaia ceva scris despre nomele orașelor egiptene ca Tanis sau Memfis sau despre noma Bubastis, acest lucru înseamnă ținutul din jurul unei anumite cetăți. Și tot acolo, de dragul iubirii de învățătură, poți găsi și tălmăcirea.

4. Dar această haimana plină de înșelăciune despre care am vorbit și-a dus traiul prin acele locuri unde i-a înflorit erezia care și-a luat început din învățătura sa. 5. Iar acest înșelător a început să propovăduiască mult mai multe decât fostul său tovarăș de școală, pe care l-a lăsat în Siria. Și a fermecat și a târât cu sine, prin strălucirea sa, pe mulți dintre cei care l-au ascultat, făcându-le pe plac

[482] Originar din Alexandria (*cf.* Clement Alexandrinul, *Stromate*, VII, 106, 4), și-a desfășurat activitatea în prima parte a veacului al II-lea, la Alexandria. Pretindea că doctrina lui secretă își avea originea în propovăduirea Apostolului Matia. Doctrina exactă este mai greu de reconstituit, de vreme ce relatările patristice nu sunt consonante, iar Basilide însuși nu și-a precizat cu claritate opiniile. I-au fost atribuite 24 de opere privind Evangheliile, iar Origen îl va acuza că și-a scris o evanghelie proprie și că susținea metempsihoza (*Omilia I la Luca*). Potrivit Sfântului Ipolit Romanul, Basilide susținea că din Dumnezeul „neexistent" (οὐκ ὤν) a emanat sămânța lumii, care conținea în sine toate lucrurile. Din aceasta, printr-o succesiune de emanații s-au ivit lumea și ființele ei. Sfântul Irineu de Lyon ne informează despre 365 de îngeri sau ceruri emanate din ființa supremă. Hristologia basilidiană era, firește, dochetistă. Într-o scriere antimaniheică din veacul al IV-lea d.Hr., *Faptele lui Arhelau*, Basilide este prezentat ca precursorul lui Mani, anticipând dualismul acestuia.

[483] Termenul provine de la grecescul νομός, care înseamnă „district".

și adunând mai mulți ucenici ca tovarășul său, Satornil. 6. În rest, pentru a-i păcăli pe alții prin basmele sale de necrezut, el spune la început adevărul și nu își înfățișează de îndată ideile sale cele înspăimântătoare și aducătoare de moarte. Astfel, ia pildă de la Satornil și Simon, despre care am vorbit mai înainte. Totuși el vrea să trateze în mod deosebit aceste lucruri, pentru a da mai multă greutate mitologiei sale.

7. El spune că există un singur Nenăscut, care este doar el Tatăl tuturor lucrurilor. Din acesta a izvorât Mintea, din Minte, Logosul, iar din Logos, Cumpătarea. Din Cumpătare au ieșit Puterea și Înțelepciunea, iar din Putere și Înțelepciune au ieșit Începătoriile, Stăpâniile și Îngerii. 8. Din aceste Puteri și Îngeri a ieșit primul dintre Cerurile Preaînalte, iar din acestea au ieșit alți îngeri. Iar acești din urmă îngeri au dat și ei naștere celui de-al doilea cer, care, la rândul său, a creat și el îngeri. Iar aceștia din urmă au făcut cel de-al treilea cer. 9. Și, în acest chip, fiecare dintre ei, unul după altul, a dat ființă la 365 de ceruri, de la cel mai înalt până la acela de deasupra noastră[484].

2.1. Pentru cei neghiobi, aceste cuvinte îi ispitesc să creadă absurditățile lui delirante, dar, pentru cei înțelepți, această cuvântare nesăbuită și această opinie sunt lesne de combătut, laolaltă cu felul în care opinia sa trece mult dincolo de răutatea cea mai nemărginită și mai covârșitoare. 2. Ca și cum ar fi fost trăsnit de o insuflare poetică, de fapt o îndreptățire omenească vrednică de milă, el dă nume fiecărui arhonte din ceruri, pentru ca aceia mai slabi de cuget să le creadă, spre pieirea și rătăcirea sufletului. Iar acest înșelător nu s-a lăsat niciodată de meșteșugurile sale vrăjitorești și nu a încetat să urzească amăgiri.

3. El mai spune că această lume pe care o vedem a fost creată la urmă de către îngerii din cerul nostru. Pe unul dintre acești îngeri îl deosebește de ceilalți și spune că acesta este Dumnezeul iudeilor, cu toate că și acesta este unul dintre ceilalți îngeri cărora le-a născocit el numele ca într-un mim. Prin acest înger a fost și omul creat.

4. Îngerilor, laolaltă cu acesta, li s-a împărțit lumea, însă acestui Dumnezeu al iudeilor i-a căzut la sorți neamul iudeu. Dar Basilide Îl hulește pe Însuși Domnul Atotputernicul, singurul care este

[484] Multiplicarea emanațiilor angelice are rolul de a sublinia îndepărtarea creaturii de divinitate și originea răului; *cf.* Manlio SIMONETTI, *Testi gnostici cristiani*, Laterza, Bari, 1970, p. 439.

Dumnezeu adevărat[485], și pe Acesta Îl tăgăduiește și Îl înfățișează ca pe unul dintre îngerii deja arătați. Căci noi Îl mărturisim pe Acesta că este Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos.

5. Lui i-au căzut la sorți iudeii și de aceea îi și ocrotește. Dar el este cel mai încăpățânat dintre toți îngerii și i-a scos pe fiii lui Israel din Egipt cu brațul său înalt[486], fiindcă el era cel mai îndârjit și mai încăpățânat dintre toți îngerii. 6. De aceea, acest înșelător plin de hulă spune că, din pricina încăpățânării sale, Dumnezeul iudeilor voiește să supună toate celelalte neamuri lui Israel și, de aceea, a și iscat războaie.

Dar acest vrednic de milă își dă frâu liber limbii sale și nu șovăie să rostească alte blestemății împotriva Sfântului Dumnezeu. 7. Mai zice că celelalte popoare s-au ridicat cu război împotriva acestui popor [iudeu] și i-au pricinuit atât de multe rele tocmai din cauza geloziei celorlalți îngeri. Pentru că au fost disprețuiți de acest [Dumnezeu al iudeilor], ei au stârnit alte neamuri împotriva poporului Israel, care era cârmuit de acesta. Și pentru acest lucru s-au iscat mereu răzmerițe și războaie împotriva lui.

3.1. Și acesta e meșteșugul înduplecării sale înșelătoare. Și el crede că Hristos s-a arătat numai în chip părelnic. El spune că, de vreme ce El se arată, nu e decât o simplă „arătare", nefiind om și neluând asupra sa carnea omenească.

2. Acest al doilea scriitor de mimi mai pune în scenă o piesă dramatică cu privire la Crucea lui Hristos, pentru că el afirmă că nu Iisus a pătimit, ci Simon Cirineul. Astfel, pe când Domnul ieșea din Ierusalim, un oarecare Simon din Cirene a fost silit să îi poarte crucea, după cum ne spune Evanghelia[487]. De aici își ia acesta prilejul de a-și alcătui comedia: 3. Iisus i-a preschimbat înfățișarea lui Simon într-a sa și astfel l-a dat pe Simon ca să fie răstignit în locul său[488]. 4. În vremea răstignirii, stătea nevăzut în fața acestuia și râdea de cei care îl răstigneau pe Simon. După ce l-a lăsat pe acesta pe cruce, El s-a înălțat la cele cerești și s-a întors la cer fără să fi pătimit deloc. 5. Dar Simon a fost răstignit, nu Iisus. Căci, spune el, Iisus și-a luat zborul la cer, trecând printre toate puterile

[485] *Isaia* 45, 5, 21.
[486] *Cf. Ieșirea* 6, 6.
[487] *Matei* 27, 32.
[488] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 24, 4. Pătimirea aparentă a Mântuitorului este comună multor școli gnostice.

cerești, până când și-a reluat locul lângă Tatăl. 6. Căci acesta este Fiul Tatălui despre care am vorbit, cel trimis în ajutorul fiilor oamenilor, din pricina neorânduielii pe care Tatăl a văzut-o atât printre oameni, cât și printre îngeri. Iar acesta, mai zice el, este singura noastră mântuire, cel care ne-a dezvăluit acest adevăr numai nouă.

7. De acest fel e spectacolul acestui șarlatan născocitor de basme. Dar, pentru că el duce mai departe necurăția care și-a luat început prin Simon, le îngăduie și chiar le poruncește ucenicilor lui să făptuiască orice răutate și destrăbălare. Pe cei care au crezut în el, îi învață săvârșirea a tot felul de împreunări urâte și nelegiuite între bărbați și femei. 8. Despre aceștia și despre cei asemenea lor, Apostolul spune: „Căci mânia și dreapta judecată a lui Dumnezeu se descoperă peste cei care păstrează adevărul cu nedreptate”[489]. Căci din această pricină sunt ademeniți atât de mulți și cad în această erezie, pentru că aici descoperă prilejuri de a-și împlini desfătările cele rușinoase fără teama de pedeapsă.

4.1. Și iarăși mai învață cu îngăduință că nu e nevoie de mucenicie[490]. Nu se va găsi nicio răsplată pentru cel care mărturisește credința, de vreme ce acesta nu mărturisește pentru Cel care l-a creat pe om, ci pentru Simon, cel care a fost răstignit. 2. De unde să primească răsplată cel care moare pentru Simon cel răstignit în locul unui Hristos pe care îl mărturisește fără să îl cunoască și murind pentru cineva care habar nu are pentru ce a murit? Trebuie să tăgăduim acest lucru – spune Basilide – ca să nu murim în chip îngrozitor.

5.1. Însă acesta, prin învățătura lui despre tăgăduirea lui Dumnezeu, nu face decât să dezlănțuie asupra sufletelor puterea diavolească ce se va abate asupra lor. Și aceasta de vreme ce Însuși Domnul spune: „Pe cel care Mă va tăgădui în fața oamenilor, și Eu îl voi tăgădui în fața Tatălui Meu, Care este în ceruri”[491]. 2. Însă acest păcălici mai adaugă: „Noi suntem oamenii. Ceilalți sunt porci și câini. Și de aceea spune [Domnul]: «Nu aruncați mărgăritare înaintea porcilor, nici nu dați cele sfinte câinilor»[492]”. 3. Și se întâmplă astfel pentru că acest [Basilide] își tăinuiește nelegiuirea față de oamenii cu judecată, dar o dezvăluie ciracilor săi pe care i-a dus în

[489] *Romani* 1, 18.
[490] Gnosticii erau recunoscuți pentru stratagemele prin care evitau mucenicia.
[491] *Matei* 10, 33.
[492] *Matei* 7, 6.

rătăcire. Fiindcă, într-adevăr, „este rușinos a le și grăi”[493] pe cele pe care le spun și le fac, el spune că trebuie să mărturisim adevărul doar „în fața oamenilor”, „căci noi suntem oamenii, iar alții doar porci și câini”, precum am spus mai sus[494].

4. El mai afirmă că taina despre Tatăl și despre sine nu trebuie dezvăluită nimănui, ci trebuie păstrată în tăcere, înlăuntrul său, și descoperită doar unuia dintr-o mie și doar la doi din zece mii. El îi mai sfătuiește pe ucenicii săi, spunând: „Să îi cunoști pe toți, dar nimeni să nu te cunoască pe tine!”[495] 5. Când el și ucenicii săi sunt întrebați de ce nu au devenit creștini de vreme ce nu mai sunt iudei, ei mereu tăgăduiesc, păstrând tăcere asupra credinței lor, nearătând-o nimănui, prevăzându-și cumva viitoarea lor rușine din pricina negrăitei rușini și a relei lor învățături[496].

6.1. Începutul și răul prilej pentru aceasta au fost căutarea și exprimarea cauzei răului. Dar faptele vor arăta cine este fiecare cu adevărat. Aceștia care iubesc relele, și nu binele, sunt neguțători ai răului, precum spune Scriptura: „Cel care caută cele rele va fi năpădit de răutăți”[497]. Răul nu a existat niciodată, nici o rădăcină a răului, nici nu există o substanță a răului. 2. Căci răul nu exista cândva, ci acesta pătrunde cu un anumit prilej în cei care îl săvârșesc, din afara lor, și există în ei. În cei care nu-l săvârșesc, răul nu există, precum am arătat mai înainte. 3. Căci, după ce a creat toate lucrurile, Domnul spune: „Iată, toate sunt bune foarte”[498]. Prin aceasta arată că răul nu exista de la început și nici nu avea ființă mai înainte de a fi fost început de către oameni. Prin urmare, vine la existență prin noi și tot prin noi nu vine la existență. 4. Așadar, de vreme ce orice om are putința de a săvârși răul și putința de a nu-l săvârși, răul există atunci când este săvârșit, iar când răul nu este săvârșit, el nu există[499]. Așadar, ce se mai alege din așa-zisa rădăcină sau substanță a răului?

---

[493] *Efeseni* 5, 12.

[494] Cu alte cuvinte, adevărul trebuie mărturisit doar în fața adepților sectei, în fața celorlalți fiindu-le permis să rostească orice minciună.

[495] Probabil o formulă obișnuită în cercurile gnostice.

[496] Doctrina gnosticilor era de regulă ezoterică, secretă, nefiind dezvăluită decât inițiaților. Profanilor li se putea spune orice minciună, pentru a proteja adevărul tainic.

[497] *Pildele* 11, 27.

[498] *Facerea* 1, 31.

[499] De aceea pătimașul este silit să făptuiască mereu cele rele spre a-și alimenta focul lăuntric al răului. Acum înțelegem și că prima treaptă a pocăinței este încetarea săvârșirii celor rele.

7.1. [Basilide] a ajuns în piscul nebuniei, afirmând că Puterea cea de sus a emanat Mintea, iar Mintea a emanat Logosul, iar Logosul a emanat Cumpătarea. Cumpătarea, la rândul ei, a emanat Puterea și Înțelepciunea. Din Putere și Înțelepciune au emanat Stăpâniile, Puterile și Îngerii. 2. Însă el spune că Puterea și principiul aflat mai presus de acestea este Abrasax[500], de vreme ce suma literelor numelui acestuia este 365. În acest chip el încearcă să găsească o dovadă pentru basmul său cu cele 365 de ceruri. 3. Asemenea matematicienilor, el hotărăște chiar locurile unde se află aceste ceruri, despărțindu-le și adunându-le ca aceștia, și o face cu multă grijă. 4. Aceia au luat zadarnicele teorii matematice și le-au folosit pentru [cugetările] lor, pentru propria învățătură plăsmuită, rătăcită și făcătoare de idoli.

El dorește să mai aducă temeiuri pentru acestea din figurile corespunzătoare acestor numere. Precum am spus, Abrasax înseamnă 365 și, de aceea, anul are o perioadă de 365 de zile. 5. Însă acest raționament cade fiindcă este greșit. Căci aflăm despre un an că are 365 de zile și trei ceasuri. 6. Mai apoi, el spune că omul are 365 de mădulare, astfel că fiecărui mădular îi rânduiește o anumită putere. Însă și aici greșește cu învățătura lui cea mincinoasă, de vreme ce în om sunt 364 de mădulare.

8.1. Dar minunatul și binecuvântatul Irineu[501], urmașul apostolilor, a lăsat o foarte iscusită combatere a acestei nerozii. 2. Însă și noi vom respinge neghiobiile acestui Basilide care s-a pogorât din înalt și apoi a privit la cele de sus în chip limpede – sau, mai curând, cel care s-a prăvălit din înalt, de la țelul cel adevărat. 3. Căci, dacă acest cer a fost creat de îngerii cei de deasupra lui, iar aceștia au fost creați de cei care se află mai sus decât ei, iar cei de mai sus au fost creați de alții care se află și mai sus, atunci aflăm că Puterea cea de sus, cea numită și Abrasax, este cea care a creat totul, fiind

[500] Entitate cu diverse roluri în sistemele gnostice. Potrivit gematriei (atribuirea unei valori numerice literelor unui cuvânt, și de aici speculațiile mistice asupra faptului), suma literelor grecești ale cuvântului ’Αβρασαξ este 365. Vezi și SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 24, 7. De aici și cele 365 de emanații din acesta. Termenul provine, probabil, din ebraică (vezi Abracadabra). Numele „Abrasax” apare gravat pe numeroase geme cu caracter magic păstrate din Antichitate. Se pare că termenul este forjat din combinarea cuvintelor ebraice *arba* („patru”, cu trimitere la tetragramaton – numele lui Iahve) și *Sabaot* („Domnul oștirilor”), fiind un simbol apotropaic. Este întâlnit și în textele de la Nag Hammadi, precum *Apocalipsa lui Adam*, *Evanghelia egiptenilor* etc.

[501] Sfântul Irineu de Lyon, cu a sa *Împotriva ereziilor*, una dintre sursele acestei opere.

cauza tuturor lucrurilor. 4. Și nu putem găsi ceva care să existe în afara acestei cauze, de vreme ce ei propovăduiesc că aceasta este arhetipul cel dintâi, iar așa-zisa „nedesăvârșire”[502] a lumii nu a fost făcută de nimeni altcineva decât de primul principiu și cauza tuturor lucrurilor care au venit mai apoi[503].

5. Dar se cuvine să îl întrebăm: „De ce te abați atât de mult în cuvântarea ta și de ce nu mergi drept la început, adică la Unicul Dumnezeu Atotputernicul?” Și aceasta pentru că din toate cele spuse de el ar trebui să mărturisească un singur Stăpân drept cauză a tuturor lucrurilor.

6. Însă acest plăsmuitor de basme și snoave ne dă un răspuns și cu privire la Hristos. Dacă Simon Cirineul a fost răstignit, atunci mântuirea nu vine prin Iisus, ci prin Simon, iar lumea nu mai trebuie să nădăjduiască în mântuirea prin Iisus Hristos, de vreme ce El nu a pătimit pentru noi. Dar Simon nu ne poate mântui, pentru că el este un simplu om și nimic altceva. 7. Atunci tu Îl calomniezi și-L osândești pe Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, dacă Bunul Dumnezeu a silit pe altul să meargă la moarte în locul Său. 8. Dar celelalte sunt un fel de vis, sau, mai curând, răutate și lucrare înșelătoare, cum că Domnul i-ar fi înșelat pe alții tăinuindu-Se și dând pe altul în locul Său. Iar această înșirare de nerozii prin care calomniază adevărul nu poate izbuti, ci este osândită de însuși adevărul, de vreme ce introduce fantasmagorii fără niciun temei[504].

9.1. Căci adevărul din Vechiul și din Noul Testament îl combate pe acest ereziarh. Este limpede pentru oricine că Hristos a venit la Pătimire de bunăvoie și prin voința Lui și a Tatălui, dimpreună cu încuviințarea Duhului Sfânt, a luat asupra Sa carnea și S-a făcut om printre noi. El a fost Dumnezeu desăvârșit încă de la început, născut din Tatăl fără de început și în afara timpului. 2. Iar în zilele cele din urmă, a binevoit să intre în sânul Fecioarei, Și-a întocmit un trup, S-a născut cu adevărat și S-a făcut om real, ca să pătimească pentru noi în carnea Sa și să-Și pună sufletul pentru oile Sale[505]. 3. Iar El îi

[502] Deficiență, precaritate.

[503] *Cf. Ioan* 1, 3.

[504] Pentru gnostici, mântuirea nu era nicidecum rezultatul Jertfei mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu întrupat (Întruparea și Jertfa fiind simple aparențe), ci consecința revelației individuale. Epifania personală avea loc în clipa în care omul devenea conștient de adevărata lui natură de scânteie divină întemnițată într-un trup material. Atunci avea loc eliberarea, care putea fi urmată, sau nu, de diverse practici ascetice sau orgiastice.

[505] *Cf. Ioan* 10, 11.

respinge pe acești [eretici], spunând: „Iată, ne suim la Ierusalim și Fiul Omului va fi dat pe mâna lor și-L vor osândi la moarte; dar a treia zi va învia”[506]. Iar fiilor lui Zevedeu le-a zis: „Puteți voi să beți din paharul pe care îl voi bea Eu?”[507] 4. Iar Apostolul Petru spune: „Omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul”[508]; și iarăși: „Care a suferit pentru noi în trup”[509]. 5. Din nou, spune și Ioan: „Orice duh care nu spune că Hristos a venit în trup este antihrist”[510]. 6. Iar Sfântul Pavel spune că „a gustat moartea pentru fiecare om”[511], „și încă moarte pe cruce”[512], precum a prorocit și Moise: „Iar viața ta va fi atârnată în fața ta”[513]. Dar viața noastră nu este Simon, ci Domnul, Care a suferit pentru noi și a pus capăt suferințelor noastre. El, murind în carne, a devenit moartea morții spre a sfărâma ghimpele morții[514] și S-a pogorât în cele mai de jos ale pământului[515] spre a zdrobi coloanele cele tari ca oțelul[516]. Și, făcând aceasta, a dus cu Sine la cer sufletele cele aflate în robie și a golit iadul.

10.1. Hristos nu era vinovat pentru moartea lui Simon, ci S-a dat pe Sine de bunăvoie. Dar oare ce zici tu acolo, tu, cel mai insuflat de Dumnezeu dintre oameni? Dacă nu ar fi dorit să fie răstignit, nu ar fi putut spune de bunăvoie aceasta și nu S-ar fi îndepărtat de ei? 2. Oare ar fi întins o cursă înșelătoare altuia și l-ar fi dat la moarte prin răstignire tocmai Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Cuvântul, Cel care a spus: „Eu sunt Adevărul”? Pentru că El Însuși spune: „Eu sunt Adevărul și Viața”[517]. 3. Viața nu ar pune la cale moartea altcuiva, iar Adevărul nu ar lucra într-ascuns de alții arătându-le că făptuiește altceva decât ceea ce face cu adevărat. Adevărul nu mai poate fi socotit adevăr dacă își tăinuiește fapta și duce pe alții în rătăcire, lucrând cele dimpotrivă prin felurite sofisme.

---

[506] *Matei* 20, 18-19.
[507] *Matei* 20, 22.
[508] *1 Petru* 3, 18.
[509] *1 Petru* 4, 1.
[510] *1 Ioan* 4, 3.
[511] *Evrei* 2, 9.
[512] *Filipeni* 2, 8.
[513] *Deuteronomul* 28, 66, după versiunea din *Septuaginta*. Vezi TERTULIAN, *Împotriva iudeilor*, 11, 9.
[514] *Cf. Osea* 13, 14.
[515] *Efeseni* 4, 9.
[516] *Cf. Isaia* 45, 2.
[517] *Ioan* 14, 6.

4. Dar, ca să vorbim pe scurt spre a nu lungi prea mult cuvântarea, „vai lumii din pricina smintelilor”[518] și „celor care lucrează nelegiuirea”[519]! Câți nu au fost aflați ca fiind întuneric pentru ei înșiși și întuneric pentru alții de după ei, care au crezut în întunericul lor! Dar pentru cei înzestrați cu înțelegere adevărul se arată limpede, iar opera lui Basilide și a altora de acest fel va fi dovedită ca faptă a înșelăciunii.

5. Și cam atât voi spune despre această erezie și despre acest basm. De aici vom merge la o altă erezie. 6. Căci oare cine nu își dă seama că basmul acestei erezii este asemenea unei vipere ascunse în nisip, dar care lovește aerul cu cornul său și aduce moartea celor ce se întâmplă să fie pe acolo[520]? 7. Totuși „Domnul va zdrobi cornul păcătoșilor, iar cornul drepților” – care înseamnă credința în adevăr – „se va înălța”[521]. De aceea, pentru că l-am zdrobit și pe acesta prin învățătura adevărului, vom trece mai departe, chemând pe Dumnezeu în ajutor, Căruia I se cuvin slava și cinstea și închinarea în vecii vecilor, amin.

25. Împotriva nicolaiților, [erezia] cu numărul al cincilea [după Întruparea lui Hristos], dar a douăzeci și cincea în șir

1.1. Nicolae[522] a fost unul dintre cei șapte diaconi aleși de

[518] *Matei* 18, 7.

[519] *Matei* 7, 23.

[520] Vezi Aelian, *Despre natura animalelor*, I, 57. Cornul este un simbol deja clasicizat al puterii în Sfânta Scriptură.

[521] *Psalmul* 74, 11, în versiunea *Septuagintei*.

[522] „Se presupune că numele lui Nicolae din Antiohia (*Faptele Apostolilor* 6, 5) a fost purtat de o grupare a Bisericii primare care a căutat să facă un compromis cu păgânismul, în scopul de a facilita participarea creștinilor la unele activități sociale și religioase ale societății în care trăiau, fără însă a se simți stânjeniți. Este posibil ca termenul «nicolait» să fie o formă grecizată a numelui evreiesc Balaam și de aceea să fie un termen alegoric, orientarea sectei fiind asemănătoare cu cea a personajului din Vechiul Testament care a încercat să-l corupă pe Israel (*Numerii* 22). În cazul acesta, nicolaiții sunt membrii grupării atacate de Petru (*2 Petru* 2, 15), de Iuda (11) și de Ioan (*Apocalipsa* 2, 6 și 15 și posibil 2, 20-23), pentru că au introdus în biserică libertinajul sexual caracteristic păgânilor.” (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „Nicolae, nicolaiți”). Nu avem dovezi credibile că diaconul Nicolae ar fi fost fondatorul sectei, mai ales că o asemenea identificare este respinsă de Clement Alexandrinul (*Stromate*, II, 20), de Eusebiu de Cezareea (*Istoria bisericească*, III, 29) și

apostoli, împreună cu sfântul și primul mucenic Ștefan, Prohor, Parmena și ceilalți[523]. 2. El era din Antiohia și a devenit prozelit. După ce a primit propovăduirea lui Hristos, s-a alăturat ucenicilor și a fost socotit printre cei dintâi. A fost numărat printre cei care urmau să aibă grijă de văduve. 3. Dar, mai târziu, diavolul i-a pătruns în inimă și l-a amăgit cu aceeași rătăcire cu care i-a înșelat și pe cei de demult despre care am vorbit, însă rana lui a fost mai adâncă decât a acelora.

4. Cu toate că avea o soție frumoasă, s-a înfrânat de la împreunarea cu ea, imitându-i pe cei pe care i-a văzut afierosindu-și viața lui Dumnezeu. S-a înfrânat el până la o vreme, dar nu a izbutit să o facă până la sfârșit. Ci ca un câine s-a întors la vărsătura lui[524], căutându-și felurite îndreptățiri și născocind pricini pentru a-și apăra pofta lui cea nestăpânită. Mai bine i-ar fi fost [dacă s-ar fi căit]! Mai apoi, pur și simplu a început să se împreuneze cu soția sa. 5. Dar, rușinat de sine și bănuind că a fost dat pe față, a îndrăznit să spună că nimeni nu poate dobândi viața de veci dacă nu se împreunează zilnic. 6. Ci el a trecut astfel de la un pretext la altul.

Văzând că tovarășa sa de viață este nemaipomenit de frumoasă, deși ea se purta cu multă modestie, Nicolae a devenit gelos[525].

---

de Teodoret al Cyrului (*Compendiu al basmelor eretice*, 3, 1). Dacă *Apocalipsa* 2, 20-23 (proroci̦a Isabela) face referire la nicolaiți, atunci se pare că nicolaiții erau o mișcare protognostică, ce promova un libertinaj moral extrem, exagerând doctrina paulină despre libertatea creștinului (vezi *1 Corinteni* 8 și *Romani* 14). În Evul Mediu, termenul de „nicolait" era aplicat în mod peiorativ (inclusiv preoților ortodocși) celor care se opuneau celibatului clerical.

[523] *Cf. Faptele Apostolilor* 6.

[524] *Cf. Pildele* 26, 11.

[525] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, III, 4, 25, interpretează altfel acest episod: „Se spune că Nicolae avea o femeie frumoasă; după înălțarea la cer a Mântuitorului, apostolii l-au învinuit că e gelos; atunci Nicolae a adus în mijlocul ucenicilor pe femeia sa și a îngăduit oricui vrea să trăiască cu ea. Se spune că fapta aceasta este urmarea acelui cuvânt al lui Nicolae: «Trebuie să facem abuz de trup». Adepții ereziei lui Nicolae, dând urmare fără socoteală și fără cercetare atât faptei cât și spusei lui, fac desfrânare în toată voia. Eu știu însă că Nicolae n-a avut o altă femeie decât pe aceea cu care s-a căsătorit; știu că, dintre copiii lui, fetele au îmbătrânit fecioare, iar fiul lui a rămas curat toată viața lui. Așa stând lucrurile, Nicolae, prin aducerea în mijlocul ucenicilor a femeii sale, de care se spunea că era gelos, a arătat că nu era stăpânit de această patimă și i-a învățat că «a face abuz de trup» înseamnă a-ți înfrâna cele mai puternice plăceri. După părerea mea, Nicolae voia, așa cum a poruncit Mântuitorul, să nu «slujească *la doi domni*»: plăcerii și lui Dumnezeu." (traducere preluată din ediția CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri*, partea a II-a, *Stromatele*, PSB 5, serie veche, trad., cuvânt înainte, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 198).

Socotind că și alții suferă de aceeași neînfrânare nerușinată ca el, a început să se poarte cu necuviință și să-și copleșească nevasta cu ocări și învinuiri. Dar el nu s-a înjosit pe sine numai prin cele ce țin de carne, potrivit firii omenești, ci mai ales prin cugetările cele viclene și hulitoare, precum și prin înclinarea spre relele cele vătămătoare și prin răutatea cea rătăcită și tăinuită care i s-a strecurat[526] în suflet.

2.1. Și, de aici, începătorii acestei „științe cu nume mincinos”[527] au răspândit-o pe aceasta în lume în chip răuvoitor. Vorbesc aici de cei așa-numiți gnostici și fibioniți, de ucenicii lui Epifanie, de stratiotici, levitici, boboriți și de restul. Căci, ademenind nenumărați oameni în rândurile lor, aceste erezii au născocit mii de feluri pentru săvârșirea răului.

2. Unii dintre aceștia o preaslăvesc pe Barbelo, despre care spun că se află în al optulea cer, și spun că aceasta a fost emanată de către Tatăl. Unii spun că este maica lui Ialdabaot[528], alții, a lui Sabaot. 3. Însă fiul ei a cârmuit cel de-al optulea cer cu trufie și în chip tiranic. Celor de sub el le-a spus: „Eu sunt cel dintâi și cel de pe urmă; și nu este un alt Dumnezeu în afară de mine”[529]. 4. Dar Barbelo a auzit aceste cuvinte și s-a tânguit. Ea s-a arătat arhonților în felurite înfățișări fermecătoare și le-a adunat sămânța slobozită din pricina desfătării, ca să își adune din nou la sine puterea care era risipită în aceștia.

5. Și astfel, cu asemenea găselnițe, și-a introdus el misterele în lume. Și unii dintre ei, precum am spus mai înainte, învață răul meșteșug al împreunării nelegiuite și rușinoase cu mai multe femei, după cum și preasfântul Apostol spune: „Cele pe care le săvârșesc în ascuns, rușine este a le și grăi”[530].

---

[526] Termenul παρείσδυσις – „alunecare, strecurare, insinuare” – este aplicat și de alți Părinți bisericești insuflării demonice (vezi Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Ioan*, 7, 2).

[527] *1 Timotei* 6, 20.

[528] Acest nume pare să fi fost un eufemism pentru ebraicul „Iahve Sabaot”, cunoscută fiind teama mistică a evreilor de a rosti „adevăratul” nume al lui Dumnezeu. Ialdabaot, fiul Sofiei, este cel mai frecvent nume pe care îl primește Demiurgul, alături de Samael. În *Cartea secretă a lui Ioan* este înfățișat ca fiind nefericit și nedesăvârșit, cu trup de șarpe și cu chip de leu, având fulgere în ochi. El este emanatorul arhonților și creatorul umanității. Tot în această operă este prezentat ca siluind-o pe Eva, care dă astfel naștere lui Cain și Abel.

[529] *Isaia* 44, 6; 45, 5. Acest text este citat foarte frecvent în scrierile de la Nag Hammadi. Vezi *Apocriful lui Ioan*, II, 1.

[530] *Efeseni* 5, 12.

3.1. Dar cel care vrea să vadă combaterea prin harul Duhului Sfânt și împotrivirea față de această erezie trebuie să vadă *Apocalipsa* Sfântului Ioan. Acesta scrie uneia dintre Biserici, în numele Domnului, altfel spus scrie episcopului de acolo, cel rânduit să aibă puterea sfântului înger la jertfelnic. Spune [Domnul]: „Ai însă partea bună că urăști faptele nicolaiților, pe care le urăsc și Eu”[531].

2. Alții însă îl cinstesc pe un oarecare Prounikos și, asemenea acestora de mai sus, își duc viața în astfel de patimi necuvioase și pe care le tâlcuiesc prin aceleași basme ale lor: „Noi adunăm puterea lui Prounikos din trupuri, prin mijlocirea scurgerilor”, cu alte cuvinte, cele ce ies din mădularele bărbătești și scurgerea lunară a femeilor. 3. Puțin mai târziu, voi înfățișa mai în amănunt aceste lucruri despre care am vorbit, nu ca să pângăresc auzul celor care ascultă sau al cititorilor, ci pentru a stârni mai curând dezgustul în cei înțelepți împotriva acestor lucruri și ca să îi descurajez în fața acestor răutăți. Nu îi voi defăima pe cei vinovați, ci voi arăta și voi scoate la iveală cele ce se petrec la ei.

4. Unii îl preaslăvesc pe Ialdabaot, după cum am spus, despre care zic că este primul fiu al lui Barbelo. Iar ei mai spun că acesta trebuie cinstit pentru că a dezvăluit multe lucruri. 5. Ei mai alcătuiesc și unele cărți în numele lui Ialdabaot și mai născocesc și mii de nume barbare pentru arhonți – după cum îi numesc ei – și pentru Stăpânii, care se împotrivesc sufletului omenesc în fiecare cer. Și, pe scurt, urzeala pe care o țes împotriva neamului omenesc prin amăgirea lor este una foarte primejdioasă.

6. Unii îi dau slavă lui Kaulakau[532], numindu-l astfel pe unul dintre arhonți. Ei se străduiesc să îi farmece pe cei nepricepuți și să îi uluiască cu acest ciudat nume barbar[533]. Dar, pentru cei pricepuți și care au primit de la Dumnezeu harul cunoașterii adevărate și al

[531] *Apocalipsa* 2, 6.

[532] Expresie cu caracter magic utilizată de unii gnostici, având la bază, precum se va vedea, textul ebraic de la *Isaia* 28, 10 și 13. Pe amuletele și tăblițele cu caracter magic păgâne ale epocii, se întâlneau adeseori pasaje din Vechiul Testament.

[533] Tehnică frecventă la mai toți marii ereziarhi, care căutau prin această metodă să îi epateze pe ignoranți: „Dând pe față misterele ascunse ale lui Basilide, Castor spune că Basilide a compus douăzeci și patru de cărți despre Evanghelie, că i-a numit pe Barkabas și pe Barkoph profeți ai săi, desemnându-i și pe alții drept profeți ai săi, deși nu existau, cărora le-a dat nume barbare ca să-i șocheze pe cei care sunt uluiți de astfel de lucruri” (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, IV, 7, 7, PSB 20, serie nouă, p. 183).

înțelesului fiecărui nume, aceste lucruri sunt lesne de combătut, precum și învățătura lor cea rătăcită și mitologică.

4.1. Căci, atunci când rostesc „Prounikos", acest cuvânt e doar o uluitoare destrăbălare și patimă plină de poftă. Dar rostirea acestui nume, „Prounikos", trimite către împreunarea trupească și arată stricăciune și desfrânare[534]. 2. Și asta de vreme ce, pentru deflorarea trupească, elenii folosesc cuvântul acesta, spunând: „A deflorat-o pe aceea"; dar și scriitorii eleni care alcătuiesc istorii erotice, spunând despre vreo frumusețe că „este numai bună pentru deflorat"[535].

3. Însă oare cine dintre cei care cunosc aceste lucruri nu-l va lua în râs pe Kaulakau? Cei care cunosc limba ebraică știu că acest cuvânt este transpus fidel în limba greacă, iar lucrul este cu totul limpede pentru cunoscătorii de ebraică, neavând nimic ambiguu. Însă aceștia răsucesc acest cuvânt făcând din el, după plac, idol, formă, principiu ipostatic, statuie, în folosul închipuirii și rătăcirii lor. Prin astfel de artă a răstălmăcirii își seamănă ei miturile cele rușinoase. 4. Căci despre Kaulakau găsim scris și la Isaia un cuvânt în cea de-a douăsprezecea vedenie, unde spune: „Așteptați necaz peste necaz, nădejde peste nădejde, puțin și încă puțin"[536]. 5. Voi da aici pe deplin și cuvintele evreiești, cuvânt cu cuvânt, așa cum sunt scrise: *Țav lațav* se tălmăcește „necaz peste necaz", iar *kau lakau*, *kau lakau* înseamnă „nădejde peste nădejde", iar *zeir șam, zeir șam* este „puțin și încă puțin"[537].

6. Dar de unde mitologia aceasta? Cum și-au plăsmuit aceste cuvântări fantastice? De unde a răsărit în lume neghina asta[538]? Cine i-a silit pe oameni să își alcătuiască propria pierzanie? 7. Căci, dacă ei cu bună știință au preschimbat cuvintele în amăgiri, ei înșiși sunt vinovați pentru pierzarea lor. Iar dacă au spus acestea din neștiință, nu este nimeni mai de plâns decât ei. Pentru că astfel de lucruri sunt cu adevărat neghiobii, după cum oricine a dobândit înțelegere de la Dumnezeu poate vedea. 8. Căci de dragul destrăbălării ei pier și îi duc la pierzare și pe cei care se lasă înduplecați de ei.

---

[534] Precum am amintit deja, termenul grecesc înseamnă „desfrânată de cea mai joasă speță".

[535] Expresia nu este cunoscută din alte surse, pentru că verbul folosit aici este un hapax, iar traducerea este aproximativă. Vezi și *Antologia Palatină*, XII, 209.

[536] *Isaia* 28, 10.

[537] Transcrierea corectă a textului ebraic nu confirmă supozițiile Sfântului Epifanie, care urmează mai mult versiunea din *Septuaginta*.

[538] *Cf. Matei* 13, 27.

9. Fiindcă e aici un duh de rătăcire, care, aidoma suflării care străbate flautul, îi pune în mișcare pe toți acești oameni lipsiți de minte și-i îndreaptă împotriva adevărului. Căci însuși flautul[539] este o asemănare a șarpelui, prin care a grăit cel rău și a amăgit-o pe Eva[540]. 10. Fiindcă flautul a fost întocmit – după asemănarea aceluia – spre a duce în rătăcire pe oameni. Acum ia și privește la înfățișarea celui care cântă la flaut! El clatină din cap în sus și în jos, la dreapta și la stânga, asemănându-i-se acelui [șarpe]. 11. Căci și diavolul săvârșește aceleași lucruri pentru a-și arăta hula sa față de cele cerești, căutând să nimicească cu totul făpturile din lume, pe care o învăluie în mreaja lui, semănând nimicire în dreapta și-n stânga peste cei care s-au lăsat înduplecați de rătăcirea lui, fiind fermecați de acesta ca sunetele scoase de un instrument muzical.

5.1. Alții mai ticluiesc și felurite nume noi, spunând că Întunericul, Abisul și Apa, precum și Duhul aflat între acestea au creat hotarul lor. Însă Întunericul s-a mâniat și s-a înfuriat pe Duh, astfel că Întunericul s-a ridicat și s-a înfășurat în jurul Duhului și a dat naștere cuiva numit Uter. După ce Uterul s-a născut, a zămislit prin Duhul. 2. Din Uter au emanat alți patru eoni, iar din aceștia patru au emanat alți paisprezece, și așa s-au născut dreapta și stânga, lumina și întunericul. 3. Dar mai târziu, după toate acestea, s-a născut un eon necuvios. El s-a împreunat cu Uterul, despre care am arătat mai sus, și din acest eon necuvios și din Uter s-au născut zei, îngeri, demoni și cele șapte duhuri. 4. Însă vedem și aici lesne o însăilare de mimi ai rătăcirii. Căci la început au zis că este un singur Părinte, iar mai târziu au proclamat existența a mai multor zei, astfel că au arătat că rătăcirea se ridică împotriva ei însăși, iar minciuna se întrarmează împotriva sa, nimicindu-se pe sine însăși, iar adevărul se dovedește mereu îndreptățit în orice privință.

6.1. Dar ce-aș putea să îți mai zic, Nicolae? Ce să mai dezbat în chip dialectic? De unde te-ai ivit, tu, cel care ne-ai adus pe cap un eon necuvios, rădăcină a răutății, un Uter născător și nenumărați zei și demoni? 2. Când Apostolul spune că „sunt așa-numiți zei”[541], el vrea să spună că aceștia nu există deloc. Prin cuvântul „așa-numiți”, el arată că aceștia există doar când sunt numiți,

[539] Nu este cunoscută originea acestei comparații.
[540] *Facerea* 3, 1.
[541] *1 Corinteni* 8, 5.

neexistând în realitate, ci doar în cugetarea unora. 3. Dar „pentru noi", mai spune, „este un singur Dumnezeu"[542], pentru noi, cei care avem cunoașterea adevărului. Ci el nu spune: „Un așa-numit Dumnezeu", ci: „Un Dumnezeu Care este". Iar dacă este un singur Dumnezeu, nu pot exista alți zei.

4. Însă și Domnul spune în Evanghelie: „Ca să cunoască pe singurul Dumnezeu adevărat"[543], tocmai pentru a înlătura cugetarea celor care grăiesc astfel de basme și socotesc că există mai mulți zei. Fiindcă Dumnezeul nostru este Unul, Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, trei ipostasuri, o singură Stăpânire, o singură Dumnezeire, o singură Doxologie, și nicidecum mai mulți zei.

5. Așadar, ca să fiu în deplin acord cu tine, o Nicolae, ce facem cu vorbele Mântuitorului, Care spune: „Că sunt fameni care s-au născut așa din pântecele mamei lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni; și sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși, pentru Împărăția cerurilor"[544]? 6. Dacă sunt eunuci pentru Împărăția cerurilor, de ce te-ai amăgit și ai dus în rătăcire și pe cei care au crezut în cele spuse de tine, prin faptele tale rușinoase și prin destrăbălare, ținând adevărul lui Dumnezeu în nedreptate și învățând astfel[545]?

7. Oare ce loc mai găsești și pentru spusele acestea: „Cât despre feciorie, n-am poruncă de la Domnul. Vă dau însă sfatul meu, căci aceasta mi se pare bine"[546]? Și iarăși: „Fecioara poartă de grijă de cele ale Domnului, ca să fie sfântă și cu trupul, și cu duhul"[547]. 8. Dar ce să mai zic despre curăție, înfrânare și feciorie? La tine totul este murdărie și necurăție, iar totul este rânduit de tine în chip rușinos. Însă aceste două sau trei cuvinte [din Scriptură] sunt de ajuns pentru cititori spre a combate și a lua în râs această erezie. Mi-am atins țelul în această privință.

7.1. În cele ce urmează, voi vorbi despre o erezie strâns legată de cea a lui Nicolae, ca un copac pe care a crescut iarbă sau asemenea unui hățiș de ciulini amestecați cu totul sau ca o movilă de lemne uscate de pe ogor, vreascuri menite arderii, din pricina legăturii cu

[542] *1 Corinteni* 8, 6.
[543] *Ioan* 17, 3.
[544] *Matei* 19, 12.
[545] *Cf. Romani* 1, 18.
[546] *1 Corinteni* 7, 25.
[547] *1 Corinteni* 7, 34.

erezia vrednicului de milă Nicolae. După cum râia vieţuitoarelor sau lepra se ia prin înţepături de la un trup la altul, tot astfel şi aceşti aşa-zişi gnostici sunt uniţi cu aceşti eretici, de vreme ce şi-au aflat începutul la Nicolae şi la cei de dinaintea lui, vorbesc despre Simon şi alţii. 2. Ei sunt numiţi „gnostici" (cunoscători), însă ei sunt bine-cunoscuţi pentru faptele lor cele necurate, pentru dezmăţul şi nerușinarea lor. 3. Noi, cu ajutorul trestiei care a fost aşezată în mâna lui Hristos[548], l-am lovit şi l-am nimicit pe acesta care a ţinut înfrânarea pentru puţină vreme şi apoi a părăsit-o, asemenea acelei făpturi numite triton, care iese puţin din apă, apoi se întoarce iar acolo. Noi însă vom merge la următoarea erezie.

26. Împotriva gnosticilor sau a borboriţilor[549], numărul al şaselea, dar a douăzeci şi şasea în şir

1.1. Din nou este vorba despre aceşti gnostici care s-au revărsat în lume din acest [Nicolae], aidoma roadelor care ies din bălegar, înşelându-i pe oameni în multe feluri. Lucrul este lămurit şi uşor de văzut tuturor prin încercarea adevărului, nu doar celor credincioşi, ci şi celor necredincioşi. Căci cum poţi vorbi despre Uter şi despre cele ruşinoase şi să nu fii de râs pentru toţi oamenii, „elenilor şi barbarilor, înţelepţilor şi nesăbuiţilor"[550]? 2. Este cea mai mare nenorocire şi un mare necaz că aceşti începători ai ereziilor s-au năpustit asupra noastră precum un nor de lăcuste, aducând peste noi răni usturătoare şi pline de iz greu, prin rătăcirea miturilor plăsmuite de aceştia.

---

[548] *Cf. Matei* 27, 29.

[549] Cunoscuţi şi ca barbeliţi sau barbelognostici, sectă gnostică ce îşi revendica numele de la Barbelo, un eon feminin care ocupă un loc central în mitologia lor. Pe baza informaţiilor de la Sfântul Irineu (*Împotriva ereziilor*, I, 29, 1-4), de la Epifanie şi de la Teodoret al Cyrului (*Compendiul basmelor eretice*, 1, 13), nu se poate reconstitui mulţumitor doctrina sectei. Barbelo este elementul feminin aflat la temelia tuturor lucrurilor. Acestui eon i s-a revelat Tatăl cel nevăzut, iar Barbelo a devenit mama tuturor fiinţelor vii, emanând mai multe generaţii de alţi eoni. Barbelo are şi misiunea de a elibera elementul divin încarcerat în materie. Un text copt din textele de la Nag Hammadi, *Apocriful lui Ioan*, prezintă analogii surprinzătoare cu această doctrină. Dualismul radical îi ducea la o promiscuitate morală uluitoare. Numele de „borboriţi" derivă de la βόρβορος – „lut, tină, glod" –, fiind probabil o creaţie a Sfântului Epifanie. În 428 a fost promulgată o lege împotriva acestei secte (vezi *Codex Theodosianus*, XVI, 5, 65).

[550] *Romani* 1, 14.

3. Acești oameni sunt legați la același jug blestemat cu Nicolae și au răsărit ca scorpionii din ouăle sterpe de șarpe sau ca alte târâtoare ieșite din aspide, și astfel au introdus cuvintele flecărelii lor alături de plăsmuitele lor cărți[551]. 4. O carte a lor se numește *Noria* și amestecă adevărul cu minciuna, pretinzând că miturile, cântecele aezilor și fanteziile lor, alături de superstiția elenilor, sunt demne de crezare. Căci aceștia spun că Noria este soția lui Noe; și o numesc Noria făcând aidoma rapsozilor greci care se folosesc de nume barbare pentru a-i înșela pe alții cu fanteziile lor, pentru a putea tălmăci numele de Noria prin Pyrrha[552]. 5. Căci *noura* nu înseamnă „foc" în vechea limbă ebraică, fiindcă acest termen se tâlcuiește „foc" în dialectul siriac[553], iar în vechea limbă ebraică focul se numea *eș*[554]. Aceste lucruri s-au petrecut deoarece aceste limbi sunt grele, iar cei care s-au îndeletnicit cu astfel de cuvinte erau neștiutori și nepricepuți. 6. Soția lui Noe nu a fost nicidecum Pyrrha a elenilor, nici Noria, după acești plăsmuitori de mituri, ci Barthenos[555]. Căci, într-adevăr, elenii spun că soția lui Deucalion se numea Pyrrha.

7. Dar acești oameni care vin în fața noastră ca și cum ar alcătui niște mimi de-ai lui Filistion ne spun și pentru ce Noe nu a primit-o pe Noria în arcă, deși ea a dorit asta de mai multe ori. Ei ne mai istorisesc că arhontele care a creat lumea a voit să o nimicească și pe ea împreună cu alții prin potop. 8. Astfel, Noria a șezut în arcă și i-a dat foc prima, a doua și a treia oară. Iată de ce a lucrat atât de mulți ani Noe la întocmirea arcei, pentru că a fost arsă de mai multe ori de către Noria[556].

9. Ei spun că Noe s-a supus arhontelui, însă Noria a dezvăluit puterile cele din înalt și pe Barbelo[557], vlăstarul arhontelui, cel care

[551] Precum cele de la Nag Hammadi, pe care, după cum am amintit, Sfântul Epifanie le cunoștea.

[552] Norea (Orea), fiica lui Set, figură gnostică feminină. Numele ei pare să se întemeieze pe Naamah din *Facerea*. Este considerată a patra fiică a Evei, cea care a primit o revelație specială de la îngerul Eleleth. Aici este cumva asociată cu Pyrrha, soția lui Deucalion, echivalentul lui Noe din mitul elenic al potopului.

[553] Mai exact în aramaică. Numele Pyrrha, în limba greacă, are tocmai sensul de „cea înfocată, cea aprinsă".

[554] Se pare că Sfântul Epifanie o leagă pe Noria de termenul care desemnează focul din cauza incendierii arcei lui Noe.

[555] Nume dat de apocrifele la *Cartea Facerii* și de scrierile de la Qumran.

[556] Aluzie la incendierea navelor lui Eneas, realizată de zeița Iris (vezi *Eneida*, V, 641-663).

[557] Amintit deja la Simon Magul și nicolaiți, acest eon misterios reprezintă principiul vieții pentru acești gnostici.

i s-a împotrivit arhontelui, după cum sunt și celelalte puteri. Iar aceasta mai arată că tot ceea ce a fost răpit de la Mama cea din înalt de către arhontele care a creat lumea, precum și de către ceilalți zei, demoni și îngeri, trebuie adunat din trupuri, prin strângerea scurgerilor bărbătești și femeiești.

2.1. Și îmi pare foarte rău că trebuie să vă arăt și vouă care este orbirea întunericului care i-a cuprins. Căci mi-ar fi necesară foarte multă vreme dacă ar trebui să tratez în amănunt despre aceste lucruri care privesc absurdițățile lor și cunoașterea lor cea cu nume mincinos[558].

2. Unii dintre ei, care sunt vătămați la cuget în alt chip, având ochii orbiți, și mai mult decât orbiți, îl introduc pe un oarecare proroc Barkabas[559], unul vrednic de un astfel de nume. 3. *Qabba* se tâlcuiește „desfrânare" în limba siriacă, dar „ucidere" în ebraică, și iarăși poate fi tălmăcit ca „un sfert de măsură". Iar pentru cei care cunosc aceste nume în chiar limbile lor, lucrurile de față sunt vrednice de batjocură și de râs, sau, mai curând, o pricină de mânie. 4. Însă, pentru a ne pierde nădejdea cea de sus, ei ne îndeamnă să ne împreunăm cu trupurile cele stricăcioase prin istorisirile rușinoase cu privire la acest uluitor proroc, de parcă ne-ar povesti isprăvile amoroase ale destrăbălatei zeițe din Cipru în atâtea cuvinte[560].

5. Alții mai introduc o altă scriere plăsmuită, o născocire pe care îndrăznesc să o numească *Evanghelia desăvârșirii*. Și, într-adevăr, aceasta nu e deloc o evanghelie, ci o tânguire după desăvârșire, pentru că într-o asemenea operă semănată de diavol se află desăvârșirea morții.

6. Alții nu se rușinează să vorbească de o *Evanghelie a Evei*[561], fiindcă ei zic că își adună recolta din hrana cunoașterii pe care ea a dobândit-o prin revelația șarpelui care i-a vorbit. Și astfel, cu mintea nestatornică, ei fac astfel de afirmații aidoma unui bețiv care îndrugă verzi și uscate, însă vorbele acestea sunt și de râs, și de plâns, și din care acești înșelători își adună tot felul de răutăți.

3.1. Ei încep cu felurite vedenii prostești și mărturii, încă de la începutul așa-zisei lor evanghelii. Căci ei spun: „Am șezut pe un munte foarte înalt și am văzut un om înalt și unul scund. Și am

[558] *Cf. 1 Timotei* 6, 20.
[559] Vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, IV, 7, 7.
[560] Afrodita se născuse în Cipru.
[561] Se pare că această evanghelie este identică cu cea „a desăvârșirii", amintită mai sus.

auzit ceva ca un glas de tunet și m-am apropiat să ascult mai bine, iar acela mi-a vorbit și mi-a zis: «Eu sunt tu, iar tu ești eu, și oriunde te afli sunt și eu acolo, iar eu sunt semănat în toate lucrurile. Și din orice loc m-ai aduna, tu, de fapt, te aduni pe tine»[562]". 2. Ce fel de semănătură a diavolului! Cum a urzit el să răstoarne mințile omenirii și i-a făcut să se îndrepte către cele lipsite de temei și neroade, lăsând deoparte cuvântul adevărului! Un om care are mintea sănătoasă abia că are nevoie să caute în Scripturi, în pilde sau în alt loc ceva care să îi combată pe aceștia. Căci, pentru rațiunea cea dreaptă, aceste lucruri sunt în chip limpede flecărelile actoricești ale unor nerozi și destrăbălați.

3. Unii ca aceștia și alții care s-au înjugat și ei la erezia lui Nicolae de dragul cunoașterii au căzut din adevăr și și-au stricat nu doar cugetele, ci și-au înrobit și trupurile și sufletele desfrânării și amestecării. Ei se murdăresc pe sine și întreagă adunarea lor cu rușinea amestecării, aceștia săvârșind cele necurate cu cărnurile omenești, pe care le și consumă.

4. Însă nu voi cuteza să le spun pe toate, din pricina durerii pe care mi-o pricinuiesc cugetului asemenea deșertăciuni, fiind copleșit eu de abisul răutății fără de capăt, în care diavolul, vrăjmașul oamenilor, îi afundă pe aceia pe care i-a înduplecat, pentru a le pângări și cugetul, și inima, și mâinile, și gurile, și trupurile celor pe care i-a învăluit cu acest întuneric.

5. Însă mi-e teamă să dezvălui toată această otravă puternică, asemenea chipului unui șarpe vasilisc, ca nu cumva să îi vătăm pe cititori în loc să îi îndrept. Într-adevăr, acestea spurcă urechile, din pricina îndrăznețeii lor adunări hulitoare – când se strâng și își tălmăcesc murdăria lor, făcându-și cunoscută reaua cugetare și faptele lor cele necuvioase.

6. De aceea sunt și numiți aceștia „borboriți"[563]. Alții însă îi numesc „koddieni", căci *qodda* înseamnă „vas" sau „pocal"[564] în limba siriacă, din pricină că nimeni nu vrea să mănânce împreună cu ei[565]. Pentru că ei primesc mâncarea în chip deosebit, deoarece

[562] Spuse atribuite Mântuitorului în Papirusul de la Oxyrhinchus.

[563] Termenul grecesc βόρβορος înseamnă „noroi, murdărie". Vezi Filostorgiu, *Istoria bisericească*, III, 15. Borboriții ar fi, astfel, „oamenii murdărei, înglodații, îngălații, mizerabilii" etc.

[564] Termenul grecesc (τρύβλιον) utilizat aici mai înseamnă și „măsură farmaceutică" și, prin extensie, otravă, medicament dăunător, microb etc.

[565] *Cf. 1 Corinteni* 5, 11; *Ieremia* 16, 8.

nimeni nu mănâncă nici măcar pâine cu aceștia din pricina întinării lor. Și astfel sunt mereu izgoniți, iar cei care s-au strămutat împreună cu ei îi numesc „koddieni”[566]. 7. Dar în Egipt aceiași sunt numiți „stratiotici”[567] și „fibioniți”[568], despre care am vorbit în parte mai sus. Însă unii îi numesc „zaheeni”[569], iar alții „barbeliți”.

8. Dar nu îi pot trece nicidecum cu vederea, ci sunt nevoit să vorbesc despre ei. Căci, de vreme ce și Sfântul Moise, insuflat de Duhul Sfânt, scrie că „blestemat este cel care vede un omor și nu-l face cunoscut”[570], la fel, nu pot trece cu vederea nici eu această mare crimă și această purtare ucigașă fără să o dezvălui în întregime.

9. Și eu, dacă dezvălui această cădere, ca pe un „puț al pierzării”[571] celor înțelepți, le voi strecura teama și cutremurarea în suflete, spre a putea să treacă nevătămați de acest șarpe încolăcit și vasilisc tăinuit în acest abis. Și aceasta pentru a reuși să-l ucidă cu pietre, ca nimeni să nu mai îndrăznească să se apropie de acel puț. Dar iată că prin atâtea cuvinte am zis atât de puține lucruri despre aceștia!

4.1. Acum voi purcede chiar către casa abisului celui aducător de moarte al acestora înfățișându-le opiniile – căci ei se deosebesc între ei în privința învățăturii lor celei rele și pline de poftă –, și în primul rând faptul că au femeile în comun. 2. Iar dacă un străin care le împărtășește dogma ar sosi la ei, aceștia au un semn pe care bărbații îl fac femeilor, iar femeile îl fac bărbaților, o gâdilare ușoară a palmei atunci când dau mâna unii cu alții, spre a arăta că noul venit este de aceeași credință cu ei[572].

3. Și în acest fel, recunoscându-se unii pe alții, pe dată se așternla masă. Și scot mâncăruri îmbelșugate, pregătind carne și vin, chiar dacă sunt săraci. Iar după ce își satură astfel măruntaiele[573], se înfierbântă fiecare față de cel de alături. 4. Iar bărbatul se îndepărtează de soția lui și îi spune propriei soții: „Ridică-te și împlinește agape cu acest frate!” Iar aceia se împreunează astfel; însă mă rușinez să spun într-adevăr cele pe care le săvârșesc (precum spune

[566] „Oamenii oalei.”
[567] „Adepți ai oștirilor” (celeste, angelice, ale eonilor).
[568] „Adoratori ai păsării Ibis”, cu alte cuvinte astrologi.
[569] „Cei puri.”
[570] Probabil o aluzie la *Leviticul* 5, 1.
[571] *Psalmul* 54, 26.
[572] Gestul nu este un semn de recunoaștere sau un fel de parolă, ci unul ritual.
[573] Literal: „După ce umplu vena băiețelului”.

Sfântul Apostol, „că e rușinos și a le grăi”[574]). Totuși nu ar trebui să mă rușinez a grăi aceste lucruri pe care ei nu se rușinează să le săvârșească, spre a stârni în orice chip groaza și scârba în toți cei care aud lucrurile dezgustătoare pe care îndrăznesc să la facă.

5. Fiindcă, după ce s-au amestecat în destrăbălarea lor cea pătimașă, spre a înălța hula lor până la ceruri, femeia primește sămânța bărbatului în mâinile sale. 6. Pe aceasta o înalță către cer și rostesc o rugăciune – cei numiți stratiotici și gnostici –, aducând această sămânță ca jertfă Părintelui universului și spunând: „Îți aducem acest dar, trupul lui Hristos”. 7. Iar apoi o mănâncă, făcându-se părtași la propria rușine și spunând: „Aceasta este trupul lui Hristos și aceasta este Paștile, din pricina căreia trupurile noastre sunt nevoite să sufere și mărturisesc pătimirea lui Hristos”.

8. Și în același chip fac și cu cele ale femeii – atunci când se întâmplă să aibă curgerea ei de sânge. Ei adună necurata curgere lunară a sângelui ei și o beau laolaltă, spunând: „Acesta este sângele lui Hristos”.

5.1. Iar când ei citesc prin cărțile lor cele tainice că „am văzut un pom care aducea douăsprezece roade în fiecare an și el mi-a spus: «Acesta este pomul vieții»”[575], ei tălmăcesc acestea în chip alegoric ca fiind curgerea cea lunară a femeii.

2. Dar, cu toate că se amestecă unii cu alții, ei nu primesc facerea de copii[576]. Căci săvârșesc toate acestea numai de dragul desfătării, nu al nașterii de prunci, de vreme ce diavolul își bate joc de aceștia, luând în râs făptura creată de Dumnezeu. 3. Când ajung la cea mai înaltă desfătare, ei nu lasă sămânța să meargă la locul ei, pentru a da naștere copiilor, ci beau această necurăție cu cea mai mare nerușinare.

4. Însă, dacă se întâmplă ca mai înainte de vreme să fie slobozită sămânța în mod firesc, iar femeia să zămislească, nu este ceva mai înfricoșător de auzit decât ceea ce cutează să facă acești oameni. 5. Ei scot afară fetusul la vremea potrivită pentru ce au de gând să facă. Iau acest prunc avortat și îl înjunghie cu un cuțit de-a lungul trupului. Apoi îl taie în două și-l amestecă cu miere, piper și alte mirodenii ca să nu se strice, apoi toată această turmă

[574] *Efeseni* 5, 12.

[575] *Cf. Apocalipsa* 22, 2.

[576] Procreația este pentru gnostici, în general, ceva negativ. Prin nașterea copiilor se perpetuează elementul material în care este închisă scânteia divină din Pleromă.

de porci și câini se adună și toți mănâncă, luând cu degetele lor câte o bucățică din copil. 6. Și, după această mâncare a cărnii de om, se roagă lui Dumnezeu și spun: „Arhontele poftei nu și-a putut bate joc de noi, ci am izbutit să adunăm căderea fratelui!" Și faptul acesta îl socotesc ei că este Paștile cele desăvârșite.

7. Ei însă mai îndrăznesc să săvârșească și altele la fel de îngrozitoare. Atunci când simt o înfierbântare lăuntrică, ei se pângăresc cu propriile mâini, primind pe acestea scurgerea cea rușinoasă. În acea clipă se ridică în picioare și se roagă așa goi, cu mâinile întinate. Ei socotesc că prin această faptă primesc îndrăzneala și libertatea de a-I vorbi lui Dumnezeu. 8. Ei au grijă și își răsfață trupurile lor ziua și noaptea, atât femeile, cât și bărbații, ungându-se cu miruri și îmbăindu-se, petrecându-și vremea în împreunări și beții. Ei blestemă pe cei care postesc, spunând: „Postirea este un lucru greșit deoarece ține de arhontele care a creat această lume. Trebuie să ne hrănim bine trupurile, pentru ca acestea să fie puternice și să își dea roadele la vremea lor[577]".

6.1. Ei folosesc atât Vechiul, cât și Noul Testament, dar îl tăgăduiesc pe cel care a vorbit în Vechiul Testament. Iar atunci când găsesc un cuvânt care ar putea fi îndreptat împotriva lor, atunci spun că a fost rostit de către duhul acestei lumi[578]. 2. Iar dacă un altul pare că ar putea fi asemănat cu pofta lor cea destrăbălată – nu că așa ar grăi acele cuvinte, ci pentru că astfel le spune cugetul lor cel înșelat –, ei îl răstălmăcesc ca să se potrivească cu pofta lor, spunând că a fost rostit de către duhul adevărului. 3. Și acesta din urmă, spun ei, este ceea ce Domnul a spus despre Ioan: „Ce-ați ieșit să vedeți în pustie? Oare o trestie clătinată de vânt?"[579] Ioan [Botezătorul] nu era desăvârșit, spun ei, ci a fost inspirat de multe duhuri, precum o trestie clătinată de multe vânturi. 4. Atunci când a venit peste el duhul arhontelui, a propovăduit iudaismul, iar când S-a pogorât peste el Duhul cel Sfânt, a început să vorbească despre Hristos. Și acesta este înțelesul spusei: „El este cel mai mic în Împărăția lui Dumnezeu"[580] și celelalte. „El a spus aceasta", zic ei, „despre noi, fiindcă acela care este cel mai mic dintre noi este mai mare decât acela".

---

[577] *Cf. Psalmul* 1, 3.

[578] De remarcat concepția unei duble inspirații a Scripturii Vechiului Testament. De regulă, gnosticii respingeau Vechiul Testament sau îl recuperau alegoric.

[579] *Matei* 11, 7.

[580] *Matei* 11, 11.

7.1. Acestui fel de persoane le este închisă gura de însuși adevărul. Fiindcă, din cele ce se află înainte și după aceste spuse din Scriptură, reiese foarte limpede ce vrea să spună acest cuvânt pe deplin întemeiat. 2. Dacă Ioan ar fi îmbrăcat veșminte moi și ar fi locuit în casele împăraților, această spusă i s-ar fi potrivit și pe bună dreptate ar fi fost îndreptată împotriva lui. Căci ni se spune: „Dar ce-ați ieșit să vedeți? Un om îmbrăcat în haine moi?”[581] Dar Ioan nu era un astfel de om, iar această învinuire nu i se potrivește, de vreme ce el nu purta astfel de veșminte moi. Cuvântul îi privește pe cei care socoteau că-l vor afla în acest fel pe Ioan și care au fost adeseori lingușiți în chip fățarnic de cei care locuiau în casele împăraților.

3. Pentru că aceștia au socotit că vor merge și ei și vor primi de la Ioan același fel de laude și fericiri pentru nelegiuirile pe care le săvârșeau zi de zi. 4. Dar, de vreme ce nu s-au petrecut deloc asemenea lucruri, ei au fost mustrați de Mântuitorul, Care le-a spus: „Ce socoteați că veți găsi? Un om înveșmântat în aceleași patimi asemenea vouă, oamenii cei care poartă veșminte moi? Nu! Ioan nu este o trestie clătinată de părerile oamenilor, nici o trestie mișcată de vântul oricărei puteri”.

5. De vreme ce Însuși Domnul spune: „Printre cei născuți din femei, nu este niciunul mai mare ca Ioan”[582], face aceasta pentru ca nu cumva vreunul dintre noi să creadă că Ioan este mai mare decât Mântuitorul, Cel care S-a născut și El din femeie, din Maria pururea Fecioara[583], prin Duhul Sfânt. Astfel, Domnul – în ceea ce privește vremea venirii Sale în trup – este mai mic decât Ioan, dar este mai mare în Împărăția cerurilor.

6. De vreme ce Domnul S-a născut la șase luni după Ioan, este limpede că acesta din urmă era mai mare, cu toate că Domnul era mai mare ca acesta, căci El a fost mereu și este mereu. Dar pentru cine nu sunt limpezi aceste lucruri? Așadar, toate acestea pe care ei le plăsmuiesc sunt doar deșertăciuni, iar ei preschimbă aceste vorbe simple în palavre.

8.1. Mai au și o sumedenie de cărți. O anume carte numită *Întrebări ale Mariei*[584], dar și multe alte cărți despre Ialdabaot (cel

[581] *Matei* 11, 8.
[582] *Matei* 11, 11.
[583] De remarcat epitetul ἀειπάρθενος – „veșnic fecioară” –, care va intra și în cultul Bisericii Ortodoxe.
[584] Scriere gnostică necunoscută.

despre care am vorbit), precum și altele scrise în numele lui Set. Alții vorbesc despre *Apocalipsa lui Adam*[585] și au îndrăznit să alcătuiască alte evanghelii în numele ucenicilor și nu se sfiesc să-L înfățișeze pe Însuși Mântuitorul Iisus Hristos dezvăluind astfel de fapte rușinoase[586]. 2. Căci, în așa-numitele *Mari întrebări ale Mariei* (fiindcă există și unele *Mici*, plăsmuite tot de către aceștia), ei pretind că Domnul a luat-o pe aceasta cu sine, undeva pe un munte, și i-a dezvăluit mai multe lucruri: după ce s-a rugat, a creat o femeie din coasta sa[587] și s-a împreunat cu aceasta și, după ce s-a împărtășit de sămânța sa, a arătat că „trebuie să facem acest lucru dacă vrem să trăim". 3. Iar când Maria s-a tulburat și a căzut la pământ, el a ridicat-o și i-a spus: „O tu, cea cu puțină credință, de ce te-ai îndoit?"[588]

4. Și a mai spus că aceasta este ceea ce s-a zis în Evanghelie: „Dacă v-am spus cele pământești și nu le credeți, cum veți crede în cele cerești?"[589], precum și: „Când Îl veți vedea pe Fiul Omului suindu-Se acolo unde era mai înainte"[590], cu alte cuvinte, ceea ce a fost slobozit trebuie să se întoarcă acolo unde se afla mai înainte. 5. Iar când Hristos a spus: „Dacă nu veți mânca trupul Meu și nu veți bea sângele Meu"[591], iar ucenicii s-au tulburat și au spus: „Cine poate auzi acestea?"[592], El vorbea despre cele rușinoase. 6. Și de aceea s-au tulburat și au plecat înapoi[593]. Căci, zic ei, ucenicii nu erau destul de întăriți.

7. Când David spune: „Și va fi ca un pom răsădit lângă izvoarele apelor, care rodul său va da la vremea sa"[594], ei cred că se vorbește despre curgerea cea rușinoasă a bărbatului. „Lângă izvoarele apelor" și „rodul său va da" înseamnă desfătarea slobozirii seminței. „Iar frunza lui nu va cădea" înseamnă – mai zic ei – că aceasta nu va cădea pe pământ, ci va fi mâncată de noi.

---

[585] Text apocrif descoperit la Nag Hammadi, alcătuit în veacul al IV-lea, și care cuprinde revelațiile lui Adam făcute fiului său Set, pe patul de moarte.

[586] Cea mai simplă metodă de argumentare a doctrinelor fiecărei secte era crearea ad-hoc de evanghelii, fapte, epistole etc., puse sub numele unor apostoli sau apropiați ai Mântuitorului.

[587] *Cf. Facerea* 2, 22.

[588] *Cf. Matei* 14, 31.

[589] *Ioan* 3, 12.

[590] *Ioan* 6, 62.

[591] *Ioan* 6, 53.

[592] *Ioan* 6, 60.

[593] *Ioan* 6, 66.

[594] *Psalmul* 1, 3.

9.1. Dar, ca să nu aduc vătămare înfățișând aceste mărturii, voi trece cu vederea cele mai multe dintre acestea, altfel voi fi nevoit să le înșir și să străbat prin toate. 2. Când ni se spune că Rahab a pus la fereastră o funie purpurie[595], aceasta nu era ce ni se spune acolo, ci mădularele cele femeiești. Iar funia roșie înseamnă sângele cel de fiecare lună. Iar „bea apă din fântânile tale”[596] vorbește despre același lucru.

3. Ei mai spun despre trup că ține de arhonte și nu poate fi înălțat, ci va pieri. Iar puterea din curgerile cele lunare și din mădularele cele pentru facerea de prunci este sufletul. 4. Aceștia mai zic: „Pe acestea le adunăm și le mâncăm. Și tuturor celor pe care le mâncăm, fie carne, legume sau pâine sau orice altceva, noi, de fapt, le facem un bine, pentru că adunăm sufletul din toate și îl ducem cu noi la cer”[597]. De aceea ei mănâncă toate felurile de carne, spunând că, de fapt, „le arată o mare milă”. 5. Mai spun că același suflet se află în toate cele vii, în insecte, în pești, șerpi, în oameni, precum și în legume, pomi și în toate cele ce se nasc[598].

6. Cei numiți „fibioniți” (despre care am vorbit mai înainte) își aduc jertfele lor cele rușinoase ale desfrânării în numele celor 365 de arhonți, nume pe care le-au născocit chiar ei, bătându-și joc de soțiile lor și spunând: „Împreunează-te cu mine și îți voi dărui un arhonte”. 7. Odată cu fiecare împreunare, ei rostesc un nume barbar[599] din cele plăsmuite pentru acești arhonți, astfel: „Îți dăruiesc aceasta în numele lui cutare ca să îl dăruiești lui cutare”. Dar cu prilejul altei împreunări el socotește că aduce iarăși o jertfă în același fel, dăruind un alt arhonte altcuiva.

8. Însă, după ce se înalță – sau, mai bine spus, se cufundă – de 365 de ori în mocirla destrăbălării, el cheamă pe nume de fiecare dată un arhonte când săvârșește acestea. Apoi reîncepe cu aceleași fapte și își bate joc de cele pe care le-a înșelat. 9. Iar când a împlinit un număr mare de astfel de căderi, 730 – vorbesc despre împreunările rușinoase și de numele plăsmuite pentru fiecare în parte dintre acestea –, atunci cutează să spună: „Eu sunt Hristos, de vreme ce m-am pogorât de sus prin numele celor 365 de arhonți!”

---

[595] *Iosua Navi* 2, 18.

[596] *Pildele* 5, 15.

[597] Concepție care va reapărea în maniheism.

[598] Vezi nota anterioară.

[599] Concepție prezentă și la gnosticii cainiți.

10.1. Acestea sunt numele arhonților celor mai însemnați, spun aceștia, de vreme ce sunt mult mai mulți. În primul cer se află arhontele Iao[600]. În al doilea, spun ei, este Saklas[601], arhontele desfrânării. 2. În al treilea, arhontele Set, iar în al patrulea se află Davides. Pentru că ei presupun existența unui al patrulea cer, după cel de-al treilea, dar și a unui al cincilea, în care se află Eloeos, numit și Adonai. Unii spun că Ialdabaot se află în al șaselea cer, iar alții că acolo este Elilai[602].

3. Mai presupun că există și un al șaptelea cer, iar acolo se află Sabaot. Alții însă spun că nu e așa, ci în al șaptelea se află Ialdabaot. 4. Însă ei așază în al optulea cer pe așa-numitul Barbelo și Tatăl tuturor sau Domnul cel își este sieși tată (Autopator), precum și un alt Hristos, unul autogenerat, dimpreună cu Hristos al nostru, care s-a pogorât și a dezvăluit oamenilor cunoașterea, despre care spun că e numit și Iisus. 5.Însă el nu e născut din Maria, ci dezvăluit prin Maria. Acesta nu a luat carne, ci doar o aparență[603].

6. Unii spun că Sabaot are formă de măgar, iar alții, una de porc[604]. De aceea se zice că iudeii nu mănâncă deloc carne de porc.

---

[600] Arhonte androgin, născut de Ialdabaot, nimeni altul – în concepția acestor eretici – decât Dumnezeul Bibliei, Iahve. Numele apare și în textele magice din afara lumii iudaice. Vezi *Papyri graecae magicae*, XIII, 1020.

[601] Numele este dat Demiurgului acestei lumi în mai multe secte gnostice. În mitul manihean, Saklas este un demon demiurg care a creat lumea prin masturbare.

[602] Al doilea fiu al lui Ialdabaot.

[603] Și această școală gnostică este dochetistă.

[604] Despre acuzația de adorare a unui măgar de către evrei, vezi IOSEPHUS FLAVIUS, *Împotriva lui Apion*, II, 7, 80; TACITUS, în *Istorii*, V, 3-4, oferă o explicație fantezistă pentru pretinsa onolatrie iudaică: „Majoritatea autorilor sunt de acord că, izbucnind o molimă în Egipt, care păta corpul, regele Bocchons a consultat oracolul lui Hanunon și i-a cerut zeului un remediu: răspunsul oracolului a fost că el trebuie să-și curețe regatul și să exileze pe alte pământuri acest neam de oameni, ca fiind urâți de zei. În consecință, ei au fost căutați, adunați la un loc și abandonați în deșert, în timp ce ceilalți se sfârșeau în lacrimi. Moise, unul dintre exilați, i-a îndemnat să nu aștepte vreun ajutor divin sau uman, deoarece atât zeii, cât și oamenii, i-au părăsit, ci să se încreadă numai în propriile lor forțe; să-l considere călăuză cerească pe primul care-i va ajuta să scape de nenorocirile prezente. I-au ascultat sfatul și în totală necunoaștere au plecat la drum la întâmplare. Nimic nu-i chinuia mai mult decât lipsa de apă și s-au lăsat să cadă pe câmpuri gata să piară, când o turmă de măgari sălbatici revenind de la păscut s-a așezat lângă o râpă stâncoasă, umbrită de o pădurice. Moise îi urmărește și, cercetând iarba, descoperă o vână bogată de ape. Aceasta le-a fost salvarea; după un drum neîntrerupt de șase zile, în cea de a șaptea au pus mâna pe pământuri de pe care i-au izgonit pe locuitori și acolo și-au întemeiat orașul și au construit templul." (traducere preluată din ediția: TACITUS, *Istorii*, traducere de Gheorghe Ceaușescu, Editura Enciclopedică, București, 1992, pp. 328-329).

Acesta este făcătorul cerului și al pământului și al tuturor lucrurilor de după ceruri, precum și al îngerilor săi. 7. Când sufletul pleacă de aici, se înalță și trece printre toți acești arhonți, însă nu poate să treacă de ei dacă nu are această cunoaștere[605] (mai bine spus, lipsă de cunoaștere condamnabilă[606]) și să ajungă în pleromă, izbăvindu-se din mâinile arhonților și ale Puterilor.

8. Arhontele care stăpânește lumea aceasta are formă de șarpe monstruos și înghite sufletele pe care nu le cunoaște, iar prin mădularul său bărbătesc le face să se întoarcă în lume, introducându-le în porci și în alte viețuitoare, aducându-le apoi din nou la sine.

9. Însă aceștia zic că, atunci când cineva are această cunoaștere și se adună pe sine din lume din curgerile cele lunare și din curgerea seminței în urma desfătării, acela nu mai poate fi ținut aici, ci urcă la arhonții despre care am vorbit mai înainte. 10. Spun că acești [oameni] calcă peste creștetul lui Sabaot – o hulă cu totul nerușinată – și astfel urcă spre părțile cele de sus, unde se află Mama celor vii, Barbero sau Barbelo, și astfel sufletul este mântuit.

11. Acești ticăloși mai spun că Sabaot are plete ca de femeie, socotind că numele de „Sabaot" este al unui arhonte, neștiind că, acolo unde se spune: „Așa grăiește Domnul Sabaot"[607], acest nume nu este dat nimănui, ci este un nume de slavă pentru dumnezeire. 12. Căci *Sabaot* înseamnă în limba ebraică „Domnul puterilor". Oriunde apare scris în Vechiul Testament „Sabaot", se arată ceva puternic. De aceea, și Aquila[608], peste tot unde găsește *Adonai Sabaot*, traduce prin „Domnul oștirilor". 13. Însă acești oameni se ridică cu multă nebunie împotriva Stăpânului lor, căutând pe cele care nu există și pierzând pe Cel care există cu adevărat – sau, mai bine zis, pierzându-se pe ei înșiși.

---

[605] În această concepție se află originea doctrinei privind existența „vămilor" prin care trece sufletul după moarte. În acest caz, arhonții sunt demoni specializați în diverse patimi și păcate omenești.

[606] Jocul de cuvinte din original este dificil de transpus în limba română: γνῶσις – „cunoaștere" – și κατάγνωσις – „osândă, condamnare".

[607] *1 Regi* 4, 15.

[608] Prozelit grec al lui Rabbi Aqiva (secolul al II-lea d.Hr.), care a tradus Scriptura Vechiului Testament în limba greacă. După apariția creștinismului, de vreme ce Biserica creștină utiliza pe scară largă *Septuaginta*, iudaismul o va abandona, realizând alte traduceri, cum a fost cea a lui Aquila, urmată de cele ale lui Symmachus și Theodotion. Origen, în *Hexapla*, ne-a transmis fragmente din aceste tălmăciri.

11.1. Ei mai săvârșesc și alte fapte nebunești, despre care vom vorbi. Unii dintre aceștia nu se apropie de femei, ci se pângăresc ei înșiși cu propriile mâini și primesc propria stricăciune din mâinile lor și o mănâncă în acest chip. 2. Ei aduc aici o mărturie mincinoasă: „Aceste mâini au fost de ajuns nu numai pentru mine, ci și pentru cei împreună cu mine”[609]; și iarăși: „Ci mai vârtos să se ostenească lucrând cu mâinile sale lucrul cel bun, ca să aibă să dea și celui care are nevoie”[610].

3. Și mai cred că Duhul cel Sfânt S-a ridicat împotriva acestora prin Apostolul Iuda, mă refer la epistola universală a acestuia (Iuda este fratele lui Iacov, cel numit și „fratele”[611] Domnului). Căci Duhul Sfânt a arătat prin glasul lui Iuda că aceștia s-au stricat pe ei înșiși printr-o stricăciune asemănătoare cu a dobitoacelor, pentru că spune: „Aceștia, de vreme ce nu cunosc, sunt vinovați ca unii care nu știu acestea, iar cele pe care – ca dobitoacele necuvântătoare – le știu din fire, într-acestea își găsesc stricăciunea”[612].

4. Pentru că aceștia își arată stricăciunea asemenea câinilor și a porcilor. Căci câinii și porcii, ca și alte viețuitoare, se pângăresc în acest fel, mâncând cele ce se scurg din trupurile lor.

5. Căci, într-adevăr, „și aceștia, visând, își pângăresc trupul, leapădă stăpânirea și hulesc măririle (cerești). Dar Mihail Arhanghelul, când se împotrivea diavolului, certându-se cu el pentru trupul lui Moise, n-a îndrăznit să aducă judecată de hulă, ci a zis: «Să te certe pe tine Domnul!» Aceștia însă le defăimează pe cele pe care nu le cunosc”[613].

6. Astfel ei hulesc sfintele sfintelor, cele care ne-au fost dăruite spre sfințire, preschimbându-le în lucruri rușinoase. 7. Și au cutezat să spună astfel de lucruri împotriva apostolilor, după cum fericitul Pavel zice: „Și de ce n-am face cele rele ca să vină cele bune, precum suntem huliți și precum spun unii că zicem noi? Osânda aceasta este dreaptă”[614].

8. Dar câte alte mărturii aș putea aduce împotriva acestor hulitori! Căci aceștia care se pângăresc cu propriile mâini, și nu numai

[609] Aluzie la *Faptele Apostolilor* 20, 34 și 2 *Tesaloniceni* 3, 7-9.
[610] *Efeseni* 4, 28.
[611] De fapt, vărul Mântuitorului.
[612] *Iuda* 10.
[613] *Iuda* 8-10.
[614] *Romani* 3, 8.

ei, ci și cei care se apropie de femei, când își desăvârșesc numărul de împreunări amestecate cu femei, se înfierbântă unii față de alții, bărbați față de bărbați, după cum este scris: „Primind în ei înșiși răsplata cuvenită rătăcirii lor”[615]. Căci, atunci când au pierit cu desăvârșire, se felicită unii pe alții pentru că au ajuns la cea mai înaltă vrednicie[616].

9. Dar ei le înșală și pe femeile care își pun nădejdea în ei, dintre cele „împovărate de păcate și purtate de multe feluri de pofte”[617]. Astfel, îi spun unei femei amăgite de ei: „Cutare e o fecioară”, și aceasta uneia care s-a destrăbălat de ani buni și care se destrăbălează zilnic! Căci ei nu se satură niciodată de desfrânare, ci, la ei, omul care săvârșește cele mai multe fapte lipsite de rușine este cel mai lăudat.

10. Ei spun că fecioare sunt acele femei care nu s-au supus împreunării lumești din căsătoria cea după fire și după datină și nu au primit în ele însele slobozirea seminței. Ei se amestecă și se împreunează mereu, însă înainte de culmea desfătării îl îndepărtează pe cel cu care săvârșesc cele rușinoase și primesc stricăciunea așa cum am mai spus înainte. 11. Se aseamănă faptei urâte săvârșite de Șela cu Tamara[618]. Ei se laudă cu fecioria, dar, în loc de feciorie, ei au tehnica ademenirii și a stricăciunii fără să primească amestecarea și slobozirea seminței.

12. Ei îl hulesc nu numai pe Avraam, ci și pe Moise, Ilie și întregul cor al proorocilor, dimpreună cu Dumnezeu, Cel care i-a ales.

12.1. Au mai îndrăznit să întocmească și alte mii de plăsmuiri. Ei vorbesc despre o carte numită *Nașterea Mariei*[619], din care citează niște lucruri înspăimântătoare. Pe temeiul acesteia, spun că Zaharia a fost ucis în templu[620], deoarece a avut o vedenie, iar în urma spaimei i s-a pecetluit gura. 2. Căci, zic ei, la ceasul tămâierii, pe

[615] *Romani* 1, 27.

[616] Când au ajuns la numărul 730; vezi mai sus.

[617] *2 Timotei* 3, 6.

[618] *Cf. Facerea* 38, 5, 9. Este vorba de *coitus interruptus*. În unele religii orientale (daoism), practica este considerată ca facilitând dobândirea nemuririi. Urmează o lacună însemnată în text.

[619] Operă necunoscută din alte surse.

[620] *2 Paralipomena* 24, 20-22; *Matei* 23, 35. Din ce citim în cele ce urmează, înțelegem că Sfântul Epifanie îl confundă pe acest Zaharia cu tatăl Sfântului Ioan Botezătorul (*Luca* 1, 5; 20, 22). La fel a procedat deja *Protoevanghelia lui Iacov*, 23, și Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, V, 1, 9-10.

când dădea cu tămâie, a văzut un bărbat stând în fața lui și având chipul unui măgar[621]. Iar când a ieșit și a voit să spună: „Vai vouă, cui vă închinați voi?", cel pe care l-a văzut în templu i-a pecetluit gura ca să nu mai poată vorbi. 3. Dar, când a izbutit să își deschidă gura și să le spună acestea, atunci le-a dezvăluit aceste lucruri, iar ei l-au omorât[622]. 4. De aceea, și cel care a dat Legea a poruncit ca preotul să poarte clopoței agățați de veșminte[623]. De aceea, ori de câte ori slujește, sunetul se aude, iar cel căruia i se închină ei se ascunde pentru ca nimeni să nu îi vadă fața.

5. Dar toată această neghiobie a lor este lesne de combătut, fiind plină de batjocură. Dacă cel căruia ei îi slujesc poate fi văzut în întregime, atunci nu mai poate fi tăinuit. 6. Iar dacă poate fi tăinuit în întregime, atunci nu mai este deloc văzut. Din nou, trebuie să spunem aceasta și altfel: dacă este văzut, atunci acela este un corp și nu mai poate fi duh; iar dacă este duh, nu mai poate fi socotit printre lucrurile cele văzute; iar dacă nu este socotit printre cele văzute, cum se mai poate el micșora la auzul sunetului clopoțeilor?

7. Căci, dacă el este nevăzut potrivit firii sale, atunci poate fi văzut numai dacă dorește acest lucru. Dar, dacă el a fost văzut,

---

[621] *Cf.* TACITUS, *Istorii*, textul din nota de mai sus; TERTULIAN, *Apologeticum*, 16, 1-4: „Împreună cu unii scriitori, ați visat că Dumnezeul nostru ar fi un cap de măgar. O astfel de bănuială a inserat-o Cornelius Tacitus. Căci el, în a cincea carte a *Istoriilor* sale, povestind războiul împotriva iudeilor, pornește de la originea acestui neam și, după ce vorbește despre începutul, numele și credința acestui popor tot ce găsește cu cale, spune că iudeii, eliberați din Egipt, sau alungați, după cum crede el, trecând prin deșertările întinse ale Arabiei cu totul lipsite de apă, chinuiți fiind de sete, s-ar fi folosit, ca de niște indicii ale izvoarelor, de măgarii sălbatici care, din întâmplare, venind de la pășune, lăsau a se înțelege că urmau să se îndrepte spre izvoare de apă și că de aceea, ca răsplată, au consfințit partea superioară a unui animal de aceeași specie. De aici a urmat, cred eu, bănuiala că și noi, ca unii care suntem apropiați de credința iudaică, ne-am închina aceluiași idol. Și totuși același Cornelius Tacitus, acel prea meșter iscoditor de minciuni, în aceeași scriere a sa povestește că Pompei, cucerind Ierusalimul și pătrunzând în templu ca să cerceteze secretele religiei iudaice, nu a găsit acolo niciun fel de statuie. Și negreșit, dacă se închinau la acest idol, care urma să fie închipuit printr-o statuie oarecare, nicăieri nu și-ar fi găsit un loc mai nimerit ca în sanctuar, și aceasta cu atât mai mult cu cât n-aveau să se teamă de privirile străinilor, oricât de absurdă ar fi fost această închinare. Căci numai preoților le era îngăduit să intre înăuntru, iar celorlalți li se împiedica privirea printr-o perdea întinsă" (traducere adaptată din volumul *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, serie veche, trad. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol, David Popescu, introd., note și indici Nicolae Chițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 62).

[622] *Cf. Luca* 11, 51.

[623] *Ieșirea* 28, 33-34.

aceasta nu s-a întâmplat din necesitate, pentru că firea lui l-ar fi silit să se arate, ci s-ar fi arătat ca dovadă a bunăvoinței față de cineva, nu ca urmare a fricii, întâmplării sau neștiinței ori a lipsei sunetului de clopoței. Iar în acest fel argumentul lor se prăbușește din toate părțile, fiind mincinos și ticluit.

8. Dar mai sunt și alte lucruri despre care delirează. Căci Zaharia a fost cu adevărat ucis, însă acest lucru nu s-a petrecut de îndată. El era într-adevăr viu după nașterea lui Ioan și a profețit despre Ioan și despre venirea Domnului, despre nașterea Lui cea trupească din Fecioara Maria prin Duhul cel Sfânt. 9. Căci a spus: „Iar tu, pruncule, proroc al Celui Preaînalt te vei chema, că vei merge înaintea feței Domnului, ca să gătești căile Lui [...], ca să întoarcă inimile părinților spre copii și pe cei neascultători la înțelepciunea drepților”[624] și așa mai departe.

Dar ce să mai zicem despre minciunile și despre întinarea lor?

13.1. Cei care se numesc „leviți” nu se amestecă cu femei, ci numai ei între ei. Dar de acest soi sunt oamenii lor aleși și vrednici de laudă. Apoi își bat joc de cei care practică asceza, înfrânarea și fecioria, ca și cum s-ar osteni în zadar.

2. Ei mai aduc și o plăsmuită *Evanghelie a lui Filip*[625], sfântul ucenic, din care iau acestea: „Domnul mi-a destăinuit ceea ce sufletul trebuie să rostească atunci când se înalță la ceruri și cum trebuie să dea răspuns puterilor celor de sus. «M-am recunoscut pe mine», spune, «și m-am adunat de peste tot; și nu am semănat copii pentru arhonte, ci i-am dezrădăcinat toate rădăcinile și mi-am adunat toate mădularele și știu cine ești tu. Căci eu sunt dintre cei de sus»”. 3. Și, spunând acestea, este liber. Dar, dacă dă naștere unui copil, este întemnițat aici jos, până ce va putea să îl înalțe și pe copil și să-l ia cu sine.

4. Prin asemenea deliruri ei cutează să hulească și pe Sfântul Ilie și să spună că, atunci când a fost înălțat[626], de fapt a fost azvârlit înapoi în lume. 5. Fiindcă ei zic că un demon femeie a venit și l-a înșfăcat, spunându-i: „Unde crezi că te duci? Pentru că eu am copii de la tine; de aceea nu te poți înălța, lăsându-ți aici copiii”. Iar el i-a răspuns: „De unde ai tu copii de la mine, de vreme ce eu am trăit

[624] *Luca* 1, 76, 17.
[625] Și acest text a fost descoperit printre scrierile de la Nag Hammadi. Scrierea îi conferă Mariei Magdalena un rol central în creștinism.
[626] *4 Regi* 2, 11.

în curăție?" Iar ea i-a zis: „Adeseori în visele tale de noapte ți-ai golit trupul prin slobozirea seminței, iar eu ți-am primit sămânța și ți-am născut fii"[627].

6. Dar ce fel de nerozii mai spun aceștia? Cum e în stare un demon, care este un duh nevăzut și lipsit de trup, să primească ceva din alte trupuri? Iar dacă aceea a primit ceva din alte trupuri și a rămas însărcinată, atunci nu mai este duh, ci trup. Iar dacă este trup, cum mai poate fi nevăzut și duh totodată?

7. Dar ei mai înșiră și alte absurdități și neghiobii. Ei vor să aducă în sprijinul lor o mărturie, care, de fapt, li se împotrivește, din *Epistola lui Iuda*, unde se spune: „Asemenea deci și aceștia, visând, pângăresc trupul, leapădă stăpânirea și hulesc măririle (cerești)"[628]. Însă fericitul Iuda, fratele Domnului, nu vorbește aici despre cei care visează în trup. El arată aceste lucruri despre cei care pur și simplu aiurează, cu alte cuvinte, despre cei care grăiesc de parcă mintea lor și rațiunea nu s-ar afla în stare de trezvie.

8. Isaia spune despre dascălii cei de la Ierusalim: „Toți sunt câini muți care nu pot să latre. Ei visează, stau tolăniți și le place să doarmă"[629]. Iar aici, în *Epistola lui Iuda*, arată aceasta spunând că „grăiesc cele pe care nu le cunosc"[630]. Iar el a arătat că nu vorbește despre visele din somn, ci despre basmele, tragediile și delirurile pe care le grăiesc de parcă ar visa, nefiind izvorâte dintr-o cugetare sănătoasă.

14.1. Sunt nefericit, într-adevăr, pentru că sunt silit să istorisesc aceste lucruri. Numai Dumnezeu este în stare să ferece acest puț plin de mirosuri grele. Și voi merge înainte, plecând de aici și rugându-L pe Atotstăpânitorul Dumnezeu ca nu cumva mintea cuiva să fie prăvălită în această murdărie urât mirositoare.

2. Căci Apostolul Pavel îi lovește puternic pe aceștia și scoate afară toată rădăcina răutății, atrăgând luarea-aminte cu privire la văduvele cele tinere: „Iar de văduvele tinere ferește-te! Căci, atunci când poftele le îndepărtează de Hristos, vor să se mărite. Și își agonisesc osândă, fiindcă și-au călcat credința cea dintâi. [...]

---

[627] Aluzie la *succubi*, demoni feminini care i-ar asalta pe asceți în timpul somnului, pentru a-i pângări în acest fel.
[628] *Iuda* 8.
[629] *Isaia* 56, 10.
[630] *Iuda* 10.

Vreau deci ca văduvele tinere să se mărite, să aibă copii, să-și vadă de case”[631].

3. Însă Apostolul spune să aibă copii, să se îngrijească de case, dar aceștia sunt împotriva nașterii de prunci, spunând că este o lucrătură a șarpelui și o învățătură rea. De vreme ce ei sunt stăpâniți de pofta desfrânării, își născocesc fel de fel de îndreptățiri pentru necurăția lor, astfel ca destrăbălarea lor să pară că împlinește această poruncă.

4. Într-adevăr, asemenea lucruri nu ar trebui rostite, nici nu sunt vrednice de scris în tratate, ci ar trebui îngropate ca un leș putred și din care iese o duhoare cumplită, spre a-i ocroti pe oameni chiar și să audă aceste lucruri.

5. Dar, de vreme ce asemenea lucruri există și sunt puse în lucrare, iar eu am fost rugat de cinstitele voastre fețe să vorbesc despre toate [ereziile], am fost silit să vă povestesc o parte dintre aceste lucruri și nu le-am trecut sub tăcere, ci le-am istorisit pentru ca ascultătorii să fie ocrotiți, iar cei care le săvârșesc să fie dați pe față. 6. Căci unde nu aș putea găsi dovezi cu privire la crimele și faptele lor cele monstruoase ori cu privire la riturile lor de inițiere diavolești, cele care au fost date prin aceeași insuflare diavolească?

15.1. La fel de bine sunt combătuți și cu privire la cele pe care și le închipuie și le aduc ca dovezi din primul psalm, unde se spune că „își va da rodul la vreme, iar frunza lui nu va cădea”[632]. Pentru că înainte de aceasta spune: „Ci în legea Domnului e voia lui și la legea Lui va cugeta ziua și noaptea”[633].

2. Dar acești oameni tăgăduiesc Legea și prorocii. Iar dacă ei tăgăduiesc Legea Domnului, odată cu Legea Îl tăgăduiesc și pe Cel care a grăit în Lege. Ei se înșală în toate părerile lor și au căzut din adevăr, necrezând în Judecată și nici nu mărturisesc învierea.

3. Cele pe care le săvârșesc în trupurile lor, plini de pofta destrăbălării, înnebuniți de desfătarea și patima diavolească, pe acelea le și adună. Pretutindeni și în orice vreme ei sunt mustrați de cuvântul adevărului. 4. Căci Ioan spune: „Dacă cineva vine la voi și nu aduce învățătura aceasta...”[634]. Ce învățătură? „Dacă cineva nu mărturisește că Hristos a venit în trup, acela este antihrist. Chiar și

[631] *1 Timotei* 5, 11-12, 14.
[632] *Psalmul* 1, 3.
[633] *Psalmul* 1, 2.
[634] *2 Ioan* 1, 10.

acum sunt mulți antihriști”[635]. Așadar, acela care spune că Hristos nu a venit în trup, acela e antihrist.

5. Mai mult, Mântuitorul Însuși spune: „Iar cei care vor fi socotiți vrednici de Împărăția cerurilor nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt la fel ca îngerii”[636]. 6. Dar nu doar atât, ci, pentru a arăta curăția ei vădită și sfințenia dobândită prin viața singuratică, îi spune Mariei: „Nu Mă atinge, pentru că încă nu M-am suit la Tatăl”[637].

7. Mai mult, în alt loc, Duhul cel Sfânt grăiește în chip profetesc atât pentru cei de demult, cât și pentru cei care vor veni: „Fericită este cea stearpă care nu s-a pângărit și care n-a cunoscut pat cu păcat; ea va avea roadă la cercetarea sufletelor. 8. Tot așa famenul ale cărui mâini n-au săvârșit fărădelegea”[638], dar iată că-l vedem acum săvârșind cu mâinile sale rușinea despre care vorbește basmul lor.

16.1. Dar câte nu aș mai putea spune! Căci și Apostolul grăiește: „Cel care este necăsătorit și fecioara se îngrijesc de lucrurile Domnului, ca să Îi placă Domnului”[639]. Și spune acestea ca să arate adevărata curăție, dată de însăși porunca Duhului Sfânt. Apoi vorbește despre căsătoria cea legiuită, spunând: „Cinstită să fie nunta întru toate și patul nespurcat. Iar pe desfrânați îi va judeca Dumnezeu”[640].

2. Dar tot împotriva acestora strigă și în *Epistola către romani*, dezvăluind faptele rele pe care le săvârșesc: „Femeile lor au schimbat fireasca rânduială cu cea împotriva firii”[641], iar despre bărbați: „Bărbați cu bărbați, săvârșind rușinea”[642]. 3. Mai mult, în *Epistola către Timotei* spune despre aceștia: „În zilele cele din urmă oamenii vor fi iubitori de desfătare”[643]. 4. Și iarăși: „Oprind de la căsătorie, fiind înfierați în conștiință”[644]. Pentru că ei opresc căsătoria cea înțeleaptă și menită nașterii de prunci, dar sunt

[635] *2 Ioan* 1, 7; *1 Ioan* 2, 18.
[636] *Luca* 20, 35-36.
[637] *Ioan* 20, 17.
[638] *Înțelepciunea lui Solomon* 3, 13-14.
[639] *1 Corinteni* 7, 32, 34.
[640] *Evrei* 13, 4.
[641] *Romani* 1, 26.
[642] *Romani* 1, 27.
[643] *2 Timotei* 3, 1, 2, 4.
[644] *1 Timotei* 4, 2-3.

arși cu fierul roșu în conștiința lor, de vreme ce se dedau desfrânării și stricăciunii și opresc facerea de copii.

5. Dar și profetul arată acest lucru, și încă de la început, că aceasta pe care ei o numesc jertfă – murdărie duhnitoare, de fapt – nu este așa ceva, ci carne a șarpelui, și în niciun caz nu este jertfă adusă Domnului (să nu fie!). 6. Zice profetul: „Tu ai sfărâmat capul balaurului și l-ai dat de mâncare popoarelor din Etiopia”[645]. Căci această jertfă dezgustătoare este cu adevărat hrană potrivită șarpelui, iar cei care i-o aduc lui Zeus – acum un demon[646], dar odinioară un vrăjitor – sunt etiopienii cei a căror piele s-a înnegrit din pricina păcatului.

7. Astfel, toate ereziile și-au adunat rătăcirile de prin miturile elenilor[647], pe care le-au răstălmăcit ca să aibă un înțeles mai rău. 8. Poeții ni-l înfățișează pe Zeus cum a înghițit-o pe Metis[648], fiica lui. Însă nimeni nu poate înghiți un prunc, iar Sfântul Clement[649], bătându-și joc de zeii elenilor, spune că Zeus nu a putut înghiți un prunc, cu atât mai mult pe Metis, ci, de fapt, este vorba de mădularele femeiești ale aceleia.

17.1. Dar ce aș mai putea spune? Dar cum aș mai putea clătina această încărcătură de gunoi, de vreme ce vreau și, totodată, nu mai vreau să vorbesc? Sunt silit la aceasta, ca să nu pară că le tăinuiesc, dar mă tem să dezvălui aceste fapte înspăimântătoare, ca nu cumva să îi vatăm sau să îi încurajez pe aceia care se lasă în voia desfătării și a poftelor.

2. Însă fie ca eu și întregul trup al Bisericii universale, precum și cititorii acestei cărți să rămânem neatinși de aceste semințe și aceste rele uneltiri ale diavolului! 3. Căci, dacă aș începe din nou să spun cele pe care le spun și le fac aceștia – care sunt mult mai numeroase și mai mari – și dacă aș dori să rânduiesc câte un leac și

---

[645] *Psalmul* 73, 15.

[646] Teoria potrivit căreia zeii păgâni sunt de fapt diavoli este deja generalizată la primii apologeți. Vezi Tertulian, *Apologeticum*, 23. Viziunea de aici este una evhemeristă, potrivit căreia Zeus este un simplu vrăjitor, divinizat după moarte.

[647] Teoria este demonstrată și de studiile moderne. Mitologia greacă și cea orientală au influențat masiv gnosticismul.

[648] De fapt, soția lui Zeus; fiica lui Oceanus și a zeiței Thetis. S-a căsătorit cu Zeus, dar, pentru că un oracol i-a prezis că fiul născut de aceasta îl va răsturna de pe tron, Zeus a înghițit-o. Simțind apoi mari dureri de cap, Hefaistos i-a despicat țeasta, din care a ieșit zeița Atena, înarmată cu lance și coif.

[649] Aluzie la *Omilia* atribuită Sfântului Clement Romanul (4, 16, 2).

un antidot pentru fiecare, aș face neînchipuit de anevoioasă alcătuirea acestei scrieri.

4. Căci mi s-a întâmplat chiar mie să am de-a face cu erezia aceasta, o iubiților, și am auzit astfel de lucruri chiar din gura celor care au fost amăgiți de aceștia! Mai multe femei înșelate de aceștia nu doar că mi-au grăit și dezvăluit astfel de lucruri, ci, dimpotrivă, asemenea acelei ucigașe și nelegiuite soții a mai-marelui Curții Faraonului[650], s-au străduit cu mare îndrăzneală și cu vorbe nerușinate să mă ademenească pe când eram foarte tânăr și mă aflam în Egipt.

5. Însă Acela care l-a ținut neclintit pe Sfântul Iosif m-a ținut și pe mine. Iar eu, cel nevrednic și nefolositor, L-am chemat în rugăciune pe Cel care l-a ajutat pe Iosif, iar El S-a milostivit și m-a izbăvit din mâinile cele ucigașe și am scăpat nevătămat. De aceea pot acum să-I înalț Domnului celui Preasfânt imnuri și să spun: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit! Pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat”[651].

6. Pentru că am fost izbăvit și miluit nu de o putere asemănătoare celei pe care o avea dreptul Iosif, ci ca urmare a suspinelor mele către Dumnezeu. Căci, atunci când am fost mustrat de acele femei ucigașe, eu mi-am bătut joc de ceea ce-și șopteau una alteia: „Nu am izbutit să-l izbăvim pe acest tinerel, de aceea să-l lăsăm în mâinile arhontelui ca să piară”.

7. Căci acestea înfrumusețau pieirea pe care mi-o pregăteau ca momeală, iar despre cei pe care îi amăgesc spuneau că îi mântuiesc, însă în adevăr îi duceau la pierzare. Iar cea care nu era la fel de fermecătoare ca altele era mustrată de cele mai frumoase care spuneau: „Iată, eu sunt un vas al alegerii[652], căci pot să îi mântuiesc pe cei pe care i-am amăgit, dar tu nu ești în stare de asta!”

8. Cele care istoriseau acest mit ademenitor erau frumoase la chip și fermecătoare, însă aveau întreg cugetul copleșit de urâțenia diavolească. Însă milostivul Dumnezeu m-a izbăvit de răutatea acestora, căci, după ce le-am citit cărțile, mi-am dat seama ce învață ele cu adevărat și am izbutit să scap nevătămat. 9. Dar nu am pierdut vremea și am făcut cunoscute acestea episcopului de

[650] *Facerea* 39, 1.
[651] *Ieșirea* 15, 1.
[652] *Cf. Faptele Apostolilor* 9, 15.

acolo, aflând și numele celor care se ascundeau în Biserica locului. Astfel au fost izgoniți mai mult de optzeci de oameni, cetatea fiind curățită de ciulinii și neghina [ereziei].

18.1. Dar cine își amintește de făgăduința făcută mai înainte mă poate chiar lăuda. Căci, după cum am zis deja, am întâlnit pe unii din această erezie, și astfel cunosc cele ale lor nu doar din cărți, ci și din învățătura și mărturia unor oameni care spun adevărul. De aceea și eu, iubitor de adevăr fiind, am fost deschis și nu am trecut cu vederea acest lucru, ci am arătat care este felul de viețuire al acestor erezii.

2. Eu sunt astfel în stare să vorbesc limpede despre aceste lucruri pe care nu le-am săvârșit (să nu fie!), dar pe care le cunosc din cele pe care le-am cercetat în amănunt, aflându-le de la cei care au încercat să mă înduplece să le îmbrățișez, dar nu au reușit. 3. Nădejdea că mă vor duce la pieire li s-a spulberat și nu au izbutit să își atingă țelul pe care ei și diavolul îl urzeau, iar sărmanul meu suflet a fost izbăvit de ei, iar eu pot acum să cânt împreună cu Preasfântul David: „Săgețile lor au fost aflate ca niște arme de prunci”[653]; și iarăși: „Ostenelile lor să se întoarcă împotriva capului lor, iar nedreptatea lor să se prăvălească peste creștetul lor!”[654]

4. Îl rog pe cititor să ia aminte cum i-am întâlnit pe aceștia și cum m-am izbăvit de ei, să înțeleagă și să disprețuiască aceste lucruri; mai apoi, îl îndemn să nu zăbovească la ele, ca nu cumva să cadă în răutatea acestor șerpi. 5. Iar dacă s-ar întâmpla să întâlnească pe unii din această școală a oamenilor cu chip de șarpe, ei pot lua lemnul pe care ni l-a pregătit Domnul nostru și pe care a fost răstignit[655]. Și, lovind de îndată capul șarpelui, să spună: „«Hristos a fost răstignit pentru noi, dându-ne pildă»[656] de mântuire. 6. Căci El nu ar fi fost răstignit dacă nu ar fi avut un trup, dar, de vreme ce a fost răstignit, a fost răstignit pentru păcatele noastre. Am credință în adevăr și nu voi fi clintit de rătăcirea și amăgirea șarpelui și de șoapta învățăturii sale”.

19.1. Acum, iubiților, vom păși pe o altă cărare la fel de anevoioasă și de aspră, dar nu ca să mergem pe ea, ci ca să îi învăț și să le

[653] *Psalmul* 63, 8, după versiunea din *Septuaginta*.
[654] *Psalmul* 7, 16.
[655] Sfânta Cruce.
[656] *1 Petru* 2, 21.

arăt calea celor care – de la o depărtare sigură – doresc să cunoască și să meargă pe calea cea strâmtă și cu necazuri[657] care duce la viața cea veșnică. Vom părăsi astfel calea cea largă și lesnicioasă[658], care este plină cu spini și pietre de poticneală, de murdărie, necumpătare și dezmăț. 2. Acest fel de desfrânare și necumpătare poate fi văzut și la un fel de șarpe înspăimântător pe care cei vechi îl numeau „vipera cea lipsită de durerile facerii".

3. Căci firea acestei vipere este foarte asemănătoare răutății lor. Pentru că aceștia, când săvârșesc faptele cele rușinoase fie cu bărbați, fie cu femei, opresc izbucnirea semințeI, nimicind astfel legiuita lucrare a nașterii de prunci lăsată de Dumnezeu și, după cum spune și Apostolul, „primind în ei înșiși răsplata cuvenită rătăcirii lor"[659] și așa mai departe.

4. Căci despre această viperă lipsită de durerile facerii, atunci când a crescut îndeajuns și este cuprinsă de poftă, partea femeiască după partea bărbătească și partea bărbătească după partea femeiască, mi se spune că ei se încolăcesc, iar femeia cască gura și înghite capul bărbatului. Apoi, în focul patimii, ea îi retează capul acestuia și astfel înghite veninul care se scurge din capul tăiat, zămislind o pereche de șerpi, amândoi de parte femeiască și bărbătească[660].

5. Când această pereche crește de ajuns în pântecele ei, nu are cum să se nască, ci sfâșie coasta mamei sale, ieșind la lumină în acest fel, astfel că atât tatăl, cât și mama pier. De aceea și este numită „vipera cea lipsită de durerile facerii", pentru că nu încearcă durerile nașterii.

6. Astfel, ea este mai înfricoșătoare și mai primejdioasă decât toți șerpii, de vreme ce poartă în sine propria nimicire și primește murdăria în chiar gura sa. Iar această erezie a celor cu mintea bolnavă este de același soi. Acum însă, de vreme ce i-am zdrobit capul, trupul și vlăstarele cu lemnul vieții, să purcedem la cercetarea altora, chemând în rugăciune pe Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava acum și pururea și în vecii vecilor, amin.

---

[657] *Cf. Matei* 7, 14.
[658] *Cf. Matei* 7, 13.
[659] *Romani* 1, 27.
[660] Hermafroditi. Vezi HERODOT, *Istorii*, III, 169, 1-2.

27. Împotriva carpocrațienilor, [erezia] a șaptea, dar a douăzeci și șaptea în șir

1.1. Carpocrate[661] a dat naștere unei alte [erezii], fiindcă acesta și-a întemeiat o școală proprie a nelegiuirii și a părerii sale mincinoase, de vreme ce felul său de viață este mai rău ca al tuturor. 2. Căci din mijlocul tuturor acestora, precum Simon, Menandru, Satornil, Basilide, Nicolae, Carpocrate însuși, alături de toți cei care și-au primit începutul de la Valentin, s-a născut erezia cunoașterii celei mincinoase, cea care îi numește pe ai săi „gnostici" sau „cunoscători"[662]. Despre acești „cunoscători" am arătat deja destule lucruri, pentru că sunt vrednici de osândă[663].

2.1. Acest [Carpocrate] spune că există un singur principiu aflat mai presus de toate și dorește, asemenea altor [eretici], să îl introducă în scenă pe acest Tată al tuturor, necunoscut și de nenumit. El mai spune că lumea și toate cele din ea au fost create de către îngeri, care sunt cu mult mai prejos decât Tatăl, cel care nu poate fi cunoscut. Căci el mai zice despre îngeri că s-ar fi răzvrătit împotriva puterilor celor de sus și de aceea au creat această lume.

2. Tot acesta mai afirmă despre Iisus, Domnul nostru, că a fost născut de Iosif, asemenea celorlalți oameni, din sămânța bărbătească și din cea femeiască. El este asemenea tuturor oamenilor,

---

[661] Carpocrate a fost un filozof platonic, care a trăit în Alexandria, la începutul veacului al II-lea d.Hr. Dintre toate sistemele gnostice, cel al lui Carpocrate este, probabil, cel mai profund influențat de gândirea greacă. Clement Alexandrinul va numi doctrina acestei școli μοναδική γνώσις („cunoaștere monadică"). Acest eretic credea că din Dumnezeul cel unic și de negrăit au emanat îngeri și felurite puteri, iar ultimele dintre acestea sunt creatorii lumii (această doctrină este similară cu cea a lui Satornil). Mântuirea sufletului constă în eliberarea de sub puterea acestor forțe prin orice mijloace, chiar prin practicarea magiei sau prin săvârșirea celor mai imorale acțiuni. Iisus – în concepția lor – a fost un simplu om, al cărui suflet a parcurs în mod remarcabil acest traseu inițiatic către Tatăl cel mai presus de toate, eliberându-se de lume și de puterile ei. Carpocrate susținea (ca mulți alți gnostici) că are acces la adevărata doctrină a lui Iisus, transmisă în mod tainic. Se pare că practicau un fel de comunitate a bunurilor și femeilor, iar carpocrațienii (aidoma cainiților) vor deveni embleme ale destrăbălării și imoralității. Sfântul Irineu de Lyon afirmă că această erezie este folosită de Satana pentru a discredita Biserica creștină. Se pare că (*cf.* Minucius Felix) acești eretici aveau un semn distinctiv pe spatele lobului urechii drepte, care simboliza botezul cu foc anunțat de Sfântul Ioan Botezătorul.

[662] Adjectivul γνωστικός are înțelesul de „relativ la cunoaștere, cognitiv, capabil să cunoască, să discearnă, cel care cunoaște".

[663] Joc de cuvinte intraductibil: γνωστικός („gnostic, cunoscător") și καταγνωστικός („vrednic de osândă").

dar deosebit de aceștia prin felul de viață, prin înțelepciune, virtute și prin faptul că a trăit potrivit dreptății. 3. De vreme ce – spun aceștia – el[664] a primit un suflet mai puternic decât al celorlalți și își amintea cele pe care le-a văzut în cerurile circulare ale Tatălui[665], 4. astfel încât era în stare să își amintească acele lucruri, au fost trimise puteri venite de sus de la Tatăl, tocmai pentru a-l ajuta să își amintească acele lucruri și să-i dăruiască puterea de a se izbăvi de îngerii care au făcut această lume, propășind prin toate faptele și lucrările care sunt cu putință omului, chiar prin mijlocirea celor absurde sau nelegiuite, săvârșite însă în taină.

5. Astfel, același suflet al lui Iisus, eliberat de toate aceste fapte, urma apoi să se urce înapoi la același Tată cu neputință de cunoscut, cel care i-a trimis puterile cele de sus tocmai pentru a-l ajuta ca, prin aceste fapte, să propășească și să le biruiască, înălțându-se din nou la el.

6. Dar, mai mult, sufletele care vor îmbrățișa, asemenea lui, acest fel de viețuire, vor fi eliberate în același chip și se vor înălța în zbor către Tatăl cel necunoscut, săvârșind toate faptele necesare, părăsind toate și fiind astfel eliberat.

7. Cu toate că sufletul lui Iisus cunoștea bine datinile iudaice, le disprețuia. De aceea, a și primit puterea prin care a înfrânt toate patimile omenești, care sunt menite omului ca pedepse, ridicându-se, astfel, mai presus de puterile care au făcut lumea. Dar nu doar sufletul lui Iisus are această putere, ci și sufletele tuturor care, săvârșind aceleași fapte, se ridică mai presus de îngerii care au făcut lumea. 8. [Se vor înălța și ei în zbor] către cele de sus, precum am spus deja, asemenea sufletului lui Iisus, dacă primesc aceeași putere și săvârșesc aceleași lucruri.

9. Din această pricină, cei care au căzut pradă acestei înșelări au ajuns atât de trufași, încât se socotesc a fi mai presus de Însuși Iisus. Unii dintre aceștia spun că nu sunt superiori lui Iisus, ci doar lui Petru, Andrei, Pavel și celorlalți apostoli, grație prisosului de cunoaștere și a marilor fapte săvârșite de ei cu felurite scopuri.

10. Alții dintre aceștia pretind că nu sunt deosebiți nici de Domnul nostru Iisus Hristos. Fiindcă sufletele lor provin din același cer

[664] Iisus Hristos.

[665] Vezi PLATON, *Phaidros*, 347B-D, 348. Se face aluzie la doctrina platonică a anamnezei, potrivit căreia cunoașterea umană este o simplă reamintire a ideilor și noțiunilor învățate în acea stare de preexistență. Carpocrațienii credeau și ei în transmigrația sufletelor.

circular, iar sufletul lor, asemenea celui al lui Iisus, a arătat dispreț pentru toate lucrurile [și se va înălța și el către același loc]. Ei mai zic și că toate sufletele s-au învrednicit de aceeași putere pe care o are și sufletul lui Iisus.

11. Și, de aceea, sufletele lor propășesc și ele aidoma celui al lui Iisus, prin toate aceste fapte. De aceea, dacă un suflet este în stare să disprețuiască totul mai mult decât a făcut-o sufletul lui Iisus, acesta va fi mai presus decât cel al lui Iisus.

3.1. Cei ce fac parte din această școală nelegiuită săvârșesc tot felul de fapte îngrozitoare și primejdioase. Au născocit felurite mașinării magice, precum și multe descântece – filtre și vrăji de amor – pentru deosebite întrebuințări. Mai mult, ei invocă duhurile care locuiesc în apropiere[666], spre a dobândi o mai mare putere asupra tuturor prin magie, astfel încât – zic ei – să aibă stăpânire asupra oricui ar dori și să izbândească în orice faptă ar îndrăzni.

2. Ei se înșală în acest fel, pentru a-și îndupleca mințile lor cele orbite că sufletele care au săvârșit acestea au propășit prin astfel de fapte, disprețuindu-i pe îngerii care au făcut lumea. Și au făcut asta pentru a se elibera de stăpânirea acestor îngeri născocitori de mituri (sau, mai bine zis, creatori de fabule ale nașterii universului), pentru a îmbrățișa libertatea care vine de sus și pentru a se înălța în zbor către cele de sus.

3. Dar ei au fost învățați de Satana și rânduiți tocmai spre mustrarea și sminteala Bisericii lui Dumnezeu. Fiindcă Satana a făcut ca ei să își însușească numele de „creștin", pentru ca păgânii să se smintească prin aceștia și să respingă folosul adus de Sfânta Biserică a lui Dumnezeu și de propovăduirea ei adevărată, din pricina îngrozitoarelor și nelegiuitelor fapte săvârșite de ei[667].

4. Aceste lucruri s-au petrecut pentru ca păgânii, văzând aceste fapte nelegiuite, să socotească întreaga Biserică cea sfântă a lui Dumnezeu în acest chip, refuzând astfel să mai asculte adevărata învățătură a lui Dumnezeu. Ori poate, văzând pe unii dintre noi [că săvârșesc astfel de lucruri], să ne blasfemieze pe noi toți. Și ca

[666] Sau paredrii. Sunt îngeri păzitori – adeseori menționați în papirusurile magice antice –, dar care sunt înfățișați ca spirite înfricoșătoare.

[667] Origen observase, în *Împotriva lui Celsus*, că păgânii nu făceau distincție între Biserica autentică a lui Hristos și feluritele erezii, de aceea foarte multe critici ale păgânilor cu privire la imoralitatea creștinilor se refereau, în realitate, la faptele ereticilor creștini, în special gnostici.

niciunul dintre acești păgâni să nu se apropie de noi pentru a discuta sau pentru a ne auzi părerea, nici pentru a asculta cuvântările cele dumnezeiești, de vreme ce sunt înfricoșați de faptele cele rele ale unor nelegiuiți.

4.1. Aceștia își petrec viața cu mare nesăbuință, făcând tot ce pot pentru bunăstarea trupului, și nu se apropie deloc de noi, poate doar atunci când vor să prindă în cursă sufletele cele nestatornice[668] prin învățătura lor cea plină de răutate. Ei se aseamănă cu noi doar prin faptul că poartă același nume[669], numai pentru a-și tăinui, astfel, propria răutate.

2. Dar, potrivit Scripturii, după cum spune Sfântul Apostolul Pavel, „osânda lor este dreaptă"[670]. Din pricina faptelor celor rele săvârșite de ei, aceștia își vor primi răsplata meritată. 3. De vreme ce și-au lăsat cugetul pradă nebuniei, ei s-au dedat unui șir nesfârșit de patimi ale desfătării. Căci ei numesc bune de la natură cele pe care oamenii le numesc rele, fiindcă nimic nu este rău în sine, ci e considerat astfel de către oameni. 4. Iar dacă un suflet săvârșește toate aceste lucruri în acest ciclu al reîncarnării, nu va mai fi din nou azvârlit aici. Săvârșind toate aceste lucruri, va fi eliberat de orice datorie pe care ar mai avea-o în această lume[671].

5. Îmi e teamă să vorbesc despre aceste fapte ale lor, de parcă aș da la iveală o cloacă tăinuită, iar unii vor socoti că nu fac acum decât să răspândesc o astfel de duhoare greu de îndurat. Însă adevărul mă silește să scot la lumină cele ce se petrec printre acești înșelați; voi grăi însă cu sfială, fără să trec dincolo de hotarele adevărului.

6. Aceștia săvârșesc toate faptele cele de negrăit, nelegiuite, care nici nu pot fi rostite, tot felul de împreunări trupești între bărbați, sau între bărbați și femei, folosind fiecare mădular al trupului. 7. Se mai dedau la magie și fermecătorie, spunând că toate acestea sunt datorii ale trupului, astfel că nu mai sunt siliți să împlinească alte lucruri. Astfel, sufletul lor nu se va mai întoarce aici după moarte, fiind izbăvit de reîncarnare și de transmigrație.

5.1. Tratatele alcătuite de aceștia sunt astfel scrise încât un cititor înțelept va rămâne uluit și se va cutremura, necrezând că

---

[668] *Cf. 2 Petru* 2, 14.

[669] Numele de „creștin", pe care ereticii și-l arogau pe nedrept.

[670] *Romani* 3, 8.

[671] Ciclul reîncarnărilor se încheie odată cu dobândirea eliberării de puterile acestei lumi, odată cu iluminarea și desăvârșirea.

oamenii pot face asemenea lucruri, nu doar cei asemenea nouă, care locuim în cetăți, ci chiar și aceia care viețuiesc laolaltă cu fiarele și dobitoacele, oameni necioplți și sălbatici, care săvârșesc cele ale câinilor și ale porcilor. 2. Ei pretind că trebuie să împlinească toate aceste fapte în chip necesar, astfel ca sufletele lor să nu fie nevoite să se întoarcă iar în trupuri spre a săvârși iar și iar aceleași fapte pe care nu le-au săvârșit.

3. Iar ei mai susțin că aceste lucruri au fost spuse de Iisus în Evanghelie, în parabolă: „Împacă-te cu pârâșul tău degrabă, până ești cu el pe cale, ca nu cumva pârâșul să te dea judecătorului, și judecătorul slujitorului, și să fii aruncat în temniță. Adevărat grăiesc ție: nu vei ieși de acolo până ce nu vei fi dat cel din urmă ban”[672].

4. Însă ei născocesc un mit pentru a tâlcui această parabolă, spunând că „pârâșul” din parabolă este unul dintre îngerii care au creat această lume și care au fost rânduiți tocmai pentru acest scop, să aducă la judecată sufletele când își părăsesc trupurile de aici și se îndreaptă spre judecată. Ei văd dacă sufletele au făcut sau nu toate faptele rânduite de arhonte „Slujitorului”[673]. 5. „Slujitorul” este un înger a cărui însărcinare (pe lângă „Judecătorul” care a creat lumea) este tocmai „îmbutelierea”[674] sufletelor în diferite trupuri. Ei mai spun că acest „pârâș” despre care Domnul a vorbit în Evanghelie este unul dintre îngerii care au făcut lumea, fiind numit și „Diavolul”.

6. Tot ei mai spun că „temnița” este trupul[675], iar „cel din urmă ban” este reîncarnarea. În timpul fiecărei încarnări, sufletul trebuie să împlinească această „ultimă faptă” și să nu lase nimic nesăvârșit dintre faptele cele nelegiuite. Căci, precum am spus deja, aceștia cred că acela care a străbătut toate și a săvârșit toate cele necesare trebuie să se înalțe către Cel Necunoscut din înălțime, lăsând în urmă pe toți făcătorii lumii.

7. Din nou, ei spun că, după ce sufletul a săvârșit toate cele necesare în vremea unei reîncarnări, sufletul eliberat se va înălța spre cele de sus. Însă, dacă nu le săvârșesc pe toate în cursul unei singure reîncarnări, vor săvârși fiecare faptă nelegiuită în vremea

---

[672] *Matei* 5, 25-26.

[673] Avem aici o doctrină inversată a vămilor văzduhului. De altfel, cercetătorii consideră că doctrina așa-ziselor „vămi ale văzduhului” ar proveni tot pe filieră gnostică.

[674] Termenul grecesc καταγγίζω înseamnă „a umple o sticlă”.

[675] Doctrină specifică orfismului și platonismului.

reîncarnărilor următoare, și abia apoi vor fi eliberați. 8. Dar aceștia mai zic și următoarele: „Noi grăim aceste lucruri numai celor care sunt vrednici, ca aceștia să facă toate cele ce par să fie rele, cu toate că nu sunt rele prin natură, ca să învețe cum să se elibereze". 9. Această școală a lui Carpocrate pecetluiește lobii urechilor acelor persoane pe care le înșală, folosind o lamă sau un fier înroșit în foc[676].

6.1. A ajuns până la noi zvonul despre o anume Marcellina, înșelată și aceasta de către ei și care a dus în rătăcire pe mulți în vremea lui Anicet, episcopul Romei, cel care i-a urmat lui Pius și celor de dinainte[677]. 2. Căci primii episcopi ai Romei au fost Apostolii Petru și Pavel, iar mai apoi Linus, Cletus, urmat de Clement, care a trăit în aceeași vreme cu Petru și Pavel și pe care Pavel îl amintește în *Epistola către romani*[678].

3. Și nimeni nu trebuie să se minuneze că alții de dinaintea lui[679] au urmat la episcopat după apostoli, chiar dacă el a trăit în aceeași vreme cu Petru și Pavel; căci și el a trăit odată cu apostolii. 4. Nu sunt sigur dacă a primit punerea mâinilor întru episcopat de la Petru, pe când era în viață, iar el a refuzat să își împlinească sarcina, pentru că citim într-una din epistolele sale: „Cine-i om de ispravă între voi, cine-i milostiv, cine-i plin de dragoste, acela să zică: «Dacă din pricina mea s-a făcut răzvrătire, ceartă și dezbinare, plec de aici, mă duc unde vreți și voi face ce-mi va porunci mulțimea, numai ca turma lui Hristos să trăiască în pace cu preoții orânduiți!»"[680] Asta am găsit în unele cărți istorice, dar poate că a fost rânduit astfel, după moartea Apostolului, de către episcopul Cletus, nu știm foarte limpede.

5. Dar se poate ca alții să-l fi făcut episcop, în timp ce apostolii trăiau, vorbesc despre Petru și Pavel, de vreme ce apostolii plecau adeseori în alte țări pentru nevoia propovăduirii lui Hristos, însă cetatea romanilor nu putea rămâne fără episcop[681]. 6. Pavel a ajuns până în Spania, iar Petru a vizitat de multe ori Pontul și Bitinia.

---

[676] Vezi, mai sus, prima notă de la acest capitol.

[677] Anicet, papă al Romei (155-166), cunoscut pentru vizita făcută la Roma de către Sfântul Policarp al Smirnei, cu care a discutat problema datei schimbătoare a Paștilor.

[678] Sfântul Pavel amintește un Clement în *Epistola către Filipeni* 4, 3, confundat de Sfântul Epifanie cu Clement Romanul, papă al Romei.

[679] Clement.

[680] SFÂNTUL CLEMENT ROMANUL, *Epistola I către corinteni*, 54, 1. Traducere preluată din ediția *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, serie veche, p. 73.

[681] Probabil un fel de episcop vicar. Informația este demnă de atenție.

Dar, după ce Clement a fost rânduit episcop și a refuzat – bănuiesc că s-a petrecut acest lucru, dar nu sunt sigur –, ar fi putut fi silit să preia scaunul episcopal după moartea lui Linus și Cletus, care au fost episcopi vreme de 12 ani fiecare, după moartea Sfinților Petru și Pavel, în al doisprezecelea an de domnie a lui Nero.

7. Oricum, succesiunea episcopilor pe scaunul Romei este în această ordine: Petru și Pavel, Linus și Cletus, Clement, Evarist, Alexandru, Sixtus, Telesphorus, Hyginus, Pius și Anicet, pe care i-am arătat mai înainte, potrivit catalogului[682]. Nimeni nu trebuie însă să se minuneze că am arătat atât de limpede și de exact aceste lucruri; căci acestea sunt dovedite în chip foarte clar. 8. În vremea lui Anicet, după cum am spus, Marcellina, cea despre care am vorbit, s-a arătat la Roma, răspândind necurata învățătură a lui Carpocrate și făcând rău multora de acolo. Și așa și-au luat începutul acolo așa-numiții gnostici.

9. Ei au tablouri pictate în culori – unele chiar din aur, argint sau alte materiale – despre care spun că Îl reprezintă pe Iisus și chiar pe Pilat din Pont! Cu alte cuvinte, imagini ale lui Iisus de pe când sălășluia printre oameni. 10. Ei păstrează aceste imagini în taină, și mai au și altele, ale unor filozofi – precum Pitagora, Platon, Aristotel și ale celorlalți[683], așezând tablourile lui Iisus laolaltă cu cele ale filozofilor. Și, după ce le rânduiesc astfel, le venerează și săvârșesc în fața lor misterii păgâne[684]. Și e firesc, pentru că, odată ce au venerat aceste tablouri, ei săvârșesc și toate celelalte ale păgânilor. Dar care sunt lucrurile păgânilor, dacă nu sacrificiile și celelalte care țin de ele? 11. Ei mai spun că mântuirea este numai a sufletului, nu și a trupurilor.

7.1. Suntem nevoiți să îi înfruntăm pe aceștia cu toată puterea noastră. Nimeni să nu disprețuiască felul în care îi combatem, mai ales înșelăciunile lor! Însă cineva ar putea spune: „Oare aceste lucruri nu sunt ușor de priceput și pline de neghiobii?" Da, dar și neghiobii au căile lor de a-i îndupleca pe cei fără de minte și de a-i rătăci pe cei înțelepți, dacă nu se află pe acolo vreo minte exercitată în cele ale adevărului. Acum, de vreme ce Carpocrate a căzut sub vraja magiei lui Simon și a celorlalți, îi voi combate cu aceleași argumente.

[682] De remarcat prezența Apostolului Pavel printre episcopii Romei.
[683] Clement Alexandrinul ne spune despre Carpocrate că era un om foarte cultivat în filozofia greacă, în special cea platonică (*Stromate*, III, 2, 5, 3).
[684] Despre „iconoclasmul" Sfântul Epifanie a se vedea introducerea.

2. Căci, dacă acea putere de necunoscut și de nenumit este cauza celorlalți îngeri, atunci chiar în ea se află neștiința – cu alte cuvinte, în Tatăl tuturor –, și asta în cazul în care ea nu a știut că îngerii pe care îi plăsmuia vor crea lucruri pe care ea nu voia ca aceștia să le creeze. 3. Astfel, din pricina cunoașterii și a încuviințării sale, ea este indirect creatoarea lucrurilor pe care aceștia au îndrăznit să le facă. 4. Așadar, dacă, precum am spus, ea a știut cele pe care acei îngeri le vor crea, dar nu a voit să se facă acele lucruri, de ce i-a mai creat pe acei creatori care vor crea lucrurile pe care ea nu le dorea?

5. Iar dacă aceasta i-a făcut pe îngeri tocmai cu scopul de a crea acele lucruri pe care le-au creat, atunci a voit acest lucru și, de aceea, i-a și pregătit pe acești îngeri creatori. Dar, dacă această putere i-a pregătit[685] pe îngeri înainte de a-i crea, dar interzice ceea ce ei au creat la rândul lor, avem de-a face cu o simplă calomnie. Dacă, dimpotrivă, este de acord cu faptul că i-a creat, dar nu și cu ceea ce au creat aceștia – cu alte cuvinte, oamenii și sufletele –, fiind împotriva voinței acestor îngeri, avem de-a face cu lăcomie și nimic altceva în cazul în care oamenii făcuți de îngeri sunt răpiți de Unul cel din înălțime, împotriva voinței acestora. Mai mult, e vorba și de o slăbiciune, de vreme ce nu e în stare să creeze pentru sine, ci trebuie să răpească făpturile plăsmuite de creaturile sale.

6. Iar celelalte sunt simple mituri și basme bătrânești, cu cei ce se află jos și sunt în stare să se înalțe spre mijloc sau cu cei care se află la mijloc, care sunt pedepsiți pentru cele pe care le-au pricinuit celor de sub ei. Iar sufletele cele ce se află prinse în această creație, cele de dedesubt, sunt aduse și ele la mijloc, fiind astfel mântuite și eliberate. Iar puterea cea una, care se află mai presus de toate, care nu e în stare să creeze, trebuie socotită astfel ca neputincioasă, iar creaturile sale, puternice, cât timp ele pot să facă ceea ce ea nu a izbutit să facă, sau a voit să facă, dar nu a putut.

7. Și asta pentru că lucrurile pe care le dorește nu pot fi rele pentru ea, nici nu pot fi făcute de ființe care sunt rele. Dacă făptura sa ar fi fost rea, ar fi trebuit să piară. Dar, dacă o parte din această făptură este păstrată[686], atunci întreaga lucrare nu poate fi rea, de vreme ce o parte din ea va supraviețui. Prin urmare, nici creatorii săi nu pot fi răi, de vreme ce au creat acea parte a ei care va dăinui.

[685] În sensul că i-a plănuit.

[686] Sufletul, în timp ce trupul este mereu schimbat în cursul reîncarnărilor.

8. Iar dacă sufletul chiar vine de la îngeri și își ia puterea de sus, cu atât mai mult vor primi și îngerii mântuirea, pentru că sufletul care vine de la ei va fi mântuit, cu toate că se înalță mai presus de cele păcătoase. Iar dacă sufletul este mântuit, atunci nici el și nici îngerii care au făcut sufletul nu pot avea o natură rea. Însă oricine are o judecată sănătoasă va înțelege că toată această însăilare este nesăbuită și o simplă cârpeală de idei.

8.1. Dar acești oameni sunt dați de rușine din nou, din chiar propriile lor cuvinte. 2. Căci, dacă Iisus nu provine din Fecioara Maria, ci din sămânța lui Iosif și din aceeași Marie, iar Iisus este mântuit, atunci vor fi mântuite și persoanele care i-au dat naștere. Iar dacă Iosif și Maria sunt creați de către Demiurg, atunci ei au afirmat că Demiurgul este și făurarul lui Iisus. Așadar, creatorul lui Iisus și făcătorul Mariei și al lui Iosif, prin lucrarea căruia Iisus a venit în existență de la Tatăl cel necunoscut, care se află în înălțime, nu poate fi neputincios.

3. Iar dacă Iisus provine și el de la îngeri, iar Demiurgul este unul dintre îngeri, atunci cu toții vor cădea în aceeași absurditate dezgustătoare în care au căzut și îngerii. Iar farsa lor se va vădi astfel o încropeală fără cap și coadă, plină de venin și de toată învățătura cea otrăvitoare.

4. Dar, de vreme ce am mai combătut-o o dată, zdrobind-o asemenea capului șarpelui cu lemnul credinței și al adevărului, iar acum a ajuns să zacă întinsă la pământ, să ne apropiem de alte astfel de învățături monstruoase care s-au arătat în lume. Făgăduința făcută de noi ne silește să mergem mai departe.

28. Împotriva cerintienilor sau merintienilor, [erezia] a opta, dar a douăzeci și opta în șir

1.1. Cerint[687] este cel de la care vin așa-numiții cerintieni, care

[687] *Epistola Apostolilor*, o scriere de la începutul veacului al II-lea d.Hr., ne informează că Simon Magul și Cerint au fost doi dintre pseudo-apostolii sau apostolii mincinoși cu care polemiza Sfântul Apostol Pavel. O legendă transmisă de Sfântul Irineu de Lyon (*Împotriva ereziilor*, III, 3, 4) și de Eusebiu de Cezareea (*Istoria bisericească*, III, 28, 6) ni-l prezintă pe Sfântul Apostol Ioan fugind dintr-o baie publică din Efes, în care intrase și Cerint. Acesta ar fi fost un evreu alexandrin, un protognostic care a activat în Asia Mică, învățând că lumea a fost creată de îngerii inferiori, iar Hristos s-a pogorât și s-a

au ieșit din sămânța sa de fiară sălbatică, aducând otrava lor în lume. Însă nu e foarte deosebit de Carpocrate, ci slobozește același venin vrăjitoresc în lume.

2. El răspândește aceeași calomnie despre Hristos, că s-ar fi născut din sămânța lui Iosif și a Mariei, iar lumea a fost și ea creată de îngeri[688]. 3. Acesta vrea să își strecoare în oameni învățătura sa, care nu se deosebește mai deloc [de a lui Carpocrate], decât prin aceea că s-a apropiat în parte de iudaism. El proclamă că Legea și profeții au fost date prin îngeri, iar dătătorul Legii este unul dintre îngerii care au creat lumea.

4. Cerint și-a dus viața în Asia și a început să propovăduiască acolo. 5. Am mai spus deja că el crede că lumea nu a fost creată de prima Putere de sus, iar atunci când Iisus cel născut din sămânța lui Iosif și a Mariei a crescut, a fost numit „Hristos", însemnând că Duhul Sfânt, în forma unui porumbel, s-a pogorât peste el la Iordan[689] și l-a dezvăluit pe Tatăl cel necunoscut, lui și celor împreună cu el[690].

6. Și pentru că s-a pogorât peste el o putere de sus, a săvârșit și el semne minunate. Iar atunci când a pătimit, Puterea care venise din înalt, l-a părăsit pe Iisus și a plecat de la el, întorcându-se la cele de sus. 7. Iisus a pătimit și a înviat, dar Hristos, cel care venise de sus, a plecat fără să sufere, cu alte cuvinte, aceea care s-a pogorât peste el sub forma unui porumbel. Prin urmare, Iisus nu este Hristos.

---

unit cu omul Iisus spre a-i mântui pe oameni. Cerint susținea și milenarismul. FERICITUL AUGUSTIN (*Despre erezii*, 8) îl consideră un eretic iudeo-creștin milenarist. În veacul al II-lea, dată fiind polemica cu milenarismul, *Apocalipsa lui Ioan* a fost respinsă de presbiterul Caius, ca fiind scrisă de Cerint. Teoria a fost respinsă de Sfântul Ipolit și de Eusebiu de Cezareea. Cerint nu se considera de origine divină, ci un simplu om, care s-a învrednicit de angelofanii. Susținea o cosmologie dualistă. Cunoscător al filozofiei lui Filon de Alexandria, insista asupra opoziției dintre materie și spirit, dintre corp și spirit. De vreme ce era iudeu, nu l-a considerat pe Dumnezeul Vechiului Testament identic cu Creatorul lumii, ci un simplu înger prin care a fost dată Legea veche. Milenarismul lui Cerint era unul pământesc. Domnul Hristos va reveni și va întemeia o împărăție de 1000 de ani, cu capitala la Ierusalim, în care cei aleși se vor bucura de toate desfătările materiale. Cerint mai susține că un om viu se putea boteza în locul unuia mort nebotezat (vezi *1 Corinteni* 15, 29). Secta nu a supraviețuit multă vreme.

[688] Doctrină specifică și ebioniților, prezentați mai sus. Primul ar fi fost, potrivit Sfântului Epifanie, Teodot Cizmarul (vezi *Panarion*, 54, 1).

[689] *Cf. Matei* 3, 16.

[690] Cu alte cuvinte, Iisus este, pentru cerintieni, un simplu om care a fost însuflețit de Duhul Sfânt, mai exact Duhul sau Puterea cea de sus (numită Hristos) s-a pogorât, unindu-se cu el. Însă la Pătimirea de pe cruce, îl va părăsi, întorcându-se de unde a venit. Avem de-a face aici cu un soi de protonestorianism. Așadar, Iisus ar fi devenit Dumnezeu prin adopție, la momentul Botezului, sau ca urmare a meritelor sale morale ieșite din comun.

2.1. Însă și el s-a poticnit, după cum pot vedea toți iubitorii de adevăr. Afirmă că acela care a dat Legea iudaică nu este bun, însă el socotește că trebuie să se supună Legii, ca și cum ar fi bună. 2. Dar cum poate cel rău să dea o Lege bună? Dacă este bine să nu săvârșești adulter și să nu ucizi, cu cât mai mult cel care a dat aceste rânduieli este mai bun, de vreme ce acela care nu face astfel de lucruri este mărturisit ca bun! Cum poate fi învinuit că este rău cineva care îndeamnă la fapte bune și mai și dă o Lege bună? Bărbatul care cugetă în acest chip este cuprins de nebunie.

3. Acesta, iubiților, este unul dintre cei care au făcut tulburare în vremea apostolilor, când Iacov le-a trimis o epistolă celor din Antiohia, spunându-le: „Deoarece am auzit că unii dintre noi, fără să fi avut porunca noastră, venind, v-au tulburat cu vorbele lor și au răvășit sufletele voastre, zicând că trebuie să vă tăiați împrejur și să păziți legea…”[691].

4. Tot el s-a împotrivit Sfântului Petru când a mers la sfântul Corneliu, atunci când a avut acea vedenie adusă de înger. 5. Petru se îndoia și atunci a avut acea vedenie cu acoperământul (plin cu multe lucruri) care se pogora din cer, iar Domnul i-a spus că nimic nu este spurcat sau necurat. Și, astfel, Cerint a stârnit mulțimile „celor netăiați împrejur”[692]. 6. Cerint a făcut asta înainte de a începe să-și propovăduiască învățătura în Asia și să se scufunde tot mai adânc în abisul pierzaniei. Astfel, de vreme ce el însuși era tăiat împrejur, a căutat un pretext pentru a se împotrivi credincioșilor care nu erau tăiați împrejur.

3.1. Dar, pentru că Domnul poartă mereu de grijă omenirii, păzește mereu limpezimea adevărului în fiii adevărului, hărăzind Sfântului Apostol Petru harul de a combate nebunia lui Cerint și pe cea alor săi.

2. Astfel, Sfântul Petru ne spune: „Eram în cetatea Iope, la amiază, pe la ceasul al șaselea. Și am văzut cerul deschis și coborându-se ceva ca o față mare de pânză, legată în patru colțuri, lăsându-se pe pământ. În ea erau toate dobitoacele cu patru picioare și târâtoarele pământului și păsările cerului. Și glas a fost către mine: «Sculându-te, Petre, junghie și mănâncă!» Iar eu am zis: «Nicidecum, Doamne, căci niciodată n-am mâncat nimic

[691] *Faptele Apostolilor* 15, 24.
[692] Vezi *Faptele Apostolilor* 11, 4-12.

spurcat și necurat!» Și iarăși, a doua oară, a fost glas către el: «Cele ce Dumnezeu a curățit, tu să nu le numești spurcate». 4. Și aceasta s-a făcut de trei ori și îndată acel ceva s-a ridicat la cer. Și pe dată doi oameni se aflau deja la poarta casei, iar Duhul mi-a spus: «Du-te cu ei, de nimic îndoindu-te»”[693].

5. Apoi le-a tâlcuit cum i s-au înfățișat acestea ca într-o parabolă și cum s-a arătat el neîncrezător o vreme, până când a priceput aceste lucruri prin cuvinte și imagini. Atunci, pe dată și-a deschis gura și, când a sosit la Cezareea, Duhul Sfânt S-a pogorât peste Corneliu. Iar când Pavel a văzut acest lucru, a spus: „Poate oare cineva să oprească apa, ca să nu fie botezați aceștia care au primit Duhul Sfânt ca și noi?”[694] Dar toate acestea sunt o taină și o faptă a iubirii de oameni a lui Dumnezeu, astfel ca Sfântul Petru și oricine altcineva să își dea seama că mântuirea păgânilor nu ține de oameni, ci de Dumnezeu. Domnul le-a hărăzit darul Sfântului Duh, vedenia unui înger, primind prinosul rugăciunii, postului și milosteniilor făcute de Corneliu, pentru ca apostolii – mai ales Sfântul Petru și ceilalți apostoli – să nu-l lipsească de Dumnezeu pe niciunul dintre cei care au fost chemați potrivit adevărului.

4.1. Dar toate acestea s-au petrecut stârnite fiind de pseudo-apostolul Cerint. Odinioară, el și cei împreună cu dânsul au stârnit o răzmeriță chiar la Ierusalim, atunci când Pavel a sosit acolo cu Tit, iar Cerint a spus: „Bărbați israeliți, ajutați! Acesta este omul care-i învață pe toți pretutindeni, împotriva poporului și a Legii și a locului acestuia; încă și netăiați împrejur” – vorbind despre Tit – „a adus în templu și a spurcat acest loc sfânt”[695].

2. De aceea și Pavel spune: „Dar nici Tit, care era cu mine și care era elin, n-a fost silit să se taie împrejur, din cauza fraților mincinoși care veniseră, furișându-se, să iscodească libertatea noastră, pe care o avem în Hristos Iisus, ca să ne robească, cărora nici măcar un ceas nu ne-am plecat cu supunere, pentru ca adevărul Evangheliei să rămână neclintit la voi”[696]. Tot el îi îndemna pe cei netăiați împrejur: „Că, de vă veți tăia împrejur, Hristos nu vă va folosi la nimic”[697].

---

[693] *Faptele Apostolilor* 10, 9-20.
[694] *Faptele Apostolilor* 10, 47.
[695] *Faptele Apostolilor* 21, 28.
[696] *Galateni* 2, 3-5.
[697] *Galateni* 5, 2.

3. Tăierea împrejur a fost dată numai pentru o vreme, până ce avea să vină adevărata tăiere împrejur, care este baia nașterii celei de a doua[698], și este limpede arătat tuturor de către spusele apostolilor, mai ales de Sfântul Apostol Pavel. Fiindcă el spune limpede: „Cărora nici măcar un ceas nu ne-am plecat cu supunere, pentru ca adevărul Evangheliei să rămână neclintit la voi”[699].

4. Dar oricine dorește să vadă cele ce s-au petrecut cu apostolii în acea vreme este uluit să vadă ce duh al rătăcirii și al ereziei i-a însuflețit pe aceștia de au făcut asemenea lucruri și au stârnit asemenea erezii și tulburări printre apostoli.

5. Atunci când aceștia s-au răzvrătit și s-au preschimbat în pseudo-apostoli, precum am spus deja, au trimis, la rândul lor, pe alți pseudo-apostoli în primul rând la Antiohia, precum și în alte locuri, ca să le spună: „Dacă nu vă tăiați împrejur și nu veți ține Legea lui Moise, nu puteți să vă mântuiți”[700]. 6. Pe aceștia îi numește Apostolul Pavel „apostoli mincinoși, lucrători vicleni, care iau chip de apostoli ai lui Hristos”[701].

5.1. Ei se folosesc de *Evanghelia după Matei* – în parte, nu în întregime, din pricina genealogiei privind Întruparea – și aduc următoarea mărturie luată din Evanghelie, spunând: „Destul este ucenicului să fie ca învățătorul și slugii ca stăpânul”[702]. 2. Ce înseamnă cele pe care le spun, că Hristos a fost tăiat împrejur, iar voi trebuie să vă tăiați împrejur la fel[703]? Hristos a trăit potrivit Legii, iar voi trebuie să faceți la fel! Iar unii dintre ei sunt înduplecați de astfel de argumente șubrede și otrăvitoare, din pricină că Hristos a fost tăiat împrejur.

3. Ei îl resping pe Pavel pentru că nu s-a supus celor tăiați împrejur. Mai mult, ei i se împotrivesc acestuia pentru că a spus: „Cei ce voiți să vă îndreptați prin Lege v-ați îndepărtat de Hristos, ați căzut din har”[704] și: „Că, de vă veți tăia împrejur, Hristos nu vă va folosi la nimic”[705].

6.1. Acest ieșit din minți, Cerint, dascăl al celor ieșiți din minți, cutează să spună că Hristos, cu toate că a pătimit și a fost răstignit,

[698] *Cf. Tit* 3, 5.
[699] *Galateni* 2, 5.
[700] *Faptele Apostolilor* 15, 1.
[701] *1 Corinteni* 11, 13.
[702] *Matei* 10, 25.
[703] *Cf. Filipeni* 3, 6.
[704] *Galateni* 5, 4.
[705] *Galateni* 5, 2.

încă nu a înviat, ci va învia atunci când va avea loc învierea cea de obște a tuturor morților. 2. Însă cele spuse de ei nu pot fi susținute, nici cuvintele, nici ideile. Iar cu privire la cei care nu cred în învierea morților care va să vie, Apostolul le spune: „Căci, dacă morții nu înviază, nici Hristos n-a înviat”[706], „Dacă morții nu înviază, să bem și să mâncăm, căci mâine vom muri!”[707] și: „Nu vă lăsați înșelați. Tovărășiile rele strică obiceiurile bune”[708].

3. La fel, celor care spun că Hristos nu a înviat, le combate părerea spunând că „și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră. Ne aflăm încă și martori mincinoși ai lui Dumnezeu, pentru că am mărturisit împotriva lui Dumnezeu că L-a înviat pe Hristos, pe Care nu L-a înviat dacă deci morții nu înviază”[709]. Căci erau unii în Corint care spuneau că nu este învierea morților, ca și cum apostolii înșiși ar fi propovăduit că Hristos nu a înviat încă, iar morții nu vor învia.

4. Școala sa a înflorit tocmai în acest ținut, al Asiei, mai cu deosebire în Galatia. Și tot în aceste locuri am auzit eu despre o tradiție potrivit căreia unii dintre adepții săi au murit fără să fie botezați, iar alții se botezau în numele acelora și în locul lor, astfel ca să nu fie pedepsiți la învierea morților că nu au primit botezul și să ajungă iar sub stăpânirea stihiilor acestei lumi.

5. Iar această tradiție este chiar cea despre care vorbește Apostolul când zice: „Fiindcă ce vor face cei care se botează pentru morți? Dacă morții nu înviază nicidecum, pentru ce se mai botează pentru ei?”[710] Însă alții tâlcuiesc acest loc spunând că se îngăduie botezul în numele acelor catehumeni care mor fără să-l fi primit, fiindcă ei mor cu această nădejde, arătând că persoana care moare va și învia, și de aceea are nevoie de această baie care aduce iertarea păcatelor.

6. Unii dintre ei propovăduiesc că Hristos nu a înviat încă, ci va învia laolaltă cu ceilalți morți. 7. Însă Apostolul a combătut deja de dinainte aceste două capete ale ereziei cu privire la învierea morților. Aducând multe mărturii în acest scop, a arătat prin dovezi de neclintit învierea, mântuirea și nădejdea celor morți, spunând:

[706] *1 Corinteni* 15, 16.
[707] *1 Corinteni* 15, 32.
[708] *1 Corinteni* 15, 33.
[709] *1 Corinteni* 15, 14-15.
[710] *1 Corinteni* 15, 29.

8. „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest (trup) muritor să se îmbrace în nemurire”[711]. Și iarăși: „Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți”[712]. În acest chip sunt combătute ambele capete ale ereziei și astfel este făcută cunoscută oricui vrea să cunoască învățătura cea neprihănită a propovăduirii adevărate și mântuitoare.

7.1. Oriunde ne-am uita, înțelegem că Cerint și ucenicii săi rătăcesc în chip jalnic și sunt vinovați de pierzania altora, de vreme ce dumnezeiești Scripturi ne lămuresc acestea limpede și în amănunt. 2. Căci Hristos nu este nicidecum din sămânța lui Iosif; căci cum ar putea fi un „semn” odrasla și, astfel, cum s-ar mai împlini cuvintele lui Isaia: „Pentru aceasta Domnul meu vă va da un semn: iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel”[713]?

3. Mai mult, cum s-ar mai împlini atunci cuvintele rostite către Arhanghelul Gavriil: „Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?”, precum și răspunsul său: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri”[714] și celelalte? 4. Și, iarăși, lipsa lor de minte este combătută chiar de Evanghelie, care spune limpede: „Maria, mama Lui, fiind logodită cu Iosif, fără să fi fost ei înainte împreună, s-a aflat având în pântece de la Duhul Sfânt”[715].

5. Dar ei nu au fost deloc împreună, asta este cât se poate de limpede. Însă departe de noi să spunem aceste lucruri! 6. Dacă nu ar sta astfel lucrurile, Iisus nu ar fi purtat de grijă Sfintei Fecioare, încredințând-o lui Ioan în timpul răstignirii, căruia îi spune: „Iată mama ta!”, iar ei: „Iată fiul tău!”[716] Ar fi trebuit să o încredințeze rudelor Sale, sau fiilor lui Iosif, dacă aceștia chiar erau fiii lui – vorbesc despre Iacov, Iosia, Iuda și Simon, fii[717] lui Iosif avuți cu o altă femeie. Iosif nu a avut relații de acest fel cu Fecioara, să nu fie! După ce a dat naștere, Fecioara a rămas neîntinată.

---

[711] *1 Corinteni* 15, 53.
[712] *1 Corinteni* 15, 20.
[713] *Isaia* 7, 14.
[714] *Luca* 1, 34-35.
[715] *Matei* 1, 18.
[716] *Ioan* 19, 26-27.
[717] Fericitul Ieronim îi considera pe aceștia drept veri ai lui Iisus și numea „delir al apocrifelor” afirmația că Iosif ar fi fost căsătorit înainte de a fi alături de Fecioara Maria (*Comentariu la Matei*, II, 12, 49-50).

7. Am vorbit foarte limpede despre aceste lucruri într-o altă scriere[718] a mea, dar o voi face din nou aici. Însă voi vorbi despre ele doar în treacăt, pentru că doresc să aduc tămăduire acestor mușcături veninoase și să pregătesc leacuri pentru aceste otrăvuri. De aceea, nu mă voi abate mult la aceste discuții. 8. Unui om înzestrat cu bună înțelegere, aceste învățături i se vor părea nebunie curată, vrednică de luat în râs, combătută de apostoli, disprețuită de cei înțelepți și respinsă de Dumnezeu prin propovăduirea cea după adevăr.

8.1. Însă ei se mai numesc și merintieni, după cum ne-au spus unii. Nu știu foarte bine dacă Cerint se mai numea și Merint, ori acest Merint era unul dintre însoțitorii lui Cerint, Dumnezeu știe! 2. Am spus deja că nu doar că el s-a împotrivit apostolilor la Ierusalim de mai multe ori, ci și cei ce erau împreună cu el, de astă dată în Asia. Dar, fie că este el însuși, sau altul dintre cei împreună cu el, nu este nicio deosebire, de vreme ce cugetă și săvârșesc aceleași lucruri. Căci toată răutatea învățăturii lor este de acest fel, încât aceștia sunt numiți cerintieni și merintieni.

3. După ce am străbătut această monstruoasă și cumplită răutate cu cap de șarpe, vom trece la următoarea, aducând mulțumire că am trecut nevătămați această mare a dogmelor celor rele, rugându-ne ca atunci când vom întâlni alte răutăți de acest fel, prin mlaștinile unde mișună asemenea fiare, să nu fim vătămați de răul de mare și să ajungem cu bine la limanul mântuirii și al adevărului, pe care îl voi înfățișa aici spre a sta împotriva graiurilor deșarte ale acestora.

4. Căci oricine dorește să cerceteze și să zugrăvească formele [acestei erezii] va vedea ceva asemănător unui șarpe cu două capete, din pricina numelui său îndoit[719], și de aceea e numit viperă ale cărei mușcături provoacă moartea[720]. Întregul ei trup este acoperit de păr roșcat, dar nu are deloc fire de capră sau de vită, ci una de șarpe, iar pe cei care o întâlnesc îi mușcă asemenea unui șarpe.

5. Îi nenorocește pe cei care se încred în ea, nimicind Noul Testament cu locuri din Vechiul Testament[721] sau răspândind

[718] Într-una dintre epistolele Sfântului Epifanie, păstrată în capitolul 78 din *Panarion*. Vezi și *Ancoratus*, 60, 1.

[719] Cerintieni și merintieni.

[720] Literal: viperă ale cărei mușcături provoacă răni care sunt cuprinse rapid de putrefacție.

[721] Gnosticii căutau cu mare osârdie pretinsele contradicții dintre Noul și Vechiul Testament. Chiar Marcion a alcătuit în veacul al II-lea d.Hr. o lucrare de acest fel, numită *Antiteze*.

minciuni despre apostoli – care au venit de la tăierea împrejur la credința în Hristos – purtând de ici-colo zvonuri mincinoase, ca și cum ar fi luate din Noul Testament. Dar, după ce Crucea Adevărului i-a zdrobit dinții, mușcătura plină de puroi[722] și veninul, să ne zorim acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mergem mai departe.

29. Împotriva nazarenilor[723], [erezia] a noua, dar a douăzeci și noua în șir

1.1. Imediat după aceștia vin nazarenii, care sunt din aceeași vreme ca și cei de dinainte[724], sau la puțin timp după ei; în orice caz, au trăit cu toții în aceeași perioadă. Nu pot spune cu exactitate cine a urmat pe cine. Căci, precum am spus, sunt din aceeași perioadă și împărtășesc învățături asemănătoare.

2. Aceștia nu și-au dat numele lui Hristos, nici pe cel al lui Iisus, ci acela de „nazareni". 3. Dar, în toate vremurile, creștinii au fost numiți nazareni[725]. Ei au mai fost numiți și „ieseieni"[726], pentru puțină vreme, înainte ca ucenicii să se numească pe ei „creștini", la Antiohia[727].

4. Dar eu cred că au fost numiți „ieseieni" din pricina lui David al lui Iesei, de vreme ce Maria era urmașa lui David, ieșită din sămânța lui. Astfel s-au împlinit Sfintele Scripturi, de vreme

[722] Literal: mușcătură de șarpe, al cărui venin provoacă o sete intensă.

[723] Iudeii din primele secole îi numeau pe creștini *hanosrim*. Termenul trece și în scrierile creștine, având la bază, firește, numele orașului Nazaret. Erezia de față – dacă nu este o invenție a piosului nostru ereziolog, după cum s-a afirmat – este o ramificație a sectei iudeo-creștine ebionite, de vreme ce au foarte multe trăsături comune. Fericitul Ieronim însuși îi confundă pe ebioniți cu nazarenii (*Epistola* 112, 3, 2; *Comentariu la Matei*, 12, 13). Tot Ieronim ne informează că nazarenii utilizau *Evanghelia după evrei*, alcătuită de aceștia în limba siriacă (*Dialogul împotriva pelagienilor*, III, 2).

[724] Se pare că această erezie și cea a nazareilor sunt diferite, dar nu este absolut sigur. Vezi mai sus, nazareii (*Panarion*, 18).

[725] *Cf. Faptele Apostolilor* 24, 5.

[726] Termenul este atestat în textele de la Nag Hammadi.

[727] *Cf. Faptele Apostolilor* 11, 26. Termenul de χριστιανός – literal: „Adept al lui Hristos, partizan, cel care face parte din facțiunea lui Hristos" – avea inițial un sens politic și chiar peiorativ sau ironic, fiind dat, probabil, de necreștini acestui curent din sânul iudaismului. Însă a fost adoptat fără probleme de Biserica creștină, persecutată și disprețuită de mulți, încă de la începuturile ei. Eusebiu de Cezareea (*Istoria bisericească*, II, 17, 4) ne atestă folosirea termenului de „creștin" la începuturile Bisericii.

ce Vechiul Testament al Domnului îi spune lui David: „Din rodul pântecelui tău voi pune pe scaunul tău”[728].

2.1. Mă tem să cercetez fiecare cuvânt, deși adevărul mă îmboldește să îl contemplu în fiecare expresie, de aceea o voi face pe scurt. 2. De vreme ce Domnul îi spune lui David: „Din rodul pântecelui tău voi pune pe scaunul tău”, este limpede că buna vestire a lui Dumnezeu nu se poate schimba: „Juratu-S-a Domnul și nu-I va părea rău”[729].

3. Dar, mai întâi, de ce trebuie Dumnezeu să Se jure pe Sine: „Juratu-M-am pe Mine însumi, zice Domnul”[730], „căci Dumnezeu, când a dat făgăduință lui Avraam, de vreme ce n-avea pe nimeni mai mare, pe care să Se jure, S-a jurat pe Sine Însuși”[731]? Dumnezeu nu Se jură, însă această afirmație are menirea de a întări cele spuse. Domnul S-a jurat lui David că va pune pe tronul său pe cineva ieșit din rodul pântecelui său.

4. Iar apostolii dau mărturie că Hristos S-a născut din sămânța lui David, după cum a fost cu adevărat Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Dar voi trece peste mulțimea de mărturii, ca să nu lungesc prea mult discuția, după cum am spus.

5. Cineva ar putea însă zice: „De vreme ce Hristos a fost născut după trup din sămânța lui David[732], cu alte cuvinte, din Sfânta Fecioară Maria[733], de ce nu șade pe tronul lui David? Pentru că Evanghelia spune: «Cunoscând deci Iisus că au să vină și să-L ia cu sila, ca să-L facă rege, S-a dus iarăși în munte, El singur. [...] De aceea Iisus nu mai umbla pe față printre iudei, ci a plecat de acolo într-un ținut aproape de pustie, într-o cetate numită Efraim, și acolo a rămas cu ucenicii Săi»[734]”.

6. Am ajuns la acest loc scripturistic, iar ei mă întreabă despre pricina pentru care prorocia șederii pe tronul lui David nu s-a împlinit trupește în persoana Mântuitorului. Unii socotesc că nu s-a împlinit, însă eu spun că da, fiindcă nicio spusă a Sfintei Scripturi a lui Dumnezeu nu este zadarnică.

---

[728] *Psalmul* 131, 11. *Cf. Evrei* 6, 17.

[729] *Psalmul* 109, 4.

[730] *Facerea* 22, 16.

[731] *Evrei* 6, 13.

[732] *Romani* 1, 3.

[733] Și Dreptul Iosif descindea din David (*cf. Luca* 1, 27), însă Sfântul Epifanie ține să excludă orice amestec al lui Iosif în nașterea Mântuitorului. Vezi A. POURKIER, *L'hérésiologie chez Epiphane de Salamine*, p. 48.

[734] *Ioan* 6, 15; *Ioan* 11, 54.

3.1. Tronul și scaunul împărătesc al lui David se află în Sfânta Biserică. Domnul a îmbinat în această demnitate atât împărăția, cât și arhieria, și a dăruit-o Sfintei Biserici, făcând să treacă tronul de la David la ea, care nu se va prăbuși în veac.

2. În vremurile trecute, tronul lui David a fost mereu ocupat de cârmuitori din Iuda, care nu au lipsit până ce a venit „acela pentru care a fost pregătit, iar El este așteptarea neamurilor”[735], după cum spune [Scriptura].

3. Căci, la venirea lui Hristos, cârmuitorii din Iuda și-au întrerupt succesiunea[736]. Șirul întâilor-stătători a luat sfârșit la venirea Lui, chiar după ce s-a născut în Betleemul Iudeei, în vremea lui Alexandru[737], un Cârmuitor care a unit preoția și regalitatea

[735] *Facerea* 49, 10, după versiunea din *Septuaginta*. Sfântul Epifanie este de acord cu interpretarea dată de Sfântul Iustin Martirul și Filozoful în *Apologia I*, 32: „Deci Moise, care a fost cel dintâi dintre profeți, a spus literalmente acestea: «Nu va lipsi conducător din Iuda, nici îndrumător din coapsele lui, până ce va veni Acela, Căruia I s-a rezervat; și El va fi așteptarea neamurilor, Care va lega de vița-de-vie asinul Său, spălând în sânge de strugure îmbrăcămintea Sa». Este deci treaba voastră de a cerceta cu exactitate și de a afla până când a fost printre iudei conducător și rege unul dintre ei. Aceasta s-a întâmplat până la arătarea lui Iisus Hristos, Învățătorul nostru și Tâlcuitorul profețiilor celor uitate, așa cum s-a prezis de către dumnezeiescul Duh Sfânt profetic, prin Moise, că nu va lipsi conducător dintre iudei, până când va veni Acela, Căruia I s-a rezervat regatul. Iuda este strămoșul iudeilor, de la care iudeii și-au primit și numele. Iar voi, după arătarea Lui, care a avut loc, nu numai că ați împărățit asupra iudeilor, ci ați pus stăpânire și pe întregul lor pământ. Cuvintele: «El va fi așteptarea neamurilor» vor să arate că oamenii de toate neamurile vor aștepta ca El să vină iarăși, ceea ce puteți vedea cu ochii voștri că se întâmplă și puteți să vă convingeți în fapt: căci oamenii de toate neamurile așteaptă pe Cel ce a fost răstignit în Iudeea, după care, îndată, pământul iudeilor fiind cucerit de voi cu armele, a ajuns în stăpânirea voastră. Iar cuvintele: «Care va lega de vița de vie asinul său, spălând în sânge de strugure îmbrăcămintea sa» au fost un simbol lămuritor de cele ce aveau să se întâmple lui Hristos și de cele ce aveau să fie făcute de El Însuși. Căci un mânz de asină se găsea la intrarea într-un sat, legat de o viță-de-vie și pe acesta a poruncit atunci cunoscuților Lui ca să i-L aducă și, aducându-I-l, suindu-Se pe el a stat, și așa a intrat în Ierusalim, unde se găsea cel mai mare templu ai iudeilor, care după aceea a fost distrus de voi; și după aceasta a fost răstignit, pentru ca să se împlinească restul profeției. Căci cuvintele: «Spălând în sânge de strugure îmbrăcămintea Sa» au fost vestitoare de mai înainte ale pătimirii pe care avea să o sufere, curățind prin sânge pe cei ce aveau să creadă în El. Căci «îmbrăcămintea» despre care vorbește Duhul cel dumnezeiesc, prin profetul, sunt oamenii care cred în El, în care locuiește sămânța cea de la Dumnezeu-Cuvântul. Cuvintele «sânge de strugure» vor să însemne că Cel ce avea să vină va avea sânge, dar nu din sămânța omenească, ci din puterea dumnezeiască. Cea dintâi putere după Părintele tuturor și Stăpânul Dumnezeu este Fiul și Cuvântul Lui” (traducere preluată din ediția *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, serie veche, p. 46).

[736] Lacună în text.

[737] Alexandru Ianeu (103-76 î.Hr.), al doilea rege din dinastia Haşmoneilor

în persoana sa. 4. Această demnitate a luat sfârșit în vremea lui Salinas (cunoscută și ca Alexandra[738]), odată cu acest Alexandru, cu alte cuvinte, în vremea regelui Irod și a împăratului Augustus, monarhul romanilor. Cu toate acestea, Alexandru a primit și el coroana, ca unul ce era uns atât rege, cât și preot.

5. Căci, când cele două demnități, cea regească și cea preoțească, s-au unit – vorbesc despre seminția lui Iuda și Aaron cu întreaga seminție a lui Levi[739] –, regii au devenit și preoți, pentru ca nimic din Sfânta Scriptură să nu fie greșit. 6. Dar, în cele din urmă, unul de alt neam[740] a primit coroana de rege, nu un urmaș al lui David.

7. Însă, odată cu schimbarea tronului regal, demnitatea de rege a trecut, prin Hristos, de la casa trupească a lui Iuda și Israel la Biserică[741]. Acest tron a fost așezat pentru vecie în Sfânta Biserică a lui Dumnezeu, aceasta având ambele demnități, cea împărătească și cea arhierească, pentru două pricini[742].

8. Mai întâi, cea împărătească, deoarece Domnul nostru Iisus Hristos este din sămânța regelui David după trup, dar este El Însuși un și mai mare Împărat din veac, din cauza dumnezeirii Sale. Cât privește demnitatea arhierească, Hristos Însuși este arhiereu și mai-marele arhiereilor, de vreme ce Iacov, cel numit fratele Domnului[743] și care a fost apostol, a fost primul episcop[744]. 9. El era fiul lui Iosif, prin naștere, dar a fost numit fratele Domnului pentru că au crescut împreună.

4.1. Căci acest Iacov era fiul lui Iosif cu prima sa soție, nu cu Maria, după cum am spus în multe locuri, unde le-am înfățișat mult mai limpede[745]. 2. Am mai descoperit că Iacov era și el din neamul lui David, de vreme ce era fiul lui Iosif, și că a fost născut nazireu, pentru că a fost întâiul născut al lui Iosif, și de aceea sfințit[746]. Am mai aflat că a fost arhiereu al preoției celei vechi.

---

[738] Salomeea Alexandra (76-67 î.Hr.), regină a Iudeei, din aceeași dinastie a Hașmoneilor. A fost soția lui Aristobul, apoi a lui Alexandru Ianeu (vezi IOSEPHUS FLAVIUS, *Antichități iudaice*, XIII, 16, 1).

[739] Cele două seminții din care se recrutau regii, respectiv, preoții, în vechiul Israel.

[740] Irod cel Mare era idumeu.

[741] *Cf.* ORIGEN, *Comentariu la 1 Regi*, 21, 5-6.

[742] Textul este interesant pentru disputele din epocă, și mai ales din Evul Mediu, cu privire la relația dintre puterea seculară și puterea eclezială.

[743] *Galateni* 1, 9.

[744] Potrivit tradiției, Sfântul Apostol Iacov a fost primul episcop al Ierusalimului.

[745] Fericitul Ieronim consideră că Sfântul Iacov ar fi fost fiul Mariei, sora Maicii Domnului (*cf. Despre oamenii iluștri*, 3, 2).

[746] Vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, II, 1, 3.

3. Astfel, i se îngăduia să intre odată pe an în sfânta sfintelor, după cum le poruncește Legea să facă arhiereilor, potrivit Scripturii[747]. Căci mulți înaintea mea – Eusebiu, Clement[748] și alții – au istorisit aceste lucruri. 4. I s-a îngăduit să poarte tăblițele preoțești pe spate[749], după cum aceiași bărbați vrednici de crezare au dat mărturie în scrierile lor istorice.

5. Acum însă Domnul nostru Iisus Hristos este „preot în veac după rânduiala lui Melchisedec”[750], dar, totodată, și rege prin rânduiala înfățișată mai sus, astfel că El poate transmite și preoția odată cu calitatea de dătător al Legii. 6. Și, dat fiind că Acela care este din sămânța lui David, prin Maria, a șezut pe tron, tot Acesta va rămâne în veac, iar Împărăția Lui nu va avea sfârșit[751]. 7. Acum trebuia să preschimbe felul vechii Sale demnități împărătești, pentru că Împărăția Lui nu este de pe pământ, după cum i-a spus lui Pilat din Pont în Evanghelie: „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta”[752]. De vreme ce Hristos va duce la plinătate toate cele spuse în enigme, proorociile și-au atins măsura lor.

8. Căci El nu a venit ca să ia împărăția, fiindcă este veșnic rege. El dăruiește coroana celor pentru care a rânduit aceasta, ca să nu se creadă că El ar urca de la o demnitate mai mică la una mai mare. Pentru că tronul Său va dăinui, Împărăția Lui nu va avea sfârșit, iar El va ședea pe tronul lui David. 9. Hristos a făcut să treacă tronul și împărăția de la David, dăruindu-le, odată cu arhieria, robilor Săi, arhiereii din Sfânta Biserică Universală[753].

9. Aici sunt multe de spus, dar, de vreme ce am ajuns la chestiunea motivului pentru care aceia care au crezut în Hristos au fost numiți ieseieni[754] mai înainte de a fi numiți creștini, trebuie

---

[747] Vezi *Evrei* 9, 7 și *Ieșirea* 30, 10.

[748] Eusebiu de Cezareea și Clement Alexandrinul.

[749] *Ieșirea* 28, 12 ș.u.

[750] *Evrei* 5, 6 (*Psalmul* 109, 4).

[751] *Luca* 1, 33.

[752] *Ioan* 18, 36.

[753] Literal: „catolică”, însă termenul are aici sensul etimologic de „universal, ortodox, care are dreapta credință a Bisericii de pretutindeni”.

[754] Sfântul Nil Ascetul (*Despre asceza monastică*, 3) afirmă că aceștia erau evrei dedicați ascezei, nu creștini. Este remarcabil faptul că etimologia propusă de Sfântul Epifanie îi numește terapeuți pe acești cenobiți egipteni pe care Filon de Alexandria îi prezintă în lucrarea sa *Despre viața contemplativă*. Și Sfântul Epifanie crede că aceștia erau, de fapt, creștini, asemenea lui Eusebiu de Cezareea, în: *Istoria bisericească*, II, 16, 2: „Despre acest Marcu se spune că a fost cel dintâi trimis să predice în Egipt Evanghelia

să spunem că Iesei a fost tatăl lui David. Dar poate că vine și de la numele Domnului Iisus, de vreme ce ei erau ucenicii Lui, fiind numiți „ieseieni" de la numele lui Iisus. Sau poate de la etimologia numelui Domnului Iisus din limba ebraică. Căci, în ebraică, „Iisus" înseamnă „vraci" sau „medic", dar și „izbăvitor, mântuitor"[755]. 10. Oricum ar fi, ei au primit acest nume înainte de a fi numiți creștini. Dar, precum am amintit deja mai înainte, într-adevăr, în Antiohia, ucenicii și întreaga Biserică a lui Dumnezeu au început să fie numiți „creștini"[756].

5.1. Tu, cel iubitor de cuvânt, dacă ai citit acel loc din Filon, în cartea unde se vorbește despre ieseieni[757], unde le zugrăvește felul de viață, le arată imnurile și mănăstirile pe care le au lângă Mlaștina Mareană[758], ia aminte că autorul îi descrie, de fapt, pe creștini!

2. Căci, atunci când a vizitat acel loc – ținutul este numit și Mareotis – și a fost primit de aceia în mănăstirile lor, atunci s-a lămurit cu privire la aceste lucruri. 3. A sosit acolo în vremea Paștilor[759] și a putut vedea obiceiurile acestora, cum unii dintre ei se

---

pe care a și compus-o și tot el a întemeiat acolo, chiar în Alexandria, primele biserici. Atât de mult s-a întărit încă de la început mulțimea credincioșilor bărbați și femei în această țară, iar felul lor de trai a fost din cele mai înțelepte și mai serioase, încât Filon a socotit demne de a fi notate în scris strădaniile lor, întrunirile lor, mesele lor comune, precum și toate celelalte obiceiuri ale vieții lor" (PSB 20, serie nouă, pp. 102-103).

[755] *Matei* 1, 21. Vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Demonstrația evanghelică*, IV, 10. Pentru Sfântul Ignatie Teoforul, Hristos este medicul prin excelență: „Un singur doctor este, trupesc și duhovnicesc, născut și nenăscut, Dumnezeu în trup, în moarte viață adevărată, din Maria și din Dumnezeu, mai întâi pătimitor și apoi nepătimitor, Iisus Hristos, Domnul nostru" (*Către efeseni*, 7, 2, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, serie veche, pp. 159-160).

[756] *Faptele Apostolilor* 11, 26.

[757] În *Despre viața contemplativă*, tratat în care nu se vorbește despre ieseieni. Despre eroarea Sfântului Epifanie, vezi A. POURKIER, *L'hérésiologie chez Epiphane de Salamine*, p. 441.

[758] Aflată în sudul Alexandriei.

[759] Eusebiu de Cezareea compara sărbătoarea terapeuților cu Paștile. De aici și afirmația Sfântului Epifanie. Redăm aici întreg textul părintelui istoriei bisericești: „Dar, chiar și când descrie în chipul cel mai amănunțit posibil viața asceților noștri, ne lasă cu adevărat impresia nu numai că îi cunoaște pe oamenii cu viața apostolică din timpul său, ci parcă-i și admiră și îi venerează: după cât se pare, aceștia erau evrei de origine și, prin urmare, țineau întocmai ca și evreii cea mai mare parte a obiceiurilor vechi. Mai întâi, în cartea cu titlul *Despre viața contemplativă* sau *Despre rugători*, Filon ne asigură că n-a adăugat de la el nimic în expunerea reală a faptelor. El spune că aceștia se numesc «terapeuți», iar femeile care trăiesc împreună cu ei se numesc «terapeute». Denumirea aceasta o bazează pe faptul că, întocmai ca niște doctori, ei îngrijesc și vindecă de răutatea patimilor sufletele celor care vin la ei, însănătoșindu-i și îndrumându-i să-L cinstească pe Dumnezeu prin slujire curată și evlavioasă. N-are rost să ne mai întrebăm dacă el a fost cel care le-a dat [terapeuților]

înfrânau de la mâncare întreaga săptămână a Paștilor, alții posteau o dată la două zile[760], iar alții în fiecare zi până seara[761]. Dar toate acestea au fost scrise de Filon cu privire la credința creștinilor și la felul lor de viețuire.

4. Așadar, aceștia au fost numiți ieseieni la scurtă vreme după Înălțarea Mântuitorului și după ce Marcu a propovăduit în Egipt. În acea vreme, unii oameni, socotiți a fi urmași ai apostolilor, s-au despărțit de aceștia. Vorbesc despre nazareni, cei despre care tratez aici. Aceștia erau iudei, care țineau Legea și erau tăiați împrejur.

---

acest nume, atribuindu-le o poreclă ce seamănă întru totul cu felul lor de viețuire, sau dacă, chiar de la început, când numele de «creștin» nu se răspândise încă peste tot, [terapeuții] vor fi avut acest nume. Înainte de toate, Filon mărturisește despre ei că au renunțat la avere. El istorisește că, îndată ce au început a se dedica noii lor filozofii, și-au încredințat averile rudelor lor. După ce s-au eliberat de toate grijile vieții, au părăsit și zidurile cetății și și-au înjghebat un adăpost în locuri singuratice și prin grădini, întrucât și-au dat seama că nicio legătură cu cei care au alte preocupări nu le este de folos, ci le este chiar vătămătoare. Cei care duceau un astfel de trai se nevoiau cu mult avânt și cu credință fierbinte să ducă viața pe care o trăiseră altădată prorocii. Căci, într-adevăr, chiar și în scrierea canonică a *Faptelor Apostolilor* ni se istorisește că toți ucenicii apostolilor își vindeau avuțiile, iar banii îi împărțeau între ei după cum avea trebuință fiecare, încât nimeni nu ducea lipsă, pentru că toți cei care aveau case sau moșii le vindeau, iar costul lor îl aduceau și-l puneau la picioarele apostolilor și fiecăruia i se dădea ceea ce îi lipsea. Filon mai istorisește despre ei și alte fapte asemănătoare: «Acest fel de oameni îl poți afla pretutindeni în lume, căci din binele desăvârșit trebuia să se împărtășească atât Elada, cât și lumea barbară. Dar cel mai tare s-au înmulțit în Egipt, și anume în fiecare dintre diviziunile [administrative] numite *nome*, și mai cu seamă în jurul Alexandriei. Din toate părțile vin să se așeze în colonii printre terapeuți oameni din cei mai de frunte, și anume într-un ținut din cele mai plăcute, cum este cel de dincolo de lacul Mareotis, pe o colină destul de joasă, așezată foarte potrivit în ce privește stabilitatea și blândețea climatului». După ce descrie adăposturile lor, Filon spune următoarele lucruri despre bisericile lor din acele ținuturi: «În fiecare casă există un colț sfânt, numit loc de rugăciune sau mănăstire, în care terapeuții se duc spre a-și împlini fiecare tainele vieții lui religioase; dar nu aduc acolo nimic, nici băutură, nici hrană sau altceva din cele necesare trupului, ci doar legile, cuvintele inspirate ale profeților, cântece și celelalte [cărți] care sporesc și desăvârșesc știința și evlavia». Iar mai apoi adaugă: «Pentru ei, de când răsare soarele și până se întunecă e vreme numai pentru asceză. Filozofează citind după obiceiul strămoșilor lor Sfintele Scripturi, explicându-le cu ajutorul pildelor sau al alegoriilor, întrucât după ei cuvintele sunt doar semne ale unei realități ascunse care se descoperă numai în subînțelesuri alegorice. Au și scrieri redactate de oameni bătrâni, care au fost cei dintâi conducători ai sectei lor și care le-au lăsat multe texte pe care le tălmăcesc în felul lor prin alegorii, folosindu-le drept model pentru a vieții conform lor»" (*Istoria bisericească*, II, 17, 2-11, PSB 20, serie nouă, pp. 103-105).

[760] Este vorba de postul autentic, cel care constă în a nu mânca și nu bea nimic (etimologic, νηστεύω înseamnă „a nu mânca"). Ceea ce înțelegem astăzi prin „post" nu este postul biblic, autentic, fiindcă folosim aici în mod impropriu termenul, ci înfrânare, abstinență de la anumite tipuri de alimente. Postul așa-zis negru sau ajunarea este postul propriu-zis.

[761] Felul și durata Postului Paștilor a variat în Antichitatea creștină.

5. Dar unii care nu cunoșteau mai nimic au aprins focul neînțelegerii. Căci, neînțelegând care este scopul și folosul focului – fie pregătirea mâncării trebuitoare vieții sau arderea unor copaci sau vreascuri care sunt nimicite de obicei de către foc –, aceia care l-au stârnit au făcut-o imitându-i pe oamenii întregi la minte, dar și-au dat ei înșiși foc.

6. Auzind aceștia despre numele lui Iisus și văzând minunile săvârșite prin mâinile apostolilor, ei au venit la credința în Hristos. Au aflat că a fost zămislit la Nazaret, crescut în casa lui Iosif[762], și de aceea numit „Iisus nazarineanul" în Evanghelii, după cum spun apostolii, „bărbat adeverit între voi de Dumnezeu, prin puteri, prin minuni și prin semne pe care le-a făcut prin El Dumnezeu în mijlocul vostru, precum și voi știți"[763]. De aceea și-au și luat acest nume și au fost numiți „nazareni".

7. Nu e vorba însă de nazirei[764], care înseamnă „persoană

[762] Vezi *Matei* 2, 23; 26, 71; *Luca* 18, 37; 24, 19; *Ioan* 18, 5.

[763] *Faptele Apostolilor* 2, 22.

[764] Termenul provine din ebraicul *nazir*, „a separa, a consacra, a se abține". „În Israel, nazireul era unul care se izola de ceilalți oameni, consacrându-se lui Iahve printr-un legământ special. Originea acestei practici aparține perioadei premozaice și nu este cunoscută cu precizie. Semiții și alte popoare primitive își lăsau deseori părul netăiat în anumite situații când cereau ajutorul divinității și prin aceasta își consacrau părul. Cu toate că, din punct de vedere cronologic, regulile nazireatului din *Numerii* 6 nu sunt primele referințe biblice la acest subiect, ele ne pun la dispoziție cea mai completă și mai comodă bază pentru discuție. Legislația privind nazireatul are trei părți. *a. Interdicții*. (i) Nazireul trebuia să se abțină de la vin și de la băuturi tari, neavând voie să consume nici oțet sau stafide. Este posibil că motivul pentru aceste interdicții era acela de a proteja integritatea și sfințenia nazireului, păzindu-l să nu fie posedat de un alt spirit în afară de spiritul lui Iahve (*cf. Pildele* 20, 1). Ca și preot care oficia slujba, nazireul trebuia să renunțe la vin pentru a fi mai vrednic de a se apropia de Dumnezeu. R. Kittel însă vede în această abstinență un protest împotriva culturii canaanite și o dorință de întoarcere la obiceiurile nomazilor. (ii) El nu trebuia să-și taie părul în timpul consacrării (*cf. nazir* = «vie necurățată», *Leviticul* 25, 5, 11). Părul era considerat ca reședință a vieții, «adăpostul preferat al duhurilor și al influențelor magice», și trebuia păstrat în starea lui naturală până când era distrus prin ardere, fără teama de a fi profanat. (iii) El nu se putea apropia de un cadavru, nici chiar de cel al rudei celei mai apropiate, o interdicție care era valabilă și pentru marele preot. *b. Încălcarea*. Dacă ultima regulă menționată era călcată din neatenție, nazireul trebuia să se supună unor ritualuri de curățire foarte minuțioase și trebuia să înceapă totul de la bun început. Este însă demn de menționat faptul că termenii legământului nazireatului nu-l împiedicau pe nazireu să îndeplinească îndatoriri cosmice și sociale. *c. Încheierea*. La sfârșitul legământului său, nazireul trebuia să aducă diferite jertfe prescrise, iar după aceea să-și taie părul și să-l ardă pe altar. După anumite ritualuri îndeplinite de către preot, nazireul era dezlegat de jurământul lui. Aspectele distinctive ale nazireului inițial au fost o consacrare totală lui Iahve, în care trupul, care nu era privit ca și ceva ce trebuie ținut în frâu, era implicat în

sfințită, afierosită, consacrată". La cei din vechime, această demnitate aparținea celor întâi născuți, de parte bărbătească, și care erau afierosiți lui Dumnezeu. Samson[765] a fost unul dintre ei, iar după el mulți alții. Și Ioan Botezătorul a făcut parte dintre acești oameni sfințiți pentru Dumnezeu, „de vreme ce nu a băut nici vin, nici sicheră"[766]. Căci acest fel de viețuire a fost rânduit pentru persoanele care se bucurau de această demnitate.

6.1. Ei nu se numeau nazareni. Această erezie a nazarenilor a fost înainte de Hristos, iar ei nu L-au cunoscut pe Hristos.

2. Dar, mai mult, toți oamenii îi numeau pe creștini „nazareni", după cum spune acela care îl învinuiește pe Apostolul Pavel: „Căci am aflat pe omul acesta ca o ciumă și urzitor de răzvrătiri printre toți iudeii din lume, fiind căpetenia eresului nazarenilor"[767].

---

slujba sfântă; o extindere a sfințeniei care era caracteristică numai preotului, așa încât să fie cuprinși în sfera ei și cei ce nu făceau parte din preoție; și un caracter individual spre deosebire de cazul Recabiților, unde avem de a face cu caracteristici de grup. Este clar de la punctul c. de mai sus că nazireatul era un legământ făcut pentru o perioadă limitată. Dar înainte de data când a fost reglementat nazireatul (pentru dată vezi cartea *Numerii*), sunt cazuri când în perioada dinaintea exilului unii părinți își consacrau copiii făcându-i nazirei pentru întreaga viață. Avem, de exemplu, consacrarea lui Samuel (*1 Regi* 1, 11), care nu este numit nazireu în *Textul masoretic* (numai într-un text de la Qumran, care se încheie cu următoarele cuvinte: «Un nazireu pentru totdeauna, în toate zilele vieții lui»). Mai găsim, de asemenea, nazireatul lui Samson (*Judecătorii* 13), o narațiune care conține elemente care ar putea data din sec. al X-lea î.Hr. Faptul că Samuel și Samson au fost nazirei a fost pus la îndoială de unii savanți. Relatarea vieții lui Samson nu ne lasă deloc impresia că el s-ar fi abținut de la vin! Este posibil ca termenul nazireu să se fi referit într-un sens mai larg la unul care a fost devotat lui Iahve. Absalom a fost privit deseori ca un simbol al nazireului permanent. Amos, în vremea căruia se pare că nazireii erau numeroși, vorbește clar despre nazireii pe care poporul căuta să-i abată de la calea cea dreaptă a abstinenței (*Amos* 2, 11-12). Este dificil să găsim dovezi ale existenței nazireatului temporar în toată perioada pre-exilică. De la exil încoace, se pare că nazireatul nu era decât un legământ temporar. Se pare că în această practică au pătruns elemente din afară astfel încât s-a ajuns ca legământul nazireatului să nu mai urmărească numai pocăința și consacrarea. Avem un caz când a fost practicat cu scopul de a obține avantaje de la Iahve (*cf.* Iosephus Flavius, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, II, 313, unde Berenice face un legământ de 30 de zile), ca o activitate ritualistică lăudabilă. Iudeii bogați finanțau deseori sacrificiul de la încheierea perioadei; despre Irod Agrippa I se spune că ar fi făcut lucrul acesta, iar Pavel a fost convins să facă lucrul acesta pentru patru membri ai Bisericii din Ierusalim (*Faptele Apostolilor* 21, 23 ș.u.; *cf.* 18, 18, unde Pavel însuși a făcut un legământ de nazireu). Cazuistica a fost introdusă inevitabil și un articol special din *Mișna* (*Nazir*) a fixat durata maximă a nazireatului la 30 de zile. Din informațiile pe care le avem de la Iosephus, se pare că nazireatul a fost o practică obișnuită a perioadei contemporane lui." (*Dicționar Biblic*, ed. cit., *sub voce* „nazirei").

[765] Vezi *Judecătorii* 13-16.

[766] *Luca* 1, 15.

[767] *Faptele Apostolilor* 24, 5. Primii creștini erau numiți astfel.

3. Iar Sfântul Apostol nu tăgăduiește acest nume, nici nu împărtășea erezia acestor oameni despre care vorbesc[768], ci era bucuros că numele răutăților acestor vrăjmași ai săi era pus în seama lui [pe nedrept]. 4. Fiindcă el spune în fața scaunului de judecată: „Și nici în templu nu m-au găsit discutând cu cineva sau făcând tulburare în mulțime, nici în sinagogi, nici în cetate, nici nu pot să-ți dovedească cele ce spun acum împotriva mea. Și-ți mărturisesc aceasta, că așa mă închin Dumnezeului părinților mei, după învățătura pe care ei o numesc eres, și cred toate cele scrise în Lege și în Proroci"[769].

5. Dar nu e nicio mirare că Apostolul recunoaște că este nazarean. În acele zile, fiecare îi numea astfel pe creștini din cauza cetății Nazaretului. Pe atunci nu exista o altă întrebuințare a numelui. De aceea și oamenii au dat numele de „nazareni" celor ce credeau în Hristos, despre Care este scris: „Și nazarean se va chema"[770].

6. Dar și astăzi oamenii numesc toate ereziile, manihei, marcioniți, gnostici și alții, cu numele comun de „creștini", cu toate că aceștia nu sunt creștini. Cu toate că fiecare erezie își are propriul nume, îl îngăduie cu mare plăcere și pe acesta [de „creștin"], pe care îl poartă ca pe o podoabă. Aceștia cred că se pot fuduli cu numele lui Hristos, însă fără îndoială nu și cu credința și faptele lui Hristos!

7. De aceea sfinții ucenici ai lui Hristos se numesc, pe bună dreptate, „ucenici ai lui Hristos", căci și sunt cu adevărat. Dar, când alții îi numesc „nazareni" sau „nazarineni", ei nu resping acest nume, deși cunosc bine scopul celor care îi numesc astfel. Aceia îi numesc „nazareni" sau „nazarineni" din cauza lui Hristos, Care a fost numit El Însuși „nazarinean", după cum spun Evangheliile și *Faptele Apostolilor*[771].

8. Hristos a fost crescut în orașul Nazaret (care acum este un sătuc), în casa lui Iosif, după ce a fost născut de Maria pururea Fecioara, la Betleem, care era logodită cu Iosif. Căci Iosif s-a așezat în Nazaret după ce a părăsit Betleemul și a locuit în Galileea[772].

7.1. Însă acești eretici despre care vorbesc au disprețuit numele lui Iisus și nici măcar nu s-au mai numit ieseieni, ci și-au păstrat

[768] Secta nazarenilor.
[769] *Faptele Apostolilor* 24, 12-14.
[770] *Matei* 2, 23.
[771] *Matei* 2, 23; *Marcu* 1, 6; *Faptele Apostolilor* 2, 22; 22, 8.
[772] *Matei* 1, 18; 2, 22-23; *Luca* 1, 26-27; 2, 39.

numele de „iudei", nemainumindu-se creștini, ci nazareni, poate după numele acelui loc, Nazaret. Însă ei sunt iudei în toate privințele și nimic altceva.

2. Ei nu se folosesc doar de Noul Testament, ci și de Vechiul Testament, după datina iudeilor. Căci ei nu resping Legea și Proorocii și cărțile pe care iudeii le numesc Scrierile, după cum am mai spus. Ei nu cugetă nimic deosebit față de iudei, ci mărturisesc toate potrivit Legii și, asemenea iudeilor, mărturisesc tot ce cred aceștia, mai puțin credința în Hristos.

3. Aceștia mai recunosc și învierea morților și că toate lucrurile au fost create de Dumnezeu[773], afirmând că Dumnezeu este Unul, iar Fiul Său este Iisus Hristos. 4. Cunosc în amănunt limba ebraică, întreaga Lege și Prorocii, precum și așa-numitele Scrieri – cu alte cuvinte, cărțile poetice, *Regii*, *Cronicile*, *Estera* și celelalte. Acestea sunt citite la ei în ebraică, așa cum se petrece la iudei. Ei se deosebesc atât de evrei, cât și de creștini, dar în felurile următoare.

5. Nu sunt de acord cu evreii cu privire la credința în Hristos. Nu sunt de acord nici cu creștinii, de vreme ce ei se lasă cârmuiți de Lege – tăierea împrejur, ținerea sabatului și celelalte. 6. Cu privire la Hristos, nu pot să spun că sunt purtați de răutatea lui Cerint sau Merint, despre care tocmai am vorbit, încât Îl socotesc pe Mântuitorul ca pe un simplu om, sau că afirmă despre El că S-a născut – potrivit adevărului – din Maria prin Duhul Sfânt[774].

7. Secta nazarenilor se află în Bereea, lângă Coelesiria, în Decapolis[775], lângă Pella, precum și în Basanitis, în ținutul numit Cocabe, Khokhabe[776] în limba ebraică. Căci acolo se afla locul de unde și-a luat începutul, fiindcă în Pella s-au așezat toți ucenicii Lui după ce s-au strămutat din Ierusalim. Hristos Însuși le spusese să părăsească Ierusalimul și să se îndepărteze de el, pentru că urma să aibă loc asediul său[777]. Pentru această pricină s-au așezat ei în

[773] Două doctrine-cheie ale creștinismului, care erau în mod repetat repudiate de școlile gnostice.

[774] Alte surse patristice le atribuie nazarenilor și ebioniților credința în originea divină a Mântuitorului și în nașterea Sa feciorelnică din Maica Domnului (vezi Origen, *Comentariu la Matei*, X, 17; Fericitul Ieronim, *Epistola* 112, 13).

[775] Vezi *Matei* 4, 25. District care adăpostea 10 cetăți, probabil o formă de organizare care data de la cucerirea Palestinei de către Pompei (63 î.Hr.). Locuitorii acestor cetăți erau în majoritate păgâni și ne-evrei.

[776] Probabil la sud-vest de Damasc.

[777] „În sfârșit, chiar poporului Bisericii din Ierusalim i s-a transmis, printr-o prorocie comunicată prin revelație mai-marilor locului, porunca de a părăsi cetatea înainte de a începe

Pereea și au locuit acolo, după cum am spus. De aici și-a luat începutul erezia nazarenilor.

8.1. Însă ei rătăcesc atunci când se trufesc cu tăierea lor împrejur, iar cei asemenea lor „se află încă sub blestem”[778], pentru că nu pot împlini întreaga Lege. 2. Căci cum ar fi ei în stare să împlinească această poruncă: „De trei ori pe an să te înfățișezi înaintea Domnului Dumnezeului tău, la Sărbătoarea pâinilor nedospite, a Corturilor și la Cincizecime”[779], și tocmai la Ierusalim[780]? Căci, de vreme ce Legea este acum pecetluită, iar poruncile ei nu mai pot fi împlinite, ar trebui să fie limpede oricui că Hristos a venit ca să plinească Legea – nu ca s-o nimicească, ci ca să împlinească Legea[781] și ca să înlăture blestemul adus de încălcarea Legii.

---

războiul și de a se muta în orașul Pella din Pereea. În acest oraș s-au mutat cei care credeau în Hristos, astfel încât oamenii sfinți părăseau cu totul metropola regală a iudeilor și întregul teritoriu al Iudeei. După aceea, a început să cadă pedeapsa lui Dumnezeu peste iudei din pricina multelor nelegiuiri săvârșite de ei împotriva lui Hristos și a apostolilor Lui, stârpind cu totul dintre oameni acest neam de nelegiuiți. Câte rele s-au abătut atunci peste întreg poporul iudeu, dar mai ales câți dintre locuitorii Iudeei au căzut în cele mai grele nenorociri, câte mii de oameni din bărbații în floarea vârstei au pierit atunci, dimpreună cu femei și cu copii, prin sabie, prin foame și prin nesfârșite alte chinuri; câte orașe evreiești și care anume dintre ele au îndurat peripețiile îngrozitoare ale asediului; apoi, câte nenorociri și mai grozave au dat peste cei care se refugiaseră în cetatea Ierusalimului, despre care credeau că nu va putea fi nimicită; în sfârșit, în ce chip a decurs războiul și care au fost clipele cele mai grele ale lui, precum și care a fost grozăvia înfiorătoare vestită de mult de către proroci în legătură cu pustiirea cetății și a templului lui Dumnezeu, cele atât de vestite altădată, dar care-și așteptau acum nimicirea prin foc, – toate acestea le va putea găsi oricine ar vrea, fiind descrise în amănunțime în istoria scrisă de Iosif.” (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, III, 5, 3-4, PSB 20, serie nouă, p. 128). Tradiția e preluată de Eusebiu de la Ariston din Pella. Despre această spinoasă problemă, a se vedea C. KOESTER, „The Origin and Significance of the Flight to Pella Tradition”, în: *The Catholic Biblical Quarterly*, 51 (1989), pp. 90-106.

[778] *Galateni* 3, 10.

[779] *Ieșirea* 23, 14-17.

[780] După înăbușirea răscoalei lui Bar Kochba, în 135 d.Hr., accesul evreilor la Ierusalim era interzis. „Ascultați deci cele spuse de Duhul cel profetic în legătură cu devastarea pământului iudeilor. Aceste cuvinte s-au spus ca din partea popoarelor cuprinse de uimire cu privire la cele întâmplate. Iată-le: «Devenit-a pustiu Sionul, precum pustiu a devenit Ierusalimul; casa, sanctuarul nostru, spre blestem, iar slava pe care au binecuvântat-o părinții noștri a ajuns pradă flăcărilor și au căzut toate podoabele ei. Și asupra tuturor acestora ai răbdat și ai tăcut și ne-ai umilit foarte». De faptul că Ierusalimul a fost pustiit, precum s-a spus de mai înainte că se va întâmpla, sunteți convinși cu toții. În legătură cu pustiirea lui și cu faptul de a nu se îngădui nimănui să mai locuiască în el, s-a mai spus prin profetul Isaia și următoarele: «Pământul lor este pustiu; înaintea ochilor lor vrăjmașii lor îl mănâncă și nu este nimeni dintre ei, care să locuiască în el». Voi cunoașteți cu exactitate că se păzește de către voi ca niciun iudeu să nu fie în Ierusalim și că s-a hotărât pedeapsa cu moartea pentru iudeul prins că a intrat acolo.” (SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL, *Apologia I*, 47, PSB 20, serie nouă, p. 56).

[781] *Cf. Matei* 5, 17.

3. Căci Moise a dat fiecare poruncă, rânduind la sfârșitul cărții sale și câte un blestem, spunând: „Blestemat să fie tot omul care nu va plini toate cuvintele Legii acesteia și nu va urma după ea!”[782]

4. De aceea, Hristos a venit ca să îi elibereze pe cei înlănțuiți de blestem, dăruindu-ne în locul acestor porunci mărunte, care nu pot fi împlinite, alte porunci mai mărețe și care pot fi împlinite mult mai lesne decât cele dinainte. 5. Căci, ca în cazul oricărei alte erezii, când vine vorba de ținerea sabatului, de tăierea împrejur și de celelalte, am lămurit deja cum Domnul ne-a hărăzit ceva cu mult mai presus decât acestea.

6. Dar ce cuvânt de apărare mai pot afla aceștia câtă vreme nu s-au supus Duhului Sfânt, Care a spus prin apostoli păgânilor „că, părutu-s-a Duhului Sfânt și nouă, să nu vi se pună nicio greutate în plus în afară de cele ce sunt necesare: să vă feriți de cele jertfite idolilor și de sânge și de (animale) sugrumate și de desfrâu, de care păzindu-vă, bine veți face”[783]?

7. Dar cum nu vor cădea ei din harul lui Dumnezeu, când Sfântul Apostol Pavel spune: „Că, de vă veți tăia împrejur, Hristos nu vă va folosi la nimic. Și mărturisesc iarăși oricărui om ce se taie împrejur, că el este dator să împlinească toată Legea. Cei ce voiți să vă îndreptați prin Lege v-ați îndepărtat de Hristos, ați căzut din har”[784]?

9.1. Sunt deci de ajuns cele pe care le-am spus pe scurt despre această erezie. Oamenii de felul lor sunt ușor de combătut și ușor de categorisit, fiind mai curând iudei decât altceva. 2. Dar ei sunt, totodată, și vrăjmași ai iudeilor. Iudeii nu doar că îi urăsc, ci dimineața, amiaza și seara, de trei ori pe zi, când își rostesc rugăciunile din sinagogi, îi blestemă și-i dau anatemei, spunând de trei ori pe zi: „Dumnezeu să-i blesteme pe nazareni!”[785]

---

[782] *Galateni* 3, 10; *Deuteronomul* 27, 26.

[783] *Faptele Apostolilor* 15, 28-29.

[784] *Galateni* 5, 2-4.

[785] Este vorba despre *birkat ha-minim*, „anatematizarea dizidenților” (în unele variante manuscrise apare formula *ha-nosrimi*). Făcea parte dintr-o rugăciune rostită de trei ori pe zi de evrei, din timpul lui Bar-Kochba. Vezi A. Pourkier, *L'hérésiologie chez Epiphane de Salamine*, pp. 469-471. „Tot astfel afirm că aceia din sămânța lui Avraam, care trăiesc după Lege și care nu cred în Hristos mai înainte de moarte, nu se vor mântui. Cu atât mai mult nu se vor mântui cei care, în sinagogi, au anatematizat și anatematizează pe cei care cred în Acest Hristos și care fac totul pentru ca să se mântuiască și să scape de pedeapsa focului. Căci bunătatea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu și

3. Deși nazarenii au ieșit dintre iudei, aceștia din urmă nu îi recunosc, mai ales pentru că ei propovăduiesc că Iisus este Hristosul[786], lucru neprimit de cei care încă sunt iudei și nu L-au primit pe Iisus.

4. Ei folosesc *Evanghelia după Matei* în întregime, dar în ebraică[787]. Este limpede că ei o păstrează așa cum a fost scrisă la început, cu litere ebraice. Nu știu însă dacă și ei au alcătuit genealogii de la Avraam la Hristos.

5. Dar, de vreme ce am dat la iveală această erezie, ca pe o viespe înzestrată cu un ac otrăvitor, care pricinuiește durere prin înțepătura ei, și după ce am zdrobit-o cu graiul adevărului, dragilor, să trecem la următoarea erezie, cu ajutorul lui Dumnezeu.

30. Împotriva ebioniților[788], [erezia] a zecea, dar a treizecea în șir

1.1. Ebion urmează acestora și ca timp, și ca opinii, fiind ctitorul ereziei ebioniților. Acesta s-a ivit în lume ca un monstru cu

---

nemăsurarea bogăției Lui socotește pe cel ce se pocăiește de păcate, după cum se spune la Iezechiel, ca drept și fără de păcat, după cum și pe cel care trece de la săvârșirea dreptății și de la pietate la nedreptate sau ateism, îl cunoaște ca păcătos, nedrept și impios." (SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 47, PSB 2, serie veche, p. 144).

[786] Adică Îl recunosc pe Mântuitorul Hristos ca pe Mesia.

[787] Vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, III, 27, 4. Despre această problematică, vezi C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II/1, pp. 47-93.

[788] Vechea literatură creștină desemna prin ebioniți o mare varietate de secte iudeo-creștine, dar care aveau în comun faptul că Îl numeau pe Iisus Hristos „un simplu om" (TERTULIAN, *Despre trupul lui Hristos*, 14). SFÂNTUL IRINEU DE LYON este cel care îi consideră un grup unitar (*Împotriva ereziilor*, I, 26, 2), afirmând că utilizau doar *Evanghelia după Matei* sau, după ORIGEN, o evanghelie alcătuită de ei (*Comentariu la Ioan*, 2, 12). Cel mai probabil, Ebion este un personaj inventat de la numele sectei (vezi TERTULIAN, *Despre prescripția împotriva ereticilor*, 4, 8). Ei mai erau numiți – din cauza hristologiei lor – homuncioniți, antropieni sau antropolatri. Origen dă interpretarea cea mai plauzibilă, de vreme ce în ebraică *ebion* înseamnă „sărac", însă el o interpretează în cheie ironică, acuzându-i pe acești eretici că sunt „săraci" la minte și la doctrină (*Despre principii*, IV, 3, 8), pentru că nu au acceptat împlinirea creștină a Legii vechi și că celebrau Euharistia cu pâine nedospită (*Comentariu la Matei*, 79). Însă ei înșiși par să se fi numit *ebioniți*, fiindcă au îmbrățișat idealul sărăciei evanghelice (*Matei* 5, 3). EUSEBIU DE CEZAREEA îi pune în legătură cu creștinii care s-au refugiat la Pella, înainte de anul 70 d.Hr. (*Onomasticon*, 24-25). Pentru ei, Iisus Hristos nu era Dumnezeu, ci doar cel mai mare dintre proroci, doctrină reluată mai apoi de musulmani, care, foarte probabil, au intrat în contact cu aceștia în Transiordania.

multe înfățișări, pe care îl putem zugrăvi ca un șarpe, sau, mai bine spus, ca mitica făptură a hidrei, cea cu multe capete. El a fost căpetenia școlii nazarenilor, dar a învățat și a propovăduit alte lucruri decât aceștia.

2. Căci a fost asemenea cuiva care trebuia să adune multe pietre prețioase și podoabe felurite, precum și multe veșminte multicolore și să le rânduiască împreună cu mare grijă. În schimb, Ebion a adunat orice fel de învățătură primejdioasă, vătămătoare, dezgustătoare, urâtă și lipsită de orice temei, plină de contradicții, de prin toate ereziile, apoi le-a pus pe toate pe seama sa. 3. El are lucrurile dezgustătoare ale samaritenilor, dar poartă numele iudeilor, precum și opiniile oseenilor, ale nazarenilor și ale nasaraenilor, înfățișarea cerintienilor și nelegiuirea carpocrațienilor. Iar el mai pretinde să poarte numele simplu de „creștin", neavând, fără îndoială, nici purtarea, nici învățătura, nici cunoașterea ori armonia credinței Evangheliilor și apostolilor!

4. Dar, pentru că se află la mijloc între toate ereziile, el nu ține de niciuna. Lui i se potrivesc cuvintele Scripturii: „Puțin a trebuit să nu mă nenorocesc, în mijlocul adunării și al sinagogii"[789]. 5. Cu toate că el însuși este samaritean, el tăgăduiește acest nume, tocmai din cauză că este vrednic de dispreț. Cu toate că mărturisește că este iudeu, se împotrivește și acestora, deși este de acord cu ei în multe privințe, după cum voi arăta mai târziu, cu ajutorul lui Dumnezeu, când voi vorbi despre combaterea lor.

2.1. Acest Ebion este contemporan cu iudeii, de vreme ce a fost împreună cu ei și a ieșit dintre ei. 2. În primul rând, el spune că Hristos S-a născut din sămânță bărbătească, cea a lui Iosif. Am spus deja că este de acord cu alți [eretici] întru toate, cu deosebirea că se alipește de Legea iudaică a sabatului și a tăierii împrejur, precum și de alte rânduieli evreiești și de-ale samaritenilor. Dar, asemenea samaritenilor, ebioniții se deosebesc mult și de evrei.

3. El a mai adăugat și acea poruncă de a nu atinge pe cei de alt neam, precum și aceea că, atunci când un om s-a împreunat cu o femeie, 4. trebuie să se spele în orice fel de apă găsește, de mare sau de alt fel. 5. Mai mult, dacă, atunci când se reîntoarce de la baie[790],

[789] *Pildele* 5, 14. Termenul grecesc folosit pentru „adunare" este tocmai Ἐκκλησία (care va dobândi ulterior semnificația de „Biserică"). De aici și jocul de cuvinte și „prorocia" descoperită de Sfântul Epifanie în textul biblic.

[790] Este vorba de baia publică.

ar atinge întâmplător pe cineva, trebuie să fugă grabnic înapoi ca să se îmbăieze din nou, adeseori chiar cu hainele pe el.

6. Aceștia mai interzic atât fecioria, cât și înfrânarea, precum fac și alte erezii de teapa lor. Căci, odinioară, ei se trufeau cu fecioria, poate din pricina lui Iacov, fratele Domnului, de vreme ce adresau scrierile lor „bătrânilor și fecioarelor".

7. Ei își au începutul tot la Ierusalim. Căci toți cei care au crezut în Hristos s-au așezat în Pereea, apoi la Pella, un oraș din Decapolis[791], amintit de Evanghelie, care se află lângă ținuturile numite Bataneea și Basanitis. Când s-au strămutat ca să viețuiască acolo, Ebion a găsit un bun prilej [pentru erezia sa].

8. Acesta a trăit la început într-un sat numit Cocabe, în părțile Capernaumului, numit și Astarot, în ținutul Basanitis. Acolo și-a început el propovăduirea sa nelegiuită, în locul în care spuneam că și-au început propovăduirea și nazarenii, despre care am vorbit înainte. 9. Din pricină că Ebion era legat de aceștia, ei și-au împărtășit unii altora răutățile. Ei se deosebesc unii de alții în anumite privințe, dar se întrec unii cu alții în răutate. Dar am vorbit destul despre Cocabe și Arabia cu prilejul altor erezii sau al altor cărți.

3.1. După cum am spus încă de la început, acest Ebion a afirmat că Hristos este născut din sămânța unui bărbat, cu alte cuvinte, a lui Iosif. O vreme, el și cei care îl urmau au istorisit lucruri contradictorii despre Hristos, de vreme ce ei înșiși credeau lucruri lipsite de fundament și cu neputință despre Hristos. 2. Dar acestea sunt ușor de lămurit de vreme ce lor li s-a alăturat și Helxai – profetul mincinos despre care am vorbit mai înainte și de la care provin sampseenii, oseenii și helchesaiții, care istorisesc și ei fel de fel de fantezii cu privire la Hristos și la Duhul Sfânt.

3. Unii dintre ei spun că Adam este Hristos – omul care a fost plămădit la început și însuflețit de răsuflarea lui Dumnezeu[792]. 4. Alții spun că Hristos vine de sus, fiind creat înaintea tuturor lucrurilor, fiind duh sau cel mai mare dintre îngerii Celui ce stăpânește peste toate. De aceea și este numit Hristos și moștenitor al veacurilor celor de dincolo.

---

[791] *Matei* 4, 25.

[792] Ebioniții interpretau acest pasaj din *Facerea* ca pe insuflarea duhului profetic în Hristos. Alții (vezi ORIGEN, *Împotriva lui Celsus*, V, 36) vedeau aici crearea sufletului.

5. Însă el vine aici atunci când dorește, după cum s-a arătat în Adam și li s-a înfățișat și patriarhilor înveșmântat cu trupul lui Adam. Iar acela care a venit la Avraam, Isaac și Iacov, în zilele cele din urmă, îmbrăcat în același trup al lui Adam, li s-a arătat oamenilor, a fost răstignit, a înviat și s-a înălțat la cer.

6. Dar aceștia, atunci când o doresc, strigă: „Nu, Duhul – adică Hristos – a venit și s-a pogorât peste omul numit Iisus!" Iar, adeseori, ei se arată pregătiți să grăiască multe alte elucubrații despre Hristos.

7. Ei primesc *Evanghelia după Matei*, dar, aidoma cerintienilor și merintienilor, o folosesc numai pe aceasta. Ei o numesc „după evrei", și este adevărat, pentru că Matei și-a înfățișat și și-a alcătuit Evanghelia sa din Noul Testament în limba ebraică.

8. Unii vor spune însă și că *Evanghelia după Ioan* a fost tradusă din grecește în ebraică și se află în tezaurele iudaice, adică acelea de la Tiberiada, fiind tăinuite acolo cu mare grijă, după cum m-au încredințat cu multe amănunte unii iudei care au venit la credința noastră. 9. Însă nu numai această Evanghelie se află acolo, în acea vistierie, ci și cartea *Faptele Apostolilor*, și ea tradusă din grecește în evreiește. Acești iudei care au trecut la Hristos de la acestea mi-au spus că le-au citit ei înșiși.

4.1. Unul dintre aceștia este Iosephus – nu vechiul Iosephus[793], scriitorul și istoricul, ci Iosephus de Tiberiada[794], cel din vremurile fericitului împărat Constantin. Acest Iosephus a primit de la împărat demnitatea de *comes*[795] și îngăduința de a clădi o biserică

[793] Iosephus Flavius.

[794] Vezi Timothy C.G. Thornton, „The Stories of Joseph of Tiberias", în: *Vigiliae Christianae*, 44 (1990), pp. 54-63.

[795] Titlu nobiliar bizantin. *Comes*-ul avea diverse sarcini administrative și militare, fiind unul dintre rangurile cele mai înalte din *cursus honorum* imperial. Adeseori este asimilat demnității de conte. Despre preocuparea împăratului Constantin de a construi noi biserici, vezi *Viața lui Constantin*, II, 45, 1-2: „Cealaltă lege ordona ca zidurile caselor de rugăciune să fie făcute mai înalte, iar bisericile lui Dumnezeu mai încăpătoare, atât în lungime, cât și în lățime. Era de parcă nebunia credinței într-o droaie de zei ar fi și pierit [între timp], în depărtări, iar mai toți oamenii s-ar fi și arătat dornici să dobândească bunăvoința lui Dumnezeu. Or așa îl îndemna pe împărat dăruirea lui față de Dumnezeu să cugete și să le scrie cârmuitorilor locali de pretutindeni. Legea mai adăuga și că se cuvenea ca ei să nu fie cu mâna strânsă, ci să plătească lucrările din chiar vistieria împărătească" (din ediția Eusebiu de Cezareea, *Viața împăratului Constantin și alte scrieri*, PSB 8, serie nouă, traducere și note de Radu Alexandrescu, studiu introductiv de Prof. Dr. Emilian Popescu, ediție revăzută și adăugită, Editura Basilica, București, 2012, p. 147).

în cinstea lui Hristos la Tiberiada, la Diocezareea, în Capernaum și în alte cetăți. Însă el a suferit multe din partea iudeilor, înainte ca aceste lucruri să ajungă la cunoștința împăratului.

2. Căci acest Iosephus era socotit unul dintre cei mai de cinste oameni ai lor. Sunt astfel de oameni la iudei care sunt rânduiți în rang imediat după patriarh[796] și sunt numiți „apostoli". Aceștia șed alături de patriarh și stau adeseori zi și noapte, fără întrerupere lângă el, sfătuindu-l și ajutându-l în chestiunile privitoare la Lege.

3. Patriarhul din acea vreme se numea Hilel[797]. Cred că așa era numele acela rostit de către Iosephus, dacă nu cumva greșesc din pricina timpului. El era din neamul lui Gamaliel, unul dintre patriarhii lor. 4. Unii au bănuit, iar alții au și crezut că acești patriarhi se trăgeau din primul Gamaliel, cel din vremea Mântuitorului, cel care a dat acel sfat insuflat de Dumnezeu ca [mai-marii iudeilor] să se oprească din a-i prigoni pe apostoli[798].

5. Când Hilel era pe moarte, l-a chemat pe episcopul care se afla în apropiere de Tiberiada – sub pretextul unor îngrijiri medicale – și a primit botezul în pragul ieșirii din această viață.

6. Căci acela l-a chemat pe episcop prin Iosephus, ca și cum ar fi adus un medic, iar când au ieșit cu toții afară, l-a rugat stăruitor pe episcop, spunând: „Dăruiește-mi pecetea lui Hristos!" Episcopul i-a chemat pe slujitorii care erau împreună cu el și le-a poruncit să pregătească apă, ca și cum voia să-l scalde pe patriarh spre a-l tămădui de boala sa prin apă. Ei au săvârșit cele poruncite, căci nu știau nimic. 7. După ce i-a dat pe toți afară din pricina sfielii față de patriarh, l-a învrednicit pe acesta de baia cea sfântă și de Sfintele Taine.

5.1. Iosephus mi-a spus toate acestea prin viu grai. Eu am auzit acestea chiar din gura sa, și nu de la altul, pe când era bătrân și avea șaptezeci de ani sau mai mult. 2. Căci am fost găzduit în casa lui din Scythopolis[799]. Eusebiu, episcopul cetății Vercelli din

---

[796] După nimicirea Templului din Ierusalim, în anul 70 d.Hr., comunitatea iudaică globală este condusă de un lider spiritual, numit „patriarh" (ebr. *nasi*). Vezi *Codex Theodosianus*, XVI, 8, și FERICITUL IERONIM, care în *Comentariul la Isaia*, II, 3, vorbește disprețuitor despre patriarhii iudei ai vremii sale.

[797] Hilel cel Tânăr, numit astfel pentru a-l distinge de faimosul său omonim din veacul I î.Hr. Hilel cel Tânăr a fost un om de știință, preocupat, printre altele, de astronomie, încercând să concilieze calendarul solar cu cel lunar.

[798] *Faptele Apostolilor* 5, 34-40.

[799] La vest de Iordan, între Galileea și Samaria. Este posibil ca Sfântul Epifanie să fi trecut pe acolo pe când era stareț la mănăstirea sa din Palestina.

Italia[800], de fericită pomenire, se afla și el în casa acestuia, pentru că fusese surghiunit de Constantius pentru credința sa ortodoxă. Eu, alături de alți frați, am venit acolo ca să-l vedem atât pe el, cât și pe Eusebiu.

3. Când l-am întâlnit pe Iosephus în propria sa casă, l-am întrebat cele despre el. Când am aflat că a fost un iudeu de frunte, l-am întrebat care a fost pricina pentru care a trecut la creștinism și am auzit aceste lucruri limpede chiar de la el, nu transmise prin altcineva. 4. Atunci când mi-a spus despre acele tălmăciri în ebraică aflate în tezaur, am socotit că sunt vrednice de amintit aceste lucruri pentru întărirea credincioșilor și i-am dat dreptate lui Iosephus.

5. Acest bărbat nu a ajuns un simplu creștin credincios, ci și un mare inamic al arienilor. În acea cetate, vorbesc despre Scythopolis, el era singurul ortodox, iar restul erau toți arieni. 6. Dacă nu ar fi fost *comes*, iar demnitatea de *comes* nu l-ar fi ocrotit de prigoana arienilor, nu ar fi putut nici trăi în cetate, mai ales că episcop era arianul Patrofilus. 7. Acesta era foarte puternic din pricina bogăției și asprimii sale, dar și din cauza bunelor relații pe care le avea cu împăratul Constantius. În cetate se mai afla un evreu mai tânăr, dintre cei dreptcredincioși, care nici nu îndrăznea să se arate lângă mine în public, ci mă vizita în taină.

8. Dar Iosephus mi-a povestit ceva vrednic de crezare și amuzant, și mi-am dat seama că și în această împrejurare spune adevărul. Mi-a mărturisit că, după ce i-a murit consoarta, se temea ca arienii să nu-l ia pe sus și să nu-l hirotonească preot (căci, adeseori, pentru a ademeni pe cineva să treacă la erezia lor, făgăduiau mari răsplăți și chiar să îl facă episcop). De aceea, a pretins că și-a luat o a doua soție, pentru a se izbăvi de hirotonia lor[801].

6.1. Dar mă voi întoarce acum și voi istorisi povestea patriarhului, făcând cunoscute peripețiile lui Iosephus în toate amănuntele lor, pentru cei care vor să o citească, folosind chiar cuvintele lui. 2. „Chiar când patriarhul primea botezul", mi-a spus el, „eu mă

[800] Eusebiu, primul episcop al cetății Vercelli, a trăit până în jurul anului 370. Din cauza opoziției sale împotriva arianismului, a fost exilat la Scythopolis și apoi în Capadocia. A revenit în scaun abia odată cu instalarea lui Iulian Apostatul la domnie, în 362. Despre activitatea literară a lui Eusebiu de Vercelli, vezi Fericitul Ieronim, *Despre bărbații iluștri*, 96.

[801] Legislația privind celibatul preoțesc nu era încă bine stabilită în Occident (vezi canonul 33 al Sinodului de la Elvira, din 300).

uitam printr-o crăpătură a ușii înăuntru și mi-am dat seama ce-i face episcopul patriarhului, dar am păstrat totul pentru mine.

3. În afară de asta", a mai spus Iosephus, „patriarhul avea foarte mult aur adunat, pe care l-a luat și l-a dăruit episcopului, spunându-i: «Dă acest aur ca milostenie pentru mine, fiindcă este scris că acele lucruri pe care preoții le dezleagă sunt dezlegate și în ceruri[802]». 4. Când acestea au fost săvârșite", mi-a spus el, „iar ușile s-au deschis, cei ce erau împreună cu patriarhul l-au întrebat cum se simte după acest tratament, iar el le-a răspuns că e cât se poate de bine, căci știa foarte bine ce zice".

5. După ce au trecut două sau trei zile de la vizita episcopului deghizat în medic, patriarhul a adormit întru o mai bună nădejde. Și-a încredințat fiul, care era foarte tânăr, lui Iosephus și altui om la fel de vrednic de încredere. 6. Toate chestiunile erau astfel rezolvate de aceștia doi, pentru că patriarhul era încă un copil și se afla sub supravegherea lor.

7. În acea vreme, cugetarea lui Iosephus era adeseori tulburată de rânduielile mistice pe care le văzuse odată cu botezul și se întreba ce să facă. În acel loc se afla un tezaur (*gazophylacium*) care era pecetluit – *gaza* înseamnă în ebraică „tezaur"[803]. 8. Pentru că mulți cugetau felurite lucruri despre tezaur, Iosephus a cutezat să-l deschidă în mare taină și înăuntru a găsit nu bani, ci cărți care nu pot fi cumpărate cu bani.

9. Citindu-le, a aflat printre ele *Evanghelia după Ioan*, tradusă din greacă în ebraică, după cum am spus, precum și *Faptele Apostolilor*, alături de *Evanghelia după Matei,* care a fost însă scrisă direct în ebraică. După ce a citit aceste cărți, cugetarea i-a fost răvășită, gândindu-se mereu la credința în Hristos. Însă gândirea i-a fost răvășită de două pricini, citirea acelor cărți și inițierea mistică a patriarhului. Dar, după cum se petrece de obicei, inima sa încă era împietrită.

7.1. Pe când el își petrecea vremea cu aceste lucruri, copilul Hilel creștea și urma să fie ales patriarh. Căci la iudei nimeni nu răpește această întâietate, ci fiul îi urmează tatălui[804]. 2. Pe când tânărul ajungea în floarea vârstei, unii tineri trândavi de vârsta lui,

[802] *Matei* 18, 18.

[803] Termenul este de origine persană.

[804] În iudaism, preoția este ereditară, fiind apanajul exclusiv al tribului Veniamin. Vezi *Deuteronomul* 18, 5.

cu obiceiuri necuvioase, l-au stricat și pe el. Unul dintre aceștia se pare că se numea Iuda, dar, din pricina trecerii timpului, nu sunt sigur. 3. Acei tineri de vârsta lui l-au învățat să se dedea unor obiceiuri rele, să ademenească femeile și să făptuiască împreunări necurate. Au luat ca ajutor pentru aceste necuvioșii felurite unelte magice și filtre de amor, care să le silească pe femeile libere să cadă în cursa lor prin aceste descântece.

4. Iosephus și tovarășul său mai bătrân, care îi purtau de grijă copilului, au îndurat anevoie acest lucru și l-au mustrat adeseori, căutând să-l îndrepte. Însă acesta și-a plecat urechea mai curând către cei tineri și și-a săvârșit în taină faptele sale rușinoase, tăgăduind sfaturile celor doi. Iosephus nu a cutezat să vădească toate acestea, ci l-a dojenit mereu în taină, spre a-l îndrepta.

5. Într-o bună zi, au mers la Gadara, la băile de acolo[805]. Căci acolo are loc o adunare în fiecare an. Cei care veneau să se îmbăieze pentru câteva zile veneau din toate colțurile lumii pentru a se tămădui de boli, cu toate că acesta era un simplu vicleșug diavolesc. Căci sunt minuni care vin de la Dumnezeu, însă acolo diavolul își întinsese năvoadele sale aducătoare de moarte, pentru că toți se scăldau acolo amestecați, bărbați și femei.

6. S-a întâmplat să vină la baie o femeie de o frumusețe neobișnuită. Mânat de pofta sa nestăpânită, tânărul [fiu al patriarhului] și-a frecat coapsa de coapsa ei, de parcă s-ar fi aflat la băile de aburi. 7. Ea era însă creștină și, de aceea, s-a însemnat cu numele

[805] Aflate în sud-estul Lacului Tiberiada, termele de acolo erau faimoase în Antichitate. Autorii creștini însă înfierau frecventarea unor asemenea locuri din cauza promiscuității de acolo. La băile publice funcționau de regulă și bordeluri. Din motive de igienă sau tot de morală, frecventarea acestor locuri foarte apreciate de antici era criticată și de autorii păgâni; vezi Hesiod, *Munci și zile*, 753. Iată ce ne spune și Clement Alexandrinul: „Prefăcându-se că le e rușine, femeile acestea nu se dezbracă în fața bărbaților lor – ca să le arate că le sunt credincioase; dar ele, care stau închise în casă, pot fi văzute de alți bărbați goale în băi; acolo se dezbracă, fără să se rușineze, în fața celor ce le privesc, ca în fața negustorilor de trupuri. Hesiod dă sfatul acesta: «Bărbații să nu-și spele pielea în baia femeilor». Băile sunt deschise în același timp și sunt comune și pentru bărbați și pentru femei, și acolo toți se dezbracă pentru fapte de rușine, «că de, la vedere se naște în om pofta de dragoste», ca și cum în baie apa ar spăla simțul de rușine" (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 5, din ediția: Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea I, PSB 4, serie veche, trad., introd., note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 324). Vezi și *Constituțiile apostolice*, I, 9, precum și canonul 30 al Sinodului de la Laodiceea și canonul 7 al Sinodului Trulan.

lui Hristos[806]. Femeia nu avea nevoie să se scalde în această baie mixtă și nici să se poarte fără de cuviință. Astfel de lucruri se petrec cu oamenii obișnuiți din pricina ușurătății unor dascăli care nu îi îndrumă bine cu învățătura lor.

8. Dar, ca să se învedereze minunile lui Dumnezeu, tânărul – cu alte cuvinte, patriarhul – nu a izbutit în încercarea sa. El a trimis vestitori la femeie, făgăduindu-i daruri, însă aceea i-a ocărât pe cei trimiși și nu s-a supus poftelor necurate și zadarnice ale aceluia.

8.1. Când cei care îl ajutau la rele au aflat despre suferințele tânărului, pricinuite de acea femeie, au pregătit niște farmece mult mai puternice pentru el, după cum Iosephus mi-a istorisit în amănunt. 2. În amurg, l-au luat pe acest nefericit în cimitirul care se afla în apropiere. În țara mea, astfel de locuri se numesc „peșteri", fiind făcute prin săparea de galerii în aceste stânci[807]. 3. După ce l-au dus acolo pe acesta, au rostit fel de fel de descântece și farmece și au făcut multe lucruri necuvioase în numele lui și al femeii[808].

4. Dar, cu voia lui Dumnezeu, acestea au ajuns la urechile celuilalt tovarăș al lui Iosephus, care, când și-a dat seama ce se petrece, i le-a adus la cunoștință și acestuia. A început să se tânguiască, spunând: „Frate, suntem vase menite nimicirii[809], căci iată pe cine am crescut noi!"

5. Iar când Iosephus a întrebat pentru ce pricină, nici nu a sfârșit de rostit aceste vorbe că l-a și luat de mână prietenul și l-a dus în locul de adunare al acelor stricați, unde era și tânărul, cu alte cuvinte, printre acele morminte unde își săvârșeau vrăjitoriile. 6. Au stat în afara porților și au ascultat cele ce se petreceau, dar, când tinerii au ieșit, s-au tras îndărăt. Încă era seară, iar soarele nu apusese, astfel că se vedea începețișat. 7. După ce au ieșit din cimitir acei lipsiți cu totul de evlavie, Iosephus a intrat și a găsit risipite pe pământ mai multe ulcele. Au turnat apă peste ele, le-au acoperit cu pământ, după cum mi-a spus, apoi au plecat.

8. Însă ei nu știau ce fel de femeie era cea împotriva căreia au uneltit aceste lucruri și voiau să vadă dacă vor birui [aceste farmece]. 9. Când vrăjile nu au izbutit nimic – fiindcă femeia avea de

[806] Cu alte cuvinte, și-a făcut semnul Sfintei Cruci, pentru a izgoni demonul desfrânării.
[807] Literal: πολιανδρία – „loc de îngropare comună".
[808] Ne sunt cunoscute din Antichitate numeroase filtre și vrăji de amor, în care erau invocate diverse divinități, inclusiv Iahve.
[809] În opoziție cu „vasul alegerii" (vezi *Faptele Apostolilor* 9, 15).

partea ei pecetea lui Hristos[810] și credința în Domnul –, a aflat că tânărul a așteptat sosirea femeii vreme de trei zile și trei nopți și s-a certat cu cei care au săvârșit vrăjitoriile, fiindcă nu au izbutit. 10. Aceasta a fost a treia lecție învățată de Iosephus – atunci când puterea vrăjitoriei nu a izbutit împotriva semnului Crucii și a numelui lui Hristos. Însă nu a fost înduplecat să devină și el creștin.

9.1. Apoi Domnul i S-a arătat într-un vis și i-a spus: „Eu sunt Hristos, Cel pe care strămoșii tăi L-au răstignit. Însă tu crede în Mine!"[811] Dar, când el nu a fost convins nici acum să se facă creștin, a căzut într-o boală foarte grea, iar Domnul i S-a arătat din nou și i-a spus să creadă și să fie tămăduit. Iar el a făgăduit și s-a făcut sănătos, dar din nou a stăruit în încăpățânarea sa.

2. Însă s-a îmbolnăvit din nou, iar lucrurile s-au repetat întocmai. Când cei din neamul său au presupus că se află pe moarte, a auzit și el acele cuvinte pe care iudeii le rostesc în taină între ei.

3. Un bătrân, învățat în cele ale Legii, a venit și i-a șoptit: „Ia și crede în Iisus cel răstignit sub guvernatorul Ponțiu Pilat, Fiul lui Dumnezeu mai întâi, dar mai apoi născut din Maria, Hristosul lui Dumnezeu, Cel înviat din morți! Și mai crede că va veni să judece viii și morții!" Acestea mi le-a spus același Iosephus pe când îmi povestea cele întâmplate, iar eu le mărturisesc potrivit adevărului.

4. Mai mult, am mai auzit acestea și de la alții. El a rămas iudeu de frica iudeilor, dar petrecea multă vreme alături de creștini, pe care îi cinstea și îi iubea. A călătorit cu mine în pustia Betelului și Efraimului, pe când mergeam către ținutul muntos al Ierihonului, și i-am înfățișat o chestiune cu privire la a doua Venire a lui Hristos, iar el nu m-a contrazis cu nimic.

5. Am rămas uimit, de vreme ce el era foarte învățat în cele ale Legii și foarte priceput în dialectică. L-am întrebat de ce nu a dezbătut chestiunea cu mine, ci a fost întru totul de acord cu privire la Iisus Hristos, Domnul nostru. El mi-a dezvăluit că, atunci când era în pragul morții, acei iudei i-au șoptit la ureche: „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel răstignit, te va judeca". 6. Dar să fie scrise aici aceste lucruri despre acești oameni și despre această spusă, așa cum au fost auzite, potrivit adevărului.

[810] Sfânta Cruce.

[811] Episodul se inspiră din convertirea miraculoasă a Sfântului Apostol Pavel (*Faptele Apostolilor* 9, 5).

10.1. Iosephus încă era bolnav. Și, cu toate că, precum am spus, acel bătrân și alții i-au spus: „Iisus Hristos te va judeca", el încă era împietrit. Însă Domnul, în marea Sa iubire de oameni, i S-a arătat iar într-un vis și i-a spus: „Iată, te tămăduiesc, dar tu ridică-te și crede!" 2. Dar el și-a revenit din boală și nu a crezut. Pe când era sănătos, Domnul i S-a arătat din nou într-un vis, dojenindu-l pentru că nu a crezut. Și i-a mai făgăduit Domnul, zicând: „Drept adeverire a credinței tale, poți săvârși orice semn dumnezeiesc în numele Meu, doar cheamă-Mă și îl voi îndeplini!"

3. În cetatea Tiberiadei era un nebun care obișnuia să colinde peste tot dezbrăcat. Adeseori, era îmbrăcat de alții, dar, după cum este obiceiul acestor oameni, își sfâșia veșmintele. 4. Acum, Iosephus, deși era cuprins de sfială, dorea să pună la încercare vedenia, fiindcă avea îndoieli. Așa că l-a adus înăuntru pe acel om, a luat apă pe care a pecetluit-o [cu semnul Sfintei Cruci] și l-a stropit pe acel om nebun, grăind: „În numele lui Iisus din Nazaret cel răstignit, ieși din el, demonule, și lasă-l să fie sănătos!"[812]

5. Omul a căzut la pământ și a rămas nemișcat o vreme, spumegând mult și horcăind, încât Iosephus credea că a murit[813]. 6. După un ceas, și-a frecat fruntea, s-a ridicat în picioare, și-a văzut goliciunea și și-a acoperit cu mâinile părțile cele rușinoase, căci nu mai putea îndura să-și vadă goliciunea. 7. După ce a fost îmbrăcat de Iosephus cu una dintre hainele sale, ca dovadă ca a priceput totul și s-a întremat, acel om a mers și a mulțumit mult lui Dumnezeu, fiindcă își dăduse seama că fusese însănătoșit prin acela[814]. Omul a răspândit această veste prin cetate, iar minunea a ajuns cunoscută iudeilor care se aflau acolo. 8. S-au iscat multe zvonuri, printre care și acela că Iosephus a deschis tezaurul și a găsit acolo scris numele lui Dumnezeu[815] și l-a citit, lucrând astfel minuni nemaivăzute. Ceea ce spuneau ei era adevărat, însă nu în felul în care o credeau.

9. Totuși Iosephus a rămas împietrit la inimă. Însă iubitorul de oameni Dumnezeu, Cel care le rânduiește pe toate spre bine

[812] Vezi *Faptele Apostolilor* 3, 6.
[813] Vezi *Marcu* 9, 20, 26.
[814] Prin Iosephus.
[815] Rabinii considerau că numele autentic al lui Iahve (vocalizarea corectă) trebuie păstrat ascuns, deoarece cunoașterea acestui nume aduce cu sine o putere nemaivăzută, fiind și primejdioasă. Golemul din Evul Mediu – potrivit legendei – avea gravat pe frunte numele inefabil al lui Dumnezeu.

celor ce Îl iubesc pe El[816], le dăruiește pe acestea celor pe care îi socotește vrednici de viață.

11.1. Dar s-a întâmplat că, după ce patriarhul Iuda (socotesc că acesta era numele lui), despre care am vorbit, a crescut, s-a gândit să-i răsplătească lui Iosephus pentru apostolatul său[817]. 2. A fost trimis în Cilicia, cu mai multe scrisori de recomandare, spre a strânge zeciuielile și primițiile din toate cetățile provinciei iudaice de acolo. În acea vreme, a fost găzduit lângă o biserică, nu mai știu în care cetate. 3. Acolo s-a împrietenit cu episcopul locului, care i-a încredințat în mare taină Evangheliile, pe care le-a și citit.

4. De vreme ce el a fost foarte serios ca apostol – precum am spus, „apostol" înseamnă aici un rang evreiesc –, dorind să purifice multe obiceiuri și să aibă mereu grijă de buna rânduială a lucrurilor, a dat afară din demnitățile lor pe mulți nevrednici dintre căpeteniile sinagogilor sau dintre preoți, bătrâni sau azaniți (cuvântul înseamnă un fel de diaconi sau slujitori). De aceea, mulți s-au ridicat împotriva lui și s-au străduit foarte mult ca să îi plătească pentru aceste lucruri; prin urmare, și-au vârât nasul în treburile lui ca să afle cu ce se îndeletnicea.

5. Atunci, o gloată de curioși a năvălit în casa lui și l-a surprins tocmai când citea Evangheliile. I-au smuls cartea, l-au înșfăcat și pe el, l-au trântit la pământ cu strigăte, apoi l-au târât cu multe lovituri la sinagogă, unde l-au biciuit așa cum poruncește Legea. 6. Asta a fost prima lui încercare. Episcopul cetății a venit și l-a smuls din mâinile lor. Cu alt prilej, au pus mâna pe el pe când se afla într-o călătorie și l-au azvârlit în râul Cydnus[818]. Când au văzut că a fost luat de curent, au crezut că a pierit înecat sub ape și s-au bucurat foarte tare.

7. Însă, la scurtă vreme după asta, el a primit Sfântul Botez, pentru că a fost izbăvit din acel rău. A mers mai apoi la Curtea imperială, unde s-a împrietenit cu împăratul Constantin, spunându-i întreaga istorie, cum a fost el unul dintre iudeii cu rangul cel mai mare, cum a tot avut vedenii dumnezeiești, cum Domnul îl îmboldea prin sfânta Lui chemare către mântuire, cunoaștere și credință.

[816] *Cf. Romani* 8, 28.

[817] Este vorba de același Hilel (vezi mai sus, 4, 3, unde Sfântul Epifanie mărturisește că nu îi știe numele exact, Hilel sau Iuda).

[818] Aflat în Cilicia.

8. Iar bunul împărat – un adevărat slujitor al lui Hristos într-adevăr, călcând pe urmele lui David[819], Iezechia[820] și Iosia[821], regii cei care au avut râvna cea mai mare pentru Dumnezeu – l-a răsplătit cu un rang în împărăția sa, după cum am amintit deja. 9. L-a făcut *comes*, spunându-i să ceară orice dorește. Însă Iosephus nu a cerut nimic altceva de la împărat decât această mare favoare, îngăduința prin poruncă imperială de a clădi biserici ale lui Hristos în toate cetățile și satele iudeilor, acolo unde nu se aflau greci, samariteni sau creștini.

10. Această rânduială de a nu primi pe cei de alt neam printre ei este respectată mai ales la Tiberiada, Diocezareea, Seforis, Nazaret și Capernaum[822].

12.1. După ce Iosephus a primit epistola, îngăduința, precum și demnitatea sa, a mers la Tiberiada. 2. Având la dispoziție epistole și bani din tezaurul imperial, a primit chiar și un salariu de la împărat.

3. Și așa a început să clădească în Tiberiada. În cetate se afla un mare templu, despre care cred că se numea Adrianeum. Însă acest Adrianeum era neterminat, iar cetățenii doreau să facă din el o baie publică. Când Iosephus a aflat aceste lucruri, a profitat de prilej și, cum a găsit acolo patru ziduri înalte de patru picioare, a început să zidească în acel loc o biserică.

4. Dar mai era nevoie de var nestins și de alte materiale. În afara cetății se găseau zidite vreo șapte cuptoare[823]. La țară, acest fel de cuptoare se numesc vetre. Însă cumpliții iudei, care mereu îndrăznesc să ticluiască una și alta, nu și-au cruțat vrăjitoriile lor obișnuite. Iudeii cei mai de frunte și-au irosit tertipurile și magiile lor pentru a da foc clădirii, dar nu au izbutit să sfârșească acest lucru.

5. Focul a încetat și nu a mai făcut ceea ce era în firea sa să facă. Când cei rânduiți să aţâțe focul cu lemne uscate și vreascuri i-au spus lui Iosephus cele ce se petrecuseră, acesta s-a zorit să iasă din cetate, mânat de zelul pentru Domnul. 6. A cerut să i se

[819] Vezi *2 Regi* 22.
[820] *4 Regi* 18, 3-7.
[821] *4 Regi* 22, 2.
[822] Localități din sudul Galileei.
[823] Interesant e că Sfântul Epifanie folosește aici un cuvânt latinesc, transpus în grecește: φουρνάκιος.

aducă apă într-un vas – cu alte cuvinte, într-un fel de coș, pe care localnicii îl numesc *cacubium*[824] –, în timp ce o gloată de iudei s-a adunat ca să privească dacă Iosephus va izbuti ceea ce încerca, sau nu. Acesta din urmă a pecetluit vasul cu semnul Crucii și a chemat cu mare glas numele lui Iisus, spunând:

7. „În numele lui Iisus din Nazaret, pe Care strămoșii mei și toți cei care sunt acum de față aici L-au răstignit, fie ca puterea din această apă să izgonească toate farmecele și vrăjitoriile pe care le-au făcut aceștia și să săvârșească o minune asupra acestui foc, astfel încât zidirea casei Domnului să fie dusă la bun sfârșit!" 8. Apoi și-a înmuiat mâna în apă și a stropit fiecare vatră. Astfel s-au dezlegat vrăjile, iar focul a izbucnit de față cu toți. Iar mulțimile care se aflau acolo au strigat: „Este un singur Dumnezeu, Cel care vine în ajutorul creștinilor!"

9. Cu toate că i-au făcut rău acestuia în multe rânduri, el a refăcut o parte din templul de la Tiberiada și a zidit acolo o mică biserică. După aceasta, a mers la Scythopolis și a rămas acolo. A mai zidit biserici și la Diocezareea și în alte cetăți. 10. Cam astea ar fi cele cu privire la această istorie, pe care am amintit-o aici, cu privire la tălmăcirea cărților din greacă în ebraică, vorbesc despre *Evanghelia după Ioan* și *Faptele Apostolilor*.

13.1. Acum însă voi relua șirul combaterii lui Ebion, din pricină că *Evanghelia după Matei* m-a silit să schimb șirul istorisirii, adăugând aici aceste cunoștințe pe care le-am primit și eu de la alții. 2. Dar ceea ce ei numesc *Evanghelia după Matei* nu este, de fapt, întreaga Evanghelie, ci este stricată și ciuntită – iar ei mai numesc asta limba ebraică! Acolo am găsit acest loc: „Era un anume Iisus cam la vreo treizeci de ani[825] Care ne-a ales[826]. Venind la Capernaum, a intrat în casa lui Simon, cel pe care l-a numit Petru[827], Și-a deschis gura[828] și a zis: 3. «Trecând pe lângă Marea Tiberiadei, i-am ales pe Ioan și pe Iacov, fiii lui Zevedeu[829], pe Simon și Andrei[830], pe

[824] Probabil un soi de vas din lut ars.
[825] *Luca* 3, 23.
[826] Fericitul Ieronim, în *Dialogul împotriva pelagienilor*, III, 2, crede că naratorul este unul dintre cei doisprezece apostoli.
[827] *Matei* 8, 5.
[828] *Cf. Matei* 5, 2.
[829] *Marcu* 1, 19.
[830] *Matei* 4, 18.

Tadeu, pe Simon Zelotul și pe Iuda Iscarioteanul[831]». Acolo Matei stătea la tejgheaua de vameș, iar Eu l-am chemat, iar el M-a urmat pe dată[832]. Voiesc ca toți acești doisprezece apostoli să fie o mărturie pentru Israel[833]".

4. Și iarăși: „Ioan a venit botezând, iar fariseii veneau la el și erau botezați împreună cu tot Ierusalimul. Iar Ioan avea îmbrăcămintea lui din păr de cămilă și cingătoare de piele împrejurul mijlocului, iar hrana era lăcuste și miere sălbatică"[834]. „Iar gustul ei era asemenea gustului mierii, al manei, asemenea unei turte cu ulei."[835]
5. Avem aici o dovadă despre cum se preschimbă cuvântul adevărului în minciună și se înlocuiește cuvântul „lăcuste" cu „turta cu miere"[836].

6. Dar începutul evangheliei lor este acesta: „În zilele lui Irod, regele Iudeei, în timp ce arhiereu era Caiafa, un anume om, pe nume Ioan Botezătorul, a venit botezând cu botezul pocăinței în râul Iordan. El era din neamul preotului Aaron, fiind fiul lui Zaharia și al Elisabetei[837], și cu toții veneau la el".

7. După ce se spun acestea, se mai adaugă: „Când poporul a fost botezat de Iisus, ei fuseseră botezați și de Ioan. Iar când El a ieșit din apă, cerurile s-au deschis și a văzut pe Duhul Sfânt, sub înfățișare de porumbel, cum S-a pogorât și a pătruns înăuntrul Lui. Iar un glas din ceruri a spus: «Tu ești Fiul Meu cel iubit, întru Tine am binevoit»[838] și iarăși: «Eu astăzi Te-am născut»[839]. Și pe dată o mare lumină a strălucit acolo".

8. Văzând asta, evanghelia lor mai spune: „Ioan a zis atunci: «Cine ești Tu, Doamne?»[840] Și, din nou, un glas din cer s-a auzit și a zis: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit»[841].

---

[831] *Matei* 10, 2-4; *Luca* 6, 14-16.
[832] *Matei* 9, 9.
[833] *Matei* 3, 14. Lipsesc din listă: Filip, Vartolomeu, Iacov al lui Alfeu și Toma, probabil omiși de Sfântul Epifanie.
[834] *Matei* 3, 4-5.
[835] *Numerii* 11, 8.
[836] Joc de cuvinte între ἀκρίς și ἐγκρίς, cu înțelesul de „lăcustă", respectiv „turtă cu miere și ulei". Se recurge la acest procedeu pentru a sublinia faptul că ebioniții se abțineau de la consumarea cărnii. Vezi J. DANIÉLOU, *Théologie du Judéo-Christianisme*, vol. 1, p. 83.
[837] *Luca* 1, 5; *Marcu* 1, 4-5.
[838] *Luca* 3, 21-22.
[839] *Evrei* 1, 5; *Psalmul* 2, 7.
[840] *Faptele Apostolilor* 9, 5.
[841] *Matei* 3, 17.

Iar mai apoi Ioan a căzut înaintea Lui și I-a zis: «Te rog, Doamne, botează-mă Tu!" Însă El îl oprea, spunând: «Lasă, așa se cuvine să le împlinim pe toate!»"[842]

14.1. Puteți vedea acum că învățătura lor este cu totul greșită, în întregime șchioapă, întortocheată și cu totul nedreaptă! 2. Căci, folosind așa-numita *Evanghelie după Matei*, Cerint și Carpocrate vor să demonstreze chiar de la începutul evangheliei, prin acea genealogie de acolo, că Hristos a ieșit din sămânța lui Iosif și a Mariei. Însă ei cugetă cu totul alte lucruri.

3. Ei au falsificat genealogia cea de la Matei, făcând ca evanghelia să înceapă astfel: „În zilele lui Irod, regele Iudeei, în timp ce arhiereu era Caiafa, un anume om, pe nume Ioan Botezătorul, a venit botezând cu botezul pocăinței în râul Iordan" și cele ce urmează.

4. Și asta pentru că ei vor să spună că Iisus a fost cu adevărat numai un om, după cum am spus, iar Hristos, care s-a pogorât asupra lui sub forma unui porumbel – după cum am văzut și la alte erezii – s-a unit cu acesta. Hristos însă [este de sus, de la Dumnezeul cel din înălțime], iar Iisus este vlăstarul ieșit din sămânța unui bărbat și a unei femei.

5. Dar ei mai tăgăduiesc și că este un om, pe temeiul cuvintelor rostite de Mântuitorul Însuși, Care a spus: „Cine este mama Mea și cine sunt frații Mei? Și, întinzând mâna către ucenicii Săi, a zis: «Iată mama Mea și frații Mei. Că oricine va face voia Tatălui Meu celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă»"[843]. 6. Iar Ebion, după cum am spus, ca unul care este plin de tot felul de vicleșuguri, se arată ca un monstru cu multe înfățișări, după cum am arătat deja mai sus.

15.1. Însă aceștia se mai folosesc și de altfel de cărți, cum ar fi așa-numitele *Călătorii ale lui Petru*, scrise de Clement[844], cu toate că ei alterează multe locuri din acestea, lăsând puține dintre ele așa cum erau la început. 2. Dar însuși Clement îi mustră pe aceștia în

[842] *Matei* 3, 15.

[843] *Matei* 12, 48-50.

[844] *Recunoașterile* și *Omiliile pseudo-clementine* alcătuiesc un corpus de scrieri atribuite episcopului Clement al Romei. Au fost alcătuite în Siria, într-un mediu iudeo-creștin, și traduse în latină de Rufin de Aquileea, în 406 d.Hr. *Recunoașterile* narează viața lui Clement și a Sfântului Apostol Petru, fiind pline de elemente miraculoase, un adevărat roman inițiatic, în care tânărul Clement, după mai multe peripeții, devine creștin și ucenic al Sfântului Apostol.

multe feluri, în epistolele sale sobornicești, care sunt citite în toate Sfintele Biserici, pentru că învățătura și cuvintele sale sunt cu totul deosebite de aceste lucruri care sunt puse sub numele său în aceste *Călătorii*. El însuși învață fecioria, dar aceștia nu o primesc. Tot Clement îi proslăvește pe Ilie, pe David, Samson și pe toți prorocii, pe care acești ebioniți îi detestă.

3. În *Călătorii*, ei au schimbat totul, falsificând istoria lui Petru în toate chipurile ca să se potrivească cu doctrina lor, spunând că el se boteza zilnic pentru a se curăța, așa cum fac ei. Ei mai spun că Petru se înfrâna de la mâncarea cărnii a tot ce este viu, după cum fac și ei, și de la consumarea cărnii de orice fel, pentru că Ebion și ebioniții se înfrânează cu totul de la acestea.

4. Când îi întrebi pentru ce nu se împărtășesc de carnea viețuitoarelor, neavând cu ce să te lămurească, ei răspund în chip nesăbuit și spun: „Fiindcă este rodul împreunării și amestecării trupurilor, de aceea nu o mâncăm". Dar în acest chip și ei provin din împreunare și amestecare, câtă vreme ei sunt rodul amestecării dintre bărbat și femeie, dacă luăm de bună voma delirantă care le izbucnește din gură.

16.1. Ei mai primesc și botezul, în afară de botezul lor zilnic. Sărbătoresc și felurite misterii anuale, imitând Sfintele Taine cele ale Bisericii, folosind pâine nedospită, iar pentru săvârșirea Tainei [Euharistiei] folosesc numai apă[845].

2. Dar, după cum am mai spus, ei așază unul lângă altul pe cei care au fost rânduiți de Dumnezeu, cu alte cuvinte, Hristos și diavolul[846]. Iar ei mai spun că lui Hristos i-a căzut la sorți lumea care va să vie, iar acest veac de acum a fost încredințat diavolului, la porunca Atotțiitorului, firește, după cum a cerut fiecare dintre aceștia doi[847].

3. Și, de aceea, Iisus s-a născut din sămânța unui bărbat și astfel a fost numit Fiul lui Dumnezeu prin alegere, după ce Hristos

[845] Este vorba despre diverse mișcări encratite ale vremii, care, din cauza ascezei extreme (respingeau consumul de vin și de carne), săvârșeau Euharistia cu apă. Mai erau numiți și hidroparastați. Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, V, 1, 3.

[846] Avem aici de-a face cu o doctrină dualistă, de origine gnostică sau chiar eseniană. Vezi *Manualul de disciplină* de la Qumran (2, 20).

[847] Vezi *Epistola lui Barnaba*, 18, 2: „Sunt două căi: a învățăturii și a stăpânirii, sau a luminii și a întunericului; iar deosebirea între cele două căi este mare; pe una sunt rânduiți îngerii luminați ai lui Dumnezeu, iar pe alta îngerii satanei. Și unul este Domn din veci și până în veci, iar altul este stăpânitor al timpului de acum al fărădelegii" (din ediția *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, serie veche, p. 135).

s-a pogorât din înalt sub înfățișarea unui porumbel[848]. 4. Însă ei mai spun că Hristos nu este născut din Dumnezeu-Tatăl, ci creat ca unul dintre arhangheli, El fiind rânduit ca stăpânitor nu doar al îngerilor, ci al tuturor făpturilor Atotțiitorului, cel care a venit ca să ne dea învățătură[849]. 5. Așa-numita lor evanghelie spune: „Am venit să opresc toate jertfele, iar dacă voi nu încetați să jertfiți, urgia nu se va potoli de la voi”[850]. Dar astfel de înșelăciuni sunt obișnuite la ei.

6. Ei mai numesc *Fapte ale Apostolilor* o carte plină de lucruri cu totul lipsite de evlavie și de unde își iau ei armele cu care năvălesc asupra adevărului. 7. Alte învățături și le iau din presupusa scriere *Treptele lui Iacov*[851], pentru că aceasta este plină de lucruri împotriva Templului, a altarului, a jertfelor și a focului de pe jertfelnic și multe alte lucruri zadarnice.

8. Ei nu se rușinează nici să îl învinuiască pe Apostolul Pavel de multe făcături și răutăți înșelătoare, născocite de apostolii lor cei mincinoși[852]. Ei mai spun că acesta era din Tars, lucru pe care îl mărturisește și el și nu-l tăgăduiește. Dar ei mai afirmă că Pavel era de neam elen, găsind pretextul pentru aceasta chiar în același loc unde Apostolul spune fără înconjur: „Eu sunt iudeu din Tarsul Ciliciei, cetățean al unei cetăți care nu este neînsemnată”[853].

---

[848] Vorbim, așadar, de o hristologie adopționistă.

[849] Această hristologie de tip subordinațianist probabil că a influențat viitoarele teorii ariene. Tertulian ne spune că ebioniții afirmau că Hristos avea o natură angelică: „Însă în măsura în care este duhul lui Dumnezeu și puterea Celui Preaînalt nu poate fi așezat mai prejos decât îngerii, desigur, ca Dumnezeu și Fiu al lui Dumnezeu. Așadar, pe cât [de adevărat este] că, purtând firea omenească, a devenit mai mic decât îngerii, pe atât [de neadevărat] este că a purtat [firea] îngerească. Această părere i se poate potrivi lui Ebion, care Îl socotește pe Iisus un simplu om și numai din semințiа lui David; așadar, nu și Fiul lui Dumnezeu. [Se crede] mai slăvit decât profeții și face cunoscut că în el se afla un înger precum într-un oarecare Zaharia” (*Despre trupul lui Hristos*, XIV, 5, din ediția: Tertulian, *Tratate dogmatice și apologetice*, trad., introd. și note Dionisie Constantin Pîrvuloiu, Ed. Polirom, Iași, 2007, p. 289).

[850] În *Omiliile pseudo-clementine* (III, 24-26) și în *Recunoașteri* (I, 37-39) se insistă, adeseori, asupra refuzului jertfelor sângeroase. La fel, în *Manualul de disciplină* de la Qumran (2, 20) se vorbește despre „jertfa buzelor”, rugăciunea, care este privilegiată în raport cu jertfele de la Templul din Ierusalim. Vezi și Iosephus Flavius, *Antichități iudaice*, XVIII, 2.

[851] Apocrif necunoscut. Însă întâlnim aluzii de acest fel în *Recunoașteri*, IV, 36. În *Apocalipsa lui Iacov*, Apostolul stă pe „a cincea treaptă”.

[852] Despre ostilitatea ebioniților împotriva Sfântului Apostol Pavel, vezi *Recunoașterile*, I, 70. Și helchesaiții îl respingeau pe Apostolul Pavel (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, VI, 38).

[853] *Faptele Apostolilor* 21, 39.

9. Ei mai spun că acesta era elen, născut dintr-o mamă elenă și un tată elen, iar mai apoi s-a urcat la Ierusalim, a zăbovit acolo o vreme, a dorit să se căsătorească cu fata marelui preot și pentru aceasta a devenit prozelit și s-a tăiat împrejur. Dar, fiindcă nu a izbutit acest lucru, s-a înfuriat și a început să scrie împotriva sabatului și a Legii iudaice.

17.1. Însă acest șarpe cumplit scuipă învinuiri cu totul mincinoase, cu neputincioasa lui cugetare. Căci Ebion, tălmăcit din limba ebraică, înseamnă tocmai „sărac”[854]. Căci el e cu adevărat sărac în înțelegere, în nădejde și în faptă, cât timp Îl socotește pe Hristos un simplu om, și astfel și-a dobândit o nădejde izvorâtă dintr-o credință foarte săracă.

2. Ei se mai înfumurează, spunând că și-au vândut toate avuțiile în vremea apostolilor, așezându-și câștigul la picioarele acestora[855], ducând o viață umilă și sărăcăcioasă, aceasta fiind pricina pentru care au fost numiți „săraci” de toată lumea. 3. Însă în această spusă nu este niciun adevăr, căci el a fost numit chiar „Ebion” de la naștere. Bănuiesc că acest ticălos a fost numit „Ebion” în chip profetic de către mama și tatăl său.

4. Dar câte rânduieli cumplite, greșite și mincinoase mai păzesc aceștia! Când unul dintre ei cade bolnav sau e mușcat de vreun șarpe, pe dată se cufundă în apă și cheamă numele lui Helxai, precum și cele ale văzduhului, ale pământului, sării, vântului, precum și al Îngerului dreptății, rostind „pâine și ulei”, alături de rugăciunea: „Vino în ajutorul meu și înlătură-mi suferința!”

5. Dar, după cum am arătat mai sus, Ebion nu avea habar de asemenea lucruri. După o vreme, cei care îl urmau s-au alăturat lui Helxai, iar acum aveau nu doar tăierea împrejur, sabatul și datinile lui Ebion, ci și fanteziile lui Helxai.

6. Ei mai cred că Iisus este un soi de făptură omenească, nevăzută oamenilor, înaltă de 96 de coți (sau de 24 de trestii), lată de 6

[854] Vezi ORIGEN, *Împotriva lui Celsus*, II, 1: „Se vede însă că Celsus nu a sesizat că iudeii convertiți la credința în Iisus nici măcar nu și-au părăsit legea părinților lor, căci ei trăiesc și acum potrivit vechilor lor legi, iar noul lor nume provine din sărăcia de interpretare a legii. Căci la evrei cuvântul «Ebion» însemnează tocmai «sărac», iar numele «ebioniți» obișnuiesc să-l poarte tocmai iudeii care au crezut că Iisus este Hristos” (din ediția: ORIGEN, *Scrieri alese*, partea a IV-a, *Contra lui Celsus*, PSB 9, serie veche, studiu introductiv, trad. și note de Pr. Teodor Bodogae, colaboratori: N. Chircă, Teodosia Lațcu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 96).

[855] *Cf. Faptele Apostolilor* 4, 34-35.

trestii sau de 24 de coți etc. În fața lui stă tot nevăzut, dar în formă femeiască, Duhul Sfânt, având aceleași măsuri[856]. 7. „Dar cum am aflat eu aceste măsuri?", zice el. „Am văzut alături de ei niște munți ale căror vârfuri aveau aceeași înălțime ca a lor, apoi, măsurând munții, am aflat măsurile lui Hristos și ale Duhului Sfânt." 8. Dar am mai vorbit despre acestea când am tratat despre erezia oseenilor. Am amintit acestea acolo doar în trecere, ca nu cumva să se creadă că am trecut cu vederea asemenea năzbâtii care se găsesc la felurite popoare și erezii.

18.1. Ebion a propovăduit în Asia și la Roma, dar rădăcinile acestui mărăcine au crescut mai ales în Nabateea și Bania, în Moab și Cocabe din Basanitis, dincolo de Adrai, dar și în Cipru[857]. 2. Ei îi silesc pe copii să se căsătorească de la o vârstă fragedă, cu îngăduința dascălilor. Ebioniții au și ei bătrâni și mai-mari ai sinagogii, pentru că își numesc biserica lor sinagogă, nu biserică, iar ei se înfumurează numai cu numele lui Hristos.

3. Tot ei nu îngăduie omului să se căsătorească doar o singură dată, astfel că, atunci când cineva dorește să se dezlege de jugul primei căsătorii pentru o alta, ei i-o îngăduie fără șovăială, și tot așa cu a doua, a treia, până la a șaptea căsătorie.

4. Ei îi recunosc pe Avraam, Isaac și Iacov, pe Moise și Iosua, fiul lui Navi, ca simplu urmaș al lui Moise[858], deși el nu e prea însemnat. Pe lângă aceștia, ei nu îi recunosc pe proroci, ba chiar îi dau anatemei pe David și pe Solomon, batjocorindu-i. În același chip îi disprețuiesc pe Isaia și Ieremia, pe David și Iezechiel, pe Ilie și Elisei. Ei nu îi iau deloc în seamă, ci le blasfemiază prorociile, primind doar Evanghelia.

5. Ei mai zic despre Hristos că este prorocul adevărului și că Hristos este Fiul lui Dumnezeu în urma strădaniilor Sale, dar și pentru unirea cu puterea care s-a pogorât de sus peste El. Mai spun despre proroci că sunt proroci ai propriei cugetări, nu ai adevărului[859]. 6. Ei vor să spună că numai Hristos este cu adevărat proroc,

---

[856] Vezi oseenii, *Panarion*, 19, 4.

[857] Așadar, la nord și la sud de Transiordania.

[858] *Cf. Numerii* 27, 18-23.

[859] „Ca ebioniții, care au afirmat că profeții au grăit împinși de un impuls (lăuntric) natural." (Metodiu de Olimp, *Banchetul*, VIII, 10, din ediția: Sfântul Grigorie Taumaturgul, Metodiu de Olimp, *Scrieri*, PSB 10, serie veche, studiu introductiv, trad., note și indici Pr. Constantin Cornițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 94).

deși El este om și Fiu al lui Dumnezeu, și Hristos, dar, după cum am spus mai devreme, El este un simplu om, fiind numit Fiul lui Dumnezeu numai din pricina vieții Sale virtuoase.

7. Ei nu primesc nici *Pentateuhul* lui Moise în întregime, ci resping multe locuri din acesta[860]. Atunci când îi întrebi: „De ce Avraam le-a pus înainte îngerilor un vițel și lapte[861]? De ce Noe a mâncat carne pentru că așa i-a spus Dumnezeu: «Înjunghie și mănâncă»[862]? De ce Isaac și Iacov, precum și Moise, au adus jertfe lui Dumnezeu în pustie[863]?", ei nu vor crede aceste lucruri, ci vor spune: „La ce mai am nevoie să citesc Legea, de vreme ce am Evanghelia?"

8. „Dar ce mai știi tu despre Moise și Avraam? Știu că mărturisești existența lor, precum și faptul că sunt strămoșii tăi cei drepți."

9. Atunci ei vor răspunde, spunând: „Hristos mi-a dezvăluit acestea" și vor huli mai abitir Legea, precum și pe Samson, David, Ilie, Samuel, Elisei și pe ceilalți.

19.1. Dar această cursă înșelătoare este combătută pe deplin de Însuși Mântuitorul, Care Se împotrivește învățăturii lor mincinoase atunci când spune pe scurt: „Căci a venit Ioan, în căile dreptății, nici mâncând, nici bând, și spun: «Are demon». A venit Fiul Omului, mâncând și bând, și spun: «Iată om mâncăcios și băutor de vin, prieten al vameșilor și al păcătoșilor»"[864].

2. Dar prin aceasta nu voia să spună că Ioan sau Mântuitorul mâncau orice – chiar și din mâncărurile interzise [de Legea cea veche]. 3. Înțelesul acestui loc este simplu și potrivit adevărului, de vreme ce „om mâncăcios și băutor de vin" înseamnă doar că Acela bea vin și consuma carne, iar „nici mâncând, nici bând" înseamnă că Ioan nu se împărtășea deloc de carne și de vin, ci numai de lăcuste și miere, alături, firește, de apă.

4. Dar cine oare nu știe că Mântuitorul, după ce a înviat din morți, a mâncat carne? După cum Sfânta Evanghelie grăiește în adevăr: „I s-a dat pâine, precum și o bucată de pește prăjit. Iar El a

[860] Este vorba despre preocuparea ereticilor de a „purifica" Vechiul Testament de tot ceea ce contravenea doctrinelor proprii. Vezi *Epistola către Flora*, în: *Panarion*, 33.
[861] *Facerea* 18, 8.
[862] *Facerea* 8, 20; *cf. Faptele Apostolilor* 10, 13.
[863] *Ieșirea* 5, 1, 3.
[864] *Matei* 11, 18-19.

luat, a mâncat și a dat și ucenicilor Săi”[865]. La fel a făcut și la Marea Tiberiadei, mâncând și dându-le și lor. Dar despre acest lucru se mai pot spune multe. 5. Acum însă voi trece la combaterea amănunțită a învățăturilor acestora lipsite de valoare[866] și absurde, purcezând la o nimicire deplină a lor.

20.1. Mai înainte de toate, se cuvine să spunem că Hristos nu este un simplu om. El nu poate fi cineva zămislit ca orice om, pentru că este un „semn” dat lumii, după cum Duhul Sfânt i-a spus lui Ahaz: „Cere pentru tine un semn”, iar pentru că Ahaz nu cerea, proorocul i-a zis: „Domnul Însuși vă va da un semn. Iată fecioara va zămisli”[867].

2. O femeie care s-a împreunat cu un bărbat sau una măritată nu poate fi numită fecioară, după cum Isaia spune în alt loc: 3. „Un glas! Un vuiet din cetate! Un glas din templu! Este glasul Domnului! El răsplătește vrăjmașilor Săi după faptele lor. Înainte de a se zvârcoli în dureri de naștere, ea a născut; înainte de a simți chinul, ea a născut un fiu. Cine a auzit sau cine a văzut unele ca acestea? Oare o țară se naște într-o singură zi și un popor dintr-odată? Abia au apucat-o durerile nașterii și fiica Sionului a și născut fii! «Oare Eu voi deschide pântecele fără să-l las să nască?», zice Domnul. «Sau Eu, Cel ce fac să nască, îl voi închide?»”[868]

4. Dar ce așteptare și ce fel de naștere de prunci sunt mai bune decât o fecioară care dă naștere unui copil fără durerile facerii, lucru care nu s-a petrecut niciodată, precum și faptul că acel copil născut de Elisabeta prin făgăduință [a săltat în pântece mai dinainte de nașterea sa], chiar dacă Ioan s-a născut în durerile facerii?

5. Atunci cum de mai pot spune că Mântuitorul este un simplu om și S-a născut din sămânță bărbătească? Dar cum de nu va fi El „cunoscut”, după cum spune Ieremia despre El: „El este un om și totuși cine-L va cunoaște?”[869]

6. Dar, dacă proorocul vorbea aici despre un om simplu, fără îndoială că tatăl sau maica sa l-ar fi cunoscut, precum și rudeniile sau vecinii săi, cei din casa lui sau oamenii din cetatea sa. 7. Însă

[865] *Luca* 24, 42-43; *Ioan* 21, 12.
[866] Termenul grecesc utilizat aici, ξῶλος, are sensul de „învechit, monedă devalorizată, lucru expirat”.
[867] *Isaia* 7, 14.
[868] *Isaia* 66, 6-9.
[869] *Ieremia* 17, 9, după textul *Septuagintei*.

acest vlăstar omenesc este născut din Maria, iar Logosul lui Dumnezeu a venit de sus, nu din sămânța bărbatului, ci din Tatăl cel Preaînalt, cu adevărat în afara timpului și fără de început. Acesta a binevoit să intre în zilele cele de pe urmă în pântecele fecioresc și să-Și plămădească din ea un trup, de aceea și spune Ieremia: „El este un om și totuși cine-L va cunoaște?" Căci El este Dumnezeu venit de sus, Unul-Născut, Cuvântul lui Dumnezeu.

8. Însă nefericiții care au fost înșelați au dat deoparte mărturiile profocilor și ale îngerilor și au luat aminte la înșelatul de Ebion, care face tot ceea ce poftește, dedându-se obiceiurilor iudaice, cu toate că e cu totul deosebit de iudei.

9. Căci, atunci când Gavriil a binevestit Fecioarei, aceasta i-a răspuns pe dată: „«Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?» Și, răspunzând, îngerul i-a zis: «Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea, și Cel ce Se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema»"[870].

10. Prin cuvintele: „Cel ce Se va naște", sunt indicate trupul și orice altă parte a firii omenești ar proveni din ea. Așadar, puterea Celui Preaînalt și Duhul Sfânt au umbrit-o pe Sfânta Fecioară de sus, din ceruri, iar Unul-Născut, Cuvântul lui Dumnezeu, S-a pogorât de sus, arătând astfel că Hristos a devenit om și S-a născut cu adevărat. 11. Dar mai sunt încă multe de acest fel! Însă, după cum am făgăduit, nu vreau să mă întind prea mult, nici să împovărez prea tare această scriere.

21.1. Voi spune acum câteva cuvinte despre învinuirile mincinoase pe care ei le aruncă asupra lui Petru și a celorlalți apostoli, cum că Petru, zilnic, înainte de a mânca pâinea, se cufunda în apă.

2. Ia aminte la întreaga lor calomnie, precum și la răutatea tăinuită în învățătura lor ticăloasă! De vreme ce se întinează adesea cu lucrurile necuvioase pe care le săvârșesc, ei se spală de nenumărate ori în apă, spre a-și liniști conștiința, dar, de fapt, se înșală pe ei înșiși crezând că se curățesc prin aceste botezuri. 3. Ei nu se rușinează nici să grăiască lucruri urâte despre apostoli, chiar dacă Domnul le dă pe față răutatea lor atunci când vine să îi spele picioarele lui Petru, iar acesta din urmă zice: „Nu-mi vei spăla picioarele în veac!"

4. La aceasta, Mântuitorul îi răspunde: „Dacă nu te voi spăla, nu ai parte de Mine". Iar Petru îi spune: „Doamne, spală-mi nu

[870] *Luca* 1, 34-35.

numai picioarele mele, ci și mâinile și capul!" Iar Domnul îi răspunde: „Cel ce a făcut baie n-are nevoie să-i fie spălate decât picioarele, căci este curat tot"[871].

5. Domnul Iisus a arătat că nu e deloc nevoie de cufundări în apă, nici de datini, de porunci și de învățături omenești, așa cum spune în Evanghelie, cu privire la profetul: „Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar inima lor este departe de Mine. Și zadarnic Mă cinstesc ei, învățând învățături ce sunt porunci ale oamenilor"[872]. 6. De ce i-a mai mustrat pe farisei și pe cărturari pentru zadarnicele lor cufundări în apă, precum și cu privire la farfurii, cupe și la celelalte[873]? Și pentru ce a mai spus cât se poate de răspicat: „A mânca cu mâini nespălate nu spurcă pe om"[874]? Mântuitorul nu doar că a pus capăt acestor îmbăieri, ci a mai arătat și că spălarea mâinilor nu este de trebuință, iar dacă cineva nu-și spală mâinile, nu suferă nicio vătămare[875].

22.1. Dar cum să nu dăm pe față și neghiobia lor de a nu consuma carne? Mai înainte de toate, pentru că Domnul a mâncat la Paștile iudaice. Însă Paștile iudaice înseamnă friptură de miel și azimă – carne de miel coaptă la foc, care a fost consumată de El și de ucenicii Săi.

2. Căci aceștia din urmă I-au și spus: „Unde voiești să gătim, ca să mănânci Paștile?" Iar Domnul Însuși le-a spus: „Mergeți în cetate și vă va întâmpina un om, ducând un urcior cu apă; mergeți după el. Și, unde va intra, spuneți stăpânului casei că Învățătorul zice: «Unde este odaia în care să mănânc Paștile împreună cu ucenicii Mei?» Iar el vă va arăta un foișor mare așternut gata. Acolo să pregătiți pentru noi"[876].

3. Iar Domnul spune din nou: „Cu dor am dorit să mănânc cu voi aceste Paști, mai înainte de pătimirea Mea"[877]. Iar El nu spune simplu „Paști", ci „aceste Paști", ca nimeni să nu poată bănui altceva. Paștile, după cum am spus, erau carne friptă în foc și celelalte. 4. Însă aceștia, pentru a nimici înțelesul textului, l-au alterat

[871] *Ioan* 13, 8-10.
[872] *Matei* 15, 8-9.
[873] *Cf. Marcu* 7, 3-4.
[874] *Matei* 15, 20.
[875] Este vorba despre impuritatea rituală.
[876] *Marcu* 14, 12-15.
[877] *Luca* 22, 15.

– lucru foarte limpede pentru toți dacă iau aminte la cuvintele care se află alături de acesta – și i-au făcut pe ucenici să spună: „Unde vrei să Îți pregătim să mănânci Tu Paștile?", iar El le răspunde: „Oare chiar am dorit să mănânc această carne de Paști cu voi?"

5. Dar oare cum de au crezut aceștia că pot scăpa fără să fie prinși, când textul geme de literele *miu* și *eta*? În loc să spună ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα[878], ei au adăugat un μή[879] în plus. Hristos a spus într-adevăr: „Cu dor am dorit să mănânc cu voi aceste Paști, mai înainte de pătimirea Mea"[880]. Însă ei se înșală pe ei înșiși scriind în chip nesăbuit cele despre carne și spunând: „Oare chiar am dorit să mănânc această carne de Paști cu voi?" Dar este arătat cât se poate de limpede că Mântuitorul nu doar că a sărbătorit Paștile, ci a mâncat și carne, după cum am spus.

6. Dar ei mai pot fi înduplecați și de vedenia care i s-a dezvăluit Sfântului Petru când a văzut acel așternut plin cu tot felul de fiare sălbatice, vite, târâtoare și zburătoare, iar glasul Domului i-a spus: „Ridică-te, junghie și mănâncă!" Iar Petru a zis: „Nicidecum, Doamne, căci nimic spurcat sau necurat n-a intrat vreodată în gura mea". Domnul însă i-a răspuns: „Cele pe care Dumnezeu le-a curățit, tu să nu le numești spurcate"[881].

7. La adevăr noi putem ajunge pe două căi. Dacă aceștia afirmă că spusa Sfântului Petru privește toate felurile de mâncare atunci când a spus: „Nimic spurcat sau necurat n-a intrat vreodată în gura mea", astfel că el a numit boii, caprele, oile și păsările spurcate, ebioniții vor fi dați de rușine de felul de viață de dinainte al Apostolului.

8. Căci el era iudeu, a fost căsătorit, avea copii și soacră, care s-a și întâlnit cu Mântuitorul[882]. Dar iudeii consumă carne, iar mâncarea acesteia nu este socotită o urâciune, nici nu este interzisă. 9. De vreme ce el a mâncat mereu carne – chiar dacă a făcut-o, după cum spun unii, numai până când s-a întâlnit cu Mântuitorul –, asta va dovedi că el nu considera că este vreun lucru necurat dacă nu a fost numit așa. Căci el nu socotea orice fel de carne ca fiind necurată, ci numai pe acelea pe care Legea le numește necurate sau spurcate.

[878] „Cu dor am dorit" (gr.).
[879] Negația din limba greacă pentru alte moduri decât indicativul.
[880] *Luca* 22, 15.
[881] *Faptele Apostolilor* 11, 7-9.
[882] *Matei* 8, 14.

10. Dar iarăși, pentru că el nu socotea toate felurile de carne spurcate și necurate, ci numai pe acelea care sunt numite astfel de către Lege, pentru a-l învăța adevărata fire a Sfintei Biserici a lui Hristos, Dumnezeu l-a instruit să nu socotească nimic necurat. „Pentru că toate lucrurile sunt curate dacă sunt primite cu mulțumire și dând slavă lui Dumnezeu."[883] 11. Dar, cu toate că acea vedenie era una simbolică pentru ca Petru să nu îi mai considere necurați pe cei netăiați împrejur, spusele folosite de apostol nu privesc oamenii, ci vorbesc despre cele interzise de Lege, după cum este limpede tuturor. Iar argumentul lor delirant a eșuat astfel în toate privințele.

23.1. Ei primesc în chip viclean și numele apostolilor, pentru a-i înșela pe cei care îi urmează, plăsmuind cărți false în numele lor și punându-le pe seama lui Iacov, Matei sau a altor ucenici.

2. Ei mai adaugă și numele Apostolului Ioan pentru a-și da la iveală întreaga lor nesăbuință. Însă acesta îi combate pe ebioniți pe deplin atunci când spune: „La început era Cuvântul, iar Cuvântul era lângă Dumnezeu, iar Cuvântul era Dumnezeu"[884]. 3. Dar aceste lucruri sunt foarte limpezi și în mărturiile proorocilor celor sfinți. Ioan, în Evanghelia sa, a adunat cu ajutorul Duhului Sfânt și cu multă grijă deplinele mărturii ale acestora, care, precum am mai spus, s-au împlinit în Hristos. Însă ebioniții s-au îndepărtat de mărturiile proorocilor.

4. Chiar de la începutul *Evangheliei după Ioan* ni se arată cum acest Apostol a dat răspuns trimișilor fariseilor care veniseră la Ioan Botezătorul: „Eu sunt glasul care strigă în pustie: «Pregătiți căile Domnului», după cum spune proorocul Isaia"[885]. 5. Și iarăși ne spune Ioan, aducând mărturie de la proroci (vorbesc de David), atunci când Domnul răstoarnă mesele schimbătorilor de bani și le spune: „«Nu faceți casa Tatălui Meu casă de negustorie!» Și și-au adus aminte ucenicii Lui că este scris: «Râvna casei Tale mă mistuie»"[886]. Și iarăși spune Ioan: „Acestea a zis Isaia, când a văzut slava Lui și a grăit despre El"[887].

---

[883] *Romani* 14, 20; *1 Timotei* 4, 3. Sfântul Epifanie alcătuiește adeseori astfel de colaje din citate biblice. Trebuie să reamintim aici că Sfinții Părinți citau Scriptura din memorie, majoritatea cunoscând-o pe dinafară.

[884] *Ioan* 1, 1.

[885] *Ioan* 1, 23.

[886] *Ioan* 2, 16-17.

[887] *Ioan* 12, 41.

24.1. Iarăși, pe când Sfântul Ioan propovăduia Evanghelia prin Asia[888], se istorisește că a săvârșit o faptă uluitoare ca pildă pentru adevăr. 2. Felul său de viețuire era minunat și potrivit demnității sale apostolice, astfel că nu se îmbăiase niciodată, iar Duhul cel Sfânt l-a silit să se apropie de o baie publică și s-a apropiat de cel care purta grijă de veșminte și l-a întrebat cine se află în baie.

3. Iar cel care era însărcinat cu parfumurile[889] (unii se îndeletnicesc cu această lucrare în gimnazii pentru a-și câștiga hrana cea de fiecare zi) i-a spus Sfântului Ioan: „Ebion se află înăuntru". 4. Ioan a înțeles pe dată că Duhul cel Sfânt l-a îndrumat către acea baie. Și aceasta, precum am spus, pentru a ne da învățătura adevărului, potrivit căreia cei care sunt slujitori ai lui Hristos și apostoli ai Săi slujesc același adevăr, însă vasele celui rău sunt porți ale iadului. Iar acestea nu pot birui deloc acea piatră pe temelia căreia a fost clădită Sfânta Biserică a lui Dumnezeu[890].

5. Fiind foarte tulburat și ridicându-și glasul, Ioan a strigat în auzul tuturor: „Fraților, să ne zorim cu toții și să ieșim grabnic din baie, ca nu cumva aceasta să se prăvălească peste noi și să ne îngroape laolaltă cu acest Ebion, din pricina lipsei lui de evlavie". 6. Iar nimeni nu s-a minunat să audă că Ioan s-a întâlnit cu Ebion. Fericitul Ioan a trăit mulți ani și a ajuns până în vremea împărăției lui Traian[891]. 7. Însă este cât se poate de limpede pentru toți că

---

[888] Episodul este atribuit Sfântului Policarp al Smirnei și lui Cerint în: SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, III, 3. „Cât despre Irineu, după ce expune în prima carte a lucrării *Împotriva ereziilor* câteva din amăgirile secrete și dezgustătoare ale aceluiași Cerint, în cartea a treia transmite o istorie care nu se poate uita și pe care a auzit-o de la Policarp, anume: într-o zi Apostolul Ioan intrase într-o baie să se spele. Auzind însă că Cerint se afla înăuntru, fugi îndată de acolo grăbindu-se spre ușă, întrucât nu răbda să se afle sub același acoperământ cu el, sfătuindu-i și pe ceilalți care mai erau cu el și zicând: «Să ieșim de aici, nu cumva să se dărâme baia peste noi, întrucât Cerint, dușmanul adevărului, se află și el aici înăuntru»." (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, III, 28, 6, PSB 20, serie nouă, pp. 159-160).

[889] Avem aici un *hapax*: ὀλεάριος. Probabil cel însărcinat cu păzirea veșmintelor se ocupa și de vânzarea săpunurilor și a parfumurilor.

[890] *Cf. Matei* 16, 18.

[891] Potrivit lui Tertulian, Sfântul Apostol Ioan și-a sfârșit viața astfel: „Dacă e mai aproape de tine Ahaia, ai Corintul; dacă nu ești departe de Macedonia, ai Filippi, dacă poți trece în Asia, ai Efesul, iar dacă te afli pe lângă Italia, ai Roma, a cărei autoritate ne este nouă sprijin. O fericită Biserică, pentru care apostolii și-au vărsat întreaga învățătură, cu sângele lor! Unde Petru a suferit chinuri ca acelea ale Domnului, unde Pavel s-a încununat de o moarte ca aceea a lui Ioan Botezătorul; de unde Ioan Apostolul, după ce nu i s-a întâmplat nimic fiind afundat în untdelemn clocotit, s-a retras într-o insulă" (*Despre prescripția împotriva ereticilor*, 36, 2-3, traducere preluată din volumul *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, serie veche, pp. 164-165).

această credință a apostolilor este cu totul deosebită de cea a lui Ebion și cu totul străină de propovăduirea aceluia.

25.1. Dar ce să mai zic despre hulele rostite împotriva Apostolului Pavel? Mai întâi, el zice că Pavel era elen, născut din părinți păgâni și că a devenit prozelit mai târziu. 2. Atunci pentru ce mai zice el despre sine că era „din neamul lui Israel, din semința lui Veniamin, evreu din evrei, după lege fariseu. În ce privește râvna, prigonitor al Bisericii; în ce privește dreptatea cea din Lege, fără de prihană, fiind foarte zelos în datinile strămoșilor mei”[892]?

3. Iar în alt loc zice: „Sunt ei evrei? Sunt și eu. Sunt ei israeliți? Israelit sunt și eu. Sunt ei sămânța lui Avraam? Sunt și eu”[893]. Iar altundeva: „Tăiat împrejur a opta zi, adus la picioarele lui Gamaliel, evreu din evrei”[894].

4. Dar ce fel de scânceli sinistre scoate acest șarpe cumplit și acest monstru înfricoșător, împreună cu absurdițile sale zadarnice? Ce mărturie aș mai putea aduce? Pe Ebion și pe cei de teapa lui, ori pe Sfântul Petru, care zice: „Precum v-a scris și iubitul nostru frate Pavel după înțelepciunea dată lui, cum vorbește despre acestea în toate epistolele sale, în care sunt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare”[895]?

5. Iar însuși Sfântul Pavel dă mărturie pentru Petru, zicând: „Și, cunoscând harul ce mi-a fost dat mie, Iacov și Chefa și Ioan, cei socotiți a fi stâlpi, mi-au dat mie și lui Barnaba dreapta spre unire cu ei, pentru ca noi să binevestim la neamuri, iar ei la cei tăiați împrejur”[896]. Căci, chiar dacă Pavel era din Tars, acest fapt nu poate fi un prilej pentru ca aceștia să delireze, născocind lucruri care le vor aduce pierzarea lor și a celor care îi cred.

6. Căci Scriptura mai spune că Barnaba – care mai înainte se numea Iosif, iar numele i-a fost schimbat în Barnaba (care se tâlcuiește „fiul mângâierii”[897]) – era un levit din Cipru[898]. Iar faptul că era din Cipru nu înseamnă câtuși de puțin că nu era din neamul

[892] *Filipeni* 3, 5-6; *Galateni* 1, 14.
[893] *2 Corinteni* 11, 22.
[894] *Filipeni* 3, 5; *Faptele Apostolilor* 22, 3.
[895] *2 Petru* 3, 15-16.
[896] *Galateni* 2, 9.
[897] În realitate, semnificația numelui este „fiul prorociei” (*bar nebua*).
[898] Vezi *Faptele Apostolilor* 4, 36.

lui Levi. Tot așa și Sfântul Pavel, chiar dacă provenea din Tars, nu era străin de neamul lui Israel.

7. Căci mulți evrei au fost risipiți în toată lumea în vremea domniei lui Antioh Epifanes[899], dar și în alte timpuri, fiind luați prizonieri sau fugind de asedii; cei care au fost luați robi au rămas prin felurite locuri, iar cei care fugeau din deosebite pricini s-au așezat și ei pe unde au putut.

8. Iar Sfântul Ieremia ne spune despre Israel că a fost silit adeseori să fugă de vrăjmașii săi: „Scoală-te și du-te la Chitim, dar nici acolo nu vei avea odihnă!”[900] 9. Acum oricine știe că acest cuvânt „Chitim” înseamnă Insula Cipru[901], fiindcă rodienii și ciprioții sunt chitieni. Mai mult, neamul ciprioților și al rodienilor a fost așezat în Macedonia, de acolo de unde a venit și Alexandru Macedon. De aceea și *Cartea Macabeilor* spune: „El a venit din ținutul chitienilor”[902]. Alexandru Macedon era din sămânța chitienilor.

10. Dar, ca totul să fie în rânduială după ce am istorisit toate acestea, voi spune că mulți dintre cei care au fost strămutați și s-au așezat în alte ținuturi erau urmași din sămânța lui Israel. 11. Căci aceștia au fost numiți oameni ai locului în toate țările unde se aflau. Așa i-au grăit tatălui lor și fetele lui Ietro atunci când i-au povestit cum i-a izgonit Moise pe păstori și le-a adăpat lor oile. 12. Iar ele au mers la tatăl lor și i-au spus acestea, iar el le-a răspuns: „Cum de ați venit astăzi așa de curând?” Atunci ele i-au zis: „Un egiptean oarecare ne-a apărat de păstori, ne-a scos apă și ne-a adăpat oile noastre!” Iar Ietro le-a răspuns pe dată: „De ce nu l-ați adus aici ca să mănânce pâine?”[903]

13. Dar cine oare nu știe că Moise era fiul lui Amram și al lui Iohabed, Amram, cel al lui Kohat, Kohat, fiul lui Levi, iar Levi, fiul

[899] Antioh IV Epifanes (literal: „Zeul manifestat”), rege al Siriei seleucide (175-164 î.Hr.), a încercat să fie un suveran popular, frecventând băile publice, dar, pentru capriciile sale, a fost numit în derâdere Epimanes („Nebunul”). A încercat elenizarea forțată a provinciei Iudeea, provocând mari nemulțumiri printre iudei, fapt ce a dus la revolta Macabeilor (vezi *2 Macabei* 5, 11-14). A scos chiar religia iudaică în afara legii, încercând impunerea cultului lui Zeus în Templul din Ierusalim. În urma revoltelor Macabeilor, Iudeea a devenit provincie independentă. Foarte mulți evrei au emigrat din Palestina tocmai pentru a scăpa de elenizarea forțată.

[900] De fapt *Isaia* 23, 12.

[901] Vezi *Facerea* 10, 4.

[902] *1 Macabei* 1, 1.

[903] *Ieșirea* 2, 18-20.

lui Iacov, Iacov, al lui Isaac, iar Isaac, al lui Avraam? Iar pentru că Moise este numit „egiptean", prin aceasta nu se întrerupe nobilul neam și nici seminția lui. 14. Dar acești oameni înșelați de Ebion au rătăcit cu totul calea și au fost mânați pe o cărare șerpuitoare și foarte abruptă.

26.1. Ei se înfumurează că au tăierea împrejur și că posedă pecetea și semnul patriarhilor și al drepților care au trăit sub Legea cea veche, și astfel socotesc că sunt asemenea acelora. Iar ei vor să aducă astfel o dovadă chiar de la Hristos, după cum a făcut și Cerint.

2. Ei delirează și în această privință și spun că „destul îi este ucenicului să fie ca stăpânul său"[904]. Hristos a fost tăiat împrejur, deci și tu trebuie să te tai împrejur[905].

3. Dar[906] aceste semințe ale rătăcirii pot fi făcute de rușine în multe feluri. Căci marea are hotare, chei și porți, rânduite de Dumnezeu. Ea are nisipul ca hotar, precum și porunca: „Până aici vei veni și mai departe nu te vei întinde, aici se va sfărâma trufia valurilor tale"[907], iar aici se vor risipi valurile ei.

4. Însă aceste cuvinte privitoare la hotarele mării au fost rostite de către Dumnezeu pentru orânduirea mării prin porunca Lui. Dar răutatea și rătăcirea cea aducătoare de orbire a cugetului și care strică evlavia și-au mai înălțat valurile împotriva Lui[908]. Ea se înverșunează până și împotriva propriilor opinii de dinainte, revărsând valurile noilor afirmații, izbindu-se pe sine și nimicindu-se.

5. Această erezie se aseamănă unui șarpe dintre aceia cumpliți și sălbatici care stau în vase, încolăciți în jurul cozii, și se mistuie pe ei înșiși. Se spune că acest lucru se întâmplă cu șerpii închiși în vase și care se mănâncă unii pe alții, până rămâne cel mai puternic și cel mai fioros.

6. Naturaliștii din ținutul egiptenilor ne spun că, atunci când rămâne singur, acest șarpe flămânzește și începe să se mănânce pe sine însuși, începând cu coada[909]. De aceea, acest șarpe a și

---

[904] *Matei* 10, 25.

[905] Ebioniții credeau că mântuirea poate fi obținută cu certitudine în urma observării Legii vechi (vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 26, 2).

[906] Lacună de mari dimensiuni în text.

[907] *Iov* 38, 11.

[908] Marea este aici o imagine alegorică a ereziei.

[909] Uroboros (literal: „Cel care își înghite coada proprie"). Simbol antic venerabil, șarpele care își devorează propria coadă semnifică unitatea primordială, ciclul nesfârșit al timpului și al universului. Este atestat în mitologia chineză, nordică, egipteană. Din Egipt a fost preluat de fenicieni, de unde a trecut și în filozofia greacă.

fost numit cât se poate de potrivit, pornind de la capul Gorgonei, „aspidogorgon". 7. Iar Ebion, cel cu mintea cu totul deșartă, împreună cu ai lui au căzut și au nimicit încă de la început toate lucrurile de care erau mândri. 8. Căci Hristos nu S-a tăiat împrejur singur, ci a fost tăiat împrejur pe când era prunc. Dar să dăm slavă Milostivului Dumnezeu, căci, pentru a evita să mărturisească adevărul, Ebion a pregătit dinainte aceste lucruri, care însă s-au întors împotriva lui. 9. Astfel, dacă spune că Hristos a venit din ceruri ca Dumnezeu și a fost tăiat împrejur în cea de-a opta zi de către Maria, iar El ca Dumnezeu a acceptat asta, potrivit bunăvoinței Sale, acest fapt ar da de rușine argumentul lor înșelător cu privire la tăierea împrejur. Dar, pentru că ei susțin că [Hristos] a fost un simplu om, Pruncul nu este vinovat cu nimic, chiar dacă a fost tăiat împrejur a opta zi.

10. Căci nu S-a tăiat împrejur singur, ci a fost tăiat împrejur de oameni. Copiii nu se taie împrejur singuri și nici nu sunt răspunzători pentru propria tăiere împrejur, ci părinții lor. Cei mici sunt nevinovați, neștiutori și nu știu ceea ce le fac părinții.

27.1. Însă noi spunem că El a venit din ceruri ca Dumnezeu și a stat în pântecele Fecioarei Maria vremea firească trebuitoare pentru naștere, pentru a-Și lua de acolo firea Sa omenească deplină și pentru a împlini iconomia prin aceea că a fost cu adevărat tăiat împrejur, și nicidecum în aparență, în ziua a opta. 2. „Căci El a venit să împlinească Legea și prorocii, nu să-i nimicească."[910] Iar El nu a socotit Legea ca pe ceva străin, ci ca pe un lucru dăruit de El Însuși și care urma să mai existe ca tip[911] până la venirea Sa. Căci lipsurile care erau în Lege au fost împlinite de către El și duse la desăvârșirea duhovnicească, iar aceste lucruri au fost propovăduite de El și de apostoli, nu ca tip, ci ca adevăr.

3. Pentru că, atunci când spunem că Legea a fost împlinită în El, înseamnă că acestea au existat până în vremea Lui și au fost duse la desăvârșire de către El, după cum a spus Sefora: „Sângele tăierii împrejur de la copilul meu a încetat să mai curgă"[912].

4. Iar ea nu a spus: „Tăind împrejur pe fiul meu", căci îngerul trimis la ea nu a rânduit tăierea împrejur, nici nu s-a îndepărtat de frica sângelui tăierii împrejur. Căci din pricina celor ce urmau să fie

[910] *Matei* 5, 17.
[911] Ca simbol, cu valoare tipică (vezi exegeza tipică a Vechiului Testament).
[912] *Ieșirea* 4, 26, în versiunea din *Septuaginta*.

a încetat să mai curgă sângele copilului. Iar când [îngerul] a auzit acestea, a plecat de îndată[913].

5. Dar despre sângele Cărui Copil era vorba aici, ia aminte la prorocul care spune: „Și haina cea stropită de sânge va fi aruncată în foc și mistuită în flăcări! Căci Prunc s-a născut nouă, un Fiu s-a dat nouă"[914]. 6. Căci aceasta s-a spus arătând cu adevărat către Acel Copil care urma să Se nască într-adevăr și să Se facă om; iar „un Fiu s-a dat nouă" s-a spus pentru a arăta că Însuși Cuvântul lui Dumnezeu cel de sus și Fiul lui Dumnezeu ne-a fost dăruit și S-a făcut om în pântece, fiind atât om, cât și Dumnezeu, om adevărat și Dumnezeu adevărat, Fiu adevărat de sus și copil născut cu adevărat.

7. Odată cu Acest Copil, sângele tăierii împrejur a încetat cu adevărat să curgă, după cum spune Evanghelia: când elenii s-au apropiat de El ca să-L vadă, au mers la Filip și i-au spus: „Arată-ne pe Iisus!" 8. Iar Filip i-a spus lui Ioan, iar Ioan i-a zis lui Iisus: „Câțiva eleni vor să te vadă"[915]. Iar Domnul le-a spus de îndată, răspunzându-le: „Acum a sosit slava lui Dumnezeu"[916]. Prin acestea a voit să arate că tăierea împrejur cea trupească, deși a fost un simplu tip pentru o vreme, a încetat, iar cei netăiați împrejur în carne se bucură acum de o altă tăiere împrejur în duh[917], de vreme ce L-au văzut pe Hristos și L-au înțeles potrivit adevărului.

28.1. Dar, dacă acești [ebioniți] vor să spună: „De ce a mai fost Hristos tăiat împrejur?", vouă, rătăciților, v-am spus deja pricina pentru care a fost tăiat împrejur! 2. El a fost tăiat împrejur pentru mai multe pricini. Mai întâi, pentru a arăta că El S-a înveșmântat cu adevărat în carne, din cauza lui Mani[918] și a celor care spun că Hristos S-a arătat doar aparent. 3. În al doilea rând, pentru a arăta că trupul nu a fost de o ființă cu dumnezeirea, așa cum zice Apolinarie[919], și nici nu l-a adus din cer, așa cum spune

[913] Sfântul Epifanie vede aici o profeție mesianică privitoare la tăierea împrejur a Mântuitorului.

[914] *Isaia* 9, 4-5.

[915] *Cf. Ioan* 12, 20-22.

[916] *Ioan* 12, 23.

[917] Conceptul este deja prezent în *Ieremia* 4, 4: „Tăiați-vă împrejur pentru Dumnezeu și tăiați împrejur învârtoșarea inimii voastre, voi, bărbați ai lui Iuda și locuitori ai Ierusalimului", după versiunea din *Septuaginta*. *Cf. Romani* 2, 28. Vezi *Epistola către Flora* (*Panarion*, 33, 5).

[918] Fondatorul maniheismului; vezi *Panarion*, 66.

[919] Apolinarie cel Tânăr (mort în 390 d.Hr.) a fost episcop de Laodiceea (Siria), teolog important, dar ale cărui doctrine au fost condamnate ca eretice. Împreună cu tatăl

Valentin[920]. 4. Și, în al treilea rând, pentru a adeveri că odinioară tăierea împrejur a fost dată pe bună dreptate și a slujit pe oameni până la venirea Sa, astfel că iudeii nu au nicio apărare. Căci, dacă El nu ar fi fost tăiat împrejur, ei ar fi putut spune: „Nu putem să primim un Hristos[921] netăiat împrejur".

5. Pentru că, după ce i-a poruncit lui Avraam să se taie împrejur – pecete care a fost lăsată ca un simbol al acelei peceți nevăzute și adevărate –, Hristos a trebuit să Se taie împrejur pentru a adeveri aceste lucruri.

6. Căci tăierea împrejur cea văzută a fost rânduită ca urmare a îndoielii lui Avraam, atunci când omul cel sfânt și drept era cuprins de îndoială: „Și Sarra cea de nouăzeci de ani e cu putință oare să mai nască?"[922] Iar Domnul i-a spus: „Gătește-Mi o junincă de trei ani, o capră de trei ani, un berbec de trei ani, o turturică și un pui de porumbel!"[923] și cele ce urmează, când Avraam a văzut în amurg arzând torțe, un cuptor și celelalte. 7. Iar Domnul l-a mustrat, zicând: „Să știi bine că urmașii tăi vor pribegi în pământ străin, unde vor fi robiți și apăsați patru sute de ani"[924]. Și aceasta s-a petrecut din pricina îndoielii care l-a făcut pe Avraam să spună: „E cu putință oare să mai aibă fiu cel de o sută de ani?"[925] Moise le-a rânduit tăierea împrejur cea după carne celor din semințiа sa, pe când erau robi în ținutul egiptenilor celor necredincioși, pentru a nu-L uita pe Dumnezeul strămoșilor. Astfel, de fiecare dată când își vedeau tăierea împrejur, ei își aminteau de Dumnezeu, se simțeau rușinați și astfel nu-L mai tăgăduiau.

8. Iar această datină a dăinuit până la Hristos, iar Acesta a binevoit să Se taie împrejur tocmai din pricina ei, devenind cu

---

său (Apolinarie cel Bătrân), a versificat Vechiul Testament în metru homeric, iar Noul Testament după modelul dialogurilor platonice, în timpul lui Iulian Apostatul, care interzisese creștinilor studiul literaturii grecești. Referitor la hristologie, a susținut consubstanțialitatea lui Hristos cu Dumnezeu în privința dumnezeirii, precum și cea cu noi, după natura omenească, însă Apolinarie tăgăduia existența rațiunii (νοῦς-ul) în persoana lui Iisus Hristos, care ar fi fost înlocuit de Logos. Așadar, natura umană a Mântuitorului era incompletă. Această opinie a fost condamnată la Sinodul al II-lea Ecumenic din Constantinopol, din 381.

[920] Celebrul eretic, a cărui doctrină va fi tratată imediat în acest tratat.

[921] Reamintim că Hristos îl traduce pe ebraicul Mesia.

[922] *Facerea* 17, 17.

[923] *Facerea* 15, 9.

[924] *Facerea* 15, 13.

[925] *Facerea* 17, 17.

adevărat om. El S-a pogorât cu adevărat de sus, de la Tatăl, fiind Dumnezeu Cuvântul, și nu S-a lepădat de dumnezeire, ci doar S-a înveșmântat cu carnea omenească.

9. El S-a tăiat împrejur pe când purta întreaga fire omenească în adevăr, astfel ca iudeii să nu aibă nicio pricină de apărare, după cum am spus, iar maniheii și alții să fie astfel combătuți, de vreme ce Hristos, fiind tăiat împrejur, a abolit-o și a arătat că este mult mai mare cealaltă[926]. Dar nu s-a întâmplat deloc ca El să nu fie tăiat împrejur și să-Și plăsmuiască o tăiere împrejur pentru Sine. El a fost tăiat împrejur, dar a arătat că nu mai e nevoie de aceasta, ci de una cu mult mai mare.

29.1. Magii ne arată însă că El a fost Dumnezeu de îndată ce S-a născut, și nicidecum un simplu om. Căci ei au venit la Ierusalim după ce au trecut doi ani – pentru că așa i-au arătat și ei lui Irod vremea când s-a arătat steaua, „ca la doi ani sau mai jos”[927]. Iar aceiași magi au venit la Ierusalim și au cercetat aflând că Hristos Se va naște în Betleem, apoi au ieșit din nou din oraș și s-au lăsat călăuziți de o stea, mergând de la Ierusalim la Betleem.

2. Au intrat și au găsit-o pe Maica Sa Maria și au căzut la pământ și I-au adus daruri. Deci, dacă Pruncul este adorat încă de atunci, El este Dumnezeu, și nu un simplu om, Care nu devine Hristos după treizeci de ani, după botez. 3. Dimpotrivă, a fost născut ca Hristos dintr-o Fecioară, Dumnezeu și om. 4. De aceea, și îngerii Îi înalță imnuri de îndată: „Slavă întru cele de sus, lui Dumnezeu, iar pe pământ pace, bunăvoință printre oameni”[928], iar păstorilor le dau tot ei vestea cea bună: „Că vi S-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David”[929].

5. Dar, o înșelatule de Ebion, nu e doar atât! Căci, pe când a împlinit doisprezece ani, a fost găsit „șezând în mijlocul învățătorilor, ascultându-i și întrebându-i”[930], iar ei „se mirau de cuvintele harului care ieșeau din gura Lui”[931]. 6. Dar acestea nu s-au petrecut după vârsta de treisprezece ani, ca să îți îngăduie ție să zici că Duhul S-a pogorât peste El și astfel a devenit Hristos, ci chiar la

[926] Tăierea împrejur cea duhovnicească.
[927] *Matei* 2, 16.
[928] *Luca* 2, 14.
[929] *Luca* 2, 11.
[930] *Luca* 2, 46.
[931] *Luca* 4, 22.

doisprezece ani, după cum am spus și după cum este scris în *Evanghelia după Luca*.

7. Dar și mai devreme, pe când era încă un copil, când Iosif și Maria au mers la Ierusalim ca să se închine în timpul sărbătorii, iar Iisus a rămas acolo. Ei L-au căutat pe drumul de întoarcere printre rudeniile lor și nu L-au găsit. (Căci Maria avea destule rudenii[932].) 8. Dar ea s-a întors și L-a găsit, iar atunci I-a zis: „Fiule, de ce ne-ai făcut nouă așa? Iată, tatăl Tău și eu Te-am căutat îngrijorați"[933]. Iosif era socotit a fi tatăl Său, însă nu era părintele Lui potrivit firii. 9. Iar Domnul i-a spus: „De ce era să Mă căutați? Oare nu știați că în cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?"[934] Prin aceasta a arătat că Templul a fost clădit în numele lui Dumnezeu, cu alte cuvinte, în numele Tatălui Său.

10. Dar, pentru că El a cunoscut din copilărie Templul Tatălui Său, nu a fost un simplu om atunci când S-a născut și nu a fost numit Hristos și Fiu abia în al treizecilea an al său, după ce Acesta S-a pogorât peste El sub înfățișarea unui porumbel. Însă El învăța cu toată încrederea că trebuia să Se afle în casa Tatălui Său.

11. Iar ca dovadă că Iosif nu era tatăl Său, ascultă-l pe același evanghelist care spune (de fapt, scriind ca din partea Fecioarei Maria): „Tatăl Tău și cu mine Te-am căutat, foarte îngrijorați"[935]. Apoi scrie iar: „Și Iisus Însuși era ca de treizeci de ani când a început (să propovăduiască), fiind, *precum se socotea*, fiu al lui Iosif, care era fiul lui Eli"[936]. Spunând aceste lucruri, a arătat că Iisus nu era fiul său, ci că era socotit astfel.

30.1. Dar îmi lipsește timpul pentru a mai istorisi cele despre dovedirea adevărului[937] și respingerea cugetului celui zadarnic al lui Ebion, precum și a școlii sale de înșelați și zadarnic cugetători.

2. Dar ce nu e limpede cu faptul că Iosif nu a fost tatăl lui Iisus, ci era socotit doar astfel? Scriptura spune: „Iată, fecioara va zămisli și va naște un fiu"[938]. Căci nu spune „Iată, soția..."! 3. Și, iarăși, în alt loc spune: „Iar juninca va da naștere și se va spune că nu a născut".

---

[932] *Luca* 1, 36. Despre rudele lui Iosif, vezi *Panarion*, 51, 10.
[933] *Luca* 2, 48.
[934] *Luca* 2, 49.
[935] *Luca* 2, 48.
[936] *Luca* 3, 23.
[937] *Cf. Evrei* 11, 32.
[938] *Isaia* 7, 14.

Unii manihei și marcioniți spun că Iisus nu S-a născut – de aici și spusele: „Iar juninca va da naștere și se va spune că nu a născut”[939]. Căci Maria nu a născut din sămânță bărbătească, iar acești nebuni spun în chip mincinos că S-a născut din sămânță bărbătească. Atunci „juninca” a născut cu adevărat pe Dumnezeu, a născut cu adevărat pe om.

4. Iar ca să arăt că Fecioara este numită [– în chip simbolic –] „junincă”, ascultă ce spune chiar Legea: „Ia o junincă roșie ca focul”[940], arătând prin aceasta pe Maria, vasul cel ales. 5. Dar nu spune doar: „Ia o junincă”, ci spune: „Una roșie ca focul”[941], din pricina focului dumnezeirii Mântuitorului care se afla adăpostit în Fecioara. Căci Scriptura ne spune că „Dumnezeu este foc mistuitor”[942]. Iar Legea mai spune: „O junincă ce nu a purtat vreodată jug pe gâtul ei”, ca să arate pe Fecioara, care nu a purtat niciodată jugul căsătoriei cu un bărbat, și de aceea este „junincă”.

6. Dar de ce să mai înșirui atâtea dovezi? După cum Isaia spune din partea Domnului: „Ia un tom nou și mare de papirus”[943]. Avem aici „tom”[944] pentru că Fecioara, deși provine din sămânță bărbătească, a fost „tăiată” de împreunarea cu bărbat și despărțită de purtarea omenească cea potrivit firii.

7. Căci toți oamenii sunt născuți din sămânță bărbătească. Dar, de vreme ce nașterea lui Hristos cea după fire a avut loc dintr-o femeie, din Fecioara Maria, din care Și-a luat firea omenească, El a fost scos din rânduiala și din șirul cel firesc al omenirii, după cum

---

939 Agrafon. Vezi A. Resch, *Agrapha*..., p. 305. Textul pare a fi o combinare a versetelor din *Isaia* 7, 14 și *Iov* 21, 10. Provine dintr-un apocrif la *Cartea lui Iezechiel*. Vezi Tertulian, *Despre trupul lui Hristos*, 23, 2: „Recunoaștem, așadar, semnul care stârnește certuri în zămislirea și nașterea Fecioarei Maria despre care [discută] acești academici: «A născut și nu a născut, fecioară și nu fecioară», ca și acum, dacă ar fi să vorbim astfel, ni s-ar potrivi mai degrabă nouă [acest fel de vorbire]. Da, a născut ceva din propriul trup și nu a născut [în chip firesc] deoarece nu [a născut] prin mijlocirea seminței bărbătești. Și fecioară este cât îl privește pe bărbatul [ei], nu și fecioară privitor la naștere” (din ediția: Tertulian, *Tratate dogmatice și apologetice*, p. 317).

940 *Numerii* 19, 2.

941 În greacă: πυρρά.

942 *Deuteronomul* 4, 24.

943 *Isaia* 8, 1. Am tradus literal textul din *Isaia*.

944 Termenul grecesc τόμος vine de la verbul τέμνω – „a tăia”. Tomosul este sulul de papirus, obținut prin rularea unei porțiuni tăiate dintr-o foaie mai mare de papirus. De aici și jocul de cuvinte din original.

spune Iacov despre El: „Tu, fiul meu, ești ieșit dintr-un vlăstar”[945]; nu a spus: „Tu ai ieșit dintr-o sămânță”.

8. Și pentru aceea sfântul proroc Isaia – sau, mai curând, Domnul prin el – spune: „Ia un tom nou și mare de papirus”, arătând prin asta împreunarea cea trupească, după cum își scriu istoriile fiii oamenilor. La fel este scris și în *Psalmul* 138: „În cartea Ta vor fi scrise toate; ele vor fi plămădite într-o singură zi, și nimic nu este în acestea...”[946]. Și asta pentru că aseamănă pântecele cu un sul de papirus[947].

9. De aceea și spune David: „Ochii Tăi m-au văzut pe mine nedospit”[948]. Cu alte cuvinte: „M-ai cunoscut mai înainte de a fi zămislit și plămădit, ba chiar mai înainte de a fi zămislit”.

31.1. Însă scriitorul sfânt iudeu limpezește în chip minunat acestea. El folosește termenul „nedospit”, cu alte cuvinte, un *golem*, adică un soi de bobiță sau un grăunte de făină, ceva ce nu a devenit încă o pâine și nici nu a fost frământat, ci e ca o bobiță sau ca un grăunte căzut dintr-un spic sau ca praful acela fin lăsat de făină.

2. Astfel, acesta a închipuit foarte amănunțit un lucru de aceeași formă cu a unui om, părticică de sămânță care se desparte de om și pe care a numit-o cu termenul grecesc care îl traduce [pe cel evreiesc]: „Ceea ce este nedospit încă”. Cu alte cuvinte, „ochii Tăi au văzut ceea ce era încă neplămădit în pântece sau mai înainte de pântece”. Căci „Dumnezeu cunoaște toate lucrurile, înainte ca acestea să aibă loc”, după cum spune Scriptura[949]. Însă prin „carte” și „sul” este simbolizat aici pântecele[950].

3. Dar el nu a spus: „Ia un sul” sau: „Ia un papirus”, ci: „Un tom” – împotriva datinii obișnuite a oamenilor – pentru că pântecele se aseamănă cu o carte. 4. Îl mai numește „nou” din pricina noutății și neprihănirii sale. Dar și „mare”, pentru că Maria, Sfânta Fecioară, este cu adevărat mare înaintea lui Dumnezeu și a omului! Dar cum să nu o numim mare pe cea care L-a cuprins pe Cel necuprins? Acesta, fiind necuprins, S-a lăsat cuprins prin

---

[945] *Facerea* 49, 9, după versiunea din *Septuaginta*.

[946] *Psalmul* 138, 16, după versiunea din *Septuaginta*.

[947] Exegeza patristică vede îndeobște aici o aluzie la Noul Testament. Vezi CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase profetice*, 5.

[948] *Psalmul* 138, 16, după versiunea din *Septuaginta*.

[949] *Istoria Susanei* 42.

[950] Mai exact uterul, însă preferăm și noi vechiul termen arhaic, având o conotație mai eufemistică.

propria liberă voință și bunăvoință, voind aceasta, și nu constrâns. De aceea, acest „tom" este mare și nou. Mare din pricina minunii sale, nou, pentru că este feciorelnic.

5. Mai spune acolo: „Ia și scrie cu un condei omenesc"[951]. Nu a spus: „Un om va scrie pe el", ca să nu îi ofere lui Ebion un prilej pentru erezia lui. Dacă ar fi spus: „Un om va scrie pe el", Ebion ar fi spus că un om, Iosif, a semănat, iar Hristos S-a născut din sămânță bărbătească.

6. Însă El i-a spus lui Isaia: „Scrie!" cu 753 de ani mai înainte de acestea, astfel ca adevărul să se arate limpede tuturor dacă socotim această perioadă de timp. 7. Oare i-a spus în zadar proorocului: „Scrie!"? Dimpotrivă, pentru a arăta că Duhul cel Sfânt, Care Se afla în proroc, va lucra cu adevărat la zămislirea și venirea lui Hristos cel întrupat. Căci îngerul Gavriil îi spune Mariei: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine"[952] și celelalte. 8. Însă cu „un condei omenesc" înseamnă „după chipul omului". „Căci Iisus Hristos este mijlocitorul dintre Dumnezeu și oameni"[953], pentru că a venit de sus ca dumnezeiesc Cuvânt, fiind însă om din Maria, fără să fie născut din sămânță bărbătească.

9. De aceea și spune prorocul: „Și am intrat la prorociță"[954], pentru a arăta că Maria este prorociță, și nicidecum soția lui Ahaz, așa cum ar putea unii crede că aceste vorbe s-au spus despre Iezechia[955]. 10. Căci Iezechia era deja născut de zece ani. Pentru

[951] *Isaia* 8, 1.

[952] *Luca* 1, 35.

[953] *1 Timotei* 2, 5.

[954] *Isaia* 8, 3.

[955] Vezi Fericitul Ieronim, *Comentariu la Isaia*, 7, 14. „Deci, reluând din nou cuvântul de acolo unde mă oprisem în dovedirea faptului că El S-a născut din Fecioara și că s-a profețit prin Isaia că Se va naște prin Fecioara, am început să spun din nou această profeție care se prezintă astfel: «Și a adăugat Domnul vorbind lui Ahaz, zicând: Cere ție un semn de la Domnul Dumnezeul tău, în adâncime, sau în înălțime. Și a zis Ahaz: N-am să cer și nici n-am să ispitesc pe Domnul. Și a zis Isaia: Ascultă deci casa lui David. Oare puțin lucru este vouă să căutați ceartă oamenilor? Cum atunci căutați ceartă Domnului? Pentru aceasta, Domnul Însuși vă va da vouă semn. Iată, Fecioara în pântece va lua și va naște fiu și veți numi numele lui Emmanuel. El va mânca unt și miere. Mai înainte de a cunoaște și de a prefera răul, va alege binele. Fiindcă mai înainte ca copilul să cunoască răul sau binele, nu va ține socoteală de cele rele, pentru a alege binele. Astfel că, mai înainte ca copilul să cunoască a chema pe tatăl sau pe mama sa, va lua puterea Damascului și prăzile Samariei, în fața împăratului Asirienilor. Și pământul va fi cuprins, pământul acesta pe care tu-l vei suporta cu greutate înaintea celor doi împărați. Dar Dumnezeu va aduce asupra ta, asupra poporului tău și asupra casei

că era în al treilea an de domnie a tatălui său când s-a rostit acel cuvânt profetic: „Iată, Fecioara va zămisli”[956]. Iar după ce Ahaz a murit, sfârșindu-se după o domnie de 14 ani[957], Scriptura spune: „Iar Iezechia a început să domnească; avea 25 de ani când și-a început domnia”[958]. Dar cum putea Iezechia – care a domnit vreme de 20 de ani după moartea tatălui său – să se nască în vremea domniei tatălui său, care a domnit 14 ani, dacă ținem cont de prorocia privind nașterea lui Emanuel, Cel născut dintr-o fecioară? 11. Dar pentru cei pricepuți este cât se poate de limpede că Iezechia era deja născut când profetul a rostit prorocia, la începutul domniei lui Ahaz, tatăl lui Iezechia. 12. Mai ales că soția lui Ahaz nu era nicidecum o proorociță, după cum este limpede pentru toți. Aici este vorba despre Maria, despre care s-a spus în chip profetic: „Căci de acum toate neamurile mă vor ferici”[959]. Aici este vorba despre Maria, la care a venit Gavriil și i-a adus vestea cea bună că Duhul, Cel care a vorbit prin Isaia, Se va pogorî peste ea și va naște un Fiu, pe Domnul nostru Iisus Hristos, prin Același Duh Sfânt, și nicidecum prin sămânța unui bărbat, așa cum greșit și hulitor afirmă acești ieșiți din minți.

32.1. Dar atât despre respectarea sabatului, a tăierii împrejur, precum și despre botezurile zilnice pe care [Ebion] le face, care au fost lepădate, pentru că lui Iisus Îi plăcea să facă vindecări mai ales în zi de sabat. Și nu doar că făcea tămăduiri, ci o făcea în două feluri.

2. Căci El i-a poruncit celui pe care l-a tămăduit să își ia patul și să meargă[960] și a uns cu tină ochii celui orb[961]. Însă ungerea cu tină este muncă. 3. Iar apostolii au înțeles atunci când I-au fost alături și au învățat cele propovăduite de El că sabatul a fost înlăturat. De aceea au adunat boabe de grâu în zi de

---

tatălui tău zile care n-au mai venit nicidecum asupra ta, din ziua în care Efraim a luat de la Iuda pe împăratul Asirienilor». Și am adăugat: că în neamul lui Avraam cel după trup, nimeni, niciodată, nu se zice că se naște, sau că s-a născut dintr-o fecioară, ci numai acest Hristos al nostru, este un lucru lămurit tuturor.” (SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 66, PSB 3, serie veche, pp. 169-170).

[956] *Isaia* 7, 14.

[957] 16 ani, potrivit *4 Regi* 16, 2.

[958] *2 Paralipomena* 29, 1.

[959] *Luca* 1, 48.

[960] *Ioan* 5, 8.

[961] *Ioan* 9, 6.

sabatul deuteroproton[962] și le-au mâncat, după cele ce se află în Evanghelie[963].

4. Căci Legea deosebește felurite sabaturi. Mai întâi este sabatul propriu-zis, cel care vine săptămânal. Mai apoi vin acele sabaturi lunare, de la lunile noi și de la sărbători, precum cel al Corturilor[964] sau al Paștilor, când se mănâncă mielul jertfit și azimile[965]. Apoi vine acel sabat de când iudeii țin acea singură zi de post numită „Marele Post", precum și un altul, din ziua numită „Micul Post"[966].

---

[962] Termenul grecesc este problematic, putând fi tradus ca „al doilea dintre primele" sabaturi sau sabatul „de după primul". Primul sabat este sărbătoarea Paștilor. Termenul apare în foarte puține manuscrise ale Noului Testament, iar modernii înclină, în general, să îl excludă ca pe o lecțiune falsă sau un rezultat accidental al unor erori de copiști. Este întâlnit în unele manuscrise bizantine la *Luca* 6, 1. *Cf.* Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, United Bible Societies, London, New York, 1971, p. 139. Sfântul Ioan Gură de Aur (*Omilii la Matei*, 39, 1) și Sfântul Ambrozie de Mediolanum (*Comentariu la Psalmi*, 47, 1, 3-4) au încercat să ofere explicații acestui termen paradoxal. Iată explicația dată de Sfântul Ioan Gură de Aur, în *Omilii la Matei*, 39, 1: „Evanghelistul Luca spune: «Într-o zi de sabat, a doua după cea dintâi». Ce înseamnă: «A doua după cea dintâi»? Când erau două sărbători la rând: și sabatul Domnului, și o altă sărbătoare care venea îndată după sabat. Că iudeii numesc fiecare sărbătoare: sabat. Pentru ce Domnul, Care știa totul de mai înainte, i-a dus de sabat prin semănături? Voia cumva să desființeze sabatul? Voia, dar nu voia s-o facă la întâmplare. De aceea, niciodată n-a călcat sabatul fără pricină, ci având pricini binecuvântate, ca să poată desființa și porunca, dar să nu supere nici pe iudei". (traducere – revizuită – preluată din ediția Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea a III-a, *Omilii la Matei*, PSB 23, serie veche, trad., introd., indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 474). Vezi și Fericitul Ieronim, *Epistola* 52, 8: „Când tu vei vorbi în biserică, nu strigătul mulțimii, ci suspinul ei trebuie să te însuflețească; lacrimile celor care ascultă să fie laudele tale; cuvântul preotului să fie întemeiat pe lectura Sfintei Scripturi. Nu vreau să fii un retor sau un flecar ori un vorbăreț, ci un priceput în misterele dumnezeiești și foarte instruit în lucrările sfinte ale Dumnezeului tău. A răsuci cuvintele și a face plăcerea vulgului ignorant prin repeziciunea vorbirii sunt potrivite oamenilor neinstruiți. Cel nerușinat interpretează adesea ceea ce nu știe și, după ce îi convinge pe ceilalți, își atribuie în chip abuziv știința. Învățătorul meu de odinioară, Grigorie de Nazianz, rugat de mine să-mi explice ce-ar vrea să însemne la *Luca* sabatul δευτερόπρωτον, adică *secundoprimum*, a glumit cu eleganță: «Te voi învăța despre acest lucru în biserică, unde, în timp ce mă va aclama tot poporul, tu, fără voie, vei fi silit să știi ceea ce nu știi, sau, cu siguranță, dacă tu singur vei tăcea, tu singur vei fi condamnat de toți pentru prostie». Nimic mai ușor decât ademenirea, cu un discurs volubil, a unei plebe vulgare și ignorante, care, cu cât nu înțelege ceva, cu atât admiră mai mult" (din ediția: Fericitul Ieronim, *Epistolele* 1-52, PSB 9, serie nouă, pp. 367-368).

[963] Vezi *Luca* 6, 1.

[964] *Leviticul* 23, 34.

[965] *Ieșirea* 23, 15.

[966] Vezi *Estera* 9, 31.

5. Căci, atunci când cad aceste zile, în a doua zi a săptămânii sau în a treia ori a patra, acestea sunt numite tot sabat.

6. După ziua Sărbătorii Azimelor, care a fost numită și ea sabat, în ziua de sabat propriu-zis, care urma zilei Azimelor, ucenicii mergeau printr-un lan de grâu[967], unde smulgeau spice, le frecau și mâncau boabele. Prin aceasta arătau că opreliștile rânduite pentru sabat au fost înlăturate odată cu venirea Marelui Sabat, care este Hristos, Cel care ne-a adus odihnă de păcatele noastre, al Cărui simbol este Noe. 7. Căci, atunci când tatăl său l-a văzut la naștere, l-a numit în chip profetic „Noe" și a zis: „Acesta ne va aduce odihnă de păcatele noastre și de faptele cele nelegiuite"[968].

8. Dar Noe nu a adus nicio odihnă de păcate, căci Lameh L-a prorocit și el pe Hristos, al Cărui nume poate fi tălmăcit cu adevărat ca „odihnă", de vreme ce Noe înseamnă „odihnă"[969], iar *sabeth* se tâlcuiește „odihna de sabat".

9. Acesta este Hristos, în Care S-au odihnit Tatăl și Duhul Său cel Sfânt, precum și toți oamenii cei sfinți și-au aflat odihna în El, odihnindu-se și de păcate. El este Marele și Veșnicul Sabat, al cărui simbol mărunt este sabatul cel vremelnic. Acesta din urmă a slujit până la venirea Lui, fiind poruncit de către Lege, apoi a fost înlăturat, de vreme ce a fost plinit prin El, în Evanghelie. Căci asta este ceea ce a spus El: „Fiul Omului este și Domn al sabatului"[970].

10. De aceea și ucenicii s-au arătat îndrăzneți în ziua sabatului, de vreme ce și preoții calcă sabatul la Templu[971], aducând jertfe și prinoase neîncetat și în fiecare zi. Dar nu doar că preoții au prorocit încetarea sabatului prin faptul că nu se odihneau, ci chiar tăierea împrejur încălca sabatul.

11. Căci, atunci când se întâmpla ca să se nască un copil în zi de sabat – cum se petrece adeseori –, avea loc o abrogare vremelnică a sabatului și a tăierii împrejur. Căci încetarea ambelor a fost deja prorocită. Iar dacă cineva vrea să își taie împrejur pruncul născut în zi de sabat și vrea să o facă în ziua a opta după naștere, va afla cu precizie că aceasta va cădea tot într-o zi de sabat. Astfel, îl va tăia

[967] *Luca* 6, 1.

[968] *Facerea* 5, 29: „Acesta ne va mângâia în lucrul nostru și în munca mâinilor noastre, la lucrarea pământului, pe care l-a blestemat Domnul Dumnezeu". Nici în textul ebraic, nici în *Septuaginta*, nu apare termenul de „păcat".

[969] Verbul ebraic *nuah* are sensul de „a se odihni".

[970] *Matei* 12, 8.

[971] *Matei* 12, 5.

împrejur în ziua a opta și va săvârși o lucrare, încălcând sabatul. 12. Iar dacă ei amână tăierea împrejur pentru a nu încălca sabatul și săvârșesc tăierea împrejur în a noua zi, atunci încalcă rânduiala tăierii împrejur și porunca de a o săvârși în ziua a opta[972].

33.1. Dar tăierea împrejur nu a fost definitivă în niciun chip. Ea a fost dată ca un simbol al harului ce urma să vină, din pricina îndoielilor avute de Sfântul Avraam, după cum am spus, lucru pentru care a și fost mustrat, dar și ca o prefigurare a tăierii împrejur mai mari care urma să vină, care le împlinește pe toate în cei care sunt vrednici.

2. Dacă acea tăiere împrejur a fost dată pentru sfințire și pentru moștenirea Împărăției cerurilor, Sara ar fi fost lipsită de Împărăție, la fel și Rebeca, Lia, Rahela, Iohabed, Miriam, sora lui Moise și toate sfintele femei. Ele nu ar fi putut moșteni Împărăția cerurilor, de vreme ce nu puteau avea tăierea împrejur cea dată lui Avraam, care, după cum spun și ebioniții, i-a fost rânduită lui de către Dumnezeu. Dar, dacă acestea nu au fost lipsite de Împărăția cerurilor, cu toate că nu erau tăiate împrejur, atunci această taiere împrejur în carne nu mai are nicio însemnătate în clipa de față.

3. Dar pentru ce se mai împăunează Ebion cu această tăiere împrejur, câtă vreme o au și închinătorii la idoli, și preoții egipteni? Însă nu doar ei, ci și saracinii, cei numiți și ismaeliți, precum și samaritenii, alături de idumei și homeriți[973]. Cu toții au tăierea împrejur. Ei o săvârșesc însă nu din pricina unei legi, ci în urma unor datini lipsite de rațiune.

4. Dar voi pierde prea multă vreme dacă mă voi ocupa de aceste cuvântări delirante ale lui Ebion, mai ales că el ia mereu în sprijin cuvintele Mântuitorului: „Destul este ucenicului să fie ca învățătorul său”[974]. Fiindcă el se trufește cu propria tăiere împrejur

---

[972] *Cf. Facerea* 17, 10-12.

[973] *Cf.* Herodot, *Istorii*, II, 104, 2-4: „Dar alături de cele de mai sus, dovada de căpetenie e faptul că, dintre toți oamenii, numai colchidienii, egiptenii și etiopienii se taie împrejur, de când e lumea lume. Fenicienii și syrienii din Palestina mărturisesc până și ei că au luat acest obicei de la egipteni. Iar syrienii din părțile râului Thermodon și Parthenios, ca și vecinii lor, macronii, mărturisesc că obiceiul l-au luat de curând de la colchidieni. Aceștia sunt singurii oameni, așadar, care se taie împrejur, și e limpede că o fac luându-se după egipteni. Cât despre egipteni și etiopieni, nu știu care de la care să fi luat obiceiul, căci este într-adevăr străvechi. O mărturie însemnată că cei care au avut legături cu Egiptul de aici l-au învățat văd și în faptul că, dintre fenicieni, cei care au strânse legături cu elenii au pierdut obiceiul pe care-l deprinseseră de la egipteni în această privință și nu-și mai taie împrejur pruncii nou-născuți” (din ediția: Herodot, *Istorii*, vol. 1, traducere de Adelina Piatkowski și Felicia Vanț-Ștef, Editura Științifică, București, 1961, pp. 292-293).

[974] *Matei* 10, 25.

ca și cum ar proveni de la Hristos – tocmai Hristos, Care a fost înlăturat cu totul de el și nimicit! 5. Dar, de vreme ce acest om asemănător dobitoacelor vorbește despre imitarea lui Hristos, nu voi obosi deloc să îi tot arăt că aceste vorbe nu se referă la această imitare.

6. Căci, de îndată, Domnul lămurește și spune că acestea s-au spus cu privire la prigoanele și ocările suferite din partea iudeilor: „Dacă M-au prigonit pe Mine, și pe voi vă vor prigoni; dacă au păzit cuvântul Meu, și pe al vostru îl vor păzi”[975]; „Voi Mă numiți pe Mine: Învățătorul și Domnul, și bine ziceți, căci sunt”[976]; „Dacă pe stăpânul casei l-au numit Beelzebul, cu cât mai mult pe casnicii lui?”[977]

7. Precum și: „Nu este ucenic mai presus de învățătorul său, nici slugă mai presus de stăpânul său. Dar ucenicul cel desăvârșit în toate lucrurile va fi ca învățătorul său”[978]. Cu alte cuvinte, va fi gata să sufere prigoană și ocări și orice altceva s-ar mai abate asupra lui. 8. De aceea și Sfântul Pavel a spus: „Imitați-mă pe mine, după cum și eu Îl imit pe Hristos”[979]. Dar nu L-a imitat pe Stăpânul său într-un fel în care nu se cade, nici nu a spus: „Eu sunt Dumnezeu!”, nici: „Eu sunt Fiul lui Dumnezeu” sau „Cuvântul lui Dumnezeu”. Căci Pavel spune că este „cel mai mic dintre apostoli” și: „M-a văzut și pe mine, ca pe un născut înainte de vreme”[980].

34.1. Dar tu, Ebion, de ce socotești acest cuvânt despre imitarea lui Hristos (pe Care vrei să-L numești Învățător sau, mai degrabă, Stăpân) ca fiind în sprijinul afirmației tale, potrivit căreia ești ca El în privința tăierii împrejur, după cugetarea ta cea zadarnică? Asta însă nu e deloc de folos. Domnul a făcut deja să treacă vremea [tăierii împrejur], după cum am arătat prin multe mărturii.

2. Căci El a venit și a plinit-o, dăruindu-ne pecetea desăvârșitei tăieri împrejur prin tainele Sale, nu doar cea a unui singur mădular, pecetluind întregul trup și tăindu-i păcatul. El nu a mântuit doar o parte din popor, doar pe bărbați, ci a mântuit întregul popor al creștinilor, atât bărbați, cât și femei, pecetluindu-i și călăuzindu-i către moștenirea Împărăției cerurilor fără pic de invidie. Și nu a dăruit această pecete neputincioasă doar tagmei bărbaților, ci a

[975] *Ioan* 15, 20.
[976] *Ioan* 13, 13.
[977] *Matei* 10, 25.
[978] *Matei* 10, 24; *Luca* 6, 40.
[979] *1 Corinteni* 11, 1.
[980] *1 Corinteni* 15, 9.

dezvăluit Împărăția cerurilor întregului popor prin pecetea Sa, prin poruncile Sale și prin bunele Sale învățături.

3. Iar tu, Ebion, dacă voiești să fii asemenea Domnului, adică asemenea Învățătorului, greșești foarte mult! Nu te mai asemăna Lui în privința tăierii împrejur! Dimpotrivă, cheamă-l pe Lazăr afară din mormânt[981], sau învie un alt om mort[982], curăță un lepros[983], dăruiește unui orb vederea[984] ori tămăduiește un paralitic din naștere[985], dacă ești în stare!

4. Dar nu ești în stare de așa ceva, pentru că făptuiești cele dimpotrivă, fiind robit de necredință și ferecat în lanțurile cărnii și în rânduielile cele cu neputință de împlinit ale Legii. Însă, dacă tu nu poți îndeplini nici măcar acestea, din cauza relei tare credințe, atunci nu mai spune că ești asemenea lui Hristos. Tu nu poți ajunge asemenea lui Dumnezeu pentru că ești un om stricăcios, și încă unul rătăcit. Nici nu poți chema numele lui Hristos pentru a săvârși semne dumnezeiești și, chiar dacă ai face-o, nu ai izbuti.

5. Dacă ai reușit să faci un paralitic să se ridice în picioare, având în vedere că acesta s-a ridicat prin numele lui Iisus, acesta ar primi de la Domnul înțelepciune și nu ar primi deloc respectarea sabatului, ci va înțelege prin numele Cui a fost tămăduit, [Acela care a zis]: „Ridică-te, ia-ți patul și mergi la casa ta în zi de sabat!”[986]

6. Dar am vorbit deja despre cum fiecare dintre ei învață ceva deosebit despre Hristos. Ebion însuși a spus că este un simplu om, născut dintr-o împreunare omenească. Alteori, alți ebioniți care sunt alături de el spun că Hristos a dobândit o putere de la Dumnezeu, de sus, numită „Fiul”, iar acesta se îmbracă cu Adam sau se dezbracă de el după cum dorește. Însă, cu puterea lui Dumnezeu, am combătut toate aceste opinii.

7. Dar de ce să mai pierd vremea căutând locuri ferite de maree pe lângă mare, care sunt când uscate, când umede, iar peștii sunt adeseori prinși prin aceste locuri înalte, iar cei care ajung pe acolo sunt vătămați, deoarece printre acești pești sunt mulți otrăvitori, vorbesc despre pisica de mare, șerpi de mare, rechini și țipari, după cum am spus?

---

[981] *Cf. Ioan* 11, 43.
[982] *Cf. Luca* 7, 11-17.
[983] *Cf. Matei* 8, 2-3.
[984] *Cf. Ioan* 9.
[985] *Cf. Matei* 9, 2-6.
[986] *Marcu* 2, 11.

8. Voi părăsi acum acest loc. Aduc mulțumire lui Dumnezeu că am izgonit această erezie, nu cu trândăvie, ci cât se poate de grijuliu. 9. Dar, iubiților, să purcedem acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, către următoarea și fie ca El să Își ducă la bun sfârșit planurile Sale prin mine!

31. Împotriva valentinienilor[987] sau a gnosticilor, [erezia] a noua, dar a treizeci și una în șir

[987] Școala gnostică valentiniană are o istorie foarte complexă. Geneza doctrinei valentiniene este un fenomen de durată, la cristalizarea ei contribuind mai mulți discipoli ai acestuia, care au dezvoltat un nucleu inițial. Valentin era de origine egipteană și a ajuns la Roma în jurul anului 140 d.Hr. (EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, III, 11, 1: „«De fapt, Valentin și-a făcut apariția în Roma pe vremea lui Hyginus, a înflorit cel mai mult pe timpul lui Pius și a rămas [în capitală] până pe vremea păstoririi lui Anicet. Cerdon, predecesorul lui Marcion, a trăit și el tot pe vremea lui Hyginus, care era cel de-al nouălea episcop al Romei, sub care a făcut și pocăință, revenind în Biserică, dar n-a rămas statornic, ci o dată învăța pe ascuns, altă dată făcea din nou pocăință, până când, fiind combătut pentru învățăturile greșite pe care le susținea, a fost îndepărtat din comunitatea fraților». Iată cum se exprima Irineu în a treia carte din a sa lucrare *Împotriva ereziilor*. Iar în prima carte el a scris din nou în detaliu despre Cerdon: «Iar un anumit Cerdon, luând ca punct de plecare doctrina celor din preajma lui Simon și trăind la Roma sub Hyginus, cel care a primit al nouălea funcția de episcop prin succesiune apostolică, a învățat că Dumnezeul propovăduit de Lege și proroci nu este Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, pentru că primul a fost cunoscut, pe când cel de-al doilea este incognoscibil, și, în vreme ce unul este drept, celălalt este bun. Succesorul acestuia a fost Marcion din Pont, care a îmbogățit doctrina lui Cerdon, hulind fără de rușine». Același Irineu explică în amănunte abisul infinit al materiei pline de rătăcire a lui Valentin, dezvăluindu-i răutatea ascunsă și vicleană ca a unui șarpe care se tupilează într-o gaură. El mai istorisește și despre un alt ereziarh cu numele Marcu, ajuns pe atunci foarte dibaci în jonglerii magice. Despre deșartele lui inițieri și despre murdarele lui mistagogii, Irineu se exprimă astfel: «Căci, în vreme ce unii gătesc pentru cei care se inițiază o cameră de nuntă, împlinesc o inițiere în mister făcând unele invocații și spun că nunta pnevmatică săvârșită de către ei se face după asemănarea împerecherilor de sus, alții îi duc la apă și, botezându-i, rostesc următoarele cuvinte: *În numele Tatălui necunoscut al tuturor, în Adevăr, Mama tuturor, în cel care a coborât peste Iisus*»." – PSB 20, serie nouă, pp. 188-189). S-a separat de Biserică și și-a întemeiat propria școală religioasă. Valentin a fost un teolog biblic, profund influențat de platonism. Sistemul său este caracterizat de perspectiva unei Plerome alcătuite din 30 de eoni, aranjați în perechi (sizigii). Primele patru perechi sunt cele mai importante și alcătuiesc Ogdoada primordială. Din aceasta au emanat toți ceilalți eoni. Unitatea Pleromei a fost scindată de separarea sexuală dintre Adam și Eva, astfel că omul spiritual trebuie reconstituit prin unirea sa cu partenerul celest. Păcatul a fost generat de peripețiile ultimului eon, Sofia, care, purtată de dorul cunoașterii Părintelui originar, a declanșat degenerarea elementului divin al lumii. În același timp, are loc procesul de mântuire, împlinit de Mântuitorul ceresc. În cadrul acestui proces, se disting cele trei categorii principale de oameni etc. Școala valentiniană s-a separat în două ramuri, una italică (Heracleon, Ptolemeu și Florinus) și alta orientală (Teodot și Marcu).

1.1. După acești așa-ziși ebioniți, voi trece la erezia valentinienilor. Căci mi-am croit drum prin răutatea acestora și am făgăduit ca, prin puterea lui Dumnezeu, [să le combat] și pe celelalte. Și acestea au înfățișarea unor fiare sălbatice, având veninul și puterea vătămătoare a unor șerpi, fiindcă toate pot fi văzute în abisul căscat al învățăturii lor, care este asemănătoare cu un balaur care scuipă foc, ori unui șarpe cumplit, sau asemenea unui basilisc. Voi combate pe cât îmi stă în putere și această erezie a valentinienilor, oameni care se numesc pe ei înșiși gnostici.

2. Sunt vreo zece feluri de gnostici, fiecare bolind de ciuma proprie, cu nesfârșite sizigii și ogdoade, cu emanații de eoni feminini sau masculini. De acum înainte nu voi mai rândui aceste erezii în ordine cronologică, ci voi trece foarte simplu de la una la alta.

3. Căci toate acestea au răsărit din pământ și s-au răspândit precum ciupercile otrăvitoare, ori ca plantele cele urât mirositoare, sau ca ierburile cele pline de ciulini care năpădesc grădinile, sau ca scorpionii ieșiți din cine știe ce hrubă.

4. Acestea au dobândit viață toate în același timp, ițindu-se aidoma urâciunii ciupercilor celor vătămătoare. Despre acestea a vorbit mai înainte și preasfântul Irineu[988]. Căci toți aceștia s-au ivit în același timp, luând ca pretext existența altora spre a se îndreptăți, însă fiecare a dorit să fie mai presus decât ceilalți, iar pentru a se dovedi cât mai deosebit de ceilalți, și-a născocit fel de fel de răutăți proprii. 5. Acești oameni se numesc pe ei înșiși gnostici, vorbesc despre Valentin și despre cei de dinaintea lui, de teapa lui Basilide, Satornil și Colorbasus ori Ptolemeu și Secundus, Carpocrate și mulți alții.

6. Dar, cu toate că i-am numit pe toți aici din pricină că aceștia și rodul lor cel plin de răutate s-au arătat cu toții în același timp, voi vorbi despre nelegiuirea pe care a semănat-o fiecare în felul său. Acum însă mă voi îndrepta către acest ereziarh și alcătuitor de tragedii, vorbesc despre Valentin și învățătura lui, o parte din această mare propovăduire gnostică, cea plină de elucubrații, care va fi găsită cu totul demnă de batjocură și de râs de către cei înțelepți.

2.1. Valentin este urmașul celor pe care i-am amintit deja mai înainte, Basilide și Satornil, Ebion, Cerint, Merint și alții. Căci

[988] Sfântul Irineu de Lyon, autorul celebrei *Împotriva ereziilor*, folosită și de Sfântul Epifanie ca sursă pentru opera de față.

aceștia s-au ivit în lume în același timp, laolaltă cu răutatea lor. Dar se pare că Cerint, Merint și Ebion au făcut-o un pic mai devreme. Căci [acești valentinieni] au crescut alături de aceștia pe care i-am înfățișat mai înainte.

2. Cei mai mulți nu știu care este patria sau locul de naștere al acestui [Valentin]. Căci nici cu privire la alți scriitori nu este lesne să arătăm care este acest loc. Dar la mine au ajuns niște zvonuri rostite prin viu grai; de aceea nu le voi trece cu vederea și, cu toate că nu pot arăta care îi este locul de naștere – ca să spun adevărul, acesta este încă un subiect de controversă –, nu voi tăcea cu privire la zvonul care a ajuns până la noi. 3. Unii spun că [Valentin] s-a născut în orașul Paralia din Egipt, primind o educație elenică în Alexandria.

4. Și astfel, imitându-i pe cei treizeci de așa-numiți zei din *Theogonia* lui Hesiod[989], Valentin a păstrat în minte toată mitologia păgânilor și s-a folosit de acești oameni care au căzut din adevăr înaintea lui. Acest Valentin a voit să înșele cu închipuirile lui lumea și, asemenea lui Hesiod, a schimbat pe ici pe colo un nume sau un altul.

5. Căci și Valentin dorește să introducă treizeci de zei și eoni, și ceruri. Primul dintre aceștia este Abisul, spunând și el același fel de neghiobii pe care Hesiod, care a izvodit aceste năzbâtii, le-a mai spus, cum că Haosul este cel mai vechi dintre zei[990]. Dar cine oare nu își dă seama că Haosul și Abisul sunt același lucru?

6. Dar ia aminte la această tragi-comedie mitologică și la învățătura sa cea plină de nelegiuire! După cum am spus, el vrea să rânduiască acești eoni, pe care îi numește și zei, cincisprezece de parte bărbătească și alți cincisprezece de parte femeiască. 7. Fiecare dintre acești eoni este ori de parte bărbătească, ori femeiască și sunt rânduiți în perechi, care sunt în număr de cincisprezece și pe care le numesc sizigii. Numărul eonilor este de treizeci, iar fiecare eon feminin dă naștere următorului eon împreună cu însoțitorul ei masculin. Ei sunt orânduiți în șir, fiecare eon de parte bărbătească aflându-se în dreptul unuia de parte femeiască.

8. Iar numele lor sunt: Ampsiou Auraan, Boukoua Thardou, Ouboukoua Thardeddein, Merexa Atar, Barba Oudouak,

[989] Într-adevăr, mai jos găsim enumerate cele 30 de figuri mitice din celebrul poem *Theogonia* al poetului grec Hesiod.

[990] *Theogonia*, 116.

Esten Ouananin (Ouduak Eslen, Amfain Essoumen), Lamertade Athames, Soumin Allora, Koubiatha Dandaria, Dammo Oren, Lanaphek Ouudinphek, Empiboche Barra, Assiou Ache, Belim Dexiarche, Masemon[991].

9. Aceasta este aranjarea lor în perechi de parte bărbătească și parte femeiască. Dar șirul lor este acesta, după cum urmează unul după altul: Ampsiou, Auraan, Boukoua, Thardou, Ouboukoua, Thardeddein, Merexa, Atar, Barba, Oudouak, Esten, Ouananin (Ouduak Eslen, Amfain Essoumen), Lamertade, Athames, Soumin, Allora, Koubiatha, Dandaria, Dammo, Oren, Lanaphek, Ouudinphek, Empiboche, Barra, Assiou, Ache, Belim, Dexiarche, Masemon.

10. Iar aceste nume se tălmăcesc astfel: Abisul și Tăcerea, Intelectul[992] și Adevărul[993], Logosul și Viața, Omul și Biserica, Paracletul și Credința, Cel Patern și Nădejdea, Cel Matern și Iubirea, Intelectul cel Veșnic și Înțelegerea, Cel Dorit (numit și Cel Luminos) și Binecuvântarea, Ecclesiasticul și Înțelepciunea, Cel Adânc și Amestecarea, Cel ce nu Îmbătrânește și Unirea, Cel Născut din Sine și Contopirea, Cel Unul-Născut și Unitatea, Cel Nemișcat și Desfătarea.

11. Înșirați în ordine, începând de sus, de la eonul cel mai înalt și de nenumit, pe care îl numesc Părinte și Abis, fiecare dintre cei treizeci de eoni se află în câte un cer, astfel: Abisul, Tăcerea, Intelectul[994], Adevărul, Logosul[995], Viața, Omul, Biserica, Paracletul, Credința, Cel Patern, Nădejdea, Cel Matern, Iubirea, Intelectul cel Veșnic, Înțelegerea, Cel Dorit (numit și Cel Luminos), Binecuvântarea, Ecclesiasticul, Înțelepciunea, Cel Adânc, Amestecarea, Cel ce nu îmbătrânește, Unirea, Cel Născut din Sine, Contopirea, Cel Unul-Născut, Unitatea, Cel Nemișcat și Desfătarea.

3.1. Iar aceasta este tragedia lor mitologică cu cei treizeci de eoni, precum și absurditatea lor cu așa-zisa Pleromă alcătuită din

---

[991] Ca în toată traducerea, am preferat, de regulă (acolo unde nu am păstrat numele biblice sau patristice consacrate), pronunția erasmică în transliterarea numelor grecești. Despre semnificația acestor nume, vezi A. Orbe, *Estudios Valentinianos*, IV, Roma, 1966, p. 275. Se pare că aceste denumiri au fost traduse din aramaică. Menționăm că în original sunt 29 de eoni, nu 30. Sfântul Epifanie a omis pe unul dintre ei.

[992] *Nous*.

[993] Ἀλήθεια este de genul feminin în limba greacă. Primul eon este masculin, iar al doilea, feminin. Ne-am străduit să transpunem și în limba română această polaritate a sexelor.

[994] *Nous*.

[995] *Logos*.

perechi! 2. Dacă ar face cineva comparație cu cele scrise de Hesiod, Stesichoros și alți poeți ai elenilor, ar afla aceleași lucruri și va înțelege că dogmele acestor ereziarhi nu au nimic uimitor în ele atunci când vorbesc în chip tainic.

3. Căci aceștia nu au făcut nimic altceva decât să copieze plăsmuirile poetice și rătăcirea învățăturii mitologice a neamurilor, neschimbând nimic în afară de numele acestea barbare.

4. Cei din tagma lui Hesiod spun și ei că mai întâi a fost Haosul, din care provin toate, Haos care înseamnă Abis. Apoi vin Noaptea, Erebus, Pământul, Eterul, Ziua, Eros, Priceperea, Destinul, Suferința, Sorții, Răzbunarea, Dojana, Prietenia, Moartea, Lipsa de Lege, Bătrânețea, Strălucirea, Blestemul, Dorul, Uitarea, Somnul, Lupta, Relaxarea, Hybrisul, Bunătatea, Splendoarea, Lipsa de Grijă, Înșelăciunea, Melodia cea Dulce și Zâzania[996].

5. Iar tot acest șir înseamnă tot treizeci de ființe rânduite în perechi de parte bărbătească și femeiască. Dar, dacă ar vrea cineva să vadă în ce chip se alipesc unii de alții aceștia, va vedea că aceia pe care poeții îi socotesc asemănători se unesc unii cu alții. De pildă, din unirea Abisului cu Noaptea și Tăcerea se naște Pământul.

6. Iar alții spun despre Cer, pe care îl mai numesc și Hyperion, că s-a unit cu Pământul[997] și a dat naștere unui șir de divinități de parte bărbătească și femeiască, unul după altul, în poemele lor, după flecăreala delirantă a acestui mit fără de sfârșit.

7. Veți afla astfel că acești eoni sunt uniți și împerecheați și pot fi înșirați în ordinea următoare: Haosul, Noaptea, Erebus, Pământul, Eterul, Ziua, Eros, Priceperea, Destinul, Suferința, Sorții, Răzbunarea, Dojana, Prietenia, Moartea, Lipsa de Lege, Bătrânețea, Strălucirea, Blestemul, Dorul, Uitarea, Somnul, Lupta, Relaxarea, Hybrisul, Bunătatea, Splendoarea, Lipsa de Grijă, Înșelăciunea, Melodia cea Dulce și Zâzania.

8. Iar dacă cineva ar dori să știe cum au fost plămădiți aceștia de către poeții eleni ai acestui veac – cei care par să fi fost trăsniți de fulger și care au fost inspirați să născocească lucruri necuvenite și zadarnice, trudindu-se pentru lucruri de nimic și lipsite de folos –, va descoperi că acei eretici sunt în mare rătăcire.

---

[996] Vezi HESIOD, *Theogonia*, 116-125. Unii eoni par însă invenția Sfântului Epifanie sau sunt transcriși eronat. De pildă, Hybris nu apare personificat.

[997] În greacă, substantivul γή („pământ") este de gen feminin, asemenea tuturor substantivelor care desemnează viețuitoarele (animale, plante etc.) care nasc sau aduc rod.

4.1. Iar dacă aceștia ar căuta mai sus, ar descoperi [un eon numit] Cusurul, prezent și el în cugetarea lor cea insuflată de către demoni. Pe acest eon numit Cusurul ei îl mai numesc și Atotputernicul și Demiurgul, precum și creatorul substanțelor lucrurilor.

2. Ei mai spun că acesta a creat o ogdoadă cu șapte ceruri, după asemănarea celei dintâi ogdoade, iar el însuși se află în această ogdoadă, și că a mai creat șapte ceruri după el.

3. Acestui eon numit Cusurul ei îi alipesc un altul, lipsit de pereche, care ar fi coborât din Pleromă pentru a căuta un suflet pogorât de sus, din maica sa, Înțelepciunea, pe care le place să și-l închipuie și să și-l înfățișeze ca Achamoth. Pe acesta îl numesc ei Mântuitor, Hotar și Cruce, Cel ce Rânduiește Hotarul și Călăuza[998], precum și Iisus, cel care a trecut prin Maria ca printr-o conductă[999].

4. El este o lumină izvorâtă din Hristos cel de sus, fiind numit Lumină, după numele părintelui său, care este Lumina cea de sus. La fel, este numit Hristos, după Hristosul cel de sus, și Logosul, după Logosul cel de sus. În același chip este numit și Cuget și Mântuitor. 5. El se înalță mereu mai presus decât părintele său, Demiurgul, ducând cu sine și pe cei care au crezut în el, către perechile cele din înalt, în Pleromă.

6. Dar ce cuvântare delirantă și ce grăire în deșert! Însă, precum am spus, voi arăta în ce fel și-au însăilat această pălăvrăgeală de oameni ieșiți din minți, furând din plăsmuirile mitologice ale poeților păgâni. 7. Căci aceștia, după cei treizeci, vorbesc despre Numele celui care se află în centrul tuturor lucrurilor și nu are o divinitate feminină alături de el; după acesta, vine Ogdoada cu perechile care au ieșit din Demiurg. Și aceștia pot fi orânduiți în șir, potrivit numelor: cel dintâi e Exepaphus, apoi Porphyrion, Clotho, Rhyacus, Lachesis, Epiphaon, Atropus, Hyperion și Asterope[1000].

8. Dar asta nu e altceva decât scena poeților. Se mai găsesc și multe alte nume ale celor pe care ei îi numesc zei, parte bărbătească și parte femeiască, numiți în chip felurit de fiecare dintre acești [valentinieni]. Ei ajung chiar la un număr de 365 de asemenea ființe, iar acestea sunt un pretext pentru alte erezii, ca să viseze și ei iarăși alte și alte scene tragice.

---

[998] Crucea de aici este preluată din filozofia lui Platon (vezi *Timaios*, 30bc), iar Hotarul este granița dintre lumea Pleromei și universul material.

[999] *Cf.* Tertulian, *Împotriva valentinienilor*, 10, 3.

[1000] Straniu amestec sincretist de nume. Alături de cele trei Parce și gigantul Porphyrion (din mitologia greacă), întâlnim zeități de origine necunoscută.

9. Cei pe care i-am amintit deja pe nume mai înainte, Hesiod, Orfeu, Stesichoros și ceilalți, spun că Uranus și Tartarul au dat naștere lui Cronos și Rhea, apoi au urmat Zeus, Hera și Apollo, Poseidon și Pluto și alte mii dintre cei pe care aceia îi numesc zei. Căci din aceste născociri izvorăsc nenumărate înșelăciuni, iar ei au plăsmuit multe mituri borțoase[1001] de grăiri deșarte.

10. Și asta pare să fie opinia care a fermecat cugetarea acestor [valentinieni]. Însă oricine are mintea luminată va găsi aceste lucruri vrednice de râs.

11. Dar, lăsând la o parte aceste lucruri, urmând cele din cărțile pe care aceștia le citesc, voi cita din acestea spusă după spusă și cuvânt după cuvânt. Vorbesc, firește, despre cartea lor [sfântă][1002]. Și astfel:

5.1. „Salutare din partea Intelectului celui ce nu poate fi nimicit către cei care nu pot fi nimiciți dintre cei înțelepți, care trăiesc printre cei psihici, carnali și lumești, dar se află în fața Măreției!

2. Vă amintesc de tainele cele ce nu pot fi numite, de cele ce sunt negrăite și mai presus de ceruri, pe care nu le pot înțelege Începătoriile și Puterile și nici puterile ce le sunt supuse sau sunt amestecate cu ele, ci sunt deslușite doar pentru Ennoia[1003] cea neschimbabilă.

3. Atunci, cândva, la început, Cel care își este sieși Tată[1004] cuprindea în sine toate ființele, cu toate că acestea nu aveau știință despre el. Unele dintre acestea îl numeau Eonul cel ce nu îmbătrânește niciodată, cel ce întinerește neîncetat, atât bărbat, cât și femeie, care cuprinde toate, dar care nu poate fi cuprins[1005]; în el, potrivit voinței sale, se află Ennoia.

4. Pe Ennoia unii o numesc Har, dar, de vreme ce aceasta a dăruit Măreția celor ce se află sub oblăduirea Măreției, cei care spun adevărul afirmă că Ennoia este Tăcerea, pentru că Măreția le-a făcut pe toate prin cugetarea sa, fără să rostească un cuvânt[1006].

[1001] Pasajele satirice ale Sfântului Epifanie frizează uneori sarcasmul și chiar vulgaritatea, însă în traducere am păstrat dreapta măsură.

[1002] Valoarea fragmentului de mai jos este discutabilă, dar se pare că reproduce gândirea lui Ptolemeu. Vezi studiul lui R.P. CASEY, „Note on Epiphanius' Panarion 31, 5-6", în: *Journal of Theological Studies*, 29 (1927), pp. 34-40.

[1003] Ca la simonieni; vezi *Panarion*, 21, 2.

[1004] Autopator. Cu alte cuvinte, nu își are originea decât în el însuși. Vezi M. SIMONETTI, *Testi gnostici cristiani*, p. 455.

[1005] Vezi HERMA, *Păstorul*, Porunca 1, 1.

[1006] Vezi CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 7, 1-3: „Așadar, de vreme ce Tatăl era necunoscut, El a vrut să fie cunoscut de către Eoni. Și, prin propria

5. Voind să sfărâme legăturile cele veșnice, Ennoia cea nestricăcioasă, după cum am spus, a stârnit pofta împreunării în Măreție, făcând-o să dorească repaosul[1007] ei. După ce s-au contopit, a ieșit la iveală Tatăl adevărului[1008], pe care cei desăvârșiți l-au numit Om, de vreme ce era modelul inițial al celui Nenăscut, de dinaintea lui.

6. Tăcerea, după ce a împlinit această unire firească a Luminii cu Omul – cu toate că unirea lor a fost potrivit voinței – a dat la iveală Adevărul. Ea a fost numită Adevărul de către cei desăvârșiți, căci ea a fost asemenea mamei sale, Tăcerea, iar proporția elementelor masculin și feminin din ea a fost egală, astfel ca aceste elemente să strălucească foarte limpede în aceia care au fost despărțiți de ei asemenea unor lumini sensibile[1009].

7. După asta, a dat și ea dovadă, ca mama ei, de o poftă necurată[1010] și l-a ademenit pe tatăl ei. Ei s-au unit într-o împreunare nestricăcioasă și într-o amestecare fără de vârstă și au dat naștere unei tetrade spirituale de divinități de parte bărbătească și parte femeiască, o imagine a tetradei deja existente, alcătuită din Abis, Tăcere, Părinte și Adevăr. Iar tetrada care a ieșit din Tatăl și din Adevăr este: Omul, Biserica, Logosul și Viața.

Lui Gândire, de vreme ce Se cunoștea pe Sine Însuși, L-a emis pe Unul-Născut, Duh al cunoașterii (πνεῦμα γνώσεως) care este în Cunoaștere (ἐν γνώσει). Prin urmare, Cel care a ieșit din Cunoaștere (ἀπὸ γνώσεως) (adică din Gândirea Tatălui) a devenit la rândul lui Cunoaștere (γνῶσις), adică Fiul, pentru că «prin Fiul a fost cunoscut Tatăl». Iar Duhul iubirii (Τὸ τῆς ἀγάπης πνεῦμα) s-a amestecat cu Duhul cunoașterii (τῷ τῆς γνώσεως), precum Tatăl cu Fiul și Gândirea cu Adevărul, după ce [Duhul iubirii] a ieșit din Adevăr precum Cunoașterea (ἡ γνῶσις) din Gândire. Și, pe de o parte, Cel care a rămas «Fiul Unul-Născut în sânul Tatălui» le tâlcuiește Eonilor Gândirea prin cunoaștere (διὰ τῆς γνώσεως), de vreme ce și El a fost emis de sânul Tatălui. Pe de altă parte, cel care a fost văzut aici nu mai este numit de către apostol «Unul-Născut», ci «precum Unul-Născut», [atunci când spune]: «Slavă ca a Unuia-Născut»" (din ediția: Clement Alexandrinul, *Extrase din Theodot. Valentin și valentinienii: fragmente comentate*, PSB 19, serie nouă, traducere din limba greacă veche, introduceri și note de Petru Molodeț, Editura Basilica, București, 2020). Creația prin intermediul gândirii este un concept frecvent în textele de la Nag Hammadi.

[1007] Ἀνάπαυσις – termen tehnic utilizat de gnostici pentru a desemna starea ontologică stabilă a eonilor și a altor ființe în repaosul absolut și plin de pace al Pleromei. Vezi M. Simonetti, *Testi gnostici cristiani*, p. 251.

[1008] Tatăl Adevărului este prima emanație a diadei originare, potrivit lui Ptolemeu (vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 11, 1). Aici, pe pământ, omul *pnevmatic*, de îndată ce are conștiința că este ales, se alătură valentinienilor și devine mântuit, inițiat, gnostic. A se vedea și *Efeseni* 5, 23-32 și Herma, *Păstorul*, Vedenia 2, 4.

[1009] Lacună în text, de aceea traducerea este aproximativă.

[1010] În grecește: προυνικίαν. Vezi Prounikos al simonienilor, *Panarion*, 21, 2.

8. Apoi, prin voința atotcuprinzătoare a Abisului, Omului și Bisericii, amintindu-și de cuvintele părintelui lor, s-au unit și au dat la iveală o dodecadă de divinități[1011] masculine și feminine. Cei de parte bărbătească sunt Paracletul, Cel Patern, Cel Matern, Intelectul cel Veșnic, Cel Dorit (care este Lumina) și Ecclesiasticul[1012]. Cei de parte femeiască sunt Credința, Nădejdea, Dragostea, Înțelegerea, Binecuvântarea și Înțelepciunea cea binecuvântată.

9. După acestea, Logosul și Viața, de bunăvoie, s-au unit, iar rodul pe care l-a dăruit împreunarea lor a fost încă o decadă de ființe pline de poftă, tot de parte bărbătească și parte femeiască. Iar cei de parte bărbătească sunt: Cel Adânc, Cel ce nu Îmbătrânește, Cel Născut din Sine, Unul-Născut, Cel Nemișcat. Ei și-au primit numele din slava Celui ce cuprinde toate. Iar cei de parte femeiască sunt: Amestecul, Unirea, Contopirea, Unitatea și Desfătarea. Ei și-au primit numele din slava Tăcerii.

6.1. Triacada cea desăvârșită a Tatălui Adevărului este cea pe care oamenii cei pământești o numără fără să o priceapă, apoi revin și o numără iar și iar, nereușind să îi afle cu adevărat numărul. Ea este alcătuită din Abis, Tăcere, Tată, Adevăr, Om, Biserică, Logosul, Viață, Paraclet, Cel Patern, Cel Matern, Intelectul cel Veșnic, Cel Dorit, Ecclesiasticul, Credința, Nădejdea, Dragostea, Înțelegerea, Binecuvântarea, Înțelepciunea, Cel Adânc, Cel ce nu Îmbătrânește, Cel Născut din Sine, Unul-Născut, Cel Nemișcat, Amestecarea, Unirea, Contopirea, Unitatea și Desfătarea.

2. Atunci, acela care cuprinde toate lucrurile prin înțelegerea sa care nu poate fi depășită a hotărât ca o altă Ogdoadă să fie numită în locul Ogdoadei celei autentice, care exista dinainte și care va rămâne în numărul Triacadei[1013], alcătuită din perechi de parte bărbătească și femeiască, primii fiind: Unicul, Al Treilea, al Cincilea și al Șaptelea, iar cele din a doua categorie sunt: Diada, Tetrada, Hexada și Ogdoada[1014]. Căci Ogdoada nu dorește să se lase numărată. Această Ogdoadă care este numită în relație cu prima

[1011] Literal: προύνικοι – „ființe pline de poftă carnală".
[1012] Panteonul Pleromei cuprinde numeroase concepte abstracte personificate. Este vorba de o modă foarte apreciată în filozofiile sincretiste ale vremii. Vezi. F.M. SAGNARD, *La gnose valentinienne et le témoignage de Saint Irénée*, Vrin, Paris, 1947, p. 321.
[1013] Numărul de 30 de eoni este o trimitere la cele 30 de zile ale lunii. Vezi M. SIMONETTI, *Testi gnostici cristiani*, p. 457.
[1014] Aritmologie de origine pitagoreică.

Ogdoadă (Abisul, Tatăl, Omul, Logosul, Tăcerea, Adevărul, Biserica și Viața) s-a unit cu luminile și a devenit o Triacadă deplină.

3. Iar Ogdoada care preexista deja s-a odihnit. Iar Abisul, cu ajutorul Măreției, a ieșit din sine și s-a unit cu Triacada. Căci el s-a unit cu Adevărul, pe când Tatăl Adevărului s-a unit cu Biserica, Cel Matern a luat de soție Viața, Paracletul a luat pe Henadă, iar Henada s-a însoțit cu Tatăl Adevărului, în vreme ce Tatăl Adevărului a luat la sine Tăcerea. 4. Iar Tatăl Adevărului s-a însoțit cu [...][1015] în chip spiritual, printr-un amestec spiritual și contopire nestricăcioasă, iar Cel Născut din Sine a avut parte de o tihnă netulburată.

5. Astfel, Triacada a împlinit taine foarte adânci, ducându-și la bun sfârșit căsătoria și dând la iveală luminile cele nestricăcioase. Aceștia au fost numiți copiii Ținutului de Mijloc[1016], care, pentru că le lipsea mintea, nu aveau însușiri și se odihneau în afara Ennoiei, lipsiți de conștiință. Dacă cineva discută despre aceste lucruri fără să le priceapă, de fapt nu discută deloc.

6. Dar, după ce au ieșit la iveală aceste lumini, al căror număr nesfârșit nu poate fi socotit, ci trebuie înțeles – căci fiecăreia i-a fost rânduit propriul nume al acestor taine de negrăit –, 7. Tăcerea, dorind să aducă toate lucrurile în siguranță spre alegerea cunoașterii[1017], s-a unit nu printr-o împreunare nestricăcioasă, ci printr-o voință cugetătoare cu a doua Ogdoadă. Însă această voință cugetătoare era Duhul cel Sfânt, care se află înlăuntrul tuturor Bisericilor. Trimițând acestea către a doua Ogdoadă, a îndupleca-o să se unească cu el.

8. Astfel, căsătoria lor s-a împlinit în ținuturile Ogdoadei, Duhul cel Sfânt fiind unit cu Cel Unic, Diada cu al Treilea, al Treilea cu Hexada, Ogdoada cu al Șaptelea, al Șaptelea cu Diada, iar Hexada cu al Cincilea.

9. Întreaga Ogdoadă s-a alcătuit prin desfătare lipsită de vârstă și prin amestecare nestricăcioasă, căci nu exista despărțire între ei, iar contopirea lor a fost fără de prihană. Și, astfel, a dat la iveală o pentadă de eoni plini de poftă, lipsiți de perechi de parte femeiască. Numele lor sunt acestea: Eliberatorul[1018], Cel ce Rânduiește

[1015] Lacună în text.
[1016] Regiunea intermediară (Μεσότης) unde se afla Sofia în urma păcatului ei „originar".
[1017] Textul este neclar și obscur.
[1018] Literal: „Cel care eliberează din sclavie".

Hotarele, Cel Vrednic de Mulțumire, Cel Liber de Toate și Îndrumătorul. Aceștia sunt numele fiilor din Ținutul de Mijloc.

10. Și voiesc să îi și cunoașteți: Ampsiou Auraan, Boukoua Thardou, Ouboukoua Thardeddein, Merexa Atar, Barba Oudouak, Esten Ouananin (Ouduak Eslen, Amfain Essoumen), Lamertade Athames, Soumin Allora, Koubiatha Dandaria, Dammo Oren, Lanaphek Ouudinphek, Empiboche Barra, Assiou Ache, Belim Dexiarche, Masemon".

Aici se sfârșește fragmentul pe care l-am luat din cărțile valentinienilor.

7.1. [Acest Valentin] a propovăduit și în Egipt, iar semințele sale se mai pot găsi, aidoma oaselor rămase de la o viperă, în Atribitis[1019], Prosopitis, Arsinoe și Tebaida, precum și în Egiptul de Jos, în Paralia și Alexandria. El a mai ajuns cu propovăduirea până și la Roma[1020].

2. Căci, pe când ajunsese prin părțile Ciprului, a suferit un naufragiu[1021] și s-a lepădat de credință, iar mintea i s-a rătăcit. Pentru că, înainte de aceasta, prin anumite părți despre care am vorbit, se socotea că avea o oarecare evlavie și dreaptă credință. Dar, în Cipru, el a ajuns la cea mai mare lipsă de evlavie și s-a cufundat chiar în răutatea pe care o vestea.

3. După cum am mai spus, el și cei ai lui Îl numesc pe Domnul Iisus Hristos Mântuitor, și Hristos, și Logos, și Cruce, și Îndrumător, și Cel ce Rânduiește Hotarul, precum și Hotar. 4. Dar ei mai spun că Hristos și-a adus trupul din cele de sus și că a trecut prin Fecioara Maria ca apa printr-o conductă. El nu a luat nimic din Fecioara, ci a avut un trup adus din înalt, după cum am spus.

5. Ei mai pretind că Hristos nu este primul Logos, nici Hristos cel de după Logos, care se află mai presus de eonii cei din înalt, iar acest Hristos a fost emanat pentru nimic altceva decât ca să vină și să mântuiască neamul spiritual, care provine din cele de sus.

6. Ei mai tăgăduiesc și învierea morților, afirmând – în chip de basm delirant – că nu trupul este cel ce învie, ci ceva care iese din trup, pe care ei îl numesc „spiritualul". [Sunt mântuiți] numai cei „spirituali", cei care fac parte din obștea lor, iar ceilalți sunt numiți

[1019] Probabil în Delta Nilului.

[1020] Sfântul Irineu de Lyon ne oferă și cronologia acestei propovăduiri: de la 140 la 160 d.Hr. (*Împotriva ereziilor*, III, 4, 3).

[1021] Traducere aproximativă.

„psihici". Numai cei „psihici" sunt cei ce practică dreptatea, iar restul, pe care îi numesc „materiali"[1022] sau „carnali" și „pământești", vor pieri și nu vor fi deloc mântuiți. 7. Fiecare esență se întoarce la locul său, de unde a fost emanată, iar partea materială este lăsată materiei, iar ceea ce e trupesc și pământesc se întoarce în pământ[1023].

8. Ei cred că sunt trei tagme de oameni: cei spirituali, cei psihici și cei carnali. Ei spun despre ei înșiși că fac parte din tagma celor spirituali sau „gnostici", neavând nevoie să se ostenească cu munca, urmând să se dedice doar cunoașterii și rostirii misterelor. Ei pot săvârși orice lucru fără să fie pedepsiți și fără să se îngrijoreze de ceva. Ei spun că vor fi mântuiți fără îndoială, fiindcă țin de tagma celor spirituali.

9. Dar despre cealaltă tagmă, a oamenilor care se află în lume, pe care îi numesc psihici, spun că aceștia nu se pot mântui decât dacă se vor trudi să împlinească faptele dreptății. Cât despre tagma oamenilor celor materiali, care se află în lume, aceștia nu sunt în stare să cuprindă cunoașterea, nici să o primească dacă cineva din tagma [celor spirituali] ar voi să le-o dăruiască, ci vor pieri atât cu trupul, cât și cu sufletul.

10. De vreme ce ei sunt tagma cea spirituală, ei sunt mântuiți împreună cu un alt fel de trup, unul lăuntric, pe care ei și-l închipuie a fi un soi de „trup spiritual" 11. Iar cei psihici, după ce se vor osteni mult, vor fi înălțați mai presus de Demiurg și vor fi dați în seama îngerilor care sunt împreună cu Hristos. Ei nu vor mai putea recupera nimic din trupurile lor, ci numai sufletele lor vor fi dăruite ca mirese[1024] îngerilor care sunt împreună cu Hristos, dar numai după ce vor deține deplina cunoaștere și se vor înălța mai presus de Demiurg.

8.1. Asta este tragi-comedia lor, care mai cuprinde și alte lucruri în afară de acestea. Eu am istorisit numai cele care erau necesare pentru a lumina aceste lucruri, după câte am aflat și eu despre ei: de unde au ieșit, în ce loc și timp au trăit, de unde și-au luat începutul și învățătura, precum și împreună cu ce oameni și-au răspândit răutatea în lume. 2. Iar cu privire la altele, nu mai vreau să le istorisesc în amănunt, ci le voi spune așa cum le-am aflat,

[1022] Sau *hylici*.

[1023] Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 6, 1.

[1024] Aceste mirese spirituale sunt oamenii care aparțin ordinului pnevmaticilor. Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 7, 5.

în rânduială, de la preasfântul Irineu, cel din vechime, așa cum a tratat acela această chestiune. 3. După ce am spus aceste puține lucruri, pe celelalte le voi cita în întregime de la omul despre care am vorbit, robul lui Dumnezeu Irineu. Iar acestea stau așa:

Din cele ale Sfântului Irineu[1025]:

9.1. Sunt unii care resping adevărul și introduc învățături false, de felul acestor „genealogii fără sfârșit, care aduc mai degrabă certuri", așa cum spune Apostolul, „decât lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu cea întru credință"[1026]. Astfel, prin mijlocirea iscusinței lor de a-i îndupleca pe alții printr-o vicleană stăruință, duc în rătăcire cugetul celor neștiutori și îi înrobesc prin răstălmăcirea cuvintelor Domnului.

2. Sunt răi tâlcuitori ai celor spuse bine, îi duc la pierzare pe mulți, sub pretextul cunoașterii, îndepărtându-i de „Cel care a făcut cerul și pământul și toate cele ce sunt în ele"[1027], ca și cum ar vrea să înfățișeze ceva mult mai presus și mai mare decât Dumnezeu. 3. În acest chip, prin arta înduplecării prin cuvânt îi conving pe cei simpli să se dedea cercetării, iar mai apoi, fără a-i mai îndupleca, îi duc la pierzare, lăsându-le sufletele pradă blasfemiilor și lipsei de evlavie față de Creator, fiindcă nu au capacitatea de a deosebi minciuna de adevăr.

4. Căci rătăcirea nu se înfățișează pe sine așa cum este, pentru ca nu cumva să fie dată pe față în goliciunea ei, ci se înveșmântează și se împodobește cu buna-credință și, în acest chip, se arată celor neîncercați mai adevărată decât însuși adevărul.

5. Cu privire la aceste lucruri, cineva mai presus decât noi[1028] a dat ca pildă sticla, care, făcută să fie, printr-un meșteșug, asemănătoare smaraldului celui prețios și socotit a avea mare preț de unii oameni, îl face pe acesta de râs, doar dacă nu se află de față cineva priceput să o prețuiască și să recunoască meșteșugul tăinuit

[1025] Textul original din opera Sfântului Irineu ne-a parvenit doar în latină. Sfântul Epifanie, conștient că nu reușește să sintetizeze în mod clar sistemul gnostic valentinian, citează masiv din opera predecesorului său, care este mult mai limpede.

[1026] *1 Timotei* 1, 4. Textul biblic este aplicat emanațiilor de eoni din Pleromă.

[1027] *Psalmul* 145, 6.

[1028] Nu se știe la cine face aici referire Sfântul Irineu. S-a lansat ipoteza că este vorba de Sfântul Policarp de Smirna, pe care episcopul de Lyon îl citează de mai multe ori în această operă, fără a-l numi. Vezi și *Împotriva ereziilor*, I, 13, 3.

cu viclenie în lucrare. Dar, atunci când arama este amestecată cu argintul, cine va recunoaște asta lesne, dacă nu acela care este iscusit în această artă?

6. De aceea, pentru ca niciunul să nu fie răpit din vina noastră ca oaia de lup[1029], nerecunoscându-l din pricina veșmântului de oaie pe care îl poartă, Domnul ne-a poruncit să ne păzim, pentru că aceștia vorbesc așa ca noi, dar gândesc altfel. De aceea și eu, dragul meu[1030], am socotit necesar – după ce am citit însemnările celor care (după cum spun ei) sunt ucenicii lui Valentin și după ce am înțeles gândirea lor – să îți prezint monstruoasele și abisalele lor mistere[1031], pe care „nu toți le pricep”[1032], deoarece nu toți și-au lepădat cugetul.

7. Apoi, după ce ai învățat și tu aceste mistere, le vei putea deslușì celor care sunt cu tine și îi vei îndemna să se ferească de abisul[1033] neștiinței și blasfemiilor împotriva lui Dumnezeu. Și, pe cât vom izbuti, vom expune limpede și concis cugetarea celor ce învață aceste lucruri, adică a acelora din jurul lui Ptolemeu. 8. Acesta este cea mai mândră floare a școlii lui Valentin, iar noi vom rostui mijloacele – în marginile putinței noastre – pentru a-i combate pe aceștia, dovedind că toate cele spuse de ei sunt absurdități, lucruri cu neputință de susținut și cu totul potrivnice adevărului.

9. Și asta pentru că nu suntem obișnuiți să scriem, nici nu suntem exercitați în arta cuvântărilor, însă dragostea ne îmboldește să îți destăinuim, ție și celor care sunt împreună cu tine, învățăturile cele care au rămas tăinuite până acum, iar care acum, prin harul lui Dumnezeu, au fost scoase la iveală, „căci nu este nimic acoperit care să nu iasă la iveală și nimic ascuns care să nu ajungă cunoscut”[1034].

10.1. Și nu vei cere de la noi, cei care ne ducem viața printre celți și care folosim în cea mai mare parte a timpului o limbă barbară, să ne folosim de arta cuvântărilor, pe care nu am învățat-o, nici de vigoarea stilului, în care nu suntem exercitați.

[1029] *Cf. Matei* 7, 15.

[1030] Sfântul Irineu se adresează aici lui Marcianus, probabil un cleric roman căruia îi dedică opera *Împotriva ereziilor*.

[1031] Termenul μυστήρια este folosit aici în mod ironic, făcând aluzie la diversele practici mistagogice ale școlilor gnostice.

[1032] *Matei* 19, 11.

[1033] Aluzie ironică la primul eon valentinian.

[1034] *Matei* 10, 26.

2. Ci, toate cele ce au fost scrise pentru tine, în chip adevărat, simplu și cu dragoste, primește-le cu răbdare și adâncește-le după priceperea ta (căci ești mult mai iscusit decât noi în acestea), ca și cum ai fi primit de la noi niște începături și semințe. 3. Grație cugetului tău celui spornic, vei face să aducă multe roade ceea ce a fost spus de noi în puține cuvinte și vei înfățișa cu multă putere celor care sunt cu tine cuvintele pe care noi le-am rostit în chip neputincios.

4. Căci tu căutai de multă vreme să le cunoști învățătura; noi ne-am străduit din răsputeri nu doar să ți-o facem cunoscută în chip limpede, ci și să îți dăruim mijloacele potrivite pentru a o dovedi mincinoasă. Astfel vei fi și tu de folos altora, potrivit harului dăruit de Domnul, pentru ca oamenii să nu se mai lase fascinați de iscusința lor de convingere, și încă ce fel de iscusință!

5. Ei afirmă că sus, întru înălțimile cele nevăzute și negrăite, se află un eon desăvârșit[1035], preexistent, iar pe acesta îl numesc Preprincipiu, Prepărinte și Abis[1036]. Acesta nu este cuprins în niciun loc și este nevăzut, veșnic și nenăscut și vreme de nesfârșite veacuri a rămas în deplină liniște. Iar alături de el se află și Ennoia, care mai e numită Har și Tăcere. 6. Într-o vreme, Abisul s-a gândit să emane din sine un Principiu al tuturor lucrurilor și a depus această emanație ca pe o sămânță în Tăcerea cea de lângă el, ca într-un pântece. 7. Aceasta a primit în sine sămânța și a rămas însărcinată, născând Intelectul, asemănător și egal cu cel care l-a emanat și unicul capabil să cuprindă măreția Tatălui[1037]. 8. Iar acest Intelect este numit de ei Unul-Născut, Tată și Principiu a toate lucrurile, iar odată cu el a fost emanat și Adevărul[1038]. Asta este prima Tetradă pitagoreică primordială[1039], pe care o numesc rădăcina tuturor lucrurilor. Căci mai întâi vin Abisul și Tăcerea, iar apoi Intelectul și Adevărul.

9. Unul-Născut, înțelegând pentru ce motiv a fost emanat[1040], a emanat și el Logosul și Viața, părintele tuturor ființelor care au

[1035] Termenul „eon" (ἀιών) are înțelesul de „timp, durată a vieții, viață, destin, soartă, durată nedeterminată de timp", dar și de „veșnicie". Pentru gnostici, eonii sunt ființe divine, cu existență și destin proprii.

[1036] Vezi SFÂNTUL IPOLIT, *Respingerea tuturor ereziilor*, VI, 37, 7; TERTULIAN, *Împotriva valentinienilor*, 7, 3.

[1037] *Cf. Matei* 11, 27.

[1038] Eonii sunt emanați în perechi, parte bărbătească și parte femeiască. Adevărul (ἀλήθεια) este de genul feminin în limba greacă. În traducerea românească este dificil să redăm genurile din limba originală.

[1039] Vezi F.M. SAGNARD, *La gnose valentinienne*..., p. 337 ș.u.

[1040] Spre slava Tatălui.

venit la existență după el și vor fi începutul și alcătuirea întregii Plerome. Iar din Logos și Viață au fost emanați, în pereche[1041], Omul și Biserica.

10. Aceasta este Ogdoada originară[1042], rădăcină și fundament al tuturor lucrurilor, fiind numită de ei cu patru nume, Abis, Intelect, Logos și Viață, căci fiecare dintre aceștia este atât de parte bărbătească, cât și femeiască[1043]: mai întâi, Prepărintele s-a unit în pereche cu Ennoia, apoi Unul-Născut sau Intelectul cu Adevărul, apoi Logosul cu Viața, iar Omul cu Biserica.

11. Acești eoni, emanați spre slava Tatălui, au dorit și ei să-l preamărească pe Tatăl și au emanat alți eoni în perechi: Logosul și Viața au emanat, după Om și Biserică, pe alți zece eoni, pe care acești valentinieni îi numesc astfel: Adâncul și Amestecul, Cel ce nu Îmbătrânește și Unirea, Cel Născut din Sine și Desfătarea, Cel Nemișcat și Contopirea, Unul-Născut și Binecuvântarea[1044].

12. Și, după ce acești eoni au fost emiși spre slava Tatălui, voind și ei să-l slăvească pe Tatăl prin ceva propriu, au emis emanații în pereche: Logosul și Viața, după emanarea Omului și a Bisericii, au emis alți zece eoni, ale căror nume spun că sunt următoarele: Adâncul și Amestecul, Cel ce nu Îmbătrânește și Unirea, Cel Născut din Sine și Desfătarea, Cel Nemișcat și Contopirea, Unul-Născut și Binecuvântarea. Aceștia sunt cei zece eoni despre care ei afirmă că au fost emanați din Logos și Viață.

Dar și Omul a emanat mai apoi, împreună cu Biserica, alți doisprezece eoni, cărora le dau aceste nume: Paracletul și Credința, Cel Patern și Nădejdea, Cel Matern și Iubirea, Intelectul cel veșnic, Ecclesiasticul și Binecuvântarea, Cel Dorit și Înțelepciunea[1045].

[1041] Συζυγία.

[1042] Ogdoada, în grecește Ὀγδοάς, are înțelesul de „grup unitar de opt", fiind alcătuită din următorii eoni: Βυθός (numit și Προαρχή și Προπάτωρ), Ἔννοια (numită și Χάρις și Σιγή), Νοῦς (numit și Μονογενής, Πατήρ și Ἀρχή), Ἀλήθεια, Λόγος, Ζωή, Ἄνθρωπος și Ἐκκλησία.

[1043] Nu însă androgin sau hermafrodit, deoarece fiecare syzigie de eoni este alcătuită din două elemente de sex contrar.

[1044] Decada gnostică (gr. Δεκάς, cu sensul de „grup unitar de zece elemente"), este alcătuită din următorii eoni: Βύθιος, Μῖξις, Ἀγήρατος, Ἕνωσις, Αὐτοφής, Ἡδονή, Ἀκίνητος, Σύγκρασις, Μονογενής, Μακαρία.

[1045] Dodecada gnostică (gr. Δωδεκάς, cu înțelesul de „grup unitar de doisprezece") este alcătuită din următorii eoni: Παράκλητος, Πίστις, Πατρικός, Ἐλπίς, Μητρικός, Ἀγάπη, Ἀείνους, Σύνεσις, Ἐκκλησιαστικός, Μακαριότης, Θελητός, Σοφία.

13. Iată-i pe cei treizeci de eoni ai rătăcirii lor, despre care s-a păstrat mereu tăcerea[1046] și pe care nu-i cunoaște nimeni. Asta este Pleroma lor cea spirituală și nevăzută, divizată în trei părți: o Ogdoadă, o Decadă și o Dodecadă. 14. Aceștia mai zic și că Mântuitorul – pe care nu vor să Îl numească „Domnul"[1047] – nu a săvârșit nimic în public vreme de 30 de ani[1048], tocmai pentru a arăta misterul acestor eoni.

15. Tot acești valentinieni mai spun și că pilda lucrătorilor trimiși la vie[1049] îi amintește limpede pe acești treizeci de eoni. Într-adevăr, unii au fost trimiși la ceasul întâi, alții la cel de-al treilea, unii la cel de-al șaselea, unii la cel de-al nouălea, iar alții la ceasul al unsprezecelea. Prin urmare, dacă adunăm ceasurile amintite, vom avea numărul treizeci, adică unu plus trei plus șase plus nouă plus unsprezece dau treizeci. Și, astfel, prin aceste ceasuri sunt însemnați eonii.

16. Toate acestea sunt mărețele și minunatele și negrăitele mistere pe care le aduc ei ca roadă, și tot astfel procedează și cu alte locuri din Scripturi, care se pot potrivi și asemăna cu plăsmuirile lor.

11.1. Ei mai susțin că Prepărintele lor e cunoscut doar de Unul-Născut[1050], cel ce s-a născut din el, cu alte cuvinte de Intelect, dar pentru toți ceilalți el rămâne nevăzut și cu neputință de înțeles. Și, potrivit acestora, numai Intelectul își afla desfătarea în contemplarea Tatălui și se veselea din pricina înțelegerii măreției sale fără de margini. 2. El cugeta să îi facă părtași și pe ceilalți eoni la această măreție a Tatălui, arătându-le de ce fel și cât de mare era cel fără de început și care nu poate fi cuprins de cugetarea omenească. Însă Tăcerea l-a oprit, în urma voii Tatălui, deoarece dorea să îi aducă pe toți aceștia la gândirea Prepărintelui, insuflându-le dorința de a porni în căutarea lui.

3. Ceilalți eoni, la fel de liniștiți, tânjeau[1051] să îl vadă pe cel care a emanat sămânța lor și să cunoască rădăcina lor cea fără de

[1046] Aluzie ironică la eonul cu același nume.

[1047] Probabil o trăsătură specifică școlii lui Ptolemeu, după cum putem vedea din *Epistola către Flora*, tradusă mai jos, unde Hristos nu este numit niciodată „Domn".

[1048] *Cf. Luca* 3, 23.

[1049] *Matei* 20, 1-7.

[1050] Vezi *Apocriful lui Ioan*, Corpus Gnosticum (CG, Nag Hammadi Library), II, 1, 4.

[1051] Înțelegem de aici că, pe măsură ce eonii sunt tot mai îndepărtați de Tatăl, dorul lor pentru Prepărinte crește exponențial, până când această dorință va irumpe și va declanșa criza, în cazul ultimului eon. Vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 60-61.

început. 4. Însă Înțelepciunea, ultimul și cel mai tânăr eon al Dodecadei emise de Om și de Biserică, s-a avântat cu mare hotărâre și a fost cuprinsă de patimă, fiind lipsită de perechea ei, Cel Dorit. Această patimă și-a primit începutul mai întâi în Intelect și în eonul numit Adevăr, dar s-a abătut peste acest eon, care a fost târât în rătăcire de dragoste, dar adevărul e că a făcut aceasta din pricina cutezanței, pentru că nu se afla în părtășie cu Tatăl cel desăvârșit la fel ca Intelectul. Această patimă nu era altceva decât căutarea Tatălui, căci, precum am spus, voia să îi înțeleagă măreția.

5. Dar nu a izbutit acest lucru, deoarece purcesese la o faptă care nu era cu putință; astfel, a fost copleșită de chinuri foarte mari, fie din pricina măreției Abisului[1052], fie pentru că Tatăl, pe care ea îl iubea, era cu neputință de cercetat. Și, de vreme ce se avânta mereu înainte, înspre el[1053], ademenită de dulceața lui, în cele din urmă ar fi fost absorbită și s-ar fi topit în ființa universală dacă nu ar fi întâlnit puterea care ține toate și rânduiește hotarele, păstrând toate lucrurile în afara măreției negrăite. 6. Iar această putere mai poartă și numele de Hotar[1054], care a prins-o pe Înțelepciune și a oprit-o, făcând-o să se întoarcă spre sine și încredințând-o că Tatăl este cu neputință de cunoscut. Atunci ea a lăsat deoparte intenția de la început, lepădând și patima izvorâtă din acea uluire minunată.

12.1. Unii dintre ei înfățișează pătimirea și întoarcerea Înțelepciunii prin acest mit. Dându-și seama că fapta ei este cu neputință și că nu o poate duce la îndeplinire, ea a dat naștere unei ființe amorfe[1055], de un fel pe care îl putea naște o ființă feminină singură. 2. Atunci când a văzut-o, a fost cuprinsă de mâhnire din pricina nașterii nedepline, apoi s-a înfricoșat că își va sfârși existența. Apoi și-a ieșit din minți și s-a lăsat pradă deznădejdii, dorind să afle pricina [pentru care s-a petrecut acest lucru], precum și un mijloc de a tăinui ceea ce se născuse.

3. Cufundată în patimi, s-a întors și a încercat să se urce înapoi la Tatăl. A izbutit până într-un anumit loc, apoi s-a prăvălit istovită

[1052] Vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 77.

[1053] Ἐκτεινόμενον ἐπὶ τὸ πρόσθεν – vezi textul de la *Filipeni* 3, 14: „Dar una fac: uitând cele ce sunt în urma mea și tinzând către cele dinainte, alerg la țintă, la răsplata chemării de sus, a lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus". Aluzie și la întinderea brațelor lui Hristos pe cruce.

[1054] „Hotar" traduce termenul Ὅρος.

[1055] Un soi de avort. Vezi *Natura arhonților*, CG, II, 4, 94.

de puteri și a început să-l implore pe Tatăl[1056]. 4. I s-au alăturat în rugăciune și alți eoni, și mai ales Intelectul. Din această pricină afirmă ei că firea materiei și-a avut începutul în neștiință, întristare și uluire.

5. Din această cauză, prin mijlocirea eonului Unul-Născut, Tatăl a emanat, după chipul său, Hotarul, despre care am vorbit deja, acesta fiind lipsit de pereche și de parte femeiască. Ei mai susțin că Tatăl este uneori în pereche cu Tăcerea, iar alteori e înfățișat ca fiind mai presus de partea femeiască și de partea bărbătească[1057]. 6. De aceea îl numesc pe acest eon și Cruce, Răscumpărător, Izbăvitor[1058], Cel ce rânduiește Hotare și Călăuzitor[1059]. Ei mai spun că, prin mijlocirea eonului Hotar, Înțelepciunea a fost curățită, înălțată și reașezată în perechea ei.

7. Și asta pentru că, odată ce s-a despărțit de Intenție[1060] din cauza patimii iscate în ea, a rămas în Pleromă, în vreme ce intenția ei, laolaltă cu patima, au fost izgonite din Pleromă, fiind răstignite de Hotar. Intenția avea însă o esență spirituală[1061], de vreme ce era imboldul firesc al unui eon, care însă era amorf și lipsit de înfățișare, deoarece nu cuprinsese nimic[1062]. Din acest motiv, este numit de către ei un rod neputincios și de parte femeiască.

13.1. Ei bine, după ce această Intenție a fost izgonită în afara Pleromei eonilor, iar mama ei reașezată în perechea ei, Unul-Născut a emanat iar o altă pereche, potrivit prestiinței Tatălui, pentru ca niciun alt eon să nu mai pătimească asemenea ei, Hristos și Duhul Sfânt, pentru întărirea și fortificarea Pleromei. Și astfel – spun ei – au fost puși eonii în rânduială[1063]. 2. Căci Hristos i-a instruit cu privire la firea perechii, spunându-le că nu era cu putință să înțeleagă

[1056] Vezi *Apocriful lui Ioan*, CG, II, 1, 9-10.

[1057] Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 11, 5; SFÂNTUL EPIFANIE DE SALAMINA, *Panarion*, 32, 7, 4.

[1058] Literal: „Cel care eliberează un sclav".

[1059] Unii dintre acești eoni reapar în epistola lui Valentin; vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 3, 5.

[1060] În limba greacă: Ἐνθύμησις.

[1061] În text: πνευματικὴν οὐσίαν. În limbajul filocalic creștin, adjectivul πνευματικός are sensul de „spiritual, duhovnicesc". În terminologia gnostică, el este un termen tehnic care face referire la lumea Pleromei, a eonilor și a naturii oamenilor predestinați la mântuire, care au în sine substanța spirituală, pnevmatică, a Dumnezeului celui necunoscut.

[1062] Nimic din esența spirituală, pnevmatică. Așadar, Ἐνθύμησις este o copie degenerată a Înțelepciunii, o dublură eșuată.

[1063] Cu alte cuvinte, sunt toți egali.

pe cel Nenăscut, și le-a vestit cât anume din cunoașterea Tatălui era cu putință, iar cel care este mai presus de orice loc nu poate fi înțeles, nefiind cu putință să fie văzut și auzit, putând fi cunoscut numai prin mijlocirea Unuia-Născut[1064].

3. Iar pricina pentru care eonii se bucură de veșnicie este tocmai neputința de a-l cunoaște pe Tatăl, iar cauza emanării și modelării lor este ceea ce poate fi cunoscut despre el, cu alte cuvinte Fiul. Toate acestea le-a lucrat în ei Hristos, de îndată ce a fost emanat. 4. Iar după ce au fost cu toții făcuți egali[1065], Duhul cel Sfânt i-a învățat să aducă mulțumire și a întemeiat adevărata odihnă[1066]. Astfel, ei mai spun că în acest chip toți eonii au ajuns egali, atât prin formă, cât și prin gândire: toți au devenit[1067] Intelecte, toți Logos, toți Oameni, toți Hristoși; la fel și cei de parte femeiască, toate Adevăruri, toate Vieți, toate Duh și Biserică[1068].

5. Prin aceasta au fost cu toții întăriți și și-au găsit odihna desăvârșită, apoi au înălțat Prepărintelui imnuri cu mare bucurie, la care el a luat parte fericit[1069]. 6. Și, ca răsplată pentru această faptă binevoitoare, toată Pleroma eonilor, care avea o singură voință și un singur cuget, cu încuviințarea lui Hristos, a Duhului și prin bunăvoința Tatălui lor, a adus ceea ce avea mai bun în sine, a îmbinat toate acestea și le-a unit armonios pe toate. 7. Astfel, eonii au emanat, spre cinstea și slava Abisului, pe frumusețea cea desăvârșită, pe astrul Pleromei, desăvârșitul rod, Iisus. El a mai fost numit și „Mântuitor", și „Hristos", și „Logos", după numele Părintelui său, precum și „Totul", de vreme ce izvorâse din toți eonii. Iar în cinstea lui au mai fost emanați, ca însoțitori ai lui, îngeri de aceeași cinste cu el.

14.1. Asta este, după spusele lor, lucrarea de emanație care are loc înăuntrul Pleromei[1070]: dizgrația care l-a copleșit pe eonul care a căzut în patimă și care a pierit din pricina căutării Tatălui,

---

[1064] *Cf. Matei* 11, 27.

[1065] Deoarece toți eonii sunt consubstanțiali, împărtășind aceeași natură celestă. Vezi Tertulian, *Împotriva valentinienilor*, 12.

[1066] Vezi mai sus, *Panarion*, 6, 4-5.

[1067] Despre tipul de comunicare existent între eoni, vezi F.M. Sagnard, *La gnose valentinienne*..., p. 242.

[1068] Menționăm că, în limba greacă, termenii Adevărul, Viața și Biserica sunt de genul feminin, iar Duhul este neutru.

[1069] Vezi Tertulian, *Împotriva valentinienilor*, 12, 2.

[1070] Lucrare corespunzătoare celei din afara Pleromei.

cufundată în multă [...][1071]. Astfel și-a statornicit locul, după suferința pătimită, cu ajutorul eonilor Hotar, Cruce, Răscumpărător, Eliberator, Cel ce rânduiește hotare și Călăuzitor. Iar emanarea primului Hristos a avut loc după cea a eonilor, alături de cea a Duhului Sfânt, aceste emanări fiind realizate de către Tatăl lor, în urma pocăinței eonului Înțelepciune, care a cugetat la lucrarea săvârșită de către Tatăl. În cele din urmă a avut loc și alcătuirea celui de-al doilea Hristos, care este numit și Mântuitor, modelat prin aportul[1072] tuturor.

2. Însă toate acestea nu au fost spuse foarte limpede, de vreme ce „nu toți pricep"[1073] cunoașterea lor, ci au fost destăinuite de Mântuitorul în chip ascuns, prin parabole, celor care sunt în stare să le înțeleagă în această formă. 3. Iar acești treizeci de eoni sunt arătați, după cum am spus deja, prin cei treizeci de ani[1074], în care se spune că Mântuitorul nu a făcut nimic public, și prin parabola lucrătorilor viei[1075]. 4. Aceștia mai spun că și Pavel îi numește în mod vădit pe acești eoni de multe ori, chiar că le-a menținut ordinea, atunci când a vorbit în felul acesta: „În toate neamurile veacului veacurilor"[1076].

5. Dar și noi, atunci când spunem în timpul săvârșirii Tainei Împărtășaniei: „În vecii vecilor"[1077], îi indicăm, de fapt, pe acei eoni. Și, peste tot pe unde apare cuvântul „veac (eon)", ei pretind că este vorba despre acești eoni. 6. Iar emanarea Dodecadei este exprimată prin faptul că Domnul avea doisprezece ani atunci când a vorbit cu învățătorii de Lege[1078] și prin alegerea apostolilor, căci au fost doisprezece apostoli[1079]. 7. Ceilalți optsprezece eoni sunt arătați prin tradiția potrivit căreia Domnul, după Învierea Sa din morți,

---

[1071] Lacună în text.

[1072] Mai exact „prin cerșeală, prin colectă" (ἐρανισάμενος). Vezi F.M. SAGNARD, *La gnose valentinienne*..., pp. 266-291.

[1073] *Matei* 19, 11.

[1074] *Cf. Luca* 3, 23.

[1075] *Cf. Matei* 20, 1-7.

[1076] *Efeseni* 3, 21: εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, tradus de regulă prin: „În toate neamurile veacului veacurilor". În cazul de față sintagma poate fi tradusă prin: „În eonii eonilor". Eonul este o perioadă de timp nedeterminată; vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 67.

[1077] În textul grec: εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, formulă pe care o redăm de obicei prin: „În vecii vecilor", dar care poate fi tradusă, în contextul de față, și prin: „În eonii eonilor".

[1078] *Cf. Luca* 2, 46-47.

[1079] *Cf. Matei* 10, 2; *Luca* 6, 13.

a petrecut cu ucenicii Săi optsprezece luni[1080], dar și prin cele două litere cu care începe numele Lui, *iota* și *eta*[1081], sunt dezvăluiți în mod limpede cei optsprezece eoni. 8. În același chip, ei mai spun că cei zece eoni mai sunt arătați prin litera *iota* cu care începe numele Lui și că de aceea Mântuitorul a spus: „O iotă sau o cârtă nu va trece până ce se vor face toate”[1082].

9. Tot ei mai spun că pătimirea celui de-al doisprezecelea eon a fost arătată prin lepădarea lui Iuda, care era cel de-al doisprezecelea dintre apostoli[1083], și [prin aceea] că [Domnul] a pătimit în cea de-a douăsprezecea lună, fiindcă lor le place să creadă că El ar fi propovăduit timp de un singur an[1084] după Botezul Lui[1085]. 10. Un alt fapt care lămurește mai bine această chestiune este întâmplarea cu cea cu scurgerea de sânge[1086], care a fost tămăduită de prezența Mântuitorului atunci când s-a atins de marginea [hainei] Lui, lucru pentru care Mântuitorul a zis: „Cine s-a atins de Mine?”[1087], instruindu-i, astfel, pe ucenicii Săi cu privire la misterul care a avut loc atunci printre eoni, precum și la vindecarea eonului care căzuse în patimă.

11. Femeia care a suferit vreme de doisprezece ani o simbolizează tocmai pe acea putere a cărei ființă s-a scurs spre infinit, iar dacă nu s-ar fi atins de „veșmântul” Fiului, cu alte cuvinte, de adevărul primei Tetrade, care este simbolizată de marginea hainei lui, s-ar fi topit în ființa universală. Însă s-a oprit și a fost eliberată de patimă. De fapt, puterea Fiului, care a ieșit în afară – pe care ei o numesc Hotar – a tămăduit-o și a izgonit de la ea pătimirea. 12. Tot

[1080] Și nu doar 40 de zile, ca în *Faptele Apostolilor* 1, 3. La fel credeau și ofiții (vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 30, 14). În scrierea apocrifă *Înălțarea lui Isaia*, 9, 16, perioada dintre Înviere și Înălțare este de 545 de zile. Gnosticii credeau că în această perioadă (prelungită de ei după bunul plac) Mântuitorul le-ar fi transmis ucenicilor Săi doctrine secrete.

[1081] Numerologia era în mare vogă la autorii antici. În limba greacă veche, numele lui Iisus (Ἰησοῦς) începe cu literele ι și η, litera ἰῶτα, notată ι΄, fiind simbolul numărului 10, iar ἦτα, notată η΄, fiind simbolul pentru cifra 8.

[1082] *Matei* 5, 18. Am urmat traducerea din *Noul Testament cu Psalmii*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2016, pp. 10-11.

[1083] *Matei* 26, 14.

[1084] *Cf. Luca* 4, 19; *Isaia* 61, 2.

[1085] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, II, 22, 12; Clement Alexandrinul, *Stromate*, I, 21, 145, 3; Origen, *Despre principii*, IV, 1, 5.

[1086] *Marcu* 5, 25-30.

[1087] *Luca* 8, 45; *cf. Matei* 9, 20.

după ei, faptul că Mântuitorul, fiind emanat de toți eonii, este Totul este limpede prin cuvântul acesta: „Tot cel de parte bărbătească ce deschide pântecele”[1088], care, pentru că este Totul, a deschis pântecele Intenției eonului care a căzut în patimă, după ce ea a fost izgonită din Pleromă, Intenție pe care o numesc „a doua Ogdoadă” și despre care vom vorbi de îndată.

13. Ei spun că din această pricină Pavel a grăit în chip limpede: „Și El este toate”[1089]; și iarăși: „Toate pentru El sunt și din El sunt toate”[1090]; și iarăși: „Întru El locuiește toată plinătatea dumnezeirii”[1091]; iar spusa potrivit căreia „toate au fost recapitulate în Hristos”[1092] ei o tălmăcesc în acest fel, precum și toate cele asemănătoare.

15.1. Iar cu privire la acest eon al lor numit Hotar, căruia îi dau și alte multe nume, afirmă că are două lucrări, una care statornicește, iar alte care desparte. În măsura în care statornicește și întărește, el este Cruce, iar pe măsură ce desparte și rânduiește margini, este Hotar. 2. Ei mai spun că Mântuitorul a pomenit despre lucrările Sale astfel: „Cel care nu-și poartă crucea lui și nu-Mi urmează Mie nu poate să fie ucenic al Meu”[1093]; și iarăși: „Luând crucea, urmează Mie”[1094]; 3. iar lucrarea Lui prin care desparte, prin spusa: „Nu am venit să aduc pace, ci sabie”[1095]. Tot ei mai zic și că Ioan a arătat limpede același lucru, atunci când a spus: „El are vânturătoarea în mână și va curăța aria, va aduna grâul în jitniță, iar pleava o va arde cu foc nestins”[1096].

4. Și prin aceasta au arătat menirea Hotarului, căci acea vânturătoare este pentru ei Crucea, care mistuie toate stihiile materiale, precum focul arde pleava, și îi curățește pe toți cei care se mântuiesc, după cum vânturătoarea face cu grâul. 5. Mai afirmă că Pavel Apostolul amintește și el de această Cruce, în acest fel: „Căci

[1088] *Luca* 2, 23; *Ieșirea* 13, 2.
[1089] *Coloseni* 3, 11.
[1090] *Romani* 11, 36.
[1091] *Coloseni* 2, 9: Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Ceea ce, literal, poate fi redat prin: „Întru El locuiește toată *pleroma* dumnezeirii”, de unde și interpretarea gnosticilor.
[1092] *Efeseni* 1, 10.
[1093] *Luca* 14, 27; *Matei* 10, 38.
[1094] *Marcu* 10, 21.
[1095] *Matei* 10, 34.
[1096] *Matei* 3, 12; *Luca* 3, 17.

cuvântul Crucii este nebunie pentru cei care pier, dar puterea lui Dumnezeu pentru cei care se mântuiesc”[1097]; și iarăși: „Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda întru nimic, decât în Crucea lui Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume”[1098].

6. În acest chip sunt lucrurile lor cu privire la Pleromă, precum și plăsmuirile lor, silind cele ce sunt bine spuse [în Scripturi] să se potrivească cu cele rău născocite de către ei[1099]. Și nu doar că se străduiesc să născocească dovezi din scrierile evanghelice și apostolice, răstălmăcind tălmăcirile și falsificând interpretările, 7. dar și în cazul Legii și al profeților, de vreme ce acolo sunt multe parabole și expresii simbolice, care au mai multe înțelesuri, cu multă iscusință și pe acestea – profitând de ambiguitatea lor – le răstălmăcesc prin tâlcuirile lor, înșelându-i pe alții prin plăsmuirile lor. În acest fel îi înrobesc, îndepărtându-i de adevăr pe aceia care nu sunt în stare să rămână statornici în credința în unicul Dumnezeu-Tatăl, Atotputernicul, și în unicul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

16.1. Iar despre cele ce s-au întâmplat în afara Pleromei, ei spun aceste lucruri. Intenția Înțelepciunii celei de sus, Intenție[1100] pe care o numesc și Achamoth, a fost izgonită din Pleromă alături de patima ei, fiind silită să se ascundă în ținuturile umbrei și ale golului. Aceasta s-a găsit în afara luminii și a Pleromei, fără de formă și fără de chip, asemenea unui prunc născut înainte de vreme, fiindcă nu izbutise să cuprindă nimic [din lumină].

2. Dar, milostivindu-se de ea și întinzându-se pe cruce, Hristos[1101] [cel de sus] i-a dat formă prin propria putere, dar numai după

[1097] *1 Corinteni* 1, 18.

[1098] *Galateni* 6, 14.

[1099] Acuzație frecventă și la Sfântul Epifanie, vezi *Panarion*, 34, 18.

[1100] Ἐνθύμησις apare aici ca o manifestare a Sofiei și a lui Achamoth, un fel de Sofia inferioară, care năzuiește către principiul suprem, pe care însă nu îl cunoaște. Abia prin purificarea adusă de gnoză și prin repaos poate reveni la Pleromă, la Sofia cea din înalt. Vezi F.M. Sagnard, *La gnose valentinienne*..., pp. 256-260.

[1101] Reamintim că aici nu este vorba despre Mântuitorul, ci despre eonul valentinian cu același nume. Se face trimitere și la ideea de cruce cu rol delimitativ de la Platon (*Timaios*, 36b). „Când Platon, în opera lui, *Timeu*, vorbind despre Fiul lui Dumnezeu, potrivit principiilor naturale, zice: «El a fost imprimat în forma literei X în univers», el a spus aceasta luându-se deopotrivă după Moise. Căci în cărțile lui Moise se spune că, în vremea aceea, când israeliții au ieșit din Egipt și se găseau în pustie, au ieșit înaintea lor niște animale veninoase, vipere, aspide și tot felul de șerpi, care omorau cu mușcăturile lor poporul; și că, prin inspirația și îndrumarea pe care a primit-o de la Dumnezeu, Moise, luând o bucată de aramă, a făcut din ea un chip de cruce pe care l-a așezat deasupra cortului celui sfânt și a zis

ființă, nu și după cunoaștere. După ce a făcut aceasta, Achamoth a luat înapoi puterea și a părăsit-o, cu scopul ca aceasta să devină conștientă de patima sa și de îndepărtarea de Pleromă, iar astfel să tindă către cele de sus, răspândind o aromă a nestricăciunii, lăsată în ea de Hristos și de Sfântul Duh[1102]. 3. Pentru aceasta, ea are amândouă numele, cel de Înțelepciune, primit de la numele Tatălui ei – căci Tatăl ei poartă acest nume al Înțelepciunii –, precum și cel de Duh Sfânt, de la Duhul care este alături de Hristos.

4. Astfel, ea a primit formă și a fost părăsită imediat de Logosul care era cu ea în chip nevăzut, cu alte cuvinte, de Hristos, iar apoi s-a avântat în căutarea luminii care a părăsit-o, dar nu a putut să o atingă pentru că a fost împiedicată de Hotar[1103]. Iar atunci Hotarul, așezându-se de-a curmezișul, a împiedicat-o să se mai avânte înainte și a spus: „Iao!", de unde ei spun că se trage originea numelui Iao[1104]. 5. Neputând să treacă dincolo de hotar, pentru că era copleșită de patimă și izgonită afară, a fost înrobită cu totul de patimă, care este foarte variată și multiplă. Atunci a suferit multă durere, pentru că nu a izbutit să cuprindă [lumina], spaimă, pentru că a fost părăsită de viață, așa cum a făcut-o și lumina, dar și neliniște, iar peste toate mai era și neștiința.

6. Dar, spre deosebire de maica ei, eonul Prima Înțelepciune, Achamoth nu a suferit prin patima ei o simplă schimbare, ci o tulburare născută din stihii potrivnice[1105]. Atunci i s-a adăugat o altă

---

poporului: «De veți căuta spre semnul acesta și veți crede, în el vă veți găsi scăparea». Și a scris că, făcând aceasta, șerpii au murit și ne-a transmis că în felul acesta poporul a scăpat de moarte. Lucrurile acestea citindu-le Platon, dar nepricepându-le bine și nepricepând că semnul acesta era o cruce, ci socotind că era semnul literei X, a spus că, după Dumnezeul cel dintâi, cea de a doua putere este răspândită în univers sub forma literei X. Și, vorbind despre o a treia putere, a făcut aceasta deoarece, așa cum am spus mai înainte, el a citit ceea ce s-a spus de către Moise (cap. LIX, 3), că Duhul lui Dumnezeu Se purta deasupra apelor. Al doilea loc el îl dă Cuvântului celui de la Dumnezeu, despre Care spune că S-a revărsat, întocmai ca litera X în tot universul, iar al treilea, Duhului, despre Care spune că Se purta deasupra apelor și zice: «Cele dintr-al treilea rând sunt în jurul celui de-al treilea»." (SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, *Apologia I*, 60, PSB 3, serie veche, p. 161).

[1102] Care i-au adus purificarea prin gnoză, după cum procedaseră și cu alți eoni, care erau și ei emanați potrivit ființei.

[1103] Aici se repetă, de fapt, peripețiile din tragedia Înțelepciunii de mai sus. Vezi și *Tratatul valentinian*, CG, I, 5, 81-82.

[1104] Transcrierea defectuoasă a ebraicului *IHWH*.

[1105] Maica o degradează de la statutul ființei sale spirituale, iar Intenția simte opoziția dintre substanța sa decăzută și germenele pnevmatic, incoruptibil, lăsat în ea de Hristos. De aici și întoarcerea, convertirea ei (ἐπιστροφή).

pătimire, aceea a întoarcerii[1106] către cel care o făcuse vie. 7. Aceștia susțin că în acest fel s-au petrecut alcătuirea și nașterea substanței materiale, din care s-a format această lume, iar în această întoarcere își au originea toate sufletele lumii, precum și Demiurgul[1107], iar din teamă și din tristețe și-au luat început restul lucrurilor. Iar din lacrimile ei[1108] a luat ființă stihia cea umedă; din râsul ei, stihia luminoasă; din tristețea și spaima ei, cele corporale ale lumii, pentru că uneori plângea și se întrista – după cum spun ei – din cauză că a fost părăsită singură în umbră și gol, alteori, reamintindu-și de lumina care a părăsit-o, se înveselea și râdea, dar iarăși era copleșită de teamă, iar alteori era tulburată de neliniște și cuprinsă ca de un delir.

17.1. Ce să mai spun despre aceste lucruri? Avem aici o mare tragi-comedie și un grandios joc plin de fantezie, pe care fiecare dintre aceștia îl istorisește în amănunt și foarte felurit, vorbind despre felurile patimii și al stihiei materiale de unde și-a luat originea substanța materiei. 2. Iar aceștia nu vor să îi învețe pe toți, în mod deschis, aceste lucruri, ci numai pe aceia care sunt în stare să plătească[1109] mari onorarii pentru mistere atât de sublime. 3. Astfel de lucruri nu au nicio asemănare cu acelea despre care a vorbit Domnul nostru: „În dar ați luat, în dar să dați!”[1110], ci sunt mistere tăinuite de ochii lumii, nemaivăzute și adânci, dobândite cu multă sudoare pentru iubitorii de minciuni.

[1106] Vezi *Tratatul valentinian*, CG, XI, 2, 34.

[1107] Vezi Clement Alexandrinul, *Extrase din scrierile lui Theodot*, 8, 1.

[1108] Este vorba despre Intenția, care poartă și numele de Achamoth.

[1109] Doctrinele ereticilor sunt asemănate adeseori de Sfinții Părinți cu cele ale sofiștilor, nu doar pentru conținutul lor insidios, ci și pentru motivațiile pecuniare: „Arta sofiștilor, pe care o râvnesc elenii, este o abilitate intelectuală, care se bazează pe imaginație; cu ajutorul cuvintelor, arta sofiștilor face să fie socotit adevărat ceea ce e fals. Pentru a convinge, sofistica se ajută cu retorica, iar pentru a birui în discuții, se ajută cu știința controversei. Să se știe însă că științele acestea, retorica și știința controversei, dacă nu sunt folosite împreună cu filozofia, sunt cu totul vătămătoare. Platon a numit deschis sofistica o înșelăciune, iar Aristotel, urmându-l pe Platon, o declară hoție, pentru că sofistica fură cu probabilități toată lucrarea înțelepciunii și profesează o înțelepciune pe care n-o practică. Și, ca să spun pe scurt, după cum retorica are ca punct de plecare verosimilul, ca temei argumentația, iar ca punct final convingerea, tot așa și știința controversei are ca punct de plecare părerea, ca temei discuția, iar ca punct final victoria. Tot așa și sofistica are ca punct de plecare aparența; dar temeiul său este dublu: o parte o ia de la retorică, și anume dezvoltarea subiectului, altă parte de la dialectică, și anume forma interogativă; iar sfârșitul sofisticii, scopul ei este să producă admirație, uimire” (Clement Alexandrinul, *Stromate*, I, 8, 39, PSB 5, serie veche, p. 32).

[1110] *Matei* 10, 8.

4. În lacrimile Intenției eonului care a căzut în patimă își au originea mările, izvoarele, râurile și întreaga substanță lichidă, iar din râsul ei s-a zămislit lumina și din spaima și deznădejdea ei provin stihiile corporale ale lumii. 5. Însă acum doresc să îmi aduc și eu obolul în oarecare chip la aceste mult-roditoare găselnițe ale lor. Atunci când văd că unele ape sunt dulci, ca, de pildă, izvoarele, râurile și apa adusă de ploaie și cele asemănătoare cu acestea, pe când apele mărilor sunt sărate, mă gândesc că nu toate apele au izvorât din lacrimile ei, pentru că lacrima are însușirea de a fi sărată. 6. Deci este limpede că apele sărate au izvorât din lacrimi. Pe de altă parte, este evident că, fiind prăbușită în mare neliniște și tulburare, [Achamoth] a și asudat din belșug. Și de aici, pe temeiul argumentelor acestora, trebuie să presupunem că în sudorile ei își au începutul izvoarele, râurile și toate celelalte ape dulci.

7. Astfel, e anevoie de crezut că, de vreme ce însușirea lacrimilor este una singură, apele sărate și cele dulci și-au luat ființa din ele, ci trebuie mai degrabă să credem că unele provin din lacrimi, iar altele din sudori. 8. Și, pentru că în această lume se mai află și ape calde și înțepătoare, ești obligat să te gândești ce făcea acel eon și din ce mădular au fost izvodite acestea, pentru că astfel de roade sunt potrivite cu argumentul lor[1111]. 9. Tot aceștia mai istorisesc că maica lor, după ce a trecut prin toate patimile și s-a izbăvit din strânsoarea lor, a revenit, după cum spun ei, și a implorat lumina care o părăsise, cu alte cuvinte, pe Hristos; acesta din urmă – de vreme ce se înălțase deja în Pleromă –, era firesc să șovăie dacă să coboare din nou; de aceea l-a trimis la ea pe Mijlocitor[1112], adică pe Mântuitor.

10. Și asta pentru că Tatăl i-a dăruit acestuia toată puterea[1113] și le-a încredințat pe toate sub stăpânirea lui (ceea ce au făcut și eonii), pentru ca „în el să fie zidite toate, cele văzute și cele nevăzute, Tronuri, Dumnezeiri, Domnii”[1114]. 11. După aceea a fost

[1111] Ironia de aici atinge sarcasticul și frizează grotescul, într-un stil demn de Aristofan.

[1112] Παράκλητος – după cum este numit Iisus la *1 Ioan* 2, 1. „Discipolii lui Valentin Îl numesc pe Iisus Paraclet, pentru că a venit plin de eoni, ca unul care a ieșit din Întreg. Căci Hristos, după ce a părăsit-o pe Înțelepciune, care l-a emis pe el, intrând în Pleromă, ceru ajutor pentru Înțelepciunea abandonată afară și, din bunăvoința eonilor, este emis Iisus ca un Paraclet pentru eonul care a transgresat.” (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 23, 1-2, PSB 19, serie nouă, p. 74).

[1113] *Cf. Matei* 11, 27; *Luca* 10, 22.

[1114] *Coloseni* 1, 16. Citatul este diferit de cel din actualele ediții biblice: „Pentru că întru El au fost zidite toate [...], cele văzute și cele nevăzute, fie Tronuri, fie Domnii, fie Începătorii, fie Stăpânii”.

trimis la ea împreună cu îngerii care aveau aceeași vârstă cu el[1115]. Ei mai istorisesc despre Achamoth că, rușinându-se de Mântuitor, din sfială față de acesta, s-a acoperit cu un voal, apoi, văzându-l în toată splendoarea sa, s-a avântat către el, primind putere prin arătarea lui.

12. El i-a dăruit o formă potrivit cunoașterii și a tămăduit-o de patimi, însă, cu toate că le-a izgonit de la dânsa, nu a putut să le treacă cu vederea, fiindcă nu era cu putință să le nimicească așa cum făcuse cu cea de dinainte[1116], deoarece erau deja statornice și întărite. Le-a pus deoparte, le-a amestecat și le-a solidificat și, dintr-o patimă necorporală, le-a transformat într-o materie necorporală[1117]. 13. În acest fel a creat în ele înclinații firești spre a alcătui felurite corpuri bine închegate, până când s-au format două substanțe, una rea, provenită din patimi, iar alta ieșită din întoarcerea ei[1118], amestecată cu patima. Din această pricină ei spun că Mântuitorul a împlinit, de fapt, opera Demiurgului.

14. Iar Achamoth – mai învață ei –, odată ce s-a izbăvit de patimă, a contemplat cu bucurie luminile care erau împrejurul lui (cu alte cuvinte, îngerii care se aflau în preajma lui); astfel, a rămas însărcinată de la aceștia și a născut roade după chipul aceluia, vlăstari duhovnicești, născuți după chipul străjerilor Mântuitorului.

18.1. Așadar, potrivit acestora, există trei substanțe ale firii: una venită din patimă, care era materia, o alta izvorâtă din întoarcerea [Înțelepciunii], iar aceasta era substanța psihică; a treia și ultima era substanța născută de [Achamoth], substanța spirituală. Iar Înțelepciunea și-a început lucrarea de a le da acestora formă.

2. Dar nu a izbutit să dea formă substanței spirituale, fiindcă aceasta era de aceeași ființă cu ea. În schimb, s-a întors spre a da formă substanței psihice, care a izvorât din întoarcerea ei; în plus, a mai dat la iveală și învățăturile primite de la Mântuitorul. 3. Mai întâi, ea a modelat din substanța psihică pe Dumnezeu și

[1115] Pnevmaticii, oamenii predestinați mântuirii.
[1116] Cu Intenția Înțelepciunii.
[1117] „Materia necorporală" de aici este o primă formă de organizare a materiei. De aici vine și aparenta contradicție în termeni a expresiei.
[1118] Substanța psihică.

Părintele și Împăratul tuturor, precum și pe oamenii psihici și care sunt numiți „de-a dreapta", fiind din aceeași substanță ca Dumnezeu, iar din substanța care a izvorât din patimă și din materie, i-a creat pe oamenii care sunt numiți „de-a stânga"[1119].

4. De fapt, ei mai afirmă că Demiurgul le-a dăruit formă[1120] tuturor celor care au venit după el, fiind pus în mișcare în ascuns de către Mama sa, pricină pentru care îi și dau acestuia numele de Mamă-Tată, Lipsit-de-tată[1121], Demiurg și Părinte, spunând că el este Tată al celor de-a dreapta, adică al stihiilor psihice, și Demiurg al celor de-a stânga, adică al elementelor materiale, dar împărat al tuturor[1122], atât al unora, cât și al celorlalte.

5. Intenția voia dar să le facă pe toate în cinstea eonilor, așa că ei spun că a zămislit icoane ale acestora sau, mai degrabă, că pe acestea le-a făcut Mântuitorul prin mijlocirea ei. Iar ea a păstrat imaginea Tatălui celui nevăzut, nefiind recunoscută de către Demiurg. Acesta a păstrat imaginea Fiului Unuia-Născut, iar Arhanghelii și Îngerii făcuți de Demiurg au păstrat icoana celorlalți eoni. 6. Astfel, Demiurgul a devenit Părinte și Dumnezeu al ființelor celor din afara Pleromei, creatorul tuturor, atât al celor psihice, cât și al celor materiale. Căci, după ce a despărțit cele două substanțe amestecate și din necorporale le-a făcut corporale, a produs ființele cerești și cele pământești și a ajuns Demiurg al celor materiale și al celor psihice, al celor de-a dreapta și al celor de-a stânga, al celor ușoare și al celor grele, al celor care se avântă spre cele de sus și al celor care se avântă spre cele de jos. Astfel, el a rânduit cele șapte ceruri, în care spun că se află Demiurgul.

7. Din această pricină, pe el îl numesc Hebdomadă, iar pe Mama-Achamoth, Ogdoadă, care are numărul primei Ogdoade a Pleromei. 8. Ei mai zic despre cele șapte ceruri că sunt inteligibile și le socotesc îngeri. Și Demiurgul este un înger, însă unul asemănător cu Dumnezeu. Și despre rai spun că, aflându-se deasupra celui de-al treilea cer, este reprezentat de un al patrulea

[1119] *Cf. Matei* 25, 33.

[1120] Este vorba de Demiurg, identificat, de regulă, cu Dumnezeul Vechiului Testament, activ doar în sfera psihică, nu și în cea spirituală. Raportați la Demiurg, psihicii sunt considerați de dreapta și puși în opoziție cu cei pnevmatici, dar raportați la Mamă, sunt de stânga și opuși celor pnevmatici (vezi M. SIMONETTI, *Testi gnostici cristiani*, p. 488). Pentru definițiile date acestor concepte de „dreapta" și „stânga", vezi *Panarion*, 21, 4, 5.

[1121] Eonul este supus imperfecțiunii de vreme ce este născut numai din mamă.

[1122] Asemenea lui Helios, vezi *Corpus Hermeticum*, 16, 12.

arhanghel[1123]. Adam, când a șezut în paradis, ar fi primit ceva de la acest înger.

9. Însă, potrivit lor, Demiurgul socotea că le emană pe acestea din el însuși, fără a-și da seama că le făcea pe cele deja create de Achamoth[1124], pentru că el a făcut un cer fără să vadă Cerul, a plăsmuit un om fără să cunoască Omul, a adus la lumină un pământ[1125] fără să cunoască Pământul[1126]. 10. El ignora cu totul formele ideale ale tuturor ființelor pe care le crea și era neștiutor chiar și în privința mamei sale, socotind că el singur este mai presus de toate. 11. Ei mai spun că propria sa mamă este pricina acestei amăgiri, ea care credea că îi este de folos în acest fel, însă ea era cu adevărat cap și principiu al propriei substanțe, precum și orânduitoare a întregii activități de emanare.

12. Însă pe această Mamă ei o numesc și Ogdoadă și Înțelepciune, Pământ, Ierusalim, Duh Sfânt și Domn de parte bărbătească. Ea se află în Ținutul de Mijloc și stă mai presus de Demiurg, dar mai prejos sau în afara Pleromei până la plinirea tuturor lucrurilor[1127].

19.1. Așadar, ei afirmă că substanța materială a fost alcătuită din trei patimi, din teamă, tristețe și uluire: din teamă și din întoarcerea [Înțelepciunii] și-au luat începutul ființele psihice. 2. Din întoarcere ei vor ca Demiurgul să-și fi primit ființa, iar din teamă,

[1123] „Prin urmare, există un om în om, om psihic în om pământesc, dar nu ca o parte care se adaugă unei alte părți, ci ca un întreg care se unește cu un întreg prin puterea negrăită a lui Dumnezeu. Acesta este motivul pentru care omul este zidit în paradis, în cel de-al patrulea cer, întrucât carnea pământească nu urcă până acolo, ci sufletul material era pentru sufletul cel divin precum o carne. Aceste semnificații sunt redate în pasajul: «Acum, acesta este os din oasele mele» (este indicat în mod enigmatic sufletul divin, care a fost tăinuit în carne și este trainic, care nu devine ușor pasibil și care este mai puternic) «și carne din carnea mea» (sufletul material care este trup pentru sufletul divin). Despre aceste două suflete luate împreună vorbește Mântuitorul atunci când spune că «trebuie să ne temem de cel care poate să piardă în gheena acest suflet și acest trup» – trupul psihic." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 51, 1-3, PSB 19, serie nouă, pp. 84-85).

[1124] „Și, de vreme ce nu o cunoștea pe cea care lucrează prin el, astfel încât credea că săvârșește opera de zidire prin propria putere, întrucât era harnic prin natură, de aceea a spus apostolul: «A fost supus vanității lumii fără voia lui, ci pentru Cel care l-a supus, în speranța că și el va fi eliberat», atunci când vor fi adunate laolaltă semințele lui Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 49, 1, PSB 19, serie nouă, p. 84). Vezi și *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 100-101.

[1125] Vezi *Facerea* 1, 2; *Apocalipsa* 21, 1-2; *Galateni* 4, 26.

[1126] „Cerul", „Omul" și „Pământul" sunt realități pnevmatice, spirituale, pe care Demiurgul nu le cunoaște.

[1127] Συντελεία este explicată în *Panarion*, 6, 4 - 7, 1.

tot restul substanței psihice, ca, de pildă, sufletele viețuitoarelor lipsite de rațiune, ale fiarelor și oamenilor.

3. De aceea, Demiurgul, nefiind în stare să cunoască cele spirituale[1128], a socotit că este unicul Dumnezeu și a grăit prin proroci: „Eu sunt Dumnezeu, în afară de Mine nu este niciunul”[1129]. 4. Dar, după cum învață ei, din tristețe și-au primit ființa duhurile răutății[1130], de unde și-a avut originea și diavolul, pe care îl numesc și Stăpân al lumii[1131], dar și ființele diavolești și întreaga substanță a duhurilor răutății. 5. Pe scurt, mai spun că Demiurgul este fiul psihic al Mamei lor, iar Stăpânul lumii o făptură a Demiurgului. Mai mult, Stăpânul lumii deține cunoașterea celor mai presus de el, de vreme ce este duh al răutății, dar în privința Demiurgului este neștiutor, fiindcă acesta are o substanță psihică[1132].

6. Dar Mama lor sălășluiește întru cele mai presus de ceruri, așadar în Ținutul de Mijloc; Demiurgul, în regiunea cerească, adică în Hebdomadă; iar Stăpânitorul lumii, în lumea noastră. Din teamă și din deznădejde, ca din stihiile cele mai decăzute, și-au primit ființa, după cum am spus deja, cele corporale ale lumii[1133]. 7. Astfel, din lipsa de mișcare a spaimei a ieșit pământul, din mișcarea spaimei, apa, iar din închegarea tristeții, văzduhul. Aceștia mai afirmă că focul a răsădit în toate moartea și stricăciunea, așa cum neștiința a fost ascunsă în cele trei patimi.

8. După ce a făcut lumea, Demiurgul l-a creat și pe omul cel pământesc[1134], dar nu din acest pământ uscat, ci din acea fire nevăzută, din materia tulburată și curgătoare[1135], și a insuflat în el substanța psihică. 9. Iar acesta este omul care a fost creat după chip și asemănare[1136]: după chip, el este om material, aproape egal, dar fără a fi însă de aceeași ființă cu Dumnezeu, iar după asemănare,

---

[1128] Gnosticul este astfel – prin gnoză – superior chiar și Demiurgului.

[1129] *Isaia* 45, 5; 46, 9.

[1130] *Cf. Efeseni* 6, 12.

[1131] În textul grecesc: τὸν Κοσμοκράτορα.

[1132] Elementul spiritual (pnevmatic, πνευματικόν) poate fi divin sau anti-divin, însă elementul psihic (ψυχικόν) are un destin și o traiectorie diferite, mergând înspre degradare. Vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 78-80.

[1133] Cele cinci elemente care alcătuiau universul, în concepția anticilor.

[1134] *Cf. Facerea* 2, 7; *1 Corinteni* 15, 47. Prin „om pământesc” am tradus expresia τὸν ἄνθρωπον τὸν χοικόν. Acest din urmă cuvânt are sensul special de „tină”, „lut”, un pământ, așadar, pregătit pentru a fi modelat.

[1135] *Cf. Facerea* 1, 2, 10.

[1136] *Cf. Facerea* 1, 26.

el este om psihic, de unde firea lui a primit numele de „duh de viață”[1137], fiind o emanație spirituală.

10. Potrivit acestora, omul a fost apoi înveșmântat în tunica de piele[1138] și vor ca aceasta să fie trupul sensibil. 11. Iar fătul născut de Achamoth, maica lor, cel pe care l-a zămislit sub privirile îngerilor aflați în preajma Mântuitorului, fiind de aceeași ființă cu mama sa, adică spiritual, aceștia spun că nu fost nici el cunoscut de către Demiurg. Acesta din urmă a fost așezat în om în chip tainic, fără știrea Demiurgului, pentru ca, astfel, să fie răsădit în sufletul care provenea de la el și în trupul acesta material: acestea cu scopul ca, purtat în pântece și ajungând la vârsta potrivită, să fie în stare a-l primi pe [Logosul] cel desăvârșit.

12. Astfel, după cum istorisesc ei, omul cel spiritual, răsădit împreună cu suflul Demiurgului de către Înțelepciune prin acea putere și pronie de negrăit, a rămas tăinuit de Demiurg. Căci, după cum nu o cunoștea pe mama sa, la fel nu avea știință nici despre sămânța acesteia[1139]. Despre aceasta mai spun că este Biserica, imagine a Bisericii celei mai presus de toate. 13. Și mai spun că acesta este omul care se află în ei, prin mijlocirea căruia au dobândit sufletul de la Demiurg, corpul din pământ, carnea din materie, iar omul cel spiritual de la maica Achamoth.

20.1. Așadar, există trei stihii: cea materială, pe care o numesc și „de-a stânga” (aceasta va pieri cu necesitate, deoarece nu este în stare să primească în sine suflul nestricăciunii), cea psihică, pe care ei o numesc și „de-a dreapta”, deoarece, aflându-se la mijloc

---

[1137] *Cf. Facerea* 2, 7.

[1138] *Cf. Facerea* 3, 21. Filon de Alexandria (*Chestiuni cu privire la Cartea Facerii*, 1, 53) consideră că tunicile sunt o metaforă a trupului uman. Gnosticii au preluat această interpretare. Tunicile de piele nu doar că simbolizează moartea pe care o aduce cu sine păcatul (Origen, *Comentariu la Levitic*, 6, 2, 7) sau iraționalitatea și condiția decăzută, care sunt definitorii de acum pentru natura umană (Sfântul Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere*), ori patimile carnale (Eva era fecioară în paradis, abia după cădere se inaugurează căsătoria, ca un remediu temporar și o consecință a păcatului, *cf.* Tertulian, *Despre căsătoria unică*, 5, 5, Fericitul Ieronim, *Epistola* 22, 18-19), ci au și o semnificație emblematică: omul a dorit să ajungă asemănător lui Dumnezeu, însă a devenit asemenea animalelor (Fericitul Augustin, *Despre Treime*, 12, 11, 16). Sfântul Epifanie de Salamina precizează că Origen susținea faptul că tunicile de piele ar reprezenta corpurile umane, în care sufletele căzute ale oamenilor au fost obligate să intre, ca pedeapsă pentru îndepărtarea de Dumnezeu (vezi Fericitul Ieronim, *Epistola* 51, 5, unde vorbește despre celebra concepție a lui Origen).

[1139] Idee frecventă în textele de la Nag Hammadi; vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 95.

între elementul spiritual și cel material, va merge pe calea spre care va înclina[1140]. 2. Dimpotrivă, substanța spirituală a fost trimisă aici pentru a primi formă, fiind unită cu cea psihică, fiind astfel educată împreună cu aceasta în ceea ce privește felul de viață. Aceștia spun că acest element spiritual este sarea și lumina lumii[1141]. Însă stihia psihică avea nevoie și de învățături care țin de cele ce cad sub simțuri[1142]. Asta ar fi pricina, afirmă ei, pentru care a fost făcută lumea.

3. Și tot din această pricină Mântuitorul a venit în ajutorul elementului psihic pentru a-l mântui, de vreme ce această substanță se bucură de libertate de voință. 4. Ei mai zic și că Mântuitorul a luat pârga[1143] celor care trebuiau mântuite: de la Achamoth, elementul spiritual, de la Demiurg, Hristosul cel psihic, în care a fost înveșmântat, din iconomie, trupul cu care a fost îmbrăcat, trup care are o ființă psihică și este plămădit cu o artă negrăită ca să fie

[1140] Doar categoria psihicilor se bucură de liberul arbitru. Pnevmaticii sau spiritualii sunt deja mântuiți prin natura lor, iar cei materiali, chiar dacă au libertate, nu o pot folosi pentru a se mântui. „Prin urmare, elementul pnevmatic este mântuit prin natură; cel psihic, având libertate de alegere, are aptitudinea [de a înclina] atât spre credință și incoruptibilitate, cât și spre necredință și coruptibilitate, în funcție de alegerea proprie; pe de altă parte, elementul material este distrus prin natura lui. [...] Așadar, după împărăția morții, care făcuse o promisiune mare și înșelătoare, dar care devenise cu nimic mai puțin decât o slujire a morții, atunci când orice Începătorie și Dumnezeire a refuzat acest lucru, atunci Iisus Hristos, marele Luptător, asumând prin puterea lui în el însuși Biserica, partea alegerii și partea chemării (una, care provine de la cea care a născut-o – elementul pnevmatic; cealaltă, care provine din iconomie – elementul psihic), a mântuit și a ridicat elementele pe care le-a asumat și, prin ele, și pe cele consubstanțiale lor. «Căci, dacă pârga e sfântă, sfânt este și aluatul, iar dacă rădăcina e sfântă, așa sunt și ramurile.» Prin urmare, el a îmbrăcat mai întâi sămânța care vine de la cea care a născut-o, fără a fi cuprins de ea, ci cuprinzând-o prin puterea lui, sămânță care este formată puțin câte puțin prin gnoză. Și, ajungând la Loc, Iisus l-a aflat ca să-l îmbrace pe Hristos, care fusese vestit de dinainte, pe care îl anunțau profeții și Legea, care este imagine a Mântuitorului. Dar și acest Hristos psihic, pe care [Iisus] l-a îmbrăcat, era invizibil și era nevoie ca cel care vine în lume să ia asupra lui și un trup sensibil pentru a putea fi văzut, apucat, și pentru a trăi în el. Ca atare, este țesut pentru el un trup dintr-o substanță psihică invizibilă, trup care vine în lumea sensibilă prin puterea unei organizări divine. Prin urmare, pasajul: «Duhul Sfânt <va veni> peste tine» vorbește despre <substanța > trupului Domnului; iar pasajul: «Puterea Celui Preaînalt te va umbri pe tine» arată formarea realizată de Dumnezeu, formare pe care a întipărit-o pe trupul care era în Fecioară." (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 56, 3 și 58-60, PSB 19, serie nouă, pp. 87, 88).

[1141] *Cf. Matei* 5, 13-14.

[1142] *Cf.* SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 7, 5.

[1143] *Cf. Romani* 11, 16.

văzut, pipăibil și supus pătimirii. Însă nu a luat asupra sa nimic din cele materiale, pentru că materia nu poate primi mântuirea[1144].

5. Dar plinirea tuturor lucrurilor va avea loc atunci când toată stihia cea spirituală va primi formă și va deveni desăvârșită prin gnoză, adică oamenii cei spirituali vor dobândi cunoașterea cea desăvârșită cu privire la Dumnezeu și vor fi inițiați în misterele lui Achamoth. Iar acești eretici mai susțin că ei înșiși sunt acești oameni. 6. Oamenii psihici, cei care sunt călăuziți prin fapte și prin credința simplă[1145] și care nu au cunoașterea cea desăvârșită, sunt educați în mod psihic, iar aceștia suntem de fapt noi, cei din Biserică[1146]. 7. Aceștia mai spun că noi avem nevoie în tot chipul de faptele cele bune, pentru că, altfel, nu putem primi mântuirea, pe când ei, care sunt spirituali prin ființa lor, și nu prin purtare, pretind că vor fi cu totul și pe deplin mântuiți. 8. Așadar, după cum elementul pământesc nu se poate bucura de mântuire – pentru că, după ei, nu are capacitatea de a o primi –, tot astfel și cel spiritual, pe care ei vor să îl reprezinte, nu se poate împărtăși de stricăciune, cu toate că ei, ca oameni spirituali, ar făptui orice fel de fapte ale stricăciunii.

9. Căci, la fel cum aurul, chiar dacă este azvârlit în noroi, nu poate fi lipsit de frumusețea care îi este proprie, ci își păstrează firea, întrucât noroiul nu-i poate știrbi în vreun fel prețul, tot astfel pretind că și ei, chiar dacă s-ar îndeletnici cu astfel de fapte materiale, nu-și vatămă și nu-și pierd câtuși de puțin substanța spirituală[1147].

[1144] Pe această premisă se întemeiază hristologia dochetistă. „Și, înainte de toate, ea emite un Dumnezeu ca imagine a Tatălui, Dumnezeu prin care ea «a făcut cerul și pământul», adică cele din cer și cele de pe pământ, cele de dreapta și cele de stânga. Acesta, ca imagine a Tatălui, devine tată și îl emite mai întâi pe Hristosul psihic, imagine a Fiului; după aceea, îi emite pe Arhangheli, imagini ale Eonilor; apoi, pe Îngerii Arhanghelilor, din substanța psihică și luminoasă despre care vorbește cuvântul profetic: «Și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor», pasaj care exprimă că, potrivit combinării celor două substanțe create prin el, ceea ce este pur «se poartă pe deasupra», pe când ceea ce este greoi și material, ceea ce e tină și e dens, se poartă pe dedesubt. Iar faptul că și această combinare era la început incorporală este indicat în mod enigmatic prin afirmația: «nevăzut». Căci nu pentru om, care încă nu exista, era această combinare nevăzută, și nici pentru Dumnezeu, pentru că Acesta a zidit-o, ci [Scriptura] a vorbit aici cumva despre lipsa de înfățișare, formă și figură a acestei combinări." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 47, 3-4, PSB 19, serie nouă, p. 83).

[1145] Valentinienii fac distincție între credința simplă, elementară, și credința desăvârșită, gnostică, a celor pnevmatici sau spirituali.

[1146] Vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 122-123.

[1147] Vezi *Evanghelia lui Filip*, CG, II, 3, 62.

21.1. Din această pricină, cei mai desăvârșiți dintre aceștia săvârșesc fără a se înfrâna orice faptă oprită de Lege, despre care Scripturile afirmă cu deplină încredințare că aceia care le săvârșesc nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu[1148]. 2. Astfel, ei mănâncă fără să facă deosebire din cărnurile jertfite idolilor, socotind că nu se întinează în niciun fel[1149], și sunt primii care se înfățișează la petrecerile prilejuite de sărbătorile neamurilor păgâne, ținute în cinstea idolilor, astfel încât unii dintre ei nu se înfrânează nici măcar de la spectacolul luptelor cu fiarele și de la ucigașele lupte care au loc între gladiatori, cele care sunt urâte atât în fața lui Dumnezeu, cât și în fața oamenilor[1150]. 3. Iar unii, care se lasă până dincolo de săturare în robia desfătărilor trupești, spun că dau celor trupești cele ce se cuvin celor trupești și celor spirituale cele ce se cuvin celor spirituale.

4. Mai mult, unii dintre ei le ademenesc în taină pe femeile pe care le instruiesc în această învățătură, așa cum de multe ori au mărturisit. S-a întâmplat adeseori ca asemenea femei, înșelate de ei, apoi întoarse la Biserica lui Dumnezeu, să își mărturisească, printre alte vini, și pe aceasta. 5. Alții, în chip fățiș, fără pic de rușine, răpesc femeile pe care le poftesc de la soții lor și se căsătoresc cu ele. 6. Alții, care se prefac că trăiesc cinstit cu ele ca și cu niște surori, sunt descoperiți, odată cu trecerea vremii, că nu făceau așa, deoarece acea „surioară" a rămas însărcinată cu „fratele" ei[1151]. 7. Pe scurt, ei săvârșesc și multe alte lucruri dezgustătoare și lipsite de Dumnezeu, iar pe noi, care ne păzim prin frica lui Dumnezeu să nu păcătuim nici măcar cu gândul și cu cuvântul, ne ocărăsc ca pe niște oameni simpli și neștiutori, iar pe ei se ridică în slăvi, numindu-se „desăvârșiți" și „semințe ale alegerii"[1152].

[1148] *Cf. Galateni* 5, 21.

[1149] Contrar poruncii apostolice din *Faptele Apostolilor* 15, 29. Prin aceasta nu făceau decât sminteală fraților lor (*1 Corinteni* 8, 9).

[1150] Este vorba de eleni, nu de barbari. Vezi PLUTARH, *De esu carnium*, II, 2997bc; SENECA, *Epistole către Luciliu*, 7, 3-4.

[1151] Ironie fină a Sfântului Irineu. Sinodul I Ecumenic de la Niceea, din 325, a interzis această practică (a femeilor subintroduse) în cazul clericilor și asceților creștini ortodocși.

[1152] Ei fiind aleșii, cei care se mântuiesc din oficiu, indiferent de fapte: „Astfel, El încredințează [Tatălui] întreaga sămânță pnevmatică, pe cei aleși, prin vocea menționată mai înainte. [...] Dar discipolii lui Valentin spun că, după ce a fost plăsmuit trupul psihic, în sufletul ales, care dormea, a fost pusă de către Logos o sămânță masculină, care este o scurgere a elementului îngeresc, ca să nu existe lipsă" (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 1, 2; 2, 1, PSB 19, serie nouă, p. 63).

8. Dar, potrivit lor, noi am primit harul doar ca împrumut, și de aceea ne va fi luat, în vreme ce ei îl au ca pe un bun propriu, pogorât de sus de la împerecherea negrăită și de nenumit, pricină pentru care le va fi și sporit[1153]. Din acest motiv ei trebuie să practice necontenit, în orice fel, misterul împerecherii[1154]. 9. Și îi încredințează de acest lucru pe cei lipsiți de minte, folosindu-se de astfel de argumente: cel care, [spiritual fiind] și aflându-se în lume[1155], nu a iubit o femeie, astfel încât să se fi împreunat cu ea, nu este din adevăr[1156] și nu va ajunge la adevăr. Dar acela care, din lume fiind[1157], s-a unit cu o femeie poate ajunge la adevăr pentru că s-a împreunat cu ea în poftă trupească.

10. Prin urmare, și noi, cei pe care ne numesc psihici și despre care spun că suntem din lume, avem în chip necesar nevoie de stăpânire de sine și de o bună făptuire, pentru ca prin ele să ajungem în Ținutul de Mijloc, însă ei, care se numesc spirituali și desăvârșiți, nicidecum nu au nevoie de ele, pentru că nu făptuirea este aceea care îi face să intre în Pleromă, ci sămânța care a fost trimisă de acolo ca prunc și se desăvârșește aici. 11. Dar, atunci când toată sămânța va ajunge la desăvârșire, ei spun că Achamoth, Mama lor, va părăsi Ținutul de Mijloc, va intra în Pleromă și îl va primi ca mire al ei pe Mântuitor, cel care este născut din toți [eonii], ca să alcătuiască o pereche a Mântuitorului și a Înțelepciunii-Achamoth. Aceștia sunt Mirele și Mireasa[1158], iar camera de

[1153] *Cf. Luca* 19, 26.

[1154] „Așadar, pe de o parte, repaosul celor pnevmatici are loc în ziua Domnului, în Ogdoadă (care este numită Ziua Domnului), lângă Mamă, timp în care ei își poartă sufletele, adică veșmintele, până la plinirea tuturor. Pe de altă parte, celelalte suflete credincioase ajung lângă Demiurg, iar la plinirea tuturor lucrurilor, ele se retrag la rândul lor în Ogdoadă. Apoi are loc ospățul de nuntă, comun tuturor celor mântuiți, până când toate sunt aduse la egalitate și se cunosc unele pe altele. Iar după aceea, lepădându-și sufletele, elementele pnevmatice, împreună cu Mama care îl primește pe Mire, primind și ele drept miri propriii lor Îngeri, intră în camera nupțială, în interiorul Hotarului, și se îndreaptă spre vederea Tatălui, devenind eoni inteligenți pentru nunțile inteligente și veșnice ale împerecherii. Iar «conducătorul ospățului», cavalerul Mirelui la nuntă, «prietenul Mirelui», care stă în fața camerei nupțiale, auzind vocea Mirelui, «se bucură cu bucurie mare». Aceasta este Pleroma bucuriei lui și a repaosului lui." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 63-65, PSB 19, serie nouă, p. 90). Este vorba despre o degradare a acestui sacrament gnostic (vezi M. Simonetti, *Testi gnostici cristiani*, p. 492).

[1155] *Cf. Ioan* 17, 11.

[1156] *Cf. Ioan* 18, 37.

[1157] *Cf. Ioan* 17, 14-16.

[1158] *Cf. Ioan* 3, 29.

nuntă[1159] este întreaga Pleromă. 12. Atunci, cei care sunt spirituali, după ce se vor dezbrăca de suflete[1160] și vor ajunge spirite inteligibile, vor intra fără să poată fi atinși și văzuți[1161] înăuntrul Pleromei, unde vor deveni soții ale îngerilor din preajma Mântuitorului[1162].

13. Demiurgul va lua și el atunci locul Maicii Înțelepciuni, în Ținutul de Mijloc, iar sufletele drepților[1163] își vor dobândi și ele odihna în același Ținut de Mijloc – pentru că niciun element psihic nu poate pătrunde înăuntrul Pleromei. 14. După ce vor fi avut loc toate acestea, potrivit învățăturii lor, focul care este tăinuit în lume va izbucni și va mistui totul cu văpăile sale, iar mai apoi, după ce va nimici toată materia, va fi distrus și el și va ajunge în neființă[1164]. Și mai afirmă că Demiurgul nu avea știință de nimic din toate acestea înainte de venirea Mântuitorului.

22.1. Unii valentinieni mai spun că Demiurgul a emanat și el un Hristos, fiul său, dar și acesta de origine psihică, de vreme ce a vorbit despre el prin proroci și pentru că acesta este cel asupra căruia, după ce a străbătut-o pe Fecioara Maria așa cum apa trece printr-un canal, s-a pogorât peste el în clipa botezului, venind din Pleromă în chip de porumbel[1165], Mântuitorul acela care a fost emanat de toți eonii. Dar sămânța spirituală, cea de la Achamoth, se găsea și înăuntrul lui.

2. Astfel, ei afirmă că Domnul nostru este o alcătuire din patru elemente, care poartă în sine pecetea primei Tetrade primordiale[1166],

---

[1159] *Cf. Matei* 9, 15.

[1160] Cu alte cuvinte, de elementul psihic sau de omul cel psihic.

[1161] De către puterile ostile.

[1162] Acest mit reapare într-o formă aproape identică în *Tratatul valentinian*, CG, XI, 2, 39.

[1163] Sufletele psihicilor care au trăit potrivit dreptății.

[1164] Imaginea focului eshatologic, ascuns în lume și care va mistui totul la sfârșitul timpurilor, este una izbitor de asemănătoare cu aceea a conflagrației universale susținute de stoici. Vezi Émile BRÉHIER, *Histoire de la philosophie*, Quadrige / PUF, Paris, 2004, pp. 280, 283.

[1165] *Cf. Matei* 3, 16; *Luca* 3, 22.

[1166] „Așadar, după împărăția morții, care făcuse o promisiune mare și înșelătoare, dar care devenise cu nimic mai puțin decât o slujire a morții, atunci când orice Începătorie și Dumnezeire a refuzat acest lucru, atunci Iisus Hristos, marele Luptător, asumând prin puterea Lui în El Însuși Biserica, partea alegerii și partea chemării (una, care provine de la cea care a născut-o – elementul pnevmatic; cealaltă, care provine din iconomie – elementul psihic), a mântuit și a ridicat elementele pe care le-a asumat și, prin ele, și pe cele consubstanțiale lor. «Căci, dacă pârga e sfântă, sfânt este și aluatul, iar dacă rădăcina e sfântă, așa sunt și ramurile.» Așadar, faptul că El era diferit de elementele pe care le-a asumat este evident din mărturiile pe care le dă: «Eu sunt Viața», «Eu sunt Adevărul»,

stihia spirituală fiind zămislită de Achamoth, cea psihică de Demiurg, din acea stihie provenită din iconomie și plămădită cu o artă negrăită, precum și din stihia alcătuitoare a Mântuitorului, adică porumbelul care s-a coborât asupra lui. 3. Acest Mântuitor însă a rămas lipsit de pătimire, fiindcă nu era cu putință ca el să fie supus suferinței, de vreme ce nu putea fi apucat sau văzut – și, de aceea, Duhul lui Hristos, care sălășluia în el, a fost ridicat de la acesta[1167] atunci când a fost adus înaintea lui Pilat. Însă, după cum mai zic ei, nici sămânța care provenea de la Mamă nu a suferit, pentru că și ea era nepătimitoare, de vreme ce era spirituală și de nevăzut chiar și pentru Demiurg.

4. Așadar, cel care a suferit cu adevărat pătimirea este Hristos cel psihic și cel care a fost rânduit după iconomie, pentru ca Maica să scoată la lumină prin el pecetea Hristosului celui de sus, acela care s-a întins pe Cruce și care i-a dat lui Achamoth forma după ființă. Iar, după ei, toate acestea [de jos] sunt simboluri ale celor ce se află [sus]. 5. Sufletele care și-au primit sămânța de la Achamoth sunt mai bune decât celelalte. Din această pricină sunt și mai

«Eu și Tatăl una suntem». Pe de altă parte, elementul pnevmatic, pe care l-a asumat, precum și elementul psihic, le dezvăluie în felul următor: «Iar Copilul creștea și sporea <în> Înțelepciune». Căci elementul pnevmatic are nevoie de Înțelepciune, iar cel psihic de creștere. Iar prin cele care curgeau din coasta Lui, El arăta că, datorită scurgerii patimilor din substanțele împătimite, aceste substanțe au fost salvate, ajungând nepătimitoare. Iar atunci când spune: «Trebuie ca Fiul Omului să fie judecat, disprețuit, răstignit», este evident că vorbește ca de un altul, fără îndoială de cel supus pătimirii. Și «Mă voi duce înaintea voastră», spune El, «în cea de-a treia zi în Galileea», căci El merge înaintea tuturor. El făcea astfel aluzie la faptul că va învia sufletul care este mântuit în mod nevăzut și că îl va restabili acolo unde El îi merge acum înainte. Iar [Iisus] a murit atunci când Duhul care coborâse peste El în Iordan s-a retras, dar fără a deveni distinct, ci s-a contractat pentru ca moartea să poată lucra. Căci, având în vedere că Viața era prezentă în El, cum altfel ar fi putut să moară trupul? Pentru că, dacă acest lucru ar fi fost posibil, atunci moartea ar fi biruit asupra Mântuitorului, ceea ce este absurd. Dar moartea a fost înfrântă prin strategie cu ajutorul unei nade, căci, atunci când trupul a murit, iar moartea l-a înfrânt, Mântuitorul, întorcând înapoi raza Puterii care venea asupra Lui [spre Puterea de unde a venit], a nimicit moartea și a înviat trupul muritor, după ce a alungat patimile din el. Așadar, acesta este modul în care elementele psihice sunt înviate și mântuite, în vreme ce elementele pnevmatice, pentru că au crezut, dobândesc o mântuire mai presus de acelea, primindu-și sufletele ca «veșminte de nuntă»." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 58-61, PSB 19, serie nouă, pp. 87-89).

[1167] Este vorba de „Hristosul" emis de Demiurg. Potrivit sistemului gnostic expus aici, acesta este cel care a fost părăsit înainte de pătimire de „Duhul" sau de „Mântuitorul" pnevmatic sau spiritual. Se poate observa aici – precum și în multe alte locuri din prima carte – că sistemele gnostice, în diferitele lor variante, resping realitatea întrupării Mântuitorului.

iubite de către Demiurg, fără să știe însă de ce face asta, socotind că e din cauză că aceste suflete sunt mai presus de altele.

6. De aceea Demiurgul le-a rânduit lor ranguri de proroci, preoți și regi. Pe temeiul tâlcuirii lor, multe lucruri au fost spuse de această sămânță prin proroci, de vreme ce ea avea o natură superioară; multe altele, susțin ei, Mama le-a spus despre lucrurile cele de sus; iar [altele au fost spuse] atât prin Demiurg, cât și prin sufletele care au fost făurite de acesta. 7. Și ei împart proorociile în acest chip, voind ca unele să fie spuse de către Mamă, altele de sămânță, iar altele de către Demiurg[1168]. 8. În același fel și Iisus a rostit unele prin insuflarea Mântuitorului, altele din partea Maicii și altele din partea Demiurgului, așa cum vom arăta pe măsură ce cuvântul nostru va înainta.

9. Însă Demiurgul, de vreme ce era neștiutor în privința celor ce se află mai presus de el, deși era mâniat de cele prorocite, le privea cu dispreț, socotind că uneori au o cauză, alteori, alta: fie duhul care profețește, care își are propria lui mișcare, fie omul, fie un amestec din lucrurile cele ce se află mai jos. 10. Și a stăruit în această neștiință până la sosirea Mântuitorului[1169]. Dar, de îndată ce Mântuitorul a venit, ei spun că Demiurgul le-a învățat pe toate de la el și că i s-a alăturat lui cu bucurie împreună cu toată puterea lui[1170]. 11. Mai mult, ei mai pretind că el este acel sutaș din Evanghelie care i-a spus Mântuitorului: „Căci și eu am în puterea mea soldați și slujitori și, ceea ce poruncesc, ei fac”[1171]. 12. Mai spun și că el va duce la bun sfârșit iconomia lumii atât timp cât va fi nevoie, îndeosebi pentru grija purtată Bisericii și pentru că a avut cunoștință despre răsplata cuvenită lui, anume că va ajunge să ia locul Mamei.

23.1. Ei presupun că există trei feluri de oameni: spirituali, psihici și pământești[1172], după cum au fost Cain, Abel și

[1168] De aceea și aceste spuse au valori descrescânde, diferite, de vreme ce profețiile Demiurgului sunt „psihice”, spre deosebire de profețiile „spirituale”. Vezi mai jos, *Epistola lui Ptolemeu către Flora*, în *Panarion*, 33.

[1169] Reamintim că Demiurgul este identificat cu Dumnezeul Vechiului Testament.

[1170] Prin urmare, Demiurgul nu este în mod fundamental ostil celor pnevmatici sau spirituali. Vezi CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 33.

[1171] *Matei* 8, 9; *Luca* 7, 8. Pentru iconomia psihică a lumii, vezi CLEMENT ALEXANDRINUL, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 33, 3.

[1172] „Iar din Adam se nasc trei naturi: prima este irațională, căreia îi aparținea Cain; cea de-a doua este rațională și dreaptă, căreia îi aparținea Abel; cea de-a treia este pnevmatică, căreia îi aparținea Set. Omul pământesc este «după chip»; cel psihic este «după asemănarea» lui Dumnezeu; cel pnevmatic are o existență separată. În privința acestor trei

Set[1173], din care s-au născut cele trei feluri de naturi, care nu mai trebuie să fie socotite însă individual, ci după neam. 2. Iar stihia pământească sfârșește în nimicire, cea psihică, dacă le alege pe cele mai bune, își va găsi odihna în Ținutul de Mijloc, iar dacă le alege pe cele mai rele, va ajunge și ea în cele asemănătoare [alegerii pe care a făcut-o].

3. Dar ființele spirituale, pe care Achamoth le-a răsădit încă de la început și până acum în sufletele cele drepte, după ce au fost instruite și crescute aici (deoarece au fost trimise ca prunci), iar la urmă au fost socotite vrednice de desăvârșire, potrivit învățăturii lor, vor fi date ca mirese îngerilor care se află în preajma Mântuitorului, în vreme ce sufletele lor își vor afla în chip necesar și pentru veșnicie odihna în Ținutul de Mijloc, alături de Demiurg. 4. Ei mai fac și o altă împărțire a sufletelor, spunând că unele sunt bune prin fire, iar alte sunt rele tot prin fire, iar sufletele bune sunt cele care au puterea de a primi sămânța, pe când cele rele prin fire nu pot primi vreodată acea sămânță.

---

oameni, fără a-i lua în considerare pe ceilalți copii ai lui Adam, s-a spus: «Aceasta este cartea generării oamenilor». Iar, întrucât Set este pnevmatic, el nici nu păstorește, nici nu cultivă pământul, ci, asemenea celor pnevmatice, rodește un copil. Pe acest copil, care «a avut nădejde să cheme numele Domnului» privind «în sus», a cărui «cetățenie este în cer», pe acesta lumea nu îl cuprinde. Peste Adam, peste cele trei elemente netrupești, se pune ca îmbrăcăminte un al patrulea, omul pământesc, «hainele de piele». Așadar, Adam însămânțează, dar nu de la Duhul, nici de la elementul insuflat, căci amândouă sunt divine, ci ambele sunt emise prin el, iar nu de către el. Dar elementul lui material este productiv în vederea seminței și a generării, în măsura în care este amestecat cu sămânța, și nu poate să se îndepărteze de această armonie, în viață fiind. În acest sens, tatăl nostru Adam este «cel dintâi om pământesc, creat din pământ». Dar, dacă el ar fi însămânțat din elementul psihic și din cel pnevmatic, așa cum o face din cel material, toți s-ar fi născut egali și drepți, iar învățătura ar fi fost în toți. De aceea, mulți sunt cei materiali, nu mulți sunt cei psihici și rari sunt cei pnevmatici. Prin urmare, elementul pnevmatic este mântuit prin natură; cel psihic, având libertate de alegere, are aptitudinea [de a înclina] atât spre credință și incoruptibilitate, cât și spre necredință și coruptibilitate, în funcție de alegerea proprie; pe de altă parte, elementul material este distrus prin natura lui. Așadar, atunci când elementul psihic «va fi altoit pe măslinul cel bun», spre credință și incoruptibilitate, și va participa la «grăsimea măslinului» și când «neamurile vor intra», atunci, «în acest fel, întregul Israel <va fi mântuit>». Iar Israel este interpretat prin alegorie drept cel pnevmatic, care Îl va vedea pe Dumnezeu, fiul legitim al credinciosului Avraam, cel care este «din femeia liberă», și nu fiul «după carne», cel care provine din sclava egipteană. Prin urmare, plecând de la cele trei genuri, au loc, pe de o parte, formarea elementului pnevmatic și, pe de altă parte, strămutarea celui psihic din sclavie la libertate." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 54-57, PSB 19, serie nouă, pp. 86-87).

[1173] Trebuie remarcat faptul că genurile de oameni și corespondenții lor biblici sunt dispuși în chiasm: omului pnevmatic îi corespunde Set, celui psihic, Abel, iar celui pământesc, Cain.

24.1. Aceasta este filozofia lor. Dar pe aceasta nici profeții nu au vestit-o, nici Domnul nu a învățat-o, nici apostolii nu au transmis-o, iar ei se înfumurează peste măsură pentru că ei o cunosc mai bine decât alții. 2. Ei se folosesc de spuse care nu se găsesc în Scripturi și se nevoiesc, după cum spune proverbul, să împletească funii de nisip[1174], străduindu-se să potrivească în chip cât mai demn de crezare cele spuse de ei (și deja înfățișate de noi) cu parabolele Domnului, cu spusele profeților sau cu cele rostite de apostoli. Și fac acestea pentru ca vorbele lor născocite să nu pară lipsite de temei. Însă ei calcă în picioare rânduiala și ordinea Scripturilor și desfac în bucăți – pe cât le stă în putere – mădularele adevărului.

3. În acest chip ei strică Scripturile, le reîntocmesc, preschimbă un lucru în altul, amăgindu-i pe mulți cu închipuirile lor rău însăilate din cuvintele răstălmăcite ale Domnului. 4. Prin urmare, lucrurile se petrec ca atunci când un meșter iscusit a făurit cu multă grijă, din pietre nestemate, icoana frumoasă a unui împărat, iar apoi vine un altul și nimicește chipul cel de la început, rânduind pietrele în alt chip, dându-le conturul unui câine sau al unei vulpi, dar alcătuită mult mai rău.

5. Mai apoi, acel om ar pretinde foarte convins că aceasta e chipul acela frumos al împăratului alcătuit de meșter și ar aduce ca dovadă acele pietre prețioase aranjate cu meșteșug de primul meșter pentru a închipui icoana regelui, dar rău rânduite de cel de-al doilea meșter pentru a alcătui înfățișarea unui câine. Prin aceasta doresc să îi înșele pe cei neștiutori, care nu cunosc chipul împăratului, folosind înfățișarea acelor nestemate, și astfel să îi convingă că acel chip dezgustător nu este altceva decât imaginea frumoasă a împăratului. 6. În același chip și aceștia, însăilând basme bătrânești[1175], iar apoi scoțând de ici și de colo vorbe, pasaje și pilde, vor să potrivească Scripturile lui Dumnezeu cu poveștile lor.

25.1. Dar locurile din Scripturi pe care le potrivesc cu cele petrecute în sânul Pleromei le-am amintit deja. Însă pasajele pe care se străduiesc să le potrivească cu cele petrecute în afara Pleromei lor sunt următoarele. 2. Ei spun că pricina pentru care Domnul a venit în vremurile cele din urmă ale lumii[1176] pentru pătimirea Sa este

[1174] Vezi *Tratatul tripartit*, CG, I, 5, 106.
[1175] *Cf. 1 Timotei* 4, 7.
[1176] *Cf. 1 Petru* 1, 20.

aceea de a înfățișa patima care l-a copleșit pe ultimul dintre eoni și de a destăinui prin sfârșitul Lui scopul activității de emanare cu privire la eoni.

3. Iar acea fecioară de doisprezece ani, fiica mai-marelui sinagogii, pe care Domnul, când a șezut lângă ea, a înviat-o din morți[1177], potrivit tâlcuirii lor, reprezintă un simbol al lui Achamoth, căreia Hristosul lor, întinzându-se [pe cruce], i-a dat formă și a condus-o la înțelegerea luminii care a părăsit-o. 4. Iar faptul că Mântuitorul i s-a arătat lui Achamoth, care se găsea în afara Pleromei, în partea celui născut înainte de vreme, Pavel l-a spus, potrivit lor, în prima *Epistolă către corinteni*: „Iar la urma tuturor, ca unui născut înainte de vreme, mi S-a arătat și mie"[1178].

5. Dar și sosirea Mântuitorului, împreună cu prietenii lui de aceeași vârstă cu Achamoth, Pavel a dezvăluit-o, mai afirmă ei, în aceeași epistolă, atunci când spune: „Trebuie ca femeia să aibă un văl peste cap pentru îngeri"[1179]. Iar faptul că Achamoth a fost cuprinsă de rușine și s-a acoperit cu un văl la venirea Mântuitorului către ea a fost dezvăluit de către Moise, care și-a așezat un văl pe față[1180]. 6. Ei mai afirmă că a arătat patimile pe care le-a suferit ea și că, atunci când a spus pe cruce: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?"[1181], prin aceasta a arătat că Înțelepciunea a fost părăsită de lumină și avântul ei i-a fost oprit de către Hotar, iar tristețea ei a dezvăluit-o prin faptul că a spus: „Întristat este sufletul Meu până la moarte"[1182], teama, prin spusa: „Tată, dacă e cu putință, treacă de la Mine paharul"[1183], iar deznădejdea, la fel, prin faptul că a spus: „Și ce să spun, nu știu"[1184].

7. Ei mai învață și că Domnul a arătat că există trei feluri de oameni: tipul material, prin faptul că aceluia care a spus: „Te voi urma", i-a răspuns: „Fiul Omului nu are unde să-Și plece

[1177] *Luca* 8, 41-42. Înțelepciunea este cel de-al doisprezecelea eon al Dodecadei. Pentru alte simboluri ale numărului 12, vezi *Panarion*, 14, 9-11.
[1178] *1 Corinteni* 15, 8. Prin „născut înainte de vreme" („prunc avortat") este redat aici același termen grecesc ἔκτρωμα.
[1179] *1 Corinteni* 11, 10.
[1180] *Cf. Ieșirea* 34, 33-35; *2 Corinteni* 3, 13.
[1181] *Matei* 27, 46; *Psalmul* 21, 1.
[1182] *Matei* 26, 38.
[1183] *Matei* 26, 39.
[1184] *Ioan* 12, 27. Citat amplificat, pentru că în originalul grecesc nu se regăsește decât întrebarea: καὶ τί εἴπω („ce să spun?"), dar nu și οὐκ οἶδα („nu știu").

capul”[1185]; cel psihic, prin faptul că aceluia care I-a spus: „Te voi urma, dar îngăduie-mi mai întâi să-mi iau rămas-bun de la casnicii mei”, i-a răspuns: „Nimeni care pune mâna pe plug și se uită îndărăt nu este potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu”[1186]. 8. Ei spun că felul acesta de oameni aparține Ținutului de Mijloc, precum și acel tânăr care a mărturisit că a împlinit mare parte din poruncile dreptății, iar apoi nu a vrut să-L urmeze, ci, biruit de pofta pentru bogăție, a fost împiedicat să ajungă la desăvârșire[1187] – ei vor ca acela să fi aparținut felului psihic.

9. Iar felul spiritual [a fost arătat] prin spusa: „Lasă morții să-și îngroape morții lor, iar tu, mergând, vestește Împărăția lui Dumnezeu”[1188], dar și prin cele spuse lui Zaheu vameșul: „Coboară-te degrabă, că astăzi în casa ta trebuie să rămân”[1189] – căci, după ei, acești oameni aparțineau felului spiritual[1190]. 10. Iar pilda aluatului, pe care se spune că femeia l-a ascuns în trei măsuri de făină[1191], după ei arată cele trei genuri. După învățătura lor, prin femeie trebuie să înțelegem Înțelepciunea, în vreme ce acele trei măsuri de făină sunt cele trei genuri de oameni: spiritual, psihic și pământesc, iar prin aluat se înțelege Mântuitorul însuși. 11. Tot ei [spun că] Pavel a arătat în chip lămurit cele trei genuri, pământesc, psihic și spiritual, deoarece într-un loc spune: „Cum este cel pământesc, așa sunt și cei pământești”[1192], în altul: „Omul psihic nu primește cele ale Duhului”[1193], iar în altul: „Omul duhovnicesc pe toate le judecă”[1194].

12. Ei mai afirmă că spusa: „Omul psihic nu primește cele ale Duhului” se referea la Demiurg, care, având în vedere că era psihic, nu o cunoștea nici pe Mamă, care era spirituală, nici sămânța ei, nici eonii din Pleromă. 12. Iar cu privire la cei pe care voia să îi mântuiască, Mântuitorul le-a primit pârga, de aceea și Pavel a zis: „Și dacă începutul este sfânt, și frământătura este sfântă”[1195],

[1185] *Matei* 8, 19-20; *Luca* 9, 57-58.
[1186] *Luca* 9, 61-62.
[1187] *Matei* 19, 16-22.
[1188] *Matei* 8, 22; *Luca* 9, 60.
[1189] *Luca* 19, 5.
[1190] Exemplele au rolul de a demonstra afinitatea personală dintre oamenii care aparțin genului spiritual și Hristos.
[1191] *Cf. Matei* 13, 33; *Luca* 13, 20-21.
[1192] *1 Corinteni* 15, 48.
[1193] *1 Corinteni* 2, 14.
[1194] *1 Corinteni* 2, 15.
[1195] *Romani* 11, 16.

învățând că prin „început" a vorbit despre genul spiritual, iar prin „frământătură" a vorbit despre noi, adică de Biserica psihică, a cărei frământătură spun că Mântuitorul a primit-o și a ridicat-o în sine și cu sine, de vreme ce el era aluatul.

26.1. Iar întâmplarea că Achamoth s-a rătăcit în afara Pleromei, că și-a primit forma de la Hristos și că Mântuitorul a pornit în căutarea ei, aceștia spun că a fost simbolizată atunci când s-a spus că el a venit la oaia cea rătăcită[1196]. 2. Și asta pentru că, potrivit tâlcuirii lor, prin „oaia rătăcită" se vorbește, de fapt, de Mama lor, prin care ei vor să fi fost răsădită Biserica de aici; iar rătăcirea este rămânerea în afara Pleromei, pradă tuturor patimilor, din care susțin că a provenit materia.

3. După cum ne lămuresc ei, femeia care face curat în casă și află drahma [pierdută][1197] este Înțelepciunea de sus, care, după ce și-a pierdut Intenția, la urmă, după ce toate au fost curățite prin venirea Mântuitorului, o află – pentru că, după ei, și ea este readusă în sânul Pleromei. 4. Simeon – care L-a primit pe Hristos în brațele sale, I-a mulțumit lui Dumnezeu și a spus: „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, în pace!"[1198] –, după aceștia, este un simbol al Demiurgului, care, odată cu venirea Mântuitorului, a luat și el la cunoștință despre schimbarea locului lui și i-a mulțumit Abisului.

5. Dar și prin Ana – proorocița amintită în Evanghelie, care, după ce a trăit șapte ani cu bărbatul ei și a rămas pentru restul vieții văduvă, văzându-L pe Mântuitorul, L-a recunoscut și le-a vorbit despre El tuturor[1199] –, ei mai afirmă că a fost dezvăluită în mod foarte limpede Achamoth, care, după ce l-a văzut atunci abia pentru o clipă pe Mântuitor, împreună cu tovarășii de aceeași vârstă cu el, și a rămas tot restul timpului în Ținutul de Mijloc[1200], aștepta clipa în care el va veni și o va reașeza alături de perechea ei. 6. Dar și numele acesteia a fost arătat lămurit de Mântuitorul prin spusa:

[1196] *Cf. Matei* 18, 12-13; *Luca* 15, 4-7.

[1197] *Cf. Luca* 15, 8-10.

[1198] *Luca* 2, 29.

[1199] *Cf. Luca* 2, 36-38.

[1200] Observăm aici că Locul de Mijloc nu mai este reședința Demiurgului, ca în expunerea principală a doctrinei școlii ptolemeene, ci a Înțelepciunii-Achamoth, așa cum, de altfel, este cazul în multe alte surse valentiniene. Acest fapt este un indiciu pentru o sursă diferită a acestui expozeu hermeneutic față de sursele folosite pentru expunerea principală.

„Și înțelepciunea a fost găsită dreaptă de copiii ei”[1201] și de Pavel, în acest chip: „Vorbim de înțelepciune între cei desăvârșiți”[1202].

7. Aceștia mai afirmă că Pavel a vorbit și despre perechile din sânul Pleromei, scoțând la iveală una dintre ele. Căci el, scriind despre împreunarea conjugală din această viață, a spus: „Taina aceasta mare este, iar eu vorbesc în Hristos și în Biserică”[1203].

27.1. Potrivit doctrinei lor, până și Ioan, ucenicul Domnului, a dezvăluit prima Ogdoadă. 2. Și ei o spun cu propriile lor cuvinte[1204] prin următoarele: „Voind Ioan, ucenicul Domnului, să vorbească despre originea tuturor lucrurilor, în care Tatăl le-a emanat pe toate, pune ca temelie a tuturor un anumit Principiu, primul născut de Dumnezeu, căruia i-a dăruit și numele de Fiu[1205], și de Unul-Născut[1206], în care Tatăl le-a emanat pe toate sub formă de sămânță.

3. Ioan zice că Logosul a fost emanat chiar de acest Principiu, iar în el[1207] se afla întreaga ființă a eonilor, căreia, la urmă, însuși Logosul i-a dat formă. Prin urmare, câtă vreme Ioan vorbește de prima naștere, pe bună dreptate el își începe învățătura cu Principiul, cu alte cuvinte, cu Fiul și Logosul. 4. Și el vorbește astfel: «În Principiu era Logosul și Logosul era către Dumnezeu și Logosul era Dumnezeu. Acesta era în Principiu înspre Dumnezeu»[1208].

5. După ce au făcut mai întâi deosebire între cei trei, Dumnezeu, Principiul și Logosul, îi unesc iarăși, ca să arate emanarea fiecăruia dintre aceștia, Fiul și Logosul, precum și unirea dintre ei, dar și a lor cu Tatăl. 6. Fiindcă Principiul este în Tatăl și din Tatăl, iar Logosul este în Principiu și din Principiu. Așadar, bine a spus: «În Principiu era Logosul», căci era în Fiul; «și Logosul era către Dumnezeu», căci și Principiul [era întors către Dumnezeu]; «și Logosul

---

[1201] *Luca* 7, 35. Citatul din *Luca* sună în felul următor: „Și înțelepciunea a fost găsită dreaptă de *toți* [subl. ns.] copiii ei”.

[1202] *1 Corinteni* 2, 6.

[1203] *Efeseni* 5, 32. Pasajul scripturistic face aluzie la cea de-a patra pereche: Hristos (Omul) și Biserica. Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 1, 1.

[1204] Probabil interpretarea valentiniană a lui Ptolemeu a prologului *Evangheliei după Ioan*; vezi F.M. SAGNARD, *La gnose valentinienne*..., p. 228.

[1205] *Cf. Ioan* 1, 34, 49; 3, 18.

[1206] *Cf. Ioan* 1, 18.

[1207] Adică în Logos.

[1208] *Ioan* 1, 1-2: Ἐν Ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν Ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Traducerea prologului Evangheliei este adaptată terminologiei valentiniene, unde Principiul este un eon separat.

era Dumnezeu» înseamnă urmarea logică, fiindcă tot ceea ce este născut din Dumnezeu este Dumnezeu; «Acesta era în Principiu către Dumnezeu», [afirmație prin care] a arătat ordinea emanării[1209].

7. «Toate prin el s-au făcut și în afară de el nu s-a făcut nimic»[1210], căci, pentru toți eonii care au urmat după el, Logosul a fost pricina modelării și a nașterii lor. Iar Ioan spune în continuare: «Ceea ce a fost făcut în el Viață este»[1211], iar aici a arătat și perechea Logosului, căci, a spus el, toate s-au făcut prin el, iar Viața se afla în el. 8. Iar aceasta[1212], care se afla în el, îi era mai apropiată decât lucrurile făcute prin el, fiindcă Viața este mereu împreună cu el și prin el aduce roadă.

9. Astfel, de vreme ce adaugă: «Și Viața[1213] era lumina Oamenilor»[1214], prin faptul că a spus «Oameni» a deslușit de îndată, prin același nume, și Biserica, pentru a exprima printr-un singur nume comuniunea perechii – fiindcă din [perechea] Logosului și a Vieții a luat naștere [perechea] Omului și a Bisericii. 10. Apoi a mai spus că Viața este lumina Oamenilor de vreme ce aceștia au fost luminați de ea, ceea ce înseamnă că au fost plămădiți și aduși la ființă [de către ea]. Iar acest lucru îl spune și Pavel: «Căci tot ceea ce iese la lumină este lumină»[1215]. Prin urmare, pentru că Viața a scos la lumină și a născut atât pe Om, cât și Biserica, ea a fost numită lumină a acelora. 11. Prin aceste cuvinte, Ioan a deslușit în chip limpede, alături de alte lucruri, și cea de-a doua Tetradă, adică Logosul și Viața, Omul și Biserica. 11. Însă a mai arătat, de asemenea, și prima Tetradă.

12. Dar, vorbind despre Mântuitorul și spunând că toate lucrurile din afara Pleromei au fost zidite prin el, mai spun și că el este rodul întregii Plerome. 13. Și asta pentru că a spus despre el că este și «lumina care luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o»[1216], de vreme ce, punându-le pe toate cele născute din patimă în rânduială, el a rămas necunoscut acestora. 14. Iar Ioan spune că

[1209] În acest caz, Principiul se identifică cu Fiul.
[1210] *Ioan* 1, 3.
[1211] *Ioan* 1, 3-4.
[1212] Viața.
[1213] Reamintim că aici Viața, Omul, Biserica, Principiul sunt eoni. De aceea au și fost scriși cu majuscule.
[1214] *Ioan* 1, 4.
[1215] *Efeseni* 5, 14.
[1216] *Ioan* 1, 5.

el este și Fiu, și Adevăr, și Viață, și Logos care s-a făcut trup, a cărui slavă el spune că noi am văzut-o și că era slava lui, cea a Unuia-Născut, care i-a fost dată lui de către Tatăl, plină de Har și de Adevăr. 15. Căci Ioan spune acestea: «Și Logosul s-a făcut trup și s-a sălășluit între noi și am văzut slava lui, slavă ca a Unuia-Născut de la Tatăl, plină de Har și de Adevăr»[1217]. Așadar, Ioan a înfățișat cu limpezime și prima Tetradă, atunci când a vorbit despre Tată, despre Har, despre Unul-Născut și despre Adevăr.

16. Prin urmare, el a vorbit și de prima[1218] Ogdoadă, Maică a tuturor eonilor, pentru că a amintit de Tată, de Har, de Unul-Născut, de Adevăr, de Logos, de Viață, de Om și de Biserică".

28.1. Iată, dragule, viclenia de care folosind-se, se înșală pe ei înșiși, abuzând de Scripturi și străduindu-se să-și alcătuiască din ele închipuirile lor! De aceea am istorisit în propriii lor termeni, pentru ca, din aceste cuvinte, să înțelegi șiretenia tertipului și vicleniа rătăcirii[1219].

2. Căci, dacă Ioan, înainte de toate, și-ar fi pus în minte să dezvăluie Ogdoada cea mai presus de toate, acesta ar fi păstrat rânduiala emanațiilor, și de aceea prima Tetradă a fost așezată printre primele nume, ca una ce era vrednică de cinste; și în acest chip s-ar fi arătat limpede, prin ordinea numelor, și ordinea Ogdoadei. În acest caz nu ar fi pomenit prima Tetradă doar la sfârșit, după atâta timp, ca și cum ar fi uitat de ea și i-ar fi venit în minte în ultima clipă. 3. În al doilea rând, dacă voia să amintească și de perechi, nu ar mai fi pomenit și numele Bisericii, ci fie s-ar fi mulțumit, în privința celorlalte perechi, să îi numească doar pe eonii de parte bărbătească, cei de parte femeiască putând să fie, la fel, subînțeleși, pentru ca prin toate aceste [nume] să fie menținută unitatea, fie, dacă ar fi înșirat perechile celorlalți eoni, ar fi arătat lămurit și perechea Omului și nu ne-ar fi lăsat să ghicim numele ei.

4. Acum este foarte clară înșelăciunea tâlcuirii lor. Căci Ioan propovăduiește un singur Dumnezeu Atotputernic și un singur Unul-Născut, Hristos Iisus, prin Care – spune – toate au fost făcute[1220], și Acesta este Cuvântul lui Dumnezeu[1221], Acesta este și

[1217] *Ioan* 1, 14.
[1218] Vezi F.M. SAGNARD, *La gnose valentinienne*..., pp. 228 și 317-320.
[1219] *Cf. Efeseni* 4, 14.
[1220] *Ioan* 1, 3.
[1221] *Ioan* 1, 1.

Unul-Născut[1222], Acesta e Ziditor a toate, Acesta este Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul[1223], Acesta e și Creator al lumii[1224], Acesta e Cel care a venit la ale Sale[1225], Acesta este Cel care S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi[1226]. 5. Însă aceștia, folosind o tâlcuire întortocheată, deși ademenitoare, pretind că, potrivit emanației, Unul-Născut este cineva, pe care îl numesc și Principiu, iar Mântuitorul este altcineva, precum și Logosul este altul, Fiul Unului-Născut, iar Hristos este și el un altul, emanat pentru restabilirea Pleromei.

6. Și astfel, izgonind adevărul din fiecare spusă a [Scripturii] și abuzând de nume, le-au schimonosit în sensul propriei teorii, astfel încât, după ei, Ioan nici măcar să nu-L fi amintit într-un pasaj atât de cuprinzător pe Domnul Iisus Hristos. 7. Așadar, dacă a vorbit de Tată, de Har, de Unul-Născut, de Adevăr, de Logos, de Viață, de Om și de Biserică, potrivit doctrinei lor, Ioan a vorbit de prima Ogdoadă, în care încă nu se regăsește Iisus și nu se regăsește nici Hristos, Învățătorul lui Ioan. 8. Dar Apostolul însuși a afirmat pe față că nu vorbește despre perechile lor, ci despre Domnul nostru Iisus Hristos, despre Care știe că este Cuvântul lui Dumnezeu.

9. Căci astfel, reluând pe scurt cele spuse despre Cuvântul amintit mai sus că „era întru început”[1227], el a adăugat lămurirea: „Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi”[1228]. Dar, potrivit teoriei lor, nu Logosul este cel care s-a făcut trup, de vreme ce nici măcar nu a ieșit în afara Pleromei, ci Mântuitorul, care a fost emanat din toți eonii după Logos.

29.1. Învățați și voi, cei nesăbuiți, că Iisus, Cel care a pătimit pentru noi[1229], Care S-a sălășluit între noi, chiar Acesta este Cuvântul lui Dumnezeu! Căci, oricare altul dintre eoni s-ar fi făcut trup pentru propria noastră mântuire, cum ar fi fost cu putință ca Apostolul să vorbească despre un altul? Însă acum, dacă Cuvântul Tatălui, Care S-a coborât, este Același cu Cel care S-a înălțat[1230], Fiul

[1222] *Ioan* 1, 18.
[1223] *Ioan* 1, 9.
[1224] *Ioan* 1, 10.
[1225] *Ioan* 1, 11.
[1226] *Ioan* 1, 14.
[1227] *Ioan* 1, 1.
[1228] *Ioan* 1, 14.
[1229] *Cf. 1 Petru* 2, 21.
[1230] *Cf. Efeseni* 4, 10; *Ioan* 3, 13.

Unul-Născut al unicului Dumnezeu, Cel care, potrivit bunăvoinței Tatălui, S-a întrupat pentru oameni, Ioan nu ar mai fi vorbit nici despre vreun altul, nici despre vreo Ogdoadă, ci numai despre Domnul Iisus Hristos. 2. Pentru aceștia, chiar de la început, Logosul nici măcar nu s-a făcut trup, pentru că ei spun că Mântuitorul a îmbrăcat un trup psihic, pe care l-a pregătit în vederea iconomiei [mântuirii] pentru a ajunge văzut și palpabil.

3. Însă trupul este plămada cea dintru început, făcută de Dumnezeu din pământ în Adam, trup care, după cum ne-a destăinuit Ioan, a ajuns Cuvântul lui Dumnezeu. 4. În acest chip a fost nimicită prima lor Ogdoadă cea de la început. Căci, de vreme ce Logosul, Unul-Născut, Viața, Lumina, Mântuitorul, Hristos și Fiul lui Dumnezeu se arată a fi Unul și Același, edificiul Ogdoadei lor se prăvălește cu totul la pământ. Și, de îndată ce aceasta a fost nimicită, întreaga lor doctrină – pe care emanând-o în chip înșelător în visurile lor, jefuiesc Scripturile – a fost cu totul culcată la pământ. 5. Prin urmare, după cum am mai spus, aceștia adună fraze și cuvinte pe care le găsesc ici și colo [în Scripturi], schimbându-le înțelesul de la unul firesc la unul ieșit din comun. Și fac asta aidoma celor care își propun felurite chestiuni de discutat, iar apoi se străduiesc să le dezvolte folosindu-se de stihuri luate din Homer.

6. Și în acest chip îi fac pe cei mai neștiutori să creadă că Homer a alcătuit acele versuri cu privire la subiectul tratat, și astfel mulți să fie prinși în cursă prin înșiruirea de versuri puse cap la cap, făcându-i să creadă că însuși Homer ar fi scris acele stihuri. 7. Exact ca în cazul celui care, folosind versuri homerice, înfățișează trimiterea lui Heracle de către Euristeu în Hades – și nimic nu mă împiedică și pe mine să îl iau eu ca pildă, încercarea[1231] fiind asemănătoare pentru amândoi:

Astfel grăind, l-a alungat din ale sale case cu greul lui oftat[1232]
Pe neînvinsul Hercule, vestit în mari isprăvi[1233],
8. Euristeu, fiu al lui Sthenelos Persianul[1234],
Câinele urâtului Hades din Ereb să aducă[1235].

[1231] Centon de zece versuri homerice. Astfel de însăilări pe diferite subiecte erau foarte gustate în Antichitate, nu doar de păgâni, ci și de creștini.
[1232] *Odiseea*, 10, 76.
[1233] *Odiseea*, 21, 26.
[1234] *Iliada*, 19, 123.
[1235] *Iliada*, 8, 368.

Purcede, așadar, precum un leu în munți hrănit, încrezător în puterea-i[1236],

Degrabă de-a lungul cetății, iar cei dragi lui, cu toții-mpreună-l urmează[1237]:

Soții și fecioare și bătrâni greu încercați[1238],

Toți îl bocesc îndelung de parcă la moarte s-ar duce[1239].

Dar ca tovarăși îi avea pe Hermes și pe ochioasa Atena[1240],

Căci știa în sinea-i ce osteneală avea să-ncerce al său frate[1241].

9. Dar care om dintre cei simpli nu ar fi prins în capcană de aceste stihuri și nu ar socoti că Homer însuși este cel care le-a scris cu privire la această temă? Dar persoana care este pricepută în chestiunile ce țin de Homer va recunoaște stihurile, nu însă și tema.

10. Își va da seama că unele vorbesc despre Odiseu, altele de Heracle, altele de Priam, în vreme ce altele despre Menelau și Agamemnon. Însă, dacă va lua stihurile și le va reașeza la locul lor, în fiecare carte, va nimici cu totul această chestiune. 11. În același chip, și acela care păstrează în sine neclintit Canonul adevărului[1242], pe care l-a primit prin botez[1243], va recunoaște de îndată numele, locurile și pildele scoase din Scripturi, dar nu și subiectul lor cel plin de blasfemii. 12. Și asta pentru că, chiar dacă va cunoaște acele pietre nestemate, totuși nu va recunoaște chipul de vulpe care l-a înlocuit pe cel adevărat al împăratului[1244]. Dar, dacă va repune la locul lor toate aceste spuse și le va rândui [pe toate] în armonie cu trupul adevărului, va scoate la iveală și va vădi lipsa de temei a născocirii lor.

30.1. Dar, pentru că în acest spectacol nu se pomenește nimic despre răscumpărare, se cade să îl părăsim, iar noi am crezut așa cum trebuie, iar cei care au fost prinși în farsa lor sunt liberi să o critice și să arate în care chestiuni autorii miturilor acestora nu

[1236] *Odiseea*, 6, 130.
[1237] *Iliada*, 24, 327.
[1238] *Odiseea*, 11, 38.
[1239] *Iliada*, 24, 328.
[1240] *Odiseea*, 11, 626.
[1241] *Iliada*, 2, 409.
[1242] Sau *Regula fidei*, rezumatul concis al doctrinei ortodoxe.
[1243] Înainte de primirea botezului, catehumenul recita solemn un anumit crez, specific Bisericii locale în care se găsea, care reprezenta tocmai *Regula fidei*, regula credinței, sinteza autoritară a doctrinei creștine mântuitoare.
[1244] Vezi imaginea de mai sus.

se pot înțelege nici între ei, de vreme ce au fost insuflați de felurite duhuri ale rătăcirii. 2. Prin acestea se va putea înțelege foarte amănunțit, mai înainte de orice argumentare, cât de trainic este adevărul propovăduit de minciună și cât de greșită este învățătura născocită de ei.

3. Fiindcă Biserica, cu toate că este răspândită în întreaga lume până la marginile pământului, a primit de la apostoli și de la ucenicii lor credința într-un singur Dumnezeu-Tatăl cel Atotputernic, „Care a făcut cerul și pământul și marea și toate cele ce sunt în ele”[1245], 4. și într-un singur Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a întrupat[1246] pentru mântuirea noastră, 5. și întru Duhul Sfânt, Care a binevestit prin proroci iconomia, cu alte cuvinte: venirea, Nașterea din Fecioară, Pătimirea, Învierea din morți, Înălțarea cu trupul la ceruri a Celui iubit[1247], Hristos Iisus, Domnul nostru, și reîntoarcerea Lui din ceruri în slava Tatălui[1248] „ca să le recapituleze pe toate”[1249] și să învieze tot trupul întregului neam omenesc, 6. pentru ca înaintea lui Hristos Iisus, a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului și Regelui nostru, potrivit bunăvoinței[1250] Tatălui Celui nevăzut[1251], „tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt”[1252], ca să facă întru toți judecată dreaptă[1253].

7. El va să trimită „duhurile răutății”[1254], îngerii care s-au răzvrătit și au căzut în lepădarea de credință, alături de oamenii cei plini de fărădelege, nedrepți, nelegiuiți și blasfematori, în focul veșnic[1255], 8. iar pe oamenii cei drepți și cuvioși[1256], care au ținut poruncile Lui[1257] și au stăruit în dragostea

[1245] *Ieșirea* 20, 11; *Psalmul* 145, 6; *Faptele Apostolilor* 4, 24; 14, 15.
[1246] *Cf. Ioan* 1, 14. Mărturisirea de credință a Sfântului Irineu subliniază identitatea dintre primul Principiu, Atotputernicul, Dumnezeul cel adevărat, cu Demiurgul, Creatorul universului, precum și unitatea Logosului, Hristos Mântuitorul.
[1247] *Cf. Efeseni* 1, 6.
[1248] *Cf. Matei* 16, 27.
[1249] *Efeseni* 1, 10.
[1250] *Cf. Efeseni* 1, 9.
[1251] *Cf. Coloseni* 1, 15.
[1252] *Filipeni* 2, 10-11.
[1253] *Cf. Romani* 2, 5.
[1254] *Efeseni* 6, 12.
[1255] *Cf. Matei* 18, 8; 25, 41.
[1256] *Cf. Tit* 1, 8.
[1257] *Cf. Ioan* 14, 15.

Lui[1258], unii de la început[1259], alții după ce s-au pocăit, îi va învrednici de harul cel dumnezeiesc și vor primi nestricăciunea, alături de slava cea veșnică[1260].

31.1. Așadar, după cum am spus, Biserica a primit această propovăduire și această credință a fost răspândită în lume ca o sămânță[1261], însă le păzește cu mare grijă, ca și cum ar locui într-o singură casă. Și crede în aceste învățături ca și cum ar avea un singur suflet și o aceeași inimă[1262], le binevestește într-un singur glas și le învață și le dă mai departe ca și cum ar avea o singură gură; 2. deși limbile din întreaga lume sunt foarte deosebite între ele, însă puterea Tradiției este una și aceeași. Căci, chiar dacă în lume există limbi diferite, totuși puterea Tradiției este una și aceeași. Și nici Bisericile întemeiate în Germania nu au crezut în mod deosebit și nici nu au predat o tradiție diferită, nici cele din Iberia, nici cele întemeiate printre celți, nici cele din ținuturile de Răsărit, nici cele din Egipt, nici cele din Libia, nici cele din centrul lumii[1263].

3. Dimpotrivă, așa cum soarele, făptura lui Dumnezeu, este unul și același în întreaga lume, în același chip și lumina, propovăduirea adevărului, se arată pretutindeni și îi luminează pe toți oamenii[1264] care vor să vină la cunoașterea adevărului[1265]. 4. Dar nici acela care este foarte iscusit în cuvântări printre întâii-stătători ai Bisericii nu va spune altceva decât acestea – căci niciunul nu este mai mare decât Învățătorul[1266] –, nici acela mai slab în cuvântări nu va micșora deloc Tradiția, căci credința, de vreme ce este una și aceeași, nici cel care poate grăi multe despre ea nu o va îmbogăți cu un cot, nici cel care poate să spună puține nu o va micșora cu vreunul[1267].

5. Iar faptul că unii cunosc mai mult sau mai puțin nu aduce câtuși de puțin știrbire învățăturii, la fel nici faptul de a născoci un alt Dumnezeu în afara Creatorului, Făcătorului și Celui care dă

[1258] *Cf. Ioan* 15, 10.
[1259] *Cf. Ioan* 15, 27.
[1260] *Cf. 2 Timotei* 2, 10; *1 Petru* 5, 10.
[1261] Vezi F.M. Sagnard, *La gnose valentinienne*..., p. 394.
[1262] *Cf. Faptele Apostolilor* 4, 32.
[1263] Este vorba de orașul Roma, *caput mundi*. Vezi F.M. Sagnard, *La gnose valentinienne*..., p. 69.
[1264] *Cf. Ioan* 1, 9.
[1265] *Cf. 1 Timotei* 2, 4.
[1266] *Cf. Matei* 10, 24.
[1267] *Cf. 2 Corinteni* 8, 15; *Ieșirea* 16, 18.

hrană acestei lumi, ca și cum Acesta nu ne-ar fi de ajuns, ori un alt Hristos sau un alt Unul-Născut, 6. ci tradiția stă în adâncirea din ce în ce mai mult a ceea ce a fost spus mai înainte în parabole și a le armoniza cu afirmațiile credinței, istorisind lucrarea lui Dumnezeu pentru iconomia mântuirii aduse tuturor oamenilor, arătând cât de răbdător a fost Dumnezeu cu privire la fărădelegea săvârșită de îngerii răzvrătiți și la neascultarea oamenilor.

7. Credința stă în a desluși pentru care pricină Unul și Același Dumnezeu a creat unele ființe vremelnice, iar altele veșnice, unele pământești, iar altele cerești. Credința înseamnă a înțelege din ce pricină Dumnezeu cel Nevăzut S-a arătat în chip văzut proorocilor, dar nu într-o singură înfățișare, ci unora într-un chip, iar altora într-alt chip. Credința înseamnă a lămuri de ce omenirea a avut parte de mai multe Testamente și în ce fel este fiecare dintre acestea. 8. Credința mai înseamnă a cerceta de ce „Dumnezeu le-a zăvorât pe toate în neascultare, ca să le miluiască pe toate”[1268]; a cugeta cu mulțumire de ce „Cuvântul” lui Dumnezeu „trup S-a făcut”[1269] și a pătimit; a înțelege de ce venirea Fiului lui Dumnezeu s-a petrecut în timpurile din urmă, adică de ce Începutul S-a arătat la sfârșit.

9. Credința înseamnă a dezvălui cele care sunt însemnate în Scripturi cu privire la sfârșit și la cele ce vor veni; a nu ține sub tăcere faptul că pe neamurile care erau fără de nădejde[1270] Dumnezeu le-a făcut „împreună-moștenitoare și mădulare ale aceluiași trup și împreună-părtașe”[1271] cu sfinții. 10. Credința mai înseamnă a vesti cum „acest” trup „muritor se va îmbrăca în nemurire și acest [trup] stricăcios în nestricăciune”[1272]; și a propovădui cum „cel care nu era popor a ajuns popor și iubită cea care nu era iubită”[1273] și cum „copiii celei părăsite au ajuns să fie mai mulți decât ai celei cu bărbat”[1274]. 11. Iar cu privire la acestea și despre cele asemănătoare cu ele, a vestit cu glas mare Apostolul: „O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al cunoașterii lui Dumnezeu: că de necercetat sunt judecățile Lui și de neaflat căile Lui!”[1275]

[1268] *Romani* 11, 32.
[1269] *Ioan* 1, 14.
[1270] *Cf. Efeseni* 2, 12.
[1271] *Efeseni* 3, 6.
[1272] *1 Corinteni* 15, 54.
[1273] *Romani* 9, 25; *Osea* 2, 25.
[1274] *Isaia* 54, 1; *Galateni* 4, 27.
[1275] *Romani* 11, 33.

12. Însă cunoașterea nu constă în a născoci în cele mai presus de Creator și de Ziditor o Mamă a acestuia și a celorlalți eoni, o Intenție a eonului care s-a rătăcit, și de a atinge culmile blasfemiei, nici în faptul de a spori iarăși înșelăciunea cu o Pleromă mai presus de această Intenție, care uneori are treizeci, alteori un șir fără sfârșit de eoni, așa cum spun acești învățători cu adevărat văduviți de cugetarea cea dumnezeiască, în timp ce întreaga Biserică are o singură și aceeași credință în întreaga lume, așa cum spuneam mai înainte.

32.1. Să ne uităm acum și la nestatornicia învățăturii acestora – și mai sunt doi sau trei de acest soi[1276] –, cea privitoare la lucrurile asupra cărora nici ei nu spun mereu aceleași lucruri, ci au opinii deosebite atât asupra celor existente, cât și asupra cuvintelor. 2. Căci Valentin, cel dintâi fruntaș al ereziei numite „gnostice", pe care a potrivit-o în așa fel încât să se îmbine cu învățătura școlii sale, a susținut cele ce urmează: există o Diadă de negrăit, din care o parte a primit numele de Negrăit, iar alta de Tăcere. 3. Mai apoi, din această Diadă a fost emanată o altă Diadă, iar o parte a acesteia se numește Tată, iar cealaltă poartă numele de Adevăr. Din această Tetradă au rodit Logosul și Viața, Omul și Biserica. Aceasta este prima Ogdoadă. 4. Iar din Logos și Viață, Valentin afirmă că au fost emanate zece Puteri, după cum am amintit mai sus, iar din Om și din Biserică au fost emanate alte douăsprezece Puteri, dintre care una, după ce s-a îndepărtat și a căzut, a dus la bun sfârșit facerea lumii.

5. Mai presupune apoi și [existența] a două Hotare, unul între Abis și cealaltă parte a Pleromei, care îi desparte pe eonii născuți de Tatăl nenăscut, și un altul care o desparte pe Mama lor de Pleromă. 6. Hristos însă nu a fost emanat de eonii din Pleromă, ci zămislit de către Mamă după ce ea s-a îndepărtat de Pleromă. Ea l-a născut, alături de o umbră[1277], atunci când își amintea de eonii cei mai presus de toate.

7. Acesta, fiind de parte bărbătească, după ce și-a înlăturat acea umbră, s-a înălțat iarăși în Pleromă, iar Mama, după ce a rămas cu umbra și golită de substanța spirituală, a dat naștere unui alt fiu.

[1276] Aluzie la conducătorii școlii valentiniene, printre care Sfântul Epifanie îi numără pe Secundus și Ptolemeu (vezi *Panarion*, 32 și 33).

[1277] Umbra există doar în sistemul lui Valentin, nu și în cel al lui Ptolemeu.

Acesta din urmă este Demiurgul, pe care îl numește și Atotțiitor al celor ce sunt mai prejos decât el. Dar tot învățătura lui Valentin – de data asta asemănătoare celei a falșilor „gnostici" – mai afirmă că, odată cu Demiurgul, a mai fost emanat și un Arhonte de stânga.

8. Și tot el mai spune că Iisus a fost emanat ba de eonul care s-a îndepărtat de Mama lor și s-a unit cu ceilalți, adică de Cel Dorit, ba chiar de cel care a revenit în Pleromă, adică de Hristos, ba de Om și de Biserică. 9. Mai spune că Duhul cel Sfânt a fost emanat de Adevăr pentru a-i cerceta și a-i face să rodească pe eoni, intrând în ei în mod nevăzut, iar prin el eonii rodesc vlăstarele Adevărului.

Aici se încheie spusele Sfântului Irineu împotriva valentinienilor.

33.1. Aceste lămuriri, alături de altele, le-a dat bătrânul bărbat Irineu, cel care a fost împodobit cu Duhul cel Sfânt și trimis în arenă ca un atlet biruitor al Domnului, fiind uns cu harismele adevăratei credințe și adevăratei cunoașteri[1278]. Acesta s-a luptat și a biruit toate argumentele lor cele delirante în amănunt și a doborât toată vorbăria lor cea deșartă.

2. El i-a mai combătut și mai în profunzime și mai pe larg într-un tratat următor, al doilea, precum și în altele. După ce și-a prăvălit la pământ adversarul și l-a înfrânt, el pare să-l fi târât afară [din arenă], triumfând împotriva lui în fața tuturor, scoțând la iveală slaba și lipsita lui de minte provocare.

3. Eu însă mă mulțumesc cu aceste puține lucruri pe care le-am spus, precum și cu cele spuse și adunate de acei scriitori ai adevărului, și se poate vedea cele ce au făcut alții, vorbesc despre Clement, Irineu și Ipolit[1279], alături de mulți alții care i-au combătut în chip minunat pe acești valentinieni. Fiind mulțumit cu ce au făcut aceștia și pe deplin în acord cu ei, nu mai voiesc, după cum am spus, să adaug aici și truda mea, căci chiar cele scrise de acești valentinieni, adică propriile lor învățături, sunt de ajuns pentru a le combate; lucrul este limpede oricărui om înzestrat cu pricepere.

34.1. Mai întâi, ideile lor sunt deosebite și fiecare caută să le nimicească pe ale celuilalt. Mai apoi, plăsmuirile lor mitice nu pot fi susținute, deoarece nicio Scriptură nu vorbește despre aceste lucruri, nici Legea lui Moise, nici un alt proroc de după Moise,

[1278] Spre deosebire de falsa cunoaștere („gnoză") a gnosticilor.

[1279] Principalii autori patristici ai unor însemnate tratate antieretice. Clement Alexandrinul a combătut gnosticismul în *Stromatele* sale.

nici Mântuitorul, nici vreunul dintre evangheliștii Săi și nici vreun apostol.

2. Apostolii, cei care au combătut idolatria și toate faptele cele nelegiuite, nu s-au temut să scrie și să se împotrivească tuturor faptelor și învățăturilor celor lipsite de lege. 3. Ei s-au ridicat împotriva acestora în chip foarte limpede, iar Mântuitorul a făcut la fel, spunând aceste lucruri: „Către cei din afară în pilde, dar vouă nu, cei cărora vă e dat să cunoașteți Împărăția cerurilor”[1280]. 4. Lor le-a tâlcuit pe dată limpede pildele cele din Evanghelii. Le-a deslușit ce este grăuntele de mușt ar[1281], ce este plămada[1282], ce înseamnă femeia care a pus aluatul în trei măsuri[1283], ce este vița-de-vie[1284], smochinul[1285], semănătorul[1286] și pământul cel bun[1287].

5. Dar inspirația acestor oameni este deșartă, fiindcă se află sub stăpânirea demonilor. Preasfântul Apostol Pavel a spus despre ei: „În vremurile cele de apoi, unii se vor depărta de la credință, luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor”[1288].

6. Și, iarăși, Sfântul Apostol Iacov, vorbind despre această învățătură, spune că „înțelepciunea aceasta nu vine de sus, ci este pământească, trupească, demonică. Iar înțelepciunea cea de sus întâi este curată, apoi pașnică, îngăduitoare, ascultătoare, plină de milă și de roade bune, neîndoielnică și nefățarnică”[1289]. La fel și celelalte. 7. Însă în aceștia nu găsim nicio roadă a Înțelepciunii. La acești prunci născuți mai înainte de vreme ai diavolilor se află doar „neorânduială și orice lucru rău”[1290], precum și șuierat al șerpilor, de vreme ce fiecare spune altceva în fiecare clipă. La ei nu se află nici milă, nici iertare, ci doar dezbinări și neînțelegeri. Nu se găsește nici curăție, nici pace și niciun fel de cinste.

35.1. Dar, iarăși, pentru că subiectul o cere, aș vrea să mai amintesc unele lucruri spuse de aceștia și să le combat, deși am

[1280] *Marcu* 4, 11.
[1281] *Matei* 13, 31.
[1282] *Matei* 13, 33.
[1283] *Matei* 13, 33.
[1284] *Ioan* 15, 1.
[1285] *Luca* 13, 6-7.
[1286] *Matei* 13, 37.
[1287] *Matei* 13, 38.
[1288] *1 Timotei* 4, 1.
[1289] *Iacov* 3, 15, 17.
[1290] *Iacov* 3, 16.

spus că mă opresc. Nu mă îngrijesc deloc de arta vorbirii, ci de folosul cititorilor. 2. Ei mai spun că al doisprezecelea eon, cel care a căzut din numărul celor doisprezece, a fost pierdut.

3. Mai zic și că acest lucru s-a petrecut din pricina lui Iuda, cel de-al doisprezecelea [apostol], fapt care a dus la nimicirea numărului de doisprezece. În același fel spun și despre femeia care avea scurgerea de sânge[1291]. Și cu cea care a pierdut o drahmă din cele zece[1292]. 4. Dar este deja lămurit că al doisprezecelea eon l-ar simboliza pe Iuda, după cum a spus mai înainte și preasfântul Irineu, căci Iuda a pierit cu totul, iar așa-zisul eon al doisprezecelea nu a fost golit de ființa sa. Călăuzitorul sau Cel ce pune Hotare a stat în mijlocul lor și a spus: „Iao" – după cum spun acești eretici – și astfel a rămas statornic.

5. Dar tragi-comedia lor nu poate fi asemănată cu femeia care avea o scurgere de sânge de doisprezece ani. Ea a fost tămăduită după doisprezece ani în care a suferit de această scurgere de sânge. Ea nu a fost lipsită de pătimire în acești doisprezece ani și nu a sângerat doar în al doisprezecelea, ci a sângerat în toți cei unsprezece, iar în al doisprezecelea an a fost tămăduită. 6. La fel, nici femeia care avea zece drahme nu a pierdut una cu bună știință, îngăduindu-le lor să vadă aici mitul căderii eonului materiei. Ea și-a aprins opaițul și a găsit drahma.

36.1. De vreme ce toate acestea au fost combătute prin două-trei argumente, înțelepții fii ai Sfintei Biserici Universale a lui Dumnezeu vor pricepe această tragi-comedie nesăbuită și de cea mai proastă calitate. Căci altfel voi lungi prea mult tratatul meu combătându-i pe aceiași oameni. 2. Voi pune aici capăt expunerii mele, punând hotar răutății lor, și voi merge mai departe. 3. Îl chem pe Dumnezeu să vină în ajutorul slăbiciunii noastre, spre a-i păzi de această erezie, de acelea despre care am vorbit deja și de cele pe care le voi arăta celor iubitori de învățătură, care doresc o cunoaștere cât mai amănunțită despre toate deșertăciunile care se găsesc pe lume, precum și despre legăturile care nu pot dăinui.

4. Căci, după ce și-a semănat visele în mințile multor oameni, Valentin, care se numește pe sine gnostic sau cunoscător, a împletit într-o singură legătură mai mulți scorpioni, ca în vechea și bine-cunoscuta parabolă. Căci se spune că mai mulți scorpioni s-au

[1291] *Matei* 9, 20-22.
[1292] *Luca* 15, 8-10.

legat unul de altul în șir de un acoperiș, alcătuind un lanț de vreo zece sau mai mulți, pentru ca astfel, prin viclenie, să le facă rău oamenilor.

5. În acest chip, el și așa-numiții gnostici, care și-au început rătăcirea de la el, luând bun prilej de la acesta, au fost școliți în învățătura rătăcirii de către alt dascăl și au adăugat înșelării învățătorului lor o altă înșelare, introducând o altă erezie, aflată în strânsă legătură cu prima. 6. Și, astfel, așa-numiții gnostici s-au dezbinat în alte și alte secte, dar ei și-au luat începutul și numele de la Valentin și de la înaintașii lui. De vreme ce am prăvălit la pământ această erezie a lui Valentin cu ajutorul învățăturii adevărului, să purcedem, cu ajutorul lui Dumnezeu, mai departe, și să cercetăm celelalte lucruri.

32. Împotriva secundienilor[1293], printre care se află Epifanie și Isidor, [erezia] a douăsprezecea, dar a treizeci și doua în șir

1.1. Am trecut de erezia lui Valentin, cel atât de grijuliu în a semăna mărăcinii, cu mare trudă și multă osteneală de plugar. Acum mă voi îndrepta către rămășițele ciulinilor semănați de el, precum și a pieilor de șarpe lepădate tot de el.

2. Ne rugăm Duhului Sfânt ca prin acest tratat să pot ocroti sufletele [credincioșilor] de vătămarea veninului acestora, prin învățătura lui Dumnezeu și prin cuvântul cel sfânt, și să scot afară otrava acestor [învățături necurate]. 3. Voi începe să vorbesc despre șirul acestora care au urmat, despre învățătura fiecăruia dintre cei ieșiți din erezia lui [Valentin], fiecare semănând o sămânță proprie, deosebită de a aceluia.

4. Secundus, care era unul dintre ei și care dorea să meargă mai departe cu gândirea, a înfățișat toate așa cum le spunea și Valentin,

[1293] Secundus a fost unul dintre primii ucenici ai lui Valentin, trăind pe la jumătatea veacului al II-lea d.Hr. Sfântul Irineu de Lyon (*Împotriva ereziilor*, I, 11, 2) ne informează că doctrina acestuia nu era prea diferită de cea a maestrului său. Secundus a dus însă dualismul la extrem, așezând la originea universului două principii, Lumina și Întunericul. El a divizat Ogdoada într-o pereche de Tetrade, după cum ne spune Tertulian (*Împotriva valentinienilor*, 38). Prin această perspectivă dualistă, secundienii sunt foarte apropiați de manihei.

dar a turnat și mai multă zăpăceală în acești oameni trăsniți de fulger. 5. El cugeta aidoma lui Valentin, după cum am spus, dar mai adânc decât acesta[1294], spunând că prima Ogdoadă este o tetradă de dreapta și o tetradă de stânga, și, de aceea, a învățat că una este numită „lumină", iar cealaltă „întuneric". 6. Iar puterea care a căzut în întristare nu este unul dintre cei treizeci de eoni, ci a venit după cei treizeci și a fost unul dintre roadele lor, născut în cele de jos, după Ogdoadă. 7. Iar cu privire la toate cele despre Hristos și alte învățături, ei cred aceleași lucruri precum corifeul lor, Valentin, cel care le-a dăruit aceste veninuri și otrăvuri.

8. De vreme ce el nu are multe dogme deosebite și bizare, mă voi mulțumi cu cele deja spuse mai înainte, care pot fi combătute chiar prin ele însele. Dar voi spune câteva lucruri și despre el, ca să nu pară că fug de discuție sau că nu am ce spune.

9. Dacă tetradele lor sunt rânduite la stânga și la dreapta, vom afla că este necesar să căutăm și să găsim ceea ce se află între locul din stânga și cel din dreapta. Orice lucru care are o parte dreaptă și o parte stângă se află între stânga și dreapta. 10. Iar dreapta și stânga nu ar putea exista dacă între acestea nu s-ar afla un corp care să facă această distincție.

11. Dar tu, nesăbuitule Secundus, alături de cei înșelați de tine, ia aminte că tot ceea ce se află în centru, din pricina căruia deosebim stânga de dreapta, este un lucru, iar dreapta și stânga, care sunt delimitate de el, nu pot avea o fire străină de acest [centru]! 12. Iar toate acestea pot fi urmărite cu necesitate dacă ne îndreptăm înapoi spre Acela care este Unul, Care nu mai are nimic mai presus de El, iar sub El nu se află nimic în afară de lucrurile pe care le-a creat.

13. Iar tuturor celor care înțeleg adevărul le va fi limpede că Dumnezeu este Unul, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Dar, dacă Dumnezeu, Cel de la care vin toate[1295], este Unul singur, nu există în El nimic de „stânga", nici ceva plin de slăbiciune sau ceva inferior, în afară de lucrurile create de El. Iar toate cele ce există în afară de Tatăl, de Fiul și de Sfântul Duh au fost făcute bine și au fost aduse la ființă de către El fără pic de gelozie[1296].

[1294] Sfântul Irineu îl ironizează, afirmând că dorea să se arate mai „gnostic" decât ceilalți (*Împotriva ereziilor*, I, 11, 3).

[1295] *Cf. 1 Corinteni* 8, 6.

[1296] Spre deosebire de cosmogonia gnostică, unde pasiunile (inclusiv cele josnice) sunt la ele acasă, Dumnezeul cel adevărat este lipsit de orice patimă.

2.1. Dar, dacă un altul dintre acești șerpi vine în față și-mi spune că dreapta și stânga se află în afara Celui Unic, în vreme ce El Însuși Se află în mijloc, iar că pe lucrurile din dreapta le primește și Se bucură de ele, numindu-le „dreptate" și „lumină", pe când cele din stânga sunt străine de El și le urăște, ar face bine să îmi spună de unde a scos el o astfel de geometrie, care îi îngăduie să jongleze astfel cum poftește cu neschimbabilele poziții de dreapta și de stânga. 2. Căci, în noi, dreapta și stânga sunt potrivite pentru a da nume mădularelor care sunt fixate neclintit în trup și nu își pot schimba locul între ele.

3. Însă orice lucru din afara noastră poate fi numit uneori „drept" sau „stâng". Căci acela care privește spre răsărit va numi partea de miazăzi „dreapta", iar partea de miazănoapte sau ținutul arctic, „stânga". 4. Iar când cineva se îndreaptă spre partea de apus, părțile vor avea nume diferite, după cum omul acela se întoarce. Părțile cele de sud sau de miazăzi, care cu o clipă în urmă erau la „dreapta", devin acum „stânga", iar cele din nord sau din ținutul arctic, care erau la „stânga", se preschimbă acum în „dreapta".

5. Dar unde a găsit acest înșelător o asemenea divină geometrie? Însă el crede că Nevoia a venit la existență după cei treizeci de eoni. 6. Dar spune-mi, te rog, de unde și-a luat Nevoia firea, cu alte cuvinte, puterea care a căzut? Însă tu o vei afla ca pe o mlădiță crescută din cele de sus, nicidecum un lucru creat, ci născut; lucrurile create nu sunt socotite astfel de tine și de întâiul-stătător al tău, ci rezultatul mai multor nașteri și emanații, prin care fiecare fire a primit și a dăruit câte ceva.

7. Dacă tu chiar socotești că așa stau lucrurile, nu faci altceva decât să ridici armele împotriva ta. Caci, dacă această ultimă putere și căderea ei au fost născute de cele de sus, a crescut și a înmugurit din ele, atunci ia parte și la darurile cele de sus. 8. Fiindcă această ultimă putere se împărtășește de Pleromă, iar Pleroma se împărtășește de această ultimă putere, iar între cele două nu este nicio deosebire, de vreme ce și una, și cealaltă se află în strânsă legătură. 9. Dar, ori de la ce capăt ai privi chestiunea, vei fi dat pe față ca un semănător al diavolului, păscând din iarba înșelătoare a aceluia, tu, cel mai demn de milă dintre toți cei vrednici de milă!

3.1. Dar să trecem cu vederea ceea ce e spus și făcut în lumea acestora, chiar dacă fiecare dintre aceștia mulți au feluriți întâistătători, care plăsmuiesc fantezii mai mari decât dascălii lor. Îi voi

înfățișa pe cei care se găsesc în această erezie, dar voi spune câte ceva deosebit de cele spuse deja mai sus.

2. Vorbesc acum despre Epifanie, fiul lui Isidor[1297], care s-a afundat pe sine în cel mai adânc abis al suferinței sub pretextul cuvântărilor de îndemn. Dar, ca să vorbim după adevăr, și-a luat prilejul ereziei sale chiar de la tatăl său după trup, Carpocrate, însă apoi s-a alăturat ereziei lui Secundus, despre care am vorbit, și a ajuns el însuși un secundian.

3. Căci între acești înșelați este o mare deosebire, dar și o amestecătură a grăirii în deșert, după cum am mai zis. 4. Acest Epifanie, după cum am amintit, era fiul lui Carpocrate, iar mama lui se numea Alexandria, iar Epifanie însuși era carpocrațian. După tată era un chefalonian. Însă părintele său a murit pe când Epifanie avea șaptesprezece ani, Domnul îngrijindu-Se să smulgă spinii cei vătămători și astfel să poarte grijă de binele lumii.

5. Dar, după moartea lui, cei care căzuseră în înșelarea sa nu s-au tămăduit de ciuma pe care o dobândiseră de la el. 6. Căci [Carpocrate] este până acum adorat ca zeu la Samos. Localnicii i-au clădit un lăcaș de închinare și îi aduc jertfe și slujbe la fiecare lună nouă. Au ridicat acolo și altare pentru el, închinându-i și o bibliotecă[1298], așa-numita „Bibliotecă a lui Epifanie".

7. Chefalonienii sunt atât de rătăciți, încât îi aduc jertfe și libații, cântând imnuri și dând banchete în cinstea lui, în locașul de închinare pe care i l-au clădit acolo. 8. Dar, din pricina prisosului prea mare de educație, mai ales cea enciclopedică și platonică, a căzut el în erezie și în alt fel de înșelări, cum ar fi cea care i-a târât

[1297] Fiul spiritual al lui Isidor, părintele său trupesc fiind Carpocrate: „Adepții lui Carpocrate și Epifanie cer ca femeile să fie comune. Această învățătură însă este cea mai mare hulă adusă numelui lui Hristos. Acest Epifanie, ale cărui scrieri sunt printre noi, a fost fiul lui Carpocrate și al mamei sale numită Alexandria; după tată era alexandrin, iar după mamă chefalonian. A trăit de toți 17 ani; a fost cinstit ca zeu în orașul Samos din Chefalonia, unde i s-au zidit și i s-au consacrat: un templu din pietre mari, altare, locuri sfinte, un muzeu; chefalonienii, la fiecare lună nouă, se adunau în templu, aduceau jertfe lui Epifanie, sărbătoreau ziua îndumnezeirii lui ca zi de naștere, făceau libațiuni, îl celebrau cu ospețe și cântau imnuri. A învățat de la tatăl său cultura enciclică și filozofia lui Platon. A fost promotorul gnozei monadice și este întemeietorul ereziei carpocrațienilor" (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, III, 2, 5, PSB 5, serie veche, pp. 187-188).

[1298] Termenul grecesc μουσεῖον nu poate fi echivalat cu „biblioteca" așa cum o cunoaștem astăzi, ci trebuie să mergem cu gândul la Biblioteca din Alexandria, care era un complex umanist și științific: biblioteci, laboratoare, săli de curs, spații de cazare etc. Ceva în felul unei universități moderne.

pe samieni în nebunia închinării la idoli. 9. Și, astfel, Epifanie s-a alăturat lui Secundus și celor împreună cu el. Căci el a împrumutat otrava acestuia, adică pălăvrăgeala cea multă, nedreaptă și stricată a acestui șarpe.

4.1. Ei mai spun totuși că Isidor este vinovat pentru răutatea lor, din pricina multelor sale *Îndemnuri*[1299]. Dar nu pot ști foarte limpede dacă acest Isidor a avut aceeași învățătură ca ei sau dacă el a fost un alt învățăcel al filozofilor. Oricum ar sta lucrurile, aceștia învață același lucru.

2. Mai întâi, Epifanie, alături de Carpocrate, care a fost tatăl său și întâiul-stătător al ereziei, precum și cei dimpreună cu el, au rânduit ca nevestele tuturor bărbaților să fie puse în comun, preluând ideea lui Platon din *Republica*[1300] și dobândind astfel ceea ce poftea. 3. Dar el a mai început să spună, după cum învață Mântuitorul în Evanghelie, că sunt trei feluri de fameni – cei făcuți astfel de către oameni, cei care sunt astfel din naștere, precum și famenii care devin astfel pentru Împărăția cerurilor[1301].

4. De aceea spune [el] „că sunt fameni făcuți astfel din necesitate, nu și potrivit rațiunii. Dar cei care se fac fameni pe sine pentru Împărăția cerurilor fac asta de frica urmărilor căsătoriei, mai ales a trudei pentru a câștiga cele trebuitoare vieții. 5. Iar cu privire la spusa: «Este mai bine să se căsătorească decât să ardă»[1302] și să nu îi fie azvârlit sufletul în foc, ei mai zic că Apostolul vrea să spună că «trebuie să se înfrâneze ziua și noaptea spre a nu cădea din curăție. Căci un suflet care rămâne statornic își va primi partea lui de nădejde»”.

6. Căci, după cum am spus, citând din cele pe care le îndeamnă Isidor în *Etica* sa, „trebuie să rămâi statornic în fața unei femei arțăgoase, ca nu cumva să cazi din harul lui Dumnezeu și să te poți ruga cu o bună conștiință după ce ți-ai slobozit sămânța focului. Dar, atunci când mulțumirea alunecă spre cerere și în loc să stai neclintit, riști să te prăbușești de tot, căsătorește-te!”

7. Dar tot el mai spune și asta: „Dar unul care este tânăr, sau sărman, sau alunecos”, adică bolnav, „și nu dorește să se căsătorească, după cum dictează rațiunea, fie ca acesta să nu se despartă

[1299] Nu este foarte clar dacă avem de-a face cu titlul unei alte opere a lui Isidor.
[1300] V, 449c.
[1301] *Cf. Matei* 19, 12.
[1302] *1 Corinteni* 7, 9.

de fratele său!" 8. Dar ticălosul lasă prin asta să cadă unele bănuieli asupra sa, de parcă ar juca într-o tragi-comedie, fiindcă mai spune: „Să spună ce dorește, de vreme ce am pătruns în cele sfinte și nu mai pot pătimi nimic. Însă, dacă are vreo bănuială, atunci să zică: «Pune-ți mâna peste mine, frate, ca să nu păcătuiesc». Iar el va primi atât ajutor sensibil, cât și inteligibil. Doar să dobândească binele și va și face aceasta".

9. Apoi mai spune: „Uneori rostim vorbe cu gura noastră, dar nu păcătuim, însă cugetarea noastră este înclinată spre păcat. Unul ca acesta se teme să facă ceea ce poftește, luând în considerare ca nu cumva să fie pedepsit pentru asta. Însă omenirea e alcătuită din indivizi care sunt astfel prin necesitate și prin natură, și unii care sunt astfel numai prin natură. Înveșmântarea [cu carne] este necesară și de la natură, dar mădularul poftei este cumva natural, însă nu e și necesar[1303]".

5.1. Autorul[1304] care a scris împotriva lor mai spune: „Spre a-i combate pe cei care nu viețuiesc drept", așadar pe basilidieni, pe carpocrațieni și pe cei care sunt numiți după Valentin și Epifanie, cărora li se alătură și Secundus, pe care l-am așezat după aceștia.

2. Căci fie că aceștia din urmă au pus pe seama celor dintâi, ori cei dintâi au pus pe seama celor din urmă aceste grozăvii, ei au împrumutat aceste lucruri unii de la alții. 3. Și, chiar dacă se deosebesc unii de alții în anumite privințe, ei sunt cu toții parte din aceeași erezie. „Astfel, aceștia susțin că, din pricina desăvârșirii lor, au libertatea de a păcătui și vor fi mântuiți grație desăvârșirii lor, chiar dacă acum păcătuiesc[1305]. Și asta din pricină că sunt aleși prin natura lor, chiar dacă începătorii dogmelor susținute de ei nu le îngăduie aceste lucruri."

4. Un altul, învățător vestit între ei, tinzând spre ceva mai înalt și mai gnostic, vorbește în felul următor despre prima Tetradă: „Înaintea tuturor există un Preprincipiu preininteligibil, inexprimabil și de nenumit, pe care eu îl numesc Singularitate. Împreună cu această Singularitate, există o Putere pe care o numesc și pe ea Unitate. 5. Această Unitate și această Singularitate, una fiind, au emis fără să emită un Principiu inteligibil al tuturor lucrurilor, nenăscut și nevăzut, Principiu pe care vorbirea îl numește Monadă. Împreună

[1303] Distincție de origine epicureică.

[1304] Sfântul Irineu de Lyon.

[1305] FERICITUL AUGUSTIN (*Despre erezii*, 12) ne confirmă imoralitatea crasă a acestora.

cu această Monadă există o Putere consubstanțială cu ea, pe care o numesc și pe ea Unul. Iar aceste Puteri, adică Singularitatea și Unitatea, Monada și Unul, au emis restul emanațiilor de eoni".

6.1. Printre autorii care au scris lucruri adevărate despre acești oameni și i-au combătut cât se poate de bine în felurite tratate, se numără și Clement (pe care unii îl numesc Clement de Alexandria, 2. iar alții Clement din Atena), precum și Sfântul Irineu, care a luat în râs tragi-comedia acestora, citând propriile cuvinte ale acestora și strigând în derâdere: 3. „Of, of și vai, vai! Cu adevărat se cuvine să ne lamentăm în graiul tragediei în fața unei asemenea creații de nume și a unei îndrăzneli atât de mari, de vreme ce, fără ca nici măcar să roșească, [acest învățător] a creat nume peste nume prin minciuna lui. Căci, prin faptul că a spus: 4. «Înaintea tuturor există un Preprincipiu preininteligibil, pe care eu îl numesc Singularitate» și, iarăși: «Împreună cu această Singularitate există o Putere pe care o numesc și pe ea Unitate», a recunoscut în mod cât se poate de limpede că cele spuse de el sunt născociri și că el însuși a inventat nume pe care nimeni înaintea lui nu le mai folosise. 5. Dar, după el, fără îndrăzneala lui, adevărul nu ar fi avut un nume nici până în ziua de astăzi. 6. Prin urmare, nimic nu-l împiedică pe altul să definească nume cu privire la același subiect, după cum urmează"[1306].

7. Dar, după cum am spus, după toate acestea, același fericit Irineu le dă acestor eoni alte nume născocite de el, în batjocură, doar pentru a dovedi cât sunt de lipsite de valoare aceste plăsmuiri delirante. El face arborele genealogic al pepenilor, al castraveților și al dovlecilor, ca și cum asemenea plăsmuiri ar exista cu adevărat, ca să îi lămurească pe cei înțelepți în cuvinte cu privire la cele pe care le-au citit.

7.1. „Iar alții dintre ei au dat iarăși alte nume primei Ogdoade primordiale, după cum urmează: în primul rând Preprincipiul, apoi Ininteligibilul, în al treilea rând Inexprimabilul, în al patrulea rând Invizibilul. 2. Din primul Preprincipiu a fost emis, în primul și al cincilea rând, Principiul, din Ininteligibil, în al doilea și al șaselea rând, Incomprehensibilul, din Inexprimabil, în al treilea și

[1306] Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 11, 4, traducere preluată din ediția: Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, Cartea I, traducere din limbile greacă veche și latină, introducere și note de Petru Molodeț, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2016, pp. 82-83.

al șaptelea rând, Nenumitul, din Invizibil, în al patrulea și al optulea rând, Nenăscutul, prin care prima Ogdoadă devine completă.

3. Ei vor ca aceste Puteri să preexiste Abisului și Tăcerii, ca să se arate mai desăvârșiți decât cei «desăvârșiți» și mai gnostici decât «gnosticii». Pe bună dreptate, cineva le-ar putea spune exclamând: «O voi, pepeni, netrebnici sofiști, și nu bărbați!»[1307] 4. Și chiar cu privire la Abis ei au păreri diferite, pentru că unii spun că el este neînsoțit, nefiind nici masculin, nici feminin, nici orice altceva, pe când alții spun că el este masculin-feminin, atribuindu-i o natură de hermafrodit. 5. Iarăși alții îi atribuie drept consoartă Tăcerea, ca să existe prima pereche."[1308] Și de aici sunt înfățișați în chip dramatic și restul acestora. 6. Iar în somnul lor adânc sunt nenumărate vise delirante, care le scrântesc mințile.

7. Dar la ce să mai pierdem atâta vreme, când procesul împotriva lor s-a încheiat, iar ei au fost combătuți și doborâți, după cum am spus mai înainte, lucrul fiind evident pentru oricine vrea să își păstreze viața și să nu se lase înșelat de basmele lor?

8. Nu voi mai spune alte lucruri despre ei. Trecând de această erezie, voi căuta să găsesc un drum mai sigur și o cale mai lină pentru a-i combate pe aceștia și a-i ocroti pe ascultători[1309], prin puterea lui Dumnezeu, prin învățătura adevăratei Sale contemplări. 9. După ce am zdrobit această viperă (una dintre multele de acest fel) sub încălțămintea Evangheliei, să le cercetăm și pe celelalte.

33. Împotriva ptolemeilor[1310], [erezia] a treisprezecea, dar a treizeci și treia în șir

1.1. Ptolemeu i-a urmat lui Secundus și celui care este numit Epifanie, care și-a luat pretextul ereziei de la Isidor. El ține de

[1307] Vezi *Iliada*, 2, 235.

[1308] SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 11, 5, ed. cit., pp. 83-84.

[1309] În Antichitate, cărțile erau citite cu glas tare, chiar și de către o singură persoană în cadrul lecturii private. Analfabetismul fiind foarte răspândit, lecturile publice erau frecvente.

[1310] Ptolemeu a trăit în veacul al II-lea d.Hr., fiind discipol al lui Valentin și membru al ramurii occidentale a școlii valentiniene. Probabil este identic cu acel Ptolemeu care ar fi convertit o matroană romană în jurul anului 150, la Roma (vezi SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL, *Apologia a II-a*, 9-20). Doctrina sa este expusă în *Epistola către Flora*, care ne-a fost transmisă de Sfântul Epifanie.

aceeași erezie a așa-numiților gnostici și, alături de alții, face parte din erezia valentinienilor, dar el are idei deosebite de ale dascălilor săi. Cei care cred în el se laudă cu numele lui și sunt numiți ptolemei.

2. Acest Ptolemeu ni s-a înfățișat ca un om foarte priceput în toate, mai presus decât dascălii săi, și ca unul care a născocit și a adăugat prisos de noi învățături peste cele învățate de aceia. 3. El a inventat astfel „două consoarte pe care le numesc și dispoziții, anume Gândirea și Voința, pentru că, după cum afirmă ei, [Tatăl] mai întâi s-a gândit în sine ce să emită, apoi a voit".

4. Gândirea a existat dintotdeauna alături de el, emanând mereu câte ceva, dar Voința a răsărit mai târziu. Căci „mai întâi s-a gândit în sine ce să emită, apoi a voit", zice Ptolemeu. 5. „Iar el a voit aceasta. De aceea, emanația în pereche a Unuia-Născut și a Adevărului a fost realizată de aceste două dispoziții și puteri, de Gândire și de Voință, care erau ca și amestecate una cu cealaltă.

6. Iar Unul-Născut și Adevărul au ieșit ca niște figuri și imagini ale celor două dispoziții ale Tatălui, realități vizibile ale celor invizibile – Intelectul ca imagine a Voinței, iar Adevărul ca imagine a Gândirii. De aceea, masculinul este imagine a Voinței care a venit mai apoi, iar femininul a Gândirii care nu are început, de vreme ce Voința a fost ca o putere a Gândirii. 7. Căci Gândirea cugeta în sine emanația din veșnicie, dar nu avea puterea de a emite prin ea însăși cele pe care le cugeta. Dar, când i s-a adăugat puterea Voinței, atunci a emis ceea ce a cugetat în sine."

2.1. Dar ce grăire deșartă și delirantă! Niciun om cu mintea întreagă nu ar putea pricepe cele spuse de acest om părăsit de Dumnezeu! 2. Homer mi se pare mult mai înțelept atunci când îl zugrăvește pe Zeus cum se îngrijora întreaga noapte, chinuindu-se și mâniindu-se, lipsit de somn, cum să afle o cale pentru a urzi un complot împotriva aheilor, pentru că Thetis ceruse ca mai-marii aheilor și aheii înșiși să fie pedepsiți pentru că l-au jignit pe Ahile[1311]. 3. Căci Ptolemeu a socotit că nu e nimic mai potrivit pentru slăvirea Părintelui tuturor lucrurilor și a Abisului decât ceea ce a spus Homer despre Zeus. Dar poate că mai curând l-a înțeles a fi Zeus, după cum a luat noțiunea de la Homer.

4. Căci cineva ar putea să spună că, atunci când el a îndrăznit să conceapă această imagine, a avut în minte pe Zeus și pe ahei

[1311] Ahile era fiul zeiței Thetis.

mai curând „decât pe Stăpânul tuturor, Care, deodată cu actul de a gândi, a dus la îndeplinire ceea ce a gândit și, deodată cu actul de a voi, gândește ceea ce a voit: gândind, în același timp voiește și, voind, în același timp gândește, 5. întreg fiind Gândire, întreg Voință, întreg Minte, întreg Lumină, întreg Ochi, întreg Auz, întreg Izvor al tuturor celor bune". Iar Dumnezeu nu este cuprins de nicio patimă. Căci El este Dumnezeu și nu Se îngrijorează de nimic, cu atât mai mult la o pierdere ca aceea a Abisului sau a lui Zeus. Pentru că, atunci când a vorbit despre Abis, Ptolemeu a imitat ceea ce a spus Homer despre Zeus.

6. Dar, pentru a combate și mai bine această înșelăciune, voi înfățișa aici chiar cele pe care el însuși le-a scris către o femeie numită Flora, ca să nu creadă careva că desființez această erezie numai pe temeiul celor auzite, fără să am știință mai întâi de învățătura acestuia. Căci, pe lângă cele deja spuse, el nu se rușinează să hulească nici Legea lui Dumnezeu dată prin Moise. Iată care sunt cuvintele sale:

Ptolemeu către Flora

3.1. Draga mea soră Flora[1312], mulți nu au înțeles bine Legea dată prin Moise, nici nu au cunoscut în chip exact nici poruncile sale, nici cine a rânduit-o. Tu însă vei pricepe cum trebuie aceste lucruri dacă le vei lua în seamă. 2. Căci unii spun că aceasta a fost rânduită chiar de Dumnezeu-Tatăl, alții însă merg pe calea potrivnică, susținând că aceasta a fost dată de adversarul cel ce aduce stricăciunea, adică diavolul, punând pe seama lui și facerea lumii, numindu-l părinte și creator al universului acestuia.

3. Aceștia se bâlbâie mereu în spusele lor, cântând pe glasuri deosebite, iar fiecare dintre ei s-a rătăcit de la adevăr în această chestiune[1313]. 4. Însă este limpede că Legea nu a fost rânduită de Dumnezeu și Tatăl cel desăvârșit (căci faptul este și firesc), deoarece este nedesăvârșită și a avut nevoie să fie împlinită de o altă

[1312] Nu dispunem de alte informații despre această Flora, pe care Ptolemeu o numește „soră", apelativ frecvent între creștini. Dacă este veridică identificarea lui Ptolemeu cu acel catehet despre care vorbește Sfântul Iustin în *Apologia a II-a*, 2, atunci Flora era o nobilă matroană din Roma, în vremea lui Marcus Aurelius. În orice caz, Flora era o doamnă educată din cadrul aristocrației vremii. Gnosticii făceau o misiune asiduă în aceste medii (vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 13, 3).

[1313] Aluzie la controversele dintre carpocrațieni și marcioniți. Marcion susținea că nu diavolul, ci Iahve, un zeu inferior, este autorul Legii vechi.

persoană; mai mult, ea cuprinde porunci care sunt nepotrivite cu firea și gândirea lui Dumnezeu. 5. Dar nu putem pune nici pe seama adversarului o Lege care interzice săvârșirea nelegiuirii, după cum fac aceia care nu urmează spusele Mântuitorului nostru. Căci El Însuși a spus: „Orice cetate sau casă care se dezbină în sine nu va dăinui”[1314].

6. Dar și Apostolul, desființând de dinainte lipsa de temeinicie a acestei înțelepciuni a mincinoșilor, spune că totul a fost făcut prin El și că fără de El nu s-a făcut nimic[1315]. Astfel, creația lumii este opera unui Dumnezeu drept[1316] care urăște nedreptatea, și nu a unui Dumnezeu al stricăciunii. 7. O astfel de părere este a oamenilor lipsiți de minte, care nu pun la socoteală pronia[1317] Creatorului, și au orbiți nu doar ochii sufletului, ci și pe cei ai trupului[1318]. Din cele spuse, este foarte limpede că aceștia au rătăcit de la calea adevărului. În această stare se află și unii, și alții[1319]. 8. Unii, pentru că nu îl cunosc pe Dumnezeul dreptății, iar alții, pentru că nu îl cunosc pe Tatăl universului, pe care numai cel care a venit îl cunoaște și l-a și dezvăluit[1320]. Ne revine nouă, cei care am fost socotiți vrednici de amândouă felurile de cunoaștere, să deslușim în amănunt înțelesul Legii, de ce fel este aceasta, de cine a fost rânduită, aducând ca dovadă spusele Mântuitorului nostru, căci numai prin mijlocirea Sa am fost în stare să ajungem la cunoașterea acestor lucruri.

[1314] *Matei* 12, 25.

[1315] *Ioan* 1, 3.

[1316] Acest Dumnezeu este Demiurgul, iar pentru ortodocși, Dumnezeul unic al Vechiului și al Noului Testament. Se cuvine să atragem atenția că textul de față este scris pentru o persoană inițiată, și de aceea poate fi înțeles la mai multe niveluri, iar conceptele exprimate aici sunt și ele ambigue în mod voit.

[1317] Filozofia greacă și teologia creștină afirmau că observarea naturii și a legilor ei putea duce la admiterea proniei divine. Pentru gnostici însă, providența era mai ambiguă și putea fi observată doar în lucrarea Dumnezeului suprem (nu în activitatea Dumnezeului Vechiului Testament, Demiurgul), iar aceasta se manifesta în recuperarea sufletelor oamenilor pnevmatici și psihici.

[1318] Metaforă comună în filozofia stoică. Vezi Cicero, *Despre natura zeilor*, II, 69; Minucius Felix, *Octavius*, 17, 3.

[1319] Primii sunt creștinii ortodocși, ceilalți marcioniții. În realitate, Marcion făcea distincție între Dumnezeul Vechiului Testament și diavol. Însă, cu timpul, distincția lui Ptolemeu s-a impus în literatura ereziologică.

[1320] *Cf. Matei* 11, 27; *Ioan* 1, 18. Marcioniții nu recunoșteau justiția divină, pe care o interpretau negativ și o atribuiau Dumnezeului celui rău. Pentru ptolemei, și ortodocșii greșeau atribuind dreptatea Dumnezeului Vechiului Testament. Numai gnosticii sunt capabili să facă distincția justă.

4.1. Mai înainte de toate, se cuvine să învățăm că toată acea Lege cuprinsă în Pentateuhul lui Moise nu a fost dată de aceeași persoană. Cu alte cuvinte, nu doar de Dumnezeu, ci mai sunt unele porunci care au fost rânduite și de oameni[1321]. 2. Cuvintele Mântuitorului ne învață că aceasta se împarte în trei. O parte trimite la Dumnezeu Însuși și la legile rânduite de El, a doua la Moise (nu ca și cum Dumnezeu ar fi dat legi prin el, ci pentru că și el, mânat de propria cugetare, a rânduit anumite porunci), iar a treia parte ține de bătrânii poporului, deoarece și aceștia au lăsat câteva porunci.

3. Că lucrurile stau așa, o dovedesc cuvintele Mântuitorului, Care, aflat în dispută cu unii care Îl luau la întrebări despre divorț, dacă este îngăduit de Lege, le-a spus acelora: 4. „Pentru învârtoșarea inimii voastre, v-a dat voie Moise să lăsați pe femeile voastre, dar din început nu a fost așa. De fapt, Domnul a făcut această unire. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă"[1322]. 5. Astfel, [Mântuitorul] arată că una este Legea lui Dumnezeu, care nu îngăduie bărbatului să își lase femeia, iar alta cea a lui Moise, care, din pricina învârtoșării inimilor, le îngăduie să înlăture acest jug.

6. În această privință, Moise a rânduit o lege potrivnică celei a lui Dumnezeu, căci a înlătura jugul este cu totul altceva decât a lua jugul [căsătoriei]. Dacă vom cerceta care a fost logica lui Moise când a dat această poruncă, vom descoperi că nu a făcut aceasta cu bună știință, ci împins de necesitate, din pricina slăbiciunii celor cărora li s-a lăsat această lege.

7. Aceștia nu erau în stare să păzească voia lui Dumnezeu, potrivit căreia nu era îngăduit să își izgonească nevestele, cu care unii dintre ei locuiau împotriva voinței lor și din această pricină exista primejdia stârnirii unor mai mari nedreptăți, care puteau duce până la moarte. 8. Din pricina primejdiei acestor nedreptăți, Moise le-a rânduit o a doua poruncă, pentru a evita un rău mai mare, alegând răul cel mai mic.

9. Așadar, le-a rânduit cu de la sine putere legea divorțului, ca aceștia, dacă nu puteau să țină prima poruncă, cel puțin să o respecte pe aceasta din urmă și să nu se lase cu totul pradă nedreptății și răutății, care i-ar fi dus la deplină pieire. 10. Și acum este cât se poate de limpede că Moise a dat legi potrivnice lui Dumnezeu. Prin

[1321] Gnosticii afirmau că astfel de interpolări se găsesc și în Noul Testament. Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, III, 2, 2.

[1322] *Matei* 19, 6, 8.

aceasta am arătat că Legea lui Moise este cu totul alta decât cea a lui Dumnezeu, iar acest lucru nu poate fi contestat, deși l-am dovedit numai printr-un singur exemplu.

11. În Lege s-au strecurat și unele tradiții de-ale bătrânilor, după cum o arată foarte limpede și Domnul. Căci El a zis: „Căci Dumnezeu a zis: «Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, iar cine va blestema pe tată sau pe mamă să se sfârșească cu moarte». Voi însă spuneți: «Cel care va zice tatălui său sau mamei sale: 'Cu ce te-aș fi putut ajuta este dăruit lui Dumnezeu', acela nu va cinsti pe tatăl său sau pe mama sa»; și ați desființat cuvântul lui Dumnezeu pentru datina voastră[1323].

12. Fățarnicilor, bine a prorocit despre voi Isaia, când a zis: «Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar inima lor este departe de Mine. Și zadarnic Mă cinstesc ei, învățând învățături ce sunt porunci ale oamenilor»!"[1324] 13. Acum este limpede că Legea întreagă se împarte în trei. În ea găsim legile date de Moise, cele ale bătrânilor și cele ale lui Dumnezeu Însuși. O asemenea clasificare a părților Legii ne-a arătat ceea ce e adevărat în ea.

5.1. Dar Legea dată direct de Dumnezeu se împarte, la rândul ei, tot în trei secțiuni[1325]. Mai întâi, legile cele curate, care nu sunt amestecate cu răul, pe care Mântuitorul le numește Lege propriu-zisă, pe care a venit să o plinească, nu să o desființeze[1326]. Căci această lege pe care a plinit-o nu Îi era străină, ci avea nevoie de desăvârșire, fiindcă nu era desăvârșită; și nu era astfel fiindcă era amestecată cu răutate și nedreptate, lucruri pe care Domnul le-a desființat pentru că erau potrivnice firii Sale. 2. În al doilea rând, vin rânduielile cu valoare tipică și simbolică, cele lăsate după icoana celor duhovnicești și aflate mai presus de cele de aici. Pe acestea Domnul le-a strămutat din cele ce cad sub simțuri și sunt aparente către cele spirituale și nevăzute.

3. Iar Legea lui Dumnezeu este curată și neamestecată cu răul, mai precis *Decalogul*, cele zece porunci dumnezeiești rânduite pe două table, cele care interzic lucrurile de la care trebuie să ne înfrânăm și poruncesc cele ce trebuie făcute. Dar și acestea,

---

[1323] Un astfel de subterfugiu nu are bază biblică, ci constituie exclusiv o interpretare rabinică. Vezi *Omiliile pseudo-clementine*, 2, 38.

[1324] *Matei* 15, 4-9; *Deuteronomul* 5, 16; *Isaia* 29, 13.

[1325] Sfântul Irineu de Lyon (*Împotriva ereziilor*, I, 7, 3) ne informează că Ptolemeu diviza și profețiile veterotestamentare în trei părți.

[1326] *Cf. Matei* 5, 17.

deși cuprind legi curate, de vreme ce erau nedesăvârșite, aveau nevoie de plinire din partea Mântuitorului.

4. Legea era însă amestecată cu nedreptatea, menită să pedepsească foarte aspru pe cei ce au săvârșit nedreptăți, poruncind ca să fie scos un ochi pentru un ochi, dinte pentru dinte, precum și moarte pentru moarte[1327]. Dar cel care săvârșește a doua nedreptate [pentru a o răsplăti pe prima] nu face prin asta un rău mai mic, ci cel din urmă rău se deosebește de primul doar prin ordine, căci săvârșește aceeași faptă.

5. Totuși această poruncă este întrucâtva dreaptă, rânduită pentru a preveni încălcarea acelei legi curate, din pricina slăbiciunii celor cărora le-a fost rânduită legea; însă este străină[1328] naturii Părintelui tuturor lucrurilor. 6. Poate că acest lucru era potrivit, însă mai curând a fost făcut din cauza necesității[1329]. Căci, poruncind ca ucigașul să fie ucis drept compensație, creând o altă lege de rangul al doilea și arbitrând între două crime[1330], cel care a poruncit „să nu ucizi" este un rob al necesității.

7. Însă Fiul venit de la acela[1331] a venit pentru a desființa această parte a Legii, mărturisind totuși că și aceasta vine de la Dumnezeu; de fapt, El recunoaște și vechea iconomie, acolo unde spune: „Dumnezeu[1332] zice: «Cine va blestema pe tată sau pe mamă să se sfârșească cu moarte»"[1333].

8. Mai există apoi și partea simbolică[1334] a Legii, cea care este scrisă pentru a reprezenta icoanele celor duhovnicești și

---

[1327] *Leviticul* 24, 20; *Matei* 5, 38.

[1328] Termenul grecesc ἀνοίκειος este unul tehnic, folosit de gnostici pentru a sublinia lipsa consubstanțialității între o sămânță spirituală și natura Tatălui și a eonilor.

[1329] Ptolemeu explică (asemenea lui Tertulian mai târziu, în cadrul polemicii antimarcionite) opoziția dintre legea talionului și cea a Noului Testament prin necesități de ordin contextual și istoric, dar concluzia trasă de el este una gnostică.

[1330] Legea talionului nu punea capăt păcatului, însă avea rolul de a limita amplitudinea răzbunării, care, de regulă, este mai mare decât fapta propriu-zisă. Vezi TERTULIAN, *Despre răbdare*, 10, 1.

[1331] Unii savanți l-au identificat pe acest Fiu cu Hristosul psihic, fiul Demiurgului, despre care vorbesc unele izvoare valentiniene. Însă identificarea nu este plauzibilă, de vreme ce acesta nu ar fi avut autoritatea de a abroga preceptele Legii vechi, spre deosebire de Fiul Dumnezeului suprem. Probabil că eroarea este intenționată; vezi M. SIMONETTI, *Testi gnostici cristiani*, p. 511, n. 134.

[1332] Apelativul de „Dumnezeu" dat de Hristos Demiurgului se justifică deoarece și gnosticii înșiși îl recunoșteau ca Dumnezeu, dar de rangul doi.

[1333] *Matei* 15, 4.

[1334] Literal: tipologică. Pentru interpretarea alegorică a Legii lui Moise, a se vedea *Epistola lui Barnaba*. Vezi și *Romani* 2, 25-28.

superioare, adică cea care cuprinde rânduielile cu privire la prinoase, tăierea împrejur, sabat[1335], post, pască și azime, precum și celelalte de acest fel. 9. Toate aceste lucruri, care erau icoane și simboluri, odată ce adevărul s-a arătat, și-au schimbat înțelesul. Acestea au fost desființate ca realități trupești, fiind de acum înțelese doar în chip duhovnicesc, de vreme ce numele au rămas aceleași, dar realitățile semnificate s-au schimbat.

10. Și Mântuitorul ne-a poruncit să aducem prinoase, dar nu prin mijlocirea unor ființe lipsite de rațiune și prin miresme de tămâie, ci prin laude duhovnicești[1336], slăviri și mulțumiri și prin fapte bune și comuniune cu aproapele nostru. 11. El dorește să ne tăiem împrejur cu o tăiere împrejur duhovnicească a inimii, nu cu una trupească. 12. Ne poruncește să ținem și sabatul, cu alte cuvinte să ne înfrânăm de la faptele cele rele. 13. Ne poruncește să postim, adică să ținem un post trupesc, dar și unul duhovnicesc, care înseamnă să ne înfrânăm de la orice răutate[1337].

14. Și noi postim trupește, de vreme ce putem dobândi un anumit folos pentru suflet dacă acesta este săvârșit potrivit rațiunii, atunci când nu se face pentru a imita pe cineva sau din obișnuință sau de dragul unei anumite zile, cu toate că este o zi rânduită în acest scop. Acestea ne fac să ne amintim de adevăratul post, chiar dacă nu toți pot posti în acest fel, urmând să aibă cel puțin amintirea acelui post adevărat prin postul cel văzut[1338].

15. La fel, Paștile și Azimile sunt și ele simboluri, după cum ne arată limpede și Apostolul Pavel, spunând: „Căci Paștile

[1335] Vezi Tertulian, *Împotriva iudeilor*, 4, 8.

[1336] *1 Petru* 2, 5.

[1337] Valentinienii credeau că autentica interpretare a Scripturii (cea alegorică) nu este apanajul creștinilor simpli din două motive: fie pentru că Vechiul Testament exprimă realitățile psihice, create de Demiurg, fie pentru că Logosul și Sofia, fără știrea Demiurgului, au inspirat unele pasaje din Vechiul Testament (vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 7, 3).

[1338] „Este un lucru potrivit să mergem la botez cu bucurie; dar, de vreme ce împreună cu unii [dintre cei care se botează] coboară adeseori în apă și duhuri necurate, care îl însoțesc pe om și au împreună cu el parte de pecete, ceea ce le face de-atunci încolo incurabile, atunci împreună cu bucuria se amestecă și frica, pentru ca numai cel curat să coboare în apă. De aceea este nevoie de postiri, cereri, rugăciuni, <punerea> mâinilor, îngenuncheri, pentru că sufletul este salvat «din lume» și «din gura leilor»; de aceea, ispitele vin îndată, din cauza duhurilor mâniate că sufletul [asupra căruia stăpâneau] le-a fost jefuit; chiar dacă cineva suportă ispitele, prevăzând că ele vor veni, ele tot tulbură veșmântul exterior." (Clement Alexandrinul, *Extrase din lucrările lui Theodot*, 83-84, PSB 19, serie nouă, p. 95).

nostru Hristos S-a jertfit pentru noi. De aceea să prăznuim nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al vicleșugului, ci să fim aluat nou"[1339].

6.1. Astfel mai mărturisim și că Legea lui Dumnezeu se divide în trei părți. Prima este cea plinită de Mântuitorul, căci poruncile „să nu ucizi, să nu săvârșești adulter, să nu faci jurământ strâmb"[1340] sunt cuprinse în porunca de a nu te mânia, de a nu pofti, de a nu jura.

2. O a doua parte e cea desființată în întregime. Astfel, porunca „ochi pentru ochi și dinte pentru dinte" este amestecată cu nedreptatea și a fost desființată de către Mântuitorul pentru că presupune o poruncă potrivnică[1341]. 3. Căci aceste lucruri se împotrivesc una alteia și se exclud reciproc: „Eu însă vă spun vouă: «Nu vă împotriviți celui rău; iar cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt»"[1342]. 4. Astfel, o parte este simbolică și este transferată la alte realități, schimbându-și înțelesul trupesc într-unul duhovnicesc, partea aceasta simbolică fiind legiferată după realitățile celor mai presus de toate[1343]. 5. Căci aceste imagini și simboluri, care reprezentau alte realități, au fost în ființă până ce a sosit adevărul; dar, atunci când a venit adevărul, se cuvine să le săvârșim pe cele care țin de adevăr, nu pe cele ale imaginii.

6. Aceste lucruri le-au învățat și ucenicii Săi[1344] și Apostolul Pavel, care au arătat părțile Legii ce țin de imagine, după cum am mai spus, prin mijlocirea Paștilor și Azimilor aduse pentru noi. Tot ei au arătat și acea parte din Lege amestecată cu răul: „Desființând legea poruncilor prin învățăturile Sale"[1345], iar acea parte neamestecată cu răul, astfel: „Legea e sfântă și porunca e sfântă și dreaptă și bună"[1346].

7.1. Pe cât ne e cu putință să vorbim pe scurt, cred că am arătat foarte limpede care este legea adăugată de oameni și care e legea lui Dumnezeu, cea care se divide în trei părți. 2. Acum nu ne

[1339] *1 Corinteni* 5, 7-8.
[1340] *Matei* 5, 21.
[1341] *Cf. Matei* 5, 30.
[1342] *Matei* 5, 39.
[1343] Postul în anumite zile ale săptămânii era caracteristic calendarului iudaic, fapt inacceptabil pentru gnostici, care desconsiderau cultul liturgic în general.
[1344] Ai Mântuitorului.
[1345] *Efeseni* 2, 15.
[1346] *Romani* 7, 12.

mai rămâne de zis decât că nu acest Dumnezeu a dat o asemenea lege. Dar cred că am dovedit și asta prin cele pe care le-am spus mai înainte dacă ai ascultat cu luare-aminte[1347]. 3. Dacă această lege, după cum am arătat, nu a fost dată nici de Dumnezeu cel desăvârșit, nici de diavolul, ceea ce nu ne e îngăduit să afirmăm, atunci e vorba de altcineva decât cel care a dat legea.

4. Acesta este demiurgul și făcătorul întregii[1348] acestei lumi și a celor ce se află în ea. El este diferit prin natură de aceștia doi și se află undeva într-o regiune intermediară între ei, pe care am putea-o numi Ținutul de Mijloc[1349]. 5. Dar Dumnezeul cel desăvârșit este bun prin natura Sa, căci Mântuitorul nostru ne-a descoperit că Dumnezeul cel bun, Tatăl Său, este unul singur, pe Care El L-a făcut cunoscut[1350]. Dimpotrivă, adversarul este rău și viclean prin natură, având ca trăsătură principală nedreptatea, iar cel care se află între aceștia nu e nici bun, nici rău, nici nedrept, putând fi numit însă drept, pentru că stăpânește dreptatea care ține de el.

6. Acest Dumnezeu este mai puțin desăvârșit față de Dumnezeul cel desăvârșit și mai prejos decât dreptatea Aceluia, în măsura în care este născut și nu nenăscut, căci nenăscut este doar Tatăl cel Nenăscut, de la Care provin toate lucrurile, deoarece toate depind de El[1351]. De aceea, [Demiurgul] va fi mult mai mare și mai puternic decât vrăjmașul[1352] și va avea o natură deosebită față de cei doi[1353].

7. Căci natura vrăjmașului este stricăciune și întuneric[1354] (acesta e, de fapt, material și împărțit), iar natura Tatălui tuturor lucrurilor, Cel nenăscut, este nestricăciunea și lumina care subzistă prin sine, simplă și uniformă. În schimb, natura acestui [Demiurg] este dublă și a dat naștere unei puteri îndoite[1355], dar el este icoana Celui mai presus de el.

[1347] Dumnezeului suprem, Demiurgului și diavolului le corespund cele trei tipuri de naturi umane, pnevmatică, psihică și materială.

[1348] Termeni de origine platonică.

[1349] Un alt termen tehnic gnostic, Μεσότης este sălașul Demiurgului și al psihicilor, între lumea materială și cea pnevmatică, spirituală.

[1350] *Cf. Matei* 19, 17.

[1351] *Cf. 1 Corinteni* 8, 6.

[1352] Diavolul.

[1353] Față de Tatăl și față de diavolul.

[1354] Gnosticii îl considerau pe diavol ca având o natură rea în sine, iar oamenii materiali (*hylicii*) erau deoființă cu acesta.

[1355] Ființelor psihice și celor materiale.

8. Să nu te tulbure aceste lucruri dacă vrei să înțelegi cum dintr-un singur principiu al tuturor lucrurilor, pe care îl recunoaștem și îl credem a fi nenăscut și nestricăcios și bun, au izvorât toate aceste naturi, cea stricăcioasă și cea din Ținutul de Mijloc, care nu sunt deoființă cu el, în vreme ce natura binelui este aceea de a produce lucruri asemănătoare și deoființă[1356] cu el. 9. Dar tu vei învăța, dacă te ajută Dumnezeu, principiul nașterii acestor lucruri, dacă vei fi vrednică de tradiția apostolică, pe care și noi am primit-o prin succesiune[1357], și astfel vom adeveri întreaga doctrină și învățătură a Mântuitorului nostru.

10. Aceste lucruri, draga mea Flora, le-am spus pe scurt, le-am expus în puține cuvinte, însă am lămurit limpede această chestiune. Acestea îți vor fi de mare folos în cele ce urmează, dacă tu, aidoma pământului celui roditor, vei primi aceste semințe și vei aduce rodul pe care îl au în ele însele[1358].

Aici se sfârșește scrisoarea lui Ptolemeu către Flora.

8.1. Oare cine va pune capăt acestor cuvinte nesăbuite ale acestui ticălos și ale celor dimpreună cu el? Vorbesc despre Ptolemeu și despre cei din jurul lui, care plăsmuiesc astfel de însăilări și amestecături atât de lungi. 2. Căci niciunul dintre

[1356] Ὁμοούσιος, termen de origine gnostică, folosit pentru a desemna identitatea de natură dintre Dumnezeul suprem și oamenii pnevmatici.

[1357] Nu doar ortodocșii din Marea Biserică (așa cum o numeau ironic gnosticii) se bucură de privilegiul succesiunii apostolice, ci și ei. Însă gnosticii afirmau că tradiția Bisericii și succesiunea apostolică erau vizibile tuturor, în vreme ce a lor era tainică, transmisă în secret și urcând până la învățăturile date de Iisus în taină ucenicilor Săi. De pildă, Valentin se revendica de la un anume Teuda, ucenic al lui Pavel (*cf.* CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, VII, 106, 4). Tot Clement vorbește și de o doctrină ezoterică a creștinilor ortodocși: „Așadar, dacă numim pe Însuși Hristos înțelepciune și numim înțelepciune și lucrarea Lui prin profeți, prin care am învățat tradiția gnostică, așa cum Însuși a predat-o sfinților Săi apostoli în timpul venirii Sale, atunci gnoza este înțelepciune, pentru că este o știință trainică și sigură a celor ce sunt, a celor ce vor fi și a celor ce au fost, deoarece a fost predată și revelată de Fiul lui Dumnezeu. Și, într-adevăr, dacă scopul înțeleptului este contemplația, atunci el, încă pe când filozofează, dorește știința dumnezeiască, dar încă n-o dobândește dacă nu capătă, prin învățătură, explicația cuvintelor profetice, prin care află cum sunt, cum au fost și cum vor fi cele ce sunt, cele ce vor fi și cele ce-au fost. Gnoza aceasta a ajuns până la noi prin succesiune, fiind predată nescris de apostoli" (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, VI, 7, 61, PSB 5, serie veche, p. 423).

[1358] Îndemnul din final este criptic. Dacă Flora face parte dintre cei aleși, pnevmatici, așadar dacă are în sine germenele spiritual, scânteia Tatălui suprem, atunci învățătura tainică a lui Ptolemeu va aduce rod în ființa ei, rod care este conștientizarea adevăratului ei sine, revelația care îi va aduce cunoașterea și mântuirea.

vechii poeți tragici, precum și niciunul dintre cei care i-au imitat – vorbesc despre Filistion[1359] și Diogene[1360], care au scris lucruri de necrezut – sau alții care au alcătuit și au cântat astfel de mituri nu ar putea născoci astfel de minciuni, asemănătoare cu grozăviile pe care le-au izvodit acești oameni împotriva propriei lor vieți. 3. Și astfel, cu întrebări nebunești și genealogii fără de sfârșit, au răvășit mințile oamenilor care i-au crezut. 4. Aceștia nu sunt în stare să priceapă cele ce se află la îndemâna lor, iar ei pretind că măsoară și află rânduiala celor din ceruri. Ei au luat locul unor moașe pentru așa-zisele mame cerești – ca și cum acestea ar exista cu adevărat.

5. Dacă cineva ascultă cele spuse de ei – și dacă este cu desăvârșire neghiob –, crede că a învățat ceva sublim și este doborât lesne de minciuna lor. Pentru că Scriptura spune: „Căci fiecare pasăre se însoțește cu cele din neamul ei, iar omul se alipește de cei asemenea lui”[1361]. 5. Dar, dacă unul dintre cei înțelepți se nimerește pe lângă aceștia, va râde de asemenea delir și chiar această chestiune îi va face să râdă și vor ști cum să îi combată. Căci aceștia sunt mustrați în toate felurile chiar de faptul că se înarmează împotriva lor cu propriile minciuni și cu propria trudă zadarnică.

7. Dar, voi, bărbați și femei adepți ai lui Ptolemeu, cum ați măsurat adâncimea Abisului? Și cum ați făcut voi pe moașele pentru aceste mame care au născut [eonii]? 8. Voi pretindeți că ne oferiți cunoaștere, de parcă ați fi fost de față acolo și ați fi văzut nașterea acelor ființe minunate, mai presus de ceruri, ca și cum voi ați fi existat mai înainte de așa-numitul Abis! 9. Dar niciun proroc nu a spus sau arătat acestea mai înainte, nici Moise, nici profeții de dinaintea lui, nici cei de după el, nici evangheliștii, nici apostolii. 10. Asta doar dacă nu luați în serios poemele mitologice ale păgânilor, scrise de Orfeu, Hesiod, Hicesius și Stesichoros, în care generații de oameni au fost preschimbate în generații de zei, iar faptele mărețe ale oamenilor au ajuns subiectul pieselor de teatru. Căci aceștia au crezut astfel de lucruri, făcând zei din Zeus, Rhea, Hera, Atena, Apollo și Afrodita și

[1359] Mimograful amintit mai sus; vezi *Panarion*, 21, 3.

[1360] Probabil celebrul filozof Diogene Cinicul (autor al unor parodii și tragedii, cum ne informează Lucian în *Dialogurile morților*, 6), însă există numeroși alți poeți care au purtat acest nume.

[1361] *Cf. Înțelepciunea lui Isus Sirah* 13, 19.

cinstind pe aceste vlăstare ale răutății, și astfel au prăvălit lumea în amăgirea politeismului și a idolatriei.

11. Dar nu am nevoie să te combat și să te mustru mai mult de atât, Ptolemeu, de vreme ce strămoșii tăi au avut parte de prisositoare combatere! De vreme ce te-am făcut de rușine prin cele pe care le-am spus deja, mă voi îndrepta acum către rătăcirea altora, chemând pe Dumnezeu în ajutor măsuratei mele putințe, spre a putea scoate la iveală învățăturile pe care aceștia (din fiecare neam) le-au născocit și să le fac de râs în public. Și mă rog pentru a primi harul lui Dumnezeu, care să îmi sporească râvna.

9.1. Totuși, Ptolemeu, nu voi lăsa neînfruntate aceste trei cuvintele ale tale, pe care te fălești că le-ai trimis femeiuștii tale Flora, căci, după cum a spus Apostolul, învățăturile șerpilor mereu „amăgesc femeiuști împovărate de păcate”[1362]! Am citat aceste vorbe la timpul potrivit și le voi și combate pe fiecare în parte, spre a dezrădăcina rădăcinile și semințele acestor neghine care vor mai fi rămas.

2. Tu pretinzi că Legea are trei părți, dintre care una are ceva de la Dumnezeu, alta ceva de la Moise, iar ultima ceva de la bătrâni. 3. Tu nu ești în stare să ne arăți care este partea alcătuită de bătrâni, lucrul este limpede. Tradițiile bătrânilor nu pot fi găsite nicăieri în Lege. Din pricina ignoranței tale cu privire atât la adevăr, cât și la aceste cărți, îți închipui aceste lucruri calomniind și stricând orice fel de cunoaștere exactă.

4. Tradițiile bătrânilor sunt numite „repetiții” de către iudei, iar acestea sunt în număr de patru. Una este pusă pe seama lui Moise, o alta este trecută sub numele lui Rabbi Aquiba, a treia pe seama lui Adda sau Iuda, iar a patra pe seama unuia dintre fiii Haşmoneilor. 5. Dar tu, iubitorule de gâlceavă și smintitule la judecată, îmi poți arăta unde găsești tu scris în cele cinci cărți ale Pentateuhului sau în Legea lui Dumnezeu aceste cuvinte spuse de Mântuitorul: „Cel care va zice tatălui său *korban*, adică «dar», nu va avea niciun folos din acesta”[1363]? 6. Nu îmi poți arăta asta. Argumentul tău nu stă în picioare, deoarece nu putem găsi nicăieri acest cuvânt în Pentateuh și ai mai și înșelat-o pe tovarășa ta Flora cu fanteziile tale.

[1362] *2 Timotei* 3, 6.

[1363] *Marcu* 7, 11.

7. Dar Moise nu a dat niciodată vreo lege aparte de Dumnezeu. Acestea au venit de la Dumnezeu prin Moise, iar asta o arată foarte desluşit şi Mântuitorul. Însă mărturiile pe care le aduci se ridică, de fapt, împotriva ta. 8. În Evanghelie, Domnul spune: „Moise a scris acestea din pricina învârtoşării inimii voastre”[1364]. Însă tot ceea ce Moise a scris nu a făcut-o în afara voinţei lui Dumnezeu, ci el a dat legi insuflat fiind de Duhul Sfânt.

9. Căci Domnul a spus în Evanghelie: „Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”[1365]. Şi în ce fel i-a unit în acest jug Dumnezeu, tot El ne lămureşte: „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup”[1366]. 10. Iar mai apoi adaugă: „Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă”[1367], cu toate că Domnul nu a spus nimic de acest fel atunci când i-a creat pe Adam şi Eva, ci doar: „Să-i facem ajutor potrivit lui”[1368]. 11. Iar când Adam s-a trezit din somn, a spus: „Iată, aceasta-i os din oasele mele şi carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său”[1369]. Iar apoi mai zice: „De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi vor fi amândoi un trup”[1370].

12. De vreme ce Dumnezeu nu a spus acestea prin Adam, dar Domnul a spus acestea în Evanghelie, El ne dă mărturie că acele cuvinte rostite de Dumnezeu prin Adam erau ale lui Dumnezeu, iar prin spusele Sale ne arată că, atunci când Adam a vorbit, a rostit cuvinte după voia lui Dumnezeu, iar atunci când Moise a dat Legea, a făcut-o pentru că Dumnezeu i-a poruncit asta. Iar rânduirea Legii este lucrarea lui Dumnezeu. 13. Dar Dumnezeu a rânduit legi pretutindeni, unele vremelnice, altele cu valoare de preînchipuire, iar altele cu scopul de a dezvălui bunurile care vor veni, care s-au împlinit atunci când a venit Domnul nostru Iisus Hristos, după cum a arătat în Evanghelie.

10.1. Dar mă voi opri acum asupra deosebirii pe care o faci tu între dumnezei, şi aceasta, din nou, întreită. Însă voi arăta, în acelaşi chip, că şi aceasta este o minciună gogonată şi lucrarea unui

[1364] *Matei* 19, 8.
[1365] *Matei* 19, 6.
[1366] *Matei* 19, 5.
[1367] *Matei* 19, 6.
[1368] *Facerea* 2, 18.
[1369] *Facerea* 2, 23.
[1370] *Facerea* 2, 24.

înșelător. 2. Ce fel de Dumnezeu de felul al treilea avem noi aici, alcătuit din două asemănări, cu toate că el nu este nici una, nici alta, neavând răutate sau nedreptate, după cum ai spus, dar nici o natură bună și luminoasă, ci aflându-se cumva la mijloc, „drept"?

3. Căci tu ești, într-adevăr, străin întregii dreptăți pe care nu o cunoști, dar mai crezi că mai există și altceva în afară de bunătate. Dar cu atât mai ușor vei fi combătut, o tu, înstrăinatule de adevăr! Dreptatea nu vine de nicăieri altundeva decât din bunătate, iar nimeni nu poate fi bun dacă nu este drept.

4. La fel și Domnul, lăudând rânduiala Legii vechi și pe drepții acesteia, a spus: „Voi împodobiți mormintele prorocilor, iar părinții voștri i-au ucis"[1371]. 5. Dar de unde s-au născut prorocii și drepții, dacă nu de la Părintele bunătății? 5. Și, pentru a arăta că omul cel drept intră în categoria dreptății, a mai spus: „Ca să fiți ca Tatăl vostru cel din ceruri, că El face să răsară soarele și peste cei răi, și peste cei buni și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți"[1372]. Prin aceasta a arătat limpede că dreptatea este bună, iar binele este drept, precum și că răul este nedrept, iar nedreptatea rea.

6. Dar tu nu ești în stare nici să dovedești amestecul Legii cu răul, despre care ai vorbit. Tu ai fost prins pe când calomniai Legea, învinuind-o de acest amestec, pentru că Legea a spus: „Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte"[1373] și pentru că Legea îl ucide pe ucigaș[1374]. 7. Dar vei vedea, din felul în care Domnul nostru Iisus Hristos tratează chestiunea, că nu este aici niciun fel de amestecătură, ci că Legea este aceeași, având aceeași lucrare ca porunca dată de Mântuitorul atunci când a zis: „Cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt"[1375]. 8. Căci legea cea de demult s-a îngrijit de acest lucru, spunând: „Ochi pentru ochi", cu alte cuvinte: „Întoarce-i și celălalt obraz". Pentru a evita o bătaie cruntă, îi arată obrazul celui care l-a lovit, acesta din urmă știind că, dacă îi scoate celuilalt un ochi, va pătimi și el la fel, potrivit Legii.

11.1. Un tată, atunci când dorește să își educe copilul, va armoniza educația cu fiecare vârstă. Fără îndoială că nu își va educa pruncul așa cum educi un tânăr ori pe un copilaș asemenea unui adult.

[1371] *Matei* 23, 29; *Luca* 11, 47.
[1372] *Matei* 5, 45.
[1373] *Leviticul* 24, 20.
[1374] *Leviticul* 24, 17.
[1375] *Matei* 5, 39.

2. Un prunc este pus la punct cu un deget, un copil cu o palmă, un băiat cu o curea, iar un tânăr cu un toiag. Dar, potrivit Legii, un om în toată firea este pedepsit cu sabia pentru fărădelegi mai mari. În același chip și Domnul a rânduit legi care sunt în armonie cu fiecare generație de oameni.

3. Pe cei de odinioară i-a înțelepțit prin mijlocirea fricii, ca și cum ar fi vorbit cu niște copilași, pentru că ei nu cunoșteau puterea Duhului Sfânt, iar pe cei desăvârșiți i-a învrednicit de tainele cele desăvârșite. 4. Căci, în Evanghelie, El le spune de multe ori și în multe locuri ucenicilor Săi: „Acum nu înțelegeți cele pe care le fac, dar le veți înțelege mai apoi”[1376], adică „atunci când veți ajunge desăvârșiți în vârstă”. Și din nou: „Ei nu au priceput acestea până când nu a înviat din morți”[1377].5. Iar Pavel mai spune: „Căci încă nu puteați [mânca] și încă nici acum nu puteți”[1378], arătând că poruncile propășesc cu timpul, mergând spre desăvârșire. Acestea rămân aceleași, dar își schimbă forma, fiind exprimate într-un fel pentru cei mai tineri și într-alt fel pentru cei mai în vârstă.

6. Căci, atunci când Legea a rânduit: „Ochi pentru ochi” nu le-a spus: „Scoateți un ochi în locul celuilalt”, ci: „Dacă cineva scoate ochiul cuiva, ochiul celui care a scos acel ochi va fi scos la rândul lui”. Dar, pentru a-și cruța întregul trup, fiecare își va înfățișa obrazul să fie lovit, ca să nu fie lovit întregul trup. 7. Dar ceea ce este poruncit acum cu limpezime în Evanghelie a fost respectat încă din acea vreme, când cei tineri erau înțelepțiți prin constrângere, iar cei mai în vârstă prin convingere.

8. Dar, dacă tu susții că este aici o amestecătură în a spune: „Ochi pentru ochi” și a pedepsi uciderea prin ucidere, ia aminte! Cu privire la Ziua Judecății, Îl vedem pe Mântuitorul spunând: „Domnul său va veni” –, deși El spunea aceste lucruri despre Sine, de vreme ce este Domnul tuturor – și, mai zice El, „o va tăia în două pe acea slugă, iar partea ei o va pune cu cei necredincioși”[1379]. 9. Însă tu, de vreme ce grăiești verzi și uscate despre aceste cuvinte, te vei afla întrarmându-te împotriva Mântuitorului Însuși, și astfel vei spune că nu este bun, ci drept, precum și că este diferit de Tatăl; cu toate că El este Cel Născut din Tatăl cel Bun, El Însuși fiind bun.

[1376] *Ioan* 13, 7.
[1377] *Ioan* 2, 22.
[1378] *1 Corinteni* 3, 2.
[1379] *Matei* 24, 50-51.

10. Dar tu arăți că ești în stare să Îl desparți până și pe Fiul de ființa Tatălui, tu care te înfățișezi înaintea noastră ca un geometru ce împarte și măsoară legile, împărțindu-le pe toate în câte trei părți.

11. Dar, spunând că anumite lucruri din Lege sunt spuse în chip tipic și simbolic, te-ai apropiat puțin de adevăr, dar ai făcut asta ca să îi poți înșela puțin câte puțin pe oameni în alte privințe.

12. Într-adevăr, „toate acestea li s-au întâmplat acelora, ca preînchipuiri ale viitorului, și au fost scrise spre povățuirea noastră, la care au ajuns sfârșiturile veacurilor”[1380], după cum grăiește preasfântul Apostol despre tăierea împrejur, despre sabat și așa mai departe. 13. Dacă tu nu vrei să mai introduci un al treilea dumnezeu de mijloc – care nu există în niciun chip – te rog nu te mai înșela pe tine și pe ai tăi cu acesta!

12.1. Dar acum, ticălosule, socotesc că am grăit destule despre acestea! După ce l-am combătut, voi merge acum să mustru și celelalte erezii care urmează, chemând în ajutor același sprijin de la Dumnezeu, spre a mă întări să combat și celelalte încâlcite erezii.

2. Căci, prin cele pe care le-am spus, am arătat cum a înșelat-o Ptolemeu pe Flora și pe alții prin această scrisoare, care pare să se fi ridicat din mare și prin care a cântat din flaut ca să scoată afară rechinii și șerpii. 3. L-am prins acum în năvodul adevărului – simbolul prin care Domnul a exprimat Împărăția cerurilor în Evanghelie[1381] – și l-am dovedit a fi un pește rău, aducând la lumină cuvintele sale cele vătămătoare. Astfel, l-am biruit prin învățătura adevăratei credințe. 4. L-am zdrobit prin puterea lui Dumnezeu și, astfel, să aducem mulțumire Domnului și să ne pregătim, după cum am spus, să mergem mai departe.

PARTEA A TREIA

Acestea sunt cele ce se află în tomul al treilea al primei cărți, unde sunt treisprezece erezii:

34.1. Marcosienii. Marcu a fost și el un ucenic al lui Colorbasus; și el a introdus două principii. Nu primește învierea morților și

[1380] *1 Corinteni* 10, 11.

[1381] *Matei* 13, 51.

inițiază în misteriile sale și femeile, amăgindu-le cu închipuirile sale prin folosirea unor cupe cu lichid, căruia îi schimbă culoarea din albastru în purpuriu prin diverse incantații magice. 2. Și el, asemenea lui Valentin, vrea ca universul să fie alcătuit din 24 de elemente.

35. Colorbasii. Și acest Colorbasus a răspândit astfel de învățături, deosebindu-se într-o anumită măsură de celelalte erezii, cele ale lui Marcu și ale lui Valentin. El a învățat altfel emanațiile și Ogdoada.

36.1. Heracleoniții se lasă și ei în seama mitologiei, însă într-un chip deosebit de Marcu, Ptolemeu, Valentin și alții. 2. Înainte de sfârșit, îi ung pe muribunzi cu ulei, asemenea lui Marcu, cu sucul arborelui de balsam și cu apă, rostind cuvinte ebraice deasupra creștetului celui care este răscumpărat.

37. Ofiții, cei care venerează șarpele și socotesc că acesta este Hristos. Ei au un șarpe adevărat, pe care îl păstrează într-un coș.

38.1. Cainiții, care, asemenea celor de dinainte[1382], resping Legea și pe cel care a grăit prin Lege, tăgăduiesc învierea trupului și îl venerează pe Cain, spunând că acesta ține de Puterea cea mai mare. 2. Îl socotesc divin și pe Iuda și, alături de acesta, pe Core, Datan, Abiron și pe cei din Sodoma.

39.1. Setienii. Aceștia însă îl slăvesc pe Set, spunând că acesta a fost născut de Maica cea de sus. Aceasta s-a căit că l-a născut pe Cain și, după ce Cain a fost izgonit – după uciderea lui Abel –, [Maica cea de sus] s-a unit cu Tatăl cel mai presus de toate și a zămislit o sămânță preacurată, pe Set însuși. 2. Și aceștia învață doctrina despre Începătorii, Puteri și toate cele pe care le învață și alții.

40.1. Arhonticii. Aceștia pun întreg universul în legătură cu mulți arhonți și afirmă că acesta a fost creat de aceia. Se fac vinovați de purtări vrednice de rușine. 2. Nu acceptă învierea trupului și defăimează Vechiul Testament, răstălmăcind fiecare cuvânt după mintea lor.

41.1. Cerdonienii, cei care i-au urmat lui Heracleon, care împărtășesc aceeași rătăcire și au mai adăugat și altele la erorile aceluia. El s-a strămutat din Siria la Roma și și-a răspândit propovăduirea acolo, în vremea episcopului Hyginus. 2. El propovăduiește două principii cu totul potrivnice, spunând că Hristos nu este

[1382] Ofiții.

născut. Asemenea altora, respinge învierea morților și Vechiul Testament.

42.1. Marcioniții. Marcion din Pont era fiul unui episcop[1383], dar, după ce a pângărit o fecioară, a fost trimis în surghiun de tatăl său. 2. Atunci a mers la Roma și a cerut iertare de la [preoții] de acolo, dar nu a dobândit-o. S-a răzvrătit și a alcătuit o învățătură potrivnică credinței. A introdus trei principii, unul bun, altul drept și al treilea rău, spunând că Noul Testament se opune celui Vechi, precum și Celui care a vorbit prin acela. 3. Respinge și el învierea trupului, poruncind să se facă nu un singur botez, ci chiar două sau trei, după căderea în păcat. Alții se botează în locul catehumenilor morți[1384]. Și îngăduie foarte lesne până și femeilor să facă acest așa-zis botez al lui.

43. Lucianiștii. E vorba de Lucian cel de demult, nu cel din vremea împăratului Constantin. Acest Lucian și-a alcătuit învățătura întru toate asemenea lui Marcion, dar și el are prisos de dogme pe lângă cele ale aceluia.

44.1. Apellienii. Dar și acest Apelles, la fel ca Marcion și Lucian, grăiește de rău întreaga făptură și pe Făcătorul. 2. Însă nu a introdus trei principii asemenea acestora, ci un singur principiu și un singur Dumnezeu, mai presus de toate și cu neputință de numit. Acest Dumnezeu a creat, la rândul lui, un altul, cel rău, care, în neputința sa, a creat lumea.

45.1. Severienii. Și Sever era unul dintre cei care l-au urmat pe Apelles. El osândește vinul și vița-de-vie, care ar fi răsărit din împreunarea dintre Satana cel cu înfățișare de șarpe și Pământ[1385]. 2. El respinge chiar și femeia, afirmând că ea ține de puterile cele de-a stânga. 3. Introduce și el felurite nume de arhonți și cărți necanonice. Asemenea altor erezii, nu acceptă învierea trupului și Vechiul Testament.

46. Tațianiștii. Propovăduirea lui Tațian a atins culmea ei în vremea Sfântului Mucenic și Filozof Iustin, dar învățătura sa a fost întinată de cea a lui Marcion. Fiind ucenic al acestuia, i-a propovăduit învățăturile, la care le-a mai adăugat pe ale sale.

[1383] Până în veacul al XII-lea, în Răsărit, o parte dintre episcopi erau căsătoriți.

[1384] Practică respinsă de Biserică, atestată și în Noul Testament; vezi *1 Corinteni* 15, 29.

[1385] În multe mitologii antice Pământul este zeificat, fiind reprezentat de o zeiță; de altfel, în limbile greacă și latină, de pildă, substantivul care desemnează pământul este de genul feminin.

Acesta este rezumatul și cuprinsul celei de-a treia părți a cărții întâi, care cuprinde patruzeci și șase de erezii.

34. Împotriva marcosienilor, a paisprezecea erezie, dar a treizeci și patra în șir

1.1. Un anume Marcu[1386], de unde au ieșit acești marcosieni, a făcut parte dintre gnostici. El însă a îndrăznit să meargă și mai departe decât ei și să umple lumea cu voma sa. El a urmat lui Secundus, lui Epifanie, Ptolemeu și Valentin și a fost stârnit să adune o și mai mare mulțime de greșeli uluitoare. 2. A dus cu el în rătăcire mai mulți bărbați și femei și a fost socotit ca unul care a îndreptat înșelăciunile de dinainte doar pentru că era foarte iscusit în artele magice.

3. I-a dus în rătăcire pe bărbații și femeile despre care am vorbit, care îl socotesc un om înzestrat cu cea mai înaltă cunoaștere și ca pe unul care posedă cea mai mare putere, care vine din locurile cele nevăzute și de negrăit. În acest fel, [Marcu] s-a arătat un adevărat înaintemergător al lui Antihrist. 4. Căci el a amestecat jocurile lui Anaxilaos[1387] cu giumbușlucuri magice și prin aceste fapte săvârșea fel de fel de amăgiri, uluindu-i pe cei care îl priveau și pe ucenicii săi, la fel cum fac și azi cei care îl urmează. 5. Iar cei care îi privesc lucrările socotesc că prin mâinile sale se săvârșesc minuni, la fel și prin cele ale ucenicilor lui, care săvârșesc fapte asemănătoare. 6. Astfel și-au dus cugetul spre pierzare și nu își dau seama de acest lucru, neînțelegând că jocurile sale sunt, de fapt, vrăjitorie, căci sunt cu totul amețiți, ademeniți de opiniile sale pline de răutate.

7. Și asta pentru că ei spun că la adunările lor se iau trei pahare de sticlă străvezie și, în urma incantațiilor rostite de acela – lucrare pe care ei o socotesc Euharistie –, vinul din acestea își schimbă

[1386] Trăitor în veacul al II-lea, Marcu Gnosticul a fost un discipol al lui Valentin, aparținând ramurii orientale a școlii gnostice valentiniene. Sfântul Irineu (vezi mai jos) ni-l înfățișează ca pe un prestidigitator care săvârșea Euharistia cu ajutorul unor incantații și ritualuri magice de circ. Pretindea că poate transmite și altora darul profeției. Adepții săi au ajuns până în Galia.

[1387] *Cronica* lui Eusebiu de Cezareea ne spune că, în anul 28 î.Hr., un medic cu același nume ar fi fost izgonit de Augustus din Roma pentru că era suspectat de magie. Despre un ritual magic în care era implicat și un pahar cu vin, vezi Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, 35, 50.

pe dată culoarea, devenind roșu ca sângele, porfiriu și albăstrui. 8. Dar, pentru a nu mă înhăma la o trudă deja încheiată, cred că este îndeajuns să mă mulțumesc cu ceea ce fericitul și Sfântul Irineu a scris împotriva acestui Marcu și a celor ce-l urmează. De aceea am reluat aici ceea ce acela a spus, cuvânt cu cuvânt. Sfântul Irineu, pentru a arăta ceea ce se petrece la acești eretici, a scris astfel:

Din cele ale Sfântului Irineu:

2.1. Ei se prefac a săvârși Euharistia cu pahare pline de vin, lungind rugăciunile de invocare. Marcu le face să fie porfirii și rubinii, iar celor de acolo li se pare că harul vine de la puterile cele de sus, care își revarsă sângele în acel pahar, în urma invocației sale, iar ei doresc cu înfocare să guste din acel potir, astfel ca harul invocat de mag să se reverse și peste ei. 2. Apoi împarte femeilor acele potire deja amestecate și le poruncește să săvârșească lucrarea euharistică în fața lui. După acestea, [Marcu] ia un alt potir, mai încăpător decât celelalte, asupra cărora a săvârșit Euharistia, și varsă vinul din paharul sfințit de femeie în cel purtat de el, rostind asupra lui acestea: 3. „Harul cel ce există mai înainte de toate, cu neputință de cuprins și de negrăit, să umple «omul cel lăuntric»[1388] și să înmulțească în tine «cunoașterea», semănând sămânța de mușt în pământul cel bun[1389]”.

4. Prin aceste vorbe, o scoate din minți pe sărmana femeiușcă și se descoperă ca un mare săvârșitor de minuni, fiindcă potirul cel mare se umple când este vărsat în el cel mic, de parcă s-ar revărsa un râu în el. Ei mai fac și alte minuni ca aceasta, prin care îi înșală pe mulți și-i trag după ei. 5. Poate că are un demon însoțitor, cu ajutorul căruia pare că face profeții și prin care le face pe femeile socotite vrednice să profețească și să se împărtășească de harul său.

6. Căci el își face de lucru mai ales cu femeile mai elegante, mai bine îmbrăcate și mai bogate. Când dorește să le ademenească, le spune: „Doresc să te fac părtașă harului meu, de vreme ce Tatăl tuturor îl privește mereu pe îngerul tău[1390], care se află în fața lui. Însă locul măreției tale se află în noi. Se cuvine ca noi să purcedem spre unitate. 7. Primește mai întâi prin mijlocirea mea harul!

[1388] *Efeseni* 3, 16.
[1389] Gnoza. Vezi *Matei* 13, 31.
[1390] *Cf. Matei* 18, 10.

Pregătește-te să fii mireasa care își așteaptă mirele, ca să devii ceea ce sunt eu, iar eu să devin ceea ce ești tu! Fă să locuiască în cămara ta de nuntă sămânța luminii, primește de la mine Mirele și fă-l să locuiască în tine, locuind și tu înlăuntrul lui. Iată, harul s-a pogorât peste tine, deschide-ți gura și profețește!"

8. Iar dacă femeia răspunde: „Nu am mai prorocit vreodată și nu știu să prorocesc!", el face alte invocații pentru o înșela pe cea amăgită și îi repetă: „Deschide-ți gura și rostește ceva dintre cele de demult și prorocește!"[1391] 9. Și în acest chip, înfumurată și prostită de această făgăduință, cu sufletul înfierbântat de așteptarea profeției, cu inima bătându-i mai tare ca de obicei, cutează să rostească vorbe fără noimă și cu totul întâmplătoare. 10. E ca și cum ar fi înfierbântată de un duh deșert, iar cei care sunt mai pricepuți în astfel de lucruri pot spune despre acest soi de proroci că sunt înfierbântați de un duh plin de îndrăzneală și lipsit de rușine.

11. Din acea clipă, ea se crede prorociță și îi este recunoscătoare lui Marcu pentru că i-a dăruit harul său; ea se străduiește să îi întoarcă acest dar, răsplătindu-l cu cele din averea sa – și de aceea a adunat el atâta bănet! –, dar și prin dăruirea propriului trup, dorind să devină una cu el, pentru a ajunge împreună la unitate. 12. Însă s-a întâmplat că unele femei mai credincioase, care aveau teamă de Dumnezeu și nu s-au lăsat înșelate de acesta, cu toate că el a încercat să le vrăjească și să le înduplece și pe ele să prorocească, au început să-l ocărască și să-l blesteme, ținându-se departe de astfel de adunări[1392].

13. Ele știau că darul prorociei nu este dăruit de Marcu oamenilor, ci numai Dumnezeu dăruiește din înalt harul dumnezeiesc al prorociei cui voiește, nicidecum atunci când poruncește Marcu. 14. Cel care poruncește este mult mai presus decât cel căruia i se poruncește, pentru că are locul cel dintâi, pe când celălalt îi este supus. Așadar, după cum fac unii pe la ospețe jucându-se și făcând prorocii unul pe seama altuia, precum le cad sorții și îi mână

[1391] Se face trimitere la ceremonia camerei nupțiale, specifice școlii valentiniene (*cf. Împotriva ereziilor*, I, 7, 1), care simbolizează uniunea eshatologică dintre omul pnevmatic și îngerul său, prin care se restabilea vechea unitate a Sofiei. Vezi M. Simonetti, *Testi gnostici cristiani*, p. 500.

[1392] În greceşte: θίασος, termen specific pentru ritualurile religiilor de misterii antice. Aici e folosit cu scop dublu: ironie mușcătoare și dorința de a arăta că ereticii sunt cu totul în afara creștinismului.

patimile, este cu neputință ca Marcu sau oricine altcineva face profocia să fie mai presus decât duhul profetic, om fiind.

15. Însă aceste duhuri, aflate la porunca lor și care vorbesc atunci când doresc ei, sunt slabe și neputincioase, îndrăznețe și lipsite de rușine, fiind trimise de Satana pentru a-i înșela și duce la pieire pe cei care nu păstrează cu statornicie credința pe care au primit-o de la început în Biserică.

3.1. Însă Marcu se folosește de filtre și licori de amor pentru a seduce femeile, pângărindu-le trupurile; chiar ele mărturisesc de multe ori aceste lucruri, după ce s-au întors la Biserica lui Dumnezeu. Spuneau că trupurile le-au fost necinstite de acela și că au simțit o mare patimă amoroasă pentru el. 2. Tot așa s-a întâmplat cu un diacon dintre cei din Asia, care l-a găzduit pe acesta în casa lui, pentru că soția lui, o femeie frumoasă, a fost pângărită de acesta, atât în trup, cât și în suflet, urmându-l multă vreme.

3. Mai apoi, după ce frații au izbutit, după multă osteneală, s-o aducă înapoi, și-a petrecut întreaga viață tânguindu-se și plângându-și nenorocirea pe care i-a adus-o acel mag. 4. Dar și alți ucenici ai acestuia, care își făceau veacul în aceleași ținuturi, au ademenit și au corupt numeroase femei. Ei se numeau pe sine desăvârșiți, spunând că nimeni nu se poate asemăna lor în privința cunoașterii; poate doar Pavel, Petru sau un altul dintre apostoli. 5. Ei s-au învrednicit de o cunoaștere mai mare decât toți, s-au adăpat din puterea negrăită din înalt, care este mai presus de orice altă putere.

6. De aceea făceau de toate în deplină libertate, fără să se teamă în nicio împrejurare. Căci din pricina răscumpărării de care se bucurau nu puteau fi prinși, fiind nevăzuți pentru judecător. Iar dacă acesta i-ar fi prins, ei i-ar fi răspuns: 7. „O tu, cel care stai alături de Dumnezeu și de Tăcerea cea mistică de dinainte de timp, iar Mărețiile privesc mereu fața Tatălui și te cheamă ca pe o călăuză și un mijlocitor! Formele pe care bunătatea Prepărintelui le-a emanat și pe care le cuprinde în sine ca pe un vis imită chipul puterilor celor de sus. Iată, judecătorul e aproape, iar crainicul îmi poruncește să mă apăr. 8. Dar tu, de vreme ce le cunoști pe amândouă, înfățișează judecătorului cuvântarea de apărare pentru amândoi, ca și cum am fi una”[1393].

[1393] Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 4, 5. Rugăciunea se îndreaptă aici către Sofia-Achamot. Se face aluzie la scânteia spirituală existentă în suflet.

9. Iar Maica, de îndată ce a auzit aceasta, îi și acoperă cu casca lui Hades, despre care vorbește Homer, ca să se izbăvească de judecător și să nu fie văzuți de acesta, iar apoi îi conduce în cămara de nuntă și îi lasă în grija mirilor[1394] acestora. 10. Spunând și făcând aceste lucruri, el a înșelat multe femei din ținutul nostru, adică din Valea Ronului. Acestea, „înfierate în propria conștiință”[1395], și-au mărturisit în chip deschis vina, dar multe s-au rușinat și și-au tăinuit faptele în tăcere; altele s-au răzvrătit și s-au rătăcit de la „viața cea în Dumnezeu”[1396] și au pățit ca în proverbul care spune: „Nici înăuntru, nici afară”. Acesta este rodul adus de sămânța semănată de „fiii gnozei”.

4.1. Dar acest Marcu spunea despre sine, de vreme ce era singurul fiu născut, că ar fi Pântecele și receptacolul Seminței[1397] Tăcerii lui Colorbasus[1398], depusă în el, pe care a făcut-o să zămislească. 2. La el a venit chiar Tetrada cea mai presus de toate, din locurile cele nevăzute și de nenumit, sub înfățișarea unei femei, și asta pentru că – spunea el – lumea nu ar fi putut îndura partea sa bărbătească. Aceasta i-a explicat numai lui cine era, precum și cum au luat naștere toate lucrurile, fapt pe care nu l-a mai dezvăluit nicăieri, nici oamenilor, nici zeilor. Și a spus:

3. „La început, Părintele care nu are părinte, ființa cu neputință de cuprins cu mintea și lipsită de substanță, care nu e nici parte bărbătească, nici parte femeiască, dorind ca însușirea sa de a fi de negrăit să poată fi cuprinsă în cuvinte, iar caracterul său nevăzut să devină văzut, și-a deschis gura[1399] și a rostit cuvinte asemănătoare. Apoi s-a arătat cine era și s-a dezvăluit în forma ei nevăzută.” 4. Iar rostirea numelui ei a avut loc în acest fel: a spus prima literă a numelui său, care era „principiu”, iar silabele sale erau patru elemente. Apoi a adăugat-o pe a treia, care avea zece elemente. Enunțul întregului nume avea treizeci de elemente și patru silabe.

5. Fiecare element avea propriile litere, caractere, propria pronunție, precum și propriile forme și imagini. Dar nu se poate deosebi care și cum este forma fiecăruia, iar niciun element nu cunoaște care este pronunția elementului vecin, ci doar știe că

[1394] Îngerii.
[1395] *1 Timotei* 4, 2.
[1396] *Efeseni* 4, 18.
[1397] Imperfecțiunea.
[1398] Ucenicul său.
[1399] *Cf. Matei* 5, 2.

fiecare denumește totalitatea, ca și cum ar rosti totul odată. 6. Căci fiecare dintre acesta, fiind o parte a întregului, dă sunetului său un nume ca și cum ar fi Totul și nu încetează să sune astfel până când, fiind rostită deosebit, ajunge la litera ultimului element.

7. Și acestea se vor petrece până când se va ajunge la restaurarea tuturor lucrurilor[1400], care va avea loc numai când acestea, reduse la o singură literă, vor răsuna cu toate într-una și aceeași rostire[1401]; iar o icoană a acestei pronunții acești eretici cred că este acel „Amin" pe care îl cântăm cu toții împreună, iar sunetele acestuia dau, de fapt, formă eonului celui lipsit de substanță și nenăscut. Aceste sunete sunt formele pe care Domnul le numește îngeri, cei care văd neîncetat fața Tatălui[1402]. 8. Numele comune și care pot fi rostite ale elementelor, Marcu le numește „eoni", „logos-uri", „rădăcini", „semințe", „plerome", „roade", în vreme ce însușirile acestora sunt incluse în chip conceptual în numele Bisericii.

9. Ultima literă a ultimului element rostit cu gura sa, când a fost emisă, a dat naștere unor elemente proprii după chipul primelor elemente. Iar din acestea a luat naștere lumea noastră și au fost zămislite lucrurile de dinainte de aceasta. 10. Acum însă, litera însăși, al cărei ecou s-a produs în același timp cu ecoul cel de sus, a fost ridicată spre înălțimi de propria silabă pentru a întregi Totul. 11. A lămurit mai apoi însuși elementul respectiv, din care se pogorâse litera cu rostirea sa proprie și care cuprindea treizeci de litere, și astfel este numită acea denumire a literei.

12. Iar fiecare dintre acestea conține alte litere, care conțin și ele alte litere, și tot așa la infinit, litere după litere. Însă vei pricepe mai bine argumentarea dacă iei aminte la următoarea pildă.

5.1. Elementul *delta* are cinci litere, *delta* însuși, *epsilon*, *lambda, tau* și *alfa*; iar aceste litere se scriu cu alte litere și așa mai departe. 2. Dar, dacă substanța literei *delta* se întinde spre infinit, de vreme ce primele litere dau naștere altor litere, care urmează una după alta, oare cu cât mai mare va fi elementul[1403] acesta decât această mare de litere?

3. Iar dacă o singură literă este lipsită de margini, ia aminte cât de mare este abisul acestui nume, despre care Tăcerea lui Marcu

[1400] Faimosul termen ἀποκατάστασις.
[1401] Probabil o aluzie la armonia pitagoreică a sferelor.
[1402] *Matei* 18, 10.
[1403] Elementul alcătuit din toate aceste litere.

a învățat că alcătuiește ființa acestui Prepărinte! 4. De aceea și Părintele, care știe că nimic nu poate cuprinde numele său, le-a îngăduit elementelor, pe care le numește și eoni, să strige fiecare dintre ei propria rostire, de vreme ce unul singur nu putea rosti întreg numele.

5. După ce s-au lămurit aceste lucruri, Tetrada i-a spus lui Marcu: „Acum aș vrea să îți arăt Adevărul în sine. L-am însoțit aici jos, din locașurile cele dintru înălțime, ca să îl contempli gol și să îți dai seama cât de frumos este, dar și ca să îl asculți vorbind și să te minunezi de înțelepciunea sa. 6. Privește-i capul, în sus, *alfa* și *omega*; apoi gâtul (*beta* și *psi*), spatele și mâinile (*gamma* și *chi*), pieptul (literele *delta* și *phi*), diafragma (*epsilon* și *ypsilon*), pântecele (*zeta* și *tau*), mădularele cele de rușine (*eta* și *sigma*), coapsele (*theta* și *rho*), genunchii (*iota* și *pi*), gambele (*kappa* și *omicron*), gleznele (*lambda* și *xi*), picioarele (*my* și *ny*)". Iată care este trupul adevărului potrivit acestui vrăjitor, iată înfățișarea elementului, precum și caracterul literei!

7. Iar pe acest element îl numește Om și afirmă că este izvorul oricărui cuvânt, început al oricărei rostiri, expresie a oricărui lucru negrăit și gură a acestei Tăceri tăcute. „Iată, așadar, care este trupul acestuia! Iar tu, ridicându-ți spre cele înalte cugetarea minții, ascultă cele rostite de buzele Adevărului, cu alte cuvinte Logosul care ia naștere din el însuși și care dăruiește cele ce sunt ale Părintelui!"

6.1. Când Tetrada a sfârșit acestea, Adevărul și-a îndreptat privirea spre Marcu, și-a deschis gura și a rostit un cuvânt. Însă cuvântul a devenit nume, acel nume pe care îl cunoaștem și îl rostim: Hristos Iisus. Numindu-l, a și tăcut pe dată. 2. Marcu aștepta ca aceasta să mai spună câte ceva, iar Tetrada a venit către el și a spus: 3. „Vai, cât de puțină însemnătate dai cuvântului pe care l-ai auzit ieșind din gura Adevărului! Ceea ce tu crezi că cunoști și crezi nu este numele originar. Căci tu ai numai sunetul, dar nu îi cunoști puterea.

4. Căci Iisus este un nume marcat cu anumite semne, alcătuit din șase litere, fiind cunoscut celor chemați[1404]. Însă acel nume care se află la eonii din Pleromă este alcătuit din mai multe părți, având o altă formă și fiind de un alt fel, cunoscut numai de cei care sunt înrudiți cu el, ale căror Măreții se află mereu alături de el. 5. Acum însă aceste douăzeci și patru de litere ale voastre – trebuie s-o știi

[1404] Cei „chemați" de aici sunt creștinii, iar aleșii, cei „înrudiți", sunt gnosticii.

– sunt icoane simbolice ale celor trei puteri[1405] care cuprind întreg numărul elementelor celor de sus.

6. Căci consoanele mute se referă la Tatăl și la Adevăr, de vreme ce ele sunt mute, cu alte cuvinte privesc lucrurile cele de negrăit și inexprimabile. 7. Semivocalele, în număr de opt[1406], se referă la Logos și la Viață, deoarece stau la mijloc, între consoanele mute și vocale, primind răsuflarea celor de deasupra, precum și emanațiile celor de dedesubt. 8. Vocalele, care sunt șapte, se referă la Om și la Biserică, fiindcă acest glas, străbătând Omul, a plăsmuit toate lucrurile. De fapt, sunetul glasului a dat formă acestor lucruri. 9. Așadar, Logosul și Viața au cele opt [semivocale], Omul și Biserica, cele șapte [vocale][1407].

10. Dar, din cauza deosebirii numerelor, cel care se afla în Tatăl s-a pogorât la cel de care se separase, pentru a îndrepta toate lucrurile; și astfel ca produsul tuturor acestor sume să aibă aceeași valoare în toate împrejurările. 11. În acest chip numărul șapte a dobândit valoarea lui opt, iar cele trei locuri simbolizează numere. Astfel, Ogdoada, însumată de trei ori, dă numărul douăzeci și patru".

12. Cât despre cele trei elemente[1408], pe care Marcu le vede în pereche, în legătură cu cele trei puteri – astfel formând numărul șase –, de unde au emanat cele douăzeci și patru de elemente, cvadruplate din pricina Tetradei celei negrăite, dau ca rezultat același număr despre care el spune că este și al celui care nu poate fi numit.

13. Acestea sunt apoi purtate de cele trei puteri către asemănarea cu nevăzutul. Icoane ale icoanelor acestor elemente sunt literele noastre duble; iar dacă acestea sunt adăugate celor douăzeci și patru de elemente, obținem numărul treizeci, în analogie cu numărul eonilor.

7.1. Rodul acestei socoteli matematice și al aceste iconomii s-a ivit „după asemănarea chipului"[1409] celui care, după șase zile, s-a suit pe munte și a devenit al șaselea[1410], apoi s-a pogorât și a devenit supus Hebdomadei, care era și Ogdoada cea plină de înțeles, care

[1405] Cele trei Puteri sunt Tatăl, Logosul și Omul, care emană din Părintele cel de negrăit și din Tăcere, având fiecare perechile feminine corespunzătoare.
[1406] Sunt numite astfel consoanele lichide și cele duble.
[1407] Speculațiile privind valorile numerice ale literelor grecești erau frecvente la gnostici.
[1408] Elementele feminine: Adevărul, Viața, Biserica.
[1409] *Romani* 1, 23.
[1410] Pe Tabor, lui Petru, Iacov și Ioan li s-au adăugat prorocii Moise și Ilie; vezi *Matei* 17, 1-3. Lumea de aici este regatul Demiurgului.

cuprindea în sine numărul deplin al tuturor elementelor. 2. Acest lucru s-a descoperit atunci când el a mers la botez, iar porumbelul s-a coborât, el care simboliza alfa și omega. Căci numărul acestuia este 801[1411].

3. De aceea și Moise a spus că omul a fost creat în a șasea zi, iar iconomia Pătimirii a avut loc și ea în a șasea zi, care este cea a pregătirii[1412]. În această zi S-a arătat și Omul cel din urmă[1413] pentru a-l face pe primul om să renască. Începutul și sfârșitul acestei iconomii a fost ceasul al șaselea, în care El a fost răstignit pe lemn[1414]. 4. Căci Intelectul cel desăvârșit știa că numărul șase[1415] – care are în sine puterea creatoare și regeneratoare – dezvăluie „fiilor luminii"[1416] nașterea lor din nou, care s-a petrecut în El și prin El, tocmai prin ivirea acestui număr plin de înțelesuri. De aici și literele duble. Despre care Marcu spune că reprezintă numărul cel plin de înțelesuri, deoarece acest număr plin de înțelesuri[1417], adăugat celor douăzeci și patru de elemente, desăvârșește numărul de treizeci de litere.

5. El se slujește, ca de un servitor, de măreția celor șapte numere, după cum spune Tăcerea lui Marcu[1418], pentru ca astfel să se arate roada sfatului său celui pe deplin liber. Spune el: „Acest număr plin de înțelesuri înțelege-l acum ca pe acela care a primit formă de la acel semn și a fost astfel divizat, tăiat în două și a rămas în afară. Cu ajutorul puterii și înțelegerii proprii – pe care le-a emanat din sine însuși –, el a însuflețit această lume, a celor șapte puteri[1419], imitând puterea Hebdomadei. Și a dat astfel un suflet întregii lumi văzute.

6. El însă se folosește de această creație a sa ca și cum ar fi izvorât singură din sine însuși, în vreme ce ea, imitând cele ce nu pot fi imitate, slujește Intenția Mamei. 7. Primul cer emană sunetul *alpha*; următorul, pe *epsilon*; al treilea, pe *eta*; al patrulea

---

[1411] Suma valorii numerice corespunzătoare fiecărei litere din cuvântul grecesc περιστερά – „porumbel".

[1412] Vineri, Παρασκευή – „ziua pregătirii". Vezi *Facerea* 1, 31.

[1413] Mântuitorul Iisus Hristos.

[1414] *Matei* 27, 45.

[1415] Număr nupțial în concepția pitagoreică.

[1416] *Luca* 16, 8; *Ioan* 12, 36.

[1417] Este vorba despre *waw*, care nu face parte din alfabetul grecesc clasic, dar care are valoarea numerică de 6.

[1418] Textul este ironic, dar și obscur.

[1419] Cele șapte planete sau cele șapte ceruri.

și cel aflat la mijloc între cele șapte dă glas lui *iota*; al cincilea, lui *omicron*; al șaselea, lui *ypsilon*; al șaptelea și al patrulea față de cel din mijloc dă glas elementului *omega*. De aceste lucruri ne încredințează Tăcerea lui Marcu, cea care îndrugă verzi și uscate, nespunând nimic adevărat.

8. Și mai spune că aceste puteri au încheiată o înțelegere între ele și îl preaslăvesc pe cel care le-a zămislit din glasul său, iar slava acestui sunet se înalță către Prepărinte. În sfârșit, mai spune că ecoul acestei proslăviri, răspândit în lume, a ajuns făurarul și generatorul lucrurilor care se află pe pământ. 9. El aduce ca dovadă pe copiii nou-născuți, a căror răsuflare, la ieșirea din pântecele maicii lor, rostește chiar sunetul acestor elemente. Astfel, ne lămurește acesta, precum cele șapte puteri îl proslăvesc pe Logos, la fel și sufletul acestor prunci plânge și se tânguiește, proslăvind pe Maica însăși.

10. De aceea și David a spus: „Din gura pruncilor și a celor ce sug Ți-ai pregătit laudă”[1420] și: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu”[1421]. De aceea și un suflet, atunci când se află într-un necaz sau într-o suferință, pentru curățirea lui strigă: „Oh!” ca pe un semn de laudă, pentru ca în acest fel sufletul cel de sus, care este înrudit cu el, să îi vină în ajutor.

8.1. Acestea sunt palavrele deșarte ale lui Marcu, privitoare la acest nume deplin, care are treizeci de litere, și despre Abis, care crește împreună cu literele sale, precum și despre trupul Adevărului, care are douăsprezece mădulare, fiecare fiind alcătuit din două litere, precum și despre glasul ei, prin care a grăit fără să grăiască, dar și despre deslușirea numelui celui nerostit al lumii și al omului, împreună cu iconomia lor cea după chip.

2. În cele ce urmează, vom vorbi despre cum Tetrada i-a arătat lui ce valoare numerică au numele eonilor, pentru ca nimic din învățăturile sale să nu ne rămână necunoscut, iubitule, după cum ne-ai cerut în mai multe rânduri! 3. Astfel, atotînțeleapta lor Tăcere vestește astfel nașterea celor douăzeci și patru de elemente. Alături de Unicitate, se află și Unitatea. Din acestea, precum s-a spus, emană Monada și Unul, care, dedublându-se, devin patru (doi și cu doi fac patru).

[1420] *Psalmul* 8, 2.
[1421] *Psalmul* 18, 1.

4. La rândul lor, aceste numere, doi și patru, adunate, dezvăluie numărul șase. Iar șase cvadruplat dă naștere la douăzeci și patru de forme. 5. Acum însă numele din prima Tetradă, cugetate ca fiind cele mai sfinte și cu neputință de rostit, sunt cunoscute doar de Fiul; iar care sunt acestea, știe doar Tatăl. Iar cele rostite în fața lui cu venerație și credință sunt acestea: Cel de Negrăit și Tăcerea, Tatăl și Adevărul.

6. Numărul întreg al acestei Tetrade este de douăzeci și patru de elemente. Căci numele Cel de Negrăit are șapte litere, Tăcerea cinci, Tatăl cinci, iar Adevărul șapte. Toate aceste litere adunate (cinci ori doi și șapte ori doi) dau suma de douăzeci și patru. 7. În același chip și cu cea de-a doua Tetradă, Logosul și Viața, Omul și Biserica dau același număr de elemente. 8. Numele Mântuitorului, cel care poate fi rostit, este Iisus și are șase litere, dar numele său cel de negrăit are douăzeci și patru de litere. Fiul-Hristos[1422] are douăsprezece litere, însă cel care nu poate fi grăit, care se află în Hristos, are treizeci de litere. De aceea îl și numește Alfa și Omega[1423], pentru a arăta porumbelul, de vreme ce această pasăre are aceeași valoare numerică.

9.1. Iar acest Iisus, spune el, a avut parte de o naștere negrăită. De la Maica tuturor lucrurilor, prima Tetradă a emanat-o pe cea de a doua Tetradă, în calitate de fiică, iar aceasta a devenit Ogdoadă, din care a ieșit o Decadă. Astfel s-au ivit Decada și Ogdoada. 2. Iar Decada s-a unit cu Ogdoada, care s-a multiplicat de zece ori și a făcut să apară numărul optzeci, astfel că numărul întreg al literelor care purced din Ogdoadă în Decadă este opt plus optzeci plus opt sute, adică Iisus[1424].

3. Căci numele „Iisus", în privința sumei date de valoarea numerică a literelor acestuia, ne dă opt sute optzeci și opt. Iată cât de limpede tâlcuiesc ei nașterea cea mai presus de ceruri a lui Iisus! 4. De aceea și alfabetul grecesc are opt unități, opt zeci și opt sute, adică numărul opt sute optzeci și opt, adică numele lui Iisus, alcătuit din toate numerele. De aceea El este numit alfa și omega, pentru a arăta originea sa din toate aceste numere.

5. Și iarăși: adăugându-se prima Tetradă, potrivit ordinii numerelor avem numărul zece; căci unu plus doi plus trei plus

[1422] În original: υἱος Χρειστός.

[1423] *Apocalipsa* 1, 8.

[1424] Valoarea numerică a literelor din cuvântul Ἰησοῦς este 888.

patru dau numărul zece, care este *iota*, iar acest număr, pentru ei, este Iisus. 6. La rândul său, Hreistos are opt litere și arată prima Ogdoadă, care, unindu-se cu *iota*, l-a generat pe Iisus. 7. El mai e numit și Fiul-Hristos, spune el, cu alte cuvinte Dodecada. 8. Mai înainte ca numărul plin de înțeles al acestui nume, adică Iisus, să se arate fiilor, oamenii se găseau în mare neștiință.

9. Însă, atunci când s-a arătat numele cel alcătuit din șase litere, El care s-a înveșmântat cu carne pentru a se pogorî și a fi simțit de către oameni, El care conținea cele șase și cele douăzeci și patru de litere, aceștia l-au cunoscut, au încetat să mai fie neștiutori și s-au înălțat din moarte la viață. Pentru aceștia, numele a devenit „calea”[1425] către Părintele Adevărului.

10. Căci Părintele universului a voit să nimicească neștiința și să răstoarne moartea. Acum, cunoașterea despre acesta a devenit elementul care topește neștiința. De vreme ce „a fost ales”[1426], Omul a fost alcătuit după chipul Puterii celei de sus, după voia sa.

10.1. Din a doua Tetradă au emanat mai mulți eoni. În Tetradă se aflau Omul și Biserica, Logosul și Viața. Marcu spune că din acestea au izvorât puterile care l-au emanat pe Iisus cel ce s-a arătat pe pământ. 2. Rolul de Logos l-a jucat îngerul Gavriil, pe cel de Viață l-a luat Duhul cel Sfânt, pe cel al Omului l-a luat Puterea Celui Preaînalt, iar rolul Bisericii l-a împlinit Fecioara[1427]. 3. Și astfel, potrivit lui Marcu, omul iconomiei a fost născut prin mijlocirea pântecelui matern, prin lucrarea Logosului spre a ajunge la cunoștința acestuia.

4. Când el a intrat în apă[1428], s-a pogorât asupra lui în forma unui porumbel Cel care se suise în cele înalte și devenise numărul doisprezece, în care se afla sămânța celor care au fost semănați împreună cu el și care s-au pogorât și s-au înălțat împreună cu el. 5. Puterea însăși care se pogorâse, spune Marcu, este chiar sămânța Tatălui, cea care cuprinde în sine atât pe Tatăl, cât și pe Fiul, alături de Puterea de negrăit a Tăcerii, care se cunoaște pe sine prin mijlocirea tuturor eonilor.

6. Acesta era și Duhul care a vorbit prin gura lui Iisus și l-a numit pe acesta „Fiul Omului”, arătându-l și pe Tatăl. Căci s-a

[1425] *Ioan* 14, 6.
[1426] *Isaia* 42, 1.
[1427] *Cf. Luca* 1, 26-27.
[1428] Vezi *Matei* 3, 16.

pogorât peste Iisus și s-a unit cu el. Acest Mântuitor al iconomiei, spune acesta, a nimicit moartea și l-a făcut cunoscut pe Tatăl său, Hristos[1429]. 7. Așadar, Iisus este numele omului iconomiei și a fost dat pentru a întruchipa și a înfățișa pe Omul care s-ar fi pogorât peste el. După ce l-a primit, el a avut în sine pe Omul însuși, Logosul însuși, Părintele, Negrăitul, Tăcerea, Adevărul, Biserica și Viața.

11.1. Acesta trece dincolo de „Vai, vai!" și de „Ah!", precum și de alte exclamații și lamentații din tragedie. Cine, dar, nu va fi dezgustat de acest plin de răutate făuritor de minciuni ticăloase, văzând că, pentru Marcu, adevărul a ajuns un idol mâzgălit cu literele alfabetului? 2. De scurtă vreme, cu privire la vremurile de început, sau, cum se spune, mai ieri alaltăieri, grecii au primit – după cum dă mărturie timpul – șaisprezece litere de la Cadmus[1430]; apoi, cu trecerea timpului, au descoperit și literele aspirate, apoi cele duble, iar la urmă, se spune că Palamedes a adăugat vocalele lungi.

3. Așadar, înainte de a se petrece aceste lucruri la greci, nu exista deloc adevăr! Căci ceea ce tu, Marcu, numești trup al acelei Tăceri a apărut după Cadmus și după cei de dinaintea lui, care au adăugat ultimele litere. Dar acesta e chiar și de dinaintea ta. De aceea tu ai prefăcut așa-zisul tău Adevăr în idol.

4. Dar cine va putea îndura această Tăcere a ta care flecărește atât de mult, care dă nume celui ce este cu neputință de numit, care scrutează ceea ce nu poate fi scrutat, care l-a făcut să deschidă gura pe cel pe care tu îl socotești lipsit de trup și de formă și care a proclamat un cuvânt asemenea oricărei viețuitoare alcătuite din mai multe părți? 5. Sau că acest Logos al Tatălui, asemănător celui care l-a emanat și care a ajuns – după cum spui – să fie formă a ceea ce e este nevăzut, are treizeci de elemente și patru silabe? Căci, iată că tu afirmi că Părintele celor nevăzute are și el treizeci de elemente și patru silabe, după asemănarea cu Logosul!

6. Dar cine va mai suporta ca tu să introduci în aceste figuri nu doar litere, ci și numere, când treizeci, când douăzeci și patru, când numai șase, și mai ales în Logosul lui Dumnezeu, Făurarul și Creatorul tuturor lucrurilor? Și, astfel, să-L vedem tăiat în patru silabe și treizeci de elemente? 7. Dar cum e cu putință ca pe Domnul

[1429] Este vorba despre eonul Hristos, care s-a pogorât în el.

[1430] Potrivit legendei, Cadmus a adus din Fenicia alfabetul fenician (Herodot, *Istorii*, V, 58, 1-2). Vezi și Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, 7, 56, 192.

universului, Cel ce a întărit cerurile[1431], să-L reducă la un simplu număr (opt sute optzeci și opt), de parcă ar fi un fel de alfabet[1432]? Mai mult, să ajungă să-L împartă pe Tatăl, Care cuprinde în Sine toate și nu e cuprins de nimic, în tetrade, ogdoade, decade, dodecade, și să lămurească, prin mijlocirea unor multiplicări asemănătoare, ceea ce vine de la Tatăl și este, după cum afirmi, de negrăit și de necuprins cu mintea?

8. Iar din cel pe care îl numește necorporal și lipsit de substanță, faci să se ivească acea esență și substanță cu atâtea litere care se nasc una dintr-alta. Tu ești un Dedal[1433] fals și un meșteșugar rău al Puterii care se află mai presus de toate! 9. Și, de vreme ce împarți în consoane mute, vocale și semivocale acea esență pe care o numești indivizibilă, iar pe cele mute le pui în chip greșit pe seama Părintelui universului și a Ennoiei, i-ai făcut astfel pe toți care se încred în tine să cadă în adâncul hulei și în cea mai cumplită necredință.

10. De aceea, pe bună dreptate și cât se poate de nimerit, vechiul nostru crainic al adevărului[1434] ți-a strigat în aceste stihuri:

11. O Marcu, magule și făuritorule de idoli,
Foarte iscusit în astrologie și în artele cele vrăjitorești,
Prin care îți întărești dogmele rătăcirii tale!
Tu le arăți celor înșelați de tine felurite minuni,
Care sunt însă lucrarea puterii celei răzvrătite
Și la care te îndeamnă neîncetat
Cu ajutorul puterii îngerești a lui Azazel[1435],

De vreme ce au în tine un înaintemergător al acestei viclenii care se ridică împotriva lui Dumnezeu.

12. Cam atât despre iubitorul de Dumnezeu bătrân. Cât ne privește, vom încerca să înfățișăm cele rămase din învățătura sa mistică. Deși este întinsă, voi scoate la lumină cele ținute atâta vreme tăinuite, căci astfel vor fi lesne de combătut de către toți.

12.1. Aceștia, care reduc toate lucrurile la numere, amestecă nașterea eonilor cu oaia cea pierdută și regăsită[1436] și se străduiesc să

[1431] *Pildele* 3, 19.
[1432] Vezi HERMA, *Păstorul*, 1, 1.
[1433] Faimosul meșter mitic, arhitect al Labirintului din Creta, unde se va afla Minotaurul.
[1434] Personaj necunoscut, magistrul spiritual al Sfântului Irineu de Lyon sau un poet necunoscut.
[1435] Numele căpeteniei îngerilor răzvrătiți în versiunea etiopiană a cărții lui Enoh.
[1436] Vezi *Luca* 15, 3-7.

îi dea o tălmăcire mistică, spunând că totul provine din Monadă și din Diadă. 2. Numără de la unu la patru și astfel dau naștere Decadei. Căci unu și cu doi și cu trei și cu patru adunate dau naștere numărului de zece eoni. Iar Diada, purcezând din ea însăși până la numărul cel plin de înțeles – adică doi, patru, șase[1437] –, a arătat Dodecada.

3. Și iarăși, numărând de la Diadă până la zece, se arată și numărul treizeci, în care sunt cuprinse Ogdoada, Decada și Dodecada. 4. Aceștia numesc „pătimire" Dodecada din cauza numărului cel plin de înțeles[1438], care există laolaltă cu Dodecada. Și astfel oaia a căzut și s-a rătăcit din pricina numărării greșite a numărului doisprezece[1439], fiindcă, așa cum spun ei, căderea a avut loc începând cu numărul doisprezece. 5. În același chip, după cum socotesc ei, din Decadă s-a separat o singură putere care s-a îndreptat și spre pieire. De aceea e și simbolizată de femeia care a pierdut drahma și a aprins opaițul, iar mai apoi a găsit-o[1440].

6. Și astfel numerele care au rămas, nouă pentru drahmă și unsprezece pentru oaia cea pierdută, înmulțite, dau numărul nouăzeci și nouă (nouă înmulțit cu unsprezece dă nouăzeci și nouă). De aceea „amin" are acest număr[1441]. 7. Acum însă nu voi șovăi să îți înfățișez și o altă tâlcuire de-a lor, ca să poți înțelege mai bine ce este acea „roadă"[1442] a lor. Ei mai spun că litere *eta*, numărând împreună cu ea și numărul cel plin de înțeles, formează o Ogdoadă, deoarece se află în al optulea rând plecând de la *alpha*. Iar mai apoi, iau la socoteală numărul cel plin de înțeles și numerele literelor însele și le adună până la *eta*, și astfel obțin numărul treizeci.

8. Căci, dacă ar număra cineva de la *alpha* până la *eta*, unde s-ar opri, iar apoi ar scădea numărul cel plin de înțeles și ar aduna mai apoi [numărul fiecărei] litere, va găsi numărul treizeci. 9. Căci până la litera *epsilon* suma lor este cincisprezece și, dacă se adaugă numărul șapte, obținem douăzeci și doi. Mai apoi, dacă îl adăugăm pe *eta*, care are valoarea numerică de opt, avem în chip minunat numărul de treizeci. Și astfel se dovedește că Ogdoada este maica celor treizeci de eoni.

[1437] Numărătoare din doi în doi.
[1438] Numărul *waw*, simbol al pasiunii.
[1439] Vezi *Luca* 15, 3-7.
[1440] Vezi *Luca* 15, 8-10.
[1441] Valoarea numerică a literelor ce alcătuiesc cuvântul grecesc ἀμήν este 99.
[1442] Aluzie ironică la odraslele eonilor.

10. Iarăși: de vreme ce numărul treizeci provine din unirea a trei valori numerice, dacă acesta este înmulțit de trei ori obținem nouăzeci. Iar aceeași Triadă, înmulțită cu ea însăși, dă numărul de nouă. Astfel, după ei, Ogdoada dă naștere și numărului nouăzeci și nouă. 11. Și, de vreme ce al doisprezecelea eon i-a lăsat pe cei unsprezece în răzvrătire, ei spun că forma literelor redă, de fapt, înfățișarea Logosului, pentru că *lambda*[1443], căreia îi corespunde numărul treizeci, este a unsprezecea literă a alfabetului și este o icoană a iconomiei celei de sus. Căci numerele reprezentate de literele de la *alpha* până la *lambda* inclusiv, adunate, fără a lua în seamă numărul cel plin de înțeles, dau numărul nouăzeci și nouă.

12. Iar cea de-a unsprezecea literă din acest șir, *lambda*, s-a pogorât în căutarea celor asemănătoare spre a împlini numărul de doisprezece, iar atunci când a găsit ce căuta, s-a împlinit numărul. Și acest lucru este limpede din forma literei. 13. Căci *lambda* este încârligat către sine de parcă ar fi pornit în căutarea a ceea ce este asemănător, apoi l-ar fi găsit și l-ar fi răpit pentru sine. Astfel a umplut spațiul numărului doisprezece, de vreme ce litera *miu* e alcătuită din doi de *lambda*.

14. Căci, mulțumită gnozei, ei se eliberează de locul numărului nouăzeci și nouă, cu alte cuvinte de lipsă, simbolizată de mâna stângă, și îl urmează pe Unul, care, odată ajuns la numărul nouăzeci și nouă, îi strămută la mâna dreaptă.

13.1. Dragul meu, știu că vei râde cu poftă de toate gogomăniile acestea de mai sus și de altele de același fel care imită înțelepciunea! Însă aceștia sunt mai curând vrednici de plâns, ei care cu atâta silnicie și sânge rece, prin mijlocirea lui *alpha* și *beta* și a numerelor, desfigurează o asemenea cinstire a lui Dumnezeu[1444], precum și măreția Puterii cu adevărat de negrăit, alături de iconomia lui Dumnezeu. 2. Aceștia se îndepărtează și de Biserică, pentru a-și pleca urechea la aceste „basme băbești”[1445], și, într-adevăr, sunt osândiți de ei înșiși. Iar Pavel ne îndeamnă să ne ferim de ei, „după prima și a doua mustrare”[1446].

3. La fel și Ioan, ucenicul Mântuitorului, întinde osândirea lor până acolo că nimeni dintre noi nu trebuie nici să îi salutăm. El

[1443] Prima literă din cuvântul „Logos”.
[1444] Alterarea Scripturii de către eretici.
[1445] *1 Timotei* 4, 7.
[1446] *Tit* 3, 10.

spune: „Căci cel ce îi salută pe aceștia se face părtaș la faptele lor cele rele”[1447]. Iar Domnul Însuși spune: „Nu se cuvine să îi salutăm pe cei lipsiți de evlavie”[1448] 4. Iar cei lipsiți de evlavie, în afară de lipsa lor de credință, sunt aceia care spun că Făcătorul cerului și al pământului, singurul Dumnezeu Atotputernic, mai presus de Care nu se află un alt dumnezeu, a fost emanat de o Lipsă, născută, la rândul ei, dintr-o altă Lipsă, astfel că, pentru aceștia, El este emanația unei a treia Lipse.

5. Se cuvine să fim dezgustați și să dăm anatemei aceste păreri și să fugim departe de ele și, cu cât mai mult se sprijină ei pe acestea și se bucură de ele, cu atât mai mult trebuie să ne dăm seama că sunt însuflețiți de Ogdoada duhurilor celor rele, 6. asemenea acelora care sunt cuprinși de convulsii, care, când râd și se simt bine, fac toate de parcă ar fi sănătoși. Dar, cu cât par mai sănătoși, cu atât bolesc mai greu.

7. Duhul cel necurat al nesăbuinței, după ce a ieșit [dintr-un om], atunci când dă peste cei care se dedică nu lui Dumnezeu, ci căutărilor din înțelepciunea lumească, „ia cu sine alte șapte duhuri mai rele decât el”[1449] și îi umple pe aceștia de înfumurare și le strecoară părerea că au puterea de a înțelege cele ce se află mai presus de Dumnezeu și-i pregătește ca să intre în ei Ogdoada nebuniei duhurilor celor rele.

14.1. Aș vrea acum să-ți înfățișez cum istorisesc ei că a fost creată lumea după chipul lumii nevăzute de către Demiurg, însă cu adevărat a fost creată de către Maică, fără ca acela să își dea seama. 2. Ei mai spun că, în primul rând, cele patru elemente, focul, apa, pământul și aerul, au fost emanate ca icoană a primei Tetrade celei de sus și, prin lucrările lor cele din nou numărate, precum caldul și recele, secul și umedul, zugrăvesc cu acribie icoana Ogdoadei.

3. Astfel, ei înșiruie zece puteri după cum urmează: șapte corpuri circulare, pe care le numesc și ceruri, apoi cercul care cuprinde ceea ce noi numim al optulea cer, în sfârșit, soarele și luna. Aceste corpuri, de vreme ce sunt zece, ei spun că sunt icoane ale Decadei nevăzute, care a emanat din Logos și Viață. 4. Dodecada este însă amintită prin ceea ce ei numesc cercul zodiacal, pentru că, după

[1447] 2 *Ioan* 11.
[1448] *Isaia* 48, 22, după versiunea *Septuagintei*.
[1449] *Matei* 12, 43-45.

aceștia, cele douăsprezece semne zodiacale conturează cu limpezime Dodecada, fiica Omului și a Bisericii.

5. Iar ei mai spun că mișcarea foarte rapidă a universului se află în opoziție cu cerul cel mai înalt, care, la rândul său, se sprijină pe alte ceruri și compensează viteza cu încetineala sa, astfel încât împlinește o rotație completă de la un semn la altul în treizeci de ani. Acest fapt e numit de ei icoană a Hotarului, cel care o cuprinde pe Maica lor, din care au ieșit cei treizeci de eoni.

6. La rândul ei, Luna, care își străbate ciclul său în treizeci de zile, simbolizează și ea numărul celor treizeci de eoni prin aceste zile. 7. Apoi și soarele, care își străbate drumul său circular în douăsprezece luni și o ia de la capăt, arată cu limpezime Dodecada prin aceste douăsprezece luni; iar icoană pentru Dodecada cea nevăzută sunt zilele însele, care au ca măsură douăsprezece ore[1450].

9. Iar perimetrul ciclului zodiacal este de trei sute șaizeci de părți, fiindcă fiecare semn are treizeci de părți. În acest chip, ei afirmă că și prin acest cerc se păstrează analogia relației dintre doisprezece și treizeci.

10. Și iarăși, spunând că pământul este împărțit în douăsprezece ținuturi[1451] și că fiecare primește de sus, în linie dreaptă, fiecare putere din cer și naște astfel fii asemănători puterii care emană această înrâurire, ei se asigură că aceasta este icoana Dodecadei și a fiilor săi. 11. Pe lângă aceasta, mai spun că Demiurgul vrea să imite nemărginirea, veșnicia, invizibilitatea și atemporalitatea Ogdoadei celei de sus, dar, neputând să repete statornicia neîncetată pentru a ajunge și el rod al Lipsei, a preschimbat veșnicia în vremuri și prilejuri și un mare număr de ani. Socotea astfel să imite nemărginirea ei printr-un mare număr de perioade de timp.

12. Și mai spun că, de vreme ce Adevărul l-a părăsit, a urmat minciuna, și de aceea, la plinirea vremurilor, lucrarea sa va fi nimicită.

15.1. Cam aceste lucruri le spun ei despre facerea lumii. Dar fiecare mai adaugă câte ceva zi de zi, după cum poate. Niciunul dintre ei nu e desăvârșit dacă nu a adus „roade" de mari minciuni. 2. Trebuie să mai amintim și toate răstălmăcirile pe care le fac ei textelor profetice, pentru a-i putea combate. Căci Moise, zic ei, la începutul istorisirii despre facere, a arătat-o de îndată pe Maica

[1450] Ale zilei și ale nopții.

[1451] Roza vânturilor. Vezi AULUS GELLIUS, *Nopțile atice*, 22, 18.

universului atunci când a spus: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”[1452].

3. Așadar, prin aceste patru nume, Dumnezeu, începutul, cerul și pământul, este exprimată Tetrada lor, după cum spun ei; și, amintind despre caracterul ei nevăzut și tăinuit, Scriptura ar spune: „Iar pământul era nevăzut și lipsit de formă”[1453] 4. Și mai spun că a amintit de cea de-a doua Tetradă, vlăstarul celei dintâi, atunci când a vorbit despre „abis” și „întuneric”, precum și de „Duhul care se purta pe deasupra apelor”[1454].

5. Pentru a aminti de Decadă, vorbește mai apoi despre lumină, zi și noapte, firmament, seară, despre ceea ce se cheamă zori, pământ uscat, precum și despre mare, iarbă și, în al zecelea rând, despre pomi[1455]. Astfel, prin aceste zece nume a făcut amintire de cei zece eoni. 6. Dar și puterea Dodecadei este simbolizată aici. Căci se vorbește despre soare, lună, stele, anotimpuri, ani, monștri din mare, pești și târâtoare, păsări și viețuitoare cu patru picioare, fiare și toate cele de acest fel, și, alături de acestea douăsprezece, și omul[1456]. În acest chip a fost exprimat numărul treizeci al Duhului prin Moise.

7. Dar și omul plăsmuit după chipul Puterii celei de sus cuprinde în sine puterea care provine din același izvor (iar aceasta sălășluiește în zona creierului). De aici provin și cele patru așa-zise puteri, numite după chipul Tetradei celei de sus: văzul, auzul, în al treilea rând, mirosul, iar în al patrulea, gustul[1457]. 8. Dar și Ogdoada este arătată prin mijlocirea omului, cât timp el are două urechi, doi ochi, două nări și două feluri de gust, amarul și dulcele.

9. Ei învață că omul reprezintă icoana deplină a Triadei; mâinile reprezentând Decada, de vreme ce au zece degete, iar întreg trupul, care are douăsprezece mădulare, Dodecada. Iar Ogdoada, cea de negrăit și nevăzută, este gândită ca fiind tăinuită în măruntaie, căci ei împart [trupul omenesc] așa cum împart trupul Adevărului potrivit învățăturilor lor.

16.1. Din nou, ei mai spun că soarele, luminătorul cel mare, a fost creat în cea de-a patra zi, din pricina numărului patru. 2. Iar

[1452] *Facerea* 1, 1.
[1453] *Facerea* 1, 2.
[1454] *Facerea* 1, 2.
[1455] *Facerea* 1, 5-11.
[1456] *Facerea* 1, 14-28.
[1457] Vezi cele patru fluvii din *Facerea* 2, 10.

locașul împrejmuitor al cortului alcătuit de Moise, făcut din vison, hiacint, porfiră și țesătură roșie, arată, după ei, aceeași imagine. 3. La fel și despre roba preoților vor ei să spună că arată Tetrada, de vreme ce acest veșmânt are pietre prețioase[1458]. Pe scurt, orice cuvânt din Scriptură care poate fi pus în legătură cu numărul patru ei spun că trimite către Tetrada lor.

4. Dar și Ogdoada e arătată în acest chip: ei spun că omul a fost creat în cea de-a opta zi. Însă ei vor să se fi născut în cea de-a șasea zi, iar alteori spun că într-a opta, dacă nu cumva înțeleg că în a șasea a fost creat omul cel din pământ, iar cel din carne într-a opta[1459], căci ei fac această deosebire. 5. Alții mai vor ca omul androgin, făcut „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”[1460], să fie cel spiritual, iar cel creat din pământ, celălalt.

6. Dar și cu privire la iconomia arcei din vremea potopului, prin care s-au izbăvit opt oameni[1461], ei spun că arată în chipul cel mai limpede Ogdoada cea mântuitoare. Același lucru îl arată și David, al optulea născut între frații săi[1462]. Dar și tăierea împrejur care avea loc în cea de-a opta zi[1463] arată desprinderea de Ogdoada cea de sus. 7. Pe scurt, orice lucru din Scriptură al cărui înțeles poate trimite la numărul opt, spun ei, împlinește taina Ogdoadei. 8. Dar și Decada este semnificată de mai multe texte: cele zece neamuri pe care Dumnezeu făgăduiește să le dea în stăpânirea lui Avraam[1464]; iconomia Sarrei, cea care, după zece ani, îi dă acestuia pe roaba sa pentru a-i naște fii, arată limpede același lucru[1465]. 9. Și robul lui Avraam, trimis la Rebeca, și care îi dă acesteia brățările de aur la fântână[1466]; frații săi, care o țin vreme de zece zile[1467]; Ieroboam, care va lua zece sceptre[1468]; cele zece acoperăminte ale Cortului [Mărturiei][1469]; coloanele cele de zece coți[1470] și cei zece fii ai

[1458] Vezi *Ieșirea* 28, 17.
[1459] După ziua odihnei, a șaptea. Vezi *Facerea* 2, 7.
[1460] *Facerea* 1, 27.
[1461] Vezi *Facerea* 7, 7, 13; *1 Petru* 3, 20.
[1462] *Cf. 1 Regi* 16, 10-11.
[1463] *Facerea* 17, 12.
[1464] *Facerea* 15, 19-20.
[1465] *Facerea* 16, 2-3.
[1466] *Facerea* 24, 22.
[1467] *Facerea* 24, 55.
[1468] *3 Regi* 11, 31.
[1469] *Ieșirea* 26, 1; 36, 8.
[1470] *Cf. Ieșirea* 26, 16.

lui Iacov[1471] trimiși prima oară în Egipt pentru a cumpăra grâne; precum și cei zece apostoli cărora li Se arată Domnul după Înviere, în lipsa lui Toma[1472], toate acestea sunt chipuri ale Decadei celei nevăzute.

17.1. Cât privește Dodecada – în care s-a petrecut taina Pătimirii Lipsei, Pătimire prin care ei vor ca lucrurile văzute să fi fost create –, ei afirmă că se află în chip plin de înțeles și limpede peste tot. 2. Astfel, avem cei doisprezece fii ai lui Iacov[1473], de unde sunt și cele douăsprezece seminții; pectoralul cel cu douăsprezece pietre prețioase felurite și cu doisprezece clopoței[1474]; cele douăsprezece pietre așezate de Moise la poalele muntelui[1475]; la fel și cele lăsate de Iosua în râu, iar altele dincolo de hotar[1476]; cei care purtau Chivotul Legământului[1477], pietrele așezate de Ilie la arderea de tot a vițelului[1478], mai apoi și cei doisprezece apostoli[1479]. Pe scurt, toate cele care au numărul doisprezece în sine semnifică, spun ei, Dodecada lor.

3. Iar suma acestor numere – cea de treizeci – este arătată de arca lui Noe, care avea treizeci de coți în înălțime[1480]; de Samuel, care l-a așezat pe Saul în locul cel dintâi printre cei treizeci de la ospăț[1481]; de David, atunci când s-a ascuns vreme de treizeci de zile pe câmp[1482], de cei treizeci care au intrat cu el în peșteră[1483], de lungimea de treizeci de coți a cortului sfânt. Și, oriunde întâlnim același număr, ei îl pun în legătură cu acel treizeci al lor.

18.1. Socotesc necesar să adaug acestora și cele cu privire la Prepărintele lor – necunoscut înainte de venirea lui Hristos –, ei scoțând din Scripturi dovezi pentru a arăta că Domnul nostru vestea un alt Părinte, deosebit de Creatorul universului. După cum am spus, ei

[1471] *Facerea* 42, 3.
[1472] *Cf. Ioan* 20, 24.
[1473] *Facerea* 35, 22-26.
[1474] *Cf. Ieșirea* 28, 15-21. Sfântul Iustin Martirul și Filozoful ne spune că acești clopoței erau în număr de doisprezece (v. *Dialogul cu iudeul Trifon*, 42, 1).
[1475] *Ieșirea* 24, 4.
[1476] *Iosua* 4, 3.
[1477] *Iosua* 3, 12.
[1478] *3 Regi* 18, 31.
[1479] *Matei* 10, 1-2.
[1480] *Facerea* 6, 15.
[1481] *1 Regi* 9, 22.
[1482] *Cf. 1 Regi* 20, 5, 24.
[1483] *2 Regi* 23, 13.

Îl înfățișează, lipsit de evlavie, ca rod al unei Lipse. 2. Astfel, când profetul Isaia spune: „Israel nu M-a cunoscut, iar poporul Meu nu M-a înțeles”[1484], ei răstălmăcesc acest loc ca și cum ar fi vorba despre Abisul cel nevăzut. 3. La fel și cele spuse de Osea: „Nu se află în aceștia adevărul, nici cunoașterea lui Dumnezeu”[1485], ei le silesc spre a însemna același lucru. Iar spusa: „Nu este cel care înțelege, nici cel care caută pe Dumnezeu, toți s-au rătăcit, împreună au devenit nefolositori”[1486], o pun în legătură cu neștiința Abisului. 4. Iar despre cele rostite prin Moise: „Nimeni nu-L va vedea pe Dumnezeu și va trăi”[1487], vor să ne convingă că se referă la acela. Căci ei mint, spunând despre Făcător că era văzut de către proroci, iar despre locul unde se spune că „nimeni nu-L va vedea pe Dumnezeu și va trăi” vor să fie pus în legătură cu Măreția cea nevăzută și necunoscută tuturor. 5. Acum că expresia „nimeni nu-L va vedea pe Dumnezeu” Îl privește pe Părintele cel nevăzut, Creatorul universului, o știm cu toții. În plus, nu-l privește pe așa-zisul Abis, născocit de ei, ci pe Creator, care este Dumnezeul cel nevăzut; aceasta o vom dovedi în cele ce urmează.

6. Daniel lasă să se înțeleagă același lucru când îi cere îngerului să îi deslușească parabolele, ca și cum nu ar fi știut acest lucru. Însă îngerul a păstrat ascunsă taina cea mare a Abisului, spunându-i: „Du-te, Daniele, pentru că sunt pecetluite cuvintele acestea până când cei pricepuți vor pricepe, iar cei luminoși vor fi luminați și mai tare!”[1488] Iar aceștia se laudă că ei înșiși sunt cei pricepuți și cei luminoși.

7. Pe lângă acestea, ei mai plăsmuiesc belșug greu de crezut de cărți apocrife și falsificate, pentru a-i zăpăci pe neghiobi și pe cei care nu cunosc cărțile cele adevărate. 8. Ei mai născocesc și această istorioară, cum că Domnul, pe când era copil și învăța literele, după ce magistrul I-a spus, ca de obicei: „Spune *alfa*!”, el a răspuns: „*Alfa*”[1489]. 9. Apoi magistrul I-a poruncit să-l rostească pe *beta*, dar Domnul i-a răspuns: „Mai întâi spune-mi ce este *alfa*, iar eu îți voi răspunde ce e *beta*!” Iar [aceștia eretici] explică acest lucru

[1484] *Isaia* 1, 3.
[1485] *Osea* 4, 2.
[1486] *Psalmul* 13, 2-3.
[1487] *Ieșirea* 33, 20.
[1488] *Daniel* 12, 9-10.
[1489] Episod faimos din Evangheliile apocrife. Vezi *Epistola apostolilor* 4; *Evanghelia copilăriei, scrisă de Toma filozoful* 6, 3.

în înțelesul că numai El singur cunoaște ceea ce e cu neputință de cunoscut, pe care l-a arătat în figura literei *alfa*.

10. Ei mai preschimbă și înfățișarea unor texte din Evanghelii, de pildă răspunsul dat [de Mântuitorul] Maicii Sale: „Oare nu știați că în cele ale Tatălui Meu se cuvine să Mă aflu?”[1490] Și – spun ei – El, de fapt, Îl vestea lor pe Tatăl, pe Cel pe care nu Îl cunoșteau. Și de aceea îi trimite pe ucenici la cele douăsprezece semințiii[1491], să le propovăduiască pe Dumnezeul cel necunoscut. 11. Iar celui care I-a spus: „Învățătorule bun”, El i-a mărturisit că Dumnezeu este cu adevărat bun: „De ce Mă numești bun? Unul singur este bun, Tatăl Care este în ceruri”[1492]. Iar ei spun că cerurile sunt, de fapt, eonii[1493].

12. Altădată nu le-a răspuns celor care Îl întrebaseră: „Cu ce putere faci aceasta?”, ci i-a pus în încurcătură, întrebându-i și El ceva[1494]; iar prin această tăcere acești eretici spun că a dovedit existența Tatălui. 13. Dar și spusa: „De câte ori am dorit să ascult una dintre aceste vorbe, dar nu am aflat pe cel care să mi-o spună!”[1495], potrivit lor, are ca scop, prin termenul „una”, dezvăluirea unicului Dumnezeu pe care nu-l cunoaștem.

14. Iarăși, când S-a apropiat de Ierusalim și a plâns pentru cetate, spunând: „Dacă ai fi cunoscut și tu, în ziua aceasta, cele ce sunt spre pacea ta! Dar acum au fost ascunse de tine”[1496] – prin cuvântul „au fost ascunse” este arătată taina Abisului. 15. Și iarăși, când spune: „Veniți la Mine toți cei care sunteți osteniți și împovărați și învățați de la Mine!”[1497], ei spun că îl vestește pe Tatăl adevărului, pentru că le-a făgăduit să-i învețe ceea ce nu știau.

16. Pentru a dovedi aceste adevăruri preaînalte și pentru a-și încununa presupunerile lor, aduc ca sprijin următoarele: „Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului și al pământului, căci ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor! Da, Părintele Meu, căci așa a fost bunăvoirea înaintea Ta!

[1490] *Luca* 2, 49.

[1491] *Cf. Matei* 10, 5-6.

[1492] *Matei* 19, 17.

[1493] În limbile greacă și latină, pluralul cuvântului „cer” era utilizat foarte rar, doar în poezie. Sub influența doctrinelor iudeo-creștine (concepția celor trei ceruri, primul, cel al păsărilor, următorul, al duhurilor, iar al treilea, sălașul lui Dumnezeu), va începe să fie folosit și pluralul. Pentru gnostici, cerurile erau mai multe și reprezentau fiecare un eon.

[1494] *Matei* 21, 23-27.

[1495] *Evanghelia după Toma* 2, 40.

[1496] *Luca* 19, 42.

[1497] *Matei* 11, 28-29.

Toate Mi-au fost date de către Tatăl Meu și nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere”[1498].

17. Prin aceste cuvinte, El a arătat foarte exact, spun ei, că înainte de venirea Sa nimeni nu îl cunoscuse pe Tatăl Adevărului, cel născocit de ei. Ei mai vor să adeverească faptul că Dumnezeul creator al lumii a fost mereu cunoscut de către toți. Acea spusă a fost rostită de Domnul cu privire la Tatăl cel necunoscut de nimeni, pe care ei îl vestesc.

19.1. Iar tradiția lor privitoare la răscumpărare este nevăzută și cu totul de neajuns, de vreme ce este maica ființelor care nu pot fi luate în stăpânire și nevăzute. Dar această tradiție este și ea nestatornică și nu privește un singur lucru, nici nu are, pe scurt, un discurs unic, ci fiecare dintre ei o transmite după cum îl taie capul; câți mistagogi ai acestei învățături există, tot atâtea sunt și „răscumpărările” lor.

2. Dar că o asemenea răscumpărare este rânduită, de fapt, de Satana pentru a tăgădui botezul, nașterea din nou în Dumnezeu și pentru a scoate afară întreaga credință, o vom dezbate în alt loc, atunci când o vom și combate. 3. Spun că această răscumpărare le este necesară celor ce au cunoașterea desăvârșită, pentru a fi renăscuți de Puterea cea mai presus de toate. Căci altfel e cu neputință de pătruns în Pleromă, de vreme ce, după ei, această răscumpărare este cea care îi cufundă în adâncimile Abisului.

4. Căci botezul lui Iisus cel văzut a fost în vederea iertării păcatelor[1499], în timp ce răscumpărarea Hristosului celui pogorât întru El e în vederea desăvârșirii. Unul este cel psihic, iar celălalt este cel spiritual. Botezul a fost vestit de Ioan în vederea pocăinței, iar răscumpărarea a fost adusă de Hristos în vederea desăvârșirii.

5. Și despre aceasta e și acea spusă: „Mai este un alt botez cu care trebuie să Mă botez și spre acesta Mă grăbesc acum”[1500]. Ei mai spun și că Mântuitorul le-a înfățișat această răscumpărare fiilor lui Zevedeu atunci când mama lor cerea ca ei să șadă la stânga și la dreapta Lui în Împărăție: „Puteți voi”, le-a spus, „să vă botezați cu botezul cu care urmează să Mă botez Eu?”[1501]

[1498] *Matei* 11, 25-27.
[1499] *Cf. Matei* 3, 11, 15.
[1500] *Cf. Luca* 12, 50.
[1501] *Matei* 20, 22.

6. Mai adaugă și că Pavel a amintit de mai multe ori de răscumpărarea cea în Iisus Hristos[1502], lucru care este felurit și contradictoriu în tradiția lor.

20.1. Unii dintre aceștia pregătesc o cămară de nuntă și împlinesc un ritual mistagogic, spunând că acolo se petrece o nuntă spirituală, după pilda perechilor eonilor de sus. 2. Alții îi duc pe cei pe care îi aleg și-i botează rostind acestea: „În numele Tatălui celui necunoscut al universului, în cel al Adevărului, mama[1503] tuturor lucrurilor, și al celui care s-a pogorât în Iisus spre unire și răscumpărare și comuniune cu Puterile".

3. Alții însă mai adaugă cuvinte ebraice pentru a-i impresiona pe cei care se inițiază: *Basema chamosse baainaoora mistadia rouada, kousta babophor kalachthei*. Iar tălmăcirea acestora ar fi astfel: „Te chem pe tine, care ești mai presus de orice putere a Tatălui[1504], numit lumină și duh bun și viață, pentru că ai împărățit în trup". 4. Alții [...][1505] curățire, adaugă și aceste spuse: „Numele cel tăinuit oricărei dumnezeiri și domnii și oricărui adevăr, pe care Iisus Nazarineanul l-a îmbrăcat în ținuturile luminii lui Hristos, acel Hristos care trăiește prin Duhul Sfânt, pentru răscumpărarea îngerească, numele restabilirii tuturor lucrurilor[1506]".

5. *Messia, oupharegna mempsai men chal daian mosome daea akhphar nepseu oua Jesou Nazaria*. Dar și acesta se traduce astfel: „Nu împart Duhul, inima și puterea cea mai presus de ceruri, cea milostivă, fie să mă pot bucura de numele tău, Mântuitorule plin de adevăr!" 6. Acestea le rostesc preoții care fac inițierea, iar cel inițiat le răspunde: „Am fost întărit și răscumpărat, sunt răscumpărat în sufletul meu față de această lume și față de toate lucrurile din ea, în numele lui Iao, care mi-a eliberat sufletul prin răscumpărarea în Hristos cel viu". 7. Iar cei care stau în jurul lui strigă: „Pace tuturor celor peste care se odihnește acest nume!" După ce îl miruiesc pe inițiat cu ulei de balsam, spun că această ungere este simbolul parfumului revărsat peste toate lucrurile.

[1502] *Romani* 3, 24.

[1503] Adevărul (ἀλήθεια) este de genul feminin în limba greacă.

[1504] Probabil aici nu este vorba de Prepărinte, ci de Tatăl Adevărului.

[1505] Lacună în text.

[1506] Ἀποκατάστασις – restaurarea tuturor lucrurilor. Este vorba de Logosul divin-Hristos, pogorât peste omul Iisus la Botez.

8. Mai sunt și unii care socotesc că e de prisos să-i mai ducă pe oameni la apă; aceștia pregătesc un amestec de apă și ulei și, rostind vorbe asemănătoare cu cele pe care le-am spus deja, îl varsă pe creștetul celor care se inițiază. Și vor ca aceasta să fie răscumpărarea. Și se miruiesc și ei cu balsamul. 9. Alții însă refuză acestea, spunând că trebuie împlinită taina Puterii celei negrăite și nevăzute prin mijlocirea unor lucruri văzute și stricăcioase.

10. Răscumpărarea deplină este însă cunoașterea Măreției celei negrăite. Căci Lipsa și Pătimirea au izvorât din neștiință, iar tot ceea ce provine din neștiință va fi nimicit prin mijlocirea cunoașterii, iar cunoașterea[1507] este răscumpărarea omului celui lăuntric. 11. Aceasta nu este corporală (de vreme ce trupul este stricăcios), nici psihică, pentru că sufletul provine din Lipsă și este astfel un vas al sufletului. Deci și răscumpărarea este spirituală. 12. Căci omul cel lăuntric, spiritual, este răscumpărat prin cunoaștere. Pentru ei este de ajuns cunoașterea tuturor lucrurilor, iar aceasta este adevărata răscumpărare.

Până aici cele de la Irineu

21.1. Aceasta este migăloasa cercetare pe care fericitul bătrân Irineu a făcut-o, expunând în chip ordonat toate cele din învățătura lor. De aceea, după cum am spus, mulțumiți de cercetarea sa foarte bine alcătuită, am redat-o aici în chiar cuvintele sale, după cum se găsește în tratatul său. 2. Aceștia au fost astfel combătuți cu propriile argumente de către sfântul bărbat, iar acestea au fost îndreptate împotriva propriei răutăți. Noi însă ne încredem în tot ceea ce ne dezvăluie adevărul în toate privințele, iar argumentele cele cu dreaptă socoteală ni le arată potrivit canonului evlaviei, cu alte cuvinte, cu Legea, cu proorocii, cu șirul patriarhilor de la început, dar și cu învățătura Mântuitorului Însuși și cu cea a apostolilor.

3. Aceștia ne învață în chip limpede să mărturisim un singur Dumnezeu-Tatăl Atotțiitorul universului, și pe Domnul nostru Iisus Hristos, și pe Duhul Său cel Sfânt, o singură Treime, necreată, în vreme ce toate celelalte lucruri au venit la ființă din nimic, după Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. 4. Acestea au fost proclamate și

[1507] Gnoza.

mărturisite și crezute cu limpezime de către toți mai sus amintiții proroci și evangheliști și apostoli, iar nicio născocire întâmplătoare[1508] nu va putea sta împotriva razei adevărului. Am spus-o pe larg atunci când am combătut fiecare erezie în parte. 5. Iese acum la iveală, din toate cele spuse, că acest vagabond purtător de moarte, după chipul ereziilor deja amintite, a încropit și ticluit aceste mărețe teorii numai pentru fală și pentru pricini deșarte.

22.1. Am trecut astfel, iubiții mei, peste răutatea acestuia și a ucenicilor săi, așa-numiții marcosieni! Să ne zorim acum către ereziile următoare, să cercetăm roadele amare ale acestora, nimicindu-le. Le vom răsturna cu totul, arătând toate celor care citesc, nu pentru a le pricinui vreo vătămare. 2. Dimpotrivă, pentru a-i îndepărta de acestea, ca să nu se apropie de nicio erezie dintre cele care urmează, ci să le citească scrierile și să le osândească toate rătăcirile și răutatea lor cea cu chip de șarpe. Astfel vor fugi și nu se vor apropia de ele.

3. Cercetătorii naturii vorbesc despre un soi de viperă, numită dipsadă, care face acest fel de rău: sunt locuri unde se formează adâncituri în stânci sau de pe pietre picură mici firicele de apă, care se adună în scobituri. Această dipsadă găsește apa din aceste stânci și o bea, iar după ce a băut-o, își lasă veninul în aceste ape despre care am vorbit mai înainte. Iar mai apoi, orice viețuitoare care se apropie, când bea din apă, socotește că se folosește astfel de apă, însă, după ce a băut din veninul dipsadei, strecurat din apa acelei scobituri, se prăbușește de îndată și moare.

4. Dar, dacă cineva e rănit de aceeași dipsadă, arsura pricinuită de prisosul de venin îi stârnește o sete nestinsă și o poftă dureroasă de a bea necontenit. 5. Iar nenorocita viețuitoare crede că i se ușurează rana ori de câte ori ia apă împotriva suferinței aducătoare de moarte, dar din pricina băuturii i se umflă pântecele, care, în cele din urmă, nu mai primește nimic și, odată cu lichidul băut, își dă afară și duhul[1509].

6. În acest chip și acest [eretic] aduce moartea în toți cei care se lasă înșelați de el, purtați de dorința de a se adăpa. Dar noi să fugim de veninul acestuia și, cu ajutorul lui Dumnezeu, să trecem la cele ce urmează.

[1508] Literal: „Care ține de jocul cu zarurile".

[1509] Concepții zoologice fanteziste, comune autorilor antici (vezi Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, 23, 17, 46).

35. Împotriva colorbasilor, a cincisprezecea erezie, dar a treizeci și cincea în șir

1.1. Urmează Colorbasus[1510], care și-a împrumutat [învățătura] de la vrăjitoriile mai sus-numitului Marcu, dar a mai luat și de la Ptolemeu, la fel cum ies lăstarii din rădăcina ciulinului. Acesta a adus și alte noutăți prin care a făcut rău lumii cu țepușa lui, având, firește, mai multă experiență, de vreme ce se pogorâse tocmai din ceruri. 2. La început a stat alături de Marcu, de vreme ce cugeta asemenea aceluia, iar erezia lor era aidoma unui șarpe cu două capete. Mai apoi, capul care a fost tăiat din trupul târâtoarei și încă răsuflând de unul singur i-a dus la pieire pe mulți. Iar acest eretic a scos la iveală lucruri mai mărețe și mai înțelepte față de primii [gnostici valentinieni].

3. Căci el spune despre „prima Ogdoadă că nu a fost emanată eon după eon, ci a fost emanată dintr-odată de către Prepărintele și Ennoia sa, într-un grup de șase eoni". Iar el ne încredințează de adevărul acestora, de parcă ar fi fost moașa lor. Însă Logosul și Viața nu au fost generați de Om și Biserică, ci, potrivit opiniei altora, Omul și Biserica au fost generați de Logos și Viață.

4. Ei mai înfățișează acest lucru și în alt fel: când Prepărintele s-a gândit să emane ceva, acea ființă a fost numită Tată. Și, pentru că ființa care a fost emanată era adevăr, și ea a fost numită Adevăr. Când aceasta a voit să se arate pe sine, a fost numită Om. Iar cu privire la ceea ce zămislise prima dată, când l-a emanat, acel lucru a fost numit Biserică. Și Omul, Logosul [...][1511]. Acesta e Fiul, primul născut. Dar Logosului i se adaugă și Viața, iar în acest chip se desăvârșește prima Ogdoadă.

5. Dar între ei sunt și multe controverse cu privire la Mântuitorul. Unii spun că a fost născut de către toți [eonii], motiv pentru care este numit Cel Bineplăcut, pentru că întreaga Pleromă a fost de acord să îl slăvească pe Tatăl prin el. Alții spun că purcede din cei zece eoni care au izvorât din Logos și Viață; de aceea e numit Logos și Viață, pentru că păstrează numele celor ce l-au născut.

[1510] Obscur discipol al lui Valentin (cunoscut și sub numele Colarbasus), întemeietorul sectei colorbasienilor, care speculau pretinsa valoare mistică a alfabetului grecesc, în care era conținut întreg misterul dumnezeirii și al universului.

[1511] Lacună în text.

6. Pentru alții este vlăstarul celor doisprezece eoni născuți de Om și Biserică, și de aceea se mărturisește ca Fiul Omului[1512], de vreme ce este născut de către Om. Alții mai zic că e născut din Hristos și Duhul Sfânt, [fiind emanat] pentru consolidarea Pleromei, și de aceea se numește Hristos, păstrând numirea Tatălui din care a fost emanat. 7. Alții, cei care sunt poeți printre acești eretici, afirmă că Prepărintele universului, Preprincipiul, Preinteligibilul e numit Om. Iar acesta e „marele mister tăinuit"[1513], cu alte cuvinte Puterea cea mai presus de toate lucrurile și care îmbrățișează tot și este numită Om. Și de aceea Mântuitorul mai e numit și Fiul Omului.

2.1. Și asta e pălăvrăgeala deșartă a lui Colorbasus, cu totul nefolositoare vieții, niște simple fantezii. După cum am spus, acești iubitori de slavă deșartă doresc să își adune o liotă de ucenici, cărora să le îndruge fel de fel de minciuni, fără să facă nicio profeție – fiindcă Duhul Sfânt nu vorbește prin ei –, fără să ia nimic din adevărul cel de la proroci sau din Evanghelii.

3. Cuvintele adevărului pe care le-am rostit împotriva celor dintâi, tot acestea vor răsturna și cunoașterea lor cea cu nume mincinos. Toți aceștia fac parte din școala lui Valentin, tâlcuindu-i fiecare o cugetare sau alta; de aceea merită și ei aceeași pedeapsă ca aceia. 4. Dar și acest Colorbasus a venit să ne aducă o mare flecăreală la fel de înșelătoare. A creat și a dat numele de „Om" Necuprinsului și Nevăzutului și Sfântului Dumnezeu, Tatăl universului, pentru a amesteca în rătăcirea lui și cuvântul Mântuitorului, Care Se numește pe Sine „Fiul Omului", ducând astfel în rătăcire cugetarea celor ce se folosesc după adevăr de limpedea, desăvârșita și demna de încredere mărturisire a lui Hristos, care devine astfel cu neputință de susținut și o absurditate, căutând prin ceruri și flecărind[1514] despre o inexistentă [Ogdoadă].

5. Dar să presupunem că acceptăm – așa cum zice acest jalnic Colorbasus – că El S-ar fi numit pe Sine „Fiul Omului" tocmai pentru că Tatăl Său din ceruri avea numirea de „Om", și nu pentru că Și-a luat carnea omenească din pântecele fecioresc, cu alte cuvinte de la Sfânta Maria, fiind născut prin Duhul cel Sfânt. 6. Dar ce va mai zice el cu privire la alte cuvinte rostite de Domnul nostru Iisus Hristos

[1512] *Marcu* 2, 10.
[1513] *Cf. Coloseni* 1, 26.
[1514] *Cf. 1 Timotei* 1, 4.

iudeilor: „Acum însă voi căutați să Mă ucideți pe Mine, Omul care v-am spus adevărul pe care l-am auzit de la Tatăl Meu”[1515]?

7. Aici nu a spus: „De la Omul Tatăl Meu”, ci, cu privire la Tatăl, L-a mărturisit pe Dumnezeul universului, iar cu privire la Sine, S-a referit ca la un om, de vreme ce S-a făcut om cu adevărat. 8. Acest lucru îl afirmă și apostolii, pentru ca adevărul să fie întărit de peste tot și să se cunoască de unde vine cuvântul cu privire la Domnul: „Iisus, bărbat adeverit între voi de Dumnezeu, prin puteri, prin minuni și prin semne etc.”[1516]

9. Așadar, la ce mai rostești aceste vorbe, tu, cel mai jalnic dintre toți oamenii? Tu, care te-ai pogorât din înălțime, aducându-ne nume noi, și care te fălești că ai îndrăznit să Îi pui în seama Domnului tuturor și Tatălui universului epitetul de „Om”, ca și cum Domnul S-ar numi „Fiul Omului” din pricină că Tatăl Se mai numește și Om! 10. Mai găsește acum și un alt nume potrivit Tatălui, care să fie în armonie cu acela de „Om Încuviințat”! Dar nu îl vei găsi niciodată. Chiar dacă ἀνήρ („bărbat”) înseamnă „om” și numim ἀνήρ ființa omenească pentru a o deosebi de femeie, vei putea formula câte sofisme poți și cu privire la acest termen.

11. Cineva nu se poate numi ἀνήρ fără o alcătuire trupească, fără mădulare, fie văzute, fie tăinuite. Căci și pe femeie o numim ἄνθρωπος, însă nu și ἀνήρ, căci ἄνθρωπος este bărbat și femeie. Căci noi facem distincție de gen, numind partea femeiască „femeie”, iar partea bărbătească „bărbat”. Când trebuie să facem deosebire de gen, vorbim despre parte bărbătească și parte femeiască, cele care disting între bărbat și femeie, în vreme ce prin om[1517] este numit atât bărbatul, cât și femeia.

3.1. Acestea stând astfel, veniți, voi, toți robii lui Dumnezeu, care iubiți adevărul și batjocoriți-l pe Colorbasus, înșelătorul și ticălosul, și mai degrabă plângeți-i pe cei care s-au dat pieirii pe ei înșiși și pe alții! 2. Noi însă vom aduce mulțumire lui Dumnezeu, pentru că Adevărul știe să-și călăuzească fiii pe calea cea dreaptă, prin cuvinte smerite și simple, în vreme ce răstoarnă și nimicește cu totul pe cele ticăloase și zdrăngănitoare, oricât de sofisticate și de împodobite ar fi ele, după cum glăsuiește atât de limpede cuvântarea proorocului.

[1515] *Ioan* 8, 40.

[1516] *Faptele Apostolilor* 2, 22.

[1517] Termenul e ἄνθρωπος.

3. Căci prorocul, atunci când îi mustră pe cei care ticluiesc lucrări pline de primejdie și pun la cale năzbâtii demne de basme, azvârlindu-se pe ei înșiși în rătăcire, spune: „De vreme ce nu voiți apa Siloamului care curge liniștită, Domnul vă va strămuta dincolo de fluviu, la împăratul asirienilor”[1518]. 4. „Apa Siloamului” înseamnă însă învățătura celui trimis[1519]. Și cine ar fi acesta dacă nu Domnul nostru Iisus, Cel trimis de Dumnezeu, Tatăl Său? „Liniștit”, pentru că nu spune nimic zadarnic sau prefăcut, ci [...][1520] în adevăr sfânta Sa Mireasă, numită de El „porumbiță” pentru firea ei simplă, blândă și cu desăvârșire pură, precum acea făptură din *Cântarea Cântărilor*[1521].

5. Și e lucru de mirare că pe altele, care nu sunt ale Lui, ci Îi răpesc pe nedrept numele, le-a numit „concubine și regine”[1522], datorită numelui regal, cu care fiecare dintre ele se laudă, de vreme ce Îl au înscris pe Hristos înăuntrul lor. 6. Dar mai sunt și cele „optzeci de concubine”, care sunt ereziile, apoi „tinerele nenumărate”, iar El spune: „Una singură este porumbița mea, desăvârșita mea”[1523], cu alte cuvinte aceeași Mireasă sfântă, Biserica universală. E numită, după cum am spus, „porumbiță” din pricina firii blânde și lipsite de răutate a acestei vietăți; mai e numită și „desăvârșită” pentru că primește harul cel desăvârșit și cunoașterea de la Însuși Mântuitorul, prin Duhul cel Sfânt.

7. Acum însă Acesta, Mirele, Cel care se tâlcuiește „Cel trimis”, adică Siloam, are în Sine „apa care curge liniștită”, care nu face gălăgie, nici zgomot, fiind lipsită de fantezii și podoabe. 8. Dar și Mireasa însăși este o porumbiță liniștită, care nu are venin, nici colți înfricoșători sau ace, precum au aceste târâtoare care scuipă venin, fiecare întrecându-se una pe alta în a-și răspândi ciuma lor prin lume și a-i ruina cu totul pe cei pe care i-au convins.

9. Pe unul dintre aceștia m-am silit să-l scot la iveală și eu, cu ajutorul cuvântului dumnezeiesc cel de sus, și să zdrobesc acest păianjen, numit și șarpe cu patru fălci, și l-am despicat în două, așa cum se face cu vipera cea cu două capete, numită *amfisbena*[1524].

[1518] Textul este o parafrază după *Isaia* 8, 6-7.
[1519] *Cf. Ioan* 9, 7.
[1520] Lacună în text.
[1521] *Cf. Cântarea Cântărilor* 2, 10.
[1522] *Cântarea Cântărilor* 6, 8.
[1523] *Cântarea Cântărilor* 6, 9.
[1524] Vezi Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, 29, 27, 28.

10. Dar trec din nou cu vederea toate acestea și voi merge să cercetez și cele ce urmează. Străbătând printre acestea, voi cere în rugăciune ca să grăiesc toate potrivit adevărului, fără să aduc vătămare cuiva, cu atât mai mult mie însumi.

36. Împotriva heracleoniților, a șaisprezecea erezie, dar a treizeci și șasea în șir

1.1. Lui Colorbasus îi urmează un oarecare Heracleon[1525] – de aici vine și numele lor de „heracleoniți". Acesta nu e câtuși de puțin mai neexercitat în flecăreala lui Colorbasus. 2. Însă tot ceea ce spun aceia, și el le repetă la fel în definițiile sale și își trage veninul de la aceia. Dar Heracleon se arată mai subtil decât aceia și arată dorința de a fi mai presus ca ei și de a-și plăsmui o sinagogă a rătăciților.

3. Căci toți aceștia se zugrăvesc pe ei înșiși ca având un trup cu o sută de capete sau cu o sută de mâini. Îi imită în acest chip pe monștrii despre care au scris basme poeții greci, precum Cottus și Briareus, numit și Aigaion, sau Gias, ori faimosul Argos cel cu mulți ochi[1526]. 4. După cum rapsozii spun lucruri fantastice în basmele lor, vorbind despre unul care are o sută de mâini, un altul fie cincizeci, fie o sută de capete, în același chip și fiecare dintre aceștia, asemenea lui Hermes, cel care l-a ucis pe Argos cel cu o sută de ochi[1527], vrea să își asigure un loc de frunte, și se numește fiecare pe sine cârmuitor și adaugă alte învățături pe lângă cele cu totul deșarte și nesăbuite ale dascălilor săi. Dar, ca să nu mă întind prea mult cu prologul acestui tratat, voi trece la cele ce urmează.

2.1. Așadar, Heracleon și cei numiți heracleoniți, după cum am spus mai înainte, spun lucruri asemănătoare cu Marcu despre Ogdoada cea de sus și cea de jos. Mai învață aceleași lucruri și cu privire la perechile de eoni și despre cei treizeci de eoni. 2. Și el îl numește Om pe Tatăl universului, căruia îi mai dă și numele de

[1525] Ucenic al lui Valentin, aparține, alături de Ptolemeu, școlii occidentale a marelui ereziarh. Clement Alexandrinul și Origen ne-au transmis fragmente din comentariul său la *Evanghelia după Ioan*. În centrul doctrinei sale se află mitul valentinian al spiritului decăzut, care, prin Hristos, își redobândește conștiința originară de sine. După Heracleon, Sfântul Ioan Evanghelistul istorisește tocmai acest mit în Evanghelia sa.

[1526] Vezi HESIOD, *Theogonia*, 148-153.

[1527] Vezi HESIOD, *Munci și zile*, 68, 77.

Abis. Și el vrea ca acesta să nu fie nici de parte bărbătească, nici de parte femeiască, și ca de la el să provină Mama universului, numită și Tăcere, și Adevăr.

3. De la aceasta și-a luat ființă și cea de a doua Mamă, cea care a fost copleșită de uitare, ea fiind numită și Achamoth. Din pricina ei, toate lucrurile au fost întemeiate pe nedesăvârșire și lipsă. 4. Și vrea să adauge ceva în plus față de cei de dinaintea sa. El își ia pildă de la Marcu, cel despre care am vorbit mai sus, iar pe cei care sunt muribunzi nu îi răscumpără așa cum făcea acela, ci în alt chip, iar pe cei care urmează să moară îi înșală cu un alt soi de amestec.

5. Căci unii[1528] dintre ei pregătesc un amestec de apă cu ulei și o varsă pe creștetul celui muribund, iar alții folosesc mirul alcătuit din balsam și apă. Iar invocarea pe care o fac aceștia este comună cu cea pe care o folosea și Marcu înaintea lui, adăugând câteva nume. 6. Iată care e: *Messia oupharegna mempsai men chal daian mosome daea akhphar nepseu oua Iesou Nazaria*.

7. Și fac aceasta pentru ca oamenii care se pregătesc să moară, în acea clipă în care primesc invocarea și ungerea cu apă și ulei, să ajungă nevăzuți și să nu poată fi prinși de puterile cele de sus, până ce omul lor lăuntric a trecut mai presus de acestea fără să fie văzut de ele. 8. Și asta pentru că trupurile lor sunt părăsite în lumea creată, iar sufletele se duc în fața Demiurgului, cel născut din Lipsă, și rămân acolo în cele înalte, alături de el. Însă omul lăuntric, precum am spus, fiind mai lăuntric decât trupul și sufletul, se ridică mai presus de acele locuri, iar ei vor ca acel element să fie cel care s-a pogorât din înalt, din Pleromă.

3.1. Iar celor amăgiți de ei le poruncesc aceste lucruri: „Când vei ajunge lângă Începătorii și Puteri, amintește-ți să le spui, după moartea de aici, de jos: 2. «Eu sunt fiul care vine de la Tatăl, de la Tatăl cel ce există înainte de toate lucrurile. Am venit ca să văd toate cele care îmi sunt proprii și care îmi sunt străine[1529]; dar nu cu totul străine, ci cele care țin de Achamoth, care este de parte femeiască și a făcut aceste lucruri pentru sine».

3. Și, spunând acestea, te vei izbăvi de acele Puteri, ajungând lângă cele care se află alături de Demiurg", în cele de sus, lângă prima Ogdoadă. Dar și ei vor ca pe lângă Demiurgul cel de

[1528] Nu este foarte sigur că aceste ritualuri ar aparține heracleoniților.

[1529] Formulă des întâlnită în textele gnostice antice, dar și în religia orfică. Vezi, de pildă, *Apocalipsa lui Iacov*, 3, 34.

sus să se afle și o Hebdomadă inferioară, iar el să stea în cel de-al șaptelea cer, dar în lipsă și neștiință. 4. Iar cel care a părăsit această viață trebuie să spună celor care se află pe lângă Demiurg: „Sunt vas mai prețios[1530] decât ființa de parte femeiască care v-a creat pe voi. Dacă Maica voastră nu-și cunoaște rădăcina, eu mă cunosc pe mine însumi și știu de unde vin[1531], chemând pe Sofia cea nestricăcioasă, care se află în Tatăl, Maică a Maicii voastre, care nu are tată, nici o pereche de parte bărbătească. 5. Această ființă de parte femeiască, născută din alta tot de parte femeiască, v-a născut pe voi, necunoscându-și nici măcar mama și socotind că este singură. Însă eu o invoc pe Maica ei." 6. După ce vor fi auzit acestea, cei care stau alături de Demiurg se vor fi tulburat și își vor recunoaște rădăcina lor și neamul Maicii. Însă sufletul va porni către locul său propriu[1532], desprinzându-se de legătura sa, cu alte cuvinte de înger, așadar de trup. Căci ei consideră că sufletul și trupul sunt lucruri deosebite în om. Cam acestea sunt lucrurile care ne-au rămas de la ei cu privire la răscumpărarea lor.

4.1. Iar cei pricepuți, atunci când aud asemenea subtilități, vor batjocori și vor râde de asemenea artă de teatru ieftin[1533]. Fiecare dintre ei dă alte și alte legi, după cum îl taie capul, iar îndrăzneala lor nu se micșorează defel, ci fiecare născocește pe cât îi stă în putere. 2. Iar printre cei care mai există până în clipa de față, se nasc și lăstăresc unii care în fiecare zi descoperă ceva nou pentru a-i amăgi pe cei care îi urmează. Este anevoios tare ca să descoperi și să înfățișezi toate ale lor. Mie îmi va fi de ajuns ceea ce s-a spus deja despre această erezie, arătând de unde a ajuns aceasta până la noi.

3. Dar cum de nu este evident că o astfel de învățătură este basm și batjocură? Tu, cel de aici, și cei care sunt pe lângă tine, de unde v-ați luat trupul? Iar sufletul de unde? Iar omul vostru cel mai lăuntric de unde? 4. Dacă l-ați luat din cele de sus, din substanța cea spirituală de sus, atunci spune-mi ce legătură este între elementul spiritual și cel psihic? Căci tu spui acestea și pui în scenă o dramă și îi ademenești pe cei amăgiți cu nădejde viitoare, pentru ca astfel, tresăltând de bucurie la vederea unui astfel de scop, să fie luați pe sus de farmecul scenei.

[1530] *Cf. Romani* 9, 21.

[1531] Formulă care se regăsește și în *Corpus hermeticum*, 18.

[1532] Se parafrazează texte din *Apocalipsa lui Iacov.*

[1533] Literal: mimi.

5. Dar cum a putut Demiurgul să creeze ceva, de vreme ce nu avea nicio legătură cu acelea? Și în ce fel acel element spiritual aflat mai presus de toate i-a împărtășit puterea sa spirituală Demiurgului, care mai apoi a făcut lucrurile care nu erau bune? Și de ce Demiurgul a dorit ca mai curând puterea sa să fie legată de materie și să amestece elementul psihic cu cel material?

6. Dacă ar fi dorit să amestece cu aceasta propria putere, atunci materia nu îi este străină. Iar dacă materia îi este străină, cine i-a dat puterea asupra ei? 7. Iar mai întâi spune-mi, o tu, înșelătorule, înlănțuirea puterii în materie a avut loc din pricina urii sufletești, sau pentru că el nu știa ceea ce urma să se petreacă? 8. Căci noi nu socotim – să nu fie! – că materia și trupul nu ar fi creaturi ale lui Dumnezeu. Însă Scriptura cunoaște și o altă materie, în afară de această materie neputincioasă care se află la îndemâna fiecărei arte și meserii. Există o altă materie, vorbesc despre cugetarea întinată care izvorăște din gândire, vorbesc despre murdarele argumente ale păcatului. 9. Acestea se înalță ca duhoarea din noroi, miasmă necurată și ciumată, cum a spus fericitul David când era prigonit și ocărât de oamenii cei răi: „Am fost înconjurat de materia abisului”[1534].

5.1. Dar, pentru că tu, Heracleon, socotești că trebuie să definim materia și trupurile oamenilor și toate cele din lumea de aici, de ce Demiurgul și-a mai amestecat propriul suflet cu materia? 2. Dacă nu cunoștea răul, atunci nu poate fi creator cineva care nu știe ceea ce vrea să creeze. Căci nici noi nu putem realiza nimic în nicio artă dacă nu pricepem ceea ce vrem să facem. Noi cugetăm mai dinainte ceea ce voim să ducem la îndeplinire și cunoaștem mai întâi ceea ce am hotărât să realizăm.

3. Chiar dacă noi suntem neputincioși și cu mult mai prejos de puterea lui Dumnezeu, prin inteligența pe care a dăruit-o oamenilor cunoaștem și cugetăm aceste lucruri. Însă în privința ta, Heracleon, inteligența dată ție de Dumnezeu ți-a fost spre vătămare, căci nu o folosești potrivit lui Dumnezeu, ci după răutatea ta! 4. Și te voi întreba din nou: pentru care pricină s-a petrecut acel amestec al elementelor psihic și material, adică omul cel lăuntric cu cel de-al doilea și al treilea om, cel din afară, vorbesc despre suflet și trup?

5. Poate că aceasta s-a petrecut potrivit voinței puterii superioare a Tatălui universului sau potrivit puterii celui care pentru tine

[1534] *Cf. Psalmul* 68, 2.

e Abisul, cu alte cuvinte toată creația noastră nu e fără legătură cu puterile cele de sus – după cum spui –, fiind astfel amestecată, după bunăvoința Tatălui celui de sus, cu scânteia cea pogorâtă din înalt; acesta este omul numit de tine cel lăuntric și cel spiritual.

6. Dacă tu afirmi că Demiurgul cel care zace în cele de jos și în lipsă, precum și Maica numită de tine Achamot au primit putere de sus, adică elementul spiritual, atunci nici Demiurgul, nici cea numită de tine Maică nu sunt în lipsă și în neștiință. Căci cum ar putea cineva să nu știe ceea ce își dorește? Dacă năzuiește spre mai bine, atunci cunoaște binele și răul. Iar cel care cunoaște binele și nu-l urăște nu este străin de bine.

6.1. Dar, ca să nu mai pierdem vremea cu tertipurile ticălosului vostru, mă voi mulțumi cu acestea: cuvintele sale delirante s-au prăvălit la pământ, de vreme ce toți recunosc limpede că Stăpânul tuturor este bun și cunoaște toate mai dinainte, având puterea de a face orice lucru, iar toată firea, creația care există acum, a fost creată bună de către El[1535]. 2. Nu e cu putință să existe ceva fără Dumnezeu, în afară doar de păcat, care nu are rădăcină în sine, nici nu va exista până la sfârșit, fiind introdus în noi din afară și i se poate pune capăt de către noi.

3. După cum am arătat peste tot, în cursul tratatului meu împotriva ereziilor, Dumnezeul cel care a făcut și a plăsmuit toate este unul singur, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, iar unul singur este și Unul-Născut Fiul Său, Domnul și Mântuitorul nostru, iar tot unul singur este și Duhul Său cel Sfânt. 4. O singură Sfântă Treime deoființă, prin care toate au fost zidite în chip bun; nu există lucruri rele, ci numai bune, chemate la existență prin bunătatea și bunăvoința lui. 5. Acestui Dumnezeu fie slava și puterea, Tatălui în Fiul, Fiului în Tatăl, împreună cu Duhul cel Sfânt, în vecii vecilor. Amin.

6. După ce am răsturnat în puține cuvinte această erezie, voi purcede la celelalte și le voi combate pe fiecare după putere și le voi nimici toată răutatea lor ciumată. 7. Iar cu privire la Heracleon, pe bună dreptate că îl putem numi șopârlă[1536], care nu este cu adevărat un șarpe firesc, ci o târâtoare cu patru picioare, asemănătoare unei șopârle vărgate. Mușcătura sa nu aduce o vătămare însemnată,

[1535] *Facerea* 1, 31.

[1536] Șopârla gecko sau un păianjen erau utilizate în ritualurile magice ale anticilor. Făceau parte dintre animalele impure, vezi *Leviticul* 11, 30 (versiunea din *Septuaginta*).

dar saliva ei, dacă pătrunde în mâncare sau băutură, pricinuiește o moarte fulgerătoare celor care le consumă pe acestea; aidoma învățăturii lui. 8. Dar, cu puterea lui Dumnezeu, am scos la lumină și veninul său și am curățat gâtlejul și gura celor care erau să fie vătămați de acesta. Acum să trecem, după cum am spus, la ereziile care urmează și să le combatem și lor lucrarea vătămătoare!

37. Împotriva ofiților, a șaptesprezecea erezie, dar a treizeci și șaptea în șir

1.1. După cum am promis prin puterea lui Dumnezeu, cu ajutorul Domnului, vom combate și erezia care urmează după aceasta în șir, care a urmat deșartele cugetări ale aceleia, erezia ofiților. În unele părți se aseamănă aceleia, în altele este deosebită – vorbesc despre datinile și felul de viață al membrilor ei. Și aceasta pentru ca să fie tuturor evidentă lipsa de armonie a lunatecelor[1537] rătăciri ale acestora, și din aceasta, faptul că se lasă călăuziți de rătăcire, nu de adevăr.

2. Ofiții, după cum am spus mai înainte, își au originea de la nicolaiți și de la gnostici și din ereziile de dinainte de acestea. Ei se numesc ofiți de la șarpele[1538] pe care îl venerează. Și aceștia râgâie absurdități, de vreme ce sunt burdușiți cu hrana duhnitoare amintită mai sus. Fiind astfel amăgiți, după cum am spus, au ajuns să se închine șarpelui, ca unei noi zeități.

3. Ia aminte la ce fel de mașinație a ajuns acest șarpe care i-a dus în rătăcire! După cum, la început, i-a dus în rătăcire pe Adam și Eva, la fel a făcut și acum, tăinuindu-se și în vremea noastră, și în

[1537] Termenul grecesc utilizat aici este μετέορος – „în înaltul cerului, în cele de sus, în atmosferă".

[1538] În limba greacă, ὄφις înseamnă „șarpe". Ofiții sau naasenii sunt grupuri gnostice din veacurile II-III d.Hr., pentru care șarpele (*nahaș* în ebraică, de unde „naaseni") este un simbol și un obiect de cult. Venerarea șarpelui trebuie înțeleasă în contextul polemicii multor școli gnostice cu Dumnezeul Vechiului Testament. Șarpele, pentru ei, era mesagerul Dumnezeului adevărat, care le-a adus adevărata gnoză lui Adam și Evei, cunoaștere pe care Demiurgul, Dumnezeul Vechiului Testament, le-a interzis-o. Puterea acestuia a fost dovedită și de Moise în episodul cu șarpele de bronz (*Numerii* 21) și recunoscută de Iisus (*Ioan* 3, 14). Șarpele este un simbol antic al înțelepciunii, al cunoașterii, al forței regeneratoare a naturii. Savanții consideră că venerarea șarpelui nu era specifică unei secte gnostice distincte, ci se întâlnește la varii școli gnostice antice.

vremurile iudeilor, până la venirea lui Hristos. 4. Apoi, cu trecerea timpului, îi ademenește pe oamenii lacomi, prin mâncarea pe care au primit-o în urma neascultării la care au fost stârniți, ducându-i acum iar în rătăcire și îndepărtându-i de adevăratul Dumnezeu. Face din nou nenumărate făgăduințe, ca la început. Căci atunci, la început, i-a înșelat cu spusa: „Veți fi ca Dumnezeu”[1539]. Apoi, odată cu trecerea timpului, și-a pus în lucrare pentru aceștia variata și monstruoasa sa închipuire.

5. I-a îndepărtat astfel de unicul și adevăratul Dumnezeu, zămislind odinioară deșarta blasfemie a idolatriei și a politeismului. Nici înainte nu existau zei, după cum nu există nici acum, ci doar Unicul Dumnezeu. Iar [șarpele] a zămislit astfel idolatria și politeismul și cugetarea cea care duce la rătăcire. 6. Iar pricina acestor lucruri nu era șarpele cel care poate fi perceput prin simțuri, ci acel șarpe care vorbea prin șarpe (vorbesc despre diavol) și care a tulburat urechea bărbatului prin mijlocirea femeii.

7. Dar nici acel pom nu era păcatul (căci Dumnezeu nu răsădește nimic rău), ci pomul le-a dăruit putința de a cunoaște răul și binele[1540]. 8. Însă nici din pricina acestei cunoașteri nu a venit moartea, ci din cauza neascultării. Toată acea urzeală a celui rău și-a împlinit scopul nu din pricina mâncării, ci fiindcă a stârnit în aceia[1541] neascultarea.

9. Aceia, de îndată ce au căzut în neascultare, au fost izgoniți din Paradis. Astfel, au primit o foarte dreaptă pedeapsă, izvorâtă nu din ură, ci de purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Căci Domnul le spune: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce!”[1542] 10. Trebuia ca Meșterul cel adevărat să fie aidoma unui olar[1543] care poartă de grijă de vasul și de lucrul mâinilor sale, iar dacă acesta, mai apoi, se strică, din pricina neascultării, el nu îl lasă în acea stare, ci pe când

[1539] *Facerea* 3, 5.

[1540] *Facerea* 2, 9 și 3, 5.

[1541] Protopărinții Adam și Eva.

[1542] *Facerea* 3, 19.

[1543] Vezi *Ieremia* 18, 1-4: „Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia și i-a zis: «Scoală și intră în casa olarului și acolo îți voi vesti cuvintele Mele!» Și am intrat eu în casa olarului și iată acesta lucra cu roata și vasul pe care-l făcea olarul din lut s-a stricat în mâna lui; dar olarul a făcut dintr-însul alt vas, cum a crezut că-i mai bine să-l facă. Și a fost cuvântul Domnului iarăși către mine și mi-a zis: «Casa lui Israel, oare nu pot să fac și Eu cu voi ca olarul acesta?», zice Domnul. «Iată, ce este lutul în mâna olarului, aceea sunteți și voi în mâna Mea, casa lui Israel!»” Vezi și METODIU DE OLIMP, *Despre înviere*, 1, 7.

încă era lut moale, ca să spunem așa, din pricina crăpăturii [...][1544] l-a făcut să fie lutul cel de odinioară.

11. Astfel, născându-l din nou prin înviere, l-a refăcut, redându-i vechea strălucire, care era acum încă și mai luminoasă. 12. Cu alte cuvinte, a făcut să se reînnoiască trupurile celor care au săvârșit fărădelegi și s-au pocăit, s-au lepădat de propriile vini și au devenit desăvârșiți în cunoașterea Domnului nostru Iisus Hristos. La fel se va petrece și cu învierea din lutul pământului, precum se petrece cu lutul folosit de către meșter, fiind preschimbat în material moale, gata pentru lucru, iar apoi din el se va alcătui forma de odinioară a omului, însă această formă nouă va fi și mai frumoasă.

2.1. Aceasta este urzeala pe care șarpele i-a țesut-o Evei, căci firea omenească a fost de la început lacomă și mereu lesne de a fi ademenită de învățăturile cele deșarte și de făgăduielile cele zadarnice. 2. Și multă vreme șarpele s-a tăinuit pe sine și și-a ascuns loviturile sale cele înveninate, dar, în cele din urmă, după venirea lui Hristos în trup, a vomat și a scuipat toată cugetarea sa plină de venin și de răutate a minții sale celei rele. Astfel, s-a înfățișat pe sine cugetelor celor amăgite pentru a fi slăvit și adorat ca un zeu.

3. Dar același șarpe este ușor de recunoscut, atât în această școală [a ereticilor ofiți], cât și în acel șarpe văzut; e unul și același care a adus rătăcirea. Firește că dumnezeiasca Scriptură îl numește pe diavol „șarpe" nu pentru că el ar avea această formă, ci pentru el se înfățișează oamenilor ca foarte întortocheat, iar înșelăciunea rătăcirii în care au căzut protopărinții a fost săvârșită printr-un șarpe.

4. Astfel, sunt demni de batjocură cei care cred în această învățătură și care i se închină șarpelui ca unui zeu. Diavolul, neputându-și pune în lucrare înșelăciunea împotriva cugetării bărbătești, care a primit de la Domnul harul adevărului, s-a îndreptat către cea femeiască (cu alte cuvinte, neștiința omenească) și se străduiește să îi înduplece pe cei aflați în neștiință, de vreme ce nu poate duce în înșelare rațiunea cea statornică.

5. Găsim la ei mereu închipuiri femeiești, desfătare și plăcere – cu alte cuvinte, neștiință, care la oameni este ceva tipic feminin –, nicidecum rațiunea statornică care cugetă bine la toate și Îl recunoaște pe Dumnezeu din legea care cârmuiește firea. 6. Acest

[1544] Lacună în text.

șarpe al lor spune că el este Hristos, sau, mai degrabă, nu o spune el – căci nici nu poate vorbi –, ci o spune diavolul care face ca mintea lor să cugete astfel.

7. Dar oare cine, văzând șarpele, nu-l va recunoaște pe vrăjmaș și nu va fugi? Domnul a statornicit vrăjmășie între acest șarpe și neamul omenesc[1545] tocmai pentru că, fiind o simplă viețuitoare, a ajuns unealta diavolului, prin care acesta l-a amăgit pe om în paradis. Astfel, dându-și seama de vrăjmășia pe care o nutrește față de oameni șarpele acesta care cade sub simțuri, aceștia să fugă de cursele și urzelile lui și să-l urască numai când îi zăresc înfățișarea.

3.1. Aceștia care se numesc pe sine ofiți au pus pe seama șarpelui întreaga cunoaștere, spunând că acesta a fost izvorul întregii cunoașteri[1546]. Ei introduc sub forma unor așa-zise misterii propriile basme, care însă nu sunt altceva decât niște farse pline de glume proaste și cugetări deșarte. 2. Căci, într-adevăr, cele rostite de ei sunt simple mituri, despre eonul cel de sus care a emanat alți eoni, iar ceva mai jos, s-a născut și Ialdabaot, emanat din neputința și lipsa de cunoaștere a propriei Maici, adică a lui Prounikos cel de sus.

3. Ei mai lămuresc și că acest eon Prounikos a căzut în ape și nu a mai izbutit să se ridice, ci s-a amestecat cu acestea, din pricină că era îngreunat de contactul cu materia[1547]. Așadar, a rămas amestecat cu apele și cu materia, însă nu a mai izbutit să se ridice. 4. Atunci, s-a înălțat cu toată puterea spre ținuturile cele de sus, întinzându-se către ele, și în acest chip s-a născut cerul cel mai de sus[1548]. Acesta s-a aflat atunci blocat, neputând nici să urce, nici să coboare, ci a rămas înțepenit în centru. 5. Nu se putea îndrepta spre cele de jos, de vreme ce nu avea legătură cu materia; nici nu se putea îndrepta spre cele de sus, fiindcă era împovărat de materie, pe care pusese stăpânire.

6. Atunci, Ialdabaot, emanat în neștiința ei, s-a pogorât în ținuturile cele de jos și a creat șapte fii, cei care au creat, la rândul lor, cele șapte ceruri[1549]. Acesta a închis mai apoi calea către cele mai presus de el, ascunzându-le, pentru ca fiii cei emanați de el,

---

[1545] *Facerea* 3, 15.

[1546] Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 30, 5.

[1547] Mit prezent și în doctrina hermetică (vezi *Corpus hermeticum*, 1, 14).

[1548] Vezi SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, I, 30, 3.

[1549] La Sfântul Irineu unul se naște din celălalt (*Împotriva ereziilor*, I, 30, 4).

care se aflau dedesubt, să nu cunoască pe nimeni în afară de el. Acesta este, după cum spun ei, Ialdabaot, Dumnezeul iudeilor.

7. Dar lucrurile nu stau deloc așa; să nu fie! Dumnezeu cel Atotputernic îi va judeca, iar El este Dumnezeul iudeilor și al creștinilor și al tuturor, nicidecum acel Ialdabaot din mitologia lor delirantă!

4.1. Mai apoi, fiindu-le oprită cunoașterea celor de sus prin viclenia lui Ialdabaot, eonii sau fiii sau zeii emanați de el (sau îngerii, căci aceștia au felurite numiri) au modelat omul după forma tatălui lor, Ialdabaot. Creația nu a fost nici rapidă, nici ușoară, ci a avut loc în felul istorisit de ereziile de dinainte, prin flecărelile lor. Dar și aceștia povestesc că omul era o ființă târâtoare, asemenea viermelui, neputându-se ridica și nici sta drept.

2. Însă Maica cea de sus, numită și Prounikos, și-a pus în lucrare planul ei de a-l lipsi pe Ialdabaot de puterea sa, pe care o primise de la ea, și astfel a acționat în favoarea omului plămădit de fiii acestuia; mai mult, voind să-l golească de puterea lui, a sădit în oameni o scânteie venită de la ea, cu alte cuvinte sufletul. 3. Atunci, spun ei, omul s-a ridicat în picioare și și-a îndreptat cugetarea către cele opt ceruri și l-a recunoscut pe Tatăl cel de sus, pe care l-a și lăudat, ca pe unul aflat mai presus de Ialdabaot.

4. Iar Ialdabaot, suferind și fiind întristat pentru că ființele cele mai presus de el au fost cunoscute, copleșit de amărăciune, și-a îndreptat privirea în jos, către temeliile materiei, și a dat naștere unei puteri care avea înfățișarea unui șarpe, pe care l-a numit fiul său. 5. Mai spun ei că acesta a fost astfel trimis și a înșelat-o pe Eva. Ea l-a ascultat, i s-a supus ca unui fiu al lui Dumnezeu și, lăsându-se înduplecată de el, a mâncat din rodul pomului cunoașterii[1550].

5.1. Acestea sunt nebuniile pe care le istorisesc ei, încropeli vrednice de tot râsul. Ei pun în scenă această tragi-comedie, începând să aducă în sprijinul falsei lor zeități mai multe argumente, de pildă: „Oare intestinele noastre, prin care trăim și suntem hrăniți, nu au formă de șarpe?" 2. Și mai aduc alte dovezi, pentru a-i duce pe alții în rătăcire prin cugetarea lor cea delirantă. Ei mai spun că „aceasta este pricina pentru care îl preaslăvim pe șarpe, pentru că el a revărsat cunoașterea peste omenire".

3. Însă, după ei, Ialdabaot nu voia ca Maica cea de sus să fie pomenită printre oameni, la fel nici Tatăl. De aceea șarpele

[1550] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 30, 7.

l-a înduplecat pe om și i-a adus cunoașterea, învățându-l să cunoască toate tainele cele de sus. 4. Astfel, Tatăl, mâniat din pricina cunoașterii pe care Ialdabaot a arătat-o oamenilor, l-a izgonit din cer.

5. De aceea spun ei că șarpele este un împărat căzut din cer, iar ei posedă o părticică din acest șarpe și nimic altceva. Din cauza acestei „cunoașteri" ei îl preaslăvesc și îi aduc jertfă de pâine. 6. Ei au un șarpe adevărat, pe care îl hrănesc într-un coș, iar la ceasul misteriilor îl scot din ascunzătoare. Așază pâini pe o masă și îl invită pe șarpe, iar acesta, odată deschisă ascunzătoarea, iese afară. El se ridică, iscusit și viclean, cunoscând neghiobia lor, și se urcă pe masă și înconjoară pâinile. Iar ei spun că aceasta este o jertfă desăvârșită.

7. Iar mai apoi, după cum am auzit de la unii, nu doar că frâng pâinile în jurul cărora s-a încolăcit șarpele, ci le și împart celor ce doresc, iar fiecare sărută șarpele pe gură. Iar șarpele stă liniștit, fiara fiind îmblânzită prin vreo vrajă sau incantație ori prin vreo altă lucrare diavolească menită să îi ducă în rătăcire. 8. Ei îl adoră pe acela și numesc acel ritual euharistie, iar prin el, după cum zic ei, înalță un imn către Tatăl cel de sus. În acest fel își împlinesc ei misteriile lor.

6.1. S-ar putea spune că aceasta este o neghiobie și o glumă; de aceea nu e nevoie să căutăm în dumnezeiasca Scriptură dovezi pentru a o combate. Dimpotrivă, pentru cel care are o minte sănătoasă, potrivit lui Dumnezeu, se va dovedi un lucru demn de râs. 2. Iar dacă vorbesc despre Prounikos, cum nu se va descoperi cugetarea lor ca fiind absurdă, după cum am spus mai sus[1551]? Căci înțelesul verbului προυνικέω este necuvios, iar dacă este necuvios, de ce este așezat printre lucrurile însemnate? Cum putem lăuda un lucru necuvios?

3. Și cum nu este un simplu basm faptul că Prounikos l-a golit [de putere] pe Ialdabaot, iar scânteia care a sărit din el atunci a ajuns jos, la om, și a intrat în acesta, care l-a recunoscut pe cel care se afla mai presus de cel care a fost golit? 4. Dar o mare minune e că omul, în care se află acea neînsemnată scânteie, dobândește o cunoaștere mai presus de cea a îngerilor care l-au plămădit. Îngerii sau fiii lui Ialdabaot, care l-au făcut pe om, nu aveau cunoștință

[1551] Vezi mai sus, erezia 25, despre nicolaiți.

despre cele ce se aflau mai presus de Ialdabaot, în vreme ce omul creat de ei le cunoștea, din pricina acelei scântei.

5. Însă aceștia sunt combătuți de propriile opinii, dacă, pe de o parte, îl slăvesc pe șarpe, iar pe de altă parte, îl consideră că este cel care a dus-o în rătăcire pe Eva, după cum zic ei: „A dus-o în rătăcire pe Eva". 6. Uneori îl numesc pe acesta Hristos, iar alteori îl socotesc fiu al celui ce e mai presus de Ialdabaot, care și-a nedreptățit fiii când le-a închis calea către cunoașterea celor de sus și a respins-o pe Maica celor de sus, pentru a nu le îngădui fiilor săi să-l slăvească pe Tatăl cel mai presus decât el.

7. Dar cum poate fi șarpele un împărat ceresc dacă s-a ridicat împotriva Tatălui? Cum se poate afirma că a dus-o în rătăcire pe Eva dacă el este cel ce dăruiește cunoașterea? Cine dăruiește cunoaștere prin mijlocirea unei înșelări nu dăruiește cunoaștere, ci neștiință în loc de cunoaștere. Iar acest lucru îl vedem împlinit chiar în cazul lor. Căci ei posedă neștiința, dar socotesc că au cunoașterea, iar ei grăiesc adevărul numai atunci când numesc cunoaștere rătăcirea și neștiința lor.

7.1. Ei mai aduc și alte mărturii, spunând că Moise în pustiu a înălțat șarpele de aramă și l-a înfățișat poporului pentru a-i tămădui pe cei mușcați de șarpe. Căci o astfel de imagine, spun ei, avea puterea de a tămădui mușcătura[1552]. 2. Din nou, acest lucru se ridică împotriva lor, căci, dacă acele mușcături de șarpe erau vătămătoare, atunci șarpele nu este bun. Iar cu privire la acela înălțat de Moise, care dăruia tămăduire în urma privirii lui, aceasta avea loc nu din pricina firii șarpelui, ci pentru că asta era bunăvoința lui Dumnezeu, care, prin mijlocirea șarpelui, le oferea celor mușcați un fel de antidot.

3. Și nu e nimic de mirare dacă se dobândește vindecarea de la aceeași viețuitoare de la care ai primit vătămarea. Și nimeni nu trebuie să vorbească de rău făptura lui Dumnezeu, cum fac alții, rătăcindu-se la rândul lor. 4. Însă acest lucru, cu cele petrecute în pustiu, a fost o prefigurare a celor despre care vorbește Domnul în Evanghelie: „Și, după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să Se înalțe Fiul Omului"[1553]. Ceea ce s-a și întâmplat.

5. Pe bună dreptate au pătimit acest lucru, fiindcă L-au disprețuit pe Mântuitorul ca și cum ar fi fost un șarpe, fiind răniți

[1552] Vezi *Numerii* 3, 13 și *2 Corinteni* 11, 3.

[1553] *Ioan* 3, 14.

de urzeala șarpelui, cu alte cuvinte de către diavol. Și, după cum șarpele înălțat era tămăduire pentru cei mușcați de șarpe, tot astfel prin răstignirea lui Hristos ne-a venit răscumpărarea sufletelor de mușcătura păcatului.

6. Și chiar ei aduc ca mărturie această spusă, zicând: „Nu îți dai seama că Mântuitorul a spus: «Și, după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să Se înalțe Fiul Omului»[1554]? Pentru aceeași pricină, în alt loc", spun ei, „mai zice: «Fiți înțelepți ca șarpele și curați ca porumbelul»[1555]". De aceea, toate care au fost rânduite în chip simbolic spre învățătura noastră de către Dumnezeu, ei le aduc în sprijinul cugetării lor celei rătăcite.

8.1. Căci Domnul nostru Iisus Hristos și Dumnezeu Logosul, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, fiind fără început și în afara timpului, nu e un șarpe; să nu fie! Dimpotrivă, a venit tocmai împotriva șarpelui. 2. Și, dacă spune: „Fiți înțelepți[1556] ca șarpele și curați ca porumbelul", noi trebuie să ne întrebăm și să cunoaștem de ce a introdus aceste două figuri, a șarpelui și a porumbelului, pentru învățătura noastră.

3. În șarpe nu se află nimic înțelept, în afară de următoarele două lucruri. Când este încolțit, știind că viața sa stă în cap și temându-se de sentința rostită de Dumnezeu mai demult din pricina omului („tu îți vei păzi capul, iar el călcâiul tău"[1557]), își încolăcește trupul în jurul capului, spre a-și ascunde craniul, lăsând descoperit restul trupului, cu multă iscusință.

4. În acest fel și Unul-Născut, Dumnezeu Care vine de la Tatăl, vrea ca noi, în vremea persecuției și în clipa încercării, să părăsim toate ale noastre și să le lăsăm pradă sabiei și focului, păzindu-ne doar capul, cu alte cuvinte să nu Îl tăgăduim pe Hristos, de vreme ce „Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul, iar capul lui Hristos: Dumnezeu"[1558], după cum spune Apostolul.

5. Mai este însă o împrejurare în care șarpele dovedește înțelepciune, după cum spun despre această viețuitoare naturaliștii. Când este însetat și iese din bârlogul lui ca să bea apă, nu ia cu sine veninul, ci îl lasă în bârlog, apoi iese ca să se adape[1559].

[1554] *Ioan* 3, 14.
[1555] *Matei* 10, 6.
[1556] Mai precis: „prudenți".
[1557] *Facerea* 3, 15.
[1558] *1 Corinteni* 11, 3.
[1559] Astfel de istorioare cu tâlc, întemeiate pe fantezistele concepții zoologice antice, se regăsesc și în *Fiziologul* atribuit chiar Sfântului Epifanie.

6. Să imităm și noi această pildă, iar ori de câte ori venim la Sfânta Biserică a lui Dumnezeu la rugăciune și pentru a lua parte la Tainele lui Dumnezeu, să nu aducem cu noi răutate, pofte sau patimi, sau orice altceva în cugetarea noastră.

7. Dar cum l-am putea imita pe porumbel, altfel decât ținându-ne departe de răutate? Însă felul de a fi al porumbelului nu se cuvine lăudat pentru multe lucruri. 8. Căci porumbelul e o ființă destrăbălată și nu știe se să înfrâneze de la împreunarea deasă, fiind lasciv, și se lasă în voia desfătării de o clipă, fiind molatec și comod.

9. Însă el este lipsit de răutate și mărinimos, iar pentru lipsa de ranchiună a acestei viețuitoare, și Duhul Sfânt S-a arătat în chip de porumbel[1560]; de aceea și dumnezeiescul Logos voiește ca noi să imităm lipsa de răutate a nevinovatului porumbel: „Înțelepți spre bine și nevinovați la rău”[1561]. Iată că toată punerea lor în scenă se prăbușește! 10. Căci și Sfântul Apostol nu pune nimănui în seamă răutatea și înclinarea către urzeli decât diavolului și șarpelui, spunând: „Dar mă tem ca nu cumva, precum șarpele a amăgit pe Eva în viclenia lui, tot așa să se abată și gândurile voastre de la curăția și nevinovăția și dreptatea cea în Hristos”[1562].

11. Vezi că Apostolul a numit răutate stricăcioasă și viclenie tot ceea ce șarpele i-a făcut Evei și nu a arătat nimic vrednic de laudă care să fi fost săvârșit de către el!

9.1. Nesăbuința acestor eretici este limpede și se poate descoperi în toate pentru oricine vrea să cunoască învățătura adevărului și cunoașterea Duhului Sfânt. 2. Ca să nu mai pierdem vremea, după ce am străbătut această mare aspră, tulburată și anevoioasă pentru navigat, îmi voi înarma corabia pentru alte călătorii, căutând să trec cu bine cu puterea lui Dumnezeu și cu rugăciunile sfinților peste împrejurările anevoioase.

3. Astfel voi privi cu luare-aminte la tumultul valurilor sălbatice și la înfățișarea fiarelor veninoase din aceste mări, putând călători nevătămați de veninul țiparilor de mare, al dragonilor, al rechinilor și al scorpionilor, ajungând, în cele din urmă, prin rugăciuni și mijlociri, la limanul liniștit al adevărului. 4. Și pentru noi se

[1560] *Cf. Matei* 3, 16.
[1561] *Romani* 16, 19.
[1562] *2 Corinteni* 11, 3.

va împlini spusa: „Cei care se pogoară la mare vor istorisi minunile Domnului”[1563]. Să pornim acum către o altă [erezie] și să o zugrăvim și pe aceea.

38. Împotriva cainiților, a optsprezecea erezie, dar a treizeci și opta în șir

1.1. Unii sunt numiți cainiți[1564], pentru că și-au luat numirea ereziei lor de la Cain. Aceștia îl laudă pe Cain și îl rânduiesc ca pe părintele lor, fiind, ca să spunem așa, purtați încoace și încolo de aceleași talazuri, cu toate că se află în aceeași mocirlă plină de valuri[1565], sau de parcă s-ar găsi într-o pădure plină de mărăcini, fiind prinși într-un morman de spini. Deși poartă felurite nume – căci, precum spinii sunt de multe feluri, la fel și acești eretici sunt deosebiți –, au însă cu toții însușirea de a face rău prin înțepăturile lor.

2. Ei afirmă despre Cain că provine din Puterea cea mai tare, de la stăpânirea cea mai înaltă, la fel ca Isav[1566], Core și cei din Sodoma, iar Abel de la stăpânirea cea mai slabă. 3. Toți aceștia sunt vrednici de laudă și fac parte din neamul lor. Ei să fălesc astfel că sunt înrudiți cu Cain, cu sodomiții, cu Isav și cu Core. Lor le atribuie cunoașterea cea mai înaltă, care vine din cele de sus.

4. De aceea și creatorul acestei lumi s-a străduit să îi nimicească, însă nu a izbutit să îi vatăme cu nimic, pentru că aceștia s-au ascuns și au fost strămutați în eonul cel de sus, de unde vine și marea putere. Căci și Înțelepciunea i-a luat la sine, de vreme ce erau ai ei. De aceea și spun că Iuda[1567] a cunoscut în amănunt toate ale

[1563] *Psalmul* 106, 23-24.

[1564] Sectă gnostică din veacul al II-lea, caracterizată printr-o opoziție radicală față de Vechiul Testament, Dumnezeul revelat aici fiind o ființă malefică, limitată și răuvoitoare, inamica Dumnezeului bun și superior, Sofia. În consecință, ei valorizau pozitiv și exaltau personajele veterotestamentare care i s-au opus lui Iahve, de la Cain, Isav, până la Iuda Iscarioteanul, acesta din urmă fiind elogiat pentru că a facilitat jertfa mântuitoare a lui Hristos. Repudiau Legea mozaică, ducând o viață libertină. Utilizau apocrife ca *Evanghelia după Iuda* și *Înălțarea lui Pavel*.

[1565] În acel loc se află Cain, potrivit interpretării alegorice a lui Filon de Alexandria (*Despre heruvimi*, 4, 12) la *Facerea* 4, 15.

[1566] Fiul lui Isaac; vezi *Facerea* 36, 5.

[1567] Iscarioteanul.

lor. 5. Ei vor ca și acesta să fie rudenia lor, numărându-l printre cei care au cunoașterea supremă, astfel că aduc un tratat scris în numele lui, pe care îl numesc *Evanghelia după Iuda*. 6. Ei au mai alcătuit alte scrieri împotriva Pântecelui matern[1568], pentru că pe Creatorul întregii acestei cavități alcătuite din cer și pământ îl numesc Pântece matern. Ei mai spun că nu se poate mântui cineva dacă nu trece prin toate [experiențele], după cum spune Carpocrate[1569].

2.1. Fiecare dintre aceștia își ia de aici pretextul de a săvârși fapte nerușinate și de negrăit, făcând fel de fel de păcate și chemând pe nume fiecare înger, cei adevărați și cei născociți de ei. Iar acestor îngeri le pun în seamă orice faptă nelegiuită și păcătoasă care este săvârșită pe pământ, ajungând prin aceasta în legătură cu orice înger doresc. 2. Iar când fac aceasta, rostesc cuvintele: „O cutare îngerule, eu împlinesc fapta ta! O cutare putere, săvârșesc lucrarea ta!"

3. Iar asta e numită de ei „cunoașterea" desăvârșită. Evident, din pricină că se lasă în voia faptelor nelegiuite și rușinoase, pentru aceea le-au urmat pilda și așa-numitele erezii mamă sau părintești, adică acelea gnostice, precum Nicolae și ai săi, Valentin și Carpocrate. 4. A ajuns până la noi și o cărticică[1570] de-a lor, în care au însăilat o grămadă de nelegiuiri, ca de pildă aceasta: „Iată, ăsta e îngerul care l-a orbit pe Moise", „aceștia sunt îngerii care i-au ascuns și i-au strămutat pe Core, Datan și Abiron și pe cei împreună cu ei".

5. Iată că și alții au întocmit un alt opuscul, pus sub numele Apostolului Pavel, plin de lucruri dezgustătoare, folosit și de așa-numiții gnostici. L-au numit *Înălțarea lui Pavel*, luându-și pretextul scrierii din faptul că Apostolul s-a înălțat până la „al treilea cer, unde a auzit cuvinte negrăite, care nu îi sunt omului îngăduite să le rostească"[1571]. Iar acelea ar fi, spun ei, chiar acele cuvinte de nerostit.

6. Ei mai învață și alte lucruri asemănătoare. Îi prețuiesc pe cei răi, după cum am spus, și îi resping pe cei buni. Astfel, Cain ține de Puterea cea mai mare, Abel de cea mai slabă. Aceste puteri s-au împreunat cu Eva și au dat naștere lui Cain și Abel, una lui Cain, alta lui Abel. 7. Dar și Adam și Eva au fost născuți de astfel de Puteri, sau, altfel spus, de îngeri. Cain și Abel s-au certat, iar cel

[1568] Literal: uter, ovare.
[1569] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 31, 2.
[1570] Vezi *Corpus Gnosticum* (Nag Hammadi Library), II, 5, 106-107.
[1571] *2 Corinteni* 12, 2, 4.

născut de Puterea mai mare l-a ucis pe celălalt, născut din Puterea inferioară și mai slabă.

3.1. Ei însă mai țes în istorisirea lor și basme, cu aceeași neștiință aducătoare de pierzanie, învățându-i pe cei pe care i-au înduplecat să creadă în doctrina lor că toți oamenii trebuie să se sprijine pe Puterea mai mare și să se îndepărteze de cea inferioară și mai slabă (cea care a făcut cerul, carnea și lumea), înălțându-se către cele de sus prin răstignirea lui Hristos. 2. Ei spun că El a venit tocmai pentru aceasta, fiindcă în El lucra o Putere foarte mare, care a biruit-o pe cea mai slabă și a închis-o în trup.

3. Dar unii dintre ei zic una, iar alții alta. Unii spun că Iuda L-a trădat pe Hristos pentru că Acesta din urmă era rău, voind să răstoarne prevederile Legii vechi. Căci, după cum am spus, îi laudă pe Cain și pe Iuda și afirmă că „L-a trădat pentru că voia să răstoarne rânduielile cele date în chip bun". 4. Alții însă zic că, dimpotrivă, „L-a trădat nu pentru că era bun, ci din pricina cunoașterii cerești". Căci, lămuresc ei, „arhonții au aflat că, dacă Hristos este răstignit, îi va goli de puterea lor cea slabă. 5. Iar Iuda, care știa asta, a pus repede în mișcare toate ca să-L trădeze, săvârșind astfel o faptă folositoare pentru mântuirea noastră. De aceea, trebuie să îl lăudăm și să îi prețuim meritul, pentru că prin Iuda am dobândit mântuirea prin cruce și dezvăluirea lucrurilor celor mai înalte prin această faptă".

6. Ei rătăcesc astfel în toate lucrurile, fiindcă cinstesc și aduc laude unei persoane care nu este bună. Este limpede că diavolul a semănat aceste semințe ale neștiinței printre ei. 7. În ei se împlinește Scriptura: „Vai de cei ce zic răului bine și binelui rău; care numesc lumina întuneric și întunericul lumină; care socotesc amarul dulce și dulcele amar!"[1572]

8. Însă Vechiul și Noul Testament proclamă cu mare glas nelegiuirea lui Cain. Aceștia însă fac dimpotrivă, de vreme ce iubesc întunericul și îi imită pe răufăcători, îl urăsc pe Abel și îl iubesc pe Cain, aducându-i laude lui Iuda. 9. Iar ei se folosesc în viața lor de o cunoaștere foarte primejdioasă, cea care rânduiește două Puteri, una mai slabă și una mai puternică, aflate în luptă una cu alta, astfel că posibilitatea de alegere nici nu mai există în această lume, pentru că firea celor de aici provine fie din elementul bun, fie din

[1572] Isaia 5, 20.

elementul rău, astfel încât nimeni nu este bun sau rău prin alegere, ci din pricina naturii proprii.

4.1. Să vedem însă ce spune Vechiul Testament despre Cain: „Și acum ești blestemat de pământul care și-a deschis gura sa, ca să primească sângele fratelui tău din mâna ta”[1573], și iarăși: „Blestemat vei fi în toate lucrările tale; zbuciumat și fugar vei fi tu pe pământ”[1574]. 2. Domnul spune însă în Evanghelii lucruri în armonie cu Vechiul Testament, atunci când iudeii spuneau: „Noi nu avem alt Tată decât Dumnezeu”[1575]; dar Domnul le răspunde: „Voi sunteți din tatăl vostru, diavolul, și vreți să faceți poftele tatălui vostru. El, de la început, a fost ucigător de oameni și nu a stat întru adevăr, pentru că nu este adevăr întru el. Când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl său a fost mincinos”[1576].

3. De aceea și alți eretici, auzind aceste vorbe, spun că tatăl iudeilor este diavolul, care are un alt tată, la rândul său. 4. Însă acestea sunt cuvinte rostite cu nerușinare, de unii care au mintea orbită, pentru că Îl fac pe Părintele universului, Dumnezeul iudeilor, al creștinilor și al tuturor să fie înrudit cu acela[1577], El Care a dat Legea prin Moise și a săvârșit atâtea fapte minunate!

5. Dar nu este deloc așa, iubiții mei! Domnul Însuși, Care are grijă de noi în toate împrejurările ca să nu rătăcim de la cale ticluind fel de fel de sofisme și răstălmăcind lucrurile, spune că tatăl lor este diavolul, însă prin aceasta îl înțelege pe Iuda, care mai este numit și Satana, atunci când le spune ucenicilor: 6. „Oare nu v-am ales eu pe voi, cei doisprezece? Iar unul dintre voi este un diavol”[1578]. Însă nu un diavol prin natură, ci potrivit minții.

7. Dar mai spune iarăși în alt loc: „Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat, ca să fie una precum suntem și Noi! Când eram cu ei în lume, Eu îi păzeam în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat; și i-am păzit și n-a pierit niciunul dintre ei, decât fiul pierzării”[1579]. Din nou spune altceva: „Fiul Omului merge precum este scris despre El. Vai însă acelui om prin care Fiul Omului

[1573] *Facerea* 4, 11.
[1574] *Facerea* 4, 12.
[1575] *Ioan* 8, 41.
[1576] *Ioan* 8, 44.
[1577] Diavolul.
[1578] *Ioan* 6, 70.
[1579] *Ioan* 17, 11-12.

se vinde! Bine era de omul acela dacă nu se năștea”[1580] și celelalte. 9. Am priceput astfel că iudeilor le vorbea despre Iuda: „Fiindcă ceea ce te biruiește, aceea te și înrobește”[1581], iar cel care te înduplecă la ceva îți este tată și călăuza propriei tale convingeri.

10. De aceea și Domnul spune: „Voi sunteți fii ai tatălui vostru, diavolul”[1582], pentru că, în loc de Hristos, ei și-au pus nădejdea în Iuda, după cum a făcut și Eva, la început, când s-a îndepărtat de Dumnezeu și s-a încrezut în șarpe. 11. Apoi mai spune asta pentru că Iuda nu era doar mincinos, ci și hoț, cum se spune în Evanghelie, și pentru acest lucru i-a încredințat și punga[1583], fiindcă era iubitor de arginți și pentru a nu mai găsi îndreptățire atunci când avea să-L dea pe Stăpânul în mâinile oamenilor.

12. Dar cine era tatăl său, mincinos înaintea lui, dacă nu Cain, pe care îl imita și Iuda? Acela l-a mințit pe fratele său și l-a înșelat sub pretextul frățietății, l-a înduplecat prin minciună și l-a dus afară la câmp, unde l-a ucis cu mâna lui[1584]. 13. La fel și Iuda spune: „Ce voiți să-mi dați și eu Îl voi da în mâinile voastre?”[1585] și: „Pe Care-L voi săruta, Acela este; puneți mâna pe El!”[1586] Apropiindu-se, trădătorul I-a spus: „Salutare, Învățătorule”[1587], cinstindu-L cu un sărut, însă avea o inimă foarte îndepărtată de Dumnezeu[1588].

5.1. Așadar, Iuda este părintele acestor [eretici] pentru tăgăduirea și trădarea [lui Dumnezeu], fiind Satana și diavolul nu prin natură, ci prin voință. Iuda a devenit prin imitație fiu al lui Cain, ucigașul și mincinosul. Iar mincinos mai înainte de el a fost și tatăl său, care nu era Adam, ci diavolul.

2. S-a făcut imitator al diavolului prin ură și minciună, împotrivindu-se lui Dumnezeu când a spus: „Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu? Nu știu unde e”[1589]. La fel și diavolul Îi spune Domnului: „Crezi că Iov Te se închină fără să aștepte vreun dar?”[1590] 3. Și tot

[1580] *Matei* 26, 24.
[1581] *2 Petru* 2, 19.
[1582] *Ioan* 8, 44.
[1583] *Ioan* 12, 6.
[1584] *Facerea* 4, 8.
[1585] *Matei* 26, 15.
[1586] *Matei* 26, 48.
[1587] *Matei* 26, 49.
[1588] *Cf. Isaia* 29, 13.
[1589] *Facerea* 4, 9.1
[1590] *Iov* 1, 9.

diavolul este cel care îi înșală cu minciuna pe Eva și Adam, spunând un lucru în locul altuia și făcând paradă cu o prietenie falsă: „Veți fi dumnezei și nu veți muri”[1591]. Cain l-a imitat și, prefăcându-se că are dragoste frățească, și-a înșelat fratele, spunând: „Să mergem la câmp!”[1592]

4. De aceea și Sfântul Ioan spune: „Cine urăște pe fratele său nu este desăvârșit în iubire, ci vine de la Cain, care l-a ucis pe fratele său. Și de ce l-a ucis? Pentru că faptele sale erau rele”[1593], iar el a fost invidios pentru că faptele fratelui său erau bune. 5. Astfel, cu atât mai mult îl invidiază aceștia pe Abel pentru faptele lui cele bune și-l cinstesc pe Cain. Iar noi cum am putea să nu îi combatem? Pentru că și Mântuitorul îi osândește foarte aspru pe aceștia, spunând: „Acestui neam i se va cere socoteală de sângele drepților, cel vărsat de la început, de la Abel, până la prorocul Zaharia, cel ucis între templu și jertfelnic”[1594].

6.1. Așadar, nu este adevărat ceea ce spun ei, că Iuda l-a trădat pe Mântuitorul din pricina unei cunoașteri aparte, nici iudeii nu au primit vreo răsplată pentru că L-au răstignit pe Domnul, deși noi dobândim mântuirea prin mijlocirea Crucii. 2. Iuda însă nu L-a trădat pe Mântuitorul ca să ne aducă mântuirea, ci din neștiință, pizmă și iubire de arginți, roadele tăgăduirii lui Dumnezeu.

3. Căci dumnezeiasca Scriptură spune că Hristos trebuia să fie răstignit, ba mai mult, ne vestește cele pe care le vom pătimi în zilele cele de pe urmă, iar nici unul nu își va putea apăra greșelile aducând mărturie a Scripturii care prevede aceste lucruri. 4. Noi nu facem aceste lucruri pentru că așa a zis Scriptura, ci Scriptura le-a profețit pentru că noi le vom săvârși, din pricina prestiinței lui Dumnezeu, și pentru că El este bun, dar „Își revarsă ura peste păcătoși”[1595], nefiind supus patimii.

4. Căci mânia lui Dumnezeu îndreptată asupra păcătoșilor nu vine din patimă, căci Dumnezeirea este fără de patimă și își îndreaptă mânia împotriva păcătoșilor nu pentru că este copleșită de mânie față de oameni, nici nu se lasă pradă patimii indignării și nici nu poate fi biruită sau stăpânită de mânie. Dumnezeu ni

[1591] *Facerea* 3, 4-5.
[1592] *Facerea* 4, 8.
[1593] *1 Ioan* 3, 15 și 12.
[1594] *Matei* 23, 35.
[1595] *Romani* 3, 5.

Se dezvăluie ca nepătimitor atunci când ne prevestește viitoarea Judecată și dreapta pedeapsă care va veni de la El; prin aceasta arată lipsa de patimă a Dumnezeirii[1596].

6. Așadar, Scriptura a prezis aceste lucruri prin prestiință, spre a ne atrage atenția și a ne învăța, ca să nu cădem sub mânia de neînlăturat a lui Dumnezeu, nepricinuită de nicio patimă, nici fiind ieșită din vreo neputință, ci deja pregătită să facă cea mai înaltă dreptate împotriva celor ce păcătuiesc și nu se pocăiesc cu adevărat.

7.1. La fel și cu privire la Cruce. Iuda L-a trădat pe Mântuitorul, iar iudeii L-au răstignit nu pentru că Scriptura a spus acest lucru, ci pentru că Iuda urma să Îl trădeze, iar iudeii să-L răstignească, de aceea a profețit astfel Scriptura Vechiului Testament, precum și Domnul în Evanghelii.

2. Astfel, Iuda nu L-a trădat pe Domnul pentru binefacerea cunoașterii aduse în lume, cum spun aceștia; căci Iuda, pe de o parte, știa că Acela este Domnul său, iar pe de alta, nu știa că venise pentru mântuirea lumii. 3. Oare ar fi putut să se îngrijească de mântuirea oamenilor unul care a auzit de la Însuși Mântuitorul astfel de vorbe: „Fiu al pierzării”[1597], „mai bine ar fi fost pentru el de nu s-ar fi născut”[1598], „prietene, pentru ce ai venit?”[1599], „unul dintre voi Mă va trăda”[1600], „cel ce mănâncă pâine cu Mine a ridicat împotriva mea călcâiul”[1601] (după cum găsim în Evanghelie, unde se înfățișează o mărturie mai dinainte din Psaltire) și „vai de cel prin care Fiul Omului este trădat”[1602]?

4. Același Iuda a arătat limpede toate cele despre sine și despre cei care îl laudă în nebunia lor, căci, după ce a primit plata cea de treizeci de dinari, la ceva vreme mai apoi a adus înapoi dinarii[1603], având conștiința că a săvârșit ceva rău și s-a căit, ceva rău atât pentru el, cât și pentru cei care L-au răstignit [pe Mântuitorul].

5. Însă Domnul împlinea ceea ce este bun pentru noi și pentru lume; astfel, S-a dat pe Sine pentru a deveni mântuirea noastră. 6. Însă întreaga noastră recunoștință nu i se cuvine lui Iuda,

---

[1596] Concept clasic al filozofiei stoice.
[1597] *Ioan* 17, 12.
[1598] *Matei* 26, 24.
[1599] *Matei* 26, 50.
[1600] *Matei* 26, 21.
[1601] *Ioan* 13, 18; *Psalmul* 40, 9.
[1602] *Matei* 26, 24.
[1603] *Matei* 27, 3-10.

trădătorul, ci Preamilostivului Mântuitor, Care Și-a dat viața pentru noi, oile sale, după cum a spus chiar El[1604].

7. Cel care crede că a săvârșit o faptă bună cum de mai poate spune apoi că „m-am căit că am vândut sânge nevinovat”[1605]? Și mai dă înapoi și dinarii, după cum a fost scris despre el în proroci: „Și am dat înapoi cei treizeci de dinari, prețul cu care am fost vândut de fiii lui Israel”[1606]. Iar la un alt proroc: „Dacă socotiți că este drept, dați-mi plata, dacă nu, lăsați!”[1607] 8. Din nou, la alt proroc: „Și le-au dat dinarii, prețul cu care am fost vândut. Azvârle-i în cuptorul topitorului și încearcă-l dacă este metal curat, căci și Eu am fost pus la încercare de fiii lui Israel”[1608].

8.1. Dar câte alte dovezi nu aș putea aduna din dumnezeiasca Scriptură cu privire la tot ceea ce a făcut Domnul nostru, nu o faptă spre binele lui Iuda, ci cu privire la aceea a Mântuitorului nostru și Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a dat pe Sine pentru noi – nu împins de necesitate, ci în urma liberei Sale alegeri –, dar și cu privire la iconomia Crucii în vederea mântuirii noastre?

2. Dar știu bine că voi spori prea mult povara de mărturii. De pildă, un alt proroc spune: „Să ajungă casa lui pustie, iar dregătoria sa de supraveghetor să o ia altul”[1609], cu alte cuvinte Iuda. 3. Acesta, „căzând cu capul în jos, s-a despicat de la mijloc și i s-au vărsat toate măruntaiele”[1610]; astfel, s-a spânzurat și a arătat că și-a pierdut cu desăvârșire mântuirea, căzând din nădejde prin tăgăduirea lui Dumnezeu, prin urzeala nelegiuită și zorită împotriva Stăpânului său și, mai ales, din pricina iubirii de arginți.

4. Astfel, apostolii și-au întregit numărul, alegând în locul lui pe Matia, spunând: „De vreme ce Iuda ne-a părăsit pentru a merge la locul său”[1611]. 5. Și care, dacă nu acela arătat de Mântuitorul când a spus despre el că este „fiul pierzării”? Căci acesta i-a fost rânduit ca loc de pierzanie. Astfel, în loc de slujirea apostolică, s-a ales cu locul pierzării.

[1604] *Ioan* 10, 11.
[1605] *Matei* 27, 4.
[1606] *Zaharia* 11, 12-13.
[1607] *Zaharia* 11, 12.
[1608] *Zaharia* 11, 12-13.
[1609] *Psalmul* 68, 29; 108, 7; *Faptele Apostolilor* 1, 20.
[1610] *Faptele Apostolilor* 1, 18.
[1611] *Faptele Apostolilor* 1, 25.

5. Însă cred că e de ajuns tot ce am spus. Iubiții mei, să trecem acum și să dăm la iveală o altă erezie, din nou una cu învățături întortocheate și monstruoase și pline de venin, insuflată și plăsmuită și asta asemenea celorlalte prin insuflare diavolească, spre ruinarea lumii. 7. După ce am arătat cugetarea acestor oameni care năzuiesc către rău, aidoma unui gândac veninos de bălegar[1612], și după ce, cu puterea lui Dumnezeu, am biruit această erezie vătămătoare, să ne îndreptăm cugetarea către alții și să chemăm în ajutor pe Dumnezeu, voi, copii ai lui Hristos!

39. Împotriva setienilor, a nouăsprezecea erezie, dar a treizeci și noua în șir

1.1. Mai există și o altă erezie, numită a setienilor[1613]. Pe aceasta nu o găsim răspândită pretutindeni, așa cum e cea a cainiților despre care am vorbit. Dar poate că multe dintre acestea au fost deja dezrădăcinate din lume. Ceea ce nu este de la Dumnezeu nu poate fi statornic. Poate fi înfloritor pentru o clipă, dar nu izbutește să dureze pentru totdeauna.

2. Cred că am întâlnit în ținutul Egiptului și această erezie, dar nu îmi amintesc foarte bine în care locuri am dat peste ea. De aceea, istoria acestei erezii se va întemeia pe mărturia mea directă, iar o parte pe ceea ce am învățat din izvoarele scrise. 3. Acești setieni se fălesc că își au numele de la Set, fiul lui Adam, punând pe seama acestuia tot ce ține de virtute, semne ale virtuții și ale dreptății, precum și altele de acest fel. Îl mai numesc [pe Set] Hristos[1614] și susțin că acesta este Iisus. 4. Iar învățătura lor este aceasta: spun că toate lucrurile au fost create de îngeri, nu de Puterea cea de sus.

2.1. În această privință sunt în acord cu prima erezie, cea a cainiților. La început au fost doi oameni și din aceștia doi s-au născut Cain și Abel. Îngerii s-au certat prin mijlocirea acestora și au

[1612] Se spunea că vitele care înghit acest gândac de bălegar se umflă și mor, plesnind. Vezi PLINIU CEL BĂTRÂN, *Istoria naturală*, 20, 10, 30.

[1613] Setienii sunt o sectă despre care avem informații nesigure. Își derivau numele de la Set, fiul lui Adam (vezi PSEUDO-TERTULIAN, *Împotriva tuturor ereziilor*, 2). Informațiile cele mai pertinente sunt cele oferite de Sfântul Epifanie. Nu este sigur dacă aceștia au fost o școală gnostică propriu-zisă sau un simplu sistem de idei, comun mai multor secte.

[1614] Set este adesea identificat cu Hristos în textele de la Nag-Hammadi.

făcut ca Abel să fie ucis de Cain. 2. Gâlceava dintre îngeri era o luptă pentru neamul omenesc, mai precis între cel care l-a născut pe Cain și cel care l-a născut pe Abel.

3. A biruit Puterea cea de sus, care este numită Maică și Femeie, căci și ei socotesc că în cele de sus se află mame, femei și bărbați și puțin lipsește să mai adauge și rudenii și descendenți pe linie paternă. 4. După cum spuneam, a învins așa-numita Maică și Femeie și, când a aflat că Abel a fost ucis, a zămislit o cugetare și l-a născut pe Set, în care și-a pus puterea, azvârlind în el și o sămânță din Puterea cea de sus, precum și scânteia[1615] trimisă de sus pentru prima așezare a seminței și zămislirea ei.

5. Ei mai spun că aceasta este alcătuirea dreptății, sămânță și neam ales, pentru că prin această alcătuire și prin această sămânță au fost doborâte puterile îngerilor care au creat universul și cei doi oameni de la început. 6. De aceea, din acel principiu a ieșit neamul lui Set, însă deosebit, căci acest neam este ales și separat de altele.

7. Căci, odată cu trecerea timpului, s-au aflat alături două neamuri, cel al lui Cain și cel al lui Abel, care s-au amestecat din cauza multei lor răutăți. Maica tuturor a văzut asta și a dorit să refacă sămânța oamenilor, după cum am spus, din pricina uciderii lui Cain. L-a ales pe Set și l-a purificat, așezând doar în el o sămânță din puterea și puritatea ei.

3.1. Apoi a văzut iar amestecătura și lipsa de rânduială destrăbălată a oamenilor și a îngerilor, de vreme ce aceste două neamuri au ajuns să se amestece, iar neorânduiala lor a zămislit alte feluri de neamuri cu alte alcătuiri[1616]. Atunci, Maica sau Femeia a adus potopul și a nimicit toate neamurile omenești care erau împotriva ei, până când a rămas în lume numai neamul cel drept și pur al lui Set, cel care a fost refăcut și care avea în sine scânteia dreptății.

2. Însă îngerii l-au introdus în taină în arcă pe Ham, unul din sămânța lor; căci s-au izbăvit în acea corabie opt oameni[1617], dintre care șapte erau din neamul cel pur, spun ei, iar unul era din cel al lui Ham, de la cealaltă Putere, strecurat acolo fără știința Maicii celei de sus. 3. Un astfel de plan al îngerilor a fost împlinit pentru acest lucru; când îngerii au cunoscut că sămânța lor urma să fie nimicită prin potop, cu multă viclenie l-au introdus pe Ham cel mai sus

[1615] Vezi Origen, *Împotriva lui Celsus*, 5, 4.
[1616] Vezi *Facerea* 6, 1-4 și *Cartea lui Enoh*, 6-7.
[1617] *1 Petru* 3, 20; *Facerea* 7, 13.

amintit, pentru a păstra prin el neamul răutății cel zidit de ei[1618]. 4. Și din această pricină s-au răspândit printre oameni fărădelegile și greșelile, neostoitele revărsări ale păcatelor și nenumărate răutăți s-au abătut peste lume. În acest chip, lumea a recăzut în vechiul ei haos și s-a umplut de rele ca la început, mai înainte de potop. 5. Însă de la Set, prin urmașii cei din sămânța lui, a venit Hristos, Iisus însuși, nu prin naștere, ci s-a ivit în chip minunat în lume. El e același Set, care atunci și acum a venit la neamul omenesc, fiind trimis de Maica cea de sus.

4.1. Astfel s-au petrecut lucrurile după cum zic ei. Însă o astfel de propovăduire este cât se poate de absurdă, fiind plină de vorbe deșarte, după cum este evident pentru oricine. 2. Căci nu au fost creați doi oameni, ci unul singur, Adam. Iar din Adam s-au născut Cain, Abel și Set, iar toate neamurile de până la potop și-au primit alcătuirea în lume nu de la doi oameni, ci de la unul singur. 3. Și din nou, după potop, întregul neam omenesc provine de la Noe, un singur om, nu de la mai mulți, ci numai de la Noe, din sămânța lui Set, prin descendență directă.

4. Din acest unic neam au ieșit Noe și soția sa, precum și Sem, Ham și Iafet, fiii săi, și fiii celor trei femei ale fiilor săi. Toți își au originea în Set, nicidecum în cei doi oameni ai mitologiei lor gnostice, care nici nu au existat.

5.1. Spun că există unele cărți ale lui Set, însă le alcătuiesc ei sub numele unor oameni faimoși, mai precis șapte la număr. Au și alte cărți de alt fel, de pildă *Cei de alt neam*, alta pusă pe seama lui Avraam, o Apocalipsă, după cum spun ei, pline de toată răutatea, o alta sub numele lui Moise și multe altele.

2. În multa lipsă de minte a cugetării lor spun că Set a avut o soție numită Orea. Iubitule, privește cu luare-aminte la această nesăbuință, ca să poți recunoaște în orice privință punerea lor în scenă, miturile lor deșarte și plăsmuirile lor delirante! 3. Mai sunt și alte erezii care vorbesc despre o putere numită Orea, însă ei socotesc că această putere numită Orea este nevasta lui Set.

4. Dar de unde, iubiții mei, putem dovedi, după cum știți, că Set a fost om prin fire și că nu a primit nimic din cele de sus, fiind frate după fire cu Cain și cu Abel, născut dintr-un singur tată și o singură maică? 5. Căci spune [Scriptura]: „Și a cunoscut Adam pe femeia

[1618] Vezi PSEUDO-TERTULIAN, *Împotriva tuturor ereziilor*, 2.

sa și a zămislit și a născut un fiu, pe care l-a numit Cain”[1619], căci numele lui înseamnă „dobândit”; și a mai spus: „Am dobândit un fiu de la Domnul Dumnezeu”[1620]. 6. Și iarăși, cu privire la Abel: „Adam a cunoscut pe femeia sa și ea a zămislit și a născut un fiu, căruia i-a pus numele de Abel”[1621]. 7. Din nou, după ceva vreme, după ce l-a ucis pe Abel, „Adam a cunoscut pe femeia sa și ea a zămislit și a născut un fiu, căruia i-a pus numele de Set”[1622], care înseamnă „răsplată”. „Căci Dumnezeu mi-a ridicat o sămânță în locul lui Abel, cel pe care l-a ucis Cain”[1623]. 8. Iar expresiile: „Am dobândit prin Dumnezeu” și „Dumnezeu mi-a ridicat” arată că Dumnezeu este Unul singur, creatorul tuturor lucrurilor și Cel care îi dăruiește pe toți cei care se nasc. Iar aceștia au avut soții, Cain și Set, într-adevăr, nu și Abel, care a fost ucis de tânăr, nefiind încă însurat.

6.1. După cum găsim în lucrările *Cartea Jubileelor* sau *Mica Facere*, ei ne dau și numele nevestelor lui Cain și Set; și asta pentru ca ei, care și-au cântat miturile, să fie în orice chip făcuți de rușine. 2. Și, de vreme ce Adam a născut fii și fiice, era necesar în acea vreme ca acești copii să se împreuneze cu surorile lor. Acest lucru nu era o nelegiuire, fiindcă nu exista un alt neam. 3. Căci însuși Adam s-a împreunat cu propria fiică, pe care Dumnezeu a făcut-o din trupul și din oasele lui, pe care i-a dat-o ca tovarășă. Și acest lucru nu era împotriva legii.

4. Astfel, fiii săi s-au împreunat între ei, Cain cu sora sa mai mare, numită Saue, iar Set, al treilea fiu, născut după Abel, cu sora sa Azura. 5. Lui Adam i s-au născut și alți fii, după cum ne spune *Mica Facere*, nouă după primii trei, astfel că a avut de toți două fete și doisprezece băieți. Unul a murit, iar unsprezece au rămas în viață.

6. Avem această precizare cuprinsă în cartea *Facerii* lumii, prima carte a lui Moise, care ne spune: „Adam a trăit nouă sute treizeci de ani și a născut fii și fiice, apoi a murit”[1624].

7.1. Când oamenii s-au înmulțit, iar neamul lui Adam se întindea, s-au răspândit și legi mai severe cu privire la căsătoria cea

[1619] *Facerea* 4, 1.
[1620] *Facerea* 4, 1.
[1621] *Facerea* 4, 2.
[1622] *Facerea* 4, 25.
[1623] *Facerea* 4, 25.
[1624] *Facerea* 5, 4-5.

legiuită. 2. De vreme ce Adam a avut copii, iar acești copii au avut copii la rândul lor, iar din aceștia, după mai multe generații, s-au născut și fiice, oamenii nu au mai trebuit să ia în căsătorie pe propriile fiice, ci a ajuns o bună rânduială, chiar înainte de Legea scrisă a lui Moise, rânduiala prin care se putea lua o nevastă dintre fiicele unchilor din partea tatălui[1625].

3. Astfel, odată cu înmulțirea oamenilor, cele două neamuri s-au amestecat, cel al lui Cain cu cel al lui Set și invers, precum și cu alți fii ieșiți din neamul lui Adam. 4. Apoi, după ce potopul a nimicit întreg neamul omenesc, s-a izbăvit numai Noe, care a aflat har înaintea lui Dumnezeu, de vreme ce a fost aflat drept în generația acelui neam.

5. El și-a alcătuit o arcă, după cum am spus mai înainte, la porunca lui Dumnezeu, după cum spun și Scripturile cele adevărate. Aceeași carte a adevărului[1626] spune că s-au izbăvit șapte suflete împreună cu el, după cum am zis, cu alte cuvinte consoarta lui și cei trei fii, împreună cu soțiile lor. 6. De aici s-a păstrat o rămășiță a neamului omenesc în lume, după cum o întărește și adevărul. Și astfel, din neam în neam, s-au succedat tați și fii, iar lumea a mers înainte vreme de cinci generații.

8.1. Și s-a ajuns astfel la zidirea Babilonului[1627], în pământul Asiriei, la turnul care a fost construit în acea vreme. 2. În acel timp, după cum am istorisit la ereziile de dinainte, când am vorbit despre generațiile cele mai vechi, oamenii erau în număr de șaptezeci și doi, conducători și începători: din neamul lui Ham treizeci și doi, din cel al lui Iafet cincisprezece, iar din cel al lui Sem douăzeci și cinci. Și astfel a fost cu turnul din Babilon.

3. De atunci s-au răspândit pe pământ triburi și limbi. Iar când cei șaptezeci și doi au clădit turnul, s-au separat și limbile vorbite de ei, iar ei s-au tulburat și, fiind deosebiți acum de acea limbă pe care o cunoșteau, au fost insuflați de voia lui Dumnezeu să aibă o limbă deosebită. 4. Atunci s-au alcătuit feluritele vorbiri care există până acum, astfel încât fiecare poate descoperi pe începătorul fiecărei limbi. 5. Astfel, Iavan a început limba greacă, iar de la el au fost numiți și ionienii, cei ce vorbesc vechea limbă grecească. Teras

[1625] Prescripțiile iudaice privind căsătoria au variat dramatic: *Leviticul* 18, 11; 20, 17; *Deuteronomul* 27, 22, pe de o parte, iar pe de altă parte, *Facerea* 20, 12 și *2 Regi* 13, 1-14.
[1626] Sfânta Scriptură.
[1627] Vezi *Facerea* 11, 7-9.

a început-o pe cea a tracilor; Mosoh, pe cea a mosohilor; Tobel, pe cea a tesalienilor; Lud, pe cea a lidienilor; Ghefar, pe cea a gasfenilor; Mistrem, pe cea a egiptenilor; Psous, pe cea a axomiților; Armot, pe cea a arabilor; și tot așa fiecare, pentru a-i numi unul câte unul, fiecare a fost insuflat cu propria limbă. În acest fel a început răspândirea continuă a fiecărei limbi în lume.

9.1. Dar cum de istorisesc ei aceste povești mincinoase, introducând propriile mituri, închipuindu-și și visând cele ce nu există ca și cum ar fi reale și izgonind departe de cugetarea lor ceea ce este real? Toate acestea s-au petrecut prin voia diavolului, cel ce a zămislit acestea în sufletele oamenilor. 2. Putem vedea și ne putem minuna cu câte absurdități i-a dus [diavolul] în rătăcire pe oameni și i-a prăvălit în fărădelege, în desfrânări și adultere, în destrăbălări, superstiții idolești, vrăjitorii și vărsări de sânge, în răpiri, pofte nesăturate, înșelăciuni, îmbuibare și altele de acest fel, însă mai înainte de venirea lui Hristos a îndrăznit să rostească blasfemii împotriva Stăpânului și să cugete răzvrătiri împotriva Lui.

3. Căci el aștepta venirea lui Hristos, după cum spune: „Despre Tine s-a scris că îngerilor Săi le va porunci să Te ridice pe mâini”[1628]. 4. [Diavolul] tot auzise prin proroci cum vesteau venirea lui Hristos, că va avea loc răscumpărarea păcătoșilor prin pocăința cea întru Hristos și nădăjduia că va dobândi un pic de milă.

5. Însă ticălosul, când a văzut că Hristos nu a primit așa-zisa lui întoarcere către mântuire, și-a deschis gura împotriva propriului Stăpân și a vomitat blasfemii. Le-a strecurat în minte oamenilor să tăgăduiască pe Cel care este și să îl caute pe cel care nu este. 6. Și se va vedea foarte limpede că aceștia au fost duși în rătăcire în toate privințele. Set a murit, iar anii vieții sale sunt nouă sute doisprezece ani, și-a făcut datoria, născând fii și fiice, după cum zice Scriptura[1629]. 7. Fiul care a urmat după el (pe nume Enos), a trăit și el nouă sute cinci ani, apoi a părăsit viața noastră, după ce a născut fii și fiice, precum ne spune însăși cartea adevărului[1630].

10.1. Dar oare cum s-ar putea dovedi că Set, care a murit în acele vremuri și ai cărui fii au trăit în șirul lor și au încetat din viață, este chiar Domnul cel născut din Maria, pururea Fecioara, fiindcă a binevoit să primească Viața oamenilor? El, născut în afara timpului, Care

[1628] *Psalmul* 90, 11-12; *Matei* 4, 6.
[1629] *Facerea* 5, 7-8.
[1630] *Facerea* 5, 10-11.

este veșnic alături de Tatăl, Dumnezeu Logosul mereu existent. 2. El a venit în vremurile de pe urmă la noi, făcându-Și pentru Sine carne din pântecele cel fecioresc, luând suflet omenesc și devenind astfel om desăvârșit. 3. El ne-a propovăduit tainele vieții și i-a arătat pe ucenicii Săi lucrători ai dreptății și, prin mijlocirea Lui și a acelora, a educat neamul omenesc prin învățătura Sa, dar nu a dezvăluit deloc învățătura setienilor, nici nu S-a numit pe Sine Set, cum vor aceștia care delirează beți și care au rătăcit de la calea adevărului!

4. Dar fiind acum scurtă [...][1631] această erezie, nu mai e nevoie să întindem combaterea ei, de aceea îmi e de ajuns acestea spuse deja. Nesăbuința lor este ușor de lovit și se combate singură, nu doar pentru felul în care se poartă față de Hristos, colportând o învățătură calomnioasă și susținând că El este Set, dar și din pricina bănuielilor oamenilor.

5. Dacă Puterile își au originea în cele de sus, ele nu ar fi putut săvârși nimic fără știința acelei unice Maici a universului. Căci descoperim că aceasta este singura cauză a celor două Puteri și că fără ea nu s-a făcut nimic din cele ce există. 6. De aceea, trebuie să revenim și să mărturisim că Stăpânul tuturor este Unul singur, Meșterul și Ziditorul universului, de vreme ce am dovedit că principiul acestuia este unic. 7. După ce am spus aceste lucruri despre erezia de față și am scos la iveală veninul lor de șarpe, din neamul aspidelor, să pornim, iubiților, către o altă erezie, urmând ordinea tratatului nostru!

40. Împotriva arhonticilor, a douăzecea erezie, dar a patruzecea în șir

1.1. Urmează acum o altă erezie, cea a arhonticilor[1632], iar aceasta nu e întinsă prin multe locuri, ci numai în provincia Palestina. Însă ei și-au răspândit veninul și prin Armenia Mare. 2. Dar și

[1631] Lacună în text.

[1632] Sectă gnostică din veacul al IV-lea, răspândită în Palestina și Armenia, numită astfel de la cei șapte arhonți sau cele șapte sfere planetare. Capitolul de față este principala sursă de informație despre erezie, Sfântul Epifanie fiind chiar episcopul care l-a excomunicat pe ereziarhul arhonticilor. Totul se învârte pentru ei în jurul cunoașterii: sufletul gnosticului, care și-a recunoscut adevărata sa origine, după moarte, poate traversa nevătămat cele șapte sfere arhontice, cunoscând parolele de trecere pentru fiecare. Arhonticii practicau o asceză riguroasă, posteau și trăiau în sărăcie.

în Armenia Mică[1633] a fost semănată această neghină, de un bărbat care a venit să locuiască în Palestina din Armenia, cam pe la moartea împăratului Constantius. Se numea Eutaktos, sau mai curând Ataktos[1634] din pricina vieții sale: a învățat acea doctrină plină de răutate, pe care a predat-o când a revenit în țara sa.

3. În Palestina a primit, după cum am spus, veninul de la un anume Petru, un bătrân numit cu nevrednicie astfel, care locuia prin părțile Eleutheropolisului și ale Ierusalimului, cam la trei mile dincolo de Hebron, într-un sat numit Cafarbarica[1635]. 4. Acest bătrân purta la început niște veșminte uluitoare, însă totul era o prefăcătorie. În afară era cu adevărat înveșmântat cu o blană de oaie, însă „înăuntru era un lup răpitor"[1636], însă nu se știa asta. Părea că este un pustnic, de vreme ce trăia într-o peșteră, unde adunase o obște de oameni pentru o viață de asceză, iar el, firește, era numit „părinte" din pricina vârstei și a înfățișării sale. El dăruise săracilor toate avuțiile sale și mai făcea și milostenie zilnic.

5. Dar, în tinerețe, el făcuse parte din multe erezii, iar în timpul episcopului Aetius[1637] a fost condamnat ca părtaș al ereziei gnosticilor, fiind caterisit din preoție, căci fusese rânduit deja preot. După ce a fost osândit, a plecat de lângă Aetius și a mers să locuiască la Cochabe, în Arabia, unde începuseră să prindă rădăcini multe erezii, precum cele ale ebioniților și nazarenilor, după cum am semnalat mai înainte cu privire la acest loc.

6. Mai apoi, ca și cum ar fi devenit mai înțelept odată cu vârsta, s-a întors, însă ducea cu sine în ascuns veninul propriu, nefiind recunoscut de nimeni, până când, în cele din urmă, din vorbele pe care le-a șoptit unor oameni, a fost dat pe față și anatematizat de micimea noastră. 7. Atunci s-a așezat iar în peștera lui, cu toții fiind dezgustați de el, fiind părăsit de obștea lui și de cei care erau îngrijorați pentru viața lor.

8. În apropiere de acel bătrân s-a așezat și acest Eutaktos (dacă îl putem numi astfel, Eutaktos[1638]). După ce s-a întors din Egipt

---

[1633] Respectiv occidentală și orientală, raportat la cursul Eufratului.

[1634] Joc de cuvinte ironic al autorului: Εὔτακτος înseamnă în greacă „cel cu bună rânduială", iar Ἄτακτος – „cel fără de rânduială".

[1635] Sfântul Epifanie era originar din Eleutheropolis, iar satul amintit aici era la 30 de kilometri sud de Ierusalim.

[1636] *Matei* 7, 15.

[1637] Probabil episcopul arian al Antiohiei din vremea lui Iulian Apostatul (361-363).

[1638] Cel cu bună rânduială.

și a cunoscut acea învățătură plină de răutate a bătrânului, a pus mâna pe otrava aceea ca pe o mare pricopseală și a dus-o în țara lui. Căci, după cum am spus, el era din Armenia Mică, de lângă Satale[1639]. 9. Ajuns în patria lui, a molipsit pe mulți din Armenia Mică, făcând rău multor persoane avute, o femeie dintre senatori și alți nobili. Prin acești oameni iluștri a dus la pierzare pe mulți din acel loc. Domnul l-a răpit grabnic din această viață, însă el apucase să își semene neghina.

2.1. Și aceștia au plăsmuit, la rândul lor, felurite cărți apocrife, care au aceste nume: *Mica Armonie*, o alta se numește *Marea Armonie*, și altele și altele de acest fel sunt îngrămădite în locașurile lor. Și asta pentru că ei se regăsesc în aceste cărți și li se pare că le susțin rătăcirile lor cele multe prin aceste multe dovezi.

2. Mai folosesc și așa-numita carte *Cei de alt neam*. E vorba de cărți numite așa. Extrag apoi părți din *Înălțarea lui Isaia* și din alte astfel de apocrife. 3. Însă cea mai mare parte a învățăturii lor provine din cartea numită *Armonia*. Aici vorbesc despre o ogdoadă și o hebdomadă cerești. În fiecare cer se află arhonții. Ei sunt împărțiți în șapte ceruri, iar fiecare cer are un arhonte[1640], iar fiecare arhonte își are șirul său de îngeri. Maica luminii se află mai presus de toate, în al optulea cer, ca la alte erezii.

4. Unii dintre aceștia se dedau stricăciunilor desfrânării în trupurile lor, alții se prefac că postesc, fără îndoială, din fățărnicie, și astfel îi înșală pe cei nevinovați, fălindu-se cu renunțarea la lume în veșminte monahale. 5. În fiecare cer, după cum am spus, se află câte o Începătorie, o Putere, îngeri slujitori, căci fiecare arhonte a născut și a făcut pentru sine străjeri. Nu există o înviere a cărnii, ci doar a sufletului.

6. Ei anatematizează și Botezul, chiar dacă printre ei se află și unii care au fost botezați mai înainte de a se fi alăturat [ereziei]. Resping și participarea la Taine, precum și îndreptățirea acestora, ca pe un lucru străin lor și săvârșit în numele lui Sabaot. La fel ca alții care fac parte din alte erezii, vor ca acesta să locuiască în al șaptelea cer, ca un tiran care îi asuprește pe alții.

7. Spun că sufletul este hrană pentru Începătorii și Stăpâniri, precum și că nu pot trăi fără acesta, deoarece sufletul provine din

[1639] Lângă Eufrat.

[1640] Probabil de aici le vine și denumirea de „arhontici".

aceeași substanță[1641] cerească ce le conferă putere. 8. Însă sufletul care se află în adevărata cunoaștere și s-a izbăvit de botezul Bisericii și de numele lui Sabaot, care a dat Legea, se înalță străbătând fiecare cer, apărându-se în fața fiecărei Stăpâniri; în acest fel se ridică spre Maica cea de sus și Părintele universului, de la care s-a și pogorât aici, în lume.

9. Am spus deja că anatematizează Botezul ca „niște muște aducătoare de ciumă care strică aromatul amestec de mir", după asemănarea făcută de Ecclesiast[1642] cu privire la cei care sunt aidoma lor. Căci chiar sunt muște aducătoare de ciumă, care dau moartea și strică aromatul mir care este Sfânta Taină a lui Dumnezeu, dăruită nouă prin baia Botezului spre iertarea păcatelor.

3.1. Găsim însă la naturaliști lucruri și mai minunate și mai folositoare; astfel, albina cea înțeleaptă nu se așază pe toate florile, ci alege doar ceea ce este folositor. 2. La fel și omul cel înțelept nu este vătămat de nimic, ci doar se folosește de toate lucrurile, în schimb cel nesăbuit este vătămat de orice lucru, precum spune și sfântul proroc: „Cine este înțelept ca să priceapă aceasta? Cel care are Cuvântul Domnului le va cunoaște, de vreme ce căile Domnului sunt căi drepte, iar cei lipsiți de evlavie vor slăbi pe ele"[1643].

3. Am găsit în cărțile naturaliștilor, dar o putem vedea și noi înșine, că neamul gândacilor de bălegar au obiceiul să se bălăcească în necurăție și în lucruri urât mirositoare, din care își iau hrana; dar și alte animale obișnuiesc să mănânce astfel de hrană grețoasă și urât mirositoare.

4. Dar pe albine bălegarul și lucrurile care duhnesc le omoară[1644], însă gândacii de bălegar trăiesc cu acestea, hrănindu-se și trăind în ele. Albinele însă își află bucuria în buna mireasmă a florilor și a mirului, le caută și se hrănesc cu astfel de lucruri[1645]. Cu totul dimpotrivă însă în privința feluritelor soiuri de gândaci de bălegar[1646].

5. Cine vrea să încerce aceste lucruri (după cum spun și naturaliștii[1647]) să ia un pic de mir (vorbesc de balsam sau de nard)

[1641] Literal: „rouă, umoare".
[1642] *Ecclesiastul* 10, 1.
[1643] *Osea* 14, 10.
[1644] *Cf.* Vergiliu, *Georgice*, 4, 49.
[1645] *Cf.* Vergiliu, *Georgice*, 4, 108.
[1646] Sfântul Epifanie vorbește aici de două specii diferite de gândaci de bălegar, însă nu le putem găsi echivalentul exact în limba română și am preferat să simplificăm.
[1647] Vezi Aelianus, *Despre natura animalelor*, 1, 38.

și să îl toarne peste acești gândaci, și pe dată le va provoca moartea. Ei mor pe dată, fiindcă nu pot îndura parfumul. 6. La fel și acești eretici, care râvnesc doar stricăciunea, desfrânarea și răutatea, își pun nădejdea doar în cele rele, iar dacă se apropie de sfânta baie a Botezului și de mireasma ei, mor de îndată, hulind și respingând pe Dumnezeu și stăpânirea Lui[1648].

4.1. Noi însă îi vom învinge cu una sau cu două mărturii. Căci există în ceruri și Începătorii și Stăpâniri numite astfel, însă ele nu există fără de Dumnezeu[1649]. 2. Căci Scriptura ne vorbește despre Îngeri și Arhangheli, care nu sunt rânduiți să se împotrivească lui Dumnezeu, ci sunt „duhuri slujitoare, trimise ca să slujească pentru cei ce vor fi moștenitorii mântuirii"[1650].

3. Dar și în fiecare împărăție pământească există felurite demnități de stat, însă împăratul este unul singur. După cum spune Apostolul: „Căci stăpânirile sunt rânduite de Dumnezeu"[1651]. Astfel, „cine se împotrivește stăpânirii se împotrivește rânduielii lui Dumnezeu"[1652]. 4. „Căci stăpânitorii nu sunt împotriva binelui, ci pentru bine; nu împotriva adevărului, ci pentru adevăr. Vrei să nu îți fie teamă de stăpânire? Săvârșește binele și vei primi laudă de la ea, căci nu în zadar poartă și sabia. De aceea și este rânduit de Dumnezeu un slujitor, pentru cel care săvârșește răul"[1653].

5. După cum vezi, această putere a lumii a fost rânduită de Dumnezeu și are autoritatea de a folosi sabia. Nu a primit puterea de la altcineva, ci de la Dumnezeu. Și numai pentru a pedepsi după dreptate. Dar, pentru faptul că în lume există stăpâniri și puteri, asta nu înseamnă că împăratul lor nu e împărat, iar dacă există stăpâniri și puteri, atunci există și un împărat al lor.

6. Evident că noi putem vedea că autoritățile nu sunt potrivnice împăratului, ci supuse bunei rânduieli a împăratului pentru întreg pământul, mai ales acolo unde au loc crime și lupte, unde este neștiință și învățătură, domnie a legii și a fărădelegii. La fel și Stăpânirile sunt lăsate tocmai pentru ca toată lumea să fie în bună rânduială și cârmuită de Dumnezeu potrivit unei ordini și iconomii bune.

[1648] *Cf. Iuda* 8.
[1649] *Cf. Romani* 13, 1.
[1650] *Evrei* 1, 14.
[1651] *Romani* 13, 1.
[1652] *Romani* 13, 2.
[1653] *Romani* 13, 3-4.

7. La fel au fost rânduite și Stăpâniri în cer, dar mai ales aici, unde nu se află invidie, gelozie, fărădelege, nici împotrivire, nici răzvrătire, nici jurământ fals, nici răpire, nici orice altceva de acestea, iar Stăpânirile sunt lăsate pentru alte scopuri. 8. Dar care să fie acest scop, dacă nu armonia imnurilor [înălțate lui Dumnezeu] și preacurata slavoslovie pentru cele de sus? Iar Domnul și Împăratul nostru a rânduit fiecăruia slava ce i se cuvine, pentru ca măreția de necuprins cu mintea a Împărăției Sale să fie mereu slăvită? Este limpede că aceia rătăcesc, fiindcă nu cunosc harul lui Dumnezeu.

5.1. Aceștia mai spun, după cum am arătat limpede mai sus, că diavolul este fiul celei de-a șaptea Puteri, adică Sabaot. Iar Sabaot[1654] este Dumnezeul iudeilor; diavolul, fiul său, este rău și se află pe pământ pentru a i se împotrivi tatălui său. 2. Iar acest tată al său nu este deloc ca el, nici, iarăși, nu este Dumnezeul cel necuprins cu mintea pe care îl numesc Tată, ci o putere din cele de-a stânga.

3. Ei mai istorisesc și un alt mit, cum că diavolul s-a apropiat de Eva și s-a împreunat cu ea așa cum face bărbatul cu femeia și i-a născut pe Cain și Abel. 4. De aceea s-au ridicat unul împotriva celuilalt, din pricina geloziei care exista între ei, nu pentru că Abel era bineplăcut lui Dumnezeu, după cum stau lucrurile cu adevărat. Aici ei mai grăiesc o plăsmuire de-a lor. Căci, după cum spun ei, amândoi erau îndrăgostiți de sora lor și de aceea Cain s-a ridicat împotriva lui Abel și l-a ucis. Căci el era din neamul și din firea diavolului, precum am spus.

5. După cum am spus și despre alte erezii, și aceștia, când voiesc să ducă în rătăcire pe cineva, aduc mărturii din dumnezeieștile Scripturi. De pildă, atunci când Mântuitorul a spus iudeilor: „Voi sunteți de la Satana”[1655] și: „Când grăiește minciuna, vorbește dintru ale sale, căci tatăl său este mincinos”[1656].

6. Și citează acest loc pentru a dovedi că tatăl lui Cain este diavolul, de vreme ce Domnul a spus că acela „a fost ucigaș de oameni de la început”[1657]. 7. Dar și pentru a dovedi că, dacă tatăl aceluia era diavolul, atunci tatăl diavolului era arhontele cel mincinos. Iar acești lipsiți de minte, hulind împotriva capului lor, spun că el este Sabaot. 8. Ei mai socotesc că Sabaot este numele unui zeu oarecare. Dar și mai înainte, cu privire la alte erezii, am discutat în amănunt

[1654] Mai sus, în capitolul 37, 3, 6, apare numele de Ialdabaot.
[1655] *Ioan* 8, 44.
[1656] *Ioan* 8, 44.
[1657] *Ioan* 8, 44.

despre Sabaot și despre alte numiri de acest fel, precum Eli, Elohim, despre El și Șaddai, Elion, Rabboni, despre Ia, Adonai și Iahve.

9. Noi spunem că acestea toate trebuie tălmăcite ca denumiri doxologice, nicidecum nume date dumnezeirii; aici le voi repeta repede pe toate, oferind și tălmăcirea lor: 10. *El* înseamnă „Dumnezeu"; *Șaddai*, „Cel ce este de ajuns"; *Rabboni*, „Domnul"; *Ia*, „Stăpân"; *Adonai*, „Domnul care este"; *Iahve*, „Cel ce era și este, existând mereu", după cum El Însuși îi lămurește lui Moise: „«Cel ce este m-a trimis», așa le vei spune"[1658]. Mai apoi, *Elion* înseamnă „Cel Preaînalt", iar *Sabaoth*, „Cel al Puterilor". 11. Dar, când Scriptura folosește cuvântul „Sabaot", de fiecare dată adaugă și „Domnul". Scriptura nu spune simplu: „Mi-a spus Sabaot" sau: „Sabaot a vorbit", ci spune în același timp: „Domnul Sabaot". La fel și pentru cuvântul ebraic *Adonai Sabaoth*, care înseamnă „Domnul Puterilor".

6.1. Dar ei și cei asemenea lor în zadar grăiesc minciuni despre aceste lucruri care au fost înfățișate limpede, cuprinși fiind de orbirea minții. 2. Mântuitorul nu a vorbit despre diavol în cuvântarea rostită către iudei, după cum poate descoperi oricine urmează logica adevărului: El rostea acele vorbe cu privire la Iuda. 3. Nu erau deloc vlăstarele acelui Avraam care Îl întâmpinase sub stejarul din Mamvri[1659], mai înainte de venirea Sa în trup, ci s-au osândit pe ei înșiși ca unii ce erau fiii trădării lui Iuda, care a fost numit de Domnul „Satana" și „diavol". Căci El spune: „Oare nu v-am ales eu pe voi, cei doisprezece? Dar unul dintre voi este diavol"[1660].

4. Și, pentru a lămuri caracterul său cel răuvoitor, Domnul a spus acestea: „Când spune minciuna, grăiește dintru ale sale"[1661], după cum spune și altă Evanghelie: „Era hoț și el purta punga"[1662]. 5. Astfel, acest „diavol" numit Iuda l-a avut pe Cain drept tată, cel care l-a înșelat prin minciună pe fratele său și l-a ucis. S-a dovedit mincinos și când Domnul l-a întrebat: „Unde este fratele tău?", iar el a spus: „Nu știu"[1663]. 6. Atunci pe bună dreptate l-a imitat pe diavolul cel adevărat prin purtarea sa și a fost numit de Mântuitorul fiu al aceluia. „Căci fiecare este rob al celui de care se lasă înfrânt."[1664]

[1658] *Ieșirea* 3, 14.
[1659] Vezi *Facerea* 18, 1-3.
[1660] *Ioan* 6, 70.
[1661] *Ioan* 8, 44.
[1662] *Ioan* 12, 6.
[1663] *Facerea* 4, 9.
[1664] *2 Petru* 2, 19.

7. Atunci este limpede înțelesul celor rostite de Domnul când a spus că „voi sunteți fii ai diavolului" și „când grăiește minciuna grăiește dintru ale sale, fiindcă tatăl său este mincinos"[1665], vorbind despre Iuda și Cain. 8. Dar, pentru că „tatăl său era mincinos", aceasta a spus-o despre diavol de vreme ce faptele săvârșite de fiecare erau asemănătoare. Căci diavolul a insuflat gura șarpelui și a dus-o pe Eva în rătăcire prin minciuni.

9. Astfel se surpă înșelătoarea lui mitologie, căci Scriptura spune: „Astfel l-a ucis Cain pe fratele său, pentru că era de la diavolul"[1666]. În acest fel am dovedit pe deplin că el a fost numit fiu al diavolului nu pentru că Eva i-a născut pe Cain și pe Abel după ce i-a zămislit din sămânța diavolului, cum vor aceștia, prin împerechere ca între soți și prin împreunarea trupurilor, ci numai din pricina imitării răutății diavolești și a asemănării de caracter.

7.1. Dar, iarăși, aceștia spun că Adam s-a unit cu Eva, soția sa, și l-a născut pe Set, singurul său fiu după fire[1667]. Dar mai adaugă și că Puterea cea de sus s-a pogorât împreună cu îngerii săi slujitori de la Dumnezeul cel bun și l-a răpit la sine pe Set. 2. Ei o numesc „Cea de alt neam", cea care l-a luat la sine și înălțat pe acesta într-un anumit loc al cerului, pentru o vreme mai îndelungată, pentru a nu fi ucis. Numai după multă vreme l-a readus în această lume, după ce l-a făcut spiritual și necorporal, pentru ca Demiurgul și celelalte Puteri și Începătorii ale Dumnezeului care a făcut această lume să nu izbutească nimic împotriva lui.

3. Ei mai spun că acesta nu i-a adus niciodată închinare Creatorului și Demiurgului, ci cunoscuse Puterea cea care nu poate fi numită, adică pe Dumnezeul bun, cel de sus. Numai acestuia i-au slujit și i-au disprețuit pe Creatorul acestei lumi și pe multele Începătorii și Puteri al lumii. 4. De aceea au și scos unele cărți puse sub numele lui Set însuși, despre care spun că au fost lăsate de el și de cei șapte fii ai săi.

5. Spun că el a născut șapte fii, numiți „cei de alt neam"[1668], după cum am spus și despre alte erezii, gnostici și setieni. 6. Aceștia spun că există și alți proroci, un anume Martiade și Marsian[1669],

[1665] *Ioan* 8, 44.
[1666] *1 Ioan* 3, 12.
[1667] Vezi *Facerea* 4, 25.
[1668] Vezi CG, VII, 5, 120.
[1669] *Marsanes* este titlul unui tratat de la Nag Hammadi (CG, X). Vezi și Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, VI, 12, 5, pentru o posibilă identificare.

care au fost răpiți la cer și după trei zile pogorâți înapoi. 7. Mai sunt și alte lucruri născocite în mitologia lor; hule plăsmuite împotriva adevăratului Dumnezeu Atotputernic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, ca și cum El ar fi un arhonte și născocitor al răutății; fapt pentru care se osândesc prin propriile cuvinte.

8. Căci, dacă El este născocitorul răutăților, după cum zic și alte erezii, cum de a mai dat legi împotriva desfrânării, a adulterului, a răpirii și a lăcomiei? Și ei spun că acesta este Dumnezeul iudeilor. Însă El le-a dat iudeilor o Lege în care le-a interzis toate aceste lucruri care au fost născocite, în opinia lor, chiar de El. Dar cum ar putea fi numit părinte al Satanei cel care a dat atâtea porunci împotriva lui? 9. Iar dacă El este străin de cel despre care spun că e Dumnezeul suprem, și nu e El Dumnezeul cel Atotputernic, Cel care în Lege, în proroci și în Evanghelie, în scrierile apostolilor, este propovăduit ca Însuși Domnul „Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos”[1670], atunci cum mai poate să ne dea El, Domnul, limpedea poruncă evanghelică prin care ne învață, spunând: „Îți mulțumesc, o Părinte, Domnul cerului și al pământului”[1671]? Astfel se dovedește că Tatăl Său este Dumnezeul universului.

8.1. Cu privire la învierea morților, Fiul Său ne spune din nou ceea ce va fi, când spune: „Nimiciți acest templu și în trei zile îl voi ridica din nou”[1672], iar prin templu vorbea despre trupul Său[1673], care urma să fie nimicit de mâinile oamenilor, adică urma să fie ucis. 2. Însă ceea ce nu este trup, ci doar o aparență simplă, după cum spun ei, nu poate cădea în mâinile [oamenilor] și nici să fie înviat în cea de-a treia zi, după cum a prevestit El.

3. În această iconomie, învierea morților se arată cu neputință de tăgăduit. Sufletul nu are nevoie de apărare pentru a se îndreptăți în fața fiecărei Puteri (căci și acestea, după cum am spus, sunt niște plăsmuiri), însă lucrarea cea bună a Domnului se împlinește prin credință și prin fapte; 4. după cum spune și preasfântul Pavel scriind către Timotei aceste cuvinte: „Ca tu să știi cum trebuie să umbli în casa Domnului, care este Biserica Dumnezeului celui viu, stâlp și temelie a adevărului”[1674], pe care au părăsit-o pentru a se întoarce către

[1670] *2 Corinteni* 1, 3.
[1671] *Matei* 11, 25.
[1672] *Ioan* 2, 19.
[1673] *Ioan* 2, 21.
[1674] *1 Timotei* 3, 15.

basme[1675] și prostie, „fără să priceapă nici cele pe care le rostesc, nici cele care sunt sigure”[1676]. Printre aceștia sunt Fighel și Ermoghen[1677].

5. Dar și în *A doua* sa *epistolă [către Timotei]* spune că „Imeneu și Filet au rătăcit de la calea adevărului”[1678], căci și ei făceau parte din această erezie și propovăduiau un alt dumnezeu și „genealogii fără de sfârșit”[1679]. 6. Aceștia semănau rătăcirea printre oameni și spuneau că lumea nu a fost creată de Dumnezeu, ci de Începătorii și Stăpâniri, iar „învierea a avut deja loc”[1680] prin copiii care se nasc din fiecare părinte, însă tăgăduiesc că va avea loc o înviere a morților. Așadar, frații lor, iată care este pecetea adevărului, precum și combaterea fărădelegii lor!

7. Cred că am vorbit îndeajuns, astfel că voi lăsa acestea și voi purcede la cele ce urmează. Voi mai spune doar asta: prin puzderia de nume ale arhonților, această erezie se aseamănă mult cu pestrița răutate a șerpilor. 8. Veninul lor este foarte concentrat, fiind o amestecătură provenită de la mai multe târâtoare. Ei au cutezanța dragonului, perfidia broaștei râioase, putința plevuștii[1681] de a-și schimba direcția respirației, întortocherea țiparului și lipsa de folos a tăciunilor stinși. Iar noi, după ce am zdrobit capul tuturor acestora prin argumentele adevărului, preadoriților, să mergem mai departe, căutând să dezvăluim rătăcirea fiecăreia!

41. Împotriva cerdonienilor, a douăzeci și una erezie, însă a patruzeci și una în șir

1.1. Acestora și lui Heracleon le urmează un oarecare Cerdon[1682], care face parte din aceeași școală. Impulsul pentru lucrarea sa l-a

[1675] 2 *Timotei* 4, 4.
[1676] *1 Timotei* 1, 7.
[1677] *2 Timotei* 1, 15.
[1678] *2 Timotei* 2, 17.
[1679] *1 Timotei* 1, 4.
[1680] *2 Timotei* 2, 18.
[1681] Un pește greu de identificat.
[1682] Eretic gnostic, activ la Roma pe la jumătatea veacului al II-lea. Ar fi ajuns aici în vremea papei Hyginus (*cf.* Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 27, 1). Doctrina lui este gnosticismul clasic, diteist. După ce s-ar fi pocăit, a fost reprimit în comunitatea creștină, însă a continuat să-și răspândească în secret doctrina eretică. În această situație, a fost exclus definitiv din Biserică.

primit de la Simon și Satornil. S-a strămutat din Siria la Roma, unde s-a arătat ca o ciumă pentru el însuși și pentru cei care-l urmau pe acest vrednic de milă. 2. Căci demnă de milă este însăși firea oamenilor, când au părăsit calea lui Dumnezeu și se pierd pentru că s-au îndepărtat de chemarea lui Dumnezeu.

3. Cu acești eretici se întâmplă să se adeverească acea fabulă cu câinele care, privind umbra lucrului pe care îl ținea în gură, i s-a părut că lucrul din apă este mai mare decât cel din gură, și-a deschis gura și a lăsat să cadă lucrul cel adevărat[1683]. 4. Așa și aceștia, deși găsiseră calea, au voit să pună mâna pe umbră, care li s-a năzărit în închipuirea lor; nu doar că au pierdut hrana dăruită de Dumnezeu și pe care o aveau în gură, ci au dobândit și pierzania.

5. Iar acest Cerdon a trăit în vremea episcopului Hyginus[1684], al nouălea urmaș după Apostolii Iacov, Petru și Pavel. Propovăduirea lui împărtășește aceleași palavre cu învățătura celor amintiți mai înainte, însă la el este ușor deosebită, în următorul chip. 6. Și el a propovăduit existența a două principii, cu alte cuvinte doi dumnezei, unul bun și necunoscut de nimeni, pe care l-a numit Părintele lui Iisus, precum și alt dumnezeu, Demiurgul, rău și lesne de cunoscut, cel care a grăit prin Legea veche, s-a arătat prin proroci și s-a făcut văzut de mai multe ori[1685].

7. Hristos nu s-a născut din Maria, nici nu s-a arătat în carne, ci s-a înfățișat doar aparent, iar tot ce a săvârșit, a săvârșit în aparență. Și Cerdon respinge învierea morților și Vechiul Testament, cel dăruit prin Moise și proroci, ca pe un lucru străin lui Dumnezeu. 8. Hristos însă a venit din înalt, trimis de Tatăl cel necunoscut, pentru a nimici stăpânirea și tirania făcătorului lumii și Demiurgul ei, după cum spun ei, alături de alte și alte erezii. 9. A șezut puțină vreme la Roma și i-a dat din veninul său lui Marcion, care i-a și urmat.

2.1. Această erezie poate fi lesne dată pe față, iar cuvântarea noastră va fi scurtă. Și voi începe iar să-l combat pornind chiar de la cele spuse de el. 2. Este evident că e cu neputință existența a două principii în același timp. Cele două provin dintr-un singur izvor, sau unul este secundar, iar primul este cauza celui de-al doilea. Altminteri, ar trebui să căutăm o altă cauză a celor două, sau una să fie cauza celuilalt principiu, după cum am spus.

[1683] Fabula 136 a lui Esop.

[1684] La Roma, prin anii 138-142.

[1685] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 27, 1.

3. Și astfel, în orice chip, este necesar să ne îndreptăm cugetarea către acel principiu prim pe care l-am descoperit, de la care derivă cel de-al doilea sau amândouă, după cum am arătat. 4. Însă nu e cu putință ca aceste două principii să existe în același timp, nici să fie deosebite unul de altul. Căci, dacă sunt diferite, atunci sunt două, de vreme ce găsim două când le numărăm, fiind mai multe decât unul singur. Acum este vorba despre numărul unu și primul, iar celelalte două îi sunt subordonate lui unu, care le precedă și este cauza lor.

5. Cele două numere, care urmează după numărul unu (principiul unic și prim), nu își sunt propria lor cauză, deoarece în privința cauzei trebuie să mergem la numărul unic și suprem. 6. Dacă presupunem că aceste două principii sunt în deplină armonie și în deplină înțelegere unul cu altul, iar unul dintre ele este de acord cu dăinuirea celuilalt și se bucură de tovărășia cu el, ce fel de dezbinare se mai poate găsi între ei?

7. Dacă însă cele două principii sunt în conflict și au amândouă aceeași putere, atunci Hristos, care a venit pentru a nimici puterea unuia dintre ele, nu-i va putea nimici tirania, deoarece acesta îl va înfrunta și se va lupta cu principiul ceresc cel nevăzut și de negrăit și nu va putea fi înfrânt.

3.1. Acest neghiob afirmă că Legea și profeții sunt de la Principiul cel rău și potrivnic, iar Hristos este de la cel bun. 2. Dar profeții cum au mai glăsuit mai dinainte prin preînchipuiri dacă nu ar fi fost insuflați de aceeași putere care a grăit în Lege, în profeți și în Evanghelii? După cum spune: „Eu, Cel care am vorbit prin profeți, iată-mă" și celelalte[1686].

3. Și iată cum grăia cu glas înalt și Domnul în Evanghelie: „Dacă voi credeți în Moise, credeți atunci și în Mine, fiindcă despre Mine a scris acela!"[1687] 4. Aș mai putea aduce multe mărturii despre cum Cerdon a adunat ucenici și a alcătuit o școală prin care acest vlăstar venit în lume spre a face rău a lăstărit și a dus în rătăcire pe mulți dintre cei înșelați de el.

5. Dar voi lăsa deoparte și această erezie ca pe un tăun sau ca pe o viespe, de felul acelor insecte zburătoare care ne pricinuiesc necazuri înțepându-ne[1688]. Și am nimicit-o prin mijlocirea credinței

[1686] Zicerea este un agraphon.
[1687] *Ioan* 5, 46.
[1688] Vezi Nicandru, *Alexipharmaka*, 183.

celei lucrătoare a lui Dumnezeu și prin învățătura mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, Care a spus: „Luați aminte să nu fiți înșelați! Căci vor veni mulți proroci mincinoși”[1689]. Dar și prin cea a Apostolului, care i-a dat pe față pe aceiași Hristoși mincinoși, pe falșii învățători și pe falșii frați, despre care ne-a atras luarea-aminte[1690]. Vom merge mai departe, potrivit șirului și voi înfățișa alte erezii.

42. Împotriva marcioniților, erezia a douăzeci și doua, dar a patruzeci și doua în șir

1.1. Marcion[1691], de la care provin marcioniții, și-a luat prilejul ereziei de la sus-amintitul Cerdon și s-a arătat și el ca un mare

[1689] *Luca* 21, 8.

[1690] Vezi *Galateni* 2, 4; *Tit* 1, 10-11.

[1691] Marcion, eretic creștino-gnostic diteist (născut în cetatea Sinope de la Pontul Euxin, Asia Mică, sec. al II-lea, într-o familie creștină; ulterior, însuși tatăl lui, episcop creștin, îl va anatematiza pentru rătăcirile lui). Spre 140 vine la Roma, unde oferă ajutoare materiale Bisericii, înapoiate însă de aceasta, după ce i-au fost descoperite rătăcirile. Spre deosebire de alți gnostici, Marcion este mai puțin înclinat spre speculațiile metafizice și cosmologice. La el nu se întâlnește tentativa de a copleși abisul ontologic dintre Dumnezeu și lume prin ierarhii de eoni. În Cetatea eternă, sub influența gnosticismului lui Cerdon, își dezvoltă propriul sistem gnostic, pe baza unor texte din *Epistola către galateni* despre Dumnezeul celor două Testamente și despre canonul Scripturii, încât va susține că există doi dumnezei, separând ireversibil creștinismul de iudaism: unul inferior, imperfect, neîndurător, pătimaș, al Vechiului Testament, care a creat lumea, a dat Legea și a inspirat profeții, Dumnezeu care se mânie și se răzbună („legea talionului”), dar nu este atotputernic și atotștiutor, și alt Dumnezeu, iubitor, milos și iertător, al Noului Testament, Tatăl lui Iisus Hristos. Între cei „doi dumnezei”, cel creator și cel răscumpărător, nu există legătură; nici între Lege și Evanghelie, între Israel și Biserică sau între iudaism și creștinism. Materia este rea, de aceea adepții săi practicau un ascetism riguros. Mântuitorul este o manifestare a „Dumnezeului celui adevărat și bun”. Mântuirea oamenilor se face prin revelarea Celui de la care purcede Mântuitorul. Umanitatea Acestuia din urmă este aparentă (dochetism) și a fost adoptat în Sinagoga din Capernaum, în al cincisprezecelea an al domniei împăratului Tiberiu. Pentru a-și susține ideile, el stabilește propriul său canon neotestamentar, „epurat” de elementele iudaice: *Evanghelia după Luca*, epistolele pauline, fără Timotei și Tit, din care elimină elementele iudaice. De la început, Biserica a condamnat ideile lui Marcion (excomunicat în 144), apărând unitatea dintre creație, mântuire și revelație și afirmând continuitatea dintre Vechiul și Noul Testament. Marcion își va înființa propria sa „Biserică”, cu „ierarhie”, „lăcașuri” și „taine”. Dacă în epoca modernă Adolf Harnack îl compară cu Apostolul Pavel, Augustin și Luther, în epoca lui, întrebându-l pe Sfântul Policarp al Smirnei dacă îl cunoaște, Marcion a primit următorul răspuns: „Da, îl cunosc pe primul născut al lui Satan!” (vezi Pr. Prof. Dr. ION BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă*, ediția a II-a, revizuită și completată, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 185-186)

șarpe[1692] în lume, care a dus în rătăcire pe mulți, până în zilele noastre, prin felurite mijloace și a ajuns cârmuitorul unei școli. 2. Erezia există și acum la Roma, în Italia, în Egipt, în Palestina, în Arabia și Siria, în Cipru și Tebaida, dar și în ținutul persan, și poate fi găsită și în alte locuri. Căci cel rău a turnat în el prisos de rătăcire.

3. Acest [Marcion] era ca neam din Pont, din Hellenopont, din cetatea Sinope[1693], potrivit multelor lucruri care se spun public despre el. 4. În prima parte a vieții sale, s-a îndeletnicit cu fecioria și nevoința. A trăit ca pustnic și era fiul unui episcop din Biserica universală. Dar, odată cu trecerea timpului, a fost dus în rătăcire de o fecioară[1694] și astfel și-au pierdut și el, și ea, nădejdea [mântuirii]. După ce s-a săvârșit această faptă a stricăciunii, a fost izgonit de tatăl său din Biserică.

5. Căci tatăl său avea o mare purtare de grijă pentru Biserică și făcea parte dintre cei foarte evlavioși, strălucind în slujirea sa episcopală. 6. Marcion l-a implorat mult pe tatăl său pentru a primi iertarea, dar nu a primit-o. Acel bătrân episcop, vrednic de cinste, suferea mult, nu doar din pricina căderii aceluia, ci și din pricina rușinii care se abătuse asupra lui.

7. De vreme ce nu dobândise nici măcar prin lingușiri ceea ce cerea și nu mai îndura batjocura celor mulți, Marcion a plecat din cetatea sa și a mers la Roma, după sfârșitul lui Hyginus, care era al nouălea plecând de la Petru și Pavel, apostolii. S-a întâlnit cu

---

[1692] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 27, 2-4.

[1693] Vezi Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia I*, 26, 5.

[1694] Se pare că avem aici de-a face cu o calomnie, obișnuită în cadrul polemicii antieretice. Se dorea mereu prezentarea lui ca un om certat cu morala. Vezi Tertulian, *Despre prescripția împotriva ereticilor*, 30, 1-5: „Unde se afla pe atunci Marcion, corăbierul din Pont, iubitorul de stoicism? Unde era Valentin, următor al platonismului? Căci e neîndoielnic că n-au fost așa de vechi, au trăit sub domnia lui Antoninus, au crezut mai întâi în învățătura cea obștească din Biserica romană sub episcopatul fericitului Elefterie, până ce, din cauza dorinței de a ști mai mult, dorință care-i neliniștea fără încetare și cu care stricau și pe frații lor, au fost înlăturați de două ori, cu cei două sute de mii de sesterți pe care-i adusese Bisericii. Apoi, surghiuniți din nou pentru totdeauna, ei împrăștiară veninul învățăturii lor. După aceea, Marcion a făcut mărturisire de pocăință după ce primise condiția ce i se pusese: că va avea pace numai dacă va da înapoi Bisericii pe ceilalți îndrumați de el spre pieirea lor, dar moartea i-a luat-o înainte de a îndeplini condiția pusă. Se cădea să existe erezii. Dar ereziile nu fiindcă trebuia să existe sunt bune, ca și când ce e rău n-ar putea să existe, căci și Domnul trebuia să fie vândut, dar vai de vânzător! Nimeni deci să nu afle aici vreo îndreptățire a ereziilor. Dar să cercetăm și obârșia lui Apelles. Acesta nu e atât de vechi ca Marcion, cel ce l-a învățat și l-a format pe el. Căzut printr-o femeie și părăsind înfrânarea marcionită, s-a retras în Alexandria de sub ochii celui mai sobru învățător al său" (din volumul *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, serie veche, pp. 159-160).

mai mulți bătrâni care proveneau din școala ucenicilor apostolilor și care mai trăiau pe atunci; acestora le-a cerut să îl primească în rândurile lor, dar ei nu au acceptat.

8. Mânat de gelozie pentru că nu a dobândit un loc de frunte[1695], nici îngăduința de a intra în Biserică, a cugetat să se alăture lui Cerdon, care a dus pe alții în rătăcire.

2. 1. Și, începând de aici – ca și cum s-ar fi aflat la începutul acestei cercetări –, el a început să-i pună pe preoți în fața acestei dileme: „Spuneți-mi ce înseamnă asta: «Nu se poate pune vinul nou în burdufuri vechi, nici un petic de stofă nouă pe un veșmânt vechi. Căci de nu, plinitura va rupe veșmântul cel vechi și nu se va potrivi, iar ruptura va fi și mai mare»[1696]".

2. Când au auzit acestea, acei dascăli și preoți rezonabili și preasfinți ai Sfintei lui Dumnezeu Biserici i-au dat o lămurire logică și coerentă, spunându-i în chip rațional acestea: 3. „Fiule, «burdufurile cele vechi» nu sunt altceva decât inimile fariseilor și ale învățătorilor, învechite în păcate și care nu au primit propovăduirea Evangheliei. 4. Iar «veșmântul cel vechi» este asemenea lui Iuda, învechit în lăcomia sa după arginți, care nu a primit propovăduirea cea aducătoare de nădejde, cea nouă și sfântă, precum și taina cerească. De aceea, deși a fost adăugat de Domnul celor unsprezece apostoli și chemat chiar de El, 5. și-a făcut singur o «ruptură» și mai mare, fără ca vreunul să-i fi pricinuit aceasta. Cugetarea sa nu era în armonie cu nădejdea cea de sus, cu chemarea cerească pentru bunurile cele viitoare, ci era îndreptată către bani, către lux și prietenii omenești, către nădejdile și plăcerile cele de aici".

6. Însă Marcion a spus că nu așa stau lucrurile și i-a contrazis pentru că nu l-au primit. El însă le spunea deschis: „De ce nu m-ați primit [în Biserică]?" 7. Ei i-au răspuns: „Nu putem face asta fără încuviințarea cinstitului tău tată[1697], căci credința și concordia este

---

[1695] O altă posibilă informație falsă. Vezi TERTULIAN, *Împotriva valentinienilor*, 4, 1.

[1696] *Matei* 9, 16-17. Vezi și Tertulian, *Împotriva lui Marcion*, I, 15, 5.

[1697] Cel care era excomunicat, exclus dintre-o comunitate nu putea fi primit în alta, potrivit canonului al V-lea de la Niceea: „Privitor la cei din cler sau din clasa laicilor care sunt lipsiți de împărtășire de către episcopii din fiecare eparhie, să se păstreze cu tărie hotărârea potrivit canonului care prescrie ca cei care au fost izgoniți de către unii să nu fie primiți de către alții. Dar să se cerceteze cu atenție dacă nu cumva aceștia au fost dați afară din adunare din pricina neînțelegerii ori din duh de ceartă sau dintr-un alt resentiment al episcopului. Prin urmare, pentru ca aceasta să primească cercetarea cuvenită, s-a considerat potrivit să aibă loc în toate eparhiile sinoade de două ori în fiecare an, pentru

una singură și nu ne putem împotrivi bunului și împreună-slujitorului părinte al tău".

8. Mânat de invidie și de mare furie plină de înfumurare – căci asta îi era și firea –, a început o schismă. A încropit această erezie pentru a-și susține afirmațiile și a zis: „Voi dezbina Biserica voastră și voi azvârli în ea schisma pentru vecie". Și, într-adevăr, a azvârlit o schismă deloc mică, însă nu a rupt Biserica, ci s-a rupt pe sine și pe ai săi de aceasta.

3.1. Și-a luat prilejul, după cum am spus, de la Cerdon, ticălosul și înșelătorul. Fiindcă și el propovăduia două principii. Dar, ca să adauge și el ceva aceluia, vorbesc de Cerdon, a arătat și ceva pe lângă cele învățate de el, spunând că sunt trei principii[1698]: cel superior, de negrăit și nevăzut, pe care vrea să-l numească Dumnezeul cel bun și care nu a creat nimic din cele ce se află în lume. 2. Apoi, un altul, văzut, creator și Demiurg, iar al treilea principiu este diavolul, aflat la mijloc între cele două de dinainte. Creatorul și Demiurgul cel văzut este Dumnezeul iudeilor, iar acesta este și judecător.

3. Marcion propovăduiește fecioria, postul, precum și postul în zi de sabat[1699]. Tainele sale se săvârșesc de față cu catehumenii[1700].

---

ca, fiind adunați împreună toți episcopii eparhiei pentru aceasta, să cerceteze astfel de probleme. Și astfel, cei ce, potrivit părerii comune a tuturor, s-au răzvrătit împotriva episcopului, să fie în mod întemeiat și de către toți socotiți ca lipsiți de împărtășire, până ce adunarea comună a episcopilor va găsi de cuviință să dea o hotărâre mai binevoitoare. Iar sinoadele vor avea loc, unul înainte de cea de-a patruzecea zi, pentru ca, după ce a fost înlăturată orice neînțelegere, să I se aducă un dar curat lui Dumnezeu, iar al doilea [sinod să aibă loc] toamna" (trad.n.).

[1698] Vezi mai sus, capitolul 25, 6, 2-3.

[1699] Despre tendințele encratite ale școlii marcionite, vezi Clement Alexandrinul, *Stromate*, III, 12, 1-2 și IV, 25, 1-4.

[1700] Acestora li se aplica *disciplina arcana*, învățătura creștină fiind predată treptat, lucrurile simple catehumenilor, tainele mai profunde ale teologiei creștine fiind tâlcuite abia celor botezați. Iată cum zugrăvește Tertulian o comunitate eretică gnostică, în opera sa *Despre prescripția împotriva ereticilor*, 41: „Nu voi lăsa deoparte nici zugrăvirea purtării ereticilor, care e așa de deșartă, de pământească, de lumească, fără nicio greutate, fără autoritate, fără disciplină, potrivindu-se de minune cu credința lor. Și, mai întâi de toate, nu se știe bine cine e catehumen și cine e credincios: toți intră la fel, ascultă la fel, se roagă aidoma. De ar veni niște păgâni la ei pe neașteptate, ei ar da cele sfinte câinilor și ar arunca mărgăritarele înaintea porcilor, e drept că nu din cele adevărate. Pentru ei simplicitate înseamnă pierirea oricărei discipline; ei numesc formalism grija pe care o avem noi pentru această disciplină. Dau pacea lor tuturor fără nicio deosebire. Nimic n-are vreo însemnătate pentru ei, în discuțiile lor pot să aibă păreri felurite, câtă vreme sunt înțeleși într-ascuns să înfrângă unicul adevăr. Toți se îngâmfează, toți făgăduiesc știința.

La aceste taine el folosește apa. 4. Cu privire la postul în zi de sabat, el dă această explicație: „De vreme ce atunci se sărbătorește odihna Dumnezeului iudeilor, care a creat lumea, noi trebuie să postim în a șaptea zi, ca să nu ne purtăm și noi ca Dumnezeul iudeilor".

5. Respinge și el, asemenea multor erezii, învierea cărnii, susținând că înviere, viață și mântuire există doar pentru suflet[1701]. 6. El nu oferă un singur botez, ci îngăduie pentru cei ce doresc chiar trei și mai multe botezuri, după cum am auzit de la mulți. 7. Iar el permite trei sau mai multe botezuri tocmai din pricina batjocurii suferite de la ucenicii care îl cunoșteau atunci când s-a întâmplat să cadă în necurăție cu acea fecioară. 8. Când a făcut-o pe acea fecioară din cetatea lui să cadă cu el în stricăciune, convins fiind de grava vină pe care o agonisise, și-a ticluit, nenorocitul, un al doilea botez pentru el și a spus că era îngăduit să primești două sau trei botezuri pentru iertarea păcatelor. Și asta pentru că, atunci când cineva cade într-un păcat după primul botez, se pocăiește și îl primește pe al doilea, precum și pe un al treilea, dacă va cădea din nou.

9. Și, pentru a se elibera de acea batjocură, dar și pentru a se încredința că a fost curățit de acea cădere și că acum este nevinovat, aduce și o mărturie, însă aceasta este mincinoasă și nu ne poate convinge, neavând înțelesul dorit de el. 10. Astfel, Domnul, abia botezat de către Ioan, le spune ucenicilor: „Cu botez am a Mă boteza, și cât de mult îmi doresc să se împlinească!"[1702] și iarăși: „Trebuie să beau acest potir, și cât de mult îmi doresc ca acest lucru să se împlinească!"[1703] Și astfel a hotărât să dea mai multe botezuri.

4.1. Dar asta nu e tot, ci el respinge Legea și toți prorocii, spunând că acestea au fost insuflate de arhontele care a creat

---

Catehumenii înșiși se socotesc desăvârșiți mai înainte de a fi fost învățați cum se cuvine de către alții. Cât despre femeile eretice, ce îndrăznețe sunt! Cutează să învețe ele pe alții, să discute, să facă exorcisme, să tăgăduiască vindecarea, poate chiar să și boteze! Ordinea lor ierarhică este făcută la întâmplare, fără a i se da vreo însemnătate, nestatornică; ei rânduiesc mai mari când pe niște neofiți, când dintre cei legați de lumea aceasta, când pe cei ce s-au lepădat de credința noastră, pentru ca să-i lege de ei prin slavă; dacă nu pot face aceasta prin adevăr. Nicăieri nu se înaintează mai cu ușurință decât în tabăra acestor răsculați, unde numai faptul că te afli acolo înseamnă un câștig. Astfel, ei au azi un episcop, mâine un altul; azi un diacon, care mâine va fi citeț, azi un preot care mâine va fi un credincios oarecare; de aceea, ei dau sarcini preoțești chiar și simplilor credincioși" (din volumul *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, serie veche, pp. 168-169).

[1701] Vezi TERTULIAN, *Împotriva lui Marcion*, V, 10, 3.

[1702] *Luca* 12, 50.

[1703] *Marcu* 10, 38.

lumea[1704]. 2. Spune că Hristos S-a pogorât de sus de la Tatăl cel nevăzut și de nenumit pentru mântuirea sufletelor și pentru a-i înfrânge pe Dumnezeul iudeilor, Legea și pe proroci și celelalte[1705]. 3. Iar Domnul S-a pogorât până la Hades, pentru a-i mântui pe Cain, Core, Datan, Abiron și Isav și pe toți cei care l-au cunoscut pe Dumnezeul iudeilor.

4. Însă Domnul i-a lăsat acolo pe Abel, Enoh, Noe, Avraam și pe Isaac, Iacov, Moise, David și Solomon, pentru că – spune el – aceștia l-au recunoscut pe Dumnezeul iudeilor drept creator și ziditor și au pus în lucrare poruncile lui și nu s-au afierosit Dumnezeu celui nevăzut. 5. El le dă voie chiar și femeilor să săvârșească botezul. La el toate sunt o glumă și nimic altceva, dacă e adevărat că îndrăznește să săvârșească Tainele în fața catehumenilor[1706].

6. După cum am spus, el crede că nu există învierea trupurilor, ci doar cea a sufletelor, iar mântuirea o mărginește la acestea din urmă, nefiind dată trupurilor; mai afirmă și reîncarnarea sufletelor și strămutarea lor din trup în alt trup.

5.1. Însă deșarta lui vorbărie se prăbușește peste tot, după cum am discutat și cu privire la alte erezii. Cum mai poate învia sufletul care nu a căzut deloc? Cum mai poate fi numit acest lucru înviere dacă acesta nu cade? Tot ceea ce cade are nevoie de înviere. Însă cade sufletul, nu trupul. 2. De aici provine și obiceiul de a-l numi „cadavru"[1707], după cum spune Însuși Domnul că, „acolo unde este cadavrul, acolo se vor aduna și vulturii"[1708].

3. Căci în morminte nu închidem sufletele, ci așezăm trupurile, îngropându-le în pământ. Iar propovăduirea nădejdii se face pentru ele, ca pentru grăuntele de grâu. 4. La fel și Sfântul Apostol ne-a dat mărturie cu privire la grăuntele de grâu și la alte semințe, precum și Domnul Însuși în Evanghelie: „Dacă grăuntele de grâu nu cade și nu moare, rămâne singur"[1709]. 5. Iar Sfântul Apostol adaugă: „Lipsitule de minte"; îl numește „lipsit de minte" pe acela lipsit de credință care se îndoiește de tot și spune: „Cum va avea loc învierea? În ce fel de trup ne vom întoarce?" Dar de îndată le

[1704] Vezi Tertulian, *Împotriva lui Marcion*, I, 19, 4.
[1705] Incompatibilitatea dintre cele două Testamente este o constantă a doctrinei gnostice.
[1706] Vezi mai sus Tertulian, *Despre prescripția împotriva ereticilor*, 41.
[1707] Grecescul πτῶμα are sensul de „cădere, lucru căzut, cadavru", derivat de la verbul πίπτω – „cad". Și termenul latin *cadaver* provine de la verbul corespondent *cadere* – „a cădea".
[1708] *Matei* 24, 28.
[1709] *1 Corinteni* 15, 37 și *Ioan* 12, 24.

răspunde acestora: „Lipsitule de minte, ceea tu semeni nu va rodi viață dacă nu moare mai întâi!”[1710]

6. Scriptura a dovedit pe deplin că învierea va fi de la grăuntele căzut, cu alte cuvinte de la trupul celui mort, nicidecum de la suflet. 7. Dar cum se va putea întoarce sufletul singur? Cum va putea împărăți singur, dacă nu împreună cu trupul cu care a săvârșit cele drepte și cele rele? Căci altfel judecata nu ar fi dreaptă, ci contradictorie.

6.1. Dar cum va mai putea sta în picioare argumentația lui Marcion cu privire la cele trei principii? Dar cum va putea fi socotit bun acela care săvârșește fapte – chiar privitoare la mântuire – în partea principiului celui rău? 2. Dacă însă lumea nu ține de el, și totuși l-a trimis pe Unul-Născut în lumea aceasta, care este a altuia, ca să ia de aici lucruri pe care nu le-a semănat, nici nu le-a făcut el, atunci el se va afla ca poftind lucrurile altuia, ori poate cuprins de nevoie, râvnind la lucrurile altuia pentru a-și face rost de ceea ce nu avea mai înainte.

3. Iar Demiurgul cum va ajunge să fie judecător între aceștia doi? Apoi ce-ar avea de judecat aici? Dacă este pus judecător cu privire la lucrurile care provin de la Dumnezeul cel de sus, atunci este mai puternic decât acesta, de vreme ce lucrurile acestui Dumnezeu sunt supuse tribunalului său, după cum cugetă Marcion. 4. Dar, dacă este cu adevărat judecător, atunci este și drept. Noi însă vom dovedi, pornind de la termenul de „dreptate”, că binele și dreptatea sunt același lucru.

5. Căci tot ceea ce este drept este și bun. Prin însuși faptul că este bun, cineva este recunoscător, pe bună dreptate, cui i-a făcut binele și nu va fi niciodată potrivnic a ceea ce este bun; potrivit dreptății, va răsplăti cu bine celui bun, iar celui rău îi va da pedeapsa cuvenită. 6. Nu poate fi bun acela care, la sfârșitul vieții celui rău, îi dăruiește acestuia o răsplată bună dacă nu se pocăiește, chiar dacă în clipa de față „face să răsară soarele peste cei răi și trimite ploaia peste cei răuvoitori și peste cei buni”[1711], câtă vreme au libertate de alegere. 7. Căci nu va avea vreodată o fire bună și dreaptă acela care îi dăruiește mântuirea ca răsplată celui rău în viitor, în loc ca mai curând să urască tot ceea ce este rău și nelegiuit.

[1710] *1 Corinteni* 15, 35-36.
[1711] *Matei* 5, 45.

8. Iar cu privire la cel de-al treilea principiu, pe care el l-a aflat rău, dacă are puterea să lucreze cele rele și să înfrângă pe cei buni, care se află în lume și vin de la Dumnezeul cel din înalt sau principiul cel drept de la mijloc, atunci va fi mai puternic decât cei doi dumnezei despre care vorbește Marcion, de vreme ce are puterea de a răpi cele ce sunt ale altora. 9. Astfel, cei doi trebuie socotiți ca fiind slabi față de cel rău, pentru că nu pot rezista, nici nu se pot evita răpirea bunurilor proprii de către acesta care le strămută în împărăția răului.

7.1. Să cugetăm însă altfel acum, pentru a da la iveală înșelăciunea flecărelii acestui ticălos. Dacă Dumnezeul cel rău este astfel încât îi răpește pe cei buni de la cel bun și pe cei drepți de la cel drept, dar pe ai săi nu îi răpește, de ce îi dorește pe cei buni dacă îi consideră superiori? 2. Dacă însă îi judecă pe ai săi și le dă pedepse celor nedrepți, nu va mai fi rău, în acest caz fiind judecătorul celor răi. Astfel, ipoteza lui se contrazice singură în toate privințele.

3. Acum trebuie să arătăm de unde provin cele trei principii. Cine le-a hotărât limitele? Dacă fiecare este mărginit la locul său propriu, cele trei principii nu mai pot fi considerate desăvârșite, fiindcă sunt limitate la locurile respective. Și se va dovedi că acel lucru care le mărginește este mai mare decât cele pe care le mărginește. Iar acesta din urmă nu se va mai putea numi Dumnezeu, ci doar acel element care le mărginește. 4. Și, dacă s-au înțeles cu toții, iar fiecare rămâne în locul rânduit lui și nu se stânjenesc unul pe altul, nici nu intră unul peste celălalt, atunci principiile nu sunt potrivnice între ele și niciunul nu va fi rău, fiindcă fiecare se îngrijește de ale sale cu pace și după dreptate, fără să încerce depășirea hotarelor.

5. Dar, dacă cel rău este supus de principiul cel din înalt prin forță și silă, chiar dacă este separat și rămâne în locul său, neavând nimic de-a face cu acel superior (care nu a creat nimic din cele de aici, vorbesc de ținutul principiului celui rău), atunci principiul superior va fi aflat ca fiind tiranic și deloc bun, dacă e adevărat că acela l-a trimis pe propriul său fiu, Hristos, ca să ia în stăpânirea sa pe cei care aparțin celui rău. 6. Dar unde se află acel hotar care separă cele trei principii, potrivit ipotezei acestui ticălos? În acest caz e nevoie să căutăm un principiu mai presus de acesta și mai înțelept, supraveghetor și bine cunoscător, care a împărțit măsura

fiecăruia și a făcut pace între aceste principii, astfel ca să nu se certe între ele și să nu trimită soli fiecare în ținutul celuilalt.

7. Iar acesta care le-a înduplecat pe cele trei principii va fi cel de-al patrulea, mai înțelept și mai drept. El va trebui căutat în propriul său ținut, de unde a mers în mijlocul celor trei și a hotărât cu înțelepciune partea fiecăruia, ca să nu se nedreptățească unul pe altul. 8. Iar dacă ținuturile unuia dintre cele două principii, vorbesc despre Demiurg, sunt vizitate de ceilalți doi, de cel rău și de Hristos, fiul celui bun, care a venit aici, atunci judecătorul nu mai este judecător și Demiurg, ci și bun, pentru că îngăduie celorlalți doi să facă ce doresc în ținutul său; dacă nu așa stau lucrurile, atunci e slab și nu poate să îi țină departe pe răpitorii străini.

9. Iar dacă puterea sa este inferioară, nu mai poate fi înfăptuită crearea lumii de către Demiurg. Căci a fost făcută cândva, dar a fost ciuntită zi de zi fie de cel rău în partea sa, fie de cel bun în a sa. Și ce va mai rămâne atunci din creație? 10. Iar dacă tu spui că această creație va avea un sfârșit cândva, prin grija principiului celui bun, oare nu va fi acest principiu cauza acestei vătămări? Astfel, el nu a făcut odinioară acel bine pe care va socoti mai apoi că l-a săvârșit, și nici nu l-a făcut la început, mai înainte ca aceștia să îndure nedreptatea de a cădea sub puterea judecătorului, fiind siliți să rămână în cele de jos.

8.1. Și iarăși aduce texte din dumnezeiasca Scriptură, dar nu le tălmăcește drept, și încearcă să îi rătăcească pe cei simpli, răstălmăcind înțelesul spusei Apostolului: „Hristos ne-a răscumpărat din blestemul Legii, devenind blestem pentru noi”[1712]. Marcion însă spune: „Dacă am fi fost ai Lui, nu ar fi «cumpărat» ceea ce nu era al Său. 2. Dar, de vreme ce «a cumpărat», nu a venit în lume pentru a răscumpăra pe cei care nu erau ai Săi. De fapt, noi eram creația altcuiva și de aceea ne-a cumpărat cu prețul propriei vieți”.

3. Însă acest amețit nu pricepe deloc că Hristos nu a devenit un blestem (să nu fie așa ceva!), ci a înlăturat blestemul pricinuit de păcatele noastre, lăsându-Se răstignit și devenind moarte (din pricina păcatelor noastre), pentru a nimici moartea, și blestem, pentru a nimici blestemul. De aceea Hristos nu este blestem, ci nimicirea blestemului și binecuvântare pentru cei care au crezut cu adevărat în El. 4. De aceea cuvântul „ne-a răscumpărat” nu

[1712] *Galateni* 3 13.

înseamnă „ne-a cumpărat", deoarece Hristos nu a venit în ținutul altuia pentru a răpi și a cumpăra. Dacă ar fi cumpărat, ar fi cumpărat pentru că nu avea, iar dacă nu avea, Și-ar fi făcut rost de ceea ce nu avea ca un nevoiaș. 5. Iar dacă proprietarul ar fi vândut ceva, ar fi făcut-o mânat de nevoie, de pildă silit de un creditor. Dar lucrurile nu stau așa, căci nu spune: „A cumpărat", ci: „A răscumpărat". 6. La fel și Sfântul Apostol spune: „Răscumpărați clipa de acum, căci zilele sunt rele"[1713]. Nu înseamnă că noi cumpărăm zilele sau că plătim un preț pentru ele, ci vrea să se înțeleagă aici îndelunga răbdare și așteptarea milostivirii.

7. Astfel că acest cuvânt „a răscumpărat" arată că [Hristos] a primit să Se întrupeze și să vină în lume pentru noi. De aceea Dumnezeu, Care nu este supus pătimirii, a primit să sufere pentru noi pătimirea, iar dumnezeirea Lui a rămas în propria ei stare de nepătimire. Iar El a primit să sufere pentru noi, nu cumpărându-ne de la alții, ci primind pentru noi cu adevărat crucea, prin alegerea Sa liberă, și nu prin constrângere. 8. Astfel este combătută întreaga argumentație a lui Marcion. Mai sunt și altele prin care poate fi răsturnată punerea în scenă a acestei tragedii. Le voi înfățișa, de-a lungul disputei, de vreme ce sunt luate din evlavie și din cuvintele cele binecuvântate.

9.1. Voi trece acum la scrierile sale, sau, mai curând, la contrafacerile sale. El acceptă doar *Evanghelia după Luca*, mutilată și aceasta încă de la început[1714], fiindcă vorbește despre cum Mântuitorul a fost zămislit și a venit în carne. 2. Dar nu taie din ea doar la început, acesta care s-a nimicit pe sine însuși și a nimicit și Evanghelia, ci a mai eliminat și alte multe locuri de la mijlocul și de la sfârșitul cuvintelor adevărului, adăugând altele. Astfel, ca scriere canonică, se folosește doar de *Evanghelia după Luca*.

3. Mai păstrează și zece epistole ale Sfântului Apostol Pavel și se folosește numai de ele, dar nu de tot ce este scris în acestea, căci taie și din acestea unele capitole, iar pe altele le schimbă. Are doar aceste două cărți. A alcătuit și alte cărți pentru cei înșelați de el[1715]. Epistolele acceptate de el sunt acestea: prima, *cea către galateni*, a doua, *prima către corinteni*, a treia, *cea de-a doua către corinteni*, a patra,

[1713] *Efeseni* 5, 16.

[1714] Vezi Sfântul Irineu de Lyon, *Împotriva ereziilor*, I, 27, 2; Tertulian, *Împotriva lui Marcion*, IV, 2, 4.

[1715] De pildă, lucrarea sa *Antiteze*.

cea către romani, a cincea, *prima către tesaloniceni*, a șasea, *cea de-a doua către tesaloniceni*, a șaptea, *cea către efeseni*, a opta, *cea către coloseni*, a noua, *cea către Filimon*, a zecea, *cea către filipeni*. Mai accepta unele părți din așa-numita *Epistolă către laodiceeni*[1716].

5. Pe temeiul acestui canon păstrat de Marcion, Evanghelia și epistolele Apostolului, putem dovedi, cu ajutorul lui Dumnezeu, cât de mult greșește și cum se înșală, combătându-l cât putem de bine. 6. El însă va fi înfrânt chiar cu texte pe care el le recunoaște fără nicio îndoială. Căci, din ceea ce mai rămâne din Evanghelie și din epistole, se poate dovedi, pentru cine are minte, că Hristos nu este străin de Vechiul Testament, iar prorocii nu sunt străini de venirea Domnului.

7. Tot de aici putem afla că Apostolul propovăduiește învierea cărnii și îi numește pe proroci drepți, numărându-i printre cei mântuiți pe Avraam, Isaac, Iacov și pe toți cei numiți sfinți de către Sfânta Biserică a lui Dumnezeu, care au primit mântuirea și sfințenia, fiind zidiți de Dumnezeu pe temelia credinței, a cunoașterii, a nădejdii și a învățăturii.

10.1. Acum voi istorisi toate cele pe care le-am scris împotriva lui Marcion, înainte de tratatul acesta nou, alcătuit la îndemnul vostru, frații mei. 2. De mai mulți ani cercetez minciunile născocite de acest Marcion, precum și învățătura lui delirantă, și am ținut în mână mai sus-numitele sale cărți, așa-zisa lui Evanghelie și tratatul său apostolic. Din acestea, am ales cu grijă un florilegiu de texte, care pot fi lesne combătute. Am alcătuit o ordine a dezbaterii, aranjând în ordine temele și numind fiecare paragraf, cel dintâi, al doilea, al treilea etc.

4. Unele lucruri au fost schimbate de către el sau modificate mult față de cum erau în copiile manuscriselor originale ale *Evangheliei după Luca*, sunând mult diferit de stilul Apostolului. 5. Alte lucruri au rămas ca în Evanghelie și la Apostol, neschimbate de Marcion. Prin acestea poate fi el combătut, fiindcă prin ele se dovedește că Vechiul Testament este în armonie cu Noul Testament, iar cel Nou în armonie cu cel Vechi.

[1716] Probabil *Epistola către efeseni*. Vezi TERTULIAN, *Împotriva lui Marcion*, V, 17, 1. Cu siguranță nu e vorba despre apocrifa *Epistolă către laodiceeni*, alcătuită pornind de la mențiunea din *Coloseni* 4, 16, după modelul *Epistolei către filipeni*. Canonul Muratori vorbește despre o falsă *Epistolă către laodiceeni*, alcătuită de marcioniți pentru a-și justifica doctrinele.

6. Iar alte locuri de acolo arată foarte limpede că Hristos a venit în carne și S-a făcut pentru noi om în chip desăvârșit. 7. Altele mărturisesc învierea morților, pe Unicul Dumnezeu Atotputernic, Cel ce este Făcătorul cerului și al pământului și al tuturor lucrurilor care se află pe pământ. Aceste locuri nu strică deloc chemarea Evangheliei și nu-L tăgăduiesc pe Creatorul universului, ci îl propovăduiesc întocmai cum e mărturisit de textul evanghelic și de cel apostolic. 8. Și iată acum, aici în cele de mai jos, cele pe care le-am scris.

Prologul tratatului despre cărțile lui Marcion și despre combaterea lor

11.1. Cine dorește să priceapă mai bine bastardele cugetări ale înșelătorului de Marcion, dar să și cunoască tertipurile plăsmuirilor care circulă prin turma sa, să nu șovăie să străbată această culegere de texte. 2. Mă grăbesc să înfățișez acele lucruri luate chiar din Evanghelia sa, care îi combat frauda. În acest chip, cei care vor să cerceteze îndeaproape aceste lucruri ca un exercițiu pentru ascuțimea minții vor putea înfrunta cu succes străinele lui învățături.

3. Stilul scrierii e cel al *Evangheliei după Luca*, dar textul a fost ciuntit la început, la mijloc și la sfârșit, astfel că acum are înfățișarea unei pânze roase de molii. 4. Căci, chiar de la începutul *Evangheliei după Luca*, a tăiat toate cele ce vin după „de vreme ce mulți dintre noi s-au străduit…”[1717] și celelalte, precum și cele despre Elisabeta, despre îngerul care i-a binevestit Fecioarei Maria, despre Ioan și Zaharia, despre nașterea la Betleem, despre genealogie și despre istorisirea botezului[1718]. 5. El a tăiat toate aceste lucruri și a pus ca început al Evangheliei următoarele cuvinte: „În anul al cincisprezecelea al lui Tiberius Caesar și celelalte”[1719].

6. El începe de aici, dar iarăși nu păstrează ordinea, după cum am spus, ci uneori taie, alteori adaugă lucruri, făcând un mare talmeș-balmeș, și nu merge drept, ci, aidoma unui falsificator care se respectă, amestecă toate cu iscusință. Astfel:

1. „Mergi și arată-te preotului și adu cele pentru curățirea ta, după cum a poruncit Moise, ca să fie mărturie pentru voi”[1720], însă Domnul a spus: „Spre mărturia lor”.

[1717] *Luca* 1, 1.
[1718] *Luca* 1-2.
[1719] *Luca* 3, 1.
[1720] *Luca* 5, 14.

2. „Ca să știți că Fiul Omului are putere să ierte păcatele pe pământ."[1721]

3. „Fiul Omului este Domn și al sabatului."[1722]

4. „Iuda Iscarioteanul care a fost trădător."[1723] Însă, în loc de: „A coborât cu ei", avem: „A coborât printre ei".

5. „Iar toată mulțimea încerca să Îl atingă. Iar El, înălțându-Și ochii"[1724] și celelalte.

6. „În același fel le făceau părinții voștri profeților."[1725]

7. „Vă spun că nici în Israel nu am găsit atâta credință."[1726]

8. El alterează și spusa aceasta: „Fericit cel care nu se va sminti întru Mine"[1727], socotind-o ca privindu-l pe Ioan.

9. „El este cel despre care s-a scris: «Iată eu trimit pe îngerul Meu înaintea feței Tale»."[1728]

10. „Și, intrând în casa fariseului, a șezut la masă. Iar o femeie păcătoasă stătea în spatele Lui, la picioare, și a început să-I spele picioarele cu lacrimi și să le ungă și să le sărute."[1729]

11. Și iarăși: „Ea Mi-a spălat cu lacrimi picioarele, Mi le-a uns și Mi le-a sărutat"[1730].

12. Textul lui Marcion nu are următoarele: „Mama Sa și frații Săi"[1731], ci doar: „Mama Ta și frații Tăi".

13. „În timp ce mergeau cu corabia, a adormit. Și, trezindu-Se, a certat vântul și marea."[1732]

14. „Și s-a întâmplat că, pe când mergeau ei pe drum, gloatele se înghesuiau în jurul Lui. Iar o femeie care s-a atins de El a fost tămăduită de curgerea sângelui. Iar Domnul a spus: «Cine M-a atins?» Și iarăși: «Cineva M-a atins, căci am simțit o putere care a ieșit din Mine»."[1733]

15. „Privind către cer, i-a binecuvântat."[1734]

[1721] *Luca* 5, 24.
[1722] *Luca* 6, 5.
[1723] *Luca* 6, 16-17.
[1724] *Luca* 6, 19-20.
[1725] *Luca* 6, 23. Vezi TERTULIAN, *Împotriva lui Marcion*, IV, 15, 1.
[1726] *Luca* 7, 9.
[1727] *Luca* 7, 23.
[1728] *Luca* 7, 27.
[1729] *Luca* 7, 36, 38.
[1730] *Luca* 7, 44.
[1731] *Luca* 8, 19-20.
[1732] *Luca* 8, 23, 24.
[1733] *Luca* 8, 42-46.
[1734] *Luca* 9, 16.

16. „Spunând că Fiul Omului trebuie să sufere multe și să fie ucis, iar după trei zile să învieze.”[1735]

17. „Și iată doi bărbați vorbeau cu El, Moise și Ilie, în slavă.”[1736]

18. „Și din nor un glas: «Acesta este Fiul Meu cel iubit!»”[1737]

19. „I-am rugat pe ucenicii Tăi.” Însă Marcion pune aceste cuvinte după următoarele: „Nu au izbutit să îl scoată”. Apoi le-a spus: „O neam necredincios, până când vă voi răbda?”[1738]

20. „Căci Fiul Omului va fi dat în mâinile oamenilor.”[1739]

21. „Oare nu ați citit și aceasta, ce a făcut David când a intrat în casa Domnului?”[1740]

22. „Îți mulțumesc, Doamne al cerului”, dar fără „al pământului” și fără „Da, Părinte”[1741].

23. Învățătorului Legii i-a spus: „Ce este scris în Lege?” Iar după răspunsul Învățătorului Legii, a spus: „Drept ai grăit. Fă aceasta și vei trăi!”[1742]

24. „Și a spus: «Cine dintre voi, având un prieten, va merge la el în miez de noapte să îi ceară trei pâini?»” Și mai apoi: „Cereți și vi se va da. Cine dintre voi, părinte fiind, dacă fiul său îi va cere pește, oare îi va da în loc de pește un șarpe sau în loc de ou un scorpion? Dacă voi, cei care sunteți răi, știți să dăruiți cele bune, cu atât mai mult Părintele vostru?”[1743]

25. A tăiat și cele despre prorocul Iona. Căci erau cuvintele: „Acestui neam nu îi va fi dat un semn”. Marcioniții nu au nici cele despre Ninive, despre regina de la miazăzi și despre Solomon[1744].

26. În loc de: „Voi treceți peste judecata lui Dumnezeu”[1745], spunea: „Voi treceți peste chemarea lui Dumnezeu”.

27. „Vai vouă că zidiți mormintele proorocilor, iar părinții voștri i-au ucis!”[1746]

[1735] *Luca* 9, 22.
[1736] *Luca* 9, 30-31.
[1737] *Luca* 9, 35.
[1738] *Luca* 9, 40-41.
[1739] *Luca* 9, 44.
[1740] *Luca* 6, 3.
[1741] *Luca* 10, 21.
[1742] *Luca* 10, 26, 28.
[1743] *Luca* 11, 5, 9-13.
[1744] *Luca* 11, 29-31.
[1745] *Luca* 11, 42.
[1746] *Luca* 11, 47.

28. Nu are textul: „De aceea spune Înțelepciunea lui Dumnezeu: «Le trimit proroci»", nici versetul despre sângele lui Zaharia și Abel, precum și despre cel al profeților: „Va fi cerut de la acest neam"[1747].

29. „Iar vouă, prietenilor mei, vă spun: «Nu vă temeți de cei care pot ucide trupul, temeți-vă mai curând de cel care, după ce a ucis trupul, are puterea de a arunca în gheena»." La fel, nu are textul: „Oare nu se vând cinci vrăbii cu doi gologani? Și niciuna dintre ele nu este uitată în fața Domnului"[1748].

30. „Va mărturisi înaintea îngerilor"[1749] este înlocuit de: „Înaintea lui Dumnezeu".

31. Nu are nici: „Dumnezeu înveșmântează iarba"[1750].

32. „Însă Tatăl vostru știe că aveți nevoie de acestea"[1751], cu alte cuvinte cele ce privesc trupul.

33. „Căutați însă Împărăția lui Dumnezeu și toate acestea vi se vor adăuga vouă."[1752]

34. În loc de: „Tatăl vostru"[1753] el are: „Tatăl".

35. În loc de: „La a doua sau la a treia strajă"[1754], el vorbește despre „straja de seară".

36. „Stăpânul acelui rob va veni și-l va tăia în două, iar partea sa o va pune lângă cei necredincioși."[1755]

37. „Ca să nu fii târât în fața judecătorului, iar judecătorul să nu te dea pe mâna celui care împlinește sentința."[1756]

38. Acest verset este prescurtat: „Au venit unii aducând veste despre galileenii al căror sânge Pilat l-a amestecat cu jertfele lor", până când vorbește despre cei optsprezece care au murit la turnul din Siloam, precum și cuvintele: „Dacă nu vă veți întoarce" și celelalte până la parabola smochinului, despre care lucrătorul de pământ a spus că „îl voi săpa împrejur, voi pune bălegar și, dacă nu va aduce rod, îl voi tăia"[1757].

[1747] *Luca* 11, 49-51.
[1748] *Luca* 12, 4-6.
[1749] *Luca* 12, 8.
[1750] *Luca* 12, 28.
[1751] *Luca* 12, 30.
[1752] *Luca* 12, 31.
[1753] *Luca* 12, 32.
[1754] *Luca* 12, 38.
[1755] *Luca* 12, 46.
[1756] *Luca* 12, 58.
[1757] *Luca* 13, 1-9.

39. „Și pe această fiică a lui Avraam, pe care a legat-o Satana."[1758]

40. Din nou, a tăiat versetul: „Atunci îi veți vedea pe Avraam, pe Isaac și Iacov, alături de toți prorocii, în Împărăția lui Dumnezeu"[1759]. Însă în loc de asta a scris: „Când îi veți vedea pe toți drepții în Împărăția lui Dumnezeu, iar pe voi izgoniți afară". Însă el a pus „ținuți afară cu sila", „acolo unde va fi plângerea și scrâșnirea dinților".

41. L-a ciuntit din nou și pe acesta: „Vor veni de la răsărit și de la apus și vor ședea la masă în Împărăția lui Dumnezeu", precum și: „Cei din urmă vor fi cei dintâi". Precum și: „S-au apropiat și fariseii, spunând: «Ieși de aici și du-Te fiindcă Irod dorește să Te ucidă!», iar El le-a răspuns: «Nu este cu putință ca să piară un proroc în afara Ierusalimului»". La fel și: „Ierusalime, Ierusalime, care ucizi prorocii și îi omori cu pietre pe cei care au fost trimiși la tine" și: „De câte ori am dorit să vă adun așa cum își adună pasărea puii săi". Și: „Vi se lasă pustie casa voastră", precum și: „Nu Mă veți mai vedea până ce veți spune: «Binecuvântat»"[1760].

42. A ciuntit și întreaga parabolă a celor doi fii, cel care și-a risipit în chip nesăbuit avuțiile sale și celălalt[1761].

43. „Legea și prorocii au fost până la Ioan și toți se silesc pentru ea."[1762]

44. Despre bogatul și săracul Lazăr, care a fost „dus de îngeri în sânul lui Avraam"[1763].

45. „Dar acum este mângâiat", iarăși cu privire la același Lazăr[1764].

46. „Răspunse Avraam: «Au pe Moise și pe proroci, să asculte de ei, căci, chiar dacă ar învia unul din morți, tot nu-l vor asculta»."[1765]

47. A înlăturat și versetul acesta: „Spuneți: «Suntem slujitori nefolositori pentru că am făcut ceea ce trebuia să facem»"[1766].

48. Când I-au ieșit în întâmpinare cei zece leproși, acolo a tăiat multe versete și a scris: „I-a trimis și le-a zis: «Înfățișați-vă preoților!»" Apoi a înlocuit un text cu un altul, spunând: „Erau

[1758] *Luca* 13, 16.
[1759] *Luca* 13, 28.
[1760] *Luca* 13, 29-35.
[1761] *Luca* 15, 11-32.
[1762] Pentru Împărăția cerurilor. *Luca* 16, 16.
[1763] *Luca* 16, 22.
[1764] *Luca* 16, 25.
[1765] *Luca* 16, 29, 31.
[1766] *Luca* 17, 10.

mulți leproși în vremea proorocului Elisei, însă nu a fost curățit decât Neeman Sirianul”[1767].

49. „Vor veni zile în care veți dori să vedeți o singură zi a Fiului Omului.”[1768]

50. „Cineva i-a spus: «Învățătorule bun, ce să fac pentru a moșteni viața cea veșnică?»” Dar Marcion a adăugat: „Tatăl” și, în loc de: „Cunoști poruncile”, a pus: „Cunosc poruncile”[1769].

51. „Pe când se apropia de Ierihon, un orb a strigat: «Iisuse, Fiul lui David, miluiește-mă!» Iar când l-a tămăduit, i-a spus: «Credința ta te-a mântuit».”[1770]

52. A mai ciuntit și acest loc: „I-a luat cu Sine pe cei doisprezece și a spus: «Iată, mergem la Ierusalim și se va împlini tot ce este scris în proroci cu privire la Fiul Omului. Va fi trădat și ucis, iar a treia zi va învia»”[1771]. Marcion a tăiat tot pasajul.

53. A tăiat și capitolul cu privire la asinul din Betfaghe și cu cel cu cetatea și Templul: „De vreme ce este scris: «Casa Mea se va numi casă de rugăciune, dar voi ați făcut din ea peșteră de tâlhari»”[1772].

54. „Și au încercat să pună mâinile pe El, dar s-au temut.”[1773]

55. A mai tăiat și parabola cu via dăruită lucrătorilor, precum și acestea: „Ce înseamnă «piatra pe care nu au luat-o în seamă lucrătorii»?”[1774]

56. Nu are nici aceste cuvinte: „Că morții înviază a arătat și Moise la rug, când cheamă numele Domnului Dumnezeului lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov. Dumnezeu nu este însă al morților, ci al viilor”[1775].

57. Nu are nici cuvintele: „Iar că morții înviază o arată și Moise, spunând că Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov este Dumnezeul celor vii, nu al celor morți”[1776].

58. Din nou a tăiat acestea: „Niciun fir de păr din creștetul vostru nu va pieri”[1777].

[1767] *Luca* 17, 12, 14; 4, 27.
[1768] *Luca* 17, 22.
[1769] *Luca* 18, 18-20.
[1770] *Luca* 18, 35, 38, 42.
[1771] *Luca* 18, 31-33.
[1772] *Luca* 19, 29-36, 46 (*Isaia* 56, 7 și *Ieremia* 7, 11).
[1773] *Luca* 20, 19.
[1774] *Luca* 20, 9-16, 17.
[1775] *Luca* 20, 37-38.
[1776] *Luca* 20, 37-38. Repetiție în original.
[1777] *Luca* 21, 18.

59. A ciuntit apoi și acestea: „Atunci, cei care vor fi în Iudeea să fugă în munți" și următoarele, deoarece textul adaugă: „până se va fi împlinit tot ce este scris"[1778].

60. „Și a vorbit cu cârmuitorii despre cum să-L predea lor"[1779].

61. „Și le-a spus lui Petru și celorlalți: «Mergeți și pregătiți ca să putem mânca Paștile»."[1780]

62. „Și S-a așezat, iar cei doisprezece apostoli au șezut împreună cu El. Și le-a zis: «Am dorit foarte mult să mănânc aceste Paști cu voi, înainte de Pătimirea Mea»."[1781]

63. A ciuntit și acestea: „Pentru că vă spun, de acum nu voi mai mânca aceasta până când nu se va desăvârși în Împărăția lui Dumnezeu"[1782].

64. A mai tăiat și aceasta: „Când v-am trimis, ați dus lipsă de ceva?" și cele ce urmează, din pricina acestora: „Trebuie să se împlinească și Scriptura aceasta: «Și cu cei fără de lege a fost numărat»"[1783].

65. „S-a îndepărtat ca la o aruncătură de piatră și, stând în genunchi, Se ruga."[1784]

66. „Iar Iuda s-a apropiat ca să-L sărute și a spus..."[1785].

67. A tăiat și ceea ce a făcut Petru, atunci când a lovit și a tăiat urechea slujitorului arhiereului[1786].

68. „Cei care L-au prins Îl batjocoreau, Îl zgâriau și Îl loveau, spunând: «Proorocește, cine este cel care te-a lovit?»"[1787]

69. Cuvintelor: „L-am găsit pe Acesta care stârnea poporul" le-a adăugat: „Și voia să nimicească Legea și prorocii"[1788].

70. A adăugat după acestea: „Îndemna să nu plătească dările" și: „Alunga pe femei și copii"[1789].

71. „Și, ajunși la locul numit al Căpățânii, L-au răstignit și I-au împărțit hainele, iar soarele s-a întunecat."[1790]

[1778] *Luca* 21, 21-22.
[1779] *Luca* 22, 4.
[1780] *Luca* 22, 8.
[1781] *Luca* 22, 14-15.
[1782] *Luca* 22, 16.
[1783] *Luca* 22, 35-37.
[1784] *Luca* 22, 41.
[1785] *Luca* 22, 47-48.
[1786] *Luca* 22, 50.
[1787] *Luca* 22, 63-64.
[1788] *Luca* 23, 2.
[1789] *Luca* 23, 2.
[1790] *Luca* 23, 33, 34, 44.

72. A ciuntit și cuvintele: „Astăzi vei fi cu Mine în rai”[1791].

73. „Și, strigând cu mare glas, Și-a dat duhul”[1792].

74. „Și iată un bărbat pe nume Iosif a dat jos trupul, l-a înfășurat într-un giulgiu și l-a așezat într-un mormânt săpat în stâncă.”[1793]

75. „Femeile s-au întors și s-au odihnit de sabat, potrivit Legii.”[1794]

76. „Iar cei înveșmântați cu haine luminoase au spus: «De ce Îl căutați pe Cel viu printre cei morți? A înviat, amintiți-vă ce a spus când încă era cu voi, că Fiul Omului trebuie să pătimească și să fie trădat».”[1795]

77. A tăiat și cuvintele spuse lui Cleopa și prietenului său, când i-a întâlnit: „O lipsiților de minte și zăbavnicilor în a crede toate cele spuse de către proroci! Oare nu trebuia să pătimească toate acestea?” Iar în loc de: „Despre care au vorbit prorocii”, are: „Despre cele ce vi le-am spus”. Însă este combătut de ceea ce urmează: „Când a frânt pâinea, li s-au deschis ochii și L-au recunoscut”[1796].

78.„De ce sunteți tulburați? Priviți mâinile și picioarele Mele, o nălucă nu are oase, după cum vedeți că am Eu.”[1797]

7. Dar acum să adăugăm împotriva ereziarhului pomenit mai sus și ceea ce am alcătuit noi cu privire la răstălmăcirea nesăbuită a epistolelor Apostolului Pavel, nu toate, ci anumite epistole, precum am vorbit despre aceste titluri în tratatul nostru, conform ordinii din *Apostolicul* său, ciuntite și acestea potrivit ticăloșiei sale. 8. La fel și în cealaltă carte, numită *Evanghelie*, deși, ca să vorbim după adevăr, au rămas acolo doar părți ale adevăratei Evanghelii, el a stricat multe cu groaznicele sale mașinații.

Din *Epistola către romani*, a patra pentru Marcion, dar prima în canonul Apostolului:

1. „Câți au păcătuit fără Lege vor pieri și fără Lege, iar câți au păcătuit sub Lege vor fi judecați cu Legea. Căci nu cei ce ascultă

[1791] *Luca* 23, 43.
[1792] *Luca* 23, 46.
[1793] *Luca* 23, 50, 53.
[1794] *Luca* 23, 56.
[1795] *Luca* 24, 4-7.
[1796] *Luca* 24, 25, 31.
[1797] *Luca* 24, 38, 39.

de Lege sunt drepți în fața lui Dumnezeu, ci aceia care împlinesc Legea sunt îndreptați."[1798]

2. „Tăierea împrejur este folositoare dacă împlinești Legea, dar, dacă ești călcător al Legii, tăierea ta împrejur devine netăiere împrejur."[1799]

3. „Fiindcă ai forma cunoașterii și adevărului în Lege."[1800]

4. „Căci Hristos, pe când noi eram neputincioși, a murit pentru cei nedrepți la vremea potrivită."[1801]

5. „Astfel încât Legea este sfântă, iar porunca, sfântă și dreaptă și bună."[1802]

6. „Astfel ca dreptatea Legii să se desăvârșească în noi."[1803]

7. „Căci sfârșitul Legii este Hristos, spre îndreptarea oricui crede."[1804]

8. „Căci acela care îl iubește pe aproapele său a împlinit Legea."[1805]

Întâia Epistolă către tesaloniceni, a cincea pentru el, a opta pentru noi

A doua Epistolă către tesaloniceni, a șasea pentru el, a noua pentru noi

Din *Epistola către efeseni*, a șaptea pentru el, a cincea pentru noi

1. „Aminitiți-vă, voi, cei ce odinioară erați păgâni, voi cei chemați netăiați împrejur, așa-numiții netăiați împrejur de mână de om în carne, care în acel timp erați fără de Hristos, înstrăinați de cetățenia lui Israel și străini de Legământul făgăduinței! Erați și lipsiți de nădejde, erați fără de Dumnezeu în lume. Acum însă, în Hristos Iisus, voi, care erați departe, ați ajuns apropiați prin sângele Lui. El însă este pacea noastră, El Care a făcut din cele două un singur popor"[1806] și celelalte.

[1798] *Romani* 2, 12-13.
[1799] *Romani* 2, 25. Vezi și Origen, *Comentariul la Romani*, 2, 13.
[1800] *Romani* 2, 20.
[1801] *Romani* 5, 6.
[1802] *Romani* 7, 12.
[1803] *Romani* 8, 4.
[1804] *Romani* 10, 4.
[1805] *Romani* 13, 8.
[1806] *Efeseni* 2, 11-14.

2. „De aceea spune: «Trezește-te, cel ce dormi, și învia din morți, iar Hristos te va lumina!»”[1807]

3. „De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa, iar cei doi vor deveni o singură carne”[1808], fără „femeia sa”.

Din *Epistola către coloseni*, a opta pentru el, dar a șasea pentru noi

1. „Nimeni să nu vă osândească, așadar, cu privire la mâncăruri sau băutură sau cu privire la lunile noi ori cu privire la sabate. Acestea sunt urme al lucrurilor care vor veni.”[1809]

Epistola către Filimon, a noua pentru el, a treisprezecea sau a paisprezecea pentru noi

Epistola către filipeni, a zecea pentru el, a șasea pentru noi

Din *Epistola către laodiceeni*, a unsprezecea pentru el

1. „Un singur Domn, o singură credință, un singur botez, un singur Dumnezeu și Tată al tuturor, Care este mai presus de toți, prin toți și în toți.”[1810]

Din *Epistola către galateni*, prima pentru el, a patra pentru noi

1. „Învățați că omul cel drept va trăi prin credință. Căci aceia care sunt supuși Legii sunt supuși și blestemului. Dar cine va face aceste lucruri va trăi prin ele.”[1811]

2. „Blestemat să fie oricine este atârnat de lemn. Însă fiul [lui Avraam], cel din făgăduință, vine din [femeia] cea liberă.”[1812]

3. „Mărturisesc din nou că omul cel tăiat împrejur este nevoit să împlinească întreaga Lege.”[1813]

4. În loc de: „Puțină drojdie face să dospească întreg aluatul”[1814], are: „Face să se strice”.

[1807] *Efeseni* 5, 14.
[1808] *Efeseni* 5, 31.
[1809] *Coloseni* 2, 16-17.
[1810] *Efeseni* 4, 5-6.
[1811] *Galateni* 3, 10-12.
[1812] *Galateni* 3, 13 și 4, 23.
[1813] *Galateni* 5, 3.
[1814] *Galateni* 5, 9.

5. „Întreaga Lege se împlinește în aceasta: «Îl vei iubi pe aproapele tău ca pe tine însuți».”[1815]

6. „Iar faptele cărnii sunt descoperite, iar acestea sunt: desfrânările, necurățiile, destrăbălarea, închinarea la idoli, vrăjitoria, certurile, dezbinările, geloziile, ura, vrăjmășiile, dezbinările, eresurile, pizma, bețiile, orgiile. Și, după cum v-am spus mai înainte, vă spun și acum, că aceia care săvârșesc astfel de fapte nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu.”[1816]

7. „Însă cei care sunt ai lui Hristos și-au răstignit carnea împreună cu patimile și poftele ei.”[1817]

8. „Căci nici cei tăiați împrejur nu păzesc Legea.”[1818]

Din *Prima epistolă către corinteni*, a doua pentru Marcion și pentru noi

1. „Căci este scris: «Voi nimici înțelepciunea înțelepților și voi răsturna priceperea celor pricepuți».”[1819]

2. „Astfel ca, după cum este scris, cel care se laudă să se laude în Domnul.”[1820]

3. „Al stăpânitorilor acestui veac, cei care au fost arătați ca lipsiți de însemnătate.”[1821]

4. „Căci este scris: «Cel ce prinde pe cei înțelepți în viclenia lor» și iarăși: «Domnul știe că gândurile oamenilor sunt deșarte».”[1822]

5. „Căci Hristos, Paștile noastre, a fost jertfit pentru noi.”[1823]

6. „Nu știți că acela care se împreunează cu o desfrânată devine un trup cu ea? Căci, spune [Scriptura], cei doi vor fi într-o singură carne.”[1824]

7. Un text schimbat. În loc de: „În Lege” el spune: „În Legea lui Moise”. Însă mai întâi spune: „Oare pe acestea nu le spune și Legea?”[1825]

[1815] *Galateni* 5, 14.
[1816] *Galateni* 5, 19-21.
[1817] *Galateni* 5, 24.
[1818] *Galateni* 6, 13.
[1819] *1 Corinteni* 1, 19.
[1820] *1 Corinteni* 1, 31.
[1821] *1 Corinteni* 2, 6.
[1822] *1 Corinteni* 3, 19-20.
[1823] *1 Corinteni* 5, 7.
[1824] *1 Corinteni* 6, 16
[1825] *1 Corinteni* 9, 8-9.

8. „Oare Dumnezeu poartă de grijă boilor?”[1826]

9. „Căci nu voiesc, fraților, ca voi să nu știți că părinții noștri au fost toți sub nor și că toți au trecut prin mare. Și toți au mâncat aceeași mâncare duhovnicească; și toți aceeași băutură duhovnicească au băut, pentru că beau din piatra duhovnicească ce îi urma. Iar piatra era Hristos. Dar cei mai mulți dintre ei nu au plăcut lui Dumnezeu. Și acestea s-au făcut pilde pentru noi, ca să nu poftim la cele rele, cum au poftit aceia. Nici închinători la idoli să nu vă faceți, ca unii dintre ei, precum este scris: «A șezut poporul să mănânce și să bea și s-au sculat la joc»; nici să ispitim pe Hristos, precum spune: «Aceste lucruri s-au petrecut cu ei ca pildă, însă au fost scrise pentru noi»” și celelalte[1827].

10. „Așadar, despre ce vorbim? Că o victimă sacră este ceva sau un animal jertfit idolilor înseamnă ceva? Nu, ci cele pe care ei le jertfesc le aduc demonilor, nu lui Dumnezeu”[1828]. Aici Marcion a adăugat „victimă sacră”.

11. „Bărbatul nu trebuie să își lase părul lung, fiindcă este slavă și chip al lui Dumnezeu.”[1829]

12. „Însă Dumnezeu a alcătuit trupul.”[1830]

13. Cuvintelor: „Dar în Biserică voiesc să rostesc cinci cuvinte cu înțeles”, Marcion le-a adăugat în chip înșelător: „Din pricina Legii”[1831].

14. „În Lege este scris: «În alte limbi și cu alte buze voi vorbi poporului acestuia.”[1832]

15. „Femeile să tacă în biserici, fiindcă nu le este îngăduit să vorbească, ci să fie supuse, după cum spune și Legea.”[1833]

16. Cu privire la învierea morților: „Acum că vă fac cunoscută, fraților, Evanghelia pe care v-am binevestit-o” și: „Dacă Hristos nu a înviat, deșartă este” și celelalte. „Astfel propovăduim și tot așa ați crezut”, „că Hristos a murit și a fost îngropat și a înviat în a treia zi”. „Când ceea ce este muritor se va înveșmânta cu nemurirea, atunci se va împlini ceea ce este scris: «Moartea a fost înghițită de biruință».”[1834]

[1826] *1 Corinteni* 9, 9.
[1827] *1 Corinteni* 10, 1-7, 9, 11.
[1828] *1 Corinteni* 10, 19-20.
[1829] *1 Corinteni* 11, 7, 15.
[1830] *1 Corinteni* 12, 24.
[1831] *1 Corinteni* 14, 19.
[1832] *1 Corinteni* 14, 21; *Isaia* 28, 11.
[1833] *1 Corinteni* 14, 34.
[1834] *1 Corinteni* 15, 1, 17, 11, 3-4, 54.

Din *A doua epistolă către corinteni*, a treia pentru el și pentru noi

1. „Căci în El toate făgăduințele lui Dumnezeu sunt «da»; de aceea prin El spunem «Amin» lui Dumnezeu."[1835]

2. „Căci noi nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos Iisus, Domnul; iar noi suntem slujitorii voștri prin Iisus, pentru că Dumnezeu a spus: «Lumina va străluci din întuneric»."[1836]

3. „Având același duh al credinței, și noi credem, de aceea și vorbim"; aici este tăiat „potrivit celor scrise"[1837].

9. Aceasta e antologia plină de falsuri a lui Marcion. Ea are pecetea și caracterul *Evangheliei după Luca* și a Apostolului Pavel, nu în întregime. 10. Căci nu are toate epistolele lui, ci doar cea către *Romani*, către *Efeseni*, *Coloseni*, *Laodiceeni*, *Corinteni*, întâia și a doua, precum și *Prima* și *A doua epistolă către tesaloniceni*, alături de cele către *Filimon* și *Filipeni*. Nu se află aici *Prima* și *A doua epistolă către Timotei*, *Tit* și *Evrei*. 11. În Scriptura lui, până și cele păstrate sunt ciuntite și pline de falsuri.

12. Dar vom arăta că această însăilare este plină peste tot de falsificări și pe alocuri de adăugiri, nu pentru folosul cititorilor, ci din pricina unor elucubrații rele, străine și vătămătoare, toate cele ce i-au trăsnit prin mintea lui bolnavă și care s-a ridicat împotriva credinței sănătoase. 13. O astfel de operă a încropit cu mare migală, adunând pasajele de mai sus din Scriptură, din Apostol și mai ales din *Evanghelia după Luca*. Toți cei care se străduiesc să se împotrivească rătăcirii aduse de acesta vor putea vedea ce cuvinte a introdus acesta cu vicleșugurile sale, precum și că textele care îl stânjeneau au fost strămutate de la locurile lor după îndrăzneala lui.

14. Dar acest om dobitocesc a socotit că numai acele locuri se împotrivesc rătăcitei sale cugetări. 15. Însă mai există o a treia sarcină a lucrării noastre foarte migăloase, să adunăm toate acele locuri scripturistice care, atât pentru el, cât și pentru noi, conglăsuiesc pentru a da mărturie despre venirea în trup a Mântuitorului și despre armonia dintre Vechiul și Noul Testament, alături de mărturisirea Fiului lui Dumnezeu din Evanghelie: că Dumnezeu

[1835] *2 Corinteni* 1, 20.
[1836] *2 Corinteni* 4, 5-6.
[1837] *2 Corinteni* 4, 13.

este Creatorul cerului și al pământului, că El a vorbit prin Lege și proroci și că Acesta este Tatăl Lui.

16. Iată și textul argumentării noastre despre care am vorbit. A fost scris de noi pe scurt, ca o notiță școlărească, un soi de comentariu al florilegiului acestui Marcion, urmând cuvânt cu cuvânt manuscrisul lui Marcion. 17. Și, pentru ca nimeni să nu rămână neluminat cu privire la dificultatea acestui text, neizbutind să-l înțeleagă, voi explica aici ce înseamnă aceste numere ale paragrafelor, primul, al doilea și al treilea, lămurind pentru ce fiecare termen a fost ales și tâlcuit în acest fel. Vom începe astfel:

Din Evanghelia preschimbată de Marcion

SCOLIA ÎNTÂI. „Mergi și arată-te preotului și adu cele pentru curățirea ta, după cum a poruncit Moise ca să fie mărturie pentru voi”[1838], însă Domnul a spus: „Spre mărturia lor”.

COMBATEREA ÎNTÂI. Domnul, Cel care, potrivit spuselor tale, învăța împotriva Legii și a Dumnezeului Legii, cum ar fi putut să îi spună celui pe care-l tămăduia: „Mergi și te arată preotului”? Dacă îl numește „preot”, atunci cu adevărat nu respinge preoția Legii. „Și adu cele pentru curățirea ta” – aici, chiar dacă înlături cuvântul „dar”, vei găsi cuvântul „adu”, care se referă la un dar. „Pentru curățirea ta, după cum a rânduit Moise” – aici se dă sfatul de a împlini porunca lui Moise, nu este respins, nici hulit Dumnezeul Legii, ci se mărturisește că El Însuși este Dumnezeu-Tatăl, Care a dat Legea. Însă tu, Marcion, ai răstălmăcit cuvântul, spunând: „Mărturie pentru voi”, în loc de: „Mărturie pentru ei”. Ai mințit astfel împotriva ta însuți. Dar, chiar dacă Domnul ar fi spus: „Mărturie pentru voi”, dădea aceeași mărturie că nu a venit ca să nimicească Legea și prorocii, ci ca să le împlinească[1839].

SCOLIA A DOUA. „Ca să știți că Fiul Omului are putere să ierte păcatele pe pământ.”[1840]

[1838] *Luca* 5, 14.
[1839] *Cf. Matei* 5, 17.
[1840] *Luca* 5, 24.

Combaterea a doua. Dacă Se numește pe Sine „Fiul Omului", Unul-Născut nu tăgăduiește că S-a făcut om, iar tu în zadar mai cânți cum că El S-a arătat doar în aparență[1841]; iar dacă El are putere pe pământ, pământul nu este străin de lucrarea Sa și a Tatălui Său.

Scolia a treia. „Fiul Omului este Domn și al sabatului."[1842]

Combaterea a treia. Mântuitorul mărturisește în învățătura Sa că este și Domn al sabatului, de vreme ce este și Fiu al Omului. Astfel, nu trebuie să se înțeleagă că sabatul este străin creației Sale, chiar dacă în cele din urmă este numit Fiul Omului din pricina venirii Sale în carne.

Scolia a patra. „Iuda Iscarioteanul care a fost trădător."[1843] Însă în loc de: „A coborât cu ei" avem: „A coborât printre ei".

Combaterea a patra. Iuda Iscarioteanul, cel care a fost trădător. Trădător al cui? Firește că al Aceluia care a fost arestat și răstignit și a pătimit multe. Dar cum de poate fi arestat și răstignit Cineva care, după spusele tale, nu poate fi atins cu mâna, Marcion? Căci tu afirmi că totul s-a petrecut în chip aparent. Însă părerea ta este combătută tocmai de ceea ce este scris: „Iuda trădătorul". El într-adevăr a trădat, cu alte cuvinte L-a dat pe Domnul în mâinile oamenilor. Nu ți-a plăcut să scrii: „A coborât cu ei", ci ai preferat: „A coborât printre ei", deoarece nu poți să Îl mărginești astfel la o nălucă pe Cel care cade apoi sub simțuri, fiind atins după cum S-a arătat.

Scolia a cincea. „Iar toată mulțimea încerca să Îl atingă. Iar El, înălțându-Și ochii" și celelalte[1844].

Combaterea a cincea. Din nou: cum putea gloata să Îl atingă pe Cel care nu poate fi atins? Și ce fel de ochi a înălțat Cel care nu era alcătuit din carne? Dimpotrivă, Cel care a voit să Se arate ca „mijlocitor între Dumnezeu și oameni, Iisus Hristos"[1845], le avea pe amândouă, firea omenească, așadar carnea, iar de la Dumnezeu-Tatăl, firea cea nevăzută.

[1841] Dochetismul specific gnosticilor și marcioniților.
[1842] *Luca* 6, 5.
[1843] *Luca* 6, 16-17.
[1844] *Luca* 6, 19-20.
[1845] *Luca* 6, 23.

SCOLIA A ȘASEA. „În același fel le făceau părinții voștri prorocilor."[1846]

COMBATEREA A ȘASEA. Dacă îi amintește pe proroci, atunci nu îi mai tăgăduiește pe proroci. Dacă osândește uciderea prorocilor și Se ridică împotriva celor care i-au ucis și prigonit, nu mai este străin de proroci, ci Se arată Dumnezeul lor, Cel care i-a și făcut să fie proroci.

SCOLIA A ȘAPTEA. „Vă spun că nici în Israel nu am găsit atâta credință."[1847]

COMBATEREA A ȘAPTEA. Dacă nici în Israel nu a aflat atâta credință ca în acel centurion provenit dintre păgâni, asta nu înseamnă că blamează credința lui Israel. Dacă acea credință ar fi fost una într-un Dumnezeu străin, și nu chiar în Tatăl Său, nu ar fi făcut elogiul acelei credințe.

SCOLIA A OPTA. El alterează și spusa aceasta: „Fericit cel care nu se va sminti întru Mine"[1848], socotind-o ca privindu-l pe Ioan.

COMBATEREA A OPTA. Fie că îl privește pe Ioan, fie pe Mântuitorul Însuși, totuși El spune că fericiți sunt cei care nu se vor sminti întru El sau de Ioan, astfel ca să nu mai fie cineva care nu a auzit despre El. Există și o altă direcție din care putem privi această spusă a Mântuitorului: „Fericit cel care nu se va sminti întru Mine". El ne atrage luarea-aminte, spunând că acesta „este cel mai mare dintre cei născuți din femei" pentru a nu se crede că Ioan ar fi mai mare decât Însuși Mântuitorul, pentru că și Acesta din urmă este născut dintr-o femeie. De aceea și adaugă: „Cel mai mic în Împărăția cerurilor este mai mare decât el"[1849]. Căci, în privința timpului nașterii Sale în carne, Mântuitorul era mai mic decât Ioan cu șase luni, însă era „mai mare" în Împărăție, fiindcă evident era Dumnezeul său. Însă Unul-Născut nu a venit ca să ne vorbească în taină, nici să ne mintă prin propovăduirea Sa. El spune: „Eu sunt Adevărul"[1850]. Tot El este și „calea" care nu duce la rătăcire, precum și „adevărul" întru care nu se ascunde nicio greșeală.

[1846] *1 Timotei* 2, 5.
[1847] *Luca* 7, 9.
[1848] *Luca* 7, 23.
[1849] *Luca* 7, 28.
[1850] *Ioan* 14, 6.

Scolia a noua. „El este cel despre care s-a scris: «Iată, Eu trimit pe îngerul[1851] Meu înaintea feței Tale».”[1852]

Combaterea a noua. Dacă Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu îl recunoaște pe Ioan și cunoaște dinainte aceste lucruri, atunci El dovedește oricui vrea să cunoască adevărul că El este Cel despre care s-a scris: „Iată, Eu trimit pe îngerul Meu înaintea feței Tale”. Așadar, Cel care a scris și a spus: „Iată, Eu trimit pe îngerul Meu înaintea feței Tale” este Dumnezeul cel veșnic, Care a vorbit prin proroci și prin Legea cea veche și Care nu este străin de propriul Său Fiu, Iisus Hristos. El îl trimite pe îngerul Său înaintea feței Lui, înaintea feței Fiului Său cel cinstit de către Tatăl. Însă El nu Și-ar fi trimis Fiul ca sol sau ca slujitor la un străin, care Îi mai era și vrăjmaș, cum afirmi tu, Marcion!

Scolia a zecea. „Și, intrând în casa fariseului, a șezut la masă. Iar o femeie păcătoasă stătea în spatele Lui, la picioare, și a început să-I spele picioarele cu lacrimi și să le ungă și să le sărute.”[1853]

Combaterea a zecea. Verbul „intrând” arată un trup, deoarece arată o casă și o măsură trupească. Iar faptul de a ședea nu este propriu decât cuiva care are un trup, care are greutate și care se poate întinde. Astfel, dacă acea femeie I-a spălat picioarele cu lacrimi, nu era vorba despre picioare închipuite sau aparente. Ea le-a uns, le-a spălat și le-a sărutat numai pentru că a simțit atingerea trupului.

Scolia a unsprezecea. Și iarăși: „Ea Mi-a spălat cu lacrimi picioarele, Mi le-a uns și Mi le-a sărutat.”[1854]

Combaterea a unsprezecea. Dar, ca tu să nu crezi cumva, Marcion, că această faptă prin care păcătoasa a spălat și a sărutat picioarele Mântuitorului este o simplă închipuire a oamenilor, Mântuitorul Însuși confirmă aceasta, arătând că nu a venit numai în chip aparent, ci în realitate, pentru a-l mustra pe fariseu, dar și pe tine, Marcion, precum și pe cei împreună cu tine! El adevărește aceasta și spune: „Ea Mi-a spălat cu lacrimi picioarele, Mi le-a uns și Mi le-a sărutat”. Dar ce fel de picioare, dacă nu acelea făcute din carne și oase și altele?

[1851] Aici, sensul termenului „înger” este cel etimologic, inițial, de vestitor, mesager.
[1852] *Luca* 7, 27.
[1853] *Luca* 7, 36, 38.
[1854] *Luca* 7, 44.

SCOLIA A DOUĂSPREZECEA. Textul lui Marcion nu are următoarele: „Mama Sa și frații Săi”[1855], ci doar: „Mama Ta și frații Tăi”.

COMBATEREA A DOUĂSPREZECEA. O Marcion, chiar dacă ai ciuntit partea de mai sus a cuvântului evanghelic, astfel ca evanghelistul să nu încuviințeze spusele celor ce vorbeau despre „mama Ta și frații Tăi”, totuși nu vei putea ajunge la adevăr! De ce nu a amintit pe multe femei ca maici ale lui Hristos? De ce nu a vorbit de mai multe patrii? Ca, de pildă, cele ce se spun despre Homer. Unii spun că a fost egiptean, alții din Chios, alții din Colofon, alții din Frigia, alții din Smirna, fiul lui Meletos și al Criteidei. Cei din școala lui Aristarh vor ca Homer să fi fost atenian, iar cei din Lida spun că era un fiu de-al lui Meon. În sfârșit, alții afirmă că a fost cipriot, din Propodia, în ținutul din jurul Salaminei[1856]. Cu toate acestea, Homer era un simplu om, însă, pentru că a locuit în felurite ținuturi, i-a făcut pe mulți să formuleze fel de fel de ipoteze. Cine însă a rostit acele cuvinte cu privire la Dumnezeu și Hristos nu s-a gândit la multe maici, ci la acea unică și care I-a dat naștere cu adevărat. Nu s-a gândit la mulți frați, ci la fiii pe care Iosif i-a avut de la altă soție. Și, astfel, să nu te mai ducă în rătăcire cuvintele Domnului: „Cine sunt mama Mea și frații Mei”[1857]. Spunând aceste lucruri, nu a tăgăduit că ar avea vreo maică, ci doar a dat o replică întrebării neașteptate a celui care vorbise în vreme ce gloata Îl împresura pe când El punea temelia învățăturii Sale aducătoare de mântuire, fiind ocupat cu vindecările și cu propovăduirea. Cu siguranță că trebuie să-l mustre pe acela care-L întrerupe spunând: „Iată mama Ta și frații Tăi!”[1858] Și asta pentru că nu a primit vestea cu bucurie – căci nu a fost ca și cum nu ar fi știut că ei erau acolo înainte de a auzi aceasta, căci El știa dinainte cele ce vor urma –, de aceea S-a și purtat astfel cu acel om și l-a mustrat. La fel ca atunci când i-a spus lui Petru: „Înapoi mea, Satano, fiindcă tu nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor!”[1859]

SCOLIA A TREISPREZECEA. „În timp ce mergeau cu corabia, a adormit. Și, trezindu-Se, a certat vântul și marea.”[1860]

[1855] *Luca* 8, 19-20.
[1856] Vezi *Antologia Palatină*, 16, 295-298.
[1857] *Matei* 12, 48.
[1858] *Matei* 12, 47.
[1859] *Matei* 12, 46.
[1860] *Luca* 8, 23-24.

Combaterea a treisprezecea. Spune-mi, cine a adormit? Nu vei îndrăzni să spui că dumnezeirea, căci, făcând asta, vei rosti blasfemii chiar împotriva capului tău, o tu cel purtat de cine știe ce zeu! Însă este limpede pentru oricine că Acela care S-a făcut cu adevărat om avea nevoie de somn și a adormit fiindcă avea trup. Iar cei care L-au trezit din somn nu au văzut o nălucă, ci o ființă omenească adevărată. L-au scuturat folosindu-se de mâini și L-au strigat pe nume, și prin aceasta dau mărturie că L-au trezit din somn. Iar textul spune: „Trezindu-Se" Dumnezeu cel purtător de carne, Care dormea, Cel care Se pogorâse din cer și care a îmbrăcat carne pentru noi, a „certat" marea și a liniștit-o ca unul care era Dumnezeu.

Scolia a paisprezecea. „Și s-a întâmplat că, pe când mergeau ei pe drum, gloatele se înghesuiau în jurul Lui. Iar o femeie care s-a atins de El a fost tămăduită de curgerea sângelui. Iar Domnul a spus: «Cine M-a atins?» Și iarăși: «Cineva M-a atins, căci am simțit o putere care a ieșit din Mine»."[1861]

Combaterea a paisprezecea. „Pe când mergeau pe drum", și nu „pe când mergea El pe drum". Astfel, acest text nu-L înfățișează pe El în chip deosebit de cei ce-L însoțeau pe drum. Și mai apoi: „Gloatele se înghesuiau în jurul Lui". Lumea nu se putea îngrămădi în jurul unui duh. Iar femeia care L-a atins a fost tămăduită nu punând mâna pe aer, ci după ce a intrat în contact cu trupul Său omenesc. De fapt, pentru a dovedi că acest contact al femeii cu trupul Său nu a fost deloc aparent, El spune: „«Cine M-a atins?» Și iarăși: «Cineva M-a atins, căci am simțit o putere care a ieșit din Mine»".

Scolia a cincisprezecea. „Privind către cer, i-a binecuvântat."[1862]

Combaterea a cincisprezecea. Dacă Și-a ridicat ochii la cer și i-a binecuvântat, nu putea să aibă ochii și celelalte mădulare doar în aparență.

Scolia a șaisprezecea. „Spunând că Fiul Omului trebuie să sufere multe și să fie ucis, iar după trei zile să învieze."[1863]

[1861] *Luca* 8, 42-46.
[1862] *Luca* 9, 16.
[1863] *Luca* 9, 22.

COMBATEREA A ȘAISPREZECEA. Dacă Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, mărturisește că Fiul Omului, cu alte cuvinte El Însuși, trebuie să sufere și să fie ucis, aceasta este securea care îți taie toate rădăcinile, Marcion, tu, fiu născut din ciulini, „nor lipsit de apă, pom tomnatic fără rod”[1864]! Și mai spune: „Și după trei zile să învieze”. Dar ce oare învie, dacă nu același trup care a pătimit și a fost îngropat în mormânt? O arătare, sau un vânt, sau un duh, ori o nălucă nu ar fi primit funeraliile și nu ar fi fost îngropată. Cu atât mai mult nu ar fi putut învia.

SCOLIA A ȘAPTESPREZECEA. „Și iată doi bărbați vorbeau cu El, Moise și Ilie, în slavă.”[1865]

COMBATEREA A ȘAPTESPREZECEA. Eu socotesc că aceste cuvinte privesc secera profetului Zaharia[1866], cea îndreptată împotriva ta, Marcion, pentru a tăia toată minciuna ticluită de tine împotriva Legii și a profeților! De vreme ce tu ai respins Legea și profeții, numindu-i străini Mântuitorului și slavei Sale, învățăturii Sale dumnezeiești, El i-a luat pe cei doi în slava Sa și i-a arătat ucenicilor Săi, iar ucenicii Săi, nouă și lumii, cu alte cuvinte oricărui om care dorește viața. Și asta pentru că prin primul citat dorea să îți taie rădăcinile ca și cum s-ar fi folosit de o secure, iar prin cel de-al doilea să taie, ca și cum ar folosi secera adevărului, toate ramurile tale din care picură suc de cucută, aducător de moarte pentru oameni, și din care se prelinge lipiciosul clei al blasfemiei. Dacă Moise ar fi fost străin, cel căruia odinioară Hristos i-a încredințat Legea cea veche, nu s-ar fi arătat împreună cu El în slava Sa. Și ia aminte la un alt lucru minunat! Nu le-a dezvăluit acestea în mormânt, nici lângă cruce, ci atunci când ne-a arătat o parte din slava Sa ca pe o chezășie. Și tot atunci i-a adus cu sine pe sfinți, vorbesc despre Moise și Ilie, pentru a-i arăta împreună moștenitori ai Împărăției Sale.

SCOLIA A OPTSPREZECEA. „Și din nor un glas: «Acesta este Fiul Meu cel iubit!»”[1867]

[1864] *Iuda* 12.
[1865] *Luca* 9, 30-31.
[1866] *Zaharia* 5, 1-2 (după textul din *Septuaginta*). În textul ebraic se vorbește despre un „sul” zburător.
[1867] *Luca* 9, 35.

Combaterea a optsprezecea. Este limpede pentru toți că norul de unde vine glasul Mântuitorului nu se află la o mare înălțime, nici dincolo de cer, ci în lumea noastră. Dar, dacă Tatăl vorbește din nor și Îl dezvăluie ucenicilor pe Fiul Său, Demiurgul nu este altul, ci Același care dă mărturie despre propriul Fiu din nor, și care nu cârmuiește doar în cele mai presus de ceruri, precum spui tu.

Scolia a nouăsprezecea. „I-am rugat pe ucenicii Tăi". Însă Marcion pune aceste cuvinte după următoarele: „Nu au izbutit să îl scoată". Apoi le-a spus: „O neam necredincios, până când vă voi răbda?"[1868]

Combaterea a nouăsprezecea. „Până când" arată vremea prezenței Sale în carne. Iar spusa „o neam necredincios" este pricinuită de faptul că prorocii au săvârșit minuni în numele Său și au avut credință în El, după cum citim că făceau Ilie, Elisei și alții.

Scolia a Douăzecea. „Căci Fiul Omului va fi dat în mâinile oamenilor."[1869]

Combaterea a Douăzecea. Apariția Fiului Omului și faptul că va fi dat în mâinile oamenilor nu se pot pune pe seama unei arătări sau năluciri, ci se referă la un trup cu mădulare văzute.

Scolia a douăzeci și una. „Oare nu ați citit și aceasta, ce a făcut David când a intrat în casa Domnului?"[1870]

Combaterea a douăzeci și una. Dacă spunem despre casa lui Dumnezeu că este încăperea din Cortul Mărturiei alcătuit de Moise, prin acestea nu este respinsă nici Legea, nici Dumnezeu, Care a vorbit în Lege. Căci Îl numește Dumnezeu pe Cel care este Tatăl Său, El Însuși fiind Cel Nenăscut, iar Tatăl a grăit în Lege prin Duhul cel Sfânt. Căci întreaga Treime, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Își împlinește lucrarea Sa în Lege și în proroci, la fel în Evanghelii și în scrierile apostolilor.

Scolia a douăzeci și doua. „Îți mulțumesc, Doamne al cerului", dar fără „al pământului" și fără „Da, Părinte."[1871]

[1868] *Luca* 9, 40-41.
[1869] *Luca* 9, 44.
[1870] *Luca* 6, 3.
[1871] *Luca* 10, 21

Combaterea a douăzeci și doua. El Îi mulțumește în același fel Domnului cerului, o Marcion, chiar dacă înlături cuvintele „și al pământului", chiar dacă înlături și cuvântul „Părinte", tocmai pentru a nu arăta că Hristos Îl numește demiurg pe Tatăl Său! Mădularele adevărului rămân vii în continuare. Însă tu ai păstrat ca pe o rămășiță de care ai uitat aceste cuvinte: „Da, Părinte". Se dovedește astfel pe deplin că Hristos aduce mulțumire propriului Tată, pe Care Îl numește „Domn al cerului". Mare este nebunia minții tale, că nu vrei să recunoști calea adevărului!

Scolia a douăzeci și treia. Învățătorului Legii i-a spus: „Ce este scris în Lege?" Iar după răspunsul Învățătorului Legii, a spus: „Drept ai grăit. Fă aceasta și vei trăi!"[1872]

Combaterea a douăzeci și treia. Fiul lui Dumnezeu, Care este Adevărul, nu a dus în rătăcire pe nimeni dintre cei care Îl întrebau despre viață, fiindcă El a venit tocmai pentru viața oamenilor. Dacă El Se îngrijea astfel de viața noastră și afirma că Legea este viață pentru cel care o păzește și a pus-o în lucrare, dacă i-a răspuns acelui învățător al Legii că a grăit bine: „Fă aceasta și vei trăi", cine va fi atât de trăsnit încât să se încreadă în Marcion, cel care hulește împotriva Acelui Dumnezeu Care a dăruit oamenilor Legea și Evanghelia? E oare atât de trăsnit să se alăture turmei unuia care are o învățătură ce nu și-a luat nimic din Lege și de la Duhul cel Sfânt?

Scolia a douăzeci și patra. „Și a spus: «Cine dintre voi, având un prieten, va merge la el în miez de noapte să îi ceară trei pâini?»" Și mai apoi: „Cereți și vi se va da. Cine dintre voi, părinte fiind, dacă fiul său îi va cere pește, oare îi va da în loc de pește un șarpe sau în loc de ou un scorpion? Dacă voi, cei care sunteți răi, știți să dăruiți cele bune, cu atât mai mult Părintele vostru!"[1873]

Combaterea a douăzeci și patra. Pe temeiul acestui text deja a fost combătut felul de viețuire care se exaltă pe sine al acestui om, care îi duce pe alții în rătăcire. Căci înfrânarea și felul său de viață nu au ca scop nicio bună răsplată, nicio nădejde a nevoinței, ci doar lipsă de evlavie și răutatea unei rele cugetări. Căci el învață

[1872] *Luca* 10, 26 și 28.
[1873] *Luca* 11, 5, 9, 11-13.

că nu trebuie să consumăm carnea celor însuflețite, afirmând că aceia care consumă carne sunt supuși judecății, ca și cum ar fi mâncat suflete. Însă aceasta este o neghiobie. Sufletul nu este carnea, sufletul se află *în* carne. Noi nu afirmăm că sufletul care se află în viețuitoare este la fel de prețios ca acela aflat în oameni, ci e un simplu principiu care dăruiește viață. Însă acesta – opinia se regăsește la multe erezii pline de rătăcire – socotește, asemenea celor ce cred la fel de nesăbuit ca el, că în oameni și în animale se găsește același fel de suflet. Căci Valentin, Colorbasus, gnosticii și maniheii afirmă că există o transmigrație a sufletelor, cu alte cuvinte sufletele oamenilor care trăiesc în ignoranță se strămută dintr-un trup în altul, după cum istorisesc ei în miturile lor. Sufletul se întoarce și se încarnează în felurite animale până ce dobândește cunoașterea și, astfel purificat, se înalță în locurile cele cerești. Însă această însăilare mitologică a sa este lesne de combătut. Adevărul acestor lucruri nu îl poate cunoaște nimeni în afară de Domnul nostru Iisus Hristos, Care a venit să caute oaia cea rătăcită[1874], cu alte cuvinte sufletele oamenilor. De acestea a purtat El grijă și le-a tămăduit, atât trupește, cât și sufletește, fiindcă El este Stăpânul sufletului și al trupului, Cel care dăruiește această viață, precum și cea care va să vină. Acei morți pe care i-a înviat din mormânt, Lazăr[1875], fiul văduvei[1876], fiul mai-marelui sinagogii[1877], pe aceștia nu i-a dus către mai rău, cum spun cei care susțin că trupul este o temniță[1878], ci le-a făcut un bine. Știa că zăbovirea lor aici, în carne, precum și viitoarea înviere a cărnii erau rânduite de El. Iar dacă ar fi știut că sufletul animalelor și al oamenilor este același, El, Care a venit ca să aducă mântuirea sufletelor, nu ar fi trebuit – când a tămăduit un demonizat, acela care ieșea din morminte[1879] – să le poruncească demonilor să plece și să ucidă două mii de porci, dacă sufletele oamenilor și animalelor sunt la fel cu cele ale porcilor. Căci de ce S-ar mai fi îngrijit de un suflet și ar fi lăsat să piară două mii de alte suflete? Dacă însă Marcion, întortocheat ca un șarpe, ticluiește o altă găselniță, spunând că le-a eliberat, de fapt, din trupuri, ca să se

[1874] *Cf. Matei* 10, 6.
[1875] *Ioan* 11.
[1876] *Luca* 7, 11-15.
[1877] *Luca* 8, 49-55.
[1878] Doctrina orfico-pitagoreică, preluată de gnostici.
[1879] *Luca* 8, 26-34.

înalțe, atunci nu mai trebuia să-l aducă din nou pe Lazăr în trupul său, ci trebuia să-l elibereze de trup; la fel se cuvenea să-l dezlege de legăturile trupului și pe demonizat. Dar nu a făcut astfel, fiindcă știa dinainte ceea ce era mai potrivit pentru trup.

O Marcion, învățătura ta cea despre suflet s-a prăvălit la pământ, cea pe care o susții tu și alte erezii care te-au urmat! Voi mai spune ceva și despre obiceiul tău fățarnic de a nu consuma carne, căci tu socotești asta ceva rău și nelegiuit. Aici te combate Însuși Mântuitorul, Cel care știe mai multe decât tine și învață mult mai bine prin aceste cuvinte: „Cine dintre voi, care sunteți răi, dacă fiul său îi va cere pește, oare îi va da în loc de pește un șarpe sau în loc de ou un scorpion? Dacă voi, cei care sunteți răi, știți să dăruiți cele bune, cu atât mai mult Părintele vostru!”[1880] Iar dacă a numit daruri bune un pește și un ou, nu este deloc rău să mâncăm cu mulțumire cele pe care le-a dăruit Dumnezeu. Și astfel a fost combătută opinia ta răuvoitoare în toate punctele ei.

SCOLIA A DOUĂZECI ȘI CINCEA. A tăiat și cele despre prorocul Iona. Căci erau cuvintele: „Acestui neam nu îi va fi dat un semn”. Marcioniții nu au nici cele despre Ninive, despre regina de la miazăzi și despre Solomon[1881].

COMBATEREA A DOUĂZECI ȘI CINCEA. Dar chiar și acolo unde ciunteşti locurile din Scriptură, o Marcion, nu vei putea să te ascunzi de adevăr! Chiar dacă înlături cele cu privire la prorocul Iona, care simbolizează iconomia Mântuitorului, precum și cele despre împărăteasa din sud și despre Solomon, cele despre Ninive și propovăduirea mântuitoare a lui Iona acolo, totuși cuvântul Mântuitorului pe care îl păstrezi te combate. El spune: „Acest neam cere semn, dar nu i se va da un semn” cu privire la cei de dinainte de acest neam, care au primit semne cerești de la Dumnezeu. Astfel, Ilie a dat semn prin focul pogorât din cer și care a mistuit acea jertfă[1882]. La fel și Moise a despicat marea[1883], a lovit stânca și a scos apă[1884], făcând să cadă și mana din cer[1885]. Iosua Navi a oprit

[1880] *Luca* 11, 5, 9, 11-13.
[1881] *Luca* 11, 29-31.
[1882] *3 Regi* 18, 38.
[1883] *Ieșirea* 14, 21.
[1884] *Ieșirea* 17, 6; *Numerii* 20, 11.
[1885] *Ieșirea* 16, 13-15.

soarele și luna[1886]. Și astfel, în orice, chiar dacă acest înșelător ar ascunde ceea ce a fost scris, nu va izbuti să vatăme deloc adevărul, ci doar să se înstrăineze de el.

Scolia a douăzeci și șasea. În loc de: „Voi treceți peste judecata lui Dumnezeu" spunea: „Voi treceți peste chemarea lui Dumnezeu"[1887].

Combaterea a douăzeci și șasea. Dar oare din care parte nu vei fi combătut, oare de unde nu se vor aduna atâtea mărturii? Cele dintâi cuvinte se armonizează cu ultimele, iar înșelătoria ta este dată pe față. Căci, dacă spune: „Voi păstrați tradițiile bătrânilor voștri și apoi treceți peste mila și judecata lui Dumnezeu"[1888], ia aminte de câtă vreme îi învinuiește pe aceștia că au făcut astfel de lucruri, cu alte cuvinte de atunci de când s-a născut acea tradiție strămoșească. Vei afla astfel că acea tradiție vine de la Adda, după revenirea din Babilon, iar cea a lui Aqiba înainte de robia babilonică, iar cea de la fiii lui Hașmoneu din vremea lui Alexandru Antioh, cu 190 de ani mai înainte de venirea lui Hristos[1889]. Așadar, chiar de atunci judecata se făcea prin Lege, iar mila venea prin proroci; astfel, discursul tău cel plin de ticăloșie se prăbușește din toate părțile.

Scolia a douăzeci și șaptea. „Vai vouă că zidiți mormintele prorocilor, iar părinții voștri i-au ucis!"[1890]

Combaterea a douăzeci și șaptea. Dacă El este îngrijorat de proroci, mustrându-i pe cei care i-au ucis, trebuie spus că prorocii nu erau străini, ci slujitori. Aceștia au fost trimiși mai înainte de El de către Tatăl și de Duhul Sfânt să Îi pregătească venirea în carne. Aceștia au dat mărturie și despre Noul Testament. De pildă, Moise a spus: „Domnul Dumnezeu vă va ridica dintre frații voștri un proroc asemenea mie"[1891]. Iar mai înainte de el, și Iacov a spus: „Fiul meu, Iuda, dintr-o mlădiță ai răsărit! Te-ai întins și ai adormit. Nu

[1886] *Iosua* 10, 12-13.
[1887] *Luca* 11, 42.
[1888] *Luca* 11, 42.
[1889] Eroare de calcul. Dacă Antioh menționat aici e Epifanes (175-163 î.Hr.), cronologia nu se potrivește cu domnia lui Alexandru Ianeu (103-75 î.Hr.).
[1890] *Luca* 11, 47.
[1891] *Deuteronomul* 18, 15.

va lipsi cârmuitor din Iuda" și puțin mai încolo: „Până când va veni Cel căruia i s-a pus deoparte. Acela va fi așteptarea neamurilor, iar neamurile vor nădăjdui în El"[1892]. La fel și Isaia: „Iată, Fecioara va primi în pântece"[1893]. Ieremia: „Iar El este om, însă cine-L va cunoaște?"[1894] Miheia: „Și tu, Betleeme" și celelalte „din tine va veni călăuzitorul" [1895]. În sfârșit, David: „Zis-a Domnul Domnului meu: «Șezi de-a dreapta Mea»"[1896] și celelalte. Maleahi: „Domnul va veni pe neașteptate în templu"[1897]. Și aș mai putea aduce și alte locuri, însă Domnul Însuși spune: „Dacă ați crezut în Moise, veți crede și în Mine, fiindcă el a scris despre Mine"[1898].

SCOLIA A DOUĂZECI ȘI OPTA. Nu are textul: „De aceea spune Înțelepciunea lui Dumnezeu: «Le trimit proroci»", nici versetul despre sângele lui Zaharia și Abel, precum și cel al profeților: „Va fi cerut de la acest neam"[1899].

COMBATEREA A DOUĂZECI ȘI OPTA. Și în aceasta vei fi rușinat, o Marcion, pentru că păstrezi pecetea adevărului, și se poate vedea și locul de unde ai tăiat pe furiș dacă se compară cu manuscrisul *Evangheliei după Luca*! Astfel se va descoperi tot că a fost tăiat de către tine.

SCOLIA A DOUĂZECI ȘI NOUA. „Iar vouă, prietenilor mei, vă spun: «Nu vă temeți de cei care pot ucide trupul, temeți-vă mai curând de cel care, după ce a ucis trupul, are puterea de a arunca în gheena»." La fel, nu are textul: „Oare nu se vând cinci vrăbii cu doi gologani? Și niciuna dintre ele nu este uitată în fața Domnului"[1900].

COMBATEREA A DOUĂZECI ȘI NOUA. Versetul: „Iar vouă, prietenilor mei, vă spun: «Nu vă temeți de cei care pot ucide trupul, temeți-vă mai curând de cel care, după ce a ucis trupul, are puterea

[1892] *Facerea* 49, 9-10.
[1893] *Isaia* 7, 14.
[1894] *Ieremia* 17, 9. Sfântul Epifanie ne oferă aici o lecțiune diferită de cea din textul ebraic și din *Septuaginta* (în acestea, textul are „inima omului" în loc de „om").
[1895] *Miheia* 5, 1.
[1896] *Psalmul* 109, 1.
[1897] *Maleahi* 3, 1.
[1898] *Ioan* 5, 46.
[1899] *Luca* 11, 49-51.
[1900] *Luca* 12, 4-6.

de a arunca în gheena»" te silește, o Marcion, să mărturisești și cele ce urmează din parabolă, de vreme ce nimic nu se petrece fără Dumnezeu, chiar dacă elimini cele despre vrăbii. O Marcion, apără-te acum cu privire la cele pe care le-ai păstrat în text și răspunde-mi ce gândești despre Cel care are „putere" și celelalte! Dacă îmi vei spune că Acesta este Tatăl lui Hristos, Dumnezeul cel numit bun de către tine, oare cât de mare rău nu săvârșești când desparți aceste lucruri, împotriva Celui despre care ai acceptat că „are putere", că este Judecător și că va împărți fiecăruia cele pe care le merită? Dar, dacă nu te referi la El, ci la Demiurg, cel despre care tot ne cânți că este Judecător, spune-mi: cine i-a dat acestuia puterea? Dacă o are de la sine, atunci este mare și înzestrat cu putere. Iar dacă are puterea de a judeca, atunci o are și pe cea de a mântui, fiindcă acela care poate judeca poate să și ierte. Sau altminteri: dacă, atunci când Judecătorul azvârle sufletele în gheena, Dumnezeul cel bun nu mântuiește, El care poartă grijă de suflete peste tot, cum mai poate să fie bun[1901]? Atunci ori acela este mai puternic decât El, care nu se poate izbăvi din mâna lui, ori ar putea face asta, dar nu voiește. Însă unde mai este bunătatea Lui? Dar, dacă Judecătorul a creat el sufletele, atunci are și puterea de a le judeca. Prin urmare, Dumnezeul cel de sus, despre care fabulezi tu, de ce oare mântuiește doar anumite suflete? Dacă le mântuiește luându-le de sub stăpânirea altcuiva, atunci comite un abuz, de vreme ce poftește lucrurile altuia. Tu poți spune că nu e vorba de un abuz pentru că această faptă este săvârșită în vederea binelui și a mântuirii, însă Îl vei face pe Dumnezeu să fie „părtinitor"[1902], și astfel nu mai este bun cu toți, ci ține partea unora.

Scolia a treizecea. „Va mărturisi înaintea îngerilor"[1903] este înlocuit de: „Înaintea lui Dumnezeu".

Combaterea a treizecea. Prin toate acestea putem descoperi pe cineva care nu merge potrivit lui Dumnezeu, chiar dacă strică adevărul într-un cuvânt foarte mărunt. Căci acela care cutează să altereze ceea ce este scris încă de la început nu poate rămâne statornic pe calea adevărului.

[1901] Bunătatea nu poate fi separată de dreptate.
[1902] *Cf. Faptele Apostolilor* 10, 34.
[1903] *Luca* 12, 8.

SCOLIA A TREIZECI ȘI UNA. Nu are nici „Dumnezeu înveșmântează iarba”[1904].

COMBATEREA A TREIZECI ȘI UNA. Chiar dacă tu nu lași cele scrise așa cum au fost rostite de Mântuitorul, locurile sunt păstrate în Evanghelia Sfintei Biserici. Deși tu tăgăduiești că Dumnezeu a creat toate lucrurile și că le poartă de grijă prin Cuvântul Său, până și unui fir de iarbă, faptul este mărturisit de Mântuitorul.

SCOLIA A TREIZECI ȘI DOUA. „Însă Tatăl vostru știe că aveți nevoie de acestea”[1905], cu alte cuvinte cele ce privesc trupul.

COMBATEREA A TREIZECI ȘI DOUA. Tatăl știe că ucenicii au nevoie să își împlinească nevoile cărnii și prevede toate acestea. Și le pregătește dinainte în veacul acesta, nu în altul. Și pronia Sa le dăruiește robilor Săi din bunurile create de El, nicidecum dintre cele străine.

SCOLIA A TREIZECI ȘI TREIA. „Căutați însă Împărăția lui Dumnezeu și toate acestea vi se vor adăuga vouă.”[1906]

COMBATEREA A TREIZECI ȘI TREIA. Dacă ne hrănim din cele ale altui Dumnezeu, iar altul este Dumnezeul Împărăției cerurilor, cum mai poate fi coerent acest discurs? Căci ori toate sunt ale lui și a lui este și Împărăția (și de aceea El le „le adaugă” pe toate acestea, pentru că sunt ale lui și le dă pentru a sprijini osteneala ajungerii în Împărăția sa), ori lui îi aparține doar Împărăția și veacul de acolo, în vreme ce lumea este a Demiurgului, cel care este de acord cu Împărăția cea de sus, îngrijindu-se de cei care caută dreptatea Dumnezeului celui de sus și împărăția lui. Însă, de vreme ce acest acord este unic și nu se contrazice pe sine, atunci nu mai pot exista două sau trei principii. Căci, într-adevăr, există un singur Dumnezeu, Care a creat toate lucrurile și pe toate le-a făcut bune, nu altcumva. Doar nouă ne aparține putința de a păcătui și de a greși, iar aceasta stă în a vrea sau în a nu vrea.

SCOLIA A TREIZECI ȘI PATRA. În loc de: „Tatăl vostru” el are: „Tatăl”[1907].

[1904] *Luca* 12, 28.
[1905] *Luca* 12, 30.
[1906] *Luca* 12, 31.
[1907] *Luca* 12, 32.

Combaterea a treizeci și patra. Dar și aici nu vei aduce nicio vătămare credinței noastre, ci mai degrabă o vei adeveri, fiindcă mărturisești că Mântuitorul a spus că Tatăl poartă de grijă de lucrurile pământești de aici.

Scolia a treizeci și cincea. În loc de: „La a doua sau la a treia strajă", el vorbește despre „straja de seară"[1908].

Combaterea a treizeci și cincea. Descoperim astfel că acest om cu chip de dobitoc a răstălmăcit cuvintele cele dumnezeiești în chip nesăbuit, după cum l-a dus mintea. Căci nu există „străji" de zi, ci doar de noapte și se întind de seara până la primul ceas al zilei, și nu la aurora de seară, cum dorește acesta care umblă cu înșelăciuni.

Scolia a treizeci și șasea. „Stăpânul acelui rob va veni și-l va tăia în două, iar partea sa o va pune lângă cei necredincioși."[1909]

Combaterea a treizeci și șasea. Cine îl va tăia în două pe slujitor? Spune-mi! Dacă acela care o va face este acel Dumnezeu numit de tine Demiurgul și Judecătorul, credincioșii trebuie să fie ai lui. Căci îl pedepsește pe slujitorul care nu a făptuit după dreptate și așază în locul lui pe necredincioși. Dacă însă Tatăl lui Hristos sau Hristos Însuși este Cel care trebuie să săvârșească aceasta, atunci tu păstrezi în textul tău o mărturie care se întoarce împotriva ta în chip limpede. Și asta pentru că a mărturisi că Hristos sau Tatăl Său trebuie să făptuiască înseamnă să mărturisești fără nicio umbră de îndoială că Același este Judecătorul, că Același este Cel bun, și că este Unul singur cel care proniază toate cele de aici și cele de dincolo.

Scolia a treizeci și șaptea. „Ca să nu fii târât în fața judecătorului, iar judecătorul să nu te dea pe mâna celui care împlinește sentința."[1910]

Combaterea a treizeci și șaptea. Tu îl numești Judecător pe Demiurgul, iar pe fiecare înger al său executor[1911], care urmează să

[1908] *Luca* 12, 38.
[1909] *Luca* 12, 46.
[1910] *Luca* 12, 58.
[1911] Πράκτωρ are mai multe sensuri: „Ofițer însărcinat cu executarea sentinței judecătorului, colector de taxe, răzbunător" etc.

ceară socoteală păcătoșilor pentru cele făptuite. Dar care sunt acestea, dacă nu căderile și păcatele de care Însuși Iisus este dezgustat și pe care – după cum zici chiar tu – le interzice? Dar, dacă faptele pe care Dumnezeul cel bun le detestă sunt aceleași pe care le detestă și Judecătorul și Demiurgul, atunci s-a dovedit că El este Unul și Același, dacă ținem socoteală că au aceeași lucrare și aceeași intenție.

SCOLIA A TREIZECI ȘI OPTA. Acest verset este prescurtat: „Au venit unii aducând veste despre galileenii al căror sânge Pilat l-a amestecat cu jertfele lor", până când vorbește despre cei optsprezece care au murit la turnul din Siloam, precum și cuvintele: „Dacă nu vă veți întoarce" și celelalte până la parabola smochinului, despre care lucrătorul de pământ a spus că „îl voi săpa împrejur, voi pune bălegar și, dacă nu va aduce rod, îl voi tăia"[1912].

COMBATEREA A TREIZECI ȘI OPTA. Acest tâlhar a tăiat toate acestea, ascunzând adevărul, pentru că Domnul a încuviințat faptul că Pilat i-a dat la moarte pe bună dreptate pe aceia, iar cei de la Siloam au murit pentru că erau păcătoși, fiind în acest chip pedepsiți de Dumnezeu. Dacă, de pildă, careva ar schimba legiuirile cele împărătești, se aduc copiile autentice făcute la arhive și sunt dați pe față pentru a-i înfrunta pe acei neghiobi. La fel și în casa împăratului, adică în Sfânta Biserică a lui Dumnezeu, se aduce de îndată Evanghelia și sunt scoși la iveală șobolanii care rod veșmintele cele prețioase.

SCOLIA A TREIZECI ȘI NOUA. „Și pe această fiică a lui Avraam, pe care a legat-o Satana."[1913]

COMBATEREA A TREIZECI ȘI NOUA. Dacă Domnul, când a venit pe pământ, a purtat grijă de fiica lui Avraam, atunci Avraam nu este un străin, fiindcă mărturisește că îi este binevoitor, de vreme ce a arătat milă față de fiica lui.

SCOLIA A PATRUZECEA. Din nou, a tăiat versetul: „Atunci îi veți vedea pe Avraam, pe Isaac și Iacov, alături de toți prorocii, în Împărăția lui Dumnezeu"[1914]. Însă în loc de asta a scris: „Când îi veți vedea pe toți drepții în Împărăția lui Dumnezeu, iar pe voi izgoniți

[1912] *Luca* 13, 1-9.
[1913] *Luca* 13, 16.
[1914] *Luca* 13, 28.

afară". Însă el a pus: „Ținuți afară cu sila", „acolo unde va fi plângerea și scrâșnirea dinților".

Combaterea a patruzecea. Cât de bine se pot vedea urmele adevărului! Nimeni nu este în stare să-i tăinuiască urmele. Marcion poate duce oamenii în rătăcire, poate ascunde adevărul de cei neștiutori, însă este cu neputință să facă aceasta de cei pricepuți. Căci nu poate face să dispară pământul din locul unde este o cărare. Chiar dacă cineva vrea să o șteargă, mai rămâne totuși locul, iar cine voiește să strice o cărare este dat pe față și mustrat de cei care o cunosc. Dar cui se adresa această cuvântare dacă nu iudeilor? Iar dacă le vorbește iudeilor, prin aceasta a dovedit că aceștia erau deja înăuntrul [Împărăției] și că vor fi alungați de acolo de către cei drepți. Iar acești drepți cine sunt dacă nu părinții lor, Avraam și Isaac și Iacov și prorocii? Căci nu a spus: „Îi veți vedea pe drepți intrând, iar voi nu veți intra", ci: „Îi veți vedea pe drepți în Împărăție, iar pe voi izgoniți afară". Iar referitor la „izgoniți afară" a dat o semnificație referitoare la viitor, așadar despre cei care erau deja drepți[1915], arătând că nu sunt străini nici în privința descendenței trupești, nici cu privire la chemare, ci chemați împreună cu ei[1916], cei care erau deja îndreptați înainte de venirea [Mântuitorului] în carne. Dacă mai apoi vor rămâne izgoniți [...][1917] fiind înăuntru cu părinții lor. Iar mai apoi cum va putea fi „scrâșnirea dinților", o smintitule, în locul de judecată, dacă nu există învierea trupurilor?

Scolia a patruzeci și una. L-a ciuntit din nou și pe acesta: „Vor veni de la răsărit și de la apus și vor ședea la masă în Împărăția lui Dumnezeu", precum și: „Cei din urmă vor fi cei dintâi". Precum și: „S-au apropiat și fariseii, spunând: «Ieși de aici și du-Te fiindcă Irod dorește să Te ucidă!»", iar El le-a răspuns: „Nu este cu putință ca să piară un proroc în afara Ierusalimului". La fel și: „Ierusalime, Ierusalime, care ucizi prorocii și îi omori cu pietre pe cei care au fost trimiși la tine" și: „De câte ori am dorit să vă adun așa cum își adună pasărea puii săi". Și: „Vi se lasă pustie casa voastră", precum și: „Nu Mă veți mai vedea până ce veți spune: «Binecuvântat»"[1918].

[1915] Iudeii din vremea Mântuitorului.
[1916] Cu Avraam, Isaac și Iacov.
[1917] Lacună în textul original.
[1918] *Luca* 13, 29-35.

COMBATEREA A PATRUZECI ȘI UNA. Ia aminte ce fel de cutezanță! Cât de mult înlătura acesta din Evanghelie! E ca și cum ar lua un animal și i-ar despica în două trupul și ar dori să îi convingă pe cei neștiutori că așa este făcut animalul acela și că nu a fost tăiat nimic din el.

SCOLIA A PATRUZECI ȘI DOUA. A ciuntit și întreaga parabolă a celor doi fii, cel care și-a risipit în chip nesăbuit avuțiile sale și celălalt[1919].

COMBATEREA A PATRUZECI ȘI DOUA: Următoarea falsificare nu e deosebită cu nimic față de cele pe care le-a cutezat mai înainte. El își va atrage asupra sa pedeapsă, în vreme ce adevărul cel dumnezeiesc rămâne.

SCOLIA A PATRUZECI ȘI TREIA. „Legea și prorocii au fost până la Ioan și toți se silesc pentru ea."[1920]

COMBATEREA A PATRUZECI ȘI TREIA. El cheamă la judecată Legea și prorocii, fără să spună că Legea e plină de nedreptate, iar prorocii sunt falși proroci. Evident, trebuie să acceptăm că Mântuitorul a mărturisit pentru proroci, iar după cum s-a dovedit, aceștia au prorocit în numele Lui.

SCOLIA A PATRUZECI ȘI PATRA. Despre bogatul și săracul Lazăr, care a fost „dus de îngeri în sânul lui Avraam"[1921].

COMBATEREA A PATRUZECI ȘI PATRA. Iată, Avraam este numărat de Domnul printre cei vii și fericiți și printre cei care au moștenit odihna, iar Lazăr a fost socotit vrednic de sânul lui Avraam. O Marcion, nu mai blasfemia pe Avraam, cel care și-a recunoscut Stăpânul și I-a zis: „Doamne, Tu Cel care judeci tot pământul"[1922]! Ia aminte că acesta a fost mărturisit chiar de Domnul ca fiind drept și deloc străin de viața cea bineplăcută Mântuitorului.

SCOLIA A PATRUZECI ȘI CINCEA. „Dar acum este mângâiat", iarăși cu privire la același Lazăr[1923].

[1919] *Luca* 15, 11-32.
[1920] Pentru Împărăția cerurilor. *Luca* 16, 16.
[1921] *Luca* 16, 22.
[1922] *Luca* 18, 25.
[1923] *Luca* 16, 25.

Combaterea a patruzeci și cincea. Dacă Lazăr este mângâiat în sânul lui Avraam, nici Avraam nu este înlăturat de la mângâierea vieții.

Scolia a patruzeci și șasea. „Răspunse Avraam: «Au pe Moise și pe proroci, să asculte de ei, căci, chiar dacă ar învia unul din morți, tot nu-l vor asculta».”[1924]

Combaterea a patruzeci și șasea. Avraam dă mărturie despre Legea lui Moise și proroci nu ca și cum ar fi cineva care se află în lume și este rătăcit, nici ca unul care nu cunoaște cele ce vor veni; aici este vorba despre el după ce a trăit experiența odihnei celei de dincolo. Căci, după moarte, în acea parabolă, el primește de la Mântuitorul mărturia că a dobândit mântuirea în urma săvârșirii faptelor celor din Legea cea veche. În același chip, și cei care în urma lui au păzit Legea și profeții se află în sânul lui Avraam și se îndreaptă cu el înspre viață. Printre aceștia se află și Lazăr, care s-a îndreptat prin Lege și prin proroci și a fost cinstit cu șederea în sânul cel dătător de viață al binecuvântatului Avraam.

Scolia a patruzeci și șaptea. A înlăturat și versetul acesta: „Spuneți: «Suntem slujitori nefolositori pentru că am făcut ceea ce trebuia să facem»”[1925].

Combaterea a patruzeci și șaptea. El nu acceptă însă nici măcar învățătura cea sigură a Domnului. Căci, pentru a-i întări în credință pe ucenici, ca să nu-și piardă răsplata faptelor prin trufie, Domnul le atrage luarea-aminte ca să fie smeriți, însă aceștia nu primesc, ci cer multe lucruri din slavă deșartă, nu după adevăr.

Scolia a patruzeci și opta. Când I-au ieșit în întâmpinare cei zece leproși, acolo a tăiat multe versete și a scris: „I-a trimis și le-a zis: «Înfățișați-vă preoților!»” Apoi a înlocuit un text cu un altul, spunând: „Erau mulți leproși în vremea profetului Elisei, însă nu a fost curățit decât Neeman Sirianul”[1926].

Combaterea a patruzeci și opta. Și aici Domnul îl numește pe Elisei profet și unul care împlinește toate lucrurile în felul în

[1924] *Luca* 16, 29, 31.
[1925] *Luca* 17, 10.
[1926] *Luca* 17, 12, 14; 4, 27.

care le-a făcut și El. Și asta se petrece pentru a-l combate pe Marcion și pe toți cei care îi resping pe prorocii lui Dumnezeu.

SCOLIA A PATRUZECI ȘI NOUA. „Vor veni zile în care veți dori să vedeți o singură zi a Fiului Omului."[1927]

COMBATEREA A PATRUZECI ȘI NOUA. Dacă numără zilele, dacă hotărăște un timp al vieții Sale și dacă Se definește pe Sine ca Fiu al Omului, atunci lasă să se arate și o măsură a vârstei și un hotar în timp al propovăduirii Sale. Astfel Logosul nu era fără de carne, ci a binevoit să primească un trup.

SCOLIA A CINCIZECEA. „Cineva i-a spus: «Învățătorule bun, ce să fac pentru a moșteni viața cea veșnică?»" Dar Marcion a adăugat: „Tatăl" și, în loc de: „Cunoști poruncile", a pus: „Cunosc poruncile"[1928].

COMBATEREA A CINCIZECEA. Spune: „Tu cunoști poruncile" nu ca să arate că poruncile au fost deja așternute în scris de multă vreme. Însă înțelesul acestui capitol este foarte limpede din contextul său. Tatăl este numit „bun" și Acesta este Dumnezeu, iar El învață bine pe temelia Legii Tatălui Său și îl povățuiește pe cel care voiește să moștenească viața, nu îl disprețuiește, nici nu îl respinge, ba, dimpotrivă, adeverește cu mărturia Sa că toți cei care au trăit sub lege și au urmat-o au și moștenit viața veșnică, la fel ca Moise și prorocii[1929].

SCOLIA A CINCIZECI ȘI UNA. „Pe când se apropia de Ierihon, un orb a strigat: «Iisuse, Fiul lui David, miluiește-mă!» Iar când l-a tămăduit, i-a spus: «Credința ta te-a mântuit»."[1930]

COMBATEREA A CINCIZECI ȘI UNA. În credință nu există minciună, căci, dacă ar fi minciună, nu ar mai fi credință. Acela spune, așadar: „Fiul lui David" și este lăudat, apoi primește ceea ce a cerut. A mărturisit acea numire și nu a fost mustrat ca un mincinos, ci numit fericit ca unul ce era credincios. Căci nu era fără de carne Cel

[1927] *Luca* 17, 22.
[1928] *Luca* 18, 18-20.
[1929] Valoarea soteriologică a Legii vechi este un fapt, însă această valoare îl are ca temei tot pe Logosul, Fiul lui Dumnezeu, subiectul teofaniilor veterotestamentare, cum vor afirma nenumărați Sfinți Părinți, începând cu Sfântul Iustin Martirul și Filozoful.
[1930] *Luca* 18, 35, 38, 42.

care din cauza chemării Numelui Său i-a dăruit orbului vederea. Căci cu adevărat, și nu în aparență își avea originea în sămânța lui David, fiind născut după carne din Sfânta Fecioară Maria și prin lucrarea Duhului celui Sfânt.

Scolia a cincizeci și doua. A mai ciuntit și acest loc: „I-a luat cu Sine pe cei doisprezece și a spus: «Iată, mergem la Ierusalim și se va împlini tot ce este scris în proroci cu privire la Fiul Omului. Va fi trădat și ucis, iar a treia zi va învia»”[1931]. Marcion a tăiat tot pasajul.

Combaterea a cincizeci și doua. Și astfel acesta nu se poartă nici aici corect, așa cum face peste tot, dovedind că este un om de rea-credință. Căci aici a tăinuit mai multe cuvinte ca să poată tăgădui mai apoi Pătimirea Domnului. Dar, pentru că mai apoi va recunoaște că El a fost răstignit, toată lucrătura sa, ticluită cu atâta trudă, se dovedește cu totul zadarnică.

Scolia a cincizeci și treia. A tăiat și capitolul cu privire la asinul din Betfaghe și cu cel cu cetatea și Templul: „De vreme ce este scris: «Casa Mea se va numi casă de rugăciune, dar voi ați făcut din ea peșteră de tâlhari»”[1932].

Combaterea a cincizeci și treia. Răutatea nu își vede propria osândă pentru că e oarbă. Ea mai crede că e cu putință să ascundă calea adevărului, lucru care nu este cu putință. Marcion a făcut un salt uriaș și a lăsat deoparte un întreg capitol, cel despre care am vorbit, din pricina mărturiei despre Templu, unde se spune că este construit în numele Său. Marcion a trecut cu vederea și drumul de la Ierihon și cum a ajuns Iisus de la Betania la Betfaghe. Căci era un vechi drum care ducea la Ierusalim prin Muntele Măslinilor, deloc necunoscut celui ce istorisește ceea ce s-a petrecut în acest loc. Acum, pentru ca acela să poată fi înfrânt de propriile cuvinte rostite de gura lui, textul ne spune: „Și s-a întâmplat în acele zile că, pe când El învăța în Templu, au încercat să pună mâinile pe El, dar s-au temut”[1933], așa cum spune capitolul al cincizeci și patrulea care urmează. În ce fel a ajuns la Templu de la Ierihon, vom înțelege dacă știm care era distanța drumului. Dar prin aceste lucruri se

[1931] *Luca* 18, 31-33.
[1932] *Luca* 19, 29-36, 46 (*Isaia* 56, 7 și *Ieremia* 7, 11).
[1933] *Luca* 20, 19.

vede că acest falsificator a înlăturat cele ce s-au petrecut în timpul drumului, precum și cuvintele rostite de Mântuitorul înainte de cuvântarea amintită, vorbesc despre acestea: „Casa Mea va fi numită casă de rugăciune” și celelalte, după cum găsim în prorocie.

SCOLIA A CINCIZECI ȘI PATRA. „Și au încercat să pună mâinile pe El, dar s-au temut.”[1934]

COMBATEREA A CINCIZECI ȘI PATRA. Am discutat și am lămurit cele despre acest verset în combaterea de dinainte, foarte pe scurt.

SCOLIA A CINCIZECI ȘI CINCEA. A mai tăiat și parabola cu via dăruită lucrătorilor, precum și acestea: „Ce înseamnă «piatra pe care nu au luat-o în seamă lucrătorii»?”[1935]

COMBATEREA A CINCIZECI ȘI CINCEA: Nici aceasta nu ne poate face vreun rău, chiar dacă a ciuntit și acest text, nu l-a tăiat spre paguba noastră, ci mai curând pentru a lui și a alor săi. Iar el este combătut de foarte multe mărturii.

SCOLIA A CINCIZECI ȘI ȘASEA. Nu are nici aceste cuvinte: „Că morții înviază a arătat și Moise la rug, când cheamă numele Domnului Dumnezeului lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov. Dumnezeu nu este însă al morților, ci al viilor”[1936].

COMBATEREA A CINCIZECI ȘI ȘASEA. Se cuvine să ne minunăm de neghiobia acestui nesăbuit. El nu ia aminte că această mărturie se întâmplă să fie aceeași ca mărturia săracului Lazăr, precum și pilda celor ce nu le e îngăduită intrarea în Împărăție[1937]. Din aceste parabole a păstrat câteva resturi și nu le-a ciuntit, ba, spre rușinarea lui, a lăsat acest verset: „Acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților”[1938]. Degetul înmuiat în apă după plecarea de aici, limba răcorită de apă, după cum îi cere bogatul lui Avraam, din pricina lui Lazăr, scrâșnirea dinților și plânsul care are loc acolo, toate acestea sunt semne ale învierii trupurilor, chiar dacă acest om dobitocesc ciunțește cuvintele spuse cu adevărat de Domnul cu privire la învierea morților.

[1934] *Luca* 20, 19.
[1935] *Luca* 20, 9-16, 17.
[1936] *Luca* 20, 37-38.
[1937] *Luca* 16, 19-26.
[1938] *Luca* 13, 28.

Scolia a cincizeci și șaptea. Nu are nici cuvintele: „Iar că morții înviază o arată și Moise, spunând că Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov este Dumnezeul celor vii, nu al celor morți”[1939].

Combaterea a cincizeci și șaptea. De vreme ce Domnul repetă parabola, am introdus-o aici a doua oară, pentru a nu lăsa și noi deoparte nimic din ceea ce a fost scris, după cum face acest ticălos de Marcion. De altminteri, în combaterea de dinainte, deja i-am dat răspuns falsificărilor sale.

Scolia a cincizeci și opta. Din nou a tăiat acestea: „Niciun fir de păr din creștetul vostru nu va pieri”[1940].

Combaterea a cincizeci și opta. [...][1941].

Scolia a cincizeci și noua. A ciuntit apoi și acestea: „Atunci, cei care vor fi în Iudeea să fugă în munți” și următoarele, deoarece textul adaugă: „Până se va fi împlinit tot ce este scris[1942].

Combaterea a cincizeci și noua. Acest vrednic de uitare socotește că toți au fost la fel de nesăbuiți ca el și nu știe că până și cel mai mărunt cuvânt păstrat de el reprezintă deja o combatere a tuturor locurilor tăiate și falsificate de el. Căci nu ne împiedică nimic să comparăm, dacă dorim, aceste mărturii ciuntite de el cu textele originale, acceptate și de el. Se va putea vedea că acestea sunt în armonie cu cele înlăturate de el și acolo unde Avraam, după moartea [săracului Lazăr], spunea: „Au pe Moise și pe proroci. Să asculte de ei”[1943]. Căci, într-adevăr, cele spuse de Moise și de proroci veneau de la Dumnezeu-Tatăl, de la Domnul Însuși și de la Duhul cel Sfânt, iar acestea au fost scrise și trebuiau să fie plinite[1944].

Scolia a șaizecea. „Și a vorbit cu cârmuitorii despre cum să-L predea lor.”[1945]

[1939] *Luca* 20, 37-38.
[1940] *Luca* 21, 21-22.
[1941] Lacună în text.
[1942] *Luca* 21, 21-22.
[1943] *Luca* 16, 29.
[1944] *Cf. Matei* 5, 17.
[1945] *Luca* 22, 4.

COMBATEREA A ȘAIZECEA: O, ce vorbe delirante rostite de Marcion! „Și a vorbit." Cine a vorbit dacă nu Iuda? Și pentru ca să facă ce, dacă nu să-L trădeze pe Mântuitorul? Iar dacă Mântuitorul a fost trădat, Acela nu a fost trădat în aparență, ci în realitate. Dacă El era doar duh, nu ar fi fost dat în mâinile oamenilor din carne și oase. Însă El, deși era Dumnezeu, a devenit supus simțurilor, din pricină că S-a înveșmântat cu carne, și de bunăvoie S-a dat pe Sine oamenilor. Însă aceștia se contrazic din pricina neghiobiei lor. Odată, pe când discutam cu unul dintre ucenicii săi marcioniți, i-am spus că în Evanghelie este scris că Duhul L-a purtat cu Sine în pustiu pentru a fi ispitit de diavolul[1946]. Iar de la acela am auzit următoarele: „Cum ar fi putut Satana să-L ispitească pe Cel care era Dumnezeu și cu mult mai mare decât el și chiar Domnul său – după cum spuneți voi –, cu alte cuvinte pe Iisus, stăpânul său?" Iar eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, Care mi-a dăruit înțelegere, i-am răspuns, zicând: „Nu credeți și voi că Iisus a fost răstignit?" Iar el a zis: „Da", așadar nu a tăgăduit. „Și de către cine a fost răstignit?" Iar el a spus: „De către oameni". Atunci l-am întrebat: „Cine este mai puternic? Omul, sau diavolul". Iar el a răspuns: „Diavolul". Eu i-am răspuns: „Dacă diavolul este mai puternic decât oamenii, iar oamenii, mai neputincioși, L-au răstignit pe Hristos, nu este nimic uimitor că a fost ispitit de către diavolul. Căci Hristos S-a dat pe Sine pentru noi nu din necesitate, ci de bunăvoie. El a pătimit în realitate, nu din slăbiciune, ci prin libera Lui alegere, pentru a deveni o pildă pentru noi și pentru a plăti diavolului pentru noi și pentru mântuirea noastră prin suferința de pe cruce, pentru a osândi păcatul și pentru a nimici moartea".

SCOLIA A ȘAIZECI ȘI UNA. „Și le-a spus lui Petru și celorlalți: «Mergeți și pregătiți ca să putem mânca Paștile»."[1947]

COMBATEREA A ȘAIZECI ȘI UNA. O Marcion, acest cuvânt are o singură mărturie și azvârle asupra ta un nor de săgeți! Se poruncește pregătirea Paștilor, care au fost sărbătorite mai înainte de Pătimirea lui Hristos, ceea ce înseamnă că au avut loc după cum rânduia Legea cea veche. Și, pentru că Hristos trăia potrivit Legii, atunci este limpede că El nu a venit ca să strice Legea, ci sa o

[1946] *Matei* 4, 1-2.
[1947] *Luca* 22, 8.

plinească[1948]. Dacă un împărat nu anulează o lege, atunci rânduiala cuprinsă în acea lege rămâne în vigoare și nici regele nu o poate contesta. Iar dacă acea lege rămâne în vigoare, și porunca ei este recunoscută. Dar, dacă împăratul adaugă ceva la acea lege pentru a putea dărui mai mari răsplăți, acel adaos este făcut grație bunăvoinței sale. Iar dacă acela care a dat legea și acela care a făcut acel adaos în vederea darului sunt una și aceeași persoană, este cât se poate de limpede oricui că autorul adaosului nu se poate împotrivi legii. În acest chip am dovedit că Vechiul Testament nu se împotrivește Evangheliei, nici celor pe care le-au vestit prorocii. Însă tu, Marcion, ai fost combătut aici în mai multe privințe, fiind silit chiar de adevăr. Căci Paștile cele vechi nu erau altceva decât jertfirea unui miel și o masă cu carne și azime. Pe tine însă cine te-a silit să nu înlături un text care te combate cu totul, dacă nu – după cum am spus – adevărul însuși? Acea carne, de care tu ești dezgustat – a fost consumată de Domnul Iisus împreună cu ucenicii Săi, când a sărbătorit Paștile după Lege. Și nu cumva să îmi spui că, prin cuvintele: „Vreau să mănânc Paștile cu voi", El a prevestit acea taină pe care urma să o împlinească! Și, ca să te rușineze în orice chip, El nu săvârșește chiar de la început acea taină, tocmai ca să nu poți tăgădui acest lucru, ci spune: „După cină a luat" pâinea și vinul „și a spus: «Acesta este...»" și celelalte[1949]. Și asta ca să nu lase loc falsificărilor. Și a arătat aceste lucruri numai după ce a mâncat Paștile iudaice, cu alte cuvinte, „după cină", când a săvârșit taina.

Scolia a șaizeci și doua. „Și S-a așezat, iar cei doisprezece apostoli au șezut împreună cu El. Și le-a zis: «Am dorit foarte mult să mănânc aceste Paști cu voi, înainte de Pătimirea Mea»."[1950]

Combaterea a șaizeci și doua. Mântuitorul „S-a așezat la masă", o Marcion, iar cei doisprezece apostoli împreună cu El! Dacă El *S-a așezat* la masă, iar împreună cu El s-au așezat și ei, acel cuvânt nu poate avea înțelesuri diferite în cele două cazuri, oricare ar fi deosebirea de demnitate și de mod. Căci atunci va trebui să accepți ori că cei doisprezece s-au așezat la masă numai în aparență, ori că El S-a așezat la masă cu adevărat, în carne și oase. Apoi „am

[1948] *Cf. Matei* 5, 17.
[1949] *Luca* 22, 19-20; *1 Corinteni* 11, 24-25.
[1950] *Luca* 22, 14-15.

dorit foarte mult să mănânc aceste Paști cu voi, înainte de Pătimirea Mea" sunt spuse pentru a dovedi că Paștile erau preînchipuite deja în Legea veche, iar pătimirea acelui mielușel o confirma pe cea a Domnului și cu acest nume ar trebui să fie chemată. Astfel, ni se arăta precum spune Sfântul Apostol că „Legea este pentru noi un pedagog, care ne călăuzește spre Hristos"[1951]. Iar dacă Legea este un pedagog spre Hristos, atunci Legea nu e străină de Hristos.

SCOLIA A ȘAIZECI ȘI TREIA. A ciuntit și acestea: „Pentru că vă spun, de acum nu voi mai mânca aceasta până când nu se va desăvârși în Împărăția lui Dumnezeu"[1952].

COMBATEREA A ȘAIZECI ȘI TREIA. A tăiat și acestea, falsificând textele, pentru a arăta că în Împărăția lui Dumnezeu nu se află mâncare și băutură. Dar acest om cu fire dobitocească nu știa că cele spirituale și mai presus de ceruri pot avea corespondente pământești și se împărtășesc unele de altele într-un chip pe care nu-l cunoaștem[1953]. Despre aceasta dă și Domnul mărturie când spune: „Veți ședea la masa Mea, mâncând și bând în Împărăția lui Dumnezeu"[1954]. Acesta a tăiat din nou textul, ca să facă în așa fel ca Legea să nu-și mai găsească locul în Împărăția cerurilor. Dar atunci cum de au mai fost văzuți Ilie și Moise împreună cu El pe munte, în slavă? Însă împotriva adevărului nimeni nu are nicio putere[1955]!

SCOLIA A ȘAIZECI ȘI PATRA. A mai tăiat și aceasta: „Când v-am trimis, ați dus lipsă de ceva?" și cele ce urmează, din pricina acestora: „Trebuie să se împlinească și Scriptura aceasta: «Și cu cei fără de lege a fost numărat»"[1956].

COMBATEREA A ȘAIZECI ȘI PATRA. Chiar dacă tai cuvintele, locurile unde au fost acestea ies singure la iveală. Legea este de dinainte de acestea, prorocii propovăduiesc dinainte, iar Domnul duce la îndeplinire.

[1951] *Galateni* 3, 24.
[1952] *Luca* 22, 16.
[1953] Afirmație fundamentală pentru realitățile simbolice din Biserică; acestea nu sunt simple simulacre, ci iau parte în mod real la harul dumnezeiesc, pe care îl transmit celor care sunt vrednici. Să nu uităm însă că harul este Însuși Dumnezeu, cum va lămuri Sfântul Grigorie Palama.
[1954] Vezi *Matei* 19, 28; *Luca* 22, 30.
[1955] *Cf. 2 Corinteni* 13, 8.
[1956] *Luca* 22, 35-37.

Scolia a șaizeci și cincea. „S-a îndepărtat ca la o aruncătură de piatră și, stând în genunchi, Se ruga."[1957]

Combaterea a șaizeci și cincea. „Stând în genunchi." A îngenuncheat în chip văzut, săvârșind fapta cea perceptibilă cu simțurile, așa cum fac oamenii. Însă Unul-Născut nu a venit în lume lipsit de carne. În fața Lui, „tot genunchiul se pleacă, în cer, pe pământ, sub pământ"[1958]. În cer, în chip spiritual; pe pământ, în chip sensibil; sub pământ, după forma de acolo. În acest chip, El a împlinit orice faptă cu adevărat, în mod perceptibil pentru simțurile pipăitului și văzului ucenicilor, și nu pentru a-i amăgi.

Scolia a șaizeci și șasea. „Iar Iuda s-a apropiat ca să-L sărute și a spus..."[1959]

Combaterea a șaizeci și șasea: „S-a apropiat" de Domnul Său devenit carne, de Dumnezeu, Care a luat un trup, pentru a săruta buzele cele adevărate, nu cele aparente și amăgitoare.

Scolia a șaizeci și șaptea. A tăiat și ceea ce a făcut Petru, atunci când a lovit și a tăiat urechea slujitorului arhiereului[1960].

Combaterea a șaizeci și șaptea. Înșelătorul nostru, socotind că îi face o mare cinste lui Petru, a tăinuit faptele care s-au petrecut cu adevărat tăind textul, dar nu a făcut decât să tăinuiască și ceea ce este spre slava Mântuitorului. Dar nu va dobândi nimic; chiar dacă el le înlătură, noi vom recunoaște semnele cele dumnezeiești. Căci, după ce Petru a tăiat urechea aceluia, Domnul a ridicat-o cu mâna și i-a lipit-o la loc, pentru a dovedi că era Dumnezeu și că a săvârșit o lucrare dumnezeiască.

Scolia a șaizeci și opta. „Cei care L-au prins Îl batjocoreau, Îl zgâriau și Îl loveau, spunând: «Proorocește, cine este cel care te-a lovit?»"[1961]

Combaterea a șaizeci și opta. Termenii „L-au prins", „Îl batjocoreau", „Îl zgâriau" și „Îl loveau" nu sunt spuși cu privire la ceva aparent, ci înseamnă o atingere trupească de o persoană în carne

[1957] *Luca* 22, 41.
[1958] *Filipeni* 2, 10.
[1959] *Luca* 22, 47-48.
[1960] *Luca* 22, 50.
[1961] *Luca* 22, 63-64.

și oase; faptul este evident pentru oricine, chiar dacă tu, din trufie, o Marcion, nu voiești să mărturisești limpedele adevăr al lui Dumnezeu!

SCOLIA A ȘAIZECI ȘI NOUA. Cuvintelor: „L-am găsit pe Acesta care stârnea poporul" le-a adăugat: „Și voia să nimicească Legea și prorocii"[1962].

COMBATEREA A ȘAIZECI ȘI NOUA. Oare cum nu vei fi dat pe față, oare cum nu vei fi combătut tu, cel care „strâmbi calea Domnului"[1963]? Dar, când tu adaugi aici ceea ce nu a fost scris, mințindu-te pe tine însuți – ca să nu mai zic și de Domnul – și mai spui: „L-am găsit pe Acesta care vrea să nimicească Legea și prorocii", te va contrazice textul dimpotrivă – o tu cel care te ostenești în zadar! –, fiindcă Însuși Domnul a spus: „Nu am venit ca să nimicesc Legea și prorocii, ci să le plinesc"[1964]. Cel care afirmă: „Nu am venit să nimicesc" nu putea fi învinuit de nimicire. În realitate, textul este altul: „L-am găsit pe Acesta care stârnea poporul, spunând că El este Hristosul, împăratul..."

SCOLIA A ȘAPTEZECEA. A adăugat după acestea: „Îndemna să nu plătească dările" și: „Alunga pe femei și copii"[1965].

COMBATEREA A ȘAPTEZECEA. Cine este acela care se azvârle singur în prăpastie, împlinind Scriptura care spune: „Cine este rău cu el însuși cu cine va fi bun?"[1966] Într-adevăr, a tăia ceea ce este scris și a adăuga ceea ce nu este scris, mai ales în Evanghelie, care nu poate fi nimicită în veac, este o pildă de cutezanță nesăbuită și de mare răutate, precum și o dovadă că ai apucat-o pe o cale foarte primejdioasă. Iar aceste adaosuri nu-și află locul în Evanghelie și nu au niciun înțeles tainic. Căci Iisus nu a izgonit femeile și copiii, de vreme ce El Însuși a zis: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta"[1967] și: „Ceea ce Dumnezeu a unit omul să nu despartă"[1968]. Și, chiar atunci când spune: „Dacă cineva nu a părăsit pentru Mine pe tată sau pe mamă, frați și soție sau pe fii și celelalte, nu Îmi este

[1962] *Luca* 23, 2.
[1963] *Faptele Apostolilor* 13, 10.
[1964] *Matei* 5, 17.
[1965] *Luca* 23, 2.
[1966] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 14, 5.
[1967] *Matei* 15, 4.
[1968] *Matei* 19, 6.

ucenic”[1969], nu o spune ca să-i urâm pe părinți, ci doar ca să nu ne lăsăm pradă unor porunci și învățături străine credinței, care ne-ar fi impuse de către părinți și care ar fi potrivnice învățăturii Mântuitorului.

Scolia a șaptezeci și una. „Și, ajunși la locul numit al căpățânii, L-au răstignit și I-au împărțit hainele, iar soarele s-a întunecat.”[1970]

Combaterea a șaptezeci și una. Slavă Milostivului nostru Dumnezeu, Care a împotmolit carele tale, o faraonule Marcion, și, pe când voiai să fugi, te-a afundat în mare! Tu, care găsești mereu pretexte, căci cineva care nu are carne nu poate fi nicidecum răstignit! Dar cum ai reușit să eviți această problemă foarte însemnată? Cum de nu ai izbutit să tăinuiești această însemnată chestiune, care este în stare să nimicească întreg edificiul tău atent clădit al răutății? Dacă a fost cu adevărat răstignit, oare nu vezi că Acela care e răstignit este atins și are cuie înfipte în mâini și picioare? Nu poate fi vorba de o nălucire sau de o fantasmă, după cum spui tu, ci de un trup adevărat, cel pe care Domnul l-a primit din Maria (firește, carnea, oasele și celelalte mădulare ale noastre), dacă e adevărat că tu încuviințezi cum că Domnul a fost răstignit pe cruce.

Scolia a șaptezeci și doua. A ciuntit și cuvintele: „Astăzi vei fi cu Mine în rai”[1971].

Combaterea a șaptezeci și doua: Bine ai făcut, Marcion, că ai înlăturat aceste cuvinte, ca să fii în armonie cu tine însuți, pentru că astfel ți-ai înlăturat și tu intrarea în rai! Căci tu nu vei intra, dar nu-i vei lăsa nici pe alții să intre[1972]. Căci este firesc ca aceia care duc în rătăcire, precum și cei rătăciți, să urască binele.

Scolia a șaptezeci și treia. „Și, strigând cu mare glas, Și-a dat duhul.”[1973]

Combaterea a șaptezeci și treia. Dacă „El Și-a dat duhul”, o Marcion, și a slobozit un glas puternic, cum putea răsufla sau ce

[1969] *Luca* 14, 26.
[1970] *Luca* 23, 33, 34, 44.
[1971] *Luca* 23, 43.
[1972] *Cf. Matei* 23, 13.
[1973] *Luca* 23, 46.

lucru era acela care și-a dat duhul? Este limpede, chiar dacă tu nu o spui. Este vorba de suflet, care, împreună cu dumnezeirea Sa, au ieșit din trup. Iar trupul a rămas fără de răsuflare, după cum spune și adevărul.

SCOLIA A ȘAPTEZECI ȘI PATRA. „Și iată un bărbat pe nume Iosif a dat jos trupul, l-a înfășurat într-un giulgiu și l-a așezat într-un mormânt săpat în stâncă."[1974]

COMBATEREA A ȘAPTEZECI ȘI PATRA. Dacă nu te înduplecă expresia „a dat jos" și „l-a înfășurat", precum și „l-a așezat într-un mormânt săpat în stâncă", cine este mai ieșit din minți decât tine, Marcion? Ce altceva mai limpede putea arăta Scriptura, când ți-a zugrăvit mormântul, locul lui, forma lui, îngropăciunea trupului cea de trei zile, înfășurarea în giulgiu, totul ca să îți arate întreg adevărul?

SCOLIA A ȘAPTEZECI ȘI CINCEA. „Femeile s-au întors și s-au odihnit de sabat, potrivit Legii."[1975]

COMBATEREA A ȘAPTEZECI ȘI CINCEA. De unde s-au întors femeile? Și de ce este scris: „S-au odihnit", dacă nu pentru că Scriptura voia ca mărturia lor să combată lipsa ta de minte, o Marcion? Iată că astfel de mărturii aduc femeile, apostolii, iudeii, îngerii, Iosif, cel care a dat jos de pe cruce și a înfășurat un trup real și pipăibil. Dar, după cum spune și Scriptura, cine îl va mai putea îndrepta pe cel ce se întoarce spre rău osândindu-se pe sine[1976]?

SCOLIA A ȘAPTEZECI ȘI ȘASEA. „Iar cei înveșmântați cu haine luminoase au spus: «De ce Îl căutați pe Cel viu printre cei morți? A înviat, amintiți-vă ce a spus când încă era cu voi, că Fiul Omului trebuie să pătimească și să fie trădat»."[1977]

COMBATEREA A ȘAPTEZECI ȘI ȘASEA. O Marcion, oare nu te înduplecă nici acești îngeri sfinți, care mărturisesc că El a fost trei zile printre morți, dar mai apoi a înviat și nu mai este mort, căci dumnezeirea Sa este mereu vie, iar El nu a murit cu totul, ci numai trupește, și asta doar pentru trei zile, apoi a fost iar viu? Îngerii le spun femeilor: „A înviat, nu mai este

[1974] *Luca* 23, 50, 53.
[1975] *Luca* 23, 56.
[1976] *Ecclesiastul* 1, 15.
[1977] *Luca* 24, 4-7.

aici”[1978]. Și ce înseamnă verbul „a înviat” dacă nu că mai întâi a adormit întru moarte? Ei o lămuresc și mai limpede: „Amintiți-vă ce a spus când încă era cu voi, că Fiul Omului trebuie să pătimească”.

Scolia a șaptezeci și șaptea. A tăiat și cuvintele spuse lui Cleopa și prietenului său, când i-a întâlnit: „O lipsiților de minte și zăbavnicilor în a crede toate cele spuse de către proroci! Oare nu trebuia să pătimească toate acestea?” Iar în loc de: „Despre care au vorbit prorocii”, are: „Despre cele ce vi le-am spus”. Însă este combătut de ceea ce urmează: „Când a frânt pâinea, li s-au deschis ochii și L-au recunoscut”[1979].

Combaterea a șaptezeci și șaptea. Dar cum s-a petrecut frângerea pâinii? Spune-mi tu, Marcion! În aparență, sau prin mijlocirea unui trup adevărat care lucra și era consistent? A înviat din morți și a înviat cu sfântul Său trup, în realitate. Chiar tu, Marcion, ai scris: „Nu sunt aceste lucruri cele despre care v-am vorbit?” în loc de: „Nu sunt aceste lucruri cele despre v-au vorbit prorocii?” Dar, dacă ar fi zis: „V-am vorbit”, prin chiar acest cuvânt „v-am vorbit” L-ar fi recunoscut de îndată. Atunci cum mai poate spune, la frângerea pâinii, că „li s-au deschis ochii și L-au recunoscut, dar El a dispărut”. Căci pentru El era un lucru firesc să-Și poată preschimba trupul într-unul spiritual, pe de o parte arătându-l ca pe un trup real, iar pe de altă parte făcându-l să fie nevăzut, căci toate Îi erau cu putință[1980]. Căci și Elisei, care era proroc și a primit har de la Dumnezeu, I-a cerut lui Dumnezeu să-i lovească cu orbire pe cei care îl căutau, iar aceia au fost loviți și nu mai vedeau ceea ce era real[1981]. Dar și la Sodoma, îngerii i-au făcut pe locuitorii Sodomei să nu mai vadă poarta lui Lot[1982]; sau poate că și poarta aceluia era tot o simplă părere, Marcion? Da, acum nu-ți mai rămâne nimic de zis. El a frânt în chip cât se poate de limpede pâinea și a împărțit-o ucenicilor Săi.

Scolia a șaptezeci și opta. „De ce sunteți tulburați? Priviți mâinile și picioarele Mele, o nălucă nu are oase, după cum vedeți că am Eu.”[1983]

[1978] *Luca* 24, 6.
[1979] *Luca* 24, 25, 31.
[1980] *Cf. Matei* 19, 26.
[1981] *4 Regi* 6, 18-20.
[1982] *Facerea* 19, 11.
[1983] *Luca* 24, 38, 39.

COMBATEREA A ȘAPTEZECI ȘI OPTA. Cine nu va lua în râs pe acest grăitor de vorbe nebunești, care, prin lipsa sa de minte, târăște atâtea suflete în iad, atât pe al său, cât și pe ale altora? Căci, dacă nu primește acest text, înșelăciunea sa ar putea să convingă pe careva, iar cei care s-au lăsat duși în rătăcire de el ar putea avea vreo îndreptățire. Dar, de vreme ce acela a mărturisit aceste cuvinte și nu le-a înlăturat, iar cei ce sunt ai lui le citesc, păcatul lui și al lor rămâne, ei nu au niciun fel de apărare, iar de focul cel veșnic[1984] nu se vor putea izbăvi vreodată. Domnul a dovedit că și după Înviere trupul Său avea carne și oase. El Însuși dă mărturie despre asta, spunând: „După cum vedeți că am Eu".

12.1. Aceasta este schema tratatului nostru cu privire la ceea ce a mai păstrat el din Evanghelie. Socotesc că am adus destule dovezi pentru a combate rătăcirea lui. 2. Acum voi merge la restul textului, la spusele apostolilor pe care el le-a păstrat, iar noi le-am ales. Mai întâi, în capul listei am așezat locurile din *Epistola către galateni*, deoarece aceasta este pe primul loc la el. 3. Dar am mai adunat și alte texte, nu în ordinea dată de el, ci așa cum sunt la Apostol, așezând pe primul loc *Epistola către romani*. Acum să vedem care este canonul lui Marcion.

Din *Epistola către galateni*

SCOLIA ÎNTÂI. „Învățați că omul cel drept va trăi prin credință. Căci aceia care sunt supuși Legii sunt supuși și blestemului. Dar cine va face aceste lucruri va trăi prin ele."[1985]

COMBATEREA ÎNTÂI. Cuvintele: „Învățați că omul cel drept va trăi prin credință" aparțin Apostolului și fac parte din Scriptura cea veche[1986], fiind spuse pentru viața noastră. Sunt luate din Lege și din proroci, dar trimit către Noul Testament, fiind în legătură cu nădejdea noastră. Și „sunt supuși blestemului", cu alte cuvinte în Lege era cuprinsă o amenințare împotriva nesupunerii lui Adam, până când a venit Cel care S-a pogorât din înalt și, înveșmântat cu

[1984] Vezi *Numerii* 26, 61; *Ioan* 9, 41, cu referire la „focul străin" adus la jertfă.
[1985] *Galateni* 3, 10-12.
[1986] Din Vechiul Testament.

un trup alcătuit din aluatul lui Adam, a preschimbat blestemul în binecuvântare.

Scolia a doua. „Blestemat să fie oricine este atârnat de lemn. Însă fiul [lui Avraam], cel din făgăduință, vine din [femeia] cea liberă."[1987]

Combaterea a doua. Din nou, Sfântul Apostol arată iconomia Întrupării și a Crucii, împlinită pentru nimicirea blestemului, fapt care a fost prorocit în Lege, și prevăzută ca viitoare, apoi dusă la îndeplinire de Mântuitorul. Ea a prevăzut și a dat mărturie pentru cele pe care le va săvârși Mântuitorul.

Scolia a treia. „Mărturisesc din nou că omul cel tăiat împrejur este nevoit să împlinească întreaga Lege."[1988]

Combaterea a treia. Într-adevăr, nu spune: „Este nevoit" cu privire la ceva care este interzis, ci la o povară care poate fi ușurată. Căci Unul singur este Stăpânul Care poate spori sau ușura povara, în urma liberei alegeri a acelora care nu au refuzat să primească mântuirea dăruită de El prin venirea Sa în trup.

Scolia a patra. În loc de: „Puțină drojdie face să dospească întreg aluatul" are: „Face să se strice"[1989].

Combaterea a patra. El nu s-a apropiat de Scriptură fără să falsifice ceva din ea, astfel încât nu a mai rămas nimic adevărat în ea. Însă din context înțelegem foarte bine înțelesul acestor spuse. Căci drojdia este produsă din fire de aluat, iar în aluat are loc și dospirea. Iar cine a făcut această comparație cu înțeles tainic nu a dorit deloc să anuleze înțelesul „drojdiei".

Scolia a cincea. „Întreaga Lege se împlinește în aceasta: «Îl vei iubi pe aproapele tău ca pe tine însuți»."[1990]

Combaterea a cincea. Ce nevoie mai avea Sfântul Apostol să se folosească de Lege dacă Noul Testament era străin vechii rânduieli a Legii? Însă el a spus că dragostea este împlinirea Legii pentru a dovedi că amândouă Testamentele aparțin Unicului

[1987] *Galateni* 3, 13 și 4, 24.
[1988] *Galateni* 5, 3.
[1989] *Galateni* 5, 9.
[1990] *Galateni* 5, 14.

Dumnezeu, iar cât privește împlinirea Legii, armonia dintre ele se poate cunoaște din dragostea față de aproapele, care se regăsește în ambele Testamente.

SCOLIA A ȘASEA. „Iar faptele cărnii sunt descoperite, iar acestea sunt: desfrânările, necurățiile, destrăbălarea, închinarea la idoli, vrăjitoria, certurile, dezbinările, geloziile, ura, vrăjmășiile, vrajbele, eresurile, pizma, bețiile, orgiile. Și, după cum v-am spus mai înainte, vă spun și acum, că aceia care săvârșesc astfel de fapte nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu."[1991]

COMBATEREA A ȘASEA. O, ce mistere minunate! O, ce pilde dumnezeiești potrivnice lui Marcion! Da, Apostolul a pus pe seama cărnii toate relele cu putință. Însă carnea nu există dintotdeauna, ci abia în a șasea zi a creației, când a fost plămădit Adam, de atunci a început să existe și carnea, deci de la crearea lumii. Și asta o spunem pentru a-i combate pe cei care afirmă existența răului ca principiu încă din veșnicie[1992]. Căci carnea nu a început să păcătuiască chiar din clipa în care a fost plămădită. În acest chip, Cel care a creat carnea nu poate fi numit autor al păcatului, ca și cum ar fi creat o carne păcătoasă. Și nici răul nu preexista plămădirii cărnii. Ci numai după ceva vreme a avut loc neascultarea lui Adam, pentru că avea liber arbitru și a săvârșit păcatul prin propria voință și prin propria cugetare, păcatul îndreptat împotriva lui însuși. Vorbesc aici despre neascultarea sa, prin care L-a tăgăduit pe Stăpânul său. Unde se afla răul mai înainte de a exista carnea? Și de ce carnea nu a făptuit răul de îndată ce a fost plămădită, ci numai după ceva vreme? Și iată că suntem plini de confuzie în dezbaterea noastră despre începutul răului. Răul nu poate exista din veșnicie, fiindcă inexistența și existența lui își are temeiul în carne, iar aceasta este mai nouă. Însă nici carnea nu e lipsită de moștenirea bunurilor cerești. Dar să nu îl aducă în sprijin cineva pe Apostolul care spune: „Carnea și sângele nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu"[1993], pentru că aici el nu dă vina pe orice fel de carne. Cum va putea fi osândită o carne care nu a săvârșit faptele spuse mai sus? Dar voi înfățișa și altfel chestiunea despre care discutăm. „Căci cine va putea găsi vreo

[1991] *Galateni* 5, 19-21.
[1992] Concepțiile dualiste în general, cum ar fi maniheismul, dar și unii gnostici.
[1993] *1 Corinteni* 15, 50.

vină aleșilor lui Dumnezeu?”[1994] De pildă, Sfânta Maria va moșteni Împărăția lui Dumnezeu împreună cu carnea sa, de vreme ce ea nu a săvârșit nicio faptă necuvioasă, nici adulter, și nu a săvârșit nicio faptă a cărnii, ci a rămas cu totul neprihănită? Căci, când Apostolul vorbește despre carne, nu se referă la carnea în general, ci la oamenii carnali, cei care săvârșesc prin carne faptele cele rele, precum desfrânarea, idolatria și cele asemenea acestora. Astfel este combătută pe deplin viclenia ta, Marcion cel amăgit, pentru că Adevărul a prevăzut toate trăsnăile tale în detaliu, în vreme ce a întărit temelia propovăduirii celei despre viață.

Scolia a șaptea. „Însă cei care sunt ai lui Hristos și-au răstignit carnea împreună cu patimile și poftele ei.”[1995]

Combaterea a șaptea. Dacă aceștia „care sunt ai lui Hristos și-au răstignit carnea”, o Marcion, este limpede că slujitorii lui Hristos și-au curățit carnea de poftele și patimile ei și L-au imitat pe Hristos, arătând că El a răstignit carnea! Dar și acești ucenici și-au răstignit și ei carnea, de vreme ce cugetau aceleași lucruri ca Stăpânul lor. Și, dacă și-au răstignit carnea, nu putem accepta ca acea carne pentru care a pătimit Hristos să nu domnească împreună cu El. După cum și spune Sfântul Apostol în alt loc: „După cum ați fost părtași ai suferințelor lui Hristos”[1996].

Scolia a opta. „Căci nici cei tăiați împrejur nu păzesc Legea.”[1997]

Combaterea a opta. Asta înseamnă că vechea tăiere împrejur nu era interzisă în vremea Lui, iar Legea era ținută. Însă Legea veche vestea că va sosi o nouă lege a libertății[1998], iar tăierea împrejur cea din carne nu va mai sluji la nimic. Căci acum sosise tăierea împrejur cea adevărată, prin mijlocirea lui Hristos, față de care cea veche era un simplu simbol. Cât îi privește pe cei care primesc pecetea prin acea tăiere împrejur, chiar dacă țin întreaga Lege, aceasta nu le va fi socotită ca o păzire a Legii, fiindcă Legea vorbea într-adevăr despre Hristos prin cuvintele: „Domnul Dumnezeu vă va ridica

[1994] *Romani* 8, 33.
[1995] *Galateni* 5, 24.
[1996] *2 Corinteni* 1, 7.
[1997] *Galateni* 6, 13.
[1998] *Cf. Iacov* 1, 25.

dintre frații voștri un proroc asemenea mie, să ascultați de el!”[1999] Dar, de vreme ce nu L-au ascultat, „tăierea lor împrejur li s-a făcut netăiere împrejur”[2000], iar păzirea Legii nu va mai fi păzire. Prin urmare, Legea este bună[2001], iar tăierea împrejur este și ea bună, încât prin una și prin cealaltă L-am cunoscut pe Hristos și legea Lui cea desăvârșită, precum și tăierea Sa împrejur cea desăvârșită.

Din *Epistola întâi către corinteni*, care și pentru el și pentru noi este pe locul al doilea

SCOLIA ÎNTÂI ȘI A NOUA. „Căci este scris: «Voi nimici înțelepciunea înțelepților și voi răsturna priceperea celor pricepuți».”[2002]

COMBATEREA ÎNTÂI ȘI A NOUA. Dacă Apostolul adună mărturii din Scripturile profeților pentru a dovedi adevărul învățăturii celei bune, atunci profeții nu sunt nici ei străini adevărului, Dumnezeului celui Bun și învățăturii Sale celei bune.

SCOLIA A DOUA ȘI A ZECEA. „Astfel ca, după cum este scris, cel care se laudă să se laude în Domnul.”[2003]

COMBATEREA A DOUA ȘI A ZECEA. Dacă acela care se laudă în Domnul, potrivit profetului[2004], este și el vrednic de laudă, iar profetul Îl cunoaște ca Domn pe Dumnezeul Legii, Cel pe care tu, Marcion, Îl numești Judecător, Demiurg și drept, Acesta nu e altul decât Tatăl lui Hristos, al Cărui ucenic este și Pavel. Dacă e adevărat că Pavel este rânduit de Hristos ca învățător al păgânilor[2005] pe temeiul învățăturii profetului, atunci el scoate apă curată din aceste învățături, cu care adapă întreaga Biserică ce i-a fost încredințată.

SCOLIA A TREIA ȘI A UNSPREZECEA. „Al stăpânitorilor acestui veac, cei care au fost făcuți de nimic.”[2006]

[1999] *Deuteronomul* 18, 15.
[2000] *Romani* 2, 25.
[2001] *Cf. Romani* 7, 12.
[2002] *1 Corinteni* 1, 19.
[2003] *1 Corinteni* 1, 31.
[2004] *Ieremia* 9, 22-23.
[2005] *1 Timotei* 2, 7.
[2006] *1 Corinteni* 2, 6.

Combaterea a treia și a unsprezecea. Dacă stăpânitorii acestei lumi sunt mulți și vor fi făcuți de nimic, tu, Marcion, vei fi silit să lași deoparte căutarea rădăcinilor celor trei Principii ale tale și să-ți încropești un alt mit alcătuit din multe principii și din multe rădăcini pentru cât mai multe tragedii de-ale tale. Iar când vei născoci noile tale minciuni, căci nu le vei găsi nicăieri gata făcute, îți vor ieși în întâmpinare acele cuvinte: „Vor fi făcuți de nimic", alături de Logosul Care spune că „sunt făcuți de nimic"; astfel va fi nimicită rădăcina celor trei Principii pe care ți le închipui tu. Căci orice lucru care încetează cândva nu poate fi veșnic, iar dacă a avut un început al existenței, prin urmare va avea și un sfârșit al ei. E cu neputință ca un lucru care a avut un început să dăinuie veșnic, doar dacă nu dorește acest lucru Cel care este cauza acelui lucru care nu exista odinioară, ci a început să existe la un anumit moment. Însă această Ființă este Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, iar tot ce nu există este ceea ce a fost creat și a avut un început al existenței, iar printre aceste lucruri se numără și ceea ce este numit rău și este rău cu adevărat. Acesta și-a luat începutul de la oameni, care au venit la existență, dar mai înainte nu exista. Dar și răul își are un început, de vreme ce și omul are un început, iar el nu exista odinioară; la fel și răul va înceta să mai existe într-o bună zi. Fără nici cea mai mică îndoială că va înceta să existe, de vreme ce Acela care este nu va încuviința ca un lucru să aibă început și apoi să fie numărat printre cele rele. Răul va înceta după înviere. Dar nu doar atunci, ci el a încetat și după dăruirea Legii, ba chiar și înainte de Lege, în cei mulți care au trăit potrivit legii firii și, cu mult mai mult, în cei de după venirea în carne a lui Hristos. Cu totul va înceta însă după învierea morților, fiindcă „cei care sunt semănați în stricăciune înviază în nestricăciune"[2007], fără să mai săvârșească răul, fără să mai moară. Iar că răul va înceta, o mărturisește însuși cuvântul Apostolului, care spune: „Dintre stăpânitorii acestei lumi care au fost făcuți de nimic". Și iată că presupunerea ta, Marcion, este răsturnată cu totul, fiind cu adevărat o fantasmagorie mincinoasă, șubredă și lipsită de rațiune!

Scolia a patra și a douăsprezecea. „Căci este scris: «Cel ce prinde pe cei înțelepți în viclenia lor» și iarăși: «Domnul știe că gândurile oamenilor sunt deșarte»."[2008]

[2007] *1 Corinteni* 15, 42.
[2008] *1 Corinteni* 3, 19-20.

COMBATEREA A PATRA ȘI A DOUĂSPREZECEA. Acel cuvânt: „Este scris", citat cu un scop bine precizat, precum și celălalt, simetric cu el: „Domnul știe" nu sunt străine celui care le-a ales pentru discurs, cu alte cuvinte Sfântul Apostol, la care le și găsim. Din însuși înțelesul acestor cuvinte ni se va arăta foarte limpede ce fel este propovăduirea Apostolului și că nu este deloc străină Vechiului Testament, căci mărturiile lor sunt în deplină armonie.

SCOLIA A CINCEA ȘI A TREISPREZECEA. „Căci Hristos, Paștile noastre, a fost jertfit pentru noi."[2009]

COMBATEREA A CINCEA ȘI A TREISPREZECEA. Dacă Apostolul recunoaște Paștile și nu tăgăduiește că „Hristos a fost jertfit", atunci Paștile nu sunt străine lui Hristos. El jertfește un miel de Paști în realitate, nu în aparență, iar acest miel era preînchipuirea lui Hristos Însuși, Cel care a fost jertfit cu adevărat, nu în aparență, și a pătimit cu adevărat, în carne. Căci în ce fel ar fi putut fi jertfit un duh? Este evident că era cu neputință. Așadar, nu ar fi putut fi jertfit fără carne și a fost jertfit în realitate, după mărturia incontestabilă a Apostolului. Prin urmare, s-a dovedit în chipul cel mai limpede că Legea nu Îi e străină lui Hristos. Legea a rânduit înainte de El, în vremurile de odinioară, o jertfă a mielului celui ce cade sub simțuri. „Însă Hristos, Paștile noastre, a fost răstignit pentru noi."

SCOLIA A ȘASEA ȘI A PAISPREZECEA. „Nu știți că acela care se împreunează cu o desfrânată devine un trup cu ea? Căci, spune [Scriptura], cei doi vor fi într-o singură carne."[2010]

COMBATEREA A ȘASEA ȘI A PAISPREZECEA. Dacă Legea nu este adevărată, de ce persoanele vrednice de crezare aduc mărturii luate din Lege? Una dintre aceste persoane este Sfântul Apostol Pavel, care a adus o astfel de mărturie și nenumărate altele pentru a dovedi statornicia și adevărul evident al propovăduirii Dumnezeului celui Bun.

SCOLIA A ȘAPTEA ȘI A CINCISPREZECEA. Un text schimbat. În loc de: „În Lege" el spune: „În Legea lui Moise". Însă mai întâi spune: „Oare pe acestea nu le spune și Legea?"[2011]

[2009] *1 Corinteni* 5, 7.
[2010] *1 Corinteni* 6, 16
[2011] *1 Corinteni* 9, 8-9.

Combaterea a șaptea și a cincisprezecea. Chiar dacă în a doua expresie ai schimbat forma, Marcion, și ai scris: „În Legea lui Moise", crezând că adaosul lui „Moise" ar aduce înstrăinarea Legii lui Dumnezeu, este de ajuns pentru a-ți combate nesăbuința nodul anterior: „Oare pe acestea nu le spune și Legea?" Căci și Legea a lăsat scris: „Să nu legi gura[2012] boului care treieră"[2013]. Și totuși nu ai făcut nicio vătămare adăugând numele lui Moise, ba chiar acest lucru ne e nouă de folos și ne-ai întărit mărturia, pentru că, fără să îți dai seama, admiți că „în Legea lui Moise" și „Legea spune" se referă la Legea lui Dumnezeu. Căci Apostolul continuă, îmbinând cele spuse și adaugă: „Oare Dumnezeu Se îngrijește de boi? El însă a vorbit chiar pentru noi"[2014]. Iar dacă Legea a vorbit prin apostoli, Dumnezeu, Cel care a vorbit prin Lege, fără îndoială că Se îngrijește de apostolii lui Hristos și îi sfătuiește să nu-și pună botniță, mai ales în propovăduirea învățăturii lui Hristos Însuși, cât și în primirea liberă a hranei zilnice de la oameni. De aceea El nu vede în apostoli pe unii străini de dumnezeirea Sa, la fel după cum nici apostolii nu-L socotesc un Dumnezeu străin. Sfântul Apostol, prin insuflare de la Domnul, ne dă mărturie prin toată făptura, spunând: „Oare Dumnezeu Se gândește la boi? Nu, ci a grăit prin apostoli". Și, dacă a vorbit prin apostoli și este creator al oamenilor și al viețuitoarelor, printre care se află boii și vrăbiile[2015], târâtoarele și fiarele sălbatice, peștii și altele, de toate Se îngrijește Dumnezeu, de fiecare potrivit măsurii lor. Iar El Se îngrijește de toate, precum spune Scriptura: „Tu îi vei izbăvi pe oameni și pe viețuitoare, Doamne!" Și a mai spus: „Cine a dat hrană corbilor?" și: „Puii de corb strigă către Domnul, căutând mâncare", precum și: „Tu le vei da hrană tuturor"[2016]. Însă a poruncit să nu pună botniță boului chiar în clipa treieratului, tocmai pentru că astfel ar fi dovedit că Dumnezeu nu este în stare să le hrănească pe viețuitoare altfel decât prin hrana dată de oameni. Însă Sfântul Apostol a arătat că Domnul Se îngrijește de boi la vremea treieratului și oprește să li se pună botniță nu pentru că i-ar lipsi hrana, ci tocmai pentru că voia să arate obiceiul apostolilor

[2012] Literal: să nu pui botniță.
[2013] *1 Corinteni* 9, 9 (*Deuteronomul* 25, 4).
[2014] *1 Corinteni* 9, 9-10.
[2015] *Cf. Matei* 6, 26; 10, 29.
[2016] *Psalmul* 146, 9; *Iov* 38, 41.

în chip alegoric[2017]. El Își arată providența Sa pentru toate făpturile Sale, cele care cad sub simțuri, și Se îngrijește în același chip de toate. Apostolul nu a scris acestea împotrivindu-se Mântuitorului, pentru ca mulți să nu își găsească aici un pretext. Căci sunt și altele spuse despre boi și despre păsări, grăite chiar de Mântuitorul: „Oare nu se vând două vrăbii pentru un bănuț?"[2018] Căci, dacă două vrăbii se vând pentru un bănuț, „niciuna dintre ele nu va cădea în cursă fără voia Tatălui vostru"[2019], Care este în ceruri. El poartă de grijă în chip egal de toate făpturile; atunci Se va îngriji și mai mult de cele mai însemnate, potrivit superiorității firii lor spirituale. În concluzie, trebuie să mărturisim că Același Dumnezeu este Creator și Demiurg și Legislator atât al Vechiului, cât și al Noului Testament, Dumnezeul cel Bun și Drept, Domnul tuturor.

Scolia a opta și a șaisprezecea. „Oare Dumnezeu poartă de grijă boilor?"[2020]

Combaterea a opta și a șaisprezecea. Am discutat deja pe larg și am lămurit mai înainte aceste cuvinte. Este de ajuns ce am spus și socotesc că e inutil să mă repet.

Scolia a noua și a șaptesprezecea. „Căci nu voiesc, fraților, ca voi să nu știți că părinții noștri au fost toți sub nor și că toți au trecut prin mare. Și toți au mâncat aceeași mâncare duhovnicească; și toți aceeași băutură duhovnicească au băut, pentru că beau din piatra duhovnicească ce îi urma. Iar piatra era Hristos. Dar cei mai mulți dintre ei nu au plăcut lui Dumnezeu. Și acestea s-au făcut pilde pentru noi, ca să nu poftim la cele rele, cum au poftit aceia. Nici închinători la idoli să nu vă faceți, ca unii dintre ei, precum este scris: «A șezut poporul să mănânce și să bea și s-au sculat la joc»; nici să ispitim pe Hristos, precum spune: «Aceste lucruri s-au petrecut cu ei ca pildă, însă au fost scrise pentru noi»" și celelalte[2021].

Combaterea a noua și a șaptesprezecea: O, cât de multă nebunie! Cine, având ochi, va rătăci de la lumina soarelui de îndată

[2017] Aluzie la obiceiul potrivit căruia apostolii și misionarii creștini din veacul I se bucurau de ospitalitatea comunităților unde predicau.
[2018] *Matei* 10, 29.
[2019] *Luca* 12, 6.
[2020] *1 Corinteni* 9, 9.
[2021] *1 Corinteni* 10, 1-7, 9, 11.

ce acesta a și răsărit? Căci Sfântul Apostol spune că acei oameni de demult erau strămoșii lor, care au călătorit sub nor și prin mare, care au băut băutura cea duhovnicească din piatra cea spirituală care îi însoțea. Iar acea piatră era Hristos. Acum însă cine se va încrede în nebunia lui Marcion, cel care a întunecat cugetul său și al celor care îl ascultă, astfel încât să afirme că Hristos este străin faptelor Legii, cele recunoscute de Apostol că sunt după adevăr, și nu în aparență? Iar Apostolul spune că Hristos nu binevoiește în cea mai mare parte dintre aceștia; asta a fost spusă, fără îndoială, din pricina faptelor nesăbuite ale acestora. Dar, de vreme ce „nu binevoiește" în cei care săvârșesc cele lipsite de evlavie față de Lege, asta înseamnă că Se mânie și împotriva altora de acest fel, fiindcă El este Cel care a dat Legea, iar El învață că Legea este dată chiar de El, la vremea ei, și că și-a avut lucrarea ei îndreptățită până la venirea Sa în carne. Pentru că Stăpânul casei se cuvine să dea slujitorilor Săi cele potrivite fiecărei împrejurări. Dar îndată mai adaugă: „Și acestea s-au făcut pilde pentru noi, ca să nu poftim la cele rele, cum au poftit aceia. Nici închinători la idoli să nu vă faceți, ca unii dintre ei". Însă nu îi pune pe toți sub aceeași osândă. Dar tu, Apostole, de unde știi aceste lucruri? Iar el ne lămurește: „Precum este scris: «A șezut poporul să mănânce și să bea și s-au sculat la joc»[2022]". De aceea, Scriptura este adevărată, de unde își ia și Apostolul dovada pentru a-i combate pe cei nelegiuiți. Apoi mai spune: „Să nu-L ispitim pe Domnul". Însă Marcion, în loc de „Domnul", are „Hristos", cu toate că „Hristos" și „Domnul" înseamnă cam același lucru, deși lui Marcion nu i se pare așa, de vreme ce „Hristos" este așezat în primul rând prin cuvintele: „Iar piatra era Hristos. Dar cei mai mulți dintre ei nu au plăcut lui Dumnezeu"! Iar Sfântul Apostol, recapitulând tot, spune: „Toate acestea s-au întâmplat spre pildă, însă au fost scrise pentru noi, spre luare-aminte". Dar cel care a scris acele fapte pentru a ne atrage luarea-aminte s-a îngrijit astfel de cei pe care îi amenința, ca să nu „poftească și ei acele lucruri rele". De aceea, Cel care nu dorește ca noi să „poftim lucrurile cele rele" este bun, nicidecum rău. Și astfel ne îndeamnă să ne îngrijim de lucrurile de care poartă și El grijă. Iar El este atât bun, cât și drept, Dumnezeul tuturor celor ce au fost mai înainte pomeniți, precum și al celor cărora le atrage luarea-aminte mai apoi; El este Creatorul

[2022] *Ieșirea* 32, 6.

tuturor lucrurilor, Demiurgul și Dătătorul Legii celei vechi. El ne-a dăruit Evanghelia, precum și pe apostoli ca pe niște călăuze.

SCOLIA A ZECEA ȘI A OPTSPREZECEA. „Așadar, despre ce vorbim? Că o victimă sacră este ceva sau un animal jertfit idolilor înseamnă ceva? Nu, ci cele pe care ei le jertfesc le aduc demonilor, nu lui Dumnezeu”[2023]. Aici Marcion a adăugat „victimă sacră”.

COMBATEREA A ZECEA ȘI A OPTSPREZECEA. Dar ce ni se spune aici? „Că o victimă sacră este ceva sau un animal jertfit idolilor înseamnă ceva? Nu, ci cele pe care ei le jertfesc le aduc demonilor, nu lui Dumnezeu.” Apostolul nu respinge vechea epocă a părinților de până la el și până când Ierusalimul a rămas neclintit în picioare, spunând că aceia care jertfesc idolilor jertfesc, de fapt, demonilor. Așadar, nu îi osândește pe cei care jertfesc Domnului, asta în vremea în care era nevoie de astfel de jertfe. Îi osândește însă pe aceia care jertfesc idolilor nu pentru jertfa ca atare, ci pentru că oferă acea jertfă idolilor, în loc să I-o aducă lui Dumnezeu. Căci nu jertfesc pentru a avea hrană legiuită de Dumnezeu după rânduială, ci, în nesăbuința lor, aduc jertfă demonilor. [...][2024] Tu însă, Marcion, ai adăugat „victimă sacră” și ai crezut că prin unirea a două cuvinte, „templu” și „idol”, s-ar înțelege o relație între cele două feluri de jertfe! Însă lucrurile nu stau deloc așa. Căci, dacă, după venirea Noului Testament, s-ar fi adus în continuare jertfe lui Hristos în același chip și I s-ar fi adus animale ca jertfă, am fi putut crede minciuna ta plină de înșelăciune. Însă, acum, cei care aduc jertfă lui Dumnezeu o aduc, de fapt, lui Hristos, în vreme ce aceia care aduceau odinioară jertfe în Templul din Ierusalim, precum și cei care aduc acum jertfe idolilor, se amestecă unii cu alții și devin cei care aduc jertfă demonilor, nu lui Dumnezeu. Însă, de vreme ce niciunul, de la venirea lui Hristos și de la Noul Testament, nu mai aduce sacrificii de animale lui Hristos, adaosul tău este acum evident. Este firesc ca textul Apostolului să aibă „victimă sacră” și „animal jertfit idolilor”, care ar putea fi considerate unul și același lucru de cel înzestrat cu dreaptă judecată. Aici nu aveam decât o folosire improprie a acestui cuvânt de către Apostol, din pricina datinii omenești de a numi idolul drept „sacru”.

[2023] *1 Corinteni* 10, 19-20.
[2024] Lacună în text.

Astfel, se prăbușește din toate părțile falsa ta cugetare, de vreme ce adevărul a fost dovedit, cum că aceia care aduc sacrificii idolilor săvârșesc un lucru mincinos cu acea „victimă sacră" – potrivit expresiei lor – pe care o jertfesc, nefăcând altceva decât „să aducă jertfe demonilor, nu lui Dumnezeu". Dar nu tot asta se petrecea și cu cei care aduceau jertfe lui Dumnezeu, după dreptate, potrivit Legii. Însă acest lucru nu se mai petrece acum, potrivit voinței lui Dumnezeu, după cum chiar El spusese încă din vremurile străvechi, prin profetul Ieremia: „De ce Îmi aduci tămâie de la Saba și scorțișoară din ținuturi îndepărtate?" și: „Nu îmi plac deloc jertfele voastre"[2025]. Iar în alt loc: „Ia-ți victimele tale, o Israel, și mănâncă din carne! Fiindcă nu am dat porunci despre victime părinților voștri în ziua când i-am luat de mână pentru a-i scoate din ținutul Egiptului, ci le-am poruncit ca să se poarte cu dreptate față de aproapele lor"[2026]. El spune: „Nu le-am dat porunci", însă îi zice lui Moise în Lege: „Fiecare dintre fiii lui Israel care aduce o jertfă de boi și mioare să o aducă dintre cele lipsite de metehne"[2027] și iarăși: „Dacă poporul păcătuiește, să aducă jertfă un viței"[2028]. A arătat astfel că primea cu bunăvoință jertfele aduse în acea vreme pentru mântuirea poporului, nu pentru că ar fi avut nevoie de ele sau pentru că le-ar fi dorit, ci pentru că Se arăta înțelegător față de neputința lor și față de prejudecățile omenești. Scopul era întoarcerea cugetului omului de la politeism la cunoașterea Unicului Dumnezeu. Căci cugetarea lor era puternic înrădăcinată în acest cult al jertfelor, presupuse lucrări evlavioase aduse idolilor pentru a-i îmbuna și a dobândi mântuirea. De aceea, pentru a nu-i tulbura prin înlăturarea bruscă a datinii jertfelor și a închipuirilor politeiste, Dumnezeu a îngăduit ca să mai dăinuie o vreme jertfele, dar acestea să fie săvârșite în numele Său.

Astfel, cunoscând că El este Unicul Dumnezeu și crezând cu tărie în El, I-au înțeles strigătul: „Oare voi mânca Eu carne de tauri și voi bea sânge de țapi?"[2029], precum și: „Oare Mi-ați adus voi, casa lui Israel, jertfe în pustie, vreme de patruzeci de ani?"[2030] Cu toate

[2025] *Ieremia* 6, 20.
[2026] *Ieremia* 7, 21-23.
[2027] *Leviticul* 22, 18-19.
[2028] *Leviticul* 5, 17-18.
[2029] *Psalmul* 49, 14.
[2030] *Amos* 5, 25. Interpretarea acestui text este controversată, pentru că la întrebarea de aici se poate răspunde atât pozitiv, cât și negativ. Încă din *Faptele Apostolilor* 7, 42-43,

acestea, pe atunci s-au adus multe jertfe, însă Dumnezeu vorbește astfel pentru a arăta că aceia nu I le aduceau Lui, iar El nu le primea (deși le aduceau în numele Lui). Ci era vorba doar de o simplă obișnuință a acelora de a aduce jertfe, ce avea să dureze până când avea să le schimbe datina și să îi strămute de la mulți zei la Unicul Dumnezeu. Iar prin Acest Unic Dumnezeu ei urmau să învețe că El nu a avut, nici nu are nevoie de jertfe, iar aceasta va avea loc prin întruparea Fiului Său. Acum o singură jertfă le va mistui pe toate celelalte jertfe de dinainte, iar aceasta este jertfa lui Hristos; „Hristos, Paștile noastre, S-a jertfit pentru noi"[2031], după cum spune Scriptura. Legea ne-a fost pedagog[2032] tocmai către aceste Paști, către această învățătură și către această jertfă, deschizându-ne calea grație valorii ei simbolice și călăuzindu-ne către învățătura cea desăvârșită.

SCOLIA A UNSPREZECEA ȘI A NOUĂSPREZECEA. „Bărbatul nu trebuie să își lase părul lung, fiindcă este slavă și chip al lui Dumnezeu."[2033]

COMBATEREA A UNSPREZECEA ȘI A NOUĂSPREZECEA. Apostolul definește bărbatul nu doar ca pe chipul lui Dumnezeu, ci și ca pe „slava" Lui. Iar părul este corporal, de vreme ce e o parte anume a trupului, nu a sufletului, iar această făptură este definită ca deloc străină Dumnezeului celui Bun, prin faptul că toate cele petrecute în Vechiul Testament se împlinesc în Noul Testament.

SCOLIA A DOUĂSPREZECEA ȘI A DOUĂZECEA. „Însă Dumnezeu a alcătuit trupul."[2034]

COMBATEREA A DOUĂSPREZECEA ȘI A DOUĂZECEA. Dacă „Dumnezeu a alcătuit trupul", iar Apostolul nu propovăduiește un alt dumnezeu în afară de Cel ce este, mărturisind că Dumnezeu a creat

---

textul era interpretat ca o condamnare a ritualismului veterotestamentar: „Și S-a întors Dumnezeu și i-a dat pe ei să slujească oștirii cerului, precum este scris în cartea proorocilor: «Adus-ați voi Mie, casă a lui Israel, timp de patruzeci de ani, în pustie, junghieri și jertfe? Și ați purtat cortul lui Moloh și steaua dumnezeului vostru Remfan, chipurile pe care le-ați făcut ca să vă închinați la ele! De aceea vă voi strămuta dincolo de Babilon»". *Epistola lui Barnaba* va merge mai departe și va considera că jertfele din Vechiul Testament au fost inspirate de diavolul. Sfântul Epifanie nu merge atât de departe, ci consideră aceste sacrificii drept o concesie făcută Israelului, o oază de monoteism într-o mare politeistă.

[2031] *1 Corinteni* 5, 7.

[2032] *Cf. Galateni* 3, 24.

[2033] *1 Corinteni* 11, 7, 15.

[2034] *1 Corinteni* 12, 24.

mădularele și trupul, el nu mai recunoaște un alt Dumnezeu în afară de Demiurg, Cel singur Bun, Creator, Drept, Făcător al tuturor lucrurilor. Una dintre aceste lucrări ale Sale este chiar omul, desăvârșit alcătuit în mădularele sale.

Scolia a treisprezecea și a douăzeci și una. Cuvintelor: „Dar în Biserică voiesc să rostesc cinci cuvinte cu înțeles", Marcion le-a adăugat în chip înșelător: „Din pricina Legii"[2035].

Combaterea a treisprezecea și a douăzeci și una. Darul grăirii în limbi este o harismă a Duhului. Dar despre ce fel de limbi vorbește Apostolul? Căci nu vorbește doar despre cunoașterea limbii ebraice, minunat alcătuită, cu deosebitele și frumoasele ei expresii variate, ci și despre pedanta limbă a elenilor, căci Dumnezeu nu îngăduie în Biserică o singură limbă, precum vedem că se străduiau să arate unii aț ățători de fațiuni care lucrau la Corint (cei cărora le era adresată epistola), care se făleau cu dialectul lor atic, eolic sau doric. Prin aceste cuvinte, Pavel a afirmat că a te putea sluji de limba ebraică pentru a învăța Legea este o harismă duhovnicească, dar a doborât și făloșenia prețioasă a limbii elenilor, arătându-se pe sine mai iscusit vorbitor în greacă, deși el era „iudeu dintre iudei, crescut la picioarele lui Gamaliel"[2036]. De aceea a preluat elogii din Scripturile iudaice și a numit-o o harismă a Duhului celui Sfânt. De aceea, și scriindu-i lui Timotei despre aceleași lucruri, spune: „Tu ai învățat Sfintele Scripturi din tinerețe"[2037]. Iar mai apoi, vorbind cu cei care au învățat de la poeții și oratorii greci, spune lucruri asemănătoare: „Vorbesc în limbi mai mult decât voi toți"[2038], pentru a dovedi că era foarte bine educat și în cultura grecească. Iar stilul scrierilor sale ne arată limpede că era foarte cultivat în aceste lucruri, căci nu au izbutit să-i stea împotrivă[2039] nici epicureii, nici stoicii, care au amuțit în urma tâlcuirii făcute de Apostolul Pavel la inscripția aceea de pe altar, care suna așa: „Dumnezeului celui necunoscut". Aceasta a fost citită și tâlcuită de el după dreptate, și pe dată pusă în legătură cu o altă persoană: „Pe Acel Dumnezeu pe Care voi Îl cinstiți fără să Îl cunoașteți, pe Acesta vi-L propovăduiesc eu"[2040].

[2035] *1 Corinteni* 14, 19.
[2036] *Filipeni* 3, 5; *Faptele Apostolilor* 22, 3.
[2037] *2 Timotei* 3, 15.
[2038] *1 Corinteni* 14, 18.
[2039] *Cf. Faptele Apostolilor* 6, 10.
[2040] *Faptele Apostolilor* 17, 18, 23.

Iar în alt loc a spus iarăși: „Căci și unul dintre prorocii lor a spus: «Cretanii sunt mereu mincinoși, fiare răuvoitoare, pântece pline de lăcomie»”[2041]. Și asta pentru a-l aminti pe Epimenide, vechiul filozof și cel care a construit statuia idolului [Zeus] din Creta. Despre el dă mărturie și Calimah din Cyrene, spunând în chip mincinos despre Zeus: „Cretanii sunt mereu mincinoși. Ei au și clădit un mormânt pentru tine, Doamne! Însă tu nu ești nicidecum mort, fiindcă ești veșnic”[2042].

Ia aminte însă cum vorbește despre darul vorbirii în limbi Sfântul Apostol: „Dar în Biserică voiesc să rostesc cinci cuvinte cu înțeles”, cu alte cuvinte, tâlcuindu-le! La fel și prorocul, scoțând la lumină cele pe care Duhul cel Sfânt i le zugrăvea în minte, dăruiește prorocia cea de folos ascultătorilor săi. Astfel, spune Apostolul, și eu vreau să vorbesc pentru a fi ascultat de Biserică și pentru zidirea ei duhovnicească, și nu pentru a mă edifica pe mine însumi prin strălucirea limbii, fie ea grecească sau ebraică, pe care le cunosc, și astfel voi fi de folos Bisericii, prin limba pe care ea o cunoaște. Tu însă, Marcion, ai adăugat acele vorbe: „Din pricina Legii”, ca și cum Apostolul ar fi vrut să spună: „Vreau să rostesc doar cinci cuvinte în Biserică, din pricina Legii”. Rușinează-te, tu, al doilea Babilon și noua pildă de dezmăț din Sodoma! Până când vei mai amesteca limbile? Până când vei cuteza să faci aceste lucruri împotriva celor care nu pot suferi nedreptate din partea ta? Tu vrei să faci silnicie puterilor îngerești, izgonind din Biserică toate cuvintele adevărului, și să îi spui lui Lot: „Scoate-i afară pe acești bărbați”[2043]. Ceea ce faci acum, faci împotriva ta, însă nu vei putea scoate afară cuvintele adevărului. Mai curând vei fi tu lovit de orbire și vei rătăci în noaptea întunecată, bâjbâind după ușă, și nu o vei găsi până ce va răsări soarele. Tu nu vei vedea Ziua Judecății, în care focul îți va ieși în întâmpinarea minciunii tale. Căci, precum vezi, astfel de lucruri te așteaptă. Nu se aflau deloc în textul Apostolului cuvintele „din pricina Legii”. Acestea au fost adăugate de tine. Și, chiar dacă Apostolul ar fi spus: „Din pricina Legii”, ar fi grăit cele în armonie cu Domnul său, așadar nu „pentru a nimici Legea, ci pentru a o împlini”[2044].

[2041] *Tit* 1, 12.

[2042] Calimah din Cyrene (secolele VII-VI î.Hr.), taumaturg ambulant cretan faimos. Vezi și Clement Alexandrinul, *Protrepticul*, 2, 37, 4.

[2043] Vezi episodul din *Facerea* 19.

[2044] *Matei* 5, 17.

Scolia a paisprezecea și a douăzeci și doua. „În Lege este scris: «În alte limbi și cu alte buze voi vorbi poporului acestuia."[2045]

Combaterea a paisprezecea și a douăzeci și doua. Dacă Domnul nu ar fi împlinit cele ce au fost spuse dinainte de Lege, ce nevoie mai avea Apostolul să pomenească spusele Legii care se împlinesc în Noul Testament? În acest chip, și Mântuitorul a dovedit că El era Cel care a vorbit prin Lege și le-a spus celor din neamul Său: „De aceea, sunt scârbit de acest neam și am grăit: «Veșnic rătăcesc cu inima». Și M-am jurat că nu vor intra în odihna Mea"[2046]. Din aceeași pricină le-a făgăduit lor să le grăiască în alte limbi[2047], după cum a și făcut-o. Vedem astfel că le spune ucenicilor Săi: „Vouă v-au fost încredințate tainele Împărăției, iar acelora li se vorbește în parabole, ca, văzând, să nu vadă"[2048] și cele ce urmează. De aceea este limpede pretutindeni că acelea care se află în Vechiul Testament și sunt împlinite în Noul Testament nu aparțin, primele, unui dumnezeu, iar celelalte, altui dumnezeu, ci cele două Testamente provin de la Același Dumnezeu.

Scolia a cincisprezecea și a douăzeci și treia. „Femeile să tacă în biserici, fiindcă nu le este îngăduit să vorbească, ci să fie supuse, după cum spune și Legea."[2049]

Combaterea a cincisprezecea și a douăzeci și treia. Dacă aceste lucruri poruncite de Sfântul Apostol sunt potrivit Legii Dumnezeului celui Bun, ele sunt pentru păstrarea bunei rânduieli în Sfânta Biserică a lui Dumnezeu, căci Legea nu este deloc lipsită de ordine, fiindcă de la ea vine toată rânduiala cea bună. Nici nu aparține unui dumnezeu străin această Lege care o supune pe femeie bărbatului. Căci și Apostolul încuviințează această poruncă pentru buna rânduială a Bisericii, și o și spune: „După cum grăiește și Legea". Dar unde spune asta Legea, dacă nu prin cuvintele rostite de Dumnezeu către Eva: „Către bărbatul tău, iar el te va stăpâni"[2050]? O mai spune și în alte locuri, dar cel mai vechi text este acesta. Ei bine, dacă femeia a fost supusă bărbatului

[2045] *1 Corinteni* 14, 21; *Isaia* 28, 11.
[2046] *Psalmul* 94, 11-12.
[2047] *Cf. Deuteronomul* 28, 49; *Isaia* 28, 11.
[2048] *Marcu* 4, 11-12.
[2049] *1 Corinteni* 14, 34.
[2050] *Facerea* 3, 16.

prin porunca lui Dumnezeu, iar Apostolul o numește supusă, dând astfel și el o poruncă, deloc potrivnică Dumnezeului Care i-a creat pe bărbat și pe femeie, aceste lucruri ne dovedesc că și Apostolul este dătător de legi ale Aceluiași Dumnezeu, de la Care vin toată Legea și întreg Vechiul Testament. Tot al Lui este și Noul Testament, cu alte cuvinte, cele două Testamente, cele care au subordonat atunci și acum femeia bărbatului, potrivit aceleiași bune rânduieli.

SCOLIA A ȘAISPREZECEA ȘI A DOUĂZECI ȘI PATRA. Cu privire la învierea morților: „Acum că vă fac cunoscută, fraților, Evanghelia pe care v-am binevestit-o" și: „Dacă Hristos nu a înviat, deșartă este" și celelalte. „Astfel propovăduim și tot așa ați crezut", „că Hristos a murit și a fost îngropat și a înviat în a treia zi". „Când ceea ce este muritor se va înveșmânta cu nemurirea, atunci se va împlini ceea ce este scris: «Moartea a fost înghițită de biruință»."[2051]

COMBATEREA A ȘAISPREZECEA ȘI A DOUĂZECI ȘI PATRA. „Acum că vă fac cunoscută, fraților, Evanghelia pe care v-am binevestit-o". Termenii „vă vestesc" și apoi cel de „v-am binevestit-o" nu se pot referi la altă Evanghelie și altă cunoaștere decât acelea ale Unicului Dumnezeu, Care S-a făcut cunoscut prin cele patru Evanghelii și prin apostoli. Iar asta s-a petrecut pentru a-l combate pe Marcion, care a venit după atâția ani de la vremea episcopului Hyginus de la Roma, cel care a fost al nouălea de la desăvârșita trecere în veșnicie a Apostolilor Petru și Pavel.

Și, pentru a-i face să fie cu mare luare-aminte, același Apostol le-a spus: „Chiar dacă noi sau un înger v-ar vesti o altă Evanghelie, alta decât cea primită de voi, să fie anatema!"[2052] El știa, prin harul Duhului Sfânt, că Marcion și cei împreună cu el nu vor urma calea cea atât de bine rânduită. De aceea nu spune: „Vă vestesc Evanghelia", ci: „Vă fac cunoscută Evanghelia", care nu înseamnă alt lucru, ci cele pe care vi „le vesteam", acum vi le reamintesc: „Vă fac cunoscut pentru ce pricină v-am vestit Evanghelia, dacă veți stărui în ea, doar dacă nu ați crezut în zadar"[2053]. Căci, dacă nu păstrați aceste lucruri așa cum vi le-am propovăduit, atunci ați crezut degeaba. „V-am

[2051] *1 Corinteni* 15, 1, 17, 11, 3-4, 54.
[2052] *Galateni* 1, 8.
[2053] *1 Corinteni* 15, 1-2.

vestit că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi, iar a treia zi a înviat, după Scripturi”[2054], nicidecum după vreun basm și nici după învățătura unora care au spus cu de la sine putere cele ce nu se găsesc în Scripturi. Căci iudeii, cu de la sine putere, spun că El nu a înviat. Marcion și alții, cu de la sine putere, spun că El a pătimit și a fost îngropat în aparență. Eu însă vă adeveresc cele „ce sunt după Scripturi”. De îndată însă adaugă: „Astfel propovăduim și tot așa ați crezut, că Hristos a murit și a fost îngropat și a înviat în a treia zi”. Prin urmare, „dacă morții nu înviază, nici Hristos nu a înviat. Iar dacă Hristos nu a înviat, propovăduirea noastră este zadarnică”[2055]. Și, după toate acestea, mai spune: „Căci trebuia ca lucrul care este muritor să se îmbrace cu nemurirea, iar ceea ce este stricăcios să se îmbrace cu nestricăciunea”[2056]. Însă nu a spus că partea aceasta muritoare primește nemurirea, nici că partea aceasta stricăcioasă ar primi nestricăciunea, ci partea aceea care este muritoare și stricăcioasă se înveșmântează cu nemurirea și nestricăciunea.

Dar care este această parte muritoare dacă nu trupul, care e menit nu doar să cuprindă în sine nemurirea, ci a ajuns să se obișnuiască cu ea și urmează să o îmbrace ca pe o haină? Însă asta nu înseamnă că trupul este izgonit, iar numai sufletul se îmbracă cu nemurirea. Dar „ceea ce este muritor” se înveșmântează cu nemurirea, iar „ceea ce este stricăcios” se înveșmântează cu nestricăciunea, cu alte cuvinte, trupul. Căci acesta este supus stricăciunii și morții pentru o vreme, din pricina destrămării care a pătruns în el în urma neascultării lui Adam. Și mai apoi, vorbind de lucrurile cele bune, care se vor împlini prin El, Apostolul grăiește despre cele ce trebuie să se împlinească prin mijlocirea prorociei: „Atunci se va împlini ceea ce este scris: «Moartea a fost înghițită de biruință»”[2057], în parte prin Învierea lui Hristos și a celor care au înviat împreună cu El, căci Evanghelia ne spune că „multe trupuri de sfinți au înviat și au intrat în sfânta cetate”[2058]. Însă va fi înghițită de biruință numai când va dispărea peste tot, din toate trupurile.

[2054] *1 Corinteni* 15, 3-4.
[2055] *1 Corinteni* 15, 13-14.
[2056] *1 Corinteni* 15, 53.
[2057] *1 Corinteni* 15, 54.
[2058] *Matei* 27, 52-53.

Din *A doua epistolă către corinteni*. Aceasta este a treia pentru noi, însă cu ordinea schimbată, fiindcă în canonul lui este amintită prima dată *Epistola către galateni*

SCOLIA ÎNTÂI ȘI A DOUĂZECI ȘI CINCEA. „Căci în El toate făgăduințele lui Dumnezeu sunt «da»; de aceea prin El spunem «Amin» lui Dumnezeu."[2059]

COMBATEREA ÎNTÂI ȘI A DOUĂZECI ȘI CINCEA. Deschide ochii și izbăvește-te, Marcion! Dacă tu nu mai poți face asta fiindcă ești mort, cel puțin aceia care au fost înșelați de tine să-și deschidă ochii și să fugă de la tine ca de un șarpe primejdios, care ucide pe oricine se apropie. „Căci în El toate făgăduințele lui Dumnezeu sunt «da»", iar Apostolul cunoaște făgăduințele lui Dumnezeu prin mijlocirea Legii și a prorocilor; atunci acest „da" al împlinirii făgăduințelor își găsește confirmarea în Hristos. Căci Hristos nu este străin Legii celei vechi și prorocilor, nici lui Dumnezeu, Cel care a vorbit prin Lege și proroci și Și-a împlinit făgăduințele în Hristos. Dar El nu este nici măcar potrivnic lui Dumnezeu, Care a dat Legea și prorocii. Prin faptul că aceste făgăduințe au ajuns da" în El, „de aceea prin El spunem «Amin» lui Dumnezeu". Dumnezeu-Tatăl a făgăduit, iar Hristos confirmă făgăduința; iar Domnul Însuși săvârșește acest „Amin" pentru Dumnezeu, prin mijlocirea Lui în cei care au fost încredințați de El prin această făgăduință. Ei au recunoscut pe Tatăl lor Care a vorbit în Lege și Evanghelie și le-a dat mântuirea celor care au crezut. Ei grăiesc – prin Hristos, Care grăiește întru ei: „Da, Părinte, pentru că așa ai binevoit"[2060].

SCOLIA A DOUA ȘI A DOUĂZECI ȘI ȘASEA. „Căci noi nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos Iisus, Domnul; iar noi suntem slujitorii voștri prin Iisus, pentru că Dumnezeu a spus: «Lumina va străluci din întuneric»."[2061]

COMBATEREA A DOUA ȘI A DOUĂZECI ȘI ȘASEA. Apostolii nu se propovăduiesc pe ei înșiși, ci pe Hristos. În Biserică nu există însă o facțiune care își ia numele apostolilor. Căci nu am auzit vreodată

[2059] 2 *Corinteni* 1, 20.
[2060] *Matei* 11, 26.
[2061] 2 *Corinteni* 4, 5-6.

despre petrini, paulieni, bartolomiți sau tadeiți, ci de o singură propovăduire, a tuturor apostolilor, care se propovăduiesc nu pe ei înșiși, ci pe Hristos Iisus, Domnul. Și astfel toți au dat un singur nume Bisericii, nu al lor, ci pe cel al Domnului lor Iisus Hristos. La Antiohia au început să se numească creștini[2062]. Astfel că Biserica Universală cea unică nu are un alt nume decât pe cel al lui Hristos. Ea este Biserica creștinilor, nu a hristoșilor. A creștinilor, pentru că El este Unul singur, iar de la Acel Unul s-au numit pe sine creștini. Numai după asta și după propovăduitorii Bisericii au ieșit la iveală toate celelalte erezii, care au purtat pecetea feluritelor nume, fie manihei, fie simonieni, valentinieni, ebioniți. Și tu, Marcion, ești unul dintre aceștia, de vreme ce aceia care au fost amăgiți de tine și-au luat numele tău, de vreme ce tu te-ai predicat pe tine însuți, nu pe Hristos!

Apoi adaugă: „Pentru că Dumnezeu a spus: «Să răsară lumina din întuneric!»”[2063] Și care Dumnezeu face să răsară lumina din întuneric, adică din lipsa de cunoaștere a oamenilor, lumină care e cunoașterea lui Hristos ce s-a aprins în inimile noastre? Noi eram odinioară idolatri, însă acum L-am cunoscut pe Dumnezeu, Cel care mai demult a făgăduit prin gura proorocului[2064] că lumina Lui va străluci în lume. De aceea, Dumnezeu nu este străin de Vechiul Testament, nici de cel Nou, după cum am încercat să te înduplecăm, Marcion, pe temeiul rămășițelor de Evanghelie pe care le păstrezi în scris, fără a ne lăsa duși de tine în rătăcire!

Scolia a treia și a douăzeci și șaptea. „Având același duh al credinței, și noi credem, de aceea și vorbim”; aici este tăiat „potrivit celor scrise”[2065].

Combaterea a treia și a douăzeci și șaptea. Nu îți voi mai îngădui niciun loc, orice lucru ai cuteza! Căci, chiar dacă tu înlături fragmentul „după Scripturi”, înțelesul acestor lucruri reiese limpede din contextul de dinainte. După spusele: „Am crezut, de aceea am și grăit”, Apostolul adaugă de îndată: „Având același duh al credinței, noi credem, de aceea și grăim”. Acum oricine cunoaște *Psalmul* 115, pe care îl numim „Aliluia”, cel din cartea lui David și

[2062] *Cf. Faptele Apostolilor* 11, 26.
[2063] *2 Corinteni* 4, 6
[2064] *Isaia* 9, 1.
[2065] *2 Corinteni* 4, 13.

din prorociile sale, știe că acolo e scris „am crezut”[2066]. De aici a luat Apostolul cuvântul și a spus în chip asemănător: „Fiindcă și noi credem și vorbim”, de vreme el este unul din numărul apostolilor. De aceea, nu spune: „Pentru că noi credem, de aceea și grăim”, ci: „Noi credem, și de aceea și grăim”, fiind pus în legătură cu ceilalți apostoli.

Mai apoi spune: „Având același duh”, ca să arate că este Unul și Același Duh Care a grăit prin David și prin apostoli. Prin mijlocirea Acestuia, David a prorocit odinioară și a crezut, fiind în Acel Duh în care se află și astăzi cei care cred acum și vorbesc. Căci acest fel de cugetare este plin de nedreptate și de lăcomie nemăsurată. Dacă Apostolul afirmă că Duhul este Unul și Același, oare cum mai cutează nesăbuința lui Marcion să spună că Duhul din vechime era unul, iar cel din vremea apostolilor un altul? Și mai zice și că acele vorbe au fost rostite chiar de Sfântul Apostol!

Din *Epistola către romani*, a patra, însă acesta este locul ei în canonul lui Marcion, ca să nu mai rămână nimic drept în cele ale lui

Scolia întâi și a douăzeci și opta. „Câți au păcătuit fără Lege vor pieri și fără Lege, iar câți au păcătuit sub Lege vor fi judecați cu Legea. Căci nu cei ce ascultă de Lege sunt drepți în fața lui Dumnezeu, ci aceia care împlinesc Legea sunt îndreptați.”[2067]

Combaterea întâi și a douăzeci și opta. Dacă toți „câți au păcătuit fără Lege vor pieri și fără Lege”, Legea, dacă este ținută, este un ajutor prețios pentru mântuire, iar ea nu îngăduie să piară celor care o păzesc. Iar dacă cei care au păcătuit sub Lege vor fi judecați prin Lege, atunci Legea este judecător al fărădelegilor, nefiind menită pierzării celor judecați, ci dreptei judecăți a acestora, ea cercetându-i pe aceia care o încalcă potrivit dreptății. „Căci nu cei ce ascultă de Lege sunt drepți în fața lui Dumnezeu, ci aceia care împlinesc Legea sunt îndreptați.”

Iar dacă cei care împlinesc Legea sunt drepți în fața lui Dumnezeu, atunci Legea nu este nedreaptă, nici răuvoitoare. Pentru

[2066] *Psalmul* 115, 1.
[2067] *Romani* 2, 12-13.

că prin ea cei care se țin de Lege sunt îndreptați. Iar tot din Lege provine și credința în Hristos, prevestită în prorocii. Fără El nimeni nu poate fi îndreptat, iar cel care crede în El în chip potrivnic celor prorocite în Lege, nici acela nu poate fi îndreptat, fiindcă Hristos este împlinirea Legii, după spusa Apostolului: „Hristos este însă plinirea Legii spre îndreptare”[2068]. El spune că a fi fără Lege înseamnă a fi fără Hristos, iar fără Hristos nu există îndreptare. De fapt, nici iudeii nu vor fi îndreptați fără Hristos, tocmai pentru că nu L-au primit pe Hristos, nici tu, Marcion, nu vei fi îndreptat pentru că respingi Legea!

Scolia a doua și a douăzeci și noua. „Tăierea împrejur este folositoare dacă împlinești Legea, dar, dacă ești călcător al Legii, tăierea ta împrejur devine netăiere împrejur.”[2069]

Combaterea a doua și a douăzeci și noua. Dacă Apostolul spune că tăierea împrejur este folositoare, atunci cine va mai bodogăni împotriva lucrurilor folositoare, dacă nu acela care se aseamănă șarpelui? Iar tu, Marcion, i te asemeni acestuia, căci și el a răstălmăcit cuvintele lui Dumnezeu și a izbutit să o înduplece pe Eva, spunând: „Nu veți muri cu moarte”[2070]. Apostolul a legat Legea de tăierea împrejur și a dovedit că tăierea împrejur se potrivea cu Legea și că această rânduială era dată de Însuși Dumnezeu, Cel care a lăsat tăierea împrejur pentru un anumit timp. Pe temeiul acestei Legi se crede în Hristos, Cel care le dăruiește credincioșilor puterea de a lucra ceea ce este desăvârșit.

Scolia a treia și a treizecea. „Fiindcă ai chipul cunoașterii și adevărului în Lege.”[2071]

Combaterea a treia și a treizecea. Cunoașterea are o formă, iar de la forma aceea ni se arată care este natura acelui lucru; iar apostolii și ucenicii lor sunt cei care au cunoașterea adevărului și cunosc forma Legii, cu alte cuvinte au înțeles natura Legii, așadar cunoașterea și adevărul ce provin din forma Legii. Deci Legea nu este străină de cunoaștere și de adevăr.

[2068] *Romani* 10, 4.
[2069] *Romani* 2, 25.
[2070] *Facerea* 3, 4.
[2071] *Romani* 2, 20.

Scolia a patra și a treizeci și una. „Căci Hristos, pe când noi eram neputincioși, a murit pentru cei nedrepți la vremea potrivită.”[2072]

Combaterea a patra și a treizeci și una. Termenii „pe când” și „a murit” nu arată ceva aparent, ci un lucru cât se poate de adevărat. Căci, dacă era ceva aparent, ce nevoie mai era să se spună „pe când”, fiindcă Hristos Se putea arăta în orice clipă în chip aparent, fie acum, fie atunci? Nu mai trebuia să se spună: „Pe când noi eram neputincioși”, fiindcă acel „pe când” ne arată tocmai că Hristos era mort în acea vreme și a fost îndreptat prin moarte, ca să nu mai poată muri Cel care a murit o singură dată pentru păcătoși[2073], iar El nu mai putea astfel muri.

Scolia a cincea și a treizeci și doua. „Astfel încât Legea este sfântă, iar porunca sfântă și dreaptă și bună.”[2074]

Combaterea a cincea și a treizeci și doua. El afirmă că Legea este sfântă, iar porunca presupusă de ea, la fel, și adeverește acest lucru prin trei mărturii, definind-o „sfântă”, „dreaptă” și „bună”. În acest chip te înfruntă și pe tine, Marcion, și ne învață că Legea ține de Cel Sfânt, a Cărui poruncă este și ea sfântă, pentru că El este Sfânt și Bun. De vreme ce provine de la Cel Bun, porunca este numită și ea bună, iar pentru că provine de la Cel Sfânt, este numită sfântă; în sfârșit, fiindcă vine de la Cel Drept, este numită și ea dreaptă. Căci Acela este Unul și Același, Care era și atunci, și acum Bun, Drept și Sfânt. De aceea, și porunca Lui era și atunci, și acum, în Lege și în Noul Testament, a Celui Sfânt, Drept și Bun.

Scolia a șasea și a treizeci și treia. „Astfel ca dreptatea Legii să se desăvârșească în noi.”[2075]

Combaterea a șasea și a treizeci și treia. Dacă în apostoli și în noi se împlinește dreptatea din Lege, cum de mai îndrăznești tu, Marcion, să spui că Legea e străină apostolilor lui Dumnezeu, care sunt îndreptați pentru că au împlinit Legea?

[2072] *Romani* 5, 6.
[2073] *Romani* 6, 10.
[2074] *Romani* 7, 12.
[2075] *Romani* 8, 4.

Scolia a șasea și a treizeci și patra. „Căci sfârșitul Legii este Hristos, spre îndreptarea oricui crede.”[2076]

Combaterea a șasea și a treizeci și patra. Hristos a venit „ca să îndrepteze pe oricine crede”, de vreme ce Legea nu e deplină până ce a plinit-o Hristos cu venirea Lui. Așadar, voi, iudeilor, dacă stăruiți în Lege și dacă nu veți crede și nu-L veți primi pe Hristos, Care a venit să locuiască printre voi, nu veți fi desăvârșiți! Nici tu, Marcion, nu vei putea fi mântuit în Hristos dacă nu Îi primești începutul și rădăcina propovăduirii Sale, care este Legea. Pe temeiul acesteia este Hristos cunoscut și îl desăvârșește pe acela care nu este dezgustat de Lege ca de ceva străin lui Hristos.

Scolia a opta și a treizeci și cincea. „Căci acela care îl iubește pe aproapele său a împlinit Legea.”[2077]

Combaterea a opta și a treizeci și cincea. Dacă Legea se împlinește prin iubirea aproapelui, Legea nu este străină lui Hristos și lui Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos și Dumnezeu, de vreme ce ea ne poruncește să îl iubim pe aproapele[2078]. Mai mult, Dumnezeu este iubire[2079], iar toate lucrurile pe care le propovăduiește El sunt propovăduite toate la fel, atunci și acum, atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament.

Din *Întâia epistolă către tesaloniceni*, a cincea pentru el, a opta în textul Apostolului.

Nu dăm aici niciun loc pentru că Marcion păstrează cu totul deformat locurile pe care le-a înlăturat.

Din *A doua epistolă către tesaloniceni*, a șasea pentru canonul lui, a noua în textul Apostolului.

Din nou făcută ferfeniță de același Marcion, din nou nu dăm niciun loc.

[2076] *Romani* 10, 4.
[2077] *Romani* 13, 8.
[2078] *Cf. Leviticul* 19, 18: „Să nu te răzbuni cu mâna ta și să nu ai ură asupra fiilor poporului tău, ci să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru”.
[2079] *1 Ioan* 4, 8, 16.

Din *Epistola către efeseni*, a șaptea pentru el, a cincea în textul Apostolului, din care dăm aceste locuri:

SCOLIA ÎNTÂI ȘI A TREIZECI ȘI ȘASEA. „Aminitiți-vă, voi, cei ce odinioară erați păgâni, voi cei chemați netăiați împrejur, așa-numiții netăiați împrejur de mână de om în carne, care în acel timp erați fără de Hristos, înstrăinați de cetățenia lui Israel și străini de Legământul făgăduinței! Erați și lipsiți de nădejde, erați fără de Dumnezeu în lume. Acum însă, în Hristos Iisus, voi, care erați departe, ați ajuns apropiați prin sângele Lui. El însă este pacea noastră, El Care a făcut din cele două un singur popor”[2080] și celelalte.

COMBATEREA ÎNTÂI ȘI A TREIZECI ȘI ȘASEA. Verbul „amintiți-vă” arată momentul exact în timp. „Voi, cei chemați [...] așa-numiții” arată, de fapt, lucrurile reale în chip simbolic, iar Pavel spune: „În carne” pentru a arăta ceea ce era simbolic în carne și aștepta vremea Duhului, când se vor arăta lucrurile mai desăvârșite decât simbolul. Fiind fără Hristos, cei din tăierea împrejur erau despărțiți de obștea lui Israel și astfel înstrăinați de făgăduința Testamentului. Căci cei care se aflau în acea stare nu aveau nădejde, ci erau lipsiți de Dumnezeu în această lume, după cum s-a arătat în cuvintele Apostolului.

Însă tu, Marcion, nu vezi și nu asculți nimic, căci altminteri ai fi înțeles câte bunuri a adus Legea pentru cei care trăiau în acele timpuri, după cum spune Sfântul Apostol: „Căci în Hristos Iisus, voi, care odinioară erați departe, ați ajuns acum apropiați prin sângele Lui. El însă este pacea noastră, El Care a făcut din cele două un singur popor”. Iar dacă a făcut din cele două popoare unul, fără să-l nimicească pe primul pentru a-l alcătui pe al doilea, asta înseamnă că nici primul nu este străin de El, nici că El l-a despărțit pe al doilea de primul, ci le-a unit pe amândouă într-unul singur, iar asta nu s-a petrecut în aparență, ci în realitate, „prin sângele Său”, după cum arată întemeiata învățătură a Apostolului.

SCOLIA A DOUA ȘI A TREIZECI ȘI ȘAPTEA. „De aceea spune: «Trezește-te, cel ce dormi, și învie din morți, iar Hristos te va lumina!»”[2081]

[2080] *Efeseni* 2, 11-14.
[2081] *Efeseni* 5, 14.

Combaterea a doua și a treizeci și șaptea. De unde sunt venite cuvintele Apostolului: „De aceea spune", dacă nu, fără îndoială, din Vechiul Testament? Acestea se găsesc la profetul Ilie[2082]. Dar de unde le-a luat Ilie? El a fost unul dintre profeții care și-au petrecut viața după Lege, umblând potrivit Legii și profeților. Dacă profeția sa: „Trezește-te, cel ce dormi, și învie din morți, iar Hristos te va lumina!" Îl privește pe Hristos, fără îndoială că acea primă preînchipuire s-a împlinit în Lazăr și în alții[2083], iar cei de față din această pricină discutau.

Marta și Maria spuneau: „«Deja miroase căci este a patra zi», în vreme ce aceia din jurul mai-marelui sinagogii ziceau: «Nu mai tulburați pe Învățătorul», iar El spunea: «Nu vă temeți, căci nu a murit, ci doarme»"[2084]. Deja din vremurile vechi e limpede că propovăduirea afirma limpede învierea, care va avea loc prin mijlocirea lui Hristos, arătând autoritatea și ușurința cu care vor fi împlinite acestea de către Hristos.

Căci, după cum unui om îi este foarte lesne să îl trezească pe cineva care doarme, însă nu e mort, cu glasul său, la fel și pentru Hristos era cât se poate de lesnicios să poruncească: „Lazăre, vino afară!"[2085] și: *Kumi kumi talitha*, adică: „Ridică-te, fiică!"[2086]

Și, prin aceste pilde foarte limpezi, Logosul a dorit să arate ce înțeles are chemarea noastră și că Hristos, prin chemarea Sa, ne va trezi din faptele cele moarte și din somnul cel greu care ne copleșise[2087]. Tot El ne va lumina prin această chemare. Dar asta e a doua chestiune însemnată a textului. Însă așteptarea desăvârșită și universală se va împlini atunci când El Însuși (Care ne spune: „Eu sunt învierea"[2088]) ne va chema pe toți și ne va trezi cu trupul și cu sufletul, luminându-ne cu viitoarea Sa venire.

Scolia a treia și a treizeci și opta. „De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa, iar cei doi vor deveni o singură carne"[2089], fără „femeia sa".

[2082] Probabil că este vorba despre o apocalipsă apocrifă, atribuită profetului Ilie, sau o contaminare a textului de la *Isaia* 26, 19.
[2083] Alte persoane înviate de Mântuitorul.
[2084] Se confundă cele două episoade evanghelice.
[2085] *Ioan* 11, 43.
[2086] *Marcu* 5, 41.
[2087] *Cf. Evrei* 6, 1.
[2088] *Ioan* 11, 25.
[2089] *Efeseni* 5, 31.

COMBATEREA A TREIA ȘI A TREIZECI ȘI OPTA. După cum am arătat în mai multe locuri, spusele Legii nu sunt străine învățăturii Apostolului, chiar dacă înlături „femeii sale", o Marcion! Dar acele vorbe: „Și vor deveni o singură carne" răstoarnă toată falsificarea ta.

Din *Epistola către coloseni*, a opta pentru el, dar a șasea în textul Apostolului

SCOLIA ÎNTÂI ȘI A TREIZECI ȘI NOUA. „Nimeni să nu vă osândească, așadar, cu privire la mâncăruri sau băutură sau cu privire la lunile noi ori cu privire la sabate. Acestea sunt urme al lucrurilor care vor veni."[2090]

COMBATEREA ÎNTÂI ȘI A TREIZECI ȘI NOUA. O Marcion, umbra nu vine de nicăieri altundeva decât de la un corp, iar corpul nu poate exista fără a i se arăta umbra! De aceea, prin rămășițele din Sfintele Scripturi pe care încă le-ai mai păstrat, cei înșelați de tine vor înțelege că nici poruncile cele vechi cu privire la mâncare și la băuturi și la luni noi și la sărbători nu erau străine de bunurile viitoare. Acelea erau umbre ale bunurilor viitoare, iar prin aceste umbre noi am ajuns la corpul bunurilor de acum, care au fost zugrăvite ca niște umbre în Lege și împlinite în Hristos.

Epistola către Filimon, a noua pentru el

Acesta este locul ocupat de epistolă în canonul lui Marcion, dar în textul Apostolului ea e pe ultimul loc. În unele manuscrise este numărată ca a treisprezecea, mai înainte de *Epistola către evrei*, care este a paisprezecea. Alte manuscrise păstrează *Epistola către evrei* pe locul al zecelea, mai înainte de cele două Epistole către *Timotei*, cea către *Tit* și către *Filimon*. Dar toate manuscrisele întregi și demne de crezare păstrează *Epistola către Romani* ca prima, nu ca tine, Marcion, care ai pus *Epistola către galateni* pe primul loc. Însă, cu privire la această *Epistolă către Filimon*, nu mai dăm aici niciun citat, de vreme ce a fost nimicită cu totul de acest Marcion.

[2090] *Coloseni* 2, 16.

Epistola către filipeni, a zecea pentru el

În canonul lui Marcion, aceasta este a zecea și ultima; dar, la Apostol, ea este a șasea. Nici din aceasta nu vom cita nimic, de vreme ce totul este ruinat acolo de acesta.

Și așa se sfârșește tratatul în care Marcion a pus laolaltă rămășițele păstrate de el din *Evanghelia după Luca* și din Apostol, și din operele sale. Din acestea am scos argumentele împotriva lui, pe temeiul celor păstrate de el, și am expus combaterea lor. El a mai adăugat în așa-numitul lui „tratat apostolic" un fragment din așa-numita *Epistolă către laodiceeni*:

Scolia întâi și a patruzecea. „Un singur Domn, o singură credință, un singur botez, un singur Dumnezeu și Tată al tuturor, Care este mai presus de toți, prin toți și în toți."[2091]

Combaterea întâi și a patruzecea. O Marcion, și aceste mărturii tu le-ai adunat nu din așa-zisa *Epistolă către laodiceeni*, care este una și aceeași cu cea către *Efeseni*! În sfârșit, aflăm și înțelegem, citind acestea, învățătura ta și osândim cele trei principii lipsite de început pe care tu le-ai născocit ca fiind deosebite unul de altul. Însă nu aceasta este învățătura și propovăduirea adevărată a Sfântului Apostol, ci acestea nu sunt nimic altceva decât născocirile tale! El a grăit foarte limpede: „Un singur Domn, o singură credință, un singur botez, un singur Dumnezeu și Tată al tuturor, Care este mai presus de toți, prin toți și în toți", cu alte cuvinte prin mijlocirea Legii și a prorocilor, precum și prin apostoli și prin urmașii lor.

13.1. Acesta este tratatul nostru unde am adunat cele spuse mai înainte despre citatele din Scriptură păstrate de Marcion. Dacă cercetează cineva această antologie, se cade să se minuneze de iconomia marelui dar al lui Dumnezeu. 2. Dacă orice fapt este adeverit și confirmat prin mărturia a doi sau trei martori[2092], cu cât mai mult Dumnezeu, prin pronia Sa, a îngăduit ca noi să adunăm și să înfățișăm aici – după cum am spus – șaptezeci și opt de mărturii din Evanghelii și patruzeci de la Apostol!

[2091] *Efeseni* 4, 5-6.
[2092] *Cf. Deuteronomul* 19, 15; *Matei* 18, 16.

3. Iar toate aceste mărturii sunt păstrate până astăzi în cartea lui Marcion și nu sunt contestate de nimeni, iar dacă le adunăm, avem o sută optsprezece și toate se împotrivesc cugetării lui Marcion. O sută optsprezece trimit la persoana Domnului[2093], optsprezece însemnându-L pe Hristos, iar o sută, binecuvântarea pe care o primim de la El. 4. Dar, pe lângă aceste lucruri, el este combătut și prin altă mărturie, din afara Evangheliei și Apostolului, de vreme ce acest vrednic de milă Marcion socotește drept să afirme că acea mărturie din *Epistola către efeseni* este, de fapt, din cea *către laodiceeni*, care nici nu se află în canonul apostolic.

5. Însă acest om dobitocesc, în chip nesăbuit, nici măcar nu le-a citit și a căzut în multe greșeli, fără însă să își dea seama de marea lui cădere, pe care cu toți o mărturisim zi de zi. 6. Dar nimeni să nu se minuneze, pentru că el mărturisește că păstrează ceva din Evanghelie și din scrierile apostolilor, iar astfel nu era cu putință să nu păstreze măcar două trei vorbe din Scriptură.

7. În vreme ce întreaga Scriptură este aidoma unui trup viu, ce mădular mort îi poate oare el găsi, după mintea lui, care să zămislească minciuni împotriva adevărului? Și cu acest scop el a tăiat și a ciuntit multe mădulare ale Scripturii, însă a păstrat pe altele. Iar acestea care au fost păstrate sunt încă vii și nu pot fi date morții, ci însuflețesc mult exprimarea, chiar dacă au fost crâmpoțite de marcioniți în mii și mii de părți.

14.1. După toate acestea, am amintit și că unii marcioniți, prăvăliți cu totul într-un abis al blasfemiei, și-au pierdut pe deplin mintea din pricina învățăturii lor diavolești, ridicându-se cu răutate împotriva numelui nașterii celei de sus, pe care Domnul abia a amintit-o după nume, tunând și fulgerând cu nerușinare împotriva dumnezeirii Sale, pe care o resping.

[2093] Numărul 18 este scris în greacă ιη, adică Ἰησοῦς, iar 100 este ρ. Textul este corupt și greu inteligibil. În *Epistola lui Barnaba*, 9, se vorbește despre valoarea mesianică a pasajului din *Facerea* 14, 14, unde tăierea împrejur a celor 318 slugi ale lui Avraam trebuie înțeleasă numai spiritual, pentru că numărul 318 este simbolul morții pe cruce a Mântuitorului: numărul 300 se scrie în grecește prin litera T, care simbolizează crucea, iar numărul 18 se scrie cu literele care sunt cele două litere de început ale numelui lui Iisus: „Vedeți că Scriptura zice mai întâi «optsprezece» și, după ce face o pauză, zice «trei sute». Optsprezece se scrie cu literele I, zece, și H, opt; din aceste numere ai numele Ἰησοῦς=Iisus; și, pentru că crucea, care are forma literei T, avea să aibă harul, Scriptura zice și «trei sute»; deci numărul aceasta 318 arată pe Iisus cu două litere și crucea cu o literă. Cel care a pus în noi darul sădit al învățăturii Lui știe că nimeni n-a învățat de la mine un cuvânt mai adevărat; dar știu că și voi sunteți vrednici de el”.

2. Căci unii dintre aceștia au îndrăznit, precum am zis, fără a se rușina câtuși de puțin, să afirme că Domnul Însuși ar fi fost fiul celui rău, iar alții că nu era fiul celui rău, ci al Judecătorului sau al Demiurgului. 3. Dar, pentru că era mult mai plin de mărinimie și mai bun decât Tatăl Său (Demiurgul, după cum spun unii, Cel rău, potrivit altora), s-a înălțat la cele de sus, alături de Dumnezeul cel bun, în locurile cele de negrăit, și a rămas unit cu Acela.

4. A fost apoi trimis în lume spre a se împotrivi Tatălui Său, iar El este Hristos, Cel care a nimicit toate legile pe care le-a dat Părintele Său (Cel care a vorbit în Lege sau Dumnezeul cel rău, rânduit de ei ca al treilea principiu). Căci, după cum am arătat, unii vorbesc despre Demiurg, iar alții despre Cel rău.

15.1. Prin urmare, este limpede oricui are dreaptă judecată că gândirea și învățătura acestuia provin de la duhul cel necurat. Nici nu era nevoie să apărăm acest punct de vedere sau să înfățișăm o combatere a lui Marcion, cel care a uitat cu totul de propria sa viață. 2. Căci toți cei înzestrați cu înțelegere vor scoate la lumină pălăvrăgeala lui plină de hule și nerușinatele lui încercări de pierzare.

3. Cu toate acestea, noi obișnuim să nu lăsăm niciun loc plin de mărăcini, ci îl tăiem cu sabia lui Dumnezeu, „cea mai ascuțită decât orice sabie cu două tăișuri, care pătrunde până la despărțitura dintre suflet și duh, dintre încheieturi și măduvă”[2094], după cum spune Scriptura. De aceea nu vom șovăi să spunem câteva cuvinte și despre acestea.

16.1. Mai înainte de toate, dacă acela care este bun s-a născut din cel rău, nu mai stă în picioare teoria celor trei principii. Căci, dacă Tatăl lui Hristos este rău (să nu fie așa ceva, căci El este bun!), atunci are și putința de a-și schimba gândirea, cum s-a petrecut și cu vlăstarul său. 2. Dar iată și altă chestiune: dacă Unul-Născut a venit pentru a-i mântui pe oameni, pentru a-l duce pe tâlhar în rai[2095], pentru a-l chema pe vameș de la masa lui la pocăință[2096], pentru a o tămădui pe desfrânata care L-a uns cu mir pe picioare de patima ei rușinoasă[2097] și pentru a săvârși alte și alte fapte bune, acestea s-au petrecut pentru că Mântuitorul este milostiv și plin de bunătate.

[2094] *Evrei* 4, 12.
[2095] *Luca* 23, 43.
[2096] *Matei* 9, 9-10.
[2097] *Luca* 7, 37-50.

3. Cu atât mai mult ar fi trebuit ca El să îi arate milă Tatălui său și să-l aducă mai întâi pe acesta într-o stare potrivită mântuirii. Astfel, după ce mai întâi l-ar fi convertit pe Tatăl său, și-ar fi dovedit desăvârșita lui bunătate printr-o faptă plină de milostivire față de Tatăl, după cum este scris: „Fă binele mai ales celor ce au aceeași credință ca tine!”[2098], cu atât mai mult față de părinții tăi!

4. Mai adaug și un alt argument acestei combateri împotriva lui Marcion, iar dacă Hristos este fiul unuia dintre ei și își găsește adăpost la celălalt, acesta din urmă nu îl va primi cu încredere. 5. Căci acela care nu i-a fost fidel propriului tată nu va fi crezut de altcineva, din pricina celor săvârșite mai înainte. 6. Sau cu alte cuvinte: o Marcion, Îl vei învinui din nou pe Dumnezeul cel bun că nu a izbutit să îi mântuiască pe cei pe care îi voia și care au primit mila de la El prin Hristos, doar pentru că Îi lipsea un trimis?

7. Căci, dacă Hristos nu ar fi căutat refugiu, după cum spune Marcion, la Dumnezeul cel de sus, Dumnezeul cel bun nu ar fi avut pe cine să trimită, asta dacă tatăl lui Hristos, cum zice Marcion, nu s-ar fi ridicat împotriva fiului său. 8. Sau și mai și: dacă El este Fiul Demiurgului și se împotrivește creației, cu alte cuvinte lucrării Tatălui său, atunci, ar fi trebuit ca, de cum a venit în lume, să-i nimicească pe toți oamenii, spre a pierde cu totul lucrarea Tatălui său, cea săvârșită prin voința acestuia, de vreme ce era potrivnic rânduielilor Demiurgului.

9. Sau, pentru că El a primit puterea de a tămădui, de a îngriji, de a izbăvi, trebuia să arate mai întâi propriului Său Tată lucrarea Sa iubitoare de oameni și mai întâi să-L înduplece pe Acesta să devină asemenea Lui, El fiind bun față de Sine și față de Tatăl Său, iar una și aceeași bunătate ar fi ajuns astfel pricina mântuirii omenirii întregi. 10. Însă nu este deloc așa, după basmele pline de palavre ale acestuia. Nu există trei principii, nici un alt Părinte al lui Hristos, iar El nu este nicidecum vlăstarul Celui rău. Să nu fie!

11. El Însuși spune: „Eu sunt în Tatăl, iar Tatăl este în Mine”[2099]. Iar dacă a avea un Tată este o simplă plăsmuire, atunci acel Tată plăsmuit nu poate exista în El, nici El în Tatăl. 12. Însă Hristos învață cu adevărat că Tatăl Său este bun prin natură în chip veșnic, fiind din veșnicie Dumnezeu, precum și Creatorul

[2098] *Galateni* 6, 10.
[2099] *Ioan* 14, 10.

tuturor lucrurilor, Acesta aflându-Se în El și cu El. Și, în această situație, Hristos îl amenință chiar pe Marcion, când spune aceste lucruri: „Cine nu cinstește pe Fiul nu-L cinstește nici pe Tatăl”[2100], iar în alt loc: „Mânia lui Dumnezeu rămâne peste el”[2101].

13. Acum însă am adus mai multe mărturii că Dumnezeu este Unul singur, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, că este bun și că a dat naștere Cuiva bun, că este dragoste și că a născut Dragostea, că este Izvorul Vieții și că a născut Izvorul Vieții (căci spune Scriptura: „La Tine este izvorul vieții”[2102]). Tot El este Adevărul și a dat naștere Adevărului, este Lumină și a dat naștere Luminii, este Viață și a dat naștere Vieții, fiind fără de început, veșnic și în afara timpului. Prin acestea este combătută pe deplin rătăcirea lui Marcion.

14. După acestea, de vreme ce am dus la bun sfârșit lupta împotriva acestui înșelător prin multe și adevărate argumente, încredințându-ne lui Dumnezeu, vom merge către cele ce urmează. Această erezie de acum a fost deja călcată în picioare aidoma unei mari aspide cu ajutorul cuvântului Mântuitorului, Care nu cunoaște minciuna. El a spus: „V-am dat putere să pășiți peste șerpi și scorpioni și peste toată puterea vrăjmașului”[2103]. Așadar, să purcedem spre a vedea și a combate nesăbuința deșartă a altor erezii, chemând ajutorul lui Dumnezeu.

43. Împotriva lucianiștilor, a douăzeci și treia erezie, dar în șir a patruzeci și treia

1.1. E vorba despre Lucian cel din vechime, nu cel care a trăit de curând în vremea lui Constantin cel Bătrân și pe care arienii îl numără printre mucenici. Acest Lucian mai nou, numit cel Tânăr[2104], s-a alăturat ereziei ariene. Dar despre el vom vorbi mai

[2100] *Ioan* 5, 23.
[2101] *Ioan* 3, 36.
[2102] *Psalmul* 35, 9.
[2103] *Luca* 10, 19.
[2104] Lucian de Antiohia, mort în 312 d.Hr., ar fi fost, potrivit lui Eusebiu de Cezareea (*Istoria bisericească*, IX, 6, 3), preot antiohian, iar după alte izvoare, mucenic, la 7 ianuarie 312, la Nicomedia. A realizat o revizuire a textului *Septuagintei*, iar Fericitul Ieronim (*Despre viețile bărbaților iluștri*, 77) ne spune că ar fi scris mai multe tratate despre credință și scrisori. Știm că a fost considerat de contemporani magistrul lui Arie și al lui Eusebiu de Nicomedia. Lucian a fost excomunicat de episcopii Antiohiei în trei rânduri. Lucian era

târziu, atunci când vom combate acea erezie. Acum tratatul nostru va vorbi despre Lucian cel din vechime[2105]. 2. El învață aceleași lucruri ca Marcion. După părerea mea, păstrează doar Noul Testament, însă nu știu dacă se poartă cu Evanghelia așa cum face și Marcion. Această erezie, deși este veche, s-a stins repede, de aceea, că să spun adevărul, cercetarea noastră nu a fost deloc lesnicioasă; prin urmare, noi am izbutit să aflăm doar o parte din învățăturile ei.

4. El susține că există un prim principiu, Demiurgul, Judecătorul și Cel drept, la fel și un al doilea, Dumnezeul cel bun, dar și un al treilea, Cel rău. Aidoma lui Marcion, el vrea să se folosească de mărturii din Scripturile profeților pentru a-și sprijini nesăbuitele sale cugetări, de pildă locuri ca: „Deșert este cel ce slujește Domnului", și spusa: „S-au împotrivit Domnului și au fost izbăviți"[2106].

5. Dar el merge dincolo de învățătura dascălului său și respinge căsătoria și se exercită în celibat, nu din iubire pentru acesta, ci pentru a nimici lucrările Demiurgului. El învață să nu ne înjugăm cu căsătoria, deoarece, și astea sunt chiar cuvintele lui, „prin căsătorie și prin nașterea de prunci în lume nu facem decât să îi sporim bunăstarea Demiurgului". 6. Însă și acesta va fi dat la iveală și înfruntat de aceleași argumente aduse împotriva magistrului său, mai ales prin acelea prin care arătăm că Evanghelia este în armonie cu Vechiul Testament. 7. Dar și prin acele cuvinte prin care Însuși Domnul nostru mărturisește că facerea lumii este lucrarea Sa proprie și a Tatălui Său. Iar asta este arătat limpede în chiar primul verset al *Evangheliei Sfântului Ioan*, în care se spune: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul era Dumnezeu. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"[2107] și cele ce urmează.

---

un adopționist iudaizant în hristologie, urmaș al lui Pavel de Samosata. Totuși doctrina lui Arie, un subordinațianism radical, este diferită de adopționismul monarhian al lui Lucian. Acesta va muri ca martir, după ce se reconciliase cu Biserica, puțin înainte de moarte.

[2105] Lucian sau Lucan ar fi fost un discipol al lui Marcion (vezi PSEUDO-TERTULIAN, *Împotriva tuturor ereziilor*, 18); el a întemeiat o sectă separată de marcioniți, după cum ne spun Origen și Ipolit Romanul. TERTULIAN (*Despre învierea trupului*, 2) ne spune că Lucian ar fi negat învierea, atât a trupului, cât și a sufletului. Oricum, personajul și doctrina sa rămân incerte.

[2106] *Maleahi* 3, 14-15.

[2107] *Ioan* 1, 1-3.

2.1. Însă el va fi înfrânt cât se poate de repede. Căci el vrea să spună că respinge împreunarea din căsătorie ca să se împotrivească Demiurgului și să nimicească ceea ce acesta a făcut aici în lume, ca să nu lucreze împreună cu Demiurgul. De aceea se înfrânează cu totul de la faptele Demiurgului. Însă raționamentul său este lipsit de logică și lesne de combătut. 2. Căci iată-l pe acest ticălos și înșelător cum vine de la lucrarea de creație a Demiurgului, încărcat de roadele sale, de veșminte, de arome, mâncăruri și băuturi, încât nu poate fugi de acestea nici nu poate evita să se folosească de acestea! 3. De vreme ce Dumnezeu, fiind Stăpânul și Creatorul tuturor lucrurilor, poartă grijă de toate și „face să răsară soarele Său peste cei răi și peste cei buni, trimițând și ploaia peste ei”[2108], atât peste cei care hulesc, cât și peste cei care preaslăvesc, iar El îi hrănește pe toți aceștia prin ploaia Sa.

4. Însă Dumnezeu nu face aceasta pentru că ar fi lipsit de rațiune și de discernământ, ci pentru că așteaptă cu îndelungă răbdare pedeapsa de El rânduită pentru Judecata viitoare, rânduindu-le pe toate după propriile legiuiri și cu înțelepciune. Căci așa este cuvenit voinței Sale, care le dă tuturor cele de folos ca să se pocăiască, să primească iertarea și mântuirea din partea Sa.

5. Dacă însă ei stăruiesc în cugetările lor hulitoare și în deșertăciunile care nu vin de la Dumnezeu, atunci, după plecarea lor de aici, când nu vor mai avea liber arbitru [...][2109], dar nu va trece cu vederea viitoarea lor osândă dreaptă, din pricina urgiei care va să vină. 6. El a prevăzut toate aceste lucruri prin puterea Sa dumnezeiască, cea care este în afară de orice patimă[2110], din pricina răutății fiecăruia, care îl va vătăma prin lucrările pe care le-a săvârșit, iar aceasta va fi singura cauză a pedepsirii sale. Dumnezeu nu are astfel nicio vină, nici cu privire la fărădelegile noastre, nici cu privire la pedepsele care ne vor ajunge în viitor.

7. Așadar, și acesta va fi scos la iveală ca fiind amestecat cu ceilalți eretici, de dinaintea lui sau de după el, fiind și acesta socotit în numărul „fiilor pierzării”[2111]. Eu însă voi arăta lumina Evangheliei, care va răspândi peste tot strălucirea ei și-i va mântui cu adevărat pe fiii adevăratei credințe. 8. Am izbutit să învingem

[2108] *Matei* 5, 45.
[2109] Lacună în text. Pasajul este obscur.
[2110] *Cf.* Platon, *Republica*, 10, 617e.
[2111] *Ioan* 17, 12.

cu o armă ușoară această erezie, precum un șarpe care a fost zdrobit iute de cum a ieșit din gaura sa. Să mergem acum la alte erezii, potrivit rânduielii noastre, cerând ajutorul lui Dumnezeu pentru a întemeia statornic adevărul.

44. Împotriva apellienilor, a douăzeci și patra erezie, dar a patruzeci și patra în șir

1.1. Acestui Lucian despre care am vorbit îi urmează Apelles[2112], nu acel sfânt care era lăudat de Sfântul Apostol, ci un altul, de la care vin apellienii. Acest Apelles a fost coleg de școală cu acel Lucian și amândoi, învățăceii lui Marcion, după cum dintr-o singură rădăcină de ciulin răsar multe mlădițe pline de spini. 2. Însă el vrea să învețe alte lucruri decât dascălul său, dar care și ele stau împotriva adevărului, spre a aduna și el în jurul său o școală de oameni amăgiți. 3. El învață alte lucruri, afirmând că lucrurile stau așa și așa, iar Marcion a greșit. Din aceasta va reieși limpede că lipsa de minte, oriunde s-ar afla, se împotrivește sieși, iar fărădelegea se zdrobește pe ea însăși oriunde stârnind răzvrătirea care o doboară la pământ. Adevărul este însă mereu neclintit și nu are nevoie de sprijin, ci se susține singur și veșnic stă alături de Dumnezeu, Cel ce este cu adevărat.

4. Apelles și cei care îl urmează afirmă, așadar, că nu sunt nici trei principii, nici două, cum era la Marcion și la Lucian, ci el spune că există un singur Dumnezeu bun și un singur principiu

[2112] Discipol al lui Marcion, a venit inițial la Roma, alături de magistrul său. Mai apoi a călătorit la Alexandria și a revenit apoi la Roma. A alcătuit un volum consistent de *Silogisme*, prin care dovedea incompatibilitatea Vechiului Testament cu creștinismul, fiind considerat o carte plină de fraude și de contradicții (Sfântul Ambrozie de Mediolanum ne-a păstrat câteva fragmente în lucrarea sa *Despre paradis*). A mai scris o carte, numită *Revelații*, în care istorisea vedeniile avute de proorocița Filomena, probabil o ucenică de-a lui. În vremea împăratului Commodus, a susținut o dispută publică cu Rhodon, discipolul lui Tațian Asirianul (vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, V, 13, 1-7). Eusebiu ne informează că Apelles se îndepărtase mult de Marcion în privința doctrinei, respingând dualismul extrem al maestrului său, admițând doar existența unui Dumnezeu bun, care a creat lumea angelică. Un reprezentant al acesteia din urmă (Demiurgul) ar fi creat lumea materială, după imaginea celei superioare. Apelles nu era adept al dochetismului. Pentru el, Iisus a avut un trup real și a fost trimis de Dumnezeul suprem pentru a corecta opera Demiurgului.

și o singură putere de nenumit[2113]. 5. Acest Dumnezeu unic sau singur principiu nu s-a mai îngrijit de toate cele ce se petrec în această lume. Însă același Dumnezeu sfânt și din preaînalt a creat mai dinainte un alt dumnezeu, care, odată născut, a creat toate lucrurile, cerul, pământul și tot ce se află în lume.

[2113] Iată ce ne spune Eusebiu de Cezareea, în *Istoria bisericească*, V, 13, 2, despre doctrina lui Apelles: „Pe vremea aceea trăia în Roma și Rhodon, originar din Asia, ucenic școlit – cum el însuși afirma – la școala lui Tațian, pe care îl cunoaștem din cele precedente. El a compus diferite cărți și s-a îndreptat, între alții, și împotriva ereziei lui Marcion, care, potrivit celor spuse de Rhodon, era în acea vreme dezbinată în mai multe secte. Tot el ne arată cine sunt cei care au provocat această dezbinare atunci când combate greșitele învățături scornite de fiecare dintre ei. Să auzim ce spune el: «Cauza pentru care nu se împacă ei unii cu alții izvorăște din deosebirile privitoare la crezul lor. Într-adevăr, Apelles, unul din ceata lor, lăudat pentru felul lui de viață și pentru vârsta lui înaintată, mărturisește un singur principiu, în schimb crede că prorocirile sunt opera unui duh rău, convins de declarațiile unei fecioare îndrăcite, numită Filomena. Iar alții, precum însuși Marcion, navigatorul, între care se numără Potitos și Basilikos, introduc două principii. 4. Aceștia, urmând lupului pontic și necunoscând distincțiile specifice acestor chestiuni (așa cum nici acela nu le cunoștea), au apucat-o pe o cale facilă și au proclamat în mod simplist și fără demonstrație existența a două principii. Între ei, iarăși alții, căzând în ceea ce e și mai rău, au presupus existența nu numai a două, ci chiar a trei naturi; conducătorul și protectorul acestora este Sineros, așa cum spun reprezentanții școlii lui». Același Rhodon spune că ajunsese și la dispute cu Apelles, căci afirmă în felul următor: «De altfel, atunci când bătrânul Apelles a discutat cu noi, a fost combătut pentru că afirma numeroase erori. Acesta este motivul pentru care el declara că nu este nevoie să facem o cercetare deplină a doctrinei, ci că e nevoie ca fiecare să se țină de ceea ce a crezut, căci era vădit că cei care au crezut în Cel răstignit se vor mântui, cu condiția de a fi găsiți săvârșind fapte bune. El susținea că problema cea mai obscură din învățătură era, așa cum am mai spus, concepția despre Dumnezeu. Căci, spunea el, nu există decât un singur principiu, după cum arată și învățătura noastră». După ce a expus întreaga concepție a lui Apelles, Rhodon continuă: Dar la întrebarea noastră: «De unde ai dovada în acest sens sau pe ce temei poți tu afirma că există numai un singur principiu? Spune-ne!», el a răspuns că profețiile se combat singure pentru că nu au spus absolut nimic adevărat, de vreme ce sunt discordante, mincinoase și opuse unele altora. El spunea că nu știe de ce există un singur principiu, ci că este mișcat doar să creadă în acest sens. Apoi, când îl conjuram să spună adevărul, el se jura că spune adevărul, dar că nu cunoaște cum de poate exista un singur Dumnezeu necreat, cu toate că el crede acest lucru. Iar eu, râzând, l-am acuzat că, deși afirmă că este învățător, el nici măcar nu a știut să-și susțină învățătura. În aceeași scriere, adresându-i-se lui Callistion, același Rhodon mărturisește că a fost elevul lui Tațian la Roma; el spune că Tațian a lucrat la o carte numită *Probleme*. De vreme ce Tațian a promis în aceste *Probleme* că va prezenta ceea ce este obscur și ascuns în Sfintele Scripturi, Rhodon însuși declară că va expune într-o carte specială soluții la problemele lui Tațian. Între scrierile lui Rhodon, circulă și un comentariu la Hexaemeron. Cât despre Apelles, acesta a săvârșit nenumărate sacrilegii față de Legea lui Moise, luând în râs în mai multe scrieri cuvântul sfânt și dându-și silința – cel puțin așa credea el – ca acestea să reprezinte o *Respingere și Demascare* foarte extinsă. Atât despre problemele acestea" (citat preluat din ediția Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, pp. 254-256).

6. Dar el a încetat să mai fie bun, iar lucrurile care au fost făcute de el, spune Apelles, nu au fost lucrate bine, ci au fost zidite potrivit cugetării sale josnice. 7. Dar cine va putea îndura astfel de cuvântări, și nu mai curând își va bate joc de asemenea pălăvrăgeli cu totul deșarte? În două feluri vom putea descoperi lipsa de logică a unei astfel de argumentări[2114].

8. Dar, ca și cum aceștia ar fi de față, le-aș spune: „Lămurește-mă, prietene Apelles! Va trebui să încuviințezi că fie Dumnezeu era neștiutor cu privire la cele ce vor urma atunci când l-a făcut pe acel dumnezeu despre care tu spui că nu a creat deloc bine lucrurile din lume, fie, dacă Dumnezeu știa că dumnezeul născut de el va face lucrurile așa cum le va face, atunci l-a adus la existență tocmai pentru a se elibera de vina față de o creație strâmbă. 9. În această situație, Dumnezeul cel din preaînalt este el însuși Demiurgul, câtă vreme l-a făcut pe acel dumnezeu unic care a creat toate lucrurile, iar vinovat pentru aceste lucruri nu va fi Demiurgul care a creat toate, ci acel Dumnezeu din preaînalt care l-a creat pe acest creator și Demiurg al tuturor lucrurilor".

2.1. Cât Îl privește însă pe Hristos, tu spui că El este Fiul Dumnezeului celui bun dintru înălțime, care a venit în timpurile cele din urmă, la fel și Duhul cel Sfânt, pentru mântuirea celor care au ajuns la „cunoașterea" sa. 2. Iar El a venit și nu s-a arătat doar în aparență, ci și-a luat o carne adevărată, însă nu din Fecioara Maria. El a avut cu adevărat carne și trup, dar nu din sămânță bărbătească și nici dintr-o fecioară.

[2114] TERTULIAN, în *Despre prescripția împotriva ereticilor*, 34, 1-5, prezintă astfel spinoasa problemă a diteismului gnostic: „Acestea sunt, socotesc eu, feluritele învățături mincinoase care au existat pe timpul apostolilor precum aflăm chiar de la apostoli. Și totuși, între atât de multe nebunii, nu găsim nicio școală care să ridice vreo obiecție despre Dumnezeu ca ziditor al întregului univers. Nimeni n-a îndrăznit să vorbească în privința asta despre un alt Dumnezeu. Mai curând unii aveau îndoieli despre Fiul decât despre Tatăl, până în clipa când Marcion dădu la iveală un alt Dumnezeu, numai cu bunătate, în afară de cel Creator, clipă când Apelles dădu drept Creator, Dumnezeu al legii și al lui Israel, pe nu știu care înger slăvit al unui Dumnezeu și mai mare, zicând că acesta e un Dumnezeu de foc, clipă când Valentin răspândi eonii săi și puse la obârșia Dumnezeului Creator vina unui eon. Acestora numai și lor mai întâi li s-a descoperit adevărul Dumnezeirii, ca unora ce au căpătat adică un rang mai mare și un har mai desăvârșit de la diavolul, cel ce a vrut ca și în acest chip să se ia la întrecere cu Dumnezeu, așa încât, cu niște învățături pline de venin, pe care Domnul le-a lepădat de la El, să ridice pe învățăcei mai presus de învățătorul lor" (traducere preluată din volumul *Apologeți de limbă greacă*, PSB 3, serie veche, p. 163).

3. El chiar a avut o carne adevărată, însă în acest fel: cu alte cuvinte, spune Apelles, atunci când s-a pogorât din ținuturile cele mai presus de ceruri, a ajuns pe pământ și și-a alcătuit un trup din cele patru elemente. 4. Și, prin aceasta, se grăbește și el să se descopere, în fărădelegea lui, ucenic al opiniilor deșarte din pălăvrăgelile vechilor poeți eleni. Și el, aidoma acelora, ba chiar mai nesăbuit decât ei, afirmă că Mântuitorul și-a întocmit trupul. 5. Și a făcut asta astfel: din elementul uscat a creat partea uscată a trupului, din cea caldă, partea caldă, din cea umedă, cele umede, din cea rece, cele reci. Și în acest fel și-a alcătuit un trup propriu și adevărat[2115]. Iar în acest fel s-a arătat în lume și ne-a învățat gnoza cea de sus.

6. Iar cunoașterea sau gnoza cea de sus constă în a-l disprețui pe Demiurg și operele sale. Și aici ne arată care sunt cele spuse cu adevărat de către Dumnezeu, care de către Demiurg în textele din Scriptură. Căci spune Apelles: „Domnul a spus în Evanghelie: «Faceți-vă bancheri iscusiți»[2116], iar eu știu să scot folos din orice text al Scripturii". 7. Mai spune apoi că Hristos s-a dăruit pe sine Pătimirii într-un trup adevărat și propriu și că a fost răstignit cu adevărat, a fost îngropat cu adevărat și a înviat cu adevărat arătând aceeași carne ucenicilor săi[2117].

8. După ce a făcut să se destrame natura lui omenească, a lăsat elementele să revină fiecare la ale sale, caldul la cald, recele la rece,

[2115] Tertulian ne prezintă astfel concepția apellienilor despre trupul lui Hristos: „Însă iată că unii învățăcei ai celui din Pont, siliți să fie mai înțelepți decât magistrul lor, îi îngăduie lui Hristos realitatea unui trup, fără ca [aceasta să fie] o dovadă pentru nașterea [omenească] pe care i-o resping. Spun ei: «A avut un trup, deși nu s-a născut câtuși de puțin». Cădem, așadar, din cuptorul cu var în cuptorul pentru cărbuni, de la Marcion la Apelles, care, după ce a căzut de la învățătura lui Marcion în chip trupesc din pricina unei femei, și-a îndreptat cugetul către [învățătura] fecioarei Filumena. Din pricina ei a început să propovăduiască despre un Hristos cu trup adevărat, însă nenăscut. Însă acelui înger al Filumenei, apostolul i-a răspuns deja de atunci cu același glas: «Chiar dacă un înger din ceruri v-ar propovădui Evanghelia altfel decât v-am propovăduit-o noi, să fie anatema!» Însă ne vom împotrivi acestor lucruri amintite mai sus, pe care le susțin ei. 3. Ei mărturisesc despre Hristos că a avut cu adevărat un trup. De unde [provenea] materia [trupului] dacă nu dintr-o [materie] de aceeași calitate, precum cea văzută [în trupul Său]? De unde era acest trup dacă nu era [alcătuit] din carne? De unde era carnea dacă nu era născută? Pentru că trebuie să fi fost născută spre a fi ceea ce este [urmarea] unei nașteri. «Din stele», spun aceștia, «și din materiile lumii de sus și-a împrumutat trupul»" (*Despre trupul lui Hristos*, VI, 1-3, din ediția: Tertulian, *Tratate dogmatice și apologetice*, pp. 255-256).

[2116] Pentru a distinge moneda falsă de moneda autentică (vezi *1 Tesaloniceni* 5, 21). Textul de față este un agraphon, despre care citim deja la Clement de Alexandria, *Stromate*, I, 28, 177.

[2117] Vezi *Luca* 24, 39.

uscatul la uscat, umedul la umed. Topindu-și astfel din nou trupul său de carne, și-a luat zborul către cer, de unde se și pogorâse.

3.1. Dar vai, ce tragi-comedie grandioasă! Căci, în loc de făgăduințele vieții și de cuvinte pline de înțelepciune, el ne oferă o cloacă de cabotini! 2. Dacă însă Și-ar fi nimicit cu totul trupul pe care îl luase asupra Sa, pentru ce l-a mai creat la început? 3. Dacă însă l-a plăsmuit pentru un scop oarecare și și-a împlinit acel scop, ar fi trebuit să îl lase pe pământ, mai ales pentru că, după voi, nădejdea învierii morților nu are nevoie să fie împlinită.

4. Însă El l-a înviat pentru a-l supune iar unei trude mai mari, fără a-I folosi la nimic, pentru a-l depune într-un mormânt, spre a-l lăsa să se destrame și ca fiecare element să se întoarcă întru ale sale, ca un datornic serios, care dă înapoi tot ce a luat. 5. Iar El a dat înapoi în întregime fiecare element, așadar recele recelui, caldul caldului; aceste elemente puteau să scape vederii ucenicilor Săi, însă trupul cel uscat nicidecum.

6. Căci uscatul este cu adevărat trupul, alcătuit din carne și oase, iar umedul este făcut din lichide care se dizolvă în acestea. Iar pe acestea le-ar fi arătat fără îndoială apostolilor, atunci când le lăsa aici. 7. Iar de sarcina îngropării trupului Său s-a învrednicit Iosif din Arimateea, care „l-a înfășurat într-un giulgiu și l-a așezat în mormânt”[2118].

8. Dar, în același timp, femeile au putut vedea unde a fost depus trupul mort, pentru a-l cinsti cu mir și aromate[2119], ca la început. 9. Dar vai vouă, apellienilor, căci această minciună nu a venit de la niciunul dintre sfinții apostoli! Ei au fost în stare să vadă doi bărbați nevăzuți[2120], dar și pe Mântuitorul pe când Se înălța la cer, pe un nor luminos[2121], însă nu au văzut nicăieri nicio rămășiță a trupului Său. Căci acest lucru nu era nici necesar, nici cu putință. Prin urmare, Apelles și apellienii săi grăiesc minciuni.

4.1. Cât privește carnea[2122] și alte lucruri asemănătoare susținute de aceștia, precum și de întâiul-stătător al lor, Marcion, ei afirmă că nu există învierea morților și se pare că au opinii

[2118] *Matei* 27, 57-60.
[2119] *Cf. Luca* 24, 1.
[2120] Îngerii care s-au arătat apostolilor la mormântul Mântuitorului, după ce Acesta înviase.
[2121] *Faptele Apostolilor* 1, 9-10.
[2122] Apelles credea că trupurile și carnea au fost create pentru a-l induce în eroare pe „îngerul focului”, Demiurgul, Dumnezeul Vechiului Testament.

asemănătoare față de întreaga viață din lume. 2. Însă aceste argumente ale sale, un adevărat delir plin de rătăcire, vor fi lesne combătute. Întunericul nu va birui lumina, nici minciuna nu va mai putea sta în picioare când se va arăta adevărul.

3. Dacă vă veți folosi cu adevărat de Scriptură, tu, Apelles, și ucenicii tăi apellieni vă veți trezi înfruntați chiar de aceste Scripturi. 4. Căci, mai întâi, Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa; iar Creatorul a spus: „Să-l facem pe om după chipul și după asemănarea Noastră!”[2123] Dacă vreunul dintre cei rătăciți din erezia ta s-ar întoarce către adevăr și ar fugi de la întuneric, ca și cum s-ar trezi după o noapte adâncă, atunci ar întâlni lumina cunoașterii lui Dumnezeu și i-ar răsări și lui această cunoaștere ca un soare și mai mult decât un soare.

5. Căci oricui este înzestrat cu o minte sănătoasă i se va arăta Acela care a spus: „Să facem pe om”. Iar Acesta este Dumnezeul

[2123] *Facerea* 1, 26. Din nou, dăm cuvântul lui Tertulian: „Dar acești ucenici ai lui Apelles trebuie combătuți prin propriile idei, pentru că invocă mai cu seamă rușinea trupului, pe care îl vor a fi zidit pentru încercarea sufletelor de către înfocatul principe al răului și din această pricină nedemn de Hristos, pentru care ar fi mai potrivit unul din [firea] stelelor. Un anume înger, pe care îl numesc «îngerul faimos», care a creat această lume și, după ce a zidit-o, s-a căit de acest lucru. Și despre această problemă am discutat la timpul său – căci am scris și împotriva lor o carte. Oare acest duh care a fost însoțit de voința și puterea lui Hristos în lucrarea sa a creat ceva demn de căință? Ei încă mai tălmăcesc pe acest înger sub chipul oii pierdute: așadar, căința creatorului [dovedește că facerea] lumii este un păcat, dat fiind că pocăința este mărturisirea păcatului, care nu-și are locul decât în legătură cu păcatul. Dacă lumea este un păcat, și cerul, împreună cu cele cerești, va fi un păcat, deoarece sunt în legătură precum trupul și mădularele. Iar dacă și cele cerești [sunt un păcat], atunci orice este alcătuit din acestea ori izvorăște din ele [va fi un păcat]: pomul rău aduce numai roade rele. Așadar, trupul lui Hristos, provenind din [substanțe] cerești, este alcătuit din elemente păcătoase, este păcătos, deoarece provine dintr-un lucru păcătos și trebuie să fie asemănător firii aceluia, așadar asemenea cu a noastră, pe care o socotesc nedemnă de Hristos pentru că este păcătoasă. Astfel nu mai este nicio deosebire de necinste, fie că aceștia cărora nu le place [firea] noastră Îl închipuie pe Hristos alcătuit din vreo fire mai neprihănită, fie că însăși firea cerească nu a putut fi mai bună decât aceasta. Desigur citim: «Omul dintâi din țărâna pământului, omul al doilea din ceruri». Totuși [aceasta] nu înseamnă o deosebire de materie, ci că firii pământești a primului om de demult, așadar Adam, îi este opusă firea cerească, ce izvorăște din Duh, a celui de-al doilea om, care este Hristos. Și, mai mult, omul ceresc este pus în legătură cu duhul, nu cu trupul, încât cei ce i se aseamănă să devină cerești în acest trup pământesc, prin duh, bineînțeles. Iar dacă Hristos era ceresc în trupul Său, nu Se poate asemăna oamenilor care nu sunt cerești în trup. Așadar, dacă cei ce devin cerești precum Hristos poartă o fire pământească a trupului, de aici este adeverit că și Hristos a fost ceresc în trup pământesc, ca și cei ce devin asemănători Lui” (*Despre trupul lui Hristos*, VIII, 2-7, din ediția: Tertulian, *Tratate dogmatice și apologetice*, p. 269).

tuturor lucrurilor, Care Îl cheamă la Sine pe Logosul Dumnezeu, Fiul Unul-Născut, mereu unit cu Sine, născut fără să aibă început și ființând în afara timpului, alături de Ei aflându-Se și Duhul Său cel Sfânt, Care nu este străin nici de El, nici de propriul Său Fiu.

6. Dacă însă un altul ar fi fost acela care l-ar fi plăsmuit pe om, sau ar fi creat lumea, și altul Dumnezeul cel din preaînalt, de la care S-a pogorât Hristos, atunci Hristos nu Și-ar fi luat și nu Și-ar fi întocmit un trup, pecetluind în Sine imaginea Demiurgului. 7. Însă este limpede că El Însuși este creatorul omului și al lumii, Cel căruia Tatăl I-a spus: „Să-l facem pe om după chipul și după asemănarea Noastră!"[2124]

8. Din această lucrare unică, se va arăta limpede cine este Făurarul. Nimeni altul decât Cel care l-a creat pe om, plăsmuind din pământ trupul lui Adam, făcându-l să fie „suflet viu"[2125]. 9. Despre aceste lucruri a dat mărturie și Sfântul Ioan când a spus în Evanghelia sa: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul era Dumnezeu. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"[2126].

10. Dacă totul a fost făcut prin El și a fost făcut în El, atunci tot El este Acela care l-a plămădit pe Adam, iar mai apoi Și-a plămădit pentru Sine un trup din Fecioara Maria, și a unit cu desăvârșire natura aceluia (creată după chipul Său) cu natura plămădită chiar atunci, unită pe deplin cu Sine. 11. Dar, dacă mai apoi a luat în stăpânire lucrarea altcuiva, a celui care a plămădit rău creația și care era rău, potrivit învățăturii tale, și dacă s-ar fi folosit de această creație rea pentru a da naștere Făurarului tău celui rău, atunci ar fi și El amestecat în răutatea Făurarului, trăgând foloase din binefacerile dobândite de acesta și din imaginea lui.

12. Dar, dacă El S-a făcut om, nu a luat doar carne, ci și suflet. Iar asta e limpede, căci cum ar mai fi putut să spună: „Am putere să îmi pun sufletul și putere am să îl iau"?[2127] 13. Nu. Logosul Și-a asumat întreaga creație, cea numită imagine a Demiurgului, a luat, așadar, asupra Sa deplina creație prin faptul că a venit cu trup și cu suflet, așadar cu toate cele care alcătuiesc omul. 14. Dacă toate

[2124] *Facerea* 1, 26.
[2125] *Facerea* 2, 7.
[2126] *Ioan* 1, 1-3.
[2127] *Ioan* 10, 18.

acestea s-au petrecut în acest chip, veninul tău și-a pierdut toată puterea dătătoare de moarte, iar învățătura ta cea lipsită de orice sprijin s-a prăvălit la pământ, pentru că nu avea deloc tăria acelei „temelii a adevărului”[2128].

5.1. Dacă și tu iei din dumnezeiasca Scriptură numai ce dorești și lași deoparte ceea ce nu dorești, atunci te numește pe tine însuți judecător, nu tâlcuitor al Legii, răstălmăcind în chip mincinos, după mintea ta, ceea ce a fost scris, dar care rămâne adevărat, chiar dacă a fost stricat de rătăcirea ta și de cei pe care i-ai dus cu tine în rătăcire. 2. Dar, dacă lumea de aici a fost creată de o ființă cu totul rea, de ce a mai venit Mântuitorul ca trimis al Tatălui celui bun în această lume? Dacă a venit pentru a-i mântui pe oameni, asta înseamnă că Se îngrijea de ai Săi, iar creatorul lor nu era nimeni altcineva în afară de El.

3. Dar, dacă Se îngrijea de un lucru care nu era al Lui, ci voia să pună mâna pe lucruri străine și să păstreze ceea ce nu era al Său, ori este un lingușitor care caută să se pună bine cu cineva, ori un flecar care dorește să pară superior Creatorului când folosește lucrurile străine[2129], pe care încearcă să le salveze. O astfel de persoană care râvnește la lucrurile altora nu poate fi vrednică de încredere.

4. Însă o asemenea ființă este și zgârcită, după ticălosul de tine, deoarece, neavând o creație a sa, poftește cele străine și încearcă să le fure de la alții, punând stăpânire pe sufletele care nu sunt nici ale Tatălui Său, nici ale Lui. 5. Iar dacă, dimpotrivă, sufletele sunt ale Sale, atunci este limpede că s-au pogorât din înalt, mai precis au fost trimise de cel care pentru tine este Dumnezeul cel bun, într-o lume bună, nu într-o lume creată rău.

6. Iar dacă aceste suflete au fost trimise cu un anumit scop (despre care delirezi tu), însă s-au rătăcit și au apucat pe o altă cale, cu alte cuvinte trebuiau să săvârșească faptele dreptății, în schimb au lucrat cele rele, atunci acela care le-a trimis se va dovedi că nu este înzestrat cu prestiință, de vreme ce a trimis aceste suflete cu un scop, iar ele s-au găsit făcând cu totul altceva. 7. Iarăși, dacă vei zice că acestea nu au venit respectând voința acelui Dumnezeu, ci prin tirania celui ce răpește[2130], vom conchide că acel Demiurg rău,

[2128] *1 Timotei* 3, 15.
[2129] Posesiunile Demiurgului.
[2130] Vezi mai sus 4, 1.

creat de Dumnezeul cel bun, este mai puternic decât Dumnezeul cel bun, câtă vreme l-a silit și i-a răpit bunurile.

8. Dar cum nu va fi acesta mustrat, când Însuși Mântuitorul spune: „Am putere să Îmi pun sufletul și putere am să îl iau”?[2131] El l-a pus, l-a lăsat, apoi l-a luat din nou, astfel că sufletul nu este ceva străin, nici nu aparține altui creator. 9. Și vom mai găsi că El purta un trup alcătuit dintr-o materie bună. Iar cineva care este bun nu va fi silit să săvârșească fapte rele, altminteri prin împărtășirea de cele rele va fi și el mânjit de rău prin amestecul cu răutatea.

10. Iar dacă apoi a înviat acest trup, spune-mi de ce l-a lăsat să se destrame în cele patru elemente după înviere, caldul în cele calde, recele în cele reci, uscatul în cele uscate, iar umedul printre cele umede? 11. Căci, dacă l-a înviat doar pentru a-l face să se destrame din nou, această faptă ar fi o simplă comedie, nicidecum ceva adevărat. Căci Domnul nostru Iisus Hristos l-a înviat și l-a luat cu Sine, vorbesc despre acel trup pe care Și-l întocmise, suflet și trup și toate cele de care are nevoie o natură omenească desăvârșită.

12. De vreme ce, potrivit cuvântului Apostolului, „a șezut împreună cu el[2132], Dumnezeu l-a înviat și l-a așezat alături de El în ceruri”[2133]. Acest lucru îl mărturisesc și cei doi în veșminte strălucitoare pe care i-au văzut apostolii. Aceștia au zis: „Bărbați galileeni, de ce stați așa cu ochii ațintiți către cer? Acest Iisus, Care S-a înălțat dintre voi la cer, în același fel va și veni, așa cum L-ați văzut înălțându-Se”[2134].

6.1. Și, pentru ca să nu mai existe niciun prilej de a face rău adevărului, la multă vreme după Înălțarea Mântuitorului, Ștefan, sfântul mucenic al lui Dumnezeu, în timp ce era ucis cu pietre de către iudei, le-a răspuns, zicând: „Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului, Care șade de-a dreapta Tatălui”[2135]. 2. Și asta ca să arate că trupul a fost și el cu adevărat înălțat în chip spiritual, fiind unit cu dumnezeirea Unuia-Născut și unit deplin în duh, fiind una cu ființa dumnezeiască. 3. În cer, același sfânt trup, unit cu dumnezeirea, întreg Dumnezeu, Unicul Fiu, Sfântul lui Dumnezeu

[2131] *Ioan* 10, 18.
[2132] Trupul omenesc, natura omenească.
[2133] *Efeseni* 2, 6.
[2134] *Faptele Apostolilor* 1, 11.
[2135] *Faptele Apostolilor* 7, 56.

așezat de-a dreapta Tatălui, după cum citim în *Evanghelia după Marcu* și la alți evangheliști: „Și S-a înălțat la cer și a șezut de-a dreapta Tatălui”[2136]. În acest chip se va prăbuși din toate părțile ticăloasa ta cuvântare plină de minciună, care i-a rătăcit pe atâția. 4. Iar cu privire la învierea morților, ascultă ce spune Apostolul: „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest (trup) muritor să se îmbrace în nemurire”[2137].

5. Dacă ceea ce este muritor nu urma să fie îmbrăcat cu nemurirea, iar ceea ce este stricăcios să fie îmbrăcat cu nestricăciunea, Cel ce este nemuritor nu ar mai fi venit ca să moară, că să pătimească și, după ce a fost îngropat vreme de trei zile, să învieze și să Se înalțe, adunând și unind în Sine dumnezeirea și slava Sa. Și astfel, în urma binefacerilor izvorâte din venirea Lui, am dobândit nădejdea noastră în adevăr. El S-a arătat ca pildă pentru noi și ca o chezășie care ne dă nădejde pentru a dobândi viața cea deplină.

7.1. De vreme ce astfel stau lucrurile și după ce am spus acestea, ce nevoie mai e să pierdem timpul cu această viespe gata să înțepe pentru a-l combate sau pentru alte lucruri? Și-a pierdut singur acul. S-a arătat astfel că învățătura lui este cu totul plină de rătăcire și de ticăloșie și nu aduce nimic nou cu adevărat[2138]. 2. Se spune că acea viespe nenorocită, pe care unii o numesc „cea care înțeapă”[2139], este înzestrată cu un ac mic cu venin care nu vatămă foarte rău, ci doar dacă veninul este în cantitate mai mare. 3. Dacă cineva, trecând, ar călca în gaura sau în cuibul ei – căci ea își face un soi de cuib în arbuștii lemnoși și acolo își depune viesparul, se cuibărește și își naște progeniturile – , așadar, dacă cineva, pășind pe aici, ar lovi cu un baston sau cu o vargă acel cuib despre care am vorbit și l-ar răsturna, viespea ar ieși afară plină de mânie, înspăimântând pe toți, dar fără a vătăma cu adevărat. 4. Iar dacă cineva ar lovi acel cuib cu o piatră sau cu un lemn, iar s-ar avânta afară fremătând, rozând și lovind acea piatră. Însă ea nu poate face niciun rău pietrei, nici lemnului și nici măcar omului, chiar dacă îl înțeapă, ci îi provoacă numai puțină durere. 5. Nu îi face niciun rău pietrei, ci doar ei, fiindcă își pierde acul și astfel moare. Iar despre nedreptatea făcută pietrei nici nu mai vorbesc.

[2136] *Marcu* 16, 19.

[2137] *1 Corinteni* 15, 53.

[2138] Erezia, filozofie demonică, este limitată, monotonă și lipsită de creativitate autentică.

[2139] Termenul grecesc Ζώπυρον are sensul de „cărbune încins”.

6. Astfel și această [erezie], asemănată cu această viespe care înțeapă, va fi doborâtă când va întâlni piatra, cu alte cuvinte adevărul, și își va pierde acul. 7. Trecând peste aceasta, să purcedem acum la altele, cu nădejde în Dumnezeu, știind că mi-am ținut făgăduința cu ajutorul lui Dumnezeu.

45. Împotriva severienilor, a douăzeci și cincea erezie, dar a patruzeci și cincea în șir

1.1. După aceștia vine Sever[2140], care a trăit în același timp cu ei sau cam în aceeași perioadă. Nu pot spune foarte precis când a trăit, ci doar că sunt apropiați în timp. Voi istorisi însă ceea ce a ajuns la noi de la acesta. 2. De îndată după acest Apelles, despre care tocmai am vorbit, s-a arătat un oarecare Sever, de unde și numele de severieni.

3. Și el vrea să pună creația lumii noastre pe seama unor începătorii și puteri și susține că un Dumnezeu bun se află în cerul și lumea cele mai de sus și cu neputință de numit. 4. Mai spune că diavolul este fiul marelui arhonte[2141] din șirul puterilor, pe care îl numește când Ialdabaot, când Sabaot[2142]. Acesta e un șarpe născut de marele arhonte[2143]. 5. A fost izgonit de Puterea cea mare de sus aici, pe pământ. A căzut aici sub înfățișarea unui șarpe și s-a bălăcit în desfătările cele păcătoase, împreunându-se cu pământul ca și cu o femeie, iar din el a țâșnit sămânța generației sale, iar din aceasta vița-de-vie[2144].

6. Astfel, spre a-și susține basmele sale cele delirante, el scoate în lumină întortocherea viței-de-vie, asemănătoare unui șarpe prin răsucirile ei; în acest fel, vița cea albă este asemănătoare unui șarpe, iar cea neagră unui balaur. 7. Iar boabele strugurilor sunt ca niște picături de venin, de vreme ce forma fiecărui strugure este fie

---

[2140] Eretic encratit din veacul al II-lea. Eusebiu îl consideră discipol al lui Tațian Asirianul (*Istoria bisericească*, IV, 29, 4). Sever accepta doar epistolele lui Pavel și *Faptele Apostolilor* din Noul Testament, de vreme ce aderenții săi se recrutau dintr-un mediu iudeo-creștin. Doctrinele lor encratite sunt prezentate de Sfântul Epifanie aici.

[2141] Vezi *Panarion*, 40, 5, 1.

[2142] Vezi *Panarion*, 25, 2, 2.

[2143] Vezi *Panarion*, 37, 4, 4. A se vedea o paralelă în mitologia păgână, la PLUTARH, *Despre Isis și Osiris*, 6, 353B.

[2144] Vezi originea gnostică a lumii în CG, II, 5, 109 cu privire la efectele vinului.

rotundă, fie de fus, după grosimea fiecăruia. 8. Iar vinul care iese din aceste bobițe tulbură mințile oamenilor, ademenindu-i spre desfătările amorului, sau iscând în ei mânia sau furia, pentru că trupul se lasă mânat de puterea care iese din vin, cu alte cuvinte din veninul acelui dragon despre care am vorbit. De aceea ei se înfrânează cu totul de la consumarea vinului.

2.1. Ei mai spun și că femeia este lucrarea Satanei, cum spuneau odinioară și arhonticii[2145]; de aceea oamenii care se căsătoresc desăvârșesc opera Satanei. 2. Însă și în cazul bărbatului, jumătate din el este a lui Dumnezeu, iar altă jumătate a diavolului. Astfel, de la buric în sus omul este creația lui Dumnezeu, iar de la ombilic în jos este creația puterii celei rele. 3. De aceea el spune că toate plăcerile și desfătările cele desfrânate, precum și poftele se nasc mai jos de buric. Dar și alte erezii spun aceleași lucruri[2146].

3.1. Dar și acesta este vinovat că îi urmează în fel și chip pe alți ticăloși, care au pregătit acest soi de venin în lume. De aceea, combaterea lui nu va cere prea multă trudă. 2. Căci întreg trupul nostru are în sine amestecate toate aceste afecte lăsate de Dumnezeu și care trimit către acele înclinații firești, care au fost sădite de Dumnezeu nu pentru cele nelalocul lor, ci pentru o folosință bună și pentru rânduiala necesităților firești. Vorbesc aici despre acele dorințe pentru somn, hrană, băutură, veșminte și toate celelalte care privesc accidentele proprii naturii noastre, și care sunt bineplăcute lui Dumnezeu[2147]. Aș mai putea dovedi și că instinctul care ține de împreunarea trupească nu este nici el ceva nefiresc și nici potrivnic rațiunii.

3. Căci acesta din urmă a fost dat cu un scop cât se poate de serios, nașterea de prunci și spre slava Creatorului tuturor lucrurilor, după cum semințele se răspândesc pe pământ pentru a lăstări plantele cele bune lăsate de Dumnezeu și care aduc roade. Același lucru se petrece și cu omenirea, ca să se împlinească porunca: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul”[2148].

4.1. Aceștia se folosesc și de unele cărți apocrife, după cum am auzit, dar și de părți din cărțile cele canonice, de unde aleg doar

[2145] Vezi *Panarion* 40, 5, 3.
[2146] Alte erezii de tendință encratită sau gnostică.
[2147] Ideile de aici sunt similare teoriei afectelor de la Sfântul Maxim Mărturisitorul, fapt care atestă continuitatea și coerența antropologiei patristice.
[2148] *Facerea* 1, 28.

acele lucruri pe care le pot răstălmăci și schimba, potrivit cugetării lor. 2. Dar vița-de-vie, după cum este evident pentru toți, nu a fost răsădită de diavolul, nici nu și-a primit sămânța de la șarpe. Și cum ar putea fi altfel, dacă și Domnul Însuși dă mărturie și spune: „Nu voi mai bea din rodul acestei vițe până ce îl voi bea nou, împreună cu voi, în Împărăția cerurilor”[2149]?

3. Și, de vreme ce Adevărul urma să Își răspândească peste tot razele Sale, potrivit dumnezeiești atotștiințe a lui Dumnezeu despre relele ce aveau să vină, El deja pregătea cuvintele care trebuiau să le combată. Astfel, dumnezeiasca Scriptură a prezis în nenumărate locuri înfrângerea celor ce se vor ridica împotriva adevărului. 4. Și astfel a înfruntat cât se poate de lămurit pe acest vrednic de milă și amăgit Sever, într-un loc unde Se numește pe Sine astfel: „Eu sunt vița cea adevărată”[2150]. Dacă numele de „viță” era demn de blam, atunci nu ar mai fi folosit cu privire la Sine această asemănare.

5. Dar și apostolii, în așa-numitele *Constituții apostolice*[2151], spun că „Biserica universală este răsadul și via lui Dumnezeu”[2152]. 6. Dar și Domnul Însuși, din nou, în Evanghelie, punându-ne în față parabola lucrătorilor la vie, spune că „un stăpân avea o vie și a dat-o lucrătorilor, apoi a trimis să caute roadele, dar aceștia nu i le-au dat”[2153]. 7. Din nou: „Un stăpân avea o vie [...] și a ieșit să caute lucrători pentru vie pe la ceasul al treilea [...] la al șaselea și la al nouălea și la al unsprezecelea”[2154].

8. Dar înșelăciunea acestui șarlatan și falsificarea făcută de el pot fi atacate din toate părțile prin cuvântul adevărului. Chiar dacă întunericul se arată atunci când lipsește lumina, este de ajuns o mică scânteie ca să-l risipească și să îl alunge. 9. Am înfățișat pe scurt această erezie pentru că, după cum am spus, e lesne de biruit și nu e nevoie de multă trudă pentru a reașeza adevărul la locul său, mai ales că acesta i se împotrivește. Mai mult, după câte mi se pare, au rămas puțini adepți ai acestei erezii, mai ales în ținuturile cele mai de miazănoapte[2155].

[2149] *Matei* 26, 29.

[2150] *Ioan* 15, 1.

[2151] Importantă scriere creștină din veacul al IV-lea (din zona Antiohiei), cuprinzând felurite rânduieli cu privire la organizarea și viața liturgică a comunităților creștine din acea zonă.

[2152] *Constituțiile apostolice*, I, 1.

[2153] *Matei* 21, 33-35.

[2154] *Matei* 20, 1-6.

[2155] Probabil nordul Asiei Mici sau Tracia.

9. Acum să lăsăm deoparte această erezie, de vreme ce am călcat-o în picioare cu putere ca pe un scorpion îngrozitor, și să cercetăm cele ce urmează. Fie ca puterea lui Dumnezeu să ne vină în ajutor, ca să pot rosti adevărul spre a nu te vătăma, mai ales că urmează să înfățișez o altă adunătură de învățături rele, la fel de îngrozitoare și mizerabile!

46. Împotriva tațianiștilor, a douăzeci și șasea erezie, dar a patruzeci și șasea în șir

1. 1. S-a ridicat mai apoi, după aceștia, un oarecare Tațian[2156].

[2156] Scriitor creștin considerat apologet. Era de origine orientală (din ținutul Asiriei, după cum ne spune chiar el), cu alte cuvinte din zona Mesopotamiei. După mai multe peripeții, s-a convertit la creștinism, citind Sfânta Scriptură. A devenit ucenic al Sfântului Iustin Martirul. Singura operă care ni s-a păstrat de la el este *Cuvântarea către greci*, în care polemizează cu întreaga cultura grecească. Se pare că ar fi murit în jurul anului 170. Teologia sa este în mare ortodoxă, tradițională. După moartea Sfântului Iustin, s-a îndepărtat de Marea Biserică și s-a lăsat copleșit de doctrina encratismului său extrem, susținând căderea iremediabilă în păcat a neamului omenesc, apropiindu-se chiar de gnosticism. Eusebiu de Cezareea, în *Istoria bisericească*, IV, 29, ni-l prezintă astfel: „Expunerea noastră a ajuns să-l prezinte pe Tațian, despre care am spus mai înainte câteva cuvinte în legătură cu minunatul Iustin, caracterizându-l drept ucenic al acelui martir. Întărește acest lucru și Irineu în prima carte a scrierii sale *Împotriva ereziilor*, unde a consemnat următoarele lucruri atât despre Tațian, cât și despre erezia lui: «Pornind de la Saturnin și de la Marcion, așa-numiții encratiți predicau abținerea de la căsătorie, respingând vechea creație a lui Dumnezeu și osândindu-L implicit pe Cel care i-a făcut pe bărbat și pe femeie în vederea nașterii de fii. Ei au introdus abținerea de la ființele numite de ei însuflețite, arătându-se astfel nerecunoscători față de Dumnezeu, Care a creat întreaga lume, și tăgăduind mântuirea celui dintâi om. Această doctrină a fost născocită în cercul lor în zilele noastre de un anume Tațian, care a introdus pentru prima dată această blasfemie. Acesta a fost discipol al lui Iustin și, atât timp cât a fost împreună cu el, nu a declarat nimic de genul acesta. Dar, după martiriul lui Iustin, separându-se de Biserică, exaltat la gândul că este învățător și semețindu-se ca și cum ar fi fost superior celorlalți, a dat o trăsătură distinctivă școlii sale. Pe urmele discipolilor lui Valentin, el a fabulat despre existența unor eoni invizibili și, în mod asemănător lui Marcion și lui Saturnin, a declarat căsnicia o stricăciune și o desfrânare; pe de altă parte, respingerea mântuirii lui Adam este propria lui născocire». Aceste lucruri le spune Irineu. Ceva mai târziu, un oarecare Severus a întărit cu numele său erezia menționată mai sus, așa că, din pricina lui, aderenții grupării au luat numele de severieni. Ei recunosc Legea, proorocii și Evangheliile, dar tălmăcesc în chip sucit ideile Sfintelor Scripturi. Îl condamnă pe Apostolul Pavel și resping epistolele lui, întocmai ca și *Faptele Apostolilor*. Căpetenia lor, Tațian, a alcătuit nu știu cum o compilație, un fel de «armonie a evangheliilor», numind-o *Diatessaron*: lucrarea se află și azi pe la unii

Acesta a trăit cam în vremea lor, sau îndată după ei, și și-a răspândit și el flecărelile proprii. 2. Acesta era elen, educat în toate cele ale grecilor. El a înflorit odată cu filozoful Iustin[2157], un om sfânt și prieten al lui Dumnezeu, care a trecut de la samariteni la credința în Hristos.

3. Acest Iustin era un samaritean care a trecut la credința în Hristos și a practicat o asceză severă, ducând o viață plină de virtute și, în sfârșit, a murit pentru Hristos, învrednicindu-se de cununa desăvârșită a muceniciei la Roma, pe când prefect era Rusticus, în vremea împăratului Hadrian, la treizeci de ani, în floarea vârstei[2158]. 4. Acest Tațian despre care vorbim, pe când a fost alături de Sfântul Iustin Martirul, a dus o viață cinstită și a avut o credință statornică.

5. Dar, când s-a sfârșit Sfântul Iustin, Tațian a ajuns ca un orb care este dus de mână și mai apoi părăsit de călăuza lui, și astfel s-a prăvălit în prăpastia orbirii lui fără ca vreun om să-l prindă și așa a pierit. 6. Era din neamul sirienilor[2159], după cunoștințele care au

---

dintre noi. Se spune că a îndrăznit să schimbe și anumite formulări din «Apostol», pretextând că-i corectează dispunerea frazei. Au rămas de la el un mare număr de scrieri, dintre care mulți amintesc îndeosebi vestitul lui *Cuvânt către greci*, în care se întoarce spre vremurile de demult și arată că Moise și prorocii evreilor sunt mai vechi decât toți bărbații celebri ai grecilor. Acest discurs pare a fi cel mai frumos și cel mai folositor din toate scrierile lui. Atât despre scriitorii creștini ai epocii aceleia" (citat preluat din ediția EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, pp. 221-222).

[2157] Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, celebrul apologet din veacul al II-lea.

[2158] În realitate, a fost martirizat în vremea împăratului Marcus Aurelius, în anul 165 d.Hr. Iunius Rusticus este menționat în *Martyrium Justini et sociorum*, 6. Vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, IV, 11, 8.

[2159] După cum ne spune el însuși, în *Cuvânt către greci*, 42. CLEMENT ALEXANDRINUL, în *Stromate*, III, 80, 3 – 82, 2, ni-l prezintă astfel: „Că nu trebuie să presupunem, așa cum au interpretat unii, că legătura bărbatului cu femeia înseamnă unirea cu stricăciunea. Pavel blamează ideea acelor oameni fără Dumnezeu care spun că este descoperire a diavolului căsătoria, idee care dă prilej să fie hulit Legiuitorul. După părerea mea, Tațian Asirianul unele ca acestea a îndrăznit să învețe. În lucrarea lui *Despre desăvârșire după învățătura Mântuitorului*, scrie textual: «Înțelegerea între soți este potrivită rugăciunii, dar comuniunea în stricăciune desființează ruga. Pavel cu foarte multă tulburare oprește, prin îngăduință, înfrânarea. Dar iarăși, îngăduind ca soții să trăiască împreună, din pricina satanei și a neînfrânării, a hotărât ca cel care urmează acestei îngăduințe să slujească la doi domni: lui Dumnezeu – dacă se înțeleg soții între ei – și diavolului, neînfrânării și desfrâului, dacă soții nu se înțeleg între ei». Acestea le spune Tațian, interpretând pe apostol. Tațian falsifică adevărul, făcând din adevăr minciună. Mărturisim și noi că neînfrânarea și desfrâul sunt patimi diavolești; dar înțelegerea între soți mijlocește o căsnicie cumpătată; te face să te duci la rugăciune după ce te-ai înfrânat și te îndrumează ca în căsătorie să ai grijă ca facerea de copii să fie

ajuns până la noi, dar și-a întemeiat școala mai întâi în Mesopotamia, cam în al doisprezecelea an al împărăției lui Antoninus, numit și cel Pios[2160].

7. După moartea Sfântului Iustin a plecat din Roma și a mers în Orient, ducându-și viața acolo. A căzut și el în rătăcire, crezând în ideile despre eoni, potrivit basmelor lui Valentin, cu începătorii și emanații. 8. Propovăduirea sa a înaintat către Antiohia (în ținutul Dafne[2161]), a străbătut părțile Ciliciei și s-a statornicit mai ales în Pisidia. Se spune că așa-zișii encratiți de acolo au primit de la el acest venin al ereziei. 9. Unii mai zic că el a alcătuit și acel tratat al celor patru Evanghelii numit *Diatessaron*, pe care alții îl numesc „după evrei".

2.1. Dar și el învață aceleași învățături ca vechile erezii. Mai ales afirmă că Adam nu este mântuit, apoi predică înfrânarea[2162] și socotește căsătoria ca desfrânare și stricăciune. Căsătoria nu se deosebește de prostituție, ci este unul și același lucru. 2. Dar el, luând înfățișarea înfrânării și adoptând moravurile encratite, a dus o viață de trișor[2163], aidoma unui lup hrăpăreț care se îmbracă într-o „piele de oaie"[2164], iar prin acest veșmânt vremelnic i-a dus în rătăcire pe cei înșelați.

însoțită de înfrânare. Timpul facerii de copii este numit de Scriptură cunoaștere, gnoză, că spune Scriptura: «Și a cunoscut Adam pe Eva, femeia sa, și zămislind a născut fiu și a chemat numele lui Set, zicând: Mi-a ridicat mie Dumnezeu altă sămânță în locul lui Abel». Vezi acum pe cine hulesc cei care au oroare de împreunările cumpătate dintre soți? Vezi că pun pe seama diavolului nașterea de copii? Adam n-a spus simplu: θεός, ci prin articularea cuvântului θεός a arătat pe Cel atotputernic. Iar adaosul apostolului: «Și iarăși să fiți împreună din pricina satanei» taie mai dinainte pornirea spre altă patimă. Că înțelegerea vremelnică între soți nu îndepărtează desăvârșit ca rușinoase dorințele firești, din pricina cărora apostolul îngăduie ca cei doi soți să se apropie iarăși unul de altul, nu spre neînfrânare și desfrâu și pentru lucrul diavolului, ci ca să nu cadă în neînfrânare, în desfrâu și în mâinile diavolului. Face și Taţian deosebire între omul vechi și omul nou, dar nu așa cum spunem noi. Suntem de acord cu el, că omul vechi este legea, iar omul nou Evanghelia, și noi spunem la fel, dar nu în sensul în care vrea Taţian, care desființează legea, pentru că vine de la alt Dumnezeu" (traducere preluată din ediția: Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea a II-a, *Stromatele*, PSB 5, serie veche, pp. 222-223).

[2160] Se pare că data corectă este cea dată de Eusebiu de Cezareea în *Cronica* sa (la anul 173), cu alte cuvinte al doisprezecelea an de domnie a lui Marcus Aurelius.

[2161] Vezi *Panarion*, 23, 1, 1.

[2162] În greceşte: ἐγκρατεία, de unde și numele de encratiți dat sectei.

[2163] Literal: κυβευτική – „cu un comportament specific jucătorilor de zaruri".

[2164] *Matei* 7, 15.

3. Săvârșește și el Tainele, imitând Sfânta Biserică, dar la Taine se folosește doar de apă[2165]. 4. Însă și el se va prăvăli, în orice chip, căci propovăduirea lui nu are temelie statornică. Școala lui s-a risipit odată cu stingerea lui din viață. 5. Dar cum nu va fi el oare înfruntat? Mai întâi, după cum am arătat limpede mai sus, împotriva altor erezii care susțin aceleași învățături, este cu neputință să existe mai multe principii care să producă lucrurile și care să dea naștere mai multor principii generative.

6. Și va trebui să recunoaștem că acele multe principii sunt, de fapt, unul singur, de vreme ce provin dintr-unul singur, cel ce este cauza tuturor. Vom descoperi astfel că nu există mai multe principii, ci doar unul singur, care este cauza tuturor celor născute, iar de la acestea din urmă trebuie să urcăm spre monarhia acelui principiu unic. De aceea se prăbușește discursul aparent convingător al acestuia, care nu este adevărat și care nu are nici măcar forța unui discurs verosimil. Toată propovăduirea lui este o simplă neghiobie. 7. Dacă Adam nu este mântuit, atunci nici „frământătura"[2166] nu este mântuită, de vreme ce provine din el. Dar, dacă protopărintele, cel plămădit mai întâi din pământ neatins, nu se va împărtăși de mântuire, atunci cum o vor dobândi și făpturile care s-au născut din Adam?

3.1. În al doilea rând, se poate arăta că Tațian se contrazice în două chipuri. El afirmă că nu este de la Dumnezeu căsătoria, ci că e prostituție și mizerie. Însă, cât îl privește pe el însuși, acesta provine dintr-o căsătorie, fiind născut de o femeie, din sămânță bărbătească, dar despre el spune că se va mântui. 2. Așadar, prin aceasta sunt nimicite blasfemiile rostite de el împotriva căsătoriei, de vreme ce el, născut dintr-o căsătorie, va dobândi mântuirea. Prin urmare, căsătoria, care îi naște pe toți cei care se vor împărtăși de mântuire, nu este un lucru dezgustător, oricum ar dori el să o numească.

3. Dar, dacă argumentul lor ar sta în picioare, cum că nunta este un lucru necuvios, cu cât mai mult nu ar trebui să fie mântuit Adam, care nu este născut dintr-o căsătorie, ci plămădit de mâinile Tatălui și ale Fiului și ale Duhului Sfânt, potrivit cuvântului spus de Însuși Tatăl cel Sfânt Fiului: „Să facem pe om după chipul

[2165] Despre hidroparastați, vezi *Panarion*, 30, 16, 1. De vreme ce encratiții nu consumau deloc alcool, era firesc să nu utilizeze vinul la Euharistie.
[2166] *Romani* 11, 16.

și asemănarea Noastră”[2167]? 4. Și oare cum nu este mântuit Adam, numit de tine drept deznădăjduit, de vreme ce Domnul nostru Iisus Hristos, atunci când a venit în lume, i-a înviat pe cei morți în același trup, precum Lazăr[2168], fiul văduvei[2169] și fiica mai-marelui sinagogii[2170]. 5. Iar dacă nu a fost El Acela care l-a plămădit pe Adam din țărână, de ce a mai scuipat în țărână și a mai uns ochii orbului din naștere[2171]? 6. Și i-a redat vederea pentru a dovedi că El este Făurarul Care, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, a complinit lipsa punând tină pe partea care îi lipsea celui ce era orb din naștere[2172]. Și a făcut aceasta pentru a împlini lipsa părții care lipsea. 7. Iar dacă El este Domnul Care l-a plămădit pe Adam, dar și Cel care îl face să piară pe protopărinte, în vreme ce îi mântuiește pe alții, o, cât de mare sunt nesăbuința și deșertăciunea cugetării tale, Tațiane!

8. Tu nu faci decât să pui pe seama Domnului o neputință. El nu a fost în stare să Își mântuiască propria făptură, izgonită din paradis din pricina unei singure neascultări și care a primit o pedeapsă însemnată, căci a trăit în sudoare și trudă, locuind chiar în fața paradisului pentru a-și aminti viața cea bună de acolo, și astfel nu a fost în stare să se mântuiască pe sine prin pocăință[2173].

9. Acum însă pentru ce Hristos S-a mai pogorât la cele de sub pământ[2174], pentru ce a mai fost îngropat trei zile, după Pătimire, iar mai apoi a înviat? Și cum se mai împlinește spusa: „El cârmuiește peste cei morți și peste cei vii”[2175]? Și cine sunt cei vii și cei morți, dacă nu aceia care au nevoie de ajutorul Său pe pământ și sub pământ? 10. Și cum vor mai fi sfinte făpturile care provin din „frământătură”, dacă „frământătura” însăși nu este sfântă, așa cum citim la Sfântul Apostol[2176]? Căci însuși Apostolul spune despre Eva: „Ea se va mântui prin naștere de prunci, prin stăruința în credință și în dreptate”[2177].

[2167] *Romani* 1, 26.
[2168] *Ioan* 11, 17-44.
[2169] *Luca* 7, 11-15.
[2170] *Matei* 9, 23-26.
[2171] *Ioan* 9, 6.
[2172] Vindecarea și mântuirea omului sunt asimilate unei noi creații, la care ia parte, ca la crearea lumii, întreaga Sfântă Treime.
[2173] Vezi *Facerea* 3-4.
[2174] *Cf. 1 Petru* 3, 19.
[2175] *Romani* 14, 9.
[2176] *Romani* 11, 16.
[2177] *1 Timotei* 2, 15.

4. 1. Ar mai fi multe de spus despre aceste lucruri, însă deja cel care înțelege bine lucrurile își va da seama cât de limpede este blasfemia lui, precum și cât de întunecată e mintea lui Tațian și a celor care sunt împreună cu el și se numesc tațianiști. 2. Despre aceștia am discutat pe scurt și am cercetat măruntele lor înțepături de țânțari, iar celor care au fost mușcați de argumentele lui Tațian le-am pus pe răni alifia învățăturii Domnului și i-am tămăduit cu adevărul și puterea Domnului, Care spune: „Nu am venit decât pentru oile cele rătăcite ale casei lui Israel”[2178].

3. De aceea a spus în parabolă că „un om se cobora de la Ierusalim la Ierihon” și istorisea că a căzut în mâinile tâlharilor[2179], pentru a arăta că oaia cea care coborâse de la Ierusalim îl simboliza pe cel care căzuse din slava cea mai mare într-o stare josnică și, pentru că a neglijat singura poruncă a păstorului, a căzut în rătăcire. 4. De aceea și credem că sfântul nostru părinte Adam se află printre cei vii[2180], iar pentru el și pentru toți urmașii lui a venit Hristos, pentru a dărui iertarea tuturor celor care Îl cunoșteau și nu se rătăciseră de dumnezeirea Sa, ci erau ținuți în iad pentru greșelile lor. Iertarea deplină[2181] le-a fost dată celor din lume prin mijlocirea pocăinței, iar celor din iad prin milă și mântuire.

5.1. De aceea ne minunăm de acest Tațian, care știe foarte bine că Domnul nostru Iisus Hristos a fost răstignit pe Golgota, chiar în locul unde se afla îngropat trupul lui Adam[2182]. 2. După ce Adam a ieșit din paradis, a locuit multă vreme chiar în fața acestuia. Apoi a călătorit multe zile și, în cele din urmă, a ajuns la acest loc, unde urma să fie Ierusalimul, iar aici și-a plătit datoria tuturor muritorilor și a fost îngropat chiar pe locul unde va fi Golgota. 3. De aceea și locul acesta a fost numit, pe bună dreptate, Locul Căpățânii[2183],

---

[2178] *Matei* 15, 24.

[2179] *Luca* 10, 30-35.

[2180] De aceea și Adam este reprezentat printre sfinții Vechiului Testament în iconografia ortodoxă.

[2181] În limba greacă: ἀμνηστία – „grațierea, amnistia”, iertarea totală.

[2182] Potrivit SFÂNTULUI CHIRIL AL IERUSALIMULUI (*Cateheza către cei care se luminează*, 13, 18), această tradiție ar fi deja menționată la *1 Corinteni* 11, 3: „Dar voiesc ca voi să știți că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul, iar capul lui Hristos: Dumnezeu”.

[2183] Cuvântul „Golgota” este transcrierea în greaca Noului Testament a termenului aramaic *Gûlgaltâ*, care înseamnă „craniu”. În grecește avem κρανίου τόπος, *Calvariae Locus* în latină. Vezi *Marcu* 15, 22.

nu pentru că înfățișarea lui s-ar asemăna cu un craniu omenesc. 4. Căci nu se află pe o culme, din pricina căreia s-ar putea înțelege că ar avea forma unui craniu așezat pe un trup, nici nu e situat pe un loc mai înalt.

5. Căci acest loc, cum spuneam, nu se află mai sus față de cele dimprejur. În fața lui se înalță Muntele Măslinilor, iar la opt mile de el e culmea Gabaonului[2184], cea mai înaltă, apoi culmea Sionului, acum mult micșorată, dar și aceasta e mai înaltă decât Golgota. 6. Dar de unde provine denumirea de Golgota („Craniu"), dacă nu din pricină că țeasta primul om se afla acolo, alături de rămășițele sale pământești? De aceea a fost numit Locul Craniului, Golgota.

7. Și tocmai acolo Domnul nostru Iisus Hristos a fost răstignit, iar prin apa și sângele care au curs din coasta Sa rănită[2185], a arătat simbolic mântuirea noastră. 8. Și a făcut asta ca să ne arate că „vărsarea sângelui Său"[2186] a avut loc pentru curățirea noastră de întinăciune și pentru curățirea oricărui suflet care se pocăiește. Iar ca pildă a „frământăturii" și a purificării de murdăria vieții noastre de păcătoși este apa vărsată în acel loc unde era Adam îngropat. Acest lucru s-a petrecut pentru a-i da nădejde și lui, și nouă, celor născuți din el.

9. Prin acestea s-au împlinit cele spuse mai înainte: „Deșteaptă-te, cel ce dormi, iar Hristos te va lumina!"[2187] Chiar dacă vorbește aici despre noi care am fost uciși de faptele noastre și adânciți în somnul neștiinței, totuși, la origine, aici este vorba de înviere. 10. Și nu în zadar, nici în treacăt spune: „Au înviat multe trupuri ale celor sfinți – așa grăiește Evanghelia – și au intrat împreună cu El în sfânta cetate"[2188].

11. Astfel am acoperit toate rănile pricinuite de înțepăturile acestui țânțar cu alifia iubirii de oameni a lui Dumnezeu, cu venirea Domnului și cu lumina adevărului evanghelic. Acum să ne zorim către alte erezii, purcezând, după obișnuință, cu ajutorul lui Dumnezeu.

[2184] La nord-vest de Ierusalim.
[2185] *Ioan* 19, 34.
[2186] *1 Petru* 1, 2.
[2187] *Efeseni* 5, 14.
[2188] *Matei* 27, 52-53.

CARTEA A II-A
PARTEA ÎNTÂI

Rezumatul părții întâi

Acesta este rezumatul primei părți a Cărții a doua (al patrulea tom, dacă numărăm părțile de la începutul operei). El cuprinde optsprezece erezii.

1. Encratiții, o adăugire la capitolul anterior despre Tațian. Ei resping căsătoria, spunând că este de la Satana, interzicând consumul oricăror mâncăruri cu carne.

2. Catafrigienii sau montaniștii, ori tascodrugiții, care primesc Vechiul și Noul Testament, dar adaugă alți proroci profetilor de acolo, ținând în mare cinste pe un oarecare Montanus, precum și pe Priscilla.

3.1. Pepuzienii sau quintilienii, cărora li se alătură artotyriții, provin din catafrigienii amintiți mai sus, dar au credințe deosebite de ale acestora. Ei aduc cinstiri demne de zei cetății Pepuza, un oraș pustiu, așezat undeva între Galatia, Capadocia și Frigia, și socotesc că această cetate este Ierusalimul. Căci mai există și o altă Pepuza. Ei îngăduie femeilor să cârmuiască și să fie preoți. 2. Se inițiază în misteriile lor înjunghiind un tânăr. Mai spun că Hristos s-a dezvăluit acelei Quintilla sau Priscilla la Pepuza, sub înfățișare de femeie. 3. Folosesc atât Vechiul, cât și Noul Testament, dar preschimbându-le după cugetarea lor.

4. Quartodecimanii, care sărbătoresc Paștile la o dată fixă din an, atunci când cade cea de-a paisprezecea zi a lunii cu lună plină, fie de sabat, fie duminica. Atunci postesc și fac privegheri.

5. Alogii sunt numiți astfel pentru că resping *Evanghelia lui Ioan* și cele despre Logos, Dumnezeul cel veșnic, pogorât din Tatăl. Dar ei nu resping doar *Evanghelia după Ioan*, ci și *Apocalipsa* acestuia.

6.1. Adamienii, numiți de unii adamiți. Învățătura lor nu este adevărată, ci mai curând o glumă. 2. Ei se adună cu toții într-un loc, goi, așa cum i-a făcut mama lor, bărbați și femei, și astfel săvârșesc citirile cele sfinte, rugăciunile și toate celelalte. Ei spun că duc o viață monahală și plină de înfrânare și nu primesc căsătoria, iar Biserica lor o socotesc un paradis.

7.1. Sampseeni sau helchesaiții, care locuiesc și astăzi în ținutul Arabiei, dincolo de Marea Moartă. Au fost înșelați de un anume Helxai, proroc mincinos. 2. Din neamul acestuia din urmă trăiesc până în ziua de astăzi Marthus și Marthana, două femei venerate de acești eretici ca niște zeițe. Ei au toate asemănătoare cu ebioniții.

8. Teodoțienii, din școala lui Teodot, cizmarul din Bizanț. Acesta avea o rafinată cultură elenică. Teodot, fiind întemnițat alături de alții în vremea persecuției, doar el s-a lepădat, în vreme ce alții au suferit mucenicia. De vreme ce i se tot reproșa acest lucru, a cugetat și a spus că Hristos a fost un simplu om, pentru a nu cădea în vina de a-I fi tăgăduit dumnezeirea în persecuție. Și cam asta a învățat el.

9. Melchisedechienii, cei care îl adoră pe Melchisedec, spunând că el nu este un simplu om, ci o putere dumnezeiască, și au îndrăznit să pună pe seama lui tot felul de lucruri.

10. Bardesaniții. Bardesanes era din Mesopotamia. Mai întâi a fost un om care avea dreapta credință și se distingea prin înțelepciune. Apoi s-a îndepărtat de la adevăr și a început să învețe aceleași lucruri ca Valentin, în afară de câteva puține lucruri în care se deosebește de acesta.

11.1. Noețienii. Noetus era din Smirna, în Asia. Purtat de trufie, a propovăduit, alături de alții, că Hristos este Fiul-Tată[2189], cu alte cuvinte El Însuși este Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. 2. Noetus spunea că el este Moise, iar fratele său, Aaron.

12.1. Valesienii. Aceștia, după câte am primit și eu știre, locuiesc în Bacathon, un sat mare din ținutul Filadelfiei, din Arabia. Ei fac parte dintre aceia care îi castrează pe cei pe care îi primesc în ospeție, iar cei mai mulți dintre ei sunt deja eunuci, cu alte cuvinte castrați. 2. Ei mai învață multe alte erezii, răzvrătindu-se împotriva Legii, și introduc felurite practici destrăbălate.

13. Catarii. Legați de Novatus din Roma, îi izgonesc cu totul pe cei care au făcut a doua căsătorie și nu se pocăiesc.

14. Angelicii. Aceștia au dispărut cu totul. Ei se lăudau că țin de un ordin îngeresc, pentru că se închinau îngerilor.

15. Apostolicii sau apotacticii. Și aceștia locuiesc prin ținutul Pisidiei. Ei îi primesc numai pe cei care se leapădă de cele ale lumii.

[2189] În greceşte se foloseşte un termen compus: υἱοπατώρ. Avem aici erezia monarhiană sau sabeliană.

Ei se roagă separați de alții[2190]. La învățătură se apropie de encratiți, dar au și opinii deosebite de ale lor.

16. Sabelienii. Ei propovăduiesc lucruri asemănătoare cu noețienii, doar că nu mai afirmă că Tatăl a pătimit.

17. Origeniștii, care își au numele de la Origen. Oameni lipsiți de rușine, care săvârșesc lucruri cu neputință de grăit și care se lasă în voia stricăciunii.

18. Alți origeniști, care provin și ei de la Origen, scriitorul, cel numit și Adamanțiu. Resping învierea morților, afirmând că Hristos este o creatură, la fel și Duhul cel Sfânt. Ei interpretează alegoric paradisul, cerul și toate celelalte. Delirează spunând că Împărăția lui Hristos va avea sfârșit.

Acestea sunt cele optsprezece erezii ale primei părți din cartea a doua.

47. Împotriva encratiților, a douăzeci și șaptea erezie, dar a patruzeci și șaptea în șir

1.1. Lui Tațian îi urmează așa-numiții encratiți, cei cu totul înșelați și duși în rătăcire de către el. Însă ei au cugetat lucruri deosebite de el și au sfârșit izvodind elucubrații mai mari decât acela. 2. Ei se mai găsesc și astăzi, în număr destul de mare, în Pisidia și în Frigia cea numită „arsă de soare". Și poate că a fost prin iconomia lui Dumnezeu faptul că acea regiune a primit un astfel de nume, pentru că ținutul a fost cu adevărat „ars" de rătăcirea și greșelile acestora. Căci în acele părți s-au născut sumedenie de erezii.

3. De acolo a mers în părțile Asiei, în regiunea Isauriei, a Pamfiliei și în ținutul Ciliciei, iar de aici în Galatia. Apoi a ajuns în ținuturile noastre[2191], iar mai apoi la Roma, ca să nu mai zic de ținuturile din Antiohia Siriei. Totuși nu sunt răspândiți peste tot. 4. Acești eretici spun și ei că există mai multe principii, iar cel reprezentat de diavolul se împotrivește lucrărilor lui Dumnezeu. El nu este supus lui Dumnezeu, ci lucrează cu de la sine putere și

[2190] Literal: ἀποτακτικός – de unde și numele de apotactici, cei care viețuiesc și se roagă separat de alți oameni.
[2191] În Palestina.

liber, nu ca urmare a căderii sale în păcat. Fiindcă el nu învață cele ale Bisericii, ci lucruri cu totul deosebite de adevăr.

4. Ei folosesc ca Scriptură mai ales *Faptele lui Andrei*, *ale lui Ioan*, *ale lui Toma* și alte scrieri apocrife[2192], iar din Vechiul Testament numai ceea ce le convine. 6. Ei numesc căsătoria opera diavolului[2193] și se arată dezgustați de mâncarea cu carne. Encratiții nu resping carnea din pricina înfrânării sau pentru viața cea curată, ci fiindcă își închipuie cu spaimă că vor fi osândiți dacă mănâncă hrană făcută din cele însuflețite.

7. Dar și ei folosesc la Taina [Euharistiei] apă, pentru că nu beau deloc vin, de acesta împărtășindu-se doar cei păcătoși și fărădelege, spunând că este o băutură diavolească. 8. Cred însă în învierea morților, iar prin aceasta se arată că la cei rătăciți totul este nebunie. 9. Orice om înzestrat cu minte sănătoasă poate vedea și se poate minuna de toate lucrurile străine pe care le învață și le fac aceștia. Căci toate cele spuse și făcute de ei sunt un talmeș-balmeș și nimic nu arată că ar fi după adevăr.

[2192] Cărți socotite apocrife încă de Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 25, 6: „Chiar dacă toate aceste ultime cărți fac parte din categoria scrierilor contestate, în chip necesar noi am alcătuit o listă a acestora din urmă, separând scrierile care, potrivit tradiției bisericești, sunt adevărate, autentice și unanim recunoscute de cele care, spre deosebire de ele, deși nu sunt cuprinse între cele testamentare, canonice, fiind contestate, totuși sunt bine cunoscute de cei mai mulți dintre scriitorii bisericești. Vom putea face, așadar, deosebire între aceste cărți și între cele care (mai ales la eretici) sunt date sub numele unor apostoli, fie că e vorba de *Evanghelia lui Petru*, a lui Toma, a lui Matia ori ale altora, fie de *Faptele lui Andrei*, ale lui Ioan ori ale altor apostoli: niciun scriitor bisericesc din cei recunoscuți de tradiție n-a socotit vrednice de a fi pomenite undeva aceste scrieri. De altfel, ele se deosebesc de cele apostolice și prin felul de exprimare. Cât despre cugetare și felul de a pune problemele, ele sunt deosebite de cele ale ortodoxiei adevărate, ceea ce dovedește că sunt plăsmuiri ale ereticilor. E limpede, așadar, că ele nu trebuie să fie puse printre apocrife, ci trebuie respinse, ca fiind întru totul absurde și nelegiuite" (citat preluat din ediția: Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, p. 156).

[2193] „Cum să nu fie spurcați, dar, cei care spun că este spurcată căsătoria, când ei s-au născut tot din căsătorie? După părerea mea, este sfântă sămânța celor sfinți. Sunt unii eretici care numesc fără ocol căsătoria desfrânare și învață că a fost dată de diavol. Și spun acești lăudăroși că ei imită pe Domnul, Care nici nu S-a însurat și nici n-a avut vreo avere în lumea aceasta. Și se laudă că ei înțeleg Evanghelia mai bine decât alții. Acestora, Scriptura le spune: «Dumnezeu stă împotriva celor mândri, iar celor smeriți le dă har». Ei nu cunosc însă pricina pentru care Domnul nu S-a căsătorit. Mai întâi, pentru că avea mireasa Lui, Biserica; apoi nu era simplu om, ca să aibă nevoie după trup de un ajutor; și, în sfârșit, nici nu-I era de neapărată trebuință să facă copii, pentru că era veșnic și era singurul Fiu al lui Dumnezeu" (Clement Alexandrinul, *Stromate*, III, 49, 1-3, PSB 5, serie veche, p. 208)

2.1. Dacă ei se folosesc de Vechiul și de Noul Testament, atunci cum mai pot găsi ei două principii, când cele două Testamente conglăsuiesc în armonie despre o singură dumnezeire și propovăduiesc cunoașterea [...][2194]? 2. Iar dacă morții înviază, cum mai putem spune că preacinstita căsătorie este lucrarea diavolului? Căci odinioară și Dumnezeu a spus: „Creșteți și vă înmulțiți”[2195], iar Domnul în Evanghelie spune că „ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă”[2196]. Iar Apostolul grăiește și el: „Cinstită este căsătoria, iar patul nepângărit”[2197].

3. Dar, dacă li se aduc împotrivă aceste texte, ei blasfemiază și-l numesc pe Apostol un bețivan și, pentru a-și susține basmele lor, se apucă să vâneze texte din Scriptură care grăiesc împotriva băutului de vin și spun că vinul este de la cel rău. Iată, de pildă, un astfel de text: „Noe a băut vin și s-a dezbrăcat de veșminte”[2198]. 4. Și Lot, spun ei, s-a îmbătat și apoi s-a împreunat cu fiicele sale fără să știe asta[2199], iar zidirea vițelului de aur a avut loc în vremea

[2194] Lacună în original.

[2195] *Facerea* 1, 28.

[2196] *Matei* 19, 6.

[2197] *Evrei* 13, 4.

[2198] *Facerea* 9, 21. Pentru canaaniți, beția reprezenta o posedare a omului de către spiritul divinității. Pentru evrei însă, vinul devine un primejdios prilej de a uita poruncile lui Dumnezeu, de a păcătui și a cădea în idolatrie. De aceea, conducătorilor religioși și politici le era recomandată abstinența în această privință. Cât privește veșmântul, acesta avea semnificații importante pentru evrei: era un dar al lui Dumnezeu făcut omului căzut în păcat, un semn al demnității sociale și personale, dar și o făgăduință a redobândirii paradisului pierdut. Beția lui Noe se datorează ignoranței sale privind efectele alcoolului (*cf.* TEODORET AL CYRULUI, *Chestiuni la Octateuh*, 56). Filon o va comenta pe larg în tratatele sale *De ebrietate* și *De sobrietate*, unde va introduce celebrul concept de *sobria ebrietas*. Vinul nu este rău prin el însuși, ci numai când se abuzează de el (*cf.* SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, 29, 3). Sacrilegiul comis de Ham a fost interpretat ca o perversiune sexuală de influență canaanită (*cf. Leviticul* 18, 24-30 și 20, 17-21, unde „a dezveli goliciunea cuiva” însemna „a avea relații sexuale”), sau, mai probabil, constituia un abuz de putere împotriva a ceea ce anticii numeau *patria potestas*, autoritatea paternă. Pentru că a desconsiderat această autoritate, Ham va suporta consecințele legii talionului, va fi umilit și redus la condiția de sclav. Ofensa adusă de Ham tatălui său prefigurează viitoarea promiscuitate sexuală a canaaniților.

[2199] *Facerea* 19, 31-38. Și acest episod a pus serioase probleme exegeților. ORIGEN afirmă că Lot este parțial nevinovat, însă ar fi putut evita incestul dacă ar fi refuzat vinul (*Comentariu la Facere*, 5, 3). Fetele nu au acționat astfel din lipsa pudorii, ci sub impulsul perpetuării speciei, crezând că urgia abătută peste Sodoma a avut proporții mondiale și că au rămas în viață numai ele și tatăl lor. Totodată, am putea descifra aici o expresie a dorinței de a păstra cu orice preț puritatea etnică.

unei beții[2200]. Mai spune Scriptura: „Pentru cine sunt suspinele, pentru cine încăierările, pentru cine greața, pentru cine plânsetele, pentru cine rănile fără pricină, pentru cine ochii încercănați? Pentru cei ce zăbovesc pe lângă vin, pentru cei care caută locurile unde pot bea”[2201].

5. Iar ei mai cotrobăiesc și după alte locuri asemănătoare, îngrămădindu-le pentru a face afirmațiile lor mai vrednice de crezare, fără să ia în seamă faptul că orice lucru lipsit de măsură este dăunător și că trece dincolo de marginile îngăduite. 6. Acest lucru se poate spune nu doar despre băutură, ci despre orice trece dincolo de limită și e lipsit de măsură. Acest lucru îl învăța și Domnul pe când spunea: „Să nu se îngreuneze inimile voastre cu destrăbălări, beții și grijile acestei vieți”[2202]. Dar și: „Chiar dacă ești nesătul, nu pofti mâncărurile bogatului; căci acestea țin de o viață mincinoasă”[2203]. 7. Dar, mai mult, Sfântul Apostol, pe când se împotrivea poftelor celor nesăturate, voind să îi dea la o parte pe îmbuibații de mâncare și de băutură, spunea: „Mâncarea este pentru pântece, iar pântecele pentru mâncare, dar Dumnezeu le va face de nimic și pe una și pe alta”[2204].

8. Dar și Isav și-a pierdut dreptul de întâi născut pentru o fiertură de grâu, după cum spune Scriptura, care numește cu același nume mâncarea de linte[2205]. Eu socotesc că nu era făcută din cereale, cu alte cuvinte din grâu, ci probabil era o fiertură de linte, rămasă și reîncălzită mai apoi la foc. Scriptura a numit această fiertură „grâu” pentru că a fost reîncălzită după ce se răcise.

9. Și, după cum acela s-a dezbrăcat din pricina vinului, fără să fie nedreptățit cu ceva, la fel și acesta a fost nedreptățit de către pofta sa nesătulă și de foame și astfel și-a pierdut dreptul de întâi născut. Căci împotriva adevărului nimic nu are putere, nici textele cele falsificate, nici vreo născocire de basme înșelătoare.

3.1. Dar, cu privire la faptul că ei se ridică pe sine în slăvi pentru înfrânare, acesta este un obicei cât se poate de alunecos. Ei își fac

[2200] Vezi *Ieșirea* 32, 4-6.
[2201] *Pildele* 23, 29-30.
[2202] *Luca* 21, 34.
[2203] *Pildele* 23, 2-3.
[2204] *1 Corinteni* 6, 13.
[2205] Vezi *Facerea* 25, 30, 34. Sfântul Epifanie înlocuiește πυροῦ („de grâu”) cu πυρροῦ („roșu, ca focul”). Acest ultim termen este folosit de *Septuaginta* (*Facerea* 25, 30) pentru a traduce ebraicul *adom* – „roșu”, aluzie la fiertura de linte roșie. Foarte probabil mâncarea pregătită de Isaac era o supă de sânge, obișnuită în alimentația nomazilor.

veacul mereu printre femei, amăgindu-le în fel și chip. Pleacă în călătorii cu femeile, trăiesc împreună cu ele și se lasă slujiți de acestea în toate. Ei se află în afara adevărului, „având doar înfățișarea evlaviei, de vreme ce au tăgăduit puterea acesteia”[2206]. 2. Dacă cineva trece cu vederea o parte a unui lucru, trece cu vederea întreg acel lucru, tocmai din pricina acelei părți lăsate deoparte. La fel, Tainele se săvârșesc la ei cu apă, însă aceasta nu mai e o Taină adevărată, ci o taină falsă, care doar o imită pe cea adevărată.

4. Dar și aici vor fi combătuți de-a dreptul de cuvântul Mântuitorului, Care spune: „Nu voi mai bea din rodul acestei vițe până când nu-l voi bea nou, împreună cu voi, în Împărăția cerurilor”[2207]. 4. Din nou am respins și această erezie cu puternicul braț al adevărului, lovind-o ca pe o bestie primejdioasă, pe care am lăsat-o fără dinți. Să purcedem, așadar, și la următoarele, chemând, ca de obicei, ajutorul Dumnezeului universului, Care să ne călăuzească și să ne apere de primejdii, să ne vină în ajutor prudenței noastre și să ne înzestreze înțelepciunea cu ce are nevoie.

5. Astfel vom învăța și noi adevărul de la El și vom putea să descoperim greșelile altora și să pregătim multe soiuri de leacuri, cu ajutorul cuvântului adevărului, un antidot izbăvitor împotriva acelora. Și asta pentru a-i însănătoși pe cei care au fost deja loviți, pentru tratarea celor care se luptă cu acestea și pentru a preveni orice rană a celor care trebuie să cunoască aceste lucruri pe care nu știau că le vor pătimi; și nu în cele din urmă pentru a ne asigura răsplata mântuirii pe care Dumnezeu o dăruiește fără pic de gelozie.

48. Împotriva așa-numiților catafrigieni sau montaniști ori tascodrugiți, a douăzeci și opta erezie, dar a patruzeci și opta în șir

1.1. După aceasta, a ridicat creștetul o altă erezie, numită a frigienilor, care a fost în același timp cu cea de dinainte și care îi urmează. 2. Aceștia s-au ivit în al optsprezecelea an al domniei lui

[2206] *2 Timotei* 3, 5.
[2207] *Matei* 26, 29.

Antoninus Pius[2208], care i-a urmat lui Hadrian. Montanus[2209] i-a

[2208] Anii 157-158 d.Hr.

[2209] Montanus. Acesta s-a născut într-un sat numit Ardabau, în Frigia. Se pare că acolo, în anul 156 î.Hr., Montanus, un preot păgân convertit recent, a început să profetească. Profeţiile sale erau însoţite de fenomene stranii asemănătoare cu cele asociate posedării demonice. După un timp, lui Montanus i s-au alăturat două femei, Maximilla şi Priscilla, care, cu aprobarea lui, şi-au părăsit soţii lor şi l-au urmat. Nu suntem surprinşi să aflăm că această izbucnire subită a profeţiei şi pretenţiile noilor profeţi au provocat multă opoziţie. Dar, după un timp, se pare că majoritatea creştinilor din Frigia au devenit aderenţi ai lui Montanus. Astfel, încă de timpuriu, urmaşii săi erau numiţi în mod obişnuit „frigieni" şi învăţătura lor era cunoscută ca „erezia frigienilor". La scurt timp după ce Montanus a început să profetească, a traversat graniţa Frigiei şi s-a stabilit împreună cu urmaşii săi în oraşul Pepuza, oraş care, împreună cu satul învecinat Tymion, a fost numit de el Noul Ierusalim. „Noua profeţie" (cum mai era cunoscut montanismul) i-a învăţat pe oameni să aştepte în viitorul apropiat, în Pepuza, a doua Venire a Domnului şi pogorârea Ierusalimului ceresc. Este important să notăm faptul că Frigia este bine-cunoscută pentru tendinţa naţională spre forme extatice ale religiozităţii. Montanus, chiar ca neofit, s-a comportat ca un profet. Fericitul Ieronim ne informează că acesta a fost înainte de convertire preot al Cybellei şi „noua profeţie" a fost influenţată, fără îndoială, de entuziasmul sălbatic al acestui cult orgiastic. Montanismul a avut intenţia de a sprijini ortodoxia creştină din al II-lea secol, în special împotriva ereticilor gnostici printr-o reformă spirituală profundă. Cu toate acestea, devierile lor au fost suficient de serioase în final pentru a le aduce excomunicarea. Extazul adepţilor lui Montanus se apropia de nebunie indusă deliberat, în timp ce profeţii recunoscuţi de către Biserică atunci când erau în stare de extaz îşi păstrau luciditatea. În asentiment cu aceste afirmaţii, un oracol al lui Montanus declară că profetul este ca o liră la care cântă plectrul divin, un simplu instrument pasiv, iar frazele care au ieşit de pe buzele lui, chiar cuvintele Duhului Sfânt. Nu există niciun dubiu că Montanus a susţinut că această „nouă profeţie" diferă esenţial de toate profeţiile anterioare. Ei au pretins că profeţia lor este împlinirea promisiunii Domnului despre venirea unui Paraclet (*Ioan* 14, 12-18). Apostolii nu au avut deplinătatea Duhului Sfânt (*1 Corinteni* 13, 8-10); aceasta a fost rezervată pentru noii profeţi, despre care Iisus a vorbit în *Matei* 23, 34. Se pare că este exagerată afirmaţia lui Eusebiu de Cezareea că Montanus ar fi pretins că el însuşi era întruparea Paracletului. Într-un anumit sens, profeţia montanistă a pretins că aduce o completare a revelaţiei anterioare. Aceasta pare să însemne că relaţia sa cu scrierile Noului Testament este echivalentă cu cea a Noului Testament faţă de Vechiul Testament. Montanismul ar fi fost astfel împlinirea legii lui Hristos şi sosirea Paracletului promis, de vreme ce timpul maturităţii totale a înlocuit acum copilăria (*cf. 1 Corinteni* 13, 11). Datorită rolului major avut în cadrul mişcării de profeţitele Priscilla şi Maximilla, montanismul a fost caracterizat de un feminism incompatibil cu tradiţia Bisericii. Asocierea cu Montanus a două profeţite a implicat recunoaşterea faptului că femeile ar putea să ocupe poziţii înalte în Biserică. Priscilla şi Maximilla au avut contribuţii independente la învăţătura montanistă şi probabil aveau obiceiul să profetească în timpul slujbelor. Există dovezi că, în orice caz în vremurile mai târzii, alte femei au urmat exemplul lor sau chiar l-au depăşit; pentru că citim despre o profeţiţă în Capadocia în al III-lea secol, probabil o montanistă, care a botezat şi a oficiat Împărtăşania, şi despre femei episcopi şi preotese, ori despre fecioare care au prezidat oficial adunarea montanistă din Pepuza. Rigoarea sau strictetea etică a montanismului şi tendinţele sale către ascetism erau legate de aşteptarea iminentă a sfârşitului lumii: de fapt, întregul scop al „noii profeţii" era pregătirea pentru sfârşitul

urmat lui Marcion[2210], Taţian, encratiţilor şi ucenicilor acestora, în vremea lui Hadrian şi după el. 3. Aceştia, aşa-numiţii catafrigieni, primesc şi ei întreaga Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament şi cred, la fel ca alţii, în învierea morţilor. Însă mai adaugă alte lucruri, urmând pe profetul lor Montanus, precum şi pe profeţitele Priscilla şi Maximilla[2211]. Încredinţându-se în judecata acestora, ajung să rătăcească mult.

4. Totuşi, cu privire la Tatăl, la Fiul şi la Duhul Sfânt, au aceleaşi învăţături ca Sfânta Biserică Universală, dar s-au despărţit întrucâtva de aceasta, „luând aminte la duhurile rătăcirii şi la învăţăturile demonilor”[2212], spunând că „noi trebuie să primim şi harismele”. 5. Dar şi Sfânta Biserică a lui Dumnezeu primeşte harismele, însă numai pe acelea care sunt cu adevărat harisme, cele deja dovedite astfel în Sfânta lui Dumnezeu Biserică, prin Duhul cel Sfânt şi de către profeţi, apostoli şi Însuşi Domnul[2213].

6. Căci Apostolul Ioan spune într-o epistolă: „Puneţi la încercare duhurile, dacă sunt de la Dumnezeu”[2214] şi: „Aţi auzit spunându-se că vine Antihrist? Acum însă mulţi antihrişti s-au arătat. Dintre noi au ieşit, dar nu erau dintre noi; căci, dacă ar fi fost

---

care se apropia. Aşteptarea acestui mare eveniment ar fi trebuit să domine întreaga viaţă a creştinului, după montanişti. Astfel, „noua profeţie” se va caracteriza printr-o etică excesiv de puritană şi ascetică; ceea ce a fost până atunci voluntar acum devine datorie. Astfel, dacă Biserica a aprobat şi căsătoriile a doua şi a treia, montaniştii au privit căsătoriile făcute a doua oară ca fiind impure şi i-au exclus din comunitatea lor pe cei care le-au contractat. Puritatea sexuală era o condiţie necesară pentru primirea revelaţiilor, iar posturile aspre voluntare, în zilele stabilite, erau obligatorii. Din nou, oricând Biserica realiza o distincţie între o regulă mai liberă şi una mai strictă, montaniştii o legiferau invariabil doar pe cea din urmă, de pildă fuga în timpul persecuţiei era interzisă şi martirajul era încurajat. Toate acestea erau imperios cerute de către Paraclet, deoarece ultima zi era aproape şi căsătoria ori preocupările privind această lume nu mai erau permise. Datorită sfârşitului iminent, Paracletul putea anula precepte ale Sfântului Apostol Pavel aşa cum Hristos a anulat prescripţii ale lui Moise. Montanismul se prezintă ca o combinaţie remarcabilă de trăsături care anticipează mişcările extatice din istoria creştinismului. Această aşteptare eshatologică intensă, dublată de o pretinsă reînviere a profetismului, feminismul, rigoarea etică extremă au reapărut mereu sub noi şi noi chipuri. Am putea aminti anumite grupuri anabaptiste, penticostalii, harismaticii din romano-catolicismul zilelor noastre sau mulţimea noilor mişcări religioase, unde adeseori extazul este o componentă esenţială a închinării.

[2210] Aşa ne informează CLEMENT ALEXANDRINUL, în *Stromate*, VII, 17, 107, 1.

[2211] Fericitul Ieronim socoteşte că aceste pretinse profeţiţe erau bolnave psihic. Vezi *Epistola* 41.

[2212] *1 Timotei* 4, 1.

[2213] Vezi EUSEBIU DE CEZAREEA, în *Istoria bisericească*, V, 16, 7-21, PSB 20, serie nouă, pp. 258-262.

[2214] *1 Ioan* 4, 1.

dintre noi, ar fi rămas cu noi. Dar totul s-a petrecut astfel că să știți că nu erau dintre ai noștri. De aceea vă scriu, iubiții mei"[2215] și cele ce urmează. 7. Cu adevărat aceștia nu fac parte din numărul sfinților. Ei s-au îndepărtat din pricina duhului lor de răzvrătire, afierosindu-se pe sine duhului rătăcirii și al mitologiei.

2.1. Dar iată că, pe temeiul argumentelor lor, ei sunt dovediți vinovați de a nu-și putea ține făgăduielile. Dacă au nevoie de harisme, iar acestea trebuie să fie cele din Biserică, de ce nu mai au și alți proroci după Montanus, Priscilla și Maximilla? Oare să se fi sfârșit harul? Însă harul nu se sfârșește niciodată în Sfânta Biserică! Să nu fie! 2. Așadar, dacă prorocii lor au fost proroci doar până la un anumit timp și mai apoi nu au mai prorocit, atunci nici Priscilla, nici Maximilla nu au fost proroci adevărați, căci au făcut-o după prorociile Sfinților Apostoli, cele dovedite ca adevărate de Sfânta Biserică.

3. Nesăbuința lor va fi dovedită în două feluri: ori trebuie să probeze faptul că au existat proroci după Maximilla, ca să nu se arate că harul s-ar fi sfârșit, ori Maximilla și tovarășii ei se vor dovedi proroci falși, de vreme ce ei, după ce s-a pus hotar harismelor profetice, mai cutează să se lase purtați nu de inspirația venită de la Duhul cel Sfânt, ci de demonii cei ce duc în rătăcire, și astfel îi amăgesc pe cei care îi ascultă. 4. După cum este limpede chiar din cuvintele lor, care ne vor servi pentru a-i combate. Căci proroci̦a lor Maximilla spune: „După mine nu va mai fi proroc, ci desăvârșirea".

5. Dar iată că se arată în toate chipurile că acesta nu este Duhul Sfânt, ci duhul rătăcirii. Căci toate cele rostite de proroci au fost spuse cu rațiune și conștiință, iar prevestirile lor s-au împlinit în întregime, până în ziua de astăzi. 6. Aceasta însă a spus că după ea va veni sfârșitul lumii, dar aceasta nu s-a întâmplat, căci s-au perindat până acum atâția împărați și a trecut atâta amar de vreme[2216]!

7. Dacă socotim bine, găsim vreo două sute nouăzeci de ani și mai mult, de atunci până în zilele noastre. Acum este al doisprezecelea an al domniei lui Valentinianus și Valens și al optulea al lui Grațian[2217]. Iar sfârșitul încă nu a venit, potrivit prevestirii celei care se lăuda că este proroci̦ță și care nu își știa nici măcar data morții ei.

[2215] *1 Ioan* 2, 18-19.

[2216] Caracteristică obișnuită și constantă a sectelor apocaliptice până în ziua de astăzi: anunțarea datei exacte a Parusiei și a sfârșitului lumii.

[2217] Anul 376.

8. Și se mai poate vedea că, la fel ca toți cei care s-au înstrăinat de adevăr, nici aceștia nu și-au păstrat o statornicie logică a argumentării, ci, la fel ca pruncii cei mușcați de veșnicul înșelător, șarpele, au ajuns să piară. Au fost găsiți în afara staulului și au fost prinși de lup, devenind hrana acestuia, găsindu-și astfel pieirea. Nu s-au ținut strâns de Principiu[2218], ci au părăsit adevărul, naufragiind astfel prin talazurile rătăcirii.

9. Dacă Maximilla spune că nu va mai exista vreun proroc, nu face decât să tăgăduiască existența harismei la ei și să arate că harisma sa a durat până în clipa de față; prin urmare, nici ea nu a luat parte la harisme.

3.1. Ei rătăcesc cu totul. Căci Domnul Și-a pus pecetea pe Biserică și, prin aceasta, a dus la îndeplinire harismele. Când era nevoie de proroci, înșiși sfinții făceau prevestiri în Duhul Adevărului, în cuget sănătos, cu rațiune bine rânduită, plini de Duhul Sfânt, după harismele dăruite fiecăruia de către Duhul, după credința lor și pentru folosul obștesc[2219]. 2. Însă aceștia ce au grăit folositor? Ce fel de cuvânt potrivit credinței lor? Oare nu cumva ei sunt aceia despre care a grăit Domnul: „Luați aminte la prorocii cei mincinoși, care vin la voi înveșmântați ca niște oi, dar înăuntru sunt lupi răpitori”[2220]?

3. Să punem alături cele spuse de către ei de cele grăite de Vechiul și de Noul Testament, care sunt adevărate și ale căror prorocii au fost dovedite ca adevărate. Astfel vom putea deosebi prorocia adevărată de cea falsă. 4. Când grăia, profetul era într-o stare rațională deplină și înțelegea cele grăite prin inspirația Duhului Sfânt. Tot ce vorbea, o făcea cu minte sănătoasă, precum „Moise, slujitorul lui Dumnezeu, credincios al casei sale”, profetul care era numit „văzătorul”[2221] în Vechiul Testament.

5. „Vedenia”, spune, „pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos, profetul”[2222]. „Și am văzut pe Domnul șezând pe un tron preaînalt și ridicat. Am mai văzut pe Serafimi și pe Heruvimi, apoi L-am auzit pe Domnul, Care îmi spunea: «Mergi și spune acestui popor că veți auzi cu auzul și veți vedea cu văzul vostru, dar nu veți

[2218] *Cf. Coloseni* 2, 19.
[2219] *Cf. Romani* 12, 5-6; *1 Corinteni* 12, 7.
[2220] *Matei* 7, 15.
[2221] *Numerii* 12, 7; *1 Regi* 9, 9.
[2222] *Isaia* 1, 1.

vedea»."[2223] După ce a auzit acestea de la Domnul, a mers la popor și le-a spus: „Pe acestea le grăiește Domnul"[2224].

6. Oare nu vezi că acea cuvântare este a unuia care nu e ieșit din sine, ci a unui om conștient și rațional, nicidecum a unuia cu o minte aflată în delir? 7. La fel și profetul Iezechiel, când a auzit de la Domnul: „Coace-ți o pâine pe excremente de om", a spus: „Nicidecum, Doamne, căci niciodată nu a intrat în gura mea ceva pângărit sau necurat!"[2225] 8. El înțelegea că acele lucruri spuse de Domnul prin el erau o amenințare. De aceea nu se grăbea să săvârșească acele lucruri de parcă ar fi fost cuprins de extaz, ci se împotrivea, fiind conștient și cugetând cât se poate de sănătos: „Nicidecum, Doamne!" Aceasta e purtarea profeților adevărați, care își păstrează mintea sănătoasă atunci când sunt inspirați de Duhul cel Sfânt, la fel învățătura lor și putința de a vorbi limpede.

9. Iar cu privire la Daniel, cum nu putem descoperi că era în deplinătatea înțelegerii și cugetării sale atunci când a dezlegat enigma lui Nabucodonosor? 10. Vedenia pe care a avut-o în vis și care s-a desfășurat înaintea ochilor lui. El însuși a fost cel care a reamintit-o și căreia i-a înfățișat deslușirea de îndată, cu dreaptă înțelegere, cu belșug de harisme. Căci el avea prisos de înțelepciune mai presus decât toți oamenii, datorită harismei Sfântului Duh, care l-a făcut cu adevărat înțelept pe profet și pe cei care s-au învrednicit de învățătura adevărului prin mijlocirea profetului[2226].

11. Iar cât privește pretențiile acestora de a profeți, se va vedea că aceste profeții au fost făcute de oameni deloc sănătoși la minte, care nu pot urma șirul logic al argumentării. Căci cuvintele lor sunt întortocheate și strâmbe, neavând în ele nimic drept.

4.1. Căci Montanus spune: „Iată, omul este asemenea unei lire, iar eu îl ating ca și cu un plectru. Omul doarme, iar eu veghez. Iată, acesta este Domnul cel care duce inimile oamenilor în extaz și cel care dă inimă omului"[2227]. 2. Dar care om înțelept, care a primit cuvântul cel de folos al credinței și poartă grijă de propria viață, nu va osândi astfel de falsificări și ticluiri de cuvinte ale unora care

[2223] *Isaia* 6, 1-2, 9.
[2224] *Isaia* 3, 16.
[2225] *Iezechiel* 4, 12, 14. Vezi și *Faptele Apostolilor* 10, 14.
[2226] *Daniel* 2, 16 și 31-45.
[2227] Probabil că Montanus a fost inițiat în unele misterii mistice păgâne orgiastice. Vezi Platon, *Phaidros,* 249d.

doresc să fie socotiți în tagma proorocilor, de vreme ce nu e în stare să vorbească aidoma proorocilor?

3. În el nu a vorbit Duhul cel Sfânt. Acele cuvinte de mai sus, „îl ating", „îl lovesc", „veghez", „Domnul duce inimile în extaz", sunt cu toate expresii ale unei persoane aflate în delir, lipsită de orice logică, dovedind că poartă o altă pecete decât cea a Duhului Sfânt, Cel care a grăit prin proroci. 4. Ei vor să împletească adevărul cu minciuna și să-l facă nesăbuit pe cel care are cugetarea preocupată să discearnă totul bine. Ei mai îngrămădesc argumente pentru a-și susține propria rătăcire și pentru a-și îndreptăți minciunile[2228], pe temeiul Scripturii, care spune: „Dumnezeu a trimis un extaz asupra lui Adam, iar el a fost cuprins de somn"[2229].

5. În cazul lor, Dumnezeu nu trebuia să plămădească un trup luând ceva din alt trup cuprins de extaz, pentru a le da o pildă a

[2228] Text reconstituit aproximativ.

[2229] *Facerea* 2, 21. TERTULIAN, în *Despre suflet*, 45, comentează astfel acest extaz: „Suntem datori acum să arătăm și învățătura creștină despre vise ca fenomene accidentale din timpul somnului, ca mișcări nu neînsemnate ale sufletului, despre care am spus că este întotdeauna activ datorită neîntreruptei sale mișcări, ceea ce explică rațiunea divinității și imortalității sale. Așadar, când corpurile se dedau odihnei, care este mângâierea lor, sufletul, lipsit de o mângâiere străină, nu se odihnește și, dacă n-are ajutorul corpului, se folosește de propriile sale însușiri. Închipuie-ți un gladiator fără arme, sau un vizitiu fără trăsură, gesticulând după toate cerințele îndeletnicirii lor: luptă, mână, dar toată frământarea se desfășoară în gol. La fel par a se produce cele ce totuși nu se produc, există acțiunea, dar fără efectul acțiunii. Această putere noi o numim extaz, un exces de simțire la fel cu nebunia. Așa este și somnul, la început dăruit cu extaz: «Și a trimis Dumnezeu extazul în Adam și acesta a adormit». Somnul vine în corp să-i aducă odihnă, pe când extazul sosește în suflet împotriva odihnei, și de aici forma de somn în amestec cu extazul, natura sa purtând pecetea formei. În timpul viselor ne bucurăm și ne întristăm, suntem afectați și neliniștiți, suportând orice, fiindcă nu ne-ar tulbura în niciun fel niște imagini cu totul deșarte, dacă am visa stăpâni pe noi înșine. De aceea faptele bune sunt fără răsplată și cele rele fără pedeapsă, dacă sunt săvârșite în timpul somnului, fiindcă nu vom fi mai mult condamnați pentru că am visat un act josnic, după cum nu vom fi încoronați că ne-am visat martiri. Dar cum își amintește sufletul de vise, zici, dacă nu poate fi stăpân pe sine? Este în firea acestui fel de pierdere a minții că nu se produce din cauza stării proaste a sănătății, ci din firea lucrurilor, căci visul nu suprimă mintea, ci o îndepărtează. Una este a lovi, și alta a brusca; una a răsturna, și alta a zgudui. Așadar, când memoria nu lipsește, mintea este sănătoasă, iar când sănătatea minții încetează, chiar dacă memoria nu este afectată, aceasta înseamnă un fel de nebunie. Și de aceea nu se zice că suntem nebuni, ci că visăm; de aici și prudența dacă suntem vreodată prudenți. Pentru că înțelepciunea noastră, chiar dacă este umbrită, nu se stinge totuși, ci doar poate părea că atunci lipsește și că extazul în acest caz lucrează prin sine însuși, aducându-ne și imaginile înțelepciunii ca și pe cele ale erorii" (din volumul: *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, serie veche, pp. 319-320).

marii Sale iubiri de oameni. 6. Căci în privința lui Adam, El a făcut să cadă peste el un extaz al somnului, nu unul al minții. Aici este folosit cuvântul „extaz”[2230] cu mai multe înțelesuri. Extaz este starea provocată de o mare uimire; tot extaz este și nebunia, deoarece ajungem să ieșim din sine împinși de lucruri din afară. 7. Însă acel extaz al somnului avea un alt înțeles, fiind o stare firească a trupului său, mai ales că sfântul Adam a fost adus în acea stare de către mâna lui Dumnezeu[2231].

5.1. Și, într-adevăr, vedem că dumnezeiasca Scriptură, pe bună dreptate, numește această stare extaz. Căci, atunci când doarme omul, toate simțurile sale încep să se odihnească. De pildă, văzul este încă acolo, dar nu își mai săvârșește lucrarea, de vreme ce ochii sunt închiși, iar duhul sau sufletul care îl pune în mișcare se odihnește. 2. Poate fi prin casă un miros urât sau frumos, însă simțul mirosului, deși e prezent, nu simte nimic, deoarece și el este oprit, aflându-se în repaos.

[2230] Εκστασις – „strămutare, mutare a locului, distragere, ieșire din sine, transă, toropeală, beție, extaz”. Am lăsat termenul „extaz”, tocmai pentru polisemia sa, despre care vorbește Sfântul Epifanie. Termenul trimite către un somn nenatural, așa cum este cel provocat de somnifere. Filon (*Despre legile alegoriei*, 2, 19) și, mai târziu, Tertulian (între cei doi nu este încă limpede filiația ideatică) afirmă că Adam a experimentat, de fapt, o experiență mistică, un extaz spiritual (vezi nota următoare). Somnul său a prefigurat nașterea feciorelnică (Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 84) și moartea lui Hristos, iar Eva, ieșită din coasta lui, Biserica (Tertulian, *Despre suflet*, 43, 9-10).

[2231] „În aceeași scriere se face amintire și despre scriitorul Miltiade, spunându-se că și el a compus un tratat împotriva ereziei respective. După ce reproduce câteva cuvinte din afirmațiile acestor eretici, el continuă: «Aceste lucruri le-am aflat într-una din scrierile în care se combătea tratatul fratelui nostru Miltiade, unde acesta demonstrase că un proroc n-are voie să profetească în stare de extaz, de aceea am și rezumat-o». Ceva mai departe, tot în aceeași scriere, el îi enumeră pe cei care au profețit potrivit Noului Testament, iar printre ei amintește și de o anumită femeie Ammia, precum și de un Quadratus, despre care declară: «În starea de fals extaz, urmată de nerușinare și cutezanță, profetul cel mincinos începe mai întâi printr-o neștiință căutată, după care, cum am mai spus, sufletul lui se pierde într-un delir involuntar. Ei nu vor fi în stare să ne arate niciun proroc din Vechiul ori din Noul Testament care să fi fost mânat de Duh în acest mod, căci niciuna dintre profețiile făcute de un Agav, de Iuda, de Sila, de fiicele lui Filip, de Ammia din Filadelfia și de Quadratus sau de oricare altul nu au nicio legătură cu cele ale montaniștilor». Și apoi iarăși, puțin mai departe: «Căci, dacă, după spusele lor, femeile din preajma lui Montanus au primit prin succesiune darul profeției, ca și Quadratus și Ammia din Filadelfia, atunci să ne arate care anume sunt printre ucenicii lui Montanus și printre femeile lui cei care i-au moștenit pe ei. Căci apostolul e de părere că harisma profetică va dura în întreaga Biserică până la a doua Venire finală. Or, cu toate că au trecut paisprezece ani de la moartea Maximillei, ei nu vor putea să indice numele niciunui urmaș de-al lor».” (citat preluat din ediția: Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* V, 17, 1-4, PSB 20, serie nouă, pp. 262-263).

3. La fel, nici gustul nu simte în gură gust amar sau dulce, deoarece se află în odihna toropelii și nu își pune în lucrare funcția sa activă doar în starea de veghe. 4. Este prezent și auzul, însă și acest simț este acum lipsit de lucrare. Dacă mai mulți vorbesc în casă, iar omul nu își întrerupe somnul cumva, nu aude nimic din cele ce se vorbesc acolo, pentru că lucrarea simțului auzului este oprită pentru acea perioadă.

5. Și, chiar dacă trec peste el felurite viețuitoare, omul adormit nu simte atingerea trupului lor, numai dacă această atingere este foarte puternică, de vreme ce toate mădularele omului și-au încetat lucrarea. 6. Căci, cât privește trupul, cel de fire pământească, este în legătură strânsă cu sufletul, fiindcă așa a rânduit Dumnezeu pentru folosul nostru și tot El a lăsat o vreme când trupul trece de la o activitate mai mare a simțurilor la una de repaos a acestora. Sufletul însă nu-și părăsește niciodată lucrarea de călăuzire și de cugetare pentru trup.

7. Sufletul își închipuie adesea felurite lucruri și se vede pe sine în stare de veghe, plimbându-se și lucrând, călătorind pe mare, vorbind în fața poporului, iar în vise se vede pe sine în și mai multe împrejurări de acest fel. 8. Însă acestea sunt cu totul deosebite de starea în care se află un om cuprins de extazul nebuniei, care și-a pierdut mințile, iar sufletul îi este ca ieșit din trup, putând ajunge astfel, fiind treaz atât cu sufletul, cât și cu trupul, să săvârșească adeseori fapte îngrozitoare, prin care face rău aproapelui și lui însuși. Căci în acea stare nu știe ce spune sau ce face, pentru că s-a prăvălit în adâncul extazului celui plin de nebunie[2232].

6.1. Dragii mei, am adunat toate acestea despre felurile în care se înfățișează extazul, pe temeiul versetului: „Dumnezeu a trimis un extaz asupra lui Adam, iar el a fost cuprins de somn”[2233]. 2. Și am lămurit pentru ce a fost cuprins de somn, iar acesta este numit „un extaz venit de la Domnul”, cu alte cuvinte, venit prin purtarea de grijă și prin iubirea de oameni a Domnului. El însă a dăruit acestea pentru toți oamenii, astfel ca toți oamenii să se poată odihni prin somn de toate nevoile și lucrările necesare vieții.

3. În cazul de mai sus, Dumnezeu a ales un termen foarte potrivit, „extaz”, tocmai spre a arăta că omul nu va simți deloc durere în

[2232] Vezi FILON DE ALEXANDRIA, *Despre vise*, 2, 1.

[2233] *Facerea* 2, 21.

toată acea vreme în care El urma să îi ia o coastă pe care o va folosi pentru a plămădi o femeie. 4. Însă Adam nu era cuprins deloc de vreo toropeală a minții și a cugetării, fiindcă, de îndată ce s-a trezit din somn, a recunoscut-o pe femeie și a spus: „Iată, aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său”[2234].

5. După cum vezi, el știe cele ce au fost mai înainte, dar nu doar asta, ci și cele ce urmează, făcând chiar profeții. Căci, cunoscând cele ce s-au petrecut mai înainte, pe când era cuprins de somn, spune că ea este „os din oasele mele”. Dar cunoaște și cele prezente, fiindcă a înțeles că femeia a fost plămădită din trupul său. 6. Însă el mai face profeții și cu privire la cele ce urmează să vină: „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi o singură carne”[2235]. Dar aceste lucruri nu sunt ale unui om aflat într-o stare delirantă sau care nu își poate folosi rațiunea, ci țin de unul cu minte sănătoasă.

7.1. Dacă trebuie să discutăm despre versetul acesta: „Am grăit întru extazul[2236] meu: «Tot omul este mincinos»”[2237], din nou înțelesul și utilizarea acestui termen sunt deosebite[2238]. Însă acestea nu sunt cuvintele cuiva care și-a ieșit din minți; să nu fie! 2. Dimpotrivă, sunt vorbele cuiva uimit și care cugetă despre lucrurile care trec dincolo de situațiile obișnuite pe care le vedem și le facem zi de zi.

3. Și profeții se lasă în voia extazului, dar nu un extaz lipsit de rațiune. Chiar dacă Petru era în extaz, însă nu era lipsit de putința de a înțelege, ci doar vedea, suprapuse peste cele văzute zi de zi de toți, alte lucruri, pe care oamenii nu le văd. 4. „Am văzut o față de masă întinsă, înnodată la cele patru colțuri, iar în ea se aflau toate viețuitoarele cele cu patru picioare, târâtoarele și zburătoarele cerului.”[2239] 5. Iar Sfântul Petru privea ceea ce înțelegea, căci nu era într-un extaz lipsit de minte[2240], fiindcă a auzit spunându-i-se: „Ridică-te, jertfește și mănâncă!” El însă nu s-a supus, arătând că

[2234] *Facerea* 2, 23.
[2235] *Facerea* 2, 24.
[2236] Am păstrat termenul original neschimbat, tocmai pentru a face ușor de înțeles intenția Sfântului Epifanie.
[2237] *Psalmul* 115, 2.
[2238] Aici e vorba despre un extaz mai conștient, revelator, inițiatic.
[2239] *Faptele Apostolilor* 10, 10-12.
[2240] Nu se afla într-o stare de inconștiență, irațională și inertă.

nu este deloc lipsit de judecată, și a spus: „Nu, Doamne, fiindcă niciodată ceva pângărit sau necurat nu a intrat în gura mea!”[2241]

6. La fel și Sfântul David a spus: „Eu am spus: totul omul este mincinos”[2242]. Iar cel care a zis: „Eu am spus” vorbea el însuși despre alți oameni, despre care spunea că mint. Așadar, nu el mințea, ci era cu totul cutremurat și uluit de iubirea de oameni a lui Dumnezeu, minunându-se însă cu mult mai mult de cele pe care Dumnezeu i le-a dat să le propovăduiască. A văzut că fiecare om are nevoie de milostivirea lui Dumnezeu, iar calitatea de a rosti și a respecta adevărul Îi aparține doar lui Dumnezeu.

7. David mai știe că orice om este vrednic de pedeapsă, și astfel a dovedit fidelitatea față de adevăr a Duhului Care vorbea prin proroci, dezvăluindu-le adâncul desăvârșitei cunoașteri a lui Dumnezeu. 8. Dar și Avraam a fost în extaz, dar nu unul al minții, ci într-unul al fricii. El a văzut un cuptor împrejmuit de făclii, în amurg[2243]. Dar și alți proroci, în vedeniilor lor, vorbeau tot ca Moise, în deplină cunoștință de sine: „Sunt înfricoșat și cutremurat”[2244].

9. Avraam însă a înțeles bine cuvintele Domnului: „Să știi”, spune, „că sămânța ta va pribegi în pământul altora vreme de patruzeci de ani”[2245]. 10. Vezi, astfel, că tot ceea ce a fost spus prin proroci a fost rostit în adevăr, cu minte deplin sănătoasă și în deplină conștiință, nicidecum în stare delirantă.

8.1. Însă poate că ei vor spune cum că aceste harisme de dinainte nu sunt asemănătoare acestora din vremurile din urmă. Dar cum pot dovedi aceasta? Sfinții proroci și sfinții apostoli au făcut prorocii întru totul asemănătoare[2246]. 2. Mai mult, pe când

[2241] *Faptele Apostolilor* 10, 13-14.
[2242] *Psalmul* 115, 2.
[2243] *Facerea* 15, 12, 17.
[2244] *Deuteronomul* 9, 19; *Evrei* 12, 21.
[2245] *Facerea* 15, 13.
[2246] Fericitul Ieronim, în *Epistola* 41, 4, discută astfel despre problema de față, încă valabilă, în Biserica creștină: „Rămâne în discuție blasfemia care trebuie demascată a celor care spun că Dumnezeu a vrut mai întâi, în Vechiul Testament, să mântuiască lumea prin Moise și prin profeți; pentru că nu a putut împlini aceasta, S-a întrupat în trupul unei fecioare și apoi, propovăduind, întrupat în Hristos, sub înfățișarea Fiului, a suferit moartea pentru noi; și, pentru că nu a putut, prin aceste două evenimente, să mântuiască lumea, în cele din urmă S-a pogorât, prin Sfântul Duh, în Montanus, Prisca și Maximilla, femei smintite, și împlinirea pe care Pavel nu a obținut-o, spunând: «În parte cunoaștem și în parte prorocim» și: «Acum vedem în oglindă și în ghicitură», a obținut-o în schimb Montanus, cel schilod și bărbat doar pe jumătate. Acestea nu mai au nevoie de dovedire;

Mântuitorul Se înălța la cer, cei care i-au văzut pe cei doi „înveșmântați cu haine albe" nu îi vedeau într-o stare delirantă, ci cu deplină și sănătoasă conștiință, fiindcă au auzit: „Bărbați din Galileea, de ce stați cu privirea ațintită la cer? Acest Iisus Care S-a înălțat la cer de la voi Se va întoarce în același chip"[2247].

4. Apoi Petru, după cum am spus, pe când auzea și vedea acele lucruri, răspundea și spunea: „Nu, Doamne", se afla în deplinătatea cugetării sale. 4. Iar Agav, pe când făcea prorocii, „a luat cingătoarea lui Pavel și i-a legat picioarele", spunând și arătând în chip neobișnuit și minunat cele ce vor urma: „Cel care are această cingătoare va fi legat și dus la Ierusalim"[2248].

5. Altă dată, din nou, „în Antiohia au coborât proroci care au vestit o foamete care va fi în toată lumea"[2249]. Iar cuvântul lor nu a fost zadarnic, fiindcă Scriptura, pentru a dovedi că erau proroci adevărați, adaugă și spune de îndată: „Această foamete a și fost în vremea lui Claudius Caesar"[2250]. Dar și preasfântul Apostol Pavel a grăit în chip profetic: „Dar Duhul grăiește răspicat că în zilele cele din urmă vor fi vremuri grele"[2251] și celelalte. 7. Și iarăși, în alt loc: „Unii se vor îndepărta de învățătura cea sănătoasă, urmând învățăturile duhurilor celor care duc în rătăcire [...]. Aceștia opresc de la căsătorie, se înfrânează de la anumite mâncăruri, lucruri pe care Dumnezeu le-a făcut ca să ne împărtășim de ele, folosindu-le cu mulțumire"[2252].

8. Dar cele care s-au împlinit în voi și în cei asemănători vouă se văd din cele spuse de noi mai înainte. Căci cele mai multe dintre ereziile de felul acesta interzic căsătoria, impun înfrânarea de la anumite mâncăruri și îndeamnă la aceste lucruri nu din pricina unei viețuiri mai virtuoase, pentru cununi sau răsplăți, ci pentru că socotesc dezgustătoare cele create de Dumnezeu.

---

faptul că am expus reaua lor credință înseamnă că am și combătut-o. Nu e nevoie ca vorbirea mai concisă a unei scrisori să nimicească, una câte una, toate aiurelile pe care le rostesc ei; de vreme ce tu însăți stăpânești foarte bine Scripturile, nu ai fi fost mișcată atât de chestiunile puse de ei în discuție, cât ai fi vrut să afli ce simt eu [în privința acestor lucruri]" (din volumul: Fericitul Ieronim, *Epistole*, vol. I: *Epistolele 1-52*, PSB 9, serie nouă, p. 280).

[2247] *Faptele Apostolilor* 1, 10-11.

[2248] *Faptele Apostolilor* 21, 10-11.

[2249] *Faptele Apostolilor* 11, 27-28. Evenimentul a fost cândva între anii 48 și 50 d.Hr. Vezi Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, II, 11.

[2250] *Faptele Apostolilor* 11, 29.

[2251] *1 Timotei* 4, 1; *2 Timotei* 3, 1.

[2252] *1 Timotei* 4, 1-4.

9.1. Dimpotrivă, Sfânta Biserică preaslăvește fecioria și celibatul, laudă curăția și văduvia, dar cinstește și căsătoria cea binecuvântată și o încuviințează. Însă interzice desfrânarea, adulterul și destrăbălarea. 2. De aici se vede care este trăsătura principală a Bisericii Universale și care cea a altora, dar cel care este încercat și primit la noi fuge de orice rătăcire, de orice cale întortocheată și de orice cărare primejdioasă.

3. Am spus deja mai sus și voi spune din nou cele prevăzute de preasfântul Apostol, cel care a dorit să ne prevină cu prudență cu privire la deosebirea dintre însușirea proprie Sfintei Bisericii și cea a ereziei, care duce în rătăcire, și a afirmat că unii îndrăzneți dau legi potrivnice bunelor rânduieli ale lui Dumnezeu. Vorbea despre cei care interzic căsătoria și se înfrânează de la anumite mâncăruri.

4. Și în chip foarte măsurat Dumnezeu Logosul spune în Evanghelie: „Vrei să devii desăvârșit?”[2253] și Se arată îngăduitor față de plămada și neputința omenească și binevoitor față de cei care sunt în stare să dovedească evlavia lor și aleg să practice fecioria, neprihănirea și înfrânarea, dar cinstește însă și căsătoria unică. 5. Dar poate că prin aceste vorbe erau preînchipuite harismele preoției celor care vor trăi în înfrânare după căsătoria unică, dar și ale celor care își vor păstra fecioria, la fel cum au rânduit și apostolii Săi buna rânduială a canoanelor preoției.

6. Dar, dacă vreunul, din pricina neputinței, după moartea soției, simțea nevoia unei a doua căsătorii, canonul adevărului nu-l împiedica la aceasta, doar dacă nu era cumva și preot. 7. Acestora însă le era interzisă, după cum s-a spus: „Este oprită căsătoria”, cel care este căsătorit a doua oară fiind ori înlăturat astfel din preoție, ori silit să nu se căsătorească a doua oară[2254]. 8. Noi însă nu silim pe nimeni, ci ne străduim să-l înduplecăm prin sfaturi bune pe cel care nu poate face asta, însă nu-l înlăturăm de la viața cea mântuitoare.

9. Căci Sfântul Logos ne-a propovăduit că se cuvine să îngăduim neputința celor neputincioși[2255], după cum vom arăta curând, prin Sfântul Apostol, care, mustrându-i pe aceștia [...][2256], nu sunt părtași aceleiași harisme: „Pe văduvele cele tinere, trece-le cu vederea. 10. Căci, după ce s-au înstrăinat de Hristos, vor să se

[2253] *Matei* 19, 21.
[2254] Vezi Tertulian, *Despre neprihănire*, 1; *Despre căsătoria unică*, 1, 1.
[2255] *Cf. Romani* 14, 1-3.
[2256] Lacună în text.

recăsătorească. Și astfel au parte de vină, pentru că și-au lepădat credința lor cea dintâi”[2257]. Pentru că cele care au făcut făgăduința[2258] și apoi au lăsat-o au parte de vină, iar cele care nu au făgăduit, dar s-au unit prin căsătorie din pricina neputinței nu au parte de vină. Căci, dacă ar avea, cum de a mai zis: „Dacă se recăsătoresc, să își chivernisească bine casa”[2259]?

10.1. Descoperim astfel că fiecare proroc se folosește de înțelegerea sa, fie în Noul Testament, fie în cel Vechi. Astfel, Sfântul Ioan, în *Apocalipsă*, ne spune: „Aceste lucruri le-a dezvăluit Domnul slujitorilor Săi prin slujitorul Său Ioan”[2260]; și: „Așa grăiește Domnul”[2261]. 2. Acum, cine vorbea astfel dovedea o minte rațională și o cugetare sănătoasă. Căci acestea sunt cuvintele folosite de ei: „Așa grăiește Domnul” și: „Vedenia pe care a văzut-o”.

3. Însă acest Montanus, care se laudă că ar fi proroc și îi duce în rătăcire pe cei care s-au lăsat înșelați de el, ne istorisește lucruri lipsite de temei împotriva dumnezeiești Scripturi. Spune, de pildă, în așa-zisa lui prorocie: „Ce spui? Cel ce se mântuiește este doar cel mai presus de firea omenească? Dreptul va străluci de o sută de ori mai mult decât soarele, în vreme ce aceia care sunt cei mai mici dintre voi vor străluci de o sută de ori mai mult decât luna[2262]”.

4. Însă Domnul îl înfruntă pe acesta, El Care are puterea de a da strălucire sfinților și a făcut să strălucească fața lui Moise[2263]. El îi va preschimba pe sfinții Săi la viitoarea înviere a trupurilor. Pe cei cuprinși de dispreț și necinste, îi va învia întru slavă[2264]. 5. Dar aceștia nu vor învia cu alte trupuri deosebite de cele pe care le au acum, ci chiar cu acelea, și vor primi slavă de la El, după înviere, așadar de la Acela care dăruiește din belșug slavă sfinților Săi, de vreme ce are această putere de a da și hărăzi ca un Dumnezeu și Domn.

6. Dar, deși avea puterea de a hărăzi acestea, nu a făgăduit așa cum vrea Montanus, ci a spus: „Fața voastră va străluci ca soarele”[2265]. Iar dacă Iisus Hristos, Care are putere și este cu adevărat

[2257] *1 Timotei* 5, 11-12.
[2258] Făgăduința de trăi în înfrânare.
[2259] *1 Timotei* 5, 14.
[2260] *Apocalipsa* 1, 1.
[2261] *Isaia* 3, 16.
[2262] *Cf. Matei* 13, 43; *Daniel* 12, 3.
[2263] *Ieșirea* 34, 29-30.
[2264] *Cf. 1 Corinteni* 15, 43.
[2265] *Cf. Matei* 17, 2.

Stăpânul nostru și Domnul, afirmă că fața drepților va străluci ca soarele, de ce Montanus făgăduiește „de o sută de ori”? 7. Însă poate că el aseamănă asta cu cele spuse de acela care i-a zis lui Adam și celei care se afla împreună cu el: „Veți fi asemenea unor dumnezei”[2266], și prin asta i-a lipsit de slava și desfătarea paradisului și i-a azvârlit în stricăciunea morții.

11.1. Dar lui Montanus i se adaugă un altul care spune: „Eu sunt Domnul Dumnezeu Atotputernicul, Care se află în om”[2267]. 2. Dumnezeiasca Scriptură, în armonie cu învățătura Duhului Sfânt, ne atrage luarea-aminte pentru a recunoaște cele ce sunt imitații ale duhului celui străin, potrivnice adevărului. 3. De cum Montanus a spus acele lucruri, ne-au revenit în minte cele spuse de Domnul. Căci Domnul astfel grăiește în Evanghelie: „Eu am venit în numele Tatălui Meu. Un altul va veni în numele lui și pe acela îl vor primi”[2268].

4. Iar acestea sunt în deplin dezacord cu spusele dumnezeieștilor Scripturi, după cum este limpede pentru oricine le cercetează cu atenție. Iar dacă spusele lor sunt în dezacord cu Scriptura, atunci și el, și erezia lui sunt străini de Biserica Universală, deși ei se laudă că au proroci și harisme, pe care nu le-au avut deloc și de care sunt departe. 5. Așadar, cine, înzestrat fiind cu minte sănătoasă, ar cuteza să-i numească pe aceștia proroci, și nu mai curând oameni rătăciți? Hristos ne-a învățat, spunând că „vă voi trimite pe Duhul, Mângâietorul”, și, lămurindu-le înțelesul acestor vorbe, le spunea: „Acela Mă va slăvi”[2269].

6. Și, într-adevăr, putem vedea cum sfinții apostoli, după ce au primit Duhul cel Mângâietor, L-au slăvit pe Domnul, în vreme ce acest Montanus se slăvește pe sine! Domnul L-a slăvit pe Tatăl Său, iar Hristos Domnul L-a slăvit iarăși pe Duhul, numindu-L „Duhul Adevărului”[2270]. Însă Montanus se slăvește doar pe sine și spune că

[2266] *Facerea* 3, 5.

[2267] Vezi alte atestări la FERICITUL IERONIM, *Epistola* 41, 1; ORIGEN, *Împotriva lui Celsus*, 7, 9. Pentru DIDIM CEL ORB (*Despre Treime*, 3, 41), Montanus se socotea întruparea întregii Sfinte Treimi. Totodată, s-a remarcat aroganța lui Montanus, care spune „eu”, față de simplitatea evanghelică. În limba greacă veche, pronumele personal nu era folosit în mod curent, cu excepția stilului emfatic, când se dorea sublinierea faptului că „eu”, și nu altcineva, săvârșesc acțiunea respectivă.

[2268] *Ioan* 5, 43.

[2269] *Ioan* 16, 7, 14.

[2270] *Ioan* 16, 13.

el este Tatăl Atotputernicul, iar că Duhul sălășluiește în el [...][2271]. Și astfel se arată în orice loc că el nu este deloc Acela, nici nu a fost trimis de către El, nici nu a luat nimic din ale Lui.

7. Căci „întreaga plinătate a dumnezeirii a binevoit să locuiască trupește în Domnul"[2272], iar „din plinătatea Lui au luat toți prorocii", potrivit cuvântului Sfântului Ioan[2273]. 8. Și ia aminte cum cei din vechime Îl prevesteau pe Hristos, dar și cum cei care au venit după L-au slăvit pe Hristos și L-au mărturisit, în vreme ce Montanus a intrat pe ușa din dos, spunând că el este cineva! Și, astfel, nu a făcut decât să arate că nu era El, nu era trimis de El și nici nu a luat de la El nimic.

9. Dar ce mai spune acel omuleț de Montanus? „Nu sunt nici înger, nici trimis, ci eu am venit de la Domnul Dumnezeu-Tatăl[2274]." Însă prin acestea el este descoperit ca fiind străin lui Hristos, fiindcă nu-L slăvește pe Hristos, Cel pe care toate harismele dăruite cu adevărat Bisericii L-au slăvit în adevăr.

10. Și se va vedea limpede că el este în afara trupului Sfintei Biserici și în afara Capului întregului trup, după cum grăiește Scriptura: „Cel care nu se ține strâns de Cap, prin care întreg trupul se află în armonie și prin care sporește"[2275]. Căci Domnul nostru Iisus Hristos S-a arătat pe Sine ca Fiu pentru că era Fiu într-adevăr. Montanus însă spune despre el că este Tatăl!

12.1. O frigienilor, cum de v-ați ridicat cu război[2276] împotriva noastră, prefăcându-vă că purtați numele de creștin, dar în adevăr ducând o luptă barbară și imitând ura troienilor, cu alte cuvinte, a frigienilor? Cum vă mai putem crede, când voi v-ați îndepărtat de Biserică prin așa-zisele voastre harisme?

2. Nu sunt deloc harisme cele ce sunt străine de adevăratele harisme, fiind și potrivnice celor numite astfel de Domnul în privința însușirilor, după cum zic prorocii voștri. 3. Voi faceți apel iar la Maximilla, dar până și numele voastre sunt străine și ne înfricoșează și nu au nimic plăcut și desfătător, fiind doar sălbatice și barbare.

[2271] Lacună în text.
[2272] *Coloseni* 2, 9.
[2273] *Ioan* 1, 16.
[2274] *Cf. Isaia* 63, 9.
[2275] *Coloseni* 2, 19; *Efeseni* 4, 16.
[2276] Aluzie la vechiul Război troian al frigienilor dus împotriva grecilor.

4. Dar, o ucenicilor lui Hristos, luați acum aminte cum vorbește această Maximilla, care îi întovărășește pe catafrigieni: „Nu mă ascultați pe mine, ci ascultați-L pe Hristos!" 5. Însă, chiar atunci când se părea că Îl slăvește pe Hristos, ea rătăcește. Căci, dacă ea ar fi vorbit chiar despre Hristos, ar fi făcut-o asemenea sfinților apostoli, după cum vorbea fiecare. Mai întâi, Petru, care spune: „Noi am auzit de la El"[2277], iar Domnul Însuși spune: „Cine ascultă de voi ascultă de Mine"[2278]. La fel și Pavel grăiește: „Urmați-mă pe mine, după cum și eu Îl urmez pe Hristos"[2279].

6. Însă aceasta spune adevărul chiar și când minte. Căci bine grăiește când spune să nu o ascultăm deloc pe ea, ci doar pe Hristos. Adeseori, duhurile cele necurate sunt silite să se arate înfrânte pentru că nu se află în adevăr și sunt silite să-și dezvăluie stăpânul. Iar asta fie că vor, fie că nu, de nevoie. 7. Astfel, acea copilă, fiind pătrunsă de un duh pitonicesc[2280], spunea: „Acești oameni sunt slujitorii Dumnezeului celui Preaînalt"[2281]; precum și: „De ce ai venit înainte de vreme ca să ne chinuiești? Știm cine ești, Sfântul lui Dumnezeu"[2282]. La fel și aceea[2283], fiind silită, spunea să nu fie ea ascultată, ci Hristos.

8. Dar cei din jurul ei cum pot fi convinși să o asculte, dacă au învățat chiar de la ea că nu se cuvine să asculte de ea, ci de Domnul? Însă ea vorbea în realitate despre lucruri pământești, iar dacă aveau înțelegere, nu trebuiau să o asculte. 9. Dar să nu îmi spui că era ceva rațional în cele spuse de ea, căci o persoană înzestrată cu rațiune nu poate să învețe ceva osândindu-se pe sine însăși! Dacă aceea spune răspicat: „Nu mă ascultați", ce fel de duh era cel care vorbea prin ea?

10. Dacă vorbea în calitate de om, atunci nu se afla în Duhul cel Sfânt. Este evident că cineva care spune: „Nu mă ascultați" nu se află în Duhul cel Sfânt venit de sus. Căci una care spune: „Nu mă ascultați" este limpede că vorbește în calitate de om, nu în Duhul cel Sfânt. Iar una care cugetă cele omenești nu cunoaște nimic și nu

---

[2277] *Faptele Apostolilor* 4, 20.
[2278] *Luca* 10, 16.
[2279] *1 Corinteni* 11, 1.
[2280] *Faptele Apostolilor* 16, 16-20. „Pitonicesc" vine de la termenul grecesc πύθων – „șarpe", aluzie la șarpele mitic Python, ucis de Apollo la Delphi. Sanctuarul oracular de aici fusese zidit, se spune, pe locul unde fusese îngropat monstrul Python. Așadar, „pitonicesc" are înțelesul de „profetic, oracular, prevestitor".
[2281] *Faptele Apostolilor* 16, 17.
[2282] *Matei* 8, 29.
[2283] Prorociță Maximilla.

este proorociță, fiindcă nu are Duhul cel Sfânt, ci vorbește și rostește oracole prin cugetarea cea omenească.

11. Dar, dacă vorbea și prorocea prin Duhul cel Sfânt, ce fel de Duh Sfânt era acela care spunea: „Nu mă ascultați pe mine”? Într-adevăr, mare este orbirea rătăcirii, dar și mai mare este Logosul lui Dumnezeu, Care în multe chipuri ne face să înțelegem și să deosebim ceea ce ni s-a spus prin Duhul cel Sfânt, ceea ce ni s-a spus prin Persoana Tatălui și ce ni s-a spus prin cea a Fiului!

12. Iar dacă cel care vorbea prin Maximilla era Duhul Sfânt, nu și-ar mai fi contrazis propriile cuvinte: „Căci unul este Duhul Sfânt, Care împarte fiecăruia după cum voiește”[2284]. 13. Dacă El are puterea de a împărți fiecăruia după cum voiește și este numit „Duhul cunoașterii și Duhul evlaviei”[2285], precum și Duhul lui Hristos și Duhul Tatălui, fiindcă purcede la Tatăl și ia de la Fiul[2286], nefiind străin de Tatăl și de Fiul, atunci fără îndoială că nu ar fi spus: „Nu ascultați de Mine”.

14. Duhul repeta ceea ce a spus și Hristos, iar Hristos trimite Duhul și în numele Duhului Sfânt izgonește demonii[2287]. Iar Fiul rostește cuvintele Tatălui, „iar Tatăl L-a sfințit pe Fiul și L-a trimis în lume”[2288], pentru ca oamenii să-L cunoască și să-L slăvească, așa cum slăvesc și pe Tatăl. 15. Iar prin acestea se prăbușește din toate părțile cugetarea acestor oameni, care s-au îndepărtat de urmarea lui Hristos.

13.1. Dar Maximilla spune iarăși, întărindu-și această gnoză și învățătură, ca să mă folosesc de o glumă: „Domnul mi-a încredințat silit această trudă, de a propovădui și de a fi crainica și tâlcuitoarea acestui legământ și acestei făgăduințe, fie că vreau, fie că nu vreau, spre a face cunoscută cunoașterea lui Dumnezeu”. 2. O iubiților, să luăm aminte și să păstrăm cu grijă temelia vieții noastre și a luminii, ca să nu confundăm și să nu cădem din pricina cuvintelor vrăjmașului și ale odraslei duhului celui străin[2289]!

[2284] *1 Corinteni* 12, 11. Este vorba despre harismele Duhului Sfânt.

[2285] *Isaia* 11, 2.

[2286] *Ioan* 15, 26; 16, 14.

[2287] *Cf. Matei* 12, 28.

[2288] *Ioan* 10, 36.

[2289] Eusebiu de Cezareea, în *Istoria bisericească*, V, 16, 9, ne înfățișează astfel, citând surse autentice ale vremii, lucrarea demonică a duhului montanist: „Iar diavolul, punând la cale pieirea celor neascultători printr-o uneltire, ba mai mult, printr-o adevărată strategie conspirativă, și făcându-se cinstit de către aceștia fără a avea vreun merit, le-a stârnit

3. Acum ia aminte la această persoană care a vorbit astfel, afirmând că a fost silită să grăiască aceste lucruri! Însă Domnul nostru nu a venit în lume fără voia Sa, nici nu a fost trimis de Tatăl prin necesitate, ci avea aceeași voință ca a Tatălui, pe care o punea în lucrare prin Duhul cel Sfânt. Iar El Și-a unit cu Tatăl voința și puterea de a dărui toate nu prin necesitate, ci din preaplinul de iubire de oameni. La fel și cu cei pe care i-a chemat prin libera Sa alegere, fără să se folosească de vreo constrângere și fără să le pună vreo zgardă la gât.

5. Căci spune Domnul: „Veniți la Mine, toți cei însetați..."[2290] și iarăși: „Dacă voiește cineva să vină după Mine, să se tăgăduiască pe sine și să Mă urmeze"[2291]. Dar aceleași lucruri sunt spuse și prin profetul Isaia: „Dacă doriți și Mă veți asculta..."[2292], iar același profet, în continuare, spre a arăta cine vorbește, a spus: „Gura Domnului a grăit acestea"[2293]. 6. Acum vezi în ce fel de lipsă de armonie se află ei față de cuvântul cel dumnezeiesc, precum și cât de diferite sunt cugetările și ideile lor de sănătoasa credință în Dumnezeu?

7. Maximilla vorbea de constrângere, de a voi și a nu voi, astfel că minciuna sa se va vădi chiar din cele spuse. Căci ea i-a învățat pe cei ce voiau să aibă cunoașterea lui Dumnezeu, pe care ea însă nu o poseda, constrângându-i la această falsă cunoaștere chiar și pe cei care nu voiau[2294]. 8. Astfel, nu toți cei din lume știau numele Maximillei, nici nu cunoșteau detaliile învățăturii ei. Și, în acest chip, s-a prăvălit cu totul cugetarea lor cea rătăcită, care nu are nimic de-a face cu adevărul lui Dumnezeu.

---

pe ascuns și le-a inflamat gândirea, care adormise departe de credința cea adevărată. În acest fel, el a stârnit și a umplut de un duh fals alte două femei, astfel încât acestea să vorbească asemenea unor apucate, în mod straniu și neașteptat, așa cum făcea și cel menționat înainte. Iar duhul îi fericea pe cei care se bucurau de el și se mândreau cu el, umflându-i de îngâmfare prin măreția celor vestite. Câteodată însă îi și certa în toată regula și după toată cuviința, aceasta ca să apară în fața lor cu înfățișarea de judecător aspru (cu toate că numărul frigienilor care se lăsaseră înșelați de el era mic). Pe de altă parte, duhul cel nerușinat îi învăța pe toți să batjocorească Biserica întreagă, oriunde se răspândise ea pe pământ, pentru că spiritul său fals profetic nu primea nici cinstire, nici acces în rândurile ei" (citat preluat din ediția: EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, p. 259).

[2290] *Ioan* 7, 37.

[2291] *Matei* 16, 24.

[2292] *Isaia* 1, 19.

[2293] *Isaia* 58, 14.

[2294] Se pare că această constrângere se aplică aici la proroc, nu la auditoriul său.

14.1. Acești [eretici] cinstesc un loc pustiu din Frigia, o cetate numită într-o vreme Pepuza, acum nimicită cu totul, spunând că acolo se va pogorî de sus Ierusalimul ceresc[2295]. 2. Acolo se adună ei, săvârșindu-și misteriile lor, și – după cum socotesc – acolo se și sfințesc. Ei pot fi întâlniți, precum am spus, în Capadocia și Galatia, în Frigia – de unde și numele ereziei, catafrigieni[2296] –, dar și în Cilicia și la Constantinopol.

3. Dar, ca să nu lăsăm deoparte nici numele fiecărei erezii pe care am înfățișat-o, să spunem ceva și despre denumirea de „tascodrugiți". Cuvântul se regăsește atât în numele acestei erezii, cât și în cel al următoarei, numită a quintilienilor. Căci la aceștia a ieșit la iveală această denumire. 4. Iată de ce se numesc ei tascodrugiți. La ei, agățătoarea de haine[2297] se numește *tascos*, iar nara este numită *droungos*. Iar ei își pun degetul la nară în vremea rugăciunii, ca semn care imită umilința și dreptatea, de aceea au fost numiți tascodrugiți sau pasalorinochiți[2298].

5. Însă la această erezie, precum și la rubedeniile lor, quintilienii sau priscilianiștii sau pepuzienii, se spune că este săvârșit un rit îngrozitor. 6. În timpul unei sărbători, ei străpung cu ace de bronz trupul unui copil, un pruncușor, adunând sângele acestuia, firește, pentru a-l folosi la o jertfă[2299].

15.1. Dragii mei, dar e de ajuns cele pe care le-am spus despre această erezie! Am făgăduit să nu trecem cu vederea nimic din cele pe care le cunoaștem, ci să dăm la iveală tot ce am aflat fie din documente scrise, fie din auzite de la cei care ne-au încredințat de adevărul acestor lucruri. 2. Și am făcut asta ca să nu pară că am

---

[2295] Montaniștii, aidoma multor mișcări și secte apocaliptice, se identificau cu adevăratul popor ales, cu comunitatea sfinților din *Apocalipsa* 21, 2. Vezi Manlio Simonetti, „L'Apocalissi e l'origine del millenio", în: M. Simonetti, *Ortodossia ed eresia tra I e II secolo*, Rubbettino, Messina, 1994, pp. 56. Se pare că în zona Pepuzei se afla și mormântul lui Montanus, important loc de pelerinaj pentru adepții sectei.

[2296] Literal: cei originari din Frigia.

[2297] Sau cârligul pentru rufe. Se pare că e vorba despre obiceiul de a purta un inel în nas (vezi Fericitul Ieronim, *Comentariu la Epistola către galateni*, 2, 3). Filastrius (*Despre erezii*, 76) ne spune că aceștia păstrau tăcerea mereu, și de aici metafora cu inelul sau cârligul. Denumirea sectei apare diferit la autorii creștini: *ascodrugiți* (Sfântul Ioan Damaschin, *Despre erezii*, 48) sau *ascodrupiți* (Teodoret al Cyrului, *Despre basmele ereticilor*, 1, 10). Se pare că aici era implicat un ritual religios păgân al burdufului (ἄσκος).

[2298] „Cei ce poartă un cui în nas."

[2299] Se pare că se adoptă aici obișnuitele calomnii ale păgânilor împotriva creștinilor. Vezi și Clement Alexandrinul, *Stromate*, III, 10, 1.

scris altceva decât cele pe care le cunoaștem și să nu fim bănuiți că nu am spus cele drepte sau că am spus ceea ce ne-a trecut prin cap. Căci, în acest caz, am cădea și noi în ceea ce au căzut ei, care nu spuneau adevărul, ci propovăduiau ceea ce nu au văzut, nici nu au auzit, nici nu au primit prin adevărata învățătură a Duhului Sfânt.

3. Noi însă, precum am spus, ne străduim să istorisim totul cu multă exactitate, despre fiecare erezie în parte, dezvăluind primejdiile pentru izbăvirea celor ce se întâlnesc cu ele și pentru a le combate prin cuvintele cele dumnezeiești, prin argumentele cele drepte, alcătuind astfel un leac tămăduitor. 4. În acest fel, ne pregătim întru Domnul pentru două scopuri. Mai întâi, pentru a-i ridica din boală pe cei care au pășit în această erezie și care suferă de aceasta, iar în al doilea rând, pentru ca aceia care nu au căzut în ea să aibă un ajutor și un leac preventiv. 5. Noi împărțim leacul adevărului celor care îl pot înțelege. Și, astfel, suntem numiți ucenici ai ucenicilor Mântuitorului Însuși, cei care vin în ajutor trupurilor și sufletelor.

6. Socotim că acestea sunt de ajuns cu privire la această erezie, iar acum, cu ajutorul lui Hristos, să mergem spre următoarea; noi am biruit deja veninul din dinții acestei vipere încornorate, prin lemnul cel tămăduitor al adevărului Crucii. Căci, pe cine mușcă acest soi de vipere, acela sângerează până este cuprins de moarte. 7. Această erezie este cea a quintilenilor, care iau trupul unui prunc nevinovat și-l străpung pentru a-i lua sângele. Și asta în numele unui mister săvârșit în numele lui Hristos, ducându-i în rătăcire pe cei pe care i-au înșelat.

8. În ceea ce ne privește, vom merge mai departe la celelalte prin puterea lui Hristos, cerând în ajutor adevărul Său, ca să putem să biruim toate rătăcirile, mergând pe urmele lor și combătându-le, mulțumind astfel Domnului.

49. Împotriva quintilienilor sau pepuzienilor, numiți și prisicilianiști, cărora li s-au alăturat și artotiriții, a douăzeci și noua erezie, dar a patruzeci și noua în șir

1.1. Iarăși, vorbim despre quintilieni, cei care mai sunt numiți pepuzieni, artotiriți și priscilianiști. Ei sunt cam aceiași

cu catafrigienii, fiindcă au ieșit dintre aceștia, dar se deosebesc în unele lucruri de ei. 2. Căci acești quintilieni sau priscilianiști afirmă că, în Pepuza, o oarecare Quintilla sau Priscilla, nu știu foarte precis, una dintre acestea oricum, după cum se spune, ar fi dormit cu Hristos, care s-ar fi pogorât la ea, după cum spunea acea înșelată: 3. „Cu înfățișare de femeie, îmbrăcat în haine albe, așa a venit Hristos la mine și a turnat în mine înțelepciunea, dezvăluindu-mi că acest loc de aici este sfânt și că aici se va pogorî Ierusalimul cel ceresc”[2300].

4. De aceea se spune că până în clipa de acum ei merg în acel loc, femei și bărbați deopotrivă, spre a-și îndeplini tainele lor, zăbovind acolo spre a-l contempla pe Hristos. 5. Căci și femeile, alături de bărbați, sunt numite proorocițe. Nu știu bine dacă alături de ei sau alături de catafrigieni, fiindcă trăiesc împreună și au cam aceleași învățături.

2.1. Ei se folosesc de Vechiul și de Noul Testament și afirmă învierea morților. Începătoarele ereziei lor sunt Quintilla[2301], precum și Priscilla, cea care a alcătuit secta catafrigienilor. 2. Ei aduc în sprijin multe mărturii, cu totul deșarte, și sunt recunoscători Evei pentru că a mâncat cea dintâi din pomul cunoașterii[2302]. O numesc proorociță și pe sora lui Moise[2303], pentru a-și întemeia practica lor de a introduce femei în cler. Căci, mai adaugă ei, și Filip a avut patru fiice proorocițe[2304].

3. Adesea, în bisericile lor, se ivesc purtătoare de făclii. Sunt șapte fete înveșmântate în alb, care fac prorocii pentru popor. 4. Ei se lasă cuprinși de un soi de entuziasm, în urma căruia poporul care se află de față este înșelat și izbucnește în lacrimi, iar ei îi încurajează la pocăință. Varsă lacrimi în așteptarea necazurilor care se vor abate asupra vieții omenești.

[2300] Unii cercetători au opinat că aici am putea avea un rit de incubație creștin. Incubația era un ritual obișnuit în templele păgâne, în care o persoană săvârșea anumite practici magice și dormea în templul unui zeu, primind în vis revelații de la acesta sau soluții la dilemele și problemele sale.

[2301] Nu avem alte informații despre Quintilla în afară de cele de la Sfântul Epifanie de Salamina.

[2302] *Facerea* 3, 6.

[2303] Vezi *Ieșirea* 15, 20.

[2304] Vezi *Faptele Apostolilor* 21, 8-9: „Iar a doua zi, ieșind, am venit la Cezareea. Și, intrând în casa lui Filip binevestitorul, care era dintre cei șapte (diaconi), am rămas la el. Și acesta avea patru fiice, fecioare, care proroceau”. Vezi și Didim cel Orb, *Despre Treime*, 3, 41, 3. Filip de aici nu este Apostolul Filip, ci unul dintre cei șapte diaconi.

5. La ei se întâlnesc și femei episcop, femei preot și tot așa mai departe. Ei spun că în această privință nu este nicio deosebire, de vreme ce „în Hristos nu mai este bărbat sau femeie”[2305]. Cam aceste lucruri le știm despre ei. 6. Se mai numesc și artotiriți pentru că așază pe masă pâine și brânză, și astfel săvârșesc Taina[2306].

3.1. Toți oamenii ajung vrednici de batjocură când părăsesc dreapta credință și se dedau unor datini trăsnite, înflăcărării nesăbuite și orgiilor. Mințile cuprinse de acestea sunt ale celor care nu sunt ținuți de ancora adevărului, ci se lasă duși încoace și încolo de orice lucru.

2. Dar, dacă ei lasă femeile să ajungă la demnitatea de episcop și la cea de preot din cauza Evei, să-L asculte pe Domnul, Care spune: „Te vei întoarce către bărbatul tău, iar el te va stăpâni”[2307]. 3. Ei au mai uitat și cuvântul Apostolului, cum că „nu îngădui femeii să vorbească, nici să aibă stăpânire asupra bărbatului”[2308] și iarăși: „Nu bărbatul vine din femeie, ci femeia din bărbat”[2309], precum și: „Nu Adam a fost înșelat, ci Eva a fost mai întâi înșelată și a călcat porunca”[2310]. Dar, vai, cât de roditoare este trufia acestei lumi! 4. Căci am trecut și de această erezie aidoma unei șopârle lipsite de dinți și lipsită de minte ca un păianjen. Acum, iubiților, să mergem mai departe, chemând ajutorul lui Dumnezeu în sprijinul micimii mele și pentru a putea să ne împlinim făgăduința.

50. Împotriva quartodecimanilor, a treizecea erezie, dar a cincizecea în șir

1.1. După aceste erezii care se amestecă între ele, catafrigienii și quintilienii sau priscilianiștii, a ieșit la iveală o altă erezie, numită cea a quartodecimanilor[2311]. Și aceștia cred toate cele pe care

[2305] *Galateni* 3, 28.
[2306] Euharistia. Numele provine de la ἄρτος („pâine”) și τύρος („brânză”).
[2307] *Facerea* 3, 16.
[2308] *1 Timotei* 2, 12.
[2309] *1 Corinteni* 11, 8.
[2310] *1 Timotei* 2, 14.
[2311] Creștini din Asia și Siria, iudei la origine, care au continuat să sărbătorească Paștile odată cu lumea iudaică palestiniană (vezi *Ieșirea* 12, 1-14), în a paisprezecea zi a lunii Nisan. Spre deosebire de aceștia, creștinii din Occident sărbătoreau Paștile în duminica următoare. De aici și numele primit de ei. Este cunoscută dezbaterea dintre papa Anicet

le crede și Biserica, însă se îndepărtează de ea cu privire la tradiția, învățătura și rânduielile ei, ținându-se tot de basmele iudaice. 2. Dar nici măcar nu cred ca aceștia, pentru că „nu știu ce spun și nu știu nici măcar cele pe care ei se întemeiază”[2312].

3. Aceștia sărbătoresc Paștile cu încăpățânare în aceeași zi a anului, deși cu privire la Tatăl, la Fiul și la Duhul cel Sfânt au învățături drepte, aceleași cu ale noastre, primind pe proroci și pe apostoli și mărturisind și ei învierea cărnii, Judecata și viața cea veșnică. 4. Au căzut însă deloc întâmplător într-o greșeală, pentru că au tâlcuit după literă spusa Legii celei vechi: „Blestemat să fie cel care nu va ține Paștile în a paisprezecea zi a lunii”[2313]. 5. Însă unii dintre aceștia, care sărbătoresc Paștile în aceeași zi și tot în aceeași zi postesc, săvârșind Taina, se laudă că au găsit acestea cu exactitate în *Faptele lui Pilat*, unde se spune că Domnul a suferit Pătimirea „în a opta zi mai înainte de calendele lui aprilie”[2314]. 6. Însă aceștia vor să sărbătorească Paștile în acea zi, oricare ar fi ea, care să cadă în cea de-a paisprezecea zi a lunii, în vreme ce aceia din Capadocia o țin mereu într-o singură zi, prima a calendelor lui aprilie.

7. Așadar, și printre ei este o gâlceavă deloc neînsemnată, de vreme ce unii se întemeiază pe a paisprezecea zi a lunii[2315], iar alții, pe a opta, mai înainte de calendele lui aprilie. 8. Noi însă am găsit un manuscris al *Faptelor lui Pilat*, unde autorul spune că Pătimirea a avut loc în a opta zi mai înainte de calendele lui aprilie[2316]. Însă, ca

---

și Sfântul Policarp al Smirnei cu privire la data Paștilor, de la jumătatea veacului al II-lea. Quartodecimanii invocau cronologia ioaneică, potrivit căreia, Iisus Hristos ar fi celebrat Paștile iudaice cu apostolii, în vreme ce la sinoptici avem o sărbătoare diferită. Unii posteau toată ziua de Paștile iudaice, iar la miezul nopții săvârșeau Liturghia, începând Paștile creștine propriu-zise. Ulterior, cele două blocuri creștine au ajuns să se anatematizeze reciproc. Vezi Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, V, 23-24, PSB 20, serie nouă, pp. 272-276.

[2312] *1 Timotei* 1, 7.

[2313] *Ieșirea* 12, 6.

[2314] Apocrif cuprins în alt apocrif, *Evanghelia lui Nicodim*, probabil din veacul al IV-lea, unde ne sunt date multe detalii interesante (ficționale sau reale) despre ultimele zile ale Mântuitorului înainte de Răstignire.

[2315] Indiferent dacă e sabat sau nu. Aluzia anterioară la capadocieni se referă la montaniștii care aveau o comunitate puternică în acea provincie. Unii quartodecimani foloseau un calendar solar, alții, un calendar lunar.

[2316] 18 martie. Sozomen ne spune că ei calculau Paștile începând de la 24 martie (*Istoria bisericească*, 7, 18). Din câte se vede, Sfântul Epifanie nu are răbdare să urmărească toate aceste calcule încâlcite.

să spun adevărul, am cunoscut, după multă și migăloasă cercetare, că Mântuitorul a pătimit în a treisprezecea zi mai înainte de calendele lui aprilie. Alții vorbesc însă despre a zecea zi mai înainte de calendele lui aprilie. 9. Dar aceștia au rătăcit mult de la cele rânduite de dinainte. Așa că mă tem să întind prea mult cuvântarea, căci mai am multe altele de spus.

2.1. Moise, cel care a dat Legea, în ultima sa carte, adică *Deuteronomul*, desăvârșește toată Legea, potrivit poruncii primite de la Dumnezeu, înfățișând toate blestemele[2317], nu doar cele cu privire la Paști, ci și cele despre tăierea împrejur, zeciuieli și darurile la altar. 2. Astfel încât ei, dacă izbutesc să scape de un blestem, pot cădea sub altele; se vor găsi blestemați că nu s-au tăiat împrejur, blestemați că nu au plătit zeciuiala, blestemați că nu au adus prinoase la Ierusalim.

3. Dar, vai, în câte gâlcevi se mai afundă acești oameni! Într-adevăr, se poate repeta vorba acelui înțelept, Ecclesiastul, proclamată pentru noi de către Duhul cel Sfânt: „Acest lucru l-a cunoscut Ecclesiastul, că l-a făcut pe om drept, însă ei caută să meargă pe felurite cărări”[2318]. 4. Dar oare cum nu se va prăvăli cugetarea lor? Căci, dacă ei sărbătoresc Paștile în a paisprezecea zi, au nevoie de miel, și trebuie să-l aibă pregătit până în cea de-a paisprezecea zi. Astfel, nu vor avea doar o zi de post, dimpotrivă, cinci zile: a zecea, a unsprezecea, a douăsprezecea, a treisprezecea și a paisprezecea.

5. Mai apoi, dacă Paștile sunt jertfite spre seară, în așteptarea zorilor celei de-a paisprezecea zi, atunci se va mai împlini încă o zi de post[2319]. Atunci nu va mai fi o singură zi de post dacă cercetăm cu atenție, căci nu mai poate fi una singură. 6. Căci preînchipuirile [morții și Învierii Mântuitorului] au nevoie nu de puțină cercetare cu privire la cele dumnezeiești. Pentru că Hristos trebuia să fie jertfit în cea de-a paisprezecea zi, potrivit Legii, astfel ca lumina care îi lumina prin Lege să înceteze pentru ei, de vreme ce a răsărit Soarele care a întunecat strălucirea lunii[2320].

[2317] *Deuteronomul* 27, 15-26.

[2318] *Ecclesiastul* 7, 29. Pentru ereziologul cipriot, afundarea în calcule complicate, astronomice și matematice înseamnă o revenire la hățișul de prescripții și rânduieli iudaice, criticate de Mântuitorul Hristos.

[2319] Prin urmare, vor ține șase zile de post.

[2320] Soarele este Hristos, iar luna, Legea cea veche.

7. Căci din cea de-a paisprezecea zi luna începe să își micșoreze lumina. La fel s-a petrecut și cu Legea, odată cu venirea lui Hristos și Pătimirea Lui, sinagoga iudaică a trecut în umbră, în timp ce Evanghelia a strălucit. Astfel, Legea nu a fost nimicită, ci desăvârșită[2321], simbolul nu a fost înlăturat, ci a rămas ca o dovadă a adevărului. 8. Cu privire la Paștile ținute la Ierihon, dumnezeiasca Scriptură spune aceste lucruri: „Și au ținut Paștile fiii lui Israel în Ghilgal și au mâncat Paștile acolo, iar mana a încetat"[2322]. 9. Astfel, dumnezeiasca Scriptură le-a dat dinainte mărturie și le-a prorocit că, împreună cu Pătimirea Domnului – care a avut loc din pricină că ei I-au tăgăduit dumnezeirea –, va înceta pentru ei și hrana îngerească și cerească, pe care o numeau „mana".

3.1. Însă, pretutindeni, Sfânta Biserică a lui Dumnezeu a adunat toate cele necesare stabilirii datei acestei Taine, și prin asta nu se îndepărtează de adevăr. 2. Ea nu ține doar cea de-a paisprezecea zi, ci și întreaga săptămână, care revine periodic din șapte în șapte zile de sabat, astfel ca toate cele ce s-au petrecut cu Mântuitorul și Învierea Lui să fie ținute potrivit faptelor Domnului și să slujească drept pildă. 3. Iar Biserica ține nu doar cea de-a paisprezecea zi a lunii lunare, ci ia în calcul și drumul soarelui, ca să nu se întâmple să sărbătorim într-un an două Paști, iar în alt an niciunul. 4. Noi ținem cea de-a paisprezecea zi, dar așteptăm să treacă echinocțiul de primăvară și ducem la îndeplinire sfânta slujbă a Domnului. În cea de-a zecea zi pregătim mielul, recunoscând numele lui Iisus prin mijlocirea lui iota[2323]. Astfel, vom avea grijă să nu uităm nimic din tot acest adevăr dătător de viață care ține de Paștile cele bisericești, precum se săvârșesc în toate Bisericile, întru adevăr. 5. Voi trece acum și de acest pește balon sau șarpele numit φύσαλος[2324]. L-am pecetluit cu puterea lui Hristos. Acum mă îndrept către următoarele erezii, chemând, ca de obicei, pe Dumnezeu în ajutor.

[2321] *Cf. Matei* 5, 17.

[2322] *Iosua* 5, 10-12. Mana este aici un simbol al Legii vechi.

[2323] Litera grecească *iota* este prima din numele lui Iisus. Vezi mai sus: *Panarion*, 31, 14, 7. De remarcat prezența echinocțiului de primăvară în calcularea datei Paștilor (*cf.* Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, VII, 32, 17). Va fi preluată de Biserica Alexandriei pentru computul pascal, de aici trecând și la Roma și în alte Biserici din imperiu.

[2324] Elian, *Despre firea animalelor*, 3, 18, ne spune că acesta era un soi de pește veninos. Aici e vorba de o confuzie sau de contaminare.

51. Împotriva ereziei care nu primește *Evanghelia după Ioan* și *Apocalipsa* acestuia, a treizeci și una erezie, dar a cincizeci și una în șir

1.1. După aceste erezii, cele ale catafrigienilor, quintilienilor și cei așa-numiți quartodecimani, s-a ițit o altă erezie, aidoma unei târâtoare neputincioase, care nu este în stare să reziste la mireasma de oregano, sau la cea de balsam, ori cea de rozmarin, lavandă, ori la cea de păcură, sau de tămâie, piatră de Gagas, sau corn de cerb. 2. Cei pricepuți la aceste lucruri spun că toate acestea au proprietatea de a izgoni șerpii veninoși. Cât privește oregano, unii îl numesc τίκταμον, fiindcă medicii îl folosesc pentru a le ajuta pe femei la naștere[2325]. De aceea numele este potrivit pentru Logosul Dumnezeu, Cel venit din înalt, din cele cerești, născut de Tatăl în afara timpului și fără de început.

3. Spune Solomon cu privire la femeia lipsită de minte și flecară că „urăște cuvântul cel ce dă statornicie”[2326]. La fel și aceștia au urât cuvântul cel neclintit al propovăduirii, pentru că sunt pământești și se împotrivesc lucrurilor cerești. 4. Ei nu se tem de glasul Duhului Sfânt, Care spune: „Glasul Domnului cel ce întărește cerbii”[2327] și resping pe Cel care le-a spus slujitorilor Săi apostoli: „Iată, v-am dat putere să călcați în picioare șerpii și scorpionii și toată puterea vrăjmașului”[2328].

5. Iar acesta este „glasul care întărește cerbii”, cel care s-a răspândit în lume pentru a călca în picioare vrăjmășia diavolului prin mijlocirea sfinților apostoli și evangheliști. Unul dintre aceștia era Sfântul Ioan, cel care a oprit și a biruit puterea acestor rătăciți cu înfățișare de șarpe.

2.1. Însă ei nu vor izbuti nimic împotriva arcei. Sfântului Noe i se poruncește să o întărească, potrivit cuvântului Domnului, Care spune: „O vei spoi cu păcură pe dinăuntru și pe din afară”[2329]. Și a făcut asta pentru a dovedi puterea Sfintei lui Dumnezeu Biserici[2330],

---

[2325] Numele plantei este derivat de la verbul τίκτω – „a naște”.
[2326] *Pildele* 11, 16.
[2327] *Psalmul* 29, 9 (după *Septuaginta*).
[2328] *Luca* 10, 19.
[2329] *Facerea* 6, 14.
[2330] Imaginea Bisericii ca arcă a lui Noe apare încă de la Tertulian, devenind apoi un loc comun în simbolismul patristic.

care are puterea păcurii, cea care izgonește învățăturile cele primejdioase și vătămătoare, cele cu chip de șarpe. 2. Sfânta mireasmă de tămâie și balsam îi amețește. Iar puterea miresmei pelinului sau a tămâii de Liban, dacă aceasta crește deasupra găurii unde se află șarpele sau în apropiere, îl izgonește de acolo.

3. Chiar acolo unde Ebion și Cerint și cei dimpreună cu el propovăduiau că Hristos a fost un simplu om, născut din împreunare trupească, așadar în Asia, chiar acolo Duhul cel Sfânt a făcut să răsară lumii această sfântă iarbă sau vlăstar care pune pe fugă pe șerpi și abate tirania diavolului. 4. Căci acolo Duhul Sfânt i-a poruncit Sfântului Ioan, deja vârstnic, să propovăduiască învățătura sa și prin aceasta să-i aducă pe calea cea bună pe cei care rătăceau[2331].

5. Dar de ce să mai lungesc cuvântarea? Căci, acolo unde răsare balsamul, acolo nu zăbovește, nici nu cuibărește vreun șarpe, iar acolo unde se află adevărata învățătură a lui Dumnezeu, nu va prinde rădăcini vreodată învățătura șerpilor, ci aceasta va pieri cu totul.

3.1. Acești alogi spun următoarele. Eu le-am dat acest nume, iar de acum încolo așa vor fi numiți, dragilor, și să le lăsăm acest nume de „alogi". 2. Erezia lor a fost astfel numită pentru că respinge cărțile lui Ioan; astfel, de vreme ce nu primesc Logosul cel propovăduit de Ioan, poartă numele de alogi. 3. Fiind străini cu totul de propovăduirea adevărului, tăgăduiesc tocmai curăția acestei propovăduiri și nu primesc nici *Evanghelia după Ioan*, nici *Apocalipsa* acestuia.

4. Dacă ar fi primit *Evanghelia*, dar ar fi respins *Apocalipsa*, am putea să ne întrebăm dacă nu sunt la mijloc unele scrupule, pentru că ei refuză să primească o carte apocrifă, din pricina adâncimii și obscurității celor ce se află în cartea *Apocalipsei*[2332]. 5. Dar, pentru că nu primesc doar scrierile în care Sfântul Ioan și-a propovăduit Evanghelia sa, ar trebui să fie acum limpede pentru toți că aceștia și cei asemenea lor tocmai ei sunt cei despre care vorbește Sfântul

[2331] Vezi *Panarion*, 30, 24, 1-6.

[2332] Eusebiu de Cezareea (*Istoria bisericească*, III, 25, 4) ne prezintă astfel situația „apocrifelor" la începutul veacului al IV-lea: „Între apocrife trebuie rânduite *Faptele lui Pavel*, cartea intitulată *Păstorul*, *Apocalipsa lui Petru*, apoi: așa numita *Epistolă a lui Barnaba*, scrierea cu numele *Didahia celor 12 Apostoli* și apoi, după cum am mai spus, *Apocalipsa* lui Ioan, dacă vrem, aceasta din urmă fiind – după cum am spus – respinsă de unii, în vreme ce alții o încadrează printre cele recunoscute" (citat preluat din ediția: Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, p. 155).

Ioan în epistolele sale sobornicești: „Este ceasul cel din urmă și ați auzit că vine Antihrist. Și acum, iată, au venit mulți antihriști”[2333].

6. Ei aduc felurite pretexte, sfiindu-se să i se împotrivească Sfântului Ioan, fiindcă știu că acesta este numărat printre apostoli și că a fost iubit de către Domnul. Lui i-a dezvăluit tainele, de vreme ce era vrednic și „și-a aplecat capul pe pieptul Său”[2334]. Ei se străduiesc să combată aceste scrieri și în alte feluri, spunând că acestea nu sunt ale lui Ioan, ci ale lui Cerint[2335], și că nu sunt vrednice să se afle în Biserică.

4.1. Căci chiar acest atac al lor îi învinuiește că „nu știu ce spun și nu știu nici măcar cele pe care ei se întemeiază”[2336]. Căci în ce chip va fi a lui Cerint o carte care grăiește împotriva lui Cerint? 2. Cerint socotește că Hristos este un simplu om, născut în vremurile din urmă, iar Ioan a propovăduit că El este Logosul cel veșnic, Care a venit de sus și S-a făcut trup. Așadar, chiar prin atacul lor s-a dovedit că acelea pe care le spun sunt zadarnice calomnii nesăbuite, și nici măcar nu își dau seama că sunt deja combătute.

3. Ei socotesc că împărtășesc aceeași credință cu noi, dar, de vreme ce nu se sprijină pe statornica temelie a propovăduirii Sfântului Ioan, se trezesc combătuți prin ceea ce nu știu, de vreme

---

[2333] *1 Ioan* 2, 18.

[2334] *Ioan* 13, 23-25; 21, 20.

[2335] Despre Cerint ne informează EUSEBIU în *Istoria bisericească*, III, 28: „În aceleași vremuri de care vorbim, a ajuns și Cerint căpetenie a unei alte erezii. Iată ce scrie în *Cercetarea* sa în această privință Gaius, despre care am amintit mai înainte: «Dar, prin descoperirile pe care le dă ca și cum ar fi fost scrise de un mare apostol, și Cerint prezintă în chip mincinos istorisirea unor fapte miraculoase care i-ar fi fost comunicate de îngeri. El zice, anume, că, după înviere, Împărăția lui Hristos va fi pământească și că trupurile vor trăi iarăși în Ierusalim, devenind din nou roabe patimilor și plăcerilor. Dușman al Scripturilor lui Dumnezeu, Cerint spune, vrând prin aceasta să ducă pe oameni în rătăcire, că va fi vreme de o mie de ani o serbare nupțială». Și Dionisie, cel care a primit în vremurile noastre scaunul episcopal din Alexandria, relatează și el în cartea a doua a *Făgăduințelor* sale, în legătură cu *Apocalipsa* lui Ioan, câteva fapte pe care spune că le-a prins din tradiția de demult, amintind textual despre același personaj: «Cerint, întemeietorul ereziei numite după el cerintiană, a vrut să-și pună opera sub un nume de mare răsunet. Căci iată care-i conținutul învățăturii lui. Împărăția lui Dumnezeu, zice el, are caracter pământesc; iar întrucât era îndrăgostit mai mult de sine, ca unul care era un om cu totul trupesc, Cerint pretindea – așa visa el – că Împărăția lui Dumnezeu ar consta doar în satisfacerea poftelor stomacului și a organelor așezate mai jos de el, deci în mâncare, în băutură și în împreunări trupești, iar ca să lase și o impresie mai bună decât aceste plăceri, recomanda și ținerea sărbătorilor, a sacrificiilor și a jertfelor sângeroase». Așa spunea [Dionisie]” (citat preluat din ediția: EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, pp. 158-159).

[2336] *1 Timotei* 1, 7.

ce se fălesc că au cunoașterea adevărului. 4. Dar, dacă vor dori să își revină în simțuri și să cugete profund la aceasta, vor pricepe; căci noi nu respingem învățăturile Duhului Sfânt cele demne de crezare și sigure.

5. Ei grăiesc împotriva lor înșiși, ca să nu zic împotriva adevărului, că scrierile lui Ioan nu sunt în armonie cu cele ale celorlalți apostoli. Și prin asta ei socotesc că pot ataca sfânta și dumnezeiasca învățătură.

6. Ei spun: de ce a spus Ioan că „la început era Cuvântul, iar Cuvântul era la Dumnezeu, iar Cuvântul era Dumnezeu”[2337] și: „Iar Cuvântul S-a făcut carne și a locuit printre noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr”[2338]? 7. Și urmează de îndată după acestea: „Ioan dă mărturie pentru El și strigă: «Acesta este Cel despre care v-am vorbit»”[2339] și: „Acesta e Mielul lui Dumnezeu, Cel care ridică păcatele lumii”[2340]. Și mai încolo spune: „Rabbi, unde stai?”[2341] 8. Și în același loc: „În ziua următoare a voit să meargă în Galileea, iar Iisus l-a găsit pe Filip și i-a spus: «Urmează-Mă!»”[2342] 9. Și puțin după aceste cuvinte urmează: „Trei zile mai târziu, a fost o nuntă la Cana Galileei și a fost chemat Iisus împreună cu ucenicii Săi la ospățul de nuntă, iar maica Lui se afla acolo”[2343]. 10. Alți evangheliști însă ne spun că El a petrecut patruzeci de zile în pustiu, fiind ispitit de către diavolul[2344], și abia după asta s-a întors la ucenicii Săi.

11. Însă acești lipsiți de judecată sănătoasă nu au habar că fiecare evanghelist este preocupat să fie în armonie cu ceilalți, dar și să spună alte lucruri pe care nu le-au spus ceilalți, ci le-au lăsat deoparte. Căci asta nu se făcea din voia lor, ci era voința Duhului Sfânt, Care rânduia învățătura, precum și ordinea ei.

12. Dacă vor să se împotrivească acestor spuse, să afle că ceilalți trei evangheliști nu încep șirul povestirii din același loc. De pildă, Matei este primul care a început să scrie o Evanghelie. Căci lui cel dintâi i-a fost încredințată sarcina de a propovădui Evanghelia,

---

[2337] *Ioan* 1, 1.
[2338] *Ioan* 1, 14.
[2339] *Ioan* 1, 30.
[2340] *Ioan* 1, 29.
[2341] *Ioan* 1, 38.
[2342] *Ioan* 1, 43.
[2343] *Ioan* 2, 1-2.
[2344] *Matei* 4, 1-2; *Marcu* 1, 12-13; *Luca* 4, 1-2.

după cum am spus când am vorbit despre o altă erezie. Totuși voi relua chestiunea de la capăt, pentru a combate pe cei rătăciți.

5.1. Așadar, lucrurile stau astfel: Matei s-a învrednicit să vestească cel dintâi Evanghelia, și pe bună dreptate, cum am spus. Căci se cuvenea ca el, dintre mulți păcătoși, să răspândească vestea mântuirii, căci el lăsase în urmă slujba de vameș, mergând după Cel care a adus mântuirea neamului omenesc. Acesta din urmă a și spus: „Nu am venit să îi chem pe drepți la pocăință, ci pe cei păcătoși”[2345]. Matei a ajuns, astfel, pildă pentru cei care se vor mântui asemenea lui, cel care a viețuit ca vameș și mai apoi s-a întors de la nedreptate. Și, astfel, de la el oamenii au aflat despre iubirea de oameni a lui Dumnezeu, cea care a dus la venirea lui Hristos, Care a propovăduit mântuirea.

2. Căci, după iertarea păcatelor, lui Matei i s-a dăruit și puterea de a învia morții, de a curăța pe cei leproși, de a da sănătate celor bolnavi, de a izgoni demonii, astfel ca să-i înduplece pe cei care-l ascultau nu doar prin cuvinte, ci și prin fapte să propovăduiască Evanghelia celor pierduți, ca să fie izbăviți prin pocăință, celor căzuți, ca să fie astfel ridicați, iar celor morți, ca să fie readuși la viață.

3. Însă Matei își scrie Evanghelia și propovăduiește Evanghelia în limba ebraică[2346] și nu pornește chiar de la început, ci face genealogia lui Iisus începând de la Avraam. Spune el: „Avraam l-a născut pe Isaac, iar Isaac l-a născut pe Iacov”[2347] și tot așa până la Iosif și Maria. 4. Iar la început pune acestea: „Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David”, apoi adaugă: „fiul lui Avraam”[2348]. Apoi trece la ceea ce dorea să spună: „Iar nașterea lui Iisus Hristos așa a fost: Maria, mama Lui, fiind logodită cu Iosif, fără să fi fost ei înainte împreună, s-a aflat având în pântece de la Duhul Sfânt. Iosif, logodnicul ei, drept fiind și nevrând s-o vădească, a voit s-o lase în ascuns. Și, iată, îngerul Domnului i s-a arătat în vis, grăind: «Nu izgoni pe Maria, logodnica ta, că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt. Căci, iată, ea va naște Fiu și vei chema numele Lui: Iisus. Căci El va mântui poporul Său de păcatele lor»”[2349].

[2345] *Matei* 9, 13.
[2346] Mai precis, aramaică.
[2347] *Matei* 1, 2.
[2348] *Matei* 1, 1.
[2349] *Matei* 1, 18-21.

Și a mai spus: „Acestea toate s-au făcut ca să se împlinească ceea ce s-a zis de Domnul prin prorocul care zice: «Iată, Fecioara va avea în pântece»”[2350] și celelalte.

7. Apoi continuă: „Și, deșteptându-se din somn, Iosif a făcut așa precum i-a poruncit îngerul Domnului și a luat la el pe logodnica sa. Și nu a cunoscut-o pe ea Iosif, până ce Maria a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut, Căruia I-a pus numele Iisus”[2351]. 8. Așadar, „după ce S-a născut Iisus în Betleemul Iudeei, în zilele regelui Irod, iată că au venit magii de la răsărit, spunând: «Unde este regele iudeilor, Cel care S-a născut? Am văzut steaua Lui spre răsărit și am venit să I ne închinăm»”[2352].

9. Dar unde mai e istoria lui Zaharia, unde mai sunt faptele povestite de Luca? Unde vedenia cu îngerul? Unde mai e prorocia lui Ioan Botezătorul? Unde pedeapsa lui Zaharia, care nu a mai putut vorbi până ce a grăit îngerul? Unde mai sunt cele spuse de Gavriil Fecioarei? 10. Unde este asigurarea venită din partea lui când Maria i-a răspuns îngerului cu înțelepciune și i-a spus: „Cum va putea fi aceasta, de vreme ce eu nu cunosc bărbat?”[2353] Iar îngerul îi explică foarte amănunțit, spunând: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine, iar puterea Celui Preaînalt te va umbri?”[2354]

6.1. Ce vom putea spune? Pentru că Matei nu a vestit și el cele istorisite de Luca, atunci Sfântul Matei va fi împotriva adevărului? Sau Sfântul Luca oare nu se află în adevăr de vreme ce nu a spus nimic despre întâmplările istorisite de Matei? 2. Oare Dumnezeu nu a rânduit fiecăruia partea sa cuvenită[2355], pe care trebuia să o vestească toți cei patru evangheliști, fiecare în parte având propria sarcină? Astfel, propovăduirea lor trebuia să fie în armonie și potrivită, pentru a dovedi că foloseau cu toții același izvor și că ceea ce fusese lăsat deoparte de unul dintre ei fusese istorisit de celălalt, după cum primise fiecare de la Duhul.

3. Dar ce putem face dacă, în vreme ce Matei propovăduiește că Maria L-a născut în Betleem pe Hristos arătat în trup, potrivit genealogiei de la Avraam și David, noi nu putem găsi același

[2350] *Matei* 1, 22-23.
[2351] *Matei* 1, 24-25.
[2352] *Matei* 2, 1-2.
[2353] *Luca* 1, 5-34.
[2354] *Luca* 1, 35.
[2355] *Cf. 1 Corinteni* 7, 17.

lucru în cele spuse de Sfântul Marcu? 4. Acesta din urmă își începe Evanghelia introducând cele petrecute la Iordan și spune: „Începutul Evangheliei, după cum este scris la Isaia prorocul: «Glasul celui care strigă în pustiu»”[2356]. 5. Astfel, ca să revenim la Sfântul Ioan, cele istorisite de el au și acestea chezășia Duhului Sfânt și au doar grijă să nu se repete decât cele deja spuse în propovăduire, dar mai ales să fie spuse cele care au fost lăsate deoparte în propovăduirea celorlalți.

6. Întreaga alcătuire a Evangheliilor este în acest fel[2357]. Dar, de pildă, dacă Matei a spus în propovăduirea sa că Hristos S-a născut și a fost zămislit prin Duhul cel Sfânt din sămânța lui David și Avraam, după trup, aceasta a fost un prilej de rătăcire pentru cine nu a cugetat bine la spusele evanghelice, lucruri care au fost cugetate și scrise cu bună-credință pentru a întări acestea. Căci nu Evanghelia este pricina acestei rătăciri, ci doar cugetarea lor cea rătăcită. 7. Și de aceea Cerint și Ebion, alături de ai lor, au spus că El a fost un simplu om. La fel au făcut și Merint, Cleobul, Claudius, Demas, Hermoghene, „cei care au iubit acest veac”[2358] și au părăsit calea adevărului.

8. Căci ei se împotriveau ucenicilor Domnului și, pornind de la genealogia cea după Avraam și David, căutau dovezi pentru nesăbuința lor. Ei însă nu aveau o părere îndreptățită, ci căutau simple pretexte. 9. Au fost adesea combătuți de Sfântul Ioan și de cei împreună cu el, Lucius și mulți alții, însă nerușinarea s-a dat peste cap ca să îi atragă pe toți în răutatea în care căzuse.

10. De îndată după Matei, Marcu, cel care l-a urmat pe Sfântul Petru la Roma, a primit sarcina de a publica Evanghelia sa. A scris-o,

---

[2356] *Marcu* 1, 1-2.

[2357] Origen, citat de Eusebiu de Cezareea, în *Istoria bisericească*, VI, 25, 4-6, ne prezintă deja clasica tradiție a genezei Evangheliilor canonice: „După cum am învățat din tradiție, în legătură cu cele patru Evanghelii, care sunt și singurele recunoscute în Biserica lui Dumnezeu, câtă se află sub cer, mai întâi a fost scrisă cea *după Matei*, cel care fusese înainte vameș, iar apoi a devenit apostol al lui Iisus Hristos, și pe care a redactat-o pentru credincioșii proveniți din iudaism, compunând-o în limba ebraică. A doua Evanghelie este cea *după Marcu*, pe care a compus-o după îndrumările pe care i le-a dat Petru, care, de altfel, îl și numește «fiul» său în prima sa *Epistolă sobornicească*, unde zice: «Biserica cea aleasă din Babilon și Marcu, fiul meu, vă îmbrățișează». A treia este *Evanghelia după Luca*, cel care a fost lăudat de Pavel, și care a fost compusă pentru creștinii proveniți dintre neamuri. Ultima dintre toate e *Evanghelia după Ioan*” (citat preluat din ediția Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* PSB 20, serie nouă, p. 316).

[2358] 2 *Timotei* 4, 10.

apoi a fost trimis de Sfântul Petru în ținutul Egiptului. 11. Marcu era unul dintre cei șaptezeci și doi care s-au risipit peste tot, pentru cuvântul spus de Mântuitorul: „Dacă cineva nu mănâncă trupul Meu și nu bea sângele Meu, nu este vrednic de Mine”[2359], după cum este scris limpede pentru cei care citesc Evanghelia. De aceea, după ce a fost reprimit prin mijlocirea lui Petru, Marcu reia truda evanghelizării, prin insuflarea Duhului Sfânt.

12. El își începe propovăduirea de unde i-a poruncit Duhul Sfânt: pune început în cel de-al cincisprezecelea an al lui Tiberius Caesar, după treizeci de ani după cele istorisite de Matei[2360]. 13. El a fost cel de-al doilea evanghelist; nu a zăbovit prea mult despre pogorârea de sus a Logosului, ci a spus-o foarte limpede și în amănunt, însă nu pe deplin; de aceea, în cei înșelați despre care am vorbit mai înainte a avut loc iar o întunecare a cugetării, pentru că nu s-au învrednicit de iluminarea adusă de Evanghelie[2361]. 14. Ei spuneau: „Iată, o a doua Evanghelie care ne dă cunoștințe despre Hristos, dar nu ne vorbește nicăieri despre nașterea Sa din cer. Ea spune doar: «În Iordan S-a pogorât Duhul peste El, iar un glas a spus că Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit»[2362]”.

7.1. De vreme ce aceștia cugetau astfel de lucruri nesăbuite, Sfântul Duh îl silește și îl îndeamnă pe Sfântul Luca să scoată ca dintr-un abis cugetul acestor rătăciți și să vorbească despre lucrurile lăsate deoparte de alții. 2. Dar, pentru ca niciunul dintre acești rătăciți să nu creadă că el înfățișa basme despre nașterea lui Hristos, nu doar că duce cuvântarea sa spre începuturi, ba, mai mult, istorisește toate cu acribie și în amănunt, spre a întări adevărul, aducând ca martori pe cei care au fost slujitori ai Logosului, spunând: 3. „Deoarece mulți au încercat”[2363]. Și așa arată că și alții au încercat asta, vorbesc despre Cerint, Merint și despre alții.

4. Apoi spune: „Și mi s-a părut și mie potrivit, ținându-mă de cei care au văzut toate de la început și au fost slujitori ai Cuvântului, să-ți scriu, preacinstite Teofile”[2364]. Spunea acestea pentru că-i scria unui om pe nume Teofil sau cuiva care era iubitor de

[2359] *Ioan* 6, 53.
[2360] *Luca* 3, 1, 23.
[2361] *Cf. 2 Corinteni* 4, 4.
[2362] *Marcu* 1, 10-11.
[2363] *Luca* 1, 1.
[2364] *Luca* 1, 2-3.

Dumnezeu[2365]. Apoi conchide: „Ca să recunoști temeinicia celor pe care le-ai învățat”[2366]. 5. El spunea că acea învățătură exista dinainte, căci fusese învățată de la alții, dar nu o învățase cu limpezime și cu exactitate.

6. Apoi mai spune: „În zilele regelui Irod era un preot din ceata arhierească a lui Abia, pe nume Zaharia. Soția lui era una dintre fiicele lui Aaron, pe nume Elisabeta”[2367]. Așa începe Evanghelia, istorisind cele de dinaintea celor relatate de Matei. 7. Căci la Matei avem o perioadă de treizeci de ani după cele de la început[2368], în vreme ce Marcu pune la început cele petrecute după cei treizeci de ani, care s-au încheiat cu adevărat la Iordan, după cum spun Matei și Luca.

8. Însă Matei își începe povestirea cu treizeci de ani mai înainte de cele petrecute la Iordan și la Botez. Dar Luca o începe pe a sa cu șase luni mai înainte de zămislirea Mântuitorului și mai adaugă nouă luni și câteva zile după șederea în pântece a Domnului, astfel că toată vremea aceea este de treizeci și unu de ani și un pic[2369]. 9. El mai istorisește și dumnezeiasca vedenie a păstorilor, cărora îngerii le-au adus vestea cea bună, precum și Nașterea Sa la Betleem, unde a fost înfășat într-o iesle și a fost tăiat împrejur în cea de-a opta zi. Apoi, după ce au trecut patruzeci de zile, părinții săi au adus prinos, potrivit Legii. Mai apoi, Simeon L-a primit în brațe, împreună cu Ana, fiica lui Fanuel, care lăuda pe Dumnezeu. Apoi S-a întors în Nazaret și venea în fiecare an la Ierusalim, iar părinții Lui făceau cele potrivit Legii pentru El[2370]. Dar despre aceste lucruri nici Matei, nici Marcu, cu atât mai puțin Ioan, nu au spus nimic.

8.1. De aceea, și alți filozofi eleni, vorbesc despre Porfirius, Celsus și de acel îngrozitor șarpe venit dintre iudei, plin de înșelăciune, numit Filosabbatius[2371], atunci când vorbeau despre istoriile

[2365] *Cf.* ORIGEN, *Omilii la Luca*, 1, 6.
[2366] *Luca* 1, 4.
[2367] *Luca* 1, 5.
[2368] Nașterea Domnului. De la Naștere se sare direct la începutul propovăduirii publice a Mântuitorului; vezi *Matei* 1-3.
[2369] *Luca* 1, 24-26.
[2370] *Cf. Luca* 2.
[2371] Faimoși adversari ai creștinismului, primii doi filozofi păgâni, iar ultimul de origine iudaică, dar necunoscut din alte surse. Probabil a fost un scriitor iudeu preocupat de filozofie, asemenea lui Filon de Alexandria. Vezi PIERRE DE LABRIOLLE, *La réaction païenne*, L'Artisan de livre, Paris, 1934. Vezi și ORIGEN, *Împotriva lui Celsus*. Pe larg, despre subiect,

evanghelice, îi învinuiau pe evangheliști. Însă aceștia sunt oameni psihici și carnali, „care lucrează potrivit cărnii”[2372], care nu sunt bineplăcuți Domnului, nici nu cugetă și nici nu grăiesc cele ale Duhului.

2. Ei se împiedică de cuvintele adevărului și, orbiți de neștiința lor, cad în greșeală, spunând: „Cum e cu putință ca aceeași zi să fie cea a Nașterii la Betleem și tot ea ziua tăierii împrejur, care avea loc la opt zile după, precum și cea a venirii la Ierusalim, la patruzeci de zile după aceea, când Simeon și Ana au împlinit acele lucruri?” 3. Însă în noaptea în care S-a născut, un înger i s-a arătat lui Iosif, spune Scriptura, de îndată după plecarea magilor, care veniseră să I se închine Copilului, cei care și-au deschis pungile și au făcut daruri. Căci se spune: „I s-a arătat un înger, care i-a zis: «Ridică-te, ia pe femeia ta și pe Prunc și pornește spre Egipt, pentru că Irod va căuta viața Pruncului!»”[2373]

4. Iar dacă în aceeași noapte în care S-a născut a plecat în Egipt și a fost acolo până când a murit Irod, cum a mai putut aștepta opt zile până să fie tăiat împrejur? Sau cum se dovedește că după patruzeci de zile [...][2374]? Atunci Luca este un mincinos – așa spun ei blasfemiind împotriva capului lor –, de vreme ce zice: „În cea de-a patruzecea zi, L-au dus la Ierusalim și, de acolo, la Nazaret”[2375].

9.1. Însă acești osândiți la neștiință nu cunosc puterea Duhului Sfânt. Căci El a dăruit fiecărui evanghelist să istorisească faptele adevărate care au avut loc fiecare la timpul lor. Astfel, Matei, cel care a istorisit cum Iisus a fost născut din Duhul Sfânt și zămislit fără sămânță bărbătească, nu a spus nimic despre tăierea împrejur și despre cei doi ani scurși după Naștere[2376]. 2. El istorisește însă venirea magilor, după cum mărturisește cuvântul lui Dumnezeu cel adevărat[2377]. Irod le-a cerut magilor să îi spună cu precizie timpul când s-a ivit steaua. Iată și răspunsul magilor: de la doi ani în jos. Însă acest timp nu este același cu cel istorisit de Luca.

---

vezi John Granger Cook, *The Interpretation of the New Testament in Greco-Roman Paganism* (Studies and Texts in Antiquity and Christianity), Mohr Siebeck, Tübingen, 2000.

[2372] *2 Corinteni* 10, 3.

[2373] *Matei* 2, 13.

[2374] Lacună în text.

[2375] *Luca* 2, 22, 39.

[2376] Ani scurși potrivit calculului făcut de Irod.

[2377] Aluzie la profețiile mesianice prezente în istorisirea de la *Matei* 2, 5-16, mai precis *Miheia* 5, 1-3 și *Osea* 11, 1.

3. Dar Luca istorisește cele ce s-au petrecut înainte de doi ani. Însă Matei, după ce a istorisit Nașterea și toate cele până la doi ani, a povestit apoi cele ce s-au petrecut după vârsta de doi ani. 4. De aceea și Irod, cugetând la acestea, după ce magii au plecat „pe alt drum", credea că printre prunci S-ar fi aflat și Acel Născut și L-ar fi putut ucide împreună cu aceia. 5. Astfel a poruncit să fie uciși toți copiii din hotarele Betleemului, de doi ani și mai puțin, de până în ziua când magii veniseră la el. Oare cine nu va vedea de aici că, atunci când au venit magii, copilul avea doi ani?

6. Căci tocmai așa cum e istorisită această întâmplare ne arată cât de precis este povestită. Luca ne spune că Pruncul, de îndată ce S-a născut, a fost înfășurat în scutece și așezat într-o iesle, într-o peșteră, „pentru că nu mai era loc pentru ei la han"[2378]. 7. Pe atunci avea loc un recensământ, iar acei iudei care s-au strămutat în vremea războaielor macabeilor erau risipiți prin toată lumea[2379]. Puțini mai rămăseseră la Betleem, care, în unele manuscrise, este numită „cetatea lui David"[2380]; în alte izvoare unii vorbesc despre un „sat", pentru că era mult micșorat în acea vreme.

8. Atunci când a ieșit porunca de la împăratul Augustus, cei care erau risipiți au fost siliți să se întoarcă la locurile lor ca să se înscrie[2381]. Mulțumea a umplut toate locurile, care erau acum pline, iar din această pricină nu mai erau locuri la han[2382]. 9. Dar mai apoi, după recensământ, fiecare a plecat la locuința sa, iar ținutul era acum liber. 10. Ei s-au reîntors la Nazaret, după ce au trecut primul și al doilea an, ca amintire pentru cele petrecute.

11. Venirea magilor a avut loc chiar în acea vreme, dar poate că nu a avut loc în aceeași locuință pe care o găsiseră atunci Maria și Iosif, după cum ne spune Luca. Nu au găsit-o pe Maria în peștera unde născuse, ci, după cum spune Evanghelia, steaua i-a călăuzit până la locul unde Se afla Copilul[2383]. 12. Și, după ce au intrat în casă, L-au găsit pe Prunc cu Maria. Acum nu Se mai afla în iesle, nici în peșteră, ci într-o casă. Și asta ca să înțelegem exactitatea istorisirii

---

[2378] *Luca* 2, 7.

[2379] Afirmație ușor exagerată. Strămutări de populații au avut loc după cuceririle asiriană, babiloniană, romană etc.

[2380] *Luca* 2, 4. David era originar din Betleem (*1 Regi* 17, 12). Vezi și *Ioan* 7, 42: „N-a zis oare Scriptura că Hristos va să vină din sămânța lui David și din Betleem, cetatea lui David?"

[2381] *Luca* 2, 1-3.

[2382] La Betleem. Apoi au revenit la Nazaret. Vezi *Luca* 2, 39.

[2383] *Matei* 2, 9, 11.

celei după adevăr și despre cei doi ani care s-au scurs, adică din clipa Nașterii până când au ajuns și magii.

13. Și chiar în acea noapte, după doi ani de la Naștere, i s-a arătat îngerul lui Iosif și i-a poruncit să ducă pe Copil și pe mama Sa în Egipt. Și de aceea Iosif nu se mai întoarce la Nazaret, ci fuge împreună cu Copilul și mama Lui în Egipt[2384], unde rămâne alți doi ani. Și din nou i s-a arătat îngerul după moartea lui Irod și L-a dus în Iudeea[2385].

10.1. Căci Domnul S-a născut în cel de-al treizeci și patrulea an de domnie a lui Irod. În cel de-al treizeci și cincilea an, au venit magii. În cel de-al treizeci și șaptelea an, a murit Irod[2386], iar fiul său Arhelau i-a urmat la domnie. Acesta din urmă a domnit nouă ani, după cum am spus în altă parte. 2. Când însă a aflat despre Arhelau, Iosif a plecat și a mers să locuiască în Nazaret. De acolo urca în fiecare an la Ierusalim[2387].

3. Vezi ce acribie au Evangheliile pentru a istorisi orice faptă? Însă acești eretici, cuprinși de neștiință și având cugetul întunecat, nu văd scopul fiecărei întâmplări, ci se ridică laolaltă împotriva sfinților evangheliști, fără a-și înfrâna limba. Dar ei nu spun nimic adevărat, ci se și înstrăinează de viață.

4. Așadar, Luca, după ce a istorisit cele de la început, spune că Hristos, la doisprezece ani, a urcat la Ierusalim, pentru a nu le îngădui unora să creadă că El, ivit în lume ca bărbat adult, a mers apoi la Ioan, la Iordan, după cum socoteau Cerint, Ebion și alții. Dar acel șarpe întortocheat și cumplit nu rămâne la o singură părere. Unii cred că El a fost născut din împreunare și sămânță bărbătească, iar alții că El S-a ivit ca om simplu.

6. Dar pentru acest lucru sfinții evangheliști istorisesc cu acribie fiecare amănunt. Astfel, Luca, înălțându-și cugetarea de la cele de jos la cele înalte, spune: „Iisus a început [să propovăduiască] pe când era ca de treizeci de ani, fiind, după cum se socotea, fiu al lui Iosif”[2388]. 7. Deci expresia „precum se credea” nu arată adevărul. Iosif luase locul tatălui Său, pentru că era bineplăcut lui Dumnezeu. 8. Însă Iosif nu Îi era tată adevărat, nici nu se însoțise

[2384] *Matei* 2, 13-14.
[2385] *Matei* 2, 19-20.
[2386] Irod cel Mare a fost numit împărat de senatul Romei în anul 40 î.Hr. El a murit în anul 4 î.Hr.
[2387] *Luca* 2, 41.
[2388] *Luca* 3, 23.

cu Maria, ci doar era numit soțul ei, de vreme ce se logodise cu ea pe când era bătrân. Iosif avea pe atunci cam optzeci de ani, având și șase fii de la prima sa soție adevărată. Însă i se încredințase această purtare de grijă dumnezeiască, după cum am arătat atât de exact mai sus[2389]. Atunci cum putea să Îi fie tată lui Iisus unul care înainte nu avusese nicio însoțire femeiască? E cu neputință.

11.1. Dar îmi vei spune: „Așadar, în ce fel mai era numit soț al ei dacă nu a avut-o de soție?" Cel care se îndoiește de asta nu știe porunca Legii, potrivit căreia, o fecioară, deși locuiește în casa părintească, fiind logodită cu un bărbat este numită soția aceluia. De aceea și spune îngerul: „Nu te teme a lua pe Maria soția ta"[2390]. 2. Și, pentru ca nimeni să nu creadă că asta e o rătăcire a Evangheliilor – taină uluitoare –, istorisirea trece dincolo de puterea de înțelegere a omului și numai pentru fiii Duhului este limpede și strălucitoare.

3. Căci spune: „Era cam de treizeci de ani, fiu, după cum se socotea, al lui Iosif, fiu al lui Eli, fiu al lui Matat"[2391]. Și Luca nu duce genealogia doar până la Avraam, de unde o începuse Matei, ci merge și mai departe, trecând de Noe și ajungând până la Adam, primul om creat, care era căutat de Cel ce ieșise din frământătura sa, cu alte cuvinte din Sfânta Fecioară Maria. Căci El venise tocmai pentru acela, plămădit demult, dar și pentru urmașii săi, cei care voiau să moștenească viața cea veșnică. Și evanghelistul trece de Adam și spune: „Fiul lui Dumnezeu"[2392].

5. De aici era cât se poate de limpede că El era Fiul lui Dumnezeu, dar S-a născut în carne, din sămânța lui Adam, prin mijlocirea urmașilor acestuia. Dar acei rătăciți iar nu au primit această lumină și i-au pus împotrivă textele lor care îi rătăcesc, ducându-i dincolo de adevăr. 6. Ei spuneau: „Iată o a treia Evanghelie, cea după Luca". Căci lui Luca i s-a dat tocmai această sarcină, pentru că el făcea parte din cei șaptezeci și doi care s-au răspândit peste tot pentru cuvântul Mântuitorului. Mai apoi, prin lucrarea Sfântului Pavel, a revenit la Domnul și i s-a încredințat misiunea de a propovădui Evanghelia Lui.

7. Luca a propovăduit mai întâi în Dalmația, în Galia și Italia, apoi în Macedonia. Însă începutul l-a pus în Galia, după cum

[2389] Vezi *Panarion*, 28, 1-5.
[2390] *Matei* 1, 20.
[2391] *Luca* 3, 23-24.
[2392] *Luca* 3, 38.

spune însuși Pavel în epistolele sale, vorbind despre însoțitorii săi: „Crescent, cel din Galia”[2393], nu în Galatia, cum cred unii în chip greșit, ci în Galia.

12.1. Acum însă revin la chestiune. Luca ne-a dat genealogia de jos în sus și a sfârșit cu venirea de sus a Logosului lui Dumnezeu, laolaltă cu iconomia Întrupării Sale, pentru a-i îndepărta pe cei rătăciți și lipsiți de minte de rătăcirea lor. 2. De aceea, mai târziu, Sfântul Duh l-a îndemnat pe Ioan să scrie Evanghelia sa, cu toate că el nu voia asta, din pricina evlaviei și a smereniei. Căci era acum la o vârstă foarte înaintată, trecut fiind de nouăzeci de ani ai vieții. Revenise din Patmos, în vremea lui Claudius Caesar, după ce stătuse destui ani în Asia[2394].

3. El nu mai avea nevoie să vorbească în amănunt despre venirea în trup a Domnului, căci asta se făcuse deja. Dar a făcut ca unul care merge în spatele altora și îi vede pe cei din față că vor trece prin locuri rele și pline de spini și începe să le propovăduiască și să le spună să revină la calea cea dreaptă ca să nu rătăcească: „De ce vă rătăciți? Pe unde vreți să o luați? Pe unde rătăciți voi, Cerint și Ebion și alții? Nu e deloc așa cum credeți voi”.

4. Da, e limpede că Hristos S-a născut potrivit cărnii! Iată că și noi mărturisim că „Logosul S-a făcut trup”[2395]. Dar să nu credeți

---

[2393] Potrivit lui Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 4, 8. Însă la 2 *Timotei* 4, 10 ni se spune că Crescent a fost trimis în Galatia, asimilată de unii istorici antici cu Galia celtică. Vezi nota de la trimiterea din volumul PSB 20, serie nouă, p. 127: „2 *Timotei* 4, 10, unde se afirmă că Dimas «s-a dus la Tesalonic, Crescent în Galatia, Tit în Dalmația», adică în acest caz ar fi vorba mai degrabă de provincia din nord-vestul Asiei Mici, nu de Galia din vestul Europei, pe care autori greci de până la sfârșitul secolului al II-lea (ca Polybios, Diodor, Strabon, Plutarh, Appian, Pausanias și Dio Cassius) o consideră «Galatia (celtică)», iar pe locuitorii ei «galatai». Vezi și C. Spicq, *Saint Paul: les Épitres*..., p. 391. E adevărat că un Crescent apare în lista episcopilor de Vienne (în Dauphiné), dar ideea de a-l identifica cu discipolul Sfântului Pavel a apărut abia după veacul al IX-lea (*cf.* Élie Griffe, *La Gaule chrétienne à l'époque romaine*, tome I, Éditions Picard, Paris-Toulouse, 1947, pp. 3-5). Pentru trimiteri, vezi Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, tome I, ed. G. Bardy, p. 101, n. 11”.

[2394] *Apocalipsa* a fost, așadar, alcătuită înaintea *Evangheliei*, la Patmos. Vezi Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 42, 1-2. Despre Evanghelie, Eusebiu ne relatează următoarele: „Cât despre Ioan, când a văzut, la urmă de tot, că învățătura privind lucrurile corporale a fost pusă în lumină în [celelalte] Evanghelii, la îndemnul cunoscuților săi și fiind inspirat dumnezeiește de Duhul, a alcătuit Evanghelia sa, care e [mai] duhovnicească [decât celelalte]” (*Istoria bisericească*, VI, 14, 7, în PSB 20, serie nouă, p. 302).

[2395] *Ioan* 1, 14.

că El a început să existe numai de când a devenit trup! El nu este doar din vremea Mariei, după cum fiecare dintre noi începe să existe numai de când este născut. 5. Însă Logosul cel Sfânt al lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, nu fiinţează doar din vremea Mariei, nici numai din vremea lui Iosif, nici din vremea lui Eli, nici din cea a lui Levi, nici de la Zorobabel, nici de la Salatiel, nici de la Natan, nici din vremea lui David, nici din cea a lui Iacov sau Isaac, nici de la Avraam sau de la Noe[2396], nici din a cincea zi, nici din a patra, nici din a treia, nici din a doua, nici de când s-au făcut cerul şi pământul, nici de la începutul lumii. Ci „la început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul era Dumnezeu. Totul a fost făcut prin El, şi fără de El nimic nu s-a făcut din cele care s-au făcut”[2397] şi celelalte.

7. Apoi: „Fost-a om trimis de la Dumnezeu, numele lui era Ioan. Acesta a venit spre mărturie, ca să mărturisească despre Lumină, ca toţi să creadă prin el. Nu era el Lumina, ci ca să mărturisească despre Lumină. Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume. În lume era şi lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut. Întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit. Şi celor câţi L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, Care nu din sânge, nici din poftă trupească, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut”[2398].

8. Şi mai spune: „Cuvântul S-a făcut trup şi a locuit printre noi”[2399]. Ioan dă mărturie şi strigă, spunând: „Acesta este Cel despre care am spus” şi „din plinătatea Lui cu toţii am luat”[2400]. Apoi zice: „Nu sunt eu Hristosul, ci glasul celui care strigă în pustie”[2401].

13.1. Iar acolo unde spune toate acestea, mai zice: „Acestea s-au întâmplat în Betabara” (în alte manuscrise, „în Betania”), „dincolo de Iordan”[2402]. 2. Apoi arată că ucenicii lui Ioan I-au spus: „«Învăţătorule, unde locuieşti?» Iar El a răspuns: «Veniţi să vedeţi». Şi au mers şi în acea zi au rămas la El”[2403].

[2396] Vezi genealogia de la *Luca* 3, 23-28.
[2397] *Ioan* 1, 1-2.
[2398] *Ioan* 1, 6-13.
[2399] *Ioan* 1, 14.
[2400] *Ioan* 1, 15-16.
[2401] *Ioan* 1, 21, 23.
[2402] *Ioan* 1, 28.
[2403] *Ioan* 1, 38-39.

3. A doua zi, „pe la ceasul al zecelea, unul dintre cei care Îl însoțeau, Andrei, fratele lui Simon Petru, l-a întâlnit pe fratele său, Simon, și i-a spus: «L-am găsit pe Mesia (care se tâlcuiește Hristos)» și l-a dus la Iisus. Iisus, privind la el, i-a zis: «Tu ești Simon, fiul lui Iona; tu te vei numi Chefa (ce se tâlcuiește: Petru)». 4. A doua zi voia să plece în Galileea și a găsit pe Filip. Și i-a zis Iisus: «Urmează-Mi». Iar Filip era din Betsaida, din cetatea lui Andrei și a lui Petru. Filip a găsit pe Natanael și i-a zis: «Am aflat pe Acela despre care au scris Moise în Lege și prorocii, pe Iisus, fiul lui Iosif din Nazaret». Și i-a zis Natanael: «Din Nazaret poate fi ceva bun?» Filip i-a zis: «Vino și vezi!» 5. Iisus a văzut pe Natanael venind către El și a zis despre el: «Iată, cu adevărat, israelit în care nu este vicleșug». Natanael I-a zis: «De unde mă cunoști?» 6. A răspuns Iisus și i-a zis: «Mai înainte de a te chema Filip, te-am văzut când erai sub smochin». Răspunsu-I-a Natanael: «Rabi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești regele lui Israel». Răspuns-a Iisus și i-a zis: «Pentru că ți-am spus că te-am văzut sub smochin, crezi? Mai mari decât acestea vei vedea». Și i-a zis: «Adevărat, adevărat zic vouă, de acum veți vedea cerul deschizându-se și pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se și coborându-se peste Fiul Omului». 7. Și a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileei”[2404] și celelalte. Iar toate acestea s-au făcut pentru a arăta că Iisus, după patruzeci de zile în care a fost ispitit și după care a revenit de la această ispitire, a mers la Nazaret, în Galileea, după cum au spus și ceilalți trei evangheliști. Apoi a venit iar la Iordan.

8. Aceasta se poate vedea și din cuvintele lui Ioan Botezătorul, care, când L-a văzut venind în ziua următoare, a spus: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel care ridică păcatele lumii”[2405]. Și iarăși, în ziua de după, când L-a văzut trecând, a spus: „Acesta este Cel despre care v-am spus că Acela care vine după mine este mai înainte decât mine”[2406]. Și adaugă: „Și a mărturisit Ioan zicând: «Am văzut Duhul coborându-Se din cer, ca un porumbel, și a rămas peste El»”[2407].

9. Și spune: „Și a mărturisit”, precum și: „Acesta este Cel despre care v-am spus”, ca să arate două perioade de timp care au trecut și ca să arate că această vreme din urmă nu este aceeași cu cea a Botezului, ci alta. 10. Căci Iisus nu ajunge la Ioan de îndată după

[2404] *Ioan* 1, 40 - 2, 1.
[2405] *Ioan* 1, 29.
[2406] *Ioan* 1, 30.
[2407] *Ioan* 1, 32.

ispitire[2408], ci mai întâi merge în Galileea, la Iordan. Și aceasta este cea de-a doua întâlnire cu Ioan. De aceea și spune: „Acesta era Cel despre care v-am spus", iar Evanghelia adaugă: „Iar Ioan a dat mărturie: «Am văzut»", după cum s-au întâmplat lucrurile în perioada de mai înainte.

14.1. Apoi este arătată chemarea primilor ucenici, Petru și însoțitorii lui, începând cu Andrei. Căci Andrei a venit primul la Iisus, el fiind unul dintre cei care Îl urmaseră, fiindcă erau și ucenici ai lui Ioan Botezătorul. Ei locuiau în acea vreme în Galileea și uneori veneau să petreacă timp cu Ioan. 2. Dar, de îndată ce Andrei a rămas cu Iisus în acea zi (căci era cam pe la „ceasul al zecelea"), el s-a întâlnit cu fratele său, Simon, și i-a spus, după cum am amintit: „L-am găsit pe Mesia", apoi l-a adus la Domnul și celelalte. Și cum s-a spus deja: „El i-a zis: «Tu te vei numi Petru»"[2409].

3. „Iar în ziua următoare", urmează Evanghelia, „Iisus a voit să meargă în Galileea. L-a găsit pe Filip și i-a spus: «Urmează-Mă». Filip era din Betsaida, cetatea lui Andrei și a lui Petru"[2410]. 4. Căci tu vezi acestea și ia și cugetă la faptul că cei doi L-au urmat, cei doi ucenici ai lui Ioan, unul pe nume Andrei, așa cum spune Evanghelia, care nu ne dă și numele celuilalt. 5. Dar noi putem cugeta că acela al cărui nume nu l-a rostit, de vreme ce era din același loc, din aceeași casă și avea aceeași meserie și muncă precum ceilalți, acesta trebuia să fie Ioan sau Iacov, unul dintre fiii lui Zevedeu[2411].

6. Căci era nevoie ca aceștia să fie chemați cei dintâi, apoi Filip, potrivit rânduielii din Evanghelii; așadar, mai întâi Petru, apoi Andrei, apoi Iacov, apoi Ioan și, după aceștia, Filip[2412]. Dar sunt de ajuns cele spuse despre acest lucru, iar discuția s-a lungit peste măsură.

15.1. Trebuie să ne întoarcem la ceea ce căutam noi să aflăm de la început, dându-ne seama că viitorii apostoli, fiind deja ucenici ai lui Ioan Botezătorul, își făceau meseria lor în vreme ce mergeau și la Ioan. Astfel, după ce au petrecut cu Iisus acea primă zi, în ziua următoare au revenit din nou la pescuit. Iar acest lucru este limpede din șirul celor petrecute în alte Evanghelii.

[2408] Sfântul Epifanie confundă aici evenimentele petrecute la a doua întâlnire dintre Iisus și Ioan cu prima. La evangheliștii sinoptici, ispitirii lui Iisus nu îi urmează o a doua întâlnire cu Sfântul Ioan Botezătorul.

[2409] *Ioan* 1, 42.

[2410] *Ioan* 1, 43-44.

[2411] *Matei* 4, 21.

[2412] *Matei* 10, 2.

2. Căci, după ce Iisus a plecat a doua zi, textul spune de îndată: „Și a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileei și era și mama lui Iisus acolo. Și au fost chemați și Iisus, și ucenicii Săi la nuntă”[2413]. 3. Dar, din limpezimea ambelor expresii, rezultă că Iisus mai adusese cu Sine și alți ucenici, dintre cei rămași cu El. Poate că erau Natanael și Filip sau un altul. Căci Andrei și cei care erau cu el au plecat. Numai cei care rămăseseră cu El au fost chemați la nuntă.

4. După ce Iisus a săvârșit acea primă minune, a plecat să locuiască în părțile Capernaumului[2414]. De atunci a început să săvârșească alte minuni; de pildă, l-a tămăduit pe cel cu mâna uscată[2415] sau pe soacra lui Petru. 5. Acesta era din Betsaida, dar se căsătorise cu o femeie din Capernaum[2416], cele două ținuturi nefiind foarte îndepărtate. Soacra lui Petru, după ce febra a părăsit-o, a început să le slujească[2417]. Este limpede șirul faptelor acum.

6. După aceea, S-a întors la Nazaret, unde fusese crescut. Atunci le-a citit din cartea proorocului Isaia[2418] și le-a venit în întâmpinare, spunând: „Cu adevărat Îmi veți spune această pildă: «Doctore, vindecă-te pe tine însuți!» Câte am auzit că s-au făcut în Capernaum, fă și aici în patria Ta”[2419]. Vezi cât de adevărată este înșiruirea logică a faptelor? Căci textul mai spune: „Și nu a făcut acolo nicio minune, din pricina necredinței lor”[2420].

7. De acolo a plecat iar spre Capernaum și a locuit acolo. Când a ajuns în părțile mării, după cum spune Matei, i-a văzut pe Simon Petru și Andrei, fratele lui, care aruncau mrejele, dar și pe Iacov și Ioan, fiii lui Zevedeu. I-a chemat, iar ei și-au lăsat mrejele și L-au urmat[2421]. 8. Iar Luca lămurește în amănunt acest lucru, de vreme ce L-au urmat fără vreo părere de rău și fără să respingă chemarea. Mai spune: „A ajuns la lacul Ghenizaret, iar acolo i-a văzut pe Simon și pe Andrei dregându-și mrejele și S-a urcat în barcă”, și mai spune că aceasta „era a lui Simon Petru și Andrei”[2422]. Iar asta înseamnă

[2413] *Ioan* 2, 1-2.
[2414] *Ioan* 2, 12.
[2415] *Matei* 12, 9-13.
[2416] *Ioan* 1, 44; *Matei* 8, 5, 14.
[2417] *Matei* 8, 14-15.
[2418] *Luca* 4, 16-17.
[2419] *Luca* 4, 23.
[2420] *Matei* 13, 58.
[2421] *Matei* 4, 18-22.
[2422] *Matei* 4, 18-19; *Luca* 5, 1-3.

că El deja îi cunoștea pe aceștia și, din pricina familiarității, ei L-au primit de îndată. S-a suit și a șezut acolo.

9. Dar, după ce Iisus Și-a sfârșit învățătura, i-a spus lui Petru: „Mergi spre adâncul apei și aruncă mrejele!" Ei însă I-au răspuns: „O Întâiule-stătător"[2423]. Căci deja, prin mărturia lui Ioan, Îl numeau „întâi-stătător" aceia care au auzit spunându-se despre El: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatul lumii"[2424], pentru că rămăseseră cu El în ziua aceea. 10. Astfel, au ieșit pentru a doua oară. Mai apoi se minunau de cât de mult pește au prins, iar când Petru a zis: „Ieși de la mine, că sunt om păcătos, Doamne!"[2425], El i-a zis: „Nu te teme"[2426].

11. Astfel îl îmbărbăta, pentru că nu fusese încă izgonit, ci încă era sub puterea chemării, de vreme ce îi spune: „De acum înainte vei fi pescar de oameni"[2427]. Apoi le-a făcut semn tovarășilor săi din cealaltă barcă să vină să îi ajute cu acea mulțime de pește. 12. Iar textul ne mai spune că erau „însoțitorii lui Simon"[2428], după cum am arătat limpede și eu, de vreme ce aceia care L-au urmat pe Iisus îl ascultaseră și pe Ioan Botezătorul. Dintre aceștia, după cum am spus, unul era Andrei[2429], iar celălalt era poate unul dintre fiii lui Zevedeu, fiindcă erau tovarăși la aceeași meserie. 13. Cei patru L-au urmat după ce au lăsat nu doar barca, ci, cum spune Scriptura, chiar „totul"[2430]. Aceasta e mărturia lui Luca.

14. Astfel, am arătat că nu există nimic întortocheat, nici vreo contradicție între sfinții evangheliști, ci totul este limpede. 15. Există doar felurite perioade de timp. Căci din această clipă și mai apoi, când Petru și Ioan, alături de însoțitorii lor, s-au adunat și Îl urmau, El a început să învețe în toată Galileea și Iudeea. Și de acolo, răspândindu-Și propovăduirea, săvârșea minuni dumnezeiești. Iar șirul faptelor este acesta care urmează.

16.1. Mai întâi, El a primit botezul, după cum spuneam, în a douăsprezecea zi a lunii Athyr, din calendarul egiptean, adică 8 noiembrie – cu alte cuvinte, cu exact șaizeci de zile mai înainte

[2423] *Luca* 5, 4-5.
[2424] *Ioan* 1, 29.
[2425] *Luca* 5, 8.
[2426] *Luca* 5, 10.
[2427] *Luca* 5, 10.
[2428] *Luca* 5, 9.
[2429] *Ioan* 1, 40.
[2430] *Luca* 5, 11.

de Epifanie. Iar aceasta este ziua nașterii Sale potrivit trupului[2431]. 2. După cum dă mărturie *Evanghelia după Luca*: „Iisus Și-a început [propovăduirea] când era ca de treizeci de ani, fiind, după cum se credea, fiul lui Iosif”[2432]. De aceea și spune: „Și-a început [propovăduirea] când era ca de treizeci de ani”. Mai apoi a fost dus în pustiu.

3. De aici se numără cele patruzeci de zile ale ispitelor, două săptămâni și câteva zile, care au trecut după ce S-a întors în Galileea, cu alte cuvinte în Nazaret și hotarele sale. La asta se adaugă o zi în care a venit la Ioan. 4. Atunci Ioan a spus: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatele lumii”[2433]. Iar ziua următoare, pe când „Ioan stătea acolo cu doi dintre ucenicii săi și privindu-L pe Iisus, Care trecea pe acolo a spus: «Iată pe Hristos, Mielul lui Dumnezeu»”. Și mai adaugă: „Ucenicii cei doi l-au auzit și L-au urmat pe Iisus”[2434].

5. Iar acum suntem în cea de-a optsprezecea zi după ispite, după cum am spus, prima de când Iisus a plecat de la Ioan Botezătorul, iar Andrei și tovarășii săi L-au însoțit „și au rămas la El în acea zi – căci era ceasul al zecelea – , iar Andrei, după ce l-a întâlnit pe fratele său, l-a dus la Iisus”[2435]. 6. Iar Evanghelia urmează: „Iar în ziua următoare voia să meargă în Galileea. L-a găsit pe Filip, iar Domnul i-a spus: «Urmează-Mă»”[2436]. Iar acum este a nouăsprezecea zi după ispitire, după cum ne arată șirul faptelor din Evanghelie, când a avut loc chemarea lui Filip și Natanael. 7. Mai apoi, spune Evanghelia, „în a treia zi a fost o nuntă la Cana Galileei”[2437]. Deci trecuseră două zile după întâlnirea cu Ioan Botezătorul. Dacă adăugăm aceste douăzeci de zile la cele patruzeci ale ispitirii, vom avea două luni, care, înmulțite cu zece, dau un an întreg. Și așa avem treizeci de ani deplini de la Nașterea Domnului. 8. Căci vei pricepe acestea dacă cercetezi cu luare-aminte acele locuri din Evanghelii, cu alte cuvinte că Hristos a săvârșit acum prima Sa minune, cea a preschimbării apei în vin, la sfârșitului primilor Săi treizeci de ani[2438].

[2431] Până la jumătatea veacului al IV-lea, la 6 ianuarie se sărbătorea atât Nașterea Domnului, cât și Boboteaza, ambele numite Epifanie (în traducere, „arătare, dezvăluire, prezentare, înfățișare”).

[2432] *Luca* 3, 23.

[2433] *Ioan* 1, 29.

[2434] *Ioan* 1, 35-37.

[2435] *Ioan* 1, 39-42.

[2436] *Ioan* 1, 43.

[2437] *Ioan* 2, 1.

[2438] Tradiție devenită clasică în literatura patristică. Vezi *Constituțiile apostolice*, V, 13.

9. Mai apoi, după această primă minune, săvârșește alte minuni, învățând și propovăduind, arătând tuturor oamenilor dragostea Sa negrăită și minunată pentru omenire, precum și minunile istorisite în Evanghelii. Am fost nevoit de mai multe ori să repet asta, din pricina neștiinței celor rătăciți, care îndrăznesc să contrazică acribia și buna rânduială a faptelor, lăsată de Duhul Sfânt.

17.1. O asemenea mulțime de mărturii exacte nu va mai lăsa loc pentru cei ce se contrazic pe ei înșiși, cei care nu spun adevărul, fiindcă nici nu pot. 2. Este limpede că toată lucrarea Mântuitorului începe la Botez. S-a dovedit că în ziua de după Botez El a suferit în pustiu o ispitire de patruzeci de zile, lucru pe care Duhul Sfânt nu l-a amintit prin Sfântul Ioan. Asta fusese deja spus prin ceilalți trei evangheliști.

3. La fel, fiecare dintre cei trei evangheliști nu s-a îngrijit de una sau de alta, de vreme ce fiecare este complinit de celălalt; astfel, se poate dovedi că adevărul este alcătuit din tot ce a scris fiecare și nu există nici măcar o contradicție între Evanghelii. 4. Din acea clipă, cum spuneam, după ispitire, Iisus merge la Nazaret și rămâne acolo fără niciun ucenic de-al Său. De acolo coboară la Ioan, iar atunci Petru este chemat de Andrei, apoi este chemat și Filip, iar Natanael e adus de către Filip.

6. Într-adevăr, întâlnirea a avut loc mai întâi cu Andrei, de vreme ce acesta era mai tânăr decât Petru[2439]. Dar mai târziu, când are loc deplina renunțare la lume, aceasta se face după pilda lui Petru. Căci el îi fusese călăuză fratelui său, iar Domnul știa aceasta, fiindcă Domnul cunoaște înclinațiile inimii și cunoaște cine merită să stea în locurile dintâi. De aceea l-a ales pe Petru să fie cârmuitorul ucenicilor Săi, după cum se spune pretutindeni.

7. Deci aceștia au venit la El și au rămas cu El în acea primă zi. A doua zi au plecat. A treia zi a avut loc prima minune, în vreme ce se găseau cu El cei care-L însoțeau, nu Andrei, nici Petru, nici Ioan, nici Iacov, ci Natanael, Filip și alții, cum se poate bine dovedi. 8. Mai apoi, după ce a mers la Capernaum, S-a întors la Nazaret. Apoi S-a întors din nou la Capernaum și a săvârșit câteva minuni acolo[2440]. Apoi a mers iar la Nazaret și a citit din cartea proorocului Isaia, unde spune: „Duhul Domnului este peste mine, căci M-a uns

[2439] *Luca* 5, 1-11.

[2440] Unde l-a tămăduit pe cel cu mâna uscată și a ridicat-o din patul suferinței pe soacra lui Petru.

ca să binevestesc săracilor”[2441] și celelalte. Acestea s-au petrecut la câteva zile după Epifanie.

9. După ce a fost întemnițat Ioan, Iisus a revenit la Capernaum, iar acum S-a și oprit acolo. Atunci a avut loc și chemarea desăvârșită a lui Petru, a lui Ioan și a altora, pe când El Se afla lângă lacul Ghenizaret. Astfel, întreg șirul faptelor este armonios. Nu se află aici nicio contradicție, ci întreagă istorisirea evanghelică este foarte limpede și a fost alcătuită potrivit adevărului. 10. Atunci cum de au mai ajuns acești înșelați să creadă astfel de lucruri, de au vomat această erezie, cea de a respinge *Evanghelia după Ioan*? Pe bună dreptate această erezie e numită „a alogilor”, pentru că nu Îl primesc pe Logosul lui Dumnezeu, pogorât din cer, Care a fost propovăduit de Ioan.

11. Aceștia nu cunosc înțelesul Evangheliei și spun: „Oare cum de alți evangheliști spun că Iisus a fugit de Irod în Egipt, iar după fugă a revenit și a rămas la Nazaret, apoi a primit Botezul și a mers în pustiu, așadar S-a întors, iar după ce S-a întors, a început să propovăduiască?

18.1. Atunci *Evanghelia* cea pusă sub numele lui Ioan minte, fiindcă, după ce a spus că «Logosul a devenit trup și S-a sălășluit între noi»[2442], mai adaugă că «a fost o nuntă în Cana Galileei»[2443]”. 2. Dar acești lipsiți de minte nu își amintesc, atrăgând asupra lor această [învinuire], că Ioan, după ce spus că „Logosul a devenit trup și S-a sălășluit între noi”[2444], cu alte cuvinte S-a făcut om, spune și că a mers la Ioan Botezătorul, la Iordan, și a fost botezat de către el.

3. Iar Ioan dă mărturie că însuși Ioan Botezătorul a spus acestea: „Acesta este Cel despre care v-am spus”[2445]; și iarăși: „L-am văzut pe Duhul Sfânt pogorându-Se peste El în chip de porumbel și rămânând peste El”[2446]; precum și: „Acesta este Cel care ridică păcatul lumii”[2447]. 4. Vezi că Ioan nu istorisește nimic zadarnic, ci numai lasă deoparte cele spuse de către Matei? Căci nu era nevoie de acele lucruri, ci de o lămurire deplină, pentru a-i înfrunta pe cei care socoteau că numai din vremea Mariei El a fost numit Hristos

[2441] *Luca* 4, 16-18; *Isaia* 61, 1.
[2442] *Ioan* 1, 14.
[2443] *Ioan* 2, 1.
[2444] *Ioan* 1, 14.
[2445] *Ioan* 1, 30.
[2446] *Ioan* 1, 32.
[2447] *Ioan* 1, 29.

și Fiul lui Dumnezeu, iar mai înainte era un simplu om, iar mai apoi a înaintat și a propășit prin efort propriu și a ajuns Fiul lui Dumnezeu[2448].

5. De aceea, [evanghelistul] se îngrijește numai de ceea ce e necesar pentru a înfățișa iconomia dumnezeiască. Firește, toate sunt însemnate și necesare, dar cele cerești sunt astfel în mai mare măsură. 6. Ei spun că *Evanghelia după Ioan* nu este în canon pentru că nu vorbește de aceleași lucruri ca alte [Evanghelii], precum lucrurile petrecute în cele patruzeci de zile ale ispitirii, și de aceea nu o primesc. Într-adevăr, sunt rătăciți și cu mintea orbită.

19.1. Fericitul Ioan este al patrulea în șirul evangheliștilor. Primul, în ordinea chemării, după Petru, Andrei și Iacov, fratele lui, a fost ultimul care a alcătuit o evanghelie. El se preocupă mai curând de cele care nu au fost istorisite decât de cele deja spuse, și astfel își rânduiește cuvântarea. 2. Matei începe de la Avraam, însă reia istorisirea după Naștere și după al doilea an de la Naștere. Marcu începe de la al cincisprezecelea an al lui Tiberius Caesar și nu istorisește cele de la mijlocul acestei perioade de după Naștere. Luca pornește chiar de la început, istorisind cele petrecute cu Elisabeta și Maria, mai înainte de a fi fost însărcinate.

3. Ioan însă, deși a fost chemat mai înainte, dar propovăduiește după alții, adeverește cele petrecute înainte de Întrupare. El ne grăiește despre cele duhovnicești, de vreme ce lucrurile pământești erau deja lămurite. 4. De aceea, ne oferă istorisirea duhovnicească a Darului celui fără de început, venit de la Tatăl cel ceresc, Cel care S-a întrupat potrivit iconomiei celei dumnezeiești în pântecele cel sfânt, după cum a binevoit Tatăl.

5. Și nu a tăcut cu privire la ceea ce era mai însemnat din această chestiune, ci, mânat de Duhul cel Sfânt, L-a înfățișat pe Logos înainte de timp, născut din Tatăl fără de început[2449]. Și a arătat că a venit în carne pentru noi. Și toate acestea ca să avem prin cele patru Evanghelii cunoașterea exactă despre toate cele ce țin de carne și care țin de dumnezeire.

20.1. După ce a dus la bun sfârșit Botezul și ispitirea, Iisus Se întoarce și petrece acolo câteva zile, după cum am spus de

[2448] Concepție adopționistă comună ereziilor de tip arian, nestorian etc., potrivit căreia omul Iisus s-ar fi unit (de pildă, la Botezul din Iordan) cu Logosul divin (Hristos), pogorât peste acel om.

[2449] Fiul Se naște din Tatăl fără de început, în afara timpului.

nenumărate ori, la Nazaret și în ținuturile Capernaumului. După întâlnirea cu Ioan [Botezătorul] la Iordan și în ziua următoare, luând cu Sine câțiva ucenici, a săvârșit prima Sa minune, la Cana, în cea de-a treia zi după întâlnirea cu Ioan, în a douăzecea zi după ce a revenit de la ispitire.

2. Ni se spune că înainte de ispitire Iisus nu a fost la vreo nuntă și nici nu a săvârșit vreun semn dumnezeiesc înainte de a începe să propovăduiască, poate în afară de minunile pe care le-ar fi făcut în joacă, pe când era copil. 3. Căci trebuie să fi săvârșit unele semne pe când era copil, ca să nu se dea pretext acestor erezii să spună că Hristos S-a pogorât asupra Lui numai la Iordan, odată cu pogorârea porumbelului, după cum este calculat socotind literele *alfa* și *omega* (suma numerelor care corespund literelor din care e alcătuit porumbelul[2450]). Și asta pentru că Mântuitorul a spus: „Eu sunt alfa și Eu sunt omega”[2451].

4. De aceea și Luca Îl face să vorbească la vârsta de doisprezece ani către Maria, care Îl căuta, când discuta cu dascălii cei de la Ierusalim: 5. „Nu știați că întru cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?”[2452] Și așa se prăbușește argumentația celor care susțin că El a devenit Fiu al lui Dumnezeu numai din clipa Botezului, când s-a pogorât peste El porumbelul, despre care ei spun că era Hristos, iar astfel se înțelege foarte limpede că Logosul Dumnezeu a venit de sus. El a venit și a primit trup din Maria, iar la Iordan S-a pogorât peste El Duhul cel Sfânt, 6. spre a arăta că El este Cel despre care Tatăl a dat mărturie: „Acesta este Fiul Meu cel iubit, de Acesta să ascultați”[2453]. Și asta trebuia să fie un semn pentru cei care vor fi luminați în El, cei care se vor dovedi vrednici de darul Duhului Sfânt în baia Botezului și de iertarea păcatelor prin harul dăruit de El.

21.1. De atunci a început să săvârșească Iisus minuni mari, în vremea propovăduirii Sale, căci spune Evanghelia: „Aceasta este prima minune pe care a făcut-o Iisus în Cana Galileei”[2454]. 2. Dar asta nu mai înainte de Botez, după cum am spus de mai multe ori, ci numai când a revenit de la ispitire, la trei zile după ce S-a întâlnit

[2450] A se vedea evanghelia apocrifă a copilăriei, zisă a lui Toma.
[2451] *Apocalipsa* 1, 8.
[2452] *Luca* 2, 49.
[2453] *Matei* 3, 17.
[2454] *Ioan* 2, 11.

cu cei doi ucenici ai lui Ioan Botezătorul, cu care a și rămas, cei care l-au ascultat pe Ioan și apoi L-au urmat pe Iisus.

3. Și de îndată, după două zile de când ei au mers cu El, textul adaugă: „Iisus a voit să meargă în Galileea. L-a găsit pe Filip și i-a spus: «Urmează-Mă»”[2455]. 4. Apoi, de îndată: „Și a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileei”[2456]. Se cuvenea ca El, abia întors, să fie chemat la nunta care avea loc acolo, ca să binecuvânteze căsătoria. 5. Căci se spune: „Și a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileei și era și mama lui Iisus acolo. Și au fost chemați și Iisus, și ucenicii Săi la nuntă. 6. Și, sfârșindu-se vinul, a zis mama lui Iisus către El: «Nu mai au vin». I-a zis ei Iisus: «Ce ne privește pe mine și pe tine, femeie? Încă n-a venit ceasul Meu»” [2457].

7. După ce S-a întors din pustiu și după ce a trecut de șirul ispitelor, a mers la Ierusalim, unde S-a suit pe „un munte înalt”[2458], care, după mulți, e Muntele Tabor[2459] (care este tradus ’Ιταβύριον). Acesta se află în Galileea. Acesta este șirul ispitirilor la Matei, iar apoi se spune: „Iisus, după ce a auzit că Ioan a fost întemnițat, a mers în Galileea”[2460]. 9. Luca istorisește însă cu exactitate mai întâi urcarea grabnică pe munte și faptul că diavolul I-a arătat Domnului împărățiile, apoi vorbește despre acoperișul Templului din Ierusalim și că Iisus S-a întors în Galileea și Nazaret. Matei grăiește și el în armonie cu Luca: „A lăsat Nazaretul și a mers la Capernaum”[2461].

10. Căci a mers la Nazaret și de acolo la Iordan, la Ioan Botezătorul. După ce a trecut Iordanul, a mers spre casa Lui, unde fusese crescut, la maica Sa, la Nazaret. Acolo a rămas două zile, dar și Andrei, împreună cu cei care erau cu el, a rămas acolo. Apoi, îndemnat de nevoia mântuirii oamenilor a început să propovăduiască. 11. A mai rămas două zile, fiindcă sosise după ceva timp, având cu Sine pe cei care Îi deveniseră deja ucenici. I-a lăsat să plece pe cei doi care Îl urmaseră și a mers de îndată în Galileea, pentru a propovădui și a săvârși minunea cea dumnezeiască de la nuntă.

[2455] *Ioan* 1, 43.
[2456] *Ioan* 2, 1.
[2457] *Ioan* 2, 1-4.
[2458] *Matei* 4, 8.
[2459] De pildă, *Evanghelia după evrei*; Origen, *Comentariul la Psalmul 88, 13*.
[2460] *Matei* 4, 12.
[2461] *Matei* 4, 13.

12. Și ia aminte cât de limpede ne vorbește textul: Ioan Botezătorul dă mărturie ca și cum faptul se întâmplase deja: „Și eu nu-L cunoșteam pe El, dar Cel care m-a trimis să botez cu apă, Acela mi-a zis: «Peste Care vei vedea Duhul coborându-Se și rămânând peste El, Acela este Cel ce botează cu Duh Sfânt»”[2462]. 13. Tatăl, trimițând pe Ioan să boteze, i-a dăruit acest semn pentru ca, atunci când Îl va vedea, să-L recunoască pe Mântuitorul și Binefăcătorul sufletelor noastre, Cel care a venit de sus în lume.

14. Și, astfel, eretici ca aceștia sunt înfrânți de adevărul Scripturilor dumnezeiești și de exactitatea lor, dar mai ales de armonia celor patru Evanghelii. Căci nimeni, dacă are o minte sănătoasă, nu va respinge cele istorisite cu atâta exactitate de Duhul cel Sfânt în dumnezeieștile Evanghelii. 15. Însă ei vor spune că Matei, Marcu și Luca au istorisit că Mântuitorul a fost dus în pustiu după Botez și a petrecut patruzeci de zile în ispitiri, iar după ispitire a auzit că Ioan este întemnițat și „a mers să locuiască în Capernaum, lângă mare”[2463].

16. Ei însă vor spune că Ioan minte, fiindcă nu vorbește despre acestea, ci sare de îndată de la întâlnirea cu Ioan Botezătorul la alte lucruri despre care spune că El le-a făcut. Aceștia nu știu nimic despre exactitatea Evangheliilor. 17. Căci evanghelistul Ioan spune că Domnul, după ce au trecut zilele ispitirii, a mers din nou la Ioan Botezătorul, la Iordan, mai înainte de a fi întemnițat.

18. Însă aceștia nu au înțeles că cei trei evangheliști vorbesc despre cele petrecute după întemnițarea lui Ioan. Ei spun exact: „După ce Iisus a auzit că Ioan a fost întemnițat, a lăsat Nazaretul și a locuit în părțile Capernaumului, aproape de mare”[2464]. Ia aminte că cei patru evangheliști au grăit în armonie, potrivit adevărului!

19. Căci este limpede, potrivit șirului istorisirii, că Ioan îi urmează pe alții și povestește cum Mântuitorul, după ce a săvârșit prima minune și a mers la Capernaum, a urcat la Nazaret și a citit din sul[2465]. Apoi a fost întemnițat Ioan Botezătorul, iar Iisus S-a întors la Capernaum, dar nu pentru multe zile.

20. Aceste zile sunt cele de după Epifanie, iar asta este prima Sa venire la Capernaum și Nazaret, după ce a mers de Paști la Ierusalim

[2462] *Ioan* 1, 33.
[2463] *Matei* 4, 12-13.
[2464] *Matei* 4, 12-13.
[2465] *Luca* 4, 16-17.

și după ce S-a întors la Ioan, care „boteza la Enom, în apropiere de Salim”[2466]. 21. Căci spune: „După aceasta S-a coborât în Capernaum, El și mama Sa și frații și ucenicii Săi, și acolo n-a rămas decât puține zile”[2467]. Nu era vorba încă despre ultima oprire, despre care spune în continuare: după ce Ioan a fost întemnițat, a mers și a rămas la Capernaum, lângă mare[2468].

22. „Și se apropiau Paștile iudeilor”, după cum spune Scriptura, „iar Iisus a urcat la Ierusalim și i-a găsit în Templu pe vânzătorii de boi și de oi și de porumbei, precum și pe schimbătorii de bani așezați la mese”[2469]. 23. Și i-a izgonit pe schimbătorii de bani, pe vânzătorii de porumbei și pe alții, apoi a zis: „Luați acestea de aici! Nu faceți casa Tatălui Meu casă de negustorie!”[2470] Atunci ei L-au întrebat: „«Ce semn ne arăți că faci acestea?» Iar El le-a răspuns: «Dărâmați templul acesta și în trei zile îl voi ridica»”[2471]. Atunci a venit la El Nicodim[2472] și, cu privire la acest schimb de cuvinte, Scriptura spune: 24. „După acestea, a venit Iisus cu ucenicii Lui în pământul Iudeei și stătea acolo și boteza. Și boteza și Ioan în Enom, aproape de Salim, că erau acolo ape multe și veneau și se botezau. Căci Ioan nu fusese încă aruncat în închisoare”[2473]. 25. Apoi Ioan Botezătorul a grăit mai multe lucruri: „Cine are mireasă este mire”[2474], iar Evanghelia mai spune: „Deci, când a cunoscut Iisus că fariseii au auzit că El face și botează mai mulți ucenici ca Ioan, deși Iisus nu boteza El, ci ucenicii Lui, a lăsat Iudeea și S-a dus iarăși în Galileea. Și trebuia să treacă prin Samaria”[2475].

26. Atunci a șezut la fântână și a vorbit cu samarineanca, iar aceasta din urmă le-a vorbit despre El celor din cetatea ei, „iar samaritenii au venit la El și Îl rugau să rămână la ei. Iar El a rămas două zile acolo, iar multă lume a crezut din pricina cuvântului ei”[2476]. 27. „După câteva zile, a sosit în Galileea. Iar acolo era un

[2466] *Ioan* 2, 13; 3, 23.
[2467] *Ioan* 2, 12.
[2468] *Matei* 4, 12-13.
[2469] *Ioan* 2, 13-14.
[2470] *Ioan* 2, 16.
[2471] *Ioan* 2, 18-19.
[2472] *Ioan* 3, 1-2.
[2473] *Ioan* 3, 22-24.
[2474] *Ioan* 3, 29.
[2475] *Ioan* 4, 1-4.
[2476] *Ioan* 4, 39-41.

slujitor al regelui, al cărui fiu era bolnav în Capernaum”[2477]. Iar Iisus i-a zis: „Mergi, fiul tău trăiește, iar el a crezut”[2478], iar copilul a fost tămăduit. „Și aceasta a fost a doua minune făcută de Iisus după ce s-a întors din Iudeea în Galileea.”[2479] 28. După aceasta a fost o sărbătoare a iudeilor (cred că este vorba de o altă sărbătoare iudaică, precum Cincizecimea sau Sărbătoarea Corturilor), iar Iisus S-a urcat la Ierusalim. Și a mers la Scăldătoarea Oilor și acolo l-a tămăduit pe omul care era bolnav de treizeci și opt de ani[2480].

29. Din acea clipă, după ce a trecut anul cel binecuvântat, au început să Îl prigonească și pentru că îl tămăduise de sabat pe paraliticul de la scăldătoare. Și mai spune: „Iar iudeii Îl prigoneau și mai mult pe Iisus, nu doar pentru că încălca sabatul, ci și pentru că Îl numea pe Dumnezeu Tată al Său, făcându-Se pe Sine asemenea cu Dumnezeu”[2481].

30. Dar, pentru că ereticii vor ca Fiul să fie mai prejos decât Tatăl, cum să nu-i osândim? „Făcându-Se pe Sine asemenea cu Dumnezeu”, ne spune Evanghelia. 31. „După acestea, Iisus S-a dus dincolo de marea Galileei, în părțile Tiberiadei. Și a mers după El mulțime multă, pentru că vedeau minunile pe care le făcea cu cei bolnavi. Și S-a suit Iisus în munte și a șezut acolo cu ucenicii Săi. Și erau aproape Paștile, sărbătoarea iudeilor.”[2482]

32. În cele din urmă, după cum spun și alte Evanghelii, El „a mers să locuiască la Capernaum, lângă mare”[2483], astfel că și textul de la Ioan este în armonie cu celelalte. Căci Paștile erau în lunile martie și aprilie și, după cum a fost arătat cu alte prilejuri, Mântuitorul S-a mai întâlnit cu Ioan Botezătorul după ispitirea Sa.

22.1. Însă ei îl învinuiesc iarăși pe sfântul evanghelist – sau, mai curând, însăși Evanghelia –, pentru că, după cum spun ei, Ioan spune că Mântuitorul a sărbătorit de două ori Paștile într-o perioadă de doi ani, în vreme ce alții vorbesc doar de un singur Pași[2484].

[2477] *Ioan* 4, 43, 46.
[2478] *Ioan* 4, 50.
[2479] *Ioan* 4, 54.
[2480] *Ioan* 5, 1-9.
[2481] *Ioan* 5, 18.
[2482] *Ioan* 6, 1-4.
[2483] *Matei* 4, 13.
[2484] Despre această chestiune și un rezumat al problemelor tratate aici de Sfântul Epifanie găsim la Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 24, 2-18, PSB 20, serie nouă, pp. 152-155.

2. Însă acești idioți nu știu că Evangheliile nu mărturisesc doar două sărbători de Paști, după cum am arătat peste tot, ci vorbesc mai întâi despre două sărbători de Paști, o prima și apoi o alta, iar apoi cea în care Mântuitorul a suferit Pătimirea, astfel că sunt, de fapt, trei sărbători de Paști, în cei trei ani scurși de la Botez, la începutul propovăduirii, și până la Răstignire.

3. Căci Mântuitorul S-a născut în cel de-al patruzeci și doilea an al domniei lui Octavian Augustus, pe când tot el era consul pentru a treizecea oară, alături de Silanus, după listele de consuli romani. Acolo e scris: 4. „În timpul consulatului acestora" – cu alte cuvinte, al lui Augustus pentru a treisprezecea oară și al lui Silanus –, „S-a născut Hristos, în ziua de șase ianuarie, la treisprezece zile după solstițiul de iarnă, când sporește lumina zilei"[2485].

5. Elenii, cu alte cuvinte idolatrii, sărbătoresc această zi[2486] pe 25 decembrie[2487], sărbătoare pe care romanii o numesc Saturnalii, egiptenii, Hronia, iar alexandrinii, Kikellia. 6. Căci pe 25 decembrie are loc acea diviziune care e solstițiul. Ziua începe să crească, fiindcă sporește și timpul cât e lumină. Până la șase ianuarie, adică până la ziua Nașterii lui Hristos, sunt treisprezece zile. Fiecărei zile i se adaugă a treizecea parte dintr-un ceas.

7. Dar și înțeleptul Efrem Sirul a dat mărturie despre aceasta în *Exegezele* sale, spunând: „Iar iconomia venirii în trup a Domnului nostru Iisus Hristos sau desăvârșita sa Întrupare[2488], cea numită Epifanie, a avut loc la treisprezece zile de când începe să crească lumina zilei. Căci și acest număr trebuia să fie o preînchipuire a celor doisprezece ucenici ai Săi, căci sunt un număr de doisprezece zile de la creșterea luminii zilei"[2489].

8. Și mai sunt și multe alte mărturii care adeveresc și întăresc aceasta, vorbesc despre Nașterea lui Hristos. Căci sunt siliți să mărturisească adevărul și mai-marii închinării la idoli, iar aceștia, pentru a-i înșela pe idolatrii care îi urmează, au pus în multe locuri o mare sărbătoare în noaptea Epifaniei, pentru ca oamenii să nu caute adevărul, ci să-și pună nădejdea în rătăcire[2490].

[2485] Anul 752 *ab Urbe condita*.
[2486] A solstițiului de iarnă.
[2487] În text: „Cu opt zile înainte de calendele lui ianuarie".
[2488] Literal: ἐνανθρώπησις – „înomenire".
[2489] Sfântul Efrem Sirul, *Imnuri la Epifanie*, 1, 11.
[2490] Mai probabil că sărbătoarea creștină a Epifaniei a înlocuit pe una păgână.

9. Și asta mai ales la Alexandria, în așa-numitul Koreion, care este un templu măreț, sanctuarul zeiței Kore. Aici priveghează sărbătorind întreaga noapte, cântând și înălțând imnuri statuii, acompaniați de flaute. După ce a trecut noaptea, la cântatul cocoșilor, purtătorii de torțe coboară într-un loc de sub pământ. 10. De aici scot afară o statuie de lemn, fără veșminte, așezată pe un postament. Ea ține pe frunte un soi de pecete aurită în formă de cruce și altele două asemănătoare în mâini, iar pe genunchi altele două. În total, sunt cinci peceți din aur. Ei poartă această statuie de lemn de șapte ori în jurul altarului din centru, în muzică de flaute și timpane, cântând imnuri. Iar după ce au sărbătorit-o în acest chip, o duc înapoi în locul cel de sub pământ. Dacă îi întrebi ce înțeles are acest mister, ei îți răspund că în acea zi și în acel ceas Kore (adică „Fecioara") i-a dat naștere lui Aion[2491].

11. Acest lucru are loc și în cetatea Petra (metropolă arabă, numită în Scripturi Edom[2492]), în templul idolesc din acel loc. Acolo înalță ei imnuri în limba arabă acelei fecioare, pe care o numesc în arabă Chaamou[2493], cu alte cuvinte Kore sau „Fecioara", iar pe vlăstarul ei îl numesc Dousaren, cu alte cuvinte „Unicul Născut al Tatălui". Faptul se mai petrece și în cetatea Elusa[2494], chiar în acea noapte, ca la Petra și Alexandria.

12. A trebuit să lămurim din mai multe pricini, din cauza celor ce nu cred, că „Epifanie" este un cuvânt potrivit pentru venirea în trup a Mântuitorului la Betleem. El S-a născut la ceasul al optulea[2495] și „S-a arătat"[2496] păstorilor și lumii prin mărturia îngerilor. Și „S-a arătat", firește, Mariei și lui Iosif. 13. În acel ceas, „s-a arătat" magilor și steaua, în părțile răsăritului, cu doi ani înainte de a veni ei la Betleem. Atunci Irod a vrut să știe precis de la magi „vremea în care s-a arătat steaua", și a auzit de la ei că s-a arătat „de la doi

[2491] Vezi Plutarh, *Despre Isis și Osiris*, 52, 372. Divinitatea menționată aici, deși misterioasă, este întâlnită adeseori pe monedele vremii, fiind foarte populară. Autorii bizantini vor vorbi chiar despre o sărbătoare dedicată lui Aion, la 1 ianuarie, având loc contaminarea cu zeul Ianus. *Cf.* Ioan din Lyda, *Despre măsuri*, 4, 1.

[2492] *Numerii* 20, 14-21.

[2493] *Chabar*, zeiță menționată și de Sfântul Ioan Damaschin, *Despre erezii*, 101.

[2494] În apropiere de deșertul Cadeș, la nord de Sinai.

[2495] Aproximativ ora 14.00.

[2496] Ἐπέφανη – de la verbul ἐπιφαίνω – „a arăta, a scoate în față, a se manifesta", de unde și numele sărbătorii.

ani în jos”[2497]. De la acest cuvânt a fost creat și numele de Epifania („Arătarea”), deoarece Irod a întrebat despre „arătarea” stelei.

14. De aceea au și spus: „Unde este regele iudeilor, Cel care S-a născut? Căci am văzut la răsărit steaua Lui și am venit să ne închinăm Lui”[2498]. Însă Irod a crezut că este vorba despre un simplu rege omenesc. 15. Căci el a cercetat cu atenție aceasta și a înțeles cu uimire că mulți regi s-au născut la Ierusalim, mai întâi Saul, din seminția lui Veniamin, mai apoi David, din seminția lui Iuda, fiul său Solomon și Roboam, fiul lui Solomon, precum și cei care au urmat după el. Însă la nașterea acestora nu „s-a arătat” vreo stea, nici nu au sosit niște magi ca să i se închine regelui care tocmai se născuse. Doar acum s-a petrecut asta. Acest lucru i-a împins cugetarea către cunoașterea adevărului. El a înțeles că acest semn nu privea un om, ci numai pe Domnul.

16. De aceea nu a căutat să afle cele pământești despre acest rege, ci cele cu privire la Hristos și îi întreba pe cărturari și pe preoți: „Unde Se va naște Hristos?” Și au auzit de la ei: „În Betleemul Iudeei”[2499]. Și, astfel, a aflat prin întrebări, de la aceștia, locul, iar de la magi, timpul. 17. Căci, într-adevăr, magii au ajuns la Betleem după doi ani, chiar în ziua Epifaniei, și au adus daruri, smirnă, aur și tămâie. Și chiar în acea zi a Epifaniei s-au văzut multe semne ale arătării [Domnului]. 18. Această zi, după cum am spus mai sus de atâtea ori și tot o spun, a căzut pe 6 ianuarie, în vremea celui de-al treisprezecelea consulat al lui Octavian Augustus și Silanus. Căci, de când începe ziua să se mărească, cu alte cuvinte de la 25 decembrie și până chiar în ziua Nașterii, adică Epifania, sunt treisprezece zile, după cum am arătat, în chip simbolic, fiindcă ucenicii Mântuitorului împlinesc numărul de treisprezece.

19. Mântuitorul S-a născut, așadar, în cel de-al patruzeci și doilea an al împăratului Augustus al romanilor[2500], în timpul consulatului amintit mai sus, la douăzeci și nouă de ani după ce Iudeea a fost alipită romanilor. 20. Dar, deja la patru ani după ce Augustus a început să domnească, exista un tratat de alianță între romani

[2497] *Matei* 2, 7, 16.

[2498] *Matei* 2, 2.

[2499] *Matei* 2, 4, 5.

[2500] Paetavius, în *Despre anul nașterii lui Hristos*, spunea că nici o enigmă a sfinxului nu este atât de încâlcită ca problema Nașterii lui Iisus Hristos, nelămurită nici până în ziua de astăzi.

și iudei. Erau trimiși soli militari și a fost ales și un procurator. Se plătea tribut romanilor, de vreo cinci ani, mai mult sau mai puțin, până când Iudeea a devenit pe deplin romană.

21. Căci deja nu mai erau cârmuitori din seminția lui Iuda, iar Irod fusese rânduit rege, care provenea dintre păgâni și era prozelit[2501]. Apoi S-a născut Hristos în Betleemul Iudeei și a venit să propovăduiască, pe când deja încetaseră cârmuitorii unși din Iuda și Aaron, care au fost până la cârmuitorii unși Alexandru și Salina, numită Alexandra. Atunci s-a împlinit prorocia lui Iacov: „Nu va lipsi cârmuitor din Iuda, nici conducător din coapsele sale, până ce va veni Cel rânduit, iar Acesta va fi așteptarea neamurilor"[2502], cu privire la Cel care S-a născut.

22. Toate acestea au început să se împlinească după Nașterea din Betleem, în cel de-al patruzeci și doilea an al domniei lui Augustus. Aceasta a avut loc:

- după al cincilea an al procuraturii lui Antipater, tatăl lui Irod. Atunci s-a încheiat tratatul de prietenie dintre iudei și romani, când s-a plătit o parte [din tribut];

- după procuratura lui Antipater, din al șaselea an al lui Augustus, când a fost rânduit Irod ca rege, începând cu al zecelea an al lui Augustus, și a fost plătită o parte din tribut până la al treisprezecelea an. Acesta este al patrulea an al domniei lui Irod, cel rânduit de Augustus.

23. Iudeea era deja supusă cu totul, până la al treizeci și treilea an al lui Irod. Atunci Augustus împlinise deja patruzeci și doi de ani de domnie, iar toată Iudeea era supusă, după cum am spus. Ea plătea de douăzeci și nouă de ani tribut romanilor. Fusese deja rânduit ca procurator Antipater, tatăl lui Irod, iar Irod fusese rânduit rege al Iudeei de către Augustus, în al zecelea an de domnie a lui Augustus.

24. Acestea s-au împlinit, după cum am spus de mai multe ori, în vremea celui de-al treisprezecelea consulat al lui Octavian Augustus și al lui Silanus, cărora le-au urmat acest șir de consuli:

II. Lentulus și Piso[2503]
III. L. Caesar și Paulus
IV. Vindicius și Varo

[2501] Irod era ca origine idumeu sau arab.

[2502] *Facerea* 49, 10.

[2503] Am început numerotarea de la II pentru că primul consulat este cel al lui Augustus.

V. Lamia și Servilius Nonnius
VI. Magnus Pompeius Valerius
VII. Lepidus și Aruntius
VIII. Caesar și Capito
IX. Creticus și Nerva
X. Camillus și Quintillianus
XI. Camerus și Sabinus
XII. Dolabella și Silvanus
XIII. Lepidus și Taurus
XIV. Flaccus și Silvanus
XV. Cei doi Sestii
XVI. Pompeius Magnus și Apuleius
XVII. Brutus și Flaccus
XVIII. Taurus și Libo
XIX. Crassus și Rufus
XX. Tiberius Caesar (a doua oară) și Drusus Germanicus (a doua oară)
XXI. Silvanus și Balbo
XXII. Messala și Gratus
XXIII. Tiberius Caesar (a treia oară) și Drusus Germanicus (a treia oară)
XXIV. Agrippa și Galba
XXV. Pollio și Veterus
XXVI. Cetegus și Varo
XXVII. Agrippa (a doua oară) și Lentulus Galba
XXVIII. Getullicus și Sabinus
XXIX. Crassus și Piso
XXX. Silanus și Nerva[2504]

23.1. Sunt, după cum vezi, treizeci de ani. Ne-am străduit să dăm un șir exact al consulatelor pentru ca toți să își dea seama că nu este nimic greșit în dumnezeiasca învățătură a adevărului, ci că toate cele propovăduite de Biserică sunt exacte. 2. Căci cine, după ce am înșiruit consulii, nu va putea recunoaște limpede acestea și nu îi va osândi pe cei care vorbesc de o deosebire de număr a anilor despre care vorbesc evangheliștii? De aceea s-au și prăbușit ereziile cele dinainte, ale lui Valentin și ale altora, cei care au alcătuit mitul

[2504] Este vorba despre anii 2 î.Hr. - 28 d.Hr.

celor treizeci de eoni, cei care socotesc că trebuie puși în legătură cu anii Mântuitorului, pentru a-și putea ei ticlui mitul eonilor și principiilor.

4. Dar noi știm că Unul-Născut a suferit Pătimirea în al treizeci și treilea an al Întrupării Sale, El Care este Dumnezeu Logosul venit de sus și Care nu este supus pătimirii, ci Și-a luat asupra Sa carnea și a primit să pătimească pentru noi, pentru a nimici zapisul cel scris împotriva noastră[2505]. 5. Căci consulatului amintit în cel de-al treizecilea an al vieții Sale îi urmează un alt consulat, cel al celor doi Gemini, apoi cel al lui Rufus și Rubellius, cu alte cuvinte este vorba de consulatul care vine după Rufus și Rubellius, numit astfel după Vinicius și Longinus Cassius, și atunci a suferit Mântuitorul Pătimirea, în anul al optsprezecelea al lui Tiberius Caesar, la 20 martie.

6. Și astfel este combătută rătăcirea tuturor acestor oameni, dovedindu-se limpede adevărul învățăturii care se află în Evanghelii, unde avem amintite nu doar două perioade de Paști, ci trei.

24.1. Căci Iisus S-a născut în luna ianuarie, mai precis în ziua de 6. Aceasta, pentru romani, e vremea din după-amiaza zilei de 5 până în zorii zilei de 6; pentru egipteni, unsprezece ale lunii Tybi; pentru sirieni sau pentru greci[2506], 6 Audynaios; pentru ciprioți și pentru cei din Salamina, ziua a cincea a lunii a cincea; pentru cei din Pafos, 14 iulie; pentru arabi, 21 Aleom; pentru capadocieni, 13 Atarta; pentru atenieni, 5 Maimacterion; iar pentru evrei, 5 Tebeth.

2. Dar mai trebuia să se împlinească și spusa proorocului: „Și a intrat la noi Chivotul Domnului (cu alte cuvinte, desăvârșita Întrupare a lui Hristos) în cea de-a cincea zi a lunii a cincea”[2507], după cum se socotea la evrei. 3. Și trebuia ca asta să se împlinească mai întâi, potrivit calculului evreilor, pe care l-au urmat și mulți alții (de pildă, romanii), sărbătorind acea zi de seara până dimineața zilei de șase. Ciprioții o sărbătoresc în ziua de cinci a lunii, egiptenii de acolo și cei din Salamina, tot pe cinci ale lunii, la fel cum și evreii o așază pe locul al cincilea al anului lor.

4. Iisus a străbătut deci cei douăzeci și nouă de ani deplini ai consulatelor de mai sus, iar în vremea celui de-al treisprezecelea,

[2505] *Coloseni* 2, 14.

[2506] Mai precis macedonenii, grecii septentrionali.

[2507] Citatul este dintr-o scriere apocrifă necunoscută.

cam printr-a unsprezecea lună, a venit la Ioan și a fost botezat în râul Iordan, în al treizecilea an de la Nașterea Sa. 7. Cu alte cuvinte, în ziua de 6 noiembrie, adică, potrivit egiptenilor, 12 Athyr; după greci, 8 Dios; după cei din Salamina sau cei din Constantiana, 6 din luna a treia Choiak; după cei din Pafos, 16 Apogonicus; după arabi, 22 Angathalbaeith; după macedonieni, 16 Apellaios; după capadocieni, 15 Atarta; 17 Metagitinium, după atenieni; iar după evrei, șapte Maresuan.

7. Căci, precum am tot spus, și *Sfânta Evanghelie cea după Luca* dă mărturie despre cuvintele mele când spune: „Iar Iisus când a început [să propovăduiască] era ca de treizeci de ani, fiind, după cum se credea, fiul lui Iosif”[2508]. 7. De atunci, de la 12 Athyr, El „a propovăduit anul bineplăcut Domnului”, după cum s-a spus mai înainte de către prorocul Isaia că „Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea, să vestesc anul plăcut Domnului și ziua răsplătirii”[2509].

25.1. Și, într-adevăr, a propovăduit un an plăcut Domnului, adică nu a întâmpinat nicio împotrivire. Căci, în acel prim an de după al treizecilea de la Întruparea Sa, El deja propovăduia, iar nimeni nu I se împotrivea, nici iudeii, nici păgânii, nici samaritenii, ci toți Îl ascultau cu bucurie. 2. În acel an, El a urcat la Ierusalim, după ce a fost botezat și a petrecut patruzeci de zile fiind ispitit, precum și cele douăzeci de zile despre care am vorbit, până ce a săvârșit prima Sa minune și Și-a ales ucenicii.

3. După ispitire, a revenit la Iordan. A străbătut Marea Tiberiadei, a venit la Nazaret, apoi a urcat la Ierusalim. Aici, în toiul sărbătorii, a strigat: „Dacă îi este cuiva sete, să vină la Mine și să bea”[2510]. Apoi a mers la Nazaret, în Iudeea, în Samaria și apoi în părțile Tyrului[2511]. 4. După ce s-a sfârșit primul an, a revenit la Ierusalim. Dar ei „căutau să-L prindă la acea sărbătoare”[2512], însă se temeau. Cu prilejul acestei sărbători a spus El: „Eu nu merg la această sărbătoare”[2513].

[2508] *Luca* 3, 23.
[2509] *Luca* 4, 16-19; *Isaia* 61, 1-2.
[2510] *Ioan* 7, 37.
[2511] *Matei* 15, 21.
[2512] *Ioan* 7, 30.
[2513] *Ioan* 7, 8.

5. Însă El nu a mințit – să nu fie așa ceva! –, ci pe la jumătatea sărbătorii a urcat la Ierusalim[2514], ne spune Scriptura. Iar lumea spunea: „Nu este oare Acesta pe care-L căutau să-L ucidă? Și iată că vorbește pe față și ei nu-I zic nimic. Nu cumva preoții au cunoscut cu adevărat că Acesta e Hristos? Dar pe Acesta Îl știm de unde este”[2515]. 6. El însă vorbea cu frații Săi în chip duhovnicesc și tainic, iar ei nu pricepeau ce spune. El voia să le spună că nu la acea sărbătoare Se va înălța la cer, nici nu va fi răstignit, pentru a împlini iconomia Pătimirii Sale, precum și taina mântuirii, pentru a învia din morți și a Se înălța mai apoi la cer. Iar totul se făcea în urma liberei Sale hotărâri.

7. Iar după acestea, când s-au împlinit doi ani după Botez și după ziua Sa de Naștere, care au avut loc, mai precis, în noiembrie și ianuarie și la câteva zile după asta, în al treizeci și treilea an al Întrupării Sale, după ce au trecut cele două consulate despre care am vorbit, al celor doi Gemini, al lui Rufus și Rubellius, deja în timpul celui de-al treilea consulat, 9. în a treia lună a acestuia (în martie, după ianuarie și februarie), a săvârșit taina Pătimirii. El, Dumnezeu Logosul cel nesupus pătimirii, rămânând nepătimitor, a pătimit pentru noi în carne, după cum spune Petru: „Fiind ucis în carne, dar făcut viu prin Duhul”[2516].

26.1. A suferit, așadar, Pătimirea în data de 20 martie. Căci iudeii au sărit o seară în calculele lor pentru echinocțiu, sărbătorind Paștile la miezul nopții al celei de-a paisprezecea zi după lună plină. 2. Așadar, ei stau atunci la masa de Paști, după cum spune Evanghelia, iar noi am repetat asta de nenumărate ori. Ei iau masa cu două zile mai înainte decât ar trebui, adică în a treia seară [a săptămânii], în vreme ce ar fi trebuit să o facă în seara celei de-a cincea zile. Căci Paștile ar fi trebuit mâncate pe paisprezece, care cade în a cincea zi a săptămânii.

3. Iar El este prins târziu, în seara zilei a treia, care era a unsprezecea noapte de la lună plină, pe 17 martie. Noaptea celei de-a patra zi era a douăsprezecea după lună plină, 18 martie. A cincea zi era a treisprezecea (însă a paisprezecea noapte, 19 martie). Privegherea de sabat era în a paisprezecea zi (20 martie). Apoi sabatul, a cincisprezecea zi (21 martie), apoi noaptea care a

[2514] *Ioan* 7, 10, 14.
[2515] *Ioan* 7, 25-27.
[2516] *1 Petru* 3, 18.

fost Ziua Mântuitorului, a cincisprezecea noapte, zorii cei ce au luminat infernul, pământul și cerul.

4. Iar ziua echinocțiului este calculată după cea de-a cincisprezecea zi după luna plină și după mersul soarelui. Astfel, Învierea – ziua echinocțiului – a avut loc pe 20 martie. Și aici au greșit iudeii, deoarece au sărit o zi, după cum am spus. 5. Pentru a corecta calculul [calendarului lunar] se introduc câteva ore. Din trei în trei ani, acestea dau în calendar o zi.

6. Căci ei socotesc, la cele trei sute cincizeci și patru de zile ale anului, încă patru ore în fiecare an, astfel că din trei în trei ani avem o zi în plus. 7. Astfel, ei au cinci luni introduse la fiecare paisprezece ani, deoarece iau din cele trei sute șaizeci și cinci de zile, precum și trei ore din anul solar[2517]. [...] Mai puțin de o oră, adaugă însă și ies trei sute șaizeci și cinci de zile [...] mai puțin de o oră[2518].

8. Ei înmulțesc, așadar, cei paisprezece ani cu încă șase la fiecare optzeci și cinci de ani, adăugând încă o lună. Astfel, la optzeci și cinci de ani, avem treizeci și una de luni în plus, care sunt mai precis treizeci și una de luni, douăzeci de zile și trei ceasuri.

27.1. Așadar, iar greșesc [iudeii]. Nu doar că mănâncă Paștile cu două zile mai înainte, dar au mai adăugat încă o zi, cea lăsată deoparte. Dar ei greșesc întru toate, iar iconomia adevărului a lucrat cu mare exactitate toate cele pentru mântuirea noastră. 2. De aici și Mântuitorul a ținut Paștile mai înainte de a merge pe munte[2519]. Le-a mâncat, după cum „le-a dorit cu mare dor”[2520].

3. El a mâncat Paștile iudaice împreună cu ucenicii Săi, fără a face nimic în alt chip decât era rânduit, ci El a făcut cele pe care le făceau și alții, ca să nu nimicească Legea veche, ci s-o împlinească[2521]. 4. Și, astfel, Domnul împlinise treizeci de ani când a fost botezat. Când a început al treizeci și unulea an, a propovăduit pentru un an bineplăcut [Domnului], fără să i se împotrivească cineva. Apoi a propovăduit încă un an, acum fiind întâmpinat cu împotriviri, prigoniri și răutate. A mai început apoi încă unul, începând din ziua nașterii Sale, adică de la Epifanie, 5. din ziua a cincea până

[2517] Am adaptat și modernizat un pic textul pentru a ușura înțelegerea.
[2518] Text lacunar. Manevrele operate aici au rolul de a face să se sincronizeze calendarul solar cu cel lunar.
[2519] *Luca* 22, 39.
[2520] *Luca* 22, 15.
[2521] *Matei* 5, 17.

în zorii celei de-a șasea zile a lui ianuarie, unsprezece din luna Tybi, potrivit egiptenilor. În total au fost șaptezeci și patru de zile, de la aceasta până la ziua de 20 martie, după cum am spus. În această zi, a douăzeci și patra din luna Famenoth (tot din calendarul egiptean), Domnul a împlinit treizeci și doi de ani și șaptezeci și patru de zile după Epifanie.

6. Și a sosit ziua de 26 din luna Famenoth, după egipteni, care a fost ziua echinocțiului, de după noaptea echinocțiului, cu alte cuvinte 22 martie, pentru a fi dată pe față toată minciuna celor care nu sunt fiii adevărului.

28.1. Și iată că primul dintre ei este chiar Valentin, care socotea că ne va amăgi cu tragi-comedia eonilor săi, închipuiți după cei treizeci de ani ai Mântuitorului care au durat până a ajuns la vârsta bărbăției. Dar nu știa că El nu trăise decât treizeci de ani. 2. Iar în al treizecilea an a fost botezat, când împlinise deja douăzeci și nouă de ani și zece luni, pe 12 Athyr, după cum am spus, adică pe 8 noiembrie. După ce a propovăduit „anul bineplăcut Domnului", Mântuitorul a mai trăit un an plin de împotriviri, apoi încă șaptezeci și patru de zile pline și acestea de împotriviri. Și asta după șaizeci de zile de când a fost botezat, mai înainte de ziua Nașterii Sale.

3. Astfel că vremea ființării Sale în trup, de la Naștere la Pătimire, a fost de treizeci și doi de ani și șaptezeci și patru de zile; de la începutul propovăduirii până la consulatul lui Silanus și Nerva, doi ani și o sută treizeci și patru de zile. Și până aici sunt deja combătuți mai sus-numitul Valentin și toți acei mulți nebuni care l-au urmat. 4. Dar sunt înfruntați și cei care resping *Evanghelia după Ioan*, care se numesc, pe bună dreptate, alogi, de vreme ce Îl izgonesc pe Logosul lui Dumnezeu, pe Cel pe care Ioan Îl propovăduiește ca Logosul lui Dumnezeu-Tatăl, Cel care S-a pogorât din cer și a săvârșit pentru noi lucrarea Sa de mântuire în tot acest timp al ședерii Sale în trup.

5. Căci acești rătăciți sunt înfruntați de toate aceste mărturii, cele despre consulate, despre ani, despre adeveririle date de profetul Isaia, de *Evanghelia după Luca*, *Ioan*, *Matei* și *Marcu*, și de toate cele amintite. 6. Căci El nu a sărbătorit doar un Paști după primul Său an de propovăduire, ci a împlinit trei cicluri consulare, mai mult sau mai puțin.

7. În acest chip s-au prăbușit toate argumentele acestor lipsiți de cugetare sănătoasă, fiii nesăbuinței și ai neștiinței, care nu doar

că nu își cunosc viața, ci se pregătesc de război, cu ajutorul minciunii, împotriva adevărului. Dar în zadar.

29.1. Căci noi am găsit scris în cărți de acest fel că Logosul lui Dumnezeu S-a născut pe la al patruzecilea an al lui Augustus. Dar aici cel care a alcătuit manuscrisul a greșit, căci l-a lăsat deoparte pe *beta* și a rămas scris doar litera *miu*[2522]. Căci Iisus era născut în cel de-al patruzeci și doilea an al lui Augustus. 2. Acela mai spune că El a fost zămislit pe 20 iunie sau pe 21 mai[2523], nu pot spune exact dacă e așa, în vremea consulatului lui Sulpicius Cammarinus și Bettus Pompeianus.

3. Am mai înțeles că aceia care voiau să afle ziua zămislirii Sale, când îngerul Gavriil i-a adus Fecioarei vestea cea bună, au putut să o afle pentru că au îmbrățișat opinia unora care spun, potrivit tradiției, că Domnul S-ar fi născut la șapte luni. 4. Am aflat că de acum până la 11 Tybi (6 ianuarie), când a avut loc cu adevărat arătarea Domnului, sunt șapte luni lunare, mai puțin patru zile.

5. Dacă vei găsi aceste lucruri scrise pe undeva, nu te lăsa dus în rătăcire. Căci data sigură a Nașterii lui Hristos este unsprezece a lunii lui Tybi. 6. Unii mai zic că șederea Sa în pântece a fost de zece luni, fără paisprezece zile și opt ore, cu alte cuvinte nouă luni, cincisprezece zile și patru ore, vorbind despre cele spuse de Solomon: „Vreme de zece luni am fost închegat din sânge”[2524].

7. Astfel, în orice chip, știm că Nașterea Domnului în trup a avut loc, după cum am spus, în ziua de 11 Tybi. Și cam în aceeași zi de unsprezece, treizeci de ani mai târziu, a avut loc prima minune la Cana Galileei, când apa a devenit vin.

30.1. De aceea, și în multe alte locuri putem vedea acest fapt, prin alte minuni, spre mărturie pentru cei necredincioși. Astfel, în multe locuri, dau mărturie mai multe fântâni și izvoare, a căror apă se preface în vin. 2. Astfel, izvorul din cetatea din Cibyra, în Caria, chiar în ceasul în care slujitorii au scos apa și I-au adus-o lui Hristos, iar El le-a spus: „Dați-o mai-marelui ospățului”[2525]. La fel și izvorul din Gherasa, în Arabia, ne dă aceeași mărturie. Noi înșine am băut din izvorul de la Cibyra, iar alți frați din cel de la Gherasa,

[2522] În pretinsul izvor al informațiilor de față.
[2523] Vezi Roland H. BAINTON, „Basilidian Chronology and New Testament Interpretation”, în: *Journal of Biblical Literature* (1923), 42 (1-2), pp. 81-134. Vezi și CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, I, 21, 145.
[2524] *Înțelepciunea lui Solomon* 7, 2.
[2525] *Ioan* 2, 8.

în biserica mucenicilor. Dar și mulți din Egipt adeveresc acest fapt cu Nilul.

3. Aceasta este pricina pentru care în ziua de 11 Tybi, din calendarul egiptean, mulți iau apă și o pun deoparte. Faptul se petrece și în alte țări. 4. Pe scurt, știm că, după 12 Athyr, El S-a retras și a fost ispitit pentru patruzeci de zile, apoi a mers la Nazaret. Aici a rămas două săptămâni și trei zile. A coborât la Iordan și a petrecut acolo prima și a doua zi. Apoi a revenit la Nazaret, unde a rămas prima și a doua zi. Iar a treia zi a mers la Cana Galileei.

5. După Botez au trecut cu totul șaizeci de zile: patruzeci ale ispitirii, două săptămâni și două zile la Nazaret, apoi alte două. În cea de-a treia zi, a avut loc minunea cu apa de la nuntă. 6. După ce a mers la Capernaum și a făcut alte minuni, după cum am spus de nenumărate ori, a mers la Nazaret, unde a citit din cartea lui Isaia prorocul. De aceea și lumea îi spunea: „Fă și aici toate minunile despre care am auzit că le-ai făcut la Capernaum”[2526].

7. Așadar, a mers din nou la Capernaum și de acolo a trecut lacul sau marea Ghenizaret. În sfârșit, au fost aleși Petru și alții. Și acestora li se adaugă și desăvârșirea propovăduirii. 8. După șirul faptelor, după cum am spus, după patruzeci de zile, alte două săptămâni și două zile la Nazaret, a fost întemnițat Ioan Botezătorul, în prima zi și în următoarea. Apoi a revenit la Nazaret și a rămas acolo de la ceasurile zece[2527] până seara. În ziua următoare a ieșit și l-a întâlnit pe Filip. Și astfel sunt două zile.

9. De altfel, Evanghelia istorisește cu aceeași neclintită exactitate: „A treia zi a fost o nuntă în Cana Galileei”[2528], care este un simbol al Bisericii. 10. Căci în a treia zi a fost „în inima pământului”[2529], după Pătimirea Sa, apoi a înviat și S-a căsătorit cu „Cana”, căci Cana se tâlcuiește „cea care a dobândit”[2530]. 11. Și cine este „cea care a dobândit” dacă nu cea care a moștenit, despre care vorbește psalmistul în Psalmul al cincilea: „Pentru moștenitoarea”[2531] și celelalte? Căci cu adevărat binecuvântată este acea nuntă care a prilejuit simbolul acesta.

[2526] *Luca* 4, 23.
[2527] Ora 16.00.
[2528] *Ioan* 2, 1.
[2529] *Matei* 12, 40.
[2530] Vezi Origen, *Comentariu la Ioan*, 13, 57.
[2531] Titlul *Psalmului* 5.

12. Căci acolo, la Cana Galileei, într-adevăr a avut loc o nuntă văzută, iar apa a devenit vin. Iar Iisus a fost chemat acolo pentru două motive: pentru a-i aduce prin căsătorie la înțelepciune și la înfrânare pe cei care se bălăceau în patimile lumești și pentru că le lipsea vinul care aduce alinarea de tristețea vieții, precum și pentru a le dărui har. 13. Și ca să închidă în orice chip gura celor care se ridică cu turbare împotriva Legii Domnului, a dovedit că El este Dumnezeu unit cu Tatăl și cu Duhul Său cel Sfânt. El le-a dăruit acestora apa cea din viță, în care a picurat din vinul cel care aduce bucurie oamenilor. Despre acest lucru am vorbit mai pe larg în alt loc[2532], aici am amintit doar în treacăt despre această chestiune.

14. La fel, Mântuitorul a sărbătorit două Paști de la începutul propovăduirii, iar în vremea celui de-al treilea a suferit Pătimirea, și se adeveresc cele spuse de mine în amănunt pe zile, luni și consulate. Și din toate părțile se prăbușește astfel întreaga argumentație a acestora, de vreme ce Evangheliile sunt în armonie între ele și niciun evanghelist nu îi contrazice pe ceilalți.

31.1. Dar acum revin la chestiune. Luca grăiește din nou, adeverind cele ce le-am spus „în multe dăți și în multe feluri”[2533], că „acestea au avut loc în sabatul primul-al doilea”[2534]. Prin aceasta se dovedește că sabatul „prim” este cel hotărât încă de la început de către Domnul la crearea lumii, cel care revine din vreme în vreme, până azi, o dată la fiecare șapte zile. „Al doilea” sabat este însă cel rânduit de Legea cea veche. 2. Căci spune Legea: „Vei lua un miel de un an, parte bărbătească și fără meteahnă”. Iar acesta este o preînchipuire a Mântuitorului. „Să-l ții până în ziua a paisprezecea a lunii acesteia și atunci toată adunarea obștii fiilor lui Israel să-l junghie către seară în ziua a paisprezecea. Și va fi pentru tine sabat, zi sfântă, și veți mânca azime timp de șapte zile, iar a șaptea zi o veți socoti sfântă”[2535].

3. Luați aminte că acest așa-numit al doilea sabat de după primul sabat este numit ziua sfântă a mielului, deoarece a fost sfințită ca sabat, fie că e în același timp cu Ziua Domnului, fie că vine la a doua sau a treia zi după sabaturi. 4. Dar un al doilea sabat de după acesta, din ciclul celor șapte zile, este numit primul. Iar asta

[2532] În *Ancoratus*, 66, 2-8.
[2533] *Evrei* 1, 1.
[2534] *Luca* 6, 1.
[2535] *Ieșirea* 12, 4-6, 14-16.

ne arată că nu doar Ioan a arătat o perioadă de timp de doi sau de trei ani și trei sărbători de Paști, ci și Luca și ceilalți.

5. Căci așa spune Legea: „Să numeri apoi șapte săptămâni; dar să începi a număra cele șapte săptămâni de când secera va intra în seceriș. Și vei face în a șaptea săptămână o zi sfântă Domnului”[2536]. Și prin aceasta înțelege Cincizecimea. 6. Căci, la trei zile după ce au jertfit Paștile, adică la trei zile de la jertfirea mielului, Legea rânduia să fie adus un snop ca pârgă, arătând prin aceasta pe Snopul cel binecuvântat, Care va învia din morți a treia zi.

7. Pământul Îl va aduce la lumină, căci Hristos este Cel care Îl[2537] va ridica din pământ, prin înviere. Și va rămâne cu ucenicii Săi vreme de patruzeci de zile, iar la sfârșitul Cincizecimii Îl va duce la Tatăl, în cer. 8. El e „primul născut” dintre primii născuți[2538], „pârga” cea sfântă[2539], snopul care a fost secerat de Maria, îmbrățișarea cu care ne-a îmbrățișat[2540] Dumnezeu, „roada pântecelui”[2541], „pârga” ariei.

9. Căci, după Cincizecime, secera nu mai adună pârgă pentru Dumnezeu, pentru că „Domnul nu mai moare, fiindcă moartea nu mai are putere asupra Lui”[2542], după cum este scris. 10. Vezi, dar, ce mari taine ale lui Dumnezeu le preînchipuia Legea și le-a împlinit Evanghelia! Dar cum putem dovedi foarte limpede aceste lucruri? Însă, ca să nu ne întindem prea mult, să revenim la chestiune. 11. Din istorisirea despre spice, despre seceriș și despre ucenici, reiese foarte limpede că Ioan și Luca și alții povestesc toate acestea ca petrecute după cele patruzeci de zile de ispitire.

32.1. Însă ereticii noștri nu se rușinează să ia din nou armele împotriva Sfântului Ioan, socotind că pot face rău cumva adevărului, fără să își dea seama că ridică armele mai curând împotriva lor decât împotriva învățăturii celei sănătoase. 2. Ei batjocoresc *Apocalipsa* cu astfel de vorbe: „La ce îmi folosește”, spun ei, „*Apocalipsa* lui Ioan, care îmi istorisește despre șapte îngeri și șapte trâmbițe?” 3. Ei nu știu cât de necesare și de folositoare sunt toate acestea pentru propovăduirea cea dreaptă.

[2536] *Deuteronomul* 16, 9-10.

[2537] Pe Snop, care simbolizează aici firea umană îndumnezeită, purtată de Logos la ceruri.

[2538] *Coloseni* 1, 16; *Romani* 8, 29.

[2539] *1 Corinteni* 15, 20, 23.

[2540] Joc de cuvinte, ἀγκαλή poate însemna și „snop”, nu doar „îmbrățișare”.

[2541] *Luca* 1, 42.

[2542] *Romani* 6, 9.

4. Căci, ceea ce în Lege și în proroci era obscur și enigmatic, Domnul a rânduit să se dezvăluie prin Duhul cel Sfânt, spre mântuirea noastră, „slujitorului Său Ioan”[2543], propovăduindu-ne în chip duhovnicesc limpede cele obscure, [...][2544] pe care le-a iconomisit în chip duhovnicesc. 5. De pildă, citim că El a întocmit un cort din piele, mai precis din piei vopsite cu roșu și cu hiacint, precum și celelalte[2545]. Și asta pentru a arăta că acel cort era un cort adevărat, însă îl simboliza pe Cortul cel desăvârșit, pe Hristos.

6. Căci pielea este luată de pe trup, fiind ceva mort, un fel de umbră a trupului celui viu, și aceasta pentru ca să se arate că trupurile noastre sunt „cortul” lui Dumnezeu. Căci este adevărat cuvântul potrivit căruia Dumnezeu locuiește în trupurile sfinților, ca să se împlinească acestea: „Voi locui în mijlocul lor și voi merge împreună cu ei”[2546].

7. Căci ar fi fost rătăcire printre credincioși dacă această carte a *Apocalipsei* nu ne-ar fi fost dezvăluită în chip duhovnicesc[2547], spre a putea înțelege că nu e vorba despre trâmbițe, ci că trebuie să știm că toată lucrarea săvârșită de Dumnezeu este duhovnicească. 8. De aceea, nu trebuie să ne gândim la ceva precum trâmbițele iudaice de aur sau de argint, ci să pricepem că este vorba aici despre ceva duhovnicesc, despre propovăduirea Bisericii care se pogoară din cer, cum s-a spus în alt loc: „În acea zi va răsuna marea trâmbiță”[2548].

9. „Trâmbițele” erau însă prorocii, iar „trâmbița cea mare” este sfântul glas al lui Dumnezeu, care răsună în Evanghelii. Și de aceea li s-a dat îngerilor să ne facă această revelație. Căci spune Scriptura: „Trâmbița va răsuna, iar morții vor învia”[2549]. Dar, dacă aceste trâmbițe ale îngerilor sunt o glumă pentru voi pentru că așa scrie în *Apocalipsă*, atunci tot o glumă sunt și trâmbițele îngerilor despre care a vorbit Sfântul Apostol, care spune: „Pentru că Însuși Domnul, la glasul arhanghelului și întru trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer și cei morți întru Hristos vor învia în cea din urmă zi”[2550].

[2543] *Apocalipsa* 1, 1.
[2544] Lacună în text.
[2545] *Ieșirea* 25, 5.
[2546] *Leviticul* 26, 11-12.
[2547] Cu alte cuvinte, această scriere trebuie tâlcuită alegoric.
[2548] *Numerii* 10, 10.
[2549] *1 Corinteni* 15, 52.
[2550] *1 Tesaloniceni* 4, 16.

11. Astfel, Pavel este în armonie cu Sfântul Apostol Ioan în *Apocalipsă*. Dar ce le mai rămâne să mai contrazică acestor eretici? Oare cum ar fi fost combătută rătăcirea dacă Domnul nu ar fi dat mărturia Sa în fiecare dintre sfinții Săi?

33.1. Dar unii dintre ei iarăși se aruncă asupra spusei din *Apocalipsă* și se împotrivesc ei: „A spus iarăși: «Scrie îngerului Bisericii din Tiatira»"[2551]. Însă în Tiatira nu se află o Biserică creștină; deci cum putea să îi scrie unei Biserici care nu există? 2. Dar ei înșiși sunt nevoiți să mărturisească adevărul pe temeiul celor spuse de ei. Căci ei spun: „Astăzi nu e vreo Biserică la Tiatira", și astfel dovedesc că Ioan a fost proroc.

3. Căci acolo își făcuseră sălaș catafrigienii[2552]. Aceștia erau niște lupi răpitori care au răpit mințile credincioșilor simpli. Catafrigienii au atras la erezia lor întreaga cetate, iar în acea vreme tăgăduitorii *Apocalipsei* se ridicaseră împotriva acestui text pentru a-l nimici[2553]. 4. Dar astăzi, după atâta vreme, cam o sută de ani, acolo la Tiatira se află iar o Biserică, prin harul lui Hristos, și mai e și înfloritoare, chiar dacă se mai întâmplă și altele acolo [...][2554]. În acea vreme fusese înghițită cu totul de erezia catafrigienilor.

5. De aceea, și Sfântul Duh Se străduiește să ne dezvăluie în ce fel a căzut în rătăcire acea Biserică, de îndată după vremea apostolilor, a lui Ioan și a urmașilor acelora. După Înălțarea Mântuitorului, s-au scurs o sută treizeci și opt de ani[2555], apoi nouăzeci și patru, timp în care Biserica locului a căzut în rătăcire și s-a topit în erezia catafrigienilor. 6. Iar Domnul îi mustră în *Apocalipsă*, spunând: „Iar îngerului Bisericii din Tiatira scrie-i: «Acestea zice Fiul lui Dumnezeu, ai Cărui ochi sunt ca para focului și picioarele asemenea aramei strălucitoare: 'Știu faptele tale, și dragostea, și credința, și slujirea, și răbdarea ta, și știu că faptele tale cele de pe urmă sunt mai multe decât cele dintâi. 7. Dar am împotriva ta faptul că lași pe femeia Izabela, care se zice pe sine prorociță, de învață și amăgește

[2551] *Apocalipsa* 2, 18. Vezi și *Faptele Apostolilor* 16, 14.

[2552] Prin anii 170, Biserica din Tiatira devine montanistă. De aceea, Sfântul Epifanie nici nu o mai numește Biserică. În anii 264 a revenit la ortodoxie.

[2553] Principalul motiv pentru care mulți au respins autenticitatea și canonicitatea *Apocalipsei* lui Ioan a fost tocmai acesta: faptul că montaniștii și alte mișcări harismatic-apocaliptice se întemeiau pe *Apocalipsa* lui Ioan pentru a-și susține delirul lor mistic și eshatologic.

[2554] Lacună în text.

[2555] De la anul 33 (Înălțarea lui Hristos) până în 171 sunt 138 de ani.

pe robii Mei, ca să facă desfrânări și să mănânce cele jertfite idolilor. Și i-am dat timp să se pocăiască și nu voiește să se pocăiască de desfrânarea ei'»"[2556].

8. Oare nu vedeți, voi aceștia, că vorbește despre femei care sunt înșelate de duhurile cele amăgitoare ale prorociei, vorbesc de unele precum Priscilla, Maximilla și Quintilla, ale căror rătăciri nu sunt uitate de Duhul cel Sfânt? 9. De aceea a și prevestit în chip profetic prin gura Sfântului Ioan, mai înainte de a adormi în Domnul, pe când se afla în insula Patmos, unde și-a făcut el prorocia, chiar dacă ei cred că asta a avut loc în Tiatira.

10. Așadar, el le scria celor care trăiau în Hristos în acel loc și în acel timp că va veni o femeie care se va numi pe sine proroci ță. Și, în acest chip, s-a prăbușit din toate părțile cuvântarea lor cea ticluită împotriva adevărului, pentru că se poate dovedi că spusele din *Apocalipsă* sunt prorocii adevărate, care vin într-adevăr de la Duhul cel Sfânt.

34.1. Dar cugetarea acestora pornește iar la vânătoare de cuvinte fără de încetare, pentru că ei socotesc că vor găsi pricini ca să respingă cărțile Apostolului, vorbesc de *Evanghelia după Ioan* și de *Apocalipsă*, ca să nu mai zic și de epistolele acestuia, care sunt și ele în armonie cu *Evanghelia* și cu *Apocalipsa*. Ei citează acest text: „A văzut și a spus către îngerul al șaselea, cel care avea trâmbița: «Dezleagă pe cei patru îngeri care sunt legați la râul cel mare, Eufratul. Și numărul oștilor era de douăzeci de mii de ori câte zece mii de călăreți, căci am auzit numărul lor. Și așa am văzut, în vedenie, caii și pe cei ce ședeau pe ei, având platoșe ca de foc și de iachint și de pucioasă"[2557].

3. Ei își închipuiau că adevărul ar fi ceva vrednic de batjocură! Dar acolo se vorbește despre patru îngeri așezați la râul Eufrat, care ar însemna feluritele popoare care locuiesc acolo la Eufrat, cu alte cuvinte asirienii, babilonienii, mezii și perșii[2558]. 4. Aceste patru împărății sunt numite în această ordine în *Cartea lui Daniel*. Dintre aceștia, primii au împărățit asirienii și babilonienii, la vremea lor. Acestora le-au urmat mezii, iar după ei au venit perșii, al căror prim rege a fost Cirus.

[2556] *Apocalipsa* 2, 18-21.

[2557] *Apocalipsa* 9, 14, 16-17.

[2558] Afirmație ușor forțată. În zona respectivă nu se aflau perșii. Sfântul Epifanie se străduiește să facă textele biblice din *Apocalipsa* lui Ioan să se potrivească cu cele din *Cartea lui Daniel*.

5. Toate neamurile sunt supuse unor îngeri, după cum o mărturisește Moise, sfântul slujitor al lui Dumnezeu, care tâlcuia cele spuse potrivit rațiunii și spunea: „Întreabă pe tatăl tău și-ți va da de știre, întreabă pe bătrâni, și-ți vor spune: «Când Cel Preaînalt a împărțit moștenire popoarelor, când a împărțit pe fiii lui Adam, atunci a statornicit hotarele neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu. Iar partea Domnului este poporul lui Iacov, Israel e partea Lui de moștenire»”[2559].

6. Dacă popoarele sunt supuse îngerilor, pe bună dreptate a zis și Ioan: „Dezleagă pe cei patru îngeri care sunt la Eufrat”[2560], fără îndoială rânduiți tocmai pentru a stârni popoarele la război, până în clipa când se va sfârși îndelunga răbdare a Domnului și până când va porunci să se facă prin ei dreptate sfinților Săi[2561]. 7. Îngerii cei rânduiți pentru popoare sunt supuși prin puterea Duhului și nu le-a sosit încă vremea năvălirii, căci dreptatea încă nu îi lasă slobozi, pentru ca restul lumii să fie izbăvită de vina trufiei arătate sfinților. Acești îngeri, după cum au prorocit Ioan și alți proroci, vor merge liberi pe pământ și vor stârni popoarele spre năvală și spre răzbunare.

8. Dacă mai apoi vorbește despre „platoșe ca de foc și de iachint și de pucioasă”[2562], nimeni nu se mai îndoiește de nimic. Căci acele popoare de acolo au veșmintele vopsite în acele culori. Mantiile de pucioasă trimit către o stofă de lână, de culoarea merelor numite lânoase; cele de foc sunt veșmintele purpurii, iar cele de iachint sunt lâna de culoare kallais[2563].

35.1. Însă aceștia care nu Îl primesc pe Duhul Sfânt sunt osândiți în chip duhovnicesc, de vreme ce nu pricep cele ale Duhului[2564] și vor să se ridice împotriva cuvintelor Duhului. Ei nu iau în seamă harismele care se află în Sfânta Biserică, pe care le-a dăruit Duhul Sfânt și pe care prorocii și apostolii le-au pus în lucrare cu înțelegere și minte sănătoasă.

2. Printre aceștia se află și Sfântul Ioan, care a împărtășit Bisericii celei sfinte din harisma sa prin mijlocirea *Evangheliei* sale,

[2559] *Deuteronomul* 32, 7-9.
[2560] *Apocalipsa* 9, 14.
[2561] *Cf. Luca* 18, 7.
[2562] *Apocalipsa* 9, 17.
[2563] Piatră prețioasă cu nuanțe instabile, verzi și albastre.
[2564] *Cf. 1 Corinteni* 2, 14.

a epistolelor și a *Apocalipsei*. 3. Dar aceștia cad sub osânda celor spuse: „Cine hulește pe Duhul cel Sfânt nu va fi iertat nici în acest veac, nici în cel care va veni”[2565]. Iar aceștia duc război împotriva cuvintelor rostite de Duhul Sfânt.

4. Am spus felurite și multe lucruri despre această erezie și socotim că sunt de ajuns. Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu adevărul, am călcat în picioare și această scolopendră veninoasă, numită și miriapod sau cu trupul alungit. Acum să purcedem la cele ce urmează, iubiții mei, și să pornim cu ajutorul lui Dumnezeu!

52. Împotriva adamienilor, a treizeci și doua erezie, dar a cincizeci și doua în șir

1.1. Există un animal pe nume cârtiță, care trăiește sub pământ, are picioare și sapă prin țărână, făcându-și casa în cele mai adânci locuri din pământ. Această viețuitoare seamănă bine cu un cățeluș, având o formă rotunjoară, dar nu are deloc vedere. 2. Cârtița prăpădește pe dedesubt toate cele cultivate de om, mai ales castraveții, cepele cele cu gust înțepător, usturoiul și feluriți bulbi, crini și altele de acest fel.

3. Dar, dacă în timp ce sapă, acest animal iese afară fără să își de seama, este vânat de către oameni și toți care îl prind îl iau în râs. 4. La fel pot spune și despre erezia care îmi stă acum în mâini, căci este orbită la inimă și lipsită de minte. Aceasta se prăpădește pe sine, tăindu-și singură rădăcinile pe dedesubt, cu alte cuvinte prăpădind pe oamenii cuprinși de această ciumă.

5. Dar cei înzestrați cu minte, atunci când o observă, o iau peste picior, căci, întocmai ca animalul despre care am vorbit, care, când iese afară, din pricina orbirii sale nu mai nimerește gaura pe unde a ieșit, la fel se petrece și cu această erezie. 6. Aceștia și-au luat numele de la Adam[2566]. Am auzit despre acest nume de la mulți

[2565] *Matei* 12, 32.

[2566] Sectă eretică obscură, ai cărei adepți se considerau adevărații Adam și Eva, iar biserica lor era văzută ca paradisul propriu-zis. Au fost identificați cu carpocrațienii despre care vorbește CLEMENT ALEXANDRINUL în *Stromate*, III, 2. Însă aceștia din urmă practicau comunitatea bunurilor și trăiau în destrăbălare, iar FERICITUL AUGUSTIN ne spune (*Despre erezii*, 31) că aceștia respingeau căsătoria, afirmând că Adam și Eva nu au mai trăit împreună, pentru că păcatul originar a constat tocmai în unirea lor sexuală.

oameni, însă nu am găsit nimic scris despre această erezie, nici nu ne-am întâlnit cu vreunul dintre aceștia.

7. Dar, de vreme ce mulți au socotit vrednic să vorbească despre aceasta, am găsit cu cale să amintim și noi câte ceva. Și am făcut bine că am asemănat-o cu acel animal orb care nu se arată prea des oamenilor, fiindcă stă ascuns sub pământ și de acolo își duce la îndeplinire prăpădul său. 8. Și aceasta este vrednică de luat în râs și mă gândeam să nu o număr deloc printre aceste erezii. Dar, de vreme ce am tot auzit prin lume zvonuri despre ea, nu este cu nimic vătămător pentru ascultătorul înțelept să știe câte ceva despre neghina semănată de diavolul în lume.

9. Căci, fie că există sau nu o astfel de erezie, pentru că am auzit pe mulți discutând despre aceasta, mi s-a părut drept să vorbesc și eu despre chestiune și să nu o trec cu vederea din pricina purtării mele de grijă, chiar dacă a dispărut și nu mai există. Dacă această erezie mai există sau nu, este greu să mă pronunț. 10. Dar de ce să mă întind mai mult cu această introducere a istorisirii noastre? Voi începe să istorisesc partea mai de râs, dar și cea mai de plâns. Căci această erezie este nu doar comică, ci și tragică. Este tragică căci ne arată în ce fel diavolul a putut să facă să se zămislească în cugetarea oamenilor disprețul față de făptura creată de Dumnezeu. Iar ei sunt de râs pentru că nu sunt în stare nici să vadă, nici să priceapă adevărul.

2.1. Mai întâi, se spune despre aceștia că își clădesc ei singuri lăcașurile bisericești, sau, mai curând, taverne și spelunci, căci așa le spun eu adunăturilor eretice. Ei zidesc aceste lăcașuri încălzite pe dedesubt[2567], unde se face foc spre a se ridica aburii care încălzesc pe cei care se adună în cameră. 2. La intrare se află niște păzitori de veșminte, pentru că toți cei care intră, fie bărbați sau femei, se dezbracă de haine și rămân așa goi cum i-a născut maica lor. Iar cei care par să fie mai-marii și dascălii lor șed și ei cu totul goi, așa cum au ieșit din pântecele maicii lor, unul mai sus, unul mai jos, cu toții amestecați și risipiți.

3. Și, cu toate acestea, ei se laudă că ar fi înfrânați, ba chiar feciorelnici; dar prin asta doar se amăgesc pe ei înșiși. Iar citirile lor și altele, ei le săvârșesc așa goi. 4. Iar dacă se pare că vreunul – căci ei mai spun și asta – ar fi căzut în vreo fărădelege, nu îl mai

[2567] Vezi Pliniu cel Tânăr, *Epistole*, 2, 17.

primesc în adunare, spunând că acela este Adam cel care a mâncat din pom[2568] și a fost osândit să fie izgonit din biserica lor ca din paradis, de vreme ce biserica lor o socotesc a fi paradis, iar ei sunt tovarăși cu Adam și Eva.

5. Dar de ce fac foc sub cameră pentru a nu le fi frig? Adam și Eva nu și-au dus viața într-o încăpere încălzită, nici nu au suferit de arsura arșiței, nici nu au fost înțepați de ger. 6. S-au bucurat de un aer foarte curat și de o vreme potrivită, cu desăvârșire blândă, potrivit bunei rânduieli a lui Dumnezeu, aceasta nefiind aspră din pricina gerului, nici arzătoare din pricina valurilor de arșiță. Sălașul a fost făcut pentru nemuritori, fiind desăvârșit rânduit de Dumnezeu în deplină armonie, plin de bucurii și desfătări. Iar ei, precum am spus, nu sufereau deloc nici de ger, nici de arșiță. Aceștia sunt însă lipsiți de astfel de bunuri și într-adevăr se cuvine să îi luăm în râs.

3.1. Să cercetăm acum și altă chestiune, prin care este dată pe față toată înșelăciunea lor, căci aceia[2569] erau goi, însă nu pentru un ceas, ci mereu, și „nu se rușinau”[2570]. În privința acestora, nu goliciunea îi face să nu se rușineze, după cum socotesc ei, ci o poftă nețărmurită, care le aduce desfătare prin mijlocirea ochilor.

2. Căci ei s-au dezbrăcat de rușine, la care îndeamnă toate Sfintele Scripturi, iar în ei s-a împlinit cuvântul rostit de proorocul care a spus: „Ai ajuns la înfățișare ca o desfrânată, ai fost rușinată în fața tuturor”[2571]. 3. După acel ceas, ies afară și își îmbracă hainele, iar acum nu mai sunt Adam. Însă acesta din urmă și femeia sa nu au avut veșminte, ci s-au acoperit cu frunze de smochin la început, apoi au primit tunici de piele[2572]. Dar, după mai multă vreme din viața lor, „înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu”[2573] i-a învățat cunoașterea hainelor.

4. Dar ei vor fi cu totul luați în râs când spun că sunt tovarăși cu Adam. Însă ei și spun adevărul, și mint totodată. 5. Că ei nu trăiesc în aceeași vreme cu Adam este limpede și dovedit tuturor, dar că sunt amăgiți de același șarpe înzestrat cu rațiune este dovedit

[2568] *Facerea* 3, 6, 12.
[2569] Adam și Eva.
[2570] *Facerea* 2, 25.
[2571] *Ieremia* 3, 3.
[2572] *Facerea* 3, 7, 21.
[2573] *Efeseni* 3, 10.

de toate faptele lor simbolice, de teatrul lor ieftin, de goliciune, de rușine și de batjocură.

6. Dar nu sunt vrednici de a fi combătuți pe larg. Căci animalul cu care i-am asemănat nu are nevoie de mașini de război sau de arme însemnate pentru a fi biruit. 7. Acesta este nimicit cu o simplă lovitură de vărguță. De multe ori, după ce a ieșit din galeria sa, rămâne singur și moare, batjocorit și disprețuit, pentru că nu își mai găsește adăpost. La fel și aceștia, dați pe față, sunt rușinați și luați în râs din pricina palavrelor, din pricina purtării lor necuviincioase și din pricina argumentelor delirante. 8. Iar acum vom cerceta și următoarele și din nou cerem ajutorul lui Dumnezeu pentru a le descoperi și combate, spre mântuirea celor care citesc.

53. Împotriva sampseenilor, erezia a treizeci și treia, însă a cincizeci și treia în șir

1.1. În Pereea, se găsește o erezie, numită a sampseenilor, despre care am amintit și când am vorbit despre alte erezii, de pildă helchesaiții. Erezia se găsește în Pereea, ținut de dincolo de marea cea numită Sărată sau Moartă, în Moab, lângă torentul Arnon și dincolo de el, în Itureea și Nabatida, cum am mai spus în mai multe rânduri. 2. Ei se laudă că l-au avut ca dascăl pe Helxai și că până în ziua de astăzi mai trăiesc două femei din neamul aceluia, venerate ca zeițe, de vreme ce sunt din acea sămânță binecuvântată.

3. Însă sampseenii provin de la acesta. Ei nu sunt nici creștini, nici iudei, nici greci, ci stau la mijloc între aceștia. Altfel spus, nu sunt nimic. Ei mai zic că au o carte scrisă de Iexai, fratele lui Helxai. De această carte se folosesc și oseenii, ebioniții, nazareii, după cum am spus în multe rânduri.

4. Afirmă că există un singur Dumnezeu și se folosesc în închinarea lor de anumite cufundări în apă. Se țin de iudaism, dar nu întru totul. Unii dintre ei se înfrânează de la mâncărurile cu carne. 5. Ei își dau viața în numele urmașilor lui Helxai. În această vreme am auzit că una dintre cele două femei[2574], pe nume Marta, ar fi murit. Mai trăiește până acum Martana, dacă nu cumva o fi murit și ea.

[2574] Descendentele directe ale lui Helxai.

6. Dacă acestea ieșeau pentru a merge undeva, gloatele le împresurau din toate părțile și adunau praful de sub picioarele lor, pentru a-l folosi la tămăduirea de boli, la fel și saliva scuipăturilor acestora, pe care o păstrau în filacterii și talismane. În orice rătăcire mai întâi vine orbirea, apoi slava deșartă.

7. Ei nu primesc nici prorocii, nici apostolii. La ei toate sunt rătăcire. Cinstesc mult apa și o socotesc dumnezeiască, spunând că din ea provine viața. 8. Îl mărturisesc pe Hristos după nume, dar Îl socotesc o făptură creată, care se arată din când în când. Prima dată a fost plămădit în Adam. Apoi s-a dezbrăcat de trupul lui Adam și s-a îmbrăcat cu acesta din nou, când a voit. 9. El este numit Hristos, iar Sfântul Duh este sora sa, având înfățișare femeiască. Fiecare dintre cei doi, Hristos și Duhul Sfânt, are nouăzeci și șase de mile în înălțime, precum și douăzeci și patru de mile în lățime[2575]. Și tot așa cu alte spuse delirante.

2.1. Însă, când am mai istorisit astfel de învățături, cu prilejul altor erezii, le-am și combătut deja. De aceea nu e nevoie de mare trudă pentru a le nimici și combate, de vreme ce am făcut aceasta cu privire la ereziile pe care le-am lămurit deja mai înainte, când am vorbit despre Helxaios sau Helxai și cei împreună cu el. Căci și această erezie e ieșită tot din cea a lui Helxai, iar toți pot spune că e o rătăcire.

2. Acum să purcedem la următoarea erezie, acum după ce am lovit-o cu varga nădejdii lui Hristos și a Crucii pe aceasta, asemănătoare unei șopârle care stă la soare. Căci, dacă lămurim ce înțeles simbolic are numele acestora, trebuie să folosim aceleași numiri pe care le folosesc și ei. Căci „sampseenii" înseamnă „cei ai soarelui"[2576], și de aceea am amintit și acest animal.

3. Oamenii numesc acea șopârlă „a soarelui". Însă erezia aceasta este mai rea chiar decât acea șopârlă, pentru că nu are în ea nimic bun, precum are acea șopârlă. Aceea, când vederea începe să i se încețoșeze, și-o redobândește treptat, cu ajutorul soarelui. Se așază într-o groapă îndreptată către răsărit și își ațintește privirea într-acolo, fără să mănânce nimic, apoi iese fără vederea slăbită. Însă erezia noastră nu are parte nici de această pricină măruntă demnă de laudă.

[2575] Aproximativ 130 km în înălțime și 30 km în lățime.

[2576] Probabil că se face referire la termenul aramaic pentru a desemna soarele.

4. La fel și erezia de față – pe care am asemănat-o cu șopârla soarelui –, cea călcată în picioare de adevăr, să zacă pe pământ, fără nicio putere împotriva adevărului lui Dumnezeu! Iar noi, precum am spus, să pornim către altele.